

37
11 E
2

Ad simpliciter usum P. Fr. Nicolai Livini a Valentano Min: Obs: 1841.

SANCTI AURELII
AUGUSTINI
CONFESSIONES

VARIO COMMENTARIORUM GENERE

EXPOSITAE ET VINDICATAE.

SANCTI AURELII
AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
CONFESSIONUM
Libri Tredecim

VARIO COMMENTARIORUM GENERE ILLUSTRATI

AB AEMULORUM OBTRECTATORUM

VEL DATIS, VEL DANDIS

SEU CONVICIIS, SEU CENSURIS, SEU ETIAM CAVILLATIONIBUS

VINDICATI ET EXPEDITI

OPERA ET STUDIO

FR. ARCHANGELI A PRAESENTATIONE

SACERDOTIS PROFESSI CARMELITAE EXCALCEATI
THEOLOGIAE ET S. SCRIPTURAE LECTORIS.

FLORENTIAE ANNO MDCCLVII.

Ex Typographio Petri Caietani Viviani, ad insigne Iani.

SUPERIORUM ADPROBATIONE.

AUGUSTISSIMAE
CAELI REGINAE

FR. ARCHANGELUS SERVORUM EIUS HUMILLIMUS.

I. *Etustissimis iam a temporibus usus invaluit*, AMPLISSIMA VIRGO, *ut Scriptores etiam honesti ac pii viro alicui aut munere, aut virtute, aut genere, aut opibus ornatissimo sua volumina inscribant: seu videlicet ut in eius clientelam recipiantur, seu ut ei de acceptis beneficiis hac publica*

si-

significatione gratum testentur animum. Ita passim Adae filii: quos quidem minime reprehendo, immo sibi ipsis vacare, & rebus consulere suis libenter humane ac liberaliter patior. Mihi tamen aliam inire viam placuit; Ut enim ingenue & audacter dicam: Nullum iam mortalium habeo, aut cui plurimum debeam, aut in cuius bonitate & potentia insigne aliquod praesidium collocaverim. Tibi autem veri Numinis MATER *& rude volumen hocce, & cum eo quidquid in me est devovere aequum ac prope necessarium duxi. Si enim tibi, quae* MATER *es Sapientiae adridet, ut terrarum orbi patefaciam quod hucusque nonnisi paucis aliquot piis viris detexeram, dicam candide ac religiose, Me nec ulli hominum, nec Angelorum, nec hominibus Angelisque simul coniunctis ita obstrictum esse, sicut tibi* MATRI *ac* REGINAE, *cuius bonitatem atque in me munificentiam nulla laus aequare potest.* TU *quippe* LUX *mea* MATUTINA (1), *& quidem splendidissima me vix in matris utero conceptum in tuae tutelae praesidium adscitum, innumeris ac fortissimis undique circumstrepentibus hostibus, ea qua polles post Deum summa auctoritate & maiestate* TE *pro me stare palam fecisti;* TU *non semel me ipsa mea infirmitate ac malitia in summum vitae salutisque discrimen adductum rexisti ad hanc usque aetatem, tutata ac solata es, incolumemque hactenus praestitisti. Talis denique, ut paucis complectar innumera, erga animam & corpus meum & adiacentia alia fuisti, ut quod aeternos ignes effugerim, quod valeam, quod vivam, quod spirem, tuae clementiae, tui muneris sit. Interim cum tot munera nullo pacto queam rependere, gratias nunc tibi ago maximas, summas, & immortales; ac si modo Filius tuus mea vota ope sua secundarit, id polliceor ac spon-*

deo,

(1) Apocalypf. 2. 28. *Et dabo illi stellam matutinam.*

deo, *me erga* TE *talem futurum*, *ut omnis mea ratio*, *actio*, *cogitatio nihil aliud sit nisi constans ac perpetua beneficiorum tuorum commemoratio*.

II. *Et haec quidem de hucusque acceptis a* TE *beneficiis*. *Quae autem exspecto a* TE, *quam aestuantis & prostratae animae meae* IMBREM & MATUTINUM (1) & SEROTINUM *omni iure appellare possum*, *quae inquam a* TE *exspecto acceptis paria sunt*, *aut etiam ampliora*. *Scis enim* VIRGO *clementissima me nihil in hac vita adpetere ardentius*, *quam ut ad perfectum Filii tui amorem*, & *ad aeternam in immortali illa ac beata vita felicitatem aliquando perveniam* : & *ad eas summas res consequendas* TE *mihi adiutricem patronamque adoptatam*. *Scis denique me omnia ad omnes casus praesidia in* TE *constituisse*. *Nec temere at perperam*: *Quandoquidem nihil est tam excelsum*, *nihil tam arduum*, *quod* TU *a summo rerum omnium Arbitro*, *quem genuisti utero* & *mente*, & *apud quem proxime adsidens*, *super omnes humanas* & *Angelicas mentes triumphas*, *impetrare non valeas*; *nec factum unquam est*, *ut misericordiam Tuam sibi defuisse senserint*, *qui a* TE *gratiarum omnium Parente suppliciter religiose* & *constanter divina postularunt*.

Eia igitur MATER *dulcissima*, & *rerum omnium mearum tum humanarum*, *tum divinarum prima ac summa Patrona*, *miserationum tuarum*, *quas nec humana ulla*, *nec Angelica lingua exprimere potest*, *thesaurum exsere*, & *illud potissimum effice*, *ut tandem aliquado cunctis animae meae hostibus prorsus victis atque protritis*, *ita ad religiosissimam virtutis normam vitam exigam meam*, *ut ad promissa pie sancteque viventibus praemia*, & *ad felicem tuae gloriae maiestatisque conspectum admittar*. *Totum vero summum*, *divinum*

(1) Ioel. 2. 23. *Descendere faciet ad vos imbrem matutinum & serotinum*.

num, ac aeternum iſtud negotium qua ratione facile ac liquidum ſiet? qua arte breviter compendioque expedietur? Scis TU VIRGO *ſuper omnes homines Angeloſque ſimul coniunctos pulcherrima* (1) *ſanctiſſima, amabiliſſima. At novi & ego: Si ubique & ſemper* TE *inſpiciam,* TE *velim,* TE *diligam. Si ubique & ſemper totus ſim tuus. Interim humillimum hocce munuſculum ex hiſce pagellis & meo corde quaſi compactum, quod tibi conſecro, cui (poſt Filium Tuum, quem ubique exceptum volo) omnia accepta refero, & a qua omnia exſpecto, gratum habe.*

(1) Vide Salmanticenſes NN. tom. 6. de Gratia, Tract. 16. *de Merito*, Dipſ. 1. Dub. 5. paragr. 2. n. 43., & 44.

PRAE-

PRAEFATIO.

I. Ur aureo huic Christianorum Doctissimi Opusculo vario Commentariorum genere dilucidando & vindicando manus admoverim, duo potissimum in caussa fuere: Rudium Catholicorum profectus: Et ipsius Augustini decus & gloria. Iam diu quippe observaveram, Catholicorum etiam simpliciores avide hocce arripere Opusculum: qui tamen si pietati sponsas coronas excipias, nihil propemodum inde referebant. Confessiones quippe scripsit Augustinus utique potissimum, &, si mavis, etiam tantum ad pietatem fovendam; At vero non potuit Vir altissimis & acutissimis quaestionibus excitandis atque tractandis, natus factus, suo interim nihil indulgere ingenio: plura scilicet non interponere vulgi, & aliquotiens etiam doctissimorum hominum captum excedentia. Maxime cum hic pios equidem, at non prorsus rudes, ut in Sermonibus ad populum & alibi, adloqueretur, sed ab eruditionis copiis nonnihil paratos: quales illi viri erant, quos passim *Fratres* appellat. Quibus factum est, ut pium hoc Augustini Opusculum cum summis aliorum Scriptorum libris conferri possit. Immo vero cum non unius generis argumentum sibi hic praefixerit Augustinus, sed omne quo Dei celsitudinem, suamque infirmitatem prodere posset, late per materias plures vagatur, ut vix quidquam Litterarius orbis habeat, quod non vel utcunque, oblique & a longe salutaverit. Nec tamen tot res usitatis instrumentis tractat, sed factus omnium scientiarum possessor, non tam studio & exercitatione, quam natura & nimia in-

ge-

genii felicitate, novas quasdam inducit phrases, non quas in scholis & circulis audierat, sed quas sua illi mentis vis inspirabat. Quae equidem non semel observata me ad iudicium illud deduxere, ab aliquibus forte ceu nimis durum paradoxum contemnendum, Difficilius Augustini mentem teneri in hoc pio Opusculo vulgi manibus trito, quam in summis illis Libris contra Donatistas, Pelagianos &c. ad quos nonnisi consummati Theologi adcedunt; in illis enim statutum argumentum habes: ad quod insuper Theologica monita iam adeo discussa, expolita, & saepius inculcata viam sternunt. Hic autem centum oculos habeas oportet, & quidem ad res inspiciendas non passim & proxime ab Eruditis discussas, sed in Augustini plerumque officina fabricatas. Et haec prima caussa mei laboris, ut nempe plurimis solutis aenigmatibus, Confessiones Augustini omnium captui adcommodarentur.

Altera caussa complectitur quodammodo geminas; Quarum prior praecedenti adfinis, ex eaque prognata statim liquet: nec siquidem levi Augustini gloria probabitur, ipsum humilibus in pagellis aliquot, dumque soli pietati dat operam, tot tractasse, vel insinuasse doctrinas, quot diversae eruditionis Scriptores ingentibus in voluminibus discutere possent. Sed & cum plurima hic dederit Augustinus quam subtiliter, ut plures instruxit, ita plurium etiam censuras passus, alias item pati fortasse poterat: unde oportebat, & inmissa retundere iacula: & in posterum innuitienda praevenire: seu aliquot interim parare propugnacula, queis Augustini verba tutius conquiescant, & contra eas quae deinceps adparere possent hostiles machinas praemuniantur. En cardines duo summi & velut poli, circa quos universa Commentariorum meorum machina vertitur: nunc enim Augustini sententias dilucido, nunc vindico atque communio.

II. At vero quis ubi machinae primas bases, & potiores partes construxit, statim depositis instrumentis, opus abiicit, & sua repetit otia? Immo quilibet eam subinde novis laevigat curis, atque etiam exornat. Quamobrem ego Augustini Confessionibus conatus sum minutioribus etiam curis lucem conciliare. Unde singulis Libris atque Capitibus argumenta adfixi, non parca & ieiuna, qualia passim ab aliis dari adsolent, sed lata atque distincta, fere quidquid Augustinus habet in breve cogentia. Quae quidem argumenta pene omnia ad commentarii naturam adcedere volui, quod optarem, nedum quae Augustinus narrat vel disputat compendio reddere, sed insinuare etiam seriem, vim, & scopum sermonis. Quoniam vero plures passus est Augustinus censuras aut alia eius opera, aut peculiare nullum perstringentes, quarum nonnullae Doctorum diligentiam fugere, aliae velut iustae permissae sunt, & etiam num vigent: eas ego occasionibus datis, vel etiam quaesitis, huc advocatas discussi, ut valui, atque pro-

protrivi. Non raro autem in quaedam erupi nec dilucidando, nec defendendo Augustino necessaria: sed ad sermonis ornatum, levamenque Lectoris, metaphysicarum quaestionum frequenter occurrentium molestia aliquando forte opprimendi. Ut omittam digressiones plures, quas ab Ecclesiae filio, (licet indigno) charactere etiam Sacerdotali, & Religiosa professione Numini peculiari ratione consecrato Pietatis iura extorserunt.

Etsi vero Benedictini Patres congregationis Sancti Mauri, diligentissimi Operum Augustini correctores, & has Confessiones cum pluribus codicibus manuscriptis contulerint; tamen placuit & in hoc quidquam conficere, & alienae diligentiae novam addere; unde consului praeter editos codices omnes Latinos, tredecim MSS. Etruriae; nempe, undecim Florentinos, quorum unus in Bibliotheca Illustrissimi & Reverendissimi Canonici Gabrielis Ricardi, tres in S. Crucis, totidem in S. Marci, quatuor denique in Laurentiana Medicea adservantur; itemque unum Bibliothecae Fesulanae Canonicorum Regularium, alterumque Carrhusiae Pisanae. Quorum tamen, si unum S. Crucis excipias, qui praesefert antiquitatem septem aut octo saeculorum, nullus (ut mihi videtur) mediam aetatem superat. Licet (ut ingenue dicam) eosdem MSS. non admodum constanter & ubique inviserim: tum quod solus, nulloque adiutus subsidio, nec admodum bene valens, & pluribus aliis curis distractus, molestissimi studii genus vix ferre possem: tum quod id minime necessarium, & nec admodum utile videretur. At vero codicum auctoritati rationum vires adieci, quod diligentiae genus in Benedictinis frequenter admodum desideratur. Quanquam integrum hocce negotium ad textus emendationem & confirmationem spectans in Operis fronte prorsus omiserim, tum ne in mustaceo laureolam quaererem, tum ne Benedictinis, de quorum eruditione, labore & diligentia optime sentio, quidquam detrahere viderer. Horum immo Patrum lectionibus, paucis admodum, ut suis locis insinuo, exceptis constanter adhaesi, eorumque editione in ceteris Augustini Operibus perpetuo usus sum; de qua editione praestantissima iuvabit quidquam rescire a Casimiro Oudino ordinis Praemonstratensis apostata, qui tom. I. Commentar. de Scriptoribus Ecclesiae Antiquis, saeculo V. cap. 5. *De editione Parisiensi &c.* post initium haec monet atque testatur: „ Obstupui „ autem maxime, quando legi apud Guillelmum Cavum, parte 2. „ Histor. liter. ad an. 396. pag. 242. partis primae editionis Londi„ nensis anni 1688. editionem hanc novam Augustinianorum operum „ esse attributam Ioanni Mabillonio his verbis: *Ex eo tempore &c. prae„ mittam &c.* Nihil falsius isto Guillelmi Cavi iudicio unquam fuit, „ aut esse unquam poterit. Miror quomodo tam confidenter pronun„ ciavit de re, quam prorsus ignoravit, cum sint adhuc in vivis plu„ ra hominum millia, qui Cavum mendacii aperti convincere possint.

 „ Ni-

„ Nihil omnino ad hanc editionem Augustinianorum operum contulit „ Ioannes Mabillio, distentus aliis curis, & studiis, quae totum illum „ occupabant; unde haec falsitas in Histor. liter. Guillelmi Cavi prorsus enormis idonea est quae omnem ab eo fidem proscribat. Eram „ tum temporis cum Mabillone, utpote conterraneo quotidianus, ut „ studia illius, ac lucubrationes ignotae mihi esse non potuerint. Itaque quod scripsit hic Cavus falsissimum est, cuius editionis opifices „ singularius quotidiana conversatione cognovimus, Dominos Thomam Blancpain (1), & Petrum Coustant Benedictinos Monachos, „ ex quorum manibus emergentes Tomos, atque ex recenti praelo madentes saepe vidimus. Hi duo Monachi praestantissimi editionem „ omnium D. Augustini operum novam aggressi sunt, & ad umbilicum successu temporum adduxerunt: quibus tertius adiunctus fuit, „ cuius nomen mihi excidit, qui Tomorum singulorum Indices, seu „ Tabulas Labore ingenti construxit, ac tunc temporis in Abbatia S. „ Germani officio Supprioris fungebatur, maximi vir meriti, ac virtutis. Immo non tantum Indices, seu Tabulas singulorum D. Augustini Tomorum construxit, sed etiam Indices & Tabulas omnium „ operum generales, quae ultimum huius editionis Tomum efficiunt. „ Haec testamur contra Cavum, quae vidimus oculis nostris] Et in fine cap. 5. „ Tomus undecimus Parisiensis editionis anno 1700. ad „ umbilicum perductus, complectitur *Vitam S. Augustini*, ex Scriptis „ illius factam a Monachis Benedictinis Congregationis S. Mauri, ac „ potissimum a Domino Thoma Blancpain, qui operum Divi Augustini novissime editorum primarius auctor fuit.] Unde refutatur & Ioannes Albertus Fabricius, item haereticus, qui tom. 2. Bibliothecae Latinae, sive, Notitiae Auctorum veter. Latinorum, lib 4. c. 3. de *Scriptoribus antiquis Christianis*, editionis Venetae 1728. pag. 355 in fine haec habet „ *Has editiones universas . . . . . longe post se reliquit novissima, quam Parisiis adornarunt, & emendatissime curarunt excudi Monachi Benedictini Congregationis S. Mauri* (2) Thomas, *in primis* Blampinus, Ioannes Mabillonius, & Franciscus Delfau, *quem nominat Quesnellus ad Leonem M. pag.* 726. Et haec de iis, quae Commentariorum scopo primario & potissimo adieci.

III. Quoniam autem plurium iuniorum libros actum agentes, & eadem quae olim alii, diversis licet phrasibus, refricantes summopere fastidio, ac tantum non exhorresco: arduumque & forte impossibile est, de Philosophia, Theologia, aliisque peculiaribus Facultatibus nova plura rimari ac differere; hinc ne in idem impingerem vitium, quod in aliis adeo improbabam, Scripta quaedam ad Polemicam Theologiam spectantia, quibus quindecim ab hinc annis iuvenili animosita-

te .

(1) Vel Blampin.
(2) Melanges de Vigneul Tom. 1. pag. 67. seq. Acta Erud. A. 1683. p. 1. A. 1688. & A. 1701. p. 248.

re nova spondente aliquot sudores consecraveram, in arcula delitescere libenter passus sum; At vero Commentarios hosce etsi frivolos atque rudes publici iuris facere aequum visum est: quod Augustinus in reliquis scriptis tot stipatus expositoribus, quot periodos dedit, in his Confessionibus adhuc propemodum solus loqueretur. Si quis enim in hanc Scriptiunculam quidquam dedit quod Commentarium saperet, is certe est Henricus Wangnereck, Societatis Iesu theologus equidem doctus & gravis: qui tamen utut loquutus sit, de quo opportunis locis, minimi negotii scopum, & a meo prorsus diversum sibi proposuit: quod statim deprehendet quicunque illius & meas paginas vel cursim & leviter observabit. Interim aliquot tantum generalia lumina super hoc Lectori qui Wangnereck pagellas ad manus non habet, exhibebo. Tres postremos Libros prorsus omisit; quod ipse in Praefatione ad Lectorem, post med. admonet, caussam etiam subnectens hisce verbis „ Tres Libros postremos omisi, primum quia nihil de vita & conversione S. D. continent, sed explicationem capitis primi Geneseos: quam per modum appendicis adiecit; testandi credo amoris caussa, quo in sacras literas flagrabat &c. Secundo „ quia multas tum Philosophicas, tum Theologicas difficultates de „ tempore, aeternitate, materia, verbo divino, cognitione, & Voluntate Dei, ac utriusque immutabilitate l. 11. & 12. aliaque proponunt intricatiora, quam ut hic explicari debeant &c. Postremo, „ quia vix quisquam eos legit, & nonnisi eruditiores intelligunt. Nolui ergo mole non necessaria librum augere, cum libris X. tota „ Oeconomia Conversionis S. Augustini contineatur, cuius non tam „ doctrinam quam exemplum nunc proponimus.] Sed decem Libros nonnisi raris, minimis notulis insequutus est. Quarum notularum maiorem partem ille paragraphus conficit, quem *Usum* appellat; quo moralem personam agit, hortaturque v. g. ut Augustinum peccantem fugiamus, resipiscentem imitemur. Et quidem morum reformationem atque honestatem potissimum inspexit in suis Notulis Wangnereck, ut tota eius Praefatio insinuat: & postremis illis recitati sermonis verbis, *cuius non tam doctrinam quam exemplum nunc proponimus*, manifeste testatur. Denique ante transcriptum sermonem inquit: *De Notis meis id praeterea Amice Lector, moneo, me utilitatis & brevitatis rationem habuisse, ideoque subinde plura aut alia desiderabis &c.* Dedit autem suas Notas Henricus Wangnereck circa an. D. 1629. & obiit Dilingae die 11. Nov. an. 1664. Ex quibus concluditur (quod portento simile est) ad hanc usque diem Augustini Confessiones a nemine exacte ac serio discussas fuisse, atque dilucidatas.

IV. Ceterum quum observarem Augustini Confessiones in speciem equidem vulgares & blandas: re vera tamen plurimis sententiis aenigmatibus simillimis atque subtilissimis, & quidem ad diversa eruditio-

nis genera spectantibus foetas esse, ut initio monebam: in audaciae me atque temeritatis crimen vocabam, utpote qui vix in Literis balbutiens, id adgressus essem, quod vel doctissimos & eruditissimos homines deterrere posset; Nimis enim grave certumque videbatur quod protulit Licentius apud Augustinum lib. 1. contra Academicos, c. 2. sub finem: *Si res magna est, magnos viros desiderat;* Tamen S. Doctoris responso, quod ibidem paullo post habetur, *Et maximae res cum a parvis quaeruntur, magnos eos solent efficere*, in animum erectus, haesitationes illas, atque omnem timorem abieci. Maximae enim res eos saltem magnos efficiunt, qui non propriis viribus, sed maximorum subsidiis fidunt. Ego autem vix Commentariis hisce manus admovi, cum id statui, non meipsum spectare, sed Augustinum: non inquam proprio, sed Augustini mei robore fidere. An vero nullam e Caelo lucem immitteret Augustinus parvulo, ubique in his Commentariis eius gloriam spectanti? An non Numinis, in cuius conspectu triumphat, subcineret phrasi: *Noli dicere: Puer sum: quoniam &c.* Ierem. 1. 7. Denique utut haec mihi cesserit alea: Illud saltem solamen nemo mihi invidere poterit, quod altissimarum rerum meditatione progignitur: optime enim velut ex Tullio dicitur ab Augustino lib. 1. contra Academ. c. 3. n. 7. *Beatum esse qui veritatem investigat, etiamsi ad eius inventionem non valeat pervenire.* Quod in praesenti proposito, de sudoribus ad ipsius Augustini gloriam profusis prorsus liquidum, & certum est. Quis enim nesciat, Caelites non tam munera, quam animum quo illa offeruntur intueri? Mihi autem nihil prius & antiquius fuit, quam ut Augustinum ubique & omnis generis laude florentem exhiberem.

V. Quum vero omnis ratio & experientia monito Symmachi oratoris ethnici, sed pro sua conditione gravis & modesti lib. 5. Epist. 83. ad Helpidium circa med. *Mediocribus scriptis Amicorum benignitas scit favere: alienorum invidia nescit ignoscere*, suffragetur: & longe ampliorem alienorum, quam amicorum copiam censere ego possim; praefari etiam iuvat; me ut parum viribus, ita maxime animo adesse; ad omnem scilicet impugnationis eventum animo me futurum parato & constanti: dummodo quod Ferrettius Anconitanus olim Iudaeorum, inde & Christianorum (1) magister lib. cui titulus, *La Verità Cristiana &c.* in fine totius Operis Iudaeis intonuit, veluti meum ab aemulis adtendatur: *Per ultimo mi resta il dire una cosa agli Ebrei: Che se vorranno asserire qualche cosa contro quest' opera, la facciano arrivare a me in iscritto, e non disperdano ciarle fra le genti semplici, ed ignoranti.* Veritas lucem amat iuxta oraculum Filii Dei Ioan. 3. v. 20., & 21. Scribere oportet, non in anguio mussitare cum pueris, aut orbis

Lit-

(1) Fere ab anno 1734. studio Doctoris Pauli Medici.

Litterarii cerdonibus: *Versiculos in me narratur scribere Cinna. — Non scribit cuius carmina nemo legit*. Martialis lib. 3. Epigr. 9. in Cinnam. Larvas etiam abiicere decet, scriptoque proprium nomen adfigere: *Sed mihi opinionum, quae sine auctore prodeunt, nulla curatio est*. Symmachus idem qui supra. lib. 1. Epist. 43. ad Agorium Praetextatum. Nosse enim cupio quis sit ille, aut a quo doceri, aut quem docere debeo. Nec item de nihilo, seu quisquiliis, puta, an verbum illud sit Tullianum &c. cavillari decet. Cum autem iuxta Divinum oraculum Sap. 7. 26. sit sapientia *candor lucis aeternae*: ut curavi passim omne in disputationibus praeiudicium abiicere: ita cum hominibus praeiudiciorum tenebris obsitis congredi renuam, ardelionesque captionibus litem intentantes non tam responso, quam contemtu propulsabo. Unde haec est postremi huius sermonis conclusio: Sycophantas atque captiosos homines exhorresco atque detestor: Disputatores ingenuos & honestos etsi opinionibus meis adversos amice complectar. Si quis autem me de vero aliquo errore, in quem forte aut hic, aut alibi impegerim commonuerit, is inquam mihi carissimus erit: eique vincenti ego primos plausus impertiar.

AD-

ADPROBATIONES ORDINIS.

DE Mandato R. A. P. N. Hilarionis a S. Reparata Italicae Congregationis Carmelitarum Discalceatorum Praepositi Generalis, summa animi attentione, & voluptate opus, cui titulus: *S. Augustini Hipponensis Episcopi Confessionum Libri tredecim, vario Commentariorum genere illustrati, ab Aemulorum Obtrectorum &c.* a R. P. Archangelo a Praesentatione, Prov. Nostrae Etruriae Sacerdote Professo, nec non in Collegio Nostro Senensi Theologiae, & Sacrae Scripturae Praelectore exaratum perlegi; & tantum abest, ut in ipso contra morum honestatem, aut contra S. Romanae Ecclesiae dogmata vel minimum quid reperiatur, ut ubique illud veram pietatem, sanam doctrinam, eruditionemque tum Sacram, tum profanam summopere redoleat. Author igitur laborem non tantum S. Patris Augustini studiosis, sed iis omnibus etiam, qui huius fulgentissimi Ecclesiae Catholicae Luminis exemplo ad meliorem frugem sese recipere gestiunt, perutilem suscepit.

In quorum fidem dabam Florentiae in Collegio nostro S. Pauli V. Kal. Aug. 1755.

F. Antonius - Benedictus a Purificatione Carm. Disc. huius Florentini Coenobii Prior, & Sacrae Theologiae Exlector.

EX commissione Rev. Adm. Patris nostri Hilarionis a S. Reparata Praepositi Generalis Carmelitarum Excalceatorum Congregationis Italiae, Opus vidi, & qua potui diligentia perlegi, cui titulus: *Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Confessionum Libri tredecim vario Commentariorum genere illustrati &c.* Auctore R. P. F. Archangelo a Praesentatione Carmelita Excalceato Provinciae Etruriae, & in Collegio nostro Senensi Theologiae, ac S. Scripturae Lectore; in quo non modo nihil occurrit sacrosanctis Fidei Capitibus, aut Morum Praescriptionibus absonum, quin contra universa solidam in primis pietatem, tum acre Auctoris ingenium, amplissimam eruditionem, ferventem in eximium semperque victurum Augustini nomen venerationem, & adversus eiusdem vel perditos hostes, vel lividos aemulos firmissimum zelum redolent, atque ostentant: Opus propterea, quantum censeo, publica luce dignissimum.

Datum Florentiae in Collegio nostro S. Pauli pridie Id. Augusti 1755.

Fr. Ildefonsus a S. Aloysio in eodem Collegio S. Theologiae Lector.

Fr. Hilarion a S. Reparata Praepositus Generalis Carmelitarum Excalceatorum Congregationis Sancti Eliae Ordinis B. Mariae de Monte Carmelo Eiusdemque Sacri Montis Prior.

CUm Opus, cui titulus, *Sancti Augustini Hipponensis Episcopi Confessionum Libri tredecim vario Commentariorum genere illustrati, ab Aemulorum Obtrectatorum vel datis, vel dandis, seu Conviciis, seu Censuris, seu etiam Cavillationibus vindicati, & expediti*, a Fr. Archangelo a Praesentatione Nostrae Italicae Congregationis, & Provinciae Etruriae Sacerdote professo exaratum, a duobus ex nostris Theologis revisum, & approbatum fuerit; Nos tenore praesentium licentiam concedimus, quantum ad Nos attinet, ut Typis mandetur. Datum Romae in Conventu Nostro SS. Tere∫iae & Ioannis a Cruce die 26. Septembris 1755.

Fr. Hilarion a S. Reparata Praepositus Generalis.

Fr. Guilielmus a Iesu Maria Secretarius.

DE FAMA AUGUSTINIANAE DOCTRINAE.

Quoniam vere, atque gravissime inquit Ambrosius lib. 2. *de Virginibus ad Marcellinam Sororem*, paullo post initium = PRIMUS DISCENDI ARDOR, NOBILITAS EST MAGISTRI: hinc ut Augustinianae Scholae amici magis animentur, hostes deterreantur &c.

De AUGUSTINI ingenio, doctrinaque ab auctoritate totius orbis; Sacri videlicet, & profani: Catholici & haeretici: Christiani, & ethnici; Vetustae, mediae, & novissimae aetatis.

Tot autem AUGUSTINI ingenio, & doctrinae ab eruditis viris datas laudes aequum erit in tres classes partiri; In prima eae recitabuntur, quae indefinite AUGUSTINUM extollunt; In altera quae cunctis Ecclesiae Doctoribus praeferunt; In tertia denique, omniumque suprema selectae aliquot subiicientur laudes, quae aut exprefse, aut tacite AUGUSTINUM statuunt Mortalium omnium (post Scriptores Canonicos) sapientissimum.

I. CLASSIS.

I.

Orum omnium, qui in insignes Augustini laudes erupere, Hieronymus chorum ducet: is enim qui pro suo aevo censebatur velut Christiani orbis oraculum, quid esset Divinae scientiae consonum optime callebat: quia acris ingenii, levibus doctrinis, quanquam speciosis non rapiebatur: & quia maxime ingenuus, ellogiis suis nonnisi meritis, & veritati litabat. Hieronymus ergo animo adhuc in nimis acres, vel importunas Augustini disputationes nonnihil amaro, Epist. inter Augustin. 68. (*Olim*, 13.) *prope finem* = Superest ut diligas diligentem, & in Scripturarum campo iuvenis senem non provoces. Nos nostra habuimus tempora, & cucurrimus quantum potuimus. Nunc te currente, & longa spatia transmeante, nobis debetur otium &c. *Quod repetit Epist.* 72. (*Alias* 14.) *Epist.* 75. (*Al.* 11.) *cap.* 3. *n.* 5. = Tu ut episcopus in toto orbe notissimus debes hanc promulgare sententiam, & in assensum tuum

Obiit an. 420. aut 422.

Scripta paullò post an. 402.

Scr. circa an. 404.

Scr. in fine an. 404.

I. CLASS.

omnes coepiſcopos trahere. Ego in parvo tuguriolo cum Monachis &c. *Et in calce* = Peto in fine epiſtolae, ut quiescentem ſenem, olimque veteranum militare non cogas, & rurſum de vita periclitari. Tu qui iuvenis es, & in pontificali culmine conſtitutus doceto populos, & novis Africae frugibus Romana tecta locupleta. Mihi ſufficit cum auditore & lectore pauperculo in angulo monaſterii ſuſurrare. *Inde paulisper depulſis tenebris, quibus aliqua (non profecto livida) animi amaritudo inducta erat, Epiſt.* 172. (*Al.* 30.) = Itaque duobus libellis tuis, quos meo nomini dedicaſti eruditiſſimis, & omni eloquentiae ſplendore fulgentibus &c. certe quidquid dici potuit, & ſublimi ingenio de Scripturarum Sanctarum hauriri fontibus, a te poſitum atque diſſertum eſt. Sed quaeſo reverentiam tuam, parumper patiatis me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos eruditionis cauſſa diſſerimus: ceterum aemuli, & maximè haeretici, ſi diverſas inter nos ſententias viderint, de animi calumniabuntur rancore deſcendere. Mihi autem decretum eſt, te amare, te ſuſpicere, colere, mirari: tuáque dicta quaſi mea defendere. Certe & in Dialogo, quem nuper edidi tuae beatitudinis, ut dignum fuerat, recordatus ſum. *De tertio contra Pelag. Dialogo loquitur, in cuius calce alia inter haec dixerat* = Alios quoque ſpecialiter tuo nomini cudere dicitur, qui necdum in noſtras venere manus. Unde ſuperſedere huic labori cenſeo, ne dicatur mihi illud Horatii, *In ſilvam ne ligna feras;* aut enim eadem diceremus ex ſuperfluo: aut ſi nova voluerimus dicere, a clariſſimo ingenio occupata ſunt meliora. *Clariſſima autem exorta luce, Epiſt.* 195. (*Al.* 25.) *omnibus omiſſis, & laudibus tantum incumbens, ita loquitur* = Omni quidem tempore beatitudinem tuam eo quo decet honore veneratus ſum, & habitantem in te dilexi Dominum Salvatorem: ſed nunc (ſi fieri poteſt) cumulo aliquid addimus, & plena complemus, ut abſque tui nominis mentione ne unam quidem horam praeterite patiamur, qui contra flantes ventos ardore Fidei perſtitiſti, maluiſtique quantum in te fuit, ſolus liberari de Sodomis, quam cum pereuntibus commorari. Scit quid dicam prudentia tua. Macte virtute, in orbe celebraris: Catholici te conditorem antiquae rurſum Fidei venerantur atque ſuſpiciunt: &, quod ſignum maioris gloriae eſt, omnes haeretici deteſtantur; & me pari perſequuntur odio, ut quos gladiis nequeunt, voto interficiant. *Morti autem proximus, nimirum exeunte anno* 419. *Epiſt.* 212. (*Al.* 24.) *dum Auguſtinum & Alypium adloquitur* = Quod autem quaeritis, utrum reſcripſerim contra libros Anniani pſeudodiaconi Celdenſis (*qui ipſius ad Cteſiphontem Epiſtolam impugnaverat*) qui copioſiſſime paſcitur, ut alienae blaſphemiae verba frivola ſubminiſtret, ſciatis me ipſos libros in ſchedulis miſſos a ſancto fratre Euſebio presbytero ſuſcepiſſe non ante multum temporis: & exinde vel ingruentibus morbis, vel dormitione ſanctae, & venerabilis filiae Euſtochii ita doluiſſe, ut propemodum contemnendos putarem; in eodem enim luto haeſitat, & exceptis verbis tinnullis atque emendicatis, nihil aliud loquitur &c. Si autem Dominus vitam tribuerit, & notariorum habuerimus copiam &c. MELIUSQVE HOC FACERET SANCTITAS VESTRA &c. *Et revera per duos licet annos ſuperſtes obmutuit. Sicut & alta pace quievit, Dialogis ſuis a Pelagio impugnatis; videns nempe qualem pro ſuis Achillem haberet.*

Scr. an. 416.

Ideſt lib. de Nat. & Grat. Cum mentioné habuiſſet 3. lib. de Peccat. merit. & remiſſ. ſicut a Paulo Oroſ. acceperat.

Lib. 1. Saty. 10.

Scr. an. 418.

Quis fuerit ille Annianus diſputant Eruditi.

Vide Baroniū ad an. 417. n. 16. Voſſium l. 2. Hiſtor. Pelag. c. 6. Ianſenium. Uſſerium c. 10. Cardin. Noris. l. 1. Hiſtor. Pelag. c. 19.

Idem

Idem Hieronymus, seu verius alius, sub eius nomine, in Catalogo Scriptor. Ecclef. ad Desiderium & Damasum: *vel*, de. 12. Doctoribus = Augustinus Episcopus volans per montium cacumina quasi aquila; & ea, quae in radicibus montium fiunt non considerans, multa caelorum spatia, terrarumque situs, & aquarum circulum, claro sermone pronuntiat. Qui enim in lignum fructuosum adscendere vult, paulatim ad superiora & maiora capere poma festinat, ramos autem proximos parvulis relinquit. Nos autem qui parvuli sumus, infirmique atque minores, si inferiora congregare valuerimus, nobiscum bene agetur. I. CLASS.

II.

Antiquus nescio quis, Serm. 92. qui inter Ambrosianos circumfertur, Augustini conversioni plaudens. = Agamus gratias Domino Iesu Christo, qui Religioni nostrae tantum ac talem Principem dedit. Gaudeamus in Domino, gaudeant Angeli tam celebri conversione. Gaudeat caelum terraque, ac benedicant omnes Dominum, qui ad subsidium hominum illuminavit Augustinum. Ob. Ambros. an. 394.

III.

S. Paulinus, in Campania, Italiae Provincia Nolensis antistes, quum accepisset quinque S. Doctoris adversus Manichaeos Libros, ita ei Epist. 25. (Al. 31.) gratias agit & plaudit. = Caritas Christi, quae urget nos etiam absentes, licet per unitatem Fidei adligat, ipsa fiduciam ad te scribendi, pudore depulso, praestitit: teque per litteras tuas visceribus meis intimavit, quas de Scholasticis facultatibus adfluentes, & de caelestibus favis dulces, ut animae meae medicas et altrices in quinque Libris interim teneo: quos munere benedicti, & venerabilis nobis episcopi nostri Alypii non pro nostra instructione tantum, sed etiam pro Ecclesiae multarum urbium utilitate suscepimus. Hos igitur nunc Libros lectioni habeo, in his me oblecto, de his cibum capio, non illum qui perit, sed qui operatur vitae aeternae substantiam &c. O vere sal terrae, quo praecordia nostra, ne possint saeculi vanescere errore, condiuntur. O lucerna digne supra candelabrum Ecclesiae posita, quae late Catholicis urbibus de septiformi lychno pastum oleo laetitiae lumen effundens, densas licet haereticorum caligines discutis, & lucem veritatis a confusione tenebrarum splendore clarifici sermonis enubilas. Vides frater unanime, admirabilis in Christo Domino & suscipiende, quam familiariter agnoverim te, quanto admirer stupore &c. Os enim tuum fistulam aquae vivae, & venam fontis aeterni merito dixerim, quia fons vitae aquae salientis in vitam aeternam Christus effectus est. Cuius desiderio sitivit in te anima mea, & ubertate tui fluminis inebriari terra mea concupivit. Ideoque cum hoc Pentateucho tuo contra Manichaeos me satis armaveris, si qua in alios quoque hostes Catholicae Fidei munimina comparasti &c. *Vide etiam Epist. 24. (Al. 35.) Augustino autem in Episcopum Hypponensem electo, haec scribit Paulinus Romaniano Epist. 32. (Al. 36.) paullo post init.* = Non autem tantum hoc scribimus gratulandum, quod Episcopatum Augustinus acceperit, sed quod hanc Dei curam meruerint Africanae Ecclesiae, ut verba caelestia Augustini ore perciperent, qui ad maiorem Dominici muneris gratiam novo more provectus, ita consecratus est, ut

Ob. an. 431. Scr. sub finem an. 394.

Ioan. 4.

Scr. an. 396.

I. CLASS. ut non succederet in cathedra Episcopo, sed adcederet. Nam incolumi Valerio Hypponensis Ecclesiae Episcopo, coepiscopus Augustinus est &c. Exsultemus itaque & laetemur in eo *qui facit mirabilia solus &c.* & nunc *exaltavit cornu* Ecclesiae suae in electis suis, ut *cornua peccatorum* (sicut per Propheram spondet) hoc est Donatistarum, Manichaeorumque *confringat*. Utinam haec nunc Domini tuba, qua per Augustinum intonat &c.

Psal. 71. 18. Psal. 148. 13. Psal. 74. 11.

IV.

Scr. circa an. 410. *Consentius proponens quaestiones de Trinitate, Epist. 119. (Al. 221.) n. 5. sive post med.* = Sed tu vir, cui Caelum, ut arbitror, ipsum subtilitate cogitationum intrare concessum est &c.

V.

Forte exeunte an. 414. *Macedonius iudex Caesareus, Vicarius Africae, lectis tribus prioribus libris de Civit. Dei, Epist. 154. (Al. 51.) ab initio* = Miro modo afficior sapientia tua, & in illis quae dedisti, & in iis quae interveniens pro solicitis mittere non gravaris. Nam illa tantum habent acuminis scientiae sanctitatis, ut nihil supra sit &c. Explicui tuos libros (neque enim tam languidi, aut inertes erant, ut me aliud quam se curare paterentur) iniecerunt manum, ereptumque aliis solicitudinum caussis, suis vinculis alligaverunt. Ita enim mihi Deus propitius sit, ut ego anceps sum, quid in illis magis mirer, Sacerdotii perfectionem, Philosophiae dogmata, Historiae plenam notitiam, an facundiae plenam iucunditatem, quae ita imperitos etiam illicere potest, ut donec explicent, non desistant, & cum explicaverint, adhuc requirant &c. Haec interim occupatus aliis curis &c. Si otium fuerit, & superstes vita, etiam de Italia rescribam, ut tantum doctrinae opus debitis, etsi non satisfacientibus remuneretur officiis &c.

VI.

Scr. circa an. 415. Habetur t. 8. ante lib. contra Priscill. & Orig. *PAulus Orosius presbyter Hispanus Epist. sive Consult. sive Commonitor. ad Augustinum* de Errore Priscillianistarum, & Origenistarum, *n. 1. sive post initium* = Ad te per Deum missus sum; de te per eum spero, dum considero qualiter actum est, quod huc venirem. Agnosco cur venerim: sine voluntate, sine necessitate, sine consensu de patria egressus sum, occulta quadam vi actus, donec in istius terrae littus adlatus sum. Hic demum in eum resipui intellectum quod ad te venire mandabar. Impudentem non iudices, si accipis confitentem &c. *Unde Augustinus Epist. ad Hieronymum 166. (Al. 28.) n. 2.* = Ecce venit ad me religiosus iuvenis, Catholica pace frater, aetate filius, honore compresbyter noster Orosius, vigil ingenio, promtus eloquio, flagrans studio, utile vas in domo Domini esse desiderans, ad refellendas falsas perniciosasque doctrinas, quae animas Hispanorum multo infelicius, quam corpora barbaricus gladius, trucidarunt. Nam inde ad nos usque ab oceani littore properavit, fama excitus, quod a me posset de his quae scire vellet, quidquid vellet audire. Neque nullum cepit adventus sui fructum. Primo ne de me multum famae crederet &c.

Scr. an. 415. verno tempore.

VII.

Anno 415. *Idem Orosius de Ierosolymitano Conventu in caussa Pelagii, anno D. 415. celebrato, cui ipse interfuerat, lib. Apologetico cap. 3.* = In-

intromissum Pelagium unanimiter omnes interrogastis: an haec, quibus Augustinus episcopus respondisset, se docuisse * cognoscere-tur; illico ille respondit: *Et quis est mihi Augustinus?* Cumque universi clamarent, blasphemantem in Episcopum, ex cuius ore Dominus universae Africae unitatis indulserit sanitatem, non solum a Conventu illo, verum ab omni Ecclesia pellendum &c. I. CLASS. * Forte legendum, cognosceret.

VIII.

In Synodo Diospolitana, per eadem fere tempora celebrata simile quidquam contigit: Augustini quippe absentis velut oraculi Liber obiectus est. Circa an. 415.

IX.

Epistola 201. *quae est Imperatorum, Honorii & Theodosii, ad Aurelium episc. in fine* = Eodem tenore etiam ad Sanctum Augustinum episcopum data. *Ubi Benedictini* = Isthaec verba in omnibus antiquis codicibus subiciuntur: ubi vides id quod Aurelio Carthaginensi propter Sedis dignitatem concedebatur, Augustino Hipponensi episcopo ob personae meritum ac celebritatem fuisse delatum ab Imperatoribus. Hinc rursum Theodosius anno 430. cum *Sacram scriberet*, inquit Liberatus in Breviario c. 5. *ad universos episcopos ut Ephesum convenirent, & conferrent de Nestorii libris, & Cyrilli iudicio, scripsit Imperator Sacram, & beato Augustino Hipponensi episcopo per Ebagnium Magistrianum, ut ipsi Consilio praestaret sui praesentiam &c.*] *De praecisis autem verbis miram existimationem spirantibus, quibus confertae erant Litterae Theodosii ad Augustinum, vide saltem Cardinalem Norisium lib. 2. Histor. Pelag. cap. 9.* Scr. an. 419. mense Iun.

X.

In Actibus Ecclesiasticis, seu Epist. 213. (*Al.* 110.) *n.* 5. Placuit mihi, & vobis propter curam Scripturarum, quam mihi fratres & patres mei coepiscopi duobus conciliis Numidiae, & Carthaginis imponere dignati sunt, ut per quinque dies nemo mihi molestus esset &c. Die 26. Sept. an. 426.

XI.

In Prologo Retractationum, n. 2. = Tantumque mihi tributum est, ut ubicumque me praesente loqui opus esset ad populum, rarissime tacere, atque alios audire permitterer, & esse velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Scr. an. 426. aut 427.

XII.

Valentinus Abbas cum suis Monachis Adrumetini coenobii, inter quos dissensio orta erat de Libero Arbitrio, & Iustitia Dei &c. accepto Augustini libro de Grat. & lib. Arb. *Epist.* 216. (*Al.* 256.) *initio* = Venerabilia scripta, & librum tuae sanctitatis ita tremebundo corde suscepimus, ut sicut beatus Elias, cum in speluncae limine staret, faciem suam gloria Domini transeunte velavit: ita nos obiurgatos oculos teximus, quia per rusticitatem fratrum nostrorum nostro iudicio erubuimus &c. ne dum &c. de dictis sapientiae tuae, quae est sicut Angeli Dei, dubitare cum dubitantibus videremur. Non enim erat nobis necessarium interrogare de beatitudine, & de sapientia tua, quae est nobis nota per Dei gratiam. Scr. forte an. 427. initio aestatis.

I. CLASS. tiam. Nam ad librum dulcissimum sanctitaris tuae ita sumus alacriter iucundati, ut sicut Apostoli Dominum post resurrectionem prandentem secum non audebant interrogare, quis esset: Sciebant enim quia Iesus est: ita & nos nec voluimus, nec ausi sumus interrogare de libro utrum tuae sanctitatis esset, cum &c.

XIII.

Scr. circa an. 426. aut 427. *Leporius Monachus fere ex Hispania ut Orosius, ex Gallia ad Augustinum venit. Vide Cardinal. Norisium lib.* 1. Histor. Pelag. *c.* 23. *& lib.* 2. *c.* 3. *Sed & accipe quidquam ex Epist.* 219. *Augustini, aliorumque Africanorum Patrum ad Gallicanos Episcopos &c.* = Filium nostrum Leporium apud vestram sanctitatem pro sui erroris praesumtione merito idoneoque correptum, cum ad nos, posteaquam inde exturbatus est, venisset, salubriter perturbatum, corrigendum sanandumque suscepimus &c. Idem igitur & Dominus & Medicus noster utens vasis ac ministris suis qui dixit; *Ego percutiam, & ego sanabo*, per vos percussit tumentem, per nos sanavit dolentem
Deuter. 32. 39. &c.] *Observant autem ibi Benedictini* = Ab Augustino dictatam epistolam, iudicat ex stilo Sirmondus: idemque alii ferunt iudicium de libello emendationis Leporii. Cuius Monachi errores nondum, opinamur, venerant in Augustini notitiam, quando in lib. de correptione & gratia, c. 11. haec dicebat: *Neque enim quisquam tanta &c.* Quippe hanc etiam Leporius *summam caecitatem suae insipientiae* detestatur in emendationis libello; qui proinde scriptus fuit post eumdem librum de corrept. & grat. Leporii per Augustinum emendati meminit Gennadius in lib. de Script. Eccl. c. 59. praeter Cassianum in lib. 1. de Incarnat. Ioannem II. papam in epist. ad Avienum Facundum in lib. 1. c. 4. &c.] *Adsentior autem Sirmondo, eam Epistolam ab Augustino dictatam esse.*

XIV.

Hilarius Gallus, aut Arelatensis antistes, ut olim autumavit Baronius: aut simplex laicus, ut alii, & nobis videtur, Epist. 226.
Scr. an. 428. aut 429. *(Al. ex 7. t. praefix. lib. de Praedest. Sanct.) n.* 10. *seu sub finem* = Nolo autem sanctitas tua sic me arbitretur haec scribere, quasi de iis quae nunc edidisti, ego dubitem. Sufficiat mihi poena mea, quod a presentiae tuae deliciis exsulatus, ubi salubribus tuis uberibus nutriebar, non solum absentia tua crucior &c. Quidquid pro ea gratia, quam in te pusilli cum magnis miramur, volueris aut valueris, gratissime accipiemus tanquam a nobis carissima, & reverentissima auctoritate decretum.

XV.

Scr. forte an. 429. *Darius Comes Epist.* 230. (*Al.* 263.) *n.* 1. = O me non modo ter aut quater, sed millies, & omni numero plus beatum, si mihi datum esset praesenti intueri tuos vere sidereos vultus, vocemque divinam, & divina canentem, & non solum mentis fructus; sed etiam cum aurium suavitate sumere & audire licuisset, putarem profecto me quasdam immortales leges non modo de Caelo, sed in ipso constitutum Caelo suscipere, & quasdam Dei voces non longe de templo, sed prope ipsum Deum adstantem tribunal audire.

XVI.

I. CLASS.

XVI.

Quo an. scripta non constat.

Audax episcopus Epist. 260. (*Al.* 139.) = Thesaurum sapientiae desideravi, sed minus accepi, quam volui; licet minus non debet dici, sed munus quod oraculum legis contulerit Augustinus sacrator iustitiae, instaurator spiritalis gloriae, dispensator salutis aeternae. Opto itaque sapientiae floribus pasci, & vivi fontis haustibus irrigari &c. Cur mihi fons orbis parvo sermone meavit? &c.

XVII.

Ob. circa an. 460.

S. Prosper Aquitanus, aut Reg. episcopus, ut pluribus, maxime ex antiquis, aut saecularis, & quidem matrimonio adstrictus, ut nonnullis: aut solutus laicus caelibatum colens, ut plurimis, potissimum ex iunioribus placet, doctissimus inquam vir hic, qui nonnisi ex scriptis & fama Augustinum agnoverat, quot scripsit, tot fere Augustinianae doctrinae eximia praeconia. Lib. contra Collatorem, nimirum Cassianum *Collationum auctorem, cap.* 1. *circa med.* = Viginti amplius anni sunt, quod contra inimicos gratiae Dei Catholica acies huius viri ductu pugnat & vincit. *Et cap.* 21. *initio, de Bonifacio, Romano Pontifice, qui vivere desiit die* 4. *Septembr. an.* 422. = Bonifacius .... cum esset doctissimus, adversum libros tamen Pelagianorum beati Augustini Episcopi responsa poscebat. *Inde in Carmine heroico* de Ingratis *adversus Pelagianos, cap.* 2. *de Carthaginensi Synodo, cui Aurelius Primas praesedit sermonem habens* = An alium in finem posset procedere sanctum -- Concilium, cui dux Aurelius, ingeniumque -- Augustinus erat, quem Christi gratia cornu -- Uberiore rigans nostro lumen dedit aevo? *Et cap.* 3. = Istius ore &c. Flumina librorum cunctum effluxere per orbem. *Consule etiam, si placet, gravissimam eiusdem Epistolam ad Ruffinum, quam scripsit Augustino adhuc vivente, idest circa an.* 429.

Scr. an. 432. cum prius voce & sermone côtra eumdem pugnasset, qui scripserat an. 426.

At quis iste Ruffinus? Notissimus ille S. Hieronymi aemulus: si Gabrieli Vazquesio Societatis Iesu Theologo, quoad rem hanc gravi somno oppresso atque sepulto adsentiaris; ita quippe manifeste loquitur t. 1. *Commentar. in* 1. *par. S. Thomae, disp.* 91. *cap.* 11. *n.* 74. = Nam & Gennadius apud Catholicos & doctos non bene audit, siquidem &c. Ruffinum etiam praeponit Hieronymo &c. Hic Ruffinus ad Prosperum scripsit epistolam, monens ipsum, quod multi de eo male sentirent, quia sententiam Augustini sequeretur, & contra Collationes Cassiani scripsisset. Cui Prosper rescripsit epistolam, quae est inter sua opera, instruens ipsum contra Massiliensium doctrinam, & in fine hortatur, ut plurimum in Augustini libris laboret, si consequi desiderat veram sacrae Scripturae intelligentiam.] *Vah pinguem errorem, stolidumve anachronismum! Ut enim multa praeteream: cum ad Ruffinum suum Proper scribebat, Hieronymi hostis a viginti circiter annis e vivis abscesserat. Siquidem Ruffinus celebris anno* 410. *exeunte, vel initio sequentis vivere desierat. Prosper autem eam Epistolam dedit, ut supra insinuavimus, anno* 429. *aut* 430. *quippe anno* 429. *Augustino scripserat. Unde haec ad Ruffinum Epistola aut post, aut paullo ante mortem Augustini data est: in ea siquidem Prosper S. Doctorem meritorum magnorum senem appellat. Vide Cardinal. Norisium lib.* 1. Histor. Pelag. *cap.* 3. *pag.* 39. *& lib.* 2. *cap.* 5. *pag.* 302. *Sed & duo illa lyppis atque tonsoribus nota Vazquesium a tanto lapsu praecavere poterant: nempe Ruffinum Aquileiensis Ecclesiae presbyterum, & Monasticae vitae pro-*

fes-

I. CLASS. *fessorem longe ante Hieronymum mortem oppetiisse: admodum vero Augustino superstite, Hieronymum ad aeternas coronas vocatum. Ceterum labores illi etsi ingeniosi, quibus Norisius lividi Ruffini velut aliquando tandem correcti exitum lib. 1. cap. 3. illustrare conatur, incerti admodum fructus sunt: nec contra Ruffinum emergentes plures gravissimasque coniecturas excutiunt.*

XVIII.

Quo anno obierit, prorsus incertum. Plurimi Possidium cum Posidonio confundunt; at immerito. In calce t. 10.

Quid censeret de Augustini ingenio doctrinaque Possidius Calamensis episcopus, qui cum S. D. annis fere quadraginta familiariter vixit, non opus est ut dicamus: cum ea historia omnibus nota, quam de gestis atque scriptis eiusdem Augustini conscripsit, ellogiis passim contexta sit. At quidquam saltem insinuare expedit: Cap. 7. = Libros vero eiusdem, sive tractatus mirabili Dei gratia procedentes ac profluentes instructos rationis copia, atque auctoritate sanctarum Scripturarum, ipsi quoque haeretici concurrentes cum Catholicis ingenii ardore audiebant: & quisquis ut voluit, & potuit, notarios adhibens etiam ea quae dicebantur excepta describsit.

XIX.

Unde iure meritissimo inquit Iansenius Yprensis antistes t. 2. lib. Prooemial. de Ratione & Auctoritate, *cap.* 18. = Hinc expressa illa elogia multiplicia, & homini mortali insusitata, quibus etiam tum vivens a viventibus viris magnis atque eruditis &c.] *Et Iacobus Hyacinthus Serry in* Augustino vindicato contra Ioann. Launoii Traditionem &c. *cap.* 5. *cui titulus*: Launoii de Commoto statim in Augustinum orbe Catholico somnium dissipatur = Certe Patrum alteri tantam dum viveret, tributam auctoritatem, nulla, quod sciam, prodit historia, nemo uberiores gloriae fructus in ipso mortalitatis contubernio coepit: unus prae omnibus Augustinus vivus, ut ita dicam, ac videns consecratus est.

XX.

Flor. circa an. 490. ut ex lib. 3. deducitur.

Victor Uticensis, seu, Vitensis, in provincia Bizacena episcopus, lib. 1. admodum post initium = Qua tempestate Hippone Regiorum obsessa est Civitas, quam omni laude dignus beatus Augustinus librorum multorum confector, Pontifex gubernabat. Tunc illud eloquentiae, quod ubertim per omnes campos Ecclesiae decurrebat, ipso metu siccatum est flumen, atque dulcedo suavitatis dulcius propinata, in amaritudinem absinthii versa est &c. Husque ad illud tempus cc. iam xxx., & duos confecerat libros, exceptis innumerabilibus epistolis, vel expositione totius Psalterii, & Evangeliorum, atque tractatibus popularibus, quas Graeci Homilias vocant, quorum numerum comprehendere satis impossibile est.

XXI.

Flor. an. 495.

Gennadius presbyter Massiliensis, in Catalogo Illustrium Scriptorum = Augustinus Afer, Hipponensis oppidi episcopus, vir eruditione divina & humana orbi clarus, fide integer, & vita purus: scripsit quanta nec inveniri possunt. Quis ergo glorietur omnia se illius habere: aut quis tanto studio legat, quanto ille scripsit? &c.

XXII.

XXII.

I. CLASS.

Julianus Pomerius S. Caesario & Gennadio coaevus, in opere de Vita Contemplativa, *quod sub Prosperi nomine circumfertur, lib. 3. cap. 31. sub finem* = S. Augustinus Episcopus acer ingenio, suavis eloquio, saecularis litteraturae peritus, in Ecclesiae laboribus operosus, in quotidianis disputationibus clarus ..... in quaestionibus absolvendis acutus, in revincendis haereticis circumspectus, & in * explicandis Scripturis Canonicis cautus.

Vivebat an. 496.

* In MSS. 3. in *explanandis*. Unus, *in explorandis*.

XXIII.

Dacius Mediolanensis episcopus, ad quem extat Cassiodori Epistola: vel quicunque Chronicon rerum Mediolanensium, quod in Bibliotheca Mediolanensi adhuc ineditum adservatur, scripserit, 1. 10. Augustinum Dialecticis argumentis armatum *hominem dicit*.

Ob. circa an. 555.

XXIV.

Eugippus Abbas Africanus, in Praefat. Thesauri Sententiarum, *quas desloravit ex diversis scriptis S. D. distribuitque in duos Libros, & Probae virgini sacrae dicavit* = Inter magnos Ecclesiae Catholicae Doctores praeclarum fuisse, & esse beatum Augustinum quis ignorat episcopum? Quem divina eruditione mirabilem tum omnes Orthodoxi in toto terrarum orbe venerantur, praecipue tamen Apostolicae Sedis Antistites, scripta eius sua auctoritate firmantes &c.

Flor. an. 513.

XXV.

M. Aurelius Cassiodorus, magnus ille Senator, & Patricius Romanus, Theodorico Italiae regi carissimus, initio Prologi Commentar. in Psalmos = Tunc ad Augustini facundissimi Patris confugi opinatissimam lectionem, in qua tanta erat copia congesta dictorum, ut retineri vix possit relectum, quod abunde videtur expositum &c. Quocirca memor infirmitatis meae, mare ipsius quorumdam Psalmorum fontibus profusum &c. Sed ut quidam de Homero ait, tale est de eius sensu aliquid surripere, quale Herculi clavem de manu tollere; est enim litterarum omnium egregius magister, &, quod in ubertate rarum est, cautissimus disputator: decurrit quippe tanquam fons purissimus, nulla faece pollutus &c.] *Et, lib.* de Institutione Divinarum Scripturarum: *seu*, de Divinis Lectionibus, *cap. 22. initio* = Ipse etiam doctor eximius beatissimus Augustinus, debellator haereticorum, defensor fidelium, & famosorum palma certaminum, in quibusdam libris nimia difficultate reconditur, in quibusdam sic est planissimus, ut &c.] *Denique in Chronico, sub titulo:* Theodosius, Arcadius, & Honorius XII. = Augustinus beati Ambrosii discipulus multa facundia doctrinaque excellens &c.

Ob. an. 575. nonagenario maior. Scripsit etiam historiam, vulgo, *Tripartitam*, & plura alia.

XXVI.

S. Bernardus Abbas, Epist. 77. ad Hugonem de S. Victore, ante med. = Sed miror admodum, si novus iste novarum inventor assertionum, & assertor inventorum, invenire in hoc rationem potuerit, quae sanctos patres latuerit, Ambrosium & Augustinum, sive auctoritatem eorumdem auctoritate potiorem &c. *Pluribusque interpositis* = Ab his ergo duabus columnis, Augustinum loquor & Ambrosium, crede mihi, difficile avellor. Cum his inquam me aut erra-

Natus anno 1091. Ob. 20. Aug. 1153. aet. 63. Relig. 40.

I. CLASS. errare, aut sapere fateor. *Serm. item de S. Stephano, sub finem* = Recolitis quod illa Ecclesiae lingua, Augustinum loquor, de hoc Martyre senserit &c. *Vide etiam eiusdem Serm.* 80. *in Cantica*.

XXVII.

Nat. 17. Ian. an. 1564. & praenuntiato ult. vitae suae die, obiit insignis sanctit. fama die Adscens. Dom. an. 1615. in nostro Conv. S. Silvestri in Tuscul. ubi eius Corpus incorrupt. ac flexibile adservatur.

Vener. P. N. Ioannes a Iesu Maria Calaguritanus plurium operum quatuor tomis in folio contentorum scriptor, Romanae Curiae Proceribus, at potissimum Cardinali Bellarmino doctrina, & sanctitate acceptissimus, sui aevi vir summus, & omnium quos nostra Familia dedit Theologorum facile gravissimus, & nobilissimus, tom. 2. suorum Operum, in Stimulis Compunctionis, Stimulo 2. cap. 10. de Venerabili Eucharistiae Sacramento, *post med.* = Qualem (*pii amoris dulcedinem*) in se magnus olim Augustinus &c.

XXVIII.

Scripsit anno 1643.

Hieronymus Bardi, nobilis philosophus, medicus, & theologus, olim in Pisano Athenaeo Aristotelicae & Platonicae philosophiae professor, in erudito libello, cui titulus: Medicus politico-Catholicus: *seu*, Medicinae sanctae tum cognoscendae, tum faciendae idea, *cap.* 4. de Medicinae Praeside, *de Raphaelis primatu in Medicina sermonem habens* = Quod, *ait*, & confirmat vastissimum Augustini ingenium, qui de eius admirabili erga aegrotos patrocinio digna quidem, & gravia, suo more, verba facit serm. 126.] *Et* de Theologiae, ac Medicinae nobilissimo nexu, *art. ultimo* = Quemadmodum ethnicis explosa Minerva, Venus inter Stellas reposita est, quod merito magnum Augustini ingenium adegit ad querimonias lib. de consensu Evangel. primo &c.

XXIX.

Anno 1666.

In Eruditorum Ephemeride Gall. diei lunae 15. *Martii* 1666. = Quia D. Augustinus omnigena eruditione praeditus erat, de omnigenis etiam rebus, & pro omnibus hominum generibus scripsit. Operum eius plurima pro Theologis, aut Philosophis tantum sunt; sed tractatus de Civitate Dei, pro illis etiam est, qui scientiam non profitentur: cumque illum insigni cuidam Dynastae Romano nuncupaverit, eum videtur praesertim conscripsisse in gratiam nobilium, eorumque captui attemperasse; illum enim iucundum, & intellectu facilem elucubrare delectatus est, ibique servato splendido illo igne, qui in omnibus aliis operibus eius coruscat, iisque omnium admirationem conciliat, obscuritatem vitavit.... Unde etiam apud maximos totius orbis Principes in magno pretio fuit. Is est liber, cuius lectionem Aeginardo teste Carolus Magnus in deliciis praesertim habebat. Carolus V. Regum nostrorum sapientissimus tanti eumdem aestimabat, ut virum, cuius opera ad illius versionem Gallicam usus est, remuneratus sit dignitate Magistri supplicium libellorum. Henricus vero VIII. Angliae Rex Commentarios, quibus Ludovicus Vives Auctoris illius difficultates explanaverat, ut gratissimum munus omnium, quae sibi afferri possent accepit.

Quãdoquidem eo prandium coenamque cõdiebat, ut plures testantur apud Lancillottum l. 3. Vitae S. D. c. 38.

XXX.

II. CLASS.

XXX.

Erum, quot fuere in orbe Scriptores, tot propemodum Auguſtini ingenium doctrinamque inſigni obſequio ſuſpexere. Libentius eas recitabimus laudes, quae in Auguſtinum velut in Doctorum ſummum, ſeu Chriſtianorum doctiſſimum congeſtae ſunt. Et primo quidem Romanos Pontifices advocabimus; Horum autem indicia quaedam ſtatim adſumtum evincunt: alia ex nexu miroque conſenſu: neque enim fuit Eccleſiae doctor, cui tam frequenter, tantave conſtantia illi plauſerint. Vide interim Prudentium epiſcopum Trecenſem, qui floruit ſaeculo nono, ad Hincmarum, & Pardulum.

Ob. an. 861.

XXXI.

Ut Innocentius I. Auguſtini doctrinam probaverit, coniice ex eiuſdem quatuor Epiſtolis, quae inter Auguſtinianas ſunt 181. (Al. 91.) 182. (Al. 93.) 183. (Al. 96.) 184. (Al. 97.) Quae omnes ſcriptae ſunt initio anni 417.

Electus die 21. Dec. an. 401.
Obiit die 12. Mar. an. 417.

XXXII.

Ut Zoſimus, coniice ex Marii Mercatoris Commonitorio, *cap. 3. ex lib. S. Proſperi*, contra Collatorem, *cap. 10. & 21. nec non ex Epiſt. ipſius Auguſtini ad Optatum epiſc. 190. (Al. 157.) cap. 6. num. 23. quae ſcripta eſt paullo poſt med. an. 418.*

El. 18. Mar. an. 417.
Ob. 26. Dec. an. 418.

XXXIII.

S. Proſper Aquit. lib. contra Collat. *cap. 21.* = Bonifacius .... cum eſſet doctiſſimus, adverſum libros tamen Pelagianorum beati Auguſtini epiſcopi reſponſa poſcebat.] *Quo reſpicit Iulianus Pelag. lib. 1.* Oper. Imperf. *cap. vel arg. 85. inquiens* = Aut ſicut in his libris, quos nunc per Alypium ad Bonifacium miſiſti, dic captivum eſſe arbitrium, quod nos liberum dicimus &c. *Et lib. 2. 178.* Tu in his libris, quos nuper ad Bonifacium miſiſti &c.] *Ii vero libri quatuor fuere, contra duas Epiſtolas Pelag. ſcripti, circa an. 420. & Bonifacio nuncupati.*

El. 29. Dec. an. 418.
Ob. 4. Sept. an. 422.

XXXIV.

Caeleſtinus I. Epiſt. ad Venerium, *ceteroſque Galliarum antiſtites, c. 2.* = Auguſtinus ſanctae recordationis virum pro vita ſua atque meritis, in noſtra communione ſemper habuimus, nec unquam hunc ſiniſtrae ſuſpicionis ſaltem rumor adſperſit: quem tantae ſcientiae olim fuiſſe meminimus, ut inter magiſtros * optimos etiam a meis ſemper deceſſoribus haberetur. Bene ergo de eo omnes in commune ſenſerunt, utpote qui ubique cunctis & amori fuerit, & honori. Unde reſiſtatur talibus, quos male creſcere videmus.] *Haec circa an. 431. vix defuncto Auguſtino. Eo autem recitato teſtimonio, triumphans Proſper lib.* contra Collat. *c. 21.* = Contra iſtam clariſſimae laudationis tubam, contra iſtam ſacratiſſimi teſtimonii dignitatem, audet quiſquam malignae interpretationis murmur emittere, & perſpicuae ſinceriſſimaeque ſententiae nubem obliquae ambiguitatis obtendere? &c.

El. 10. Sept. an. 422.
Ob. 18. Iul. an. 432.

* Veteres libri non habent *optimos*.

XXXV.

De Sixto III. vide eumdem Proſperum lib. contra Collatorem *c. 21. n. 59. & 60. & in Chronico ad an. 439. Nec non Gelaſium Papam*

El. 24. Iul. an. 432.
Ob. 11. Aug. an. 440.

II. CLASS. *pam Epist. 5. ad Honorium. Itemque Epist. ipsius Augustini 191. (Al. 104.) ad eumdem Sixtum tunc presbyterum, & 194. (Al. 105.) scriptas circa an. 418.*

XXXVI.

El. 22. Sept. an. 440. Ob. 4. Nov. an. 461. *S. Leo Magnus, adhuc archidiaconus Augustinianae caussae se vindicem prodidit: Prosper enim in Chronico ad Consulatum Theodosii XVII. & Festi haec narrat* = Hac tempestate Iulianus Eclanensis iactantissimus Pelagiani erroris assertor, quem dudum amissi episcopatus intemperans cupido exagitabat, multimoda arte fallendi correctionis speciem praeferens, molitus est in communionem Ecclesiae irrepere. Sed his insidiis Xystus Papa diaconi (*hic observa*) Leonis hortatu vigilanter occurrens, nullum aditum &c.] *Electus autem Leo in summum Ecclesiae pastorem, Pelagianam haeresim Veneta in provincia clanculum serpentem gravissima epistola 84. ad Ianuarium Aquileiensem episcopum, totius provinciae Metropolitam data, quam nonnulli, ad* Nicetam Aquileiensem, *alii*, ad Aquileiensem episcopum, *dixere, protrire sategit; In ea vero epistola duo capita Enchiridii Augustini 45. & 46. ex integro, & ad verbum exscripta conspiciuntur.*

XXXVII.

El. 1. Mart. an. 492. Ob. 19. Nov. an. 496. *S. Gelasius Epist. 5. ad Honorium Dalmatiae episc. contra Pelagianam haeresim in Dalmatia renascentem, circa med.* = Ubi est quod
Prov. 22. 28. scriptum est, *Terminos patrum tuorum ne transgrederis*: &, *Inter-*
Deut. 32. 7. *roga patres tuos, & annuntiabunt tibi: & seniores tuos, & dicent tibi?* Quid ergo tendimus ultra definita maiorum &c.] *& inferius* = O si studerent adversus eos maiorum nostrorum libros responsaque cognoscere! Illic modis omnibus cerneretur, nihil esse prorsus, quod non & ab istis fuerit ventilatum, & ab illis magnifica veritate contritum: sicque &c.] *Haec die 28. Iul. an. 493. Vide etiam Epist. 6. Die autem 1. Nov. an. 493. ad omnes Episcopos per Picenum. Epist. 7. de sene, nomine*, Seneca, *in Pelagianam haeresim lapso &c. sub finem* = Adhuc maius scelus accrescit, ut sub conspectu & praesentia Sacerdotum, beatae memoriae Hieronymum atque Augustinum, Ecclesiasticorum lumina magistrorum,
Eccles. 10. 1. *musca moritura*, sicut scriptum est, *exterminans oleum suavitatis*, lacerare contenderet.] *Item si eas Epistolas diligenter expenderis, videbis in eisdem Augustini sententias passim & fere ex integro excerptas. Denique; Vazquez Iesuita 1. p. disp. 91. n. 75. cogitur fateri* = Porro auctoritatem Prosperi multa confirmant. In primis Gelasius Papa, & ipse per omnia Augustinianus, in Concilio Romano 76. Episcoporum &c.

XXXVIII.

El. 27. Iul. an. 514. Ob. 6. Aug. an. 523. *S. Hormisdas die 13. Aug. an. 520. Epist. 70. qua respondet Possessori episcopo Africano (qui erat unus ex missis in exsilium a Trasimundo rege) in fine* = De Arbitrio tamen libero, & Gratia Dei, quid Romana, hoc est, Catholica sequatur, & asseveret Ecclesia, licet in variis libris beati Augustini, & maxime ad Hilarium & Prosperum possit cognosci; tamen in scriniis Ecclesiasticis expressa capitula continentur &c.

XXXIX.

XXXIX.

II. CLASS.

S. Felix IV. (Non II. ut quidam etiam eruditissimi scribunt : hic enim iam an. 365. Martyrium passus fuerat) tanti Augustinum fecit, ut pro canonibus in Arausicana synodo definiendis, ipsas prorsus eiusdem S. D. sententias miserit ad Caesarium, qui a Semipelagianorum factione, in Galliis admodum aucta, nimis vexatus, a summo Ecclesiae Pastore lucem postulaverat. Vide Iansenium t. 2. lib. Prooem. de Ratione & Auctoritate, *c. 15. & Card. Noris, lib. 2.* Historiae Pelag. c. 23.

El. 12. Iul. an. 526. Ob. 18. Sept. an. 529. vel 530.

XL.

Bonifacius II. synodum Arausicanam II. de qua diximus, ex Augustini doctrinis confectam probavit, confirmavitque die 25. Ianuar. an. 530., vel 531. data epistola ad Caesarium Arelatensem, qui pro eadem confirmatione rogaverat. Ante med. autem illius epistolae dicit Bonifacius = Atque ideo cum de hac re multi Patres, & prae ceteris beatae recordationis Augustinus episcopus &c.

El. 22. Sept. an. 529. vel 530. Ob. 17 Octobr. an. 532.

XLI.

Ioannes II. Epist. 3. ad Avienum & Senatores, respondens tribus Quaestionibus de Christo Deo & homine, singulas definitiones Augustini testimoniis firmaturus, praemitit. = Sanctus Augustinus, cuius doctrinam secundum praedecessorum meorum statuta Romana sequitur & servat Ecclesia.] *Haec anno* 534.

El. 31. Dec. an. 532. Ob. 26. Maii an. 535.

XLII.

Vigilius in Epist. qua tandem Synodum V. Generalem confirmavit = Praecipue cum manifestum sit, Patres nostros, & maxime beatissimum Augustinum, qui in divinis Scripturis claruit &c. Nos quoque similiter illis exemplis incitati &c.

El. an. 540. Ob. 10. Ian. an. 555.

XLIII.

S. Gregorius Magnus, huius nominis I. lib. Regist. 8. Indict. 3. Epist. 37. Innocentio Africae Praefecto, eiusdem in Iob Commentarios laudanti ita respondet = Si delicioso cupitis pabulo saginari, beati Augustini patriotae vestri Opuscula legite, & ad comparationem siliginis illius nostrum furfurem ne quaeratis.] *Praefatione Homiliarum in Ezechielem, ad Marianum episcopum* = Tua itaque dilectio has sibi ad legendum mitti poposcerat: Sed valde incongruum credidi, ut aquam despicabilem hauriret, quem constat de beatorum patrum Ambrosii atque Augustini torrentibus profunda ac perspicua fluenta assidue bibere &c.

El. 3. Sept. an. 590. Ob. 12. Mar. an. 604.

XLIV.

S. Martinus martyr, huius nominis I. Epist. 4. ad Ecclesiam Carthagin. = Vos merito de sincero corde amplectimur, cum maxime tanquam perennes lucernas confessionis vestrae characteres nobis expressistis, sive huic Apostolicae Sedi per Synodales litteras vestras, quas in vobis Spiritus-Sanctus informavit per Ecclesiae Catholicae oratorem gloriosum, nempe Augustinum &c.

El. 5. Iul. an. 649. Ob. 16. Sept. 655.

XLV.

XLV.

Bl. 17. Iun. an. 678. Ob. 10. Ian. an. 682. Praefuit per suos Legatus Syn. 6. Gener.

S. Agatho Epist. ad Augustos, quae extat act. 4. Synodi 6. = Augustinus doctor praestantissimus &c. veritatis prudentissimus praedicator &c.

XLVI.

El. 9. Febr. an. 772. Ob. 25. Dec. an. 795. Sub quo habita est VII. Gen. Sy.

Hadrianus I. Epist. quae extat in 7. Synodo, act. 2. ad Constantinum, & Irenem = Augustinus Patrum praecipuus, & Doctorum optimus.

XLVII.

El. 2. Feb. 2a. 1049. Ob. an. 1054.

S. Leo IX. Epist. 1. ad Michaelem Patriarcam Constantinopol. = Beatus & Catholicus doctor Augustinus, & in Latina Ecclesia clarissimus.] *Et ibi* = Augustinus noster Chrysostomus.

XLVIII.

El. 22. Apr. an. 1073. Ob. 25. Maii an. 1085.

S. Gregorius VII. in Apologetico pro Decretis, Caelestini I. elogium ex integro refert, & suum facit. = Vir omnium virtutum Augustinus Hypponensis episcopus, quem & Caelestinus, vir Apostolicus in decretis suis commendat &c.] *Vide etiam in Decret. ad c. 6. Unde Bertholdus Constantiensis ad Rhenum presbyter, eiusdem Gregorii adversus schismaticos defensor, lib. de Sacr. Excom.* = Nos absque scrupulo S. Augustini egregii doctoris assertioni acquiescere debemus, quem & Romani Pontifices &c.

XLIX.

El. an. 1316. Ob. Aven. an. 1334.

Ioannes XXI. vulgo XXII. ad Generalem, & Ord. Eremit. S. Augustini = Vere utique isti sunt verae Doctores Ecclesiae, Gregorius scilicet, Augustinus, Hieronymus, atque Ambrosius, quorum doctrina informatur Ecclesia. Hos inter celeberrimus idem Pontifex Augustinus, magnae quidem auctoritatis, & sanctitatis praesul, magnae circumspectionis, & praevisionis pater &c.

L.

El. 19. Aug. an. 1458. Ob. 14. Aug. an. 1464.

Pius II., quum esset Aeneas Sylvius, Epist. 130. ad Cardin. Caravaiel = Cuius (*Augustini*) tanta gloria est, ut nullius laudibus crescat, vituperationeve minuatur &c. Quem nihil obscurum, sed omnia clarent &c. *Et iam Romanus Pontifex in Bulla (edita an. 1463. qua retractavit quae in minoribus exsistens scripserat pro Concilio Basileensi contra Eugen. IV. cuius initium.* In minoribus agentes &c. *paragr. 2.* = Cogimur igitur, dilecti filii, B. Augustinum imitari, qui cum &c. retractationes edidit. Humilis & probatissimi vir ingenii &c.

LI.

El. 9. Aug. an. 1471. Ob. 13. Aug. an. 1484.

Sixtus IV. in Bullar. Augustiniano = Augustinus inter intemeratae Ecclesiae Doctores praecipuus: & subtilissimus Evangelii, ac sacrarum Litterarum perscrutator.

LII.

El. 24. Apr. an. 1585. Ob. 27. Aug. an. 1590.

Sixtus V. in Bulla contra Astrologos Iudiciarios, cuius exordium: Caeli & Terrae creator Deus &c. *post initium, Ariolorum phantasmata exsufflans* = Cum Augustinus praecipuum Ecclesiae lumen &c.

LIII.

II. CLASS.

LIII.

Clemens VIII. quanti Auguſtini doctrinam fecerit, liquet ex integra genuina certiſſima hiſtoria Congregationum de Divinis Auxiliis. *Interim paucis plura deprehendes, adtendens quae mox ſubiiciam ex Oratione, quam Pontifex ille longe graviſſimus, & ſapientiſſimus eiſdem diſputationibus praemiſit, quaeve in Actis eorum habetur.* = Quamvis nonniſi Deo rationem reddere debeam mearum actionum, dicam tamen impraeſentiarum rationes, propter quas adſtringere ſtatui totam hanc diſputationem ad normam doctrinae S. Auguſtini de Gratia. Prima eſt, quod ſi teſte D. Proſpero fere initio libri contra Collatorem, viginti annorum ſpatio acies Catholicae Eccleſiae ita dimicavit pro gratia contra Pelagianos, ut tandem Auguſtino duce vicerit, oportet etiam, ut in cauſa conſimili eumdem ducem agnoſcamus, & ſequamur. Secunda eſt, quod idem Sanctus nihil videtur praetermiſiſſe eorum quae ad praeſentes Controverſias pertinent &c. Tertia tandem ratio eſt, quod cum multi Pontifices, & Praedeceſſores noſtri doctrinae S. Auguſtini tam fuerint aſſertores, ac vindices, ut quaſi haereditario iure eam in Eccleſia relinqui voluerint: aequum non eſt, ut patiar illum hac haereditate privari.] Qui honor, *inquit ſagaciſſimus P. Serry doctor Sorbonicus, lib. contra Launoium, cap.* 18. nemini Patrum contigiſſe legitur.

El. 30. Ian. an. 1592. Ob. 3. Mar. an. 1605.

LIV.

Paulus V. Clementi VIII. pro Auguſtini doctrina adlaboranti ſubſidio fuerat: & in Romanum Pontificem electus, Divinorum auxiliorum *reſumta cauſſa, prorſus in Clementis ſenſa ierat. Quod Theologis ingenuis, propriaeque, Numinis, & Eccleſiae eius ſponſae gloriam praeferentibus nimis exploratum, ac certum eſt.*

El. 17. Maii an 1605. Ob. 28. Ian. an. 1621. Medius inter Clem. & Paulum fuit Leo XI. pontifex 27. dierum.

LV.

Alexander VII. in Brevi, ſeu Reſcripto dato 7. Auguſti, an. 1660. ad Academiam Lovanienſem Ianſeniſmi inſimulatam, quaeve profeſſa fuerat, Auguſtino & Thomae ſe adhaerere. = De reliquo non dubitamus vos pro ſingulari ſcientiae pietatisque &c. nec non praeclariſſimorum Eccleſiae Doctorum Auguſtini & Thomae Aquinatis inconcuſſa tutiſſimaque dogmata ſequi ſemper ut aſſeritis, ac impenſe revereri velitis. Quorum profecto ſanctiſſimorum virorum penes Catholicos univerſos ingentia & omnem laudem ſupergreſſa nomina novi praeconii commendatione non egent &c.

El. 7. Apr. an. 1655. Ob. 22. Maii an. 1667.

LVI.

Clemens X. die 18. Dec. 1671. in Diplom. Indulgentiarum viſitantibus Eccleſias S. Auguſtini &c. cuius exordium: Unigeniti Dei Filii &c. *poſt initium* = Itaque eximia, omniſque humanae laudis praeconium longe ſupergreſſa S. Auguſtini Epiſcopi & Confeſſoris, Eccleſiae Doctoris praecellentiſſimi, qui ſpiritu Dei plenus, haereſum errorumque tenebras, tanquam fulgentiſſimum Chriſtianae eruditionis iubar profundiſſimis ſimulque ſole clarioribus ſcriptis profligavit, & hominum corda, eo, quo ipſe ardentiſſime flagrabat charitatis igne ſuccendit, decora grato devotoque mentis affectu recolentes, Sanctaeque Monicae eius genitricis, cuius piis lacrymis & apud Deum gemitibus, tanti, tamque ſublimis Doctoris converſionem debemus &c.

El. 29. Apr. an 1670. Ob. 22. Iul. an. 1676.

LVII.

II. CLASS.

El. 12. Iul. an. 1691. Ob. 17. Sept. an. 1700.

LVII.

Innocentius XII. in Rescripto ad Academiam Lovaniensem, rudium ardelionum tumultibus iterum agitatam, dato 6. Febr. an. 1694. = Apostolica vos primum auctoritate commonemus, ut sublatis contentionibus, Sapientiae, quae desursum, & pacifica est, vacetis: profitentes, ut asseritis, doctrinam praeclarissimorum Doctorum Augustini & Thomae: quorum ille tantae scientiae fuit, ut inter Magistros optimos etiam a nostris praedecessoribus haberetur; & cuius doctrinam, secundum eorumdem praedecessorum statuta Romana sequitur, & servat Ecclesia.

El. 23. Nov. an 1700. Ob. 19. Mar. an. 1721.

LVIII.

Clemens XI. quum prodiisset Ioannis Launoii foetus posthumus (seu quicunque alius, teterrimus Augustinianae doctrinae hostis Launoii se larva contexerit, de quo Dupinus, Abbas Granet, & alii) quo Augustini doctrina contemnebatur, haec habuit die 28. Ian. an. 1704. = Cum, sicut Nobis innotuit, in lucem prodierit libellus quidam, cui titulus: *Veritable tradition de l'Eglise, sur la predestination, & la grace &c. Par Mr. de Launoy &c.* Nuperrime vero Venerabiles Fratres nostri S. R. E. Cardinales in tota Republica Christiana contra haereticam pravitatem Generales Inquisitores a Sede Apostolica specialiter deputati, audita libelli huiusmodi censura, illum ad minus tamquam impium, blasphemum, nec non fulgidissimo Catholicae Ecclesiae lumini, maximoque Doctori Sancto Augustino, quin immo ipsimet Ecclesiae, atque Apostolicae Sedi iniuriosum, damnandum & prohibendum esse censuerint. Hinc est quod nos pro commissa &c. nec non Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum, qui eiusdem S. Doctoris praecelsam doctrinam magno semper in pretio habuerunt, totoque mentis affectu amplexi fuerunt, laudabilibus vestigiis firmiter inhaerere volentes &c.

El. 29. Maii an. 1724. Ob. 21. Febr. an. 1730. aet. 82. Vide eius Vitam scriptam ab Alexandro Borgia Archiep. Firmano n. 63.

LIX.

Benedictus XIII. cum esset Benev. Archiep. in cap. 11. Exod. Lect. 18. n. 22. = Io prego il mio Nonno S. Agostino &c. *In cap. 15. Lect. 23. n. 30.* = Coloro, che han professato meco la stessa Regola del gran Padre S. Agostino, che della Musica compilò sei interi libri, come veggiamo nel tom. 1. delle sue ADORATE Opere. *In cap. 22. Lect. 34. n. 6.* = S. Agostino canonizò &c. e sì autorevole decisione è ora riverita per canone &c. *Denique* magnum *dicit Augustinum, & obsequio nominat Lect. 27. n. 12. Lect. 30. n. 22. Lect. 36. n. 18. Lect. 37. n. 23. Lect. 38. n. 2. Lect. 43. n. 5. Lect. 52. n. 17. Lect. 60. n. 10. & Lect. 63. n. 17. Item 1. par. Sermonum super Vitam Virginis Serm. 49. n. 1. & 2. par. Serm. 5. n. 2. Serm. 36. n. 1. & Serm. 50. n. 5.*

Et iam Romanus Pontifex in Litteris ad Papiensem episcopum, datis 23. Ian. 1728. De Detegendis Augustini exuviis, *dicit S. Doctorem*, in profitenda Praedicatorum regula Parentem: in Theologico curriculo Ducem: in Pastorali ministerio cunctis vitae rationibus Patronum. *Et in Bulla data 22. Septembr. eiusdem anni, cuius initium*, Ad summi Dei gloriam &c. *paragr. 5. sive post med.* = Nuncio tam sancti, tam gravis, & maturi iudicii Episcopalis ad Nos perlato, prae gaudio exsiliit cor nostrum, summaque laetitia perfusi gratias Deo egimus, quod suam gloriam in sancti Augustini exuviis canonice vindicatis augere voluerit, quem ob san-

II. CLASS.

ſanctimoniam, atque intemeratam doctrinae excellentiam, ut fulgentiſſimum Eccleſiae lumen Innocentius, Zoſimus, Bonifacius, Caeleſtinus, Gelaſius, Hormiſdas, aliique deceſſores noſtri Romani Pontifices magno ſemper in honore habuerunt, noſque ipſi ut Parentem aeque ac Magiſtrum veneramur, utpote cuius regulam, & doctrinam in noſtro Praedicatorum ordine a primis adoleſcentiae annis profeſſi ſumus, & favente Deo profitemur. Ut autem noſtrum, ac totius Eccleſiae gaudium ubique diffunderetur &c.

LX.

Clemens XII. die 16. April. an. 1732. in Bulla, quae incipit, Exponi nobis nuper ſecit &c. *ante med. confirmat Statuta & privilegia pro Cathedra Mutinenſi.* In commendationem tutiſſimae doctrinae SS. PP. Auguſtini & Thomae, *erecta.*

El. 12. Iul. an. 1730. Ob. 16. Febr. an. 1740.

LXI.

Benedictus XIV. adhuc feliciter regnans, in Bulla (data die 31. Mart. an. 1745. Pontif. an. 5.) qua Capitulo Generali Fratrum Erem. S. Aug. facultatem concedit eligendi deinceps Priorem Generalem ad vitam in officio manſurum, *cuius initium.* Inter maximas noſtras &c. *paragr.* 2. = Maximi enim omni tempore fecimus inſignem huiuſmodi Familiam, tum propter eiuſdem S. Auguſtini tutiſſima atque inconcuſſa dogmata ab illius Alumnis tradita ac ſervata, tum propter eximios viros quos edidit &c. *Et in Epiſt. Encyclica (edita die 19. Febr. an. 1749. Pontif. an. 9.)* de Eccleſiarum cultu & nitore; de Officiorum Eccleſiaſticorum & Muſices ratione, occaſione &c. *cuius initium*, Annus qui &c. *paragr.* 9. Magnus Pater Auguſtinus lib. 9. Confeſſ. cap. 6. de ſeipſo teſtatur &c.

Nat. 31. Mart. 1675. El. 17. Aug. 1740.

Omiſimus autem Pelagium I. (Elect. 11. Apr. ann. 555. mort. 1. Mart. an. 560.) differentem contra Schiſmaticos. Nicolaum I. (El. 24. Apr. 858. mort. 13. Nov. 867.) Epiſt. ad Caralum regem. Urbanum II. (El. an. 1088. mort. 1099.) Epiſt. 53. Innocentium III. (El. 8. Ian. 1198. mort. 16. Iul. 1216.) Serm. 1. Dedicat. Eccleſiae; & forte alios.

LXII.

In compoſito eminet caput: ſubinde reliquum integrum corpus: tandemque conſiderantur ſingula membra. Unde recitatis ellogiis a Romanis Pontificibus Auguſtino datis, addenda ſunt collata a Conciliis, quae ſunt corpus Eccleſiae.

Concilium Epheſinum omittimus: ſat pro eo ſunt quae inſinuavimus de celebri Theodoſii Epiſtola n. 9.

Indictum an. 431.

LXIII.

Concilia etiam Carthaginenſia omittimus: de illis omnibus quippe dici poſſet, quod S. Proſper lib. de Ingratis, *cap. 2. in fine* = An alium in finem poſſet procedere Sanctum-Concilium, cui dux Aurelius, ingeniumque - Auguſtinus erat: quem Chriſti gratia cornu-Uberiore rigans, noſtro lumen dedit aevo. Accenſum vero de lumine &c.

LXIV.

Quinta Synodus Gener. Conſtantinopolitana II. Collat. 3. in fine. = Sequimur per omnia SS. Patres, & Doctores Eccleſiae Atha-

Ind. an. 553.

na-

II. CLASS. nasum.... Augustinum &c. ac suscipimus omnia quae de recta Fide, & condemnatione haereticorum exposuerunt] *Collat. vero* 5. *&* 8. *prae ceteris Augustini testimonia plura laudantur insigni honore.*

LXV.

Ind. an. 680. *Sexta Synodus Gener. Constantinop. III. in Epist.* Mansueti episcopi Mediolan. *initio posita*, *in calce* = Augustinum omni sapientia clarum *dicit*.

LXVI.

Ind. an. 1438. *Synodus Gener. Florentina sess.* 7. *post med. seu Andreas Colossensis* = Quod vero in dictis Sanctorum hoc habeatur, nunc demonstrabo. Beatus Augustinus praeclarissimus doctor Latinorum, quem sancta quinta Synodus recepit, qui & praestantissimus appellatur, in multis suis libris &c.

LXVII.

Ind. an. 1545. *Synodus Gener. Tridentina sess.* 7. *Iustificationis doctrinam ab Augustino traditam, non tam probat quam ferè transcribit. Vide Dominicum Gravinam Ord. Praedicat.* 1. *p. t.* 3. *lib.* 4. *art.* 9.

LXVIII.

Circa an. 633. *Synodus Toletana* VIII. *cap.* 2. *sub finem* = Vir quoque Sanctissimus Augustinus vestigationis acumine cautus, inveniendi arte praecipuus, asserendi copia profluus, eloquentiae flore venustus, sapientiae fructu faecundus, haec in suis narrat * affatibus &c.

* vel, affectibus.

LXIX.

Circa an. 794. *Synodus Francofordiensis contra haeresim Felicianam, sub Hadriano I. congregata: seu potius Hadrianus I. de eadem caussa Epist. ad Episcopos Hispaniae, ante med.* = Venerabilis vero pater Augustinus, & admirabilis doctor, in quodam Sermone &c.] *Et in Synodica eiusdem Concilii, ab Episcopis Galliae, & Germaniae ad Praesules Hispaniae missa, ante med.* = Quos & beatus Augustinus mirabiliter difinivit dicens &c. *& infra* = Audiamus ergo beatum & doctissimum Augustinum &c. *Denique infra* = Sed & inter lucidissimas, & catholicas Augustini sententias &c.

LXX.

Ind. an. 855. *Vide etiam, si placet, Synodum Valentinianam III. sub Lothario Imp. in caussa Valentini episcopi an.* 855. *celebratam, cap. vel can.* 1. *& Epist. Alexii episc. Melfitani ad Iulium, circa initium, quae habetur in Synodo Later. v. Gener. sub Iulio Papa II. & Maximiliano*
Ind. an. 1512. 1. *Imp. sess.* 3. *Tandemque Petrum Fontidonium in Orat. pro Synodo Trident. adversus Ioannem Fabricium Montanum ad Geom. circa med.*

LXXI.

Flor. circa an. 462. *Nunc membrorum, seu particularium Doctorum, iuxta dicta n.* LXII. *iudicia recitanda sunt. Claudianus Mamertus, Viennensis Ecclesiae presbyter, ad quem exstant S. Apollinaris Sidonii Epistolae, frater Mamerti episcopi, in* trium librorum de Statu Animae *opere, quod laudato Sidonio dicavit, lib.* 2. *post med. seu cap.* 10. *postquam Gregorium Nazianzenum, & Ambrosium simpliciter laudasset* = Aurelius Augustinus, & acumine ingenii, & rerum multitudine, & operis mole velut quidam Chrysippus argumentandi virtute, aut Zenon

non fenfuum fubtilitate, aut Varro nofter voluminum magnitudine, & qui profecto talis naturae attentione difciplinis exftiterit, ut non immerito &c.

LXXII.

S. Apollinaris Sidonius Avernorum epifcopus, Epiftolar. lib. 2. *Epift.* 9. *ad Donidium, circa med.* = Nam fimilis fcientiae viri, hinc Auguftinus, hinc Varro; hinc Horatius, hinc Prudentius lectitabantur.] *Et lib.* 4. *Epift.* 3. *ad Claudianum, poft med.* = Iam fi ad facrofanctos Patres pro comparatione veniatur, inftruit ut Hieronymus, deftruit ut Lactantius, adftruit ut Auguftinus &c.] *Denique lib.* 9. *Epift.* 2. *ad Euphronium Auguftodunenfem epifcopum, poft initium* = Neque enim cum Hieronymus interpres, Dialecticus Auguftinus, allegoricus Origenes &c.

Ob. forte an. 482. aut feq. Olim matrimonio iunctus Papianillae, ex qua filios, filiafque fufcepit.

LXXIII.

Arnobius Iunior. in Dialogo, in quo ipfe, & Serapion loquuntur, lib. 2. *paullo ante finem, fic hunc inducit* = Teftor Deum, quia follicitudini univerfa ambiguitate eliminas, fi de his eius (*Auguftini*) mihi definita proferas, & de omnibus quae tranfacta funt, evidentia eius adferas documenta. Fateor enim me eius affertiones ita probatas habere, ut feipfum ore fuo haereticum detegat, qui Auguftinum in aliquo putaverit reprehendendum eloquio. *Cui ipfe Arnobius* = Meo fenfu loquutus es: nam ea, quae eius nunc profero, ac fi facratiffima Apoftolorum fcripta, fic credo, & teneo, & defendo.

Flor. v. Ecclefiae faeculo exeunte.

Ex his liquet perperam ei tributos Commentar. in Pf. in quibus Aug. doctrina contemnitur. Vid. P. Serry contra Launoium c. 12. in fine.

LXXIV.

Ioannes Maxentius, Monacus, & presbyter Antiochenus, impugnans Epiftolam Hormifdae (quam aut ferio, aut modeftiae cauffa, negat genuinum partum effe Pontificis) dum ab eodem Auguftinianae doctrinae datas laudes probat, fubfumit = Verumtamen quia eos Libros, quos B. Auguftinus epifcopus ad Hilarium fcripfit, & Profperum, in fine huius Epiftolae Romanam teftatur fufcipere Ecclefiam, & quid de gratia Dei & libero humano arbitrio eadem teneat & fervet Ecclefia, ex ipfis Libris abundè poffe fciri afferit &c.

Circa an. 520.

LXXV.

Epifcopi Africani in Sardinia exfules ad Ioannem, Venerium, & alios, poft longam doctiffimamque difputationem ex Auguftini fententiis digeftam, fub finem Epift. feu cap. 17. = Prae omnibus ftudium gerite Libros S. Auguftini, quos ad Profperum & Hilarium fcripfit, memoratis fratribus legendos ingerere. Quorum mentionem beatae memoriae Hormifda Sedis Apoftolicae gloriofus antiftes in Epiftola, quam confulenti fe fancto fratri confacerdotique noftro Poffeffori refcripfit cum magno praeconio &c. *Recole pofita n.* XXXVIII.

An. 523.

LXXVI.

S. Remigius Archiepifcopus Rhemenfis, Galliarum dictus Apoftolus: vel Haymo Alberftatenfis, vel Lugdunenfis epifc. vel tandem Remigius in Abbatia S. Germani Antifiodorenfis Monachus, vel quicunque eos Commentarios fcripferit, in 2. *ad Corinth. c.* 12. *ante med.* = Secundum Auguftinum adhuc neceffe eft ad altiora confcendere, & profundiora fcrutari, qui in elucidandis quaeftionibus omnes Doctores, poft Apoftolos, praecellit.

Ob. forte an. 530.

 LXXVII.

II. CLASS.

Revocatus ab exsilio Sardinensi an. 523. Ob. 1. Ian. an. 533. aet. 65.

LXXVII.

S. Fulgentius, Ruspensis in Africa episcopus, lib. 1. ad Monimum, cap. 30. seu, in fine totius lib. = Nos itaque Charissime, haec interim pauca de libris S. Augustini, & responsionibus Prosperi, ob hoc maluimus huic libello inserere: ut cuncti noverint, quid debeant de praedestinatione Sanctorum, impiorumque sentire: simulque ut adpareat eiusdem Beati dictis tenorem nostrae sententiae convenire] *Et lib.* 2. de Veritate, & Praedest. & Gratiae Dei, *cap.* 18. = Haec itaque Conciliorum Patrum Apostolicis institutionibus tradita permanet in Ecclesiis sine aliqua dubitatione doctrina, quam Graeci, Latinique Pontifices &c. In qua beatus Augustinus indutus virtute ex alto, abundantius illis omnibus laboravit &c. Proinde memoratus Dei Pontifex turrim fortitudinis ipsam gratiam tenens, & exinde cuncta hostilium machinamenta telorum caelestis iuvaminis virtute confringens, non solum ipse de hoste victoriam referens triumphavit: quin etiam posteris certandi & vincendi ordinem, si quando victa pravitas reciduo ausu infandum caput erigere niteretur, ostendit &c. Hunc legat omnis, qui salutem aeternam adipisci desiderat, humiliter orans misericordiae Dominum, ut eumdem spiritum intelligentiae legens accipiat, quem ille accepit, ut scriberet: & eamdem illuminationis gratiam adipiscatur, ut discat, quam ille adeptus est, ut doceret.

LXXVIII.

Produxit suam historiam usque ad an. 534. & paullo post obiit.

Marcellinus Comes Illyricianus, in Chronico, an. 429. Indict. 12. Florentino, & Dionysio Coss. = Beatissimus Augustinus Hypponensis Ecclesiae elegantissimus Christi Sacerdos, doctorque praecipuus, morte placida quievit.

LXXIX.

Ob. an. 543. aut 544.

De S. Caesario, olim Abbate Lerinensi, inde Archiep. Arelatensi, qui praefuit Arausicano II. & aliis Gallicanis Conciliis, non est opus ut dicamus: Augustini doctrinam adeo suam fecit, ut nedum a doctissimis Benedictinis in nova Literaria Historia Galliae, *sed & ab aliis eruditissimis viris passim* Augustinus Galliarum *appelletur.*

LXXX.

Exsulabat circa an. 550. Audax tamē & impius in Vigilium Papam: & in defensione Triū Capit. obstinatissimus, in schismate forte mortuus est.

Facundus Hermianensis in Africa episcopus, pro Defensione Trium Capitul. ad Iustinian. Imp. *lib.* 9. *in fine* = Audeant isti, si possunt, haereticum dicere (*Augustinum*) audeant solita praesumtione damnare, & tunc vere discent, quae sit pietas & constantia Ecclesiae Latinorum, quam Deus magisterio eius instituit atque firmavit; cum ab omnibus confestim anathematizati fuerint, & tanquam putrida & morbida membra praecisi &c.

LXXXI.

Ob. circa an. 555.

Dionysius Exiguus, natione Scytha, & Monasterii Romani Abbas, auctor Aerae Christianae, ad Felicianum Pastorem, *post med.* = Ne tamen ulterius inter Catholicos contentio vitanda coalescat, beati Augustini unum de multis testimonium huic praefationi amore S. Religionis adnexui, qui in II. de Civit. Dei &c. Ecce Doctor excellentissimus, atque veridicus &c.

LXXXII.

LXXXII. II. CLASS.

M. Aurelius Caſſiodorus, quem audivimus etiam n. xxv. lib. de Inſtitutione Divinarum Scripturarum : *ſeu* de Divinis Lectionibus, *initio, in* Octateucho = Quos libros in codice ſupradicti Baſilii &c. Deinde S. Ambroſius &c. De iiſdem principiis ſanctus quoque Auguſtinus difertus atque cautiſſimus diſputator duodecim volumina conſcripſit, quae doctrinarum pene omnium decore veſtivit: haecque vocavit, *de Geneſi ad Litteram*. Qui quamvis de eadem re tractaverit, de qua Baſilius, & S. Ambroſius celeberrima laude fulſerunt; tamen quod poſt diſertos viros difficile contingere ſolet, opus ſuum longe in aliam ſummitatem Domino largiente perduxit. Scripſit etiam &c. Ob. an. 575.

LXXXIII.

Venantius Fortunatus, natione Italus, Pictavorum epiſcopus, plurium operum ſcriptor, in Expoſitione Orationis Dominicae, in paragr. de verbis, Fiat voluntas tua ſicut &c. *poſt med.* = Quicumque cum Apoſtolo Paulo, ideſt oculo Eccleſiae, & cum beato Auguſtino, eius ſequace conſonat, in eo ignorantiae caligo non regnat. Vivebat an. 600.

LXXXIV.

S. Ildephonſus Archiep. Toletanus, S. Iſidori Hiſpalenſis antiſtitis diſcipulus, Serm. 2. *de Beata Virgine, cuius exordium*, Inter Sanctarum Scripturarum eloquia &c. *poſt initium* = Audiant beatum Auguſtinum, cui contradicere fas non eſt, de hac re in lib. Enchiridii &c. Ob. 23. Ian. an. 667.

LXXXV.

Vener. Beda lib. 2. de Tabernaculo, *cap.* 3. = Auguſtinus omnia, quae Fidem turbare poterant haereticorum venena evacuat.] *Et de* ſex Mundi aetatibus, *t.* 2. *pag. mihi* 114. *n.* 4376. *de Geſtis Theod. min. Arcadii filii* = B. Auguſtinus Hipponenſis epiſcopus, & omnium doctor eximius Eccleſiarum, ne Civitatis ſuae ruinam videret, tertio obſidionis menſe &c. Ob. 27. Iun. an. forte 735.

LXXXVI.

Ionas epiſcopus Aurelianenſis, de Cultu Imaginum adverſus Claudium Taurinenſem *epiſc. lib.* 1. *ante med. ad verba haeretici*. Et quia &c. = Et ſi ceteros excepiſti, B. Auguſtinum, quem conſtat inter omnes Latinos doctores diſertiſſimum extitiſſe doctorem, ſanctaeque Dei Eccleſiae fortiſſimum defenſorem, & propugnatorem excipere, nullatenus debueras; Is enim... aliis facundius copioſiuſque diverſarum haereſum, & ſchiſmaticorum perverſa Statuta, fortiter rationabiliterque evertit, deſtruxit, atque ſubſtravit. Ob. an. 843.

LXXXVII.

Amolo Lugdunenſis Eccleſiae Archiepiſcopus, Opuſc. 2. de Gratia, & Praeſcientia Dei, deque Praedeſtinatione & Libero arbitrio &c. *ſub finem* = Sed iam audiamus beatum Auguſtinum, quomodo & ipſe, poſt Apoſtolum, praecipuus Praedeſtinationis & Gratiae praedicator hortetur Fideles &c. Ob. an. 854.

LXXXVIII.

Prudentius Trecenſis, vel, Tricaſſinus epiſcopus, Epiſt. ad Hincmarum, & Pardulum, *initio* = Hoc primum praecipueque veſtram ſinceritatem monens & poſtulans, ut doctrinam beatiſſimi Patris Augu- Ob. an. 861.

II. CLASS. gustini, omnium absque ulla dubietate undecumque doctissimi, Sanctarum Scripturarum auctoritati in omnibus concordissimam (quippe nullus Doctorum abstrusa earum scrupulosius rimatus, diligentius exquisierit, verius invenerit, veracius protulerit, luculentius enodaverit, fidelius tenuerit, robustius defenderit, effusius disseminaverit.) vestri Pontificatus tempore, commento quolibet impugnari non permittatis; quando caelestis gratiae munere donata existit, ut nullo cuiusquam certamine ullatenus evelli possit: cum eam & Apostolicae Sedis sublimitas, & totius Ecclesiae Catholicae unitas auctoritate concordissima approbarint ac roborarint.] *Et inde ut insigne Augustinianae doctrinae debitum obsequium magis stabiliat, dispputat auctoritate Romanorum Pontificum*, Innocentii, Zosimi, Bonifacii, Caelestini, Leonis, & Gregorii.

LXXXIX.

Lupus Servatus, ord. S. Benedicti Monachus, & inde Abbas Ferrariensis Epist. 5. ad Einhardum = Obsecro autem legite libri S. Augustini de Civit. Dei XXI. titulum XXVII. & videte, si non his quae scripsi patia de eadem calamitate vir ille divini ingenii senserit.

Ob. 22. Apr. an. 865.

XC.

Ob. circa an. 870. aut 871.

Quam maximi faceret Augustini doctrinam Gothescalcus monachus eruditissimus atque doctissimus, qui eodem saeculo 9. floruit, seu potius Hincmari Rhem. archiep. fraudibus & superbia emarcuit, non est cur dicamus: quum ad sustinendam doctrinam vel Augustinianam, vel quam talem credebat, incredibiles calamitates usque ad mortem passus sit. Scripsere autem pro Gothescalco (seu, ut alii scribunt, Gottescalcho) vindicias viri eruditione, & doctrina eximii: ut Vincentius Contenson ord. Praedic. t. 1. lib. 3. in Appendice de Praedestinatianis *paragr. 3. Cardin. Norisius editionis novissimae, t. 4. post Appendicem ad Donatist. Histor. pag. 682. cuius Apologiae initium est* = Mallem calamum suspendere, quam plenum invidia opus aggredi.

XCI.

Vivebat an. 875.

Remigius sacri Palatii Lotharii Imperat. primum Archicappellanus, deinde Amolonis in eadem Lugdunensi sede successor, cum sua Ecclesia, lib. de Tenenda immobiliter Scripturae Sanctae veritate, & SS. orthodoxorum Patrum auctoritate fideliter sectanda *cap. 4.* = Haec igitur cum legissemus, adiuncto nobis Fratrum nostrorum, Deo donante, bene studentium & rectè intelligentium collegio &c. graviter perculsi, & confusi animo, vidimus in eis & Scripturae Sanctae certissimam veritatem, & beatissimorum Patrum, praecipueque S. Augustini reverendam, & in omni Ecclesia Catholica receptissimam auctoritatem novo conatu, & ausu nimis temerario impugnari &c. *Et post med.* = Hanc Scripturae Dei veritatem atque auctoritatem secutus beatissimus pater, & egregius Doctor Augustinus &c. *Et ante finem* = Denique de B. Augustini libris & scriptis in quibus ex necessitate novae, idest Pelagianae haeresis destruendae, & Fidei catholicae defendendae instantissima intentione de natura & gratia, de gratia & libero arbitrio, de correptione & gratia, de praedestinatione sanctorum, & bono perseverantiae, de baptismo parvulorum iuxta profunditatem Scripturae Sanctae, & Evangelicae atque Apostolicae doctrinae regulam multipliciter disputavit,

tavit, adhuc ipso vivente, sicut Prosper & Hilarius ad eumdem scribunt, & multo magis post obitum eius propter obscuritatem rerum, & tarditatem minus intelligentium, multiplex querela, maxime intra Gallias exorta est; sed continuo per divinae misericordiae providentiam, & conciliis ac statutis beatissimorum Patrum, & decretis atque auctoritate Apostolicae Sedis Pontificum &c. Denique beatissimus Papa Caelestinus &c. Hunc igitur beatissimum Patrem, & fidelissimum semper in communione Sedis Apostolicae habitum... etiam nos tota devotione honoremus, toto studio, & intentione pietatis sequamur. Et in quibus propter obscuritatem rerum, & subtilitatem disputationum minus eum intelligere possumus, vel a Domino intelligentiam postulemus, vel ab eis quos ipse suo dono illuminare dignatus est, humiliter nos doceri patiamur ac deprecemur. II. CLASS.

XCII.

Hincmarus Rhemensis archiepiscopus in opusculo tv. Capitulorum ad Hincmarum Laudunensem episcopum, *cap. 57. circa med.* = Quapropter etiam tria tibi ex verbis beati Augustini Catholicae Ecclesiae doctoris eximii &c. *Et infra* = Audi quid exinde ad remedium pertinens idem Doctor catholicissimus, & subtilissimarum rerum investigator, & gratiae Dei inventor sagacissimus dicat &c. Ob. an. 882. vel 883. Turbidae mentis homo, huius etiam Hincm. Laud. cuius erat avunculus, lividus hostis.

XCIII.

Remigius Antisiodorensis episcopus, omnium quotquot ipsius aetas dedit sapientissimus habitus, in Expositione Psalmorum, in praeambulis, paragr. de Multifaria inscriptione titulorum, *post initium* = Hieronymus Hebraicae linguae doctissimus inquisitor, continuationem &c. Beatus autem Augustinus rerum obscurarum subtilissimus indagator, inter ardua sine offensione discurrens, hanc partem elegisse cognoscitur &c. Ob. circa an. 900.

XCIV.

S. Anselmus Augustae prope Alpes in Italiae Burgundiaeque finibus ortus, olim Abbas Coenobii Beccensis in Normannia ord. S. Benedicti, ab anno 1093. Cantuariae archiepiscopus in Prologo Monologii, *post med. ita suas doctrinas triumpho communit* = Nihil potui invenire me in ea dixisse, quod non &c. maximè B. Augustini dictis cohaereat.] *In Declamatione vero eiusdem libri, facta a quodam nonnihil iuniore Anselmo, utpote qui videtur floruisse circa med. saeculi 12. plura auctoritate Augustini stabiliuntur: & concluditur* = Recte ergo, & verissime Anselmus, quia cum eo est veritas, & filius veritatis Augustinus. Ob. an. 1109. sec. 74.

XCV.

Rupertus Abbas Monasterii Tuitiensis, in Prologo ad Evangel. Ioann. in fine = Igitur alta mysteria, quae in hoc splendore Evangelii velut grandis aquila pervolavit magnus doctor Augustinus, nos eadem quidem via, sed non omnino eisdem vestigiis subsequi enitemur; nam ille quidem alta montium pervolat cacumina &c. Ob. 4. Mart. an. 1135.

XCVI.

Honorius presbyter Augustodunensis, in Dialogo de Praedestinatione & Libero arbitrio, *post initium, dicenti Discipulo,* Rogo te, de hac re latius differere &c. *respondet* = Cum summi Doctores de hac materia multa conscripserint opuscula, praecipue beatus Apostolus Flor. circa an. 1130.

II. CLASS. stolus Paulus ad Romanos, & Sanctus Augustinus inde quatuor ediderit libros, quid a me amplius poscitis, qui ad comparationem illorum sum elinguis?

XCVII.

Ob. 11. Febr. an. 1140. aet. 44.

Hugo de S. Victore, ad quem exstat S. Bernardi Epistola, natione Saxo, professione Monachus, dignitate Abbas S. Victoris Serm. 99. de S. Doctore = Lingua Augustini calamus scribae velociter scribentis extitit, quia Spiritu S. docente, & ducente verbum Dei elegantissime dispensavit. Inde & de ipso in hac eius solemnitate canimus, Quod Prophetarum & Apostolorum plenus spiritu, quae praedixerunt mystica fecit nobis pervia, post quos secunda dispensandi verbi Dei, primus effulsit gratia.

XCVIII.

Ob. an. 1156.

Petrus Abbas Cluniacensis, Epist. ad S. Bernardum, quae inter huius Epistolas nunc est 229. = Augustinus maximus, post Apostolos, Ecclesiarum instructor.

XCIX.

El. Archiep. circa an. 1160. Ob. 20. Iul. an. 1164.

Petrus Lombardus, archiepiscopus Parisiensis, qui ex collectis quatuor libris gravioribus Patrum sententiis dictus est, Magister Sententiarum, *non tam dicto, quam facto Augustinum ceteris Ecclesiae Doctoribus praetulit: quae enim in eius libris doctrina Augustiniana frequentior? Quod passim eruditi viri, etiam in hoc catalogo recensendi observant. Vide potissimum lib. 1. Dist. 40. & 41. & lib. 2. Dist. 26. 27. 28. & 29.*

C.

Flor. sub Alexandro 3. Pontif. circa an. 1178.

Universus Clerus Pisanus, Epist. (quae occurrit ante huius Doctoris opus, de Regressu Animarum ab inferis) *ad Hugonem Etherianum, natione Etruscum, dum illum ad scribendum* de Defunctorum Christianorum Vita *adhortatur, sub finem* = Ea non minori studio amplexaremur, quam si beati Augustini essent.

CI.

Ob an. 1262. Vide P. Vincentium Iustinianum: & Antonium Possevinum in Apparatu sacro.

Hugo de S. Charo, primus ex ord. Praed. S. R. E. Cardinalis, qui edidit indicem in universam S. Scripturam, in totius operis Indice (vel quicunque Indicem fecerit) insinuans gravissimam Augustini sententiam de Magorum ad Christum adorandum adventu, tom. 6. relatam, sic loquitur = Augustini nostrum magni Patris sententia.

CII.

Nat. an. 1205. Ob. 15. Nov. an. 1280.

Beatus Albertus Magnus, S. Thomae Aquin. Magister, in Theologica Summa, 2. part. tract. 14. q. 184. ad q. 3. = Dicendum quod sic: quia hoc Augustinus aperte dicit, cui contradicere impium est in iis, quae tangunt Fidem & Mores.

CIII.

Ob. 7. Mar. an. 1274. aet. 50.

S. Thomas Aquinas Scholarum Angelus, & V. Ecclesiae Doctor Augustini doctrinae totus adhesit, ut nemo non novit: adeo quod dicatur passim, Augustinus contractus. *Hinc Urbanus V. Pontifex summus ad Universit. Tolos. rescribens* = Quanta a Deo scientia dotatus adtendentes, ordinem Fratrum Praedicatorum, & universalem Ecclesiam illustraverit, ac B. Augustini vestigia insequutus, Ecclesiam eamdem doctrinis, & scientiis quam plurimis adornaverit.] *Hinc*

etiam

etiam a gravissimis viris, Dominicanorum avus *Augustinus dicitur, quod fuerit in doctrina pater Aquinatis, qui eadem ratione Dominicanorum pater est. Vide Dominicum Gravina, illius inclyti ordinis Theologum praestantissimum, t. 3. 1. p.* Catholicarum Praescriptionum, *lib. 4. de Patrum sensu & auctorit. art. 8. paragr.* Illustrium Patrum tituli & encomia] *P. Ioannes Bapt. Gonet eiusdem ord. Theologus in* Clypeo Theologiae Thomisticae, *t. 6. in Appendice 2. ad Tract. de Gratia, cap. 4. in fine inquit*. = Demum ut alios omnes omittamus: praecipuas Augustini laudes breviter complexus est S. Thomas tribus his versibus, qui habentur in prosa, quam de ipso composuit, & quae in eius festo canitur = *Salve Gemma Sacerdotum - Lingua Christi, vox Coelorum - Scriba vitae, lux Doctorum*. Quae verba mirum in modum Augustinum, eiusque doctrinam commendant. Quae enim maior potest esse laus, quam a tanto, & Angelico Doctore, *Linguam Christi, vocemque coelorum appellari?*] *Quod & alii observarunt. Verum officium illud a S. Thoma fuisse digestum, minime nobis est exploratum; vetustiorem parentem ei consignat Ludovicus ab Angelis Erem. August. lib. 5.* de Vita & Laudibus S. Augustini, *cap. 7*.

CIV.

Iacobus de Voragine, aut Viragine, urbe Ligurum maritima oriundus, Dominici filius, Provinciae, inde totius Ordinis Praesul, tandemque ad Genuensem thiaram a Nicolao IV. elevatus, vir Augustinianis scriptis quam diligenter evolvendis addictissimus, in Historia Sanctorum, in vita Augustini = Augustino Dottore egregio &c. Fu grandemente dotto nell' arte liberale, in tanto che tenuto era summo Filosofo, e luculentissimo Rettorico.] *Et inde de Adeodato sermonem habens*. = Il quale Augustino nell' adolescentia sua, essendo ancora Gentile, e Filosofo generato avea.

Ob. 14. Iul. an. aet. circiter 70. Dom. 1298. non 1299. aut 1300.

CV.

Ioannes Scotus, vir subtilissimi ingenii, Minoritarum oraculum, de cuius morte & funere plura vulgus fabulatur, quanti inquam summus ille philosophus, atque theologus Augustini doctrinam fecerit, habemus a Minoritis Patribus Hispaniae, qui in Supplici Libello haec ad proprii Magistri immortale decus deposuere. = Adeo Augustinianae doctrinae addictus fuit, ut in solis Theologicis Commentariis octingenties, & quindecies S. Augustinum in suarum assertionum testem protulerit, enixe prae ceteris Doctoribus satagens illius mentem intimius penetrare.

Ob. Coloniae 8. Nov. an. 1308. aet. forte 34.
Vide Petrum de Camp. Histor. Aug. t. 1. l. 3. c. 3. & Concentum Euchologicum P. Maced. pag. 439.

CVI.

Ranutius, vel Ranulphus Higatus, vel Hicdenus monachus passim dictus Cestriensis, eximio operi titulum dedit = D. Bernardi Tractatus de Gratia & Libero arbitrio Commentariis illustratus, S. Augustino primario Ecclesiae Christianae propugnatori consonus demonstratus, atque a filiorum alienorum depravationibus vindicatus.

Ob. an. 1363. Religionis 64.

CVII.

B. Iordanus de Saxonia, Ord. Erem. S. August. Serm. 138. de S. Doctore = Ipse tamen tam ab erroribus intellectus, quam a corruptione affectus per actum hierarchicum purgatus fuit. *Et Serm. 140.* Post Paulum neminem Sanctorum praefero in doctrina Fidei Augustino: unde ipse proprie dicitur alter Angelus.

Ob. 22. Nov. an. 1372.
De quo vide Signinum Episc. in Ord. Chronico.

II. CLASS.

CVIII.

Ob. an. 1419. *S. Vincentius Ferrerius, Europae apostolus, & sanctitatis portentum, Serm. de S. Doctore* = Potest verificari de eo una prophetia
Zach. 4. Zachariae, quem Angelus suscitavit a somno dicens: *Quid vides?* & dixit: *Vidi & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius, & septem lucernae eius super illud*. Nota: Cande-
Matth. 5. a labrum aureum totum est B. Augustinus: alii Doctores dicuntur lu-
v. 14. cernae; nemo accendit lucernam, & in abscondito ponit, neque sub modio: & ad litteram Christus vocat quemlibet Doctorem lucernam, sed supra candelabrum, scilicet B. Augustinum; quia audeo dicere, Omnes Doctores, qui venerunt post eum, substentantur super eius doctrinam, sanctam, puram, catholicam, auri purissimi, sine errore falsarum opinionum: & quilibet Doctor est contentus ad probandum dictum suum, si potest habere unam auctoritatem Augustini.

CIX.

Ob. circa an. 1442. *Ioannes de Ragusio, Ord. Praedic. Procurator Gener. in Oratione, in qua per octo dies in Concil. Basil. respondit ad art. 1. Bohemorum de Communione sub utraque specie propositum a M. Ioanne Rogkyzana 16. Ianuarii, longe post med.* = Et dicebatur ulterius quod Doctores antiqui, qui in praedictis conditionibus excelluisse reperiuntur, praeferendi sunt modernis Doctoribus, praecipueque quatuor Doctores, quos tanquam quatuor columnas substentantes Ecclesiam Catholicam in veritate fidei & doctrinae Catholica Ecclesia recipit & veneratur, videlicet Augustinum, Hieronymum, Ambrosium, Gregorium: inter quos Augustinus praecellit ingenio, & excellentissimus habetur: praeferenda est igitur auctoritas sua in expositione Catholicae veritatis omnibus Doctoribus modernis quantaecumque auctoritatis, vel ingenii fuerint.

CX.

Ob. Aquilae in Vestinis an. D. 1443. aet. 66. & an. 1450. a Nicolao V. summo Pontif. Sanctorum fastis adscriptus est. *S. Bernardinus Senensis insignis ille Seraphici ordinis splendor Italiae Apostolus. tom. 1. Serm. 61.* de Pugna & Praeda Paradisi, *pro Dominica octava Resurect. cap. 2.* De Secretariis & aliis principalioribus Amicis aeterni Regis: *ibi inquam sic disputat.* = Sedet ergo Dominus &c. Ipsi circumstant quatuor cancellarii principales, videlicet Marcus, & Lucas, Matthaeus, atque Ioannes &c. Adsunt etiam his cancellariis quatuor principales scriptores, & plurimi subscriptores: Hieronymus adest Marco &c. Ambrosius adest Lucae &c. Gregorius totus in morali sensu humanus, Matthaeo satis conformis est. Augustinus contemplatione altivida Ioannem ut AQUILA imitatur.

CXI.

Ob. 2. Maii an. 1459 aet. 70. *S. Antoninus Ord. Praedic. splendor, & Archiep. Florent. Chron. par. 2. tit. 10. cap. 8.* de B. Augustino, & scriptis eius, *initio* = Quasi sol refulgens, qui dominus dicitur planetarum, & pater luminis, super omnia luminaria splendens, delectabilis oculis, & per omnia respiciens: sic Augustinus Ecclesiam illustravit, gemma Doctorum, pater Theologorum, suavis eloquio, omnes materias penetrando dilucidans. Unde de eo Hieronymus &c. Prosper vero &c. Emiscius quoque postquam Hieronymum, & quosdam Doctores commemorando laudavit, sic concludit: *Hos omnes Augustinus ingenio, & scientia sua vincit!* Nam licet Hieronymus *6.* millia voluminum Ori-

Origenis &c. iſte tamen tanta ſcripſit, ut non ſolum diebus & noctibus ſcribere libros eius quis non poſſit, ſed nec legere occurrat. Voluſianus etiam dicit de eo &c. Sed & devotus Bernardus &c. Merito igitur ſicut ſol refulgens, ſic iſte &c. Hic in adoleſcentia ſua in liberalibus artibus ita plene fuit eruditus, ut ſummus Philoſophus & Rhetor luculentiſſimus haberetur, & ex maximo & acutiſſimo ingenio &c. II. CLASS.

CXII.

Marſilius Ficinus Florentinus, Philoſophus Platonicus, Medicus, atque Theologus clariſſimus, tom. 1. Oper. queis titulus = Opera & quae hactenus extitere, & quae in lucem nunc primum prodiere omnia omnium artium, & ſcientiarum, maiorumque facultatum &c. *lib.* 11. de Immortalitate animorum, *cap. 6. initio* = Aurelius Auguſtinus divino vir ingenio, quo Latinorum nullus Platonicam maieſtatem tum ſapientia, tum eloquentia expreſſit exactius, iactis a Platone ſuperioribus fundamentis, argumentationes huiuſmodi conſtruit, *Aliud eſt verum, aliud veritas &c.* Natus 19. Octobr an. 1433. Ob. an. 1499.

CXIII.

Ioannes Driedo a Tournhout, Theologus Lovanienſis, ſaeculi 16. Doctorum omnium maximus & nobiliſſimus habitus, lib. 1. de Libertate Chriſtiana, *cap. 3. ſub finem, recitatis pluribus Auguſtini ſententiis ad implexa Gratiae arcana ſpectantibus* = Hactenus dogmata venerandi patris Auguſtini, quin potius S. Spiritus ex Propheticis Apoſtoliciſque doctrinis elucidata, declarata, demonſtrata in libro de Correptione & Gratia. Ob. an. 1535.

CXIV.

Ioannes Eckius natione Suevus, Lutheri, Carolſtadii, Oecolampadii, Melanthonis, aliorumque iuniorum haereticorum fortiſſimus malleus, Epiſt. ad Deſiderium Eraſmum, inter Eraſmianas 303. poſt med. = Hoc ex meo addam, qui Auguſtini doctrinam eminentiſſimam in primis poſt ſacrum canonem, ac Eccleſiae S. decreta ſuſpicio & veneror, idcirco mihi diſplicet iudicium tuum &c. At ego Franciſci Philelphi iudicium plus laudo, qui iſta de iis ſtatuit, quod Aurelius Auguſtinus *acutior, & peritior, & ſubtilior fuerit in omni Philoſophia: huic Hieronymus plurimum praeſtiterit dicendi eloquentia potius, quam doctrina;* claudens Epiſtolam ait; *Quod ſi ex his duobus unus effici potuiſſet, nihil abſolutius natura edidiſſet.* Et quod Philelphus de Philoſophia, hoc eruditi omnes in Theologia de Auguſtino ſtatuunt &c. Noli ergo Eraſme tantum Eccleſiae lumen, quo poſt primas Eccleſiae columnas, nullum fuit illuſtrius, tuo iudicio obtenebrare. Agnoſce potius doctiſſimum fuiſſe Auguſtinum, eius amplectere ſcripta, verſare in illis non indiligenter, impudentiſſimum profecto eum iudicabis, qui aliquem ex Doctoribus eruditione Auguſtino audeat praeferre. Ob. an. 1543. ScriptaEpiſt. 2. Febr. au. 1518.

CXV.

Auguſtinus Steuchus Eugubinus, Canonicus Regularis Congregationis S. Salvatoris, Bibliothecarius Apoſtolicus, & inde epiſcopus Chiſamenſis, Leoni X., Clementi VII. & Paulo III. cariſſimus, vir omnigenae eruditionis, in Deuteronom. cap. 10. = Apud nos vero ſcripſit D. Auguſtinus. Verum ut in multis ingenii ſui majeſtatem oſtendit, Flor. circa an. 1540. Ad hunc extat Epiſt. Eraſmi ordine novo 175. quā ipſe retudit Epiſt. quae eodem ordine eſt ultima.

II. CLASS. dit, ita ad alia Hebraicarum litterarum cognitione destitutus, attingere non potuit. Vir medius fidius dignus, cuius ingenium nullas haberet litteras incognitas propter eius sublimitatem, ac maiestatem.] *Vide etiam in cap. 2. Genef. circa finem.*

CXVI.

Nat. an. 1478. Ob. an. 1547. *Iacobus Sadoletus, Mutinae nobilibus parentibus ortus, a Leone X. Romam vocatus, in episcopum Carpentoratensem in Comitatu Venascino electus, & inde a Clemente VII. Cardinalis creatus, lib. 2. in epist. ad Rom. ad illa verba*, Quos praescivit &c. *ita loquitur* = Ex altera quoque parte etsi ab ea stat Doctor omnium maximus, idemque gravissimus & sanctissimus vir Augustinus &c.

CXVII.

Nat. an. 1488. Ob. an. 1556. *S. Thomas de Villanova, Ord. Erem. Aug. olim Granatensis, inde Valentinae Ecclesiae antistes, Conc. 1. de S. Doctore, ante med.* = Si enim sapientia lux est, quis in Ecclesia Dei ita lucet, ut Augustinus? A sole omnia astra lucent, ab Augustino omnes, qui post ipsum fuerunt Doctores sapientiae lumen accipiunt; ipse vero propria luce lucet, quam a nullo hominum, sed a solo Deo accepit. Nullo enim tradente, nullo magistro cunctas didicit disciplinas. De lucis autem huius plenitudine hoc dixerim; Pollent quidem in Ecclesia plurimi variis donis, alius devotione, alius &c. Sed quod est sapientiae proprium, Scripturas intelligere, penetrare sacramenta, nosse mysteria, innodata dissolvere, obscura propalare, & similia; Hoc sibi iustissime vendicat Augustinus, haec pars Augustini in hac sapientiae luce: sicut sol omnia astra, ita ceteros omnes (post Apostolos) superat Augustinus. Et merito ad alios in Ecclesia, in hoc quasi sol ad sydera comparatur &c.] *Et prosequitur, plurima addens. Similia habet in aliis Sermonibus.*

CXVIII.

Iulius Scaliger nat. 1484. Ob. 1558. Iosephus Iustus eius filius patre forte doctior, natus 1540. ob. 1609. *In Scaligerana Posteriori* = Augustinus magnus disputator &c. Veterum praestantissimus est Augustinus.

CXIX.

Ob. Toleti 6. Nov. an. 1560. *Melchior Canus, natione Hispanus Canariensis antistes, inclyti Ord. Praedic. post S. Thomam, maximus & potissimus splendor, in opere* de Locis Theologicis, de Auctoritate Doctorum Scholasticorum *lib. 8. c. 5. post init.* = Magister ergo Sententr. dixit &c. Huic D. Thomas ceterique Scholae Theologi assensi sunt. Nimirum D. Augustinum Magister secutus est, cuius opiniones Schola libenter amplectitur. *Et lib. 12.* de Locorum usu in Scholastica Disput. *cap. 11. Praecepto 3. post med.* = Cum vero in omnium artium usu optimorum imitatio artificum valeat plurimum, exempla in Theologia differendi ab his peti aequum est, qui in hac arte excelluerunt; quorum Augustinus & Thomas sunt facile principes: Augustinus citra aleam: Thomas iudicio peritorum. Neque enim &c.] *Et omisso Augustino, de quo nemo dubitat, disputat pro S. Thoma.*

CXX.

Ob. 15. Mar. an. 1576. *Iac. Goborius Parif. in Titi Livii Libb. 1. 2. & 3. in lib. 1. in Animadversione, quae habetur in operum Livii fronte, post Lucium Florum* = Venerabilis vir miraculo litterarum, D. Augustinus

nus lib. 2. *de Doctrina Christiana* Mercurium repertorem perhibet &c. II. CLASS.

CXXI.

Franciscus Horantius ord. S. Francisci, episcopi Placentini in Hispania, ad Tridentinum Concilium procurator, vel theologus, tandemque in Hispania episcopus, lib. 1. de Iustificatione contra Calvinum, *cap.* 51. = Haec longe omnium (*plures sententias laudaverat*) in perlustrandis Fidei nostrae Sacramentis princeps Augustinus, quam quidem doctrinam tanquam è caelo lapsam suscipimus & sanctam veneramur, ut fidei nostrae regulae conformem amplexamur &c. Ob. 12. Oct. an. 1584.

CXXII.

Gilb. Genebrardus, Theologus Parisiensis, Divinarum Hebraicarumque litterarum professor Regius, Aquisextiensis episcopus, vir summus & integerrimae fidei, qui (ut huiusmodi hominibus evenire solet) adversam sortem habuit, lib. 3. *Chron. pag. mihi* 441. = Moritur magnus ille Augustinus Hyppone &c. Ob. 14. Mar. an. 1597.

CXXIII.

Petrus Canisius, Societatis Iesu Theologus pietate, & doctrina clarus, Henrici Canisii sanguine & religione frater, de Immunitate Mariae a quocunque actuali peccato, *lib.* 1. *cap.* 10. *paullò post initium* = De Patribus mox dicam, si Augustinum prius in medium adduxero. *Et lib.* 5. de Instituto sacrarum peregrinationum, *cap.* 24. *paullo post initium* = Quare Augustinus, Theologorum alioquin acutissimus &c.] *Vide etiam, si placet Commentar. de Verbi Dei corruptelis, lib.* 1. *de* Propria & aliena fide Infant. *cap.* 1. *paullo ante finem*. Ob. 21. Dec. an. 1597. act. 77.

CXXIV.

Ad laudatum Petrum Canisium, velut de Virgine optime meritum Scriptorem humanissimam dedit epistolam Hosius Cardinalis, & Episcopus Varmiensis die 25. *Ian.* 1578. *qui morti proximus, & in obsequio erga Augustinum Canisium imitatus, haec verba quasi testamenti loco reliquit* = Sanctissimus & doctissimus Doctor ille Ecclesiae Divus Augustinus, quem ego prae ceteris omnibus in vita mea colui &c. *Vide Ioannem Severanum Sanctoseverinatem Congregationis Oratorii presbyterum, lib. cui titulus* : Pretiosae mortes Iustorum. Floruit eodé tempore.

CXXV.

Gregorius de Valentia Metimnensis, è Societate Iesu S. Theologiae in Academia Ingolstadiensi professor, in Analysi Fidei Catholicae, *lib.* 1. *de Verit. Christianae doctr. cap.* 3. *initio* = Ac primo quidem praeclarissimum Ecclesiae lumen D. Aurelius Augustinus, licet ipse incredibili esset ad iudicandum de re ingenio praeditus, tamen &c. *Et inferius, volens ostendere, Tridentini doctrinam esse conformem Patribus, inquit* = Etenim doctrinam D. Augustini, ut utar compendio, Catholicam doctrinam Maiorum esse, ne ipsi quidem audent diffiteri sectarii. Num vero aliud D. Augustinus, aliud Concilii Tridentini Patres de quaestionibus Fidei controversis docuerunt? Ob. 25. Apr. an. 1603.

CXXVI.

Gabriel Vasquez Iesuita quanquam liberioris ingenii, 1. *p. disp.* 88. *n.* 19. *c.* 6. *initio* = Mirabile sane fuit ingenium Augustini in- Ob. an. 1604. aet. 55.

pro-

II. CLASS. probanda gratiae necessitate contra Pelagium ; contra Semipelagianos verò, utpote viros alioqui insignes, & eximiae sanctitatis, nec tam aperte a veritate aberrantes multo mirabilius] *Et* 89. *n.* 7. *c.* 1. = Multo enim melius nobis est cum Augustino, quam cum aliis sentire, qui ut dixi, in materia de gratia & praedestinatione inter caeteros Ecclesiae Patres non aliter quam sol inter caetera minora sydera praefulget] *Et c.* 4. *initio* = Tametsi aliorum Patrum auctoritas in omni controversia magni ponderis apud omnes esse debeat, in hac tamen, de qua nunc agitur, unus pro multis mihi semper erit Augustinus, non solum quod omnium, qui benè sentiunt iudicio, inter caeteros plurimum emineat, sed quod &c.

CXXVII.

Flor. an. 1602. *Iacobus Bosius*, de Triumphanti Cruce, *lib.* 3. *cap.* 10. = Augustinus non uno quidem doctissimorum ac divinorum operum suorum loco &c. *Et paullo post* = Demum vero idem magnus S. Ecclesiae Doctor, haereticorumque durissimus malleus Augustinus &c. *Et lib.* 4. *cap.* 5. = Neque enim D. Augustinus eiusdem Ecclesiae lumen clarissimum, qui veritatis semper fuit solertissimus indagator &c.

CXXVIII.

Flor. an. 1606. *Ioseph Phavorinus*, *Philosophus & Medicus Fabrianensis*, *in almo Perusino Gymnasio Medicinae Practicae Ordinarius*, *& primo loco Interpres*, *in* Synopsi de Hominis excellentia, *par.* 1. *cap.* 45. *circa med.* = Sed nostros Christianos iam consulamus Theologos: Augustinus inter omnes celeberrimus &c.

CXXIX.

Ob. 26. Febr. an. 1611. aet. 78. *Antonius Possevinus Iesuita eruditissimus in* Apparatu sacro, *titulo*, Augustinus = Augustinum Synodus & Patres illustrissimum Latinorum Doctorem vocarunt.

CXXX.

Hieronymus Torrensis: *eiusdem ord. Theologus*, *& Academiae* Ob an. 1611. Relig. 61. *Dilinganae Professor*, in Confessione Augustiniana, *in Dedicatoria ad Dominum Othonem Truchesem &c. initio* = Cum multos post Apostolorum tempora tum Graeca, tum Latina Ecclesia clarissimos viros habuerit, qui &c. nemo tamen eorum, ut arbitror, maioribus quam Aurelius Augustinus naturae Deique donis instructus ad res Ecclesiae iuvandas plus studii, diligentiaeque contulit. Fuit enim in eo, quod vix paucis contingit, acutissimum ingenium, acerrimum iudicium, fidelis admodum memoria, veritatis inveniendae ardens studium &c. Denique quicquid praeclari natura hominibus ingenerare solet, hoc fere totum in eo ipso invenire possumus, & admirari debemus &c. *Et inferius* = Certe si ex aliorum Patrum libris, qui multi & praeclari extant facere coniecturam licet, eorum nullus (quod bona eorum pace dixerim) cum tot tamque variis haereticorum monstris decertavit, nullus eo in genere copiosior, nullus utilior, nullus doctior, nullus maiori dexteritate hostiles tractavit animos, nullus &c. Sed quid plura? Post Christum natum in Catholica Religione uno eodemque tempore magis varias & exitiosas, numeroque plures haereses erupisse, quam nostro infoelicissimo tempore nunquam audivimus, aut legimus, quae tamen omnes,

omnes, ni plane fallar, unius Augustini verbis confutari & pro- II. CLASS.
teri vel maxime possunt. *Et post. med.* = Nam Catholici Theologi &c. qui ut nihil etiam scripsissent hactenus, unus nobis superest Augustinus veritatis testis, & praeco irrefutabilis, quem adversariis omnibus iure nostro proponere & opponere possumus, ut hic multorum instar non solum nostram, sed etiam totius Ecclesiae Catholicae communem causam sustineat atque propugnet.] *Haud leviora iudicia prodit in Praefat. ad Lectorem, paullo post initium: & iterum inferius; & in ratione secundae editionis.*

CXXXI.

Franciscus Suarez, Societatis Iesu Theologus egregius, qui nempe ingenio initio admodum tardus, deinde superno quodam dono velox, ut in Vita eiusdem praefixa Operibus dicitur, par. 1. Oper. de Divina Gratia *tripartiti, Prolegom. 6. cap. 6.* de Patribus, qui veram de Gratia doctrinam &c. *post. med.* = Unde tandem concludo, non tantum in rebus, quas Augustinus certas existimat, sed etiam in his omnibus, quae simpliciter tanquam vera, & probabiliora constanter & ubique amplectitur sententiam eius esse praeferendam, nisi communis Patrum, vel Ecclesiae auctoritas obstare videatur, quod raro, vel nunquam continget.

Ob 25. Sept. an. 1617. aet. fere 70.

CXXXII.

Iacobus David, vel, Davius, vel, Davitius Perronius Cardinalis, natus in Normannia inferiori nobili genere, in pueritia parentes sequutus, Calvinista, inde Catholicus, itemque Apostolici viri pectoris, & acerrimi ingenii, lib. 1. Respons. ad Iacobum 1. regem M. Britann. cap. 12. = Augustinus maximus, post Apostolos, praedestinationis doctor; immo os & lingua veteris Ecclesiae, quantum ad illam de gratia doctrinam.

Ob. 5. Sept. an. 1618. aet. 63.

CXXXIII.

Robertus Cardinalis Bellarminus facile Iesuitarum omnium doctissimus, lib. 2. de Gratia, *cap. 11. postquam varia Romanorum Pontificum oracula adtulisset quibus Augustini doctrina de praedestinatione & gratia stabilitur* = Itaque Sedes Apostolica non tantum semel, sed etiam secundo & tertio adversus Pelagianorum reliquias pro defensione gratiae & praedestinationis sententiam tulit: ut iam haec sententia non quorumvis doctorum opinio, sed fides Ecclesiae Catholicae dici debeat.

Ob. 17. Sept. an 1621. aet. 79.

CXXXIV.

Ludovicus ab Angelis Portuensis Lusitanus, Ord. Erem. S. Augusti., & Chronista gener. Doctor Theologus, & publicus olim in Colleg. S. Aug. Ulyssipponensis S. Scripturae Interpres, lib. 6. de Vita & Laudibus S. Augustini, *cap. 1.* = Ut Aquila &c. ita noster alios Ecclesiae Doctores sapientia, semetipsum vicit sanctitate.

Scripsit Aug. Vitam anno 1612.

CXXXV.

Apud laudatum vero Ludovicum ab Angelis, lib. 5. cap. 7. Sagolensis Monachus in Gestis Caroli Magni refert, Cristiani pectoris Principi illi exclamanti = O utinam haberem duodecim clericos ita devotos, omnique sapientia sic perfecte instructos, ut fuerunt Hiero-

II. CLASS. ronymus & Auguftinus: *Albinum hominem fui aevi eruditiffimum, feverique iudicii, non fine indignatione repofuiffe* = Creator caeli & terrae fimiles illis plures non habuit: & tu vis habere duodecim?

Teftatur etiam idem Ludovicus, Alphonfi de Caftelbranco, Conimbricae Praefulis, Lufitaniae olim pro-Regis, viri omni ratione praeftantiffimi, in pulpitis privatifque locis fuiffe dictum illud ufitatiffimum = Qui Auguftinum: & reliquos Ecclefiae Doctores, & amplius habet.

Refert item Ludovicus cap. 8. ex Ambrofio Corano in Vita S. D. antiqua pervulgata carmina = Aut tua quis lector nofcere cuncta poteft? -- Namque voluminibus mille Auguftine refulges -- Teftantur libri quod loquor ipfe tui -- Quamvis multorum placuere volumina, libris -- Si Auguftinus adeft, fufficit ipfe tibi.

Ulterius, cap. 16. prodit ex Serm. 46. quid coram immenfo populo apud Parifios dixerit Abfalon Abbas ex primis Canonicis Regularibus S. Victoris, nempe = Multiplex & fubtilis literarum difpofitio, in qua Auguftinus caeteris Ecclefiae Doctoribus praeminet.

Commendat pariter Diederii Benedictini, in Praefat. lib. de Illat. fublimem conceptum. Celfiffimus ille Auguftinus de Superis ad nos delapfus, impraefentiarum fi adeffet, qui totum mundum iam libris fuis implevit &c.

Denique apud eumdem Ludovicum lib. 5. cap. ultimo habes hocce teftimonium Ioann. Baptiftae Egnatii in exemplis Virorum Illuftrium = Ut neminem certe invenias, quem ipfi Auguftino praeponas, five ingenii vim, five acumen, aut praeftantiam rerum aeftimes: fiquidem tam &c.

CXXXVI.

Apud Ambrofium Staibanum, eiusdem ord. Erem. alumnum, in Templo Auguftiniano, *Polycrates (mihi prorfus incognitus) lib. 2. cap. 18., & 23.* = Inter opiniones, quas colligo, illam pluris facio, caeterifque antepono, quae a S. Auguftino defumitur, nullufque me arguat &c.

Itemque Longobardorum Hiftoria = Sicut Imperator Auguftus excelluit omnes Reges, fic & Auguftinus excelluit omnes Doctores.

CXXXVII.

Scripfit Aug. Vitã an. 1616. *Cornelius Lancilottus, eiusdem inftituti Erem. theologus, lib. 1. Vitae S. D. cap. 8. ex lib. 4. Confeff. cap. 14. differens de Auguftini ingenio, inquit* = Et fane praeftare in hac re adeo potuit, utpote qui fuerit ingenio ad miraculum acuto penitus & fubtili iudicii acrimonia fingulari, memoria pertinaci, cunctis denique naturae dotibus iis, quibus ad fcientiam pervenitur cumulatiffime redundarit.] *Et lib. 3. cap. 34. fua, & omnium Eruditorum fententia* = Alii .... Aquilae non immerito fimilem effe dixerunt, quod fuper imbecillitatis humanae nubila, uti D. Ioannes inter Evangeliftas, fic inter Ecclefiae Doctores altius evolarit, atque immutabilis veritatis lumen acie penetravit.

CXXXVIII.

Ob. an. 1626. aet. 54. *Francifcus de Mendoza, Iefuita ampli ingenii, in* Viridario facrae & profanae eruditionis, *lib. 3.* de Floribus facris, *Problem. 1. initio* = Inter alia feliciffimi ingenii monumenta, quae Doctorum Doctor D. Auguftinus lucubravit &c.

CXXXIX.

CXXXIX. II. CLASS. An. 1627.

In Vindiciis Universitatis Salmanticae, & Religionum Augustinianae & Dominicanae, in verba Augustini iurantium, Hispanica lingua datis, queis hic titulus = Por - La Universidad - De Salamanca - y las sagradas Religiones de santo - Domingo, y san Augustin - Sobre &c. *In hoc inquam erudito Libello, anno D.* 1627. *Barcinone impresso, centies Augustinus Theologiae oraculum, & parens adseritur, quomodo Philosophiae Aristoteles, Medicinae Hippocrates &c. Tertio autem cap. seu paragr. exposita Scholasticae Theologiae natura, erudite & acute ei Augustinum principem & parentem dandum evincit bisce verbis, quae fideliter Latine reddimus* = Huius autem alti & implexi negotii princeps & dux supremus fuit magnus Augustinus, & Theologorum Scholasticorum maximus, nec enim in erroribus acriter feliciterque expungendis aequalem habuit. Mysteriorum summa & altissima dilucidavit in libris de Trinitate, de gratia, & libero arbitrio; ex quibus Concilia suos canones contra haereses desumsere, ut videre est in Concilio Arausicano, & Milevitano, & inde in Tridentino. Tractatus de creatione &c. *Et pluribus interpositis* = Et ut adfirmat communis sensus Theologorum, id deficere potest legi Dei, quod Augustinus ignoravit. Non est materia Scholastica, quae correspondentiam non habeat cum libris Augustini, seu, de qua Augustinus non agat, in eaque nullus eum aequavit; Et si quispiam alium maiorem habebit, contemnere poterit Universitatis electionem &c. Et simili modo loquentes adferri possent alii Pontifices plures, & Sancti, qui eodem modo, eademque veneratione & aestimatione doctrinae Sancti huius, & securitatis qua gaudet, loquuti sunt. Ex quo manifeste colligitur, quod electio, quam Sancti huius Universitas fecit, in eius ceu in Magistri verba iurans, pro Theologia Scholastica, conforme est ei, quod Sancti, & Pontifices, & Ecclesia universalis iudicavit, & quod nequit calumniam pati &c. *Veniens autem ad Aquinatis, alterius Scholasticae principis auctoritatem adtollendam, illud pro basi prima, & fere unica ponit: Institisse nempe quam fideliter quinsum illum Ecclesiae Doctorem Augustini vestigiis.* = Angelici etiam Doctoris S. Thomae contemni nullo modo potest electio. Et in veritatis huius stabilimentum illud sat est expendere, magnum hunc Doctorem adeo fidum exstitisse S. Augustini discipulum, ut eum possimus Secundum Augustinum dicere, cum dicat Urbani quinti in Bulla ad Tolos. Universitatem sententia &c.

CXL. Ob. an. 1638. aet. 71.

Hieremias Drexelius Iesuita, t. 3. Aurifodinae, *p.* 1. *cap.* 7. = Augustinus plura scripsit, quam quis legerit: &c. Adscessit his Augustini libris tanta auctoritas.... ut nullius scriptis secundum Evangelii historiam & Tarsensis Pauli epistolas maior hominum consensus accesserit. *Et eodem tomo super Tobiam, par.* 2. *c.* 5. *paragr.* 2. = Inter bona eversae Urbis numero Augustini 22. libros de Civit. Dei, grande opus, multoque nobilissimum, quod pro suo agnoscit sanctissimus Scriptor, & fatetur scribendi causam fuisse eversionem Romae sub Alarico. Atqui hoc unicum est e multis bonis tam miserandae vastationis. Quod si nihil aliud boni eversam Romam est secutum, nihilominus quaestio plane sit, an reipublicae

II. CLASS. Christianae non magis expediat hoc Augustini divino scripto iam posse frui, quam Urbem eo tempore non expilari.

CXLI.

Ob. 15. Aug. an. 1629. (non, ut quidam dicunt, 1634.) Romae aetate decrep. insigni opinione sanctitatis.

Thomas de Lemos, ord. Praedic. insignis splendor, vir acerrimi & gravissimi ingenii, in lectione & possessione altioris Augustini doctrinae aut nulli, aut paucis secundus, qui in Congregationibus de Auxiliis divinae Gratiae, sub Clem. VIII., & Paulo V. adeo feliciter disputavit, ut genuina earumdem Congregationum Acta testantur, Tract. 4. de haeresi Pelag. cap. 1. haec habet = Supremus, post Apostolos, gratiae defensor, & Pelagianae haeresis gloriosissimus debellator fuit magnus ille Pater Augustinus, Ecclesiae lumen, Fidei columen, Evangelii tuba, orbis oculus, haereticorum omnium malleus perpetuus, qui, ut Ecclesia de ipso canit, post Apostolos secunda dispensandi verbi Dei primus refulsit gratia.

CXLII.

Flor circa an. 1621.

Franciscus Collius, Ambrosiani Collegii Doctor, & Eccles. Mediolan. Canonicus ordinar. & Poenitentiarius Maior, de Animabus Paganorum, *par. 2. lib. 4.* de Patrum veneratione circa &c. *cap. 10. sub finem* = Hinc D. Augustinus, qui licet miraculum, ac prodigium quoddam esset sapientiae, nunquam satis pro dignitate laudandum &c. *Et par. 1. lib. 4. cap. 19.* de Probabilibus causis &c. *ante med. dixerat* = D. Augustinus divino vir plane ingenio &c. *Et sub finem* = Caeterum quia hasce causas (*praedictionum*) solita subtilitate agnovit beatus Augustinus &c.

CXLIII.

Flor circa an. 1623.

Livius Galante Seraphici ord. Observ. Theologus, publicus utriusque Philosophiae Professor, lib. cui titulus, Christianae Theologiae cum Platonica comparatio, &c. *lib. 1. quo est operis praeludium, pag. 1. initio, col. 1.* = Hinc est quod in primis beatus Augustinus Ecclesiae Doctor celeberrimus, & Philosophus maximus asserebat &c. Grave testimonium, & dignum excellentissimi viri, qui inter Ecclesiae S. proceres primarium locum tenet, quique sincerae veritatis extitit sincerissimus iudex. *Et infra, pag. 17. col. 2. recitatis variorum Patrum testimoniis* = Sed videamus quid encomii protulerit D. Augustinus, S. Theologiae choryphaeus, & in Platonica Philosophia excellentissime versatus. *Et pag. 18. col. 2.* = Ego ... dicerem eiusdem auctoritate fretus, priusquam Christianus esset Augustinus, omnium philosophantium scripta eum & vidisse & ponderasse, & deinde quae sibi veritati magis consona & pietati visa sunt elegisse &c. *Vide etiam, si placet, pag. 23. col. 1.*

CXLIV.

Ob. an. 1634. aet. 75.

Ioannes Lorinus, Ignatii filius, gravis Scripturarum Interpres, in Acta Apostolorum, cap. 10. v. 37. = Unus Augustinus, quem tanti facit etiam Calvinus, nec quanti debet, clare & crebro hoc tradit, alios enim patiar praeteriri &c. *Ponitque in margine* = Augustinus unus sufficit ad omnes haereticos redarguendos.

CXLV.

II. CLASS.

CXLV.

Didacus Alvarez Metinensis, Archiepiscopus Tranensis & Salpensis in Apulia Iapigia, ex ordine Praedicat. adsumtus, summus, post Thomam de Lemos, in Congregationibus de Auxiliis achilles, lib. 1. de Auxiliis Divinae Gratiae, &c. *disp.* 5. Quantam auctoritatem circa &c. habeat S. Augustini sententia &c. *circa med.* = Unde, ut quidam notaverunt graves Auctores, Sedes Apostolica non tantum semel, sed etiam secundo & tertio adversus Pelagianorum reliquias pro defensoribus gratiae & praedestinationis, quam ex sacris litteris hausit Augustinus, sententiam tulit, ut iam eius doctrina non unius particularis Doctoris opinio, sed fides Ecclesiae Catholicae dici debeat. Ob. an. 1635. aet. decrep.

CXLVI.

Cornelius Cornelii a Lapide Iesuita, Scripturarum interpres praestantissimus, versans illud Sap. c. 8. *v.* 11. Et acutus inveniar in iudicio, &c. *haec habet.* = Hac ingenii & acuminis dote inter omnes Patres & Doctores Ecclesiae, velut Aquila excelluit Augustinus, cui proinde iure meritoque haec elogia assignat S. Prosper lib. 3. de vita contemplativa, c. 31. &c. Concilium Tolet. 8. c. 2. anno 653. &c. Ob. an. 1637. septuagenario maior.

CXLVII.

Odoricus Raynaldus Congregationis Romani Oratorii Presbyter, in Annal. Eccles. a Baronianis depromtis, ad an. 416. n. 15. = E ben si vede che trapassando il Dottore Sovrano nell' altri componimenti l' altri Scrittori, ne' trattati contro i Pelagiani superò se stesso. *Quod nempe Augustinus in ceteris scriptis omnes Doctores superans, in iis quibus Pelagianos adgressus est, semetipsum vicerit.* Scribebat an. 1651.

CXLVIII.

Dominicus Gravina Neapolit. ord. Praedic. Neapolitanae Provinciae Moderator, & in Universitate Neapolitana Theologicae Cathedrae primarius Professor, t. 2. de Haeretic. Praescript. *parte altera, lib.* 4. *art.* 1. *ubi cum ostendisset librum Hester canonicum dicendum ex Concil. Carthag.* 3. *c.* 45. *Witakero haeretico obiicienti fuisse Concilium Provinc. & paucorum tantum Episcoporum, respondet* = Licet Carthaginense fuerit provinciale, illud, sicut & multa recepta fuerunt postmodum ab universali Ecclesia &c. Nec pauci dici possunt Episcopi, qui ducenti septemdecim a Theodoro Balsamone numerantur. Qui numerus etsi ad paucissimos restrictus esset, quia tamen inter illos paucos unus consedit Augustinus, multis praeponderare debebat cum iis paucis coniudicans, quando solus extra Concilium tanta est eius auctoritas, ut nullus, nisi protervus, ei audeat refragari. Ob. Romae 26. Aug. an. 1643. aet. 70.

CXLIX.

Henricus Calenus in Censura operum Iansenii Yprensis Antistitis = Ab ipso Theologorum omnium magistro Augustino &c. a principe Theologorum omnium S. Augustino &c. Ob. 1658.

CL.

Paulus Tharlogus, Hybernus Manapiensis, Societatis scriptor haud rudis, in Anteloquiis in Cantica Salomonis, *Anteloq.* 4. *Sect.* 13. *paullo post init.* Et quoniam ut advertit Cano lib. 2. de locis theologicis, Augustinus omnium consensione Theologici ludi ante- Ob. an. 1646. aet. 51.

II. CLASS. signanus habetur, utcumque de aliis Ducibus opiniones ferantur: auspicemur ab eius dictis, quae ad longum referemus &c.

CLI.

Ob. an. 1647. Relig. 26. *Alexander Pellegrinus, item S. Ignatii filius, in* Paradoxis, Monitisque Moralibus, *quibus Iesu Christi Evangelium secundum Matth. illustravit, Parad. 9. in cap. 5. titulo* = Sui carnifex ultor iniuriarum, *post med.* = Qua in re, ut in rebus omnibus, maximi semper apud me ponderis est futura auctoritas Augustini, quem cum nomino, validissimum omnino malleum haereticorum nomino, ut verbis utar S. Bernardi Serm. 80. in Cantica &c.

CLII.

Scribebat an. 1643. *M. Ludovicus Bail, doctor Theologus Parisiensis, in* Summa Conciliorum, *t. 2. sugillans Dordrectanam Synodum, a Calvinistis in Hollandia contra Arminianos, anno Chr. 1618. congregatam* = Sed ut probe advertunt nonnulli, quem locum D. Paulus inter Scriptores Canonicos, eumdem habet Augustinus inter Ecclesiasticos: atque ut in illius quaedam sunt difficilia, quae pravi & in- 2Petri 2. stabiles depravant ad suam ipsorum perditionem: idem in huius libris observare licet.

CLIII.

Nat.an.1583. Ob. 1652. *Dionysius Petavius, Societatis Iesu scriptor eruditissimus, tom.* 1. Theologiae Dogmat. *lib. 9. cap. 6. n. 1.* = Augustini de gratia sententiam quotquot deinceps consecuti sunt Patres, & Doctores, tum vero Ecclesiae Romanae Praesules, Praesulumque Conventus aliorum ratam & Catholicam iudicarunt, ut hoc satis magnum putarent veritatis argumentum, quod ab Augustino positum ac decretum esse constaret.

CLIV.

Ob.in Galliis 2.Iul.an.1651. *Nicolaus Caussinus, Iesuita sagacis ingenii, & multae meditationis, lib. de* Imperio Rationis super passiones, *Divis. 2.* = E' forza il confessare co' Teologi, che quest' Oracolo de' Dottori &c. *Scilicet*: Necessum est fateri cum Theologis, quod hocce Doctorum Oraculum &c.

CLV.

Ob.Dilingae 21. Nov. an. 1664. *Henricus Wangnereck, item Iesuita, vir felicis, & gravis ingenii, in Praefat. ad Notas suas in Augustini Confessiones, circa finem* = Accedit singularis, ac plane divinus spiritus, in eius scriptis elucens, quo ad boni assensum Lectorem intelligentem cogit, & ad affectum valide impellit, ut meliorem fidei virtutisque Magistrum, post Scripturas sacras, nec ipse reperire possim, nec alteri suadere: praesertim si animus est in Fidei & Theologiae abdita aliquando penetrare, & solidae virtutis prima principia recte intelligere, ac penitus imbibere.

CLVI.

Ob.Romae in nostro Seminario S. Pancratii (ubi Theologiam Polem. docuerat) mense Nov.an.1670. *N. P. Laurentius a S. Teresia Droghedae in urbe Hyberniae in Ultonia provincia, & Lugensi comitatu Catholicis & nobilibus parentibus ortus, vir sagacis & admodum subtilis ingenii, in* Spicilegio Theologico, *V. tomis in folia comprehenso (opere posthumo) tom. 2. Controver.* 7. de Impossibilitate Scientiae Mediae ex auctoritate petita, §. 4. *n.* 70. = In priori fundamento ex S. Scriptura depromto hacte-

hactenus &c. Nunc veniendum est ad secundum fundamentum desumtum ex authoritate SS. PP. & precipue D. Augustini. Quanti autem sit ponderis eius in hac parte authoritas, non est necesse fusiori calamo prosequi, cum constet, Pontifices, Concilia, & Scholasticos fere omnes ad eum in hac re uti ad ORACULUM confugere. **II. CLASS.**

CLVII.

N. *P. Philippus a SS. Trinitate, Gallus Malaucensis, dioecesis Vasionensis (in saeculo,* Spiritus Iulien *) plurium operum auctor, vir ingenio amplo, omnium facultatum & scientiarum, maxime divinarum capace, saepe Prior & definit. Prov. semel & iterum Provincialis, ter aut quater Visitator Gener. bis Definit. Gener. a die 25. Apr. an. 1665. ad sexennium Praepositus Generalis; nedum de sua Religione, sed & de Ecclesia doctrina, pietate, & divinis gestis optime meritus, tantus inquam Teresiae Filius in sua Theologia in 4. tomos in folio distributa, tom. 2. Tract. 3.* de Gratia Dei &c. *in Prologo* = In eius (*Gratiae*) examine post auctoritatem Sacrae Scripturae, & Conciliorum, auctoritatem S. Augustini, & D. Thomae in omnibus magnam, sed in hac materia maximam ubique amplectemur. Indivisam ponimus auctoritatem Augustini & Thomae, cum amborum sit eadem doctrina, fidelissimus quippe est Thomas Augustini discipulus: unde unus Thomas pro mille aliis circa intelligentiam Augustini. *Et in Prologo eiusdem tom. 2. sub finem* = Doctrina quippe D. Thomae...... satis est suo auctore tuta, & maxime in hac materia de Gratia, in qua convenit cum Augustino.

Nat. an. 1609. Religionem ingressus Lugduni an. 1620. Ob. magna fama sanct. Neapoli 28. Febr. an. 1671.

CLVIII.

Vincentius Contenson, patria lingua, Contensons, Aquitanus pietate, & doctrina dignus S. Dominici filius, in Theologia Mentis, & Cordis, *t. 1. lib. 2. Dissert. 2. cap. 2. speculat. 2.* Quod Scientia Media nimis e diametro Augustino eiusque discipulo Thomae reluctetur = Observatu dignissimum est..... D. Augustinum, qui ingenii sui incomparabilis dotibus insignem humilitatem adiungebat &c. Credebat nimirum Doctorum omnium sapientissimus, & iuxta humillimus &c. *Et lib. 8. Dissert. 6. de* Laudibus S. August. & Thomae, *elog. 5.* = Quid illa iudicii humilitate modestius, qua Doctorum Aquila Augustinus sensibus ita diffidebat suis &c.] *At videndus est integer locus; ut etiam t. 2. lib. 11. p. 4. Dissert. 2. cap. 2. specul. 3. proposit. 2.*

Ob. 16. Dec. an. 1674. aet. 33.

CLIX.

Paulus Segneri Iesuita, Concionator tota Europa celeberrimus, nec contemnendus theologus, in lib. cui titulus, Cristiano istruito, &c. *par. 3. Serm. 29. de Reprobatione Choreorum, n. 2. seu post initium* = E come cogli altri si è potuto accordare un Santo Agostino, che è stato il maggior ingegno da Dio donato alla Chiesa? E pure egli &c.

Ob. 9. Dec. an. 1695. aet. 70.

CLX.

P. N. Ioannes ab Annuntiatione (in saeculo, Ioannes Llanes Campomanes, *nobilissimis parentibus ortus) Salmaticensis nostri Collegii Moderator, & Rector, Congregationis nostrae Hispanicae bis Definitor Generalis, itemque summus Praepositus, vir Literatis notus, tota autem Hispania celeberrimus, in Theologia Polemica & Scholastica nulli sui aevi secundus, in opusculo Hispanice scripto, cui titulus,* Innocentia

Scripsit plura; maiorem vero melioremque partem immensi cursus nostri Theolog. nempe de Grat. act. & habit. de Iustificat. & Mer. de Fide, & Spe;

II. CLASS. Spe; de Carit. & statu Relig. de Incarnat. de Sacram. in cõmuni, & Euch. ac tandem de Poenit. qui tamen tomus (õnes in folio) posthumus exiit. Ob. autem etiã fama sanct. sexagen. maior, an. 1701.

tia Vindicata &c. *sive* Apologia *Vener. Servi Dei* Ioannis Palafoxii *Episcopi Angelopolitani &c. ab aemulo anonymo calumnia & dolo impetiti ad n. 22. paragr. 5. n. 66. dixit Hispanice quod nos Latine* = Ut S. Augustinus agnovit magnum suum ingenium memoriamque (lib. Confess. 1. cap. 9. & 20.) in divinae Maiestatis id laudem vertens &c. *Peculiari obsequio eumdem S. Doctorem nominans etiam ad n. 3. paragr. 2. num. 19. & ad n. 38. paragr. 7. num. 104. In nostro cursu autem Complutensi Philosophico, quem ipse ad meliorem & breviorem formam reduxit, in lib. 4. Physic. disp. 21.* de Tempore, *in Prologo* = Adeo autem obscure deprehenditur propria temporis quidditas, ut Augustinus, tametsi praeditus AQUILINO ingenio, dixerit &c. *Vide etiam eumdem in eruditione praevia ad Tract. de Gratia.*

CLXI.

Floreb. adhuc sub Alex VIII. qui electus est an. 1689.

Ioannes Palatius I.V.D. in Historia Roman. Pontific. a S. Petro usque ad Innoc. II. *tom. 1. Annot. in S. Innoc. 1.* = Augustinum in duobus Africanis Conciliis electum fuisse ad scriptis suis haeresim (*Pelagianam*) exagitandam habemus in Epist. 105. in quibus elucubrationibus cum nihil uberius, nihil eloquentius dici potuerit, apparet in aliis scriptis superasse alios, in istis vicisse seipsum.

CLXII.

Nat. 1. Sept. an. 1631. Ob. 22. Febr. an. 1704. aet. 73.

Henricus Norisius, Augustiniani ordinis, & Collegii Cardinalium splendor & gloria, Augustinum, Maximum Doctorem, Maximum Ecclesiae Doctorem, Summum Ecclesiae Magistrum, Doctorum summum *passim appellat. Vide editionis novissimae t. 1. in Dedicat. ad Franciscum Barberinum Cardinal. in fine. Praefat. ad Vindicias, initio Vindiciarum cap. 2. Denique t. 3. ad errores P. Macedo, quos* Somnia *vocat, errore, vel somn.* 10.

CLXIII.

Nat. 27. Sept. an. 1627. Ob. Parisiis 12. Apr. an. 1704. aet. 77.

Iacobus Benignus Bossuet, Parisiensis Facultatis doctor, Meldensis Episcopus, vir eruditionis amplitudine, & disputationis robore ac maiestate nulli forte suae aetatis secundus, in Praefat. ad Instructionem circa Versionem Novi Testam. *typis mandatam an. 1702. circa finem quaedam habet, quae Latine exhibemus.* = Non est qui ignoret regulas ab Augustino nobis datas, ut linguae Hebraicae, aliarumque primarum bonum sentiamus, quin earum ullam ceu magistri calleamus. S. Pater autem talibus monitis adeo bene usus est, ut licet Hebraicae linguae nullam, * Graece vero minimam cognitionem haberet, nihilosecius inter Theologos occidentis primas tenuit, & argumentis prorsus ineluctabilibus certavit in haeresim. *Et in ipsa Dissert. contra doctrinam & Criticam Grotii, quae praeparat ad secundam Instruct. circa* Vers. novi Testam. *an. 1702. post med.* = Doctus hic Iesuita (*Parisiorum*) addit, quod etsi Augustinus ad eam gratiae scientiam devenerit, ut nullus, post Apostolos, aequari ei possit &c. Hac ergo de caussa Ecclesia consensu communi Augustino fidit in negotio omnium quotquot hucusque humanum ingenium torquere potuerunt gravissimo, ac spinosissimo.

* De quo tamen serio nos disputabimus lib. 10. cap. 39. signo A. n. 14. & 15.

CLXIV.

An. 1700. ediderunt t. 11. complectentem Vitam S. D.

Benedictini Operum S. Augustini correctores diligentissimi, de quorum immensa eruditione, & acerrimo iudicio non est cur dicamus,

Prae-

Praefat. in Tom. 8. initio = Cum Doctoris Catholici duo ſint officia, alterum Chriſtianae religionis veritates illuſtrare ac confirmare, alterum eaſdem ab inſurgentibus haereticorum erroribus vindicare, nemo veterum aut recentiorum utraſque partes implevit felicius Auguſtino, qui OMNIUM iudicio id merito aſſecutus eſt, ut praecipuus ac ſummus Eccleſiae Doctor haberetur. II. CLASS.

CLXV.

In aurea Opuſculo, de Optima legendorum Eccleſiae Patrum methodo, *in quatuor partes tributo, cuius auctor fuit* Natalis Argonenſis, *iam in ſaeculo cauſidicus egregius, ab emiſſa autem apud Carthuſianos Religioſa profeſſione*, Bonaventura; *in hoc inquam Opuſculo, primum Gallice, ſubinde ſtudio I. B. R. Latine excuſo, frequenter Auguſtinus ceteris Patribus Eccleſiae praefertur; 3. par. cap. 1. circa med.* = D. Auguſtinus, quum prae ceteris quandam adhibuerit methodum &c. *Cap. 2. ante finem* = D. Auguſtinus Ambroſium proxime conſecutus ampliſſimo eſt, ac mirum in modum acuto ingenio. Eius feracitas finem non habet: rationibus & argumentis plurimum valet, in diſputando acerrimus, in Chriſtianae religionis dogmatis verſatiſſimus, ac mirabili in omnibus quae tractat gratia ornatiſſimus: uno verbo, Auguſtinus Theologorum in Occidente parens eſt, atque magiſter &c. *Cap. 5. poſt med. agens de variis Scripturae ſenſibus, venienſque ad omnium graviſſimum, quem Theologicum dicas, in eo Auguſtinum ſupra omnes Patres effloruiſſe obſervat. Cap. 10. initio* = Rationi admodum conſentaneum videtur, in lectione Patrum de Fidei dogmatis, initium ducere ab eorum contra Paganos operibus, a quibus ad praecipua Fidei capita illuſtranda maximum peti poteſt ſubſidium. Hoc ſcribendi genere excelluerunt Iuſtinus martyr, Origenes, Tertullianus, Minutius Felix, Arnobius, Auguſtinus, & alii; Apud eos mixtum eſt utile dulci: & quamvis (EXCEPTO AUGUSTINO) plus revera apud hoſce Apologiſtas niteat eruditionis & eloquentiae quam altioris Theologiae &c. *Denique cap. 11. ante med.* = Quamobrem in altioris Theologiae concertationibus apprime cavendum, ne Arnobius, Lactantius, Clemens Alexandrinus, aliique Auguſtino praeferantur &c. *Vide adhuc, ſi places, cap. 2. ſub finem & par. 2. cap. 10. circa finem.*] *De Eraſmo autem par. 2. cap. 6. & par. 1. cap. 11. poſt med. ne ſcilicet eius audacis hominis eruditioni admodum fidas.*

Scripſit hoc opus an. 1688. Ob. in Carthuſia Gallion. an. 1704. aet. 69.

CLXVI.

Hiſtoria Eccleſ. ab initio mundi, ad noſtra haec uſque tempora, primo Gallica lingua ſcripta, in Italicam inde a Silvagio Canturani tranſlata, & in 4. tomos minimae molis diſtributa, t. 2. ſaec. 5. plura de Auguſtino habet, quae Latine dare iuvat. Quaerenti Diſcipulo, quid cenſuerit Eccleſia de Auguſtino, & eius ſcriptis, reſpondet Magiſter. = Eccleſia Romana Auguſtinum ſemper ſingulari veneratione ſuſpexit, habituſque eſt ceu gratiae Doctor. Concilia Romanique Pontifices ipſas Auguſtini voces adſumſere, quibus ſuas deciſiones cuderent. Longe ditior ingenio, quam eruditione, quod non calleret linguas, minimamque Antiquorum lectionem haberet: At magna ſtabiliebat principia, ex quibus plures ſequelas deducebat, formabatque ſyſtemata iuſta & bene cohaerentia. Corpus, ut ita dicamus, Theologiae Latinorum Patrum ipſe edidit, qui enim

Scripta huius ſaeculi initio.

cum-

II. CLASS. eumdem sequuti sunt, nedum eius principia in sua transtulerunt, sed & frequenter aliud non peregere, quam ipsa eius verba exscribere. Tandem Theologiae compendio conficiendo incumbens Petrus Lombardus duodecimo saeculo, propemodum nihil aliud egit, quam varia Augustini loca colligere. Quanquam vero S. Thomas, ceterique Scholastici diversa usi sint methodo, adhuc plerumque Augustini adhaesere principiis, quibus suas opiniones communiere.

CLXVII.

Aureus hic liber impressus est quater lingua Angl. inde Gall. autem 1735. Ital.

Incognitus Anglus lib. de Scientiarum incertitudine, *cap.* 18. *de Theologia Schol.* = Plerique Patrum erant Platonici ... Tales erant Origenes, S. Ioan. Chrysostomus, & ut alios omittamus, S. Augustinus, qui fuit ex iis, quos Scholae potius sequutae sunt.

CLXVIII.

Ob. 16. Febr. an. 1710. aet. 78.

Spiritus Flechier Episcopus Nemausiensis, praeced. saeculi Orator summus, Serm. de S. Aug. 1. p. circa med. de illius conversione Paulinorum verborum virtute facta agens, haec inquit Gallice, quae Latine damus = Patrum doctissimum lucrari debebat doctissimus Apostolorum. *Et paullo post* = Sicut splendores omnes, qui primis tribus diebus creationis mundi erant dispersi, in quarto iuncti fuere in corpore Solis: ita lumina plura veritatis, quae primis tribus saeculis Ecclesiae in variis erant sparsa Doctoribus, omnia se in Augustino iunxisse videntur.

CLXIX.

Obiit 11. April. an. 1712. aet. 76.

Ies. Ricardus Simonius, Oratorii Iesu in Galliis presbyter eruditus, lib. 3. Histor. Crit. Ver. & Novi Testam. *cap.* 9. *pag.* 397. 398. = Origeni & Hieronymo S. Augustinum a me subiungendum esse censui: qui eruditione (*utique Ecclesiastica, quod permittimus*) prioribus aequalis quidem non fuit, sed hunc defectum ingenii sui viribus iudiciique soliditate supplevit &c. Subtilioris quidem & acutioris erat ingenii quam S. Hieronymus, estque Origene ordinatior etiam, & verbis aptior in omnibus, quorum inventor est &c. Quaestionibus suis in septem priores Bibliorum libros ostendit se Critices inscium non fuisse.

De hoc Scriptore differit P. de Gravesox ord. Praedic. t. 8. Histor. Eccles. *in* 12., *& ultima classe* Virorum Illustrium *saeculi* 17. *At Simonii, hominis saltem imprudentis opera, potissimum versionem Gallic. Novi Testam. caute legere debes, vel etiam nullo modo. Vide Decret. Card. de Noailles Archiep. Paris. datum an.* 1702. *& Instructiones Pastor. Iacobi Ben. Bossuet, Meldens. Episc. ed. an.* 1702., *&* 1703.

CLXX.

Scribebat adhuc Romae an. 1722. Ob. autem in Galliis.

Ignatius Hiacynthus Amat de Graveson, S. Facultatis Parisiensis Doctor, & Collegii Cusanatensis Theologus, ord. Praedic. qui multae eruditioni haud modicam pietatem iunxit, ut ex scriptis eius coniicio, t. 2. Histor. Eccles. *Colloq.* 5. *de* 5. *saeculi Patribus* = Veniamus modo ad S. Augustinum, qui tanquam Doctorum Aquila, & omnium Ecclesiae Latinae Patrum maximus vulgo audire solet &c. *Et inferius Discipulo de Augustini ingenio, & sapientia intimiorem eruditionem postulanti* = Maximam authoritatem, & summam omnium fidelium venerationem semper in Ecclesia Latina obtinuit

tinuit

tinuit doctrina S. Auguſtini. Eam ſiquidem egregiis encomiis commendarunt multi Pontifices Romani, Concilia in ſuis condendis Canonibus ac decretis ipſiſſima S. Auguſtini verba adhibuerunt. Patres Latini ex libris Sancti illius Doctoris non ſolum hauſerunt principia, quibus paſſim uſi ſunt, ſed etiam frequenter S. Auguſtinum fere transcripſerunt. *Petrus Lombardus* Pariſienſis Epiſcopus, qui ſaeculo duodecimo Theologiam univerſam in Epitomem cogere voluit, nihil fere egit, quam S. Auguſtini locos & ſententias excerpere. *S. Thomas* omnium Theologorum facile princeps a doctrina S. Auguſtini, quam in purum putumque, ut dici ſolet, ſuccum converterat, ne latum quidem unguem in ſuis Operibus deſcivit, unde iure ac merito *Auguſtinus contractus* appellatur. Denique praecipuae totius Orbis Academiae, & Scholae nobiliſſimae Sancto Auguſtino aſſurgere, eiuſque doctrinae faſces ſubmittere gloriantur. *Et Colloq.* de Doctrina, Diſciplina &c. *poſt initium* = In hoc contra Pelagianos & Semipelagianos cuſtodiendo gratiae Chriſti depoſito, Eccleſiae imprimis charo, ſtrenue prae caeteris Patribus per viginti & amplius annos adlaboravit S. Auguſtinus, & omnia, quae ad medicinalem Chriſti gratiam ſpectant, tam dilucide explanavit, tam nervoſe ſtabilivit, ut Concilia, quae poſt ipſius obitum celebrata fuerunt, ſua de quaeſtionibus iudicia, & potiſſimum de gratia Canones ex S. Doctoris ſententiis ad verbum formanda ſenſerint. Unde Card. Bellarminus &c. Mirum igitur eſſe non debet, ſi Theologi praedeſtinationis gratuitae, & gratiae ſeipſa efficacis defenſores, S. Auguſtinum Theologiae principem, Catholici orbis Magiſtrum, Haereticorum malleum tantopere venerantur &c. II. CLASS.

CLXXI.

Honoratus Tournely, S. Facultatis Pariſ. Doctor, Socius Sorbonicus &c. t. 1. Praelect. Theolog. de Deo & Divinis Attribut., *q.* 16. *ar.* 5. *licet in Molinae quiſquilias, ab Auguſtino praevisas atque reiectas, aut amore, aut alia cauſſa vehementer propenſus* = Tanta eſt apud omnes in Auguſtinum reverentia, tanto in pretio eius auctoritas, ut certatim omnes non Catholici modo, ſed etiam haeretici tam eximii Doctoris praeſidio ſuam communiri doctrinam ambiant. Unde non tam de auctoritate, quam de mente ac ſenſu huius Doctoris in Scholis controvertitur &c. Flor. an. 1717. Ob. an. act. 72.

CLXXII.

Matthaeus Petitdidier Abbas S. Petri Senon. Tract. Theolog. de Auctoritate & Infallibilit. Romani Pontif. *cap.* 6. de Patribus Latinis quinque priorum ſaecul. *mox ita erumpit* = S. Auguſtinus, magnum illud Eccleſiae lumen &c.] *Gallice ille ſcripſit, & eius Opuſculum paullo poſt verſum eſt in linguam Italicam.* Ob. 15. Iun. an. 1728.

CLXXIII.

Dominicus Viva, Societatis Ieſu Theologus, t. 1. Propoſit. damnat. *de prop.* 30. *ab Alex. VIII. proſcripta, in Synopſi, licet contra eos ageret, qui plus aequo Auguſtini auctoritati fidebant* = Temeritatis notam non effugeret, qui in dubium revocaret quidquid contra haereticos indubitate affirmat Auguſtinus. Scripſit circa an. 1707. Vivebat adhuc an. 1730.

II. CLASS.

CLXXIV.

Ob. 12. Mar. an. 1738. aet. 80.

Iacobus Hyacintus Serry, ord. Praedic. olim Natalis Alexandri, cum P. de Graveson discipulus, Doctor inde Sorbonicus, & tandem in Academia Patavina primarius S. Theologiae Professor, Theologica eruditione, & Latini styli elegantia nulli forte suae aetatis secundus, lib. Vindiciarum Augustini contra Launoium &c. *in Dedicat.* = At Doctorum quos prisca tulit aetas omnium maximum ... strenuum Ecclesiae defensorem ... summum divinae gratiae vindicem. *Et initio cap.* 1. = Cum enim Augustinum adoratum terris ac coelo caput gentium omnium linguis ferri videat, quod illo nemo melius divinae gratiae vires expertus sit, nemo felicius explicaverit: eiusque doctrinam a viris omni retro aetate sanctissimis doctissimisque propugnatam certo sciat &c.] *Item, in* Vindiciarum Vindiciis Ambrosii Catharini, *seu*; de Necessaria in Sacramentis perficiendis intentione, *cap.* 19. = At ecce ... dum refutatum D. Augustini censorem, poenitentia ductum, & salutari pudore suffusum putabamus: qui illatam Doctorum maximo atrocem iniuriam fleret in angulo &c. *Denique t.* 1. Praelectionum Theolog. *Disput. unica* de Mundi Opificio &c. *Praelect.* 2. de Mundo condito non per Dierum naturalium intervalla &c. *paullo post initium* = Augustinus ex adverso more Aquilae altius inspexit, & sublimius, quidpiam excogitavit. Excelsa illa, ac prope Angelica qua pollebat mentis acie intelligens &c. *Et inferius* = Doctorum Aquilam sugillant &c. *Et sub finem* = Quibus sane consultius fuisset magnum Viri tanti Nomen atque Doctrinam venerari, & amplecti, Dictumque illud Volusiani alia mente defigere, = *In caeteris quibuscunque Doctoribus aliqualis toleratur inscitia; ast ubi ad Augustinum ventum est, Legi Dei deest, quod Augustinum contigerit ignorare.*

CLXXV.

Vivebat adhuc an. 1731.

Caietanus Benitez de Lugo, ord. Praedic. Prov. Hispan. S. Theolog. M. & Reverendissimi P. Thomae Ripoli ord. Praedic. Generalis M. Hispaniae Socius, de Concursu Dei praevio &c. *Prolegom. n.* 9. = Quis immobiliter non credat M. Patri Augustino, Doctori illi ineffabiliter mirabili, ac incomparabiliter honorando &c. *Et n.* 15. *enumeratis aliquot de Augustiniana doctrina ellogiis* = Non sunt haec blandientis orationis poppysmata, sed &c. quae cum in animum immitto, profundius intelligo demum, eo celsius evasisse Augustinum, quo mens solum audeat admiratione adspirare &c. *Vide integrum, non ita brevem sermonem; quem cudebat circa an.* 1730. *dicabatque Benedicto XIII. Vide etiam alterum Opus, cui titulus* = Vera Christi gratia illuminans, vocans &c. = *Clementi XII. Benedicti successori dicatum, initio Praefat. qua Pontificem adloquitur.*

CLXXVI.

Nat. 8. Dec. an. 1678. Ob. 1. Mar. an. 1742.

Xaverius Vanalesti, Societatis Iesu concionator egregius, Serm. de S. Ioseph, post initium = Plano non mi tacciate d' audacia, prima d' ascoltar il Dottor dei Dottori S. Agostino. *Idest*: Sistite: antequam me audaciae incuseris, adtendite Doctorem Doctorum Augustinum. *Vide etiam, si placet, eiusdem Serm. de ipso S. Augustino.*

CLXXVII.

II. CLASS.

CLXXVII.

P. Elias a S. Ioseph, meus in Religioso instituto frater, vir tenacis memoriae, studio moribusque Theologiae Mysticae addictus, lib. Italice scripto, cui titulus, Esortazioni al Silenzio Crist. e Relig. *Exhort. 5. n. 4.* = Dilucidans magnus (*Augustinus*) litteratum Parens &c. *Et n. 5.* = Iure meritoque magne Augustine doces &c.] *Et lib. item Italica lingua scripto cui titulus*, Il Tesoro della Castità Cristiana:, *Serm. 3. n. 6. eodem obsequio Augustinum nominat. Serm. autem 8. n. 3. ita loquitur* = Et ut exordium faciamus a primo S. Ecclesiae ingenio Augustino, fatetur ipse &c.

Ob. Florentiae 28. Ian. an. 1742. aet. 80.

CLXXVIII.

Bernardus-Maria Giaccus, ex ord. Capuccinorum Concionator summus, & Tullius Italorum, Orat. de Convers. S. Aug. paullo post init. Italice dixit, quod nos Latine = Magnus sanctus, inter Ecclesiae Patres, & Doctores maximus &c. *Et infra* = Sortitus erat .... vastitatem mentis, scibilium immensitate etiam ampliorem. *Et ante finem* = Primum luminare visibilis Regni Iesu Christi. *Orat. 2. in fine* = Erit ne ex vobis, qui audeat omnia sua studia longe consummatissima luci comparare Augustini adhuc tenelli? Audebunt ne turbidi rivuli omnium scibilium vastum illum Oceanum aemulari?

Ob. 6. Iun. an. 1744. aet. 72. Relig. 56.

CLXXIX.

P. Ioannes-Ioseph a S. Teresia, natione Lusitanus meus Religiosa professione collega, vir passim doli inscius, & maxime ingenuus, in litterariis concertationibus nonnihil sagax & alacer, in aureo Opusculo Italice scripto, de Amoris Iesu in Eucharistia Portentis (Le Finezze di Gesù Sacramentato) *loco 11. paullo post init.* = Dicere non auderem, nisi Ecclesiae luminare maius S. Augustinus ante idem protulisset.

Obiit Romae in Conv. S. Mariae de Victor. die 25. Iul. an. 1749. aet. 91. in Saeculo, *Ioannes Noregna*.

CLXXX.

Laurentius Migliaccius, Panormitanae Ecclesiae Canonicus, Iudex Synodalis, S. Officii Qualificator & Consultor, Librorumque Censor, in docto & eleganti Opusculo, cui titulus = Lampridius detectus, & castigatus: seu, Intemeratae Marianae Conceptionis magnanimo voto vel usque ad sanguinem propugnatae Vindiciae; *Dissert. 6. cap. 2.* Quod pia sententia summum moralis certitudinis fastigium assecuta &c. *post initium* = Confirmat haec omnia Cicerone longe sapientior Augustinus &c. Hanc vero fuisse mentem magni illius Oratoris atque (*Tullii*) Philosophi &c. *& post med.* = Quandoquidem magnus ille Augustinus &c.

Scripsit. an. 1741.
Ob. die 25. Sept. an. 1749.

CLXXXI.

Lamindus Pritanius, seu, Ludov. Anton. Muratorius, Ambrosiani Collegii Doctor, sub eo nomine delitescens, quem plures maximi faciunt, lib. de Ingeniorum moderatione in Religionis negotio, *in Praefat. post init.* = Quanta, & quam iusta huc usque nomini & ingenio, & pietati sanctissimi huius viri existimatio, & veneratio accesserit, tot seculorum auctoritate, & tot Scriptorum non Orthodoxae solum, sed & Heterodoxae Familiae consensu firmata, nemo est nescius. Augustini doctrinae assurgebant, assurgunt adhuc fere omnes, contendentibus hinc nobis, inde Protestantibus, suffragio tanti Magistri positas tueri sententias. *Et paullo ante med.* =

Ob. 23. Ian. an. 1750. aet. 78. incept.

II. CLASS. Virum nempe illum, cuius fama neque laudibus crescere nostris, neque alieno livore imminui iam queat. Quanquam enim Augustinum supra quam plurimos Ecclesiae Catholicae Patres veneremur &c. *Et circa finem* = Erat Augustinus ad miraculum usque acutissimo ingenio instructus &c. *Vide etiam, si placet, lib. 1. cap. 13. in fine; cap. 24. initio lib. 2. cap. 9. circa finem. Et lib. 3. cap. 4. paulo post initium.*

Huius praecipitis iudicii hominis de plurimis etiam, in quibus hospes erat, insigni audacia garrientis Opuscula caute legas, aut nullo modo. Benedictus enim XIV. Rom. Pont. feliciter regnans Epist. ad Praesid. Inquisit. Hispan. data 31. Iul. an. 1748. cuius init. *Dum praeterito mense Iunio &c.* ante med. = Notum denique tibi „ erit nomen Ludovici Anton. Muratori adhuc viventis, multorum„ que librorum communi plausu receptorum editoris. Oh quam „ multa in eis reperiuntur censura digna! Quot huiusce furfuris „ nos ipsi eos legentes offendimus! Quot nobis ab aemulis & ac„ cusatoribus oblata sunt! „

CLXXXII.

Adhuc vivit Romae clarissima fama.

P. *Ioann. Antonius Bianchi Lucensis ord. Min. Observ. vir ingenii ampli & felicis, in aureo opere, cui tit.* Della Potestà e della Politia della Chiesa &c. *tom. 4. lib. 2. cap. 2. §. 4. sub finem* = Onde in sentimento di (*Augustini*) questo gran Padre &c. & *tom. 5. par. 1. lib. 3. cap. 4. §. 3. longe post med.* = Conosceva molto bene col suo gran lume Sant' Agostino, che &c. *Alios Patres vero passim simpliciter nominat.*

CLXXXIII.

Adhuc in vivis est.

B*enedictus Plazza Siracusanus Iesuita, in Academia Panormitana eiusdem Societatis Studiorum Praefectus, Sanctaeque Inquisitionis Siculae Censor & Consultator, in erudito & pio opusculo, cui titulus*, Christianorum in Sanctos, Sanctorumque Reginam, eorumque Festa, Imagines, Reliquias Propensa devotio a Praepostera cuiusdam Scriptoris Reformatione sacrae potissimum Antiquitatis monumentis, ac documentis vindicata, simul & illustrata, *3. par. cap. 11. n. 3.* = Auctore magno Augustino hoc ipsum piaculo non caret &c. *In eo autem contra Ludovicum Antonium Muratorium opere cum eruditus Scriptor Patres omnes, & quidem non semel advocet, nullum tamen pari honore nominat.*

In eo opere non improbamus nisi paucos aliquot capitulorum titulos, qui minus exacte digesti sunt, & videntur in severiori Theologia duriusculi: ceterum eadem ipsa titulorum doctrina in capitulis bene digesta prorsus Theologica & sana est.

CLXXXIV.

Adhuc vivens. Potiora vero (ut ipsemet fatetur) a P. Plazza depromsit.

P*ari zelo eumdem male natam Ludov. Anton. Muratorii libellum impugnavit inde Salvator Mauricius, item Iesuita, in opusculo Italice scripto, & in tres partes distributo, cui titulus*, La Divozion de' Cristiani difesa dalla Critica di Lamindo Pritanio, Dialogi &c. & *in eo pari honore Augustinum nostrum constanter nominat. 1. par. Dialog. 12. ante med. pag. (editionis Luc. an. 1753.)* 109. = Ei l'esempio ne avrebbe d'un gran Santo Padre, gran Dottore, grande Oratore, qual fu senza fallo S. Agostino. *Sub finem, pag.* 113. = E riflettendo col suo grand' ingegno S. Agostino &c. *Et pag.* 114. =

Ma

Ma c' è voluto un S. Agoſtino a perſuaderlo contro Pritanio? *Vide etiam, ſi placet, Dial. 14. circa med. pag. 126. & 130. & 2. par. Dial. 11. poſt init. pag. 297. & 3. par. Dial. 8. poſt med. pag. 458. 459. & 460.* II. CLASS.

CLXXXV.

Ioannes Lamius, vir doctus, eruditionis autem tum ſacrae, tum profanae amplitudine aut nulli huius noſtri aevi, aut paucis quidem ſecundus Florentiae, ubi his ellogiis ultimam manum damus, adhuc clariſſima fama vivens, (ſcribimus autem menſe Iulii, an. 1755.) de Eruditione Apoſtolorum Lib. ſingulari, *cap. 14. ante finem* = Hactenus ille, cui iam ſuccedat Latinorum Patrum longe praeſtantiſſimus Auguſtinus, qui lib. 22. de Civit. Dei, cap. v. ita acutiſſime de more ſuo, & diſertiſſime ſcriptum reliquit &c.

Natus in S. Cruce Etrur. oppido Floren. inter & Piſas ad Arnum ſito die 8. Nov. an. 1697.

CLXXXVI.

Romanum Breviarium die 28. Auguſti ei ſacra, in officio eiuſdem, lect. 6. = Tam multa pie, ſubtiliter, & copioſe ſcripſit, ut Chriſtianam doctrinam maxime illuſtrarit. Quem in primis ſecuti ſunt, qui poſtea Theologicam diſciplinam via & ratione tradiderunt.

CLXXXVII.

Expendere etiam oportet quatuor Scripturarum ſenſibus totidem Patres a Theologorum choro deſtinari: Litterali nempe Hieronymum, Allegorico Ambroſium, Morali Gregorium, Anagogico autem Auguſtinum; Quis vero neſciat, poſtremum hunc ſenſum, Aeternae Patriae mirabilia, ſeu Fidei arcana concernentem, omnium altiſſimum atque nobiliſſimum eſſe? Alii diverſa phraſi idem, & quidem etiam felicius evincente, Auguſtinum in Scripturarum ſtudiis altiſſimo munere ſervant; inquiunt videlicet, poſtquam alios Patres determinatis ſenſibus deſtinaverunt = In aliis ſenſibus, & alta caligine obtectis, Aurelius lucem feret.

Comparant etiam Theologi Auguſtinum Ioanni, ut ſicut huius Evangelium altius volat, ita Auguſtini Commentarii in Evangelia aliaſve Scripturas ſubtiliores ſunt caeteris &c.

Vide N. Dominicum a SS. Trinit. t. 2. pag. 485. Bibliot. Theolog.

CLXXXVIII.

Et tandem quo devenerint aliqui, vide = Ubi quis, *dicunt*, invenerit doctrinam in Auguſtino clare fundatam, illam poteſt abſolute tenere, & docere, non reſpiciendo ad ullam Pontificis Bullam! *Equidem huiuſmodi propoſitionem oblique in Petri Cathedram ſeditionem conflantem, & pluribus, ſaltem quoad uſum, obnoxiam ſcrupulis minime probo: quin immo Alexandrum VIII. quod die 7. Septembr. an. 169.. eam cum aliquot aliis Vaticani fulmine adusſerit, maxime commendo; ſed illud tantum cupio, intelligant aliquando tandem Lectores, prorſus ſummam & incredibilem inſediſſe Scriptoribus omnibus de Auguſtini ingenio & doctrina opinionem.*

Macarius Havermans Diſſ. Theolog. de Auctorit. SS. PP. theſi, vel paragr. 6. & Ianſen. l. 3. de Statu nat. purae cap. 22.

III. CLASS.

CLXXXIX.

Unc vero de summa Augustini fama dicendum. Ea nimirum recitanda sunt ellogia, quae ipsi velut nedum Christianorum, sed & mortalium omnium (post Scriptores Canonicos) ingeniosissimo atque sapientissimo data sunt. Et quidem ex hactenus recitatis, plura & supremam hanc classem illustrare poterant; at in abundantia tanta liberaliter agere visum est.

El. xx. Nov. an. 1416. Ob. apoplexia 20. Febr. an. 1431. *Primum heic locum, non aetate, sed summae dignitatis auctoritate, & splendore obtinebit Martinus V. Rom. Pontifex, olim*, Odo de Columna; *de Augustino eiusque Familia optime meritus, qui Serm. de* Translatione Corporis S. Monnicae, *post initium, ita loquitur* = Omnes dudum noverant Filii nomen. Quicunque de Christo, de Fide, de Religione aliquid saperent, omnibus in ore erat Augustinus: ut nihil pene ex S. Litteris possit, nisi eo duce, intelligi, nihil, nisi eo interprete, explicari. Eo iam auctore factum est, ut nec Philosophis sapientiam invideamus, non Oratorum eloquentiam desideremus, non Studiosorum ingenia requiramus, non denique nobis acumen Aristotelis necessarium sit, non Platonis eloquentia, non prudentia Varronis, non gravitas Socratis, non auctoritas Pythagorae, non Empedoclis solertia, non cuiusque illius generis hominum scientia, aut virtus exemplo, aut documento nobis esse debeat. Idem nobis Prophetarum oracula, idem Apostolorum voces refert, idem omnem omnium Scripturarum sensum exprimit: unus postremo omnium Patrum, Sapientumque ingenia, ac studia exhibet. Si veritatem quaeritis, si doctrinam, si pietatem, quis doctior &c. Augustini tanta extant erga omnem Ecclesiam beneficia, ut nulli pene dicam Sanctorum maiora merita debeamus. Quidquid enim simul omnes Apostoli plantaverunt, quidquid Apollo, atque alii Apostolorum sectatores rigaverunt, hic coronavit. &c.

CXC.

Circa an. 400. *Quid usque ad portentum de Augustini ingenio & eruditione doctus Ianuarius sentiret, conice ex lib. 2. seu Epist. 55. (Al. 119.) Augustini ad eumdem, cap. 21. n. 38. ubi haec habentur* = Tantum absum ab eo, quod PUTASTI NIHIL ME LATERE, ut nihil in epistola tua legerim tristius &c.

CXCI.

Possidius Epist. ad Macedonium, quam laudant Iansenius t. 2. lib. Prooem. c. 18. Cardinalis Norisius in Vindiciis Augustinianis, & alii (mihi autem incognita est) = Augustinus homo caelestis, imago Divinitatis, Pater Patrum, Doctor Doctorum, abyssus sapientiae, praeco veritatis, eructator Divinorum eloquiorum &c. Augustinus par Angelis in fervore, par Prophetis in absconditorum mysteriorum revelatione, par Apostolis in praedicatione. *Equidem ista non adeo proprie & stricte excipienda sunt, sed quidquam dandum amplificationi; at certe quod volumus nos saltem evincunt.*

CXCII.

Ob. an. 636. *S. Isidorus antistes Hispalensis, Ecclesiae doctor longe praestantissimus, cuius eruditionem sapientiamque qui ignorat discere poterit vel ex lectionibus 2. Nocturni, quae habentur in Romano Breviario die*

die 4. Aprilis ei sacra, lib. 6. Etymologiarum, vel Originum, cap. 5. = Marcus Terentius Varro apud Latinos innumerabiles libros scripsit. Apud Graecos quoque Calivetius (*Al.* Cassiterus) miris attollitur laudibus, quod tantos libros ediderit, quantos quisque nostrum * aliena exscribere propria manu vix possit. De nostris quoque apud Graecos Origenes in Scripturarum labore tam Graecos, quam Latinos operum suorum numero superavit. Denique Hieronymus &c. Horum tamen omnium studia Augustinus INGENIO, vel SCIENTIA SVA VICIT.

III.CLASS.

* vel, nullatenus.

CXCIII.

S. Isidori iudicium non tam adoptavit, quam ad verbum transcripsit Hugo a S. Victore, de quo diximus n. XCVII. vir nulli forte priscorum inferior, (ut inquit P. de Grawson t. 4. Histor. Eccles.) t. 3. lib. 4. Eruditionis Didascalicae, cap. 14. titulo. Quae sint Scripturae authenticae. *Transcripto autem Isidori iudicio, simul atque confusè alios, licet primi subsellii Patres, Athanasium, Basilium, Ambrosium &c. commemorat.*

Ob. 11. Febr. an. 1140. aet. 44.

CXCIV.

Rupertus Abbas, de quo diximus n. XCV. lib. 7. de Operibus Spiritus Sancti, cap. 19. & ultimo, postquam in praeced. de variis Ecclesiae Luminaribus, maximè de Hieronymo peregisset = Et multum quidem est in illis, quo iure laudetur hic S. Scientiae Spiritus, sed nos ad finem properantes ex eis contingimus (*Alios velut in signo commemoraverat*) in quo iste Spiritus manifestè operatus est, quod se dignum fuit ad laudem suam, ad Ecclesiae suae defensionem Catholicae fidei perpetuamque munitionem. Iste est Augustinus columna & firmamentum veritatis, & verè columna nubis, in qua thronum suum posuit sapientia Dei; cuius ex ore &c. *Et prosequitur fusè. Quae tamen recitavimus Scriptori non Canonico vix, & ne vix quidem tribui possunt. At evincunt saltem, nullius hominis, quicunque ille fuerit, naturale ingenium, Ruperti iudicio, Augustiniano comparandum.*

Ob. 4. Mart. an. 1135.

CXCV.

Petrus Pictaviensis, Monachus S. Benedicti, in Panegyrico Petro Mauricio, vulgo, Venerabili eiusdem Instituti professori, Abbati Cluniacensi 9. Magistro suo dicato, & metrice scripto, cuius prima verba, Plaudite felices &c. *post initium, cum advocasset primos terrarum orbis viros,* Virgilium, Ciceronem, Aristotelem &c. *quibus Mecoenatem suum compararet in hanc expressionem erupit* = Vix Augustinus subtilius abdita cernit &c.

Flor. saeculo 12.

CXCVI.

Petrus autem Mauritius in Carminibus adversus Calumniatores Carminum eiusdem sui Petri, quorum exordium, Audio &c. *circa med.* = Augustinus hic est, quem nobis Africa misit -- Tertia pars orbis, re maior; hinc potior -- Ast Augustino vincit utramque suo.

Ob. an. 1157.

CXCVII.

Franciscus Mayro, vel, Mayronius, natione Gallus, professione Minorita, Francisci filius, Ioannis Scoti discipulus, per autonoma-

Ob. Placentiae an. 1325.

III. CLASS. *mafiam* , Doctor Illuminatus , *plurium oper. scriptor cuius nomen adhuc celebre est in Facultate Parisiensi* , *in nota ad illud lib.* 4. *Confess. c.* 16. Quidquid de arte loquendi &c. *haec habet* = Ex hoc dicto documentum accipitur , quod scientia illius hominis fuerit divinitus infusa , & non humanitus acquisita , cum homines ingeniosissimi illas doctrinas addiscant caeteris docentibus cum ingenti difficultate . *Hanc deductionem , miraculum adstruentem minimè amplector , immo suo loco impugnabo ; At vide quantum absit , ut Mayro naturale aliquod ingenium Augustiniano praetulerit !*

Vid. P. Ignat. Hyac. Amat. de Graveson. t. 5. Hist. Eccles. de Viris Illustr. saec. 13. Et Lucam Vadingum.

CXCVIII.

Ob. 23. Nov. an. 1372.

Beatus Iordanus de Saxonia , quem laudavimus etiam n. CVII. *Serm. de S. Aug.* 13. = Unde etiam de Augustino potest exponi illud Iob. 14. *Qui claudit stellas quasi sub signaculo* ; quia in ipso in scrinio sui pectoris quasi tota sapientia fuit reclusa , quae quasi aperto sigillo eructatione suae doctrinae ore , & manu fuit mundo pandita & reserata . Unde ipse dicitur claudere stellas , idest omnium aliorum Doctorum doctrinas in suo pectore , quasi sub signaculo ad modum , quo liber , vel littera clauditur sigillo . *Ampliores nobilioresque ingenii dotes in quo privato Scriptore , aut Christiano , aut ethnico concipere possumus ?*

CXCIX.

Ob. Mantuae 22. Mar. an. 1516. eique mortuo Fredericus Mantuae Dux marmor. statuam posuit.

Ioan. Baptista Mantuanus , cognomento dictus , Spagnolus , *seu* Hispaniolus , *natione Italus , patria Mantuanus , ord. Carmelit. Latina , & Hebraica eruditione clarus , Theologus egregius , Poeta autem longe nobilissimus , lib.* 2. *de S. Nicolao Tolent. cecinit de S. Augustino* = ... Mysteria sacris -- Hausta libris , ut fons latis amplissima ripis -- Flumina diffundens , ut sol &c. Et omne -- Quod Grai , quod Foenices scivere , quod Indi -- Niliginique Sacerdotes , Babilonica Templa -- Doctus erat , coelum , manes , elementa , Deumque .

CC.

Nat. 2. Febr. an. 1462. in pago Trittenheim ad Mosellam. Ob. in Monaster. S. Iacobi Herbipoli 13. Dec. an. 1518. vel 1519.

Ioannes Trithemius , olim Abbas Spanheimensis , inde Vuirciburgensis ad S. Iacobum , lib. de Scriptoribus Ecclesiast. = Augustinus episcopus Hypponensis &c. vir tam in Divinis Scripturis , quam in saecularibus litteris omnium Doctorum eruditissimus , sermone disertus , eloquio clarus , sensu profundus ...... tanta scripsit opuscula , ut neminem crediderim omnia posse , vel legere , vel habere . Unde sine dubio mentiti convincitur , qui se Augustinum invenisse totum confitetur . Cunctos enim Scriptores , & numero librorum , & utilitate praecedit , qui plusquam mille tractatus insignes composuit . Nemo sic profundè S. Scripturam , ut Augustinus explanavit : Christianosque mores nemo sic utiliter instituit ; nec fidem Catholicam aliquis eo ardentius defensavit &c. Hunc si doctorem habueris , etiam deficientibus caeteris , sufficit ipse tibi.

CCI.

Ob. an. 1556.

S. Thomas de Villanova , cuius mentionem habuimus n. CXVII. *Conc.* 1. *de S. Aug. circa med.* = Etenim intellectus acumine , ingenii perspicuitate , disputandi acrimonia , inveniendi copia , differendi subtilitate MONSTRUM quoddam in natura fuit Augustinus , qui humanae intelligentiae terminos irradiante Deo visus est transcen.

scendisse, vir intellectu (ut quidam ait) & sapientia prope divinus. *Paria, vel certe non admodum dissimilia occurrunt in eadem, & in aliis Concionibus.* III.CLASS.

CCII.

Melchior-Canus, (quem advocavimus etiam n. CXIX.) lib. 10. de Philosophorum Auctoritate, *cap. 5. post initium* = Nam ut alios praeteream, in huiusmodi causa aliud D. Augustino videri solet; cui cave quemquam anteponas: nec enim doctior vir fuit Augustino quisquam, nec clarior. Ob. 16. Nov. 1560.

CCIII.

Sixtus Senensis; Hebraeo patre natus, olim Francisci, dispensatione S. Pii V. inde Dominici filius, trium linguarum, Latinae, Graecae, & Hebraicae absolutus possessor, vir ubique felicissimi ingenii, quod laboribus pertinacissimis etiam excoluit, lib. 4. Bibliothecae Sanctae = Aurelius Augustinus Hipponae Episcopus, natione Afer, patria Tagastensis, vir supra omnes, qui ante eum, & post eum hucusque fuerunt mortales, admirabili ingenii acumine praeditus, omnibus liberalibus Disciplinis instructus, Platonica Philosophia plenissime imbutus, Aristotelicae doctrinae non ignarus, in Divinis scripturis longe omnium eruditissimus, & in earum explanatione ultra quam dici queat incomparabili subtilitate sublimis &c. Ob. Genuae apud suos an. 1569.

CCIV.

Thomas Stapletonius Anglus, S. Theologiae Doctor, & in Academ. Lov. SS. Scripturarum Regius Professor, (aliorum doctissimorum operum auctor), in Epist. ad Rom. t. 2. cui titulus, Anridota Apostolica contra nostri temporis Haereticos, *in Praefat. ad Lectorem, longe ante med.* = D. sane Augustinus naturae & gratiae veluti miraculum &c. *Nominat autem inde simpliciter Theodoretum, Hieronymum &c.* Ob. Lovan. 12. Octobr. an. 1598.

CCV.

Ludovicus ab Angelis, quem n. CXXXIV. audivimus, frequenter quod volumus adserit: lib. 1. cap. 3. = Et pulcro sensu (*nempe quod fuerit mortalium omnium ingeniosissimus*) magis factus ad imaginem & similitudinem Dei, quam caeteri mortales, *Et inferius* = Aristoteles aliquibus Daemonium ob subtilitatem ... Augustinus vero &c. *Iterum autem* = Tanta ei facilitas, quanta caeteris hominibus difficultas in vastissimo scienriarum mari natans inter illos quemadmodum Delphinus inter Pisces. *Et in fine* = Denique ingeniorum oceanus &c. Scripsit. an. 1612.

CCVI.

Apud eumdem Ludovicum lib. 1. cap. 3. Ambrosius Coranus, *vel*, Coriolanus, *ord. Erem. S. Aug. Prior Generalis, patria Romanus, qui floruit an.* 1470. *Romae tractatum edidit sub hoc titulo* = Augustinus fuit imago Trinitatis; *propugnare & evincere contendens, nullum in intellectu, ex quo * potissimum Trinitatem inter & hominem similitudo petitur, Augustino comparandum.*

* Aug. l. 13. Conf. c. 32.

CCVII.

Cornelius pariter Lancilottus, de quo n. CXXXVII. eadem ex communi Eruditorum sensu refert, commendatque, ut lib. 3. cap. 34. = Scripsit. an. 1616.

i Alii

 Alii naturae monſtrum, humanae intelligentiae terminos tranſgrediens, alii ingeniorum orbis phoenicem nominarunt.

CCVIII.

Ob. an. 1626. *Franciſcus de Mendoza, de quo iam n. CXXXVIII. in Viridario ſacrae & profanae eruditionis, lib. 3. de Floribus ſacris, Problem. 1. circa med.* = Sapientia princeps, & coryphaeus Theologiae &c. *Et in fine* = Quare cum Divus Auguſtinus vir alioqui omnium ingeniorum Princeps, omnium Theologorum Doctor, omnium in quibuſcunque facultatibus Sapientum Anteſignanus.

CCIX.

Nat. an. 1585. Ob. 6. Maii an. 1638. *Cornelius Ianſenius, Ypreſis antiſtes tot in Auguſtini laudem protulit, ut ſi ſimul iungantur, in integrum volumen excreſcunt, iis vero detractis, ingens Ianſenii Opus in tres tomos in folio diſtributum, quintam fere partem ſuae molis amitteret. Nos paucas quasdam recitabimus, nonnullis tantummodo inſinuatis, aliis prorſus omiſſis. Hic autem licet certo Apoſtolicae-Sedis iudicio in quibusdam ad Gratiam ſpectantibus deceptus ſit, (de quo dicemus lib. 1. cap. 1. G.) maxime tamen audiendus eſt, tum quod eſſet longe doctiſſimus, tum quod in Auguſtinianorum operum lectione pertinaciſſima nulli conceſſerit; dicitur enim in Vitae Synopſi Operibus eius praefixa:* Familiaribus faſſus eſt, ſe decies & amplius univerſa opera Auguſtini attentione acri, adnotatione diligenti; libros vero contra Pelagianos facile trigeſies a capite ad calcem evolviſſe. *Et ipſemet t. 2. lib. Prooem. cap. 10.* = Itaque venerabilem ſtylum eius arripui, nullisque taediis, aut laboribus territus, volutationi & lectioni aſſiduae univerſorum librorum eius iterum iterumque ſaepius repetitae per viginti, duorum annorum ſpatium immerſus fui &c. *Quid ergo Ianſenius, qui Auguſtini ingenium tam longo tempore, tot ſudoribus, tantaque diligentia meditatus fuerat, de eodem ſenſerit, videamus. In Vitae Synopſi, circa med.* = Patres caeteros utiles eſſe, ſed Auguſtinum neceſſarium, immo unum pro omni materia Theologica ſufficere aiebat &c. Nullum aut Ariſtotelis, aut Archimedis, aut cuiuſcunque ſub coelo ingenium dicebat aequale Auguſtino. *Vide etiam ſub finem. Item t. 2. de Ratione, & Auctoritate, lib. Prooem. cap. 17. initio* = Quapropter ſi quis pro dignitate divinum iſtud ingenium Auguſtini celebrare vellet, merito mihi duo dicere poſſe videtur, quorum alterum naturam, alterum Dei gratiam ſpectat. Et primum quidem veriſſime, meo iudicio, ſtatueret, nemini Mortalium, qui ab Apoſtolorum, addo ab omnium Scriptorum Graecorum, aut Latinorum temporibus, huc uſque ſcriptis claruerunt, tam ſublime, acutum, vaſtum prodigioſumque ingenium divinitus obtigiſſe, quam S. Auguſtino datum fuit. Non hoc incertis coniecturis, non ex laudibus amantium favori eius decantatis, ſed &c. *Et quod dixerat, pluribus ſtatuit. Vide etiam cap. 18. & 23. cui titulus* = Notitiae verae Theologiae limites in ſe fixit Auguſtinus. *Et cap. 24. Denique t. 3. poſt med. Praefat. libri 6. qui eſt primus de Libero Arbitrio* = Ut non immerito magnopere dolendum ſit, nonnullos ita humanis, & plerumque fallacibus ratiocinationibus deditos eſſe, ut liberi arbitrii intelligentiam, tutius ab Ariſtotele, & e gentili Philoſophia, quam ex antiquae Eccleſiae promptuariis hauriendam

dam esse arbitrentur. Nempe quia res ista cum naturalis intelligentiae terminos non excedat, ratione quoque metienda est. Quasi vero ullus ab Ecclesia peregrinus sublimitate rationis Augustino praeferendus, vel conferendus sit &c. III. CLASS.

CCX.

Dominiens de Gravina, *qui audiebatur etiam n. CXLVIII. t. 1. de Praescript. Haeret. in Praefat. ad Lectorem*, *initio* = Praeclare S. Augustinus, ingeniorum Flos scripsit &c. Ob. an. 1643

CCXI.

Angelus Patiuchellius ord. Praedic. Theologus eruditissimus atque gravissimus, *1. p. Exposit. in epist. ad Rom. in Praefat. ad Lectorem*, *nonnullos Patres simpliciter nominat*, *ad Augustinum autem adcedens* = Tonat ille magnus literarum Pater &c. *Et in Observationibus ad* Ionam Prophetam, *Italica lingua datis*, *t. 1. Lect. 4. n. 16. non tam ex sua*, *quam ex omnium Eruditorum sententia*, *tale fuisse S. Doctoris ingenium adserit*, *quod fere naturae excederet limites*, *& miraculum saperet* = L' ingegno di S. Agostino si tiene avesse quasi del miracoloso; tant' era eccellente ed elevato &c. Ob. Romae 14. Mar. an. 1660.

CCXII.

Noster Dominicus a SS. Trinitate (*olim totius Ord. supremus Praepositus*) *vir genere*, *ingenioque*, *maxime in Polemica Theologia nobilissimus*, *in sua Bibliotheca Theologica in septem tom. in fol. divisa*, *tom. 1. sect. 5. cap. 16. lib. 2. de SS. Patrum eruditione etiam in naturalibus differens* = Quale ingenium Augustinus? .... Nonne S. Augustinus, cui hactenus quidem nullum ingenium adeo in omnibus Disciplinis promptum extitit? Scripsit de Dialectica &c. Natus Niverni in Gallia 4. Aug. an. 1616. Ob. 7. Apr. an. 1687.

CCXIII.

Petrus Annatus Congregationis Doctrinae Christianae Generalis Praepositus, *t. 1. Apparatus ad Theologiam Positivam*, *lib. 4. de SS. Ecclesiae Patribus*, *art. 27.* = Ecclesiae Latinae (*Augustinum*) Doctorem Maximum quisque, sive Latinus, sive Graecus; & Doctorum aquilam orbis universus. Nec immerito; quis enim Doctorum alius &c. Natus apud Ruthenos, Congregat. Doctr. Christ. nomen dedit Tolosae an. 1655. Ob. Parisiis ferme octogenarius 2. Febr. an. 1694.

CCXIV.

Noster P. Ioseph. Angelus a Nativit. B. V. M. Mediolanensis, *plurium operum scriptor*, *in opere posthumo*, *cuius titulus est*: Lector Biblicus, sive Biblia Sacra Scholastice praelibata, *Tract.* 2. de secunda Cognitione &c. *cap.* 3. de Causa efficiente &c. *art.* 4. An Deus ita fuerit causa specialis S. Scripturae, ut eius singula verba apicesque dictaverit, & qualiter, *post init.* = Utitur hoc argumento efficaciter, acutissime, sapientissime semper mirabilis Augustinus &c. *Tract.* 3. de Christo ad litteram &c. *cap.* 5. *ar.* 9. Hebdomadas Danieli &c. *post init.* = Sane divinum illud Ecclesiae lumen, & ingeniorum Apex Augustinus &c. sed magis terret quod Doctor Maximus &c. *Tract.* 9. de 9. Cognitione S. Scripturae &c. cap. de Diversis &c. *cap.* 3. *art.* 1. *ante med.* = De quo potissimum sinceritas mirabilis Augustini in tanta sapientia, quam non satis tum praeterita, tum futura saecula mirabuntur, gloriatur &c. *Denique Tract.* 10. de Sensibus S. Scripturae, *cap.* 7. *art.* 3. *initio* = Primo suam sen- Floruit exeunte praeced. saeculo.

III.CLASS. sententiam proponit P. Antonius ..... In choro Doctorum, quibus accinit ipse, deest regulator Angelicus, deest Augustinus qui praesit, desunt SS. Patres &c. *Vide etiam, si placet, Tract. 3. cap. 3. art. 5. circa med. Tract. 5. cap. 2. art. 3. in fine Tract. 6. Sect. 2. cap. 2. art. 9. in fine & cap. 3. art. 1. Tract. 8. cap. 5. art. 6. circa med. Et tandem Tract. 11. cap. 1. art. 1. in fine : & cap. 4. initio, & art. 4.*

CCXV.

An. 1700. addiderunt hunc tom. XI. in quo S. D. vita, & generalis index omnium Operum.

Benedictini Galli, Congregationis S. Mauri, quos etiam adtendimus n. CLXIV. *Lib. 3. Vitae S. D. cap. 3. n. 4.* = Tunc etiam *de vera Religione* conscripsit, in quo &c. vix ulla est lucubrationum Augustini quae ad illius incredibilis ingenii magnitudinem demonstrandam plus valeat. Nihil enim admiratione dignum vel stupendum magis, quam hominem religionis Christianae mysteriis recens imbutum, nec adhuc alio quam Fidelis nomine in Ecclesia decoratum, de divina illa religione tam eximie disserere, & adeo egregiam illius dignitatis ac excellentiae imaginem depingere potuisse.] Et in Admonitione ad eumdem Librum = Certe liber de vera Religione, si quis alius, hoc elogium (*datum a Paulino Epist. 31.*) Augustino demerebatur. Etsi enim recens tum, cum eum scripsit, in verae religionis partes perductus esset, nec alio quam Christiani catholici nomine praeditus; eo tamen sublimi modo Christianae religionis sacramenta exponit, oppositorumque dogmatum in primis Manichaeorum revellit fundamenta, ut iam tum absolutissimi doctoris & strenuissimi episcopi vices impleverit.] *Et Praef. in t. 10. S. Aug. in fine, de duobus libris ad Prosper. & Hilar. nempe*, de Praedest. Sanctorum, & de Dono Persev. *ex proprio, aliorumque iudicio* = Hic observant rem ab Augustino libris illis duobus contra adversarios tractatam tanta luce atque energia, ut non tam ingenii vires intendisse, quam divino afflante Spiritu locutus fuisse videatur.

Rivius l. 4. c. 10. n. 3.

CCXVI.

Ob. 22. Febr. an. 1704. aet. 73.

Cardinalis Norisius, de quo etiam n. CLXII. *t. 1. in Praefat. ad Pelagianam Historiam, initio* = Illum dico Augustinum, qui ingenii vi ac magnitudine ita caeteris mortalibus praestitit &c. *Et lib. 2. Histor. Pelag. pag. 324. de S. Doctoris obitu disserens* = Hunc vitae exitum habuit Augustinus, omnium Mortalium, si eos, quos Canonicos Scriptores appellamus, excipias, sapientissimus &c. Liberales artes caeterasque scientias proprio Marte percepit; neque enim fas erat, eum qui omnium Magister futurus erat, aliquando inter discipulos censeri. *Denique cap. 4. Vindiciarum, paragr. 9. initio* = Magnum illud ingeniorum monstrum &c.

Benedictus XIV. R. P. adhuc feliciter regnans in Brevi ad Augustinenses, dato 31. Mar. an. 1745. vocat Norisium, *Romanae Ecclesiae splendidissimum lumen*; & Epist. ad Episc. Matr. praesidem Inquisitionis Hispan. cuius initium: *Dum praeterito mense Iunio &c.* data 31. Iul. an. 1748. post init. de eodem Norisio loquens = Literatorum „ sui temporis facile principis, & ex solo literaturae Ecclesiasticae „ & profanae merito sacro Cardinalium Collegio adscripti &c. „

CCXVII.

Ob. an. 1704. aet. 77.

Iacobus Benignus Bossuet, de quo supra n. CLXIII. *post ultima verba ibi laudata* = Cui equidem momento illud addere oportet, Au-

Augustinum supra mortales omnes ingenio praeditum penetrantissimo ad detegendum, qui in aliquo errore delitescant cuniculi, & quor qualesque ab eo emergere possint sequelae. Etiam hic utor verbis docti huius Iesuitae. *En habes insignis huius laudis parentes duos: magnum illum Praesulem, & doctum Iesuitam.* III. CLASS. Garner. dissert. 7. c. parag. 3.

CCXVIII.

Marcus Battaglinus, Nucerensis episcopus, t. 1. Histor. omnium Conciliorum Italice scriptae, ad Concil. Hyppon. an. 393. = Ut induceretur in campum ad Ecclesiae defensionem magnus heros (*campione*) S. Augustinus &c. Praesidebat sacro coetui Valerius Hypponensis antistes, qui vix delibavit sublime & propemodum divinum ingenium Augustini, disputationibus exposuit &c. Et Augustinus sublimiter praeditus ingenio & facundia, detulit eam (*Resurrectionem*) ad Auditorum mentes tam certam, ut Adversarii se ex acie reduxerint, & cum ipso professi sint, citra controversiam eamdem Resurrectionem velut Fidei dogma tenendam, sic haerentes confusi; stupentibus autem spectatoribus, quod Africa foecunda parens monstrorum irrationalium, aeque feliciter monstrum ratione praeditum peperisset, Augustini scilicet mentem. *Et ad Concil. Afric. an. 424. initio* = Ecclesia Africana... merito facta est Ecclesiasticae disciplinae instauratrix, & nil mirum, cum plures inter egregiae indolis, & pietatis homines Augustinum haberet, qui equidem ut forte nunquam parem habuit in ingenii vivacitate, in pertinacissima exercitatione scribendi, & in profunditate doctrinae, ita &c. *Ita simpliciter dedimus, quod, ut praemonuimus, Battaglinus Italice scripserat.* Ob. 1. Octob. an. 1717. aet. 61.

CCXIX.

Carolus Casaliecbius Iesuita mercurii iocundi, Argutiarum *Centur. 3. argut. 10. cui titulus*: Non dari deplorabilius malum, quam malum non agnoscere: *post med.* = S. Agostino principe di tutti i Letterati &c. *Idest*: S. Augustinus princeps omnium Litteratorum &c. Flor. exeunte saeculo praeced. Societatē ingressus an. 1651.

CCXX.

*Abbas Fleurius parens plurium librorum, ut de Moribus Israelitarum & Christianorum, Historiae Ecclesiasticae (quam tamen quibusdam praeiudiciis foedavit) in 36. * tomos distributae &c. lib. de Studiorum delectu & methodo, 1. par. c. 4. titulo* = Christianorum studia, *Gallice hoc iudicium fert de Augustino quod Latine reddimus* = Augustinum iuvenilem aetatem agentem omnes Philosophos legisse quam exactissime inficiari non possumus. Haud immerito praedicabis ipsum perfectum Philosophum. Quandoquidem non habuit orbis hominem perspicacioris ingenii, meditationis ita profundae, & ratiocinationis quam nullus imitari queat. Natus 6. Dec. an. 1640. Fuit a Confessionibus Ludovico XV. quem dimisit mense Martii 1722. Ob. eodem an. 1722. 14. Iul. aet. 82. * Computata additione.

CCXXI.

Ioannes Pellegrinus Turri, ex Societate Iesu Concionator gravis, vir item, ut fertur, adsidui studii patiens, Serm. 1. de Virgine, par. 1. paullo ante finem = La Fenice di tutti gli umani ingegni, il grand' Agostino. *Scilicet* = Phoenix omnium humanorum ingeniorum, magnus Augustinus. Vivebat adhuc an. 1722. aet. 83.

CCXXII.

III. CLASS.

Impressum est hoc opus anno 1736. & prior tomus dicatus est Carolo VI. Imp.

CCXXII.

Ioannes Baptista Bovius tom. 1. Theatri Moralis Dogmatico-Historici *&c. Tract.* 2. *cap.* 8. *ante med.* = Udite la glosa del Padre delle lettere S. Agostino *cap.* 13. *ante med.* = Sant' Agostino il più dotto tra' Santi si protesta &c. *Tract.* 4. *cap.* 1. *circa med.* = Così l' AQUILA degl' ingegni Sant' Agostino lasciò pur scritto &c. *Et tom.* 2. *Tract.* 1. *cap.* 10. *post initium* = Secondo il sentimento de' Santi Padri citati, e degli altri comunemente, confermato dall' AQUILA degl' ingegni Agostino &c. *Denique passim Augustinum peculiari obsequio nominat tom.* 1. *Tract.* 1. *cap.* 2. *post med. & cap.* 3. *circa med. & cap.* 17. *circa med. Tract.* 2. *cap.* 9. *ante med. Tract.* 3. *cap.* 14. *post med. Tract.* 4. *cap.* 9. *ante med. Et tom.* 2. *Tract.* 1. *cap.* 5. *in fine, & cap.* 7. *ante med. cap.* 8. *post init. & cap.* 9. *post init. Tract.* 2. *cap* 1. *ante med. cap.* 3. *post med. cap.* 4. *ante med. & circa med. Tract.* 3. *cap.* 10. *post init. & cap.* 17. *post init. Tract.* 4. *cap.* 8. *post med. & cap.* 20. *post initium.*

CCXXIII.

Comprehenditur haec historia 13. tom. in 8. eiusque titulus est: *Abregè de l'Histoire Ecclesiastique*. Eius auctor (quem suspicantur Abbatem *Racine* virum Litterario orbi notum) obiit an. 1754.

In Compendio Ecclesiasticae Historiae a Gallo & Gallice scripto; Coloniae impresso, quodque magno plausu lucem adspexit anno 1754. *plura in Augustini laudem habentur, quorum aliqua Latinè hic exhibemus. Tom.* 2. *pag.* 263. = S. Augustinus ingenio pollebat iusto, acri, & sublimi; abstrusas res vivaciter facileque pervadendi dono: memoria prodigiosa: naturali aequitate: summo in veritatem amore &c. In studio linguae Graecae & Latinae magnos progressus fecit. Inde in eloquentiam, & omnes Philosophiae partes incubuit, & celeriter quidquid legerat tenuit &c.] *Pag.* 316. = S. Augustini opera quidquid in Theologia desiderari potest complectuntur. Hic Pater in cunctis suis scriptis exacte & nitore mirabili explicat digeritque Christianas veritates, expedit ab omnibus haereticorum tricis & cavillationibus, distribuitque methodico ordine. Praecisione notavit quid credendum sit circa quodcumque mysterium, quid iis, quae emergunt, obiectionibus sit respondendum &c. Sint supra modum abstractae & difficiles materiae, quas tractat, eas tanta felicitate dilucidat, ut ab universo terrarum orbe teneri possint &c. Idea, quam huius viri exhibere studeo, facile ostendet, quae sit eorum felicitas, qui sunt fidi discipuli eiusdem insignis Magistri, & quam merito unus summorum virorum nostri aevi (M. Duguet) soleret adferere, Ecclesiasticis nullam aliam sortem ambiendam quam hanc, scilicet gustandi scripta Doctoris huius incomparabilis, beneque dignoscendi quale quantumque eorum sit pretium &c.] *Pag.* 338. = Omnes Patres in Scripturae studiis laboravere, & eorum quilibet nonnulla eius loca dilucidavit. At S. Augustinus eam totam qua late patet complexus est, deprehenditque eiusdem totam oeconomiam ideamque. In hoc tamen portentum nullum. Augustini character singularis est. NUNQUAM visus est homo tam ampli, & iusti ingenii &c.] *Ipsa postrema Auctoris verba sunt haec* = On n'a gueres vû d'homme d'un esprit aussi ètendu, & aussi iuste, que le sien.

In hac tamen Historia, cuius nonnisi pauca quaedam delibavimus, aliquoties desideratur modestia & obsequium erga summos Ecclesiae Praesules.

CCXXIV.

MIXTA CLASSIS.

CCXXIV.

Andem videndum est, utrum quod pro Palladio rhetore Q. Aurel. Symmachus dixit lib. 1. Epist. 9. de Augustino nos dicere possimus, nempe = Viri qui inter se aliarum rerum saepe dissentiunt, concordem sententiam super huius laude tenuerunt. De Paganis, Haereticis, impiis, & suspectis Scriptoribus *loquimur, qui Sanctorum scripta contemnere, aut non magni facere adsolent: quique invicem rerum ad Fidem spectantium saepe dissentiunt: passim autem, & quam libenter Catholicorum iudiciis contradicunt; Videndum inquam, utrum & huius generis homines de Augustini ingenio doctrinaque optime senserint.*

Hanc vero classem (quam etiam Appendicem *vocare posses)* Mixtam *dicimus, quod in ea datas a malis Scriptoribus laudes, ad quamcunque classem spectent, perturbate recenseantur.*

Exordium facit Possidius Calamensis antistes, qui cap. 7. Vitae S. Doctoris haec habet = Libros vero eiusdem, sive tractatus mirabili Dei gratia procedentes, ac profluentes instructos omni rationis copia, atque auctoritate Sanctarum Scripturarum ipsi quoque haeretici concurrentes cum Catholicis ingenti ardore audiebant, & quisquis ut voluit, & potuit, notarios adhibens, etiam ea quae dicebantur excepta describit. (Quo obierit anno incertum. In calce l. 10.)

CCXXV.

Maximus Grammaticus Madaurensis senex pro Gentibus scribens, provocansque Augustinum, Epist. 16. (Alias, 43.) n. 3. = Sed illud quaeso, vir sapientissime, ut remoto facundiae robore atque explosо, qua cunctis clarus es, omissis etiam quibus pugnare solebas Chrysippeis argumentis, postposita paulūlum dialectica, quae nervorum suorum luctamine &c. (Scripta forte circa an. 390.)

CCXXVI.

Quid de Augustini ingenio senserit iratus eius hostis Petilianus Donatista, Cirtensis episcopus, olim advocatus forensis, coniice ex hic Augustini verbis lib. 3. cap. 16. n. 19. contra eumdem = Eat nunc, & anhelis pulmonibus, ac turgidis faucibus me tanquam dialecticum criminetur: immo non me, sed ipsam dialecticam velut mentiendi artificem in populare iudicium ream advocet, & in eam quamlibet fragosissimo strepitu advocati forensis ora distendat. Dicat quidquid vult apud imperitos, unde stomachentur docti, illudantur indocti. Me propter rhetoricam, Tertulli oratoris, a quo accusatus est Paulus, vocabulo denotet. (Scrip. circa an. 400. l. 9.) (Actor. 24. 1.)

CCXXVII.

Secundinus Manichaeorum Auditor Epist. ad Aug. n. 1. = Nam dignus es, qui ab iisdem talia munera consequaris, iidemque (*Pater, Filius, & Spiritus S.*) veritatis tuae nutritores efficiantur, vere lucerna, quam in cordis tui candelabro dextera posuit veritatis .... iubeantque sine lapsu illam manere domum, quam tu non super erroris arenam, sed super scientiae lapidem collocasti &c. *Et infra n. 3.* = Haec itaque cum suspenso animo agilique oculo iterum iterumque repetissem, summum inveni ubique oratorem, & deum pene totius eloquentiae: nusquam vero comperi (Circa an. 405. l. 8.)

Chri-

MIXTA CLASSIS. Christianum: & armatum quidem contra omnia, affirmantem * vero nihil &c. Ego namque fateor non tali diligentia, nec tanta industria Anicianae domus micare marmora, quanta tua scripta perlucent eloquentia. Hanc si voluisses veritati concordare, magnum utique nobis extitisset ornamentum.

* Quod nempe Ecclesiae dogmata demonstrativa ratione non stabiliantur.

CCXXVIII.

Circa an. 406. l. 9.

Lib. 1. contra Cresconium Grammaticum partis Donati, cap. 1. n. 2. = In cuius primis partibus laborasti, ut suspecta hominibus eloquentia videretur. Nam velut laudans genus dicendi meum, & rursus velut timens ne hoc genere te vel quemquam falsa persuadendo deciperem, in accusationem * ipsius eloquentiae perrexisti &c. *Et cap. 2. initio* = Sed credo cum me videres a nonnullis putari eloquentem &c. *Et cap. 3. initio* = Nam quod te dicis & *arte dicendi imparem nobis, & exemplis legis Christianae penitus non instructum*, quo pertinet obsecro? Numquidnam te compuli contra mea scripta rescribere; & ideo recusantis & excusantis haec vox est? Si ergo penitus non instructus es, cur non potius taces, aut ita loqueris, ut instrui te desideres? *Instare me*, dicis, *& provocare semper, ut ad dignoscendam veri quaestionem mecum vestri disceptent; sed vestros prudentius ac patientius facere, qui in Ecclesia tantum quae in Lege mandata sunt populos docent, nec nobis respondere curant &c. Et cap. 13. item initio* = Nosti enim quam maxime apud Stoicos viguisse dialecticam: quamvis & ipsi Epicurei &c. Quid est enim aliud dialectica, quam peritia disputandi? Quod ideo aperiendum putavi, quia etiam ipsam mihi obiicere voluisti, quasi *Christianae non congruat veritati*, & ideo me doctores vestri *velut hominem dialecticum merito fugiendum potius & cavendum, quam refellendum revincendumque* censuerint.] *Similia insinuantur lib. 2. cap. 1.*

* Editi addunt *totius*: quod abest, & merito, a MSS.

CCXXIX.

Scr. forte an. 408.

Nectarius paganus, aetatis decrepitae Epist. 90. (Al. 201.) ad August. = Idcirco gaudeo primum, quod apud instructum disciplinis omnibus virum mihi hic est sermo institutus. *Vide etiam Epist. eiusdem 103. (Al. 253.) quam complet his verbis* = Deus summus te custodiat, & legis suae te conservet praesidium atque ornamentum nostrum.

Scr. ann. 409.

CCXXX.

Vide Odoricum Raynaldum ad an. 412. & Benedictinos, in imo marg. Epist. 132.

Volusianus Urbis nobilissimus eques, disertus orator, & eximius philosophus, Gentium tenebris licet, & superstitionibus captus, Apollonio & Apuleio Magis addictus, quem Augustinus ad luctam dogmaticam Epist. 132. (Al. 1.) provocaverat, & tandem (aliis concurrentibus subsidiis) Christianis castris adiunxit, Epist. 135. (Al. 2.) ad Aug. in fine = Accepisti, vir totius gloriae capax, imperitiae confessionem, quid a partibus vestris desideretur agnoscis. Interest famae tuae, ut quaesita noverimus. Utcumque absque detrimento cultus divini in aliis Sacerdotibus toleratur inscitia, at cum ad antistitem Augustinum venitur, Legi deest, quidquid contigerit ignorari.] *Quae laus tanta est, ut vix, & ne vix quidem Scriptori non Canonico tribui possit; unde S. D. Epist. seq. eam dispungit.*

Scr. sub init. an. 412.

CCXXXI.

Huius Epist. tempus incompertum.

Longinianus item Paganus philosophus, & sacerdos, quem pariter Augustinus provocaverat, Epist. 234. (Al. 21.) ad eumdem Aug. ini-

initio = Beatus sum, & relucentis puro virtutis tuae lumine admodum illustratus, qui dignum me divini tui affaminis honore cumulandum esse duxisti. Sed grave mihi onus; & difficillimam respondendi provinciam, Domine venerande, satis imponis, praecipue tuis percunctationibus &c. nec tuis Romanorum vir vere optime &c. *Et n.* 3. Ut autem me cultorem tuarum virtutum dignatus es iam olim scienti insinuare quod diligas &c. Sed ante omnia quaeso te, ut exiguissimae opinioni meae veniam concedas, & sermoni meo ad te, quia coegisti, remisso forte incongruo facile indulgeas, & me quid de his existimes, vel tu quid sentias, sanctis scriptis tuis, ut ille ait, iam non melle, sed nectare dulcioribus si mercor, informare digneris.

MIXTA CLASSIS.

Ovid. Trist. 5. Eleg. 5.

CCXXXII.

Pelagius Brito, sen Britannicus, antequam contra Christi gratiam iam diu conceptum venenum proderet, ut Augustini ingenium sapientiamque suspexerit, coniicere facile est ex Aug. Epist. ad ipsum 146. *in qua ita loquitur S. D.* = Ego autem etsi in me non agnosco praeconia de me tua, quae tuae benignitatis epistola continet &c. *Qua Epistola accepta, triumphavit Pelagius; quos tamen triumphos praesenserat, atque inde compressit acutissime S. Doctor: ut habemus ex lib. de Gestis eiusdem Pelagii, scripto sub initium anni* 417. *ab ipso Augustino ad Aurelium, cap.* 26. 27. 28. & 29.

De huius nomine vide Augustin. Epist. ad Paulin. 186. (*Al.* 106.) *c. & n.* 1. *Prosper. in Chron. ad Consul. Lucii, & Heracl. an.* 413. *Paul. Oros. in Apolog.*

Vivebat adhuc circa an. 420. Illius autē exitus prorsus obscurus.

Scr. circa an. 413.

CCXXXIII.

Iulianus Eclanensis episcopus, olim Iae nobilissimae feminae, Aemilii episcopi Beneventani filiae matrimonio iunctus, Latinae & Graecae linguae iam ab adolescentia peritissimus, rhetor disertus, Liberalibus excultus Disciplinis, Pelagianorum, & forte haereticorum omnium ingeniosissimus, & Augustini implacabilis hostis, dum non adtendit, S. Doctoris ingenium sapientiamque laudavit; Voluit enim duos eligere summos Achilles, ex quibus integra Polemicarum, quae tum vigebant controversiarum atque concertationum victoria penderet: seipsum nempe pro Pelagianis: & Augustinum pro Catholicis: Iuliano vincente, Pelagianis: Vincente Augustino, Catholicis palma deberetur. *Quod tamen foedus, utpote intolerabilem superbiam & arrogantiam spirans humilis Augustinus reiecit, & exsecratus est. Vide lib.* 2. *contra eumdem Iulianum, cap.* 10. *n.* 36. *lib.* 3. *cap.* 1. *n.* 4. & *lib.* 6. *cap.* 8. *n.* 22.

Ut hunc haereticum noscas, vide saltem Aug. lib. 1. *contra eumdem, c.* 4. & *lib.* 6. *Oper. Imperf. c.* 18. *Marium Mercat. p.* 5. & *Card. Noris. lib.* 2. *Histor. Pelag. c.* 13.

Nat. circa an. 385. Ob forte circa an. 453.

Calamum arripuit contra Augustin. & Eclesi. circa an. 420.

CCXXXIV.

Massilienses Semipelagiani, sic dicti quod velut Pelagiano dissecato systemate, parte una abiecta, aliam adoptaverint, dum in Augustinum querelas struunt, eius eximiam mentem ceterasque doctrinas constanti obsequio suspiciunt. S. Prosper Epist. 225., *n.* 9. *nempe sub finem* = Nam unum eorum praecipuae auctoritatis, & spiritalium stu-

Ambae scriptae an. 428. aut 429. t. 2. & 10. ante lib. de Praedest. SS.

MIXTA CLASSIS.

studiorum virum, sanctum Hilarium * Arelatensem Episcopum, sciat beatitudo tua admiratorem sectatoremque in aliis omnibus tuae esse doctrinae; & de hoc quod in querelam trahi iam pridem apud sanctitatem tuam sensum suum per litteras velle conferre.] *Hilarius laicus S. Doctoris discipulus, non ut Prosper, qui Augustinum numquam viderat, sed domesticus, Epist. 226. n. 9. seu, admodum ante finem* = Sed plane illud tacere non debeo, quod se dicant tuam sanctitatem hoc excepto, in factis & dictis omnibus admirari.

* Visum erat nonnullis substituendum hic esse, *Honoratum*; Sed MSS. constáter praeferunt, *Hilarium*.

CCXXXV.

Saeculo 8. labente.

*Extulit Augustini ingenium doctrinamque Felix episcopus Urgellae, quae Civitas est in Pyrenaei montis iugo posita, qui Elipando Toletanae Ecclesiae in Hispania Archiepiscopo, quondam suo discipulo errorem illum, Christum secundum naturam humanam Dei Fi*lium esse adoptivum, non naturalem *instillavit. Vide saltem Ionam Episcopum Aurelianensem, lib. 1. de Cultu SS. Imaginum adversus Claudium Taurinensem episcopum: Dungalum Monasteri Sandionysiani in Agro Parisiensi eruditum Monachum contra eumdem Claudium, & Paulinum Aquileiensem in 7. libris contra eumdem Felicem, maxime lib. 4. post med. & lib. 5. circa med. & lib. 6. longe post med.* ubi = Haec sunt (ais) sententiae praefati egregiique doctoris Augustini &c.

CCXXXVI.

Saec. 9.

Claudius natione Hispanus, Taurinensis Ecclesiae Episcopus, qui Vigilantii errores contra Sanctorum venerationem, cultum, & reliquias instauravit, circa Augustini ingenium doctrinamque in similia sensa ivit, eisdem gravissimis Auctoribus testibus. Ex pluribus, pauca haec ex Iona Aurelianensi Episcopo contra eumdem exhibemus; Lib. 1. de Cultu SS. Imaginum, post initium, ad verba haeretici, Nec mirum est &c. Pater enim te dicta beati Augustini in Exposit. Evang. Ioan. de cuius dictis nihil te latere iactitabas, penitus ignorasse &c. *Et infra, ad verba*, Et quia quid &c. = Quem (*Augustinum*) quia eius salutiferis doctrinis iugi medi tatione assuefactus, inter caeteros magnarum laudum praeconiis merito afferre solitus eras &c. *Itemque ex Dungalo, longe post initium* = Augustinum adsumit, a cuius subtilitate ingenii, Christianique sensus rectitudine longissime distat. Alios quidem praeter eum solum pene omnes abiicit; unum vocans magnum mentionarium, alium compilatorem, alium rusticum &c.

CCXXXVII.

Nat. an. 992. Ob. an. 1050. aet. 58.

Aboali Abinsceni, vulgo, Avicenna, *vir ingenii supra modum felicis, Arabum Medicorum doctissimus, in omni propemodum profana facultate magister, quem Hispani * aperta rapina suum fecerunt, bisce verbis, si nonnullis credimus, Augustini ingenio & doctrinae plaudit* = Apparuisti Compatriota noster, homo mirabilis in universa terra, altissimi intellectus, humanarum divinarumque rerum scientia & sapientia peritissimus, quod de te sentio accipe; Parcant mihi Socrates, Plato, Aristoteles, & omnes mundi Sapientes: Tu enim tantum scientiae possides, quantum humanae menti tribui potest] *Verum ipse Ludovicus ab Angelis, qui lib. 1. de Vita, & Laudibus S. D. cap. 3. idem ellogium recitaturus, ita praefatur* = Ostendunt Avicennae verba, si tamen illius, qui nec eiusdem cum Augustino Pa-

* Vide Nicolaū Anton. t. 2. Bibliothecae Hispan. Veteris, c. 2.

Patriae, natione Persa, professione Mahomettanus, & multis saeculis posterior. *Nobis tamen sat est, a vivente homine, non a phantasmate Augustinum laudatum.* MIXTA CLASSIS.

CCXXXVIII.

De Berengario Turonis in Galliis orto, Ecclesiae Andegavensis Archidiacono, Sacramentariorum parente, qui haeresim aliquando eiuratam iterum amplexus est, tandem vero circa annum 1083. *serio abiecit, & in Ecclesiastica communione obiit, idem habes ex pluribus; Guitmundus Monachus Ord. S. Bened. Crucis S. Leufredi dioecesis Ebroicensis in Normannia, & postea Aversanus in Italia Archiepiscopus, lib.* 2. *de* Corp. & Sanguin. Christi veritate in Eucharistia, *admodum ante finem* = Ex his palam est, quia si doctorem praecipuum Augustinum, quo maxime niteberis, diligenter advertis &c. *Et lib.* 3. *post initium* = Quoniam ex beato Augustino scandali pene totius videtur esse principium, quid nobilissimus idem Doctor de sacrificio Ecclesiae sentiat videamus &c. O sententia lucidissima, o sententia fidelissima, o sententia vere beatissima & excellentissimo doctore Augustino dignissima &c. *Et inferius* = Aut de his se explicent, aut Augustinum nobis obiicere desistant. *Et admodum ante finem* = Si ergo vobis o Berengariani beatus Augustinus ita, ut solet, clarissimus est, iudicium eius sequimini &c. Dicit vobis Augustinus vester &c. Quocirca beati Augustini iudicio vos stolidi estis &c.] *Vide etiam, si adhuc plura desideras, lib.* 1. *admodum post initium. Lanfrancum Papia Italiae civitate oriundum, ex Abbate Ord. S. Bened. Cantuariensem Archiep. totiusque Angliae Primatem, lib. singulari contra eumdem; & Algerum Scholasticum Leodiensem, ac inde Monachum Cluniacensem in tribus libris in eumdem scopum.* Ob. 6. Ian. an. 1088.

CCXXXIX.

De Guillelmo de S. Amore, Mendicantium ordinum hoste, & pacis honestatisque turbatore laudant S. Bonaventuram, lib. de Paupertate, *q.* 2. *Videre poteris lib.* de Paupertate Christi, *admodum ante finem, circa med. sermonis Guillelmi. De Gyraldo eumdem Bonav. in* Apologia pauperum, *in* primae responsionis secunda particula &c. *art.* 1. *circa med.* Ob. S. Bonav. an. 1274.

CCXL.

Ioannes Wicleffus, natione Anglus, in Lincolniensi dioecesi Parochus, Romanae Ecclesiae, & omnium Patrum contemtor, quid senserit de Augustini ingenio doctrinaque cum Ioanne Husso ipsius discipulo, agnosci potest ex scriptis viri summi, ord. Carmelitarum fulgentissimi sideris, P. N. Thomae Waldensis, natione item Angli, ex vico Walden, eorumdem haereticorum fortissimi mallei, qui t. 1. Doctrinalis Fidei, *lib.* 1. *art.* 2. *cap.* 34. *circa med.* = Miror ergo qua fronte impudica Augustinum dicit patronum &c. Confidero, inquit (*Wicleffus*) quod in multis extraneis ac modernis dissentio: sed cum multis Sanctis, & antiquis, & specialiter Augustino convenio. Hoc dicit pro doctrina animationis suae. Et forsan hac audaci pompa confisi sui discipuli, vocabant eum famoso & elato nomine IOANNEM AUGUSTINI. *Et t.* 2. *de Sacramentis*, doctrina 2. *initio* = Obtendit nempe Witcleff. & discipuli eius contra Catholicos auctoritates Augustini .... vociferans & strepens, Sic habet Augustinus ut doceo &c. Caeterum quo modo formidaret haereticus iste fal-

Ob. 31. Dec. an. 1387.

Hussus vivicomburio obstinatus anno 1414.

Ob. autem pius Waldensis Rothomagi in Normannia 5. Nov. an. 1430.

MIXTA CLASSIS. falsificare dictum Augustini; quando non timet falsum testem facere textum Dei? *Et de Sacram. Euchar. cap.* 31. Quod Sacrificium Altaris est unum &c. *initio* = Fugit iterum doctor iste per iter aequivocum Sacrificii & Sacramenti, credens se posse salvari per praetensam fugam ad Statuam Augustini &c. *Et post med.* = Utinam ergo, qui Augustinum, aut aliquem S. Patrem vocant in patrem, eum quem sic invocant, putarent astare praesentem, promptumque coram omnibus dicere, Non ego hoc sensi, quod nomine meo falsi finxisti, sed &c.

CCXLI.

Ob. 11. Iul. an. 1536. Scripta an. 1518. *Desiderius Erasmus, vir maledicus, & admodum suspectae fidei, Epist. 376. ad Ioan. Eckium, cui admodum displicuerat ab eodem Erasmo Augustinum Hieronymo fuisse postbabitum, dum caeco furore disputat, haec circa med. contestatur* = Quis nescit in Scholis decantatum, Augustinum inter veteres esse praecipuum Theologum, admirabilem Philosophum, invictum Dialecticum? Quasi vero quidquid illic quocunque casu iactatum sit, oraculi vice debeat haberi? *Et inferius* = Cumque locis compluribus tracter rem Dialecticam, ad quam ut erat natura compositus, ita impense delectatus videtur &c. *Et inde etiam proprio iudicio Epist. ad Alphonsum Archiep. Tolet. ac totius Hispaniae Primatem, t. 1. operum S. Augustini praefixa; ab initio* = Incomparabilis Ecclesiae doctor, & invictus propugnator D. Aurelius Augustinus &c. Quid enim habet orbis Christianus hoc Scriptore, vel magis aureum, vel augustius? Ut ipsa vocabula nequaquam fortuito, sed Numinis providentia videantur indita viro &c. Sunt aliis aliae dotes ..... In Athanasio suspicimus feriam, ac sedulam docendi perspicuitatem. In Basilio &c. *Et numeratis nobilioribus Patribus, cum propriis dotibus* = At non arbitror alium esse Doctorem, in quem opulentus ille, iuxta ac benignus Spiritus dotes suas omnes largius effuderit, quam in Augustinum; quasi voluerit in una tabula vividum quoddam exemplar Episcopi repraesentare &c. *Et inferius* = Ingenii felicitas prorsus erat incomparabilis, sive spectes acumen vel obscurissima facile penetrans, sive capacis memoriae fidem, sive vim quandam mentis infatigabilem. Difficultatibus quaestionum alebatur: huc quisquis provocabat, prorsus equum, ut habet proverbium, in planiciem invitabat: nec ullis materiis libentius indulsit, quam quae subtilitate torquerent, nec conquiescebat, donec nodos omnes explicuisset. Ad docendum semper erat paratus, non aliter quam avidus negociator ad lucrum. O virum ad totius Ecclesiae publicam utilitatem natum, factum, datumque divinitus.

(Scr. an. 1529.)

CCXLII.

Ob. ut ferunt, Catholicus, circa an. 1537. *Ioannes Ludovicus Vives, gente Hispanus, patria Valentinus, in profana eruditione vir magnus, tametsi iniquae indolis, depravatae conscientiae, & maximae suspectae fidei, in Praefat. (quam scripsit Lovanii an. 1522.) ad Principem &c. pro suis Commentariis in libros de Civit. Dei, post med.* = Auctor est Augustinus, vir Deum immortalem quam sanctus, quam doctus, quam specimen columenque reipublicae Christianae: quo uno multis ritibus, multis statutis moribus, caeremoniis piis, ac venerandis est illa innixa, nec iniuria. Fuit enim in viro illo studium uber-

uberrimum, cognitio Sacrarum Scripturarum exactiffima, iudicium acre & exterfum, ingenium ad miraculum acutum. MIXTA CLASSIS.

CCXLIII.

Martinus Lutherus, haereticorum omnium procaciffimus, plurimorum autem iuniorum coryphaeus, & princeps lib. quod verba, Hoc eft corpus meum, *adhuc firmiter ftant* = Auguftinus omnibus praeferendus Doctoribus, qui poft Apoftolorum tempora vixerunt. In Colloquiis *lib.* 2. *fol.* 135. = S. Auguftinus prae omnibus Doctoribus mihi placuit, & placet, infignis eft Doctor, omni laude dignus, folide & fincerifsime tractat. *Vide etiam fol.* 477. *Et titulo, De Patribus* = Apologia Philippi omnes Ecclefiae Doctores fuperat, etiam Auguftinum. *Et Epift. ad Ducem Georgium de fuo Altera* = Nullus ab Apoftolorum temporibus Doctor, aut Scriptor, tam &c. hoc certe fcio, quod neque Auguftinus &c. *Equidem infanit, dum bubones duos eis laudibus ornat; at fimul prodit, quo loco Auguftinum habeat.*

Nat.an.1483. Ob. 17. Febr. an. 1546. poft med noctem.

CCXLIV.

Henricus VIII. Rex Angliae, haereticorum quondam malleus, paullo poft amicus, & patronus, antequam infaniret, in aureo opufculo, quo valide Mart. Lutherum adgreffus eft, nullum habuit argumenti genus adeo familiare, ut illud ab Auguftini auctoritate petitum. Unde Lutherus lib. contra eumdem Angliae Regem = Quis eft Auguftinus? Quis nos cogit illi credere? &c. *Recole etiam relata n.* XXIX.

Ob. 27. Ian. an. 1548.

CCXLV.

Philippus Melanchthon Lutheri dilectiffima proles, apud Proteftantes Theologus fummus, a Caelis illuftratus &c. Molliorum Lutheranorum dux, & inftitutor, & Auguftanae Confeffionis auctor, Declamat. in S. Doctorem = Ornatus eft Auguftinus miraculis quibufdam; expulit daemones &c. Sed haec funt longe praeftantiora miracula; Succeffus in gubernatione; & haec iudicii rectitudo, & fidei conftantia, quod vidit Pauli fententiam, de Lege, de Peccato, de iuftitia Fidei tanta fuerat caligo, ut nec fermonis genus in S. Literis intelligeretur. Haec ipfa vocabula, quae funt praecipua in Ecclefia, quas res proprie fignificarent ignorabantur, Lex, Evangelium, Peccatum, Gratia, Fides, Litera, Spiritus. Hae tenebrae depulfae funt Auguftini opera, qui quidem illas tantas res perfpicere iudicare non potuiffet, nifi exercitia peculiaria Spiritus deguftaffet &c. Debetur etiam ipfi gratia, qui litteris mandavit veram interpretationem, ut pofteritatem admoneret.

Natus Brettae in Germ. an. 1497. Ob.Vvittemb. an. 1560.

CCXLVI.

Magdeburgenfes, vulgo, Centuriatores, *hoc eft qui per centurias Annales enrarunt, feu potius innumerabilibus naeniis, & fabellis, & blafphemiis corrupere, Centur. 5. col.* 1118. & 1119. = Recte affirmari poteft, eum (*Auguftinum*) veri epifcopi officio perfunctum effe, nam veram doctrinam non modo in fua Ecclefia, fed ubicunque rogabatur, praedicavit, ac ea docuit, quae ex Apoftolorum fcriptis didicit: errores confutavit, & contradicentes convicit. Vitia & mala opera graviter reprehendit, & quae ad pietatem pertinent, graviter inculcavit. Notorie peccantes, aut haerefes defendentes clave ligante conftrinxit, & poenitentiam agentes

Edita fuit pueftidiffima haec hiftor.an.1560. Eius primarius architectus & auctor fuit Mathias Flaccus Illyricus Lutheranorum rigidiorū coryphaeus, & princeps.

ad

MIXTA CLASSIS.

ad Ecclesiam reduxit, eosque gratia Dei consolatus est. Plurimos Manichaeos, Donatistas, Pelagianos, & Paganos convertit. Possidonius ei adscribit donum miraculorum &c. Sanctus & strenuus athleta Dei ad conservandum fideliter depositum religionis Iesu Christi toto tempore ministerii Ecclesiastici multas, & aspetas dimicationes, & certamina sustinuit contra veritatis hostes, ut fuerunt Donatistae, Manichaei, Ariani, Priscillianistae, Marcionitae, Apollinaristae, Photiniani, Novatiani, Pelagiani, Iudaei, & Pagani, quos gloriose devicit.

CCXLVII.

Natus Novioduni in Picardia Galliae 6. Iun. an. 1509. Ob. 27. Maii, an. 1564.

Ioannes Calvinus, summus alter recentium haereticorum coryphaeus, lib. 3. Institutionum, cap. 3. = A nullo compendiosius tradita iustificationis doctrina: neque opus est investigando laborare, quid veteres senserint, quando unus Augustinus sufficere ad id potest, qui fideliter magnaque diligentia omnium sententias collegit; ex illo igitur sumant Lectores, si quid de sensu antiquitatis habere certi voluerint. *Similia habet alibi saepe.*

CCXLVIII.

Ob. 8. April. an. 1586. aet. 64.

Martinus Chemnitius, Germaniae haereticus notus, de Lectione Patrum = Augustino omnium eruditorum consensu tribuitur palma. Plura doctrinalia habet, quam aliquis reliquorum: & ea etiam magis proprie, & commode explicata, quam extant apud reliquos.

CCXLIX.

Natus Vezeliis vetusto Heduorum oppido 24. Iun. an. 1519. Ob. 13. Octobr. anno 1605. aet. 87.

Theodorus Beza Calvini fidus achates, vir certe felicis ingenii, cui proinde & hac ratione durissimum iudicium factum arbitramur, in cap. 5. epist. ad Rom. acriter Desid. Erasmum perstringit, quod in eius loci expositione Origenem Augustino praetulerit, alte illud inculcans, Unum pene Augustinum, a Pelagianis videlicet excitatum, hunc locum recte tractasse.

CCL.

Natus Genevae 8. Feb. an. 1559. Ob. in Anglia an. 1614.

Isaac Causabonus Calvinista in respons. ad Epist. Cardinalis Perronii (quem audivimus n. CXXXII.) edita Londini per Ioan. Karchon, pag. 29. = Non dubitat Rex (*Iacobus I. Rex Angliae*) cum beato Augustino pronunciare &c. *Et Epist. 710.* = Magnus plane vir fuit Augustinus, pietate & doctrina mirabilis.

CCLI.

Nat. an. 1562. Floruit potissimum post an. 1619.

Franciscus Gomarus Calv. Arminii malleus, in Speculo vetae Ecclesiae *pag. 96. ante med.* = Augustinus Patrum omnium communi sententia purissimus habetur.

CCLII.

Videtur floruisse circa an. 1622.

Ricardus Montacutius Anglus constanti obsequio Augustinum nominat. In Analectis Ecclesiasticarum exercitationum, *exercit. 1. sect. 6. post initium* = Ambrosius Pater est e Latio, & inter celebres in Latio Patres, si unum exceperis Augustinum, celeberrimus fortasse e Latio Pater. *Exercit. 4. sect. 4. ante med.* = Quid ergo Augustinus in contrarium adductus? Quasi vir, si quis alius, archirectonicotatos, & dialecticarum peritissimus rationum &c. *Apud Iob. Iacobum Hofmannum in Lexico* Universali Historico, Geographico &c. *in*

MIXTA CLASSIS.

in vetuſtiori editione idem Montacutius, ſolidiſſimi iudicii virum, & in fidei dogmatibus diſceptandi principem *Auguſtinum appellat*. *Ipſe vero Hofmannus velut ex communi, tritaque Eruditorum ſententia*, Latinorum Theologorum coryphaeum *dicit*.

CCLIII.

Flor. circa med. ſaeculi elapſi.

Marcus Zuerius Lutheranus in Hiſtor. univerſali Sacra, & profana, *ad annum Dom.* 431. = Hippo princeps Africae civitas a Vandalis obſidetur, & capitur. Finem vivendi in ea obſidione fecit Auguſtinus Epiſcopus Hipponenſis, verus Chriſtianorum Varro, qui tam multa legit, ut nihil videatur potuiſſe ſcribere, & tam multa ſcripſit, ut nihil videatur potuiſſe legere.

CCLIV.

Ob. 4. Aug. an. 1713.

Gulielmus Cave SS. Th. Pr. Canonicus Windeſor, haereticus notus in Scriptorum Eccleſiaſticorum Hiſtoria Litteraria &c. *in ſaeculo Ariano, n. 396. pag.* 187. = Ingenii felicitas, iudice Eraſmo, prorſus erat incomparabilis: ſive acumen ſpectes &c. De omnigena eius eruditione pluribus agere idem eſſet ac lucem ſoli offundere; hoſpes ſit oportet tum in eius, tum in aliorum ſcriptis, qui neſciat Auguſtinum in toto meliorum litteratorum circulo eminere; in quaeſtionibus vero Theologicis primas tenere.

CCLV.

Ob. 6. Iun. an. 1719. aet. 62.

Clemens XI. anno 1703. Epiſt. ad Ludovicum XIV. Galliae regem: *Nequioris doctrinae homo &c.*

Ludovicus Ellias Dupinus, patria Pariſinus, Ioannis Launoii (qui obiit 10. Mart. an. 1678.) dignus diſcipulus, Facultatis Pariſienſis doctor, vir equidem Catholicus, ſed aliquoties fere impius, ſaepe lividus & maledicus, paſſim liber & audax, in Bibliotheca Auctor. Eccleſ. *t. 3. Gallice ſcripſit, quod mox nos Latine* = S. Auguſtinus ingenio admodum vaſto polito, & acuto pollebat. Eius ratiocinia valde urgebant: uſitata eius methodus eſt, praeclara principia ponere, ex quibus innumeras elicit conſequentias, adeo ut omnia doctrinae illius capita arctiſſimam inter ſe connexionem habeant. In pleraque myſteria magis ratiocinatus eſt, quam ullus auctor ante illum. Plures quaeſtiones prius non motas agitat, harumque plures ſola acuminis ſui vi diremit. Longe ſaepius abivit ab eorum ſententia, qui ipſum praeceſſerunt, ut novam prorſus viam &c. Contra vero cum agitur de Eccleſiae doctrina, eam cum animi firmitate proponit, ac tuetur, eamque oppugnantes fortiter adoritur &c. Argumenta innumera ex aliquo principio ediſſeruit, corpuſque Theologicum ut ita loquar, Latinorum Patrum, qui poſt ipſum fuerunt, efformavit. Hi ſiquidem ex illius libris nedum hauſerunt principia, quibus uſi ſunt, ſed etiam frequenter eumdem traſcripſerunt. Concilia in ſuis decretis condendis verba eius adhibuerunt. Denique cum Petrus Lombardus ſaeculo 12. Theologiam univerſam in epitomen cogere voluit, nihil fere egit, quam S. Auguſtini locos excerpere. Et quamvis S. Thomas ceterique Scholaſtici &c.

CCLVI.

Natus Genevae 19. Mart. an. 1657. Ob. Amſtelodami 8. Ian. 1736.

Iacobus Arminius natus an. 1560. Ob. an. 1609.

Ioannes Clericus, alias implacabilis hoſtis Auguſtini, haereticus manifeſte Calviniſta-Arminianus, hoc eſt ſectator Iacobi Arminii, Amſtelodamenſis quondam miniſtri, inde Lugduni Batavorum Theologiae

MIXTA CLASSIS. *giae Professoris : intus autem, & re vera etiam Socinianus, vir equidem Litterario in orbe magnus, audacia autem maximus, fastu & tumore nulli propemodum mortalium secundus : hic inquam saeculi praesentis initio infamem libellum in Augustinum scripsit, cuius insignem partem in his Commentariis expugnabimus ; At verò quid & hic intus de Augustini ingenio, & eruditione sentiret, ex P. D.* Angelo-Maria Quirini *Monacho ord. S. Benedicti erudito, & inde S. R. E. Cardinali, & Brixiensi Archiepiscopo, nuper è vivis erepto cognovimus. Cum enim ille adhuc Monachus, maioris, &, ut dicunt, vivae eruditionis capessendae gratia, diuturnam viam iniisset, & Amsterodamum adeessit, ubi cum Ioanne Clerico litterarias collationes habuit ; A quo disputandum inter & illud sciscitatus est,* Quem ex Patribus summum, *seu,* quem Patrem omnium sapientissimum arbitraretur ? *Cui mox Clericus,* Augustinum *reposuit. Quum autem non opinato audito responso, subsumsisset Monachus :* Popularis igitur fama est, quae Italorum mentes adeo occupavit, Commentarios quosdam in Augustini scripta a te fuisse prognatos ! *Prodidis Haereticus iniquum & impium arcanum* = Equidem, *inquit*, ego ille *Phereponus* ; qui tamen Commentarios illos non in Augustini contemtum cudere volui : Sed quod iniquum videretur, Hollandiae Magistros huius Doctoris auctoritati innixos, Synodi Dordraci (Dordrecht, *vel*, Dort) decretis nos subiectos velle ; quasi tolerari posset, ubi Romanae Inquisitionis iugum excussum fuerat, novum induci in decretis illis comprehensum, excusso aliqua ratione fastidiosius.] *Vide* Histor. Litterar. Italiae, *in 3. libros divisam, a mense Septembr. an.* 1748. *usque ad Septembr. an.* 1749. *lib.* 2. *cap.* 4. *n.* 7. *impressionis Venetae an.* 1750. *pag.* 190.

CCLVII.

Flor. circa an. 1725. *Casimirus Oudinus, ord. Praemonstratensis in Gallia apostata, t.* 1. Commentar. de Scriptoribus Ecclesiae antiquis, *saeculo* 5. *n.* 420. *Differt. singulari* de Editionibus &c. *initio* = S. Augustinus natus &c. qui Africam regionem, omnemque simul Ecclesiam innumeris, quibus ille fulsit scriptis illustravit &c. Doctor super omnes (inquit Sixtus Senensis) qui ante eum & post eum hucusque fuerunt mortales, admirabili ingenii acumine praeditus &c.] *Et integrum adoptat altissimum ellogium a Sixto datum lib. Bibliothecae S. pag.* 204. *Quod audivimus n.* CCIII.

CCLVIII.

Alberus lib. 2. *contra Caristodianos* = Non dubito, quin si viveret Augustinus, se Martini Lutheri discipulum profiteri non erubesceret. *Hoc nempe infame somnium insinuat oblique, quis passim & apud omnes sit Augustinus.*

CCLIX.

Feildus haereticus Anglus lib. 3. *de Ecclesia, fol.* 170. *in fine* = Augustinus Patrum quorumcunque maximus, & omnium, quos Ecclesia Dei ab ipsis Apostolorum temporibus habuit, Theologorum celeberrimus.

CCLX.

Covvellus in Respons. ad Burgens. pag. 3. *in fine* = S. Augustinus scientia tam divina, quam humana caeteros omnes, qui fuerunt, vel erunt, iis solis exceptis, qui a Spiritu S. inspirati sunt, longe superavit.

CCLXI.

CCLXI. MIXTA CLASSIS.

Anonymus sub Constantii *nomine in* Anticotone *delitescens pag.* 131. = Augustinus inter Theologos celeberrimus.

CCLXII.

Haereticus Anglus in opusculo de Humana Prudentia, *cuius dedicatoriae is titulus.* TO THE. E. dvv. Hungerford. Esq. Sir. *Sect.* 2. *cui titulus*, Of Religion, *eadem lingua Anglicana en quid profitetur* = Unum Augustinum mille Patribus, unam S. Scripturae paginam mille Augustinis praefero.

CCLXIII.

Hebraei denique infensissimi licet Christiani nominis hostes, & ipsi bocce in choro canere gestiunt, dum Augustinum nostrum Christianorum Sapientum Caput *passim appellant: ut testatur, ipsis etiam Hebraicis vocibus redditis, circa finem Serm.* 2. *de S. Augustino, qui est tertius in ordine*, Angelus Formentini *Carmelita de Observantia, in S. Theologia Magister, praeced. saeculi Concionator equidem rudis, & etiam ridiculus (ut magna pars eius aevi) at Hebraica eruditione exornatus.* Flor. circa an. 1677.

CCLXIV.

At vix non in immensum abibimus; Unde omittimus Alypium lib. 3. contra Academ. in fine. Nebridium epist. ad S. D. 6. (Al. 71.) Severum Milevitanum antistitem Epist. 109. (Al. 37.) Iacobum & Timasium ab ipso conversos Epist. 168. ex lib. de Gestis Pelag. Quodvultdeum Diaconum Carthaginensem in geminis Epistolis ante lib. de Haeres. nempè 221. & 223. Rabanum Archiep. Moguntinum Epist. ad Eberardum Comitem. Hermannum Contractum in Chronico ad an. 430. Lupum Ferrariensem Abbatem in Collectione de QQ. 5. q. 3. & Epist. 30. ad Gottescalcum Monachum, post initium. S. Petrum Damiani Cardin. Ostiensem episc. Opusc. 24. contra Clericos propriet. cap. 1. & Opusc. 19. de Abdicatione Episc. cap. 1. & Opusc. 37. Albericum arg. 2. d. 1. de quo vide etiam Ambros. Staibanum in Templo Augustin. & Ludovicum ab Angelis lib. 6. de Vita & Laudibus S. Doct. c. 2. Iosephum Pamphilum Veron. Signin. episc. in sui ord. Chronico. Ioan. Pontanum de Divinis laudibus, in Hymno v. S. August. Polydorum Virgilium, seu, Vergilium Urbinatem, in Opere de Rerum Inventoribus, lib. 6. c. 2. circa med. c. 3. initio, & c. 6. circa finem: iuxta tamen exemplaria Italica: in Latina quippe ipsius Polydoti phrasi mysterium nullum adparet. Leonardum Coquaeum ord. Erem. S. Aug. in Commentar. ad Libros de Civit. Dei. Iacobum de Valentia ord. Eremit. episc. Christopolitanum in Canticum, *Te Deum* &c. Iacobum Gaddium Academicum (*svogliato*) in opere Critico-Historico, de Temporibus. Hieronymum Torrent. & Ioann. Pistor. Nindan. apud Antonium Possevinum in Aug. Ioanni Pappae haeretico. Alphonsum Salmeronum Iesuitam in Evangelic. histor. t. 1. Prolegom. 9. initio. S. Carolum Borromaeum in Epist. Pastor. de S. Simpliciani, aliorumque Translatione, scripta 8. Maii, an. 1582. (quae habetur 4. par. Actor.) ante med. Hieronymum Magium lib. 1. Miscellan. cap. 8. Aegidium Romanum. Caesarem Cardin. Baronium, t. 10. Annal. in Appendice. Valerium Venetum Card. lib. 3. Rhetorum Ecclesiae cap. 42. Ioannem Launoium Doctorem Parisiensem (etsi temerarium, &

 ad-

MIXTA CLASSIS. admodum inquinatae doctrinae) qui obiit die 10. Mart. an. 1678. Stephanum de Camps Iesuitam, qui vivebat an. 1676. Ludovicum Sebastianum le Nain de Tillemont, Sacerdotem Gallum (qui obiit 10. Ianuar. an. 1598.) in Histor. Eccles. Gallice scripta, & (si quaedam excipias) iusto acrique iudicio tractata. Aloysium Bourdalove Societatis Iesu pietate, & doctrina magnum splendorem (qui nat. 20. Aug. an. 1632. ob. 13. Maii an. 1704.) in Serm. de Concept. Virginis, post init. Natalem Alexandrum ord. Praedic. immensae eruditionis hominem (qui natus 10. Ianuar. 1639. obiit Parisiis 21. Aug. 1724.) Histor. Eccles. saec. 5. c. 4. art. 3. Patrem nostrum Iosephum a Spiritu Sancto (qui floruit an. 1721.) in Hispalensi S. Angeli Custodis Collegio Rectorem, in cursu Theologiae Mystico-Scholasticae, tom. 2. disput. 3. de Necessitate Orationis, q. 2. n. 43. Ioannem Croiset Iesuitam (qui floruit an. 1719.) in Catalogo SS. tom. 2. dum Augustini vitam exorditur. P. Iosephum Augustinum Orsi ord. Praedic. virum summum, S. Palatii Apostol. Magistrum novis adhuc scriptis Ecclesiam illustrantem, qui in immensa sua Ecclesiastica Historia, cum de gestis ad saeculum v. spectantibus scribit, innumerabilibus Augustinum ellogiis exornat. P. Ioann. Laurentium Berti ord. Erem. S. Aug. in sua Theologia frequenter. Petrum Franciscum Foginium Florentinum, Romae, ubi nunc floret, Beneficiatum S. Ioann. Later. Custodem substitutum Bibliothecae Vaticanae, in Praefat. ad editionem selectorum operum S. Augustini, *de Gratia Dei* &c. quam verae doctrinae omnibus propinandi caussa curavit an. 1754. Milleloquium immensum opus (etsi barbarum, & foetum piis magnis fabulis,) Patris Bartholomaei de Urbino Erem. Augustin. qui scripsit circa an. 1350. Annales (nec istos equidem castigaros) P. Aloysii Torelli Erem. Augustin. septem tomis in fol. comprehensos, scriptosque praeced. saeculo exeunte. Vide etiam quod habetur in Vita S. Udonis Abbatis Cluniacensis apud Christianum Lupum ord. Erem. S. Aug. t. 9. Oper. in Scholiis ad Tertulliani lib. de Haeretic. Praescript. in Schol. c. 7. paragr. cui titulus: *Qui illis Dialecticam instituit*, circa med. Hos inquam & alios omittimus. Ultra quam plures (licet nonnullorum ipsa verba teneamus) quorum nomina nobis exciderunt.

CCLXV.

Portento autem simile est, & prorsus stuporem excitat, atque etiam vincit, quod a nonnullis proditur, si vere consistat, Ambrosium Ecclesiae Mediol. antistitem, Augustini adhuc Manichaei disputationibus nimis deterritum, publicas pro tanto aut arcendo, aut in ovem vertendo lupo indixisse preces, & *Litaniis* solemniter recitandis addidisse, *A Logica Augustini libera nos Domine*. Quarum Litaniarum etiam num exemplaria extare testantur. Vide Lancillotum lib. 2. Vitae S. D. cap. 1. & alios eiusdem Vitae Scriptores ex Ambrosio Coriolano, vel, Corano, patria Romano, ord. Erem. S. Aug. Priore Gener. qui floruit circa an. 1475. scripsitque vitam S. Aug. de Laudibus eiusdem Orationes tres; Commentarios in Regulam, & quaedam alia. Item vide Commentarios nostros, lib. 3. cap. 12. C. & lib. 6. c. 3. D.

CCLXVI.

CCLXVI. MIXTA CLASSIS.

Sed & supernae revelationes, seu visiones produntur, ad ostendendum peculiaribus summisque laureolis, & Caelum ipsum Augustino eiut Christianorum Doctorum omnium praestantissimo plausisse. Talis fuit visio Tagio, vel Taio Caesaraugustano antistiti, qui ad perquirenda quae latitabant Gregorii Moralia, Romam accesserat, in aede S. Petri circa mediam noctem concessa. Ex qua visione equidem si quaedam vox, iuxta opinionem Caesaris Card. Baronii ad an. *649.* corrigatür, nihil conficitur; Verum eam correctionem impugnat valide Ludovicus ab Angelis lib. *6.* de Vita & Laudibus S. Doctoris, cap. *6.* Talis item fuit alia superna visio in Longobardica Sanctorum historia relata: nisi in eamdem redeat cum praecedenti: nempe sit quodammodo ipsius epitome, & ad eam adludat. Vide Ludovicum loco paullo ante laudato, & Cornelium Lancillotum lib. *3.* cap. *70.* Lege etiam, si placet, qualem in superna visione Augustinum inspexerit Beata Gertrudis, lib. 4. Insinuationum Divinarum.

CCLXVII.

Lyppi denique & tonsores in foro: Turgidi, multoque vino madentes in cauponis: Puellae in choreis: Vetulae in angulis, & in vigiliis ad ignem: Agricolae dum scisso littore aratro, frondosis sub quercubus se reficiunt & gestiunt, Augustino ceu Mortalium omnium ingeniosissimo pro suo ipsorum modulo plaudunt; Dum enim solaminis caussa implexo de aenigmate agunt: illud frequenter inculcant, & repetunt: tantam esse eius profunditatem, tot circuitibus obvolvi & implicari, ut nonnisi magni Augustini acumine, dexteritate, sagacitate exsolvi & complanari posset. Vel ipse Augustinus laudes suas explebit, cuius hic est sermo nostro simillimus = „ Nonne ista cantant & in montibus pastores, & in theatris Poetae, „ & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in „ scholis, & antistites in sacratis locis, & in orbe terrarum „ genus humanum? „ Lib. de Duabus Anim. contra Manich. cap. 11. n. 15. Loquitur aute de necessitate arbitrii ad peccandum.

Et en quot & quanta, dicet quispiam, etiam usque ad nauseam! At tot & tanta, inquio ego, necessaria erant, ut quod volebatur ostenderetur; in suspiciendo nempe quam maxime Augustini ingenium totum orbem in unum sensum conspirasse. Putas vero quae recitavimus, aut insinuavimus simul iuncta decimam partem conficere insignium ellogiorum, quae Augustini ingenio data sunt?

Si quis autem est Mortalium omnium audacissimus, & stolidissimus, qui in hunc totius orbis sensum adlatrare, vel mussitare praesumat: adtendat Ionae Aurelianensis episcopi lib. 1. de Cultu Imaginum, longe ante med. sententiam gravissimam = Igitur quia „ non solum B. Augustino, sed etiam aliis eximiis Doctoribus re „ superciliose praetulisti, merito solitaria destructionis tuae gloria- „ tio, in immensum sese extendens, in irritum deducitur. Vae „ namque eidem gloriationi tuae (iuxta illud Ecclesiastis) immi- „ net, quia non habens fotum ex consortio aliorum, frigore soli- „ tario torpet, & cum ceciderit, non habebit sublevantem. Eccles. 4. v. 10. & 11.

De Vi & Pondere communis & constantis Famae.

T hucusque quodammodo compactum est corpus; nunc animam seu spiritum addimus, ut nullam imposterum Augustini fama vertiginem pati possit.

Ob. eodem fere tempore, quo & Demosthenes: scilicet an. ante Chr. 321. aet. suae 63. Aristoteles ethnicorum Philosophorum aquila, lib. 1. Topicorum, cap. 1. n. 6. seu circa med. = Probabilia autem sunt quae „ videntur omnibus, aut plurimis, aut Sapientibus] Lib. 3. cap. 1. n. 3. seu post init. = Quod magis eligit prudens, vel bonus vir, vel lex „ recta, vel studiosi circa singula delecti quatenus tales sunt, vel „ in unoquoque genere periti, vel quaecunque plures, vel omnes, „ ut in Medicina, vel aedificatoria, quae plures Medicorum, vel „ omnes &c.] Lib. 3. Politicorum, cap. 7. n. 6. seu, ante med. = Nam si plures sint, quorum unusquisque non sit studiosus, ta- „ men fieri potest, ut in unum convenientes, omnes meliores sint &c. „ Nam cum plures sint, unusquisque partem habet virtutis, & pru- „ dentiae, ac fiunt in unum collati quasi homo unus, qui multos pedes „ habeat, multasque manus, multosque sensus; & eodem modo circa „ mores, & intelligentiam. Quapropter melius iudicant multi, & in „ Musica, & in Poetarum operibus: alii enim aliud, & cuncti „ cuncta discernunt] Quae confirmat n. 12. sive circa med. & n. 14. seu sub finem. Lib. 7. Ethicorum cap. 13. n. 9. seu, post med. = Quod item omnes &c. *Non prorsus fama illa perit, quam* „ *multa per orbem-Turba hominum celebrat*] Lib. de Divinatione per somnium, ipso fere initio = Nam quod omnes quidem, vel plures existimant . . . praestat fidem &c.

Cicero lib. 2. de Natura Deorum, post initium = Quid enim est „ hoc illo evidentius? Quod nisi cognitum comprehensumque ani- „ mis haberemus, non tam stabilis opinio permaneret, nec con- „ firmaretur diuturnitate temporis, nec una cum saeculis aetati- „ busque hominum inveterare potuisset. Etenim videmus ceteras „ opiniones fictas, atque vanas diuturnitate extabuisse. „

Interfectus est an. aet. 64. ante Chr. 38. Lib. 1. Tusculan. Quaestionum, *de Contemnenda morte*, admodum post initium = Auctoribus quidem ad istam sententiam, quam vis „ obtineri, uti optimis possumus: quod in omnibus caussis & de- „ bet & solet valere plurimum] Et inferius = Omni autem in re „ consensio omnium gentium lex naturae putanda est.] Et iterum paullo post = Quod si omnium consensus naturae vox est, omnes- „ que qui ubique sunt consentiunt &c. „

Alius, cuius sententia fere in proverbium abiit = *Nec unus fallit omnes, nec omnes unum.*

Ob. an. Chr. 65. L. An. Seneca Epist. 102. *An claritas post mortem ad nos faciat, post initium* = Nam quomodo fama non est unius sermo, „ nec infamia unius mala existimatio: sic nec claritas, uni bono „ placuisse. Consentire in hoc plures insignes & praestantes viri „ debent, ut claritas sit.] Et inferius = Numquam falsis constan- „ tia est: variantur, & diffident.] Et Epist. 117. *An cum Sapientia bonum sit, etiam sapere? post initium* = Multum dare solemus prae- sumtioni omnium hominum. Apud nos veritatis argumentum est, aliquid omnibus videri &c. Cum de animatum aeternitate disserimus, non leve momentum apud nos habet consensus hominum &c.

Io-

Iofeph Hebraeus, de Antiquitate Iudaeorum contra Apionem Alexandrinum, lib. 1. poft initium = Verae fiquidem hiftoriae indicium eft, fi de eisdem rebus omnes eadem dicant atque confcribant. " Vivebat adhuc an.Chr.93.

Tertullianus lib. 4. contra Marcionem, cap. 4. feu poft initium = Quis inter nos determinabit, nifi temporis ratio, ei praefcribens auctoritatem, quod antiquius reperietur &c. In quantum enim falfum corruptio eft veri, in tantum praecedat neceffe eft veritas falfum &c.] Lib. de Praefcriptione Haereticorum, cap. 47. feu, admodum ante fin = Ita ex ipfo ordine manifeftatur, id effe Dominicum & verum, quod fit prius traditum: id autem extraneum & falfum, quod fit pofterius immiffum. Ea fententia manebit adverfus pofteriores quafque haerefes &c. " Ob. decrepita aet forte, circa an. 220.

Vincentius Lerinenfis Commonitorii cap. 3. = In ipfa item Catholica Ecclefia magnopere curandum eft, ut id teneamus, quod ubique, quod femper, quod ab omnibus creditum eft &c. Sed hoc ita demum fiat, fi fequamur univerfitatem, antiquitatem, confenfionem &c. Ob. circa an. 448.

S. Gregorius Magnus, lib. 9. Indict. 4. Epift. 9. ad Serenum Epifcopum Maffil. *De Sanctorum Imaginibus non confringendis &c.* poft init. = Si non aliud, vel illud te non debuit revocare, ne defpectis aliis Fratribus, folum te fanctum & effe crederes fapientem? " Ob. 12. Mart. an. 604.

Non femel Auguftinus mentionem habet fuarum Confeffionum.

Lib. 3. contra Petiliani Donatiftae Cirtenfis Epifcopi Litteras, cap. 17. = Verba tertii * libri Confeffionum mearum, quae per feipfa, & de multis ante, & poftea dictis manifeftiffima funt legentibus, fub quo ei videtur intellectu proponat atque arguat. " Circa an. 402.

* In omnibus MSS. (inquiunt Benedictus) legitur *quarti Libri*.

Doctus atque religiofus Darius Comes Epiftolam dederat humaniffimam ad S. Doctorem, ordine 230. (Olim 263.) & in ea n. 4. in fine magna anxietate Opufculum hoc poftulaverat: *Peto ut etiam Confeffionum libros a te perfcriptos, mittere, ac donare digneris &c.* Cui pari urbanitate refcribens Auguftinus, Epift. 231. (Olim 264.) n. 6. ita loquitur = Sume itaque mi fili, fume vir bone, & non in fuperficie, fed in Chriftiana caritate Chriftiane; fume, inquam, libros, quos defideralti, Confeffionum mearum: ibi me infpice, ne me laudes ultra quam fum; ibi, non aliis de me crede, fed mihi, ibi me adtende, & vide quid fuerim in meipfo, per meipfum, & fi quid in me tibi placuerit, lauda ibi mecum, quem laudari volui de me; neque enim me Quoniam &c. " Circa an. 429. Nefcimus (profitentur hic Benedictini) an hic fit idem ille Darius, qui praefecti praetorio munus gerebat an. 436.

Lib. *de Dono Perfeverantiae*, cap. 20. n. 53. = Quid autem meorum opufculorum frequentius & delectabilius innotefcere potuit, quam libri Confeffionum mearum? Cum & ipfos ediderim antequam Pelagiana haerefis extitiffet; in eis certe dixi Deo noftro, & faepe dixi: *Da quod iubes, & iube quod vis*. Quae mea verba Pelagius Romae, cum a quodam fratre, & coepifcopo meo fuiffent, eo praefente commemorata, ferre non potuit, & Circa eumdē an. 429. L. 10. c. 29. 31. & 37.

" con-

„ contradicens aliquanto commotius ; pene cum eo ; qui illa „ commemoraverat litigavit. Quid vero &c. Et in eisdem etiam „ libris quod de mea conversione narravi, Deo me convertente ad „ eam fidem, quam miserrima & furiosissima loquacitate vasta-

L. 3. c. 11. & 12. & l. 9. c. 8. „ bam, nonne ita narratum esse meministis, ut ostenderem me fi- „ delibus & quotidianis Matris meae lacrymis ne perirem fuisse con- „ cessum? Ubi etiam praedicavi &c. „

An. 427. Denique lib. 2. Retractationum, cap. 6. = Confessionum meorum libri XIII. & de malis & de bonis meis Deum laudant iustum „ & bonum, atque in eum excitant humanum intellectum & affe- „ ctum, interim quod ad me adtinet, hoc in me egerunt cum scri- „ berentur, & agunt cum leguntur. Quid de illis alii sentiant, ipsi „ viderint, multis tamen Fratribus eos multum placuisse & placere „ scio. A primo usque ad decimum de me scripti sunt. In tribus „ ceteris de Scripturis Sanctis, ab eo quod scriptum est, *In princi-* „ *pio fecit Deus caelum & terram*, usque ad sabbati requiem. „

Quo tempore scriptae sint Confessiones.

Uo autem anno hoc Opusculum scriptum sit, non possumus adeo exacte, & tuto iudicare. Certe in fine Prologi ad Retract. haec profitetur S. D. = Inveniet fortasse, quo- „ modo scribendo profecerim, quisquis opuscula mea or- „ dine quo scripta sunt, legerit. Quod ut possit, hoc Opere, „ quantum potero, curabo ut eumdem ordinem noverit.] At hi libri proxime eos praecedunt, qui contra Faustum scripti sunt ; Solemnis autem in Manichaeorum oraculum illud pugna indicta est circa annum 400. Quamobrem & Confessionibus eadem consignare tempora, non incongruum erit. Ita & diligentissimi Operum Augustini editores Patres Benedictini opinantur = Hosce libros obser- „ vamus scriptos circiter annum Christi quadringentesimum: prop- „ ter quod ab Augustino recensentur proxime ante illos, quos epi- „ scopus adversus Faustum Manichaeum non multo ante, vel post „ hunc annum elaboravit, ut suo loco dicetur.] Agebat tum S. Doctor an. aet. suae quadragesimum sextum: Episcopatus quartum, aut quintum.

Qua de caussa scriptae sint Confessiones.

Uaerimus etiam, quid Augustinum ad has Confessiones scribendas impulerit? Caesar Card. Baronius t. 5. Annal. an. 395. n. 38. ita argumentatur = Ut autem adeo arcto ami- „ citiae vinculo Paulinus & Augustinus mutuo necteren-

Apud Aug. Epist. 32. „ tur, sequestris in primis Alypius Tagastensis Episcopus intercessit, „ ut litterae amborum significant. Sed & laudavit mirifice qui- „ dem ob egregiae vitae sanctitatem Paulinus Alypium ; usque a- „ deo, ut vitae ipsius historiam ab eo ad se scribi rogarit. Cum „ ille Christianae modestiae consulens, totum illud refudit nego- „ tium Augustino &c. Verum hoc exemplo & de Paulino in

„ cam

„ eam adducor sententiam, ut opiner, ipso rogante, & solicitius „ exposcente, scriptos ab Augustino iam facto Episcopo libros „ Confessionum: licet id ipse reticuerit Augustinus, ne non tam „ divinorum donorum a se perceptorum praedicator, quam sui „ ipsius videri potuisset esse laudator: cum magna animi summis- „ sione illud confitendo peccata sua, Dei verò munera accepta re- „ censendo, arripuerit dicendi genus. Ut autem id Paulinum ab „ Augustino exegisse opiner, illud magnopere persuadet, quod qui „ Alypii res gestas adeo exoptavit, & expetiit scripta historia me- „ moriae commendari; idem ipse Augustino semel & iterum de- „ gustato, eidemque penitus addictus exquisisse videtur avidius, & „ exegisse importunius, vitae ipsius Augustini ab ipso commenta- „ rium scribi: quod ea modestia, atque cautela prudenter ipse qui- „ dem exhibuit, dum sua recensendo, & deflendo peccata, vitam „ suam a tenera aetate contexuit.

Nec autem eruditissimi Cardinalis opinio grave quidquam a- mittet, sed erit verosimilior & plenior, si cum altera Benedicti- norum Patrum foedus inierit, qui lib. 4. Vitae S. D. cap. 12. n. 2. in fine haec habent = Quia vero Paulinus Alypium episcopum, „ quamvis frustra, rogavit ut omnem vitae suae historiam ad ipsum „ scriberet, eo fretus exemplo Baronius opinatur, eiusdem Pauli- „ ni rogaris, ac impulsu scriptos fuisse ab Augustino suos Con- „ fessionum libros. Non unus tamen Paulinus, sed multi boni „ Christiani, qui eum noverant, vel potius, quod ad constitutio- „ nem animae non eum noverant, quae esset vita ipsius nosse cu- „ piebant. His ille morem gessit, quos sperabat, & congratulatu- „ ros ei de bonis ipsi a Deo datis, & oraturos Deum pro quibus- „ dam pristinorum vitiorum reliquiis ipsius in via Dei progressum „ adhuc retardantibus.] Haec opinio sese gravissima nititur quoad ambas partes cap. 3. & 4. lib. 10. huius Operis; ubi tamen una manu S. D. blandiens Sanctis Fratribus bono animo publicas Con- fessiones hasce optantibus, & excipientibus: altera modestissime livi- dos aemulos vellicat, idipsum quidem prensantibus, sed carpen- di & maledicendi prurigine.

tom. 11. Epist. 24. n. 4. Confess. l. 10. c. 3. n. 4. & 5.

Verum non adhuc plene quiescam, nisi Baronius & Benedicti- ni patiantur me & Possidii Calamensis episcopi, qui annis ferme quadraginta familiariter suaviterque cum Augustino vixit, testi- monium omni exceptione maius recitare; inquit ergo Possidius in praefat. Vitae S. D. = Nec adtingam ea omnia insinuare, quae i- „ dem B. Augustinus in suis Confessionum libris de semetipso &c. „ Hoc enim facere voluit, ut ait Apostolus, ne de se quisquam „ hominum supra quam se esse noverat, aut de se auditum fuisset, „ crederet, vel putaret humilitatis more utens &c.

2. Cor. c. 12. v. 6.

Et hoc vero Possidii testimonio praecedentes opiniones non infringuntur, ut liquet, sed complentur. Unde iidem Benedictini ipso lib. 4. cap. 2. n. 1. post init. ita loquuti fuerant = Nam „ cum iacere cuperet, nulloque inter homines esse numero, aegre „ admodum ferebat vir sanctus, se contra in ore omnium versari, „ atque etiam sanctae conversationis nomine summo dignum ho- „ nore haberi. Itaque ne de se quisquam hominum, ait Possidius, „ supra quam se esse noverat, crederet, non solum qualis ante „ perceptam gratiam fuerit, sed etiam qualis iam sumta viveret „ designavit. Cernebat praeterea multis bonis Christianis, qui pa-

„ riter

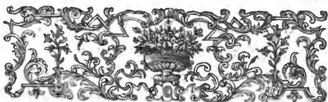
„ riter quis tempore ipso Confessionum suarum esset nosse cupe-
„ rent, gratum facturum se non sine magno fructu &c.] Quod Possidii testimonium confirmant ipsa Augustini verba Epist. 230. ad Darium, quam supra laudavimus: *Ibi me inspice, ne me laudes ultra quam sum &c.*

AUCTORIS PROFESSIO.

SI toto hoc in Opere, aut etiam alibi hominis alicuius sanctitatem extuli, aut quidquam Miraculi, Visionis, Revelationis proposui, de quibus Ecclesia conticuerit, totum id ut homo scripsi, adeoque falli potui. Quod profiteri placuit, ut iustum debitumque obsequium exhiberem erga decreta felic. record. Urbani VIII. R.P. annis 1631. & 1634. in eam rem emanata.

SAN.

SANCTI AURELII AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI CONFESSIONUM LIBRI TREDECIM.

LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

DEI invocatione praemissa; maiestatem eius in supernum splendorem adtollit: humanaeque naturae, Protoparentis lapsu sauciatae infirmitatem deplorat. Equidem Deus talis est, ut immensa caeli, terraeque spatia implens: iis non adhuc finiatur. Tot vero, talibusque dotibus fulget, ut earum nedum inire numerum, sed & celsitudinem suspicere nequeas. Quid vero humana natura? In seipsa abiectionem illius expendens, vitae originem quaerit; & Infantiae rationes; modosque percurrit: cui non tam nutricis, vel Matris, quam Dei cura provisum fuisse observat. Quanquam vero aetas illa candori passim, & innocentiae concedatur: adhuc si acriori discutiatur iudicio, nedum originali labe, sed & aliis quoque rationibus immunda convincitur. Tum ad pueritiam, quam studiorum neglectu, puerilium nugarum amore genito saepe foedavit; de quo tamen haud leves poenas sub Magistrorum ferulis dedit. Haec inter vix non sacris laticibus expiatus est, potissimum religiosa Matre operam dante, quod vehementi stomachi dolore oppressus, iamiam in fata concederet. Nec inde tamen suis è quisquiliis emergens, Latinae, & maxime Graecae linguae studia humanae reipublicae admodum bona contemnens, obscenis poeticis fabellis gaudebat, rapiebatur. Quas nunc diris devovens, horrore meditatur, ut Grammaticorum nonnulli tanta accuratione verba pensitent: qui tamen insigni oscitantia res ad aeternam salutem spectantes omittunt. Quanquam rebus hi consulant suis; Suo Augustinus se angit animo, quod in eorum, vel non admodum dissimili luto haesitans, nugis, mendaciis, furtis, ad annum usque aetatis decimumquintum naturam suam, egregiis dotibus a Numine exornatam inquinaverit.

CAPUT PRIMUM.

ARGUMENTUM.

Eorum omnium, quae ad Altissimi gloriam, & sui ipsius abiectionem, pudoremque dicturus est, prologi quasi loco, eumdem invocat Deum, celsitudinem eius celebrans, hominisque originis labe tincti obscuram sortem dolens. Inde fidei, & excitantis gratiae ad supernas actiones necessitate stabilita, earum seriem, ordinemve disquirit.

Magnus es Domine, & laudabilis valde (*a*): magna virtus tua, & sapientiae tuae non est numerus. Et laudare te vult homo (*b*), aliqua portio creaturae tuae; & homo circumferens mortalitatem suam (*c*), circumferens testimonium (*d*) peccati sui, & testimonium, (1) quia superbis resistis (*e*); & tamen laudare te vult homo, aliqua portio creaturae tuae. Tu excitas (*f*), ut laudare te delectet, quia fecisti nos ad te (*g*); & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te (*h*). Da mihi, Domine, scire, & intelligere: utrum sit prius, invocare te, an laudare te; & scire te prius sit, an invocare te. Sed quis te invocat, nesciens te? Aliud enim pro alio potest invocare, nesciens te. An potius invocaris, ut sciaris? Quomodo autem invocabunt, in quem non crediderunt? (2) Aut quomodo credent, sine praedicante? Et laudabunt Dominum (*i*), qui requirunt eum? (3) Quaerentes enim, inveniunt eum, & invenientes laudabunt eum. Quaeram te, Domine, invocans te (*k*); & invocem te credens in te (*l*); praedicatus enim es nobis (*m*). Invocat te, Domine, fidea mea (*n*), quam dedisti mihi, quam inspirasti mihi, per humanitatem Filii tui, per ministerium praedicatoris (*o*) tui.

(*a*) *Et laudabilis valde* = Loquitur, ut patet, ex v. 3. Psal. 144. quem ipsemet n. 5. sic exponit. „ Quantum dicturus erat? quae verba quaesiturus? „ Quantam conceptionem conclusit in uno *valde*? Cogita quantum vis. Quando „ autem potest cogitari, qui capi non „ potest? *Laudabilis est valde: & magnitudinis eius non est finis*. Ideo dixit, „ *valde*, quia *magnitudinis ejus non est finis*: ne forte incipias velle laudare, & „ putes te laudando posse finire, cuius „ magnitudo finem non potest habere &c.

Vulgata nostra pro, *valde*, habet, *nimis*. Sequutum autem Augustinum LXX. versionem potissimum in commentariis ad Psalmos, manifestum est eruditis tum Catholicis, tum haereticis. Eruditissimi Benedictini Patres in Praef. ad quartum tom. operum Augustini, qui complectitur enarrationes in Psalmos, longe post med. „ Ceterum de commentariorum horum„ ce merito non est pronuntiandum com„ parate ad Hebraeam textum hodier„ num, neque etiam ad Hieronymianum; „ quando Augustinus LXX. Interpretes, „ qui forte Hebraeum exemplar seque„ vel etiam magis emendatum habuere, „ sequendos sibi proposuit. Nescius est „ nemo quantum auctoritatis eorum tra„ ductioni iam inde a primis temporibus „ Deus voluerit esse in Ecclesia; quan„ tum existimationis ei pepererint Apo„ stoli, illam in novi Testamenti paginis „ consignantes; quantum &c.) Guilielmus Cave pseudo-Canonicus Windesor in Historia Literaria Scriptorum Ecclesiasticorum, n. 396. pag. mihi 193. de tom. 4. „ Continet *Enarrationes in Psalmos*. Qua „ in opere &c, & in quo concinnando „ versionem ex LXX. *Interpretibus* factam „ constanter sequitur.

Ea autem versio Ptolomaei Philadelphi Ægypti regis, & Demetrii Phalerei eius

(1) Iac. 4. 6.
(2) Rom. 10. 14.
(3) Psal. 21. 27.

eius Bibliothecarii cura facta ſeptuagintaduos interpretes habuit: licet paſſim ſeptuaginta dicantur.

Iure autem meritiſſimo Auguſtinus iis verbis auream hanc ſuam Opellam exorditus e t. Quum enim de Altiſſimo plura praedicaturus eſſet, & omnia in eius magnitudinem praeconia derivaturus: quid aliud praefari poterat, vel debebat: niſi tanti Moecenatis celſitudinem nullis prorſus finiri limitibus? Ut ſic interim conceptu uno plura complecteretur; divinae in ſe, altiſsimaeque eloquentiae ſtimulos excitaret; & Lectoris exſpectationi conſuleret, ne forte parem rei orationem poſtularet.

Eadem divina ratione undecimum Librum exorditur, in quo ſcilicet de nova re ad finem uſque totius operis diſputationem init; ut nemo ſit, qui aliquando tandem non videat, nonniſi ad majorem Dei gloriam integram hanc Opellam ſcriptam fuiſſe.

I. Iam vero prima facta ineunda eſt, ut optimam Auguſtini famam, totius orbis ſenſu parctam a nebulonum quorumdam cenſuris, & blaſphemiis, Numinis, cui Auguſtinus, & Monnica tam bene famulati ſunt, ſubſidio implorato, vindicemus.

Eos inter, qui de Auguſtino dura quaedam protulere, eminet *Deſiderius Eraſmus Roterodamus*. At vero nullum orbis protulit hominem, qui in Doctorum ſummum tam capitali exarſerit odio, ut *Joannes Clericus*. Unde & de utroque quidquam praefari, maxime quoniam & imperitorum manibus commentarii hi noſtri terendi ſunt, aequum, & etiam neceſſarium videtur.

Deſiderius Eraſmus, natus Roterodami, amplae Hollandiae urbis die 28. Octobris anni 1465., vel, 1467. Gerardum ex Gouda item Hollandiae urbe patrem habuit: qui a parentibus Eccleſiaſticae conditioni deſtinatus, Margarita Medici filia, quam iam ſtupro impleverat, raptu abſtracta a parentibus, clam fugam arripuit; filium eo neſario concubitu, genitum, Sacris, quae nimis faſtidiebat, ſubſtituens. Vix natus infans, Patris nomen imitatus, dictus eſt *Gerardus*; hoc eſt Gerardus filius Gerardi. Sui tamen, aetatis adceſſu, compos factus, & adtendens apud ſuam gentem, Gerardum, fere idem eſse, ac apud Latinos, deſiderium: maluit *Deſiderius* appellari. Cui etymologiae adhuc inſiſtens, vocem graecam, *Eraſmus*, deſiderium ſignificantem, ſuum voluit eſſe cognomen. Patre è vivis erepto, urgente Tutorum conſilio: Auguſtinenſium, quos Canonicos Regulares appellamus, in Monaſterio SS. Georgii & Cyrilli Civitatis Stein (quod paulo poſt ſuppreſſum eſt) habitum ſumſit, quem tamen inde longe aequiori animo, religioſam vitam pertaeſus dimiſit, cupiens nullo cohiberi fraeno, arbitrio indulgere; & profugi inſtar amplioris eruditionis capeſſendae praetextu, incerta ſede, & lege per orbem vagari. Mendax ero, & iniquus, ſi infici tus fuero, *Deſiderium Eraſmum* a copioſis, & inſignibus naturae dotibus paratum, & inſtructum fuiſſe; Prompto, acri, & ſplendido ingenio fuit, & tenaci felici memoria polluit. Et ingenium autem, & memoriam longa adſidua lectione, litterariiſque exercitationibus Importunis etiam, ac faſtidioſis excoluit; talis denique fuit, qui inter ſui aevi ſummos viros facile adcenſeri poſſet: & altiora Litterariae reipublicae ſubſellia occupare; Niſi quod dum ambit in Eloquentia, in Philoſophia, in Theologia: & in quavis facultate doctrinae inſignia adipiſci, & ubique primas tenere: nullam prorſus facultatem abſolute conſequitur: factus omnium Muſarum ſervus, domeſticus vero, ſeu amicus nullius; Talis inquam factus qui in omnem propemodum arenam proſilire poſſet: nullum tamen fortiſſimorum athletarum proſternere. At inquies: Ita forte a natura ſtatutum eſt, Alii nati videntur pluribus leviter delibandis: alii paucis quidem, ſed abſolutiſſime poſſidendis: ut & in rem hanc illud inculcari poſſit; *Eſt unicuique ſuum ingenium, & propria ſors*. Ita, ut vis, res iſta ſe habeat, quam nunc diſcutere otioſum eſſet. Quod altiori mente renendum cenſeo, iſtud eſt: *Eraſmi* ſcilicet ingenium, quanquam in varias partes dictractum, in nonnullis, ad quae magis ferebatur, mediocritatem utcumque exceſſiſſe; At vero eum malo neſcio quo genio, ad convicia, & cenſuras paſsim rapperetur: & non poſſet non inconſtanti iudicio rem unam, eamdemque diſcutere: & hanc non mordere, cui olim blanditus fuerat; nullum, ſaltem circa res illas, quibus iudicii maieſtas principatur, ſcripſit abſolutum opus, quod non inquinaverit, & cui omnis plauſus debeatur. Cum autem *Eraſmus* malo illi genio non reluctaretur, ad tantam ſenſim audaciam, & ſentiendi libertatem declinavit: ut vetuſtum adagium, vel problema de Platone Gentium, & Philone Iudaeorum oraculo: *Aut Plato Philonizat: aut Philo Platonizat*: ab Eruditis ad ipſum daductum ſit: nempe: *Aut Eraſmus Lutherizat; aut Lutherus Eraſmizat*. Qua quidem audacia, & libertate ut Catholicorum

censuras, & odium: ita haereticorum plausus, & existimationem in se concitavit; gaudent enim hi, homine litterario in orbe celebri, & in speciem Catholico duce, ac magistro, ima vertere summis, & quadrata rotundis mutare; cuncta pro ut libuerit, una vel altera, & si levissima coniectura adducta, in dubium, & suspicionem vocare: fervidioris pietatis viros deridere: summos vetustissimos Ecclesiae Doctores, cum favent, extollere, cum adversantur, ceu e trivio viros excipere: nulli Patrum, immo nec decem Patribus ut proprio mercurio fidere; ubique censoriam virgam exercere; nemini parcere, omnium proscindere famam; Ecclesiasticorum eximias virtutes tacere, dissimulare: vel levissimos autem naevos omni studio retegere, & pingere; orbi, maxime simplicioribus, mille artibus, & omni lividae orationis genere facere magnos, amplificare. At iam satis.

Quaeres: An *Erasmus* nedum liber, nedum audax nedum impios: sed & haereticus vere, & proprie, & serio dicendus sit? Maior Eruditorum pars, ut ingenuè loquar, arbitratur non esse dicendum: Duplici vero momento: Scripta siquidem ille sua Ecclesiae iudicio subiecit. Datisque ad summos Ecclesiae Praesules modestis Epistolis, ab illis noxiarum suarum veniam postulavit. Quibus tamen Eruditis minime adsentior: Primum enim momentum, quod veluti praecipuum passim adducitur, otique gravissimum est, quo scilicet plures deceptos homines ab Ecclesiae castris non semovendos statuimus. At non ita bonus ego sum: ut illud obesa nare praeterire velim; Quid enim ad Ecclesiam, si tua eius iudicio submittas: & interim non in subtilibus, & obscuris erres; sed & in vulgaribus, atque manifestis: de quibus homines te longe rudiores, dummodo pii, iudicare possunt? Et interim, non inde improbanda, sed iam centies improbata praedices? Te ne Catholicum dicam humana infirmitate deceptum? Immo vero iniquum vaferrimum seductorum, qui Ecclesiam matrem adpellasti, ut sinum proderet, in quem iacularcris. An non talis fuerit *Desiderius Erasmus*, an non & in manifestis a veritate, a pietate, a religione exorbitaverit, dicant qui eius scripta mente a praeiudiciis libera, & nare emuncta perlegerunt. Alterum quoque momentum, a nonnullis Eruditis in *Erasmi* favore adductum frivolum est; saepe quippe ille Divinis amicitiam spopondit, at nunquam reddidit; nec aliquando ita constanter, solemniterque resipuit, ut vere, & serio se resipuisse prodiderit.

II. At quidquid sit de *Erasmi* persona, ad illius, qui decipi nequit tribunal deducta die 1. Iulii anni 1536. Plurimas certe eius doctrinas improbandas, atque diris devovendas esse, nemo Catholicorum diffitetur. Nostri autem instituti est, quae in Augustinom protolit accurate discutere.

Tot autem de *Erasmo* diximus: ut si de *Ioanne Clerico* (1) paria dixerimus, insignam abs dubio Lectoribus, qui in commentariis brevitatem postulant, molestiam inducturi simus. Sed nec ratio postulat, ut plura de isto dicamus; Haereticus quippe fuit manifestus: & toties nos provocabit, ut si quae nunc hac, nunc illa occasione dicturi sumus, simul iungas, longe de eodem plura, ac de *Erasmo*, habiturus sis. *Ioannis Clerici* ingenium plurimum equidem Erasmiano concessit; at nec ipsum vulgare, immo egregium, libris, & quidem non unius generis, e manibus nunquam dimissis toleranter exercitatum. At vero quum *Ioannes Clericus* supra fidem natura iniquus, & superbus esset: & tam libenter calumniae, dolo, & convicio indulgeret; vix autem haud nunquam veritatis amore scriberet; tot tenebris, ut huius generis hominibus solet contingere, captus est: tot deceptus fallaciis: tot quisquiliis, erroribus, & blasphemiis paginas suas foedavit: ut mihi eius ingenium puer videatur in utero egregie conceptus, qui tamen dum emitteretur, mox detruncatus, vel praefocatus est. Unde patienter ferent *Ioannis Clerici* ingenii admiratores, (quorum non paucos etiam ex Catholicis novi) si cum eo velut, nedum impio, sed & e trivio, & vacui cerebelli homine disputavero.

Desiderius Erasmus non peculiari volumine, sed prout casus tulit, & sparsim in Augustinum blateravit. *Ioannes Clericus* tamen integro propemodum libello, dum se Augustinianorum dictorum expositorem simularet. De quo ut Lector prorsus certior fiat; adtendat Casimirum Oudinum ordinis Praemonstratensis Apostatam, qui tomo 1. Commentarii de Scriptoribus Ecclesiae antiquis, saeculo 5. n. 420. Dissert. singulari de Editionibus &c.

(1) Natus Genevae an. 1657. 29. Martii. Obiit Amstelodami die 8. Ian. an. 1736. aet. 79.

&c. cap. 6. de Appendice Augustiniana *Ioannis Clerici* &c. ,, Ioannes Clericos,
,, qui damnat alios novis Sanctorum Pa-
,, trum editionibus incumbentes, oti Io-
,, annem Martianay in Quaestionibus Hie-
,, ronymianis, quas dictus Clericus circa
,, eumdem edidit, quod Hieronymo *mul-*
,, *tas observationes*, *& notas* addidisset,
,, qoae nulli osui erant: quam ut molem
,, voluminom Hieronymianorum, eorum-
,, que *pretium* angerent: atque ita em-
,, ptores ab emendo ob enorme pretium,
,, & lectores a legendis illis ob taediom
,, avocarent, in illud, culus alios arguit
,, ipse omnium primus impegit in editio-
,, ne operum S. Augustini omnium anni
,, 1700. Amstelodamensi, quam Tomis, seu
,, volominibus XIV. in folio distinctam vendi
,, vidimos hic Lugduni Batavorum, enor-
,, mi auctione pretii: inutili tot volumi-
,, num partitione, & compactione, ac
,, meditata a Bibliopolis deceptione eo-
,, rum, qui minus sibi, suisque pecuniis
,, non disperdendis, attendunt. His non
,, contentus, ot obtemperaret typogra-
,, phis, mercenarium ipsum condocenti-
,, bus; anno 1703. *Appendicem Augusti-*
,, *nianam* sub ficto *Ioannis Pherepoui* no-
,, mine, ac Tomi duodecimi titulo ede-
,, re circa principia a se adversus alios
,, stabilita aggressus est.) Et ploribus in-
,, terpositis. ,, In hac vero Appendice
,, Augustiniana a Ioanne Clerico conge-
,, sta, haec continentor; Opus illud falso
,, inscriptum est, *impressum anno* 1703.
,, *Antuerpiae*, *sumptibus societatis*: cum
,, constet editom fuisse Amstelodami apud
,, Fratres Huguetanos, & Petrum Mor-
,, tier, apod quos venditor. Incipit Ioan-
,, nes Phereponus *Praefatione*, quam tomo
,, hoic XII. praemittit, ut rationem *Ap-*
,, *pendicis huius* a lectae reddat, & quae
,, in ea continentur recenseat. Quantum
,, autem de se Ioannes Clericus praesu-
,, mat, quanto fastu turgeat, abunde ex
,, praefatione ista liqoet, ubi Augustinum
,, sibi longe inferiorem facit, se autem
,, *a triginta annis Dei minime fallacis*
,, *lumino*, *sive per rectam tantam ra-*
,, *tionem*, *sive per revelationem ad nos*
,, *delata*, *solo attendere conatam esse*:
,, *ita ut magistros omnes &c. Quamobrem*
,, *& Dialecticum &c. & Grammaticam*,
,, *ut Criticam &c.* Nihil unquam istis ver-
,, bis insolentius dici, quibus eruditio-
,, nem suam Ioannes Clericus orbi littera-
,, rio commendatam esse cupit) Et in fi-
,, ne eiusdem cap. 6. ,, In hoc tomo XII.
,, a pag. 1. ad 470. nihil omnino est,
,, quod ad laborem Ioannis Clerici spe-
,, ctet, excepta Praefatione, quae super-
,, biam eios orbi letterario detegit. A
,, pag. 471. ad 612., qua Tomus con-
,, cluditor, vix columnae viginti ex la-
,, bore Clericali procedont, aliis omnibus
,, vel ad Desiderium Erasmum, Henri-
,, com de Noris, vel ad alios pertinen-
,, tibos, Unde mirum est tanto fastu no-
,, men suum Tomo huic praefixisse, in
,, quo tam modica laboris pars ad ipsom
,, spectat. Agunt de hac Appendice Au-
,, gustiniana Acta Eeruditorum Lipsiae an-
,, no 1703. mense Iulio pag. 289. ad
,, 292.) Qoi etiam sub finem cap. 5. ,,
,, Editio Amstelodamensis distinxit hoc Vo-
,, lumen in duo (*nempe*, 10.) absurde,
,, & inutiliter, contra mentem Monacho-
,, rum illorum, qoi tantis coris incubue-
,, rant emendandis D. Augustini operi-
,, bus . . . . . Debentur hae nugae Ioan-
,, ni Clerico, qui victum sibi comparat
,, ex opera inutili, quam Bibliopolis Am-
,, stelodamensibus praebet.,,) Haec haere-
ticus, qui circa an. 1725. floruit, de haereticorum scelestissimo, qui tum senescebat,

III, Contra hunc iratis diis scriptom libellum calamum acuere Robertus Sanchinus haereticus Anglus, & quidam Calaber: quorum tamen libros nec post diligentiam omnino oiaximam me habere potuisse ingenue, & religiose contestor. De qoo profecto diu dolui; & nonnisi tunc respiravi, quum Eruditorum quorundam testimoniis, & aliqoot etiam conjecturis suasus sum *Ioannem Pherepo-num* a duobus illis acriter quidem vellicatum; at non prorsus, exacte, & ubique discussum. Mihi autem consilium est, & virgulas *Ioannis Pherepoui*, Confessiones has concernentes, ad examen vocare: & nec unum commentariorum, etiam quos onestos dicunt, omittere.

In eundem impium libellum scripsit & Ludovicus Antonius Muratorius, sub Lamindi Pritanii larva delitescens, Lib. 2. & 3. de Ingeniorum moderatione in religionis negotio; qoem certe ad manus habeo; ita tamen frigide, atque subtimide, ot stomachum moveat. Equidem ibi, ut alibi, profuso Lamindus sermone otitur, sed prorsus elumbi: ut fere nihil tandem concludat; fiatque scurrae similis, qui plumbeo certans pugione, centum ictibus nec semel, nisi forte in pelle sauciat adversariom. *Ioannem Pherepouum* ioniorum haereticorum scelestissimum, & procacissimum nedum Augustini sententias improbantem: sed & ipsum S. Doctorem dicteriis, conviciis, & blasphemiis proscindentem fere obsequio suspicio; & vix, ut plurimum, damnat, ac

re-

repellit ut intemperatioris criticae hominem. Plures accusationes recitat, & intactas relinquit. Ex illis autem quas in hasce Confessiones *Pbereponus* iaculatur, nec recitat nisi quatuor, nempe quas habet ad cap. 12. Lib. 8. cap. 7. Lib. 9. cap. 3., & 38. lib. 10. Nisi forte aliqua mihi exciderit, nec enim ordinatae sunt, sed dispersae, & inter innumera frigida verba confusae. Quot vero alii *Pberepani* commentarii discutiendi supersint, ex dicendis quisque deprehendet. Nec enim est Augustini liber, in quem tam saepe, & acriter *Pbereponus* debaccatus sit, ut in hunc Confessionum, qui varii multiplicis generis doctrinas, sententias, & historias complectitur. Quibus omnibus expensis, nemo prudens, ut confido, me vel in Lectores, vel in Lud. Ant. Muratorium iniurium dicet, si totiens cum *Pberepono* pro Augustino certans, responsionum, quas ille reposuit, nec semel meminero. Vide tamen infra l. 3. c. 11. F. l. 8. c. 2. E.

IV. Hisce ad dicendorum lucem delibatis; primum quid generatim *Erasmus*, atque *Pbereponus* in has confessiones iaculati sint videamus.

Erasmus Censura ad Libros Retractationum, & Confessionum, post initium „ Libris Retractationum omnium
„ operum suorum argumenta contexuit,
„ & confessionum libris vitam omnem
„ suam depinxit, quorum utrumque
„ tam diligenter ab illo factum est, ut
„ iniquior aliquis suspicari possit, non
„ prorsus abfuisse humanum affectum
„ Κενοδοξία seu φιλαυτία cuipiam af-
„ finem.) Et sub finem. „ Porro Confes-
„ sionum libri. . . . . . Habent quiddam
„ peculiaris molestiae. Primum in hoc,
„ quod multa de seipso commemorat
„ partim &c. partim ad gloriae speciem
„ accedentia. Quid autem fastidiosius,
„ quam humani livor ingenii, si quis
„ quid, quamlibet modestè de seipso
„ praedicet? „

Erasmi iam foetidam crambem recoquit *Ioannes Pbereponus*, eamque anxioribus curis ad mensam suam advocat, dum insidiatur capiti 3. lib. 10. huius operis; ne autem per omnia *Erasmi* psyttacus videatur, copiosioribus hisce verbis illam recantat „ Sunt qui
„ suspicentur, cum multa Augustino ob
„ priorem vitam, ab adversariis, quos
„ non paucos habuit obiicerentur, eum
„ Confessiones hasce scripsisse, quasi Apo-
„ logiam quamdam obliquiorem, in qua
„ fateretur veluti apud Deum, quod
„ negare non poterat. Cetera vero prae-
„ termitteret, aut emolliret: & quae-
„ cumque ad honorem suum facerent,
„ quasi aliud agens exaggeraret. Quae
„ suspiciones quamvis forte iniquio-
„ res sint, ex inusitata tamen nascun-
„ tur ratione, qua Augustinus cum Deo
„ garrit, atque argutatur: rhetoricoque
„ fuco, quo pictae sunt hae Confessio-
„ nes. Dum tam multa de se apud
„ Deum, immo apud homines loquitur
„ & tam multa perexigui momenti, ad
„ alios quidem quod adtinet, narrat ne-
„ mo est qui non quaerat: cui bono?

Rx. Quaerimus a *Pberepono*, quinam Catholicorum iniqua & impia suspicione illa capti sint? Integer immo Catholicus orbis, ut typis, atque tonsoribus notum est, maxime, & potissimum ex Confessionibus, atque Retractationibus Augustini humilitatem, & modestiam agnoscit & praedicat. Quisnam inquam id suspicatus est, nisi solus *Erasmus*? Quid vero tam iniqui hominis suspicionibus ponderis? An parcere debebat *Erasmus* Dei famulo, qui nec Matri pepercerat? Quid autem ille de Virgine senserit: ut eius in humani generis salutem curam pinxerit: quali plausu verba, phrases, & preces, quibus eidem Ecclesia obsequitur, exceperit, observaverit, novimus; rudiores vero noscere possunt a Petro Canisio Societatis Iesu erudito, & pio theologo lib. 5. cap. 10. de Maria Deipara Virgine.

Quamquam *Erasmum*, & *Pberapanum* *Erasmus* ipse depellit. Inquit enim eadem Censura post priora verba recitata „ Verum res longe secus habet, si
„ quis optimi viri consilium expendat. O-
„ lim solemne erat praestantium virorum
„ gesta libris, & orationibus celebrare
„ . . . . . Perspiciens igitur frequenter
„ in historiis huiusmodi multum falsita-
„ tis inveniri, sive immodico studio, sive
„ errore scriptoris, sive &c. maluit ipse
„ sui historiographus esse, nimirum sibi
„ conscius, quam non assentaretur sibi
„ &c.) & post med. „ Suas vero dotes,
„ nec ignoravit ob stultitiam, nec odit ob
„ putiditatem. Verum hactenus ut ea
„ res nihil officiat hominis insigni mode-
„ stiae. Non aliter amat, non aliter
„ praedicat in se dona Dei, quam
„ amaret, & praedicaret in aliis. Igno-
„ rare tua bona, stupiditatis est: non
„ praedicare Domini benignitatem, in-
„ gratitudinis est: non expendere in uti-
„ litatem proximi quod acceperis, im-
„ pietas est. Non gaudere de fructu fra-
„ terno, quem Dominus per te contulit,
„ impii simul, & ingrati livoris est. Quo-

modo

„ modo depromes talentum in usuram, „ si non agnoscas quid tibi traditum sit? „ Quomodo possis inde tollere cristas, „ quod intelligas totum esse gratuitae „ Dei benignitatis? Quoties autem divina „ bonitas te velut organo dignatur uti „ ad iuvandos alios, non habes quod „ insolescas, sed habes unde gratulere „ fratribus, unde gratias agas Deo, tuo „ pariter & illorum nomine. Sic amavit, „ sic praedicavit suas dotes vir sancti li„ mus.) En *Erasmus*, qui ot, de Pelagio, sua ipsius professione damnato observavit Prosper, *ore malam extinxit sobolem, quam protulit ore*. Quanquam non debebat iniquitatis sator, eam suspicionem prodere, quae nulli prorsus momento nititur, quaeque in nullios aut Catholici, aut etiam haeretici non supra fidem scelestissimi mentem venire poterat. Qui etiam sic Augustino vindicato, pietatem tamen suam non vindicavit: quoi iterum eandem suspicionem inculcans, *Primum quod multa de seipsa commendat &c. partim ad gloriae speciem accedentia &c.* Quo fere innuit se non adhuc conquiescere.

Verum nimis vago, & fere indefinito, quanquam robosto *Erasmi* sermoni quaedam addenda sunt: quae rem magis e proximo orgeant. Quorum tamen, ne commentarius hic in immensum abeat, velut semina nunc exhibebimus, quae in Operis decursu saepe digerentur, & firmabuntur,

Plures & naturae, & gratiae dotes, quibus redimitus fuit Augustinus omittit. Quas vero commemorat, mira religiosa dexteritate adtenuat, & ut ita loquar enervat. Si quas autem naturae dotes integras prodit; quid ambit? morum gravare maculas, & excusationum diverticula tollere. Nec, si cuncta sagaciter expendantur, dete hae illae dotes ad augendam insignem Augustini famam idoneae deprehenduntur: quum aliis rationibus essent notissimae; & eximiis ex operibus nobis relictis, nemo licet rudis non prospexisset, divinum hominem teneris iam ab unguiculis singolaris ingenii dedisse specimen. Quid vero Augustinum cogebat, nonnulla aeternam in oblivionem itura; immo & eis, cum quibus confessiones scribens, conversabatur, aliisque eiusdem aetatis incognita retegere, & scribere: ex quibus lividi homines, & impudentes aemuli fucum possent incautis facere, tantive ingenii altam famam deprimere? Eius generis sunt, puerum se in scholis vapulasse; In Graeci idiomatis studiis vexatum nimis, & tortum &c. de quibus tamen praeiudiciis opportunis locis disseremus. Idem autem pari ratione expendi valet in iis, quae ad gratiae conditiones adtinent. Augustinum nondum sacris undis renatum in vitia effusis habenis ivisse, coaetaneis pluribus forte notum erat; sed quid eadem vitia publicis solemnibus scriptis retegere universo terrarum orbi, & posteris omnibus ad exitum usque mundi futuris? Augustini coaetanei, & posteriores etiam historici S. Doctorem nobis pringuat ceu hominem divinis charismatibus mirum in modum perfusum, mortalibus, & Caelitibus carum, A quo habemus, nisi ab ipsomet in Confessionibus hisce, per annos fere triginta sordibus immersum, & Manichaeorum fabulis dementivisse? Caelis autem, & piis hominibus durum fuisse, & exosum? Si vero Augustinus illis scripsisset, qui eum saeculo indulgentem optime noverant; cur & ea detegere, quae nonnisi Deo, & sibi nota erant? quid tanta arte, rhetorica, & dialectica minutiora grandia facere. haec vero maxima, enormia? omnia denique augere, dilatare? En igitur quam iure, & merito quispiam suspicari possit Augustinum Confessiones scripsisse, ut inanem gloriam captaret! Quin immo; en quam fidendum sit Possidio, qui cum eo ferme quadraginta annis fideliter vixit, in Praefat. Vitae dicenti. „ Hoc enim facere voluit, ut „ ait (1) Apostolus, ne de se quisquam „ hominum supra quam se esse noverat, „ aut de se auditum fuisset, crederet, „ vel putaret, humilitatis sanctae more „ otens &c.) En quam ingenue ipse S. D. Epist. 231. (Alias 264.) n. 6. Dario scripserit. „ Sume itaque fili mi .... libros „ quos desiderasti, Confessionum mearum: „ ibi me inspice, ne me laudes ultra „ quam sum: ibi, non aliis de me cre„ de, sed mihi &c. „ Utinam ergo alii Augustini vitam scripsissent: a quibus virtutes haberemos fuso, exactiori calamo pictas: vitia autem non dilatata. Possidius enim, quod saepe fastidio, & vix non ira meditor, nimis compendio studuit.

Iam vero Augustino a superbiae nota exemto; *Pheroponi* modestiam admiremur. *Quamobrem* (inquit in Praefat.) *& Dialecticam diligenter colui, ne ratiocinando fallerer: & Grammaticam, ac Criticam, sive litteras Hebraicas, sive*

(1) II. Cor. 12. 6.

ſive Gretas ſpectet, lectionemque indefeſſam, non verſionum, tantum, ſed & authenticarum Scripturae librarum Dialecticae pro virili adieci &c. Quae ſupra & infelix Apoſtata horrore meditabatur. Haec *Pbereponus*, non alibi, non quoudam; ſed in miſeris illis chartulis, in quibus Doctorum mudeſtiſſimum iactantiae, & tumoris iamiam accuſabat. Ita iuxta fabulas, quondam rana thronum occupare ſatagebat, a quo Iovem ſe detur baſſe ſomniabat. At iam olim canebatur: *Carmina vel poſſunt caelo deducere lunam!* Et haec in calumniam ſuperbiae.

Deum vero Auguſtinus adloquitur quandoquidem & adloquuti ſunt David, Iob, Ieremia; & alii Sacri Scriptores: ut privatos pios homines plures omittam. *Pbereponus* cum Luthero, cum impiis, cum tenebris *garriat*; congruum eſt enim unumquemque ſuis cum amicis *garrire*. Item, Deum adloquitur, ut certi ſimus, ipſum *Pberepano* longe diſſimilem eſſe: animum videlicet adhibere non multiplicem, & tortuoſum: ſed ingenuum ac ſimplicem; quod ante med. Cenſurae & *Eraſmus* iam obſervaverat hiſce verbis „ Horum (*mendacii, amplificationis virtutum. & miraculoram &c.*) „ ne quid accidere poſſet, Auguſtinus „ ſuo penicillo ſeipſum nobis depinxit; „ idque ut maiore cum fide faceret, „ nec mala ſua reticuit, nec hominibus „ iſta loquitur, ſed Deo confitetur, „ cui mentiri nec pium eſt, nec tutum. „

Et nos autem non ſemel obſervavimus argutiis Auguſtinum libenter indulgere; nec mirum tamen: pollebat enim ille ingenio ſupra modum ſubtili: unde & volens nolens ad argutias declinabat. Quod etiam *Eraſmus* commonuerat longe poſt initium Epiſt. ad Alphonſum Fonſecam Archiepiſcum Tolet, inquiens „ Difficultatibus quaeſtionum „ alebatur, huc quiſquis provocabat, „ prorſus equum, ut habet proverbium „ in planiciem invitabat: nec ullis materiis lubentius indulſit, quam quae „ ſubtilitate torquerent, nec conquieſcebat, donec nodos omnes explicuiſſet „ *Pbereponus* autem habetinris ingenii homo ab argutiis praecavit. Item, argutiis utitur Auguſtinus, ut culpas ſuas amplificet, merita diſſimulet, & Dei virtutem adtollat. *Pbereponus* ſi quando vel pueriliter *argutatur*; propriam gloriam ambit: Auguſtini vero, Hieronymi Ambroſii, & totius orbis maxime religioſi dedecus, & infamiam.

Cum autem Cartagine, Romae, & Mediolani, quae totius orbis principes civitates erant, eximiis plauſibus Rhethoricam docuerit Auguſtinus: iam praeſentiebamus fore ut aliquando ab humanis licet ſtudiis avulſus, pulcre, ornate, apte, rhetorice ſcriberet. Mirum autem eſt, *Pbereponum* Grammaticalibus quamquam ſtudiis diſtentum dicendi venuſtatem, & ſplendorem non eſſe adſequutum. Cur vero nun ita conſtanter & ubique ut in Confeſſionibus hiſce elegantiam Auguſtinus ſervavit? Ut homines ad eius voluminis lectionem pelliceret, in quo tanto ſtudio Numinis maieſtatem, clementiamque; animae vero ſuae abiectionem, & ruditatem pinxerat; quod ipſemet forte innuere voluit illis verbis n. 13. cap. 20. lib. de Dono Perſever. *Quid autem meorum opuſculoram frequentius, & delectabilius innoteſcere potuit, quam libri Confeſſionum mearum.* Diſplicuit tamen *Pberepono* Auguſtini rhetorics, quod geſtiret latinae linguae, ut Grecae imperitiam (de quo tamen ſuo loco (1) illi exprobrare.

Nil mirum autem ſi tanta arte, & vafritie Auguſtino calumniam intentavit *Pbereponus*, fictis eam perſonis ſupponens, *ſunt qui ſuſpicientur &c* cum *Argumentum* (2) *Theologicum ab invidia ductum* tam bene calluerit, ut primus ipſe tom. 1. Philoſophiae, & quidem Lite pertractaverit. Egregium quidem *Argumentum Theologicum, ab invidia ductam*, quod nec Auguſtinus Dialecticorum princeps, nec Ariſtoteles, nec Plato, nec quiſpiam hominum, niſi forte tenebrarum princeps excogitaverat; Ignem in palearium immittere, ut flagret: & inde e proximo conſiſtentes honeſtus viros de ſuſcitato incendio criminari. Adtendere tamen debebat *Pbereponus*, dum haec Eruditis in Auguſtinum ſcriberet, non Gregorii (3) Leti Filiae ſe fabulari.

Et haec in *Eraſmum* atque *Pbereponum*: qui in Confeſſionibus hiſce, ſuperbiae, & iactantiae veſtigia deprehendi effutiebant; Cum tamen prima illa verba, *Magnus Dominus, & &c.* mox prodant quam religioſo, nobili fine a Doctorum mudeſtiſſimo ſcriptae ſint.

In *Pbereponum* diſputabimus frequentiſſime; At maxime hoc cap. comm. ſequenti, & comm. G. cap. 4. comm. G. cap. 5. D. cap. 7. C. cap. 11. M. cap. 16.

---

(1) Lib. 10. c. 39. A. n. XV.
(2) Vide lib. 10. c. 31. A.

(3) Filia Gregorii Leti Ordin. S. Francisci Apoſtatae *Pberepons* uxor.

16. A. G. & K. cap. 18. H. cap. 20. C. Lib. 2. cap. 2. E. cap. 7. B. Lib. 3. cap. 3. G. cap. 6. O. cap. 7. H. c. 11. F. a. 11. Lib. 4. cap. 3. I. cap. 5. G. cap. 12. C. cap. 14. A. G. Lib. 5. cap. 9. C. cap. 10. B. cap. 13. E. cap. 14. B. D. Lib. 6. cap. 2. D. cap. 3. E. cap. 8. B. cap. 9. A. cap. 10. 13. cap. 13. 13. cap. 16. E. Lib. 7. cap. 6. D. cap. 9. B. E. Lib. 8. cap. 2. B. E. H. cap. 3. A. cap. 4. A. B. cap. 5. B. E. cap. 7. D. cap. 8. C. cap. 12. D. E. H. I. K. Lib. 9. cap. 2. I. cap. 3. H. cap. 6. F. cap. 7. D. cap. 10. F. G. I. cap. 12. H. cap. 13. C. Lib. 10. cap. 3. A. cap. 29. A. cap. 32. D. cap. 35. F. cap. 39. A. cap. 42. A. Lib. 11. cap. 2. G. cap. 10. B. cap. 23. D. Lib. 12. cap. 1. B. cap. 3. B. cap. 17. A. Lib. 13. cap. 11. A. cap. 18. D. cap. 21. D. cap. 24. A. cap. 25. A. cap. 29. A. cap. 32. A. cap. 33. B. cap. 36. A.

Non ita frequenter, & proposito in *Erasmum*: sed opportunis tantummodo aliquot digressionibus, octo forte, vel decem.

(*b*) *Et laudare te vult homo &c.* = Exorditur hic suas calumnias *Ioannes Phereponus* honesti commentarii specie. Si enim mox contumeliosas voces congereret, & blasphemaret; in ipso vestibulo offensi, deterritique vel utcumque honesti lectores, tam iratas paginas a seipsis proiicerent, & conculcarent. Adeoque non esset *Phereponus in Argumento Theologico ob invidia deducta*, Princeps, & Protoparens Dialecticorum. En igitur honestus commentarius. *Tò*, *&*, *perinde hic est*, *ac*, tamen: *ut sequens repetitio huius membri orationis ostendit*.

R. Nimis modestus es Apollinis primogenite, qui a nubibus tanto fastu descendisti, ut infantes balbutientes instrueres; huiusmodi voces, *tamen*, *adhuc*, *nihilominus*: & aliae innumerae, quae istis aequivalent, adeo in similibus sermonibus involvuntur, seu, illis aptari possunt, ut linguam, qua proferuntur, vel proferri possunt utcumque callentibus sola natura duce mox occurrant. Ut si dicerem: Altissimae mentis homo *Phereponus*; & traeniis libenter indulget! idem esset ac dicere: & tamen, & adhuc, & nihilominus naeniis &c.

I. Nunc ad Augustinum, qui duos cardines sistit, quibus tota haec opella niti debet, Dei magnitudinem, & hominis abiectionem: quod nempe hanc, & illam meditari ambiat, & pingere. Egregium religiosae orationis genus, quo nec integro saeculo nobilius excogitare possumus; ut ipse S. D. observaverat Lib. 2. Soliloq. Ipso fere initio: ubi sibi imponit rationis nomine, *Itaque ora brevissime, ac perfectissime quantum potes*. Respondet autem: *Deus semper idem, noverim me, noverim te. Oratum est*. Forte vero alludit Augustinus ad illud Iacobi 1. 18. *Ut simus initium aliquod creaturae eius*.

Modica autem homo pars creaturae Dei, tum si cum reliquis creaturis omnibus simul iunctis, ut liquet: tum etiam forte si cum solis Angelis comparatur. Angelos enim, quorum magnum numerum esse, omnis generis argumentum convincit: tot esse, ut & hominum, & etiam sensibilium rerum numerum vincant, & quasi in infinitum abeant, magna Theologorum pars opinatur. De quo passim illi in tract. de Angelis. Videat qui eam rem erudite disputatam ambit Augustinum Calmet. tom. 3. Thesauri Antiquitatum Sacr. & Profan. Dissert. de Angelis bonis, & malis, a pag. (iuxta editionem Luc. an. 1731.) 308. & Ioan. Laurentium Berti De Theolog. Discipl. t. 2. Lib. 10. cap. 5. Qui tamen iure, meritoque concludunt, non esse eam rem exploratam: adeoque non temere de illa pronunciandum. Primus nempe pag. 310. *Ma in queste materie il più sicuro è pensare, e parlare con sobrietà, e di non voler saperne troppo*. Berti autem Proposit. 1. *Videtur numerus Angelorum non esse hominum multitudine ampliorem; sed incerta res est, neque debet temere definiri*. Et in fine cap. *At quidquid dixeris, neque certa ratione probari potest, neque apertissime refutari*. Certe, ut & illi observant, immenso illi numero Augustinus non admodum favet; Quandoquidem Enchirid. cap. 29. n. 9. inquit. „ Alia vero creatura rationalis, „ quae in hominibus erat, quoniam peccatis, atque suppliciis, & originalibus, „ & propriis tota perierat, ex eius parte „ reparata, quod angelicae societati ruina illa diabolica minuerat (1) suppleretur. Hoc enim (2) promissum est „ resurgentibus, quod erunt aequales „ angelis Dei. Ita superna Ierusalem mater nostra, civitas Dei nulla civium „ suorum (3) numerositate fraudabitur, „ aut

B

(1) Ita Am. Er. Dam. & MSS. At Lov. & Am. *suppleret*.

(2) Lucae 20. 36.

(3) 4. feni. 4. 9. c. *A quibusdam*.

„ aut (1) uberiore etiam copia fortasse re„ gnabit. Neque enim numerum aut san„ ctorum hominum, aut immundorum „ daemonum, novimus, in quorum locum „ succedentes filii sanctae matris &c.) „ Et Lib. 22. de Civit. Dei, cap. 1. in „ fine. „ Qui (*Deus*) de mortali proge„ nie, merito, iusteque damnata tantum „ populum gratia sua colligit, ut inde „ suppleat, & instauret partem, quae „ lapsa est angelorum; ac sic illa dile„ cta, & superna Civitas non fraudetur „ suorum numero civium, quin etiam „ fortassis & uberiore laetetur.

Si vero in Patres, & ethnicos etiam doctores incurras, hominem maximam creaturarum partem dicentes; noli haesitare; De pretio, non de numero, & mole loquuntur, Ut Ovidius Naso Metamorphoseos Lib. 1. v. 67. 68. 69. & 70.

„ Sanctius his animal, mentisque
„ capacius altae
„ Deerat adhuc: & quod dominari
„ in cetera posset.
„ Natus homo est, sive hunc divino
„ semine fecit
„ Ille opifex rerum: mundi melioris
„ origo.

Quo etiam spectant pentametri versus Illi Virgilio in Incompletis tributi, qui incerta sede vagantur.

„ Non vos, non (2) vobis nidificatis
„ aves.
„ Non vos, non vobis vellera
„ fertis oves.
„ Non vos, non vobis mellificatis apes.
„ Non vos, non vobis fertis aratra
„ boves.

Sed & numero maior mundi pars utcumque homo dici potest: vivit (3) enim cum arboribus, sentit cum animalibus, intelligit cum Angelis. Item, in hominis corpore, si Physicis quibusdam credimus, omnium propemodum vegetabilium partes, formaeque deprehenduntur.

At Augustinus Dei maiestatem celebraturus; id expendebat, quod hominis conditionem dimittit. Cui tam nobile, & religiosum initium suis Confessionibus conferenti plaudimus iis cuiusdam Sibyllae carminibus:

„ Felices hominum illi censebuntur
„ in orbe
„ Qui laudare Dei supremi nomen
„ amabunt.

(*c*) *Homo circumferens mortalitatem suam*. = Corpus corruptibile. Vel, carnis concupiscentia. Utrumque enim per mortalitatem significare solet. Serm. 6. (Alias, de Divers. 17.) cap. 5. n. 7. „ Virga regnum significat; serpens mor„ talitatem. A serpente enim homini „ mors propinata est, Ipsam mortem „ Dominus dignatus assumere .... Mor„ talitate indutus est, quam infixit in „ cruce &c.) In Fragmento sermonis 8. (*De decem* (4) *plagis &c.* n. 1. „ Ser„ pens significat tempus mortalitatis hu„ ius: mors enim a serpente propinata „ est. Tamquam ergo cadentes de manu „ Domini in terram, mortales effecti „ sunt; unde proiecta virga ex manu „ serpens effecta est.) Lib. autem 1. de divers. Q.Q. ad Simplicianum, q. 1. n. 11. & 13. „ Certe enim ipsum velle in „ potestate est, quoniam (5) adiacet uo„ bis; sed quod perficere bonum non „ est in potestate, ad meritum pertinet „ originalis peccati. Non enim est haec „ prima natura hominis, sed delicti poe„ na, per quam facta est ipsa mortali„ tas, quasi secunda natura, unde nos „ gratia liberat Conditoris sibi per fidem „ &c. *Condelector* (6) *enim*, inquit, *legi* „ *Dei secundum interiorem &c.* Legem „ appellat in membris suis onus ipsum „ mortalitatis, in quo ingemiscimus (7) „ gravati: Corpus enim, quod corrumpi„ tur (8), aggravat animam &c. „) Similia docet Lib. de Catechizandis Rudibus, cap. 18. Lib. 11. de Gen. ad Litt. cap. 32. & alibi frequenter.

(*d*) *Circumferens testimonium &c.* = Liquet ex dictis. Cum sit concupiscentia originalis peccati consectarium, eius testimonium dicitur, quemadmodum enim cicatrix acceptum olim vulnus: & vultus squalor antiquam infirmitatem; ita propemodum concupiscentia antiquatam culpam designat. Qua Augustini sententia capitalis Novatorum error dispellitur; si enim concupiscentia peccati testimonium est: non igitur est ipsum peccatum, Quod & alibi adeo constanter docet, ut ipse Calvinus, cui summus, & unicus doctor est Augustinus, sa-

(1) Sic Am. Er. Dan. & MSS. At Lov. & Arn. *sed uberiore*.
(2) Quidam a. loco pro, *nos dicunt*, cctn.
(3) Vide Serm. 43. de cap. 7. Isa. (Alias, de Verb. Apost. 87.) c. 3. n. 4.

(4) Exod. 7.
(5) Rom. 7. 18.
(6) Rom. 7. 22. & 23.
(7) II. Cor. 5. 4.
(8) Sap. 9. 15.

fateri coactus sit Lib. 3. Instit. c. 3. parogr. 10. *Neque apus est Multum investigando laborare, quid hic veteres senserint &c. Inter Augustinum, & nos hoc discriminis interest, quod ipse concupiscentiam non audent vocare peccatum, sed infirmitatem, nisi consensus accesserit; Nos autem pro peccato habemus.* At Catholicam veritatem illam, nedum ab Augustino, sed & ab aliis quoque Patribus fuisse stabilitam Polemistae evincunt. Quamque iterum docuit, & firmavit Generalis Oecumenica Tridentina Synodus sess. 5. Decr. de Originali peccato. Sed & propulsatur alterum eorumdem iuniorum (1) haereticorum teterrimum, priori non absimile dogma: originale videlicet peccatum in baptismate radi, non prorsus convelli; si enim in renatis nonnisi testimonium peccati est: profecto convulsum, abiectum est peccatum, non tantum rasum; vestigium quippe animalis obscessionem insinuat. Quam item Christianam veritatem Sess. & Decr. paulo ante laudato Oecumenica Tridentina Synodus definivit. Nec est cur haeretici adeo decantant longum S. D. sermonem Lib. 1. de Nuptiis, & Concupisc. ad Valerium Comit. a cap. 25. illum quippe Theologi centies iam dilucidavere. Dicerem ego compendio: Omnis circa locum illum quaestio id intuetur: quo pacto dicat Augustinus, *dimitti, non ut non sit, sed ut in peccatum non imputetur.* Atqui, inquio ego, ibidem plura profert, quae innuunt vere tolli, & propulsari peccatum. Quamobrem ita cem in meridiana luce constitui posse mihi videtur; Peccatum originis in concupiscentia, ceu in nido delitescit, ceu in involucro implicatur. Accedit Baptisma: abit peccatum: remanet nidus, seu involucrum: nempe concupiscentia, vel fomes. Vigila, abiice praeiudicia: & tum legens integrum sermonem illum, quod nos diximus, videbis Augustinum docere. Verum peccatum omnino propellitur; concupiscentia vero, aut fomes dimittitur, non ut non sit, sed ut ad peccatum non imputetur. Remanet, inquam vera concupiscentia vero peccato evacuata. V. infra l. 9. c. 11. N. n. 1.

Ex dictis etiam reiicienda est Michaelis Baii Lov. Academiae doctoris, atque professoris foede olim decepti propositio ordine 74. *Concupiscentia in renatis, relapsis in peccatum mortale, in quibus iam dominatur, peccatum est, sicut alii habitus pravi.* Quale somnium illud viri, qui toties Augustini auctoritatem, & magisterium iactavit! Vestigium animalis nec ipsum animal est, nec in animal aliquando migrabit. Ac Baii propositiones Pius V. Gregorius XIII. & novissime, anno scilicet 1664. Urbanus VIII. in bulla *Eminentis* Vaticani stilo confixere.

(c) *Testimoniam quia superbis &c.* = Quia nempe peccatum nostrum ab Adamitico est. Illud autem in superbiae specie passim, & quidem iure meritissimo constituitur. Unde S. D. Lib. 11. de Gen. ad Litt. cap. 31. n. 41. „ Mox „ ut ergo praeceptum transgressi sunt, „ intrinsecus gratia deserente omnino nudati, quem typho quodam, & superbo amore suae potestatis offenderant, in sua membra oculos iniecerunt &c.) Qui etiam dixerat cap. „ 4. & 5. „ Ut etiam sic ostenderet animae superbiae ad eruditionem futurorum sanctorum &c. Nec arbitrandum est, quod esset hominem deiecturus iste tentator, nisi praecessisset in anima hominis quaedam elatio comprimenda, ut per humiliationem peccati, quam de se falso praesumserit disceret. Verissime quippe dictum „ est, (2) *Ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur.* Et huius forte hominis vox est in Psalmo (3), *Ego dixi in abundantia mea &c.* Deinde iam expertus quid mali „ habeat superba praesumptio &c. „) Idem docet Lib. 14. de Civit. Dei, cap. 13. per totum. Laudari etiam solent plures alii Augustini libri, quamquam non ubique fideliter.

Sed Basilium etiam, Chrysostomum, Prosperum, Fulgentium, Leonem Romanum Pontificem, Euchetium, Damascenum, Gregorium Rom. Pontificem, Bernardum, aliosque plures Patres ei suffragari sententiae, locis etiam insinuatis, testantur Theologi. Vide saltem S. Thomam, 2. 2. q. 163. art. 1. & 2. Depromitur autem ea sententia vix non manifeste ex Gen. 3. 5. Ecclesiastico 10. 15. Tob. 4. 14.

Si quaeras autem a S. Thoma; quaenam fuerit illa superbia? Respondet 2. 2. q. 163. ar. 2. talem fuisse, quae di-

(1) Lutherus Assert. 2. Kemnitius in examine Concilii, sess. 6. pag. 480. Calvinus, & alii.

(2) Prov. 16. 18.
(3) Psal. 29. 7.

divinam ſimilitudinem, non quidem exactam, vel propriam (hanc enim nonniſi ſatuus ambire poteſt) ſed quam *imitatioeis* dicere poſſumus expetierit; Unde in argum. *Sed contra* inquit: ſuper illud Pſalmi 68. *Quae non rapei tunc exolvebam*, dicit Auguſtinus: *Adam, & Eva rapere voluerunt divinitatem, & perdiderent felicitatem.*

I. Piget autem hic ſermonem conferre cum Scoto, doctore plurimum ſubtili, cuius ingenium inter totius orbis nobiliſſima veneror, atque ſuſpicio. Sed quaenam illa eiuſdem opinio, Adamitici peccati ſpeciem conſtituendam eſſe in nimia quadam amicitiae adſectione? Quod ita ille tradit: ac ſi Auguſtino duce ad opinionem illam adceſſerit. En eius verba in lib. 2. Sentent. diſt. 21. quaeſt. 2. in Scholio, pag. mihi 835. „ Primum „ ergo peccatum hominis non potuit „ eſſe immoderatus amor ſui, ſed ſe„ cundum quod dicit Auguſtinus, ubi „ ſupra, immoderatus amor amicitiae „ uxoris. Nam dicit Auguſtinus (1), „ quod *noluit contriſtare eam, quam* „ *credebat ſine ſuo ſolatio contabeſcere,* „ *& a ſe alienatam omnino interire*, „ ut habetur in litera diſt. 22. cap. „ illo, *Ex quo manifeſte*. Patet ergo „ quod non fuit amor concupiſcentiae, „ vel &c.) Exactior Aug. textus iſte eſt. Lib. 11. de Gen. ad Litt. cap. 42. & ultimo, n. 58. „ *Neque enim fruſtra eſt illud, quod Apoſtolus* (2) *ait*, Adam enim primus formatus eſt, deinde Eva & Adam non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta &c. n. 59. „ Ita Salomon „ vir tantae ſapientiae, numquidnam „ credendum eſt, quod in ſimulacro„ rum cultu crediderit eſſe aliquid uti„ litatis? ſed (3) mulierum amori ad „ hoc malum trahenti reſiſtere non va„ luit &c. Ita & Adam poſteaquam de „ ligno prohibito ſeducta mulier mandu„ cavit, eique dedit; ut ſimul ede„ rent, noluit eam contriſtare, quam „ credebat poſſe ſine ſuo ſolatio con„ tabeſcere, ſi ab eius alienaretur ani„ mo, & omnino illa interire diſcor„ dia. Non quidem carnis victus con„ cupiſcentia. quam nondum &c. ſed „ amicali quadam benevolentia &c.

℞. Similes obſervationes in aliorum quoque Patrum, ni male memini, ſcriptis aliquotiens occurrunt; at planum videtur, non eſſe adeo graves, & ſerias, ut ſyſtema regere, aut inducere valeant. Dicant alii quid ſentiant; mihi ita reſpondendum videtur. Aliud eſt incitamentum ad peccandum, & aliud ipſum peccatum. Amore incitatus fuit Adam ad delinquendum in re ſuperbiae, Sicut ex eo quod Salomon ab uxoribus ſuis incitatus thus idolis obtulerit, non ſequitur Idololatriae peſte non inquinatum. Quive ut amicis indulgeant, ad crapulas, & lupanaria adcedunt, temperantiam, & caſtitatem offendunt. Conferes cum hucusque dictis quae dicentur L. 7. c. 21. F.

(*f*) *Excitat, ut &c.* = Facis excitanti gratia, ut te, & quidem gaudio laudemus. Quam excitantem gratiam, eiusque neceſſitatem agnoſcit & alibi frequentiſſime; Exacte vero etiam ad praeſentem phraſim, Lib. 2. de Peccatorum meritis, & remiſſione, cap. 17. n. 26. „ Nolunt „ homines facere quod iuſtum eſt, ſive „ quia latet, an iuſtum ſit, ſive quia non „ delectat. Tanto enim quidque vehe„ mentius volumus, quanto certius quam „ bonum ſit novimus, eoque delectamur „ ardentius .... Ut autem innoteſcat „ quod latebat, & ſuave fiat quod non „ delectabat, gratiae Dei eſt, quae ho„ minum adiuvat voluntates.) Et cap. 18. „ n. 31. „ Quocirca quoniam quod a „ Deo nos avertimus, noſtrum eſt, & „ haec eſt voluntas mala; quod vero ad „ Deum nos convertimus, niſi ipſo exci„ tante, atque adiuvante non poſſumus, „ & haec eſt voluntas bona: quid habe„ mus, quod non accepimus?) Vide etiam lib. de Gratia, & Libero Arbitrio, cap. 17. & Lib. de Natura, & Gratia, cap. 32.

Quae in aliorum quoque Patrum, maxime qui Auguſtinum ſequuti ſunt invenire teſtantur Theologi. Vide S. Proſper. Lib. de Grat. adverſus Collatorem, ſcilicet Caſſianum Collationum auctorem, cap. 14. & S. Bernardum Lib. de Gratia, & Lib. Arbitrio. Unde Generalis Oecumenica Tridentina Synodus ſeſſ. 6. c. 5. „ Declarat praeterea ipſius iuſtificationis „ exordium in adultis &c. ut qui per „ peccata a Deo averſi erant, per eius „ excitantem, atque adiuvantem gratiam „ ad convertendum ſe ad ſuam ipſorum „ iuſtificationem, eidem gratiae libere „ aſſentiendo, & cooperando diſponan„ tur &c. „

Adſentior autem doctiſſimo Ioanni Laurentio Berti Erem. Auguſtin. t. 3. de Theolog. Diſciplinis, Lib. 14. cap. 8. de

(1) L. 11. de Gen. ad Lit. c. 42.
(2) I. Tim. 2. 13.
(3) III. Reg. 11. 4.

de *Actualis gratiae divisionibus*, haec observanti. „ Similiter (1) non differt, nisi „ nomine a Gratia *praeveniente* Gratia „ *excitans*; nec a *subsequente* Gratia *adiuvans*. Nam gratia *praeveniens*, quatenus „ per subministrationem caritatis excitat „ animum somno oppressum, idest abre„ ptum cupiditatibus, & nihil de sanctis „ operibus cogitantem, est gratia *excitans*. Atque gratia *subsequens & cooperans*, in quantum voluntatem excita„ tam adiuvat, ut bonum opus perficiat, „ dicitur Gratia *adiuvans*. Quae gratia„ rum nomina sunt apud Augustinum „ frequentissima &c.) Quod iam observaverant, & quidem latius, Nostri Salmanticenses, qui t. 5. Tract. 14. disput. 5. de Gratia Actuali dub. 7. de variis divisionibus Gratiae Actualis, paragr. 3. n. 162. haec habent „ Dicendum est tertio, „ gratiam excitantem esse idem realiter „ auxilium cum gratia operante; & gra„ tiam adiuvantem esse idem realiter au„ xilium cum gratia cooperante &c. „) Et par gr. 4 n. 166. „ Dicendum est „ quarto, gratiam specialiter praevenien„ tem esse idem realiter cum gratia ope„ rante; omnem autem gratis cooperantem „ esse realiter gratiam subsequentem,)

(5) *Fecisti nos ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* = De nobilissima, arcana hac sententia tot dicenda se mihi offerunt, ut multitudo fere me obruat.

Ioannes Pherreponus ita eam se dilucidare credit. *Hoc est*, propter te: *vel*, ut ad te, *tamquam ad summae beatitudinis unicam, atque ultimam causam contenderemus*. Quis inficiabitur nebulonem hunc esse verum *Pherreponum*, hoc est copiosi laboris patientem? Quandoquidem patienter tulit otiosum expositorem agere: & prorsus quod Augustinus dixerat, vix mutatis verbis reddere, repetere.

I. Eamdem ipsam sententiam praedicaverat iam insignis Stoicus *Epictetus* (2) Hieropolitanus servus olim Epaphroditi satellitis, vel cubicularii Neronis, Lib. I. Differ. c. 9 post med. hisce verbis. „ Nonne cognatione Deos attingimus? „ Sine nos illuc redire, unde venimus. „ Sine tandem liberari nos compedibus „ his, quibus constricti, & onerati sumus „ &c. „ iuxta interpret. Hieronymi Wolfii. Ac si ad illud Apostoli Philipp. 1. a v. 21. & similia respexisset: *Mihi vivere Christus est, & mori lucrum. Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis coarctor autem è duobus; desiderium habens dissolvi, & esse cum Christo*. Et alterum Rom. 8. 25. *Si autem quod non videmus, speramus: per patientiam exspectamus.*

Aloysius Grotus, literarum vir ille, qui videndi facultatem octavo ab ortu die amissam ingenii felicitate supplevit, vulgo, caecus Hadriensis, oratione v. post med. huncce de sympathiis sermonem habet. „ Ogni metallo, ogni gemma, „ ogn' erba, ogni pianta, ogni fiera, „ ogni pesce, ogn' uccello, ed ogni stella „ possiede la sua virtù ...... L' usi„ gnuolo è tratto dalla vipera: la don„ na dalla botta: la botta dal leone: „ le fere dalla pantera; l' acque del mar „ dalla luna: l' elitropio dal sole. la pa„ glia dall' ambra: il ferro dalla cala„ mita: la calamita dalla tramontana „ gl' amanti dalla beltà di Penep. &c.) At quid quisquiliae istae cum sympathia, quam ad Deum habet cor hominis?

II. Nunc ad graviora accedamus. Hic, & non raro in sequentibus cum Cornelio Iansenio Antistite Yprensi mihi res habenda erit. Quoniam vero hi Commentarii manibus simpliciorum terentur; Nec adeo felicis fortunae aura mihi adspirat, ut nullos aemulos patiar; Iuvat praefari, famosas quinque Iansenii propositiones, Vaticani fulmine, & quidem non semel, iam adustas, ingenue, & ex animo me improbare, & etiam exhorrere. Immo talis sum, qui Vaticano etiam silente, iam illas improbassem, exhorruissem. Scripturis, Patribus, Catholicis veritatibus, & Theologicis luminibus nequaquam conformes sunt; & Augustini doctrinis sequa lance perpensis, & in quarum meditatione haud modicam aetatis meae partem consumsi, prorsus adversantur, Vulgo autem, & iis, qui de omnibus garriunt, & nihil fere legerunt, imponunt, qui praedicant eas propositiones a veris Iansenii scriptis abesse. Non unum ego codicem vidi, immo consului plures: etiam ex primo impressis: & nec in unum impegi, ubi propositiones illae desiderentur. Nec in alio sensu, ut impudentes quidam subclamant, prolatae sunt; immo vero in eo, quem Apostolica Sedes improbavit: tum si propositiones iuxta obvium naturalem sensum iudicentur; tum si ipsis adiacentia expendantur. Quum autem totius Ecclesiae Praesules, scilicet, Romanos Pontifices ex Cathedra iudicantes, deficere, ac labi non posse, mihi persuasum sit; quidquid adhuc illi vel

in

(1) Vide infra l. 13. c. 1. B.

(2) Floruit circa an. D. 85. Ex Phrygia.

in Iansenii, vel in cuiuscumque doctrinam docere, ac stabilire possunt apertis ulnis, & religioso obsequio, pectoris intimis respondente me excepturum profiteor. Insuper ludificare arbitror distinguentes *dogmatis* a *facti* materia; In puris factis Romanos Pontifices errare posse, quis inficiabitur? At vero non adparet, ut summa auctoritate polleant, ut Christianum gregem optime docere, & de doctrinis exacte queant iudicare: si circa *dogmatica facta*, quae nempe ad doctrinas referuntur, decipi possint. His praeiactis, & in Divino, & in humano tribunali tuti sumus.

III. At si in nonnullis deceptus Iansenius, quidquid protulit, impium, vel falsum? Nec futorum tam pinguis argumentatio. Si Apostolica Sedes quaedam Iansenii improbavit; nec quae ille statuit veritati conformia exscribi, aut commendari poterunt? Absit à Theologo puerilis ista religio; quam nec Patres, quamvis religiosissimi, nec Paulus, & si Apostolus comprobavere. Immo eorum exemplo iuste, ac prudenter ab Ethnicorum, Haereticorumque, velut malae fidei possessorum paginis egregias veritates tollere possumus, & nostras facere. De quo fuse dicemus Lib. 7. c. 9. K. Quamquam absit ut Iansenium haereticum dicam; talis enim non est quicumque deceptus: sed qui errores suos, non curato, vel contemto Ecclesiae iudicio defensitat. Iansenius verò cuncta sua Ecclesiae, immo Apostolicae Sedis, & quidem non semel iudicio subdidit; in totius enim voluminis calce profitetur *Omnia iuditio S. Sedis Apostolicae libenter submittimus*. Habetur etiam in eiusdem operis fronte, statim post brevissimam vitae Auctoris Synopsim huiusmodi Testamenti vix media hora ante mortem ab ipso dictati exemplar, quod ad Lectorum eruditionem transcribimus „ Ego Cornelius „ Dei, & Apostolicae Sedis gratia Episcopus Iprensis de mea libera voluntate do, & dono omnia mea scripta „ ad explicationem Augustini spectantia „ Capellano meo Reginaldo Lamaeo, „ partim quià magno labore ea scripsit, vel dictavit, partim quia sine „ originali copia corrigi non potest. Hac „ tamen mente hanc donationem facio, „ ut cum doctissimis viris, magnifico „ Domino Liberto Fromondo, & Reverendo Domino Henrico Caleno Canonico Mechlmiensi conferat, & disponat de editione quam fidelissime, „ Sentio enim aliquid difficulter mutari „ posse. Si tamen Romana Sedes aliquid „ mutari velit, sum obediens filius, & „ illius Ecclesiae, in qua semper vixi, „ usque ad hunc lectum mortis obediens sum. Ita mea postrema voluntas est. Actum sexta Maii 1638. Infra scriptum erat, & impressum sigillum eiusdem. „

Ita testor.
Henricus Calenus.

Ex illis verbis, *Sentio aliquid difficulter &c.* & similibus plurimis, quae in eius scriptis occurrunt conciciunt Eruditorum quidam Iansenium hominem fuisse duri cerebri, & in proprio sensu pertinacissimum. At servidus, insignis propriae doctrinae amor omnibus illis solet subrepere, qui eam magnis curis, & importunis laboribus digessere; Qualis fuit Iansenius. Qui alibi se nedum ingenuum catholicum, sed & docilem modestum doctorem prodidit: v. gr. in *Omnium epilogo*, post lib. 10. de Gratia Christi Salvatoris, ante *parallelum*, c. 3. „ Nec vero mihi ipse arrogaverim, me nulla ex parte ab eius aberrasse sententia. Homo sum, humanorum lapsuum periculis obnoxius, „ quae sicuti cavi quantum potui ita „ ignoscet lector, ubi non potui, ut „ & assidui laboris considerationi temeritatis labem auferet, & sinceritatis intuitus errandi simplicitati patrocinetur; Quod sicuti hallucinatus fuerim, „ hoc scio me non in Catholica veritate, sed Augustini sententia asserenda „ cecidisse.... Quod si eius obscuritas me fefellit, maxime beneficij „ loco ducam, laborumque plurimorum „ compendium faciam, si quis aliud ex „ Augustini scriptis demonstraverit. „ Quod donec humiliter, ac desideranter expecto quidquid de rebus tam „ multiplicibus, & arduis, non iuxta „ meam, sed iuxta S. Doctoris mentem pronunciavi, ex Apostolicae Sedis, Ecclesiaeque Romanae matris „ meae iudicio, sententiaeque suspendo, ut illud iam nunc teneam, si „ tenendum, revocem, si revocandum, „ damnem, & anathematizem, si damnandum, & anathematizandum esse „ iudicaverit. Nam quemadmodum istius „ Ecclesiae, ac Sedis mysteriis infantulus initiatus, & eius fide cum lacte „ matris imbutus fui, & crevi, & adolevi, & senui: nec ab ea ad latum „ unguem, quod sciam, animo, aut facto, aut sermone deflexi; ita porrò „ ad extremum usque spiritum vivere,

ac,

„ ac, Deo adiuvante, mori, divinoque „ iudicio sisti mihi constitutum est, ut „ iuxta sacratissimam eius regulam, „ quae a temporibus Apostolorum per „ successionem continuam Romanorum „ Pontificum per universum orbem prae- „ dicata, & credita est, referam a Dei „ misericordia, aut iustitia bonum, aut „ malum. „ Eamdem docilitatem, seu lenitatem mentis ostendit, tom. 2. de *ratione, & auctoritate*, Lib. proaem. cap. 29. Item in totius voluminis calce proxime ante verba laudata „ Sed magis „ optaremus si spiritum sanctissimi no- „ stri Magistri assecuti essemus, a quo- „ libet reprehendi, quam sive ab er- „ rante, sive ab adulante laudari. Nul- „ lus enim, inquit ipse in lib. de Tri- „ nitate (1), reprehensor formidand. s est „ amatori veritatis. „ Quae expendens Henricus Calenus S. Theolog. Licent. Metropolit. Ecclesiae Mechliniensis Canonicus, Archipraesb. Bruxell. librorum censor: cum Iansenii opus non tam comprobasset, quam miris laudibus extulisset, Auctori, scriptis, & sibimetipsi consulens, subsumsit: *Verum, sicut Auctor totam suam doctrinam: ita & ego banc censuram S. Sedis Apostolicae iudicio humillime submitto*.

Quibus omnibus utinam Iansenianl, vel, Iansenistae salutari pudore subsundantur: qui Iansenium err ntem quidem libenter, at Cathedrae Petri summum divinum, tenebris nunqu m obnoxium lumen praedicantem minime sequuntur; quandoquidem eiusdem Cathedrae iteratis iudiciis, nunc tergiversatione hac, nunc illa pertinaciter, obstin te reluctantur. Scripsit etiam Iansenius commentarios in quinque Mosis Libros, & quatuor Evangelia: & in iis etiam Romanae Sedis supremam auctoritatem, & iudicium in sacra doctrina erroris inscium, ut in v. 18, c. 16. Matth, in 32. c 22, Lucae, & in v. 15. 16. & 17. c. 21. Ioann. profitetur, & veneratur.

IV. Quoniam vero Iansenii historia non admodum trita, & nota est: rem fortassis lectoribus minus eruditis gratam faciam, si ex ea graviora quaedam excerpta compendio hic exhibuero. Natus est Iansenius die 28. Octobris an. 1585. obscuram Patriam, Leerdam, Bataviae oppidulum, obscurosque parentes, & si honestos, ac pios, scilicet Ioannem Ottue, & Linthiam Gisberts: nobile tamen ingenium omnium propemodum scientiarum capacissimum, quo minorum, maiorum, humanarum, divinarumque scientiarum; & linguae nedum patriae, & Latinae, sed Graecae, & Hebraicae insignem peritiam adsequutus, qua eruditorum amicitiam, existimationemque sibi conciliavit, fortitus. Ab Academia Lovaniensi eius ingenio, & eruditione capta an. 1617. doctrinae laurea insignitus, & inde factus doctissimus; delectus est ceu primus, qui cum Silvaeducensibus Calvinianae sectae ministris, ad Polemicam luctam Catholicos provocantibus, tuto conferret pedem. Usque dum tandem, ab Academia praedicta tribus vicibus ad Philippum secundum Hispaniae regem, velut nuntius missus, scriptoque libro, cui titulus, *Mars Gallicus*, contra Gallicanum principem pro Hispanis, Hispaniae principe promovente, a Romano Praesule Ypresi Episcopatu initiatus est. Quanquam autem Iansenius sacrorum studiorum nullum abiecerit; in altis tamen discutiendis Augustini sententiis potiorem aetatis suae partem consumsit.; decies enim, & amplius alacri cura universa S. Doctoris opera evolvit: tricesies vero quae Pelagianos impetunt, eoncernuntque nodosissimam materiam de Gratia. Qua diuturna, acrique lectione, talem, tantamque de Augustini ingenio existimationem concepit, ut Canonicis exceptis Scriptoribus, Archimedes, Stagyrites, & quicumque mortalium eidem collati, ipsi vilescerent; & quereretur non raro sibi hominum societatis, & aliorum Scriptorum lectionis pertaeso, optatam pacem non dari; eam vero esse, longe semota in insula, & oceani cautes, extra humanarum indigentiarum stimulos degere, ibique humano alio quocumque deposito codice, nulloque honesta otia turbante, in Augustini sententiis, oraculis simillimis discutiendis voluptate permulceri. Tantus videlicet inerat Iansenii pectoris veritatis amor, quam (ut fieri potest in Scriptore non Canonico) in Augustino suam quodammodo fixisse sedem observabat. Hinc a domesticis exquisitus, in quodnam ex divinis adtributis maiori impetu, & voluptate deportaretur? *In veritatem*, mox, & constanter reponebat; iisdemque latenter observantibus, per viridarium inambulans, oculis ad caelum erectis, *O veritas, o veritas*, frequenter magno animi sensu exclamabat. De Iansenii etiam honestate, ac religione haud vulgaria prodit auctor Syno-

(1) In Proem. Lib. 9.

Synopsis vitae, operibus eiusdem praefixae: cuius etiam quaedam compendio Lectorum oculis sistam. Naturam igneam sortius erat Iansenius, cui nempe subtilis cholera dominaretur; quae tamen vix erumpens, & mox occumberet, atque evanesceret. Opiparam mensam aversabatur; & ad suam, frugalissimam quamvis adcedens, aegro eam animo delibabat. Numini crebras fundebat preces, maxime cum se ad sacra studia pararet. Eiucebat denique in eo Christiana pietas, non sophistica, & muliebris, sed gravis, & virilis, qualis magna ingenia comitari solet. At Cornelius Iansenius nedum ingenio praestans, sed & in agendo promtus, & alacer, dum altero Episcopatus sui anno ad subiectae diaecesis evellendos abusus alta molitur, lue contagiosa, a qua nitebatur gregem suum eximere, invasus, conatusque generalis Confessionis sacramento omnes animi noxas expiare, religiosa morte defungitur.

Non me latet congestas huiusmodi in Iansenii honestatem, religionemque laudes minus adridere nonnullis; Quibus me iungam, si recitata historicorum testimonia, non suspicionibus, sed acerrimis, ineluctabilibus argumentis falsitatis revincent, Romana autem Sedes dixit, impias esse quasdam Iansenii doctrinas: at non Iansenium impie vixisse.

Quaeres tamen, qua caussa Iansenius tanti ingenii, tantaeque religionis homo in prorsus falsas, absurdas, & impias sententias abierit? Non hic supernae rationes quaeruntur; v. gr. cur Deus permiserit &c. sed humanae, & naturales.

V. ℞. Talia prodam, quibus nonnihil etiam Iansenii persona vellicetur. Lovanii Iacobi Iansonis, Baiani systematis defensoris acerrimi auditor fuit. Ioannis autem Du Verger, de Hauranne eiusdem mali systematis, si non defensoris, certe admiratoris a saeculo iam decimosexto labente dumesticus: cum quo per duo lustra cum dimidio in privata arena exercitatione litteraria facta: inde ambo velut aperto marte pugnaturi Loudres, Terram in Pireneis Tarbis dioecesis adcessere, ut non bono iuncti foedere, Baii doctrinam, (forte nonnihil expurgatam) iamiam undique imperitam, e diverso latere vindicarent, Iansenius videlicet, utpote doctior, ex eo, in quo Liberi arbitrii, & Gratiae; alter ex illo, ubi Dei, & Ecclesiae legis doctrina consistebat. Ita duo illi aratrum unum trahentes. Sed Ioannes Verger ut Iansenio in eruditione impar, ita in audacia superior Pictavium adcedens, & ibi in S. Cyrani, vel Sigiranni Abbatem electus, fit etiam procacior . . . . . . At quidquid sit de Abbatis Sancti Sigiranni (qui natus an. 1581. obiit 1643.) historia quam plures a lividis quibusdam eiusdem aemulis foede laesam atque corruptam acri calore contendunt &c.

Sunt & alia, quibus Iansenii persona non admodum illustratur; quibusque & nobis sit nonnihil exosa; Quorum primum, ne quid dissimulem, est, quod Patres Augustino vetustiores nimis faciat in re de Gratia rudes, & caecos. Tomo enim primo, Lib. 7. de haeresi Pelag. c. 17. pag. mihi 177. & 178. „ Quotquot Augustini aetatem antegressi sunt, videntur praedestinationem hominum non secundum illud beneplacitum voluntatis Dei, sed secundum praescientiam alicuius operis, aut voluntatis ex parte hominis antecedentis unanimi pene consensione docuisse. Quod quidem multipliciter Massilienses, graviterque in epistolis Prosperi, & Hilarii conqueruntur, ut &c. Ecce primum, quod Massilienses in Augustini doctrina perturbavit, novitas fuit, & ab antiquorum sensu dissonantia: quam primo quoque verbo fuse relationis Hilarius notat &c.) Exscriptisque Hilarii, & Prosperi de Massiliensium querelis testimoniis, & videns Massiliensibus non adeo fidendum, subsuoit. „ Quid quod non modo Massilienses, quorum in hac re potest esse suspecta fides istam exagerant querimoniam, sed etiam in se Prosper idem sensisse videatur; sic enim in fine litterarum suarum Augustino in propria sententia videtur loqui: „ *Illud etiam qualiter diluatur, quaesumus patienter insipientiam nostram ferendo, demonstres &c.*) Quod nempe antiquiores Patres in contrariam abiisse sententiam videretur. Et tum iterum Iansenius. *Quae quidem Prosperi verba, totaque Massiliensium de veritate querimonia quanta veritate nitantur &c.*

Non placet lutea Augustinum corona donare; quasi fuerit novorum dogmatum cusor, & antiquorum omnium contemserit placita, Rudibus praeiudiciis occupatis Massiliensibus, vel ipso Iansenio adverteute, nulla hac in parte fides. Prosper vero adparentem antiquorum dissonantiam obiecit, non veram, & consistentem: ideo expositionem postulavit: *Illud etiam qualiter diluatur*. Unde graviores Theologi in tract. de Gratia egre-

gie

gie evincunt plures antiquos Augustiniano systemati praelusisse; videat saltem qui hac in re non admodum versatus est P. Iac. Hyac. Serry Ordin. Praedicat. doctorem Sorbonicum Lib. adversus Ioannis Launoii Traditionem &c. cap. 20. & seq. Nec omnes omnino dixit, sed *pene omnium*. Quanquam t. 2. de Ratione, & Auct. Lib. proaem. cap. 17. pag. mihi 16. sui ipsius Iansenius sit expositor: inquit enim, antiquos Augustinianam doctrinam docuisse: sed, *imperfectis phrasibus*. Unde si & prudenter adtendas, Iansenium minus exactas sententias illas proferentem in Augustini laudes effusum esse, non est cur irascaris. Ceterum plusquam *imperfectis phrasibus* antiquos Augustini systemati praelusisse, gravis ingenii Theologus contendere haud potest; quae enim doctrina, maxime ex abstrusioribus, ut illa de Gratia, ante exortas haereses, vel controversias exquisite discussa, tractata est? Unde ipse Augustinus Lib. 1. contra Iulian. c. 6. n. 22. in fine „ At inquies „ Cur non ipse (*Chrysostomus*) addidit „ propria? Cur putamus, nisi quia disputans in Catholica Ecclesia, non se „ aliter intelligi arbitrabatur, tali quae„ stione nullius pulsabatur (1), vobis non „ dum litigantibus, securius loquebatur.) „ Lib. de Praedest. SS. cap. 14. n. 27. „ „ Quid igitur opus est, ut eorum scru„ temur opuscula, qui priusquam ista „ haeresis oriretur, non habuerunt ne„ cessitatem in hac difficili ad solven„ dum quaestione versari? quod pro„ culdubio facerent, si respondere ta„ libus cogerentur. Unde factum est, „ ut de gratia Dei quid sentirent, bre„ viter quibusdam scriptorum suorum „ locis, & transeunter adtingerent: im„ morarentur vero in eis, quae adver„ sus inimicos Ecclesiae disputabant. „ &c. „ Similia habet Lib. de Dono perseverantiae, cap. 20. n. 53. in fine & cap. 23. n. 63. initio, & alibi. Se autem totius Ecclesiae, & antiquorum doctrinam statuisse, praedicasse testatur, & ostendit centies, ut Lib. de Dono Persev. cap. 19. & 23. Lib. 1. operis Imperfecti, cap. 86. & Lib. 6. cap. 21. In prioribus autem sex contra Iulianum Libris frequentissime. Unde in tuto est Iansenius loco paulo ante (nempe pag. 16.) laudato inquiens: *Quod* (Gratiae argumentum) *nemo, nemo ingenum unus Patrum praecedentium vel tantillum explicare tentaverat, nec nisi imperfectis phrasibus, quas ipsa fides, & preces fidelium secum afferunt, expresserat*. Equidem addit paullo post: *Arcanissima totius gratiae fundamenta primus inter omnes Patres, in quorum scriptis nec vestigium eorum videre licet, eruit, tantoque luce &c.* Quod non adeo durum videtur; prosequitur enim Augustinum, quod excellentissimis modis de Gratia disputaverit, ad caelum evehere; & haec iam prima ratio mitem censorem postulat. Dicit, *arcanissima*, ut intelligas, ipsum, non de primis, & quibuscumque, sed de peculiaribus, reconditis, & obscurioribus Gratiae difficultatibus agere. Has autem non discussisse Patres Augustino antiquiores, quod nec tanto pollerent disputandi acumine, nec ipsorum aetas subtilissimas de Grati quaestiones postularet, quale portentum est?

Alterum Iansenii, quod nonnisi miti iudicio discussum tolerare possum, est ardor ille, quo t. 2. Lib. proem. c. 28. pag. 24. & 25. & Epist. 16 & alibi saepe in Scholae Theologos indefinite & in facultatem ipsam invehitur. Verum quos Theologos lanciare velit Iansenius, emunctae naris eruditi coniicere facile possunt. Cumque saepe non indefinite, *Theologi*, sed, *quidam Theologi*, dicat, mitis ingenii lector Iansenium generatim Theologos contemnentem ita excipere poterit, ac si peculiares intueretur. Nec fortassis quamcunque Scholasticam Theologiam pessumdat, sed nimis aridis speculationibus indulgentem, quaeve in Paganorum pholeris obsequio discutiendis plus satis distenditur.

VI. Postremum, omniumque gravissimum momentum quo Iansenii personam ad iudicium deduco, ex eius Epistolis ad amicum suum (San-Cyranum vel Sigiranum) de quo supra, datis depromitur. Nisi tamen eaedem Epistolae vel apocryphae sint, vel corruptae: in quo nonnihil hospes sum. Immo nec earum integra exemplaria unquam vidi: sed quaedam tantum fragmenta; & quidem ab illis laudata, quos nedum doctrinae hostes, ut par est, sed & in Iansenium ipsum parum propensos deprehendi. Quod ergo malam in suspicionem Iansenii famam deducere potest, illud est, praesensisse errantem hominem, adhuc mortales inter agentem rumores, tumultus scriptis suis gignendos: & Theologorum censuras, quibus eadem excipienda essent. Erat adhuc in cunabulis male conceptum opus, & iam Epist. 21. *Sciat me in suscepto opere tanti-*

(1) Sic (inquiunt Benedictini) Am. & MSS. At. Er. & Lov. *nullius pulsabatur* 1. p. t. 10.

nos incumbere: atque eo magis terreri, qua plus progreditur. Immo vix arripuerat calamum, & iam. *Tantum circa istud negotium incommodi, ac periculi exponere mihi non potes, quantum ego ab initio subadoratus sum*. Ideoque maxime cavere, ne Patre vivente foetus in lucem emergeret, quo eiusdem Patris quies turbari posset. Epist. 63. scripta an. 1626. At istud etiam quispiam in mitiorem partem inflectet, dicendo, suorum studiorum aemulos, quos non paucos habuit, respexisse Iansenium, qui non Catholicae veritatis amore, sed (ut ipsi videbatur) nonnullis praeconceptis praeiudiciis, insigni potentia freti, arrepta occasione, sub umbra zeli, in eum arma sumturi essent. Sed vel mitissimi homines non parcent Iansenio haec ista dicenti „ (1) Nec adduci pos„ sum, ut credam opus hoc a iudicibus „ approbandum unquam fore &c. Non „ audeo dicere, quid sentio de praede„ stinatione, & gratia, ne forte ante„ quam omnia parata, & matura sint „ mihi quod aliis accidat, Romae da„ mnetur &c. „ Inde ad Magnatum, vel eorum, quos praeconceptae sententiae tenacissimos credere poterat amicitiam, & patrocinium; iisque non suppetentibus, amicum ut provideat obtestatur. Hic ne Iansenii tui animi randor? A te in Ecclesia excitandum incendium praesentis, & manum haud retrahis? Gravissimas, sincerissimasque Augustini veritates (ut perperam falsas, & impias sententias tuas appellas) magnatum vis potentis, atque durorum hominum pertinacia defendere? An nescis illud Tertulliani (2), quod non est qui inficietur, *Veritati nihil posse praescribere, non spatium temporum, non patrocinia personarum? non privilegium regionum?* Verum ut initio cavebamus, eae Epistolae forte suppositiriae sunt. Certe in Catalogo scriptorum Iansenii non occurrunt; nec repertae sunt inter scripta quae eidem Abbati Sancti Sigiranni, expedite & insigni sagacitate intercepta fuere.

Et haec de Iansenio: de quo ad pleniorem eruditionem acerba quaedam, mitiora alia; ut obscurae veritatis ratio postulabat.

VII. Res Iansenii Baianarum etiam aliquam cognitionem exigunt. Ideo brevissime. Michael Baius Lovaniensis Academiae doctor, & professor cum sacra eruditione praestaret, & contra veritatis hostes Christiano zelo fervesceret, a Philippo secundo Hispaniarum rege delectus est, qui cum aliis in Tridentina Synodo Theologi munus obiret. Rem feliciter egit; sed inde nimium sibi fidens, & a trita Theologorum via deflectens, dum Augustini arcana proprio marte, & aliquot etiam praeiudiciis rategere, atque dilucidare gestit; ab Augustini mente longius exorbitans, in doctrinas abit falsas, scandalosas, haereticas. Illico autem, ut erat Baianae eruditionis fama longe, lateque diffusa, & patroni, & contradictores; & plausus, & tumultus. In Belgio potissimum negotium illud efferbuit; & malum systema in propositiones septuagintanovem partitum est. Quo tamen an. 1567. a Pio V. latenter, ut prudentia, sive temporum ratio postulabat: an. autem 1579. a Gregorio XIII. solemniter improbato; Michael de Baiis Lovaniensis Universitatis Cancellarius exacte, beneque resipuit: solemnem scilicet die 24. Martii, an. 1580. palinodiam cecinit: & suum systema eiuravit. Cui palinodiae velut sincerae, & religiosa morte confirmatae plausere Eruditi, ut Cardin. Pallavicinus in Histor. Concilii Trident. lib. 15. cap. 7. n. 17. Aubertus Miraeus in Bibliotheca Scriptorum Eccles. & Theophylus Raynaudus intemperatioris quamquam criticae, & immitis ingenii scriptor in clausula operis, de Libris configendis, n. 571. Natus est autem Baius an. 1513. Mortuus die 16 Septembr. an. 1589.

VIII. Iansenius Baium: Iansenium vero Paschasius Quesnel, origine Parisiensis, Oratorii nominis Iesu in Gallia Presbyter, caractere Sacerdotali nedum, sed & Catholici nomine indignus sequutus est. Et ad quidquam de Quesnello dicendum calamus mihi prurit. At mirum est, si nondum abusus sim Lectoris patientia. Nec eius hominis errores, pertinaciam, scandala, insignemque iacturam, quam Ecclesiae tranquillitati importavit, brevi postum oratione pingere. Unde vix quidquam de ortu, & obitu dicam. Natus est Paschasius Quesnellus Parisiis die 14. Iulii, an. 1634. Ingressus autem Oratorium, quod a Cardinali Berullo, eius Fundatore nomen sumsit, an. 1657. Amstelodami in Hollandia, quo transfuga, & Ecclesiasticarum censurarum contemtor se receperat, die 2. Decembr. an. 1719. foede diem supremum obit. Cum scilicet paullo ante, (ut fertur) coram duobus Notariis solemni professione, publici inde iuris

(1) Epist. 131. an. 1636. ep. 16. an. 1621. ep. 53. an. 1623.

(2) L. de Velandis Virgin. c. 1. Initio.

ris facta pertinaciam suam universo orbi contestatus fuisset. Eique mortuo (nisi & huius historiae aliqua labes illata sit) iure & merito, quoddam Epitaphiom datum est; quod, sicut & plurima alia, umittimus.

Consule saltem Edictum citatior. Humberti Guillelmi a Precipiano Archiep. Melchliniensis, Belgii Primatis &c. datum Bruxellis die 15. Febr. & 10. Nov. 1704. & Clementis XI. Diploma: *Unigenitus Dei Filius &c.* die 8. Sept. an. 1713. Pontificat. eiusdem 13.

.IX. Nunc aliquando tandem cur tot praefati simus aperiamus. De Iansenio diximus maxime, quod non raro in commentariis hisce nunc amore, nunc contemtu audiendus sit; Res autem Iansenii non bene dilucidari poterat, nisi quidquam de Baiu, & Quesnellu diceretur. Item & posteriores hosce nunnunquam impugnaturi sumus. Ad primam aot ni lectam huius commentarii textus, *Fecisti nos ad te &c.* nos adigit. Hanc scilicet ita exurnat Iansenius t. 2. Lib. 2. cap. 25. de Statu Naturae Lapsae, pag. 174. col. 1. „ Tria „ veru illius immensi possessiune boni „ possidebat. Primu incomparabilem „ quamdam celsitudinem, otpote qoi, „ nullu interiecto mediu, soli Deo sub- „ debatur: & ita dominabatur sui, & „ umnium sibi naturae conditiune sub- „ diturum: ipsi autem nemo penitus, „ praeter Deum. Secundu scientiam lu- „ minosissimam rerum creatarum, & ma- „ xime umnium agendorum: qoia mens „ illa omni amore peregrino creatura- „ rum, & cunsequenter poenalibus te- „ nebris vacua, sine ullu obstacu- „ lo veritatis, coi inhaerebat puris ra- „ diis tangebatur. Tertiu torrente quo- „ dam voluptatis perfundebatur, quae „ ex tantu bono, semper praesente co- „ gnitu, dilectoque pruriebat. *Ex hoc* „ *amore*, inquit Augustinus (1) de Ada- „ mo, *grande gaudium, non desistente* „ *quod amabatur ad fruendum.* Tribus i- „ stis ingentibus bunis, quibus ex illius „ infiniti boni possessiune plenus erat, „ tres aeque ingentes inanitates, seu „ penuriae successerunt, & ex peno- „ riis importunissimi, & violentissimi „ desideriurum impetus ad illa damna „ quoquomodu sarcienda. Hae enim „ in primis cunsideratione dixisse arbi- „ trur Augustinum id, qood umnium „ veraciter spiritualium virurum iudiciu „ approbatum est: *Fecisti nos ad te: & in-* „ *quietum est cor nostrum &c.* Anima quip- „ pe inquietatur desideriis, velut motibus, „ & gaudiis, veluti mutuum terminis re- „ quiescit. Inde igitur perpetua eius „ extra Deum inquietudu, dum quid- „ quid appetit, ut fruatur, & gaudeat, „ nihil umnino invenit, praeter Deum, „ quu vastissima illa capacitas impleatur.) Haec eleganter, & etiam docte Iansenius; Quae tamen mea non dicas, nisi scopum, quem intuentur, praescindas. Item, alia lunge amplior, atque potissima suppetit ratio sympathiae animae ad Deum: quod nempe anima ad ordinem gratiae evecta, perfectam, absulutamque pacem, & beatitudinem nonnisi in Dei sino reperire possit. Ut ipsemet Lib. 3. cap. 3. pag. 368. col. 1.

Verum, nihil adhuc in Iansenium. P. Gregorius Selleri Ordin. Praedicat. S. Palatii Apostolici Magister, inde Cardinalis, t. 6. Prupofit. damnat. a Clemente XI. in Bulla, *Unigenitus*, ad proposit. 34. & 35. n. 48. inquit. „ Verum esse „ creabilem humanam naturam absque „ ullu donu superadditu cunnaturalibus „ eius, fatentur communiter urthoduxae „ Fidei Theologi; Discriminantur tamen „ isti, an possibilitas status naturae pu- „ rae sit de potentia Dei urdinaria, aut „ absuluta; Ab istiusmodi discrepatio- „ ne abstinemus, dum nobis tantum suf- „ ficit quod status ille sit possibilis, & „ nullatenus Deu iniuriosus. Talem esse „ ducet Angelicus Praeceptor noster. „ In 2. Sent. Dist. 31. q. 1. ar. 2. ad 3. & de malo, q. 4. ar. 1. ad 14.

Baius tamen, Iansenius, & Quesnellus *possibilitatem* illam inficiati sunt. Baios propos. 23. „ Absurda est eorum „ sententia, qui dicunt huminem ab ini- „ tiu donu qood m supernaturali, & gra- „ toito supra conditionem uaturae suae „ fuisse exaltatum, ut Fide, Spe, & „ Caritate Deum supernaturaliter cole- „ ret. Et 24. „ A vanis, & utiosis „ hominibus, secundum insipientiam Phi- „ lusophurum, excogitata est sententia, „ quae ad Pelagianismum reiicienda est, „ hominem ab initiu sic cunstitutum, ut „ per dona naturae superaddita fuerit „ largitate conditoris sublimatus, & ad „ Dei filium adoptatus. „ Et 26. „ In- „ tegritas primae creationis nun fuit in- „ indebita humanae naturae exaltatio, „ sed naturalis eius cunditiu. „ Et 55. „ Deus nun potuisset ab initio talem

(1) Lib. 14. de Civit. Dei, c. 10.

„ creare hominem, qualis nunc nascitur. Et tandem propos. 79. & ultima. „ „ Falsa est Doctorum sententia, primum „ hominem potuisse a Deo creari sine „ iustitia originali.) Quesnellus propos. „ 35. „ Gratia Adami est sequela creationis, & erat debita naturae sanae, „ & integrae.) Nec postulat nostri instituti ratio, nec patitur: ut de ea re: nempe, fuerit necne possibilis status naturae purae, disputationem ineamos. At cogimur omnino discutere, utrum Scriptoribus impossibilem fuisse docentibos, Augustini sententia, *Fecisti nos ad te &c.* quam nunc dilucidamus, patrocinetur; Id enim illi contendunt. Unde Iansenios t. 2. Lib. 1. de Statu naturae purae, cap. 3. pag. 282. col. 1. „ A quo centro suo „ (*Deo*) si aberrat, (*hominis voluntas*) „ & aliod velot ultimom diligat, necesse „ est, sicut perversam, distortam, & „ malam, ita etiam inquietam fieri, velut quae quietem extra naturale centrum appetiverit, iuxta illud Augustini, *Fecisti nos ad te, & inquietum est* „ *cor nostrum, donec requiescat in te.* „ Haec enim inquietitudo non ex ulla „ superaddita Dei ordinatione, sed ex ipsa „ naturae rationalis conditione, seu creatione nascitur; Quia sicut non potuit „ eadem manens propter seipsam, vel „ propter Angelos creari, sed propter Deum, ita nec potest in ollius „ rei creatae amore conquiescere, non „ magis ac lapis extra centrum suom. „ Semper enim ulterios urgetur pondere „ suo, tanquam cui deest id, quod „ eius naturae quietandae praestitutum „ est. „

B. Tot uni somnio innixa aedificia! I. Ostendat Iansenius sympathiam illam ad Deom auctorem, ut inquiunt, sopernaturalem non esse eiusdem Dei libero placito natorae hominis additam. Ex suo enim addit, *Haec inquietitudo non ex ulla &c.* de quo nihil Augustinus. II. Si de purae naturae sympathia loquatur: evincat oportet eam ad Deum esse gratiae, non naturae auctorem. III. Quid ad Aoguftinum hic ea de hypothesi? Factum intuetur; Revera quippe ad gratiam elevati sumus, & inquietum est cor nostrum &c. IV. Quid si celebri Augustini sententia, qua adeo triumphant Baius, Iansenius, & Qoesnellus: & aliquot etiam bonae famae Thelogi, quorum nominibus pareo: eorum systema funditus convellatur? Inquit Augustinus: *Quia fecisti nos ad te, & inquietum &c.* Ea igitur quia inquietum est cor nostrum, donec in Deo requiescat; quia Deus ad se nos fecit. Quid est, fecit ad se? elevavit ad se. Quid est, elevavit ad se? elevavit ad ordinem gratiae. Igitur nisi fecisset ad se: nisi elevasset ad ordinem gratiae, non esset inquietum cor nostrum, donec &c. Tunc inquietum fuisset, donec requiesceret, in Deo auctore naturae, non gratiae: quo ni fallor, totus Iansenii sermo prosternitur. Ultimo tandem pugnet in Iansenium ipse Iansenius; Dixerat quippe loco supra laudato, sympathiam illam ideo potissimom natam, ut tres vacoitates lapsu Adae inductas suppleret; Ea igitur sublata hypothesi, sympathia illa evanesceret.

Sed vel a longe (dedecet enim amplios in his immorari) oltimas Iansenii querelas audiamus. t. 2. Lib. 1. de Statu naturae purae, in argum. cap. 4. *Ostenditur amorem illum, sine quo creatura rationalis tendi nequit, per veram gratiam inspirari debere; idque primo ex &c.* Quam bene Baii systmati haeret! Hic enim propos. 34. „ Distinctio illa „ duplicis amoris, naturalis videlicet, „ quo Deus ematur, ut auctor naturae. „ Et gratuiti, quo Deus amatur, ut „ beatificatur, vana est, & commentitia, & ad illudendum S. Litteris, „ & plurimis veterum testimoniis excogitata.) Quesnellus utriusque vestigiis semper, quamvis latenter insistens, propos. 39. „ Volontas, quam gratia „ non praevenit, nihil habet luminis, „ nisi ad aberrandum, ardoris, nisi ad „ se praecipitandum, virium, nisi ad se „ vulnerandum; est capax omnis mali, „ & incapax ad omne bonum. Et 40. „ Sine gratia nihil amare possumos, oisi „ ad nostram condemnationem. Et 41. „ Omnis cognitio Dei, etiam naturalis, „ etiam in Philosophis ethnicis non potest „ venire, nisi a Deo, & sine gratia non „ produci, nisi praesumptionem, vanitatem, & oppositionem ad ipsum Deum, „ loco affectuum adorationis, gratitudinis, & amoris.) Vides ut Baio, & Iansenio Quesnellos suffragetur? Tendens ad Deum vel etiam naturae aoctorem, minime aberrat; eius amore aestuans, non se praecipitat; qoi eum amplectitur, non se confodit, non peccat, non incurrit condemnationem; Si igitur sublata gratia, homo statim aberrat, se confodit &c, nequit Deum naturae auctorem amare naturali amore. Ex quo totum negotium conficitur; Si enim amor Dei auctoris naturae naturalis, & a natura genitus dari nequit: nec pariter status naturae purae, pro qua nonnisi amor ille fingi potest. At, nedum possibilem esse, sed

&

& revera contingere amorem illum, Philosophi morales nedum, sed & Theologi passim evincunt in tract. de Ultimo fine & Beatitud. de Peccatis, de Angelis &c.

X. Quanquam vero maior Theologorum pars statum naturae purae possibilem dicat; adhuc oppositum docere quosdam dissimulare non debeo: qui tamen, ut sunt religiosissimi, moderatione, & prudentia disputant: prodentes simul, quam bene Romanae Sedis oraculis obsequantur, quamque a Baii, Iansenii, & Quesnelli erroribus longe absint. Vide P. Laurentium Berti Erem. Augustin. t. 2. de Theologicis Discipl. in *Additamento* ad Lib. 12. cap. 1. 2. & 3. Quibus equidem non adsentior, sed nec insulto. Si autem postremi huius, scilicet Berti acre ingenium, & integerrimam fidem deprachendere ambis: vide geminas eius Apologias, fusissimam unam, Latine scriptam in Anonymum; breviorem alteram, Italica lingua digestam in P. Zaccariam Iesuitam. Postremam denique in eomdem sub nomine Fulgentii Monetæ eiusdem Ord. religiosi rudioris ingeii.

Et en in quot orationem nostram distraxit aurea Augustini sententia, *Fecisti nos ad te &c.* Vide L. 13. harum Confess. c. 8. Lib. 12. de Civit. Dei, c. 1. n. 2. Lib. 3. de Lib. Arb. c. 25. n. 44. Lib. de Natura Boni contra Manich. c. 7.

(*b*) *Da mibi Domine scire, & intelligere, utrum &c.* = Quaestitionem hanc ex iis unam censemus, quae *Erasmo*, Henrico Dodwello, & *Ioanni Pherepono* stomachum movere. *Erasmus* enim Germano Brixio Epist. 2. Lib. 20. *Nunc totus Augustinus sex praelis acceleratur, striptur & obscurae subtilitatis, & parum amaenae prolixitatis.* Henricus Dodwellus, scriptor Anglus saeculi proxime elapsi nonnihil *Pherepono* similis lib. de Iure Laicor. Sacerdotali, p. 39. *Non est quod de Augustino admodum laboremus, acutiore, quam peritiore, aut saltdiore adversario.* *Pherepenus* autem supra teterrimam Augustinum in suspicionem vocabat, quod in his Confess. cum *Deo garriat, & argutetur.* Hic autem, inquient, obscuram subtilitatem, & quidem acutiorem, quam solidiorem prodit. Quis enim non videat, invocationem laude, & rei notitiam eiusdem invocatione esse priorem? Cumque haec arida sint, nec pateat, quid in meridiana luce tanta anxietate quaerat Augustinus, merito &c.

R. Tales similesque censuras quaestionis solutio depellet. Quae tamen vigilantem Lectorem postulat. Inquit Augustinus, *scire & intelligere*. Quae duo, hic saltem, non sunt per synonymiam dicta. Plura scimus quae non intelligimus; Scimus ferrum trahi magnete; extra ultimum caelum nihil reperiri; Animam nostram esse spiritualem. Eadem tamen haud intelligimus: magnetis quippe virtutem non adhuc bene detezimus; nec possumus nihil, aut spiritum meditari.

Invocare, & laudare ordinem constantem non servant. Invocatio frequentissime laudem; sed nonnunquam & laus invocationem praecedit. Invocas fobsidium principis, & inde in laudes eius erumpis; sed & post collata praeconia nonnunquam invocas. Immo si placet sophistice disputare: Invocatio, & laus involvuntur: non quidem reciproca actione: sed invocatio laudem involvit: non haec invocationem. Si invocas Principis patrocinium: & Doctoris magisterium; iam non adtendens, & etiam olens, potentiam illius, & huius sapientiam celebras. Laudo ego strenui Ducis fortitudinem, at non invoco: quid enim ad me martialis illa fortitudo? Quanquam laus etiam, si ex intimis orta, invocationem includat; Sic, ut theologicam ad rem adcedamus, qui Deum ex gratia laudat, eumdem etiam invocat. Unde Virgo, quae Deum semper ex intimis, seu gratia (nempe, amore) laudabat inquiens (1), *Magnificat anima mea Dominum*, Deum etiam invocavit.

Verum prima haec quaestionis pars non tanti ponderis est; unde & a S. Doctore statim omittitur. Altera, *& si scire te prius sit, an &c.* longe gravior. Quam iuvat distinctione resolvere; Dei; quippe cognitio, quam supernaturalem vocamus, duplex est. Una, quam theologica, & communis fides gignit; alia, quae peculiare donum est Spiritus-Sancti. Prima utique invocationem praecedit, iuxta illud Rum. 10. 14. *Quomodo invocabunt in quem non crediderunt?* Posterior autem Dei notitia, aut cum invocatione communi, aut cum altera, quae est Sanctorum, quaeve ad contemplationem praeexigitur, comparatur? Priorem subsequitur, Isaiae enim 7. 9. *Si non credideritis non permanebitis*. Et iuxta lectionem LXX. *non intelligetis*. Quam discrepantiam iam Augustinus observaverat Lib. 2. de Doctrina Christ. cap. 12. n. 17. hisce verbis: „ Item illud eiusdem Isaiae „ Prophetae, *Nisi credideritis, non in-* „ *telligetis*; alius interpretatus est, „ *Ni-*

(1) Lucae 1. 47.

„ *Nisi credideritis non permanebitis*: quis „ horum verba (1) sequutus sit, nisi exemplaria linguae praecedentis legantur, „ incertum est. Sed tamen ex utroque „ &c.) Sed, *non intelligetis*, legit ipse Serm. 43. de cap. 7. Isaiae v. 9. (Alias, de Verbis Apost. 27.) & Serm. 126. de verbis Ioann. 5. (Alias, 32. ex Homil. 50.) cap. & n. 1. Ipse autem S. D. serm. 43. paullo ante laudato, cap. 3. n. 4. *Dicit mihi homo, Intelligam, ut credam: respondeo, Crede, ut intelligas*. Et in Psalm. 147. n. 2. ante finem „ „ Antequam scias, quare quid dictum „ sit, crede ita dici debuisse, ut dictum „ est. Haec enim pietas faciet te capa„ cem, ut quaeras quod dictum est; „ & cum quaesieris, invenias, & cum „ inveneris, gaudeas. „ Quibus similia docet Serm. 126. supra laudato: Lib. 1. de Lib. Arbitr. cap. 2. n. 4. In v. 65. cap. 6. Ioan. Tract. 27. n. 7. & alibi. Ambrosius etiam Lib. de Bono Mortis, cap. ultimo. Theophylactus ad illud Ioan. 10. 14. *Ego sum Pastor bonus, & cognosco oves meas &c.* Sylveira in Psal. 118. ad v. 176. & in Evangelia, t. 4. pag. mihi 379. n. 98. Notitia ergo Dei, peculiare donum Spiritus Sancti communem Dei invocationem subsequitur; Posteriorem autem, nempe contemplativam praecedit: cum Mysticae Theologiae doctorum omnium iudicio haec, non theologica, & communis proximum sit eiusdem supernae contemplationis principium.

Et en quot, quamve eximiis arcanis ea quaestio foeta esset, quae arida & sophistica videbatur. Subobscure autem nonnunquam loquitur Augustinus, quia *Sacram utum* (2) *regis abscondere bonum est*. Nec *Margaritae* (3) proiiciendae sunt *ante porcos*, aut *sanctum dandum canibus*. Confessiones hasce omnibus piis scripsit Augustinus, aut doctis, aut indoctis; Habent unde & illi, & isti nutriantur: *Erasmus*, Dodwellus, *Pherepunus*, & similes, qui pietatem nullam profitentur, hacce cum honore super aram deposita Opella, vadant ad Lutheri, Calvini, & similium scripta lutulenta, quibus ipsi tot rationibus lutulentissimi apti sunt.

Ceterum ipse S. D. aenigmatis, etsi latenter, solutionem innuit. Quaerit, quid praecedat; invocare, an laudare? quia revera dubium id est. Mux autem ad alia descendens, commonere voluit, duo illa certum, constantemque non servare ordinem; In supernis autem invicem trahi, & involvi. Theologicam fidem invocationem praecedere, doeet illis verbis, *quis te invocat, nesciens te? &c.* Sed & monuit peculiarem fidem invocatione gigni: subsumens, *an potius invoiaris, ut sciaris?* Adhuc autem haesitans, suspicionem sagacibus Lectoribus ingerit, hanc pariter specialem fidem nonnunquam invocatione priorem esse; non autem invocatione illa communi, & vulgari, ut statuerat: recondita ergo illa, & altissima, quam Sanctorum appellamus.

(*i*) *Quaerentes enim invenient eum* = An dubitas? Ex Veritatis oraculo, Lucae 11. 9. id habes: *Petite, & accipietis, quaerite, & invenietis &c.* Quo Augustinus praecedentem sententiam confirmat. Si enim invenientes, laudabunt Deum: & invenient quaerentes: notitia ergo invocationem praevenit. Sed cur, *laudabunt Dominum, qui requirunt eum?* Quia, ut liquet, laudabunt qui invenient: at ex Christi oraculo qui requirunt invenient. Unde S. D. ad eum v. 27. Psal. 21. Serm. 1. *Nam lont Domini est eructatio saturitatis illius*. Et Serm. 2. n. 27. *Divites quaerant, unde arcam impleant, pauperes quaerunt, unde cor impleant: & tum impleverint, laudabunt Dominum qui requirunt eum*.

(*k*) *Quaeram te Domine, invocans te* = Non utcumque te quaeram, ut alia plura, sed, ut venias in me. Vel, en ut quaerimus Deum: nempe, dum invocamus. Aut etiam ita loquitur, est quippe ad miraculum subtilissimus, ut innuat, non omnem quaerentem, invocare. Quaeris amicum, etiam utcunque invocans; quaeris inimicum, ut eum immo depellas, & confodias. Priori modo Augustinus Deum quaerit. Ut Christum quaerebant Apostoli, non ut Iudaei: de quo ipse S. D. in cap. 8. Ioann. Tract. 38. n. 2. ad v. 21. „ *Ego*, inquit, *vado, & quaeretis me*: non desiderio, sed odio. „ Nam illum posteaquam abscessit ab o„ culis hominum, inquisierunt & qui „ oderant, & qui amabant: illi perse„ quendo, illi habere cupiendo. In (4) „ Psalmis ait ipse Dominus per Prophe„ tam, Periit fuga a me, & non est qui „ requirat animam meam: & iterum ait „ alio loco in (5) Psalmo, Confundantur, „ & revereantur requirentes animam me„ am. Culpavit qui non requirerent, „ damnavit qui requirerent, &c.

(*l*) Et

(1) Sic (inquiunt Benedictini) tres MSS. Alii cum editis, Vera.
(2) Tob. 12. 7.
(3) Matth. 7. 6.
(4) Ps. 141. 5.
(5) Ps. 39. 15.

(*l*) *Et invocem te, credens in te.* = Confirmat, ut vides, quod supra docuerat, Dei notitiam ad invocationem praeexigi. Sed cur, *invocem*: & non potius, invocavi, invoco, aut invocabo? Dicam quod suspicor. Celebris apud Augustinum: & ex ipso apud Theologos est fidei partitio; in eam, quae credit Deum, in illam, quae, credit Deo: & in aliam, omnium praestantissimam, quaeque non nisi gratia sanctificante, seu habituali socia consistere potest, quae in Deum credit. In cap. 7. Ioan. Tract. 29. n. 6. post med. „ Ipse autem Dominus aperte alio loco dicit. Hoc (1) est opus Dei, ut credatis in eum, quem ille misit. Ut credatis in eum: non, ut credatis ei. Sed si creditis in eum, creditis ei: non autem continuo qui credit ei, credit in eum. Rursus etiam de Apostolis ipsius possumus dicere, Credimus Paulo, sed non, Credimus in Paulum. Credimus Petro, sed non, Credimus in Petrum. Credenti (2) enim in eum, qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam. Quid est ergo, Credere in eum? Credendo (3) amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & eius membris incorporari.) Serm. 144. De Verbis Ioan. 16. (olim 61. de Verbis Domini) cap. & n. 2. „ Sed multum interest, utrum quisque credat ipsum esse Christum, & utrum credat in Christum. Nam ipsum esse Christum & daemones crediderunt, nec tamen in Christum daemones crediderunt. Ille enim credit in Christum, qui & sperat in Christum, & diligit Christum. Nam si fidem habet sine spe, ac sine dilectione, Christum esse credit, non in Christum credit. Qui ergo in Christum credit, credendo in Christum, venit in eum Christus, & quodam modo unitur in eum &c.) In Psal. 77. ad v. 8. n. 8. „ Hoc est etiam credere in Deum: quod utique plus est, quam credere Deo. Nam & homini cuilibet plerumque credendum est, quamvis in eum non sit credendum. Hoc est ergo credere in Deum, credendo adhaerere ad bene cooperandum bona operanti Deo.) Idem innuit Lib. de Fide, & Operibus. cap. 16. n. 30. Ideo ergo optativo Augustinus loquitur verbo, *invocem*, quia ambit bene, & fide, quae per dilectionem operatur, credere in Deum.

(*m*) *Praedicatus es enim nobis.* = Fere sic loquitur: Iussit tuus Filius Matth. 28. & Mar. 16. 15. *Euntes in mundum universum, praedicate &c.* Et ita factum est: Rom. enim 10. 18. *Sed dico, numquid non audierunt? & quidem in omnem terram &c.* Et Coloss. 1. 23. *Immobiles a spe Evangelii, quod audistis, quod praedicatum est &c.* Iam ergo te, atque tuum Filium agnosco: iam communem fidem habeo; Utinam & illam adsequar, quae per dilectionem operatur, quave tibi iungar.

(*n*) *Invocat te Domine fides mea.* = Invoco te, fide quasi lucerna praeeunte. *Per humanitatem Filii tui.* Per Filium tuum, qui factus homo, nobiscum caelestium arcanorum doctor, & magister conversatus est. Unde dixit Ioan. 18. 37. *Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.* Vel potius; per merita passionis Filii tui.

Pauci, & deterioris notae codices quidam praeferunt. *Per humilitatem.* At sensus adhuc idem habetur, ut patet.

(*o*) *Per ministerium praedicatoris tui.* = Cohaerenter ad illud 1. Cor. c. 3. 6. *Ego plantavi, Apollo rigavit: sed Deus incrementum dedit.* De quo Tridentina Synodus sess. 6. decr. de Iustificat. Sed quaerimus, quem omnino Domini praedicatorem Augustinus intueatur. An Ambrosium, cuius ministerio Catholicam fidem exsorbuit? ut ipse narrat infra, Lib. 5. c. 13. & Posidius in Vita, cap. 1. An Paulum, qui Rom. 8. 1. Cor. 3. 6. Galat. 2. 2. & Coloss 1. 23. Evangelii se praedicatorem, ministrumque: & Gentium doctorem, atque magistrum prodit? Maxime quoniam Apostoli lectione in lucem insignem ivisse Augustinum conIicitur ex Lib. 7. huius operis, cap. 21. & Lib. 8. cap. 6. & 12. Aut fortassis nulla determinatione usus est Augustinus, sed indefinite praedicatorem nominavit, iuxta illud Rom. 10. 14. *Quomodo audient sine praedicante?* Nisi mavis suspicari omnes sensus illos vastissimae mentis hominem, Divinarum Scripturarum arcanis phrasibus adsuetum simul amplexum fuisse. Hic autem, & in sequentibus alta mente tene gravissimum monitum S. D. qui Lib. 1. QQ. in Genes. q. 25. n. 2. quum eamdem difficultatem non uno modo solvisset, in fine ita loquitur: *Commodius autem plures*

(1) Ioan. 6. 29.
(2) Rom. 4. 5.
(3) 4. Sent. dist. 23. cap. *Aliud est*.

nes ex-tus inveniantur, quibus quaestiones difficiles dissolvantur. Cui non est qui non plaudat; Benedictus Pererius Valentinus Societatis Iesu t. 3. in cap. 13. Genes. disput. 4. *Placet nobis, ac vehementer placet.*

Et en ad quot, & qualia primum, unumque huius operis caput nos provocaverit! ut iam aequus iudex decernere possit immerito, & perperam in Scaligerana posteriori, ubi non unus Augustinus pungitur, effutiri. *Quam misellas liber suas Augustini Confessiones!*

Tot autem diximus: ut deterritus Lector apud se, ni fallor, meditetur; *Si ad singula capita tot ducenda sunt: cuius tolerantia non tentabitur? in quam molem opus istud abibit?*

C A P U T II.

A R G U M E N T U M.

De sancta invocatione acutissime disputat: Qui nempe fieri possit, ut limitata creatura immensum in se advocet Deum, qui vastissimo spatio nullo cingi, vel coerceri potest. Maxime quum Deus sit cuicumque creaturae intime praesens; immo creatura prorsus, & necessario contineatur ab ipso.

ET quomodo invocabo Deum meum, Deum & Dominum meum? Quoniam utique in me ipsum eum vocabo (*a*), cum invocabo eum. Et quis locus est in me, quo veniat in me Deus meus? quo Deus veniat in me, Deus qui fecit caelum & terram? Itane Domine Deus meus, est quidquam in me, quod capiat te (*b*)? An vero caelum & terra, quae fecisti, & in quibus me fecisti, capiunt te (*c*)? An quia sine te non esset, quidquid est; fit, ut quidquid est, capiat te? Quoniam itaque & ego sum, quid peto, ut venias in me, qui non essem, nisi esses in me? Non enim ego iam in inferis (*d*), & tamen etiam ibi es; Nam etsi descendero in infernum ades [1]. Non ergo essem, Deus meus, non omnino essem, nisi esses in me. An potius non essem, nisi essem in te: ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia? Etiam sic Domine, etiam sic (*e*). Quo te invoco, cum in te sim? Aut unde venias in me? Quo enim recedam extra caelum & terram (*f*), ut inde in me veniat Deus meus, qui dixit; Caelum & terram ego impleo [2].

(*a*) *In meipsum eum vocabo, cum &c.* = Quod observat & in Psal. 30. Serm. 4. ad v. 18. n. 4. *Invocat Deum, quando in se vocat Deum. Hoc est enim illum invocare, illum in se vocare, quodam modo eum in domum cordis sui invitare.* Ita equidem, verbum enim compositum est ex praeposit. *in*, & verbo simplici, *voco*.

Haec, ut conicio, ex illis quaestionibus est, quas *Desiderius Erasmus*, & *Ioannes Pherepoaus* otiosi hominis futiles argutias appellant. Ille scilicet sub finem censurae in Lib. Retract. & Confess. *Porro Confessionum libri, quos & otiosos, & otiosis scripsisse videtur, habent quiddam peculiaris molestiae.* Frequenter autem idipsum non una phrasi *Pherepoaus*.

Tam autem opportuna occasione laudes tuas Augustine tacere non debeo. Nempe ut verbis utar Symmachi Lib. 1. Epist. 17. ad Ausonium, circa med. *Putas ne me de occupationibus tuis taciturum? Quaestor es, memini: concilii regalis particeps, scio: precum arbiter, legum conditor, recognosco: adde has alia mille rerum.* Videamus ergo quanto

[1] Psal. 138. 8.

[2] Ierem. 23. 24.

to otio Augustinus Episcopus, qualis has Confessiones scripsit, adbundaverit. Possidius Calamensis Episcopus, qui cum Augustino ferme quadraginta annis familiariter vixit, in Vita „ Atque ita „ factum est, ut Episcopus multo in„ stantius, ac ferventius maiore aucto„ ritate, non adhuc in una tantum re„ gione, sed ubicumque rogatus venis„ set verbum salutis aeternae alacriter „ ac gnaviter &c. (1) Et haec diebus, „ ac noctibus ab eodem iugiter ageban„ tur. Nam & Epistolas privatas ad „ quosque eiusdem erroris Episcopos, & „ eminentes scilicet laicos dedit, ratio„ ne reddita &c. Tanta autem ab eo„ dem dictata, & edita sunt, tantaque „ in Ecclesia disputata, excepta, atque „ emendata, vel adversus baereticos „ conscripta, vel ex canonicis libris ex„ posita ad aedificationem sanctorum Ec„ clesiae filiorum, ut ea omnia vix „ quisquam studiosorum perlegere, & „ nosse sufficiat &c. Interpellatus ergo a „ Christianis, vel a cuiusque sectae ho„ minibus, caussas audiebat diligenter „ &c. Et eas aliquando usque ad ho„ ram refectionis, aliquando autem tota „ die ieiunans semper tamen noscebat, „ & dirimebat &c. Rogatus quoque a „ nonnullis in eorum temporalibus caus„ sis, epistolas ad diversos dabat &c. „ Sanctorum concilia Sacerdotum per „ diversas provincias celebrata, cum po„ tuit, frequentavit). Haec Possidius, quem forte immerito unum eumdemque esse cum Possidonio plures arbitrantur. Vide Bollandistas, seu Bollandi continuatores ad diem 1?. Maii, pag. 27. & 28. n. 4. Certe Possidii frequenter mentionem habet Augustinus: nunquam vero Possidonium eum appellat. Epistola autem inter Augustinianas 176. (Alias, 92.) scripta circa an. 411. quam Milevitanum Concilium ad Innocentium Romanum Pontificem dedit, de cohibendis Pelagianis haereticis, ponitur inter eiusdem Concilii Patres 12. loco Possidius, 47. autem Possidonius. Etsi Benedictinis Patribus testibus, & posteriori loco MSS. Vaticani duo praeferant, Possidius,

Ut autem ad illud, unde digressa erat, nostra de ingentibus Augustini occupationibus revertatur oratio; audiendus nunc est S. D. & quidem diligentissime. Circa finem an. 388. Nebridius fidissimus eius amicus (de quo infra Lib. 9.) Epist. 5. (Olim, 114.) „ Ita ne est mi Augu„ stine, fortitudinem, ac tolerantiam ne„ gotiis civium praestas, nec dum tibi „ redditur illa exoptata cessatio? Quaeso „ qui te tam bonum hominem interpel„ laut? &c.) Circa an. 389. S. D. Nebridio Epist. 13. (Olim, 218.) n. 1. „ Alterum enim &c. alterum non mihi „ vacare, Nam ex quo abii abs te, „ nulla mihi opportunitas, nullum otium „ datum est &c. Sunt quidem hiemales „ nimis longae noctes, nec a me totae „ dormiuntur &c. Quare age, atque ac„ cipe quod de me excutere potuit ul„ timum noctis &c.) Circa idem tempus, item Nebridio, Epist. 14. (Olim, 115.) n. 1. „ Non tantum habemus otii, quan„ tum existimas, & quantum nos semper „ optasse nosti, & optamus.) Ineunte an. 391. ad Valerium Episcop. Epist. 21. (Olim, 148. n. 3. „ Debeo Scriptura„ rum medicamenta omnia perscrutari... „ quod ante non feci, quia & tempus „ non habui. Tunc enim ordinatus sum, „ quum de ipso vacationis tempore ad „ cognoscendas divinas Scripturas cogi„ taremus, & sic nos disponere vellemus, „ ut nobis otium ad hoc negotium posset „ esse.) Ineunte an. 396. ad Paulin. & Theras. Epist. 31. (Olim, 34.) n. 4. „ Sed qua Ecclesiae cura tenear, ex „ hoc vestra caritas oportet adtendat, „ quod &c.) Circa an. 397. ad Hieronymum Epist. 40. (Olim. 9.) n. 1.) „ Quamquam itaque nos negotiorum alie„ norum, eorumque saecularium, curis „ circumstemur ingentibus &c.) Circa an. 398. ad Eudoxium Abbatem, Epist. 48. (Olim, 81.) n. 1. „ Nostras enim „ (*orationes*) saepe sauciat, & debilitat „ caligo, & tumultus saecularium actio„ num: quas etsi nostras non habemus, „ eorum tamen, qui nos angariant mille „ passus, & iubemur ire cum eis alia „ duo, tantae nobis ingeruntur, ut vix „ respirare possimus.) Circa an. 400. quo has Confessiones scripsit, Epist. 55. (Olim, 119.) seu, ad Inquisitiones Ianuar. Lib. 2. initio.) „ Lectis litteris „ tuis, ubi me commonuisti, ut debi„ tum redderem de residuis enodandis „ quaestionibus, quas iam longe ante „ quaesiveras, gratissimum mihi, atque „ carissimum desiderium studii tui am„ plius differri tolerare non potui; & „ quamvis; in mediis acervis occupatio„ num mearum &c.) Fere eodem tempore scripsit Lib. de Opere Monachorum, & in eo, idest cap. 29. n. 37. „ Non (2) „ al-

D

(1) Edit ante Benedictin. *ac suaviter*.

(2) Matth. 23. 4.

„ alligamus onera gravia, & vestris humeris imponimus, quae nos digito adtingere nolumus. Quaerite, & agnoscite labores occupationum nostrarum „ &c. Dominum Iesum, in cuius nomine „ securus haec dico, testem invoco super animam meam, quoniam quantum „ adtinet ad meum commodum, multo „ mallem per singulos dies certis horis, „ quantum in bene moderatis monasteriis „ constitutum est, aliquid manibus operari &c. quam tumultuosissimas perplexitates caussarum alienarum pati de negotiis saecularibus, vel iudicando dirimendis, vel interveniendo praecidendis.) Circa finem an. 408. Epist. 101. (Olim, 131.) ad Memorium Episcop. n. 1. „ Debui nunc libros mittere, quos „ emendaturum me esse promiseram: & „ ideo non misi, quia non emendavi: non „ quia nolui, sed quia non potui, curis „ videlicet multis, & multum praevalentibus occupatus.) Circa idem tempus ad Deogratias Epist. 102. (Olim, 49.) seu Lib. n. 1. „ Proinde ego obsecro te, „ ut quemadmodum ego tibi parui, atque inter meas arctissimas occupationes &c.) Circa an. 410. Dioscoro qui multarum ex libris Ciceronis quaestionum solutionem postulaverat, Epist. 118. (Olim, 56.) cap. 1. n. 1., & 2. „ Tu me „ innumerabilium quaestionum turba repente circumvallandum, vel potius obruendum putasti &c. Ego autem vellem te abripere de medio deliciosarum inquisitionum tuarum, & constipare inter curas meas, ut vel disceres „ non esse inaniter curiosus, vel &c. Non „ enim decora facies rerum adtingit sensum meum, cum cogito Episcopum „ Ecclesiasticis curis circumstrepentibus „ districtum, atque distentum &c.) Circa an. 412. aut 413. Anastasio Epist. 145. (Olim, 144.) n. 1. „ Nam ex quo „ sumsi epistolam tuam, nisi nunc primum rescripsisse me nescio. Tantis „ enim curis obstricti, & distenti sumus, „ ut etiam hoc nesciamus.) Epist. ad Evodium 162. (Olim, 101.) an. forte 415. n. 1. „ Multa quaeris ab homine „ multum occupato &c. Si autem cum „ aliquid in manibus habeo, intermittendum est, & differendum, ut ad ea „ potius respondeatur quae supervenientia requiruntur; quid fiet si etiam ipsis „ dum respondetur, alia supervenerint? „ Num placet, ut etiam his omissis illa „ suscipiantur, & semper priora fiant „ quae posteriora oboriuntur &c. Non „ ergo debui alia interrumpere cum tua „ supervenissent, sicut nec tua, si alia „ rursus irruerint; & tamen servare hanc „ iustitiam non sinor. Nam ecce ut tibi „ haec ipsa rescriberem, quibus id admonerem, intermisi quae agebam; & „ animum meum ad hanc epistolam ab „ alia magna intentione detorsi.) Exeunte an. 415. eidem Evodio Epist. 169. (Olim, 102.) cap. & n. 1. „ Si ea, „ quae me magis occupant, a quibus in „ aliud averti nolo &c. Reliqui (*Psalmi*) „ nondum dictati, neque tractati, vehementer a nobis expectantur, atque „ flagitantur. Ab his me revocari, & „ retardari, irruentibus de transverso „ quibuslibet quaestionibus, nolo: ita ut „ nec libros de Trinitate, quos diu in „ manibus verso, nondumque complevi, „ modo adtendere velim.) Circa an. 418. Bonifacio Epist. 189. (Olim, 95.) n. 1. „ Et quamvis mihi occupato, tantum „ institit, ut facere non differrem &c. „ Festinanti ergo ut occurrerem, malui „ festinante aliquid scribere, quam religiosum tuum desiderium retardare.) Paulo post. med. eiusdem an. 418. Epist. 190. (Olim, 157.) ad Optatum, n. 1. „ Quamvis tuae sanctitatis nullas ad me „ ipsum datas acceperim litteras: tamen „ quia illae, quas ad Mauritaniam Caesariensem misisti, me apud Caesaream „ praesente venerunt, quo nos iniuncta „ nobis a venerabili Papa Zosimo Apostolicae Sedis Episcopo Ecclesiastica necessitas traxerat &c. quo (*Renato*) petente, „ & mihi licet aliis occupato vehementer „ instante, ad ea sum respondere compulsus.) Circa an. 420. Dulcitio Tribuno, & Notario &c. Epist. 204. (Olim, 61.) n. 4. „ Verum nos & occupatissimi sumus &c.) Circa idem tempus, lib. contra Mendacium ad Consentium, initio, „ Multa mihi legenda misisti, Consenti &c. quibus rescripta dum praeparo „ & aliis, atque aliis magis urgentibus „ occupationibus distrahor, emensus est „ annus, atque in eas me detrusit angustias &c. „ Die 26. Septembr. an. 426. in Ecclesiasticis actibus, seu Epist. 213. (Olim 110.) n. 5. „ Placuit mihi, „ & vobis propter curam Scripturarum, „ quam mihi fratres, & patres mei coepiscopi duobus conciliis Numidiae, & „ Carthaginis imponere dignati sunt, ut „ per quinque dies nemo mihi molestus „ esset. Gesta confecta sunt, placuit, „ acclamastis. Recitatur placitum vestrum, & acclamationes vestrae. Parvo tempore servatum est circa me, „ & postea violenter irruptum est, non „ per-

„ permittor ad quod volo vacare. Ante meridiem & post meridiem occupationibus hominum implicor &c.) In Prologo Retract. quas scripsit an. 426. aut 427. n. 2. „ Tantumque mihi tributum est, ut ubicumque me praesente loqui opus esset ad populum, rarissime tacere, atque alios audire permitterer.) Sub finem vitae, idest circa an. 428. ad Quodvult-Deum Epist. 224. quae habetur & t. 8. ante Lib. de Haeres. n. 1. & 2. „ Sed ne hoc quidem potui, talibus curis supervenientibus impeditus, a quibus omnino dissimulare non possem: nam me & ab eo, quod habebam in manibus averterunt. Hoc autem est, ubi respondeo libris Iuliani, quos octo edidit post illos quatuor, quibus ante respondi. Hos enim cum Romae accepisset frater Alypius &c, & multum instans, ne respondere differrem. Cuius instantia coactus sum remissius (1) agere quod agebam; ut operi utrique non deessem, uni diebus, alteri noctibus, quando mihi ab aliis occupationibus hinc, atque hinc venire non desistentibus parceretur. Agebam vero rem plurimum necessariam: nam retractabam opuscula mea &c. simul agens utrumque, & hoc scilicet, & illud de retractatione opusculorum meorum, nocturnis, & diuturnis temporibus in singula distributis.) Sed & ex incertae aetatis Epistolis magnum Augustini otium coniicitur. Epist. ad Ceretium 237. (Olim, 253.) n. 1., „ Vix autem mihi vacare utcumque potuit, aliis, atque aliis sine intermissione necessitatibus superantibus, ut unus mihi saltem totus ex duobus ipsis codicibus legeretur.) Epist. ad Possidium 245. (Olim, 73.) n. 1. „ Sed nunc epistola sanctitatis tuae & occupatissimum me reperit, & &c.) Epist. ad Lampadium 246. (Olim, 243.) n. 3. nempe sub finem. „ His itaque paucis si aviditas tua contenta non est, & librum aliquem de hac re, quem diutius legat, desiderat, patienter tibi sunt exspectandae vacationes nostrae &c) Epist. ad Martianum 258. (Olim, 155.) n. 1. „ Abripui, vel potius obripui, & quodammodo furatus sum memetipsum multis occupationibus meis, ut tibi scriberem &c.) Audaci, qui praecedente prolixiorem epistolam postulaverat, Epist. 261. (Olim, 140.) n. 1. „ Et ad longam quidem epistolam conscribendam magis mihi otium, quam facultas deest, occupatissimo scilicet ecclesiasticis curis, a quibus pauculae temporum stillae vix recreant, vel cogitantem aliquid, vel ea, quae magis urgent &c. „

Et haec de plurimis, adsiduisque studiis, & laboribus Augustini: qui nihilominus, si *Erasmo* credimus, has Confessiones, ut otium rumperet, scripsit. At sat est *Erasmo*, & *Pherepono* duobus claudis illis cum Augustino luctam iniisse, utut ea contigerit; iuxta illud Hieronymi Epist. inter Augustinianas 68. (Olim, 13.) n. 2. „ Ceterum optime novit prudentia tua .... pueriles esse iactantiae, quod olim adolescentuli facere consueverant, accusando illustres viros, suo nomini famam quaerere.) Quod fusiori sermone Ludovico Antonio Muratorio, Francisci Petrarchae de pulcris suae Laurae oculi cantus insulsis censuris carpenti, celebris Poeta Bartholomeus Casaregi dum iamiam (2) easdem censuras robusta apologia dispelleret, exprobravit. „ Io mi accorsi ben tosto, che vi sono ancora a' tempi nostri di quelli .... i quali s' invaghiscono d' accusare gl' uommini illustri, per procurare riputazione, ed eternità al proprio nome, e credono che tanto maggior preggio debba loro venire, quanto, vanno a ferir più in alto, nulla curandosi poi se i colpi sieno giusti; o fuor di misura, purchè abbiano preso di mira uno scopo plausibile, e glorioso.) Saepe etiam oblectari poterit *Pherepono* quod idem poeta infra pro secundo cantu ad censuram primam inculcat, dicens. „ Per lo che si contenterà il Sig. Muratori, che io lo richiegga del perchè non gl' aggrada .... mentre come i Legisti *erubescant sine lege loqui*, così noi ci vergognamo di parlare senza la ragione &c.) Et ad secundam censuram iterum. „ Qui pure al Sig. Muratori incumbit onus probandi, e finchè con buone prove non istabbilisce quelchè ragiona &c. „

Quod autem alta mente Lector tenere debet, illud est: Animarum a terrenis rebus Istis abstractarum admodum pios sermones hominibus saeculi huius, qui in sola carne oculos habent, frigidos passim, otiososque videri.

II. Interim ex iniquis *Erasmi* censuris nihil in splendidam Augustini famam. Quid enim ponderis in iudicio homine-

D 2

(1) Edit. *remissius semper agere quod*. MSS. prope omnes, *remissius agere, quam agebam*.

(2) In Praefat.

nedum impii, ſed & vix non menteca- pti: qui nempe & impia & ſtulta de Scriptoribus tam libenter iudicia protulit? Vide ſaltem Epiſt. ad Marinum Caracciolum Pontificium Legatum & lib. 14. Epiſt. 5. itemque lib. 18. Epiſt. 24. editionis antiquae. Schol. tom. 3. Epiſt. S. Hieronymi & Praefat. in libros Hilarii. Faſſus autem eſt ipſe Konig. in Bibliotheca, etſi dolore, & querela „ „ Pontificii Eraſmo admodum infeſti ſunt, „ Bellarminus eum inter ſemichriſtianos „ referre non erubuit. Poſſevinus nomen „ eius ex omnium Catholicorum ſcriptis „ expungi debere e"atur. Stapletonus „ murem errantem vocat. Forerus in „ Aranea, dignum ait qui ex omnium „ hominum memoria eraſus eſſet. Qui„ dam etiam Eraſmo Arianiſmum obii„ cere non verentur. „ Et in Scaligerana 1. pag. 79. „ Eraſmus . . . ſeipſo haud „ dubie futurus maior, ſi Latinae linguae „ conditores imitari, quam petulanti lin„ guae indulgere maluiſſet . . . . nimia „ fuit, & quandoque ſapit Genoranum, „ videtur enim magnum numerum affe„ ctaſſe, eadem quater repetens „ Quod mordacitatis vitium adtandens Stephanus Paſchaſius, hocce *Eraſmum* epitaphio decoravit.

Hic iacet Eraſmus, qui quandam bonus erat mus,
Radere qui ſolitus, raditur a vermibus.

(*b*) *Eſt quidquam in me quod capiat te?* = Eamdem propemodum difficultatem iterato inculcat; ut Dei ad hominem adcedentis bonitatem, & eiusdem hominis abiectionem ob oculos ponat: non quod haeſitet, & dubii pondere obruatur: leve enim haud diſſimile ipſi viſum eſt Epiſt. ad Voluſianum 137. (olim, 3.) Et centies alibi obſervat; Deum continere hominem cum ad ipſum adcedit, non ab homine contineri. Quod etiam inferius mira dexteritate innuit. Haud vero pigebit Auguſtinum conſtanter adtendere etiam ex ioco diſputantem; quod dedeceat ethnici, ſcilicet Xenophontis modeſtiae quidquam concedere: inquit vero ille initio Convivii „ Mihi vero me„ moratu digna eſſe videntur, quae ab „ honeſtis, & praeſtantibus viris, non „ tantum ſerio, ſed etiam inter iocan„ dum aguntur. „

(*c*) *Quae feciſti, & in quibus me feciſti, capiunt te?* = Ad illud Salomonis Paralipom. l. 2. c. 6. v. 18. & Reg. 3. 8. alludit: *Ergo ne credibile eſt, ut habitet Deus cum hominibus ſuper terram? Si caelum, & caeli caelorum non te capiunt, quanto magis domus iſta, quam aedificavi.* Non autem omnino ad verbum oraculum illud reddit, ſed arcanis verbis illis interpoſitis, *quae feciſti, & in quibus me feciſti:* ut ita curſim, & quaſi non adtendens Altiſſimi immenſitatem ſtabiliat; Quandoquidem ſi ipſe caelum, ac terram fecit, ab illis certe non finitur; & ſi in ipſis homo, orbis modica portio factus eſt, qui fieri poteſt ut idem Deum finiat, & complectatur? Ex quibus etiam univerſalis cuditur propoſitio: Quidquid extra Deum invenias, creatura eſt: haec Creatorem haud vincit: a nullo ergo, & nullo modo finitur Deus. Quae quidem veritas nec ipſos ethnicos latuit. Seneca in Proloquio Naturalium quaeſt. ad Lucilium ſub finem. „ Quid eſt Deus? mens uni„ verſi. Quid eſt Deus? quod vides to„ tum, & quod non vides totum. Sic „ demum magnitudo ſua illi redditur, „ qua nihil maius excogitari poteſt, ſi „ ſolus eſt omnia, opus ſuum & extra, „ & intra tenet.) Iamblicus Porphirii diſcipulus qui circa an. 345. floruit, Iuliano Imperatori acceptiſſimus: *Clauſus non eſt qui claudit omnia.* Et vetuſtiſſima monita: *Nulla loca Divinitatem clauſerit. Proprium eſt Dei complere cuncta vi ſua.* Vide Auguſt. epiſt. ad Dardanum 187. (Olim, 57.) cap. 4. per totum, & S. Thomam 3. p. q. 57. ar. 4. ad 1.

(*d*) *Non enim ego iam in inferis.* = Ita potior codicum pars, & doctiſſimi Benedictini Patres; qui tamen in imo margine admonent „ MS. Theodoricenſis ha„ bet, *ego ſum inferi*, non intoleranter. „ Alii plerique, *ego iam inferi*: libra„ riorum lapſu, ut videtur.) Nobiſcum ſunt Vetuſtiſſima Veneta editio an. 1484. Lov. & etiam utcunque unus MS. S. Crucis, & unus S. Marci, qui habent, *iam ſum in inferna*. Ut pariter unus Bibliothecae Laurentianae Mediceae ex manu corrigente. Cum MS. Theodoricenſi ſunt MS. Canonici Ricardi, unus Laur. Mediceae, & unus S. Crucis. Poſtremam lectionem autem, *ego iam inferi*: habent duo MSS. S. Marci, totidem Laur. Med. MS. Feſulanus, Carthuſianus, & unus S. Crucis, omnium quotquot Florentiae adſervantur excellentiſſimus, quem reperies pluteo 16. Lectionem noſtram praeferendam eſſe adeo liquet: ut mirum ſit non omnes in ea codices convenire.

Hocce vero pacto Auguſtinus argumentatur; Davidis oraculo Deus in profundis abyſſis, & terrae viſceribus praeſto

fio est : manifestum igitur est, & mihi adesse, terrae superficiei insidenti. Cur ergo, quove pacto Deum invoco; seu, voco in me, quasi absit? Verum tale aenigma ab Augustino latenter solutum, ita manifeste digeri potest. Quinque Deus modis in creaturis est, vel esse potest. 1. Essentia 2. Praesentia 3. Potentia 4. Gratia. 5. Hypostatica unione. Essentia, quia immensus. Praesentia, quia omnium provisor, & rector. Potentia, quia creator, & dominus. Gratia, quia naturalium nedum, sed & naturam excedentium bonorum ditissimus; valens etiam suae naturae, vel essentiae participationem, ut Schola loquitur, formalem nobis concedere. Hypostatica tandem unione nobiscum esse potest, quod sit infinitae perfectionis, aut virtutis actus. Tribus prioribus modis omnibus Deus creaturis insidet. Quarto omnibus, & solis ratione praeditis, sive humanis, sive angelicis, lethali culpa non inquinatis. Quinta pariter sessio ad supernum ordinem spectat; geminis vero momentis a praecedenti secernitur; substantiae quippe, non accidentis est unio: solique Redemtoris humanitati concessa est. Quibus compendio praeiactis: dicendum est, ab homine Deum invocari, ut gratia adcedat, non ut essentia, praesentia, potentia, quibus omnibus creatoris adest.

Ceterum latissimam illam, nullis finitam limitibus Dei praesentiam & Ethnici agnovere. Seneca Lib. 4. ad Aebucium Liberalem de Beneficiis, capit. 8. „ Quocumque te flexeris, ibi illum vide„ bis occurrentem tibi; nihil ab illo va„ cat; opus suum ipse implet. Ergo „ nihil agis ingratissime mortalium, qui „ te negas Deo debere, sed naturae: quia „ nec natura sine Deo est &c.) Epictetus Stoicus Lib. 3. cap. 24. *Quamobrem clausis ianuis, ac valvis, cum in tenebris consederitis, nolite dicere vos solos esse, non enim estis, non certe estis, sed Deus intus &c.*

(*e*) *Etiam sic Domine, etiam sic* = Utrumque profecto: Ut creatura è nihilo emergat, & ne ad nihilum revertatur, exigitur & quod Deum essentia, potentia, praesentia insidentem habeat; & quod ipsa in eodem Deo sit velut in mari pisciculus. Nisi ad maiorem huius rei lucem addere mavis, duo illa invicem necti, & trahi; fieri enim haud potest, ut Deum inhabitantem habeas, & tu in illo non sis: onde neutrum tolli valet, quin utrumque tollatur.

(*f*) *Quo enim recedam extra caelum, & terram, ut &c.* = Ad locum hunc Metaphysicos illos provoco, qui extra caelum, ac terram, totamque istam universi orbis molem infinita, immensa spatia, quae *negativa*, sed & *realia* vocant, in quibus exsistat Deus, aut fortassis Deus, & Angeli, imaginantur, ac praedicant. Phantasmatum amicam opinionem huiusmodi ut nedum probabilem, sed velut probabiliorem; immo exploratam, & certam, Philosophorum, Theologorumque unanimi fere sensu stabilitam docet, & propugnat Pater Raphael Aversa Clericorum Regular. Minorum Generalis Praepositus t. 1. Philosophiae, vel Metaphysicae quaest. 27. de loco, spatio, & vacuo sect. 2. ubi etiam nequid thesi plausus deesset Augustinum nostrum ceu eius manifestum patronum laudat ex cap. 15. lib. 11. de Civit. Dei, ubi tamen S. D. de ea opinione nec verbum.

Verum enim vero ex transcriptis Augustini verbis duplici modo systema illud evertitur; Quandoquidem si extra caelum, ac terram citra intellectus fictionem spatia consistunt, quae scilicet seu omnino, seu utcunque revera exsistant, poterit contingere, saltem ex metaphysica hypothesi, ut creatura, potissimum spiritalis, qualis hominis anima est, in illis reponatur: Adeoque elumbe erit Augustini argumentum, *Quo recedam extra caelum, & terram?* Responderi enim posset, *In spatia imaginaria*. Ulterius, si extra caelum, terramque spatia reperiuntur, in quibus vere Deus exsistat: creatura extra caelum, & terram concepta, mox etiam concipienda esset Deo praesens: adeoque Augustini hypothesis mox laberetur, seu, inutilis esset, & otiosa. Quod in hebetioris ingenii hominum gratiam magis exponam. En Augustini argumentum; Deus universum implet, in ultimis terrae penetralibus, & in caelorum vertice praesens; nullum invocamus, nisi absentem: oportet igitur ut extra caelum, ac terram recedam, ut Deum absentem invocem; sed qui fieri potest, ut extra caelum, & terram recedam? quo recessus iste tendet? Imaginariis spatiis permissis, duplici modo Augustini quaestio retunditur. 1. Quid si a caelo, & terra exieris, quum & ibi praesens sit Deus? 2. Cur quaeris quo ibis, si extra orbem hunc infinita spatia reperire est non ab intellectu efficta, in quibus sunt Deus, & Angeli? An censes extra caelum, & terram nihil esse? immo sunt spatia infinita & immensa.

In-

Insuper & cap. sequentis potiora dubia evanescerent. *An imples, & restat &c. & quo refundis quidquid impleto caelo, & terra restat ex te?* Spatiis illis datis, nihil Dei remaneret: quippe, si Deus immensus, & spatia immensa.

Dedecet autem hic de philosophica, bonis luminibus vacua quaestione illa proposito dicere. Sat ad institutum nostrum est adversariis Augustinum eripuisse, cuius patrocinium iactabant. Nisi quod, ne prorsus de hac re ieiunum Lectorem dimittamus, dilemmate uno opinio illa prosterni potest. Ea spatia a Deo sunt facta, nec ne? Si a Deo facta: non imaginaria, sed vera sunt; nec utcumque, sed prorsus exsistunt; Adeoque innumeri statuendi sunt mundi: quod tamen permittere Orthodoxa fides semper exhorruit. Si a Deo non facta, nullo modo exsistunt, & omnino fictitia sunt. Ioanne siquidem teste initio sui Evangelii, *Omnia per ipsum facta sunt, & & sine ipso factum est nihil.* Phantasiae autem lapsu concepta sunt, & principii, ut loquuntur Dialectici, petitionem involvunt adversariorum argumenta: *An non potuisset Deus alibi orbis molem erigere? sunt ergo alia spatia &c.* Nominant quippe, *alibi*, dum spatia quae non dantur, concipiunt. Si vellet Deus *alibi* mundum ponere, deberet novum illud *alibi*, nempe spatium creare. Sicut, antequam Deus mundum faceret, neque hoc, neque illud spatium dabatur. Sic decipiuntur qui dicunt, *Antequam Deus tempus faceret &c.* Cum illud *antequam* tempus involvat. Aut, *Cur Deus hoc tempore, non alio mundum condidit?* Cum ante tempus nullum daretur tempus, De quo S. D. Lib. 11. de Civit. cap. 4. 5. & 6. & in his Confess. lib. 11. At inquiunt. Deus ne a mundo finitur, nec est in aliis spatiis? R. De hoc infra, maxime cap. seq. Interim dicendum tantum; Deus non finitur a mundo: & est ubique: ad quod non exigitur ut sit in nihilo: nihil autem sunt illa spatia.

At saltem quibus se eius opinionis amici auctoritatibus muniunt, paullo distinctius videamus, Aristoteles, inquiunt extra caelum immutabiles quasdam substantias constituit lib. 1. de Caelo, textu 100.

Pater Aversa autem ita loquitur „ „ Insuper D. Augustinus lib. 11. de „ Civit. D. c. 15. perspicue ponit extra „ mundum infinita locorum spatia: sicut „ ante mundi creationem ait praecessisse „ infinita spatia temporis. Alii etiam „ plerique Patres docent, Deum realiter per suam essentiam esse ex- „ tra caelum in immenso spatio. Idem- „ que ex quibusdam Scripturae locis „ non obscure intelligitur. „

Hosce tamen perperam iactatos patronos omnes facili negotio ab adversariis eripimus. Aristotelem enim immutabiles substantias non loco (1), sed dignitate supra caelos constituisse, admodum verosimile est; quod nempe illae extra conditionem, & sortem sint rerum materialium, physicas mutationes subeuntium: ut plures censent apud Conimbricenses in lib. 1. de Caelo, explanat. in cap. 4.

Aut fortassis non omnino extra esse: sed Caelorum superficiei convexae substantias illas insidere contendit Philosophus; ut easdem concipiunt, qui caelos ab eis in gyrum agi opinantur; ut etiam in Thomistica Schola docetur, Christum, cunctosque Beatos supra Empyrei superficiem convexam triumphare: quod quidem, ut eadem Schola monet, non est extra mundum, sed in eius vertice, calcatae superficiei ratione consistere.

Quam vero boni sunt, dum ab Augustino suppetias petunt! Et quidem cap. 15. Lib. 11. de Civit. Dei, ubi de Ioannis oraculo 1. Epist. 3. 8. disputat, ea de re nec verbum habet. Sed aut Aversae, aut illorum a quibus ipse Augustini sententiam mutuatus est, memoriae lapsui; vel typographorum oscitantiae errorem illum tribuamus. Eiusdem enim Lib. de Civit. cap. 5. non quidem ea sententia, sed verba eidem nonnihil adfinia leguntur: *Si infinita spatia temporum ante mundum &c. similiter &c. extra mundum infinita spatia locorum &c.* Verum, quid dormientem Achillem excitare, ut in te arma sumat? Ho loci Augustinus fanaticorum quorumdam, non sua sententia loquitur; immo nec sua nec illorum; sed eos velut ad absurda deducit; sat est integrum textum satis oculis intueri, „ Ita enim quaeritur, cur po- „ tius tunc, & non antea factus sit, (*mun-* „ *dus*) quemadmodum quaeri potest, „ cur hic potius, ubi est, & non alibi. „ Nam si infinita spatia temporis ante „ mundum cogitant, in quibus eis non „ videtur Deus ab opere cessare potuis- „ se, similiter cogitent (2) extra mundum „ infinita spatia locorum). Ita initio „ ca-

(1) Vide S. Tohm. in L. 1. de Caelo.

(2) Nonnulli MSS *cogitant*.

capitis ; pluribus autem interiectis , concludit . „ Quod si dicunt inanes „ esse hominum cogitationes, quibus in- „ finita imaginantur loca , cum locus „ nullus sit praeter mundum: respondetur „ eis , isto modo inaniter homines cogi- „ tare praeterita tempora vacationis Dei, „ cum nullum tempus sit ante mundum.„

Nec scriptura , vel Patres spatiis illis ullo modo favent . Utique docent , Deum universum orbem implere, a caelis, & Caelo caelorum minime capi . Sed haec , & similia non significant Deum revera esse extra mundum , sed , a mundo non circumscribi , & finiri ; adeoquod semper immensus , & infinitus, alio quocumque dato spatio, mox ei fieret intime praesens . Quinimmo Psalmus 138. v. 8. spatia illa extra caelum , & terram explodit , ut in Augustino vidimus , qui eiusdem v. phrasim adoptaverat ,

C A P U T III.

A R G U M E N T U M.

An , & quomodo Deus caelum , & terram impleat , non finiatur ab ipsis; quomodo insuper partium expers , locum divisibile repleat .

Capiunt ergo ne te (*a*) caelum & terra , quoniam tu imples ea ? An imples & restat, quoniam non te capiunt ? Et quo refundis , quidquid (*b*) impleto caelo , & terra restat ex te ? An non opus habes , ut quoquam contineatis, qui contines omnia ; quoniam quae imples , continendo imples ? Non enim vasa, quae te plena sunt, stabilem te faciunt: quia etsi frangantur , non effunderis, Et cum effunderis super nos (*c*), non tu iaces, sed erigis nos: nec tu dispergeris (*d*) sed colligis nos. Sed qui imples omnia (*e*), te toto imples omnia ? An quia non possunt te totum capere omnia , partem tui capiunt , & eamdem partem simul omnia capiunt ? An singulas singula , & maiores maiora, minores minora capiunt ? Ergo est aliqua pars tui maior , aliqua minor ? An ubique totus es , & res nulla te totum capit ?

(*a*) *Capiunt ergo ne te &c.* = Iam cap. praeced. ex Salomone resolverat , Verbum *capere* circumscriptionem involvit , si proprie loquamur , quae Deo immenso nec competit , nec potest competere . At modo idipsum non otiose inculcat , ut nempe ad illud deveniat : An forte Dei , qui caelo , terraque non capitur , extra orbem quidquam supersit ; ideo subdit : *An imples , & restat &c.* Implet profecto , ut supra vidimus , & ulterius etiam videbimus ; Sed & superest ; non quod proprie sit extra mundum ; sed quia immensus , sua quidem virtute , infinita alia impleret loca ; eorumdem autem locorum defectu non implet , ut iam observavimus . Ad quam rem Angelicus Doctor in Lib. 1. de Caelo , & Mundo , cap. 9. lect. 21. „ Non ita quod Deus „ sit ibi , idest extra caelum , sicut in lo- „ co , sed quia non est contentus , nec in- „ clusus sub continentia corporalium re- „ rum , utpote totam naturam corpora- „ lem excedens . „

(*b*) *Et quo refundis quidquid &c.* = In seipsum refundit ; ut S. D. statim innuit iis verbis : *Annon opus habes , ut a quoquam &c.* Et quidem si quaeritur bene , quo refundat modo Deus quidquid ei , caelo impleto , terraque superest ; quaeri etiam posset ; quo se totum , caelo , terraque non factis , refunderet : seu , ubi esset ? In infinitis ne spatiis illis , quae extra mundum aliqui , ut supra vidimus , fingunt ? Minime certe gentium , ut vel pueri ex aureo Christianae catechesis (*la dottrina Christiana*) libello didicimus , sed in seipso . Quod & Orthodoxa fides , & bona etiam ratio suadet ; phantasia autem (ut plura alia etiam naturae arcana) inspicere haud potest . Ceterum Deus , qui nullo pacto a mun-

do

do continetur, nec ipsum continet, quo modo vas aquam: sed immensitate: proxime vero per suas actiones, creavit enim, nutrit, movet, conservat &c.

(c) *Et cum effunderis super nos, non &c.* = Has, vel similes divinas phrases imitatur, *Effundam spiritum meum super semen tuum.* Isaiae 44. 3. *Effundam spiritum meum super omnem carnem.* Ioel. 2. 28. Et Deus autem super nos, & nos super Deum effundimur: unde Psal. 62. 9. *Effundite coram illo corda vestra.* Et 141. 3. *Effundo in conspectu eius orationem meam.* At longe harum effusionum ratio diversa est. Nos coram Deo effundimur, ut protegamur: Deus super nos effunditur, ut protegat, erigat. In ipso enim vivimus, movemur, & sumus; & quidem tum vita naturae, tum vita gratiae.

(d) *Nec tu dispergeris &c.* = Ita Vetustissima editio, Iodocus Badius Ascensius, Ioannes Amerbachius, Desiderius Erasmus, 3. MSS. a Benedictinis laudati, 2. S. Mar. 2. S. Cr. unus in textu, alter ex manu supplente, Sed Lovanienses, Sommalius Iesuita, qui ad 3. MSS. has Confessiones emendavit, Henricus Wangnereck item Iesuita, MSS. 2. S. Cr, unus & integro, alter in textu correcto, MS. Ricar. unus S. Mar. & ipsi Benedictini, *dissiparis*. MSS. Carhtusianus & Fesulanus, *disparseris*, vel, *disparseris*.

A Benedictinis secessimus, quod verbum, *dissipo*, sensum habeat ampliorem, & indefinitum, dicatur scilicet de omni, cuius partes seiungontur. At *dispergo*, magis, ut videtur, adcedit ad significandam separationem partium rei liquidae, & fluidae; ex liquore autem metaphoram, vel exemplum sumserat Augustinus, *Non enim vasa &c.* At quaestio haec de levibus, atque synonymis.

Cum ergo Spiritus super nos nobilis ceu liquor effunditur, non dispergitur, sed colligit nos; hoc est, per rerum creatarum amores, curasque dispersos trahit ad unom amorem, unamque curam rerum aeternarum.

(e) *Sed qui imples omnia, te &c.* = Ita profecto; Deus vastissimam orbis molem, & minimam aviculam se toto implet. Est enim totus in toto, & totus in qualibet vel minima parte, ut anima rationalis in corpore: utique per proportionem. Addit tamen in fine cap. *An ubique totus es, &c.* ut innuat ea quae superius statuerat, nunc se minime evertere; ex eo enim quod Deus totus sit in quacunque re, non sequitur vel ab universo capi, & finiri.

C A P U T IV.

A R G U M E N T U M.

Deus nedum ab orbe non capitur: sed nec perfectione ulla finitur; Quodque omnem admirationem excedit: supernis, altissimis dotibus valet, quarum haec illa videri posset expungi.

Uid es ergo, Deus meus? Quid rogo, nisi Dominus Deus (*a*)? Quis enim Deus, praeter Dominum? Aut quis Deus, praeter Deum nostrum (1)? Summe, optime (*b*); potentissime, omnipotentissime (*c*); misericordissime, & iustissime (*d*); secretissime, & praesentissime; pulcherrime, & fortissime (*e*); stabilis, & incomprehensibilis (*f*); immutabilis, mutans omnia (*g*); nunquam novus, nunquam vetus (*h*); innovans omnia, & in vetustatem perducens superbos, & nesciunt (*i*); semper agens, semper quietus (*k*); colligens, & non egens (*l*); portans, & implens, & protegens (*m*); creans, & nutriens, & perficiens, quaerens, cum nihil desit tibi (*n*). Amas, nec aestuas (*o*); zelas, & securus es (*p*); poenitet te, & non doles (*q*); irasceris, & tranquillus es (*r*); opera mutas, nec mutas consilium; recipis quod invenis, & nunquam amit-

(1) Psal. 17. 32.

amittis ; nunquam inops, & gaudes lucris (s) ; nunquam avarus, & usuras exigis ; Supererogatur tibi, ut debeas, & quis habet quidquam non tuum (t) ? Reddis debita, nulli debens ; donas debita, nihil perdens (u). Et quid dicimus, Deus meus, vita mea, dulcedo mea sancta ? Aut quid dicit aliquis, cum (x) de te dicit ? Et vae tacentibus de te, quoniam loquaces muti sunt.

(a) *Quid roga, nisi Dominus Deus?* = Haud citra mysterium a profundissimae mentis homine haec dici arbitror ; Per duo praecedentia capita observaverat, Deum cuncta implere : a nullo autem capi. Modo tautae eius gloriae, & maiestati plaudens, dicit, *Quid &c.* Videlicet, quia Deus, omnia implere debet, seu omnibus rebus adesse ; quia Dominus, a nullo, nec quidem caelorum Caelo capi ; quod enim capitur non, dominium, sed, famulatum exercet. Ad quod etiam dominium significandum dixit, effundi ut erigat, ut colligat &c.

Hucusque autem generatim divinas dotes in speciem oppositas commendavit ; nunc presse eas insinuat ; quae ut opponantur nos ostendamus oportet. Quod iam aggredimur.

(b) *Summe, optime.* = Mortalium aut fortuna, aut ingenio, aut alia ratione proceres, plerumque, pectoris duritiem quamdam, mentisque elationem praeseferunt. Et tamen Deus infinitis rationibus summus, infinitis quoque rationibus optimus !

(c) *Potentissime, omnipotentissime.* = Non adeo adparet quam, *potens*, & *omnipotens* oppositionem involvant, nisi eam quam Dialectici *penes magis*, *&* *minus* appellant. Prodam tauteu quod suspicor. Deus semper omnipotens. Adhuc tamen quaedam illius actiones omnipotentiam exprimunt, ut creatio, miracula &c. aliae vero non item, ut pluviarum immissio &c. Sicut ergo diversae actiones hae quamdam oppositionem praeseferunt : ita potentia, & omnipotentia. Item, omnipotentia infinita virtute praestat : tali autem virtuti effectus infinitae perfectionis debetur. Et tamen omnipotens Deus in actionibus, quas Schola dicit, *ad extra* nonnisi limitatae perfectionis effectus producit. (Quod tamen non in potentiam Dei!, sed in creaturae infirmitatem revocatur.) Ac si potens tantummodo esset, & non omnipotens.

(d) *Misericordissime, & iustissime.* = Quam misericordiae laxitas, & iustitiae apices vel in speciem invicem pugnent, non est cur dicamus. Unde sequentia verba quoque commentario hoc complectemur.

Secretissime, & praesentissime. = Quo magis secretum quidquam, eo magis etiam semovetur a nobis. Hinc maxime & secretum, & semotum Empyreum caelorum supremum ; secretae & semotae terrae abyssi &c. & adhuc Deus secretissimus, & praesentissimus. Secretissimus Ioanne teste, qui Evang. c. 1. v. 18. *Deum nemo vidit unquam*. Et Paulo, qui 1. Tim. c. 1. v. 17. *Regi autem saecularum, immortali, invisibili &c.* & c. 6. v. 16. *Qui solus . . . & lucem inhabitat inaccessibilem*. Et tandem secretissimus, quia spiritus quicunque secretus ; Deus autem purissimus spiritus est. Vide ipsum Augustinum ad Paulinam de Videndo Deo Lib. seu Epist. 147. (Alias, 112.) c. 9. & ad Dardanum, de Praesentia Dei Lib. vel Epist. 187. (Alias, 57.) c. 13. n. 41. nempe sub finem. Praesentissimus autem Deus ex immensitate vel omni modo, vel ceu ex radice : proxime autem ex actione, ut Schola loquitur, transeunte, ut quibusdam Thomisticae Scholae magis adridet. Vide Angelicum in 1. dist. 37. q. 1. ar. 2. in corp. De qua exactissima Dei praesentia supra dictum est. Quamque & Pagani agnovere, ut 1. de Divina Historia Mustus observat. Certe Epictetus Stoicus Lib. 1. Disser. c. 16. „ At vero „ animi similiter sunt nexi, & culligati „ ex Deo, quandoquidem particulae „ ipsius sumus, & ex ipso delibuti ; „ utrum igitur non omnem motum illo„ rum, tanquam domesticum, & cogna„ tione quadam naturae affinem Deus „ exploratum habebit &c.

(e) *Pulcherrime, & fortissime.* = Nec oppositio ista formositatem inter, & fortitudinem obvia est. At iuvat quidquam vel divinando dicere. Definitur pulcritudo ab Augustino Epist. ad Nebridium 3. (Alias, 151.) n. 4. *Quid est corporis pulcritudo ? congruentia partium cum quadam coloris suavitate*. Et Lib. 22. de Civit. Dei, cap. 19. n. 2. *Omnis enim corporis pulcritudo est partium congruentia cum quadam coloris suavitate*. Quod insinuat etiam Lib. de Gen. ad Litt. Imperf. cap. 16. n. 59. Partium congruentia est pulcritudinis velut materia : coloris suavitas quasi forma. Nunc

ad aenigma adcedimus; Robusti homines magnis, solidisque nervis constant; hi vero ex terrae copia, & quidem satis compacta repetuntur; terra autem, ut patet, terreum, vel squalidum colorem gignit. Unde fit robustissimos homines coloris suavitate, adeoque pulcritudinis forma carere; ut in Polonis, Tartarisque cernere est, qui fortissimi esse solent.

Vel brevius, non dissimiliter. Coloris suavitas, sive ille a mixtione primarum qualitatum, ut Philosophorum, praecipue vetustiorum maior pars; sive a diverso lucis adspectu habeatur, ut quidam iuniores contendunt; carnibus nonnisi mollioribus, & delicatis imprimitur, huiusmodi autem carnes quo ad meditationem, omnesque ingenii functiones Aristotelis, & omnium propemodum Philosophorum iudicio maxime idoneae sunt, eo ad fortitudinem ineptissimae; formositas igitur, & fortitudo difficile adunantur; & tamen Deus &c.

(f) *Stabilis, & incomprehensibilis.* = Huiusmodi notam ad locum hunc habet Ioannes *Phereponus*, Sunt incomprehen„ sibilia nonnulla propter summam iusta„ bilitatem, ut venti variabiles, quo„ rum ratio ideo intelligi non potest; „ At Deus quanquam semper idem est, „ & absque ulla mutationis obumbratio„ ne, nihilo magis comprehendi potest. „ Ideo Augustinus cum incomprehensibili „ hic stabilem coniungit. „

Non equidem male: sed interim levi argumento Augustini mens exposita est. Philosophorum axioma S. D. intuetur, apud quos illud est inconcussum: Unumquodque ita int lligibile esse, ut est actus: pariterque ita nostros intuitus fugere, ut ad potentiae naturam adcedit. Hinc materiam, quam iidem Philosophi primam appellant, ratione adserimus, sed vix, & ne vix quidem concipimus, quod omnis actus expers forma praecisa, omnino in potentiae genere constituatur. Stabilitas vero actus est consectarium: unde & eius naturam, indolemque sequitur. Merito igitur Augustinus admiratur, *stabilis, & incomprensibilis.*

Ceterum nunc est invisibilis Deus: erit autem in caelo visibilis; at incomprehensibilis (si talis vox proprie sumatur) fuit, est, & erit semper & nobis, & Angelis: ut Theologi in tract. de Visione Dei statuunt, & late probant: quibus praelusit, quorumque momenta paucis verbis complexus est Augustinus de Videndo Deo ad Paulinam Lib. seu Epist. 147. (Olim, 112.) cap. 9. n. 21, ubi „ Non quia Dei plenitudinem quis„ quam, non solum oculis corporis, sed „ vel ipsa mente aliquando comprehen„ dit. Aliud est enim videre, aliud est „ totum videndo comprehendere. Quan„ doquidem id videtur, quod praesens „ utcumque sentitur: totum autem „ comprehenditur videndo, quod ita „ videtur, ut nihil eius lateat vi„ dentem, aut cuius fines circum„ spici possunt: sicut te nihil latet „ praesentis voluntatis tuae, circumspi„ cere autem potes fines anuli tui. Exem„ pli gratia duo posui, quorum alterum „ ad mentis obtutum, alterum ad cor„ porales oculos pertinet. „

(g) *Immutabilis, mutans omnia.* = Omnis effectus suae caussae naturam (1) prodit, eique similis est: & tamen immutabilis Deus &c. Deum esse immutabilem habetur Malachiae 3. 6. *Ego enim Dominus, & non mutor.* Mutare autem Psal. 76. 11. *Haec mutatio dexterae excelsi.* Ps. 101. 27. *Mutabis eos, & mutabuntur.* Isaiae 65. 17. *Ecce creo caelum novum, & terram novam.* Ezech. 36. 26. *Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri.* Et si naturae mutationem species, Epictetus Stoicus cap. 14. „ Vide quod sic rato ordine omnia fiant „ quodam tanquam iussu Dei, ut cum „ praecipit stipibus florere, florescant sane, „ quando revivifcere, reviviscant. „ Ceterum in creaturae infirmitatem, non in divinam virtutem refunditur quod sit mutabilis.

(h) *Nunquam novus, nunquam vetus.* = Praecedentis epitheton, *immutabilis* aequum corollarium. Necesse est enim quod senescit, quod reviviscit mutationi subiacere.

Dices tamen quod aliis occasionibus nobis obiectum est: Praeter Deum, nihil immutabile: & tamen praeter Deum, plura nec senescunt, nec reviviscunt; Angelus ver. gr. anima hominis &c.

℞. Puerilis obiectio: quasi de senectute propria, & non potius de latissima, quae omnem mutationem sequitur Augustinus, aliique Patres similia diceutes loquerentur. Nulla autem creatura omnem mutationem eludit.

Et hic autem pugna adparet. Homo enim aut iuvenis, aut senex: mare, aedificium, vestis, & quidquid vides aut novum, aut vetus. Et tamen Deus &c. Un-

(1) V. L. 7. c. 11. C.

Unde praedicatur in Christiana schola, Generabat Pater Filium, generat, & generabit. Oriebatur Filius, oritur, & orietur. Vide Lib. 12. de Civit. Dei, cap. 12.

(i) *Innovans omnia, & in vetustatem perducens superbos: & nesciunt.* = Si omnia innovans, quomodo aliqua in vetustatem perducens? Et qui fieri potest ut in vetustatem deducta nesciant? Innovat omnia, ut liquet ex Scripturis, signo G laudatis. In vetustatem deducit superbos, quum eos a culmine felicitatis deturbat, iuxta gravissimum Deiparae oraculum Lucae 1. a v. 51. *Dispersit superbos &c. Deposuit potentes de sede &c. Divites dimisit inanes.* Quod autem mirum est, *& nesciunt.* Hoc est, iidem superbi dum in vetustatem perducuntur, non adtendunt: non inquam adtendunt, iactantiam non ad celsitudinem, & gloriam, sed ad ruinam, & infamiam ducere.

Quaeres tamen, cur Dei flagellum, quo superbi vapulant, ea phrasi, *in vetustatem perducens* ab Augustino exprimatur?

℞. An quia superbus a throno disiectus, ut res aetate procedens contemtibilis est? Verum aenigma hoc ex ipso Augustino dissolvi potest, qui Serm. 267. (Alias, de Tempore 186.) in die Pentec. 1. cap. & n. 2. „ Expaverunt qui aderant, alii admirantes, alii irridentes, „ ita ut dicerent (1), *Isti ebrii sunt, musto pleni sunt.* Ridebant, & aliquid „ verum dicebant. Impleti enim erant utres novo vino. Audistis cum Evangelium (2) legeretur, *Nemo mittit vinum novum in utres veteres:* spiritalia non „ capit carnalis. Carnalitas vetustas est, „ gratia novitas est.) Quod confirmat & alibi frequentissime, ut in Psal. 135. n. 1. Confirmat autem, probat, & late digerit tom. 6. De Cantico Novo &c. Serm. ad Catechumenos cap. 1. per totum. De homine vero interiori, & exteriori, vetere, & novo frequenter Augustinus & in his Confessionibus; quia frequenter Paulus, Apostolus Gratiae, quem Augustinus eiusdem gratiae doctor egregie imitatus est. *Deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestrae, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis.* Ephes. 4. a v. 22. *Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum eum, qui renovatur in agnitionem secundum imaginem eius, qui creavit illum.* Coloss. 3. v. 9. & 10. Adeo quod vetustas etiam indefinite in malam partem nominetur. *Expurgate vetus fermentum*, 1. Cor. 5. 7. *Non in fermento veteri*, ibidem, v. 8.

(k) *Semper agens, semper quietus.* = Agentem inter, & quietum manifesta est oppositio. Est enim quies actionis intermissio; unde Gen. 2. v. 2. *Complevitque Deus &c. & requievit die septimo &c.* De quo tamen S. D. Lib. 1. de Gen. contra Manich. c. 22. & Serm. 270. (Alias 22. ex Sirmondianis) in die Pentec. 4. n. 5. Ceterum semper agere Deum Ioan. 5. 17. ipse Christus testatur, inquiens. *Pater meus usque modo operatur, & ego operor.* Operatur ut naturae, & ut gratiae auctor: creat siquidem hominis animam, movet, conservat &c. Iustificat, praevenit, cooperatur &c. Agit etiam ad intra, se enim intelligit, amat: generat Filium &c. Sed & semper quiescit, iuxta illud Sap. 7. 27. *In se permanens, omnia innovat.* Cuius quietis eam rationem Patres, Theologi, & Philosophi exhibent, quod scilicet Dei operatio ab eiusdem substantia minime differat. Unde S. Thomas in 1. Dist. 8. q. 3. ar. 1. ad 4. „ In omnibus, in quibus differt a substantia, oportet esse „ aliquem modum motus, ex hoc quod „ exit de novo in operationem, quia acquiritur in ipso operatio, quae prius „ non erat; In Deo autem operatio est „ sua substantia.) Quod tradit etiam q. 3. de Potentia, ar. 17. ad 12. & 21. Quam quietem quum ignoraret, vel non adtenderet Aristoteles, mundum aut serio, ut plures, aut ex problemate, ut alii, quibus adstipulor, aeternum adseruit. Vide infra lib. 13. c. 37. 13.

(l) *Colligens, & non egens.* = Quid, vel, cur colligit qui non eget? Colligit Deus peccatores e vitiorum coeno emergentes; colligit Electorum manipulos, ut in beatae aeternitatis campis constituat. Colligit tandem, iuxta dicta cap. praeced. D. dum homines per creata bona dispersos, ad seipsum trahit summum unicum bonum. Sed non egens colligit (scilicet, bono nostro, non suo) nam Psal. 15. 1. *Quoniam bonorum meorum non eges.* Quod habetur etiam Psal. 49. v. 10. 11. & 12. Et ipsi quoque Ethnici agnovere. Unde (3) Homerus,

„ Iup-

(1) Act. 2. 13.
(2) Matt. 9. 17.

(3) Floruit sub Diogeneto Rege Athen. an. 302. post Troiae incendium Ante Christ. 907.

„ Iuppiter ipse bonum tribuit mortali-
„ bos umue
„ Ut liberis mittens cuicumqoe bunis-
„ que, malisque,
„ Ab Iove suot omnes homines, pere-
„ grinus, inopsque
„ Munera exigua, aot grata &c.

Et Seneca ad Aebucium Liberalem de Beneficiis Lib. 7. cap. 3. *Derideas licet: ingentis spiritus res est, cum Orientem, Occidentemque lustraverit animo, qua etiam remota &c. emittere hanc Dei vocem; Haec omnia mea sunt.*

(m) *Portans, & implens, & protegens.* = Qood implet, portatur, nou portat; aqua enim vas implens, portatur, nou portat. Item, quod implet, protegitur, nou protegit; gladius enim protegitur a vagina, non eam protegir. Er tamen Deus &c. Implet vero quia immensus, portat quia prima caussa, protegit quia omnipotens.

Creans, & nutriens, & perfitiens. = In humanis hic producit, ille uutrit, alius perficit, Mater parit, & lactat; pater nutrit; magistri, similesque perficiunt.

(n) *Quaerens, cum nihil desit tibi.* = Non qoaerimus, nisi qood nubis deest. Quaerit Deus; Lucae eoim 15. 6. *Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam.* Et v. 8. *Quae mulier habens drachmas decem, si &c. quaerit diligenter &c.* Nihil autem Deo deesse: umnia ab ipsu portari, impleri, outriri, perfici &c. & liquet ex dictis: & exploratum habuere gentium Philosophi: Platonici enim constanter canebant.

„ Ippiter ipse est primus, Iuppiter
„ ultimos idem.
„ Iuppiter ipse caput, mediomqoe,
„ & cuncta Iuvis sunt.
„ Iuppiter est rector terrae, caelique
„ micantis.
„ Iuppiter idem rex cunctorum, prin-
„ cipiomque.
„ Una potestas, & Deus unus, magnus
„ & auctor.

Aratus (1) poeta, cuios senteotiam Paulus commendat Act. 17. 28.

„ Ab Iove principium ducimos, Iuvis
„ omnia plena.

Virgilius Ecloga tertia v. 60., & 61.

„ Ab Iove principium Musae, Iovis
„ omnia plena.
„ Ille culit terras: illi mea carmina
„ curae.

Lucanus:

„ Ioppiter est qoodcumque vides,
„ quocumque moveris.

(o) *Amat, nec aestuas.* = Aestuare amantem & profanum, & sacrum, pro re unomquemque sua nimis compertum est; Et id quidem Sancti beata aeterna sorte: infelicissima vero, & desperata mondani experti sunt. Sciendum tamen aestum amoris, qoem affectivuoi, non alterius, quem effectivum dicunt comitem esse. At vero posteriori tantum amore Deos creaturas prosequitur. Ex quo fit, uc Mysticae Theologiae doctores observaut, ut Deus, summus quanquam amans ecstasim ullam nec patiatur, nec pati possit. Quam ab ecstasi, & raptu exemtionem altioris Mysticae scriptores & Dei Matri adseront, licet non amplitudine tanta: nec eodem momento; sed qood fortitudine praedita a saeculis nun aodita, a sensoum languore, & defectu libera esset. Etsi Venerabilis noster Pater Thomas a Iesu Hispanos Prov. Belg. Vicarius Generalis primus Provincialis, ac deinde totius Congregationis Definitor Generalis, vir in Mystica Theologia summus, (qui obiit die 26. Maii an. 1627.) In Opere posthumo, tum. 1. de *Raptu, Ecstasi, & Prophetia*. Disp. I. de *Natura, Subiectu, Causis, ac Diversis Raptus Speciebus* cap. 14. conetur osteodere a nobilissima quadam specie raptus, vel Ecstasis, quae pro simplici humana natura oihil infirmitatis involvit, Deiparam non abhorruisse. Ceterum & ipsi Vener. Thomae, sicut aliis gravioris ingenii Theologis stomachum movent boni illi viri, qui fortissimam feminam in Filii passione deliquio oppressam obiiciunt. Expende diligentissime verba Ioannis Evang. cap. 19. v. 25. Et inde consule S. Ambrosium ep. 25. ad Vercell. Eccl. S. Amad. Homil. 5. de Martyriu Virginis. Et revelationem ab eadem Virgine indultam S. Birgittae Lib. 6. cap. 57. De quarum Revelationum pondere, & auctoritate Caietanus tum. 2. Oposcul. tract. 13. q. ultima. Medina 3. p. q. 27. ar. 4. Iansenius in Concord. Evang. Suar. tum. 2. in 3. p. disp. 4. sect. 3. & dispot. 41. sect. 2. Clitovaeus Homil. de Virg. circa Crucem.

(p) Ze-

(1) Floruit tempore Ptolemaei Philadelphi, ante Chr. an. 272. quem, ultra alios, latine reddidit Tullius adhuc adolescens.

(p) *Zelas, & ſecurus es.* = Zelus hic cura eſt rei amatae cum timore eius, vel in ea iacturam habendi. Zelat Deus, Exodi enim 34. 14. *Dominus zelates nomen eius: Deus eſt aemulatar.* Securus autem eſt, quum eius Unigenitus dicat Ioan. 10. a v. 27. „ Oves meae vocem „ meam audiunt, & ego agnoſco eas, & „ ſequuntur me, .. & non peribunt in „ aeternum: & non rapiet eas quisquam „ de manu mea. Pater maus quod de- „ dit mihi, maius omnibus eſt: & nemo „ poteſt rapere de manu Patris mei.) Quandoquidem Chriſtus diabolo fortior adceſſit, eique iniectis vinculis, electa vaſa diripuit. Matth. 12. 29. Mar. 3. 27. & Lucae 11. a v. 21.

Et hic de zelo Dei, & ſecuritate ex eius voluntate antecedenti, & conſequenti: exque Gratia ſufficienti, & efficaci plura dici poſſent; Sed quum de iis Theologi, maxime de Schola plurima intexant; non eſt cur nos inutili ſermone commentarium hunc augeamus.

Ceterum eodem de zelo Auguſtinus ad Simplicianum de diverſis QQ. Lib. 2. q. 2. n. 3. in fine. „ Zelum quoque Dei „ non repudiemus, & adſpernemur, cum „ ſcriptum invenimus (1): ſed auferamus „ de humano zelo pallidam tabem dolo- „ ris, & morbidam perturbationem ani- „ mi: remaneatque illud ſolum iudicium, „ quo curruptio caſtitatis impunita eſſe „ non ſinitur, & adſurgimus ut incipia- „ mus aliquo modo capere zelum Dei.) Quaeſtionum in Exodum Lib. 2. q. 158. „ Cum praeciperet Deus ad Moyſen lo- „ quens, ut data terra in poteſtate, om- „ nis idololatria everteretur, nec adora- „ rentur dii alieni, air, (2) *Dominus enim Deus, zelans nomen, Deus* „ *zelatar eſt*: ideſt, ipſum nomen quod „ Dominus Deus dicitur, zelans eſt, „ quia Deus zelator eſt. Quod non hu- „ manae perturbationis vitio facit Deus, „ ſemper, atque omni modo incommuta- „ bilis, atque tranquillus: ſed hoc ver- „ bo indicat, nun impune plebem ſuam „ per alienos Deos fornicaturam. Du- „ ctum eſt enim verbum trupo metapho- „ ra a zelo maritali, quud caſtitatem „ cuſtodit uxoris. Quod nobis prodeſt, „ nun Deo, &c.

(q) *Paenitet, & non doles.* = Deum poenitere liquet ex illo Gen. 6. 7. *Paenitet me feciſſe hominem*. Non dolere autem nedum ſacra Scientia, ſed iuſta omnis philoſophia ſuadet. Sed audiamus ipſum S. D. de diverſis QQ. ad Simplicianum, Lib. 2. q. 2. n. 4. „ Quapro- „ pter cum legimus etiam Deum dicen- „ tem, (3) *Poenitet me*; conſideremus „ quod eſſe ſuleat in hominibus opus poe- „ nitendi. Procul dubio reperitur vo- „ luntas mutandi: ſed in homine eum „ dolore animi eſt: reprehendit enim in ſe „ quod temere fecerat. Auferamus ergo „ iſta, quae de humana infirmitate, at- „ que ignorantia veniunt, & remaneat „ ſolum velle, ut nun ita ſit aliquid, „ quemadmodum erat: ſic poteſt aliquan- „ tum intimari menti noſtrae, qua regu- „ la intelligatur quod poenitet Deum. „ Cum enim poenitere dicitur, vult non „ eſſe aliquid, ſicut fecerat, ut eſſet: „ ſed tamen & cum ita eſſet, ita eſſe „ debebat; & cum ita eſſe non ſinitur, „ iam non debet ita eſſe, perpetuo quo- „ dam, & tranquillo aequitatis iudicio, „ quo Deus cuncta mutabilia incommu- „ tabili vuluntate diſponit. „

Inquies tamen: Deum aliquando & doluiſſe eodem Gen. cap. 6. v. 6. proditur: *Tactus dolore cordis intrinſecus, delebo &c.*

℞. Per tropum id, vel metaphuram dicitur. Subſumes: Etiam poenitentia nunniſi translatione Deo conceditur. Vel utrumque ergo dare: vel utrumque Deo tollere debebat Auguſtinus.

℞. Ampliori mumento verus dolor, ac poenitentia Deum dedecet. Quandoquidem dolor eſt ipſa paſſio; at poenitentia paſſionis vel cauſſa, vel conſectarium. Cui reſponſioni lucem conciliabunt quae habet S. D. Lib. 2. ad Simplicianum, q. 2. n. 5. „ Sed quoniam „ praeſcientiam, & ſcientiam eum laude „ ſulemus in hominibus appellare, iram- „ que ipſam ſolet humanum genus in „ magnis poteſtatibus timere (4) potius, „ quam reprehendere, congruenter pu- „ tamus talia dici de Deo. Qui autem „ zelat, & quem aliquid poenitet, quoniam „ vel culpari ſolet, vel in ſe culpam „ corrigere, atque ideo cum reprehen- „ ſione iſta de hominibus dici: propterea „ movet, cum legimus eſſe aliquid in „ Deo eiusmodi. Sed illa Scriptura om- „ nibus conſulens, propterea &c.) Vide etiam n. 2. & 3.

(r) *Iraſceris, & tranquillus es.* = Et

(1) Sic Benedictini cum ſuis MSS. & Ed. At Lov. *invenimus*.
(2) Ex. 34. 13.
(3) 1. Reg. 15. 11.
(4) MSS. *tremere*.

Et antitheses hasce ipse Augustinus in concordiam adducit Lib. 2. ad Simplic. q. 2. n. 2. sub finem hisce verbis „ Sic & ira „ hominis turbida est, & non sine cruciatu animi: ira vero Dei, de qua dicitur „ in (1) Evangelio, *sed ira Dei manet super eum*: & Apostolus (2) *Revelatur enim ira Dei de Caelo super omnem impietatem*: illo in tranquillitate iugiter „ manente, in creatura subdita exercet „ admirabili aequitate vindictam.) Vide etiam, si placet, Enchirid. ad Laur. cap. 33. n. 10. Lib. contra Adimantum Manichaei discipulum, cap. 11. post initium & in Psal. 26. Enarr. 2. ad v. 9. n. 16. Item Ambrosium Lib. de Noe, & Arca, cap. 4.

Opera mutas, nec mutas consilium. = De gravissima hac sententia plura ex Theologia dici possent. Sed necessarium haud est. S. D. Lib. 2. de Ordine, cap. 17. n. 46. *In Deo enim novum exstitisse consilium, ne dicam impium, ineptissimum, est dicere.* Quod repetit Lib. 5. de Trinit. cap. 1. n. 2. & alibi centies.

Quod sequitur, *recipis quod invenis, & nunquam amisistis*, ex dictis complanatur.

(1) *Nunquam inops, & gaudes lucris.* = Lucrum inopia, ea saltem, quam *negativam* appellant, praeceditur; Quomodo igitur Deo, a quo omnem inopiam abesse & liquet ex dictis, & ulterius ex illo Rom. 10. 12. *Dives in omnes, qui invocant illum*: & Ephes. 2. 4. *Deus autem, qui dives est &c.* lucris gaudet: ut pariter ex dictis constat, & 1. Corinth. 9. 19. *Ut plures lucrifacerem.*

Nunquam avarus, & usuras exigis. = Deum nulla avaritiae macula tinctum esse, liquet statim ex ipsa vel tenui avaritiae notione: quae definitur a Tullio, *Immoderatus amor habendi*. Quamque non absimili modo saepe ipse S. D. definivit. Lib. 3. de Libero Arbitr. c. 17. n. 48. „ Cave ne putes quidquam potuisse dici verius, quam id quod dictum „ est (3), *Radicem omnium malorum esse* „ *avaritiam*, hoc est plus velle, quam „ sat est. Tantum autem sat est, quantum sibi exigit naturae in suo genere „ conservandi modus. Avaritia enim, „ quae Graece φιλαργυρία dicitur, non „ in solo argento, vel in nummis, „ unde magis nomen duxisse resonat; „ argento enim nummi, vel mixto ar„ gento frequentius apud veteres fiebant: „ sed in omnibus rebus, quae immoderate cupiuntur intelligenda est, ubicumque omnino plus vult quisque, quam „ sat est.) Quam definitionem confirmat & alibi saepe: ut Lib. 12. de Civit. Dei, cap. 8. in Psal. 54. ad v. 12. n. 14. latius vero in Psal. 118. Serm. 11. ad v. 36. n. 6. Iam vero qualis immodicus amor habendi accedere potest Deo, in quo, & a quo omne bonum, quod vel excogitare, & fingere potes? Et tamen usuras, exigit: Matt. enim 25. 27. *Et veniens ego, recepissem utique quod meum est cum usura.* Et Lucae 19. 23. *Et ego veniens, cum usuris utique exegissem illam.* Insuper & nobis usurae negotium commendat, nam Lucae 16. 9. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.*

Verum Dei usura in nostrum bonum vergit: Consule diligenter v. 9. cap. 6. & v. 20., & 21. cap. 25. Matth., necnon v. 17., & 18. cap. 4. Epist. 2. ad Corinthios.

(1) *Supererogatur tibi, ut debeas; & quis habet quidquam non tuum?* = Quidquid tibi boni damus, a te accepimus: *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Rom. 11, 35. Adeoque si magis damus, magis accepimus: si magis accepimus, magis tibi debemus; Quo modo igitur supererogatur tibi, ut debeas? Et tamen quaedam hominibus debes: egregius enim tuus praeco Timoth. 2. cap. 4. v. 8. *In reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex: non solum autem mihi, sed & iis, qui diligunt adventum eius.* Non dixit, corona misericordiae, sed, *iustitiae*. Non, bonus pater, sed, *iustus iudex*.

Reddis debita, nulli debens. = Debita iusto corona; sed cur? Quia Deus sua liberalitate spoponderat. Unde saepe Augustinus nunc hac, nunc illa phrasi: Redde coronam iuste iudex, quam promisisti misericors pater. Nempe Deus sua clementia piis actionibus aeternas coronas adligavit: & iterum clementia in nos pias actiones inducit. Vide S. D. epist. 194. (Alias, 105.) ad Sixtum Roman. presbyterum, & inde Pontificem, a cap. 8. Lib. de Gratia, & Libero Arbitr. ad Valentinum, & Monachos, cap. 8., & 9., & ad eosdem Lib. de Corrept. & Gratia, cap. 7. a n. 12. & tandem ab Prosperum, & Hilarium de Dono Perseverantiae cap. 8. Vide etiam, si placet, S. Prosperum (si hi libri ipsius sunt, de quo aliqui dubitant) Lib. 2. de Vocatione Gentium, cap. 35. & S. Thu-

(1) Ioan. 3. 36.
(2) Rom. 1. 18.
(3) 1. Tim. 6. 10.

Thomam q. 6. de Verit. art. 2. 1. p. q. 23. art. 5. per tutum, maxime in ſolut. ad 3. & 1. 2. q. 114. ar. 9. Item Tridentinam Synod. ſeſſ. 6. de Iuſtificat. c. 16.

(*u*) *Donat debita, nihil perdens*. = Priora huius aenigmatis verba dupliciter excipi poſſunt: aut nempe de coronis, quas debitas quidem, ſed & ex gratia, iuxta dicta Deus largitur: ut dici poſſit non, dare, ſed, donare. Aut potius, & longe veroſimilius, de debitis a nobis cum ipſo contractis, quae relaxare ſolet, iuxta illud Matth. 18. 27. *Miſertus autem Dominus ſervi illius, dimiſit eum, & debitum dimiſit ei &c.* & v. 32. *Serve nequam, omne debitum dimiſi tibi &c.* Et utruque modo Deum nihil perdere mirum eſt; quod enim donamus, a nobis tullimus, & alteri concedimus. At vero omnia ad ſeipſum, ad finem, ceu prorſus ultimum dirigit Deus: *Univerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus*. Prov. 16. 4.

(*x*) *Quid dicit aliquis, cum &c.* = Diſertiſſimus homo, cuius ſint ora centum, & ferrea vox ſupernas tuas dotes, hominum nedum, ſed & Angelorum captum longe excedentes nunquam eloqui poterit.

Dicit autem, *Et vae tacentibus de te:* ad illud adludens Iſa. 6. 5. *Vae mihi, quia tacui*. Quod quum addat *quoniam loquaces &c.* ſic exponi poteſt: Si vel diſertiſſimi dotes tuas eloqui non poſſunt: quam inutiles, & damnandi erunt, qui & prorſus tacere volunt? Vel potius. Quamvis tot de te dixerim, adhuc timeo, & fluctuo: dicitur quippe, *vae tacentibus*; Loquaces autem, ideſt, ſtulta dicentes mutis, quoad culpam, ſimiles ſunt.

Erit qui ſuſpicetur, Auguſtinum hucuſque antitheſis legibus conſtanter non adhaeſiſſe: ut cum dixit, *Potentiſſime, Omnipotentiſſime: Pulcherrime, & Fortiſſime &c.* Sed eas iunxiſſe dotes, quae uni, eidemve adiacentes, eum mirum in modum exornant.

Ceterum nonniſi difficiliores nos antitheſes extricavimus. Levioribus omiſſis, quae a quolibet nonnihil ſagaci lectore complanari poſſunt.

C A P U T V.

A R G U M E N T U M.

Iterum Deum invocat: lucem eius commendans, tenebraſque proprias deponens: quas tamen tantae lucis adceſſu propulſatum iri religioſe confidit.

I. Uis mihi dabit, adquieſcere in te (*a*)? Quis mihi dabit, ut venias in cor meum, & inebries illud, ut obliviſcar mala mea, & unum bonum meum amplectar te? Quid mihi es? Miſerere, ut loquar. Quid tibi ſum ipſe, ut amari te iubeas a me, & niſi faciam, iraſcaris mihi, & mineris ingentes miſerias? Parva ne ipſa eſt, ſi non amem te (*b*)? Hei mihi: Dic mihi per miſerationes tuas, Domine Deus meus, quid ſis mihi. Dic animae meae: Salus tua ego ſum (1). Sic dic, ut audiam (*c*). Ecce aures cordis mei ante te Domine; aperi eas & dic animae meae: Salus tua ego ſum. Curram poſt vocem hanc, & adprehendam te. Noli abſcondere a me faciem tuam; moriar, ne moriar, ut eam videam (*d*).

II. Anguſta eſt domus animae meae, quo venias ad eam: dilatetur abs te. Ruinoſa eſt: refice eam. Habet, quae offendant oculos tuos, fateor, & ſcio: Sed quis mundabit eam? aut cui alteri, praeter te, clamabo? Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis (*e*) parce ſervo tuo (2). Credo, propter quod & loquor, Domine

(1) Pſal. 34. 3.

(2) Pſal. 115. v. 10.

mine tu ſcis. Nonne tibi proloquutus ſum adverſum me delicta mea, Deus meus? & tu dimiſiſti impietatem cordis mei (1)? Non iudicio contendo tecum, qui (*f*) veritas es: & ego nolo fallere meipſum, ne mentiatur iniquitas mea ſibi (2). Non ergo iudicio contendo tecum: quia ſi iniquitates obſervaveris Domine, Domine quis ſubſtinebit (3)?

(*a*) *Quis mihi dabit adquieſcere in te?* = Quis mihi dabit tua virtute & a tot theologicis difficultatibus, quibua angur, & a malis ſtimulis, quibus pungor eximi, & quieſcere? Imitatur autem Pſaltem 54. 7. dicentem, *Quis mihi dabit pennas columbae, & volabo, & requieſcam?*

Unde ſequitur: *Quis mihi dabit, ut venias in cor meum, & &c.* Ebrietatem exuptat, de qua Pſal. 35. v. 9. & Cantic. 5. 1. Ierem. 31. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuae.* Cupit autem ſua, mala oblíviſci, non ut ea non deteſtur: Pſal. enim 50. v. 5. *Peccatum meum contra me eſt ſemper:* ubi ipſe S. D. ſcilicet n. 8. *Non poſui poſt dorſum meum quod feci, non intuear alios, oblitus mei, non affectu* (4) *ſtipulam eiicere de oculo fratris mei, cum ſit trabes in oculo meo; peccatum meum ante me eſt, non poſt me.* Sed ut eorum phantaſmatibus longe ſemotis, in Dei ſinu, in Dei amore prorſus quieſcat.

(*b*) *Parva ne ipſa eſt, ſi non amem te?* = Ita Benedictini cum ſuis MSS. Quiboa addimus Lovanienſes, Sommalium, 3. MSS. S. Marci, 3. S. Cr., 4. S. Laurentii, & Feſul. Sed Vet. Badius, Amerbachiua, Eraſmus, unus e MSS. a Benedictinis viſis, quibus ſuffragatur MS. Ricardi, Car. & ſorte unus MS. Bibliothecae Laurentianae Mediceae, nempe iuxta additamentum, quod habetur in margine laterali, *parva ne ipſa eſt* miſeria? Immerito tamen; ſiquidem lectio noſtra concinnior eſt: & nomen, *miſeria* commode ſubintelligitur ex contextu.

Ceterum non amantem Deum in ſummam miſeriam impingere, liquet ex eo quod talis a bonorum omnium fonte recedat, vergatque proinde in centrum omnium malorum: iuxta illud Ierem. 2. v. 12. & 13. *Duo mala fecit populus meus; me deliquerunt fontem aquae vivae, & foderunt ſibi ciſternas, ciſternas diſſipatas, quae continere non valent aquas.* Ex primo autem exitio mox, ſemper, & neceſſario poſteriua ſequitur.

(*c*) *Sic dic, ut audiam.* = Loquere non quacumque, ſed efficaci gratia, coi non obſiſtimus. Ne ſim ex illis, de quibus Pſal. 57. 5. 35. 4. Matth. 13. 14. Sed ex aliis, de quibus Ioan. 8. 47. & 10. v. 2. 3. & 14. Imitator autem Davidem Pſal. 84. 9. dicentem, *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus &c.* Ne autem ſuſpicareris de corporis aure ipſum loquutum, ſobiungit, *Ecce aures cordis mei ante te Domine, aperi eas!* Quandoquidem monitum Davidis Pſal. 94. 8. alta tenebat mente: *Hodie ſi vocem Domini audieritis, nolite obdurare corda veſtra.*

(*d*) *Moriar, ne moriar, ut eam videam.* = Locum hunc ita *Pherepoeus* dilucidare conatur. „Scio hic poſſe quae„ri ὀξύμωρον: Quale eſt illud animae „beatitudinem ſitientis: *morior, quia „non morior;* Attamen ſuſpicarer ſic lo„cum interpungendum: *Noli abſconde„re a me faciem tuam. Moriar ne? mo„riar, ut eam videam.* Reſpicit nempe „Auguſtinus ad hiſtoriam, quae extat „Exodi 33. 17, & ſeqq, ubi Moſi glo„riam, vel faciem Dei videre cupienti „hoc editur reſponſum. *Non poteris vi„dere faciem meam, non enim videbit „me homo, & vivet.* Igitur poſtquam a „Deo petiit, ne abſcondat ſibi faciem „ſuam, illico ſubiicit: *Moriar ne?* „Si nimirum eam videam; remque ſe„cum reputans, tantique eſſe intelli„gens, ut propterea vitam amitteret, „*moriar*, inquit, ſi ita tibi videtur, ut „eam videam.„

Atqui temere rotundis quadrata mutare dedecet: Ei autem interpunctioni omnes codices tum editi, tum MSS. repugnant. Item, cur tam nova, tamque violenta interpunctio, quum ea ſublata, naturalis, obvius, facilis propoſitioni ſenſus habeatur? Equidem haud inſiciari volo, reſpicere Auguſtinum hiſtoriam Exodi 33. vel aliud ex pluribus Scripturae oraculis, quibus ducetur nunniſi poſt mortem Deum bene videri; ſed quid inde? adhuc commode naturalis propoſitionis ſenſus habetur: videlicet: Divini vultus clare inſpiciendi tanto mentis impetu inflammor, ut quum ſciam illum vivis non exhiberi, ita affligor, & vexor, ut

(1) Pſal. 31. v. 5.
(2) Pſal. 26. v. 12.
(3) Pſal. 129. v. 3.
(4) Matth. 7. 3.

ut pene moriar quia non morior. In quos divinos aestus cum iret & Serafica mater nostra Theresia: hoc sibi proposito Themate,

„ Vivo sin vivir en mi,
„ Y tan alta vida espero
„ Que muero, porque no muero,

tredecim casulis, quas traslatione strophas dicimus, hoc est, plurium versuum ligamenta, vel ligaturas, digessit, quarum primam, & postremam recitamus.

„ Aquesta divina union
„ Del amor, con que yo vivo
„ Haze a Dios ser mi cautivo
„ Y libre mi corazon;
„ Mas causa en mi tal passion
„ Ver à Dios mi prisionero
„ Que muero, porque no muero
„ . . . .
„ Llorarè mi muerte ya,
„ Y lamentarè mi vida
„ En tanto, que detenida
„ Por mis peccados està;
„ O mi Dios quando serà
„ Quando yo diga de vero
„ Que muero, porque no muero.

Quae sic Italico idiomate diceremus.

„ Vivo senza vivere in me
„ E sì alta vita spero
„ Che muojo perchè non muojo,
„ Questa divina unione
„ Dell' amor, con cui lo vivo
„ Fa che Dio sia mio cattivo (o schiavo)
„ E fa libero il mio coore
„ Mi causa una tal passione
„ Veder' Iddio mio prigioniero
„ Che muojo perchè non muojo
„ . . . .
„ Piangerò già la mia morte,
„ Con lamentar ancor mia vita:
„ In tanto che ritenuta
„ Per li miei peccati stà;
„ O mio Dio quando sarà,
„ Che io dica davero,
„ Che muojo perchè non muojo.

Nisi forte mavis dicere, loqui Augustinum de stimulorum malorum interitu: quandoquidem Ioan. 12. 25. *Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam*. Rom. 8. 13. *Si secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis*. 1. Corinth. 9. 27. *Castigo corpus, meum, & in servitutem redigo &c.* Moriar humanitati meae, ne moriar spiritui: ut sic aliquando tandem faciem tuam videam.

(e) ***Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis &c.*** = Scopoli duo, in quos animae etiam religiosae non raro impingunt; Aut enim advertentiae defectu laborant: aut conniventiae excessu maculas subditorum participant. Posteriorem scopolum diligenter caveant aut profani, aut sacri gregis pastores. Deliquit Israelis turba Numer. 25. ab initio: *Et fornicatus est populus cum filiabus Moab &c.* Vapulavere non populi cerdones, sed Principes: *Et iratus Dominus, ait ad Moysen: Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis*. Consulant etiam cap. 4. Sapientiae. Quanquam non in rem hanc v. 13. Psal. 18. quo hic loquutus est exponat Augustinus suo loco, videlicet n. 14. Enarr. 2. ubi „ A cupiditatibus in me latentibus, „ munda me Domine. *Et ab alienis &c.* „ Ne seducar ab aliis. Neque enim alienis capitur, qui est mundus a suis. „ Parce itaque ab alienis cupiditatibus „ &c.) Et enarr. 2. n. 13. „ Delicta, inquit, „ mea inquinant me, delicta aliena affligunt me: ab his munda me, ab illis „ parce. Tolle mihi ex corde malam cogitationem, repelle a me malum suasorem: hoc est, *Ab occultis meis &c.* „ Nam ista duo genera delictorum, propria simul, & aliena, etiam primitus „ in exordio claruerunt. Diabolus (1) „ suo delicto cecidit Adam (2) alieno deiecit &c.) Vide & in Psal. 39. n. 20.

Sed iuvat hic & Bellarmini Societatis Iesu Theologi praestantissimi expositionem recitare. „ Dixerat se custodire „ mandata Dei: corrigit se, atque excipit peccata ex ignorantia, quae vix „ caveri possent &c. Pulchre in Hebraeo „ legitur ad verbum, *Ignorantias quis intelligit?* ubi opponit ignorantiam intelligentiae, demonstrare volens esse difficillimum cavere peccata, quae ex „ ignorantia committuntur. Quod sequitur, *Et ab alienis parce servo tuo:* „ non significat ut Deus nobis ignoscat „ peccata aliena, ut vulgo hic locus citari solet, sed ut Deus custodiat nos „ a sodalitate perversorum hominum &c. „ Pro voce, *alienis*, habetur in Hebraeo, *Zedim*, quod superbos significat.

F „ S. Hie-

(1) Isaiae 14. 12.

(2) Gen. 3.

„ S. Hieronymus vertit, a *superbis libera* „ *servum tuum*. Sed septuaginta legerunt „ *Zarim*, non *Zedim*, significat autem, „ *Zarim*, alienos. Sensus est fere idem, „ nisi quod secundum Hebraeum, ut „ nunc se habet, significatur liberatio ab „ uno genere malorum, id est a super„ bis: at secundum graecum textum, „ & veram hebraicam lectionem, signi„ ficatur liberatio generalis ab omnibus „ perversis amicis &c. „

Sed P. D. Augustinus Calmet Ordinis S. Benedicti Congregationis &c. ad eumdem locum praeter alia & haec habet, iuxta versionem eruditi, & elegantis viri Ioannis Dominici Mansi, Congregationis Clericorum Regularium Matris Dei, Lucensis. „ Vel, *Ab occultis &c.* „ eo, quorum reus, vel particeps ali„ qua ratione sum; ea, quae non prohi„ bui, cum possem, vel quorum causa „ in fratribus meis fui, vel malo vitae „ meae exemplo, vel inconsulta agendi „ ratione &c.) Et infra. „ Distinguuntur „ in Scriptura peccata ignorantiae, & „ peccata superbiae. Illa errores sunt, „ in quos incauti labimur interdum &c. „ superbiae vero delicta sunt, quae „ sciens, & prudens per summam im„ pudentiam audacter, & superbe quis „ committit, nihil indignationem Domini „ veritus &c. „

Praecedentibus illis verbis, *Curram post vocem tuam &c.* Canticor. phrasim Augustinus imitatur: *Trahe me: post te curremus in odorem unguentorum tuorum*, cap. 1. 3. *Quis mihi det . . . ut inveniam te foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat? Apprehendam te &c.*

(*f*) *Non iudicio contendo tecum, qui &c.* = Arcana phrasis divinis litteris admodum usitata. Iob. cap. 9. v. 2. & 3. *Vere scio, quod ita sit, & quod non iustificetur homo compositus Deo. Si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere unum pro mille*, Cap. 23. a v. 4. *Ponam coram eo iudicium, & os meum increpationibus, ut sciam verba, quae mihi respondeat, & intelligam quid loquatur mihi. Nolo multa fortitudine contendat mecum &c.* Ierem. 2. a v. 29. *Quid vultis mecum iudicio contendere? omnes dereliquistis me &c.* Similia habentur Rom. 14. 22. Corinth. 1. cap. 4. a v. 3. Ad rei huius lucem observandum est quod habet S. D. in Psal. 142. ad v. 2. *Et ne intres in iudicium &c.* n. 6. „ Qui, *inquit*, cum illo volunt intrare „ in iudicium, nisi qui ignorantes Dei „ iustitiam, suam volunt constituere? „ Quid est quod ieiunavimus (1), & non „ vidisti, defraudavimus animas nostras, „ & nescisti? Tamquam dicentes, Feci„ mus quod iussisti, quare non reddis „ quod promisisti? Respondet tibi Deus: „ Ut accipias quod promisi, ego da„ bo (2): ut faceres quare acciperes, „ ego dedi. Denique superbis talibus „ loquitur Propheta (3): Quid vultis me„ cum iudicio contendere? Omnes dere„ liquistis me, dicit Dominus. Quid vul„ tis mecum in iudicium intrare, & ve„ stros iustitias commemorare? Comme„ morate iustitias vestras, ego novi faci„ nora vestra. Quomodo approbabo iu„ stitiam, ubi damnabo superbiam? &c.)

Ne mentiatur &c. = Loquitur ex v. 12. Psal. 26. *Et mentita est iniquitas sibi*. Quem Enarrat. 1. n. 12. ipse S. D. sic exponit: *Itaque iniquitas mendacia sua delectata est. Nam me non movit &c.* Et Enarr. 2. n. 21. sub finem. „ Sibi, non mihi; sibi semper mentiatur, „ mihi autem non mentiatur. Si tradi„ deris me in animas tribulantium me, „ idest, si consensero voluntatibus eo„ rum: iam non sibi mentita erit iniqui„ tas, sed & mihi; si autem saeviant „ quantum voluerint &c. „

CA-

(1) Isai 58. 3.

(2) Sic Bened. cum MSS. At editi, *ego dedi, ut faceres; quare acciperes, ego dedi*. Nisi quod Am. habet, *quare acceperis*.

(3) Ierem. 2. 29.

CAPUT VI.

ARGUMENTUM.

Vitae originem, & infantiae conditiones expendit; cui non tam Nutricis, vel Matris, quam Dei cura provisum est. Meditatur inde vitae humanae vertiginem, & Divinae constantiam.

I. Ed tamen sine me loqui apud misericórdiam tuam, me terram, & cinerem (1). Sine tamen loqui: quoniam ecce misericordia tua est, non homo irrisor meus, cui loquor. Et tu fortasse irrides me (*a*): sed conversus misereberis mei. Quid enim est, quod volo dicere, Domine Deus meus? nisi quia nescio, unde venerim huc (*b*), in istam dico vitam mortalem, an mortem vitalem, nescio (*c*). Et susceperunt me consolationes miserationum tuarum sicut audivi a Parentibus carnis meae, ex quo & in qua (*d*) formasti me in tempore; non enim ego memini. Exceperunt ergo me consolationes lactis humani. Nec Mater mea, vel nutrices meae, sibi ubera implebant; sed tu mihi per eas (*e*) dabas alimentum infantiae; secundum institutionem tuam, & divitias usque ad fundum rerum dispositas (*f*). Tu etiam mihi dabas nolle amplius, quam dabas; & nutrientibus me velle mihi dare, quod eis dabas. Dare enim mihi per ordinatum adfectum volebant, quo ex te abundabant. Nam bonum erat eis, bonum meum ex eis (*g*), quod ex eis non, sed per eas erat. Ex te quippe bona omnia, Deus; & ex Deo meo, salus mihi universa. Quod animadverti postmodum, clamante te mihi per haec ipsa, quae tribuis intus, & foris. Nam tunc sugere noram, & adquiescere delectationibus, flere autem offensiones carnis meae, nihil amplius (*h*).

II. Post haec, & ridere coepi (*i*), dormiens primo, deinde vigilans (*k*). Hoc enim de me mihi indicatum est, & credidi, quoniam sic videmus (*l*), & alios infantes; nam ista mea non memini. Et ecce paulatim sentiebam, ubi essem, & voluntates meas volebam ostendere eis, per quos implerentur, & non poteram, quia illae intus erant, foris autem illi, nec ullo suo sensu valebant introire in animam meam (*m*). Itaque iactabam membra, & voces, signa similia voluntatibus meis, pauca quae poteram, qualia poteram, non enim erant verosimilia. Et cum mihi non obtemperabatur, vel non intellecto, vel ne obesset, indignabar non subditis maioribus, & liberis non servientibus, & me de illis flendo vindicabam. Tales esse infantes didici, quos discere potui, & me talem fuisse magis mihi ipsi indicaverunt, non scientes, quam scientes nutritores mei.

III. Et ecce, infantia mea olim mortua est, & ego vivo (*n*). Tu autem Domine, qui & semper vivis, & nihil moritur in te, quoniam ante primordia saeculorum, & ante omne, quod vel ante dici

(1) Genes. 18. 27.

dici poteſt, tu es, & Deus es, Dominuſque omnium quae creaſti. Et apud te rerum omnium inſtabilium ſtant cauſſae, & rerum omnium mutabilium immutabiles manent origines (o): & omnium irrationabilium, & temporalium ſempiternae vivunt rationes. Dic mihi ſupplici tuo Deus, & miſericors miſero tuo, dic mihi, utrum alicui iam aetati meae mortuae ſucceſſerit (p) infantia mea; an illa eſt, quam egi intra viſcera Matris meae? Nam, & de illa mihi nonnihil indicatum eſt, & praegnantes ipſe vidi feminas. Quid etiam ante hanc (q), dulcedo mea, Deus meus? Fui ne alicubi, aut aliquis? Nam quis mihi dicat iſta, non habeo, nec Pater, nec Mater potuerunt, nec aliorum experimentum, nec memoria mea. An irrides me iſta quaerentem, teque de hoc, quod novi, laudari a me iubes, & confiteri me tibi?

IV. Confiteor tibi, Domine caeli, & terrae, laudem dicens tibi de primordiis, & infantia mea, quae non memini, & dediſti ea homini ex aliis de ſe coniicere, & auctoritatibus etiam muliercularum multa de ſe credere. Eram enim, & vivebam etiam tunc, & ſigna, quibus ſenſa mea nota aliis facerem, iam in fine infantiae quaerebam. Unde hoc tale animal, niſi abs te Domine? An quiſquam ſe faciendi erit artifex? Aut ulla vena trahitur aliunde, qua eſſe, & vivere currat in nos, praeterquam quod tu facis nos, Domine, cui eſſe & vivere (r) non aliud atque aliud eſt: quia ſumme eſſe, atque ſumme vivere, idipſum es? Summus enim es, & non mutaris, neque peragitur in te hodiernus dies, & tamen in te peragitur, quia in te ſunt & iſta omnia. Non enim haberent vias tranſeundi, niſi contineres ea. Et quoniam anni tui non deficiunt (s), anni tui hodiernus dies? Et quam multi iam dies noſtri (t) & patrum noſtrorum, per hodiernum tuum tranſierunt, & ex illo acceperunt modos, & utcunque exſtiterunt, & tranſibunt adhuc alii, & accipient, & utcunque exſiſtent! Tu autem idem ipſe es: & omnia craſtina (u) atque ultra, omnia heſterna & retro, hodie facies, hodie feciſti. Quid ad me, ſi quis non intelligat? Gaudeat & ipſe, dicens: Quid eſt hoc (x)? Gaudeat etiam ſic; & amet non inveniendo invenire potius, quam inveniendo non invenire te.

(a) *Et tu fortaſſe irrides me.* = Adludit ad illud (vel ſimile, puta Pſal. 36. 13. Sap. 4. 18.) Pſal. 2. 4. *Qui habitat in caelis irridebit eas, & Dominus ſubſannabit eas.* Quod ipſe n. 3. ſic exponit. „ Nihil horum tamen ſapere „ oportet carnaliter, quaſi aut buccis „ Deus irrideat, aut naſo ſubſannet: ſed „ ea vis accipienda eſt, quam dat ſanctis „ ſuis, ut futura cernentes ....., illos „ inania meditatos eſſe intelligant. Haec „ enim vis, qua iſta praeſcita ſunt, irriſio Dei eſt, & ſubſannatio. „

Hominum ergo quisquilias irridet Deus, dum eas retegit. At neque hoc pacto Auguſtini pias quaeſtiones irriſiſſe arbitror; Praefatus enim, *ſine me loqui apud miſericordiam tuam me terram, & cinerem*, magnum Abraham imitatus fuerat, qui Geneſ. 18. 27. *Quia ſemel coepi, loquar ad Dominum meum, cum ſim pulvis, & cinis.* Quique aut graviſſimas quaeſtiones excitat; aut ſi quas leves: cur quaeſo? Ut Deum extollat, & ſeipſum deiiciat.

Addens vero, *ſed converſus, miſereberis mei*, Davidem imitatur, dicentem Pſal. 6. 5. *Convertere Domine, & eripe animam meam.* Et Pſal. 70. 20. *Et converſus, vivificaſti me.* Et Pſ. 84. 7. *Deus tu converſus, vivificabis nos.* Quod Ezechiel. 36. 9. & alibi habetur. Et id quidem dupliciter excipi poteſt; Aut quod Deus Auguſtino indulgeat, ipſius abiectione conſiderata: eſt enim pulvis, & cinis. Aut quod iudicii ſeveritatem deponat, ad inſignem ſui ipſius miſericordiam converſus. Unde Bellarminus in Pſal. 70. *Et converſus*, inquit, *ad miſericordiam &c.* & in 84. *Deus tu converſus*

sue ad nos per depositionem irae , & reconciliationem &c.

(b) *Nescio unde venerim huc*. = Non omnia serio : sed pio ioco plura ab Augustino in his Confessionibus disputari manifestum est. Anima hominis a Deo creata, & corpori in matris mox iuncta utero : in antecessum nullibi erat , nisi in Dei omnipotentia ea ratione , qua creaturae quaecumque.

Fuit qui animas nostras Divinitatis somniaret esse portiunculas , ut Manichaeus, & alii . Effutiit autem Origenes ex antiquis Philosophis animas longe ante in caelo creatas, culpis nonnullis fuisse a caelo disiectas , ut in corporis ergastulo maculas contractas eluerent . De primo errore Augustinus Lib. 2. de Moribus Manichaeorum circa finem. Epist. ad Hieronymum , olim 28. nunc 166. Lib. 7. de Gen ad Litt. ab initio . Lib. contra Mendacium ad Consentium , post initium , & Lib. ad Orosium contra Priscillianistas, & Origenistas initio , De altero somnio Lib. 6. de Gen. ad Litt. circa med & Lib. 11. de Civit. Dei, c. 23. Orosius item in Commonitorio, seu Consultatione ad ipsum , circa med.

Sed iuvat Hieronymi verba exscribere Epist. inter Augustinianas 165. (olim 27.) ad Marcellinum , & Anapsychiam, n, 1. „ Super animae statu memini vestrae quaestiunculae , immo maximae ecclesiasticae quaestionis ; Utrum lapsa de caelo sit , ut Phythagoras philosophus , omnesque Platonici, & Origenes putant : An a propria Dei substantia , ut Stoici , Manichaeus , & Hispana Priscilliani haeresis suspicantur . An in thesauro habeantur Dei , olim conditae , ut quidam Ecclesiastici stulta persuasione confidunt . An quotidie a Deo fiant , & mittantur in corpora , secundum illud , quod in Evangelio scriptum est , (1) *Pater meus usque modo operatur , & ego operor* : An certe ex traduce , ut Tertullianus , Apollinaris, & maxima pars Occidentalium autumant ; ut quomodo corpus ex corpore , sic anima nascatur ex anima, & simili cum brutis animantibus conditione subsistat. „

(c) *In istam dico vitam mortalem , an mortem vitalem , aestio* . = Sequimur Benedictinos : qui in imo margine haec admonent. „ Ita MSS, fere omnes , & editio, „ per Antonium Arnaldum Doctorem „ Sorbonicum adornata , ubi verbum , „ *aestia* , refertur ad superiorem sententiam : *Unde venerim huc* ; qua se Augustinus significat , circa animae originem fluctuare. At Bad. Am & Er, habent : *in istam dito mortalem vitam : mortalem dicam vitam , an mortem vitalem aestio* , Quam lectionem Lovanienses ad trium MSS. fidem sic mutarunt: *in istam dicam mortalem vitam , an mortem vitalem , aestia* ,) Nobiscum sunt etiam MS. Ricardi . 3 . S. Crucis . totidem Medicei , & MS. Fesul. At unus Mediceus, & editio Sommalii Lovaniensibus suffragantur. Nulla tamen lectio contemnenda est . Nisi quod media per paraphrasim reddita videtur .

Dubitat autem Augustinus hoc pacto , ut humanae vitae admodum caducas conditiones exaggeret : quae tales sunt , ut videatur , non tam mortem vitae , quam vitam morti adcessisse . Adeo nempe ubique mortis caussae , umbrae, & imagines. Quod & Pagani agnovere , & deplorarunt . Homerus :

„ Non homine est animal certe infelicius ullum
„ Quod thellure super spiret , & inambulet ipse .

Herodotus (2) apud Stobaeum: *Homo nihil omnino, quam ipsa calamitas* . Euripides (3) Anaxagorae discipulus In Tragaedia :

„ Lugere natum nos par est infantulum
„ Nam gignitur in aerumnis quam plurimis
„ Qui & cogitur lusus , Tribumque linquere
„ Quid ergo praesens contulit mortalibus
„ Haec vita , vel lux ista infantulo ?

Similia apud Tullium 1. Tusculan. Seneca vero in omni propemodum operum suorum pagina . Et ipse Augustinus Lib. 21. de Civit. Dei , cap. 14. „ Quia „ autem non exhorreat , & mori eligat , si „ ei proponatur , aut mors perpetienda , „ aut rursus infantia? Quae quidem quod „ non a risu , sed a fletu orditur hanc „ lucem , quid malorum ingressa sit , „ nesciens prophetat quodam modo .)

Cui

(1) Ioan. 5. 17.
(2) Floruit ante Christ ann. 440. Graecorum historicorum, qui etiam num extant , vetustissimus .
(3) Quem in Macedonia apud Archelaum Regem existentem , a coena redeuntem a canibus per aemulum Promerum immissis laceratum tradunt Aulus Gellius L. 15. c. 20. Valer. Maximus L. 9. c. 12. & alii. Floruit ante Chr. an. 448.

Cui praelusit Seneca Lib. de Consolatione ad Polybium, cap. 23. ubi quum tetras humanae vitae scenas pinxisset, subsumit. *Non vides qualem vitam nobis rerum natura promiserit, quae primum nascentium omen fletum esse voluit?* Et Lib. de Consolatione ad Marciam, cap. 11. in fine: *A fletu vitam auspicatum &c.* Quibus similia dixerant & alii, ut utroque loco observat Iustus Lipsius, vir in eruditione, maxime profana celebris.

(*d*) *Ex quo, & in qua &c.* = Ita Benedictini, qui inquiunt. „ Apud Bad. „ Am. Er. Lov. *ex qua, & in qua*. Ve„ rius porro in MSS. & in editione An„ tonii Arn. pro designando utroque pa„ rente, *ex quo, & in qua*.) Ita pariter 3. MSS. S. Cr. 2. Med. unus S. Mar. & Ricar. nec non editio Som. Quanquam Vet. MSS. 2. Med. Car. Fes. & unus S. Mar. nobis adversentur. Tertius vero S. Mar. aequivocam hic manum habuit. Optime vero nostra lectione uterque parens designatur: filius enim ex patre est, in utero autem matris formatur; maxime si Aristotelis, S. Thomae, aliorumque plurium Philosophorum, & Medicorum sententia vera sit, patrem nempe *active*, ut loquuntur, matrem *passive* filios gignere.

Nisi forte Augustinus non parentes, sed carnem intueatur; ex qua, & in qua formatur hominis corpus. Aut etiam utrumque, parentes, & carnem: sed hanc proxime: illos oblique: ut sit sensus: ex qua, & in qua parentum carne me quoad corpus formasti.

Iam vero ad quidquam de Augustini nativitate, & familia dicendum ipsius S. Doctoris sermo nos provocat. Vix autem alia est, ut Graeci loquuntur, Genealogia, quae tot abundet scopulis, quaeque tam variis, & stupendis fabulis corrupta foedata sit, ut Augustiniana. Nobis hic, brevitatis caussa, propositum est errores praeterire: & vera, aut scilicet certa, aut gravissimis innixa momentis exhibere.

I. Natus est Augustinus an. Domini 354. die 13. Novembris. In Praefat. enim Lib. de Vita Beata, n. 6. *Idibus Novembris mihi natalis dies erat*. Eodem die, aut certe tempore natum in Britannia Pelagium gratiae hostem, cuius impios conatus retundere debebat Augustinus, ac frangere ex Busila tradunt passim Augustinenses Scriptores. Quibus non possumus ineluctabili momento aut favere, aut obsistere.

II. Parentes Augustini, Monnica, & Patritius: patria autem Tagaste, vel Tagastha: de qua in Novo Lexicon Geographico Philippi Ferrarii, & Michaelis Antonii &c. haec dicuntur. „ Tagaste, Tagastha „ D. Paulino, Tagastense oppidum Plinio, „ *Tagasta* etiam nom, urbs Africae ad„ huc Episc. inter Hipponem Regium ad „ Boream, & Siccam Veneriam in meri„ diem, 54. m. p. De qua D. Augusti„ nus.) Et iterum. „ *Tagaste urbs Africae, in Numidia, alias clara natalibus D. Augustini, nunc paucis admodum constat incolis; estque in mediterraneis, in regno Algerii, & provincia Constantina.*

III. Nonnisi fratrem, cui nomen, Navigius, & sororem, cuius latet nomen Augustino adserere possumus. Uterque coniugalem vitam amplexus est. Haec viri obitu soluta, & facta Christi sponsa, religiosis feminis praefecta est. Ille prolem, saltem femineam reliquit. Quae ex hisce Augustini, & Possidii testimoniis deduximus. Lib. 9. huius operis, cap. 11. n. 1. (1) *Frater autem meus quiddam loquutus est, quo &c.* In Praefat. Lib. de Vita Beata, sub finem, seu n. 6. *Erant autem ..... in primis nostra mater &c. Navigius frater meus &c.* Possidius in Vita (5), cap. 26. initio. „ Feminarum „ intra domum eius nulla unquam con„ versata est, nulla mansit, ne quidem „ germana soror, quae vidua Deo ser„ viens multo tempore usque in diem „ obitus sui praeposita ancillarum Dei „ vixit. Sed nec (3) patrui sui filiae, & „ fratris sui filiae, quae pariter Deo ser„ viebant &c.) Verum nisi alterum fratrem Augustino concedamus, dicere cogimur, Navigium & masculinam posteritatem reliquisse; haec enim habet S. D. Serm. 356. (Olim, de Diversis 50.) de vita, & moribus Clericorum suorum 2. n. 3. „ Omnes fratres, & clericos meos, „ qui mecum habitant, presbyteros, dia„ conos, subdiaconos, & Patricium ne„ potem meum &c. Valens diaconus, & „ paulo ante dictos nepos meus subdiaco„ nus; sed matris vita impediebat, quia „ inde vivebat &c. Adhuc autem mancipia „ sunt ei similiter cum fratre communia „ &c. Ad ipsum sane, quia maior est, „ pertinet divisio: & ad fratrem eius ele„ ctio. Et ipse frater eius Deo servit, „ subdiaconus est, &c. Nepos autem me„ us ex quo conversus est, & mecum „ esse coepit impediebatur & ipse aliquid „ de agellulis suis agere invita (4) usufructuaria

(1) V. 3. ... c. 11. A.
(2) Pos. Append. t. 10.
(3) Nostri MSS. (inquiunt Benedictini) non habent, [illegible]
(4) MSS. [illegible] vita [illegible]

„ ſtuaria matre ſua, quae hoc anno de„ functa eſt. Inter ipſum, & ſorores (1) „ eius &c.) Videtur autem dicendum, primo Auguſtinum, inde ſororem: & tandem Navigium Monnicam genuiſſe. A qua opinione non videntur abhorrere Bollandiſtae t. 5. menſis Maii ad diem 4. in Appendice. Certe in familia Monnicae, & Patritii ita eminet Auguſtinus, maxime cum generis propagationi deſtinaretur, ut ſaltem ex maſculis maior cenſeri omnino debeat. Novimus etiam Auguſtini conſanguineum *Severinum* nomine, quem dum conatur Epiſt. 52. (Olim, 170.) ſcripta ſorte circa an. 400. a Donatiſtarum conventiculis revocare, ita loquitur n. 1. *Cogitavi enim non ſine cauſſa hoc exortum eſſe in animo tuo, ut recoleres conſanguinitatem noſtram &c. ut qui ſecundum carnem fratres ſumus &c.* Et n. 4. *Quid enim prodeſt vel ſalus, vel conſanguinitas temporalis, ſi aeternam Chriſti hereditatem, ſalutemque perpetuam in noſtra cognatione contemnimus?* Vide infra l. 9. c. 8. E.

IV. Univerſa Auguſtini familia inſigni ingenio praedita fuit: ut enim Monnicam matrem, Navigium fratrem, & Adeodatum filium, de quibus infra opportunis locis, praeteream. Laſtidianus, & Ruſticus egregii illi diſputatores, quos Auguſtinus in Lib. de Vita Beata colloquutores habuit, conſobrini erant, eodem S. Doctore teſte in Praefat. eius Lib. n. 6. nempe ſub finem. *Erant autem &c. nec Laſtidianum* (2), *& Ruſticum conſobrinos meos .... deeſſe volui.*

V. Quale autem Auguſtini genus? eximium ne, quod paſſim nobile dicimus? Dubitant Bollandiſtae ad diem 28. Auguſti: Diſſimulant quaeſtionem in vita Benedictini Patres: inficiantur vero alibi (3); Ad verba enim Serm. 21. ad Fratres in Eremo de triplici genere Monachorum in Aegypto, ante med. *Num conſanguineos habeo, & nobiles ſe dicere non erubeſcunt.* Haec in laterali margine habent. „ Auguſtinus Ser. 356. n. 13. dicit ſe „ non de nobilibus, ſed *de pauperibus* „ *natum*. Et L. 2. Conf. c. 3. *Filium* „ *municipii Tagaſtenſis admodum tenuis.*) Concedunt autem Ioannes Baptiſta Melgarus Canonicus Regularis, Nevus, Rivius, Ribadeneira, Ioannes Ioſeph Renatus; aliique paſſim Auguſtinianae vitae Scriptores. Quibus adſtipulari placuit non obſequio, & genio, ſed momentis, quae ſtatim proferam, non contemnendis. I. Inquit Poſſidius in Vita (4), initio cap. 1. *De numero Curialium parentibus &c.* Benedictini autem Lib. 1. Vitae, cap. 1. n. 4. „ *Honeſtis eum prognatum parentibus tradit Poſſidius de Curialium numero, hoc eſt eorum, qui in Municipiis curiae officium adminiſtrabant, & munia procurabant civilia.* Obſervant etiam Bollandiſtae, nec contradicunt, nedum Ioannem Rivium Lib. 1. Vitae, cap. 5. par. gr. 2. ſed & alios paſſim recentiores hiſtoricos tradere Curiales fuiſſe eos, qui curiae miniſtrabant officium, & civilia munia procurabant, ita ut in Municipiis illi vocarentur Curiales, qui Romae, & in Coloniis Senatores appellabantur. Mirum autem ſi omnia haec nullum inducebant ſplendorem, & ignobilibus congruebant. Alterum ex momentis, quibus ea opinio fulciri poteſt, ex Monnicae familia deſumitur. Infra L. 9. c. 8. n. 2. *Ubi tunt ſugax anus? &c. Abſente patre, & matre, & nutritoribus &c. Ancilla enim, cum qua ſolebat accedere ad cuppam &c.* En habes in Monnicae domo anum decrepitam, Nutritores, & ancillam ab illis diverſam; & tamen non omnes famulas prodidit, ſed eas, quas piae hiſtoriae ratio volebat. Feminis, autem quis, niſi ſtupidus, aut lividus parem famulorum copiam non addet, aut maſculorum obſequio, aut exterarum rerum expeditioni deſtinatorum? III. Quid quod Monnica familiaris amicitiae foedere Motronis iungebatur? *Denique cum Matronae multae &c. inter amica colloquia &c. haec earum linguam, veluti per iocum graviter admonens &c.* L. 9. c. 9. n. 1. *Matrona* autem nedum coniugatam, ſed & nobilem feminam, *Domna*, ſignificare ſolet (5): *Senſerat hoc olim magni matrona tonantis.* Ovidius L. 2. Metam. *Opulentae, optimates, matronae.* Cic. L. 2. fam. ep. 6. IV. Nunc ad Patritium, ut inde ad integram Auguſtini domum veniamus. Dic autem mihi, an Monnica nobilis generis, egregiae indolis, floridae aetatis, naturae, & gratiae dotibus dives puella Patritio provectioris forte, ut licet ex Confeſſionibus hiſce ſuſpicari aetatis, & certe ferocis naturae ſuperſtitioſe, ethnicae religionis homini deſponſata ſit, a quo ſaltem natalium ſplendore non vinceretur? Porro S. D. infra L. 9. c. 9. n. 2. haec narrat.

(1) Sic MSS. & Aquiſgran. conc. At editi, *& ſororem eius.*
(2) In MSS. prope omnibus habetur, *Lartidianum.*
(3) In Appendice t. 8.
(4) Poſt Append. t. 10.
(5) Ita ipſe Aug. L. 22. de Civit. Dei, c. 5. n. 3. & l. 3. c. 17. n. 2.

rat . „ Socrum etiam ſuam primo ſuſur„ ris malarum ancillarum adverſus ſe ir„ ritatam ſic vicit obſequiis ... ut illa „ ultro filio ſuo medias linguas famula„ rum proderet &c. Itaque poſteaquam „ ille proditas ad prudentis arbitrium „ verberibus coercuit, promiſit illa talia „ de ſe praemia de ſe ſperare debere „ quaecumque de ſua nuru &c.) En habes famulas zizaniae parentes flagellis exceptas , & alias , quae earum exemplo a ſuſurri peſte arcerentur . V. Ex ſaepe obſervandis infra conſtabit homines longe nobiliſſimos cum Monnica , maxime vero cum Auguſtino arctiſſimis amicitiae vinculis iunctos. VI. Duo ex Auguſtino certa ſunt , Licentium diſertum poetam filium fuiſſe Romaniani , hunc vero ſtirpis origine , & opum copia clariſſimum; Quid ergo , ſi oſtendero Auguſtinum Licentio conſanguinitate fuiſſe propinquum ? In calce Epiſt. 26. (Olim , 39.) ſub finem metri ita Licentius Auguſtinum adloquitur :

„ Sed non praetereo , quod ab una
„ exſurgimus urbe
„ Quod domus una tulit , quod ſan-
„ guine tangimur uno
„ Saeclorum , Chriſtiana fides conne-
„ xuit &c.

Id & Benedictini obſervarunt Lib. 1. Vitae , cap. 1. n. 4. qui tamen ita diſputant . „ Licentius denique filii Roma„ niani illius civis Thagaſtenſis genere , „ atque opibus inſignis ſe eadem , qua „ Auguſtinus ſtirpe prognatum videtur „ innuere . At Paulinus uno , eodemque „ loco ſcribit, Alypium Licentii fratrem „ eſſe conſortio ſanguinis , Auguſtinum „ vero eiusdem in ſcientiis magiſtrum, „ & ingenii ſatorem exſiſtere . Quamo„ brem Licentius adoleſcens, quo impen„ ſius praeceptori adblandiretur, poetica „ licentia loquutus videri poteſt , quo „ nonnumquam unius urbis cives uno „ ſanguine prognati dicuntur .) Verba Paulini (1) Epiſt. 32. (Olim 36.) ad Romanianum ſub finem, haec ſunt .

„ Frater Alypius eſt, Auguſtinuſque
„ magiſter
„ Sanguinis hic conſors , hic ſator
„ ingenii
„ Tanto fratre vales , & praeceptore
„ Licenti
„ Et dubitas pennis talibus aſtra
„ ſequi ?

Verum in doctiſſimorum Patrum ſuſpicionem ire non poſſumus hiſce momentis . Licentius non utcumque conſanguinitatem exhibet, ſed veluti mutui amoris parentem , quam nempe conſiderantes , debeant ſe mutuo diligere, *ſed aas praeterea &c.* non igitur poetica libertate amplificat : haec enim amorem ſequi poteſt, non inducere . Item, diſtinguit patriam a ſanguine. *Quod ab una &c. Quad domus una &c. Quod ſanguine &c.* Quid quod pugna illa Licentii inter, & Paulini verba commode tolli poteſt ? Videlicet ſi dicatur , Alypium proxime, Auguſtinum a longe Licentii ſanguinem adtigiſſe ; nec forte citra myſterium eſt Licentii phraſis, *ſanguine tangimur uno* : non dixit , iungimur, ſed , *tangimur* ; quae ſe tangunt , non proprie iuncta , ſed confinia ſunt. Confinium ergo Auguſtini, & Licentii ſanguinem inter fuit . Quod duobus modis exponi poteſt : Aut nempe ita ut eorum conſanguinei matrimonio iuncti eſſent ; Aut quod ad eamdem ſpectarent familiam , ſeu ab eodem venirent ſtipite (dallo ſteſſo caſato , o ceppo) admodum vero a gradibus illis deducti, & ſemoti, qui abſolutam conſanguinitatem ſervant, inhibentque matrimonium ; Qui etiam nunc affines utcumque , & adtinentes appellari ſolent . (Affini , Attinenti .) Haec autem conſanguinitas quum ſit admodum tenuis , & ſaepe omitti ſoleat : nil mirum ſi Paulinus Auguſtini magiſterium, quod ſaepe , nec immerito eidem conſanguinitati praeponderat, maxime quum admodum proxima Alypii conſanguinitas commendari deberet, Licentio inculcavit. Ceterum Alypium conſanguineum fuiſſe Romaniani nedum ex Paulino, ſed ex ipſo quoque Auguſtino habemus , qui Epiſt. ad eumdem Paulinum 27. (Olim, 32.) n. 5. haec habet . „ Eſt etiam aliud, „ quo iſtum fratrem amplius diligas : „ (*Romanianum*) nam eſt cognatus ve„ nerabilis, & vere beati epiſcopi Aly„ pii, quem toto pectore amplecteris, & „ merito &c.) Nobiliſſimum etiam Alypii genus alia via detegitur , immo teſtimonio patentiſſimo proditur, inquit enim S. D. inſta Lib. 6. cap. 7. poſt initium : *Quarum Alypius ex eadem qua ego &c. parentibus primatibus municipalibus*. Nunc vero inſignem ad rem praeſentem coniecturam proderem , niſi metaphora eam prorſus tolleret . Scribens Hieronymus Alypio , & Auguſtino (2) Epiſt. inter Auguſt. 202. (Olim 24.) ſub finem, haec

(1) Scripta an. 395.

(2) Anno exeunte 419.

haec habet: *Neptis vestra Paula miserabiliter precatur, ut memores eius sitis, & multum vos salutat*. Si communia neptia Alypio, & Augustino fuit: ipsi ergo sanguine utcumque invicem iuncti erant. At Hieronymus pia metaphora loquitur: & neptem dicit, ut filiam paollo ante nominaverat; Erat autem illa Paula iunior, Laetae & Toxotii filia, Eustochii neptis.

VI. Quanquam autem is esset Augustini generis splendor; non tamen par erat divitiarum copia, & dominii amplitudo: unde iam episcopus, toto spectante populo insigni modestiae exemplo ferm. 356. (Alias, de Diversis 50.) de Vita, & Moribus Clericorum 2. n. 13. praedicabat „ Nolo talia offerat sanctitas vestra, quibus ego solus quasi decentius utar; offerat mihi verbi gratia byrrhum pretiosum: forte decet Episcopum, quamvis non deceat Augustinum, idest hominem pauperem de pauperibus natum. „] Quae tamen, sicut & similia Lib. 2. huius operis, cap. 3. non adeo presse excipienda sunt, sed quidquam dandum tam religiosi hominis insigni modestiae. Nec prorsus arbitrio, sed iustis coniecturis, ex Augustini historia deductis, suspicari possumus, humana Patritii, & divina Monnicae liberalitate pinguem, & copiosum censum tenuem factum, ac dissipatum. Utut autem ea res se habuerit; paupertas in Augustini hypothesi pro eo quod minuat, auget natallum splendorem; Si enim eius familia tot magnatum amicitia decorabatur: si in eius domo tot personae famulabantur: sanguinis claritas aeris defectum supplebat; nempe, ex famulorum multitudine, aut aes, aut nobilitatem, aut utrumque deducimus; insignia ergo debebat esse Augustinianae familiae nob litas, quae licet ita depauperata servorum haud modicum adparatum retinuit.

VII. Quid vero de Augustini altero nomine? Vix natus, an inde ex aliquo triumpho *Aurelius* appellatus est? Lodovicus ab Angelis Lib. 5. de Vita, & laudibus S. Doctoris, cap. 14. fortissimis de Augustini in Pelagianos certaminibus, atque de Gallorum, aequivocationibus deceptorum tumultibus agens, haec scribit: *Per hoc temporis, ut puto, titulo Aureliano donatus est Augustinus, & optimo iure, ut magis in orbe nominaretur &c.* Qui etiam, ut alii Augustinenses scriptores, plures eius vocis aetymologias, & arcana edisserit. *Desiderius Erasmus* epist. ad Alfonsum Fonsecam Arebiepiscopum Toletanum, post initium „ Quid enim habet orbis Christianus hoc scriptore vel magis aoreum, vel augustius? ut ipsa vocabula nequaquam fortuito, sed numinis providentia videantur indita viro. Auro sapientiae nihil preciosus: fulgore eloquentiae cum sapientia coniunctae nihil mirabilius. „] Denique Benedictini Patres Lib. 1, Vitae, cap. 1. n. 3. „ Cum celebrari per orbem coepit, iam tum eidem erat praenomen Aurelio: qood profecto ille, sive id infans acceperat ipsis ab incunabulis, sive post vitae, doctrinaeque merito sanctus Doctor adeptus erat, semper retinuit. Nam hoc ipsom praenomine Paulus Orosius io suae historiae *ad Aurelium Augustinum* inscriptione insiguivir. Eodem illum exornavit ipsius fere aequalis Claudianus Mamertus (1), eodem venerabilis Beda (2); eodem praeclara quaeque, & antiquiora opusculorum ipsius visa nobia volumina decorant augentque Augustinum. „

Et haec de Augustini genealogia; De qua tamen in huius decursu operis iterum, & quidem saepe opportunis occasionibus; maxime lib. 9. a c. 8.

(e) *Tu mihi per eas &c.* = Id in quocumque beneficio verum est; at maxime in lactis, quod a matris, vel nutricis voluntate non pendet. Unde addit inferius: *quod non ex eis, sed per eas erat*. In hanc rem facit illud insignis feminae, matris Machabaeorum, *Nescio qualiter in utero meo apparuistis: neque enim ego spiritum, & animam donavi vobis; & vitam, & singulorum membra non ego ipsa compegi*. Machab. Lib. 2. c. 7. v. 22. Quod Tullius sola natura duce deprehendit inquiens in Somnio Scipionis: *Deus est qui viget, qui sentit, qui meminit, qui regit, & moderatur*.

(f) *Et divitias usque ad fundum rerum dispositas*. = Henricus Wangnereck hanc ad locum istum notulam habet „ Idest postremam, & infimam creaturam, quae sit veluti fundum universi; in omnibus enim, etiam minimis sapientiam, & divitias potentiae suae

(1) De statu an. l. 2. c. 9.

(2) In Vita S. Cuthb.

„ ſuae magnus Deus oſtendit. „] Minime arridet, quod nimis abſtracta, vel indefinita ſit, & ab Auguſtini propoſito exorbitet.

Dicit ergo Auguſtinus Dei inſtitutionem, atque divitias uſque ad rerum fundum diſpoſitas, quia transcendit, Deus, inſtituit, regit, & movet ultimas rerum particulas, & differentias; Neque enim matrem, infantemque ſolum conſervat: ſed & matri lac donat lac fovet, & in curſum agit: ut infanti propinetur; Infanti autem artem indulget ſorbendi; Lacti virtutem, qua alat &c, iuxta dicta commentario praecedenti.

Quod ſi mavis de univerſi fundo Auguſtinum loquutum credere, aliud longe nobilius iis verbis implicatum arcanum ſuſpicari poteris: Auguſtinum videlicet de terrae centro dicere, ubi reprobi angeli, hominesque torquentur; & ibi enim Divinae clementiae elucere divitias, quod damnatorum culpis debita poena minuatur: ſicut in Empyreo quod Beatorum meritis reſpondens gloria augeatur, pia, & graviſſima eſt plurimorum Theologorum ſententia. Vide Magiſtrum ſententiarum in 4. diſp. 46. Vegam q. 5. de iuſtificatione, ad 2. Salas diſp. 15. ſect. 9. n. 61. contra Antiſiodorens. lib. 1. ſummae, c. 15. q. 2. Adamum Tannerum Ieſuitam t. 2. diſput. 4. de peccatis, quaeſt. 10. dub. 3. circa finem, ideſt n. 66.

I. Anne etiam Divinae clementiae divitiae uſque ad fundum rerum pertingunt, quod etſi reprobi damnati homines nunquam prorſus a gehenna liberentur, interdum tamen reſpirare permittantur? Ab huiuſmodi enim ſententia Auguſtinus minime abhorruit, ſi Dionyſio Petavio Ieſuitae credimus, qui Theologiae Dogmat. t. 3. lib. 3. de Angelis c. 8. de aeternis damnatorum ſuppliciis, n. 16. haec habet „ Quanquam „ in Enchiridio damnatorum animas, „ etſi non omnino a poenarum aeter- „ nitate ſolvantur, ſublevari tamen „ iſtis vivorum auxiliis, eorumque mi- „ tigari ſupplicia credit, *Cum ergo ſa-* „ *crificia ſive altaris, ſive quaecumcum-* „ *que eleemoſynarum*, ait, *pro baptiza-* „ *tis defunctis omnibus offeruntur, pro* „ *valde bonis, gratiarum actiones ſunt;* „ *pro non valde malis propitiationes ſunt;* „ *pro valde malis, etſi nulla ſunt adiu-* „ *menta mortuorum, qualeſcumque vivo-* „ *rum conſolationes ſunt. Quibus autem* „ *proſunt, aut ad hoc proſunt, ut ſit* „ *plena remiſſio; aut certe tolerabilior* „ *fiat ipſa damnatio*. Et in cap. 112. „ de hoc Pſalmi ſeptuageſimi ſeptimi „ verſu agens; *Non enim obliviſcetur* „ *miſereri Deus, aut continebit in ira* „ *ſua miſericordias ſuas*: ſic eum in- „ terpretari vetat, ut damnatos e poe- „ nis eximi aliquando putemus; conce- „ dit autem, ut mitigari aliquantum „ eas arbitremur. *Sed poenas*, ait, *dam-* „ *natorum certis temporum intervallis* „ *exiſtiment, ſi hoc eis placet, aliquate-* „ *nus mitigari. Etiam ſic quippe intel-* „ *ligi poteſt manere in illis ira Dei*, „ *hoc eſt ipſa damnatio. Haec enim* „ *vocatur ira Dei, non divini animi* „ *perturbatio: ut ira ſua, hoc eſt ma-* „ *nente ira ſua, non tamen contineat* „ *miſerationes ſuas, non aeterno ſuppli-* „ *cio finem dando, ſed levamen adhiben-* „ *do, vel interponendo cruciatibus*, Ab „ hac opinione non videtur abhorrere „ Chryſoſtomus &c. „] Additis vero Auguſtino Ioanne Chryſoſtomo, Ioanne Damaſceno, & Aurelio Prudentio poeta: caput, & librum hiſce verbis concludit „ De hac damnatorum ſaltem „ hominum reſpiratione, nihil adhuc „ certi decretum eſt ab Eccleſia catho- „ lica: ut propterea non temere tan- „ quam abſurda, ſit explodenda ſan- „ ctiſſimorum Patrum haec opinio; „ quamvis a communi ſenſu catholico- „ rum hoc tempore ſit aliena. Et ve- „ ro maximum adverſus illam praeiudi- „ cium eſt, quod nunquam Eccleſia pro „ damnatis orare conſuevit &c.

At Petavius hocce in iudicio valide impugnatur a P. Ioanne Vincentio Patuzzi ordinis Praedicat. pii, & ſagacis ingenii theologo; De futuro impiorum ſtatu Lib. 3. adverſus nuperos Origeniſtas cap. 22. a n. 7. cuius haec ſunt verba n. 11. „ At enim vero nimium pro- „ clivis fuit Petavius in ea opinione aſ- „ ſigenda laudatis ab ipſo Patribus, cum „ citra vim ullam ab ea vindicari poſ- „ ſint, eorumque verba in catholico „ ſenſu explicari. Quod attinet ad prio- „ rem Auguſtini locum, ſomniculoſe „ nimium, & oſcitanter eum legiſſe vi- „ detur Petavius,) Reſponſionis ſumma, circa Auguſtinum, de quo tantum hoc loco ad nos, eſt huiuſmodi. Valde boni ſunt, qui omni a macula liberi, ad caeleſtem patriam convolarunt. Non valde mali, qui nulla inquinati gravi culpa, in igne, qui vulgo purgatorius dicitur, delent aut levia, aut gravia quoad rationem culpae, non quoad poenae reatum in vita condonata. Valde ma-

mali autem sunt, qui cum lethali adhuc vigente culpa occubuere. Damnatio autem, qua voce forte Petavius deceptus est, nunc aeternam, nunc temporalem designat. Cum vero cap. 112. Enchirid, aeterno igni destinatos Divina aliquoties misericordia tantillum respirare Augustinus concedit, non admodum serio rem discutit, sed illam permittit, velut non manifeste haereticam, & inconcusso Ecclesiae iudicio contrariam. Cui responsioni suffragamur.

Ceterum his implicatum Petavium, virum equidem non adeo levis iudicii, satis mirari non possumus. Et quidem primus Augustini sermo adeo sese obvius est, ut ad triplicem solutarum animarum designandum statum, earum nempe, quae in caelis triumphant: aliarum, quae loco medio superstites maculas eluunt: quarumdam tandem, quae aeternis vinculis mancipatae sunt, a lyppis iam, atque tonsoribus ceu proverbium adsumatur. Sempiterno autem igni destin tas paululum nonnunquam Divina clementia requiescere, velut opinionem non prorsus haereticam, non manifeste falsam, & quidem aegre, & coacte: ut videlicet a cavillationibus, & iurgiis de ignis, & inferorum aeternitate contendentium se expediret, permisisse Augustinum, disputationis scopus, sententiamque obsidentia verba satis demonstrant. „ Frustra itaque nonnulli, immo quamplurimi aeternam damnatorum poenam, & cruciatus sine intermissione perpetuos humano miserantur affectu, atque ita futurum esse non credunt &c. sed poenas damnatorum certis temporum intervallis existiment, si hoc placet, aliquatenus mitigari &c. Manebit ergo sine fine mors illa perpetua damnatorum, idest alienatio a vita Dei, & omnibus erit ipsa communis, quaelibet (1) homines de varirtate poenarum, de dolorum relevatione, vel intermissione pro suis humanis motibus suspicentur. Enchirid. c. 112. & 113. n. 29.

De rerum fundo alia ratione disputat Augustinus Lib. 21. contra Faustum Manich. cap. 5. ubi, idest ante med. alia inter haec habet: *Ecce hic in isto quasi fundo* (2) *infimo universae creaturae adspicitr animalia, quae volant, & natant, & gradiuntor, & repunt &c.*

(*g*) *Nam bonum erat eis bonum meum ex eis.* = Bonum erat eis lac bonum meum, quod a te bonorum omnium fonte mediis ipsis mihi veniebat. Bonum erat eis ipsum lac, tum ad ornatum, sicut in viris barba: tum ad sanitatem, copiae excessu praeciso. Bona lactis fumtio, qua nimio pondere deonerabantur.

Hanc autem praecedenti periodo, *Dare enim mibi per ordinatum &c.* ideo iunxit: quia ordinati adfectus est, primo sibimetipsi providere bonum, inde aliis communicare. Quod in moralibus potissimum Patres postulant; iuxta illud Psal. 49. a v. 16. *Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas &c.*

Quod ex eis non; sed per &c. Ita BB. & nostri MSS. At plures editi: *quod non ex eis, sed per &c.*

Quod sequitur, *quae tribuis intus, & foris:* significat, vel dona naturae, & gratiae; vel potius iuxta sermonis scopum, exteriora obiecta, & mentis rationem; quae omnia divina liberalitas nobis indulsit.

(*h*) *Flere autem offensiones carnis meae nihil amplius.* = Infans nihil rationis compos nonnisi sensibilibus aut pellicitur, aut perturbatur; primo autem tot lutulentis, & malis humoribus scatet, & adeo facile tenello in corpusculo patitur, ut raro gestiat, libenter ploret. Unde Sapiens c. 7. v. 3. *Et ego natus .... primam vocem, similem omnibus emisi plorans, in involumentis nutritus sum.* Ad quod adludens quidam, cuiuslibet humanae aetatis tetras scenas metro pictutus, sic cantum orditus est:

„ Piange l'uom' infelice allorchè nasce
„ In questa valle di miserie piena
„ ...... E nato appena
„ Và prigionier tra le tenaci fasce.

Ex eo autem fletu, qui ex, a, & e, vulgo adparet contextus carmen illud processit. *Dicentes, E, vel, A, quotquot nascuntor ab Eva.* Quasi scilicet plorans infans Adamum, & Evam tot infortuniorum originis, & humani generis parentes vocet.

Cur autem adeo mox e matris utero egressus infans in ploratum, seu vagitum erumpit? Hieronymus Mercurialis Lib. 1. de Morbis puerorum, cap. 1. hanc rationem exhibet; quod nempe infans, qui in matris utero summo tepore, & tranquillitate fruebatur, egressus ab insueto aere vellicetur. Quod tamen non in humanae naturae dedecus, sed potius lau-

G 2

(1) Sic BB. cum MSS. At editi, *quamlibet*.

(2) Nonnulli MSS. *mundo infimo*.

laudem vergere, merito observat Augustinus Steucbus Lib. 7. de Perenni Philosophia, cap. ultimo. Ideo enim Deus subtili, delicata pelle hominem cinxit, ut eius spiritus, qui ad sublimia ferri debet minimum babeat gravaminis.

Sed & ex ipso fletu non unum infanti bonum adcedit. Cerebrum enim nimio humore foetum exsiccat, & tergit; *Lux* autem *sicca*, inquiebat olim Heraclitus, *anima sapientissima*. Lactis etiam copiam infantem opprimentem evacuat, & digerit. Unde Hyppocrates: *Homo edens, sine labore vivere non potest*. Et Aristoteles Lib. 7. Polit. c. ult. omnino ad rem praesentem: *Puerorum distentiones, atque ploratus qui in legibus prohibent, non recte faciunt, conferunt enim ad incrementum, tum sunt quodammodo exercitationes corporum*.

(i) *Post haec & ridere coepi*. = Risum a fleto praecedi, manifestum est. Idque S. D. observat etiam Lib. 21. de Civit. Dei, cap. 14. ubi. „ Quae quidem (infantia) quod non a risu, sed „ a fletu orditur hanc lucem, quid „ malorum ingressa sit, nesciens prophe„ tat quodam modo. Solum quando na„ tus est ferunt (1) risisse Zoroastrem, „ nec ei boni aliquid monstrosus risus „ ille portendit: Nam magicarum ar„ tium fuisse perhibetur inventor: quae „ quidem illi nec ad praesentis vitae „ vanam felicitatem &c.) Et Plinius de Natura. „ Hominem taotum nudum, & „ in nuda humo natali die abiicit ad va„ gitus statim, & ploratus: nullumque „ tot animalium aliud ad lacrymas, & „ has protinus vitae principio. At her„ cule risus praecox, & celerrimus ante „ quadragesimum diem nolli datur.

Censeo tamen Zoroastris risum, talem in speciem, & similitudinem fuisse, non verom, & proprium; illi puta similem, quem innuit Aristoteles Lib. 3. de Partibus Animal. c. 10. inquiens: *Illa etiam traiecta praecordia in praeliis risum adtulisse proditum est*. Quanquam enim haud me fugiat, risum ab eodem Stagyrita, Sect. 35. problem. 6. dici; *Lapsus quidam, & fraudatio, qua cum in sede praecordiorum quis verberatur, ridet*; Adhoc (quidquid sit de illa definitione) praecordiorum agitatio illa suavis esse debet, & genio grata; cumqoe praelii ictu genita dura censeri debeat, & naturae inimica: non potest nisi similitudinem risus inducere. Quod forte & Zoroastri nascenti, aliquo in praecordiis incommodo puncto contigit.

I. Quaeres tamen, cur haec ita se habeant: ut infans mox in fletum: nonnisi autem sero in risum erumpat?

R. Binae eius quaesiti solutiones se offeront. Physica una: Metaphysica altera. Infans enim primo tempore tot internis, exteroisqoe incommodis agitur, ut facile deturbetur: nec insigni voloptate pelliciatur. Inde; Fletus, seu vagitus caussae crassiores sunt, omnino materiam sapientes; Risus autem nonnihil elevatae, ad spiritus naturam adcedentes; quas infans nonnisi vel paulolum depulsis quibus sopitur humoribus valet adtingere.

Licet, ne quid dissimulem, qua ratione infantibus post quadraginta etiam dies, & si mavis etiam, post plures menses verus, & proprios risus competere possit, non video. Certe Augustinus, cuius auctoritas humanas inter prima, & summa mihi est, nulla violentia de risus imagine exponi posset. Videlicet Aristoteles Lib. 3. de Partibus Animal. c. 10. ait: *Solus omnium animalium homo ridet*; Eique nullus, quod sciam, ex pertissimis naturae observatoribus reluctatur. Ex quo sequitor, risum hominis proprietatem esse. Quod mihi obscurum, dubiumque videtur, illud est, An proprietas hominis, prout a ceteris secernitur animalibus, in exercitio, vel, ut cum Schola loquar, in actu secondo insistere possit infantibus. Brevius: An nulla adhuc adcedente rationis luce, veros, & proprius risus gigni possit.

Quod si a piis illis, quos *Ascetas* nominamus, quaeras, cur infans statim ploret, & sero rideat: Quia, audies, ad luctuum, non gaudiorum locum adcedit; Et consultum esse prorsus a risu abstinere; unde Salvatorem non semel flevisse, nunquam autem risisse Evangelica prodit historia. Hinc Fulbertus episcopus Carnutensis, vel alios sub Augustini nomine Serm. 208. In festo Adsumt. B. Mariae (2) (Olim, de Sanctis, 35. & post io Appendice 83.) n. 9. seo post med. „ *Et quidem Dominum Iesum legimus doluisse, flevisse, ex itinere fatigatum fuisse &c. nunquam tamen legimus eum risisse &c.* Immo Redemtore praeciso, cuius verba quaecumque, & opera altis featebant areanis; In caeca etiam infidelitate graves fuere viri nonnulli, qui alte adtendeutes detestabilem humanae conversationis vafritiem, & praesentis vitae aerumnarum pertaesi, in risum nunquam eroperint: quod de Ana-

(1) Plinius L. 7. c. 16.

(2) T. 5. in Appendice.

xagora, & Aristophane refert Elianus, & ex Aristide Photius de Pericle Atheniense. Iulius Saturninus vero Philippi Imperatoris filius adeo in risum averso stomacho erat, ut adhuc quinquennis patrem gestientem, & cachinnis crepantem turbato vultu pereulerit; quod Sextus Aurelius narrat his verbis. „ Adeo „ severi, & tristis animi (Iulius) ut iam „ tum a quinquenni aetate nullo prorsus cuiusquam commentu ad riderdum „ fulvi potuerit: patremque ludis saecularibus petulantius cachinnantem, „ quanquam adhuc tener, vultu notaverit averso.) Quae tamen non ideo observamus, quasi velimus hominem omni reiectu gaudio, tristitia ussa (1) exsiccatae tabescere; quum nihil minus ac gravitas bonum gaudium in Scripturis commendetur; sed quod dedeceat hominem aeternitatis, in utramque partem pendulae gravissimo negotio diestom passim triumphare, & profusis cahinnis dissidi.

(*k*) *Dormires primo, deinde vigilans.* = Aristotele Lib. 7. de Animalium historia, c. 10. aliisque Philosophis eum experientia testibus primis quadraginta diebus infantes alto sopore merguntur. Sed rei hulus caussam quaerimus. In antecessum tamen somni natura discutienda est. Aristoteles 4. de somno, & vigilia hac eam definitione complectitur: *Quidam conventus caloris intro, & naturalis antiparistasis.* Et c. 6. *Primi sensorii comprehensio, ne agere possit, ob conservationem animalis.* Hae vero Cardanus Lib. de subtilitate: *Spirituum, & sanguinis quies.* Verum Aristotelis definitiones (maxime posterior) adeo concisae, & aequivocae sunt, ut illis fidere non audeamus. Cardani autem definitio utroque claudicat pede; facta enim spirituum, & sanguinis quiete, homo non in somnum, sed e vivis abit: cum plurimorum, & forte omnium iuniorum Medicorum sententia, quae inexpugnabilis videtur, hominis, seu animalis vita spirituum, maxime sanguinis perenni motu servetur. Antiqui autem, qui vivere nostrum *humido radicali* fidebant, illud non sunt infeiati, sanguinis gyrum vel secundo ad regendam vitam exoptari. Immo, ni fallor, spiritus, & sanguis felicius in somno suos cursus peragunt, ex quo etiam virium, membrorumque instauratio; Cui equidem observationi sensibilis experientia quaedam suffragari videtur.

Augustinus noster Philosophorum princeps nunquam, quod sciam ad Scholarum formam somni naturam definiit. At plura de eo saepe observavit. Lib. de Immortalitate Animae, cap. 14. n. 23. „ Si igitur nec propria voluntate, nec „ alio cogente id animus patitur, unde „ id pati potest? an quia invitos nos „ plerumque opprimit somnus, metuendum est, ne quo tali defectu animus „ convertatur in corpus. Quasi vero „ quoniam somno membra nostra marcescunt, idcirco animus fiat ulla ex „ parte debilior. Sensibilia tantum non „ sentit, quia quidquid illud est, quod „ somnum facit, e corpore est, atque „ in corpore operatur. Corporeos enim „ sensus sopit, & claudit quodam modo, ita sane, ut tali commutationi „ corporis cedat anima cum voluptate: „ quia secundum naturam est talis commutatio, quae reficit corpus a laboribus; non tamen haec adimit animo „ vel sentiendi vim, vel intelligendi. „ Nam & imagines sensibilium praesto „ habet, tanta expressione similitudinis, „ ut eo ipso tempore discerni nequeant „ ab his rebus, quarum imagines sunt: „ & si quid intelligit, aeque dormienti, „ ac vigilanti verum est &c. Ex quo „ colligitur, tali commutatione corporis, qualis somnus est, usum eiusdem corporis animae, non (2) vitam „ propriam posse minoi.) Lib. de Quantitate animae, cap. 22. n. 38. „ Sed „ nutus animae ad movendum corporis „ pondus, nervis quasi tormentis utitur: nervos autem vegetat, mubiliorefque efficit siccitas; calorque moderatus; contra eos laxat, atque infirmat humidos rigor. Itaque somno, „ quia eum frigidum, & humidum dicunt Medici, & probant, membra languescunt, atque ipse expergefactorum „ conatus multo est debilior, ideoque „ nihil est fractius, & enervius lethargicis.) Et prosequitur acute ex dictis aenigma illud dissolvens, cur phrenetici, licet extenuato corpore, magnis stupendis viribus praestent; Quia videlicet nervos vino, aut vigiliis, aut acutis febribus, calidis hisce tendant, ac durent. Tandem vero cap. 33. n. 7. „ Removet se (*Anima*) ab his sensibus certo intervallo „ temporum, & eorum motus quasi per „ quasdam ferias reparans, imagines rerum quas per eos hausit, secum catervatim, & multipliciter versat, & „ hoc totum est somnus, & somnia.

An-

(1) Proverb. 17. 22.

(2) Et, non vim propriam posse minui.

Antequam ad rem, quam intuemur, accedamus: quaedam in iis Augustini sententiis observanda sunt, quibus aut emergentes praecludantur aequivocationes; aut Cardani definitio magis expugnetur. Somno, inquit Augustinus, membra nostra marcescere, animique vires prosterni; Quod quidem, aut de immodico somno; aut de membris eum vix somnum excussere intelligendum est. Moderatus enim somnus, ut ipse innuit, membra reficit; quod tamen commodum non mox sed post vel breve tempus deprehenditur. Observat etiam sensus non ita sopiri, ut adimatur animo vis aut sentiendi, aut intelligendi. *Nam & imagines sensibilium praesto habet, tanta expressione similitudinis &c.* Addit vero; Licet in somno *ab his sensibus* (exterioribus nempe) anima *se removeat, tamen imagines rerum, quas per eos hausit, secum catervatim, & multipliciter versat.* Haec omnia non arbitriu adserta, sed ab experientia depromta absque spirituum, & sanguinis motu contingere nequeunt.

Nunc ad rem nostram. Cur nempe primis diebus infans tanto sopore opprimatur? Seu, & vadit in idem: Cur primo dormiat, & inde vigilet? Ex Augustini sententiis, in aliud propositum datis haec ista colliguntur principia. I. Corporeos sensus in somno sopiri & claudi: *Corporeos sensus sopit, & claudit quodam modo*, Quod & Aristotelis posterior definitio volebat: *Primi sensorii comprehensio*. II. Somni caussam in corpore esse, & operari; *Quod somnum facit, in corpore est, atque in corpore operatur*. III. In somno membra languescere: *Quoniam somno membra nostra marcescunt &c.* IV. Calorem, & siccitatem nervos consolidare, & vegetare; *Nervos vegetat, mobilioresque efficit siccitas, calorque moderatus*. Contra vero humidum rigorem laxare, & infirmare. *Contra eos laxat &c.*

Somnus ergo frigidus, & humidus est: *Itaque somno, quia eum &c.* Quid igitur mirum, si infans primis diebus copiosissimis, evidentia teste, maxime in cerebro omnium sensuum sede, quodque nervos omnes aut gignit, aut colligit, frigidis humoribus scatens, alto sopore mergatur: iis autem paullum consumtis, evigilet?

Possumus autem ex Augustini sententiis congruam hanc somni definitionem colligere. = Corporeorum sensuum, fere languentium, sopimentum, ad animalis salutem, ab humidis, frigidisque vaporibus, cerebrum obsidentibus factum.

(*l*) *Et credidi, quoniam sic videmus &c.* = Huius rei ex testium depositione moralem certitudinem teneo; sed & philosophicam ex illo argumentationis genere, quod inductionem appellant: Hic ignis calefacit, ille ignis calefacit &c. ergo omnis ignis calefacit. Ita: & hic infans, & ille &c. ergo omnis infans: consequenter & ego. Immo potius ex hac argumentatione, quam nutricum depositione didicit, hac quippe & mentiri poterant: & minutiora non adeo distincte indicaverant. Unde inferius addit: *Tales esse infantes didici, quos discere potui, & me talem fuisse, magis mihi ipsi &c.*

Paulatim sentiebam &c. foris autem illi, = Sensim caligine quadam involutae rationis scintillae erumpebant, imperfectosque secretos gignebam intuitus; sed quos nequirem exponere, exserere: organis ad id destinatis non adhuc bene compactis, & ab adventitiis exemtis humoribus; sicut contingit apoplexi correptis, & multo vino depositis: qui saepe quae concepere aliis significare nequeunt.

(*m*) *Nec ullo sensu valebant introire in animam meam.* = Loquere, ut te videam: gravis olim inquiebat Philosophus. Secretus enim conceptus nonnisi sensuum ministerio participari potest. Adeo quod corpus parieti conferri possit, quem nonnisi per linguae, aut nutuum ianuam penetramus; *Alienis oculis intra secretum mentis quasi post parietem corporis stamus; sed cum manifestare nosmetipsos cupimus, quasi per linguae ianuam egredimur, ut quales sumus intrinsecus, ostendamus.* S. Gregorius Lib. 2. Moral. cap. 5. post initium. Omnino autem ad rem Augustini, de duplici nempe, interna, & externa loquutione S. Thomas 1. p. q. 107. art. 1. arg. 2. *Duplex est locutio, interior, per quam aliquis sibi ipsi loquitur, & exterior, per quam aliquis loquitur alteri; exterior autem locutio fit per aliquod sensibile signum, puta voce, vel nutu, vel aliquo corporis membro, puta lingua, vel digito.* Et ad idem argum. *Locutio exterior, quae fit per vocem, est nobis necessaria propter obstaculum corporis.*

Ut autem internus conceptus aliis detegatur, necesse est & vocibus exseri patriae, vel gentis consuetudini congruis: & nutus verosimiles esse: quorum neutrum, Augustinus infans, ut ipse subiungit, servare poterat.

Et haec de hominibus. De Angelorum

lorum autem, mole carentium loquutionibus diſpar eſt, longe diverſa ratio. Qualis vero hominum beatorum poſt reſumpta corpora loquutio futura ſit, diſputat S. Thomas in 2. diſt. 2. q. 2. art. 2. ad 5. & in 4. diſt. 44. q. 2. art. 1. & 2. Scotus diſt. 49. q. 14. ad 2. & paſſim Scholaſtici in tract. de Beatitudine.

(*o*) *Ecce infantia mea olim mortua eſt, & ego vivo* =. Aetate illa conſumta: diverſus ego quoad modum, ſeu accidentia; idem ille quoad ſubſtantiam perſiſto. Quod tamen Thomae Burnetio, haeretico, pro ſua conditione, minime peſſimo nihil adridet: Tract. enim de Statu mortuorum, & reſurgentium, cap. 9. cui titulus, *Quodnam corpus habituri ſimus in reſurrectione, idem, vel aliud ab hodierno?* poſt initium, haec habet. „ Paulo ſupra notavimus, corpus noſtrum in hodierna vita eſſe multiplex: diſſipatur, & reſarcitur in dies & poſt aliquot annos fit ex integro novum. Proinde in curriculo totius vitae, ſex aut ſeptem habemus diverſa corpora; & adhuc quidem plura, ſi vivaces, & longaevi ſimus. „] Perperam tamen, & contra potiorum Philoſophorum iudicium. Quale enim erit generationem inter, & augmentationem diſcrimen: quum illius ſit ſubſtantiam immutare? Maxime quum portentum videatur, id ſubſtantiam perdere, & infringere, quod inſtitutum eſt, ut manuteneat, & reparet: talis autem eſt augmentatio. Unde Ariſtoteles Lib. 1. de Generatione, textu 33. & 34. *Nam cum quidpiam ſimpliciter, abſoluteque gignitur, aut interit, non permanet. At cum alteratur, aut creſcit, decreſcitve, quod alteratur, aut incrementum ſacipit, id permanet.*

Subſumit autem: *Tu autem Domine, qui & ſemper vivis, & nihil moritur in te*. Ad innuendum Deum ſemper eumdem ipſum eſſe, quoad omnia, nec vel minimae ſubiici mutationi.

(*o*) *Apud te rerum omnium &c. immutabiles maneat origines*. = Accipe verba ipſius S. D. Lib. QQ. 83. q. 46. n. 2. „ Ideas igitur Latine poſſumus vel formas, vel ſpecies dicere, ut e verbo transferre videamur. Si autem rationes eas vocemus, ab interpretandi quidem proprietate diſcedimus: rationes enim Graece λόγος appellantur, non ideae; ſed tamen quiſquis hoc vocabulo uti voluerit, a reipſa (1) non aberrabit. Sunt namque ideae principales formae quaedam, vel rationes rerum ſtabiles, atque incommutabiles, quae ipſae formatae non ſunt, ac per hoc aeternae, ac ſemper eodem modo ſeſe habentes, quae in divina intelligentia continentur. Et cum ipſae neque oriantur, neque intereant: ſecundum eas tamen formari dicitur omne quod oriri, & interire poteſt, & omne quod oritur, & interit. „) Vide, ſi plura deſideras, quae ſequuntur.

Vides autem ſermonis texturam. Dixerat nihil in Deo mori, quia nulla ipſum, nullaque creaturas, ut in ipſo continentur iniuria invadit. Utriuſque nunc doctrinae, poſterioris maxime rationem exhibet; Quandoquidem licet creatura inſtabilitatis haud ſit expers; adhuc nihil contra Deum, apud quem omnium inſtabilium ſunt cauſſae &c.

(*p*) *Utrum alicui iam aetati meae mortuae ſucceſſerit &c.* = Aetatum numerus, ut omnis auctoritas, & ratio ſuadet, ex inſignibus individui viciſſitudinibus colligendus eſt. Unde dic mihi, utrum e matris utero egreſſus, in viciſſitudinem talem abierim, ut novam ſim exorditus aetatem. Id tamen nullus, quod ſciamus, adhuc voluit: & ipſe S. Doctor cap. ſeq. ita loquitur, ut ſatis innuat non concedendum. Cuius equidem rei duplex ratio deſignari poteſt: Infans enim, quem uterus matris complectitur non adhoc abſoluto, & optime compacto corpore praeditus eſt. Inde: Non tam individuum, vel perſona tunc puer cenſetur, quam ſuae matris portio. Adeo quod Theologi, & Eccleſiae praeſules velint, praegnantem catholicam feminam e vivis ereptam ſacra honeſtari ſepultura; licet infans utpote Baptiſmatis minime luſtratus aquis, ſua conditione propellendus eſſet. Ceterum de infantis vita in utero matris diſputat S. D. in Enchirid. ad Laur. cap. 85. & ſeq.

In nati autem hominis ſupputandis aetatibus, non unum eſt Eruditorum ſyſtema.

Compendii Theologici anonymus auctor aut ex ſua, aut ex Hebraeorum ſententia ſex ponit Lib. 2. cap. 10. aetates: Infantiam: Pueritiam: Adoleſcentiam: Iuventutem: Senectutem minorem: Senectutem maiorem. Primam anno ſeptimo: ſecundam 14. tertiam 28. quartam

(1) Omnes Prope MSS. non *abberrabit*.

tam 49. quintam 78. sextam ultimo vitae momento complet.

Ab ea supputatione Isidorus Lib. 11. Originum, seu Etymologiarum cap. 2. vix in minimo discrepat: in eo scilicet tantum quod septem annis protrahat.

S. Gregorius Lib. 11. Moralium, cap. 25. sex quidem distinguit aetates; de earum tamen modis, limitibusque non curat.

Aulus Gellius, vel Agallius, insignis Grammaticus, qui floruit circa an. Chr. 112. Galeni videlicet fere coaetaneus admodum vitae status restrinxit, in tres tantum Lib. 10. Noctis Acticae, cap. 28. illos partitus.

Pythagoras, & Galenus Iuvenum solum aetatem, Vigentium, Mediorum, & Senum agnoscunt.

Marcus Terentius Varro Philosophus, & Poeta, natus ante Christum an. 114. mortuus 26. quinque enumerat vitae humanae aetates, quarum unicuique, ultima excepta, undecim annos tribuit.

Et tandem, ut minoris ponderis Scriptores, & opiniones praeteream: Hyppocrates Cous, vir summus, & citra controversiam Medicorum princeps humanas aetates in septem partitur, Infantiam, Pueritiam, Adolescentiam, Iuventutem, Virilitatem, ut loquuntur, Senectutem, Decrepitam tandem, vel effoetam. Primae septimo: secundae 14°. tertiae 22°, quartae 35°. quinate 42°. sextae 62°. septimae fineris anno finem imponit. Et haec distributio potioribus plausibus, nec immerito, excepta est. Quam etiam suam fecit Augustinus; nisi quod ubique, & constanter, quod sciamus, omnem senectutem aetate una complexus est. Lib. de Vera Religione, cap. 26. n. 48. „ Prima huius (hominis) „ aetas infantia in nutrimentis corpora„ libus agitur, penitus obliviscenda cre„ scenti. Eam pueritia sequitur, unde „ incipimus aliquid meminisse. Huic suc„ cedit adolescentia, cui iam propaga„ tionem prolis natura permittit, & „ patrem facit. Porro adolescentiam „ iuventus excipit, iam exercenda mune„ ribus publicis, & domanda sub legibus; in „ qua vehementior prohibitio peccatorum, „ & poena peccantiam serviliter coer„ cens, carnalibus animis atrocieres im„ petus libidinis gignit, & omnia com„ missa congeminat &c. Post labores au„ tem iuventutis, seniori pax nonnulla „ conceditur. Inde usque ad mortem „ deterior aetas, ac decolor, & morbis „ subiectior, debilisque perducit. Haec „ est vita hominis viventis ex corpore „ &c.) Epist. 213. (Olim, 110.) seu in Ecclesiasticis Gestis, n. 1. „ Omnes in „ hac vita mortales sumus, & dies „ huius vitae ultimus omni homini est „ semper incertus: verumtamen in infan„ tia, speratur pueritia; & in pueritia, „ speratur adolescentia; & in adolescen„ tia speratur iuventus: & in iuventute, „ speratur gravitas: & in gravitate spe„ ratur senectus; utrum contingat, in„ certum est: est tamen quod speretur. „ Senectus autem aliam aetatem, quam „ speret, non habet &c.] Latissime etiam de his aetatibus ad divinas deductis metaphoras Lib. 1. de Gen. contra Manichaeos, cap. 23. a n. 35.

Omnium autem vocabulorum aetatibus illis adiacentium aetymologias, quarum nonnullae minus nobis probantur, expendit S. Isidorus Lib. 11. Originum, cap. 2.

(q) *Quid etiam ante hanc &c. fui ne &c.* = Percontatus fuerat Deum, an dum in matris utero delitesceret; aliam ab infantia aetatem ageret. Nunc sciscitatur, an & ante aetatem uteri, quaecumque illa esset, aliam peregerit? Ita ad capitis exordium rediens, ubi dicebat: *Nescio unde venerim huc.* Nisi quod manifeste hic edisserit, quod ibi velut in themate proderat. Ceterum antequam Augustinus in matris utero esset, nullibi reperiebatur: nisi in Dei omnipotentia, vel aeternitate, quae nostra tempora praevenit.

Et signa, quibus &c. iam in fine infantiae quaerebam. = Et in ipsa infantia se quaesiisse iam dixerat; sed illa prorsus imperfecta erant: secretioribus desideriis difformia. Nunc autem de verosimilibus signis loquitur, maxime de vocibus, ad quas iam infantia cadente disponebatur. Ut enim ex ipso S. D. cap. 8. discemus; infans dicitur quod fari non possit.

(r) *Cui esse, & vivere non &c.* = Esse, & vivere in ereatis rebus usque adeo secernuntur, ut saepe eorum unum absque alio consistat. Sunt aquae, non vivunt: sunt caeli non vivunt &c. omnium denique entium est esse: paucorum vivere: eorum scilicet tantum, quae aut vegetantur, aut sentiunt, aut intelligunt. Tres enim cum Aristotele Lib. 5. de Anima, cap. 3. vitas agnoscunt passim Philosophi. Haec autem duo adeo diversa simplicissima una ratione iuncta simul complectitur Deus. De quo Augustinus etiam alibi

cen-

centies; ut Lib. 11. de Civit. Dei, cap. 10. n. 1. & 2. „ Nam utique Pater habet Filium, nec tamen ipse est Filius; „ (& (1) Filius habet Patrem, nec tamen „ ipse est Pater.) In quo ergo ad seipsum dicitur, non ad alterum, hoc „ est quod habet: sicut ad seipsum dicitur (2) vivens, habendo utique vitam, & eadem vita ipse est. Propter „ hoc itaque natura dicitur simplex, „ cui non sit aliquid habere, quod vel „ possit amittere; vel aliud sit habens, „ aliud quod habet; sicut vas aliquem „ liquorem, aut &c. aut anima sapientiam. Nihil enim horum est id quod „ habet: nam neque vas &c.] & n. 3. „ Secundum hoc ergo dicuntur illa simplicia, quae principaliter, vereque „ divina sunt, quod non aliud est in „ eis qualitas, aliud substantia, nec aliorum participatione &c.

(s) *Non deficiunt, anni tui &c.* = Ita BB. qui admonent. „ Lov. *an anni tui*. „ Abest tamen, *an*, a nostris MSS. & ab „ aliis plerisque editis.] Abest etiam a 12. MSS. Etruriae. Verum utraque lectio eumdem sensum complectitur.

Ceterum hodiernus dies non peragitur in ipsa prorsus Dei substantia, quae utpote aeterna vertiginem pati non potest. Sed & peragitur hac ratione: quia omnia sunt in Deo ente summo, & primo; & quia aeternitas creaturas omnes, & ipsas quoque temporis differentias simplicissima quanqnam maiestate ambit. Adludit autem ad illud Psal. 101. v. 28. *Tu vero idem ipse es: & anni tui non deficient*: ad quod S. D. Serm. 2. n. 12. *Tu quis es? Idem ipse es. Tu qui dixisti*, (3) Ego sum qui sum, *idem ipse es. Et quamvis etiam ipsa non essent nisi ex te, & per te, & in te, tamen non quod ipse es*. Et ad v. 25. n. 10. dixerat. „ Quare non ait, Anni tui in saecula saeculorum? Sic enim magis solet „ aeternitas significari in sanctis Scripturis; „ sed ait, in generatione generationum anni „ tui. Sed qui *anni tui*? Qui, nisi qui non „ veniunt, & transeunt? qui? nisi qui non „ ideo veniunt, ut non sint? Omnis „ enim dies in hoc tempore ideo venit, „ ut non sit, omnis hora, omnis mensis, omnis annus; nihil horum stat; „ antequam veniat (4) erit: cum venerit, non erit. Illi (5) ergo anni tui aeterni, anni tui qui non mutantur, in „ generatione generationum erunt. Est „ quaedam generatio generationum, in „ illa erunt anni tui. Quae est ista? „ Est quaedam, & si bene agnoscamus, „ in illa erimus, & anni Dei in nobis „ erunt. Quomodo in nobis erunt? „ Quomodo ipse Deus in nobis erit: „ unde dictum est (6), ut sit Deus omnia „ in omnibus. Non enim aliud anni „ Dei, & aliud ipse: sed anni Dei, aeternitas Dei est: aeternitas, ipsa Dei „ substantia est, quae nihil habet; ibi „ enim nihil est praeteritum, quasi iam „ non sit; nihil est futurum, quasi nondum sit. Non est ibi, nisi, Est; non „ est ibi Fuit, & erit &c.] Vide etiam S. Petrum Damian. Opusc. 36. de Divina omnipot. c. 8. de Dei aeternitate.

(t) *Quam multi iam dies nostri &c.* = De hodierno quippe Numinis die praedicari potest. Erat, est, & erit: Hebr. 13. 8. *Iesus Christus heri & hodie, ipse & in saecula*. Apocalyps. 1. 4. *Gratia vobis, & pax ab eo, qui est qui erat, & qui venturus est*. Et ipsi Ethnici quasi ex oraculo Apollinis, *Erat Iuppiter, est & nunc Iuppiter, & erit; o magne Iuppiter!* Tot autem nostri, & nostrorum parentum dies transierunt, ut numerari non possint: *Arenam maris, & pluviae guttas, & dies saeculi quis dinumeravit?* Eccles. 1. 2. Immo & in annorum supputatione tanta est Eruditorum discrepantia, ut vix quidquam certi haberi possit. Vide ipsum August. Lib. 12. de Civit. Dei, cap. 10. & Baronium in Adnotationibus Martyrologii Romani, ad diem Nativitatis Domini. Omnium autem saeculorum partitur aetates idem S. D. Lib. 22. de Civit. Dei, cap. 30. circa finem, & alibi.

(u) *Omnia crastina &c.* = Quum enim aeternitas sit dies hodiernus: sequitur, Deum nunc facere quidquid fecit, aut facturus est; & fecisse quod facit. Quod quidem in actionibus, quas appellant, ad extra, verum est, si Deus, non tempus nostrum inspiciatur. In actionibus vero prorsus divinis, quas Schola vocat, ad intra, id liquidum est, & omni modo praedicatur; unde resonant passim in Scholis huiusmodi propositiones: Filius gignebatur, gignitur, gignetur. Quo spectat illud Psal. 2. v. 7. *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Quod S. D.

H sic

(1) Verba ansulis clausa desiderantur in cod. Veron.
(2) MSS. a BB. visi, & Veron. *vivus*.
(3) Exodi 3. 14.
(4) Sic Am. Er. & plures MSS. At Lov. non *erit*. Quidam MSS. *non erat*.
(5) 1. Sent. dist. 19. *Pater ergo*.
(6) 1. Cor. 15. 28.

fic exponit n. 6. „ Quanquam etiam pos„ sit ille dies in prophetia dictus videri, quo „ Iesus Christus secundum hominem natus „ est: tamen *hodie* quia praesentiam si„ gnificat, atque in aeternitate nec prae„ teritum quidquam est, quasi esse de„ fierit: nec futurum, quasi nondum „ sit: sed praesens tantum: quia quid„ quid aeternum est, semper est: divi„ nitus accipitur secundum id dictum, „ *Ego hodie genui te*, quo sempiternam „ generationem virtutis, & sapientiae „ Dei; qui est unigenitus Filius, fides „ sincerissima, & catholica praedicat.] Quam expositionem adoptans Bellarminus: concludit, divinam, & humanam nativitatem Christi, necnon eiusdem resurrectionem tum rationibus theologicis, tum gravissimorum hominum, & etiam Scripturae spectatis auctoritatibus, eo Psalmi 2. oraculo significari.

(*x*) *Gaudeat & ipse, dicens, quid est hoc?* = Si quis arcana haec nequit satis deprehendere: pro eo quod contristetur, gaudeat & ipse cum Hebraeis manna olim suspicientibus, & gestiens dicat: *Manhu!* scilicet, ut Interpres addidit, quid est hoc? quam expressam lectionem praeferunt Septuaginta, & Caldaei; & satis liquet: *Ma*, etenim, *quid*, *hu hoc?*

Addit vero: *Gaudeat etiam sic, non inveniendo invenire potius, quam &c.* Geminas quod interpretationes pati potest: scilicet. „ Potius arcanum non anxie discutere, sed humili fide venerari, ac suspicere, quam in scopulum erroris impingere. Vel. Potius non exacte deprehendere: & religiose venerari: quam optime intueri: interim tamen in obsequio, & pietate languescere. Quo sensu iure meritissimo dicitur, praeferendum esse pium rusticum superbo Theologo.

Ex illo autem S. Doctoris de aetate intra suae matris viscera magnum quiddam suspicatur Ludovicus ab Angelis Lib. 1. de Vita, & Laudibus eiusdem Augustini, cap. 1. quod verbis hisce prodit. „ Augustinus ab Augusto „ derivatur, Augustum *ab avium gestu*, „ *gustuve*, *vel ab aucta*, Svetonius ait „ *in Augusto*; Haec in nostro scilicet „ Augustino, qui de materna, & uteri„ na reclusione inquit; *Nonnihil mihi* „ *indicatum est*. Forte aliquod sanctita„ tis auspicium, ut pluribus Ecclesiae „ viris: non enim parva, communia, & „ usitata; sed magna, rara, & clara in„ dicantur, cum aliquid de illa; vi„ deant alii & Ovidianum (1) istud:

„ *Sancta vocant Augusta Patres, au-*
„ *gusta vocantur*
„ *Templa sacerdotum vita dicata manu.*

Et prosequitur pluribus etymologiis indulgere: quas non plurimi facimus. Suspicionem autem ex illis verbis n. 3. *Nam & de illa mihi nonnihil indicatum est*, deductam minus probamus.

C A P U T VII.

A R G U M E N T U M.

Subtilissimis accusationibus statuit nec infantes, etiam originali praecisa, liberos fore habendos a sordibus; eo quod scilicet in illis pravi deprehendantur motus nonnulli. Quos tamen propter rationis per id aetatis caligantis imbelles functiones nec humana, nec Divina lex veris culpis adnumerat.

I. EXaudi Deus: Vae peccatis hominum. Et homo dicit haec, & misereris eius (*a*), quoniam tu fecisti eum, & peccatum non fecisti in eo. Quis me commemorat peccatum infantiae meae (*b*)? Quoniam nemo mundus a peccato coram te, nec infans, cuius est unius diei vita super terram (*c*). Quis me commemorat? An quilibet tantillus nunc parvulus, in quo video, quod non memini de me? Quid ergo tunc peccabam? An quia uberibus inhiabam plorans?

Nam

(1) Faftor. 1.

Nam si nunc faciam, non quidem uberibus, sed escae congruenti annis meis ita inhians, deridebor atque reprehendar iustissime. Tunc ergo reprehendenda faciebam: sed quia reprehendentem intelligere non poteram, nec mos reprehendi me, nec ratio sinebat (*d*). Nam extirpamus & eiicimus ista crescentes. Nec vidi quenquam scientem, cum aliquid purgat, bona proiicere (*e*). An pro tempore etiam illa bona erant, flendo petere, etiam quod noxie daretur: indignari acriter non subiectis hominibus liberis, & maioribus, hisque a quibus genitus est: multisque praeterea prudentioribus, non ad nutum voluntatis obtemperantibus, feriendo nocere niti, quantum potest, quia non obeditur imperiis, quibus perniciose obediretur? Ita imbecillitas membrorum infantilium innocens est, non animus infantium. Vidi ego, & expertus sum zelantem parvulum, nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro adspectu collactaneum suum. Quis hoc ignorat? Expiare se dicunt ista (*f*) matres atque nutrices, nescio quibus remediis. Nisi vero & ista innocentia est, in fonte lactis ubertim manante atque abundante, opis egentissimum, & illo adhuc uno alimento vitam ducentem, consortem non pati. Sed blande tolerantur haec, non quia nulla vel parva, sed quia aetatis adcessu peritura sunt. Quod licet probes, tamen ferri (*g*) aequo animo eadem ipsa non possunt, quando in aliquo annosiore deprehenduntur.

II. Tu itaque Domine Deus meus, qui dedisti vitam infanti, & corpus, quod ita ut videmus, instruxisti sensibus, compegisti membris, figura decorasti, proque eius universitate atque incolumitate, omnes conatus animantis insinuasti, iubes me laudare te in istis, & confiteri tibi, & psallere nomini tuo Altissime; Quia Deus es omnipotens & bonus, etiamsi sola ista fecisses, quae nemo alius (*h*) potest facere, nisi tu une, a quo est omnis modus, formosissime, qui formas omnia, & lege tua ordinas omnia. Hanc ergo aetatem, Domine, quam me vixisse non memini, de qua aliis credidi, & quam me egisse, ex aliis infantibus conieci quanquam ista multum fida coniectura sit, piget me adnumerare huic vitae meae, quam vivo in hoc saeculo. Quantum enim adtinet ad oblivionis meae tenebras, par illi est, quam vixi in matris utero. Quod si & in iniquitate (*i*) conceptus sum, & in peccatis me mater mea in utero aluit; ubi oro te, Deus meus, ubi, Domine, ego servus tuus, ubi aut quando innocens fui? Sed ecce omitto illud tempus. Et quid mihi iam cum eo est (*k*), cuius nulla vestigia recolo?

(*a*) *Et misereris eius.* = Si cuncta expenderis, ex his Scripturarum oraculis Augustinum Deum adloqui fateberis: *Exaudi Domine iustitiam meam, intende deprecationem meam ... non in labiis dolosis.* Psal. 16. v. 1. *Exaudi Deus deprecationem meam: intende orationi meae. A finibus terrae ad te clamavi: dum anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me.* Ps. 60. 1. & 2. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum, & &c.* Ps. 50. 19. *Si autem impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis &c.* Ezechiel. 18. a v. 21. *Considerans enim, & avertens se ab omnibus &c.* Ibidem v. 28. Et ipse Achior dux omnium filiorum Ammon, divinitus forte, saltem pro temporalibus bonis illustratus, haec de Hebraeis Holoferni principi militiae Assyriorum: *Quotiescumque autem poenituerunt se recessisse a cultura Dei sui, dedit eis Deus caeli virtutem resistendi.* Iudith 5. 15.

Et peccatum non fecisti in eo. Haec enim prima, & necessaria iustitia est, peccatum in hominem, non in Deum revocare. Quod gravissimum monitum inculcavit centies Augustinus, vel etiam

in his Confessionibus, ut Lib. 4. cap. 15. & Lib. 5. cap. 2., & 3. Accipe saltem quod habet in cap. 3. Ioann. Tract. 12. n. 13. „ Qui confitetur peccata sua, & „ accusat peccata sua, iam cum Deo „ facit. Accusat Deus peccata tua: si „ & tu accusas, coniungeris Deo. Qua- „ si duae res sunt, homo, & peccator. „ Quod audis homo, Deus fecit: quod „ audis peccator, ipse homo fecit. De- „ le quod fecisti, ut Deus salvet quod „ fecit. Oportet ut oderis in te opus „ tuum, & ames in te opus Dei. Cum „ autem coeperit tibi displicere quod „ fecisti, inde incipiunt bona opera tua, „ quia accusas mala opera tua. Initium „ operum bonorum, confessio est ope- „ rum malorum.] Et Serm. 100. de Verbis Lucae 9. (Olim, 7. de Verbis Dom.) cap. 3. n. 4. nempe sub finem. „ Interrogo nunc; Credis, o peccator, „ Christo? Dicis, Credo. Quid credis? „ Gratis universa peccata per ipsum tibi „ posse remitti? Habes quod credidisti. „ O gratia gratis data! Quid tu iuste, „ credis te sine Deo non posse servare „ iustitiam? Ipsius ergo totum reputa, „ quod iustus es, pietati: quod autem pec- „ cator es, tuae iniquitati adscribe. Esto „ accusator tuus, & ille erit indultor „ tuus. Omne enim crimen, facinus, „ vel peccatum nostrae est negligentiae: „ & omnis virtus, & sanctitas Dei est „ indulgentiae.

Ex quibus, aliisque innumeris quae adferri possent Augustini sententiis impii audacissimi mendacii arguuntur haeretici, qui velut S. Doctore duce optimum Deum peccati auctorem esse blasphemant. Vide Calvinum 3. Institut. c. 23. & Bezam in Respons. ad Castilionem, & in altera ad Hesusium. Perperam etiam Calvinus effutit bonam, catholicam sententiam Augustinum tandem aliquando abiecisse: *Augustinus quidem illa superstitione interdum solutus est, quemadmodum ubi dicit, indurationem, & excaecationem non ad operationem Dei, sed ad praescientiam spectare*; Lib. 2. c. 4. 5. Aliud est enim permittere, aliud inducere; Semper Augustinus voluit, Deum peccatum, vel indurationem non inducere: semper, permittere. Nec nisi per summum nefas superstitionis traduci tur dogma illud, quod in Scripturis aperte, & non semel stabilitur. Osee 13, 9. Habacuc 1. 13. Ioan. 1. 3. Rom. 9. 14. Immo nec utcumque ad peccatum incitat, ut Iacobus Apost. c. 1. 13. Licet aliquotiens ad bonum tentare dignetur, seu ad experimentum virtutis, ut Gen. 22. 1.

(*b*) *Quis me commemorat peccatum infantiae meae?* Ita Benedictini, qui admouent. „ Lov. & Arn. *Quis mihi com-* „ *memorat*. Bad. Am. & Er. *Quis mecum* „ *commemorat*. Sed vera lectio est quam „ MSS. ope restituimus: iuxta quem lo- „ quendi modum in Lib. de Magistro, „ cap. 1. dicit Augustinus: *Duas tam lo-* „ *quendi caussas constituo, aut ut doceamus, aut ut commemoremus: vel alios,* „ *vel nosmetipsos*.] Plaudit eidem lectioni hisce verbis *Phereponus*. „ Hoc „ est, mihi in memoriam revocat; quo „ sensu apud Augustinum, cum accusa- „ tivo personae coniungitur; at signifi- „ catu narrandi construitur cum dativo „ &c. sic Graeci dicunt, commemoro „ te alicuius: hoc est, tibi memoriam „ revoco. Igitur recte ex MSS. hic re- „ stituerunt accusativum Viri docti.

Quod nos citra stomachi motum meditari non possumus, est, *Phereponum* altissima, quae in Confessionibus hisce involvuntur aenigmata laesis intueri oculis, & omittere. Quum vero levissimae quaestiunculae occurrunt, ab operum correctoribus, non a nihil liberali expositore discutiendae, tum figere pedem, & Grammaticalibus naeniis pasci, atque distendi.

Ceterum, *Quis me &c.* habetur etiam in MSS. 3. Med. totidem S. Mar. 2. S. Cr. Ricar. Fes. & Car. (licet eorum aliqui habeant, *mecum*) Vet. autem & MS. S. Cr. *Quis mihi &c.*

(*c*) *Quoniam nemo mundus a peccato coram te: nec infans, cuius est unius diei vita super terram* =. Ita Septuaginta, quos libenter Augustinus sequitur. Cui oraculo aequivalet quod Vulgata nostra Iob. 25. 4. habet: *Numquid iustificari potest homo .... aut apparere mundus natus de muliere?* Et quidem citra ullam explicationem, nemo coram Deo mundus a peccato: sicut lux quaecumque soli obiecta caligat. Quo sensu Redemtor eum bonum appellanti, & de bono requirenti dixit Matth. 19. 17. *Quid me interrogas de bono? unus est bonus Deus*. Verum quanquam Iobinum illud oraculum ad originalem infectionem adstruendam passim laudetur; Augustinus fere suam fecit, de pravis nonullis infantiam motibus disputaturus; qui tamen, ipsomet S. D. hoc in cap. non uno modo innuente, umbram peccati habent, non veritatem; seu, peccata sunt, ut cum Schola loquamur, *materialiter, fundamentaliter*, non formaliter. Quod quidem S. Doctoris scopo sat est; In Deo

enim

enim nec verum, nec adparens peccatum, reperire eſt.

Nemo igitur mortalium, nec infans, cuius eſt unius diei vita ſuper terram liber a peccato originali: nemo adultae aetatis liber ab actuali, ſaltem leviſſimo. Quod Theologi, maxime qui Polemiſtae dicuntur, ex Scripturis, Conciliis, & Patribus, atque ratione late oſtendunt. Poſteriorem tamen ſcopulum evitaſſe Deiparam, certiſſimum eſt: priorem veroſimillimum. Vix poſſumus hic ad alia properantes, Tridentinam Synodum, & Auguſtinum adtendere. Illa ſeſſ. 6. can. 23, *Si quis hominem ſemel iuſtificatum dixerit amplius peccare non poſſe ... aut contra poſſe in tota vita peccata omnia, etiam venialia vitare, niſi ex ſpeciali Dei privilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet Eccleſia, anathema ſit.* Vide etiam Claromontanam ſynodum ſub Urbano II. celebratam apud Vegam Lib. 14. in Tridentin. c. 18. Eadem Tridentina Synodus ſeſſ. 5. in fine decreti de originali peccato „ Declarat tamen haec ipſa ſancta Synodus, non eſſe ſuae intentionis comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam, & immaculatam Virginem Mariam, Dei Genitricem, ſed obſervandas eſſe conſtitutiones felicis recordationis Xyſti Papae quarti, ſub poenis in eis conſtitutionibus contentis, quas innovat.] Auguſtinus autem Lib. de Natura, & Gratia contra Pelagium ad Timaſium, & Iacobum, cap. 36. n. 42. „ Deinde commemorat eos, *qui non modo non peccaſſe, verum etiam iuſte vixiſſe referuntur, Abel, Enoch, Melchiſedech, Abraham, Iſaac, Iacob, Ioſue, Ieſus Nave, Phinees, Samuel, Nathan, Elias, Ioſeph, Eliſaeus, Michaeas, Daniel, Ananias, Azarias, Miſael, Ezechiel, Mardochaeus, Simeon, Ioſeph, cui deſponſata erat virgo Maria, Ioannes.* Adiungit etiam feminas, *Debboram, Annam Samuelis matrem, Iudith, Eſther, alteram Annam filiam Phanuel, Elizabeth, ipſam etiam, Domini, ac Salvatoris noſtri Matrem, quam*, dicit, *ſine peccato confiteri neceſſe eſſe pietati.* Excepta itaque ſancta virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorſus cum de peccatis agitur haberi volo quaeſtionem (1): unde enim ſcimus, quid ei plus gratiae collatum fuerit ad vicendum omni ex parte peccatum, quae concipere, ac parere meruit, quem conſtat nullum habuiſſe peccatum? Hac ergo Virgine excepta, ſi omnes illos, ſanctos, & ſanctas, cum hic viverent, congregare poſſemus, & interrogare, utrum eſſent ſine peccato, quid fuiſſe reſponſuros putamus, utrum hoc quod iſte dicit, an quod Ioannes Apoſtolus? Rogo vos quantalibet fuerint in hoc corpore excellentia ſanctitatis, ſi hoc interrogari potuiſſent, (2)nonne una voce clamaſſent (3), *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt?* An illud humilius reſponderent fortaſſe, quam verius? Sed huic iam placet, & recte placet, *laudem humilitatis in parte non ponere falſitatis.*] Non inficiamur autem de peccatis actualibus hic Auguſtinum potiſſimum ſermonem habere: ſed videtur, occaſione data, argumentum protendere: & omne vel etiam originis peccatum complecti, dum tanta fiducia, & generoſitate profitetur, *nullam PRORSUS, cum de peccatis agitur &c.* Maxime quoniam ſi id decus Virginis ex Filii decore petitur, *quae concipere, ac &c.* quum hic etiam originale peccatum eluſerit, ſequitur & Virginem eluſiſſe. Nempe & orationem amplificat; &, ut Scholarum phraſibus utar, ponit velut duo correlativa Matris, & Filii candores. Quod tamen (ut tacitam obiectionem praecludam) non poſtulat ſanctitatis in gradibus, cauſſiſque, & ſimilibus aequalitatem.

Et haec, occaſione arrepta, de Columba, ab omni prorſus macula libera. Et haec de Virgine tot, tamque ſtupendis naturae, & gratiae fulgente dotibus, ut nec concipere poſſis. Et haec de Matre, in qua utrum auctoritas clementiam, vel haec illam vicerit minime poſſis ſtatuere. Et haec de caeli Regina omnium hominum, Angelorumque, etiam ſimul iunctorum candorem, ſanctitatem, maieſtatem vincente; Quam in primo Conceptionis inſtanti originis maculam declinaſſe, quod iam integer prepemodum Catholicus orbis arbitratur, & praedicat; niſi Romanorum Pontificum ſtatuta quaedam,

(1) Ita Benedictini, quid monent. „ Duo ex quinque Vaticanis MSS. *inde enim ſcimus quod ei plus gratiae collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum quod concipere &c.* Sic etiam legebat S. Thomas in 3. p. q. 27. a. 4.

(2) Per Lov. additum hic, nonne ex uno codice Belg. Sed abeſt a ceteris editis, & MSS.

(3) Ioan. 1. 8.

dam, pacis amore emanata, quam longa ea de re disputatio facile posset offendere, nos deterreteret, omni argumentorum genere libenter ostenderemus. Interim gestiat illa in Caelorum summo, in quo, post Filium, principatur; eorumque sit memor, qui teneris ab unguiculis omnia in Ipsa ad aeternos casus praesidia constituere.

(d) *Nec mus reprehendi me, nec ratio sinebat.* = Universus qua late patet orbis Infantium nugis etiam peccati speciem quamdam praeseferentibus tanta humanitate indulget, & parcit: ut si quis eas ad severioris iudicii examen traheret, trucis naturae, & lividi genii nedum notaretur: sed & plenis se buccis deridendum propinaret. Ea est infantilis aetatis felicitas, & a quacumque lege mortalium exemtio; Cui equidem iustissimo mori omnis ratio suffragatur; Nec enim quidquam Iudicii res est, nisi libere patratum sit; quae autem humanae libertatis umbra in infantibus, quorum ratio mille implicata involucris, omnino caligat? Unde & ab humana non solum, sed Divina quoque, & naturali lege eximuntur. Adeo quod infantis anima ab originis sorde divino lavacro detersa, & soluta corpore, recta ad Caelum volet, ut ad haereditatem, Christi, omnium fidelium patris sanguine, & meritis partam. Quae omnia complexus est Augustinus illis verbis: *nec mos &c. nec ratio &c.* Infantis autem culpam, & innocentiam edisserit Augustinus Serm. de Verbis Apost. 1. Tim. 1. 174. (Olim. 8.) cap. 6. & 8. „ Qui dicit „ infantilem aetatem non habere quod salvet Iesus, omnibus fidelibus infantibus „ Christum negat esse Iesum. Qui di„ cit, inquam, infantilem aetatem non „ habere quod salvet Iesus in ea, nihil „ aliud dicit quam Christum Dominum „ fidelibus infantibus, id est in Christo „ baptizatis infantibus non esse Iesum „ &c. Infantes sunt, sed membra eius „ fiunt. Infantes sunt, sed sacramenta „ eius accipiunt. Infantes sunt, sed men„ sae eius participes fiunt, ut habeant „ in se vitam. Quid mihi dicis, sanus „ est, non habet vitium? Quare cum „ illo curris ad medicum, si non habet „ vitium? &c. In parvulis natis, & nondum „ baptizatis agnoscatur Adam: in parvulis „ natis, & baptizatis, & ob hoc renatis „ agnoscatur Christus. Qui Adam non „ agnoscit in parvulis natis, nec Chri„ stum agnoscere poterit in renatis.] Et Serm 170. de Verbis Apost. Philipp. 3. (Olim., de Tempore 49.) cap. & n. 2. in fine. (1) *Inde est, quod nec unius diei infantem mundum dicit a peccato: non ex eo quod commisit, sed ex eo quod contraxit,*) Et tandem Lib. 1. de Peccatorum merito, & remiss. cap. 17. „ Quapropter qui dicunt parvulos ideo „ baptizari, ut hoc eis remittatur quod „ in hac vita proprium contraxerunt, „ non quod ex Adam traduxerunt, non „ magno molimine refellendi sunt &c. „ Ipsi quippe ut hoc dicerent, alicuius „ alterius sententiae praeiudicio, nisi „ fallor, impulsi sunt: ac propterea „ cum remitti baptizato peccata neces„ sario faterentur, nec fateri vellent ex „ Adam ductum esse peccatum, quod re„ mitti fatebantur infantibus, ipsam in„ fantiam coacti sunt accusare: quasi „ accusator infantiae hoc securior fie„ ret, quo accusatus ei respondere „ non posset. Sed istos, ut dixi, omit„ tamus, neque enim sermone, vel do„ cumentis opus est, quibus innocentia „ probetur infantum, quantum ad eo„ rum pertinet vitam &c.

(e) *Nec vidi quemquam scientem, cum aliquid purgat, bona proiicere.* = Diligentissimi Benedictini Patres in calce primi tomi operum S. Augustini, post *Regulam ad Servos Dei*, Appendicem quamdam adiunt, cui titulum huncce praefigunt. *Syllabus Codicum, ad quos de novo recognita sunt primi tomi opuscula. Nec non eorum variantes lectiones aliquot inter omissas selectae. Quae asteriscum habent, * videntur in textum referendae.* Ibi ergo pro Confessionibus primo loco id admonent. „ MSS. Anglica„ cani, *cum aliquid* purgabat, *bona proii„ cere*, Melius.] Verum non placet. Quanquam enim verbo, *vidi*, conformius videatur *purgabat*, quod ad ipsum refertur, quam, *purgat*, Grammatica spectata; adhuc communis lectio naturali, usitatiori loquendi modo conformior est; passim enim praeterito tempori praesens nectimus: ver. gr. Nec vidi quemquam *scientem, cum studet, cum docet, cum orat &c.* MSS. autem Anglicanis suffragantur 2. Med. totidem S. Cr. Nobis unus Med. unus S. Cr. 2. S. Mar. Ricard. & Vet. At unus Med. unus S. Mar. cum Fes. & Car. *cum aliquid, bona proiicere*.

Ceterum Augustini argumentum huiusmodi est. Plures cum aliquid purgant, etiam

(1) Iob. 14. 4.

etiam bona proiiciunt, & Chirurgi enim in dissectione venae bonum, praeter atrem sanguinem; & feminae dum ad depellendum zizanium cribrant, bonum frumentum proiiciunt. Sed haec necessitate, vel negligentia contingunt; quo respicit illud Augustini verbum, *scientem*. Nemo autem integrae mentis, sciens, & attendens bona proiicit. Si ergo adultus proposito infantiae maenias quasdam proiicit, signum patentissimum est, eas non bonas dicendas; sed tolerari &c.

Et haec non de infantum naeniis quae potius adultorum sibi animos devincire solent; (*gratie infantili*) sed de illis, quae propria ipsarum natura spectata, vere malae sunt, ut ira, obstinatio &c. Quas nisi adultus exuat, veri, & proprii peccati reus erit. Quanquam viri eximii omnis generis quisquilias abiicere soleant; unde Paulus, magnum illud vas electionis 1. Cor. 13. 11. *Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam &c. quando autem factus sum vir, evacuavi quae erant parvuli*. In quibus tamen verbis longe nobiliora arcana delitescunt.

(*f*) *Expiare se dicunt ista &c.* = Puta eum mammarum papillas ingrato amaro inungunt ligno re, quo infans nativum fontem exhorreus, vel fastidiens ad novum, seu alienum divertit. Vide ipsum Aug. in Psal. 30. Enarr. 2. ad v. 15. Aut verius: loquitur potius de expiatione motuom pro materia malorum. Quae expiatio significet forte innocentes fallacias illas, quibus infantium iram & querelas eludimus.

Blande tolerantur haec &c. =. Presse id accipiendum est: ut quia aetatis adcessu peritura, non utcumque, sed *blande* tolerentur.

Henricus Wangnereck unam ad hocce caput notulam habet; eaque Lectorem admonet, Augustinum abusive, non proprie nonnullos infantum motus peccata appellare. Subdit autem „ Et „ sane verum est, *neminem scientem cum* „ *aliquid purgat, bona proiicere*. Unde „ errarunt Stoici, qui passiones non „ moderandas tantum, sed radicitus e- „ vellendas putabant.

Quali vi eam sententiam in alienum sensum inflectit! Neque enim S. Doctor monere voluit, motus illos rationi aptandos, non radicitus convellendos; sed, ut liquet ex dictis, neminem scientem bona proiicere, adeoque si adulti eos infantiae motus expellunt: manifestum, esse malos habendos, licet in infantibus blande tolerentur.

Licet textus scopo praeciso: certo alias certius sit, humanas passiones non *radicitus evellendas, sed tantum moderandas*. Unde Propheta Psal. 4. 5. *Irascimini, & nolite peccare*. „ Quod „ (*Augustinus inquit n. 6.*) duobus „ modis intelligi, potest: aut,, etiamsi „ irascimini, nolite peccare, idest, etiamsi „ surgit motus animi, qui iam propter „ poenam peccati non est in potestate, „ saltem ei non consentiat ratio, & „ mens, quae intus regenerata est secundum Deum (1), ut mente servia- „ mus legi Dei, si adhuc carne servi- „ mus legi peccati; aut Agite poeni- „ tentiam, idest, irascimini vobis ipsis „ de praeteritis peccatis, & ulterius „ peccare desinite.] Quam expositionem adoptat Bellarminus, pressius etiam ad rem nostram eam inculcans. Et ipse Christus iram adhibuit, Marco teste c. 3. v. 5. *Et circumspiciens eos* (Pharisaeos livide famam mordentes) *cum ira, contristatus est super caecitate cordis eorum*. De bono irae usu ultra Basilium, disputant Lactantius Lib. de Ira Dei, cap. 21. Gregorius Homil. 34. in Evangel. post initium. Augustinus Lib. 4. de Civit. Dei, cap. 9. & 15.

(*g*) *Quod licet probes, tamen ferri &c.* Benedictini legunt: *Quod licet probes, cum ferri &c.* inquientes in imo margine. „ Ita in MSS. & recte. Vult „ nimirum Augustinus posse vel ex eo „ probari, quod illa quae in infantibus „ benigne tolerantur, mala sint, quia in „ aetate provectioribus tolerari aequo „ animo non possunt. Mendose ergo in „ editis legitur. *Quod licet probes*, „ *tamen ferri, &c.*] Eum huius loci sensum esse non inficiamur: sed quid inde? Regitur is utraque lectione, ut diligenter attendenti constabit. Nisi quod si legatur, *cum*, periodus non finiatur, sed suspensa remaneat. MSS. 2. Med. 2. S. Cr. totidem S. Mar. ut etiam Fes., & Car. Benedictinis; unus S. Mar. unus S. Cr. Ricar. & Vet. nobis suffragantur. MSS. 2. Med. prorsus huncce locum corrumpunt.

Inquiens supra Augustinus: *At pro tempore etiam illa bona erant &c.* hoc fere modo argumentabatur: post quam nempe ostenderat, aliquos infantium motus malos dicendos ex eo quod adulti illos

(1) Rom. 7. 25.

illos proiiciant; Anne motus illi a provectioribus abiiciuntur, non quod omnem ſed quod gravem eorum aetatem dedeceant? En motus adeo ex ipſa natura mali: ut vel etiam in infantibus tolerari quidem, at laudari nullo modo poſſint.

(*b*) *Etiamſi &c. quae nemo alius &c.* = Nicodemum, eximium virum illum imitatur, qui Ioan. 3. 2. ita Redemtorem adloquitur. *Rabbi ſcimus quia a Deo veniſti magiſter: nemo enim poteſt haec ſigna facere, quae tu facis &c.* Ceterum ex corporis humani, quod modicus, ſeu brevis orbis appellari ſolet, ſicut ex orbis magni textura Dei exiſtentiam deprehendi Philoſophi, Theologi, & Patres paſſim, nec immeritò praedicare ſolent. De eo autem, quod paulo poſt habet, *Et lege tua ordinans omnia*, dicemus cap. 10. A.

(*i*) *Quod ſi & in iniquitate &c.* = Ita BB. Vet. 3. MSS. S. Mar. 3. S. Cr. 3. Med. Car. Feſ. & communiter codices tum editi, tum MSS. niſi quod aliqui, ut Ricar. Car. MS. Med. omittunt, *&*. At in editione Lov. omittitur, *ſi &*. male, ut liquet.

In utero me aluit. = Ita v. 7. Pſal. 50. apud ipſum etiam in eiusdem Pſal. Enarratione n. 10.

Hoc argumento a cuiuseumque aetatis mortalibus exactam innocentiam tollit Auguſtinus. Quandoquidem infantes non eſſe exacte innocentes, probaverat ex eo quod deprehendantur in illis motus quidam natura mali, libertatis, ſeu cognitionis tantum defectu excuſandi, Nunc ſubſumit: *Quod ſi & in iniquitate &c.* ideſt: Quod ſi & aetatem in utero haud liberam eſſe a peccato (originali) a Davide edocemur; qualis cenſenda erit aetas, cui vere, & proprie innocentia tribui poſſit? In propria autem perſona loquitur, eo quod licet de parvulis omnibus id (Virgine excepta) dici poſſit; humillimus tamen Dei Servus id unum vult: in ſeipſum, aut infantem, aut matris utero cinctum iaculari. Quo etiam ſit, non contemnendum, ſed laudandum, ſi aliquotiens infantilem aetatem vel etiam ſophiſticis argumentis criminetur.

(*k*) *Et quid mihi iam tum eo eſt &c.* = Iam vero cauſſa adeo ſophiſtica omiſſa: ſerio diſputandum eſt. Et quid enim in iis diſtendi, quorum ut nulla veſtigia recolo, ita nec de exceſſibus haud imputandis ad culpam anxius eſſe debeo? Potius ad aetates adcedendum eſt, quae a Deo, hominibuſque in iudicium trahuntur.

Hoc caput ex illis, ut coniicimus eſt, quae *Deſiderium Eraſmum*, virum gravioribus curis, ſi ſuperis placet, diſtentum inſigni taedio adſecere; queritur enim delicatus Palladis filius in fine Cenſurae horum librorum: *Porro Confeſſionum libri .... habent quiddam peculiaris moleſtiae. Primum in hoc, quod multa de ſeipſo commemorat, partim minutiora, quam ut ea ſeveriore praeditus ingenio commemoranda putaret. Partim ad &c.*

Minutiora haec ſunt fatemur; ſed quae expendenda putaret homo ſeveriore quidem ingenio, at ſimul delicatiſſima pietate, & humilitate heroica praeditus. An nonne enim inſignis pietatis, & humilitatis character, culparum vel colores ingenioſiſſimis argumentis expiſcari; ex quo videlicet hominum prodatur infirmitas: inſignis vero laus Numini adcedat, in quo nec veras maculas reperire eſt, nec macularum veſtigia? Huiuſmodi quidem examen *Eraſmum* dedeceret, hominem laxae inquinatae conſcientiae: qui anxietatibus nullis, aut ſcrupulis punctus, mira libertate, feſtivus, ac laetus in Sacerdotes, Monachos, Abbates, & Praeſules dicteria evomuit, atque blaſphemias. Quorum omnium ſi letho proximus divinam expiationem exſolvit, Deo plurimas gratias damus, qui ut eſt omnipotens, novit etiam oleum e duriſſimo lapide educere.

CA-

C A P U T VIII.

A R G U M E N T U M.

Ad pueritiae accedit exordia: in quibus tantillis rationis illuceſcentibus radiis, homines adultioris aetatis adtendens, internos conceptus non male aut verbis expreſſerit, aut nutibus.

Onne ab infantia huc pergens, veni in pueritiam, vel potius (*a*), ipſa in me venit, & ſucceſſit infantiae? Nec diſceſſit illa, quo enim abiit, & tamen iam non erat. Non enim eram infans, qui non farer (*b*), ſed iam puer loquens eram. Et memini hoc; & unde loqui didicerim, poſt adverti. Non enim docebant me maiores homines, praebentes mihi verba certo aliquo ordine doctrinae, ſicut paulo poſt litteras; Sed ego ipſe mente, quam dediſti mihi, Deus meus, cum gemitibus & vocibus variis, & variis membrorum motibus edere vellem ſenſa cordis mei, ut voluntati pareretur: nec valerem, quae volebam omnia: nec quibus volebam omnibus: praeſonabam memoria, cum ipſi (*c*) appellabant rem aliquam, & cum ſecundum eam vocem corpus ad aliquid movebant, videbam, & tenebam hoc ab eis vocari rem illam, quod ſonabant, cum eam vellent oſtendere. Hoc autem eos velle (*d*), ex motu corporis aperiebatur, tanquam verbis naturalibus omnium gentium, quae fiunt vultu, & nutu oculorum; ceterorumque membrorum actu, & ſonitu vocis indicante adfectionem animi, in petendis, habendis, reiiciendis, faciendisve rebus. Ita verba in variis ſententiis, locis ſuis poſita, & crebro audita, quarum rerum ſigna eſſent, paulatim colligebam, meaſque iam voluntates edomito in eis ſignis ore (*e*), per haec enunciabam. Sic cum his, inter quos eram voluntatum enunciandarum ſigna communicavi, & vitae humanae procelloſam ſocietatem (*f*) altius ingreſſus ſum, pendens ex parentum auctoritate, nutuque maiorum hominum.

(*a*) *Veni in pueritiam, vel potius &c.* = Quum hominis aetas ſit eius accidens: dicendum utique, non tam hominem venire in ipſam, quam ipſam in hominem; Albedo enim parieti adcedit, non e contra; & febris in nos venit, non venimus in febrim. Adeo caute differendum eſt eum Metaphyſicorum oraculo!

Ad illud vero, quod addit: *Nec diſceſſit illa: quo enim abiit?* dicendum eſt, aetatem equidem non proprie diſcedere: ſed, deſinere; In deſinentibus autem non quaeri, quo abierint. Quod ſi vulgo dicitur puta, Febris diſceſſit: non requirendum eſt, quo abierit; impropria loquutio illa; melius, aptiuſque loquereris, Febris deſiit. At non eſt cur parvuli nos tot metaphyſicis limitibus, inſaniendi etiam periculo implicemur. Sit Auguſtinus (iis, qui Spiritu afflante loquuti ſunt exceptis) mortalium unus, qui ſagacitate tanta pedem moveat pro omnibus: Auguſtinus enim eo ingenii pollebat acumine, ut metaphyſicas praeciſiones fere naturae loco teneret.

(*b*) *Non enim eram infans, qui non farer.* = Commune placitum firmat: infantem nempe dici quod minime fatur; ſicut innocens dicitur, qui minime nocet. Quod repetit Lib. 16. de Civit. Dei cap. 43. n. 3. his verbis: *A Pueritia namque homo incipit loqui poſt infantiam, quae hinc appellata eſt quia fari non poteſt. Quam profecto aetatem primam demergit oblivio &c.* & iterum Lib. 21. cap. 16. initio. Et Iſidorus Lib. 2. Originum, vel Etymologiarum, cap. 2. *Infans dicitur homo primae aetatis, di-*

 ctus

ctus autem infant, quia adhuc fari nescit: idest loqui non potest. Nondum enim bene ordinatis dentibus, minus est sermonis expressia.

Et memini hoc : & unde loqui didicerim, post adverti. = Meminit se infantiae exordio loquutum; sed quomodo hoc didicerit alios adtendens, nonnisi postea advertit; ad imitationem quippe modica: ad imitationem autem quae contingebat, & non advertebatur bene pensandam, amplior lux postulator. Loquitor enim de imitatione, quae praeter arbitriom, vel animadversionem contingit; qualis est illa, qua extranei nostrarum regiouum, non adtendeotes, & etiam aliqootiens dum nolunt, mores adoptant.

(c) *Praesonabam memoria, cum ipsi &c.* = Ita Benedictini: qui inquiunt. „ Melior visa est lectio MSS. Corbeiensis, „ Fossatensis, & aliorum optimae notae, „ qui habent, *praesanabam*.] Sagacissimis viris libenter soffragamur: quod lectio eorum aenigma prorsus dissolvat; aliorom autem obscurum, & implexum relinquat. *Praesona* est, *ante sano* : ut liqoet: & innoit Ovidius ioxta lect. Heins. 3. Amor. Eleg. 13. v. 11. dum canit: *Hinc ubi praesonuit solemni tibia cantu*. Iam aotem sic aenigma proditor: Nec valerem quae volebam omnia verbis aperire: nec quiboscumqoe loquentibus omnia, quae nominabant praesonabam memoria: quia videlicet non adhuc quaelibet rerum nomina audieram: onde non omnia callebam: adeoque memoriae non commendaveram; at si non omnia memoriae commendaveram, quomodo poteram ea dicentibus velut (quod per metaphoram dicitur) memoria praesonare? Qoam lectionem habent MS. unus S. Mar. & alter S. Cr. Sed Bad. Am. Er. Antonius Arnaldus cum nonnullis MSS. a BB. visis, ono S. Cr. uno Med. & Ricar. *pensabam*. Est autem, *pensare*, diligenter adtendere; Liv. l. 38. Lov. habent, *prensabam*, qood est, desiderabam, ambiebam. Cic. Att. l. 1. ep. 1. Liv. l. 3. c. 47. Tacitos 4. histor. c. 47. Item, apprehendebam; Horat. l. 1. Sat. 9. Virgil. l. 2. Aen. v. 444. Liv. l. 32. Denique Vet. Som. cum aliquot aliis antiq. edit. a. MSS. S. Mar. uno S. Cr. Fes., & Car. *praestabam memoriae*, vel *memoria*.

(d) *Hos autem eos velle &c. & nutu oculorum.* = Voces adtendebam, & nomina. Quid autem haec signa, quae hominum arbitrio fiuot, insinoarent, ex natoralibus signis, quae eadem nomina comitabantur, coniiciebam. Naturalia autem signa sunt v. gr. frontis serenitas, aut tristitia: cervicis erectio, vel depressio: gemitus, risus, varius oculorum adspectus &c. Sic rem, quam volomus, dum ad eam oculos vertimus; plausus ex frontis serenitate parvuli solent coniicere. Quae quidem dum alta mente tenent, tacentibus etiam naturalibos signis, & nutibus, sensim ex solis vocibus, atqoe nominibus internos animi motus deprebendunt. De verbis, & signis frequenter alibi Aogustinus: at maxime lib. 1. de Doctrina Christiana, cap. 2. & lib. 2. cap. 1. 2. & 3. lib. autem de Magistro cap. 2. 3. 4. 5. 6. & fere per totum. At saltem exhibendum est quod habet lib. 2. de Doctr. Christ. c. 1. n. 2. „ Signorum alia sunt natu„ ralia, alia data. Natoralia sunt, quae „ sine voluntate &c. sicuti est fumus „ significans ignem &c. sed & ve„ stigium transeuntis animantis ad hoc „ genos pertinet: & vultus irati, seu „ tristis affectionem animi significat, et„ iam nulla eius voluotate, qui aut i„ ratus, aut tristis est; aut si qois alius „ motus animi vultu indice proditur, „ etiam nobis non id agentibus ut pro„ datur. „

(e) *Edomito in eis signis ore.* = Balbi baesitante lingua soluta, extricata. *Edamo* autem hic fere translate, & qoidem elegantissime ponitur ab eo qood est, ferocem equum domare: & lingua enim poeritiae exordio fere reluctatur, & opus est ot edometur. Unde translate dicitur etiam de Principis dominio, non iure haereditario, sed pugna, & victoria parto. *Edomiti orbis opes possidere*. Ovid. L. 3. de art. am. v. 114. Immo & de petulantis naturae contra rationis, & honestatis iora exsurgentis subiectione, mentis dominio facta: *Vitiosam naturam ab ea sic edomitam, & compressam esse doctrina*. Cicero de Fato, c. 5.

Sed advertendum est, *Edomo*, idem quidem ac, *Domo*, sed maiori vi significare; *Edoma* enim oon est utcumque, sed perfecte omnino domare; quo verbo acutissimus Doctor forte insinuare voluit, pueritiae exordio nonnihil: at bene, & perfecte nonnisi sequentibus annis linguae nodos exsolvi.

(f) *Et vitae humanae procellosam societatem &c.* = Epictetos Stoicus Lib. 1. Disser. c. 13. ita loquitor. *Vides quo respicias? nempe in terram, in barathrom, in aerumnosas istas leges mortuorum: deorum autem leges non considerας*. Vix ortus quidem homo vitae humanae procellosam societatem ingreditur; sed altios

in

In pueritiam veniens; tunc enim parentum, & maiorum hominum legibus premitur; & quod in infantia agebat impune, iam nonnisi Divinam humanamque indignationem incurrens exsequi potest. Hoc autem ideo docetur, quia cum pueritia, puta circa an. aetatis septimum, vel octavum, rationis lux qua boni, malique naturam deprehendimus nobis adcedit; & tum vero naturae praerogativae illae, quibus nullo modo poteramus sordescere occumbunt, & ab omni lege amplissima illa libertas exspirat. *Pueri ante usum rationis, qui communiter est post septennium, nullis ligantur legibus. Post usum vero rationis obligantur legibus naturalibus, divinis, & ecclesiasticis confitendi semel in anno, abstinendi a carnibus &c.* Felix Potest. Panormitanus Exam. Confess t. 1. p. 2. c. 2. de Legibus, & Praeceptis in genere n. 160. *Non comprehenduntur in prohibitione* (adcedendi ad interiora conventuum virorum) *puellae ante usum rationis, puta ante septennium. Nec pares pueri quoad monasteria Monialium.* Idem, non tam ex suo, quam ex omnium sensu, Exam. Confess. t. 1. p. 2. de primo Praecepto Decalogi, c. 5. titulo, *Monasterium virorum*, n. 1484. Quanquam circa postremum hoc peculiares locorum leges adtendendae sint: nonnulli enim Episcopi amplae facultati illi modum imposuere. Quin immo Romanus Pontifex adhuc regnans, Benedictus XIV. (olim Prosper Lambertinus) quaedam, ut dicunt, ea de re decrevit, quae nondum in manus nostras venere.

C A P U T IX.

A R G U M E N T U M.

Pueritiae tristes horas expendit sub parentum regimine, & praeceptorum ferula: quam nimis duram expertus est, quod puerilibus nugis inlectus imposita studia contemneret.

I. DEus Deus meus, quas ibi miserias expertus sum; & ludificationes (*a*), quandoquidem recte vivere mihi puero id proponebatur, obtemperare monentibus, ut in hoc saeculo florerem, & excellerem linguosis artibus (*b*), ad honorem hominum, & falsas divitias famulantibus. Inde in scholam datus sum, ut discerem litteras, in quibus, quid utilitatis esset, ignorabam miser: & tamen, si segnis in discendo essem, vapulabam. Laudabatur enim hoc a maioribus (*c*); Et multi (*d*) ante nos vitam istam agentes, praestruxerant aerumnosas vias, per quas transire cogebamur, multiplicato labore, & dolore filiis Adam. Invenimus autem, Domine, homines (*e*) rogantes te, & didicimus ab eis, sentientes te, ut poteramus, esse magnum aliquem; qui posses etiam, non adparens sensibus nostris, exaudire nos, & subvenire nobis. Nam puer coepi rogare te, auxilium & refugium meum, & in tuam invocationem rumpebam nodos linguae meae: & rogabam te parvus non parvo affectu, ne (*f*) in schola vapularem. Et cum me non exaudiebas, quod non erat ad insipientiam mihi (*g*), ridebantur a maioribus hominibus, usque ab ipsis parentibus, qui mihi accidere mali nihil volebant, plagae meae, magnum tunc & grave malum meum.

II. Est ne quisquam, Domine, tam magnus animus, praegrandi adfectu tibi cohaerens (*h*): est ne inquam quisquam? (facit enim hoc quaedam etiam stoliditas) (*i*). Est ergo, qui tibi pie cohaerendo, ita sit adfectus granditer: ut equuleos, & ungulas, atque hu-

iuscemodi varia tormenta, pro quibus effugiendis, tibi per universas terras, cum timore magno ſupplicatur, ita parvi aeſtimet: deridens eos (*k*), qui haec acerbiſſime formidant, quemadmodum parentes noſtri ridebant tormenta, quibus pueri a magiſtris adfligebamur? Non enim aut minus ea metuebamus, aut minus te de his evadendis deprecabamur; & peccabamus tamen minus ſcribendo, aut legendo, aut cogitando de litteris, quam exigebatur a nobis. Non enim deerat, Domine, memoria vel ingenium, quae nos habere voluiſti pro illa aetate ſatis: ſed delectabat ludere, & vindicabatur in nos ab eis, qui (*l*) talia utique agebant. Sed maiorum nugae, negotia vocantur: puerorum autem talia cum ſint, puniuntur a maioribus; & nemo miſeratur pueros vel illos, vel utroſque. Niſi vero adprobet quiſquam bonus rerum arbiter vapulaſſe me, quia ludebam pila puer (*m*), & eo ludo impediebar, quo minus celeriter diſcerem litteras, quibus maior deformius luderem. Aut aliud (*n*) faciebat idem ipſe, a quo vapulabam, qui ſi in aliqua quaeſtiuncula a condoctore ſuo victus eſſet, magis bile atque invidia torquebatur, quam ego, cum in certamine pilae a colluſore meo ſuperabar.

(*a*) *Quae ibi miſerias expertus ſum, & ludificationes.* = Ut ludificabatur? an cum ſeviſſime exceptus, ut inferius addit, a maioribus atque parentibus derideretur? Ludificare enim ſaepe eſt deridere. Plautus in Caſ. Ciceru pro Roſcio Amer. c. 20. Putius dicendum eſt, hac ratiune ludificationes expertum eſſe: quod undique ſcopulis cingeretur. Et ſtudia enim vanitate quadam imperabantur; & ſtudiorum neglectu graviuri culpa implicabatur. Nempe ludiſicatio hic pro tergiverſatione, ac dolo poſita eſt. Ut a Salluſtio Iug. c. 36. Apuleio Lib. 10. A. A. Ciceruue pru Sex. c. 35.

(*b*) *Et excellerem linguoſis artibus.* = De Grammatica, & Rhetorica loquitur; hae ſiquidem artes vere linguoſae. Unde de priori S. D. Lib. 2. Soliloq. cap. 11. n. 19. *Eſt autem Grammatica vocis articulatae cuſtos, & moderatrix diſciplina: cuius profeſſionis neceſſitate cogitur humanae linguae omnia etiam figmenta colligere &c.* De altera Lib. 1. contra Creſconium Grammat. Donat. cap. 15. initio. *Hoc ille verus diſputator ſi late, diffuſeque faciat, eloquenter facit, aliuque tunc cenſetur, augeturque vocabulo, ut dictor potius, quam diſputator vocetur &c.* S. Iſidorus etiam Lib. 1. Orig. ſeu Etymolug. cap. 2. & 5. ita Grammaticam explicat, *Ars recte loquendi*, & Rhetoricam, *Ars bene, ornateque dicendi*. Quae confirmat Lib. 2. cap. 1.

De utriusque vero artis etymologiis, inventiune, & ortu Auguſtinus Lib. 2. de Ordine puſt med. ſeu a cap. 12.

(*i*) *Laudabatur hac a maioribus.* = Pueros ſenſibilibus nimis inlectos ad ſtudia vi, ferulaque cunctandus majores dixere, inculcarunt; Et quidem murali, & phyſico bonu: Morali: & quid enim puerus, in quibus ratio caligat in honeſtatem inflectet, vel a malu retrahet, niſi ſenſibilis poena, & emergens corporis damum? Phyſico: puerorum enim vagatiu immodica vigoris exuberantia rationem laedente, ſeu implicante generatur: ſit ergo ferula, qua carne murtificata: & depreſſa, mens exurgat, praevaleat, ac dominetur.

Verum haec de pueris, qui vivo quamvis ingeniu, atque tenaci memoria praediti, malo a ſtudiis geniu divertuntur, Dulemus tamen inſelicem puerorum ſurtem, qui naturae iniura in addiſcendo tardiſſimi: atque ad traditum retinendum, utpote memoria vacillantes inepti, eius inſortunii, quod excutere nequeunt, & de quu ipſi etiam dulent, luere poenas coguntur. Quod & Ludovicus Antonius Muratorius alte, & fuſe deplurat Philoſuphiae Moralis cap. 5. in fine.

Utut autem res ſe habeat: Aut puerorum hebetudo negligentia, aut ipſa ingenii, memoriaeque defectu prognata ſit; nobis ſtomachum muvent Ludimagiſtri illi, eosque a ſuperiori poteſtate monendos, caſtigandos arbitramur, qui in puerurum aut impotentiam, aut etiam nugas tanta rabie, tamque cruentis flagellis debacchantur, ut propriae conditionis ubliti, carnificis truculenta munia induiſſe videantur. Inhumani pectoria homines, quurum impudentia velut a facie colubri recedunt pueri a ſcholis. Tu qui aetatem aduleviſti ab hiſce furiis quam pietatem expectes, qui parvulis adhuc in-

innocentiam quamdam ſapientibus nihil indulgent? Tales autem Auguſtini praeceptores fuiſſe ex hoc capite ſuſpicamur.

(*d*) *Et multi &c. per quas tranſire cogebamur*. Loquitur de antiquorum ſtatutis, quibus pueri ad nodoſiſſimas artes perdiſcendas, adpenſa ferula, dataque praeceptoribus nonnihil ſaeviendi facultate, compelluntur. Bene autem addit, *Multiplicata labore, & dolore filiis Adam*; In tot enim Adae peccatum nos aerumnas, & dolores induxit; ut nimis ſit haec nobis arbitrio addere; ut videlicet tenelli nugarum levium expiationem gravem exſolvamus. Ceterum vidimus nos Ludimagiſtros quoſdam prudentiſſimos ſolerti manſuetudine, & comitate, vix nonnunquam leviſſimis poenis inflictis a pueris ea obtinuiſſe, quae phanatici ſupercilioſi alii mille clamoribus, & barbara ſaevitie nunquam obtinuere.

(*e*) *Invenimus autem, Domine, homines, &c. rumpebam nodos linguae meae*. = Ex huc textu magnum quiddam in Auguſtini laudem deduci poſſe cenſet Ludovicus ab Angelis Lib. 1. de vita, & laudibus S. Doctoris, cap. 3. circa med. ubi ita loquitur „ Tages ſpecie puerili, ſed „ prudentia ſenex viſus eſt, ait Ci„ cero (1). Tagaſtenſis noſter adhuc „ puer canam multorum obſcuravit ſe„ nectutem, cum ait Deo, *Invenimus* „ *autem &c. linguae meae*. Herculea „ iſte in cunabulis vecordiam in ſupra„ dictis deprehendit, *dicentem in corde* „ *ſuo non eſt Deus*. (2). Ariſtotelem „ reprehendit, qui gubernationem infi„ marum rerum Deo denegavit, & ut „ eſt in Theodoreto (3), *lunam limitem* „ *ei conſtituit*. Alias denique ſerpentes „ huius mundi comprehendit, & utraque „ manu ſtrangulavit: *Quia cum cogno*„ *viſſent Deum, non ſicut Deum glorifi*„ *caverunt, aut gratias egerunt* (4)] Quae tamen vix oratoria laxitate accepta nobis utcumque placent. „

(*f*) *Rogabam te parvus, non parvo affectu, ut &c.* = Affectum intellige concupiſcentiae, non amicitiae: non enim divinae laudis, ſed propriae caenis, in quam ſaeviebat ferula negotium incuebatur. Immo dicendum eſt, nec de amicitiae: nec de concupiſcentiae affectu, amore nempe Auguſtinum ſermonem habere; ſed de maxima anxitudine, altiſque votis, quibus Deum obteſtatus eſt, ne in ſcholis vapularet. *Si res ampla domi, ſimiliſque affectibus eſſet*. Iuvenalis ſatyr. 12. v. 10. Niſi mavis dicere, affectum hic indefinite pro animi paſſione poſitum; *Qualis cuiuſque animi affectus eſſet, talem eſſe hominem*. Cicero 5. Tuſcul. c. 16. Et tum erit ſenſus, inſigni humanitatis impetu, animive commotione Deum rogaſſe &c.

Eo autem quod ante dixerat, *coepi rogare te, auxilium, & refugium meum*, ad illud Davidis adluſit Pſalm. 30. v. 1. & 4. *In te Domine ſperavi, non confundar in eternum &c. Quoniam fortitudo mea, & refugium meum es tu*.

Quam invocationem conceptam corde, verbis etiam expreſſit. *Et in tuam invocationem rumpebam nodus linguae meae*; quod forte proferens, haec vel ſimilia ſcripturarum oracula inſpiciebat; *Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam*. Pſal. 50. 17. *Os meum aperui, & adtraxi ſpiritum, quia &c.* Pſal. 118. 131. *Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem*. Rom. 10. 10.

(*g*) *Cum me non exaudiebas, quod non erat ad inſipientiam mihi*. = Maniſeſte Davidem imitatur, Pſal. 21. 2. dicentem: *Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies; & nocte, & non ad inſipientiam mihi*. Quod ipſe Auguſtinus Enarr. 2. n. 4. ſic exponit „ „ Multi clamant in tribulatione, & non „ exaudiuntur: ſed ad ſalutem, non ad „ inſipientiam. Clamavit Paulus, ut „ auferretur ad eo ſtimulus car„ nis (5): & non eſt exauditus, ut „ auferretur; & dictum eſt ei &c. „ Ergo non eſt exauditus, ſed non ad „ inſipientiam, ſed ad ſapientiam: ut „ intelligat homo &c.] De quo argumento latiſſime, & egregie, ut ſola natura poteſt, Seneca Lib. *de Providentia*, ſive, *Quare bonis viris mala accidant, cum ſit providentia*. Quicumque ergo ſaevientium praeceptorum animus fuerit: non ad inſipientiam Auguſtino vel ipſa ſaevities peruiſſa, vel oratio non exaudita; Sic enim ſtudiis vel coacte incubuit, quibus ſponte non incubuiſſet: & a nugis, in quas nimis ferebatur, retractus eſt. Anguſtiis denique ratio virtutem ſuam exſerit: Iſaiae enim 28. 19. *Tantummodo ſola vexatio intellectum dabit auditui*.

Sequitur autem *ridebantur a maiori-*

(1) 2. de nat. Deorum.
(2) Pſalm. 52.
(3) De divinis decr. titulo, de provid.

(4) Rom. 1.
(5) 2. Corinth. cap. 12. v. 7.

loribus hominibus usque &c. Bene quidem si plagae prudenter infligebantur, aut prudenter inflictae credi poterant; maiores enim, atque parentes altis ducebantur rationibus, quas puer sensibilibus immersus non adtendebat.

(*b*) *Estne quisquam, Domine, tam magnus animus, praegrandi adfectu tibi cohaerens*, = Non tam quaerit, ut ex integro sermone adparet, quam miratur, seu indicat, satis nequire se mirari, quosdam habuisse, & habere Deum heroes fortissimos, qui aut in testimonium fidei; aut ad sartas, tectasque faciendas virtutes; aut ad malos carnis motus sedandos lubentes, & hilares equuleis, ungulis, gladiis, ignibus, aquis sese dedere, aut ab aliis dari tanta magnanimitate permisere, ut irriserint, vel irridere visi sint talia formidantes; quemadmodum parentes Augustini pueri plagas irridebant. De Martyribus scilicet, & eximiis poenitentibus loquitur.

(*i*) *Facit enim hoc quaedam etiam stoliditas*. = Tam opportuna occasione arrepta, eos cursim vellicat stolidos, atque phreneticos, qui mimica affectatione non absimilia subiere, aut ut impiae religioni superstitioso obsequio litarent, & fucum simplicioribus facerent; aut ut portentosae nescio cuius generositatis famam captarent, aut ut turbatae veneris iram, furoremque lenirent.

Et haec quidem propositione indefinite accepta. Vehementer tamen suspicamur, Augustinum zelo domus Dei tabescentem iis verbis Circumcelliones homines supra fidem stolidissimos pungere voluisse; de quibus Possidius in vita S. D. cap. 10. (1) „ Habebant „ etiam iidem Donatistae per suas pene „ omnes Ecclesias inauditum hominum „ genus perversum, ac violentum, ve„ lut sub professione continentium am„ bulantes, qui (2) Circumcelliones di„ cebantur. Et erant in ingenti nume„ ro, & turbis per omnes pene Afri„ canas regiones constituti. Qui malis „ imbuti doctoribus, audacia superba, „ & temeritate illicita, nec suis, nec „ alienis aliquando parcebant &c.] & prosequitur plura narrare, Cap. autem 12. initio „ Aliquotiens vero etiam „ vias armati iidem Circumcelliones con„ tra famulum Dei Augustinum obsede„ runt, dum forte iret rogatus ad visitan„ das, instruendas & exhortandas catholicas „ plebes, quod ipse frequentissime fa„ ciebat. Et aliquando contigit, ut illi „ succenturiati hactenus perderent ca„ ptionem; evenit enim Dei quidem „ providentia, sed (3) ducatoris homi„ nis errore, ut per aliam viam cum „ suis comitibus sacerdos quo tendebat „ venisset, atque per hunc, quem po„ stea cognovit errorem, manus impias „ evasisset. Et cum in omnibus libera„ tori Deo gratias egisset, omnino „ suo more illi nec laicis, nec clericis „ pepercerunt, sicut publica contestantur „ gesta.] Quod & ipse Augustinus refert Enchirid. cap. 17. circa med. hisce verbis. „ Sunt enim quaedam, quae „ nescire, quam scire sit melius. Item„ que nonnullis errare profuit aliquan„ do, sed in via pedum, non in via mo„ rum. Nam nobis ipsis accidit, ut in „ quodam bivio falleremur, & non ire„ mus per eum locum, ubi operiens „ transitum nostrum Donatistarum manus „ armata subsederat: atque ita factum „ est, ut eo quo tendebamus, per de„ vium circuitum veniremus: cognitis„ que insidiis illorum, nos gratulare„ mur errasse, atque inde gratias age„ remus Deo.] Ceterum de Circumcellionum stoliditate pressius alibi frequentissime Augustinus; Lib. ad Bonifacium, seu Epist. 185. (Alias, 50.) cap. 2. n. 11. „ Ista (*Ecclesia persequitur* „ *impios*) ut revocet ab errore, illi „ (*impii*) ut praecipitent in errorem. „ Denique ista persequitur inimicos, & „ comprehendit, donec deficiant in va„ nitate, ut in veritate proficiant: illi „ autem retribuentes mala pro bonis, „ quia eis consulimus ad aeternam salu„ tem, etiam temporalem nobis conan„ tur auferre: sic amantes homicidia, „ ut in seipsis ea perficiant, quando in „ aliis perpetrare non possunt. Sicut „ enim caritas laborat Ecclesiae, sic eos „ ab illa perditione liberare, ut eorum „ nemo moriatur: sic eorum laborat fu„ ror, aut nos occidere, ut suae crude„ litatis pascant libidinem, aut etiam sei„ psos, ne perdidisse videantur occiden„ dorum hominum potestatem.] Lib. I. contra Gaudentium Donatist. episc. cap. 26. n. 29. „ Quo gaudentes odio saecu„ li, pressuris eius non succumbitis, sed „ laetamini, cum vos ipsos velitis occi„ dere, ne molestias qualescumque pa„ tiamini; & mori eligitis, non ab aliis „ occisi pro veritate Christi, sed a vo-
bis

(1) Post Append. t. 10.
(2) Aliquot MSS. *Circellienes*,
(3) Sic MSS. Editi vero, *ductoris*.

„ bis ipsis pro parte Donati ? Ista Circumcellionum est insania, non martyrum gloria .] & cap. 47. n. 30. „ Si sub ara Christi martyres „ esse velletis , non vos ipsos incendendo sacrificium diabolo faceretis &c. „ Ad diabolum sine dubio pertinetis , „ cum tria genera mortis, aquam, ignem, „ praecipitium in vestris mortibus frequentatis .] De horum autem nebulonum nomine cap. 28. eiusdem Lib. n. 32. in fine . „ Aetatis nostrae hominibus „ res notissimas loquor. Quis enim nescit hoc genus hominum in horrendis „ facinoribus inquietum, ab utilibus operibus otiosum, crudelissimum in mortibus alienis, vilissimum in suis, maxime in agris territans, ab agris vacans, & victus sui caussa cellas circumiens rusticanas, unde & Circumcellionum nomen accepit, universo mundo „ pene famosissimum Africani erroris „ opprobrium?] Et in Psalm. 132. n. 3. „ Dicere consueverunt, Quid sibi vult „ nomen Monachorum ? Quanto melius „ dicimus nos, Quid sibi vult nomen „ Circellionum? Sed non inquiunt, vocantur Circelliones . Forte corrupto „ sono nominis eos appellamus. Dicturi „ sumus vobis integrum nomen ipsorum? „ Forte Circumcelliones vocantur, non „ Circelliones. Plane si hoc vocantur, „ exponant quid sint? Nam Circumcelliones dicti sunt, quia circum cellas „ vagantur. Solent enim ire hac illac, „ nusquam habentes sedes ; & faciunt „ quae nostis, & quae illi norunt, velint nolint .] Sed innumera alia tradit in Psal. 10. n. 5. in 54. n. 26. in 132. n. 6. In Psal. contra partem Donati, *Lumen cordis &c.* &, *Modum si excessit Macarius &c.* Lib. 3. contra Litt. Parmeniani, cap. 6. Lib. 2. contra Litt. Petiliani, cap. 64. Epist. contra Donatistas, vulgo, Lib. de Unitate Eccles. cap. 20. n. 54. Lib. 3. contra Cresconium Donatist. cap. 42. n. 46. & Lib. 4. cap. 41. n. 61. Tract. 51. in Ioan. 12. n. 10. sive, post med. Serm. 62. de verbis Matt. 8. (alias 6. de verbis Dom.) n. 16. seu, paulo ante finem : & alibi.

I. In nulla autem hypothesi sanctum, aut etiam licitum esse proprie, atque directe semetipsum perimere, exploratum censent Theologi, & omni argumentorum genere ostendunt ; Vide Augustinum Lib. 1. de Civit. Dei, cap. 22. 23. & 26. & S. Thom. 2. p. q. 64. ar. 5. & 3. p. q. 45. ar. 6. Persuasum autem, atque certissimum nobis est, aut ad vocem excolendam, qua etiam in Templis divinae cauentur laudes, aut ad quemcumque alium etsi altissimum finem (ea excepta caussa, qua sotius sanitati membri abscissione providere valis) turpe, foedum, illicitum esse semetipsum castrare; & turpiter, foede, gravissime eos delinquere, qui alios castrari iubent.

(k) *Deridens eos &c.* Adstipulamur Benedictinis, qui admoneut, „ Nonnulli „ e MSS. *diligens eas* . Paulo post vero „ Bad. Am. & Er. *acerbissime infligunt* .] Augustinus enim antithesim ponit; quaerens utrum vel potius adserens egregios dari heroes, qui divina caussa acerbissima tormenta tali fortitudine substineant, ut ea formidantes derideant propemodum, sicut Augustini parentes ipsius poenas deridebant. Secunda pars vero lectionis *formidant* non ita manifeste illi, *infligunt*, *praeferri potest* ; *ut diligenter adtendenti constabit*. Ceterum nobiscum sunt Vet. Lov. MSS. 3. Med. 2. S. Cr. Ricar. & alii. Licet MSS. 3. S. Mar. unus S. Cr. unus Med. Fes. & Car. habeant, *diligens*.

Non enim deerat , Domine , memoria, vel ingenium, quae &c. Modeste loquitur ; At decet nos memoriae, & ingenii insignem adparatum inferre; maxime eum cap. 20. dicat ; *memoria vigebam, loquutione instruebar* . Ubi nisi insipide Augustinum loqui, & verbum, *vigeo* minus proprie usurpare velis : fateri debes insinuare se puerum memoria floruisse, praestasse. *Nos animo dumtaxat vigemus etiam magis, quam cum florebamus*. Cic. Att. l. 4. ep. 3. *Vigent studia rei militaris*. Id. pro Coel. c. 5. *Vigere memoria* . Id. 2. de Orat. c. 87. Unde & altera pars testimonii, *loquutione instruebar*, ita accipienda est ; facile, ingni fructu quae de Eloquentia dicebantur excipiebam.

Sed quaerimus, cur Augustinus memoriam commendans, qua puer florebat, addat, *pro illa aetate*; quum florida aetas memoria abundet, non ratione ; ut naturae observatores passim docent, & quotidiana experientia confirmat ? Unde Seneca rhetor celeberrimi Senecae pater memoriae portentum, declam. 1. *Inter ea, quae retuli, memoria est, res ex omnibus partibus animi delicata, & fragilis, in quam primum senectus incurrit. Hanc aliquando in me floruisse, ut non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usque procederet, non nego. &c.* En Seneca qui iuvenis memoria usque ad miraculum floruit, in senectute emaruit.

R. Difficultatis huius solutionem Aristoteles Philosophorum facile princeps in-

infirmat, dum Lib. de Memoria, & Reminiscentia, cap. 2. initio haec habet. „ Manifestum est quod opertet intelligere talem aliquam factam per sensum „ in anima, & in parte corporis habente „ ipsam, velur picturam quamdam, passionem cuius dicimus habitum esse „ memoriam; Factos enim motus imprimit velot figuram (1) quamdam sensionis (2), sicut sigillantes annullis. „ Unde & aliis quidem, qui in motu „ multo aut propter passionem, aot propter aetatem sont, non fit memoria; „ tanquam utique in aquam fluentem „ lusidente motu, & sigillo; aliis autem „ propterea, quia frigida sunt, sicut „ antiqua aedificiorum, & propter duritiem accipientis passionem non ingignitur figura. Quapropter & valde „ iuvenes, & senes immemores sunt, „ fluunt enim, illi quidem propter augmentum, hi vero propter decrementum.] Et cap. 4. ante finem „ Omnino antem iuvenes, & valde senes „ immemores sunt propter motum: hi „ enim in decremento, illi vero in augmento multo sunr; amplius antem „ pueri, & nanis similes sunt usque ad „ longam aetatem.

Ex quibus dicimos; Quum memoria sit habitus ex passione per sensum in anima, & in parte corporis ipsam habente, hoc est capite facta sicut effigies ab impresso sigillo: capitis postulat nec nimiam duritiem, nec mollitiem; sigillum enim nec in ferro, nec in aqua effigiem relinquint; Adeoque cum senes, & pueri nimium sint molles: illorum enim humores praecipiti motu in decrementum labuntur, horom violento in incrementum exsurgunt: concluditur nec nimium iuvenes, puta admodum parvulos: nec plurimum senes felici memoria pollere. En igitur cur Augustinus dixerit, *pro illa aetate*; Cui nempe memoriae felicitas non adeo convenit. Et forte hac ratione S. D. cap. 20. memoriae suae felicitatem nobiliori phrasi expressit; *memoria vigebam*: ibi enim de adultiori pueritiae parte loquebatur; De qoa & Senecam loquutum censemus.

Cui Averrois (3) commentarium, seu paraphrasim, *Bonae autem rememorationis bomo est tardi motus in anima, cuius figuntur sensibilia, quae transierunt per illa &c.* adderemus libenter, nisi periculum esset tam egregii (4) commentatoris verbis Aristotelis sermonem sese quidem obscurum, & barbarum magis foedare.

Marcus autem Antonius Zimara ex ipso Aristotele, & eius commentatore haec habet in Tabula, quae exstat volumine 10. operis Venetiis apud Iunctas impressi an. 1562. *Memoriae bonitas attribuitur habentibus complexionem mediam, & ideo iuvenes habent bonam memoriam; & oblivio accidit pueris, & senibus propter humiditatem accidentalem.*

II. Quaerimus inde; Qui fieri potuerit, ut Augustinus tenacissima memoria: & altissimo ingenio simul excelleret? Et quidem si Ludovico Antonio Muratorio quidquam deferimos, stulta censenda erit huiusmodi quaestio; Arbitratur enim ille potius portentum videri, si una ex iis dotibus ab altera seiungatur; en eius verba cap. 5. Philosophiae moralis, post med. „ Alcuni ancora si danno, „ che in tutt' il corso della lor vita pariscono inopia di memoria, o pel troppo umido, o pel trop o secco, che „ domina nel loro cerebro. E pure senza una fort"n ta memoria, cioè senza „ questo ricco serbatojo, si potrà ben „ trovare del giudizio in tal' uno, „ ed anche giudizio grande: Ma ben di „ rado un maraviglioso, o almeno un „ veloce ingegno.

Verum duo illa, memoriam, & ingenium potius dividi passim, atque pugnare, communis est Philosophorum sensus, cui ratio, & experientia suffragantur. Debebat autem Lud. Antonio sat esse auctoritas Alexandri Tassoni sui concivis, viri equidem omnibus magni, ipsi summi, qui communem opinionem tam late, bene dilucidat, firmat, propugnat Lib. 6. variorum dubiorum, q. 1. *Cur pueri memoria, senes ingenio praestent*: cuius longo sermone digressionem hanc onerare nequaquam decet. Addit autem idem Alexander q. 4. *E perchè, come sopra si disse, il grand' intelletto, e la memoria grande per lo più sono opposti, consistendo l' uno nel secco, e l' altro nell' umido, però non dee parer maraviglia &c.*

Quod autem longe malus est: Aristoteles de Memoria, & Reminiscentia cap. 1. circa initium haec statuit. „ Non „ enim iidem sunt memorativi, & remi- „ ni-

(1) Alias, effigiem.
(2) Sensilis.
(3) Floruit saeculo 12. Mahometista.

(4) Vide Scheurl. Bibliograph. morali n. 61. Ludovicum Viv. de caus. corrupt. art. l. 5. pag. 196. & 197.

„ nifcitivi , fed frequenter magi, memo„ rativi qoidem qui tardi , magis remini„ fcitivi autem qui veloces , & dociles. „ Primum igitor accipiendum eft qualia „ funt memorabilia , faepe enim decipit „ hoc &c.] Reminifcentia igitur (fpecies quaedam memoriae , quam intellectivam diceres : & de qua Ariftoteles hoc loco , & Philofophi in tract. de Anima) a memoria diftinguitur : illa , non haec cum bono ingenio congreditur ; Unde rudis minervae homines memoria praeftant : nobilis vero , atque velocis tantummodo reminifcentia . Et eap. 2. aute med. „ Si„ militer autem & multum veloces, & mul„ tum tardi , neutri videntur memores : illi „ enim humidiores funt, qoam opportunum „ fit : hi vero ficciores (1) ; illis igitur „ non manet phantafma in anima , hos „ vero non tangit . „

Ex quibus habes Philofophum non de quibusvis tardis , velocibusque dicere : fed de tardiffimis , ae velociffimis : quorum neutrum memoria excellere adfirmat. Veloeitas enim ex humido eft , cuius videtur proprium organa folvere , & ad celeres actiones impellere; in extremo autem humido, tanta nempe celeritate , memoria, feu phantafma memoriae commendatum , non manet : hoe eft, inqoietam figit fedem , faeile deturbatur , atque depellitur : ut corpos fphaerae in gyrum actae fuperpofitum ftatim difiicitur . Nimium tardi autem bona memoria earent , duritiei , atqoe ficcitatis exceffu : phantafma quippe mentem nimis duram haud tangit : videlicet, non pungit , non penetrat : ut dorifsimum lapidem figillum non penetrat , unde nee ei infidere poteft . Debet proinde capitis pars memoriae inferviens ceram imitari ; hanc enim otpote non admodum duram figillum bene pervadit : eiqoe non nimis molli , & fluidae pacate , & commode infidet .

Quidquid ergo Lud. Anton. Muratorius effutiat : qui librorum multitudine & nobis olim fucum fecerat ; & cui, eorumdem lihrorum non nifi verbis , & quidem frigidis , evanidifque couftantium magna parte lecta , & difcuffa : hiftoria excepta (quam etiam vulgi phaleris , atque rumoribus auxit , & portentofis fabulis inquinavit) nihil prorfus deferimus , aut de Poetica : aut de Philofophica , tum ea nempe quae abftracta , tum altera , quse pingoiora obiecta intuetor : aut de Theologica te loquaris ; Exploratum habemus , ingenium , memoriamque , duas hafce naturae dotes faepe faepius dividi , & coire infrequenter. Prodimus tamen quod meditati fumus eirca quaeftionem huiufmodi , quam propofito , & exacte a nullo difcuffam vidimus . I. Generalem Ariftotelis doctrinam exceptiunem pati : eamque animo aequo ab eodem toleratum iri ; immo praevifam , ac traditam effe iis verbis . *Frequenter &c. Neutri videntur memores* : Unde & Alexander Taffoni q. 4. *Il grand' intelletto, e la memoria grande per lo più sono opposti &c. sono alle volte così distanti &c.* Et id fat eft ad Philofophi fcopum ; fi enim aliquotiens , & ut in plurimom veloces ingenio , qui femper reminifcentia pollent , memoria funt infelices : duo ergo illa , reminifceutia , & memoria non vadunt in idem ; quod tamen eodem Philofopho antiquiores nonnulli , quique fuo florebant tempore paffim arbitrabantor : *saepe enim decipit hoc* . Quodque adhuc iuniores quidam nolunt credere : praedicto Alexandro tefte , qui q. 5. „ Aggiungono di più quefti tali, „ che la reminifcenza non è differente „ dalla memoria contro il parer d' Ari„ ftotile . . . . e vogliono che la remini„ fcenza non fia altro che una memoria „ imperfetta , fimile a certe fcritture „ antiche , ehe parte intiere , e parte „ guafte dal tempo non fi leggono tutte &c. II. Arbitramur de velocibus tantum , non de iis , qui & veloci , & fimul etiam profondo ingenio pollent , in quibus humidum , & ficcuoi pari fere iunguntue pondere , Ariftotelem dicere . Quos quidem Pofteriores nihil illis velocitate concedere aliquotiens certum eft .

Unde concluditor , eximia quoqne ingenia memoriae felicitate , & quidem frequentiffime deftitui . At ingenia nimis rara , quaeque alia intee , quamvis fublimia , ut pumilionibus collati gigantes eminent , ingenia inquam perfectiffima , quae mox , & expedite difcutiunt , & profunde meditantur , tenacis , & amplao quoque memoriae dooo infignita effe . Simili autem ingenio praediti ivere Auguftinus , Hieronymus , Thomas Aquinas , & alii , quorum clariffima fama ubique refonat .

Et haec de Auguftini pueritiam agentis memoria ; deque fummo, amico, conftantiffimo a memoria , & ingenio pro Auguftino foedere inito .

(l) *Et vindicabatur in eos ab eis, qui*
K *&c.*

---

(1) Alias *durioris*.

&c. = Ipsi maiores, qui in ludos illos ita irascebantur, similibus ludis indulgebant; annonne enim ludis, & nugis indulgent: qui pecuniis, & hominum plausibus anxie inhiant? tales autem erant maiores: quorum nugas depravatum mortalium iudicium negotia appellat.

Addit autem: *& nemo miseratur pueros vel illos, vel utrosque:* idest, nemo miseratur veros pueros ferulae subiectos; nemo item maiores tot saecularibus vanitatibus, & quisquiliis nihil minus pueros: quos scilicet homines laudant, & palpant: quum tamen deberent gravissimis verbis obiurgare, & reprehendere; quod esset, *miserari*.

(*m*) *Nisi vero adprobet quisquam bonus rerum arbiter vapulasse me, quia ludebam pila puer.* = Ironice bonum rerum arbitrum vocat adprobantem quod vapulaverit puer ludens pila: respiciens tamen obliquam intentionem maiorum; Quis enim potius vapulare debet, puer nugarum amore studia negligens; vel homo aetate, & nomine gravis studia depravata mente, & ad inanes fines inculcans? Immo non potius eligendum, vel tolerandum puerum nugis, seipsis quidem non malis, a studiis distrahi, quam in iis proficere ad inanissimam populi captandam auram, ad lutulentas gentium texendas, & cantandas fabulas, ad faciendum veritati fucum, ad supplantandum? Duo nempe Augustinus intuetur; vanam intentionem maiorum: & malum genium, quo ipse aetate adultior, potissime a Manichaeis deceptus, ingenio, & eruditione usus est.

(*n*) *Aut aliud &c.* = Ita Benedictini, Som. MSS. 3. S. Mar. 3. S. Cr. Ricar. Car. & Fes. Sed Vet. Bad. Am. Er. & Lov. *Haud*, pro, *aut*; Utraque lectio bona est: nostra autem optima. Hac enim interrogationem sapiente concinnius, & fortius argumenti ratio continuatur. Perstringebat enim maiores, parentesque suarum poenarum derisores: quod & ipsi quasi pueri alio nugarum genere insanirent; Nunc autem pressius contra praeceptorem subsumit hoc fere modo: Aut ne a nugis alienus erat idem ipse, a quo propter nugas vapulabam? qui &c. Argumentum est a fortiori; bilis enim furor & invidia, quibus praeceptor in collegam, litteraria concertatione vincentem excandescebat, nugae erant longe detestabiliores, ac vulgares illae, quibus pueri capi solent. Certe magister talis esse debet, cuius possit, debeatque discipulus vestigia calcare; *Magistro magnam facit iniuriam, qui se discipulum fatetur eius, cuius non sequitur institutum.* S. Petrus Chrysologus Serm. 94. Ne potius ei discipulus exprobet: *Medice cura te ipsum.* Lucae 4. 23. Non quippe sat est bona monita, nisi etiam bonum exemplum exhibeatur: unde omnium praeceptorum summus Act. 1. v. 1. *Coepit facere, & docere.* Qui ad tolerantiam passionum, ad mansuetudinem, & humilitatem suos discipulos provocans, inquit Matt. 11. 29. *Tollite iugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum &c.* Sed & insigne vastissimum Ethnicorum exemplum habemus apud Aristidem Sophistam ex Adrianis Mysiae, sive Bithyniae urbe ortum Orat. Panathenaica, ubi „ Lacedaemonios quoniam „ alacriores volebant reddere, ut so„ lent, puerorum magistri, priori loco „ statuerunt, ut eos ad imitationem fa„ ctorum suorum incitarent.

CA-

CAPUT X.

ARGUMENTUM.

Licet de eruditione captanda maiorum suorum vigiles, anxiae curae ambitione quadam, & fastu maculaoretur; adhuc fore negligentiam suam culpandam; tum quod potuisset oblique commendatum in optimum usum vertere: tum quod vana illa contemserit, ut vanissimis aliis inhiaret.

T tamen peccabam, Domine Deus, ordinator, & creator omnium rerum naturalium, peccatorum autem tantum ordinator (*a*). Domine Deus meus, peccabam faciendo contra praecepta parentum, & magistrorum illorum. Poteram enim postea bene uti (*b*) litteris, quas volebant, ut discerem, quocunque animo illi mei. Non enim meliora eligens, eram inobediens, sed amore ludendi, amans in certaminibus superbas victorias, & scalpi aures (*c*) meas falsis fabellis, quo prurirent ardentius, eadem curiositate magis magisque per oculos emicante in spectacula (*d*), ludosque maiorum; quos tamen qui edunt, ea dignitate praediti excellunt, ut hoc pene omnes optent parvulis suis; quos tamen caedi (*e*) libenter patiuntur, si spectaculis talibus impediantur a studio, quo eos ad talia edenda cupiunt pervenire. Vide ista, Domine, misericorditer, & libera nos iam invocantes te; libera etiam eos, qui nondum te invocant, ut invocent te, & liberes eos.

(*a*) *Peccatorum autem tantum ordinator.* = Ita Benedictini, quibus utroque sobscribimus pollice, quosque audire placet. „ In editionibos Am. Er. „ & Lov. legebatur, *tantum non ordinator*. Erratum: quod emendant edi„ tiones Bad. & Arn. & MSS. plores „ ac potiores, a quibos abest negatio. „ Enim vero notum vulgo est id ab „ Aug. passim confirmari, Deum iustis„ simum esse peccatorom ordinatorem. „ Sic Lib. 11. de Civit. Dei c. 17. „ *Deus*, inquit, *sicut*, *bonarum natura„ rum optimus creator est*, *ita malarum „ voluntatum iostissimos ordinator*. Item „ in Psalm. 7. *Aliud fecit*, *& ordi„ navit: aliud tamen non fecit*, *sed tamen „ etiam hoc ordinavit*. Quam doctri„ nam illostrabit nonihil alius locus lib. „ de Praedest. sanctorum c. 16. ubi „ legitor: *Est in malorum potestate pec„ care*. *Ut autem paccando hoc*, *vel „ hoc illa malitia faciant*, *non est in „ eorum potestate*, *sed Dei dividentis „ tenebras*, *& ordinantis eas*. „

Qui plura de hocce altioris Theologiae arcano ab Augustino desiderat, videat Lib. 2. de Ordine, cap. 7. lib. 2. cap. 1. n. 2. & cap. 7. n. 23. Sed ambo libri illi toti quanti sunt propemodum in eam rem sunt scripti. Vide etiam Lib. de Catechizandis Rudibus, cap. 18. n. 30. paulo ante finem. Serm. 1. in Psalm. 57. n. 21. ad illa verba v. 11. *Laetabitur iustus*, *cum viderit vindictam*, circa med. Lib. 3. de Gen. ad litt. c. 24. n. 37. Lib. 2. de Peccatorum meritis, & remissione, cap. 17. n. 26. Enchirid. ad Laurent. de Fide, Spe, & Carit. cap. 11. n. 3. & cap. 100., & 103. n. 26. Lib. 21. de Civit. Dei cap. 24. n. 6. Lib. de Corrept. & Grat. cap. 9. n. 24. initio. Lib. de Praedestinatione Sanctorum, cap. 16. n. 33.

In qua gravissima doctrina praeuntes habet Augustinus Ambrosium Apolog. David. cap. 2. & 7. & Gregorium Nyssenum 8. Philosophiae. Adstipulatores autam Prosperum Resp. ad Gallorum capit. cap. 13. Gregoriom Pontif. l. 2. Moral. c. 26. Damascenum, Anselmum, Bedam; At maxime S. Thomam Lect. 6. super cap. 8. ad Rom. Lect. 2. & 4. super cap. 11. & 1. p. q. 24. art. 16. 1. 2. q. 75. art. 4. q. 5. de Verit. ar. 7. Alexandrum

Alens. 1. p. q. 36. mem. 4. art. 1. Durandum in 1. disp. 39. q. 3. n. 10. Ferrariensem 3. contra Gentes, c. 71. Gregorium de Valentia q. 22. puncto 2. Suar. Lib. 3. de Attributis c. 10. n. 8. Adam. Tannerum Iesuitam t. 1. disp. 3. de Provid. & Praedest. q. 1. dub. 2. Quae sententia profecto exacte, & ad Theologiae formam discussa veritas manifesta, & ineluctabilis nobis videtur, Quae educi potest ex Psal. 29. v. 8. Psal. 82. v. 17. Rom. 9. 23. & 11. v. 11. 12. & 13.

Ceterum corruptae lectioni suffragantur etiam Som. MS. Med. & Ricar. Nostrae autem Vet. & MSS. novem, quae ex ipso etiam textu, & quidem facile, & evidenter stabilitur; Haec enim antithesis, seu exceptio eius propositionis relativa est: *ordinator, & creator omnium rerum naturalium*; Quaerimus autem, utrum si Deus *peccatorum non ordinator*; factor tamen, seu creator censendus sit? Non quidem. Cur ergo, & qua dicendi lege Augustinus postquam dixisset, rerum naturalium Deum ordinatorem, & creatorem esse, subsumeret, peccata tantum non ordinare? Quam melius, aptius, & planius mentem suam exponeret, dicendo: Ordinator, & creator omnium rerum naturalium: peccatorum autem nec creator, nec ordinator? Et tamen nec eam doctrinae cohaerentiam: nec hanc obviam naturalem sermonis legem adtendit *Erasmus*, vir si *Pherepont* clamoribus adsentimur, supra omnes in Augustino versatissimus; quique apti sermonis, & eloquentiae iura summos quoque Oratorea, & ipsum Tullium docere voluit.

Henricus Wangnereck mendosam lectionem sequutus, haec ad locum hunc admonet. „ Non ordinat Deus peccata, „ ea intendendo, vel iubendo, ordinat „ tamen permitttendo, ut a nobis male „ fiat, de quo ipse novit benefacere.

(*b*) *Poteram enim postea bene uti &c.* = Ita profecto. Et quid enim tibi, & animo maiorum studia vanitate quadam inculcantium, si eadem potuisses tu in bonum usum vertere? Rhetorica autem talis est, qua possis & phaleras vendere 1 & veritatem stabilire, ut tu ipse docte observabis. Lib. enim 2. de Doctrina Christ. cap. 36. n. 54. „ Sunt „ etiam quaedam praecepta uberioris di„ sputationis, quae iam eloquentia nomi„ natur, quae nihilominus vera sunt, „ quamvis eis possint etiam falsa per„ suaderi: sed quia & vera (1) possunt, „ non est facultas ipsa culpabilis, sed ea „ male utentium perversitas. Nam ne„ que huc &c. Lib. 4. cap. 2. n. 3. „ Nam eum per artem rhetoricam & „ vera suadeantur, & falsa, quis audeat „ dicere, adversus mendacium in defen„ soribus suis inermem debere consiste„ re veritatem, ut videlicet, illi, qui „ res falsas persuadere conantur, no„ verint auditorem vel benevolum, vel „ intentum, vel docilem prooemio fa„ cere: isti autem non noverint? Illi „ falsa breviter, aperte, verisimiliter: „ & isti vera sic narrent, ut audire „ taedeat, intelligere non pateat, credere „ postremo non libeat? Illi fallacibus „ argumentis &c. Quis ita desipiat, ut „ hoc sapiat? Cum ergo sit in medio „ posita facultas eloquii, quae ad per„ suadenda seu prava, seu recta valet „ plurimum, cur non bonorum studio „ comparatur, ut militet veritati, si „ eam mali ad obtinendas perversas, va„ nasque causas in usus iniquitatis, & „ erroris usurpant? Et de Dialectica Lib. 2. cap. 31. n. 48. „ Sed disputa„ tionis disciplina ad omnia genera quae„ stionum, quae in litteris sanctis sunt „ penetranda, & dissolvenda, plurimum „ valet: tantum ibi cavenda est libido „ rixandi, & puerilis quaedam ostentatio „ decipiendi adversarium. Sunt enim „ multa quae appellantur sophismata, „ salsae conclusiones rationum, & ple„ rumque ita veras imitantes, ut non „ solum tardos, sed ingeniosos etiam „ minus diligenter adtentos decipiant. „ Proposuit enim quidam, dicens ei „ cum quo loquebatur (2), Quod ego sum, „ tu non es. At ille consensit: verum „ enim erat ex parte, vel eo ipso quod „ iste insidiosus, ille simplex erat. Tunc „ iste addidit, Ego autem homo sum, „ Hoc quoque cum ab illo accepisset, „ conclusit dicens; Tu igitur non es ho„ mo. Quod genus captiosarum conclu„ sionum Scriptura (3), quantum existimo, „ detestatur illo loco &c.] Quae etiam pro Theologia Scholarum, in quam haeretici, maxime posterioris aetatis adeo debacchantur, expendi simillime iure possent.

(*c*) *Et scalpi aures &c.* = Iis reticulis captus est Augustinus puer, quibus plu-

(1) Editi *vera esse possunt*. MSS. *vera possunt*. Supple, persuaderi.
(2) Hoc syllogismo quidam adorsus Diogenem, ipse facta a Diogene conversione captus deridebatur.
(3) Eccli. 37. 23.

plures captum iri Spiritus Dei ore Pauli 2. Tim. 4. s v. 3. praedixit, inquiens: *Et erit tempus, cum . . . . ad ſua deſideria coacervabunt ſibi magiſtras prurientes auribus, & a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur.*

Scalpere autem heic ab Auguſtino uſurpatur non pro, caedere, fodere, incidere, ut ab Horatio Lib. 3. Od. 11. *Et noſtri memorem ſepulcro ſcalpe querelam.* Sed pro, ſcabere, fricare, unguibus puta carnis pruritui mederi. *Qui digito ſcalpunt uno caput.* Iuvenal. Sat. 9. v. 138. Apte vero, & eleganter ea phraſi ad rem ſuam uſus eſt Auguſtinus. Quemadmodum enim leproſi ſcabiem fricantes, voluptatem experiuntur, quam tamen plaga truculentior, & anxietas acrior ſequatur; Ita carnalis homo, maxime tenellis annis foedis hiſtoriolis paſcitur; ſed interim malus efferveſcit genius, & Veneris titillationes petulantius exſurgunt.

Sciſcitabitur autem Grammaticus: Cur Auguſtinus egregius Eloquentiae profeſſor *fabellis* addit, *falſis*? quum, ut apud Cic. 3. de Natura Deor. fabella ſeſe falſam narrationem deſignet? Quis citra Eloquentiae vitium diceret: *Falſum mendacium?*

R. Fabula a *fari* emergens populi rumorem: rem apud plures vulgatam: narrationem ſeu veram, ſeu commentitiam ſignificat: *Ne vulgi fabula ſim.* Horatius Lib. 1. ep. 13. v. 9. *Coena eius ſecretior fuit in fabulis.* Suet. in Aug. c. 70. Et omnino ad Auguſtini phraſim Cic. 2. de Divinat. c. 38. *Nihil debet eſſe in Philoſophia commentitiis fabellis loci.* Quum igitur eius nominis ſignificatio ſub aequivoco cubet, ex adiacentibus, reique ſcopo, atque propoſito conſiicenda eſt. Auguſtinus autem omni iure, *falſis*, addidit: Tu quia, ut patens erat de foedis hiſtoriolis, ita obſcurum an de commentitiis diceret. Tum ad eorum depellendum errorem, vel perſtringendam impudentiam, qui iis tanquam veris ecſtaſi abſtracti, & ſuſpenſi inhiabant.

Fabella autem fabulae diminutivum de narratione, ſeu hiſtoria breviori dicitur, ut obſervat Phaedrus Lib. 4. fab. 6. v. 22. Cenſemus tamen Auguſtinum turpes illas hiſtorias *fabellas* vocaſſe, ad earum non tam brevitatem, quam infelicem texturam inſinuandam; quod videlicet praeter carnalia ſenſa, conceptibus eſſent vacuae: nec, ut aliae fabulae, monitis, & myſteriis ſcaterent.

(*d*) *Per oculos emicante in ſpectacula &c.* = In obſequium B. B. hanc lectionem praetulimus, qui heic nihil admonent: in *ſyllabo* tamen *codicum*, *ad quos de novo &c.* Lov. *per oculos* periculoſa micante *in ſpectacula*. Alii codices, *per oculos emicante*. Verum ea lectio eſt nedum apud Lov. ſed & Vet. Er. Som. & de noſtris MSS. Noſtram autem habet MS. S. Mar. forte an de fabellis nedum impudicis, ſed & tragicis loquutus fuerat: quibus portentoſae nonnullorum pugnae, & victoriae vendebantur, quibus excitata curioſitas, avidius Circenſes, & Gladiatorias tragoedias adtenderet. Vel de impudicis tantum fabellis dixerat, quibus aurium: nunc ad ſpectacula, ludoſque maiorum, hoc eſt adultiorum aetate, quibus oculorum, & quidem petulantius, & vehementius curioſitas paſcebatur.

(*e*) *Quas tamen caedi &c. ſi ſpectaculis talibus impediuntur a ſtudio, quo eas &c.* = Conceptus hic in ſpeciem obvius, obſcurus nobis adparet. Henricus Wangnereck ita eumdem illuſtrare conatur. „ Intelligit ludos Circenſes, & gladiatorios, „ Romae, & in provinciis tum frequentes, ad quorum veſanum amorem „ praeparabatur animus puerorum, ipſa „ ludorum puerilium immoderatione. Dicitur autem curioſitas micare per oculos in ſpectacula, dum acri, ſcintillantique obtutu deſiderium ſpectandi prodit.

Arbitrario tamen, & in caſſum. Eo enim, inquit Auguſtinus, ſtudio praeparabantur ad ſpectacula pueri, quo neglecto vapulabant; immodicorum autem ludorum puerilium odium blanditiis excipiebatur, non ferulis.

Quaerimus ergo: quale eſſet ſtudium illud, quo Auguſtini tempore ad ludos exercendos parentes quilibet parvulos ſuos diſponi cupiebant: quos tamen dure exciperent, ſi eiſdem ludis ab eo ſtudio retardarentur?

Aenigmati hoc dictum ſimile eſt; maxime ſi velis Auguſtinum hic, ſicut in praecedentibus, de vero ſtudio, litterarum ſcilicet ſermonem habere; neque enim adparet, ut litterarum notitia ad ſpectacula illa diſponat. Cuius quidem aenigmatis ſolutiones quatuor exhiberi poſſunt.

Prima haec eſto: Auguſtinum non de litterarum, Grammatices puta ſtudio dicere: de ea enim *dignitate* loquitur, quam *pene omnes optant parvulis ſuis* litterarum autem *dignitatem* non, *pene omnes*, ſed prorſus omnes parvulis ſuis optant. Studium illud forte martis erat exer-

exercitatio in privata arena fieri solita (scuola, od esercizio di duello , di spada , di scherma) qua pueri bene exercitati , ac strenui facti , in publicam gladiatorum arenam prosiliebant . Vapulabant autem pueri , si spectaculorum curiositate capti , ab eo studio distraherentur; quia rem , cuius adhuc principia , praecepta , monita ignoramus a provectis facile exercitio mandatam si diutius adtendimus , mille circa eamdem rem , experientia teste , aequivocationibus capimur , pro eo quod proficiamus.

Secunda. Varius forte inducitur sensus: & e specie una ad aliam , seu potius ad genus adcessus contingit : hoc fere pacto. „ Quos tamen qui edunt , ea dignitate praediti excellunt , ut vel illam exercitationem , vel fluentes ex ea triumphos pene omnes optent parvulis suis, quos tamen caedi libenter patiuntur , si spectaculis talibus impediantur a studio litterarum, quo eos ad similes , non exercitationes , sed triumphos cupiunt pervenire. Quosdam enim turgidos Scholasticos fervidi , & petulantis ingenii videre est , qui in Palladis arena ita scommatibus , & conviciis: ut in Martis nervis , ferroque gladiatores pugnare solent ; Quibus Scholarum nebulonibus rudis populus vocis , non doctrinae iudex quasi vincentibus plaudit.

Tertia. Dari etiam potest, Augustinum de litterarum studio sermonem habere eumdemve constantem tenere sensum. Sed quid litteris, & Gladiatoribus? Admodum quidem: hi enim pugnae horrorem suavi cantu , putidisve obscenis fabellis leniebant , decorabant . Quod exsequi non poterant absque litterarum notitia . Vide , si placet, apud Cassiodorum Var. lib. 1. ep. 31. Theodoricum Regem ad Speciosum, & ep. 30. 32. & 33. eumdem ad Agapitum Urbis praefectum . S. Ioan. Chrysostomum Hom. de Davide , & Saule, post initium . Homil. 1. in Psal. 50. ante med. & in laudem eorum, qui adcessere ad Ecclesiam &c. & de iis Isaiae verbis, *Vidi Dominum sedentem in throno excelso &c.* Homil. 1. ante med. & ipsum Augustinum Lib. 2. de Symbolo ad Catechumenos initio . Ex quibus omnibus deducitur 1 in nonnullis spectaculis tragicas : in aliis obscenas : in magnis vero, atque insignibus quibusdam utriusque generis detestabiles actiones fuisse spectatas.

Quarta Aenigmatis denique Solutio omnium probabilissima , & cui adquiescimus haec est : Augustinum non de tragicis spectaculis dicere : sed de illis quae Comoedias appellamus . De quibus Lib. 1. de Consensu Evangelist. cap. 33. n. 51. „ Nisi forte hinc sunt tempora mala, „ quia per omnes pene civitates cadunt „ theatra , caveae turpitudinum , & publi- „ cae professiones flagitiorum (1) &c. Non- „ ne Cicero (2) eorum cum Roscium quem- „ dam laudaret histrionem , ita peritum „ dixit , ut solus esset dignus , qui in „ scenam deberet intrare ; ita virum bo- „ num, ut solus esset dignus , qui eo „ non deberet accedere ? quid aliud „ apertissime ostendens, nisi illam scenam „ esse tam turpem, ut tanto minus ibi „ esse homo debeat, quanto fuerit magis „ vir bonus? &c. Est etiam hinc eiusdem „ ipsius Ciceronis aperta confessio ubi „ ait , sibi Floram matrem ludorum ce- „ lebritate placandam . In quibus ludis „ tanta exhiberi turpitudo consuevit, ut „ in eorum comparatione ceteri honesti „ sint &c.] Et Lib. 2. de Civit. Dei, cap. 8. „ Nolo dicere illa mystica , quam „ ista theatrica esse turpiora : hoc dico „ quod negantes convincit historia , eos- „ dem illos ludos , in quibus regnant fig- „ menta poetarum &c. Nam ingravescen- „ te pestilentia , ludi scenici auctoritate „ Pontificum Romae primitus instituti „ sunt &c. Et haec sunt scenicorum to- „ lerabiliora ludorum , comoediae scili- „ cet , & tragoediae , hoc est fabulae poe- „ tarum agendae in spectaculis , multa „ rerum turpitudine , sed nulla saltem , „ sicut alia multa , verborum obsceni- „ tate compositae ; quas etiam inter „ studia , quae honesta, ac liberalia vo- „ cantur , pueri legere , & discere co- „ guntur a senibus .] De quibus, vel similibus Lib. 1. de Civit. Dei, cap. 32. Lib. 2. cap. 6. 7. & 9. Lib. 4. cap. 26. & 27. Lib. 6. cap. 5. 6. & 7. Epist. ad Nectarium 91. (Olim, 202.) n. 4. & alibi.

Ceterum egregios histriones , quod Augustinus inquit , dignitate excelluisse, libenter credimus: quum etiam hodie (licet Comoediarum libertate nonnihil castigata) admodum garruli, & ridiculi histriones a saeculi hominibus honore quodam excipiantur. Spectaculorum autem tragicorum athletas , potissime emeritos dignitate nedum, & honore distinctos: sed & ingenti auri copia fuisse ditatos, adeo verum est , ut id ceu vituperatione dignissimum Iulianus apostata , mille quanquam superstitionibus captus Antioche- nis

(1) Edit. habent, *flagitiosorum* pro quo MSS. *flagitiorum*.

(2) Cic. orat. pro Roscio.

nis obiecerit; & ad iam insanam praepediendam iacturam Nero Imperator nebulonum teterrimus peculiari lege conatus sit spectacula ab orbe pellere. Consule, si placet, vel Odoricum Raynaldum in Annalibus sacris ad annum Christi 59. n. 23. & ad 399. n. 27.

CAPUT XI.

ARGUMENTUM.

Se teneris ab unguiculis a Matre religiosa femina superstitiosi Patris iura vincente in Christiana pietate educatum, & eruditum, stomachi dolore aliquando fere occumbentem, lustrales Christianorum aquas postulavisse; ipsamque Parentem insigni gravissima sollicitudine adsensam. Mox tamen spasmate remittente, propositi exsequutionem fuisse ad opportunius tempus dilatam.

I. AUdieram enim ego adhuc puer, de vita aeterna (*a*) nobis promissa, per humilitatem Domini Dei nostri (*b*), descendentis ad superbiam nostram; Et signabar iam signo Crucis (*c*) eius, & condiebar eius sale (*d*), iam inde ab utero Matris meae, quae multum speravit in te (*e*). Vidisti, Domine, cum adhuc puer essem, & quodam die pressu stomachi (*f*), repente aestuarem, pene moriturus; Vidisti, Deus meus, quoniam custos meus iam eras, quo motu animi, & qua fide, Baptismum Christi tui, Dei & Domini mei, flagitavi a pietate matris meae, & matris omnium nostrum Ecclesiae tuae. Et conturbata Mater carnis meae, quoniam & sempiternam salutem meam carius parturiebat corde casto in fide tua, iam curaret festinabunda, ut sacramentis salutaribus initiarer, & abluerer, te Domine Iesu confitens in remissionem peccatorum, nisi statim recreatus essem. Dilata est itaque mundatio mea, quasi necesse esset ut adhuc (*g*) sordidarer, si viverem; quia videlicet post lavacrum illud, maior & periculosior in sordibus delictorum reatus foret. Ita iam credebam, & illa, & omnis domus, nisi Pater solus, qui tamen non evicit (*h*) in me ius maternae pietatis, quo minus in Christum crederem: sicut ille nondum crediderat. Nam illa satagebat, ut tu mihi pater esses, Deus meus, potius quam ille: & in hoc adiuvabas eam, ut (*i*) superaret virum, cui melior serviebat: quia & in hoc tibi utique id iubenti serviebat.

II. Rogo te, Deus meus, vellem scire, si tu etiam velles, quo consilio (*k*) dilatus sum, ne tunc baptizarer. Utrum bono meo mihi, quasi laxata sint lora peccandi, an non laxata sint? Unde ergo etiam nunc de aliis atque aliis sonat undique in auribus nostris: Sine illum, faciat quod vult, nondum (*l*) enim baptizatus est, & tamen in salutem corporis non dicimus: Sine, vulneretur amplius, nondum enim sanatus est? Quanto ergo melius, & cito sanarer, & id ageretur mecum, meorum meaque diligentia, ut recepta salus animae meae, tuta esset tutela tua, qui dedisses eam? Melius vero. Sed quot & quanti fluctus impendere tentationum post pueritiam videbantur, noverat eos iam illa Mater: & terram per eos unde postea formarer, (*m*) quam ipsam iam effigiem, committere volebat.

(*a*) De

(*a*) *De vita aeterna &c.* = Bonom optimum omen; nascentis enim solis splendor imminentis diei serenitatem praesignat. Unde & tibi Augustine cum Ovidio canam (1):

„ Felices animae, quibus haec cogno-
„ scere primum:
„ Itaque domos superas scandere cu-
„ ra fuit.

Tibi inquam, cui Monnica longe divinius, ac sobrius ille Philosophus (2), repetebat.

„ Optima mens animi fac ut mode-
„ retur habenas;
„ Tum corpus linquens tranabis ad
aethera apertum
„ Immortalis eris Deus, amplius
„ haud &c.

Apertius autem ac Sybilla:

„ Aeternum quicumque Deum, ve-
„ rumque colebant
„ Accipient vitam laeti sine fine
„ beati
„ Vivent in Paradiso, & laetis flori-
„ bus horto.

Denique ita Filium educavit Mounica, ut educandum monet S. Ioan. Chrysostomus in epist. ad Ephesios Homil. 21. ab illis verbis, *Si filius ab initio didicerit esse philosophas &c.* usque ad alia: *Sed cura, ut doceas despicere huius vitae gloriam; Inde fiet splendior, & gloria illustrior.*

(*b*) *Per humilitatem Domini nostri &c.* = Pauci aliquot codices (3): *per humanitatem:* Immerito tamen, quum membrum hoc ad sequens referatur, *ad superbiam nostram;* Et videatur Augustinus adludere ad illud Apostoli Philipp. 2. 8. *Humiliavit semetipsum factus obediens &c.* Actionibus scilicet, quibus Christus maiestatem suam depressit potissimum homines iuvit. Quanquam fateamur & alteram lectionem non contemnendam, doctrina spectata; Nobis enim vita aeterna promissa per quod danda est: danda vero per passionem Christi, quae profecto in humanitate acta est, Divinitate quidem decus, seu valorem praebente. Maxime quum dixerit Augustinus in fine cap. 1. *Fides mea, quam dedisti mihi, quam inspirasti mihi per humanitatem Filii tui.*

Hae autem antitheses in eumdem sonum cadentes familiares sunt Augustino. Lib. 1. contra Gaudentium Donatist. episc. cap. 17. n. 18. „ Non est „ quidem speciosa laus in ore peccato- „ ris (4): sed speciosa est in via mori- „ busque factoris, etiamsi hanc au- „ dierit ex ore peccatoris. Quantum- „ libet ergo existima Tribunum esse „ peccatorem, & legis non esse facto- „ rem &c.] Lib. de Natura, & gratia contra Pelagium cap. apud Am. & Er. 33. apud Benedictinos 32. n. 36. initio. *Ita enim quod ei placet dabit nobis, si quod ei displiset in nobis, displiceat & nobis* Lib. de Peccato originali contra Pelagium, & Caelestium 2. cap. 31. n. 36. *Iuste intelligitur ex Adam natus, antiqui debiti obligatione damnatus, nisi inde fuerit, non secundum debitum, sed secundum gratiam liberatus.* Lib. 2. contra Iulianum Pelag. cap. 3. n. 7. „ Agnosce fili Iuliane „ consonas catholicas voces, & ab eis „ desine dissonare, &c. Crede si non „ pugnas: agnosce si pugnas: & ista „ pugna rebellem quoque superbiam „ Pelagiani erroris expugna] Lib. 6. Operis Imperf. contra eumdem, cap. vel argum. 18. post initium „ *Proh Dei nostri, atque hominum fidem! Haeccine tam manifesta, & ante oculos constituta ab homine non videri, qui valde acutus, & eruditus, & philosophaster, & dialecticus vult videri?* & sub finem „ Hanc Dei iu- „ stitiam concupisce, o fili Iuliane..... „ hanc inquam Dei concupisce iusti- „ tiam; quam donet tibi Dominus con- „ cupiscere ..... Noli istum Poenum „ monentem, vel admonentem terrena „ inflatus propagine spernere. Non e- „ nim quia te Apulia genuit, ideo Poe- „ nos vincendos existimes gente, quos „ non potes mente. Poenas potius fu- „ ge, non Poenos] Similis generis antitheses occurrunt Lib. 1. de Nuptiis & Concup. in fine cap. 6. & initio cap. 7. Serm. 98. de Verbis Lucae 7. (Alias 44. de Verbis Dom.) c. 2. Serm. 99. de Verbis Lucae 7. (Alias, 23. ex Homil. 50.) cap. 1. & 2. In cap. 5. Ioan. tract. 17. n. 1. In cap. 7. tract. 28. n. 1. tract. 29. n. 2. In cap. 10. tract. 48. n. 3. In cap. 11. tract. 49. n. 5. & 7. In cap. 11. & 12. tract. 50. n. 2. 3.

(1) 1. Fast.
(2) Pytagor.
(3) Ut in margine Am. & Ver.
(4) Eccli. 15. 9.

2. 3. & 7. In his confeſſ. Lib. 8. cap. 5. ſob finem, & alibi millies. Habes ergo Auguſtiui phraſim; qoam qui obſervarunt, in Africae morem, quem *Africitatem* appellant: nos autem in Auguſtiniani Ingenii, niotis vlvi, lgnei, ſolertis, velocis, ampll, momento ono plurimarum quaeſtionum, aut veritatum rimas inſpicientis naturam revocamus.

(*c*) *Sigaabar iam figao Crucis* =, Chriſtianae religionis ſanctiſſimum morem huncce commendat & alibl ſaepe. Serm. 174. de Verbis Apoſt. 1. Tim. 1. (Alias. 8. de Verb. Apoſt.) cap. 3. n. 3. in fine „ *Apprebendat Zacchaeus ſycomorum, adſceadat bumilis crucem. Parum eſt, adſceadat; ae de cruce Chriſti erubeſcat, ia fronte illam figat, ubi ſedes puderis eſt: ibi omniao &c.* Serm. 215. In redditione ſymboii (Alias. ex Vignerianis 56.) n. 5. poſt med. „ Crede ergo hoc & tu, & pro ſalute tua noli erubeſcere confiteri. *Corde enim &c.* Denique ne dubitares, ne erubeſceres, quando primum credidiſti, ſignum Chriſti lo fronte tanquam in domo pudoris accepiſti: Recole frontem toam, ne linguam expaveſcas alienam.] In Pſal. 30. Serm. vel Enar. 4. ad v. 20. n. 7. in fine „ Quomodo vivit in corde tuo, ſic habitet in ore tuo: quia non ſine cauſſa ſignum ſuum Chriſtus in fronte nobis figi voloit, tanqoam in ſede pudoris, ne Chriſti opprobria Chriſtianus erubeſcat.] In Pſalm. 50. n. 1. „ Neqoe enim loqoimor de Paganis, neque de Iodaeis. ſed de Chriſtianis &c. Quam multos enim hodie fratres noſtros eogitamus, & plangimus ire in vanitates &c. (1) Qui ſi forte in ipſo circo aliqua ex cauſſa expaveſcant, continuo ſe ſignant, & ſtant illic portantes in fronte, unde abſcederent, ſi boc in corde portarent.] Lib. 22. de Civit. Dei, cap. 8. o. 3. ſeo longe ante med. „ In eadem Carthagine Innocentia religioſiſſima ſemina, de primarlis ipſius civitatis, in mamilla cancrum habebat; rem, ſicot medici dicunt, nullis medicamentis ſanabilem &c. Admonetur in ſomnis appropinqoante Paſcha, ut in parte feminarum obſervanti ad baptiſterium, qoaecomque illi baptizata primitus occurriſſet, ſignaret ei locum ſigno (2) Chriſti: fecit, & confeſtim „ ſanitas conſecuta eſt. Medicos ſane qui „ ei dixerat, ut nihil curationis adhi„ beret, ſi paulo diotios vellet vivere „ &c.] In Ioan. tract. 118. o. 5. ſeu in fine „ Poſtremo quid eſt, quod om„ nes noverunt, Signum Cbriſti, niſi „ crux Chriſti? Quod ſignum niſi adhi„ beator, ſive ſrontibus credentium, „ ſive ipſi aquae, ex qoa regeneran„ tor, ſive oleo, quo chriſmate un„ guntur, ſive ſacrificio quo aluntor, „ nibil eorum rite perficitur.] Similia habet alibi, ot Serm. 160. de verb. Apoſt. 2. Cor. 1. (Alias, 15. inter editos ex Carthuſiae MSS.) n. 5. in fine & Lib. Q. Q. 83. q. 79. n. 4. ubi etiam de ſigno crucis ad fugandos daemones.

Quorſum tamen, inquies, tot Auguſtini teſtimonia ad ſignum crucis, in Eccleſia uſitatiſſimum ſtabiliendum? Quia haereticorom plures diris illud devovent, atqoe exhorreot. Calvinus enim Lib. 4. c. 17. paragraf. 28. *Auguſtiaus ſuperſtitioſum ritum iater ſymbola praeſeatiae Chriſti numeravit*. Brentius in Catechiſmo explicat. ſymboli Apoſtol. „ Se cruce digitis formata ſignant, (Ca„ tbolici) ut hoc ſignacolo tuti ſint „ a diabolo: & tam a ſe, qoam ab his „ creatoris diabolom arceant, & incita„ menta diſſolvant. Haec non pietas „ eſt, ſed Magia. Et ſi diabolus, hoc „ ſigno facto fugerit: fingit ſe talem „ crucem metuere, ut homines hac ſi„ molatione ſedocat, & magicam impie„ tatem confirmet. „

Ceterum ſignum crucis commendavere antiqoi omnes Eccleſiae filli pietate, atque doctrina praeſtantiſſimi: ot Theologi, qui Polemiſtae vocantur oſtendunt. Apud quos habes. verbis etiam, aut eorum locis inſiouatis, altiſſimae Theologiae ſcriptorem illum, quem merito, an errore (ut omnes propemodum noſtrae aetatis Critici volunt) majores noſtri Dionyſium Areopagitam appellaverint, adhuc exploratum non habeo. Ignatium, Ioſtinum, Irenaeum, Clementem Rom., Martialem, Tertullianum, Clementem Alex., Origioem, Hyppolitom, Cyprianum, Athanaſium, Lactantium, Euſebium, Baſilium, Gregorium Naz., Gregorium Nyſſ., Epiphanium, Chryſoſtomom, Cyrillum Ieroſo., Prudentiom, Ambroſiom, Hieronymom. En totus Chriſtianus orbis ſuperſtitione; & Magia captus; en quot ſuperſtitioſos habet Calvinus, qoot Magos Brentios!

L Tot

(1) Pſal. 39. 5.

(2) Vind. Am. & Ex. ſigno crucis Chriſti.

Tot insignium virorum testimoniis deterritus Martinus Lutherus, suae pro more, inconstantiae indulsit: & nunc crucis signum execratus est, nunc laudavit, & baptizati fronti, vel pectori adfigi suo in Catechismo iussit. Mardeburgenses etiam Centuria 1. lib. 2. col. 496. & 497. & cent. 3. col. 141. & cent. 4. col. 302. adeo serio eam traditionem agnoscunt, & probant, ut censere possis laudare, Quos imitatur Fulco Lib. contra Heskinum Sanderum. Burgesius autem apud Covellum in resp. ad eumdem pag. 130. „ Nihil cruci in „ Baptismo, vel extra Baptismum a rigi- „ dissimis Papistis adscribitur, quod non „ Patres eodem tenore asseveraverint, „ Si ergo usum eius secundum Patres „ probemus, existimandum est, animam „ armari, cum corpus cruce figuatur: „ & crucem hebere vim consecrandi „ sacramenta, arcendi daemonis incan- „ tationes.

Quor vero, & qualia bona nobis signo crucis adcedsnt, heic non vacat expendere. At gravissime ea meditantur, & praedicant Patres supra laudati, Sat nobis est haereticis celebre testimonium Act. 5. v. 14. & 15. obiicere „ Magis „ autem augebatur credentium io Do- „ mino multitudo virorum, ac mulie- „ rum, ita ut in plateas eiicerent in- „ infirmos, & ponerent in lectulis, ac „ grabatis, ut veniente Petro, saltem „ umbra illius obumbraret quemquam „ illorum, & liberarentur ab infirmita- „ tibus suis.] Si Petri umbra tantae erat virtutis ad corporis morbos depellendos: quid nou poterit iu diaboli machinas signum crucis, eius nempe ligni in quo Dei Filius pependit, & integram tartaream turbam mancipavit, confodit, protrivit?

(d) Et condiebar eius sale = Benedictini ita hunc locum dilucidant „ Si- „ gnificat se Catechumenorum sacra- „ mento iam a primis annis initiatum: „ id quod rursum hoc in opere cla- „ rius prodit lib. 6. cap. 11. *Figam „ inquit, pedes in eo gradu, in quo puer „ a parentibus positus eram, donec inve- „ niatur perspicua veritas.* De sacra- „ mento salis per paschales dies Cate- „ chumenis concededo extat Concilii 3. „ Carthaginensis can. 5. Eiusque ritus „ mentionem facit non semel Aug. di- „ sertissime vero in Lib. de Catechiz. „ rudib. c. 26. ubi mendum in editiones „ non leve irrepsit ad haec verba, „ *quid in illo condatur*, pro, *quid in „ illo condiat.*

Verba Concilii Carthag. quae Benedictini insinuare voluere, haec sunt: *Per solemnissimos Paschales dies sacramentum Catechumenis non detur, nisi solitum sal.* Sed & longe ante huius salis mentionem habuerant Origenes Homil. 6. in Ezechiel. & alii, Quem piissimum, divinis mysteriis scateutem ritum commendant, & dilucidant Lib. 7. leg. Franc. Caroli Magni, cap. 190. Honorius Augustodunensis Lib. de Gemma animae, cap. 47. & Isidorus Lib. 2. de Officiis Eccles. cap. 20.

Et hic autem nobis insultant haeretici: dum quidquid ad sacri Baptismatis adparatum, vel maiestatem adhibere solemus pessumdant, & exsecrantur. Calvinus lib. 4. c. 15. o. 19. „ Cum vi- „ derer Sathan stulta mundi credulitate, „ absque negotio fere inter ipsa Evangelii „ exordia receptas esse suas imposturas, ad „ crassiora ludibria prorupti, hinc spectra, „ & similes nugae palam in baptismi pro- „ brum effraeni licentia invectae &c. ut „ veteres appareant praestigiatores, & „ incantatores: quasi enim res esset con- „ temptibilis ex Christi praecepto aqua „ baptizari, inventa est benedictio, vel „ potius incantatio, quae veram aquae „ consecrationem pollueret.] Et 4. c 17. n. 15. *Tam brutae imaginationis causa facit, quod consecratio tantundem apud eos valebat, ac magica incantatio.* Et 4. c. 17. n. 39. *Ita sane non hic magicam aliquam incantationem imaginati sunt: decet ut satis sit verba demurmurasse, quasi ab elementis exaudiantur.* Item 4. 19. 20. *Os sacrilegum tunc pinguedinem foetore duntaxat anhelitus tui inquinatam, & verborum murmure incantatam audet Christi sacramento opponere, & conferre cum aqua verbo Dei sanctificata?* Mali corvi blasphemiis subcinit fidelissime malum eius ovum Beza epi. Theol. c. 8. hisce verbis. „ To- „ tum illum appararum, quo vetu- „ stissimi etiam illi Baptismo, & Coena „ Domini se exornare posse putarunt, „ non satis mirari possum &c. histriunicae „ illae ineptiae &c. Plerique tamen ex „ vetustissimis illis Christianorum sacra non „ aliter quam Cereris mysteria quaedam „ occultanda censuere.„

Haec, ut vides, sola verba sunt, omni quidem livore, at nulla ratione stabilita; quae proinde seriam disputationem non postulant. Pateutissimum est enim, benedictionem aquae minime a nobis adhiberi, quasi Christi institutionem contemtibilem habeamus. Immo quia plurimi facimus, benedictionibus, aliisve sacris

sacris ritibus maiestatem eius commendamus, obsequium nostrum depremimus. Consecrationem autem tantundem apud nos valere ac incantatio, putidissimum mendacium est, quod eadem, qua proponitur, facilitate repellitur. Et quidem si de Eucharistiae consecratione sermo sit: ea Christi vestigia premimus, & institutioni, Matth. 26. a v. 26. & Lucae 22. a v. 19. obtemperamus. Nec adeo boni sumus, ut a nudis elementis nos exauditum iri censeamus: Sed a Christo, qui pro Sacramentorum materia elementa, & pro forma Sacerdotum verba constituit: *Detrahe verbum, & quid est aqua, nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum* (1): inquit Augustinus in c. 15. Ioan. tract. 80. n. 3. sive post med. Quo autem iure Sacerdotis anhelitus ceu incantationis vitium infamatur? En Sacerdotum exemplar: *Inspiravit in faciem eius spiraculum vitae*, Gen. 2. 7. *Qui inspiravit illi animam, & qui insufflavit ei spiritum vitalem*. Sap. 15. 11. Et pressius ad rem praesentem: *Insufflavit, & dixit eis:* (Iesus) *accipite Spiritum-Sanctum*. Ioan. 20. 22. Verum est quemcumque Sacerdotem leviter saltem aliquoties labi: sed an etiam in lutulento Donatistarum fonte Calvine potasti, ut existimes Sacramenta ministri maculis tingi? Ignoras inquam eti m hoc, Sacerdotem Christi virtute, & meritis agere? Tanto etiam livore disputas, ut somniare videaris, dum Sacerdotem Christo adversari dicis, quod conformetur; sanctificationem eius aemulari, quod ipsius nomine, & virtute sanctificet. Et quidem non ad valorem Baptismatis, sed ad decentiam, & solemnitatem: Catholicorum enim, textoribus, atque textricibus notum est sacram lotionem, nulla benedictione aut praeventam, aut sociatam, debita adcedente forma, animam ab originali detergere. Eiusdem surfuris sunt Bezae, hominis quamvis, ut ingenue loquamur, eximiis naturae dotibus praediti mussitationes, de quo doleant nec sibi conscium. Porro si velint sacram sinaxim ab antiquis Christianis clam deportatam, non reclamamur; Sed quis in Ecclesiastica historia vel leviter tinctus ignorat eo se modo illos gessisse, quum strepentibus persequutionum procellis, caverent ne in insidiatorum infideliom sacrilegas manus Christi corpus veniret: ne proiicerentur margaritae ante porcos, (2) & canibus sanctum daretur? Iam vero sedatis procellis: factoque fereno, & Christianae religioni orbe plaudente, Filii Dei corpus ea qua par est pompa, & maiestate feratur.

Sed cur iuniores haeretici maxime Protestantes Crucis signum, sal benedictum, aliaque id genus, quae Sacramentalia dicuntur, tantopere exhorrent? R. Ut diabolo, quo cum iuratum foedus iniere, conformentur. Quae enim stabilis foederis iura, si iis, iungaris, quibus amicum longe depellas? Iam vero qualis; & quanta Protestantes inter, & tenebrarum rectorem familiaritas intercedat, ex Luthero illorum omnium primipilo discere poteris. Dementato quippe nebuloni, ut ex scriptis eius, & probatis historicis novimus, nihil sic in votis fuit, ac diaboli, consuetudinem, magisterium, patrocinium captare; cum diabolo sedere, iocari, dormire. Vide saltem ipsum infelicissimum hominem lib. *de Abroganda Missa priv.* & Epist. ad Electorem Palatinum. Dominicum Segneri in *Opere Dei Admirabili*, p. 2. c. 5. Spondanum ad an. 1546. Cornelium a Lapide in Epist. ad Rom. c. 1. & in c. 1. Apocalyps. c. 29. ex Genebrardo, & Bzovio. Tilman. Brandebuch lib. 7. SS. Collat. c. 39. Monoch. in Histor. p. 4. cent. 7. c. 55.

(*e*) *Ab utero matris meae, quae multum speravit in te*. Sermo hyperbolicus; quo innuit Augustinus se non omnino in Matris utero: sed annis maxime tenellis Cruce signatum, & sale conditum. Nisi mavis ita sophistice litterae haerere, ut ea sacramentalia in utero Augustinus acceperit, divinis Matris propositis, atque votis inspectis. Item altera sermonis pars, *quae multum &c.* non vulgariter, sed ita accipienda est, ut insinuet Monnicam eximia pietate effulsisse: specie nimirum pro genere posita; spe pro pietate, sanctitate &c.

Haec autem vel externa, vel interna Dei dona adparatus sunt ad dicenda; Sagacissimae nempe humilitatis Doctor divinum suum negotium a longe meditatur: & circumstantias iam, atque argumenta prodit: quibus de infirmitatibus suis, & Dei clementia infra dicenda iusto amplificationis genere exornentur, augeantur.

(*f*) *Quodam die pressa stomachi &c.* = Adstipulamur Benedictinis, qui meliores se MSS. sequi testantur. Apud nonnullos vero MSS. ab eisdem visos,

L 2 optim.

(1) 1. q. 1. C. Detrahe 4. Sent. dist. 3. c. 1.

(2) Matt. 7. 6.

optim. S. Cr. Vet. Am. & Som. *preſſus ſtomacho*. Apud Bad. Am. Er. Lov. Wang. 2. MSS. S. Cr. uno S. Mar. & uno Med. *preſſus ſtomachi dolore*. Ricar. *preſſus moleſtia ſtomaci*. 3. Med. Car. Feſ. & unus S. Mar. *preſſus ſtomachi*. Noſtra lectio, quam habet MS. S. Mar. concinnior eſt, magiſque ad preſſam Auguſtini phraſim accedit. Ceterae paraphraſes potius videntur. Nimirum, cum genuina lectio, utpote minus uſitata videretur obſcura, ſubſtantivum, ut ſuſpicamur, *preſſu*, ab amanuenſibus factum eſt adiectivum, littera, s, addita, *preſſus*. Ceterum nomen, *preſſus*, idem, ac, preſſio ab ipſo Tullio adhibetur: *Lenitate vocis, atque ipſa oris preſſu, & ſono*. 3. Orat. c. 11. *Sit animus intentione ſua depellit preſſum omnem ponderum*. 2. Tuſc. c. 23. Immo ab ipſo Auguſtino qui L. 2. de Ordine, c. 12. n. 36. Alios diverſo preſſu oris tenere tamen aliquem ſonum.

I. Ex hocce loco aliis iuncto coniicere licet, Auguſtinum praeditum corpore non quidem laeſo, & infecto; ſed admodum fragili, & delicato. In his confeſſ. lib. 5. cap. 9. ab initio: *Et ecce excipior ibi flagello aegritudinis corporalis &c.* Lib. 9. cap. 2. n. 3. *Quin etiam quod ipſa aeſtate litterario labori nimio pulmo meus cedere coeperat, & difficulter &c.* Quod recolit lib. 1. contra Academ. cap. 1. n. 3. Eodem lib. 9. cap. 4. n. 6. *Dolore dentium tunc excruciabas me: & cum in tantum ingraveſceret, ut non valerem loqui &c.* Quod recolit lib. 1. Soliloq. cap. 12. n. 21. Sed eiusdem lib. 1. Soliloq. cap. 1. n. 1. *Sed quid agis, quod valetudo tua ſcribendi laborem retuſat?* Et cap. 14. n. 26. *Iam cohibe te a lacrymis, & ſtringe animum. Multum omnino fleviſti, & hoc omnino morbus iſte pectoris tui graviter accipit*. Sub finem lib. 1. de Ordine, ſeu cap. 11. n. 33. *Cum &c. ſtatuit quaeſtionem differre ſimul ut meo ſtomacho parcerem*. Circa an. 389. epiſt. ad Nebridium 10. (Alias, 116. in fine n. 1. *Hac accedit infirmitas corporis, qua ego quoque, ut noſti, non valeo quod volo &c.* Circa med. an. 397. Epiſt. ad Profuturum 38. (Alias, 149.) initio. „ Secundum ſpi„ ritum, quantum Domino placet, at„ que vires ipſe praebere dignatur, re„ cta ſumus; corpore autem ego in le„ cto ſum. Nec ambulare enim, nec „ ſtare, nec ſedere poſſum, rhagadis, vel „ exochadis dolore, & tumore.] Quam infirmitatem, ſeu cuius infirmitatis nomina ſic explicant in imo margine B. B. „ Rha„ gades & exochades a medicis referun„ tur inter vitia ſedis ῥαγὰς, ſcilicet a „ verbo ῥάσσω rumpo, fiſſura eſt circa „ ſedem in venis, quae a ſanguinis fluore „ dicuntur haemorroides. ἐξοχὰς vero „ ab ἐξέχω emineo, tumor eſt in ſede „ venis iiſdem prominentibus.] Circa an. 400. Lib. de opere Monachorum, cap. 29. n. 37. initio: *Quaerite, & agnoſcite labores occupationum noſtrarum, & in aliquibus noſtrorum etiam corporum infirmitates*. Inter quos infirmos & ſeipſum numerare liquet. Exeunte an. 401. Epiſt. ad Victorinum 59. (Olim, 217.) initio: *Tractoria* (1) *ad me quinto idus Novembris venit ... & me valde indiſpoſitum invenit, ut occurrere omnino non poſſem*. Circa principium an. 410. Epiſt. ad Dioſcorum 118. (Olim, 56.) n. 34. ideſt in fine. „ Haec autem omnia „ non facerem, niſi me poſt aegritudi„ nem, in qua eram cum homo tuus „ veniſſet, aliquantum ab Hyppone re„ moviſſem. Quibus item diebus pertur„ batione valetudinis, febribuſque repe„ titus ſum. Inde factum eſt, ut tar„ dius, quam poſſent tibi haec mitte„ rentur. Eodem an. forte labente epiſt. ad Clerum, & populum Hippon. 122. (Olim 138.) n. 1. „ Quamvis me „ amplius contriſtet, quam forte vos „ ipſos, quod infirmitas mea ſufficere „ non poteſt omnibus curis, quas de me „ exigunt membra Chriſti, quibus me & „ timor eius, & caritas ſervire compel„ lit. Illud enim noverit dilectio ve„ ſtra, nunquam me abſentem fuiſſe „ licentioſa libertate, ſed neceſſaria ſer„ vitute, quae ſaepe ſanctos fratres, & „ collegas meos, etiam labores marinos, „ & tranſmarinos compulit ſuſtinere; a „ quibus me ſemper non indevotio mentis, „ ſed minus idonea valetudo corporis „ excuſavit.] Ineunte forte an. 411. ad Albinam (2), Pinianum, & Melaniam Epiſt. 124. (Alias, 227.) initio *Cum hubitu valetudinis, vel natura frigus ferre non poſſim, nunquam tamen maiores aeſtus, quam iſta hyeme tam horrenda, perpeti potui &c.* Exeunte an. 413. vel ineunte 414. Epiſt. ad Caecilianum 151. (Olim,

(1) Unus e Vaticanis MSS. conſtanter habet, *Tractoria*.

(2) Lov. *Albinum*, *Pinianum*, *Melianum*.

(Olim, 259.) n. 13. „ Quod vero in „ epiſtola tua legi, ism te cogi crede- „ re, ne a me videreris, & Cartha- „ gini me negatum, ut potius cogis „ his verbis, ut ahſentiae meae cauſſas „ noo taceam. Quarum eſt ona, quo- „ rnm laborem, qoem iu illa urbe per- „ peti oeceſſe eſt, & quem ſi expone- „ re velim, aliod tantum loquendum „ eſt, ism ſuſtinere nou poſſum, quod „ infirmitati meae propriae, quae nota „ eſt omnibos, qoi familiarius me no- „ verunt, acceſſit etiam ſenectus, quae „ generis humaui eſt communis infirmi- „ tas.] Exeunte forte sn. 427. ad Bonifacium Comitem Epiſt. 220. (Alias, 70.) n. 2. *Nam & ega ſemper deſideravi, & numquam inveni lacum, vel tempus, ut agerem tetum &c. ſcis autem qualem me apud Hipponem videris, quando ad me venire dignatus es, quia vix loquebar imbecillitate carpsris fatigatus*. Epiſt. 269. (Olim, 251.) euius tempus ignoratur, ad Nobilium epiſc. *Tanta eſt ſulemnitas, ad quam me affectus tuae ſeaternitatie invitat, ut cuepuſtulum meum ad vas traberet voluntas, niſi teneret infirmitas. Paſſem venire, ſi byems nan eſſet &c. Nunc byeme itee tam prolixum nan ſuffera cum annoſitate algida, quam mecum fera*. Deniqoe Serm. 355. de Vita, & Moribus clericorum ſuorum, 1. (Alias, de Diverſis 49.) cap. 4. n. 7. videlicet, ſub finem: *Multa loquutus ſum, date veniam laquaci ſenectuti, ſed timidae infirmitati. Ega, ſicut videtis, per aetatem modo ſenui, ſed per infirmitatem corporis olim ſum ſenex*.

Quam veritatem & *Deſiderius Eraſmus* obſervavit, dum Epiſt. ad Alphonſum Fonſecam archiep. Tolet. quae ordine eſt 1084. poſt initium dixit: *Quanquam erat carpore delitaco, quemadmodum eaea ſulent ingenia inſigniter felicia robuſta ſortiei carpsra: ſic diſpenſante natura, ut quod animi viribus additum eſt, carporis detrahatur*. Arbitramur tamen naturae imbecillitatem aſſiduorum, importunorumque ſtudiorum laboribus plurimum auctam. Unde Arrianus lib. 1. Epiſt. c. 26. *Nunt cum nonnulli deglutire bucellam vix paſſint, valumina emunt, atque devarare conantur; unde ſit ut, aut revomant, aut cruditate laborent: unde vertigines, fluxiones, & febres oriuntur*.

II. Quod naturae arcanum, coi frequentiſſimae experientiae ſuffragantur, ratio quoque ſuadet. Enim vero celebre illud Ariſtotelis *molliores carne* aptiores eſſe mente, feliciori nempe ingenio pollere. Iam vero qoi fieri poteſt, molliores carnes fibris iungi tenacibus, ſeu minime laxis, uervis magnis, & ſolidis, eorpori bene compacto, & rebuſto? II. Item qui fieri poteſt, ut humanae mschinae virtus in unam partem vehementer feratur, eique intiore adſit: & interim nihil ſecedat a reliquis? nemo autem ignorat inſignium ingeniorum cerebrom ſpiritibus animalibus eircumſepi, & conſortari abundantiſſime. III. Huc adcedit, & fere idem Ipſum momentum eſt; commoni trita Phyſicorum obſervatione, nobile ingenium capiti, ſeo cranio admodum protenſo, quemadmodum ex oppoſito generoſum animum modico tenui cordi inſidere; magnum sutem eaput alimenti rapaciſſimum ſpirituum cumulum adtrahit, & abſorbet; quo ſit cetera membra, maxime ſtomachum, qui ciborum concoctione reſpirat, indigeſtione torqoetur, deficere, & langueſcere.

Ex quibus aliod Stagiritae, & Senecae(1) arcanum, vel paradoxum, cui experientia ſuffragatur, inſignia videlicet ingenia ot plurimum ad aliqusm ſtultitiae ſpeciem adcedere, exponitur, & ſtabilitur; Mollibus enim carnibus aeris elementum dominatur: quod quidem otpote rarom, & leve a ſenſibilibus abſtrahit; unde homines ſupra mediocritatem Ingenioſos ad mechanica ineptiſſimos, & fere ſtopidos experimor. Cumque caput pluribus ſpiritibus, igneiſve particulis actum equo ſit indomito ſimile: vix ſe continere, ac moderari poteſt: unde & a trita ſuavi prudentiae ſemita, quam frigido tardoque ingenio felicius intuetur, deve cuius dotibus, ioribusque tam egregie ex Cathedra diſpotaverat: in ſactu, ut loqountor, ſeu cum ad exercitium adcedit, ſaepe ſaepios portentoſis motibus, ac ſaltibus, volgo, taliom arcanorum inſcio ſtupente, prorſus exorbitat. Ex quo etiam ſequitur nou contemnendum monitum illud, a politicis Ariſtarchis inculcari ſolitum: eximia acutiſſima ingenia plerumque minus eſſe ad regendum idonea.

A quibus tamen humani ingenii ſcoriis longe fuit Augoſtinus noſter exemtus, cui miris modis natura benefica liberalis prodiga parens integrum effudit donorum ſuorum theſaurum.

III.

(1) Vide Senecam Lib. ad Serenum de Tranquillitate animi ſub finem, & Lipſi commentar.

III. At vero putas ne erunt in tuto hucusque iacta: nisi momenta aliquot, quae iis adversari videntur complanemus? I. Recensentur quippe ingenia praestantissima, in quae animi, corporisque vires coivere. II. Molles carne, & cerebro solent esse: hoc vero ad imaginationem, ceteraque ingenii munia conficienda ineptissimum. III. Carnis mollities a pituitae (vulgo phlegma) & sanguinis dominio, seu abundantia est: geminae quippe hae animalis partes maxime homidae seu liquidae sunt; at Galeno non contemnendo philosopho, medico autem praestantissimo teste, qui iis abundant humoribus tardi admodum sunt, & hebetes. IV. Melancholia, & cholera homines prudentes sunt ac sapientes; Duo vero hi humores potius carnes indurant. V. Pueri, & feminae delicatissimis praestant carnibus: & nihilominus imbelli, & tenui ingenio pollent. VI. Animantia inter ratione carentia elephas prudentissimum est: huic autem durissimae, aeneae sunt carnes. VII. Asinus domesticorum animantium imprudentissimum magno praestat capite. VIII. Magni capitis homines frequenter stolidi sunt nedum circa mechanica, sed & circa abstracta. IX. Fervidi homines non tam Minervae, quam Marti sociantur. X. Caput servidum ab involucrorum infirmitate non longe abest.

℞. Hi tamen nodi facili negotio solvuntur. Dummodo illud semper prae oculis habeas: physica quaecumque praecepta non aegre, aliquoties exceptionem pati: de iis quippe sunt non quae necessario contingunt, sed quae plerumque contingere adsolent. Neque enim effectus ab una, vel altera caussa, sed ab omnibus simul iunctis emergit. Iam ergo ad primam difficultatem dicendum est: Forte insigni ingenio, & simul robusto corpore praeditos homines aliquando datos; At ingeniosos omnes, si per otium licet enumera, & dic nobis, an potior eorum pars valido corpore fuerit. Verum est nonnullos robustos viros ex magna, & pingui corporis mole; aut quod ignis in eis dominaretur; At potissima fortitudo, non facile cedens, quaeve ad rem nostram spectat, ex carne valde compacta, solidisque, & duris nervis petitur; hac ut plurimum ingeniosos carere contendimus. 2. Cerebrum nimis molle rationis functionibus minus aptum esse fatemur; sed cerebrum, & carnes inter non tale foedus est, ut ex harum illius mollities deducatur. 3. De lutulenta mollitie, quae ex pituita, & sanguine est, minime loquimur; sed de alia aeris dominantis filia longe nobiliori; quam ignis adauget, non quidem recta, aut ex suis: sed quod densiores particulas terreas cribret, & disgreget. 4. Melancholia crassior, quae sola carnem indorat hominem non adeo ingeniosum, sed potius prudentem, & gravem efficit. Cholera vero ingenio confert, non tamen crassior, sed levior atque subtilior: haec vero aeri sociata lutulentae quidem mollitiei, de qua paulo ante, obstat, alteram tamen fovet, & auget. 5. Feminarum, & puerorum mollities in pituitae, & sanguinis dominum, nec non humidi excessum revocator. 6. Quid ad nos, & Aristotelem elephas? quid ad nos de animantibus, quae nec eximia, nec mediocri ratione praestant? Comparativum, ut inquiunt Grammatici, supponit absolutum. Item opus esset inspicere, quae sint carnes elephantis non quaecunque, sed cerebrum obsidentes; species enim animantium quaedam absolute aliis delicatiores, in aliqua corporis parte duriores videntur. 7. Asinus latis, & longis maxillis: at minimo cerebro, experientiis, hoc est incisionibus testibus, pollet. 8. Stolidorum eorum hominum caput diligenter inspice, & videbis tantummodo in temporibus magnum; nos autem de cerebri capsula loquimur. Essemus autem ab omni generis huius isculo tuti, si suspicioni cuidam citra dolosi effugii notam quiremus fidere: & ipsos nimirum cerebri orbiculos vacuitatibus aliquoties eludi. 9. Distant vero toto caelo Palladis, & Martis ignes. Crassior hic, sulphureus est, per mechanica membra dispersus, & cor, generositatis fontem maxime obsidens; At ille subtilis, defaecatus, & cetera membra non admodum curans, totus propemodum cerebro famulatur. 10. Quae item postremum nodum exsolvunt: subtilis enim ignis phantasma depurgat: adeoque ab involucris liberat. Addimus autem & nobilem ignem rationis organa optime disponsta: tendonesque solidos, & bene proteusos postulare; secus quod ad bonam sortem sese est, in exitium vergit. Flante enim vento ad puppim vehementissimo, sana robosta navis longa maria cito percurrit; at rogosa, maleque contexta cedit, & frangitur. Adtende etiam ne cerebri organa multo sint sanguine oppleta: hic enim calidus, & humidus si igneis iongator spiritibos, ingenti meditationis damno, pinguem telam contexit, & quaquaversus nebulas spargit,

Ae-

Aerem, ut diximus, bomanum ingenium exoptat: hic quippe faeile pervaditur: elevat auteoi phantasma &c.

Carnis autem mollitiem rationis functionibus esse adcommodam, de quo posset quisquam argumentum postulare, breviter ita firmamus. Passiva quae instar materiae agant, si dura sant, activis resistunt: tenella autem facile cedunt. Item res discutienda a ratioue quomodo in illam se insinuabit, aenea carne, nonnisi gladio penetranda, resistente? Ne ratio nebulis obsideatur, necessarium quoque est, ex inferiori corporis orbe ad capitis eaelum adscendentium vsporum, & spirituum crassiores impursa partieulss foras propelli; Ad id sutem quis non videt optimam, & necassariam esse carnem tenellam, qua, utpote rara, spiraculis, meatibusque eonferta ea fieri possit cribratio? Huc tandem spectat sensus ille fere eommunis, lac similesque aut cibos, aut potiones eerebro officere; cur quaeso? nisi quod fibris scateant, quse earnem indurant, eiusque opplent spiracula?

His finem imponimus ipsis hominum doctissimorum verbis. Meletius lib. de natura hominis: *Qui igitur exiguo capite praediti sunt, flagitiosi cerebri signum ostendunt*. Polemon Atheniensis Philosophus Academicus, filius Philostrati, discipulus Xenocratis, unus ex magistris Xenonis de Signis naturae, c. 2. *Caput valde parvum stultitiae, & imprudentiae signum est*. Aristoteles editionis Venetae apud Iontas an. 1552. volum. 7. extra ordin. naturalium &c. in Physiognomicis, eap. 9. de passionum, habituumque siguis, a corporis partibus sumtis, sub finem: *Qui habent magnum caput sensati, referuntur ad canes. Qui vero parvum, insensati referuntur ad asinos*. Et cap. 4. Quo pacto per unumquodque dictorum generum signa accipiantur post. med. *Caro autem, dura quidem, & boni habitus natura insensibilem significat: lenis autem & ingeniosum &c.* & cap. 6. Passionum, habituumve multorum sigua, ante med. *Ingeniosi signa. Caro humidior, & mollior, non boni habitus, neque valde pinguis &c.* In laudem etiam Augustini vergit, quod habetur eodem cap. 6. sub finem: *Misericors est sapiens, & timidus, & modestus. Immisericos insipiens, & inverecundus*. Nempe fuit Augustinus, ut ex dicendis in hoc opere constabit, elementissimus.

Et baec, ot bene firmarentur quae dixeramus, dum ex Augustini imbelle, laxo, & delicato eorpore ad eiusdem laudem disputaremus.

(*g*) *Quasi necesse esset, ut adhuc &c.* = Cur Augustinus hanc Babtismatis dilationem improbet adeo & incuset, non video. Meo quidem iudicio Monnicae consilium prudentissimum fuit; quum enim Filium videret vitiis maxime acclinem; immo iam velut in semine mille diaboli laqueis maxime irretitum, nec illis facile in imprudenti aetate, & fervidis annis solutum iri: maluit remittente morbo, dilationem pati: (1) & tale adtendere temous, Numinisque omni efficacia, & victoria cor hominis in bonum flectentis providentiam, quum posset sibi de eiusdem filii honestate spondere. At baptisma sancta res est, animam ab omni prorsus maeola tergens, immo & a futuris praeservans; Totum id tibi non contendo: immo peream, & nomen meum de hominum memoria deleator, si contenderem; Verum tuo adhoe arbitrio relinqueris: cumque te videam malem implicatum, nec adeo facile & tibi, & mibi miracula spondere debeam: prudenter timeo fore ut ineuntibus fervidioribus annis, & oceasionibus pravis, periculosius, & implacatiori Numinis ira insordescas; Melius est: seu potius non tantum malum re divina eareas: quam ea insignitus, interim te, & saeram stolam commacules.

At ergo ne laudo quod Augustinus ineusat? minime vero gentium; Si eius sermonem ex integro bene discutias, deprehendes: non Matris consilium, sed suum, vel potius sui ipsius inordinatos motus, qui prudentissimam Parentem ad eonsilium illud idest dilationis impulere carpere Augustinum, & improbare. Fere exemplo edisseramus rem istam; Te consuetudine peccantem, & evanidis aliquot datis correctionis signis mox relabentem quod Sacerdos ab altari depellat probo, & commendo: ne & caelo infidens, maiori horrore, & scandalo pecces: qui tenacissima eonsetudine soles in terra peccare. At interim tibi exprobro quod ad vitiis liberius laxandas habenas, ab altari divertas; quanquam enim adcesseris, & sis repulsam passus: adhuc

(1) Bollandidae c. s. d. *Clare hic improbat Augustinus consuetudinem multorum sui temporis, qui baptisimum diei differebant*.

adhuc totum in tui nominia dedecus vergit: cur enim non ita vivis, ut religiose possis adcedere? cur mala tua consuetudine divini cultus incensum studio Sacerdotem cogis, ut te a Christi corpore arceat? Quibus lux amplior ex dicendis adcedet.

(*b*) *Nisi Pater solus: qui tamen non evicit &c.* = Integra iam Augustini familia Christo nomen dederat, Patre excepto, usque ad hanc horam gentium tenebris capto. Omni autem id merito, & iure; Filii enim adultae aetatis, dolive capaces nec ad bonam, nec ad malam fidem cogendi sunt: ut omnes Theologi, & 4. Toletana Synodus c. 57. Parvuli autem doli inscii parenti fideli dandi sunt; ut ex communi catholicorum sensu eadem Synodus statuit c. 63. De quo cap. *Iudaei*, causa 28. q. 1. & c. ultimo *de conversione infidelium*. Honeste igitur, & sancte Monnica mater infidelis genitoris iure posthabito, tenellum Augustinum in Catholica sua vestigia traxit. Quae quidem dicimus, si Augustinus heic de pueritiae suae annis disserens, ad infantiles se revocet; ad quam suspicionem transcriptae sententiae de parentum iure circa filiorum religionem phrasis nos deduxit, & impulit.

Si mavis tamen puerili heic ratione donatae aetati constanter Augustinum inhaerere, ample tum dictum illud sumendum est; de iure videlicet non tam auctoritate, quam adhortatione certante: ut sit sensus Monnicae efficacissimis monitis, & exemplis Augustinum puerum in catholicorum partes inflexum. Et hoc dupliciter explicare poteris; aut quod Mater filium ad Orthodoxam Fidem adlexerit, gravissima prudentia viro silentium indicens; aut quod uterque exemplis, consiliis, & monitis sua pro religione certaverit: fortius autem, & felicius Mater usque ad victoriam, & palmam.

(*c*) *Adiuvabas eam, ut &c.* = Dei gratiae etiam, nedum Monnicae pietati, & prudentiae tribuendum quod filium ad Christum dum traheret: Pater vel conticesceret, vel contradicens, non vinceret, sed vinceretur. Roboravit autem Monnicae ministerium Deus, qui melior ipsa marito serviebat. Quasi diceret, ut nos praeced. comment. Etsi in familiae administratione patris iura praeferantur, quod uxor ei quasi famula obsequetur; adhuc cum femina melior, idest Catholica marito malo, infideli nimirum inservit, praevalet in filiorum educatione quoad religionis negotium; talis autem iuris duplicem rationem designat. 1. *Nam illa satagebat, ut tu mihi pater esses Deus meus, potius quam ille* 2. *Quia in hoc tibi utique id iubenti serviebat;* terreno siquidem patre iure suo abutente: Caelestis mox sua iura postulat, eaque Catholica matre media exsequitur; quia & in hoc marito inservit, quatenus scilicet inservit Deo, qui exhibendam marito servitutem imperavit.

Nedum tamen in gravissimo religionis negotio, sed & in piis aliis pluribus maritus etiam Catholicus uxori concedere debet, iuxta Petri Damiani monitum: t. 1. Epistolarum lib. 7. Epist. 18. non longe a fine hisce verbis expressum. „ Sed ad haec forte respondeas (*Gullam Comitissam Rainerii Marchionis uxorem adloquitur*) quia nisi vir in his omnibus auctor existat, ad haec implenda vasculum infirmum non aspirat. Verum plane nec diffitemur, quia cum ad virum mulieris sit divinitus decreta conversio, indiget plerumque sexus infirmior auctoritate virili. Sed ubi mulier rectius iudicat: dignum est, ut ei vir auctoritatis suae legibus non obsistat. Pro viro scilicet est hoc iudicium, non contra virum. Ozias plane sacerdos in astutura Domini miseratione quinque dierum terminum statuit; sed hoc iudicium magnanimis illa Iudith corripiens, improbavit (1): *Non est, inquit, iste sermo qui misericordiam provocet: sed potius qui iram excitet, & furorem accendat*. Abigali (2) quoque dum stulti Nabal sententiam mutat, a suae domus excidio vibratos David gladios revocat; quae nimirum pro Nabal fecit, dum perversum eius iudicium servare contempsit. Manue (3) cum vidisset angelum, desperare coepit: sed pusillanimitatem eius enerviter fluctuantem uxor erexit; *Morte*, inquit, *moriemur*, *quia vidimus Deum*; cui mulier: *Si Dominus*, ait, *nos vellet occidere*, *de manibus nostris holocausta*, *& libamenta non suscipere*. „ Porro si nunquam mulieri vir obtemperare debuisset, nequaquam Abrahae Dominus diceret (4): *Omnia quae dixerit tibi Sara, audi vocem eius*.

I. Hic autem locus opportunus est, ut de Monnicae sponsalibus quidquam di-

(1) Iudith. 8.
(2) 1. Reg. 25.
(3) Iudic. c. 13. v. 22. & 23.
(4) Gen. 21. 12.

dicemus. Ioseph Renatus a Iesu Maria Augustinensis Excalceatus in novissima Monnicae vita lib. 1. cap. 7. anno Dom. 332. sub Pontificatu Silvestri in civitate Tagastensi sanguine, & pietate nobilibus genitoribus, Aurelio, & Facundia natam: statim appellatam Monnicam, octavo aetatis anno importunis sui ipsius precibus baptizatam italico sermone prodit: eum eo tempore, nisi grave mortis periculum immineret, Ecclesia, Africana potissimum idem Christianorum lavacrum ad duodecimum annum differre soleret. Addens inde a Patritio, cui prior uxor e vivis erepta duas filias reliquerat, in sponsam expetitam, & postulatam, magna animi constantia reluctatam fuisse: tum quod Deo virginitatem dicasset, aut dicaturam se proposuisset; tum, & maxime ne idololatrae iungeretur; urgentibus tamen parentum monitis, vel praeceptis, aliquando tandem cessisse. At suis indulgeat somniis, vel apocryphis traditionibus Ioseph Renatus. Nos heic theologum, non historicum actori sumus.

Monnica Catholica virgo nupsit Patritio viro ethnico. Quaerimus duo; An Sponsalia haec valida fuerint; An ulterius etiam licita. Sunt enim circa hoc negotium difficultates plures; eaeque gravissimae. Quum primum ad huiusmodi dilucidandam quaestionem animum appulimus: dissertationem haud ita brevem scripsimus. Nunc autem cuncta haec scripta secondis curis expolientes, ne Lectori fastidiosi essemus, cum eadem quaestio a Theologis in tractatu de Matrimonio passim discutiatur; dissertationem illam, ut plures alias delere placuit, solis vestigiis relictis.

Fuere nonnulli, qui naturali iure fidelis cum infideli Matrimonium in irritum, & cassum ire quatuor fere, aut quinque sophisticis argumentis contenderent.

Quod si ea te ab amplitudine colligas: agasque de iure divino non naturali, sed positivo, aliquos nedum habebis eius iudicii Scriptores, sed etiam plures; v. gr. Catarinum contra Caietanum lib. 5. cap. de Matrimonio. Arboreum lib. 11. Philosophiae, cap. 56. Viguer. lib. Institut. cap. 56. paragr. 7. v. 9. Imped. 10. Paul. Grilland. q. 12. n. 4. de Poenis omnifar. coitus. Qui ex cap. 7. Deuteron. cap. 10. lib. 1. Esdrae. cap. 6. Epist. 2. ad Corinth. & aliquot aliis Scripturae oraculis pugnant.

Sed geminae opiniones illae merito a Theologis improbantur nedum, sed & contemnuntur. Longe gravior est quaestio; An iure divino positivo spectato, matrimonium illud saltem inhibeatur, dicaturque si non irritum, indecens, & superiori ira dignum? Placet quaestionem illam suspensam relinquere, cui quidquam lucis ipse Augustinus conciliat. Lib. enim de Fide, & Operibus, cap. 19. n. 35. de variis malorum Christianorum involucris, & vitiis disserens; haec in rem praesentem habet. „ Cum etiam illod non taceat
„ (*Cyprianus in Epistola de Lapsis*) &
„ ad eosdem mores malos pertinere con-
„ firmet, iungere cum infidelibus vin-
„ culum matrimonii, nihil aliud esse
„ asserens, quam prostituere gentilibus
„ membra Christi: quae nostris tempo-
„ ribus iam non putantur esse pecca-
„ ta; quoniam revera in novo Testa-
„ mento nihil inde praeceptum est, &
„ ideo aut licere creditum est, aut ve-
„ lut dubium derelictum.] Et lib. 1. de Adulterinis Coniugiis, cap. 25. n. 31.
„ Quod (illud 1. Cor. 7. 39. *tantum in*
„ *Domino*) duobus modis accipi potest,
„ aut Christiana permanens, aut Chri-
„ stiano nubens. Non enim tempore
„ revelati Testamenti novi, in Evange-
„ lio, vel ullis apostolicis litteris sine
„ ambiguitate declaratum esse recolo,
„ utrum Dominus prohibuerit fideles
„ infidelibus iungi. Quamvis beatissimus
„ Cyprianus inde non dubitet, nec in
„ levibus peccatis constituat, iungere
„ cum infidelibus vinculum matrimonii,
„ atque id esse dicat prostituere genti-
„ libus membra Christi. „

Utut autem ea res se habeat, iure Divino spectato; certum est, matrimonia Christianorum cum ethnicis ab Ecclesia universim inhibita semper fuisse. Vide Tertullianum lib. 2. ad Uxorem, c. 2. Cyprianum lib. 3. Testimoniorum ad Quirinum. Ambrosium Epist. ad Vigilium, olim 23. nunc 19. & lib. 1. de Abraham c. 9. Hieronymum lib. 1. contra Iovinianum, cap. 5. Concilium Eliberitan. can. 15. & 16. Laodicen. can. 10. Carthag. 3. c. 120. Chalcedonense oecumenicum c. 14. Agathense c. 67. Burdigalense 1583. Aequissimas autem inhibitionis huius rationes quilibet conilicere potest.

Sed ut ad rem nostram, propter quam cursim haec observavimus, omnino adcedamus; quaerimus qua decentia, quove consilio Monnica virgo Christiana & pia Patritio ethnico nupserit? Et quidem ut brevissime malam omnem

ſuſpicionem amoveamus: ſitque omnino in tuto Auguſtini noſtri Mater; illud alta mente tenendum inculeamus: innocentem Virginem parentum plscitis obſequutam, eisdem implexi huius negotii cauſſam eeſſiſſe; Unde non tam Monnicae, quam eius genitorum factum heie ad iudicium vocatur.

Spectatiſſimis factis, & hiſtoriis adtentis, eoncludere cogimur, eis Matrimoniis a ſe inhibitis, grsvibus quibusdam occurrentibus eircumſtantiis, vetuſtiorum ſaeculorum Eccleſiam facile conniviſſe. Magnam quippe boneſtiſſimarum Matronarum partem etbnicis nupſiſſe videmus. Eunice Timothei mater fidelis erat: (2. Tim. 1. 5.) quae nupſit tameu gentili (Act. 16. 2.) S. Cecilia (1) virgo Romana nupſit Valeriano utique idololatrae. S. Lucia (2) virgo Syracuſana a matre Eutitia ſimili viro promiſſa erat, a quo Chriſtianae religionis apud Paſchaſium Praefectum accuſata, martyrium eonſummavit. S. Crotildes (3), ſeu Clotildes filia fratris Gundebaldi regis Burgund. Clodovaeo Galliarum regi pariter tunc pagano. Edelburga (4) filia Edelberti Cantuariorum regis, Eduino regi in Anglia aquilonari deſponſata eſt. Wenceſlaus Bohemiae (5) dux, ut Romanum breviarium die 28. Septembris ei ſacra prodit, Wratiſlao Cbriſtiano natus fuerat, & Drahomira gentili, qua eonſulente, a fratre occiſus eſt. Denique, ut plures alias huius generis nuptias omittamus, Saracenis Hiſpanias occupantibus, ut obſervat Baronius ad an. 1010. uſitatiſſima erant ſimilia eoniugia. Vide etiam, ſi placet Bedam lib. 1. cap. 25. & lib. 2. cap. 9. Anglorum hiſtoriae. Gravibus diximus quibusdam oceurrentibus eircumſtantiis; Quum puta aut neceſſitas cogeret: aut Eccleſiae bonum, & tranquillitas vel infidelis eoniugis eonverſio ſperaretur. Quibus de eauſſis ſimilia coniugia etiam in antiquo Foedre, quo tamen ſaeviſſime inhibebantur, laudata fuut, vel ſaltem non improbata; quale fuit illud Iacobi eum filiabus Labani. Heſter cum Aſſuero. Samſonis eum Philiſtaea Dalila. Salomonis eum Pharaonis filia. Cuius coniugii occaſione Canticum Canticorum ſcriptum plerique Doctorum arbitrantur. Iam vero nihil habes, quod in Monnieae Sponſalibus carpas; Eas enim habitabat plagas, in quibus magna infidelium multitudine Matrimonia haec vitari nou facile poterant; quive infideles ex noſtrorum ſeceſſu, & ruſticitate quid lucri retuliſſent? Scandalum, & alienationem a religione Chriſtiana. Monnieae vero fides conſtantiſſima, pietas eximia, & virilis: animique haud vulgaris fortitudo pareutibus, & Eecleſiae Praeſulibus optime perſpectae erant: unde & prudenter ſperabatur, fore ut Mulier non a ſuſcepta olim religione cadcret: ſed infidelem coniugem (ut eontigit) eidem adiungeret. Quibus addere poſſumus quod mille conieeturis ex Confeſſionibus hſce deducimus, Monnicam ante Sponſalium decretorium verbum cum Patritio pactam fuiſſe, repaculo nullo tenendam, quin expedite, & commode in ſuſceptae Chriſtianae legis exercitiis occuparetur.

Nunc vero quoniam infideles obſtinatiſſimi facti ſunt: & Chriſtianorum fides elanguit: caritasque remiſſa eſt: adeoque veroſimilius ſit perverſionis, quam ſanctae eonverſionis periculum: nonniſi ſummi Eccleſiae Paſtoris plscito peculiariſſimo, vel privilegio etbnco nubere poteſt Cbriſtiana.

II. Sciſcitaberis tandem ad commentarii huius complementum: An Monnicae eoniugium fuerit ex ipſius parte ſacramentum? Inficiantur Theologorum nonnulli duobus praecipue momentis; quorum primum eſt; Contractus nequit adhaerere uni, & nou alteri: aut igitur matrimonium ex utriusque coniugis parte ſacramentum eſt: aut ex neutrius. Alterum; Mutuus adſenſus ſacramenti huius materia eſt: ſacramenti autem materia adſenſu infidelis nou gignitur: nee ergo fidelis. Verum longe gravior, & aequior videtur plurium aliorum Theologorum oppoſita opinio. Quis enim ſibi ſuadeat, tot Chriſtianas graves, & religioſiſſimas feminas, & ſummis nempe, virtutibus, & miraculis claras hoc ſacramento deſtitutas? Ex quarum inquam Sponſalibus viris, & toti Eeeleſiae divina Ingentia bona obvenere; lege Clotildae, Ceciliae, aliarumque feminarum, quas ſupra laudavimus hiſtorias. Nec eſſet cur tanta auctoritate 1. Cor. 7. 14. clamaret Apoſtolus, *Sanctificatus eſt vir infidelis per mulierem fidelem: & ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem.* Propter ſanctitatem perſonarum inquiunt nonnulli; At propter ſanctitatem perſonarum, & ſacramenti ſubſumunt graviſſimi

(1) An. 232.
(2) An. 303.
(3) An. 494.
(4) Circa an. 625.
(5) Obiit an. 959.

mi alii Theologi. Binae autem difficultates, quae initio obiiciebantur, solvuntur quam facile. Uterque enim coniux capax est Matrimonium ut contractum inire: solus autem Christianus ut sacramentum; Adeoque nil mirum si posterior haec ratio adtingatur ab uno, quin etiam ab altero: prior vero aut ab utroque, aut a nullo. Quemadmodum si eadem actio mala a duobus veniat adultis (ignorantia, aliisve circumstantiis praecisis) aut uterque peccabit, aut neuter. At si unus sit adultae, alter infantilis, seu Innocentis aetatis, ille erit reus: hic ne quidem discussa caussa, absolvetur. Quamvis autem ethnici adsensus materiam sacramenti pro ipso gignere nequeat, bene vero pro Christiano; cum enim hic sacramenti sit capax, exigaturque ut coniugii contractum ineat: hoc ex illius adsensu resultante: fit ut ipsi Christiano & sacramenti ratio adcedat.

(k) *Vellem scire &c. quo consilia &c.* = Nec ego discipulorum tuorum minimus: nec mortalium quispiam divina minime persusus luce te docere potest Augustine magistrorum omnium excellentissime. Adhuc, si velis, dicam quod sentio. Bono tuo sacra lotio in aliud tempus reiecta est; Quantum enim humanae coniecturae suadent: talis erat indoles tua, ita mala concivium consilia, tot undique perstrepentes occasiones periculosissimae: ut etiam Baptismate confortatum verisimiliter pellexissent Veneris lenocinia, suisque reticulis Manichaei implicavissent. Iam vero tecum alta mente philosophare, & considera, quanto periculosius, & damnabilius divino illo caractere consecratam animam tuam inquinasses! Quis enim nesciat, quam fortius consecratorum, ac saecularium hominum peccata Numinis iram provocent?

Nec tibi parum videatur, quod Manichaeorum omnium stolidissima haeresi dementatus, non adhuc omnino, & proprie illis adcensearis, quos haereticos appellamus.(1) Quum enim talis proprie dicatur qui Christiano caractere insignitus Ecclesiae dogmata infringit, vel corrumpit: tu qui cum Manichaeis blasphemasti non adhuc sacro tinctus baptismate, delusus pro ea aetate ab emunctae naris Theologis appellaberis, non verus haereticus. Sed & illud dilationis commodum maximum censeo: quod aliquando tandem bene illuminatus, & culparum tuarum poenitudine adfectus, earum sarcinam tum quoad iram, & turpitudinem: tum quoad flagelli reatum divina lotione prorsus abieceris. Dic autem mihi; si post Baptismum, caracteris in aeternum non iterandi parentem, magnis lethalibus illis ictibus te sauciasses, qua poenitentia, quo ferreo cingulo, hircoque cilicio te ita bene sanavisses, ut posses tuto clamare, quemadmodum frequenter divina pompa solvisti, tibi & peccatis illis nihil amplius quid esse, tum si turpitudo: tum si poena aut aeternitatis, aut temporis expendatur? Qua alia poenitentia: etiam sacramento sociata, animam tuam a foeda, & putrescente lepra illa ita mundasses, ut certissimus fieres, innocentis eam infantis candori nihil concedere?

(l) *Sine illum, faciat quod vult, nondum &c.* = Ita cum omnibus editis & etiam Vet. Benedictini: qui tamen enuntiant, abesse, *quod vult* a MSS. optimis. Verum non abest a MSS. 2. S. Mar. 3. S.Cr. Car. Ricar. & Fes. licet posterior hic pro *quod*, habeat, *quo*. Abest tamen a MS. S. Mar. & ab optimo S. Cr. (etsi hic corrigatur manu forte aliena) & MS. Med. Utraque lectio eumdem sensum complectitur, textuique est aeque conformis. Nisi quod nostra naturalior, & usitatior videtur.

Quod Lectorem monitum volumus, est, populares, fatuas imprudentes eas voces Monnicae non tribuendas: cuius in Baptismatis dilatione prudentiam demirati sumus; sanctitatem vero ubique fulgentem hae Confessiones satis depingunt. Immo ubicumque in malam partem nominantur maiores, cave ne eos inter & Monnicam comprehensam suspiceris. Maiores illi fuere, Pater, magistri, & etiam populi Aristarchi, qui solent quisquilias pro oraculis vendere.

(m) *Et terram per eos unde postea formarer &c.* = Sequimur Benedictinos, quos audire iuvat. „ Ita legit Arn. nec „ aliter ferunt plerique MSS. sed varia „ labes huic loco illata est in editis, „ e quibus Am. Er. & Lov. sic habent: „ *& tibi tam eos*. Bad. porro, *& terra per eos*. Alii particula interposita, „ *& terram magis per eos*. Quam tamen „ particulam non ineleganter interdum „ subintelligendam reliquit Augustinus.] Nobiscum sunt etiam Vet. & MSS. 13. Som. cum illis est, qui particulam interponunt.

(1) Quod fuse ostendit Ludovicus ab Angel. l. 1. vitae, c. 8. per totum.

Henricus Wangnereck Lovaniensium lectionem sequutus, huiusmodi ad hunc locum commentarium habet. „ Locus obscurus, & forte mendosus. Ego hunc „ sensum eruo. Mater *tibi* Domine *tam* „ *eas* fluctus tentationum, quos impende„ re mihi noverat, *unde* (sive per quos) „ postea *formarer* (sive erudirer) ad ve„ ram fidem, & virtutem, commenda„ bat, *quam ipsam iam effigiem* animae „ meae, qualem forte praevidebat in fide „ Catholica. „

Ego vero iuxta eam lectionem hunc sensum ex integro darem. Noverat eos, qui impendebant tentationum fluctus illa Mater: & tibi tam eos, quibus sedatis, bene in spiritu formarer, vincendos, quam ipsam iam effigiem (hoc est sanctitatem adquisitam) conservandam committere volebat.

Pro Badii lectione sic dicerem. Territa magnis illis tentationum fluctibus, sacri Baptismatis tempus, quo postea in spiritu formarer (seu mundarer) & ipsam iam effigiem (mundiciam baptismate datam) tibi committere volebat.

At ex lectione, quam praetulimus, depromendus est verus sensus. Et primo quid *Ionnes Phaereponus* censeat, videamus. *Terram* inquit, *vatare videtur. Augustinus naturam humanam corruptam, quae nihil, nisi terrestria spirat; effigiem vero imaginem Dei, per baptismum renovatam, atque instauratam. Vide n. 21. sub finem.* Terra humanam naturam corruptam: effigie animam Baptismate detersam insinuari, mordicus inficari non placet. Sed quid inde? Dubium potissimum, & quod maxime quaeritur est: non quid duo illa verba significent: sed qualis sit integrae propositionis textura: quam obscuram, & pendulam facit mira lectionum varietas.

Dicimus ergo: Videtur ne tibi duas eius propositionis partes mutuo se intueri, & idem ex aequo adfirmare; Vel potius invicem digladiari: adeo ut quod una evertit, altera statuat? Si primum te iudicium occupet, hunc sensum conficies, particula, *tam*, subintellecta. Videns Mater tentationum fluctus, tibi commendabat tam fragilitatis meae terram per eorum depressionem, qua facta, postea per Baptismum reformarer: quam ipsam reformationem, effigiem, pulcritudinem Baptismi virtute caussatam. Si vero altera tibi opinio adrideat: subintellecta particula, *magis*, quam nonnulli codices expresse addunt: ita Augustini sermonem excipere poteris. Videns tentationum fluctos, non adeo tibi Baptismatis tempus commendabat: utpote quae optime noverat (circumstantiis sublatis) expedire citius sacrum illud indulgere lavacrum; sed magis, & potissimum fragilitatis meae terram per eos, nempe per eorumdem fluctuum depressionem: seu dum eos deprimendos tibi commendaret.

Nisi forte, *unde*, non ad tentationum fluctus, sed ad terram referatur; ut sit sensus: Commendabat tibi terram fragilitatis per eos, unde, idest, ex qua terra postea formarer. Quod duobus modis intelligi potest: Aut quod formandus esset ex humanitate, tentationes in usum bonum versura (quod non male de tentationibus erudientibus supra expendebat Henricus.) Aut quod ex eadem humanitate, seu fragilitate; si tentationes aliquando tandem insigni victoria exsuperentur, & fragilitas quadam velut, ut Philosophi loquuntur, antiparistasi in fortitudinem verteretur. Quemadmodum recens paries, ex circumfluentibus aquis induratur; pollentque frigore, & humescunt, solis calidis, & siccis radiis obsidentibus terrae cavernae.

Ex datis expositionibus seligat quilibet quam mavult; aut etiam ex omnibus simul iunctis pinguem latam unam componat. Si quis autem novam, planioremque, & textui magis conformem excogitaverit; gaudebit, & nos etiam secum laetari patietur.

CA-

CAPUT XII.

ARGUMENTUM.

Se in pueritia studiis minus propensum, vano maiorum, bono, altoque Dei consilio magnis poenis inflexum, quasi nolentem duo simul sumsisse bona: litterarum splendorem, & condignam, utilemque inordinati animi poenam.

N ipsa tamen pueritia, de qua mihi minus, quam de adolescentia metuebatur non amabam litteras, & me in eas urgeri oderam; & urgebar tamen, & bene mihi fiebat, nec faciebam ego bene: non enim discerem, nisi cogerer. Nemo autem invitus bene facit, etiamsi (*a*) bonum est, quod facit. Nec qui me urgebant, bene faciebant: Sed bene mihi fiebat abs te, Deus meus. Illi enim non intuebantur, quo referrem (*b*), quod me discere cogebant, praeterquam ad satiandas insatiabiles cupiditates copiosae inopiae, & ignominiosae gloriae. Tu vero cui numerati sunt capilli capitis nostri, errore omnium, qui mihi instabant, ut discerem, utebaris ad utilitatem meam: meo autem, qui discere nolebam, utebaris ad poenam meam: qua plecti non eram indignus tantillus puer (*c*), & tantus peccator. Ita de non benefacientibus, tu bene faciebas mihi, & de peccante meipso, iuste retribuebas mihi. Iussisti enim, & sic est: ut poena sua (*d*) sibi sit omnis inordinatus animus.

(*a*) *Nema autem invitus bene facit, etiamsi &c.* = Pater Henricus ita hunc locum dilucidat. „ Verum hoc est de „ eo, qui simpliciter est invitus, ita ut „ deliberate habeat voluntatem non fa- „ ciendi bonum, nisi cogeretur. Cui e- „ nim vel indeliberato motu voluntatis, „ vel tantum secundum partem sensiti- „ vam displicet bonum, ad quod cogi- „ tur, is male non facit. Ita Susanna (1) „ etsi metu mortis fluctuaret carne, „ mente tamen firmiter, & sancte con- „ clusit: *Melius esse sibi absque opere „ incidere in manus hominum, quam pec- „ care in conspectu Domini.* Immo raro „ quis tam perfectus est, ut in actibus „ virtutum difficilioribus non sit invitus „ secundum quod, nec propter luctam „ carnis, & spiritus, motum operi suo „ contrarium sentiat.

Bene quidem, si ad Lectorem a caespitationis periculo semovendum. At perperam si forte ad Augustini pueri studia laudanda, *Invitus* enim heic pro coacto ponitur; manifestum est autem coactionem libertatem, laudis fontem evertere. Adtende ipsa verba S. Doctoris. *Non amabam litteras, & me in eas urgeri oderam, & urgebar tamen &c. Non enim discerem, nisi cogerer.* Immo integrum negotium expedit ea peremtoria sententia: *Nec faciebam ego bene.*

II. Iansenius Yprensis antistes t. 3. lib. 5. de Gratia Christi Salvatoris pag. 252. col. 2. & alii nonnulli ex hac Augustini sententia quaedam deducere conantur in fructum adtritionis Poenitentiae sacramento sociatae. Perperam tamen: neque enim adtritio ab homine invito, seu non libero est. At inquiunt: Adtritus flagelli timore, & amore praemii culpam exhorret, non igitur libere. At subsumo ego: Idem argumentum in contritionem, seu dolorem perfectum confici potest: Adtritus enim flagellum, vel poenam (utique non naturalis, sed superni ordinis) inspicit; contritus Dei, peccatum inhibentis pulcritudinem, seu merita, vel amicitiam; igitur vel neuter peccatum recta detestatur, vel uterque.

Sci-

(1) Daniel. 12. 23.

Seilicet, non modus, fed motivum adtritum, a contrito dividit: ille motivo honefto, & religiofo: hic honeftiffimo, & religiofiffimo peccatum deteftatur. Qua obfervatione plurimae rigidorum Theologotum diffieultates, ex equivoeo conceptae diffolvuntur: qualis eft illa (eui fimiles innumeras eongerunt:) fi adtritus ex timore peccatum odit, poenis ergo femotis, peceatum amaret. Dicimus nos, fi eontritus ex amure &e. Quaerimus inde, quid exigatur ut peecator in poenitentiae faeramento iuftificetur? Amor, inquiunt. Atqui amor etiam extra facramentum iuftificat. Non omnis amor, refpondent, iuftifieat, fed tantum perfectus: ad facramentum autem fuffieit imperfectus. Faveant tamen exponere, ne verbis ludere videantur, quis fit amor imperfectus? Ille, dicunt, qui divino infigni aeftu non pollet. At pueriles hae, similefque diftinctiones quifquiliae videntur; neque enim rerum natura ex gradibus, vel intenfione: fed ex effentia fpectatur; fi ergo gemini amores illi abfolute, & fimplieiter amotes funt: vel uterque ab anima, quae oppofitas fotmas non patitur, lethale propulfabit: vel neuter. Sie gratiae ipfae, quas habituales voeamus, non eiusdem funt gradus, vel intenfionis: Immo fi Virginis, vulgaris iufti gratiae eonferas, fateberis vaftiffimam totius orbis molem arenae grano a te eomparatam; & tamen quia habitualis gratiae, & peccati naturae opponuntur: dic mihi an fierl poffit, ut vel minima ultimi iufti gratia fecum lethale patiatur?

Verum de ea quaeftione, quae iudieio noftto ex Auguftini fenteutiis in utramque partem agitari poteft, difputant paffim Theologi. Hoe tantum diqimus; Si ad iuftificationem etiam in Poenitentiae faeramento obtinendam eontritio, ideft amor, vel perfectus, vel imperfectus defideratur: pauei admodum peccatorea lethales maeulas eluunt, & iufticantur.

(*b*) *Nan intuebantur, qua referrem.* = Ita Benedictini, & ante ipfos Vet. Am. 4. e noftris MSS. & cudicum plerique. MS. Fef. & unus S. Mar. *quod referrem*. MS. Med. & optim. S. Cr. *quid ferrem*. Ricar. *referreut*. Lyrenfia, & tres e noftris, *referretur*.

Parum abfuit, quin Lyr. eodicis lectionem praeferremus; Ea quippe obvium fenfum, difputationi confotmem gignit. Dixerat enim Auguftinus bene fibi factum: *Bene mihi fiebat*. Male ipfum, vel non bene feciffe: *Nec faciebam ega bene*. Nee bene maiorea: *Nec qui me urgebaut, bene faciebuut*. Bene tamen Deum: *Sed bene mihi fiebat abs te Deus meus*. Satis vero expofuerat, eur ipfe ftudens, bonum faeiens, non bene faceret: quia videlicet nimis invite: ad laudem enim duo exiguntur: & quod bonum, & quod non omnino invite illud agamus. Nunc autem prodit cur maiores bonum facientes, ftudium commeudantes, non bene facereut: quia *non intuebantur qua referretur*. Quod triplicem feufum babere poteft: Quo referatur ftudium ipfius natura fpectata (quae eft ad illuminandum intellectum). Quo referri poffit ab homine honefto. Et tandem. Quo referretur a Deo. Et pofteriorem hune fenfum iuxta Auguftini propofitum, omuinum verofimillimum arbitramur. Verum noluimus uni codici fidere; maxime quod ex communi lectione fimilis fenfus erui poffit, fi, *quo referrem*, ita exeipiatur: quo referre poffem.

(*c*) *Tantillus puer.* = Verba haec fcioli quidam laudare folent, sd oftendendum Auguftinum minimo breviffimo praeditum corpore; & nos ipfi a cuiufdam Academiae, cuius nomini parcimus, Praefide in publico folemni circulo, Inflatis buccis, non fine ftomachi motu iactata olim audivimus, dum eadem de re, circumftantibus plaudentibus mirum ille in modum fabularetur. Quale autem oleum e duriffimo lapide? De annorum, non de corporis quantitate loquitur Auguftinus. Volens enim oftendere, digno, iuftove Dei iudicio acri fe flagello perftrictum, Lectorem commouet, fe fuiffe quidem eo tempore parvum annis, vel actate, at magnum malitia; ut fic nempe fuo infiftat propofito. quod eft: Deum adtollere, & incufare feipfum.

Sed quaenam corporis illa brevitas? Monftruofa, dicunt qui fufius eam fabellam egerunt. Nec arbitreris pueris eamdem venditatam in angulo, ut enim alios praeteream, quorum & ipfa nomina mihi exciderunt, P. M. Angelus Formeutini Senenfis Carmelita de obfervantia die 28. Augufti, S. Doctori facra, an. 1676. Venetiis in ecclefia Monialium S. Bernardi in Murano publice eam decantavit! Do ipfa eius verba, quae habentur Serm. 3. in ordine, 2. de S. Doctore, euius propufitio, vulgo, adfumptum: *Il Pimmeo graude*, (Pygmaeus magnus). Et mimicum thema: *Quid nave affert Africa?* Haec inquam

quam ibi legere est „ Tal Dama in „ sonoia (*De Monaita loquitur*) che „ tra tanti fasci colle bracc a in croce „ al petto unite a passi d' umiltà ver. „ so il cielo s' incamina. M' iotendete, „ costei, che senza vestire l' abito, „ nell' abito non meno che nel nome „ su glo iosissima Monica tra calori dell' „ Africa ha dato alla luce un Pimmeo, „ ha partorito Agostino, uomo di cor. „ po al picciolo, che dubbitando di „ muovere a stomaco chi lo mira, „ mentre ancor lui con formole di mo- „ destia la matrigna natura rampogna, „ di se medesimo proferisce: *Quaeso per* „ *Dominum, ne vos homuncionis foeditas* „ *offendat*. (*signans in margine serm. de transfiguratione Domini*.) Non fu „ dunque mio puro capriccio, nè sen- „ za fondamento vi proposi Agostino un „ vero pusillo pimmeo, mentre l' istes- „ so anco altrove lo conferma, e pre- „ ga: *Obsecro vos Fratres, ut oretis* „ *pro me exiguo, & pisillo* (*& innuit* „ *serm. 6. inter tommunes*.)

Egregie disertissime orator, & historice fidelissime! Tu non ex illis es, qui in somnium declamant: decantas, & probas; emis, & solvis; Augustinum sordidum pygmaeum nobis occentas, & ipsum Augustinum in testem advocas! Quid amplius? Verum laudata verba in nul o aot genuinorum, aut apocryphorum sermonum reperire potui. At quidquid sit de sermonibus illis forte in somnio confictis; Qualis tua simplicitas, ne dicam, oscitantia, ut mysticas Doctorum summi expressiones caecis excipies oculis, metaphoras a rei veritate nullo pacto secernas? Homunculus Augustinus (ut ipsius humilitati videbatur) quia non eximiis naturae dotibus exornatus (1); Foedus ex culpis; Exiguus autem, & pusillus meritis, non corpore: *Unde me multa interrogabat homuncionem inexpertum*, Lib. 9, Conf. c. 3. n. 2. *Recordari volo transactas foeditates meas, & carnales corruptiones animae meae*, Lib. 2. Conf. c. 1. initio. *His igitur praetermissis, loquamur aliquid in laudibus foecatissimae Virginis. Sed quid nos tantilli, quid actione pusilli, quid in eius laudibus referemus, tum &c.* Recentior quidam sub Augustioi nomine Serm. 208. (Olim, de sanctis 35. & post in Appendice 83.) n. 4. usitatae obviae huiosmodi metaphorae sunt, modestis quoque ethnicis familiares.

Cur non saltem illud observasti: non decere admodum, immo prorsus dedecere hominem sanctum, atque gravissimum divina pandentem oracula numerosissimo diversae aetatis, & conditionis, diversique genii subiecto populo corporis exiguitatem obiicere, canere naeoias, & conqueri? Quis unquam vidit aut etiam mulierculam devotam, & piam coram magno populo ea se deprimentem ratione, quod tantillum sit corpus fortita? & tamen ism primus, & unus (si humano more loqoamur) mulierculorum splendor, & typhus corporis bona proportio, & pulcritudo censetur, De qua tamen viros inter, maxime graves, & studiis immersos (pietatis iuribus etiam praecisis) aut disputare, aut etiam verbom. habere piaculum est, Et si velis per summam iniuriam, a sutoribus etiam exsufflandam Augustino Philosophorum summo, natura, genioque viro muliebrem dare mollitiem; dicas quaeso, cor nunc capite canus, a terreois avulsus, tiara insignitos, maximis distentus negotiis, divinisque charismatibus mirum io modum persusus de corporis brevitate doleat, de qua tamen, ut ex Confessionibus hisce, in quibus vetustarum suarum qoisquiliarum nullam non pinxit, cooiicere est, nullo modo curavit, dum iuvenilibus, fervidis, otiosis annis, religione, & fide contemtis praeceps Veneris campum percorreret?

Quod si de sui corporis forma nihil curavit Augustinus: cur noo curaverunt saeculares amici? Cur tot vanissioi iuveoes conversatione: cur tot lasciviae venustae puellae amore captae sunt pusilli, foedi, monstroosi pygmaei?

Dicat etiam eruditus Orator, cur Augustinus ex mi s doctrini ,divinisque concionibus populom rapiens, huncce suspicatus sit a brevitate corpor.s offensum iri?

Istud tandem aenigma sagacissimus homo nobis edisserat: Cur lutulento pro pygmaeo religiosi populi divinae preces postulatae sint? ut ne ipsi earum intuitu Numen procerum venustum corpus indolgeret?

Quanquam erit gravis iudicii Lector, qui dicat, nec immerito, frustra, & nimis otiose tot arma parata ad muscam fugandam,

I. Con-

(1) Vide Tract. 9. in cap. 5. epist. Ioan. n. 9. ubi late de hac mephora.

I. Continere tamen me nec possum, nec forte debeo, quin alteram eiusdem Oratoria fabellam exsufflem. Praecedenti portento, equidem magno addit maximum, ut ex hoc illi probabilitatem conciliet, & morem nullo negotio deglotiat populus qui devoravit camelum. En eius verba paulo ante expugnata posita. „ Benchè è vero che per le folte selve „ dell' Asia vagano fin adesso di molti, „ i quali per condire, credo io, l' e„ strema insipidezza portata dall' utero „ onde non meno di senno, che privi „ di testa, coll' occhi nel petto escito„ no nella continoa raccolta del pepe „ impiegati Plinio gli vidde, e l' istesso „ nostro Agostino non senza stupore ce li „ trovò. *Ego iam episcopus Hipponensis „ eram, & cum quibusdam Christi ser„ vis ad Etyopiam perrexi, ut eis Chri„ sti evangelium praedicarem: & vidimus „ ibi multos homines, & mulieres capita „ non habentes, sed oculos grossos in pe„ ctore fixos, caetera membra habentes „ nobis aequalia*. Signatque Serm. 37.

Iam Angele te phalerarum mercatorem prodis & liberalem, & prodigum. Et nos quidem parvuli haec a vetolis audiebamus olim ad ignem: & iam tum crepitantibus buccis ridebamus; nunc autem iuventute cadente aba cachinnis a te audiemus oratore, si superis placet, gravissimo, qui nedum Plinii, viri equidem eruditi, sed qui eum plurima, & fere omnia complecti vellet, & nimis cuiuscumque hominis testimonio deferret, suisque experientiis imperfectis, & ad liquidum raro deductis fideret, centum historias scribens, nonagies fabulatus est: nedum inquam huius, sed & Augustini Philosophorum summi testimonium, & quidem oculare laudas? Fateor in laudato Serm. 37. qui est ad Fratres in Eremo (1) *Quod sacerdotes se debeant exhibere sicut Dei ministros, & cavere &c.* sub finem ea verba haberi: immo & haec: *Vidimus & in inferioribus partibus Aethiopiae homines unum oculum tantum in fronte habentes*. Sed ad omnem fontem Angele caecis oculis, potas, & lutulentam haustam aquam mundo propinas? Perspectum est etiam modestissimis Criticis omnibus, male consarcinatum semonem illum (ut etiam fere omnes ad Fratres in Eremo) ab obscurissimi nominis homuncione per summam iniuriam Augustino suppositum; id suadent hominum gravissimorum magnos consensus: & ipsius sermonis phalerae nec delirae anui vendendae: stupida cogitata, frigidaeque sententiae, eloquutionis forma, stylique barbaries; tam denique nonnisi ab insano, vel ab eo, qui nunquam Augustini nomen audivit, eidem S. Doctori emunctae naris philosopho, theologo gravissimo, rhetori diserto, & acri tribuenda.

Monent autem in eiusdem Sermonis laterali margine diligentissimi Benedictini Patres. „ Hic observat Lupus Augusti„ num profectum nunquam fuisse in „ Mauritaniam paganam, sed tantum in „ Christianam; non praedicationis gratia, „ sed ad componenda quaedam negotia „ a Zozymo legatum. Hunc vero apo„ stolatum manifestissimam imposturam „ esse, ut indicat epist. nunc 199. (2) „ n. 46. eo certius quod a sene con„ scripta sit. „ Ecce, *inquit Lupus*, Au„ gust. l. 16. de civit. Dei c. 8. in se„ nectute a se scripto, talia hominum „ monstra dicit a se visa, non in Aethio„ pia, sed in opere musivo Carthagin. „ Neque dicit ea esse: sed *ferunt esse*, „ sed *Gentium narrat historia*, solita „ utique mendaciis scatere.] Observa etiam quid dicat Augustinus Lib. 16. de Civit. Dei, c. 8. n. 1. ubi postquam varia monstrorum genera numerasset, iuxta *gentium historiam*, subsumit: *Sed omnia genera hominum, quae dicuntur esse, credere non est necesse*. Id unum contendit omne hominum genus, quod etiam fingere possis, ab Adamo descendere: *Verum quisquis uspiam nascitur homo, idest animal rationale mortale, quamlibet nostris inusitatam sensibus gerat corporis formam, seu colorem, sive motum, sive sonum, sive qualibet vi, qualibet parte, qualibet qualitate naturae, ex illo uno protoplasto originem ducere, nullus fidelium dubitaverit*. Cur tam opportuna occasione monstra omnium curiosissima, & quidem curiosis scribens a se visa esse non prodidit?

Tibi autem, Angele, in Criticae arte nec leviter tincto suspicionem nullam ingessit, quod fictos Augustinus Hypponensi populo missionem illam ceu ipsi ignotam decantet? Quali autem portento factum est, ut magni Augustini cuius nomen a solis orto usque ad occasum resonabat, asperum longum iter, eaque odiosa causata absentia subiectum gre-

(1) In Appendice t. 6.

(2) Olim 80. ad Hesychium episc. c. 12. initio.

gregem, propriam Ecclesiam, fratres latuerint?

Et haec in fabulam: inque virum qui divinum praedicationis munus in histrioniam verterat. De reliquis autem eiusdem levis iudicii hominis naeniis, minime ad rem nostram spectantibus, quibus praedictum sermonem, aliosque consersit, nec mussitamus; optamusque omnium oculos fugere crassas, sordidas, & cuiuscumque paululum modesti hominis auribus durissimas metaphoras illas, vel expressiones, quibus Davidis Bersabeae venustate capti, eamque iamiam reposcentis implicamenta in exordio sermonis pro S. Antonio Ulyssipponensi, vulgo Patavino descripsit.

II. Sciscitaberis tamen; quid serio dicendum sit: Fuit ne Augustinus non quidem pygmaeus: non foedus homuncio: sed corpore admodum brevis? Id enim prorsus exploratum videtur; iamque illud de Macedonum Rege, *Magnus Alexander corpore parvus erat*, communi sensu ad Augustinum translatum sit.

Respondemus opinionem illam vulgi rumori tantum innixam, etsi ceu proverbium iam praedicari solitam, minime substineri posse. Duplici id momento stabilimus: uno quidem non contemnendo: altero prorsus ineluctabili.

Primum ex ipsius Augustini imagine, ex vetustissima, Mediolani adservata, quam prototomam (prototipo) dicunt, retracta petitur. Obiicit nobis illa Augustinum, Manichaeorum, ut populus cantat; ut nobis videtur, Orientalium more indutum (vestito alla Levantina) iuvenem animo, menteque suspensum, & agitatum; naturae vivacis, & igneae; corporis autem etsi potius fusci (brunetto) delicatissimi tamen, & formosi: nec in latitudinem, nec in longitudinem adeo producti, & etiam fortassis in brevitatem nonnihil tendentis, sed quantum vix sat esse potest, ut illi adagio plaudas: *Homo longus raro sapiens*.

Alterum momentum longe gravissimum quod difficultatem, seu dubitationem omnem tollit, a nemine adhuc observatum, petitur ex lib. de Vita Beata disp. 1. diei, n. 15. ubi ita loquitur Augustinus. *Quasi vero, inquam, longum aliquid nos quaeramus, praesertim adversus Alypium: nam non mediocriter parva ista esse fortia, & utilia, satis sibi ipse de suo corpore argumentaretur*. En brevitas corporis Alypii religioso ioco ab Augustino in litterariam scenam inducta, quod perperam, & stulte, & colloquutorum cachinnis fecisset, si & ipse corpore fuisset admodum brevis.

Et haec pro ea Augustini expressione, *Tantillus puer, & tantus peccator*. Ex qua levis cutaneae meditationis homines deducebant fabellas: & ex iis alii fabulas magnas decantabant.

(d) *Iussisti enim, & sic est, ut poena sua &c.* = Non est cur de scholastica arida quaestione illa: possit ne peccatum per se, & proprie in semetipsum poenae munus obire, pluribus heic disputemus. Quod habet S. Thomas 1. 2. q. 87. ar. 2. non modicam rei illi lucem conciliat. „ De peccato, *inquit*,
„ dupliciter loqui possumus, per se scilicet, & per accidens. Per se quidem
„ nullo modo peccatum potest esse poena
„ peccati: peccatum enim per se considератur secundum quod egreditur a volun-
„ tate, sic enim habet rationem culpae;
„ de ratione autem poenae est quod sit
„ contra voluntatem &c. Per accidens au-
„ tem peccatum potest esse poena peccati
„ tripliciter; Primo quidem ex parte caus-
„ sae, quae est remotio prohibentis: sunt
„ enim causae inclinantes ad peccatum,
„ passiones, tentatio diaboli, & alia
„ huiusmodi, quae quidem causae im-
„ pediuntur per auxilium divinae gra-
„ tiae, quae subtrahitur per peccatum:
„ unde cum ipsa subtractio gratiae sit
„ quaedam poena, & a Deo, sequitur,
„ quod per accidens etiam peccatum
„ quod ex hoc sequitur, poena dicatur.
„ Et hoc modo loquitur Apostolus Rom.
„ 1. dicens, Propter quod tradidit eos
„ Deus in desideria cordis eorum, quae
„ sunt animae passiones; quia scilicet
„ deserti homines ab auxilio divinae gra-
„ tiae, vincuntur a passionibus; & hoc
„ modo semper peccatum dicitur esse
„ poena praecedentis peccati. Alio mo-
„ do ex parte substantiae actus, quae
„ afflictionem inducit, sive sit actus in-
„ terior, ut patet in ipsa ira, & invidia;
„ sive actus exterior, ut patet cum ali-
„ qui gravi labore opprimuntur, &
„ damno, ut expleant actum peccati,
„ secundum illud Sap. 5. Lassati sumus
„ in via iniquitatis. Tertio modo ex
„ parte effectus, ut scilicet aliquod pec-
„ catum dicatur poena ex parte effectus
„ consequentis; sed his duobus ultimis
„ modis unum peccatum non solum est
„ poena praecedentis peccati, sed etiam
„ sui.] Commodum non loquitur heic Augustinus omnino de ipso peccato, sed de consequentibus; de maiorum puta acribus reprehensionibus; & praeceptorum ferulis, quibus perstringebatur pro-

pter

pter studiorum contemtum; iisque Deus utebatur ad eius culpas puniendas.

His, similibusque amplis phrasibus inordinatum animum sibi poenam esse tradit saepe saepius alibi S. Doctor. Lib. 3. contra Litteras Petiliani Donat. episc. cap. 7. n. 8. post med. *Si autem non aurem solam percutit iracundia criminantis, verum etiam conscientiam mordet veritas criminis, quid mihi prodest, si me continuis laudibus totus mundus adulet?* Lib. 4. Operis Imperf. contra Iulianum cap. vel argum. 108. *Si tamen peccatum tantummodo peccatum sit, non etiam poena &c.* In Psalm. 36. serm. 2. ad v. 20. n. 10. „ Quid autem facit „ malus homo cum coeperit tribulari? „ Foris nihil habet, ablata sunt omnia, „ in conscientia nullum solatium est; „ non est quo exeat, quia dura sunt; „ non est quo intret, quia mala „ sunt. Merito ei fit quod sequitur. „ *Quoniam peccatores peribunt*. Qui„ bus enim locus nusquam est, quo„ modo non peribunt? Consolatio non „ est in externis, non est in internis &c. „ non est bene illis secum: quia bene „ esse cum malo non potest. Quisquis „ autem malus est, male secum est: „ torqueatur necesse est sibi seipso tor„ mento. Ipse est enim poena sua, „ quem torquet conscientia sua. „] Qui plura desiderat;, videat eumdem Serm. 2. n. 3. Lib. 4. Oper. Imperf. contra Iul. cap. vel arg. 31. in Psal. 31. 34. 43. 45. & 93. & Contra Secundinum Manich. cap. 10. circa med. Item S. Ioann. Chrysost. Homil. 1. in epist. ad Rom. in fine pro conclusione morali: elegantissimam Homil. alteram, cuius argumentum: *Nemo laeditur nisi a semetipso*. Et Epist. 8. ad Olympiam, vel Olympiadem illustrem feminam. S. Gregorium Magnum in Psal. 143. In Ezechiel. Homil. 11. circa med. & 25. Moral. c. 13. Ludovicum Vives Epist. ad Adrianum sextum de Indicendo concilio; & Declam. 3. Ex quibus aliquid frigide cecinit Ludovicus Antonius Muratori cap. 8. Philosophiae moralis post initium.

Quae veritas ex scripturis etiam deducitur: puta ex l. 2. Reg. cap. 12. a v. 9. Psal. 68. v. 28. Ioan. Apost. epist. 1. c. 3. v. 20. & c. 4. v. 18. Quamque & Ethnici agnovere: Iunius Iuvenalis Satyra 13. a v. 193.

„ . . . . . Quos divi conscientia facti
„ Mens habet attonitos? & surdo ver-
„ bere caedit
„ Occultum quatiente animo tortore
„ flagellum?
„ Poena autem vehemens, ac multo
„ saevior illis,
„ Quas & Caeditius gravis invenit,
„ aut Rhadamanthus
„ Nocte, dieque suum gestare in
„ pectore testem.

Merito igitur Augustinus dixit, *Iussisti enim, & sic est &c.* Vide c. 18. K. & l. 5. D.

C A P U T XIII.

A R G U M E N T U M.

Inordinato in studiis, & amoribus se puerum captum genio deplorat. Graecae enim eruditissimae dialecti, totiusque Grammaticae elementa ad humanum commercium necessaria contemnens: Deique amorem non curans; poeticis lascivis rapiebatur fabellis: malis amicis tenaci glutino iungebatur.

I. Uid autem erat caussae, cur Graecas litteras oderam, quibus puerulus imbuebar, ne nunc quidem mihi satis exploratum est (*a*). Adamaveram enim Latinas, non quas primi magistri, sed quas docent, qui Grammatici vocantur. Nam illas primas, ubi legere, & scribere & numerare discitur, non minus onerosas poenalesque habebam, quam omnes Graecas. Unde tamen & hoc, nisi de peccato & vanitate vitae, qua caro eram, & spiritus (*b*) ambulans & non re-

revertens? Nam utique meliores, quia certiores erant primae illae litterae (c), quibus fiebat in me, & factum eſt, & habeo illud, ut & legam, ſi quid ſcriptum invenio: & ſcribam ipſe, ſi quid volo, quam illae, quibus tenere cogebar Aeneae neſcio cuius errores (d), oblitus errorum meorum; & plorare Didonem mortuam, quia ſe occidit ob amorem (e); cum interea meipſum in his a te morientem, Deus vita mea, ſiccis oculis ferrem miſerrimus.

II. Quid enim miſerius miſero, non miſerante ſeipſum, & flente Didonis mortem, quae fiebat amando Aeneam, non flente autem mortem ſuam, quae fiebat non amando te, Deus lumen cordis mei (f), & panis oris intus animae meae, & virtus maritans mentem meam (g), & ſinum cogitationis meae (h)? Non te amabam, & fornicabar abs te (i), & fornicanti ſonabat undique, euge, euge. Amicitia enim huius mundi (k), fornicatio eſt abs te: Et euge, euge dicitur, ut pudeat, ſi non ita homo ſit. Et haec non flebam, ſed flebam Didonem exſtinctam, ferroque extrema ſecutam, ſequens ipſe extrema condita tua, relicto te (l), e terra iens in terram (m); & ſi prohiberer ea legere, dolerem, quia non legerem, quod dolerem (n). Talis dementia, honeſtiores, & uberiores litterae putabantur, quam illae quibus legere, & ſcribere didici.

III. Sed nunc in anima mea clamet, Deus meus, & veritas tua dicat mihi: Non eſt ita, non eſt ita; melior eſt prorſus doctrina illa prior. Nam ecce paratior ſum obliviſci errores Aeneae, atque omnia eiuſmodi, quam ſcribere, & legere. At enim vela pendent liminibus Grammaticarum ſcholarum; ſed non illa magis honorem ſecreti, quam tegumentum erroris ſignificant (o). Non clament adverſus me, quos iam non timeo, dum confiteor tibi quae vult anima mea, Deus meus: & adquieſco in reprehenſione malarum viarum mearum, ut diligam bonas vias tuas. Non clament adverſus me venditores Grammaticae, vel emtores (p); quia ſi proponam eis interrogans, utrum verum ſit, quod Aeneam aliquando Carthaginem veniſſe Poeta dicit? Indoctiores ſe neſcire reſpondebunt, doctiores autem (q) etiam negabunt verum eſſe. At ſi quaeram, quibus litteris ſcribatur Aeneae nomen, omnes mihi, qui haec didicerunt, verum reſpondebunt, ſecundum id pactum & placitum, quo inter ſe homines iſta ſigna firmarunt. Item, ſi quaeram, quid horum maiore vitae huius incommodo quiſque obliviſcatur, legere & ſcribere, an poetica illa figmenta? quis non videat, quid reſponſurus ſit, qui non eſt penitus oblitus ſui? Peccabam ergo puer, cum illa inania iſtis utilioribus amore praeponebam; vel potius iſta oderam, illa amabam. Iam vero unum, & unum duo, duo & duo quatuor, odioſa cantatio mihi erat (r); & dulciſſimum ſpectaculum vanitatis, equus ligneus plenus armatis; & Troiae incendium, atque ipſius umbra Creuſae.

(a) *Quid autem erat cauſſae, cur &c. ne nunc quidem mihi ſatis exploratum eſt.* = Iam vides Lector, ſi vigili animo adtendas, nequaquam Auguſtinum puerum in Graecae linguae ſtudio minus profeciſſe aut ingenii hebetudine, aut memoriae infelicitate: quaerit enim ſerio qua cauſſa illud oderit, qua cauſſa in eo torctus ſit. Cap. auem ſeq. non omnino reſolutus, ſed dubius, & velut ex problemate hanc cauſſam offert: *Difficultas ediſcendae peregrinae linguae &c.* Quod excipi poteſt aut de vera difficultate, generis tamen non perſonae; neque enim ab ingenio etiam ſummo, & ſupra modum feliciſſimo omnes ali-

cuius dialecti leges absque ulla prorsus difficultate perdisci possunt; Aut de difficultate, non a mente, sed a genio reluctante prognata: amicus enim genius salebrosas vias complanat: antipathicum autem & in planitie rupes, & saltus sibimetipsi fingit. Unde videmus saeculi homines vanitatibus immersos, & nobiles delicatas puellas viribus adamantinis, animosque tranquillo, & festivo in choreis, & saltationibus integras noctea consumere; qui tamen si vel praecepto coacti, Divini altaris honoribus, augusto legis nostrae Sacrificio, quod & Angelca rapit, adsint, post quartam horae partem torquentur, & vix non, scamno innixi elanguescunt, & cadunt; ita genii diversitate ludente, testudines habes inertes in brevi stadio, quos spatiosa in campestria agiles cervos: & homunciones in fuganda musca, quos gigantes in montibus subvertendis miratus fueras. Et posterior hic sensus sequentis cap. textui conformis est. Qui & testimonio cap. 9. n. 2. stabilitur. *Non enim deerat, Domine, memoria, vel ingenium, quae nos habere voluisti pro illa aetate satis; sed delectabat ludere.* Interim naturalis Augustiniani ingenii dotes in tuto sunt.

Iis autem, quae statim sequuntur lucem conciliabunt eruditi Benedictini: qui ad illa Lib. 2. de Ordine, cap. 12. n. 35. *Ergo utilitas numerandi magna necessitate animadversa est. Quibus duobus repertis, nata est illa librariorum, & calculonum professio, velut quaedam grammaticae infantia, quam Varro litterationem vocat &c.* haec habent in imo margine. „ Bad. & MSS. nonnulli habent, *calculorum*. Sed verius alii codices, *calculonum*. Hoc nomine, quod a lexicographis plerisque praetermissum est, vocabantur olim ludimagistri, qui primi pueros legendi, scribendi, & numerandi arte imbuendos suscipiebant; quo pertinet illud Iulii Capitolini in Pertinace, *Puer litteris elementariis, & calculo imbutus*. Item quod Augustinus lib. 1. Conf. c. 13. ait: *Adamaveram* litteras *latinas, non quas primi magistri, sed quas docent qui grammatici vocantur: nam illas primas, ubi legere, & scribere, & numerare discitur, non minus onerosas, poenalesque habebam*. Hinc demum intelliges illud Tertulliani lib. da Pallio in fine, *primus informatur litterarum, & primus emodatur vocis, & primus numerarum arenarius*.] Rusus autem Fest. in praefat. Breviarii rerum Rom. *Morem sequutur calculonum, qui ingentes summas aeris brevioribus explicant*.

(*b*) *Qua caro eram, & spiritus &c.* = Editi, & Benedictini, *quia caro eram*, qui tamen profitentur in imo margine. „ MSS. frequentes, *qua caro eram*.] Ita etiam 8. MSS. unde sumus in tuto. Cui lectioni ratio potissimum suffragatur: textui siquidem iungitur, & Davidis oraculum Psal. 77. v. 39. *Recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens, & non revertens*: non integrum advocat, sed aptat suae rei, ut sermonis cursum non retardet, vel frangat.

Henricus Wangnereck ita hunc locum exponit. „ Idest vitam habens mortalem, quae continuo progreditur a pueritia ad iuventutem, & non revertitur ad pueritiam, progreditur a iuventute ad senectutem, & non revertitur ad iuventutem; sed brevi compendio tendit ad mortem, a qua non revertitur ad vitam. „

Doctrina utique vera, & etiam communis; sed quid ad Augustini propositum, pueritiae suae ignaviam perstringentis, eamque non iniustum genium revocantis, sed in hoc quod *caro esset, & spiritus ambulans, & non revertens?* Iuvat adtendere, ut oraculum illud ipse Augustinus exponat. „ Ideo, inquit n. 24. eos vocando, & miserando per suam gratiam ipse revocavit, quia per seipsos redire non possent. Quomodo enim redit coro, spiritus ambulans, & non revertens, urgente se in ima, atque longinqua malorum pondere meritorum, nisi per electionem gratiae: quae non meritis tanquam merces (1) redditur, sed tanquam donum gratis datur, ut iustificetur impius, & redeat (2) ovis perdita: non tamen in viribus suis, sed in humeris reportata pastoris, quae se perdere potuit, dum sponte vagaretur, se autem invenire non potuit, nec omnino inveniretur, nisi pastoris misericordia quaereretur. Non enim & ille filius ad hanc ovem non pertinet, qui reversus in semetipsum dixit (3), Surgam, & ibo ad pstrem meum. Occulta itaque vocatione, & inspiratione etiam ipse quaesitus est, & resuscitatus nonnisi ab illo qui vivificat omnia: „ &

(1) Rom. 4. 4.
(2) Lucae 15. 5.
(3) Lucae 15. 18.

„ & inventus, a quo, nisi ab illo qui perrexit salvare, & quaerere quod perierat? Mortuus enim erat (1), & revixit: perierat, & inventus est. Nam & illa non levis, sic solvitur quaestio, quod in Proverbiis (2) scriptum est, cum de via iniquitatis Scriptura loqueretur: Omnes qui ambulant in ea non revertentur. Sic enim dictum est, quasi de iniquis omnibus desperandum sit: Scriptura vero gratiam commendavit: quia per seipsum homo potest in illa ambulare, non potest autem per seipsum redire, nisi gratia revocatus.] Quod sentit etiam lib. 9. de Genes. ad Litt. cap. 18. n. 33. ubi. „ Nam quod adtinet ad naturam iniqua sua voluntate depravatam, recursum per semetipsam non habet, sed per Dei gratiam, qua adiuvatur, & instauratur. Neque enim desperandi sunt homines in illa sententia, in qua scriptum est, omnes qui ambulant in ea, non revertentur. Dictum est enim secundum pondus iniquitatis suae, ut quod revertitur, qui revertitur, non sibi tribuat, sed gratie Dei, non ex operibus, ne forte extollatur.

Ex geminis cognatis hisce Augustini commentariis ipsum S. Doctorem quilibet exponere poterit.

(c) *Nam utique meliores, quia certiores erant primae litterae*, = Et hac ratione profecto negligentia tua perstringenda. Quid enim tantopere poeticis somniis inhiare, contemnere autem Grammaticae rudimenta: scientiarum omnium studiis necessaria, & humanae conversationi utilissima? Verum enim vero, si de his, quae tibi puerulo contigere tanto Augustine pudore suffunderis; quid si nostra aetate viveres, de viris humanis nedum, sed & Divinis caracteribus insignibus pronunciares, qui Homeri, Terentii, Ovidii, Francisci Petrarca, & similium nugarum mercatorum vanitatibus toti addicti, sacrae eruditionis paginas ne quidem summis labiis degustarunt? Pudet manifeste prodere quos in Christianorum nonnullis peculiari etiam foedere Deo iunctis, & profana stulta eruditione turgidis deprehendimus in re sacra lapsus, atque caespitationes. Et quidem nos etiam olim ea insania paululum abrepti sumus: quam tamen adulti prorsus evacuavimus; Quale enim meum decus, & bonum Laurae oculos, qui Franciscum Petrarca ad insaniam duxere suspicere: & interim non attendere arcanos Divinae providentiae intuitus, cuius est aeternos me triumphis destinare, & ad eos deferre? quodque gravissimum censeo: Poetarum scholae tot historiolis, longissimisque fabellis distenduntur, ut pluribus teneantur sudoribus, ac altissima Numinis oracula, & littera statim emergentia, a S. Genesi usque ad Apocalypsim, seu revelationem Ioannis; Iam vero dic mihi Ecclesiae fili, An non impudentia sit longe maxima, ac etiam phrenesis, longos sudores profundere, ut phantasmatibus turgeas, quos posses Spiritus-Sancti arcanis dicare: sicque aeternae sapientiae insigniri laureolis, & eadem, vastissima divina illa, qua Seraphim, luce perfundi?

I. At inquies: ex Ecclesiasticis hominibus non plurimos cernere est ea captos insania; eorum plerique in Theologica mentem advertunt.

Ita, ut vis, res se habeat; At quot sunt, maxime saeculi elapsi volumina, quae titulo ementito Theologiam tibi spondent: dum tamen intus nonnisi Metaphysicis conceptibus, & Logicis praecisionibus scateant? De Deo quidem, de Iesu, de Virgine, & Angelis in eis longissimas disputationes cernere est; & en Theologiae umbra. At quum te in disputationum secretiora insinuaveris, viderisque de Deo, & reliquis nonnisi minuta, arida, incertissima quaedam pronunciari, annon censebis paganam Philosophiam Theologiae coloribus tinctam? Quanquam non is ego sum, cui aetatis nostrae studia prorsus adrideant; Priora siquidem sapientiam intuebantur, at nimis, ut dicebamus, aridam, & ad ethnicorum genium accedentem; Nova autem quae rationis vi deposita, soliis historiis, & factis distenduntur, sapientiae, quae ex altissimus cussis est, adeoque Theologiae, quae maxima, & potissima est sapientia, nomine, & gloria se indigna produnt. Denique praecedentium saeculorum aliquod volumen crates ossea mihi videtur; plurium vero iuniorum libellos mille pictos fucis carneas machinas nullis sublentas ossibus appellare soleo. Is, meo iudicio, praestantissimi ingenii, & optimi studii vir esset, cui Theologiae palma, & gloria deberetur, qui aridis quaestiunculis nonnullis, aut depulsis, aut cursim tantum, & a longe insinuatis, graves acerrimas antiquorum rationes cum iunio-

(1) Ibidem 24.

(2) Prov. 2. 19.

niorum defaecata eruditione & luce conjungeret. Quae de antiqua etiam, & nova Filosophia invicem collatis, ut quilibet nonnihil eruditus sttim adtendet, expendi, & statui possent.

(*d*) *Aeneae nescio cuius errores.* = Qui magni Aeneae errores? Aut veri errores, aut vanitates, aut fabellae, quibus Aeneae historia a Poetis vel exornata, vel foedata est. *Nescio cuius*, inquit, non quod omnigenae eruditionis Doctor in Aeneae historia esset leviter tinctus; sed quod ita cursim, & aegre res profana innui deberet ab homine humana quaelibet, maxime hic contemnente. Ceterum ex ipso Augustino alibi eruditum agente plurima de Aenea habemus; puta ab Anchise, & Venere genitum. „ Sed quomodo in illo illud flagitium oderunt, qui in sua socia Venere non oderant (ut alia omittam) quod cum Anchise commiserat, ex quo Aeneam pepererat? &c. Irridere fabulas fortassis existimor, nec graviter agere tanti ponderis caussam. Non ergo credamus, si placet, Aeneam esse Veneris filium; ecce concedo, si nec Romulum Martis. Si autem illud, cur non & illud? *Lib.* 3. *de Civit. Dei*, *cap.* 3.] Et iterum initio cap. 5. *Sed utrum potuerit Venus ex concubitu Anchisae Aeneam parere, vel Mars ex concubitu filiae Numitoris Romulum gignere, in medio relinquamus.* Prodit etiam lib. 1. cap. 3. ante med. pium appellatum: *Quid Aeneas ipse, pius toties appellatus &c.* Lib. autem 18. cap. 19. Italiam venisse, & quo tempore, quo apparatu: quibusve plausibus initio, & inde exceptus sit. „ Eo tempore post captam Troiam, atque deletam, Aeneas cum viginti navibus, quibus portabantur reliquiae Troianorum, in Italiam venit, regnante ibi Latino, & apud Athenienses Menestheo (1), apud Sicyonios Polyphide, apud Assirios Tautane (2); apud Hebraeos autem Iudex Labdon fuit. Mortuo autem Latino regnavit Aeneas tribus annis, eisdem in supradictis locis manentibus regibus, nisi quod Sicyoniorum iam Pelasgus (3) erat, & Hebraeorum Iudex Samson; qui cum mirabiliter fortis esset, putatus est Hercules. Sed Aeneam, quoniam quando mortuus est, non comparuit, deum (4) sibi fecerunt Latini. Sabini etiam &c. Quarto Latinorum rege Silvio Aeneae filio, non de Creusa, de qua fuit Ascanius, qui tertius ibi regnavit, sed de Lavinia Latini filia, quem posthumum Aeneas dicitur habuisse &c.] Denique Romanum populum Aeneae domum appellatum scribit lib. 15. c. 19. in fine. „ Nam & Virgilius (5) imperiosissimam civitatem domum appellat Assaraci, Romanos volens intelligi, qui de Assaraco per Troianos originem ducunt; & domum Aeneae eosdem ipsos, quia eo duce Troiani cum Italiam venissent ab eis condita est Roma. Imitatus namque est poeta ille sacras litteras, in quibus dicitur domus Iacob iam ingens populus Hebraeorum.

(*e*) *Plorare Didonem mortuam, quia se occidit ab amorem.* = De qua tragicis, longisque fabulis Aeneid. Lib. 4. Virgilius. Iure autem fabulis illis permissis, lacrymis infelix Regina illa excipienda; quae priore viro, Sichaeo; Pygmaleonis barbara saevitia orbata Patriae, & inde Regno tanta virtute, tot portentis adquisito, aut etiam erecto fundato, rebusque omnibus coacta valedicere: ab Aenea, cuius amore deperibat contemta, aut non curata, & derelicta, ferro sui corporis vitam abiiciens, animam aeternae, omnium dirissimae servituti addixit. Quam, vel cuius spectrum sibi obiectum in silva quum fuisset Aeneas intuitus (6),

„ Demisit lacrymas, dulcique affatus
„ amore est,
„ Infelix Dido, verus mihi nontius ergo
„ Venerat extinctam, ferroque ex-
„ trema secutam?
„ Funeris heu tibi caussa fuit? per
„ sidera iuro
„ Per superos, & si qua fides tellure
„ sub ima est:
„ Invitus, Regina, tuo de littore cessi
„ Sed me iussa Deum, quae nunc
„ has ire per umbras
„ Per loca senta situ cogunt, noctem-
„ que profundam
„ Imperiis egere suis, nec credere
„ quivi
„ Hunc tantum tibi me discessu ferre
„ dolorem
„ Siste gradum &c.

Ho-

---

(1) Sic Vind. Am. & MSS. cum Eusebio. At. Er. & Lov. *Mnestheo.*
(2) Vind. Am. & aliquot MSS. *Autane*, vel *Ansaue*.
(3) Am. *Pelagus*. Regius MS. *Pelasus*.
(4) Idem habet initio c. 21.
(5) Aeneid. 6.
(6) Virgil. Aeneid. l. 6. circa med.

Horum carminum tertium recitat Augustinus inferius. Quemadmodum autem Elisa Dido Aeneae amore deperiit; ita Aeneas amissa Creusa coniuge sua, dum Troade, patre humeris sublato, rectoque dextera Iulio filio, fugiens, eam suis haerere vestigiis crederet, fere insaniit; adeo quod patre, filioque in curva valle absconditis, Troiam remeaverit, ibique (1)

„ Ausus quin etiam voces iactare per
„ umbram,
„ Implevi clamore vias, moestusque
„ Creusam
„ Nequicquam ingeminans, iterum
„ iterumque vocavi
„ Quaerenti & tectis Urbis sine fine
„ furenti
„ Infelix simulacrum, atque ipsius
„ umbra Creusae
„ Visa mihi ante oculos, & nota ma-
„ ior imago,
„ Obstupui, steteruntque comae, &
„ vox faucibus haesit:
„ Tum sic affari, & curas his deme-
„ re dictis,
„ Quid tantum insano iuvat indulgere
„ labori
„ O dulcis coniux? non haec sine
„ numine Divum
„ Eveniunt &c.

De quo adloquio S. D. in postremis capitis verbis.

Virgilius Marone, & Maia obscuris, pauperibus genitoribus idibus Octobris in Mantuana ditione natus, decimumseptimum aetatis annum agens toga virili exornatus est eo ipso die, quo Lucretius celebris, etsi admodum impius poeta & togam, & praesentem vitam exuit, Scripsit tribus annis Bucolica, septem Georgica, inde alia quaedam opuscula: ultimo autem loco Aeneidem, opus quidem insigne, sed in quo & aetatem, & ingenium suum adtrivit: quodque fato proximus ardenter repoposcit ut flammis traderet; delusus autem ab amicis, supremis tabulis declaravit, suam ultimam voluntatem esse, ut omnino flammis deleretur: quod nampe morte; quam tulit aetatis suae anno 52. Romae 735. En. Plautio, & Q. Lucretio consulibus, praeventus, imperfectam Aeneidem nequivisset secundis curis, ut meditatus fuerat, & spoponderat, elimate; consumturus fortassis in secundis curis, quae non infrequenter solent esse duriores, integrum saeculum, qui in primis quartam propemodum eius partem consumserat. Tuccae tamen, & Varronis, etiam in re poetica summorum virorum consilio, & Augusti auctoritate nobile Virgilii opus, imaginibus plenum ab igne exemtum, exceptumque honore, etiam num haud levi voluptate in Rhetorum scholis exponitur.

(f) *Deus lumen cordis mei*, = Deus lumen intellectus, quem Theologi practicum dicunt. De eo lumine dicit, quo destituti erant Philosophi illi, quanquam doctissimi, de quibus Apostolus Rom. 1. 21. *Cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est* (hic adtende) *insipiens cor eorum*. De eo lumine dicit, quo donatos alibi tanta anxietate quaesivit: *Da amantem, & sentit quod dico, da desiderantem &c. da talem, & scit quod dicam. Si autem frigido loquor, nescit quid dicam*. Tract. 26. in Ioan. n. 4. sive ante med. Merito autem Deum cordis lumen invocat: tenebrae enim, quas deplorat, non mentis, sed pectoris sunt.

(g) *Panis oris intus animae meae, & virtus maritans mentem meum*. = Primum bonum, est dare vitam: secundum nutrire; tertium ultimumque quod perficit, foecundare. Sic & in plantis triplicem velut aetatem, seu rerum statum observamus; ortum, augmentum; fructificationem. Illuminatur anima: & en ortus; Alta meditatione, ceu ore interno, lucem, & propositam veritatem expendit; & en augmentum. Sic autem bene disposita, gratia Dei foecundatur, & uberes sanctarum actionum fructus producit; Sicque eam Deus maritat.

(h) *Et sinum cogitationis meae*. = Quid sinus cogitationis hominis? Cogitationis arbitramur profunda, & secretiora; sinus enim & pro secreto non raro ponitur: *Ut in sinu gaudeant, gloriose loqui desinant*. Cic. 3. Tuscul. *In tacito cubitu gaudia clausa sinu*. Prop. l. 2. el. 26. Et ipse Augustinus ad v. 13. Psal. 34. Serm. 2. n. 5. „ In hoc plane versu
„ magnus sinus est, & praestet Dominus
„ ut penetrabilis nobis fiat. In sinu enim
„ secretum agnoscitur. Et quidem Fra-
„ tres, & nos orare sic bene admone-
„ mur (2) in sinu nostro, ubi Deus vi-
„ det, ubi Deus audit, quo nullus ocu-
„ lus humanus penetrat &c.] Et in Psal.

(1) Idem Aeneid. l. 2. sub finem.

(2) Matth. 6. 6.

Psal. 78. ad v. 12. n. 16. In sinus eorum *dicis, otique nunc in occoltis &c.* Deus igitur maritat sinum cogitationum hominis, quum cogitationum profunda, & secretiora foecundat, sanctificat. Et forte S. D. ad illud sapientiae 8. 1. alludit: *Adtingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter*; & alterum Pauli Hebr. 4. 12. *Vinus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio uncipiti, & pertingens usque ad divisionem animae, ac spiritus: compagum quoque, ac medullarum: & discretur cogitationum, & intentionum cordis.*

Et haec quidem omnia ad poeticas fabellas contemnendas: quid enim iis inhiare, iis pasci; & interim omittere, non gustare Deum, qui intus animam nutrit, & oblectat? illuminat autem, perficit, foecundat cor, mentem, & profundiores cogitationum abyssus? Hic, & in sequentibus se parvulum Augustinus deridet, quomodo non molto post, Theodosii videlicet Iunioris tempore Isidorus (1) Pelusiota aetate adultum derisit lib. 1. Epist. 63. hisce verbis. „ Quis „ te comicis salibus non perstringat, „ quis te non commiseréatur, qui cum „ in Philosophiae discipulorum Domini „ tranquillitate sedeas Gentilium historicorum, & Poetarum tumultum, at„ que aestum tecum trahis? Quid enim „ dic quaeso, apud illos est, quod Re„ ligioni nostrae sit praeferendum? Quid „ non mendacio, ac risu scatet ex iis, „ quae magno studio consectantur? An„ non Divinitates ex vitiosis affectioni„ bus; Annon fortia facinora pro vitio„ sis affectionibus: Annon certamina pro „ vitiosis affectionibus?

(i) *Et fornicabar abs te.* = Fornicatio moralis est falsorum numinum cultus. Iudic. 2. 17. Oseae 1. 2. & 4. 2. & alibi frequenter. Sed non raro lapsus quilibet, & a sanctitate recessus fornicatio in Scripturis appellatur: Psal. 72. v. 26. *Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te.*

At vero Augustinus presse excipiendus est. Quanquam fornicatio simplex sit, hoc est soluti cum soluta congressus: fornicari tamen abs aliquo, idem est ac adulterare; hoc autem quid est, nisi matrimonii honesta voluptate contemta, vel posthabita, alienam, vetitamque curare? Iam vero liquet, ut Augustinus puer a Deo fornicatus sit; Contemtis honestis studiis, vanis incubuit; nec sancta, quae a divinae legis observantia habetur voluptate curata, carnalibus, foedis inhiavit: *Et quid est, longe a Deo fieri? Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Huic fornicationi contrarius est amor castus &c.* inquit S. D. in Psal. 72. ad v. 27. n. 33. quem videre poteris etiam tract. 26. in Ioan.

Augustino autem fornicanti sonabat undique, *euge, euge*, quomodo olim Davidi Psal. 39. v. 16. Sed huic honeste viventi inanis gloriae, Augustino autem fornicanti plaudebatur obstinationis periculo. Quod & aetate nostra factitari alto animi dolore observamus, & in re Augustini, & in ceteris: plausibus videlicet excipi & foedos liberae iuventutis aestus, & quod detestabilius censemus, divinis, humanisque rebus perniciosissimum, simulationem, vafritiem, mendacium. Quod olim deploravit sapiens Prov. 14. 2. his verbis *Ambulans recto itinere, & timens Deum, despicitur ab eo, qui infami graditur via.* Et ante Sapientem Iob. 12. 4. *Deridetur iusti simplicitas*; ubi S. Gregorius egregie: *Huius mundi sapientia est, cor machinationibus tegere, sensum verbis velare: quae falsa sunt vera ostendere, quae vera sunt, falsa demonstrare &c.* Lib. 10. Moral. c. 16.

I. Sed aut foedae voluptatis, aut subdolae conversationis honores non adeo postulant, ut peculiari hic declamatione impetantur. Non minimum aut lucrum, aut compendium honesti, verique est, quod ii honores vel probrosis a nebulonibus, aut vacuis a cerebellis, vel a gravibus quidem doctisque veniant: sed quum aut impudici genii ardore, aut humanae potestatis sive minis, sive blanditiis ad phrenesim ducti sunt; Ceterum tranquillo tempore nemo sanae mentis aut turpitudinem, aut mendacium non detestatur.

Quod pessimum est, quod gravissimorum hominum declamationibus impetendum censemus, utpote quod flexuose inserpit, & plurimos decipit, teterrimum portentum est, diabolo patre, & libertate, vel carne matre progenitum iamdiu, a quibusdam Christiani nominis populis semper libertatem, & inconstantiam spirantibus latis ulnis exceptum: tandemque paucis ab hinc annis nostrorum Italorum quibusdam datum, propinatum: quodque si iis, quae vi- de-

(1) Floruit circa an. 412. S. Io. Chrys. discipulus. Monasticam vitam egit iuxta Pelusium, maximum ex septem Nili ostiis.

denuo audita lungos, iam iam integrum Chriſti gregem invaſurum ſuſpiceris. De luxuriae latebris dico, tenellae amicitiae, Platonici genii, & officiolae partis fucis, coloribus oblinitis conteđis. Novus ritus, novum inſtitutum, novumque cum diſſimilis ſexus perſonis agendi ſyſtema. Nihil, quod ſcismus, de eo litteris proditum eſt; at plura enunciant vivae voces aut apertae, aut in dubia, ſeu, ut loquuntur, aequivoca ſignificata inflexae: actiones maxime vocibus ipſis non raro ad ſignificandum aptiores. En eius inſtituti praeceptorum epitome. (1) Amici eſt, vel potius amaſii Patre, Fratre, Marito, ſimilibuſque longe propulſatis, cum eiuſdem conditionis, ſtatus, & dignitatis femina, ſophiſtico omni, vel ſcrupuloſo ſublato repaculo, domeſtice admodum, tenere, & ſuaviter agere: ſaepe ſaepius, ac maxime nocturnis horis longos, hilares, copioſo, non quidem acri, ſed dulci ſale, liberis facetiis, & lutulentis aenigmatibus conditos habere ſermones. Ad latus quidem dilectae immodica, & affectata urbanitate ſemper adeſſe; at in publicis iocis potiſſimum, in comoediis, atque ſpectaculis, aliiſve quae ad voluptatem ſunt: nec non in amoenis campis, & villis quum vel hominum nullus, vel non magna multitudo, eorum maxime, qui acris, rigidive iudicii ſunt ſympaticae converſationis ſuavia otia deturbae. Novi huius inſtituti ſortem infimae conditionis, & ſummae aetatis perſonae minime participant; mediae aut conditionis, aut aetatis delibant; At annis, naturaque floridae, generiſque nobilitate inſignes exſorbent, exhauriunt: ad eamque, ſi renitantur, blanditiis vel importunis trahuntur; quin immo totum praeclarum, ingenioſiſſimum, novum hocce negotium, quod tam felicibus auſpiciis ſerpit, ipſis debetur, ipſa inſcribitur, & nuncupatur. In eiusdem negotiis ſcholis Equitum, & Matronarum nomina reſonant: iiſque ſervorum adparatus non tollitur, qui tamen exteriora, vel a domina ipſa nonnihil ſemota curet; in proximioribus enim Amaſius mira diligentia ſupplet: cubicularii, & ſecretioris obſequii ancillis a belli interim, ambitioſi muneris exercitio ſuſpenſis.

Vaferrimis hiſce Veneris filiis, tanto fuco, tantaque arte in foedo matris campo ludentibus ceu mitis, lepidae, & urbanae naturae hominibus, qui antiquorum ruſticitatem exſuerint, ſonat undique, *euge, euge*: plaudunt nempe quidam ex viris etiam in ceteris gravibus. Quid de huiuſmodi urbanis, & mitibus hominibus ſentis Chriſti Sacerdos? Anne inundanti infamis Babiloniae flumini te velut murum oppouis? En contumeliis, & cachinnis exciperis; nec immerito: *illic enim* (2) trepidaviſti *timore, ubi non erat timor*. Sed & tibi parcitur, etſi non citra contemtum; Forte enim natalium obſcuritate nobiliſſimi Inſtituti ſplendorem intueri nequis; aut quam tibi genus lucem impertiverat, religioſi clauſtri horror exſtinxit. Aut etiam crucis affectatae ſanctitatis gravatus pondere, in neſcio quam phrenesim actus es, unde cum phantaſmatibus luctaris: ſomniaſque in planitie montes, & in Hercule in pariete picto gladios diſtrictos, & tinctos ſanguine. Summa tandem novae Scholae concluſio eſt; Antiqui graviſſimis forte lapſibus, in quos nimis rigidi impingere adſolent, ruſticitatem coluere: nunc humanitas, quae foedos ſtimulos carnis eludit docetur, extollitur. Siccine imbelles homines? Tanta audacia, & quiete, e proximo cum frementis aequoris undis luctamini: cuius vel ſola facies in littore conſiſtentes Eccleſiae ſummos viros ſemper concuſſit, non raro proſtravit! O tempora! o mores! o inſtituta! o dogmata! o iura!

O miſeras hominum mentes, o pectora caeca!
Qualibus in tenebris vitae, quantiſque periclis
Degitur hoc aevi &c. (3)

Commoda mihi Tertulliane verba tua graviſſima, & cedro digna, & meis iunge: Exſurge veritas, quae nunquam ſeneſcis, erumpe; Nullam volo conſuetudinem defendas; *Nemo praeſcribere poteſt veritati, non ſpatium temporum, non patrocinia perſonarum, non privilegium regionum*. Lib. de Velandis Virgin. c. 1. initio. De non abſimili argumento iterum dicemus Lib. ſeq. c. 3.

(*k*) *Amicitia enim huius mundi &c.* = Adludit ad illud Iacobi 4. 4. *Amicitia huius mundi inimica eſt Dei*; quod cum varias expoſitiones patiatur, ſic ad Auguſtini ſcopum excipiendum videtur; Mundus hic nonniſi vanis, & ſenſibilibus paſcitur: cumque unuſquiſque iuxta animi ſui adſectiones iudicet, talis genii hominibus plaudit, ſicque in malo confirmat, aut etiam ad illud impellit, ar-

O cet

(1) Cicisb.
(2) Pſal. 13. 5.

(3) Lucretius Lib. 2. initio.

cet vero a bono. Quin immo & Iacobi iste potissimus sensus videtur; Unde Ioannes ep. 1. c. 2. v. 15. *Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt: quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitae &c.*

(*l*) *Sequens ipse extrema condita tua, relicto te.* = Arbitrabitur quispiam per *extrema* heic terram significari, quae caelorum collata celsitudini extremum videtur; quandoquidem Augustinus puer coelestium amore posthabitu, terreno inhiavit. Sed extremorum nomine sensibilia insinuata nos arbitramur; quaemadmodum enim sensus extrema sunt animalis: ita sensibilia extrema corporum sunt, vel obiectorum. Quae quidem expositio optime vadit in propositum Augustini, pueritiae suae malum genium deplorantis, quu in studiis nun utile, quod fere intrinsecum, & reconditum est: sed oblectamentum, quod extrinsecum, & extremum appellare potes, quaesivit, & pensitavit. Nec mirum autem, familiare quippe est pueris pulcrum, & dulce pomum insigni pretio sibi comparare. Addit autem, *relicto te*; neque enim adeo tenellus erat, aut hebetis sensus, ut citra culpam malo genio indulgere posset. Quanquam huiusmodi Dei derelictio mitius excipienda sit; scilicet pro tenui recessu ab incommutabili bono, qui in qualibet voluptate humana fortassis involvitur; non pro teterrimo altero qui lethalem culpam aut inducit, aut sequitur, aut si mavis in ea est: de quo Ierem. 2. v. 12. & 13. *Obstupescite caeli &c. duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquae vivae, & foderunt sibi cisternas &c.*

(*m*) *E terra iens in terram.* = Ita Ioan. Amerbachius, Desider. Erasmus, Lovanienses. At Vet. Sommalius, & Benedictini, quibus suffragantur 9. MSS. *Et terra.* Lectio adoptata textui conformior est: suaviusque trahit periodum. Non enim denominationibus sed actionibus & periodus, & totus contextus digesti sunt; *Non te amabam, & fornicabar abs te &c. Et haec non flebam, sed flebam &c. sequens ipse extrema condita tua, relicto te.* Vides hucusque dixisse Augustinum, quid egerit, non, quis fuerit: unde nonnisi dure statim adderet; *& terra*: idest, & eram terra. Legendum ergo, *e terra*. Ibat autem e terra in terram Augustinus puer (ut omnia insigni eius humilitati concedamus) quia caelestibus relictis: e terrenis in alia terrena labebatur; efficaci enim Dei auxilio destitutus, dissimilis erat illi, de quo Psal. 83. 6. & 7. *Beatus vir, cuius est auxilium abs te: adscensiones in corde suo disposuit.* Dissimilis & aliis, de quibus eodem Psal. v. 8. *Benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem.*

Ceterum Augustinum puerum levibus lapsibus in terrena inflexum, haud portentum est: cum, ut ex supra dictis liquet, eorum etiam, qui adultam aetatem agunt plurimi gravibus inflecti soleant. Quanquam universim dolendum sit, tantopere in terrena vergere hominem, qui ipso corpore, puta fronte arcano Dei consilio ad caelum evectus est: ut Pythagoras apud Iamblicum, Tullius 1. de Legibus, Plutarchus, Fernelius 2. Physiologiae, & Mystici scriptores passim observant. Ipse Augustinus Lib. 6. de Gen. ad Litt. cap. 12. n. 22. „ Quanquam & in ipso corpore habeat „ quandam proprietatem, quae huc in„ dicet, quod erecta statura factus est, „ ut hoc ipso admoneretur, non sibi ter„ rena esse sectanda, velut pecora, „ quorum voluptas omnis ex terra est, „ unde in alvum cuncta prona, atque „ prostrata sunt. Congruit ergo & cor„ pus eius animae rationali non secundum „ lineamenta, figurasque membrorum, „ sed potius secundum id quod in cae„ lum erectum est, ad intuenda quae „ in corpore ipsius mundi superna sunt „ &c.] Quod expendit & lib. de Gen. ad litt. Imperf. cap. 16. n. 60. & lib. 1. de Gen. contra Manich. cap. 17. n. 28. Severinus Boetius (1), vel Boethus, de consolatione Philosophiae lib. 5. & ultimo, Metro 5.

„ Quam variis terras animalia per„ meant figuris:
„ Namque alia &c.

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

„ Quae variis videas licet omnia di„ screpare formis
„ Prona tamen facies hebetes valet „ ingravare sensus.
„ Unica gens hominum celsum levat „ altius cacumen

„ At-

(1) Consul. an. 510. Decollatus an. 522. vel 524., vel 526.

„ Atque levis recto recto ſtat cor-
„ pore, deſpicitque terras.
„ Haec (niſi terreuus male deſipis)
admonet figura
„ Qui recto caelum vultu petis, e-
„ xeriſque frontem
„ In ſublime feras animum quoque,
„ ne gravata peſſum
„ Inferior ſidat mens corpore celſus
„ levato.

Eius vero humani genii cauſſae binae ſtatui poſſent; Terrena, hoc eſt ſenſibilia admodum nota ſunt. Item: ordine, licet non dignitate priora; notioribus autem quodam pondere inhiamus: & plures ſunt qui incipiunt, rari qui complent.

(*n*) *Dolerem, quia non legerem quod dolerem.* = Preſſe heic, ut videtur, loquitur; adeoque vir quiſpiam de ſcholis ſubſumet, Auguſtinus malum, & quidem ut tale expetivit; dolor enim malum eſt: & ipſe dolebat dum non praeſto eſſet quod doleret: non erat ex illis, equidem ſtultis, qui expetunt quod infert dolorem, at ſimul cupiunt a re expetita dolorem ſeiungi: ſed Auguſtinus, quaſi ſtultiſſimus ipſum prorſus dolorem expetebat.

℞. Dolor Poeticarum fabularum lectione genitus ſecretam, ſubtili experientia teſte, voluptatem involvit; huic autem, non ipſi prorſus dolori humanus genius inhiat.

(*s*) *Vela pendent &c. quam tegumentum erroris ſignificant.* = Henricus Wangneteck ad huncce locum huiuſmodi notulam habet. „ Ornatus credo gra-
„ tia, & ſecreti, ut ipſe S. Doctor ſi-
„ gnificat, ad excludendos praetereun-
„ tium, & curioſorum oculos, forte
„ etiam quietis, ad arcendos magis
„ clamores, & ſtrepitus.

Cur velut coniecturam ponere, *credo*, quod ipſe Auguſtinus, qui iis in ſcholis didicit, & docuit manifeſte teſtatur(1)? Sed & in pleriſque magnorum arcanorum aulis etiam noſtris diebus ad ſecreti honorem vela pendere conſpicimus. Ceterum altera iudicii pars, quae Henrici eſt, vela nempe ad arcendos ſtrepitus, atque clamores appenſa, nec certa eſt, nec etiam probabilis; quid enim ad id velum, quod nec tenuis aurae ſpiritum frangeret?

Potius, ſi Auguſtini iudicio quidquam addere libet, dicendum eſt, & ad comprimendas, frangendaſque oculorum vagationes vela fuiſſe ad limina appenſa; In hoc enim tanta fuit antiquorum quorumdam diligentia, & ſi auavis dicere ſuperſtito, ut rebus opacis feneſtras etiam, aliaque aulae ſpiracula occluderent, ut totus homo meditationi incumberet; traditurque Platonicos, dum Academiam peterent, vittis contexiſſe oculos, ne ad aliena divertente animo, aut frangerentur iam inſtitutae meditationes; aut novae retardarentur.

Non autem ſerio, ſed iuſto gravi ioco S. Doctor obſervat, non tam honorem ſecreti adpenſa vela inſinuare, quam tegumentum erroris: iudicans in contemtum vertendum eſſe quod ad auram inſtitutum erat. Et quidem ſi Chriſtiana ingenuitate dicere libeat, in Grammaticis ſcholis revera tegumentum erroris advertere eſt: ſeu, rem inanem, & malam, utilis, honeſtique fuco contectam; Qualis enim, amabo te, qualis eruditio innumeras quidem, longiſſimaſque tenere hiſtorias, ſed a fanaticis cerebellis confictas? quale bonum aut foedis, aut barbaris phantaſmatibus ab. rui, quae aut humanitate te exſuant; aut ad lutulenta pelliciant? Nunc vero redi mecum ad Iſidorum Peluſiotam, cuius aurea verba ſupra dedimus; Annon tibi, maxime noſtra aetate innumera praeſto ſunt honeſta, doctiſſimaque volumina, ex quibus poſſis vera, gravique eruditione diteſcere, eleganter ſcribere, & etiam metrice dicere? Quid aut in mortuum ſterileque mare: aut in fluidum quidem, foecundunque proiicis rete, ex quo tamen, & piſces, & ſerpentes extrahere poſſit: & non potius in nobile illud, ex quo nonniſi piſces venamur?

I. Et hic tam opportuna occaſione non poſſumus non eos ex zelo perſtringere; qui neſcio quo malo genio agitati, honeſtos libros non curant, inhiant vero quam maxime iniquis. De ſciolis plurimis loquimur, quorum ea ſunt ſtudia, aut infidelium, aut errantium Catholicorum, vel libere, & periculoſe dicentium paginas volvere; Perperam omnino, & iniuria vero, ac pietati! Ut enim iam diximus, cuiuſcumque ſcientiae, & artis doctiſſima, eruditiſſima, elegantiſſima, ſaniſſima, ubique pietatem ſpi-

(1) Serm. 51. de Concord. Matth. & Lucae (Aliis, de Diverſ. 63.) c. 4. n. 5. *Honora in eo, quod nondum intelligis & tanto magis honora, quanto plura vela cernis. Quanto enim quiſque honoratior eſt, tanto plura vela pendent in domo eius. Vela faciunt honorem ſecreti &c.*

ſpirantia adeo multiplicata ſunt hodie volumina, ut citra amplificationem, & hyperbolem dicere poſſis, nec ab aſſiduae lectionis praeſtantiſſimae memoriae, & longiſſimae vel Noeticae aetatis doctore poſſe vel eorum elenchum teneri, Cur ergo tam copioſis, ſaniſque fontibus non curatis, lutulentos rivulos ambiunt? Sed nec placet humani vaframenti cuniculos obaeſa nare praeterire; Ambiunt plures voluminum interdictorum lectionem geminis malis ſtimulis; quorum primus generalis eſt, quo in vetitum nitimur; alter ex novitate gignitur, nova ſiquidem placent, Immo plurimi non lectionem ipſam ambiunt, ſed legendi facultatem: qua, lectione etiam ſemota (1), indocti videantur doctiſſimi, occupentque tanquam privilegio, & conatu prima Academiarum ſubſellia, qui aequo penſato iure, & merito, ab ultimis etiam repellendi eſſent, Quanquam non inficiemur, aliquotiens expedire, Superioribus annuentibus, interdictos libros conſulere; dummodo tamen curſim fiat, & aegre; ex altiori nempe fine, ad quem praeter inſtitutum, vel caſu libri illi conducant, interim natura eam lectionem velut recuſante.

(p) *Venditores Grammaticae, vel emptores.* = Magiſtri Grammaticae, vel diſcipuli. Hos ſe non timere dixerat, *quos iam non timeo*: quod ad caeleſtia evectus, hominum clamores, infimarum velut rerum gerras contemneret: ut luna canem adlatrantem, iuxta illud, *& peragit curſum muta Diana ſuum*, Ita eximiae religionis homines illud Terentii in Andria, act. 1, ſc. 1. & aliorum antiquorum, *veritas odium parit*, ut optime noverunt, ita nihil exhorrent; propriae ſcilicet honeſtati conſulunt, litantque veritati: nihil inde commoti, etſi omnium mortalium odio vel capitali laborent, & flagrent.

(q) *Indoctiores ſe &c. doctiores autem &c.* = Dicit, *etiam*, quae particula hic idem fere ſonat ac, fortaſſis, Bollandiſtae, ſeu Bollandi continuatores ad diem 28. Auguſti cap. 2. litt. b. ita Auguſtino ſuppetias ferunt: *Aſſentiuntur Auguſtino eruditi plerique, qui probant Didonem trecentis fere annis Aenea antiquiorem*. Alii ex oppoſito Aeneam Didone antiquiorem faciunt.

Sed ad ampliorem Lectoris eruditionem quae in magno Dictionario hiſtorico Aloyſius Moreri Presbyter, Doctor Theologiae, t. 2. litt. E obſervat, exſcribere placet. „ D' autres, comme Demetrius de Scepſis, ont' ecrit qu' Enèe ſons fils Aſcanius, & Scamaudrius fils d' Hector regnerent dans la meme ville de Scepſis, & que leur deſcendans y conſervereut long-tems leur autoritè. Si l' on s' en rapporte à Cephalon, & a Hegeſippe, Enèe ſe ratirà en Thrace, ou il mourut. Strabon dit que quelques Auteurs ont aſſurè qu' il etablit ſa demeure en Macedioine aſſez près du mont Olympe. Ce mème geograſe rapporte que d' autres ont dit qu' Enee prit la route d' Arcadie, & qu' il fit &c.] Tandem ne Lectoribus moleſtiam generemus, ea, quaeve ſequuntur latine reddimus. „ Nonnulli, ut Demetrius Scepſenſis, dixere, Aeneam, eiuſque filium Aſcanium, & Scamandrium Hectoris filium in eadem Scepſenſi civitate regnaſſe, eorumque poſteros longo tempore auctoritatem exercuiſſe. Si Cephaloni, & Egeſyppo fides habeatur, Aeneas in Thraciam ſeſe recepit, ubi & ultimum diem obiit, Refert Strabo Scriptores quosdam velut exploratum poſuiſſe Aeneam in Macedonia manſionem fixiſſe proxime admodum ad montem Olympum. Idem iſte Geographus refert alios dixiſſe Aeneam Arcadiae itinere facto, in Odunia conſtitiſſe. Non pauci autem ad hoſce conciliandos Hiſtoricos, permittunt illum Thraciam, Macedoniam, & Arcadiam petiiſſe, ſed tandem aliquando ad Italiam collectum. Tryphiodorus, qui de Troiae caſu poema compoſuit, hanc opinionum diverſitatem obſervans, ad in Italiam adventum ſartum faciendum, Venerem obiicit Aeneam illuc deportantem, una cum Anchiſe, eaque fictione a litigiis ſe eximit. Et tandem auctores a Dionyſio Allcarnaſſaeo citatos cernere eſt, qui aperta fronte propugnant nunquam omnino Aeneam ad Italiam adceſſiſſe: aut quidem ex vocabuli communione pinguem errorem prognatum: Aenea ſcilicet ab Italia viſum alium longe diverſum fuiſſe a Troiano Principe Anchiſis, Veneriſque filio, „

Adhuc quoniam reconditae eruditionis res eſt, addimus Albertum Henricum de Sallengre (2) Sereniſſimae Principis

(1) Vide infra c. 16.

(2) Scripſit an. 1716.

cipis Acauſonienſis conſiliarium, qui in Novo Theſauro antiquitatum Romanarum t. 1. ſeu apud quem Iulius Minutolus Caeleſtinorum Abbas diſſert. 1. de urbis Romae origine, & fundatione. „ De Aeneae in Italiam adventu quid „ dicam? Hunc videtur Homerus (1) „ penitus infringere, cum Neptunum „ introducit Aeneae praedicentem cum „ Fillis dominaturum Troianis; Tum „ quia Dictys Cretenſis Aeneam ait Tro- „ iae manſiſſe, ſolo Antenore diſce- „ dente; Id quod etiam affirmat Stra- „ bo (2), eum aſſerens in regno poſt „ Priamum ſucceſſiſſe. Idem teſtatur „ Hallanicus (3). Cauſam addit Mene- „ crates Xanthius (4), Aeneam inquiens „ prodidiſſe Troiam Achivis, inque „ praemium obtinuiſſe, ut omnis ab eius „ domo iniuria arceretur. Quae ergo „ neceſſitas fugiendi, & peregrinas con- „ quirendi terras? Eſſo autem fugerit, „ teſtes tamen ſunt Cephalo Gergithius, „ & Egeſyppus, Thraciam tenus perdu- „ ctum, Aeneam illic vitam terminaſſe. „ Ariſtus (5) etiam, & Agatyllus ſcri- „ bunt Aeneam toto vitae ſuae tempore „ in orcomeno Arcadico habitaſſe (6). „ Ex quibus inferunt eruditi Aeneae in „ Italiam adventum a Maronis muſa „ poetico more confictum fuiſſe. Immo „ quod magis mirere Troiae etiam ex- „ cidium, quod peculari libro Dio (7) „ Chryſoſtomus fabuloſum oſtendit: ſi- „ cut & Didonis in Aeneam amores, de „ quibus vide Auſonium (8), Trogum (9), „ & Macrobium (10), qui caſtiſſimam „ adſtruunt Didonem. Quapropter cor- „ ruente Aeneae in Italiam adventu, „ Albani regni ab Aſcanio fundati ef- „ fictio corruat neceſſe eſt; Quibus ad- „ dit Cluverius auctorum de Albanis re- „ gibus ſcribentium diſcrepantias, cum „ alii plures (11), alii pauciores (12) enu- „ merent; in nomine quoque, & ordine „ etiam diſſentientes.] Quanquam ipſe conetur communem opinionem ſubſtinere, *dummodo*, inquiens, *a paucis quibusdam fabulis purgentur, quod noſtri erit operis, ac laboris*.

Dionis vero Chryſoſtomi (13), qui ceteris acrius Aeneae adventum, & ipſum Troianum excidium impetivit, aliquot verba ex oratione *Troiana*, ſive, *de eo quod Ilium non ſit captum* (quae eſt ordine undecima) reddere placet iuxta interpretationem Thomae Nageorgi. „ Novi „ equidem propemodum, quod omnes „ homines docere difficile ſit: in errorem „ autem Inducere facile &c. Quum au- „ tem difficile ſit, ut dixi, docere, lon- „ ge tamen difficilius eſt dedocere: prae- „ ſertim eos, qui longo tempore men- „ dacia [audiverunt, neque ipſi ſoli in „ errorem inducti ſunt, ſed & patres „ eorum, & avi, & omnes fere maiores. „ Non enim facile eſt horum auferre „ opinionem, etiamſi quis manifeſte con- „ vincat &c. Proinde neque vos, viri „ Ilienſes, mirabor, ſi fide digniorem „ putaveritis Homerum, qui peſſima „ adverſum vos mendacia finxit, quam „ me vera dicentem &c.] Sed & alii manifeſte contendunt Homeri, & Virgilii teſtimonia prorſus exſufflanda eſſe, & non Troiam a Graecia, ſed hanc ab illa victam, & proſtratam fuiſſe. At haec ſat, ſuperque ſunt ad Auguſtini propoſitum.

(r) *Unum, & unum duo &c. odioſa cantio mihi erat*. = Iam ad abundantiam Auguſtine aenigmatum cauſſas retegis; & quilibet non prorſus ſtupidus videt, cur a quibusdam ſtudiis adeo retardareris, aliis vero tanto profectu, & lucro inhiares. Quaedam ſunt ſtudia equidem bonis foecunda, at, ſi primam eorum naturam ſpectes, adeo rudia, infima, & abiecta, ut hominem non tam ingenioſum, quam patientem, &, ut ita dicamus, pituitoſum poſtulent. Alia vero quanquam altiora, adeo demulcent, & rapiunt, ut ab eximiis ingeniis facilius ac abiecta illa teneantur. Hinc fit non raro, praeſtantiſſimi ingenii hominem in variarum linguarum ſtudiis alteri concedere longe tardioris; quod & haec intellectum non adeo vivum, & elevatum, ſed potius lentum, & quaſi repentem exigant. Et aquila quae altiſſime volat, ut caelum videatur pertingere, invita, & fere languens prope terram volitat. Ex quibus infertur in iis ſimilibuſque ſtudiis quae prima vocamus, non adeo libenter, & proſpere Auguſtinum verſatum fuiſſe quod ingenio polleret nihil patienti, & pituitoſo; nimis autem vivo, nobili, & elevato.

CA-

(1) 9. Iliad. 20.
(2) 2. Lib. 13.
(3) In rebus Troicis.
(4) Apud Cluvinum in ſua Roma c. 8.
(5) In rebus Arcadis.
(6) Apud Cir. 9. c. 8.
(7) Orat. de Ilio non capto.
(8) In Epigr. 3.
(9) Lib. 7.
(10) Saturn. lib. 5. c. 17.
(11) Ovidius 4. Faſtor.
(12) Vict. de orig. Romae.
(13) Patria Pruſaicenſis, corpore gracili, nec admodum procero. Floruit ſub Traiano Imp. eique acceptiſſimus fuit.

C A P U T XIV.

A R G U M E N T U M.

Etsi Virgilii fabulis impense delectaretur; adhuc Homerum aeque dulcia somnia cantantem aversabatur, quod peregrinae linguae addiscendae difficultas fabularum voluptatem obrueret. Ipsa autem Graecae linguae iura non adeo expedite adsequutus est, quod nonnisi genium defraudans, eisdem incumberet; Latinae vero expeditissime, curiositatis stimulis suaviter cuncta vincentibus.

Ur ergo Graecam etiam Grammaticam oderam talia cantantem? Nam & Homerus peritus (*a*) texere tales fabellas, & dulcissime vanus est: & mihi tamen amarus erat puero. Credo etiam Graecis pueris Virgilius ita sit, cum eum sic discere coguntur, ut ego illum. Videlicet difficultas omnino ediscendae (*b*) peregrinae linguae, quasi felle adspergebat omnes suavitates Graecas fabulosarum narrationum. Nulla enim verba illa noveram: & saevis terroribus ac poenis, ut nossem, instabatur mihi vehementer. Nam & Latina aliquando infans utique nulla noveram; & tamen advertendo didici, sine ullo metu atque cruciatu (*c*), inter etiam blandimenta nutricum, & ioca adridentium, & laetitias adludentium. Didici vero illa sine poenali onere urgentium, cum me urgeret cor meum ad parienda concepta sua: quae non possem, nisi (*d*) aliqua verba didicissem, non a docentibus, sed a loquentibus, in quorum, & ego auribus parturiebam, quidquid sentiebam. (*e*) Hinc satis elucet, maiorem habere vim ad dicenda ista liberam curiositatem, quam meticulosam necessitatem. Sed illius fluxum haec restringit legibus tuis Deus (*f*), legibus tuis a magistrorum ferulis usque ad tentationes Martyrum (*g*), valentibus legibus tuis miscere salubres amaritudines (*h*), revocantes nos ad te a iucunditate pestifera, qua recessimus a te (*i*).

(*a*) *Nam & Homerus peritus &c.* = Ita profecto. Quinimmo Poetarum omnium quotquot in orbe extitere facile principem, Orpheo, Musaeo (1), Lino (2), aliisqua ipso etiam atiquioribus superiorem: posteriorum & ipsius Virgilii quasi magistrum, parentem, exemplar, potior Eruditorum pars magnis plausibus praedicat. Quanquam severioris iudicii non pauci vehementer iam olim suspicati sint, Homerum (3) sui poematis argumentum a Corino Iliensi heroico poeta, qui primus, Troiana tragoedia adhue fervente, Iliadem fecerat, suffuratum suisse; & alii ad sensum ostendant plura Orphei nequidem verbis mutatis fecisse sua. Tantum autem tributum est Honero (4), ut nemine reluctante, vel contradicente, caracteres, nomina, linguam Graecam magna ex parte expoliverit, correxerit, emendaverit.

Res Homeri sub tenebris maximis cubant; *Item* inquit Svidas, *de patria eius ambigitur, ea quad non creditum est eum esse mortalem ob magnitudinem ingenii. Nam alii Smyrneum, alii Chium, alii &c.* Dicendum potius tantam opinionum varietatem ex ipsa Homeri vagatione prognatam fuisse: Hic enim vir eximius conceptus, ibi natus, alibi educatus: novo loco studiis

(1) Eiusdem Orphei discipulo.
(2) Orphei in lyra magistro.
(3) Apud Svidam.
(4) Clemens Alex. lib. 6. Stromat

dlis exeultus; indeque adultam agens aetatem, aut maioris eruditionis, aut inanis aurae captandae cauſſa: vel oiniae, aut curioſitatis, aut inconſtantiae vitio ampliſſimo vagatus orbe, ab omnibus propemodum, quibus notus erat gentibus ambitioſis, in ſpeciem non contemnendis honoribus velut concivis eſt celebratus.

De Homeri item parentibus magna eſt controverſia. Vide Herodotum Halicarnaſseum, Plutarchum, & Svidam, Pariter non una eſt ſententia qua aetate floruerit: adeoquod nonnulli opinati ſint Troianse tragoediae, quam deſcripſit ſpectatorem fuiſse. Videre poteris Herodotum Halicarn. Plutar. Svid. Clementem lib. 1. Strom. Euſebium Caeſar. lib. 10. de Praeparat. Evangel. c. 3. Cyrillum Alex. lib. 1. contra Iulian. & ipſum Aug. Lib. 3. de Civit. Dei, cap. 2. & quod habent ibi Benedictini nota, e.

Nec contemnenda videtur quorumdam ſententia ſex ſtatuens Homeros: ex qua perſonarum multitudine repetendam contendit de celebris Homeri patria, aetate, aliiſve diſcrepantiam. Conſule vel Friſium in Bibliotheca,

Et tandem apud Scriptores maxime profanos videre eſt Homerum aut ab utero matris, aut teneris ab unguiculis, aut ab adultiori aetate, vel etiam ounquam revera caecum, ſed talem per metaphoram appellatum, quod ut dicunt, quaſi caecus ſenſibilia bona nedum neglexerit, ſed propemodum ignoraverit.

(*b*) *Videlicet difficultas omnino ediſcendae &c.* = Ita Vet. Am. Er. & BB. cum ſuis MSS, praeſtantioribus; Quibus ſuffragantur e MSS. noſtris undecim. At Lov. Arn. Som. & MSS. 2. Med. *videlicet difficalter: difficaltas omnina &c.* Neutra lectio eſt contemnenda: & utraque, ut patet, in idem vadit; Sed eam poſthabuimus, quae non tot MSS. eodicum auctoritate gaudet.

Ita vero & experientia edocemur eo modo quo Latini pueri a Graecis ita pueros huius linguae a Latinis poetis digredi, Quod tamen & experientia ſublata, rei paritas manifeſte convinceret. Ar difficultate, quam in reliquis pueris obſervamus tortum arbitrabimur & Auguſtinum, qui modeſtiſſimus licet nodoſiſſimas facultates minimo labore, nullo hominum tradente ſe deprehendiſſe, ingenue prodidit (1)? nullo modo; ſed dicam ſtatim; Difficultas illa ex genii reluctatione emergebat; quum enim quidquam vehementer expetimus, id omnino volumus, quo ad illud recta ducamur: quod vero oonnihil retardare poteſt, prorſus exhorremus: & id quidem omnibus, at maxime pueris, qui non tam ratione, quam ſenſu ducuntur contingere adſolet: Quod vero exhorremus, laborioſum nobis admodum, ſpiſſumque videtur. Iam igitur aenigma illud extricatum eſt; poterat Auguſtinus Graecas litteras minimo negotio perdiſcere: ſed cum poeticis fabulis avidiſſime inhiaret, & a teneris unguiculis optime Latinam linguam calleret, totus Virgilio adhaeſit, exhorruit autem Homerum, quandoquidem, ad illius dulces vanitates expedite, & ſtatim, ad huius vero nonniſi quibusdam implicamentis, & diverticulis adcedere poterat.

(*c*) *Nam & Latina aliquando &c. ſine alia metu, atque cruciatu &c.* = Ex hoc loco magnum quiddam in Auguſtini laudem deduci poſſe exiſtimat, immo exploratum habet Ludovicus ab Angelis lib. 1. de Vita, & laudibus S. D. c. 4. initio: *Latinam ſermonem primum didicit, & ſine magiſtra &c.* At levi nimis argumento. Doctius aduotant Bollandiſtae cap. 2. *d. Videlicet quia latinus ſermo communis tunc erat in Africa eo inductas a Romanis.* Quod vel Auguſtinus innuit, ſcribens lib. 19. de Civit. Dei cap. 7. circa med. „ At enim opera „ data eſt, ut imperioſa civitas non ſolum „ iugum, verum etiam linguam ſuam „ domitis gentibus per pacem ſocietatis „ imponeret; per quam non deeſſet, imo & abundaret etiam interpretum „ copia.] Lingua autem ante Latinam pro Afris vernacula Punica erat, Hebraeae ſimillima; quam ad Meliteſes deductam, atque ab iis adhuc ſervatam nonnulli, peculiaribus etiam in eam rem ſcriptis libellis, immerito quidem iudicio noſtro, contendunt; quaeve ſenſim evanuit, apud quosdam tantummodo eruditiores viros conſervata. Sed nec Latina lingua Afrorum mentibus bene inſedir: familiari quippe ad eos ſermone deducta, lutulenta & barbara, ſecretioribus ſuis exuta iuribus ab eisdem excepta eſt; eo puta modo quo etiamnum Poloniae, & Germaniae rudiori populo inſervit.

(*d*) *Ad parienda concepta ſua: quae non poſſem, niſi &c.* = Ita Vet. Am. Er, Lov. & BB. cum potiori codicum par-

(1) Infra l. 4. cap. 16.

parte, & MSS. ab eisdem visis. Arn. Som. & decem e nostris MSS. *Et quia*, vel, *quod non esset, nisi &c.* Alii, *& quae non nosset, nisi &c.* Neutra ex posterioribus lectionibus hisce placuit; Quo enim respicit illud, *& quia non esset?* An cor Augustini ipsum non urgeret ad parienda concepta sua, nisi aliqua verba didicisset? & mutum enim, & omnis linguae inscium cor urget ad parienda concepta, sicut caecum ad videndum, & claudum ad ambulandum; aliud est enim ad actionem urgeri, aliud in eam exire posse. Altera lectio adeo insulsa est, ut videatur etiam significaro vacua: num quippe nisi aliqua verba dicicisset cor sua concepta non nosset? MS. Ricar. *quae non esse*; manifesto lapsu, ut patet.

Insinuat ergo Augustinus in Graecae linguae se studiis coactum, quod vi, & coacte, & contra genium ageret; quandoquidem, expeditissime in prima pueritia Latinam didicit ratione opposita; Cum enim naturali inclinatione quadam pectoris concepta aliis manifestare cuperet, eadem suavi inclinatione eam linguam didicit ut manifestare posset quod nonnisi a loquentibus proponebatur.

(e) *In quarum & ego auribus parturiebam quidquid sentiebam.* = Nobilis aptissima ad loquutionem significandam metaphora; quemadmodum enim in generatione vis semen immittit in vulvam feminae, quod ad veneris regionem adcedens, aut cum feminae semine coagmentatur, aut illud arcana quadam irradiatione foecundat: (de quo non unum aut medicorum, aut Physicorum Systema) indeque foetus exsurgit; ita dum loquimur, in alterius aures verbum introducimus, quod ad mentem adscendens, eam foecondat, gignit urque notitia.

Subsumit autem: *Hinc satis elucet maiorem habere vim &c.* Quod in quacunque facultate locum habet experientia teste: Hinc Terentius in Haeutontimorumeno, seu afflicto act. 4. scen. 6. v. 1. & 2. *Nulla est tam facilis res, quin difficilis fiet.* = *Quam invitus facias &c.* & Benedictini ad rem hanc Augustini lib. 1. vitae, cap. 2. n. 5. *saevis terroribus, ac poenis urgebatur puer, ut graecas litteras condisceret: sed tum in ea re, quam quis invitus agit, parum proficiat &c.*

(f) *Sed illius fluxum haec restringit legibus tuis Deus.* = Sed liberae curiositatis fluxum meticulosa necessitas restringit legibus tuis Deus. Quod duplicem expositionem pati potest; Meticulosa necessitate curiositatem restringi aut mediis legibus Dei, aut ad leges Dei. Utrumque enim verum est; eam scilicet necessitatem legibus divinis innixam liberam curiositatem restringere; & restringere, iungere subiicere legi divinae, ne ab ea digrediatur, ut inquam ea tantum videat, & discat, quae a divina lege vel imperantur, vel permittuntur. Posterior expositio nonnihil probabilior videtur.

Vet. Am. Er. MS. S. Cr. & quidam alii codices habent, *restringis*: quod verbum si magna codicum auctoritate sociaretur, nihil in textum inducto forte concederet. Sed habent, *restringit*, MSS. 3. S. Mar. & 2. Med. a. S. Cr.

Ceterum videtur heic Augustinus adludere ad illud Proverb. 8. 29. *Quando circumdabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Et ad alterum Iobi 38. a v. 8. *Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat &c. Circumdedi illud terminis meis &c.*

(g) *A magistrorum ferulis usque ad tentationes Martyrum.* = Magistrorum ferulis humanae curiositatis fluxum restringit Deus, ut utiliora videat, & honestiora; Restringit autem martyrio, quatenus vult eousque intellectum in obsequium Fidei captivari, & proprii mercurii sensa revelatia dogmatibus subiici, ut nequidem magnis poenis, & carnificinis deturbemur, concutiamur.

Pauci aliquot codices habent, *usque ad tentationes matrum*: mendose, ut liquet.

(h) *Valentibus legibus tuis miscere salubres amaritudines.* = Implexa est huiusmodi periodus, nec adeo manifestum est an, & ut ad precedentes referatur, Verbum illud, *valentibus* praecedentia intuetur; vel potius absolutum est, indefinitum, a nullo pendens? si primum: aut *ferulis* innititur; & tum erit sensus: Valentibus ferulis miscere salubres amaritudines legibus tuis, quae volunt utilia, & honesta; aut, quod verosimilius, est innititur *legibus*: & tum erit repetitio dictorum per sensum reflexum, puta: Fluxum humanae curiositatis restringis legibus tuis valentibus tuis legibus miscere amaritudines salubres; quasi nimirum duae sint divinae leges, una quae praecipit studium utilia & honesti: altera quae priori legi addit amaritudines, sive poenas; quemadmodum & humani principes quasi geminis legibus

&

& quidquam statuunt, & in transgressores poenas decernunt.

Si autem *valentibus* ceu indefinitum, nullique innixum accipiator, diligentissime adtende; Dixerat Deum liberae curiositatis fluxum meticuloso timore restringere; nunc se colligit, & plausu, atque admiratione io hunc fere modum concludit: Ita nempe Deus imperare vales liberae curiositati, & in imperiis ipsis amarit dines salubres miscere.

(*i*) *Revocantes nos ad te a iucunditate pestifera, qua recessimus a te.* = Amaritudines, quas Deus legibus suis immiscet, salubres appellaverat. Nunc habes cor salubres dicantur: nempe, ut alia taceantur, ex hne quod nos ad ipsum revocent a iocunditate pestifera, qua ab eodem recessimus. Malorum enim humani generis potissima radix ex concupiscentia, curiositate, & molli genio petitur, a quibus avocamur per leges salubres amaritudines involventes. Adludit autem forte ad illud ep. 1. Ioan. 2. 16. *Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum &c.* Immo potius, & fere citra controversiam ad nostrorum Protoparentum in qoibus omnes a Deo recessimus, culpam, quae in curiositatis liberae, vel soperbiae, & pestiferae iocunditatis, vel gulae specie patrata est: *Scit Deus, quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dii, scientes bonum, & malum. Vidit igitur mulier, quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulcrum oculis, adspectuque delectabile, & tulit &c.* Gen. 3. v. 5., & 6.

C A P U T XV.

A R G U M E N T U M.

Orat ut incepto bono insistat: ab expositis, aliisve quibuscumque humanae vitae muscipulis magis magisque eximatur. Et ut quidquid aut in studiis honestis, ut in malis praeter intentionem, & scopum boni didicit in divinum veniat obsequium, & famulatum.

EXaudi, Domine, deprecationem meam, ne deficiat anima mea sub disciplina tua (*a*); neque deficiam in confitendo tibi miserationes tuas (*b*), quibus eruisti me ab omnibus viis meis pessimis: ut dulcescas mihi super omnes seductiones, quas sequebar, & amem te validissime, & amplexer manum tuam totis praecordiis meis (*c*), & eruas me ab omni tentatione usque in finem. Ecce enim tu, Domine rex meus, & Deus meus, tibi serviat, quidquid utile puer didici: tibi serviat, quod loquor, & scribo, & lego, & numero; Quoniam, cum vana discerem, tu disciplinam dabas mihi (*d*), & in eis vanis, peccata delectationum mearum dimisisti mihi. Didici enim in eis multa verba utilia; sed & quae in rebus non vanis disci possunt (*e*); & ea via tuta est, in qua pueri ambularent (*f*).

(*a*) *Ne deficiat anima mea sub disciplina tua.* = Dei disciplinam amaritudines salubres involvere altissimis phrasibos eapite praeced. observaverat. Orat nunc Deom, ne anima sub tot sarcinis ad honesta, & utiliora, adque aeternas coronas dueentibus languescat, & deficiat. Ut autem omnioo religiosa sit eius oratio, Deoque maxime adrideat, iis verbis, qoibus & David a Spiritu Sancto ductus, eam orditor: ut & primo loco ad septimum eaput observavimus.

(*b*) *Neque deficiam in confitendo tibi miserationes tuas* = De Magistrorum ferulis, deque meticulosa necessitate loqoitur; haec enim, & similia quocumque animo, quocomqoe iure, quaeumque aequitate a magistris, a creaturis venetint, a Deo alto consilio, & ipsius bono, puta ut ad utiliora se verteret, vel a mollioribus re-

 trahe-

traheretur, aut vexatione fieret fobtius aut volita funt, aut permissa, & ordinata. Timet autem flaccere, neque enim adeo suave, & facile est de flagellis, & amarissimis poenis reddere gratias. Unde Satan Deo laudanti Iobum: *Numquid Iob frustra timet Deum? Nonne tu vallasti eum &c. sed extende paululum manum tuam .... nisi in faciem benedixerit tibi. cap. 1. a v. 9.*

(*c*) *Et amplexer manum tuam totis praecordiis meis.* = *Manum* hic Dei iustitiam, aut providentiam flagellantem intelligimus geminis coniectationibus ducti: ea, quam dictorum feries, & altera, quam Scripturarum, quibus fefe Augustinus adcommodat phrasis ubique exhibet: Exodi c. 3. v. 19. & au. *Non dimittet vos rex Aegypti, ut eatis, nisi per manum validam: Extendam enim manum meam, & percutiam Aegyptum &c.* Ibid. c. 13. v. 3. *In manu forti eduxit vos Dominus.* Iobi c. 1. v. 11. *sed extende paululum manum tuam.* Et c. 2. v. 5. *Alioquin mitte manum tuam.* & cap. 19. v. 21. *Manus Domini tetigit me.*

Dixerat igitur duo: *Ut dulcescas mihi super omnes seductiones, quas sequebar: Et amem te validissime.* Nunc tertium omniumque difficillimum addit: *& amplexer &c.* Egregie, atque doctissime! Animae quippe a mundanis ad aeterna converfae prius est ut vanas illecebras divinae postponat dulcedini: exinde ut Deum validissime diligat: & tandem quod aequo animo, & pari ratione & blandimenta, & flagella amplexetur.

Bene autem hanc orationem dominico conceptu concludit, dicens: *Ut eruas me ab omni tentatione usque in finem.* Quidquid enim posuerat tentatiu erat; *usque in finem* addit, Redemtur enim Matt. 24. 13. *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

(*d*) *Quoniam cum vana discerem, tu disciplinam dabas mihi.* = Disciplinam dabat Deus, faciens ut vanis inhians, utilia & bona Augustinus puer in studiis ebiberet; unde ipse S. Doctor nonnullis interiectis, quasi se exponens, fubfumit, *Didici enim in eis multa verba utilia &c.*

Sequitur autem: *Et in eis vanis peccata delectationum mearum dimisisti mihi*; quod fenfum hunece videtur habere „ Liberae curiositatis delectationes nonnullis flagellis cumpenfasti, repressisti, castigasti. Cum enim Augustinus puer in Poetarum mollia somnia praeceps raperetur, exhorrefceret autem prima Grammaticae rudimenta, & Graecam linguam: magistrorum ferulas expertus est, & vanam voluptatem fletu ac dolore temperavit.

(*e*) *Sed & quae in rebus non vanis disci possunt.* = Stabilit tandem quod supra nos observavimus. Non est homines cur profana, mollia, Poetarum maxime studia extullatis; vana funt, omnibus, pueris potissimum nociva, & exitiosa. Atqui, fubclamatis, vana inter bona quaedam, & utilia involvuntur; Id & ego permitto, & Augustinus ipse fatetur; At cur non potius ea studia excolenda, ex quibus bonum habeas, & nihil mali? Quid gemmas tot fuduribus, tantaque munditiei iactura fueda in lacuna expifcamini; quas de facili, & citra negotium, omnique decentia ex fodina habere valetis?

(*f*) *Et ea via tuta est, in qua pueri ambularent.* = Unus vel alter deterioris notae codex (1), *veri pueri.* Quod insinuaret pueros vere ingenuos, & innocentes. At data lectio communis est, & vero longe fimilior. Non diffitemur tamen eius fenfum esse nonnihil ancipitem. Italica exemplaria, quae etiam omnium exactissima habentur, quale est illud Bernardi Indrizzali. *E questa appunto è la strada sicura, ove debbono guidarsi i fanciulli.* Inepte ut vel ipsum verbum, *ambularent* ostendit.

Forte ironice loquitur Augustinus quasi interrogatione diceret: An ea via tuta est, in qua pueri vanis, & mollibus inhiantes ambularent?

Melius tamen, & longe verosimilius sic interpretamur; Qua ratione vana studia aut permittuntur, aut laudantur? quia, ut paulo ante observabamus, utile etiam involvunt. Et si quaeras, cur non utili servato, a vanitate denudentur? Ne, inquient, id tullatur, a studiorum curriculo, quo pueri illecti facile ambulant; Atqui studia funt, in quibus utilitas, & honesta fuavitas copulantur: in iis igitur pueri ambularent. Cui porro expositioni epitheton *veri* nihil officit: quin immo favet; honesta enim fuavitate *veri* pueri, hoc est innocentes, ingenui adlicerentur: forte non ita qui malitia depravati funt, inhiantque obfcenis; at hosce quis veros puerus appellabit. CA-

(1) In marg. Am.

CAPUT XVI.

ARGUMENTUM.

Insigni zelo, lascivos Poetas, eorumque amicos stomachatur; Priores quidem & quod foeda proponant: & quod ad ea fictis deorum exemplis iuvenes concitent; Posteriores vero quod eruditionis, & elegantiae capessendae caussa ad eorum lectionem provocent: quum immunditie omni sublata utrumque obtineri possit.

I. Ed vae tibi flumen moris humani (*a*)? Quis resistet tibi? Quamdiu non siccaberis? Quousque volves Evae filios in mare magnum, & formidolosum, quod vix transeunt, qui lignum conscenderint (*b*)? Nonne ego in te legi, & tonantem Iovem, & adulterantem? Et utique non posset haec duo (*c*), sed actum est, ut haberet auctoritatem ad imitandum verum adulterium lenocinante falso tonitruo. Quis autem penulatorum magistrorum audit (*d*) aure sobria, ex eodem pulvere hominem clamantem (*e*), & dicentem, Fingebat haec Homerus, & humana ad deos transferebat; divina mallem ad nos? Sed verius dicitur, quod fingebat haec quidem ille; sed hominibus flagitiosis divina tribuendo, ne flagitia flagitia putarentur (*f*): & ut quisquis ea fecisset, non homines perditos, sed caelestes deos videretur imitatus.

II. Et tamen, o flumen tartareum (*g*), iactantur in te filii hominum cum mercedibus, ut haec discant: & magna res agitur, cum hoc agitur publice in foro, in conspectu legum supra mercedem salaria decernentium (*h*); Et saxa tua percutis (*i*), & sonas, dicens: Hinc verba discuntur, hinc adquiritur eloquentia, rebus persuadendis sententiisque explicandis maxime necessaria. Ita vero non cognosceremus verba haec: imbrem aureum, & gremium, & fucum, & templa caeli, & alia verba, quae in eo loco scripta sunt, nisi Terentius induceret nequam adolescentem (*k*), proponentem sibi Iovem ad exemplum stupri, dum spectat tabulam quandam pictam in pariete, ubi inerat pictura haec: Iovem quo pacto Danaae misisse aiunt in gremium quondam imbrem aureum, fucum factum mulieri? Et vide, quemadmodum se concitat ad libidinem, quasi caelesti magisterio! At quem deum, inquit? Qui templa caeli summa sonitu concutit. Ego homuncio id non facerem? Ego vero ita illud feci, ac lubens. Non omnino per hanc turpitudinem verba ista commodius discuntur, sed per haec verba turpitudo ista confidentius perpetratur. Non accuso verba quasi vasa electa atque pretiosa: sed vinum erroris, quod in eis nobis propinabatur ab ebriis doctoribus (*l*), & nisi biberemus, caedebamur: nec appellare ad aliquem iudicem (*m*) sobrium licebat. Et tamen ego, Deus meus, in cuius conspectu iam secura est recordatio mea, libenter haec didici, & eis delectabar miser, & ob hoc bonae spei puer appellabar (*n*).

(a) *Vae tibi flumen moris humani.* = *Joannes Pherepouus*, qui bello fervente, tremens, ac pallens delituit in angulo: nunc vel ad tempus fugatis hostibus, evaginato gladio maxima spondet. Vidisti scilicet humane Lector quibus praecedentia Augustini scusa aenigmatibus involverentur; in iis omnibus obmutuit vaferrimus ille. Nunc plana, ab ipsomet Augustino pro lactentibus etiam exposita metaphorae subsidio calamum arripit, & ita balbutit. „ Collatio depravatae consuetudinis cum flumine frequens apud optimos quosque Scriptores, etiam Ethnicos. Hinc brachia contra torrentem dirigere, perinde est ac pravae consuetudini adversari. Iuvenalis Satyra 4. 89. *Ille igitur nunquam direxit brachia contra torrentem.* „

Egregie! nonnisi *Pherepouus*, homo summus, Patrum omnium, totiusve Catholici gregis censor tantum arcanum extricare poterat: iis nempe verbis: *vae tibi flumen maris humani* depravatam consuetudinem ab Augustino perstringi!

At inques; Non exponit *Pherepouus*, sed metaphoram laudat. ℞. Quid quod teste *Erasmo*, & ipsomet *Pherepoua*, tota haec Opella eleganti stilo, & egregiis metaphoris contexta est? Quam autem egregiam metaphoram, immo quod elegans verbum ex bonis Scriptoribus laudare non possis? Gratius, & pressius, ni fallimur, expositoris munus egisset, qui demonstrasset eam phrasim Augustino admodum familiarem esse, In Psalm. 136. n. 3. „ Flumina Babylonis „ sunt omnia quae hic amantur, & „ transeunt &c. Nescis quo te miseris: „ alius & iste fluvius Babylonis est; & „ quod multum sonat, strepitus aquae „ saxa percutit. Adtende quia fluit, „ adtende quia labitur: & si adtendis „ quia fluit, & labitur, cave quia „ trahit &c. Fluvius est & iste Babylo- „ nis. Lucra tua quando stabunt? &c.] Vide etiam si placet in Psal. 65. ad v. 6. n. 12. In Psal. 136. ad v. 5. n. 13. & in Psal. 143. n. 2. Denique Serm. 32. in Psal. 143. de Golia, & David &c. (Alias, 20. de Diversis, & 31. ex Homil. 50.) cap. & n. 6 *Quando pro loco dicitur ei, quod fluvius significet homines fluentes, & temporalibus deditos, cum transeuntium amare transeuntes &c.* De torrente etiam similia expendit Augustinus in Psal. 109. ad v. 7. n. 20. Pressius autem in Psal. 57. ad v. 8. n. 16.

(b) *Quod vix transeunt, qui lignum conscenderint.* Henricus Wangnereck huiusmodi ad locum huncce notulam habet. „ Navem intelligit, sic Sap. „ 15. v. 4. Arca Noe, & c. 14. „ v. 1. & 3. quaelibet navis dici- „ tur lignum. Est autem metaphora „ quasi dicas flumen consuetudinis per- „ versae vix superare eos, qui velut „ conscensa nave effugere nituntur. „

Bene quidem; lignum enim pro navi & a sacris, & a profanis Scriptoribus: inque vernacula ipsa lingua, domesticove sermone sumtum passim videmus, Eousque vero ut vix, & ne vix quidem per metaphoram poni adsentiamur. Quanquam alterum potens sit, per metaphoram deductum ad Augustini propositum. Sed difficultas ab expositore non dissimulanda ea est, quid Augustinus eadem metaphora velit; quae navis, quod lignum sit, quo vix depravatae consuetudinis mare transimus?

℞. Aut Baptisma, quod primam tabulam; aut poenitentia, quam secundam Patres appellant; Illud quippe in Noemi (1) arca, haec autem in Redemtoris cruce significata est. Nec expositionibus hisce adversaris si dicas, lignum heic ipsam prorsus Christi crucem significare, Quibus omnibus lucem conciliant quae habet S. Doctor in Psal. 91. ad v. 6. in 103. Serm. 4. n. 4. & 5. & in Psal. 106. n. 12. Serm. 352. de Utilit. agendae poenit. 2. (Alias, 27. inter Homil. 50.) c. 1. n. 3. & 6. & Serm. 363. de Cantico Exodi (Alias, 2. ex Sirmondiania) n. 2. Ex quibus omnibus haec ista redduntur: Quod profanae, saecularis, mundanae, perversae consuetudinis flumen: nedum infeliciter Ethnici, sed & vix bene transeunt qui lignum, puta Baptisma, vel poenitentiam, vel Christi crucem, vel Ecclesiam (quam Noemi arca praesignavit) conscenderint.

Arbitrabitur quispiam, *ligni* nomine animi pectorisque culmen insinuari, quod magnanimus homo conscendens, & in quo constitutus, adhuc vix mare pertransit; adeo enim perstrepunt mundanae perversae consuetudinis iura, & tot ab universo pene orbe, magnis tenebris capto plausibus excipiuntur, ut homines quanquam alias fortissimi multitudine insanientium obruti, & periculorum, malaeque fortunae concussi terroribus, non raro cedant, & cum turba insaniant.

(c) *Utique non possent haec duo.* = Tonare, ut profano sensu loquamur, deo-

(1) Act. 5. 30. & 10. 39. & Galat. 3. 13.

deorum munus eſt: adulterari pravorum hominum; quandoquidem adulterium turpitudinem, & iniuſtitiam involvit: quorum neutrum, minus vero potius diis Immortalibus convenire poteſt. Quid ergo moris humani flumini, hoc eſt Ethnici, vanique Scriptores Iovem nobis obiicitis tonantem, & adulterantem? Aut a deorum choris ille deturbandus eſt: aut eximendus a carnalium, flagitioſorumve lacunis. Sed innumeras generis huius Ethnicorum implicationes ſaepe, & omni argumentorum genere perſtringit omnigenae eruditionis Pater in libris de Civit. Dei, opere litteris pleno.

(*d*) *Quis autem penulatorum magiſtrorum audit &c.* = Henricus Wangnereck ita hunc locum exponit. „ *Ideſt, palliatorum; eſt enim penula veſtis, quae tunicae iniicitur adverſus frigoris, & tempeſtatis vim. Ea aetate Auguſtini utebantur Profeſſores Grammaticae.* Utique non male: niſi quod, pro more, rei ſecretiora non manifeſtat. Nec ampliorem lucem concilitant Bollandiſtae, qui cap. 2. ſigno, *e*, ita ex Er. loquuntur. *Penulati dicuntur magiſtri artis grammaticae, quia pallio utebantur vili, ut notat editor.*

I. Penula, ſur, paenula, vel poenula admodum a pallio diverſa erat, & etiam a toga, quod longe arctius preſſiuſque veſtiret. Item penula ex communibus veſtibus erat, quibus viri & feminae promiſcue utebantur; non eſt autem pro feminis pallium. Quaerimus autem cur Auguſtinus Grammaticae magiſtros quaſi per antonomaſiam penulatos appellet? neque enim id obvium eſt, cum quod, ut diximus, ea veſtis communis eſſet, non aut perſonae, aut muneris propria: tum quia, ut aperte loquamur, penula vilis, abiecta veſtis erat, qualis hodie vulgo *Gabano*, *Tabarro*, *Redengott*, ad aeris iniurias arcendas.

II. Penula magiſtrorum veſtis dicebatur, quod communis penulae non materiam, ut arbitramur (forte enim pretioſa & ornata erat) ſed formam imitaretur, eſſetque ſimilis illi, qua etiam num magiſtri quidam utuntur. Quum autem ad auctoritatem (1), dignitatem, & maieſtatem quandam praeſeferendam, vel inſinuandam ea veſtis inſtituta eſſet, elatos imperioſoſque illos magiſtros irriſione ex zelo emergente penulatos nunc Auguſtinus appellat. Eſt igitur non antonomaſiae, ſed metaphorae veritati iunctae ſermo ille: magiſtros inſpiciens habitu, & ſuperbia graviſſimos.

Contra aetatis noſtrae penulatos magiſtros, qui cum veſtium maieſtate; & auctoritate iuſtam humanitatem, vel prudentiam, modeſtiamve copulant, nec verba ſua buccis trutinantur inflatis, non eſt quid iaculeris.

II. Si quis autem a magiſtrorum penulis, ad ſaecularium omnium feminarum potiſſimum vanum, inconſtans veſtiendi genus divertat, adtendat Ludovicum Anton. Muratorium, qui lib. de *Philoſophia Morali*, cap. 41. poſt initium haec habet. „ Il fine di portare „ le veſti ognuno lo ſa che è quello „ di cuoprire acconciatamente il corpo, „ di difenderlo proporzionatamente dal „ freddo, e dal caldo: e ciò in maniera decente al grado di ciaſcheduno: „ in guiſa che ſia un utile, e decente „ forma di veſte, per cui ſi ſodisfaccia „ a queſte intenzioni. Ciò poſto niuna „ ragione ei ſarebbe di mutarle, e di „ prenderne delle nuove, ſe forſe non „ ſe trovaſſe un altra più commoda, e „ e meglio adattata al biſogno d' eſſo „ corpo. Però i Greci, e i Romani teneano ſalda la lor maniera di veſtire; „ così parimenti fanno da tanti ſecoli i „ popoli Orientali. Ma non l' intende „ così un Regno confinante all' Italia; „ o ſia queſto un influſſo del genio loro amante ſempre del nuovo, o ſia che i ſartori, i calzolai &c. „ e noi buoni Italiani ſcimie ridicoloſe „ corriamo a copiare le metamorfoſi „ loro, e tutte le lor mode, come ſe „ foſſero calate dell' alta corte di Giove: e benchè codeſte bizzarrie, e „ ſcene favorite dal luſſo dieno de fieri ſalaſſi alle borſe, pure ſi cercano „ con anſietà, s' amano perdutamente, „ &c. „

(*e*) *Ex eodem pulvere hominem clamantem &c.* = Tullium ex eodem pulvere hominem vocat: hoc eſt ex eodem pulvere vanitatis, idololatriae, mendacii, necnon grammaticalium fabularum, queis adhaeſit. Ex eodem pulvere dicit quomodo nos impudentis ſocium eiuſdem furfuris hominem paſſim appellamus.

Hic autem *ſobrius* non pro temperato, & mundo; ſed pro ſano, ac prudente uſurpatur; ut a Cicerone Ver. 5. c. 27. *Homines ſatis plane frugi, ac ſobrii*, & 2. de Orat. c. 32. *Diligentes, & memores, & ſobrii oratores.* Et eſt ſenſus: Utinam aliquis penulatorum magiſtrorum aure ſana adtenderet Tul-

(1) Ex Aristidoro l. 2. c. 3.

Tullium quanquam ethnicum &c. Vel: Quis est penulatorum magistrorum qui aure sana adtendat &c. Quibus locem conciliant quae habet S. D. lib. 4. de Civit. Dei, cap. 26. initio „ Sed fingebat haec Homerus, ait Tullius, & humana ad deos transferebat: divina mallem ad nos. Merito displicuit viro gravi divinorum criminum poeta confictor. Cur ergo ludi scenici, ubi haec dictitantur, cantitantur, actitantur deorum honoribus exhibentur, inter res divinas a doctissimis conscribuntur? Hic exclamet Cicero, non contra figmenta poetarum, sed contra instituta maiorum &c.] Ubi Leonardus Coquaeus Eremita Augustinensis „ Scriptura quidem sacra metaphoris utitor, & humana ad Deum trasfert, verum nonnisi eo sensu, quod per materialia, corporalia, & sensibilia, immateralia, spiritualia, & intelligibilia nobis veniant in notitiam; cum enim naturale sit homini, ut per sensibilia ad intelligibilium cognitionem veniat &c. Verum longe aliter Homerus humana ad Deos transferebat &c.] Et ante ipsum Ioannes Ludovicus Vives „ *Quae autem divina? Vigere, sapere, invenire, meminisse. Gravissima sententia, quo &c.*

(*f*) *Ne flagitia flagitia putarentur.* = Ita Benedictini, qui admonent „ Apud Lov. *ne flagitia putarentur* non integre.] Verum cum Lov. sont omnes eorum MSS. 9. e nostris, Vet. & Som. Favent vero BB. Am. Er. 2. MSS. Med. & unus S. Mar. Quidam autem ita legunt: *tribuenda flagitia, ne flagitia putarentur.* Quae lectio equidem corropta videtur, at bene expensa potius Benedictinis suffragatur. Doctissimos Patres sequi placuit, quod eorum lectio utpote acrior, & pressior, admodum visa sit Augustini Dialectici excellentissimi ingenio conformior.

Sensus est totius sermonis: Quanquam contemnenda non sit Tullii sententia; adhoc verius dicitur Homerum, similesque non humana ad deos transtulisse, sed vere flagitiosis hominibus divinitatem tribuisse, ut sic eadem flagitia non flagitia putarentur: sed a diis velut purgata, non male, immo honeste, ac religiose ab hominibus patrarentur. Verum est enim Iovem, aliosque paganorum deos mala, ac foeda patravisse: at per summam impietatem, atque dementiam iis divinitas tributa est. Unde dixerat supra S. D. *Actum est, ut haberet auctoritatem ad imitandum verum adulterium, lenocinante falso tonitruo.* Scilicet ficto tronitruo divinitatis quasi caractere, *lenocinante*, hoc est, pelliciente, animante; docente id honeste, & laudabiliter fieri posse.

(*g*) *Et tamen o flumen tartareum &c. ut haec discant.* = Et tamen mala curiositas, perversa consuetudo tibi dicantur filii hominum, & non parcentes sumptibus, libros, & magistros provident, ut inania ista, foeda, & impia perdiscant. Ita & plures nostrae aetatis, ut cogamur cum Aulo Persio Satyra 1. v. 1. clamare: *O curas hominum! o quantum est in rebus inane!*

(*h*) *Supra mercedem salaria decernentium.* = Pater Henricus Wangnerek ita hunc locum exponit. „ Sensus est, praeter mercedem, sive Minerval, quod singuli Magistris privatim solvebant, decreta iisdem publice per leges annua stipendia: quae forte ideo salaria dicuntur, quod ea percipientes inde se alant.] *Ioannes* autem *Pherepanus* „ Hoc est, praeter minerval, a singulis poeris solvi solitum privato aere, Grammaticis poblice constituta erant salaria, seu stipendia, ex publica pecunia solvenda. Aut forte a mercede pecunaria distinguitur salarium, ut hac voce significentur sal publice praebitum, carnes, vinum, oleum &c. Sic in epistola Valeriani quae legitur in vita Probi, a Flavio Vopisco conscripta memoratis vestibus, & pecunia, qua Praefectos Praetorio iubebatur dare Probo: *Item in salario diurna bubulae pondo, porcinae pondo sex, caprinae pondo decem, Gallinaceum per biduum, olei per biduum sextarium unum, vini veteris diurnas sextarius decem cum larida bubelina, salis, alerum, ligneumque quantum satis est.* Vide ad hunc locum Intt. & ad vitam Clodii Albini sub finem, ubi stipendium a salario etiam distinguitur: Sic & in Cod. Lib. 10. Tit. 52. de Professoribus, & Medicis Constantinus iubet eis *mercedes, & salaria reddi, quo facilius liberalibus studiis multos instituant.* „

Quibus positis: Augustini sententia triplicem expositionem pati potest. Prima est: Et penulatis magistris, magnum lucrum, magnum decus, dum publice, in foro, ceu Reipublicae ministri Grammaticam docent. Altera: Censetur magna poerorum sors in publica Academia ista perdiscere, ubi sodalium aemulatione fortius pugnatur, multitudinis

dinis plauſibus laetius vincitur: publici ſtarli intuitu nuonihil domeſticis ſumptibus parcirur: privata ſcilicet merces minuitur. Poſtrema quae umnium videtur probabiliſſima: Magna res agitur Civitati, Reipublicae, Principi: res inquam bonoris, & glotiae, quum pro lutulentis biſce ſtudiis deſignatur Schola & publica, & publicis ſalariis nutrienda.

(*i*) *Et ſaxa tua pertutis &c.* Henricus Wangnereck „ Pergit uti metaphora rapidi fluminis, ſive torrentis, „ cui ſimilis eſt conſuetudo prava. Sicut autem flumen cum ſono fertur „ per ſaxa, ita ingenti praeconio extolluntur laſcivi poetae ob linguae latinae Magiſterium.] Bene indefinite. Preſſius autem ad ſententiam ipſam, & feriem dictorum circa Gymnaſium ad publicam eruditionem inſtitutum: In ſaxorum percuſſione campanae ſonum, vel ſimile publicum ſignum ad Gymnaſium invitans intelligo: cui eleganti, preſtaque metaphora ea verba tribuuntur: *Hinc verba diſcuntur, hinc adquiritur eloquentia &c.*

(*k*) *Niſi Terentius induteret nequam adoleſcentem &c.* = Quod expendit horrore & Epiſt. 91. ad Nectarium, (Alias 202.) n. 4. & lib. 2. de Civit. Dei cap. 12. in fine biſce verbis „ Indignum „ videlicet fuit, ut Platus, aut Naevius Publio, & Cneo Scipioni, aut „ Caecilius M. Catoni maledicerer, & „ dignum fuit ut Terentius veſter flagitio optimi maximi adoleſcentium nequitiam concitaret?] Ubi Benedictini ſigno, h. „ *Verentius veſter*, ait, „ qui nimirum, gente quidem Afer, „ ſed familiariſſimus Scipioni fuit, ſicut „ & Laelio, a quibus ferunt adiutum „ eſſe in ſcribendis fabulis.

Veſter, Rumanos adloquens dicere potuit Auguſtinus: quanquam enim Terentius natione Afer, patria Carthaginenſis, Romanus aliquotiens appellatus eſt, tum propter ethnicam religiunem, tum quia Terentii Lucani libertus, a quo, egregiis eius dotibus capto, excultus eruditus, in nobiliſſimorum humi- num, Scipionis praecipue, & Laelii conſuetudinem deductus, Romae fluruit, Romae ſcripſit, Romae et adclamatum eſt. Uſque dum deſiderio inviſendi Athenas conſcenſa navi, a mortalium umnium, forte aquis abſortus, notitia ſublatus eſt an. ab Urbe condita 595. Olymp. 155. 2. de quo Volcatius.

„ Sed ut Afer ſex populu edidit co-
„ moedias
„ Iter hinc in Aſiam fecit: navim
„ cum ſemel
„ Couſcendit, viſus nunquam eſt: ſic
„ vita vacat.

Lutulenta autem hiſturia a Terentio conficta, ab Auguſtino tanto zelu improbata indigna eſt quae ſpeciali cummentariu dilucidetur; & vix ex ea potiorem partem exſcribimus. Obſcenus ſcilicet Poeta phanaticum laſcivum adoleſcentem ſub Chereae perſona introducit, qui ſibi habitu, genioque larvato pulcherrimam venuſtiſſimam virginem bella forte datam aliquando, & ab ea, aliud quidem cogitante, ſed dumeſtice agente commotum, geſtiens, ac triumphans Antiphuni hiſce verbis enarrat.

„ (Cher.) Commendar virginem (Ant.)
„ cui? tibi ne? (Ch.) mihi (An.)
„ ſatis turo tamen.
„ (Ch.) Edicit ne vir quiſquam ad eam
„ adeat, & mihi ne abſcedam imperat:
„ In interiore parte ut maneam ſulua
„ cum ſola: adnuo
„ Terram intuens modeſte (An.) miſer
„ (Ch.) egu inquit ad coenam hinc eo
„ Abducit ſecum ancillas: paucae, quae
„ circum illam eſſent manent
„ Novitiae puellae: continuo haec adornant, ut lavet
„ Adhortur properent, dum apparatur, virgo in cunclavi ſedet.
„ Suſpectans tabulam quamdam pictam,
„ ubi inerat pictura haec, Iovem
„ Quu pacto Danaae miſiſſe aiunt quondam in gremium imbrem aureum.
„ Egomet quoque id ſpectare coepi:
„ & quia conſimilem luſerat
„ Iam ulim ille ludum, impendio magis
„ animus gaudebat mihi
„ Deum ſeſe in hominem convertiſſe,
„ atque per alienas tegulas
„ Per impluvium veniſſe clanculum
„ fucum factum mulieri.
„ At quem Deum? qui templa caeli
„ ſumma ſonitu concutit
„ Ego homuncio hoc nun facerem? ego
„ vero feci illud ita, ac lubens.
„ Haec dum mecum reputo, lavatum
„ interea virgo accerſitur,
„ It, lavit, redit, deinde illam in lectu
„ illae cullocant:
„ Sto expectans &c.

Impudentiora ſunt quae ſequuntur; licet non adpareat malitia externa actione expleta, tentationis enim hiſtoria abſoluta: quaerit Antiphu „

„ (An.)

„ (An.) Quid tum? (Ch.) quid tum?
„ fatue (An.) fateor (Ch.) an ego
„ occasionem
„ Mihi obstentatam tam brevem, tam
„ optatam, tam insperatam
„ Amitterem? &c.

Scilicet, an foedam cupiditatem non prorsus expleverim, debes, nisi terque quaterque bonus sis, ex temetipso conjicere. Haec in Eunucho act. 3. sc. 5. a v. 29.

Vah Bellum somnium, vix in secretioribus lupanaris cuniculis decantandum! Et haec quidem Afer, qui passim, & nullo horrore Catholicorum etiam manibus teritur. Quid autem Lucretius Romanus, qui nobilissimam Lucretiorum familiam, ex qua natos creditur, exornavit ingenio, foedavit autem impudicitia, & impietate? quam latrinam, quam cloacam vel sordidissimam; quam evanidam superstitionem, quale somnium vel atheum eius sex de Natura rerum Libris compares? Qui etiam sordidis lacunis, quas tanta arte piuxerat absorptus, interiit.

Discutit Augustinus sententiam quamdam Terentii ex Adelph. sc. 1. act. 1. lib. ad Bonifacium, seu Epist. 185. (Alias, 50.) c. 6. n. 21. laudat vero aliam ceu prudentem ex Andr. sc. 1. act. 2. lib. 13. de Trinit. c. 7. n. 10. sub finem.

(l) *Sed vinum erroris, quod in eis nobis propinabatur ab ebriis doctoribus.* = Huncce locum ita exponit *Pherepones* „ „ Quamvis non ignorem vinum *iniquitatis*, & *compunctionis* in Scriptora „ memorati, attamen crediderim hic „ respicere Augustinum ad Cebetis Platonici celeberrimi Tabulam, in qoa „ *Impostura* inducitor pueros omnes in „ vitam ingredientes &c. „

Ita ne *Pherepone* tu qui frequentissime Aogustinom contemnis, & rodis, quod nimis Platonicam scholam sapiat, eiusque vestigiis inhaereat? Cur ergo hic ubi scripturam imitari, te ipso iodice, haud temere dicere possumus, in Platonicum, & quidem non totius Scholae, sed onius Scriptoris, Cebetis nempe somnium inflectis? Anne ot statuam sensim compingas, in quam bene auctam opportuno tempore iacoletis?

At ut libet tu qui omnia arbitrio metedaris *crediderim*. Scripturae Sacrae phrasim Augustinum imitatum ego crediderim: & quidem non arbitrio, sed quatuor hisce momentis; Quorum primum experientiam appellabo; Video enim non ethnicorum, sed Prophetarum, Apostolorumque Phrases in Confessionibus his Augustinom passim facere suas. Secundom a dicendi lege depromitur; Nimis quippe generaliter, & indefinite loquitur, quam qood ad specialem, & quidem infidelem scriptorem adludere putandum sit. Tertium ipse Augustini scopus suppeditat; Quid hic Augustinus? profana studia a Christianis etiam ositata non tam contemnit, quam exsecratur: hoc agens phantasticam ethnici observationem adsumet? Quartom omniumque fortissimum momentum, quod dilucidat, firmatque praecedens, hoc esto; Magno animi dolore, fere in cinere, & cilicio positus vana pueritiae suae studia, & maiorum suorum, ad ea impellentium caecitatem hic Augustinus deplorat; In hoius ere, & calamo placet Scripturarum oracola, aeternasque veritates ponere: non decepti, & decipientis hominis somnia.

Dicit ergo a magistris sibi propinatum vinum erroris per oppositionem ad vinum illud, quod propinatur a Deo, de qoo Psaltes 59. 5. *Potasti nos vino compunctionis*. Et per similitudinem ad alterum, de quo Proverb. 4. 17. *Vinum iniquitatis bibunt*. *Error* autem hic late ponitur: eique divisioni subesse potest, quam S. D. in Psal. 68. ad v. 13. Serm. 1. n. 16. innuit hisce verbis, *Vinum erroris, vinum impietatis, vinum superbiae*. Vinum *erroris* propinabatur Augustino, hoc est, longae portentosae fabulae; vinum *impietatis*, quia in iis obscena diis triboebantor; Vinum tandem *superbiae*, quia de studiis illis merito dicas cum Paulo 1. Cor. 8. 1. *Scientia inflat*; quia inflati erant magistri, & inflabantur discipuli, maxime Augustinus, qol ceteris palmam praeripiebat. Propinabator autem vinum *ab ebriis doctoribus*, qui malo eodem vino ingurgitati erant.

(m) *Nec appellare ad aliquem iudicem &c.* = Ad quem enim? ad Patrem, qui in primis etiam religionis basibus turpissime aberrabat? ad Matrem, religiosissimam utique, sed ad quam non adeo exacte spectabat de studiorum qualitate iudicium ferre? ad Magistros, qui eodem vino ebrii erant? ad reliquos eruditos, quorum pars maxima errabat eum ceteris? Ex illis vero, qui divina sapiebant: qui fracti erant animi, Catonis educti, vel seducti sententia: *Rumores fuge*, conticescebant: qoi fortis, contemnebantur.

Quod sequitur: *Deus meus, in tacens*

cuius conſpectu futura eſt recordatio mea, ſimile eſt illi; de qoo cap. 13. P. & ita excipiendum eſt „ Deus meus, cui dum hsec depono, Grammaticorum contradictiones nec paululum timeo.

(*n*) *Libenter &c. & ob hoc bonae ſpei puer appellabar*. = Ita gloriam ſuam decurtans Doctorum modeſtiſſimus. Quid eſt, *bonae ſpei?* altae ſpei. Non utcumque qood iis ſtudiis pelliceretur: ſed quod in eisdem valde proficeret. Ita enim vel ex ipſo communi modo loquendi teſtimouium illud excipere debes. Unde Breviarum Rom. die 28. Aug. eidem ſacra lectio. 4. initio: *Auguſtinus &c. puer docilitate ingenii aequales longe ſuperans, brevi omnibus doctrina antecelluit*. Adeo ot longe verius ac quidam (1) de Tideo Enei Calidoniae Regis filio, dicere poſſis tu de Auguſtino,

„ Maior in exiguo reguabat corpore
„ virtus.

Et Ioſeph Phavorinus (2) non de homine, ſed de Facultate.

„ Quid ſublime magis, quid maius
„ cernimus unquam?
„ Quid ſublime magis mirata eſt machina mondi?
„ Quid maius onquam ſpectavit ſydus
„ in orbe?

C A P U T XVII.

A R G U M E N T U M.

Lamentatur ſe in pueritia laudis praemio, & metu dedecoris, vel plagarum inflexum in Poetica ſtudia fuiſſe; iis enim quia non bonis animam maculavit: quia evanidis egregium ingenium adtrivit.

Sine me Deus meus diſcere aliquid, & de ingenio meo munere tuo: in quibus a me deliramentis adterebatur (*a*). Proponebatur enim mihi negotium animae meae ſatis inquietum, praemio laudis, & dedecoris vel plagarum metu, ut dicerem verba Iunonis iraſcentis, & dolentis: quod non poſſet Italia Teucrorum avertere regem (*b*); quae nunquam Iunonem dixiſſe audieram; Sed figmentorum poeticorum veſtigia errantes ſequi cogebamur: & tale aliquid dicere ſolutis verbis, quale Poeta dixiſſet verſibus; Et ille dicebat laudabilius, in quo pro dignitate adumbratae perſonae, irae, ac doloris, ſimilior adfectus eminebat: verbis ſententias congruentes veſtientibus. Ut quid mihi illud, o vera vita mea, Deus meus, quod mihi recitanti adclamabatur, prae multis (*c*) coaetaneis, & conlectoribus meis? Nonne ecce illa omnia fumus, & ventus? Itane aliud non erat, ubi (*d*) exerceretur ingenium, & lingua mea? Laudes tuae, Domine, laudes tuae per Scripturas tuas, ſuſpenderent palmitem cordis mei: & non raperetur per inania nugarum, turpis praeda volatilibus (*e*). Non enim uno modo ſacrificatur tranſgreſſoribus angelis (*f*).

(*a*) *In quibus a me deliramentis adterebatur*. = Adtero varias ſignificationes habet; aliqootiens idem eſt ac, *frico*: *Anguillae adterunt ſe ſcopulis*. Plinius lib. 9. c. 51. Non minus frequenter, ac forte elegantius ponitur pro *frango*, vel *rumpo*: *Demiſſum palmitem inferior adteret*. Col. l. 5. c. 6. *Adterere* ſu-

Q

(1) Statius de Tideo corpore exiguo.
(2) In Isod. Medicinae lib. de Hominis excellentia 1. p. 4. 12.

aures alicui. Plaut. Perf. 4. 9. 11. In posteriori sensu ab Augustino usurpatum manifestum videtur. Bene autem more suo, & gravissime; ingenium quippe, maxime excellens, & elevatum frigidis, ineptisque studiis adteritur, frangitur, perditur; quomodo si gravissimus, & sobrius homo eum pueris, & scurris insanire debeat, & aquila prope solum volitare. Nobilissimum quippe ingenium non tam imaginari appetit, quam penetrare, & tutum pedem figere. Immo quum veritas sit proprium ingenii obiectum, illi hoc inhist, illa pascitur, illa fovetur, perficitur.

Pater Henricus Wangnereck Iesuita, qui silet in hoc capite, sicut in praecedentibus pluribus, & in sequentibus omnibus praesentis libri, huic capiti tale argumentum praefixit: *in exercitio Scholastico Poetae per paraphrasin reddendi studium vanae laudis incusat*. Quam mancum, imperfectumque sit, & insuper a capitis scopo exorbitans huiusce modi argumentum sagax Lector facile adtendet; Nec etiam bardum fugiet, qui commentarios nostros discutiet, & ex illis Augustini sensa scrutabitur. Interim illud unum observamus, coepto S. Doctorem insistere, & magis, magisque Poeticarum fabularum studia contemnere; laudis autem, honorisque laureolae non eorum studiorum propria sunt, sed eruditionem omnem comitantur.

Quae quidem non eatenus Lectorem commonuimus, quasi minimam laureolam, quae ex iis notulis adcedere potuit Henrico praereptam velimus; sed ut manifestum fiat, quam merito ultra commentarios, & nova argumenta his Confessionibus addiderimus.

(*b*) *Ut dicerem &c. quod non possit Italia Teucrorum avertere regem*. = Adludit ad fabulam Aeneid. lib. 1. decantatam, quam heic quoad partem potiorem, nempe a v. 38. exhibemus:

„ Vix e conspectu siculae telluris in
„ altum
„ Vela dabant laeti, & spumas salis
„ aere ruebant,
„ Cum Iuno aeternum fervans sub
„ pectore vulnus
„ Haec secum; me ne incoepto desistere
„ sistere vitam?
„ Nec posse Italia Teucrorum aver-
„ tere Regem?
„ Quippe vetor fatis. Pallas ne exu-
„ rere classem
„ Argivum, atque ipsos potuit sub-
„ mergere ponto
„ Unius ob noxam, & furias Aiacis
„ Oilei?
„ Ipsa Iovis rapidum iaculata e nu-
„ bibus ignem
„ Disiecitque rates, evertitque ae-
„ quora ventis
„ Illum expirantem trasixo pectore
„ flammas
„ Turbine corripuit, scopuloque in-
„ fixit acuto.
„ Ast ego qui Divum incedo Regi-
„ na, Iovisque
„ Et soror, & coniux una eum gen-
„ te tot annos
„ Bella gero &c.

Addit autem S. Doctor: *Quae nunquam Iunonem dixisse audieram*; Quanquam enim totum fere quantum est Aeneidum opus fabulis consarcinatum sit: adhuc de nonnullis a simplicioribus dubitatur. Hos autem Iunonis malos eventus, & aestus a Poeta confictos concors est simpliciorum etiam, & Gentium opinio. Quod Augustino etiam puero stomachum movit; viri enim nimis boni est dolere, & angi de eius angustiis, quem iuvare nequit; insaniantia autem illi compati, qui numquam passus est. De Iunone non semel S. Doctor in libris de Civit. Dei.

(*c*) *Quod mihi recitanti adclamabatur prae multis &c.* = Iam elucescit quod dixerat cap. praeced. N. *Ob hoc bonae spei &c. Multis* autem hic pro *omnibus*, qui magnum numerum conficiebant positum est. Hos autem plausus contemnit homo sanctus, remotos fines inspiciens, non ipsas victorias; quo pacto contemneremus nos Catholicum, maxime speciali caractere Deo dicatum, qui in sacris historiis hospes, profanas egregie teneret; nec enim interim retinendi felicitatem non miraremur. Minus vero propositos vincentibus plausus, coronasque ineusat, & ut verius dicamus, de iis non disputat; illud unum contendes, inania esse, nec flocci habenda studia Poeticorum somniorum. Unde sequitur, *Nonne ecce illa omnia fumus, & ventus?* Ac si ita disputaret: Non ego vincentibus laudes eripio, quin potius de illis nec ago; sed quoniam certaminis bonum ex fructu pensatur: Quid plaudis inquio, Duci equidem strenuo feliciter arcem fortissimam expugnanti: quam tamen expugnationem nullum bonum sequetur? Quid venatori, qui tuto quidem iaculatur, sed in noctuam, aut vespertilionem?

(*d*) *Ita ne aliud non erat, ubi &c.*

&c. = Colligit plura quae dixit: & in propatulo ponit se id unum, studiorum nimirum qualitatem insectari; & id maxime pensandum inculcat quod nos in antecedentibus inculcabamus, honestorum librorum copiam esse, in quibus aeque ac in Poetarum fabulis, aut foedis, aut impiis, aut phantasticis ingenium exerceatur. Ceterum quod sequitur, *Laudes tuae Domine, laudes tuae per Scripturas tuas*, ceu admodum bonum, non quasi necessarium inducitur: sitque magnos transitus a studiis malis ad optima; sed quid aliud adtendere poteras a viro religionis summae, a terrenis mirum in modum avulso? si autem tu Christiane, qui Deum times, sed non in eo, in quo Augustinus culmine sanctitatis es, nequeas adeo coriositatis tuae fluctus confringere: cur non saltem profanos eos Scriptores seligis, qui nec in divinitatem sunt impii, nec foeda honore commemorant, nec tot phantasticis narratiunculis, portentosisque somniis indulgent, quae pectus commaculant, caput autem laedunt?

(*e*) *Suspenderent palmitem &c. turpis praeda volatilibus.* = *Idest*, adduor in laterali margine Benedictini, *aereis potestatibus*. Quod monitum ipsis eisdem verbis repetunt Bollandistae cap. 2. figno, *f*. Ita quidem, ut innuunt verba sequentia, *non enim uno modo &c.* Est autem egregia metaphora, cor pomis, aut uvis comparans; quemadmodum enim poma, vel uvae mediis palmitibus suspenduntur super ligna, & ita magis excrescunt, & conservantur; sic palmes cordis nostri per laudes Domini in Scripturis suspenderetur, conservaretur in bono, praeservaretur a malo. At vero stultis Poetis incombens similis est uvae palmiti, substentaculo destituto, qui huc, & illuc rapitur, hoc est inaniter serpit: sitque uva praeda volatilibus; sic enim ille fit praeda aereis potestatibus, dum eius cor per Poetarum aut obscena, aut nimis phantastica rapitur. Adludit autem S. Doctor, non quidem exacte, sed tumultuarie, & a longe ad illud Psal. 78. v. 2. *Posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus caeli*; & alterum Matt. 13. *Ecce exiit qui seminat seminare; & dum seminat, quaedam ceciderunt secus viam, & venerunt volucres caeli, & comederunt ea*; a v. 3. quod & Mar. 4. & Lucae 8. Volucres autem ut ipse Salvator exposuit, daemones sunt. Ceterum morticina Servorum Dei insigni gloria posita sunt tanquam escae volatilibus caeli; studens malis Poetis fit praeda *turpis* metaphoricis volatilibus.

(*f*) *Non enim uno modo sacrificatur transgressoribus angelis.* = Quis, inquies, istud ignorat, aut unquam inficiatos est, non uno modo sacrificari transgressoribus angelis, hoc est non uno modo peccari? Ego vero non ita obviam censeo Augustini sententiam; immo scatere mysteriis compertum habeo: licet anceps sim quali praecipue. Nam vel S. D. heic ita se colligit, ut eorum omnium, quae hucusque contra Poetarum studia iaculatus est, velut corollarium deducat? aut loquitur cohaerenter tantum ad ea, quae in hoc capite posuit? Si primum, de idololatria intelligendum censeo: neque enim uno modo transgressoribus angelis, hoc est falsis diis, in quibus daemonia (1) latitant, sacrificatur, seo offeruntur adorationis tributa; Quanquam enim Fidelis appelleris, unius, veri, & vivi Dei existentiam credens: adhoc tamen Poetis incumbens, annonne quasi idololatria paululum macularis, dum tam serio effictorum numinum potentiam adtollis, actiones, verba ceu oracola veneraris, pietatem praedicas, malasque sortes deploras? Si vero poetica illa tantum perstringat, quae paulo ante commemoravit; aut nimis presse de Iunonis ira, ac dolore mendacia intuetur; aut magis expedite, somnia, & phantasmata? In priori hypothesi sacrificator diabolo, qui primus veritatis hostis, nedum de formalibus, ut profundae meditationis Theologi observant, sed & de materialibus mendaciis, seu erroribus nonnihil sibi complacet; Altero autem modo etiam sacrificatur diabolo: qui primo quidem hominem ad superstitiosam religionem pellicit: at in hoc desiderio frustratos: & illud gratum habet, intellectum praestantissimam eius potentiam per chimaeras, & somnia laxari, & disperdi.

I. Et haec Agustinus, & nos eius prementes vestigia in Poetas nimis mendaces, phantasmatumve nimis amicos: maxime vero in impuros, & obscenos: quos Ethnici ipsi honestiores, & quidem Poesi addicti insectati sunt; ut Persius Satyra prima a v. 12. *Quid faciam? sed sum petulantis splene cachinno*: usque ad:

Q 2

(1) Omnes dii gentium daemonia Psal. 95. 5.

ad: *En pallor, seniumque! o mores &c.* Hunc ex profanis Poetis, utpote modestum, immo obscenorum hostem acerrimum pueris, & adolescentibus legendum proponerem; nisi illud viderem, quantum lascivi Poetae animam laedunt, tantum Persium latentibus nimis, abstrusissimis suis involucris, & aenigmatibus hominum etiam eruditissimorum defaticare intentionem, & caput obtundere. Non me latet plures obscorissimum opus eroditis planis commentariis dilucidasse, vel dilucidare conatos; sed quid mihi, inquiet aliquis, in te ariolo Persium ridentem legere, quem in alio, ac etiam in maeipso videre possum plorantem? Adeo ille, tum si seotentias, tum si phrases, tum si verba intuearis, ambiguo loquitur. Quae & de nonnullis (1) Aristotelicorum voluminum partibus dici possent. Et en mala sors ab ipso Poeta praenuntiata; aut a nemine, aut a duobus sua carmina lectum iri: *Quis leget haec? min, tu istud ais? nemo Hercule, nemo? Vel duo, vel nemo: turpe, & miserabile; quare?* Sat. 1. v. 2. & 3. Quanquam ipse momentum longe diversum inspexerit; quod scilicet non, ut alii, mollibus phrasibus vana superba capita demulsurus esset, sed mordacissimis salibus perfricaturus. At venia illi, subsumunt alii; quid enim non secretiora latibula quaereret homo, qui tam acriter Romanorum magnatum vanitates, & vitia: potissimumque Neronis truculentae bestiae perstringebat, insectabatur?

Volaterris antiqua Etruriae urbe ex nobili familia, adhoc fortassis ibi vigente natus Aolus Persius Flaccus: post aetatis annum 12. Romam profectus, ibi totum sese studiis addixit: ibi hominum doctissimorum consuetudine floruit, ibi sex Satyras scripsit: ibi tandem stomachi dolore tortus vivere desiit: hoc est via Appia in soo rure, ab Urbe octo passuum millibus dissito, die 24. Novembr. aetatis suae 29. Rubrio Mario, & Asinio Gallo consulibus.

C A P U T XVIII.

A R G U M E N T U M.

Variis conceptibus, atque phrasibus caecitatem, insaniamque deplorat Grammaticorum quorumdam, qui in verborum delectu, scriptione, enunciatione ad superstitionem usque diligentissimi: quae Dei honorem, & gravissimum aeternae salutis negotium concernunt omittunt, & minimi habent. Quorum alte gemit documentis, & exemplis se puerum sensim ad iniusta, & obscena pellectum.

I. Uid autem mirum, quod in vanitates ita ferebar, & a te, Deus meus, ibam foras, quando mihi imitandi proponebantur homines, qui aliqua facta sua non mala si cum barbarismo (*a*) aut soloecismo enuntiarent, reprehensi confundebantur: Si autem libidines suas integris & rite consequentibus verbis copiose ornateque narrarent, laudati gloriabantur? Vides haec Domine, & taces, longanimis, & multum misericors, & verax (*b*), Numquid semper tacebis? Et nunc eruis (*c*) de hoc immanissimo profundo quaerentem te animam, & sitientem delectationes tuas, & cuius cor dicit tibi: Quaesivi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram. Nam longe a vultu tuo, in adfectu tenebroso (*d*). Non enim pedibus, & spatiis locorum itur abs te, aut reditur ad te. Aut vero filius ille tuus minor, equos, aut currus vel (*e*) naves quaesivit, aut avolavit penna

(1) V. lib. de Incert. Scientiarum c. 9. de Metaphysica.

na visibili, aut moto poplite iter egit, ut in longinqua regione vivens prodige, dissiparet quod dederas proficiscenti? Dulcis pater, quia dederas: & egeno redeunti dulcior (f). In adfectu ergo libidinoso, id enim est tenebroso, atque id est longe a vultu tuo.

II. Vide Domine Deus, & patienter, ut vides, vide, quomodo diligenter observent filii hominum pacta litterarum & syllabarum, accepta a prioribus loquutoribus: & a te accepta aeterna pacta perpetuae salutis negligant! ut qui illa sonorum vetera placita teneat aut doceat, si contra disciplinam grammaticam, sine adspiratione primae syllabae, ominem dixerit, magis displiceat hominibus quam si contra tua praecepta hominem oderit, cum sit homo. Quasi vero quemlibet inimicum hominem perniciosius sentiat, quam ipsum odium, quo in eum irritatur (g); aut vastet quisquam persequendo alium gravius, quam cor suum vastat inimicando. Et certe non est interior litterarum scientia, quam scripta conscientia (h), id se alteri non facere, quod nolit pati. Quam tu secretus es, habitans in excelsis in silentio, Deus solus magnus (i)? lege infatigabili spargens poenales caecitates super (k) illicitas cupiditates! Cum homo eloquentiae famam quaerit, adstans ante hominem iudicem circumstante hominum multitudine, inimicum suum odio immanissimo insectans, vigilantissime cavet, ne per linguae errorem dicat, inter hominibus (l), & ne per mentis furorem hominem auferat ex hominibus, non cavet.

(a) *Quaeda mibi imitandi &c. si eum barbarisma &c.* = Manifestum est singula adtente legenti mala praeceptorum monita non adeo proprie excipienda esse: quasi quod omnino, & expresse ad mala incitaverint; nec enim eousque honestate, & ratione exotos illos arbitramur. Sed quum elegantes Scriptores, quanquam obscenos prosequerentur laudibus, barbaros autem etsi modestos ludibriis; quum barbarismos, ac soloecismos acribus flagellis ulciscerentur: obscenis conniverent, & indulgerent; quid, silente lingua, facto, disciplinaqoe praedicabant, nisi magis curandum esse de Grammaticorum quisquiliis, qoam de gravissimis Dei praeceptis?

II. Hic aotem vix non digredimur in fatuos quosdam, deceptos, cachinnis, & plurimis poenis dignissimos, qoi non equidem doctrina, sed facto levibus posthabent gravia peccata? qoi inqoam facto soperbiam, ambitionem, rancores, malignas machinas, & similia non eo intuentur horrore, ac paulolum liberas facetias quasdam, profusiorem risum: & quod magis mireris, quarumdam in speciem piarum ostentationum neglectum! o iura! o capita! o pios! o sanctitatis amicos! o novos Scribas, & Pharisaeos! Recole increpationes acerrimas Salvatoris Matth. 15. a v. 1. usque ad 20. & 23. a v. 23. osque ad 39. & Lucae 11, a v. 38. usqoe ad 43.

(b) *Vides baec Domine, & taces longanimis, & multum misericors, & verax.* = Ex tribus Psalmorum oraculis, simul iunctis Deum adloquitur: *Haec fecisti, & tacui*: Psal. 49. v. 20. *Dominus longanimis, & multam misericors.* Psal. 102. 8. *Dominus Deus miserator, & misericors &c. & verax.* Psal. 85. 15. Videamus ergo qoid ad singula oracula habeat. S. D. suo loco, scilicet in expositione Psalmorom; ad primum; *Quid est*, taeoi? *a vindicta suspendi, severitatem meam distuli, patientiam tibi prolongavi, poenitentiam tuam diu expectavi.* Ad alterum: *Quid tam longanimum, quid tam multum in misericordia? peccatur, & vivitur: accedunt peccata, augetur vita &c.* Ad ultimum: *Quia verax, da potestatem puero tuo: transeat tempus patientiae, veniat tempus iudicii.*

Ex quibus ipsius praesens Augustini sententia ita dilucidari potest; Vides Domine mala, exitiosa haec Grammaticorum deliramenta, & longanimis, & multom misericors a vindicta te contines: non ita tamen ut quasi stupidos nec quidem de ea cogites, sed suspendis, & in opportunius tempus prolatas. Ad quorum maiorem lucem, & vim sub-

subsumit: *Numquid semper tacebis?* ad illud Isaiae 65. 6. adludens, *Non tacebo, sed reddam, & retribuam in sinum eorum*; ac praecipue ad alterum eiusdem 42. 14. *Tacui semper, silui, patiens fui: sicut parturiens loquar, dissipabo, & absorbebo simul.* Ubi ipse legere solet, *Tacui, numquid semper tacebo?* ut Serm. 47. de Ovibus &c. (Alias, in tomo 9.) c. 3. n. 4. & in Psal. 34. ad v. 22. n. 12. Sed utraque lectio eamdem sententiam complectitur.

(c) *Et nunc eruis &c.* = Sequimur Benedictinos, qui inquiunt in imo margine. „ Am. Er. & Lov. *& non eruis.* „ Sed melius longe Bad. Arn. & MSS. „ praecipui, *Et nunc eruis.*] Ita etiam Vet. Som. Wangn. & MSS. Duodecim. Et quidem merito; sic enim obvius est sensus. At si mavis alteri lectioni, quam non contemnimus, adhaerere, huncee sensum habeto; Quoniam Domine iustus, & misericors es, ad nullum extremum declinabis; numquid enim quoniam iustus es, semper tacebis, & de vanitatibus his nunquam poenas exiges? numquid si adeo misericors, non crues de immanissimo profundo quaerentem te animam &c. Quasi interrogatione bis adposuisset, *tacebis?* at significato plane diverso; ut primum *tacere* esset ad vindictae: alterum ad misericordiae omissionem; Utroque enim modo in Scripturis *tacere* positum observamus: *Ne taceas, neque compescaris Deus*, Psal. 82, 2. *Ad te Domine clamabo, Deus meus ne sileas a me, nequando taceas a me:* Psal. 27. 1. Hoc est, ne desinas misericordiam tuam exhibere, auxiliari, succurrere &c. MS. Car. *Et uet eruit.*

Caeterum Augustini scopus est, liberis Grammaticis poenas comminari, nisi aliquando tandem resipiscant: & Deo gratias agere, quod se illis nonnihil olim similem, post resipiscentiam ad eumdem Deum magna pietate clamantem a tot laqueis exemerit.

(d) *Nam longe a vultu tuo, in adfectu tenebroso.* = Et hic eum Benedictinis sumus, quos audire iuvat „ A- „ pud Lov. additur, *cessaeram* Am. & „ Er. *excesseram*. In MS. Albinensi ha- „ betur, *in adfectu eram tenebroso*. A- „ pud Bad. vero, Arn. & ceteros fere „ omnes MSS. generalior effertur senten- „ tia absque addito; ut intelligamus lon- „ ge a Deo esse illos, qui sunt in af- „ fectu tenebroso.] Nobiscum sunt etiam 2. MSS. Med. 3. S. Mar. unus S. Cr. Fef. & Car. Sed tres Anglicani eisdem Benedict. testibus in *Syllabo Codicum, ad quos de novo &c.* Necnon Vet. duo S. Cr. & unus Med. *nam ivi longe*. Unus Med. *longe eram*. Som. & Wangn. & Ricar. *longe a vultu tuo ieram*, Praelata lectio gravior nobis videtur, & oraculo similis.

Sed cur potissimum e Dei vultu in adfectum tenebrosum ierat? Quia fere more Grammaticorum, quos nominaverat, non tam Deo placere, eiusque dona adsequi studuerat: quam magnus videri hominibus, eorumque plausus inanes, & inconstantes captare; Ita enim S. Doctor ad illud Psal. 26. 8. *Quaesivi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram*, quod hic suum fecit. „ Non e- „ nim hominibus me ostentavi, sed in „ secreto, ubi solus audis, tibi dixit „ cor meum: Quaesivi non a te ali- „ quod] extra te praemium, sed vultum „ tuum, vultum tuum Domine requi- „ ram: huic inquisitioni perseveranter in- „ stabo &c.

(e) *Aut vero filius ille tuus minor equos, aut currus, vel &c.* = De quo filio Lucae 15. Hoc ad ostendendum habet cur remotionem a Deo in adfectu tenebroso posuerit: & fere ad id retundendum, quod ex Davide obiici poterat, qui secessum a Deo tot expressionibus impossibilem adstruit: *Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? si adscendero in caelum &c.* Psal. 138. Sed David de secessu vero, & physico, Augustinus, de metaphorico, & morali loquitur. Numerat autem omne secedendi genus; Aut enim proprio labore, & congenita virtute moveris; & hoc iis verbis exprimit: *aut mota poplite*; Aut labore alterius, & ad morum illius; & en duae species: *equos, & currus*, si in terra iter agas: si vero in aqua: *vel naves*: si in aere: *aut avolavit penna visibili*; Quanquam postremus hic motus, si a sermonis textura digrediaris, naturalis appellari possit.

Ceterum ipsa Sacra Scriptura, quae physicam a Deo remotionem negat, moralem ultro fatetur Daniel. 3. 29. & 9. 5. & Oseae 7. 3.

(f) *Dulcis pater, quia dederas: & egeno redeunti dulcior.* = Dulcis pater, esse, & vitam ad tui imitationem tribuens: dulcior, eumdem aut iustificans, aut redimens. Quod & Romana Ecclesia in sacrificio Missae, dum aqua vino miscetur observat, *Deus qui humanae substantiae dignitatem mirabiliter condidisti, & mirabilius reformasti &c.* Sed hoc non adeo ad Augustini propositum.

Me-

Melius ergo, & omnino ad ipsum textum; sed in antecessum ot historica veritate pater ille filiu proficiscenti dulcis fuerit, & redeonti dulcior videamus. Dulcis proficiscenti, qoia filio quanquam minori portionem tanta audacia poscenti, non comminatus, non reluctatus est: non negavit quod potuisset, sed ultro concessit, ut dicitur Lucae 15. 12. Dulcior redeunti, quem pro eo quod mille improperiis a se abigeret: ut dilectissimum filiom effuso sinu, & quam humanissime excepit: eique talia exhibuit, qoalia alteri, & qoidem maiori, & de ipso patre optime merito nunqoam exhibuerat; Meditare eiusdem cap. historiam a v. 20.

Sic Pater caelestis dulcis initio Augustino, quem e Monnica sanctissima femina nasci, & in Christiana pietate enutriri voluit. Dulcior Augustino e saeculis vanitatibus redeunti, quem tot caelestibus charismatibus ditavit, quibus nec plures ex illis, qui in semel suscepta innocentiae stola constantissime perstiterunt. Memento verborum Salvatoris Matth. 18. 3. & Lucae 15. 7. & scias Angelum Paciuccbelli Ordinis Praedicat. & alios doctos viros omni argumentorum genere ostendere; in pluribus dotibus poenitentes supra innocentes eminere. Sed de simili argumento infra lib. 8. c. 3.

Quod autem sequitur: *In adfectu erga libidinosa, id enim est tenebrosa, atque id est, longe a vultu tuo*: manifestum est, poniturque per metaphoram humanarum dilectionum: cum enim quemquam amamus, ab illius vultu nos raptos dicimus; Quia igitur Augustinus puer magistrorum disciplinae, & exemplis insistens, nun admodum curato Deo, foedis Poetis inhiabat: recesserat a voltu Dei in adfectu tenebroso.

Quod tamen iodicium in calce commentarli D. latum minime prorsus infringit. Augustinos euim com aliis Grammaticis non tam Deo, quam hominibus placere studoit; qoo factum est, ut Grammaticorum foeditatibus pelliceretur: & sic geminis fere momentis a lucidissimo Dei vultu removeretur, adcederetque ad tenebrosum.

(*g*) *Quasi vero &c. quam ipsum odium, quo in eum irritatur*. = Cur adeo soloecismos, & barbarismos caves: non ita vero peccata, maxime quae in legem aeternam patrantur? Quid in te poterunt Grammatici facti inimici? times ab illis te irrisum iri? at longe peius si propter peccatum irrideris a Deo; times in corpore perditum iri? at peccatum & corpus, & animam in aeternum perdet; Fere enim Augustinus ad illud Salvatoris Matth. 10. 28. adludit: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest & animam, & corpus perdere in gehennam.*

Quod autem addit: *aut vastet quisquam persequendo alium gravius, quam &c.* idem confirmat, iunctisqoe duobus extremis, sententiam complet: quae integra sic expedite reddi potest: Potius Grammaticorum censuris subiici times, qoam peccatu? Gravius ab hoc, quam ab illis cunsodieris; & ipsemet tuus hostis saevitia lunge surentiori cor suum, ac te vastabit.

(*h*) *Et certe non est interior litterarum scientia, quam scripta conscientia*. = Exponit hunc locom *Pherepanus*, dicens: *Respicit Augustinus ad Rom. 2. 15. ubi dicuntur Ethnici ostendere opus legis, scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsarum*. Vah insignem, altissimom commentariom, nonnisi ab homine reconditae eruditionis ferendum! Et hic non equidem docti, sed boni iodicil Lectorem appellamos; Nos etiam aliqootiens non adeu abstrusa quaedam exponimus; sed quid mirum? ii sumus qui ab Augustiniana doctrina rapti, ipsos fere apices adnotamus. At *Pherepanum* per tot capita obmutescentem, tamqoe implexas difficultates dissimulantem, pro grammaticali tantum verbo extollendo, aot meridianae luci luce concilianda, tam alto supercilio calamom arripientem qois non plenis buccis deridebit?

Loquitor ergo Augustinus de ea lege, quam sublatis etiam nedum Ecclesiae, vel Doctorum, sed ipsius Dei positivis declarationibus, atque praeceptis, cordis stimulis deprehenderemus; & addocit velot in exemplum: *Id se alteri non facere, quod nolit pati*. Quod iam honestorum hominom ore tritum est, & factum velut adagiom; quodque olim a Tobia morti proximo c. 4. v. 16. filio inculcabatur: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias*; & a Dei Filio Matth. 7. 12. & Lucae 13. 14. cunctis hominibus: *Omnia ergo quaecumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis: haec est enim lex, & Prophetae*. Quod est idem ac illud: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, Matth. 22. 39. Haec qoidem ad maiorem declarationem; nam gentes, Paulo teste loco a *Pherepano* laudato a

v. 24.

v. 14. *Naturaliter ea, quae legis sunt faciunt: eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex; qui ostendunt opus legis, scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum.*

Unde Isocrates ethnicus Atheniensis orator celeberrimus, Monitorum, quae ad calcem Orationis tertiae Nicoclis Cypriorum regis nomine scriptae, adposuit tertio: *Tales vos convenit esse adversum alios, qualem erga vos me esse optatis.*

Eiusdem naturalis legis scriptae in cordibus nostris mentionem habet Augustinus infra lib. 2. c. 4. At vero de ea diserte agit in Psal. 57. ad v. 2. n. 1. & in Psal. 118. Serm. 25. ad v. 119. n. 4. Videre poteris etiam, si placet, Ambros. Epist. 41. ad Iren. 73.

(*i*) *Quam tu secretus es, habitans in excelsis in silentio, Deus solus magnus.* = Fortassis illud Pauli intuetur: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem: quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* 1. Tim. 6. 16. Inquit, *in silentio*, tali egregia metaphora lucem inadcessibilem signans: & throni, ac Sedentis maiestatem, cui trementes, ac facies velantes suas Cherubim, atque Seraphim inclinantur. Sed quorsum talia? Quoniam dicturus est de secretissimis Dei consiliis, quibus mali homines occulte in ipsis peccatis flagellantur.

(*k*) *Lege infatigabili spargens poenales caecitates super &c.* = Lege constantissima illicitas cupiditates castigans intellectus, maxime eius quem practicum dicunt hebetudine, tenebris, deliramentis: *Audite audientes, & nolite intelligere: Excaeca cor populi huius &c.* Isaiae 6. a v. 9. *Excaecavit enim eos malitia eorum.* Sapient. 2. 21. *Dedit illis Deus ... oculos ut non videant, & aures ut non audiant.* Rom. 11. 8. Quod tamen non ita sit, quasi Deus in hominem ipsas prorsus subfondat tenebras; sed illustrationes suas subducens, ex qua subductione homo ut ex solis occasu orbis tenebris capitur. De quibus tenebris, hominem frequenter ad quamdam insaniae, & delirii speciem ducentibus fose, & egregie Angelus Paciocchellius ordinis S. Dominici Magister gravissimus.

Etsi vero non de quocumque peccato, sed de mala cupiditate: puta qua vani Grammatici populi auram ambiunt: aut etiam si mavis, suavitates, atque titillationes e putidis fabulis emergentes Augustinus loquatur; Adhoc concupiscentiae nomine peccatum omne intueri videtur: ut Epist. 1. Ioann. c. 2. v. 16. dicitur: *Quoniam omne, quod est in mundo concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitae: quae non est ex Patre, sed ex mundo est.*

Si autem de concupiscentia speciali, maxime quae Veneris scholam sapit sermonem habeat, non minus, sed potissimum vera sunt quae de tenebris habet. S.Gregorius Nazianzenus in laudem Cypriani martyris Orat. 18. *Libido tantam vim habet, ut sapientes alioquin viros furore afficiat, deteriusque sentire cogat: equi petulantis, & indomiti more fetum arripiens.* S. Isidorus Pelusiota lib. 1. ep. 135. *Si carnis tuae cupiditas adversum te furit, ac rapido impetu fertur &c.* At res ratione, auctoritate, & experientia manifestissima non est cur longo sermone tractetur.

Haec autem sententia eam confirmat, cuius etiam est pars, quam in 12. capitis calce tulerat: *Iussisti, & sic est, ut poena sua sibi sit omnis inordinatus animus.* Quae vero sequuntur caecitatem illam iterum magisque stabiliunt, & explicant.

(*l*) *Ne per linguae errorem dicat: inter hominibus.* = Ita omnino legendum est, ut etiam Benedictini, qui „ Lov. „ *inter homines*. Patet legendum esse „ cum MSS. inter hominibus, vel sine „ aspiratione, *inter omines*. Quod Augu„ stinus in exemplum affert locutionis „ incongruae, & cavendae.] Nobiscum sunt etiam Am. Er. Snm. Wangn. unus MS. Med. Car. (etsi alia ratione corruptus,) unus S. Mar. (quanquam hoic nova manu mendosa lectio addatur,) unus S. Cr. At Vet. MSS. 9. mendosae lectioni suffragantur. Nec mirum tamen; cum enim amanuenses in Augustini scopum minime vigilarent: *homines*, ut arbitramur, substituerunt, quod praepositio *inter* accusativo inserviat.

Ceterum genuina lectio tribus momentis, iisque gravissimis stabilitur: quorum primum ex sequentibus verbis, *hominem auferat ex hominibus* petitur; hoc siquidem membrum, iuxta Augustini phrasim, prioris sono respondere iure, & merito censere possumus. Alterum ex ipsa disputationis natura emergit; si enim legatur, *inter homines*, qualis erit hic Grammaticae error? an forte quia sine adspiratione scribi, vel pronuntiari potest? at id iam supra in exemplum adductum fuerat: *sine adspiratione primae syllabae ominem dixerit*. Tertium ex lib. 2. de Doctrina Christ. cap. 13. n. 19. depromitur, ubi idem prorsus exemplum nulla codicum discre-

pan-

pantia adducitur: quem textum, utpote rei praeſenti dilucidandae admodum congruum ex integro damus. „ Nam ſoloe„ ciſmus qui dicitur, nihil aliud eſt „ quam cum verba non ea lege ſibi „ coaptantur, qua coaptaverunt qui „ priores nobis non ſine auctoritate ali„ qua locuti ſunt. Utrum enim (*hic* „ *vigila*) inter homines, an inter homi„ nibus dicatur, ad rerum non pertinet „ cognitorem. Item barbariſmus quid „ aliud eſt, niſi verbum non ex eis litteris, „ vel ſono enuntiatum, quo ab eis qui la„ tine ante nos locuti ſunt, enuntiari ſo„ let?] Et plura expendit inde in quorumdam Grammaticorum vanitatem. Ex quibus omnibus etiam liquet, & lectionem illam, *inter omnes*, a Benedictinis oblatam prorſus reiiciendam eſſe.

Quod autem ſequitur, *ne* ... *hominem auferat ex hominibus*; eſt idem ac: ne hominem auferat ex viventibus.

C A P U T XIX.

A R G U M E N T U M.

Ea, de qua dixit vanorum Grammaticorum fuligine nonnihil ſe puerum tinctum deponit. Quandoquidem elegantiae iuribus ſuperſtitioſa diligentia obſervatis, Divinis autem parvipenſis: mendaciis, nugatoriis, furtis, ambitione, fraude laureolas, puerili innocentiae deſtinatas, amiſit.

HOrum ego puer morum in limine iacebam miſer (*a*); & huius arenae palaeſtra erat illa, ubi magis timebam barbariſmum facere, quam cavebam, ſi facerem, non facientibus invidere (*b*). Dico enim, & confiteor tibi, Deus meus in quibus laudabar ab eis, quibus placere, tunc mihi erat honeſte vivere. Non enim videbam voraginem turpitudinis, in quam proiectus eram ab oculis tuis. Nam in illis iam quid me foedius fuit, ubi etiam talibus diſplicebam, fallendo innumerabilibus mendaciis & paedagogum, & magiſtros, & parentes, amore ludendi, ſtudio ſpectandi nugatoria, & imitandi ludicra inquietudine (*c*)? Furta enim faciebam de cellario parentum, & de menſa; vel gula imperitante, vel ut haberem, quod darem pueris, ludum ſuum mihi, quo pariter utique delectabantur, tamen vendentibus. In quo etiam ludo fraudulentas victorias, ipſe vana excellentiae cupiditate victus, ſaepe aucupabar. Quid autem tam nolebam pati, atque atrociter, ſi deprehenderem, arguebam, quam id quod aliis faciebam (*d*), & ſi deprehenſus arguerer, ſaevire magis (*e*), quam cedere libebat? Iſtane eſt innocentia puerilis? Non eſt, Domine, non eſt (*f*), oro te, Deus meus. Nam haec ipſa ſunt, quae a paedagogis & magiſtris (*g*), a nucibus, & pilulis, & paſſeribus, ad praefectos, & reges, aurum, praedia, mancipia: haec ipſa omnino, quae ſuccedentibus maioribus aetatibus tranſeunt, ſicuti ferulis maiora ſupplicia ſuccedunt. Humilitatis ergo ſignum (*h*) in ſtatura pueritiae, Rex noſter probaſti, cum aiſti: Talium eſt regnum caelorum.

(*a*) *Horum ego puer morum in limine iacebam miſer.* = Nonnulli codices, ut Fr. & Wangn. Ricar. Car. *Horum ergo.* Manifeſto lapſu; Auguſtinus enim prologi loco vanitatibus Grammaticorum praelactis; nunc primum ſubſumit, iis ſe implicatum; adeoque non eſt cur dicat *ergo* quaſi eamdem vanitatis ſuae hiſtoriam proſequeretur.

Adludit autem fortean S. D. allegorice

R

gurice ad claudum, ad Templi limina positum, de quo Actor. 3. 2. *Et quidam vir, qui erat claudus &c. quem ponebant quotidie ad portam Templi &c.* Inquit, *in limine*, ut insinuet, non quidem se totum vanitatibus iis immersum: sed puerili levitate eas in seipsu velut in parva sphaera quibusdam lineis deformavisse, adumbrasse.

Nisi mavis dicere, limen non pro domus principio, & ingressu ab Augustino positum: *Pendentia linquit — Vela domus, & adhuc virides in limine laurus*, (vel ramos.) Iuvenalis Satyra 6. 226. & 227. ut etiam eadem Sat. v. 47. Sed pro stadii signis, atque cancellis, unde stadiudrumi cursum auspicantur: *Signoque repente — Corripiunt spatia audita, limenque relinquunt*. Virgil. 5. Aeneid. Unde addit: *Et huius arenae palaestra erat illa &c.* Arena hic pro loco certaminis ponitur: *Parthorum obsides per arenam mediam ad spectaculum induxit*. Sveton. in Aug. Palaestra autem pro ipsa lucta: *sed inditat ipse motus diditerint ne palaestram, an nesciant*. Cic. de Orat. Fitque integer sensus: Horum ego morum, seu, pravae consuetudinis in signo iacebam miser, stadiodromi instar cursum ambiens; Huius autem arenae lucta, cursus in hoc stadio faciendus erat: Magis barbarismum, vel soloecismum cavere, quam peccatum &c.

(*b*) *Quam cavebam, si faterem, non facientibus invidere.* = Hunc peccatorum velut exemplum ponit: Non facientibus barbarismum invidere. At quantum, & quale sit hoc peccatum aliorum sit iudicare. Equidem viro sanctissimo culices videbantur cameli.

Nec vero censendum est peccati hius materiam Augustino oblatam; qui ex strenuissimis luctis, ut supra visum est, puer bonae spei appellabatur, & commilitonibus omnibus palmam praeripiebat; sed per hypothesim loquitur: facile nempe, & extra scrupulum materia data invidia motum iri. Aut etiam de motibus praeparatis loquitur, ut nonnunquam lapsum timens, non cadentibus invideret; Quo pacto nauta paululum turbatis undis, quasi de facto naufragio dolet, & in litture positis invidet.

(*c*) *Et imitandi ludicra inquietudine.* = Er. *ludricam inquietudinem.* Cui ceteri codices omnes, quos viderimus, refragantur. Puerorum inquietudinem ludicram appellat; quid enim tam ludicrum, hoc est leve, & ridiculum, quam tantopere inquietari, & commoveri, ut nugatoria, ineptosque lusus imiteris? Iuxta *Erasmi* lectionem quod erat actionis modus; censendum erit illius obiectum; ut mentiretur Augustinus amore imitandi pueriles lusus qui ut in plurimum sunt ludierae, leves, & ridiculae inquietudines, videlicet motus, & saltationes. MS. Car. *imitandi ludicra inquietabam*.

(*d*) *Quid autem tam &c. quem id quod aliis faciebam?* = Dixerat vana excellentiae cupiditate, hoc est ad captandam gloriolam, fraudibus etiam in lusibus se aucupatum esse victorias; Nunc autem ut malitiae, si quae fuit, burrorem addat, subsumit, quod licet ipse aliquotiens fraudibus uteretur, cullusores tamen si aliquando eas adsumerent, non aequo, sed aegerrimo, & irato animo ferret. Sic iam proverbium est, quemlibet in propriis caussis clementiam, in alienis laudare iustitiam: *La misericordia in casa propria, la giustizia in casa d' altri*.

(*e*) *Et si deprehensus arguerer, saevire magis &c.* = Tertia circumstantia fraudibus malitiam addens. Quum victorias in lusibus etiam fraudulentas aucuparetur: in dolo ipso aliquando deprehensus, pro eo quod confusus haereret, & iniustitiam exprobranti pronus cederet: aut detectam fraudem fallaciis, atque obtentubus conabatur invulvere, aut redarguentem conviciis, & minis propulsabat. Ex quibus liquet, contemnendos omnino eos, qui cedere cum diphthongo (*caedere*) hic scribunt.

(*f*) *Ista ne est innocentia puerilis? Non est, Domine, non est.* = Id & ego quoque fateor. At vir humilitatis, atque poenitentiae, dum ex omni parte materiam advocas, qua salutari pudore subfundaris, & expiscaris pilum in ovo, nimis haec ista amplificas, & in te puerilem aetatem deprimis. At quid mirum, si & infantiam in praecedentibus ad iudicium deduxisti? quam velis nolis, & in aliis, & in te puram, innocentem, amabilem praedicamus. Pueritiam vero non adeo indiscriminatim, & tuto commendamus; sed & ipsi suum honorem deferimus; tum quod plerumque, & cum res suis ordinibus congruunt, infantiae innocentia in pueritiae sinum fida manu deducatur: tum quod languentem innocentiam malitia insequatur nec adeo perversa, & obstinata, nec machinatorum conscia; tum denique, quia utut sit de re patrata, ea nec a tanto animi livore exsurgit, nec adeo gravi, exactoque iudicio deprehenditur, nec altiori voluntatis dominio imperatur. Quin immo vix est aliqua mala in pueris actio, quae non aliqua innocentia

inter-

interſecetur ; ut vix eſt laecto aeſtivo tempore turbida dies, quae non alternis vicibus componatur ; aut denſa nubes, quae ſolis radiis aut uno diſgregetur, aut non involvatur.

Nec quidquam in pueritiae gloriam extundi cenſes ex dulci, blandaque dilectione illa, qua Dei Filius ſimilis factus nobis parvulos aut oblatos excepit, aut ſemotos ad ſe provocavit pellexit ? *Et afferebant illi parvulos, ut tangeret illos: Diſcipuli autem comminabantur afferentibus; quos cum videret Ieſus indigne tulit: & ait illis; Sinite parvulos venire ad me., & ne prohibueritis eos, talium enim eſt regnum Dei &c. Et complexans eos, & imponens manus ſuper illos, benedicebat eos.* Mar. 10. a v. 13. Recole etiam quae habentur Matth. 18. a v. 2. & 19. a v. 13. & Mar. 9. a v. 35.

(*g*) *Nam haec ipſa ſunt, quae a paedagogis, & magiſtris &c.* = Adhue puerilium culparum horrorem auget; quaſi dicat: Eae quidem in ſeipſis non leves ſunt, graviſſimae autem in ſemine, ſeu virtute; ſunt enim modo tenella arbuſta, inde in arbores excreſcunt altiſſimas; ſcilicet eadem fere malitia, ſaltem quoad ſpeciem conſiſtente ampliori dara materia, graviſſima peccata ſient. In quam rem ex gradibus eleganiſſime diſputat: *A paedagogis, & magiſtris &c. aurum, praedia, mancipia;* ut qui in pueritia paedagogis, & magiſtris: adultiori aetate praefectis, regibusque mentiatur; qui furatus eſt nuces, furetur & aurum; qui in pilularum ludis doloſus, qui de paſſeribus, ſimilibusque aviculis non ſuis contendebat, fraudetur inde puta in partitione praediorum: & vel violentia, vel iniuſtu litibus, extortiſque ſententiis aliena mancipia, hoc eſt dominia ſibi adſciſcant. Alludit nempe ad illud Salomonis: *Proverbium eſt: Adoleſcens iuxta viam ſuam etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea.* Prov. 22. 6. Quod tamen monitum eum prudentiae ſit, de ſaepe, non de neceſſario contingentibus intelligendum eſt; ut in Auguſtino eſt videre, qui ſenex ab ea via, quam puer, quam adoleſcens, & iuvenis calcaverat, tantum receſſit, quantum a ſuae nativitatis ſinu recedit ſol dum occumbit.

Ut autem ad Auguſtini pueritiam redeamus; Non eſt cur nugas ſuas tot coloribus, & piis ingenioſis fucis amplificet, diffundat, dilatet; Nugae ſunt; at ſint etiam lapſus non adeo leves: quid ergo? Dabo tibi Aetiopem album cum tu puerum mihi dederis ab iis malis nugis exactiſſimae exemtem; Sequitur proinde humano iudicio Auguſtini pueri famam minime laeſam.

Adeo nempe ſumus indociles, & pygmaei Auguſtinum gigantem proſternimus, tunc ſolummodo, quum in ipſum pro ipſo certamus; Quod in hoc opere (ſingularis eius modeſtiae, haec iſta tam aegre ferentis pace dictum ſit) iterum, & quidem non ſemel continget.

(*h*) *Humilitatis ergo ſignum &c.* = Ita profecto, ut ſatis innuitur Matth. 11, 25. 18. 4. Theſſalon. ep 1. 2. 7. & 1. Corinth. 14. 20. Adhuc tamen parvulus non eſt purum innocentiae ſymbolum: ſed innocens, ut ita loquar, natura, quem nos virtute imitari debeamus; Vide Hilarium in 18. Matth. ab illis verbis: *Nunniſi reverſus in naturam puerorum intraire regnum caelorum Dominus docet; ideſt per ſimplicitatem puerilem &c.* Et quidem Chriſtus non utcumque pueros nominavit, ſed ſtatuit in medio, ſed adlexit, benedixit, amplexus eſt; quae omnia non puris innocentiae ſymbolis fiunt. Et ſi parvuli ſunt ſanctitatis velut allegoriae, & metaphorae: cur idem Chriſtus ad Empyreum deportatus, eorum quibusdam non raro, ut Eccleſiaſticae produnt hiſtoriae, ſeipſum in Auguſti Sacrificii ſpeciebus, ſeu, ut loquuntur, hoſtia, & alibi videndum obtulit? cur per eos ceu per electa, fortunata organa tot myſteria aperuit, quorumdam malitiam, aliorum innocentiam conteſtatus eſt, adorandae Triadis oracula, decreta enuntiavit? Cur (quod nec Scytha citra compunctionis ſenſum audiat) cum eis poſt innocentiſſima blandimenta, luſit, riſit oblectatus eſt? Sed & recole quid Ionae 4. a v. 10. dixerit Deus Prophetae dolenti quod ſuum vaticinium (quod comminationis erat, ſeu in quo conditio involvebatur) exitu minime impletum fuiſſet: *Tu doles &c. & ego non parcam Ninive civitati magnae, in qua ſunt pluſquam centum viginti millia hominum, qui neſciunt quid ſit inter dexteram, & ſiniſtram ſuam?* ut ſimilia plura, quae vel in Eccleſiaſticis, vel in profanis hiſtoriis occurrunt omittam. Denique tibi Auguſtine accepti eſſe debent qui accepti ſunt in ſius Dei Matri; nec enim refragari poſſumus Cornelio Cornelii a Lapide Societatis Ieſu Scriptori erudito, & pio in cap. 8. Proverbiorum, ad v. 17. haec iſta praedicanti. „ Porro „ omnes quidem diligentes ſe diligit Dei„ para, ſed maxime eos, qui mane ad „ eam vigilant, ideſt, pueros qui a te„ neris illi ſervire incipiunt. Sicut e„ nim Chriſtus parvulos prae cete-

„ ris amat, dicens: Sinite parvulos „ venire ad me: talium est enim regnum „ caelorum, Matth. 19. sic eosdem prae „ ceteris diligit Deipara: tum quia ipsa „ purissima est, ideoque pueros, idest „ puros diligit, ut eos in puritate con„ servet: tum quia Ipsa Christum puerum tenerrime dilexit, fasciis involvit, lactavit &c. ac in eo didicit amare, „ & educare pueros: pueri enim ipsi Chri„ stum puerum repraesentant: tum &c.

Et haec in Augustinum velut religioso ioco de infantibus potius: vel etiam de pueris, sed admodum tenellis, quique in prima innocentia adhuc consistunt. At humillimus Pater rem suam curans, acre iudicium exserit, benigna illa dissimulat, vel quasi sibi mollia contemnit. Id unum ambit, seipsum aut puerum, aut etiam infantem utcumque carpere, & incusare.

CAPUT XX.

ARGUMENTUM.

Ne tam altis suae abiectionis sensibus gratitudinis iura perstringat, nobilissimis naturae dotibus se ditatum candide exponit, Deoque largitori gratum animum exhibet; egregie enim formatus fuerat: sed quum donis male uteretur, sua culpa claudicavit.

Sed tamen, Domine, tibi excellentissimo atque optimo conditori & rectori universitatis, Deo nostro gratias, etiamsi me puerum tantum esse voluisses (*a*). Etam enim etiam tunc, vivebam, atque sentiebam (*b*), meamque incolumitatem, vestigium secretissimae unitatis, ex qua eram, curae habebam (*c*); custodiebam interiore sensu integritatem sensuum meorum (*d*), inque ipsis parvis, parvarumque rerum cogitationibus veritate delectabar; Falli nolebam (*e*), memoria vigebam, loquutione instruebar, amicitia mulcebar, fugiebam dolorem, abiectionem, ignorantiam. Quid in tali animante non mirabile atque laudabile? At ista omnia Dei mei dona sunt; non mihi ego dedi haec; & bona sunt, & haec omnia ego. Bonus ergo est, qui fecit me, & ipse est bonum meum, & illi exsulto bonis omnibus, quibus etiam puer eram. Hoc enim peccabam, quod non in ipso, sed in creaturis eius, me, atque ceteris, voluptates (*f*), sublimitates, veritates quaerebam; atque ita irruebam in dolores, confusiones, errores. Gratias tibi dulcedo mea, & honor meus, & fiducia mea, Deus meus. Gratias tibi de donis tuis, sed tu mihi ea serva. Ita enim servabis me, & augebuntur, & perficientur, quae dedisti mihi, & ero ipse tecum; quia & ut sim, tu dedisti mihi.

(*a*) *Etiamsi me puerum tantum esse voluisses*. = Quanquam pueritiam meam, tot nugis levem, & peccatis inquinatam, aegre, & magna confusione commemorem: adhuc habeo plura. de quibus tibi Domine, mei, & omnium visibilium, & invisibilium conditori, & conservatori grates rependam, non solum si ad adolescentiam, iuventutem &c. convertam animum; sed etsi in pueritia consistam, quam insignibus exornasti dotibus, sive, ut loquuntur, physicis, sive moralibus.

Etsi vero S. Doctor ea dona commemoret, quae specie adtenta omnibus dantur; adhuc censemus quoad gradum, sive mensuram (*tantitatem* acute, etsi barbare Scholasticus diceret) ea intueri ceu sibi specialia. Unde ver. gr. non simpliciter dicit, se memoria donatum, sed, *memoria vigebam*: hoc est: florebam, pollebam, potens eram. Veritate etiam delectabatur, non ut ceteri, sed quam maxime, ut Romaniano lib. de Utilitate credendi, cap. 1. n. 2. hisce

ſce verbis conteſtatus eſt: *Quis non his ſolliciſtationibus illiceretur, praeſertim adoleſcentis animus cupidus veri &c.* de quo fuſe opportuno loco. Qoibos etiam, non ſolum ingenii dotibus *puerum bonae ſpei* appellatum exiſtimamus.

(*b*) *Eram enim etiam tunc, vivebam, atque ſentiebam.* = Adſtipolamur Benedictinis, qui admonent „ Sic MSS. „ cum Editis plerisque, ubi Lov. habet, „ *& iam tunc videbam.*] Ita etiam Vet. Am. Som. & MSS. undecim. At Wangn. *& vivebam; videbam, atque ſentiebam.* Er. cum Lov. eſt.

Noſtra lectio manifeſta ratione ſuadetur; Auguſtinos qoippe generaliſſima non ſpecialia hominis bona commemorat; ea autem tria ſunt; Eſſe; in quo cum lapidibus, caelis, & elementis; Vivere, in quo cum arboribus; Sentire, in quo cum ceteris animantibus convenit.

Maxime quoniam *ſentire* hic, ot patet, ample ſumitur, quatenos omnes ſentiendi modos, ſeu quinque ſenſua, *viſum, auditum, olfactum, guſtum, & tactum* complectitur; ut ipſe Auguſtinua nonnihil innuit lib. 6. de Muſica, c. 5. n. 15. Serm. 52. de verbis Matth. 3. (Alias 63. de Verbis Dom.) c. 7. o. 18. & lib. 7. de Gen. ad Litt. c. 16. & 17. maxime vero de Gen. ad litt. l. 3. c. 5. n. 7. Hinc *ſenſibilia* ab Eruditis dicuntur quae vel cerni, vel audiri &c. poſſunt. *Senſibilia dicimus quae viſu, tactuque corporis ſentiri queunt.* Lib. 8. de Civit. Dei, c. 6. circa med. Quod habet & Lib. 11. c. 27. n. 2. Quae ergo ratio Auguſtino erat ſpeciatim addere viſum? *videbam*; cor non addidit, odorabar, guſtabam &c.

Item, cur poſt videre ſequitur ſentire? *videbam atque ſentiebam*: quom magis ſit videre, quam ſentire? Quis dicat: Petrus eſt homo, innuper animal?

(*c*) *Meamque incolumitatem, veſtigium &c. curae habebam.* = *Hoc eſt*, inquit *Pherepontus*, *Dei, cuius voluntas eſt veluti ſecretiſſimum vinculum, quo univerſi unitas ſarcta, ac tecta conſervatur. Vid. lib. de Gen. ad Litt. c. 12. ubi agit de conſervatione rerum omnium. Ceterum Platonice &c.*

Ita ineptiſſimus Spado, qui vel obmoteſcit, vel incondite modulatur: vel ſi quando non abſone vocem exſerit, extra chorum canit. Aut graviſſimas ſententias, mille dubiis implicatis ſubdola tergiverſatione omittit *Pherepontus*: aut falſis ſuppoſitionibus adnotat: aot quidem cum Achilles eſt, vera proponit, ſed quae ab Auguſtini ſcopo longius aberrent! Voluntatem Dei ceu ſecretiſſimum vinculum mondi unitatem conſervare non inficias ierim. At illud citra magnum examen video, Auguſtinum ſecretiſſimam unitatem ponere, cuius *erat veſtigium, ex qua erat*, non, ex qua conſervabatur: quandoquidem hoc in ſe bonum laudat, qood curae haberet incolumitatem ſuam, quae erat veſtigium &c.

Ut igitur non, alias vera; ſed ad Aoguſtini propoſitum vera dicantur, ſciendum eſt, ſeu potius ad memoriam revocandum qood in Philoſophia maiori, vel Metaphyſica paſſim docetur; unumquodque exiſtens onionem, vel unitatem per proportionem ad exſiſtentiae gradum habere: Deum autem primum exſiſtens altiſſimam, nobiliſſimam, conſequenter & ſecretiſſimam unitatem habere; quod ultra Metaphyſicos, frequentes Theologi de Schola docent: fuſe vero in tract. de Trinitate. Quibus bene penſatis, ſic Auguſtini ſententiam, maioris claritatis gratia per paraphraſim reddimus.

Meamqoe incolumitatem, cooſervationem mei eſſe, quod eſt veſtigium, ombra imago, ſimilitudo imperfectiſſima eſſentiae tuae, quae eſt maxime una, ex qua eram (ſecunda quippe unitas eſt ex prima, ens creatum ex increato) curae habebam, amabam.

(*d*) *Cuſtodiebam interiore ſenſu integritatem ſenſuum meorum.* = Quis ſenſus ille interior, niſi ſenſus, quem Peripatheticae Scholae Philoſophi communem appellant: & acriter, vix aliquo (1) Medico in oppoſitum moſſitante, propugnant? Vide Ariſtot. lib. 3. de Anima, c. 2. & lib. de Somno, & Vigilia, c. 2. S. Thom. 1. p. q. 57. ar. 2. & q. 78. ar. 4. & q. de Anima ar. 13. Immo quemcumque Philoſophum ad manus habes in lib. de Anima.

Hunc communem ſenſum ſtatuit, atque dilucidat Auguſtinus Philoſophorum ſummus lib. 2. de Libero Arbitrio, ex qoo pauca quaedam tantummodo excerpimus. Quaerit cap. 3. n. 8. ab Evodio Dialogi forma Auguſtinus, ut eom doceat. „ Quid igitur ad quem„ que ſenſum pertineat, & quid inter „ ſe vel omnes, vel quidam eorum co„ muniter habeant, num poſſumus ullo „ eorum ſenſu diiudicare? *Evodius*. „ Nul-

(1) Forte Galenus l. 4. de uſu partium c. 6.

„ Nullo modo: sed quodam interiore „ ista diiudicantur. *Augustinus*. Num „ fortasse ipsa est ratio qua bestiae ca- „ rent? Nam, ut opinor, ratione ista „ comprehendimus, & ita sese habere „ cognoscimus. *Evod.* Magis nos arbi- „ tror ratione comprehendere esse inte- „ riorem quemdam sensum, ad quem „ ab istis quinque notissimis cuncta re- „ ferantur. Namque aliud est quo vi- „ det bestia, aliud quo ea, quae vi- „ dendo sentit vel vitat, vel appetit: „ ille enim sensus in oculis est, illa „ autem intus in ipsa anima; quo non „ solum ea quae videntur, sed etiam „ quae audiuntur, quaeque ceteris ca- „ piuntur corporis sensibus, vel ap- „ petunt animalia delectata, & assu- „ munt, vel offensa devitant, & re- „ spuunt. Hic autem nec visus, nec „ auditus, nec olfactus, nec gustatus, „ nec tactus dici potest, sed nescio quid „ aliud, quod omnibus communiter „ praesidet. Quod cum ratione com- „ prehendamus, ut dixi, hoc tamen „ ipsum rationem vocare non possum, „ quoniam & bestiis inesse manifestum „ est, *Aug.* Agnosco istud quidquid est, „ & eum interiorem sensum appellare „ non dubito &c.] Et infra cap. 4. n. 10. „ *Aug.* Arbitror etiam illud esse „ manifestum, sensum illum interiorem „ non ea tantum sentire, quae acce- „ perit a quinque sensibus corporis, „ sed etiam ipsos ab eo sentiri. Non „ enim aliter bestia moveret se vel ap- „ petendo aliquid, vel fugiendo, nisi se „ sentire sentiret, non ad sciendum, „ nam hoc rationis est, sed tantum ad „ movendum, quod non utique aliquo „ illorum quinque sentit &c.„

Quae, pro Augustini more, quasi aliud agentia, & fere per iocum posita clare & acute sensum illum internum communem adstruunt, firmant, dulucidant, quantum vix Philosophicae scholae quaedam innumeris ambagibus, magnis voluminibus, & barbaris naeniis, quibus mentis acies non tam expolitur, foecundatur, instruitur: quam inquinatur, obtunditur, perditur. Utinam licuisset Augustino integram Philosophiam exacte, & quidem systemate, methodoque tractare; annon Pythagorae, Anaxagorae, Zenonis, Socratis, Platonis, Aristotelis, Democriti, aliorumve omnium quotquot ipsum praecesserunt de hominum memoria nomen delevisset? Nec iam scholae tot annis, totque sudoribus fructu modico, & insulso frequentarentur.

Ceterum sensum communem simul cum ratione intueri videtur S. D. & lib. 11. de Civit. Dei c. 26. & 27.

(e) Inque ipsis parvis &c. veritate delectabar, falli nolebam. = Et ex eo in praecedentibus pueritiam suam ad iudicium deduxerat, quod plus aequo nugis indulsisset; Nunc ad ostendendam bonam indolem, a Deo datam, observat & in ipsis parvis veritate se delectatum, tortum vero quum falli timeret. Hoc autem bonum, scilicet veritatis amorem hominibus omnibus insitum frequenter & in Confessionibus, & alibi S. D. ostendit. Quanquam, ut prima nota illiximus, non quemcumque, sed specialem, & vehementem amorem veritatis in seipso agnovisse Augustinum censeamus.

Dicit autem inferius: *Haec omnia ego*: quod non significat: *Haec omnia ego habebam*: sed: Haec omnia eram ego: Augustinus erat haec omnia; quia omnia bona illa aut essentia, aut proprietates, aut qualitates, vel necessario, vel sponte suaviterque dimanantes sunt.

(f) In creaturis eius, me, atque ceteris, voluptates &c. = Sequimur Benedictines, qui admonent. „ Bad. Am. „ Er. & Lov. *atque ceteras*. Castigatum „ est ex Arn. & MSS. *atque ceteris*. „ Quippe hoc loco fatetur Augustinus „ se in eo peccasse, quod voluptates, „ sublimitates, veritates non in Deo, sed „ in seipso, & creaturis aliis quaereret.] Ita etiam MSS. decem, At MSS. 2. Med. tertius S. Cr. Vet. Som. Wangn. quos sequuntur Itali, *Nelle sue creature cercava me stesso, e gli altri piaceri*, reiectae lectioni suffragantur.

Quod autem S. D. inferius addit: *Tu mihi ea serva, Ita enim servabis me*: ex illo pendet, quod supra dixerat: *Et haec omnia ego*.

Et haec de primo libro. Et haec ego, qui ab adolescentiae exordiis ad annum usque aetatis trigesimum quartum corpore forte nonnihil robusto, sanissimo autem, ut videbatur; exinde, externis, & internis atque secretis curis & flagellis, languido, ac fracto, haud diuturnam vitam mihi spondeo. Faxit Numen Augustini, & Monnicae meritis, ut feliciori sanitate, ex qua etiam expeditior meditatio pendet, harum Confessionum reliqua persequar.

CON-

CONFESSIONUM

LIBER II.

ARGUMENTUM.

D annum aetatis suae sextumdecimum, adolescentiae primum progreditur; quum propter domesticam necessitatem domi a scholis feriatus, & iam sensu in mala aestuante: incoepit vanis abripi amoribus, indulgere genio, atque libidini; divinis flagellis acriser saevientibus paululum, maiorum, non pietatem, sed studia curantium, disciplina nibil retardatus; adeout sensim in lubrica iactantia, ac triumpho prosiliret. Potissimum vero, & omni amplificationis arte in furtum invehitur, non egestati, non fami consulendi: nullo denique scopo, vel in speciem bono: nisi forte potestatis, vel libertatis umbram quamdam ostentandi: & sodalibus connivendi perpetratum.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

CAPUT PRIMUM.

ARGUMENTUM.

Ad Dei gloriam, suumque spiritualem profectum malas adolescentiae suae vias, inanes ac foedos amores se commemoraturum praefatur.

Ecordari volo transactas foeditates meas, & carnales corruptiones animae meae (*a*); non quod eas amem, sed ut amem te, Deus meus. Amore amoris tui facio istud, recolens vias meas nequissimas, in amaritudine recogitationis meae, ut tu dulcescas mihi, dulcedo non fallax, dulcedo felix, & secura, & colligens me a dispersione, in qua (*b*) frustatim discissus sum, dum ab uno te aversus, in multa evanui. Exarsi enim aliquando satiari inferis (*c*) in adolescentia: & silvescere ausus sum variis & umbrosis amoribus (*d*); & contabuit species mea; & (*e*) computrui coram oculis tuis, placens mihi, & placere cupiens oculis hominum (*f*).

(*a*) Et

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dom. IV. Valentin. & Valer. VII.

(a) *Et carnales corruptiones animae meae*. = Duo corruptionum animae, quemadmodum & peccatorum genera sunt: carnalium, & spiritualium; iuxta materiarum, ac obiectorum diversitatem. Carnalia sunt ver. gr. *gula, luxuria &c.* spiritualia, *invidia, aleatio &c.* sic pariter, oppositorum enim idem est argumentum, dividi solent virtutes; Est quippe qui se flagellis excipiat: est qui alte doleat in corde; Ille se a mensa retrahit; hic ab honoribus. Tum peccatorum, tum virtutum posterius genus aut in malo, aut in bono praefertur. Praefatur Augustinus se prioris generis peccata commemoraturum.

Non quod eas amem „ Ita Vet. Am. Er. Lov. Som. & 13. MSS. Etruriae. At MS. Tornacensis, Levaniensibus testibus, haud male. *non quo &c.*

Amore amoris Dei haec se facturum spondet: non amore hominum, ut *Pherepasus* per summam impudentiam contra manifestissimam veritatem calumniatus est.

Non dixit, *amare tui*, sed *amore amoris tui*: ut insinuaret, non utcumque, & indefinite ad Dei gloriam hoc se facturum; sed ad eum amandum. Et in naturalibus enim, quum alicuius in nos clementiam, & nostram contra ipsum ingratitudinem meditamur: aut in eum amorem concipimus, aut in iam concepto omnino aestuamus.

Eo vero, quod inde addit: *Recolens vias meas &c.* Ezechiam imitatur, qui in Cantico Isa. 38. *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae meae*. In amaritudine autem culpas recolere, est eas cum poenitentia, & dolore meditari.

(b) *Et colligens me a dispersione, in qua &c.* = Ita Vet. Am. & passim editi nec non 10. e nostris MSS. sed Angl. MSS. 3. BB. testibus in *Syllabo codicum, ad quos de novo &c.* ut etiam 2. e MSS. nostris, *& colligas me* &c.

Equidem non male: ita scilicet, ut oratio geminetur: *ut dulcescas mihi, & colligas me*. MS. Ricar. *colliges*.

Ceterum *colligens* iuxta communem lectionem refertur ad nomen, *dulcedo*: Ea quippe, & tanta est divina dulcedo, ut colligat nos, sive retrahat ab amore rerum creatarum &c.

Ut autem integra Augustini sententia dilucidetur, observandum est; seu ita disserendum; Cum in Deo bona omnia vel data, vel danda, & etiam quae dari, ac fingi possunt miro modo iungantur velut in fonte, ac centro; E contra vero non sint nisi bonorum umbrae, vel infelices particulae in creaturis; qui Deo omisso, in his quietem, & delicias quaerit, in multa evanescit, disperditur, & quasi frustatim discinditur; & est fatuo similis, qui a fonte aversus, in dispersa lutulentis rivulis sitim explere ambit: qui profecto sint numerosissimi, numquam ipsi fonti exaequari possunt.

Et Beati Laurentii Iustiniani Venetiarum Patriarchae, annum undevigesimum suae aetatis agentis cor erat quasi frustatim discissum, cui tamen Dei sapientia, vel Christus adparens, ipsomet teste, dulcissima adhortatione medetur. Rem apud Surium integre exhibet Bernardus Iustinianus (1) cap. 1. Vitae ipsius Beati Laurentii, post medium, his verbis. „ Annum erat natus undevigesimum, eius scilicet aetatis, in qua „ carnis illecebrae ancipitem facere solent humanae vitae viam. Dominus „ autem Iesus manum illi adhibere volens, apparuit illi, sicut ipse in eo „ libello, qui fasciculus amoris inscribitur meminit. Ipsius verba subiicie„ mus: Eram vestri similis, quaerens „ aestuanti desiderio pacem in rebus ex„ trinsecis, nec inveniebam. Tandem „ quaedam Virgo sole splendidior mihi „ apparuit, cuius nomen ignorabam; „ Haec propius accedens, venusto vul„ tu, placidoque affatu: O iuvenis, „ inquit, dilecte, cur effundis cor tuum „ & pacem sectando, per multa varia„ ris? Quod quaeris, penes me est: „ quod concupiscis, tibi polliceor, si „ tamen in sponsam me habere volue„ ris. Quum vero nomen ipsius, „ & genus, & dignitatem scire per„ optarem, se, ait, Sapientiam Dei „ esse, quae propter hominum refor„ mationem humanam formam suscepit. „ Assensi igitur, & dato pacis obsculo, „ laeta discessit.

(c) *Exarsi enim satiari inferis*. = Ita BB. cum Am. & suis MSS. nec non octo e nostris. Nec contemnendi tamen Vet. Am. Er. Lov. Som. & tres e MSS. a nobis visis, qui habent, *satiari in inferis*.

Inferorum metaphora tria haec, vel horum unum Augustinum insinuare voluisse arbitramur, 1. Bonum quodcumque creatum extra Deum consistens. 2. Bo-

(1) T. 1. die 8. Ianuar.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

Bona quae non ſuperiorem hominis partem, puta mentem, ſed inferiorem pelliciunt. 3. Oblectamenta non honeſtate lucida, ſed deformitate tenebroſa, ut rea delitescentes in inferis. Ipſe Augoſtinus lib. *de vera Religione*, c. 38. n. 70. *Concupiſcentia carnis voluptatis infimae amatores ſignificat.*

(*d*) *Et ſilveſcere auſus ſum variis, & umbroſis amoribus.* = Egregia metaphura! quam ut bene deguſtes, ex quu ſit depromta in anteceſſum obſerva; Colum. l. 4. c. 55. *Nec pati vitem ſupervacuis frondibus ſilveſcere.* Cicero de Senectute, c. 15. *Ne vitis ſilveſcat ſarmentis.* Quemadmodum vitis ſopervacois frundibus, nimiiſqoe ſarmentis, experientia teſte, ſilveſcit, & infructuoſa ſit; Sic Auguſtinus cum non totus, & integer uni Deo adhaereret, ſed per creaturarum varios amures diſperderetur, ſilvaticus quoad amores factos eſt. Et haec de priori parte ſententiae. Quemadmodum autem & planta umbris uppreſſa ſilveſcit, ac fit ſterilis: ſic Auguſtini anima umbroſis amuribus; foedis nempe, qui a pudore, velut ab nmbra teguntur. Quo qoidem ex ad praecedentem ſententiam datis expoſitiunibus tertia ſtabilitur.

Quin immo ex his umnibus tam manifeſtis erit qoi ſuſpicetur, in ſententia, ſigno B. diſcuſſa cum vite ſe contuliſſe Auguſtinum; vitis enim, & quaecomqoe planta, a ttoncu, a qou vegetator, & ſuccom trahit, diſperſa, & in plora fruſta diſciſſa, evaneſcit, & fit ſterilis: vulgo, *sfrutta*: opaſque inde eſt, ut colligatur, putetur. Sic Aogoſtinus &c.

(*e*) *Et tontabuit ſpecies mea, & &c.* = Adludit ad illud Dan. 10. 8. *Sed ſpecies mea immutata eſt in me, & emarcui, nec habui quidquam virium.* At emarcuit Daniel ex mira ſancta viſione: Auguſtinus ex peccatis, & converſatione malorum; illius corporea, huius ſpiritualis ſpecies, & pulcritodo contabuit. Vide etiam S. Doctorem in Pſal. 122. ad v. 2. n. 6.

Coram oculis tuis, inqoit: Nam ambitioſis illis victoriis, foedis amoribus, & ſimilibus, hominibus vanis potius, ut adſolet, ſpectabilis, ſagax, & ingenuus viſus eſt.

(*f*) *Placens mihi, & placere cupiens oculis hominum.* = Utrumque malum eſt, & unum ex altero ducitor: ſed non converſione. Placens ſibi, cupit & aliis placere: at non ſemper e contra. Facilius eſt enim ut tibi diſpliceas, quam ut ceteris diſplicere velis. Plurimi ſunt qui ſuam ipſorum malitiam agnoſcont, vel Ignorantiam: at rariſſimi qui aliis mali, & ignorantes videri veliut. Vidit *Pherepanus*, niſi pruſus Inſaniit, contra Auguſtinom ſe invidiae, ac livoris malis ſtimulis actum; at hoc minime falſus eſt: qolnimmu in illom blaterans, pietatis zelum, & veritatis amurem ſimulavit.

Ceterum umiſſo deſiderio aliis placendi, re nimis manifeſte mala; Placere ſibi pericoloſiſſimum eſt, & ut in plurimom in malam partem a Sacris Scripturis ponitor: *Praebete aures vos, qui ... placetis vobis in turbis nationum.* Sap. 6. 3. *Debemus autem nos firmiores &c. & non nobis placere.* Rum. 15. 1. *Etenim Chriſtus non ſibi placuit*, ibidem v. 3. *Audaces ſibi placentes.* 2. Petri 2. 10.

Sed quid eſt ſibi placere: ſaltem ioxta noſtrum propoſitum, & Auguſtini principia? ſua bona, ſua talenta meditari: & interim non ad Deum referre. Quod egregie ediſſerit S. D. in Pſal. 41. ad v. 7. n. 12. & in 122. ad v. 5. n. 3.

Auguſtinus ergo adoleſcens peccavit, quud nonnihil in eximio ingenio ſibi placeret; illodque ambiret ab hominibos ſuſpici. Niſi mordicus libri ſcopo inſiſtens: de iactantia in vauis amotibus, & lepidae nobiliſqoe converſationis dotibus dicat.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

CAPUT II.

ARGUMENTUM.

Anni aetatis suae decimi-sexti limina acerbo animi dolore adtingit: & elegantissimis metaphoris pravas eius consuetudines, faedosque amores exponit; a quibus vix nonnihil seiunctus est, valide provida Numinis manu pungente: nunquam tamen prorsus avulsus; maioribus nec mussitantibus, qui non haec, sed tantum studiorum neglectum ad iudicium ducebant.

I. T quid erat, quod me delectabat, nisi amare, & amari? (*a*) Sed non tenebatur modus ab animo usque ad animum, quatenus est luminosus limes amicitiae (*b*); Sed exhalabantur nebulae de limosa concupiscentia carnis, & scatebra pubertatis, & obnubilabant atque obfuscabant cor meum, ut non discerneretur serenitas dilectionis, a caligine libidinis. Utrumque in confuso aestuabat (*c*), & rapiebar imbecillem aetatem per abrupta cupiditatum, atque mersabat gurgite flagitiorum. Invaluerat super me ira tua, & nesciebam (*d*). Obsurdueram stridore catenae mortalitatis meae (*e*), poena superbiae animae meae, & ibam longius a te, & sinebas; & iactabar, & effundebar, diffluebam, & ebulliebam per fornicationes meas, & tacebas (*f*). O tardum gaudium meum (*g*)! Tacebas tunc, & ego ibam porro longe a te, in plura, & plura sterilia (*h*) semina dolorum, superba deiectione, & inquieta lassitudine (*i*).

II. Quis mihi modularetur aerumnam meam (*k*), & novissimarum rerum fugaces pulcritudines in usum verteret, earumque suavitatibus metas praefigeret, ut usque ad coniugale littus exaestuarent fluctus aetatis meae, si tranquillitas in eis non poterat esse, fine procreandorum liberorum contenta, sicut praescribit lex tua, Domine, qui formas etiam propaginem mortalitatis nostrae (*l*), potens imponere lenem manum, ad (*m*) temperamentum spinarum, a paradiso tuo seclusarum? Non enim longe est a nobis omnipotentia tua, etiam (*n*) cum longe sumus a te. Aut certe sonitum nubium tuarum vigilantius adverterem (*o*): Tribulationem autem carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco (1); &, Bonum est homini mulierem non tangere (2); &, Qui sine uxore est, cogitat ea, quae sunt Dei, quomodo placet Deo; Qui autem matrimonio iunctus est, cogitat ea, quae sunt mundi, quomodo placeat uxori (3). Has ergo voces exaudirem vigilantior, & abscissus propter regnum caelorum, felicior expectarem amplexus tuos.

III. Sed efferbui miser, sequens impetum fluxus mei relicto te, & excessi omnia legitima tua (*p*), nec evasi flagella tua; Quis enim hoc mortalium? Nam tu semper aderas misericorditer saeviens, & amarissimis adspergens offensionibus omnes illicitas iucunditates meas, ut ita quaererem sine offensione iocundari; &

ubi

(1) 1. Cor. 7. 28.
(2) Ibid. 1.
(3) Ibid. 32.

ubi hoc poſſem, non invenirem quidquam, praeter te Domine, praeter te, qui fingis dolorem in praecepto (*q*), & percutis, ut ſanes, & occidis nos, ne moriamur abs te. Ubi eram, & quam longe exſulabam a deliciis domus tuae, anno illo ſexto decimo aetatis carnis meae, cum accepit in me ſceptrum (*r*), & totas manus ei dedi, veſania libidinis, licentioſae per dedecus humanum (*ſ*), illicitae autem per Leges tuas? Non fuit cura meorum, ruentem excipere me matrimonio; Sed cura fuit tantum, ut diſcerem ſermonem facere quam optimum, & perſuadere dictione.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 30. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

(*a*) *Niſi amare, & amari?* = Qua putas arte id curaret? qua ſorte bona, & conſtante obtineret? Ipſum Auguſtinum adtendamus lib. de Catechizandis Rudibus cap. 4. n. 7. graphice fortaſſis ſeipſum pingentem. „ Nulla eſt enim „ maior ad amorem invitatio, quam „ praevenite amando: & nimis durus „ eſt animus, qui dilectionem ſi nolebat „ impendere, nolit rependere. Quod ſi „ in ipſis flagitioſis, & ſordibus amo„ ribus videmus nihil aliud eos agere, „ qui amati viciſſim volunt, niſi ut do„ cumentis quibus valent aperiant, & „ oſtendant quantum ament; eamque „ imaginem practendere affectant, ut „ vicem ſibi reddi quodam modo flagi„ tent ab eis animis, quos illecebrare „ moliuntur: ipſique ardentius aeſtuant, „ cum iam moveri eodem igne etiam „ illas mentes, quas appetunt ſentiunt. „ Si ergo & animus, qui torpebat, „ cum ſe amari ſenſerit, excitatur: & „ qui iam fervebat cum ſe redamari di„ dicerit, magis accenditur: manife„ ſtum eſt nullam eſſe maiorem cauſ„ ſam, qua vel inchoetur, vel augea„ tur amor, quam cum amari ſe co„ gnoſcit qui nondum amat, aut reda„ mari ſe vel poſſe ſperat, vel iam „ probat, qui prior amat. „ Sed qui, ut cenſeri poteſt, hac arte ingenioſe uſus eſt ad captandam feminarum benevolentiam ſuo damno: quam ingenioſiſſime uſus inde eſt, dum Numinis amori, gratiae, conſuetudini inhiaret?

Iam autem ad eas adcedimus dicendi formulas, de quibus raro laudans, ſemper vero laudibus amariſſimas dicacitates intermiſcens *Eraſmus* in fine Cenſurae horum librorum, „ Ad haec „ dum rebus humilioribus, ne dicam „ ſordidioribus, velut de infantia, de „ ephebia, de affectu libidinis, deque „ ſimilibus verba faciens, ſtudet iis, „ quae dicuntur, orationis honorem „ addere, veluti pudorem ſententiarum „ hoc velo tegens, fit hac occaſione „ nonnunquam obſcurior. Verum haec „ taediola ſi devoraveris, reliqua cum „ maiore tum fructu tum voluptate „ perleges. „

At quid *Eraſme* tibi ſtomachum movit? Quod Auguſtinus adoleſcentiae, & iuventutis ſuae flagitia, aut nemini, aut paucis cognita univerſo orbi, & quidem pro ſaeculis omnibus manifeſtaverit? Cur ergo paulo ante tam inſignis modeſtiae, & humilitatis hominem inanis gloriae, atque iactantiae fere incuſabas? Quod turpitudines ſublimis dictionis velo nonnihil contexerit? At ambiebas ne ita plana, obvia, effronte oratione pingi, ut pudicos Lectores offenderent: te autem ſordidum, &c.

(*b*) *Quatenus eſt luminoſus limes amicitiae*, = Ita Benedictini cum Vet. Am. Er. Wangn. & antiquioribus aliis editionibus, necnon tt. MSS. e noſtris. Thomas Blaſius, & Sommalius: *limoſus limes*. Codex Corbeienſis cum uno S. Cr. & item uno S. Mar. *luminoſus limes*. Niſi quod in poſteriori, nempe S. Mar. corrigente eadem manu ſcribitur, *lyminoſus*.

Patet praeferendam eſſe lectionem noſtram: Deplorat enim S. D. ſe adoleſcentem malis, umbroſis amoribus captum; umbroſo autem quid magis, aptiuſque opponitur, ac *luminoſum*? *Ego locum aeſtate umbraſiorem vidi nunquam*, Cic. ad Q. Fr. l. 3. ep. 1. c. 2. *Omnia aedificia lumino ſa ut ſint, curare oportet*. Vitruv. l. 6. c. 9.

Turpia enim contegi ambiunt: adeoque *umbroſa* dicuntur. Honeſta libere, & palam fiunt, & ſic luminoſa ſunt. *Omnis qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifeſtentur opera eius*. Ioan. 3. v. 20. & 21.

Unde Ioannes Palafoxius, in Hiſpania Oxami Epiſcopus, vir quantum humano privato iudicio deprehendi poteſt, heroicae pietatis, & Numinis familiaris, in aureo piiſſimo opuſculo, *Paſtor noctis bonae* inſcripto, metaphoris caſtita-

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

tis domicilium cap. 13. describens, umbris illud, atque tegumentis expers offert. *Finalmente la chiarezza entrò nel Parlatorio, tutto pieno di polvere, senza porta da chiudersi ..... eravi una gran finestra, tutta spalancata, e senza chiudende, per la quale entrava un vento, che fatra gelar di freddo coloro, che vi stavano*: post initium. Quia scilicet castitas, vel pudicitia vix apertam consuetudinem, amicitiamque luminosam patitur: umbrosam vero, ac latentem exhorret.

Denique nostra, & communis lectio stabilitur etiam, atque dilucidatur ex verbis l. 3. c. 1. *Venam amicitiae coinquinabam sordibus concupiscentiae, candoremque eius obnubilabam tartarea libidine*, & l. 4. c. 9. *Nihil quaerens ex eius corpore, praeter indicia benevolentiae*.

In hoc autem uno capite tot sunt ex iis, quae, gravissimis non curatis, & ne quidem intellectis, *Pherepontus* pensat, & adnotat, scilicet bona verba Latina, & elegantes metaphorae: ut si a plurimis blasphemiis, in quibus congerendis distenditur, feriatus, vellet singula expendere, dies & mensis ei deficerent.

(*c*) *Utrumque in confuso aestuabat*. = Idest ingenua, & lutulenta amicitia. Adeo quod non similis esset Augustinus plerisque foedorum hominum, qui solum foeminae corpus concupiscentis insequuntur: sed dum mens eius ad mentem ferretur: corpus etiam in alterius corpus aestuaret. Quod & insinuare voluit repetitis vicibus iis verbis: *Non tenebatur modus ab animo usque ad animum &c. sed exalabantur nebulae &c. & obnubilabant. &c.* Quae omnia involucrum quoddam significant honestae, ac foedae amicitiae.

Iam vero non prorsus, sed tenebrarum, & lucis involucris turbato aere: possumus non temere praestolari serenum.

(*d*) *Invaluerat super me ira tua: & nesciebam*. = Som. *super merita tua*; Contra omnium codicum fidem, & manifestissimo errore; qui in typographos revocandus esset: nisi diversarum editionum consensus obstaret.

Ira Dei hic est subsidiorum ,; & gratiae subtractio; & ideo *invaluerat*, quia non utcumque, sed admodum Deus subtraxerat. *Nesciebat* autem Augustinus, quis malum hoc non observabat, non adtendebat: *Unde timet iratum? ne auferat quod amavit. Quid amavit? vultum tuum. Ideo haut putat iram Domini, si avertat ab illo vultum suum &c. Ira eius non est nisi aversio vultus eius*. Ipse S. D. in Psal. 26. Enarr. 2. ad v. 9. n. 16. Vide etiam, si placet, in Pfslm. 82. ad v. 16. n. 12. & in 78. ad v. 5. n. 8.

Fuse hic edisserit Augustinus, quod saepe cursim in praecedentibus dixerat. *Iussisti, & sic est, ut poena sua sibi sit inordinatus animus* l. 1. c. 12. *Spargens poenales staecitates super illicitas cupiditates*. l. 1. c. 18. Unde sequitur.

(*e*) *Obsurdueram stridore catenae mortalitatis meae*. = Omnino ita legendum est cum Benedictinis, qui admonent „ In Lov. Som. & Blaf. *obsordueram*. Substituimus, *obsurdueram* aliorum „ codicum auctoritate, necnon exigen„ te vocabulo, *stridore*, quod ad au„ res refertur. „ At circa Som. sunt decepti, eius quippe exemplaria omnia nobiscum sunt. Item mendosae lectioni suffragantur nedum 8. MSS. sed & Am. Er. Genuinam autem praeferunt Vet. Wangn. unus MS. S. Mar. optimus S. Cr. Ricar. & 2. Med.

Scribit hoc loco *Pherepontus* „ Qui „ ediderant, *obsordueram*, credebant, O; „ & U, hic esse mixta, ut in voce, io„ cundus pro iucundo; Respicere autem „ videtur Augustinus ad id, quod fer„ tur de cataractis Nili, ubi *Nilus praecipitans se fragore auditum accolis aufert*, ut loquitur Plinius H. N. lib. „ 6. c. 29.

Iocundus pro Iucundo ab eximiis eloquentiae Professoribus non aliquotiens, sed frequentissime ponitur. Obsordesco pro obsurdesco a nemine usurpatum vidimus; non est ergo ratio cur correctores operum Augustini tam stupendae oscitantiae incusemus.

Sed quum ea varietio pro materia minima sit: & hic plura dicantur de foedis, ac lubricis; minori stupiditate obsordescere pro foedari a nonnullis scriptum censere possumus.

Nec vero paululum simile est, Augustinum ad Nili fragorem, ad tam levem historiolam, ad neniam illam respexisse. Ad has enim adeo particulares res, quaeque adeo extra propriam materiam sunt, adlusionem fieri prorsus ad libitum dicitur: saltem cum in textu, sermonisque serie inditium nullum adpareat.

Maxime quoniam non solius Nili, sed innumerabilium fluminum casus circumstantium aures insigni obtundit fragore.

Et

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

Et tandem; Quo iure Ecclesiastici Doctoris peccata sua deplorantis sublimes metaphorae ad profanam specialem veniam trahuntur, quae tam bene, atque late Sacrarum Scripturarum oraculis quadrant? Enim vero non uno loco litterae illae hominem velut ex Adae peccato factum mancipium, vinculis, catenis detentum praedicant.

Dicit ergo Augustinus, petulantis mortalitatis, hoc est laesae humanitatis suae, cuius genio indulserat, adeo renacibus gravibusque catenis se fuisse constrictum, ut earum stridore obsurduerit, scilicet animae pericula, tragoediasque non senserit; nec sit flagellis salutaribus, a divina providentia immissis concussus, expergefactus. Unde inferius habet: *Nam tu semper aderas, misericorditer saeviens, & &c.* Quibus non opponitur illud: *& fluebat.* Hoc quippe innuit subtractionem gratiae efficacis; illa autem beneficia stimulorum, sufficienter a malo somno excitantium.

Si autem quidquam edoceri expetas de mortalitatis nostrae catenis: consule ipsum Augustinum in Psal. 136. ad v. 3. n. 7. & 9. Serm. 27. de titulo, & prioribus versic. Psalm. 95. & de verb. Rom. 9. *miserebor cui &c.* contra Pelagianos (Alias, de Verbis Apost. 20.) post initium, & Serm. 30. de verb. Psal. 118. *Gressus meos dirige &c.* & Rom. 7. *Lex spiritualis est: ego autem carnalis*, contra Pelagian. (Alias, de Verb. Apost. 12.) post initium.

In filiorum Adae captivitatem admodum Augustinus impegerat: & magna catena colligatus, eius fragore obsurduerat. Binas quippe poenas culpa inducit: nempe ut visus caliget, & aures obtundantur: *Excaeca cor populi huius: & aures eius aggrava.* Isaiae 6. 10. Quae duo in seipso deplorat Augustinus: *spargens poenales caecitates super &c.* l. 1. c. 18. *Obsurdueram &c. poena superbiae animae meae*.

(*f*) *Iactabar, & effundebar, diffluebam, & ebulliebam per fornicationes meas, & tacebas.* = Haec omnia; ultimo excepto, quod est ex Psal. 49. 21. *Haec fecisti, & tacui*, Deique aut permissionem, aut tolerantiam significat; ad exprimendum insignem concupiscentiae aestum, & quidem pro gradibus diversis ponuntur. Laeso appetitu iactabar, & extra honestatis limites proiiciebar, & quasi a me divisus, in plures partes deportabar, & fornicationibus ipsis ebulliebam.

Meditare, quoniam in metaphoris fumus, horridum Neapolitanum vesuvium. Primo quidem concutitur: exinde mugiens, ignem, sulphur, bitumen, ardentia corpuscula effundit; quae quidem diffluunt, ebulliunt, & res occurrentes absumunt.

Iam vero in suspicionem adducetur *Pherepones*, ad vesuvium Augustinum hic adlusisse.

(*g*) *O tardum gaudium meum!* = Ita MSS. 9. Ver. Er. Luv. & Benedictini, qui silent; At Wangn. & Som. *O tardum gradum meum!* quos sequuntur Itali: *Oh troppo lenti miei passi!* Utraque lectio in idem vadit; nisi quod communis Deum sero possessum proxime: altera oblique intuetur. At vero communis longe verisimilior est: cum ei tantummodo optime quae sequuntur nectantur.

(*h*) *Longe a te in plura & plura sterilia &c.* = Et hic nec mussitant BB. cum tamen Vet. Am. Er. Luv. Som. Wangn. & sex e MSS. Etruriae, *in plurima, & plura*. At lectionem nostram, quam habent cum MS. Parcensi a Luv. laudato 2. Med. unus S. Mar. Ricar. & optimus S. Cr. praeferendam esse statim liquet ex ipso Grammaticae Iure. MS. S. Cr. *in plurima & plurima*. Carthusianus absque repetitione, *in plurima sterilia*.

Itali mendosam lectionem, quam sequuntur, sic vertunt „ *in moltissimi, e molto sterili &c.* Ita coguntur vulneri, quod fingunt, mederi! Quasi diceret mendosa lectio, *in plurima, & admodum sterilia*. Vertenda ergo erat: *in moltissimi, e molti sterili &c.*

Nunc ad rem Augustini. Testatur se a Deo, veri boni, & sanctae voluptatis fonte longe ivisse in plura, & plura creata, veri boni, & sanctae, vel stabilis voluptatis sterilia, infoecunda; semina autem plurium dolorum, & aerumnarum.

(*i*) *Superba deiectione, & inquieta lassitudine.* = Cur superbiam suam deiectionem appellat? Pluribus quidem momentis. Deiectio enim est, hominem soli Deo subiectum, creaturis; animam potissimam hominis partem corpori mancipare.

At inquiet aliquis; Haec quidem deiectionem involvunt: sed quo pacto deiectionem *superbam*.

R. 1. Non de superbia speciali peccato loquitur; sed aut de generali: amplissima, quae in omni legis divinae, limites arbitrio nostro figentis, fractione involvitur? Aut de nonnihil speciali,

el

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

ei tributa, qui indomiti equi instar, fractis salutaribus frenis, arroganter, & superbe huc, & illuc concursat; Quales erant illi, de quibus Ierem. 8. 6. *Omues canversi suut ad carsum suum, quasi equus impetu vadens ad praelium.* Quicumque autem in vitiorum campo vagatur, ex hoc deiicitur quod iis creatis bonis, quibus superior est, famuletur: iuxta illud Psal. 75. 6. *Nibil invenerunt viri divitiarum in manibus suis.* Hoc est, viri inservientes divitiis, non quibus inserviant divitiae. 3. Si mavis autem superbiam propriam, & specialem hic positam: Augustinum intuere magnis naturae dotibus inflatum, honoribus, lucris inhiantem: quibus, ut ex dictis constat, non advertens famulabatur.

Aberrabat vero nedum *superba deiectione*: sed & *inquieta lassitudine*: qui tot vagationibus defatigatus: & tum iterum in concursationes gestiebat.

Quae omnia ad caussae amplificationem expenduntur; Quemadmodum enim portentum videtur, *deiectia superba*: sic & *lassitudo inquieta*: Haec enim quum spirituum sit deliquium, inhiat quieti, minime novo labori.

(*k*) *Quis mibi modularetur aeromnam meam.* = Benedictini: *Quis mibi maderaretur.* At fere nobiscum sunt, profitentur quippe in imo margine „ MSS. „ primae notae, & prope omnes habent: „ *madulaeetur aerumnum meam*, quam „ lectionem parum absuit, ut praeeli„ geremus. „ Eorum autem lectionem praeferunt etiam Vet. Am. Er. Lov. Som. Vvangn. unus MS. Med. At nostram antiquae nonnullae editiones & MSS. 12. Etruriae.

Ita legere placuit tum codicum auctoritate: tum etiam ratione freti; Innuit quippe Augustinus, generandi pruritum minime sese malum esse: sed in eo peccari, quod non uni tantum personae matrimonio iunctae dicetur; id ut eloquatur: ita exorditur: *Quis mibi modularetur aerumuam meam*; hoc est: quis in ordinem redigeret generandi pruritum, & componeret &c. Quod primo (non, *canere*) *madulor* significat. *Ipsa natura quasi modularetue bominum orationem &c.* Cic. in Orat. c. 18. *Ut animi moderatiores, madulatioresque fierent &c.* Gel. l. 1. c. 11.

Unde sequitur: *Et novissimaram rerum fugaces pulcritudines in usum verteret.* Scilicet, & earum rerum, quae inter bona novissimum, infimum locum tenent, fugaces pulcritudines verteret in usum honestum: seu, ita disponerent, componerentque, ut in usum habendae sunt. Plores quippe medicinae sunt, vel potiones, quae te aut sanabunt, aut minime laedent: sed cura ut in antecessum peritus aliquis eas tibi moduletur, alias &c.

(*l*) *Qui formas etiam prapaginem mortalitatis nosteae.* = Sic Benedictini: qui tamen in margine commonent „ In „ MSS. optimis, *prapaginem mortis no„ strae* „ At non est hic anxie dispntandum; quum utraque lectio vadat in idem: & habeant, *mortalitatis* cum Vet. Am. Er. Lov. Som. septem e nostris MSS. Licet optim. S. Cr. Ricar. & unus Med. nobis adversentur.

Forma hic non est, primo ac simpliciter facere; sed, componere, expolire, reformare, innovare: *Parmeudes ignem, qui moveat terram, quae ab eu formetur*, Cic. 4. Acad. *Quid vitam, quid marem iuventutis, quum principaliter formas?* Plin. in paneg. *Teuerue mentes furmaudoe studiis.* Hor. l. 2. od. 25. *Propago* autem vetulam, ut notum est, significat vitem, quae ut in alias diffluat, supprimitur: *Pressus propagmis arcus.* *Viegil.* 2. Georg.

Est vero talis sensus; Qui ne humanum genus pereat, stimulum generationis adultis, vetulis quasi vitibus immisisti. Quemadmodum autem certa arte agricola vites inflectit, ut aliae inducentur; ita tu generandi pruritum expolisti, & defaecasti, ut nonnisi hac inflexione, scilicet determinata persona in coniugem sibi adiuncta, alii homines progignantur.

Nisi forte matrimonium intueatur Augustinus, non tam ut vagum concubitum tollit, quam ut temperat carnales aestus. Quam suspicionem quod mox sequitur ingerit.

(*m*) *Poteus impanere lenem mauum ad &c.* = Am. Er. & sex e nostris MSS. *levem maoum.* Ceteri omnes MSS. & editi nobiscum sunt.

Aduotat Wangnereck locum hunc dicens „ Significat Dei suaveos provi„ dentiam, quae coniugalis vitae tribula„ tiones, sive spinas, in paradiso non fu„ turas, licita voluptate temperavit. „

Quam longe a sermonis scopo, quamque ad libitum! Miratur Augustinus Dei dispositionem, ac providentiam: qui ne mortale homanum genus periret, singulis, ut loquuntur Philosophi, *individuis* generandi stimulum indidit: quem qui vago concubitu explet, peccat: qui autem determinato, ac certo,

to, matrimonii contractu, honeſte, ac etiam ſancte. Hanc ſuavem, benignamque providentiam ultimam *lenem manum* appellat, *ad temperamentum ſpinarum*, hoc eſt impudicorum motuum, ſpinarum inſtar pungentium, *a paradiſo ſeclusorum*, quandoquidem in ſtatu innocentiae caro bene rationi ſubiecta, non pupugiſſet: ut ipſe probat, & explicat: oſtendens etiam id nonniſi in Pelagiana ſchola improbari, Serm. 128. de verbis Ioann. 5. (Alias, 43. de verbis. Dom.) c 6. n. 8. lib. 2. de Nuptiis, & Concup. c. 2. n. 6. lib. 1. Operis Imperf. cap. vel argum. vel prop. 70. lib. 2. prop. 8. lib. 3. prop. 187. lib. 6. prop. 8. & alibi millies.

Et haec de allegoricis concupiſcentiae ſpinis. Cum autem hae per ſimilitudinem ad veras ſpinas dicantur, de quibus Gen. 3. 18. *Spinas, & tribulos germinabit tibi*. Quaerimus, an revera poſt fatalem lapſum prognatae ſint: adeo ut conſiſtente hominum innocentia, nullo modo futurae eſſent?

Patrum quidam nullo pacto ea in hypotheſi futuras arbitrantur. At numero, doctrinaque potiores, queis ſequuti inde Eruditi fere omnes adſtipulantur, longe plauſibilius oppoſitum ſtatuunt. Quo pacto autem nihilo ſecius inconcuſſum ſit divinum oraculum, Adae poſt peccatum enuntiatum; *Spinas, & tribulos germinabit tibi*, diverſo modo exponunt. Omnibus, ut in ceteris, quae ſerio diſcuſſit, palmam praeripuit Auguſtinus noſter, Chriſtianorum doctiſſimus, cuius ſat erit integrum ſermonem ex lib. 3. de Geneſ. ad Litt. c. 18. exſcribere „ Utilitas quaedam fructuum „ in fructus nomine conſideratur. Quan„ tae autem ſint utilitates, ſive mani„ feſtae, ſive occultae omnium, quae „ terra gignens radicitus alit, & ipſi „ quaedam intueantur, & ab expertis ce„ tera inquirant. Et de ſpinis quidem „ ac tribulis abſolutior poteſt eſſe re„ ſponſio, quia poſt peccatum dictum eſt „ homini de terra, *Spinas, & tribulos* „ *pariet tibi*. Nec tamen facile dicen„ dum eſt tunc coepiſſe iſta oriri ex „ terra. Fortaſſis enim quoniam in ipſis „ quoque generibus ſeminum multae re„ periuntur utilitates poterant habere „ locum ſuum ſine ulla poena hominis. „ Sed ut in agris iam poenaliter labo„ rabat, etiam ipſa naſcerentur, hoc ad „ cumulum poenae valere credi poteſt, „ cum poſſent alibi naſci, vel ad a„ vium pecorumque paſtus, vel ad ipſo„ rum hominum aliquos uſus. Quam„ quam & ille ſenſus non abhorret, ab „ his verbis quo ita intelligitur dictum, „ *Spinas, & tribulos pariet tibi*: „ ut haec etiam antes terra pa„ riens non tamen homini pareret ad „ laborem, ſed cuiuſcemodi animalibus „ convenientem cibum: ſunt enim quae „ his generibus, & mollioribus, & ari„ dioribus commode, ſuaviterque ve„ ſcantur; tunc autem coeperit iſta ho„ mini parere ad aerumnoſum negotium, „ cum poſt peccatum coepit in terra „ laborare. Non quod aliis locis haec „ antea naſcerentur, & poſt in agris, „ quos humo ad capiendas fruges co„ leret: ſed & prius & poſtea in eiſdem „ locis; prius tamen non homini, poſt „ autem homini, ut hoc ſignificetur „ quod additum eſt, *tibi*: ideſt, ut „ tibi iam iſta naſci incipiant ad labo„ rem, quae ad paſtum tantummodo a„ liis animantibus antea naſcebantur.

Non autem Auguſtini principium invertam, nec novi quiddam ſolutioni addam: ſi profeſſus fuero, ſuſpicari me vehementer, & quidem non temere, vel doctiſſimorum hominum auctoritatem, vel bonam rationem adtendas: peccato Adae ſpinas, quae & in innocentia extitiſſent, fuiſſe in immenſum multiplicatas. Hoc S. D. non eſt inficiatus; nec curavit diſcutere, quod ex eo non adeo rei ſumma penderet.

(n) *Non enim longe eſt a nobis omnipotentia tua, etiam &c.* = Dei potentiam in rebus, generis humani propagationem ſpectantibus; maxime vero ultimo loco lenem manum honeſto matrimonio valentem concupiſcentiae mederi, miratus fuerat; & quoniam ſibi adoleſcenti, inordinate generationi inhianti talem medicinam exuptaverat: ne quiſquam deſideria contemnat, utpote adoleſcentem a Deo longe poſitum concernentia, concludit: *Non enim longe eſt a nobis omnipotentia tua, etiam cum &c.* Quandoquidem Dei potentia non eſt ut eius ſpecialiſſima miſericordia, quam ut in plurimum nonniſi cum ſuis fidelibus ſervis, & amicis exercet.

Niſi omnipotentiam hic pro miſericordia poſitam velis: quandoquidem a viris admodum religioſis non raro duo haec confunduntur: eo quod in miſericordia, maxime erga peccatores exercita miraculum omnipotentiae reluceat. Unde Eccleſia dominica decima poſt Pentecoſt. ſic orat: *Deus, qui omnipotentiam tuam parcendo maxime, & miſerando manifeſtas &c.* Et tum erit ſenſus: nec quidem a peccatoribus longe poſitam Dei miſe-

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 59. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

misericordiam : quod verissimum, manifestumque est : & centies in Confessionibus hisce a S. D. confirmatum.

De ea autem Augustinus misericordia loquitur, non qua Deus Matrimonium in concupiscentiae refrigerium instituit; sed qua potuisset ipsum matrimonio a concubitu malo retrahere,

(o) *Aut certe sonitum nubium tuarum vigilantius adverterem.* = Numerum pluralem pro singulari usurpat: unius Pauli idem concernentia oracula recitaturus. Apostolos autem nubes appellat, quia & in Divinis Eloquiis sic dictos, fortissimis coniecturis censet. „ Ergo ipsam „ vineam increpabat, quam expectavit, „ ut faceret uvam, fecit autem spinas. „ Et quid ait? (1) *Mandabo nubibus* „ *meis; ne pluant super eam;* Et vere „ factum est: missi sunt enim praedica- „ tores Apostoli; Sic habemus in Acti- „ bus Apostolorum, quia Apostolus Pau- „ lus volebat praedicare Iudaeis, & in- „ venit ibi non uvam, sed spinas. Coe- „ perunt enim pro bonis mala reddere, „ & persequi. Et ait, tamquam implens „ quod dictum est, Mendabo nubibus „ meis ne pluant super eam; (2) *Ad vos* „ *missi eramus, sed quia respuistis ver-* „ *bum Dei, ecce convertimur ad Gentes.* „ Ergo impletum est, *Mandabo nubibus* „ *meis &c.* Et revera, Fratres, nubes „ sunt praedicatores verbi veritatis. „ Quando minatur per praedicatores „ Deus, tonat per nubes. Quando &c.

Observa etiam ut a malo gradum faciat ad honestum, & etiam bonum: a bono vero ad optimum. Optaverat sibi adolescenti matrimonium, quo a vetito concubitu retraheretur; Nunc ad virginitatem transit, bonum summum: iuxta Salvatoris consilium Matth. 19. 11. Qua profecto virginitate *felicior* potuisset Dei *amplexus*, gratias nempe, & spiritualia blandimenta *exspectare*, adtendere. Solet quippe Deus omnibus servis suis, at maxime illis, qui feminam omni modo nesciunt, ineffabilia blandimenta admovere.

(p) *Et excessi omnia legitima tua.* = *Legitima*, legum, iudiciorumque solemnes ritus significant. Omnia autem Dei legitima se excessisse Augustinus fatetur, quia Dei iudicia, & oracula, sive praecepti, sive consilii tantum vim habentia violavit; nec enim se prorsus abscidit propter regnum caelorum: nec copulam matrimonii contractu honestavit.

Nec evasi flagella tua: quis enim hoc mortalium? = Subintellige, *evasit*: Nimirum: quis mortalium hoc habuit, ut evaderet flagella tua? Ita Machab. 6. 19. *Tu autem ne existimes, tibi impune futurum, quod contra Deum pugnare tentaveris*: Et v. 31. *Non effugies manum Dei*. Et Matth. 3. 7. *Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira?*

Sed quaerimus: cur *mortalium* dicat: & non potius, creaturarum? An angeli mali (qui non sunt ex creaturis mortalibus) Dei flagella evaserunt? Quin immo, vix prima inquinati culpa, aeternis flagellis addicti sunt.

℞. Non de flagellis, quae purae poenae sunt: sed de medicinalibus loquitur Augustinus: ut ex iis, quae sequuntur, insinuatur. Ab his eximitur Angelus, qui cum suam exserit libertatem, vix aut convertitur, aut avertitur; & statim vel ad aeternas coronas evehitur, vel ad aeternas flammas detruditur. Non est autem malus homo, qui diu vivens non vel pluribus, vel aliquot: vel efficacibus, vel sufficientibus divinae gratiae pungatur stimolis, & a vitiorum somno excitetur. Adeout acrioribus excipiatur flagellis is, cuius Deus potiorem curam habet, iuxta celebre oraculum 2. Machab. 6. ab illis verbis: *Multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii est inditium*, usque ad alia: *Corripiens vero in adversis populum suum non derelinquit*.

Nisi quis contendat, etsi immerito: iis verbis, *Quis hoc mortalium?* omnes homines iungere voluisse Augustinum; nec curasse quid dicendum de Angelis. Ut cum praedicamus, nullum mortalium sancte visisse absque divinis auxiliis: omnes iungimus homines: Angelos non excipientes, de quibus non loquimur.

Erit etiam qui censeat, Augustinum admodum praecise loquutum: & *flagellorum* nomine late tribulationes intellexisse. Non est quippe mortalium aliquis, qui nullis tota vita tribulationibus, vel aerummnis angatur.

Cuius alti divini instituti rationem si expostulaveris a S. Ioanne Chrysost. Homil. in Psal. 7. ceu nimis curiosus repelleris. Ab Augustino vero in Psal. 9. ad illud *Despicis in opportunit. in tribulat.* n. 20. In Psal. 21. Enarr. 2. ad v. 3. n. 4. In 43. ad v. 1. n. 2. & v. 17. n. 15.

In

(1) Isa. 5. 4.

(2) Actor. 13. 46

In 49. ad v. 15. n. 22. In 50. ad v. 2. o. 4. In 65. ed v. 12. n. 17. In 83. ad v. 1. n. 3. Denique in Psal. 87. ad v. 15. n. 14. Ab Augustino inquam laudatis locis de eo divino consilio plure eudies; quae si colligas, optime deprehendis: Eatenus te, aot permittente, aut volente Deo io hac terra vexari: ut megnopere exaestuans, ad divinum fontem anheles; & fere oppressus, eius subsidium vehementer expostoles. Interim vero infirmitatem tuam deplorans, luxurias, choreas, crapulas, vindictas, honores contemnas: & fortius insistas religiosis precibus, atque orationibus. Sic autem undique contraria forte agitatus, & edhuc a divina lege neqoaquem desciscens: te Dei filium, non mercenarium prodes; cui tam pauperi, tamqoe omni moodane voluptate destituto nobiliora Dei munera obveniant; queis tantummodu sic volens nolens inhiabis; ae bene intelliges, non terrae scoriis, sed Caeli gemmis Dei obsequium compensari. Erisque ex illis unus, qui deorum embrosia sorbillata, fontes ersi limpidos, quos olim adeo decantabant, fastidiunt, & respuunt. Et ut paocis plura complectar: quemadmodum fictile vas igne, ne aque superveniente diffluat: anima tua, ne mondi capiatur illecebris, & in gravissimo eeternitatis negotio deficiat, tribulatione ludurescet, & solidabitur.

Sed & Divina Eloqoia eadem fere ipse momenta insinoant: Ecclasiastici 31. 2. Isaiae 21. 11. & 28. 19. Psalm. 90. 7. Tob. 1e. 13.

Et quod magis mireris, ipsi Ethnici. Seneca de magno Annibale, Carthaginensium duce strenuissimo, Epist. 51. ante med. *Una Annibalem hiberna solverunt; & indomitum illum nivibus, atque Alpibus virum enervaverunt fomenta Campaniae.* Tertullianus, non ethnicus, sed de Ethnicis, lib. de Pallio, cap. 5. circ. med. *Quippe, si pergam ad acuta tecum, plus togae laesere (Romanam) Rempublicam, quam loricae.*

Et haec ad dilocidandum illud Augustini: *Quis hac mortalium?* Qoo insinuare voluit, aut peccatorum nollom diutorno admodum tempore divinae gratiae stimulos, & salubria flagella evadere; eut viventium nullum, sive bonom, sive malum, maxime vero bonum cuiuseumque infortunii expertem esse, & longa constanti quiete frui. Aut fortassis simul comprehendere voluit utrumque. Quid dicturum sperabas? Posse te, quasi immortalem, & deum, magno perenni gaudio laeteri? Id nequidem lascivus ethnicus ille adolescens sibi spondebat, qui puella, quam tantopere expetierat, in uxorem obtenta, rarae sorti turbamente timens: ita apud Terentium in Andria, act. 5. sc. 5. a v. 3. subtimide mussitabat:

„ Ego Deorum vitam propterea sem-
„ piternam esse arbitror,
„ Eorum quod voluptates propriee
„ sont. Nam immortalitas
„ Mihi parta est, si nulla aegritudo
„ huic gaudio intercesserit.

(q) *Qui fingis dolorem in praecepto.* = Qui & tuos amicos, ac filios; vel tales fotoros salutaribus flagellis aut exerces, aut invitas. Manifestum qoippe est ilio Psal, 93. v. 20. *Numquid adhaerct tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in praecepto?* Quod ipse ita exponit n. 23. „ Hoc dixit; Nemo sedet tecum iniquus, oec to sedem iniquitetis habebis, Et unde hoc intelligat., reddit retionem: *Qui fingis* inqoit, *dolorem in praecepto*. Ex hoc enim intelligo, quod noo tibi adhaeret sedes iniquitatis, quia nec nobis pepercisti. Habes hoc in Epistola (s) apostoli Petri, & ed hoc testimooium posuit de Scriptura: Tempus est, ait, iuchoationis iudicii ex domo Domini. Idest, tempus est ot modo iudicentur qui pertinent ad domum Domini. Si flagellantur filii, quid debent sperare servi nequissimi? &c. sed quia propter hoc non parcit, ot erudiat: ideo dixit, *Qui fingis dolorem in praecepto*. Fingis enim est, facis, formas, plasmas; onde & figuli dicuntur, & vas fictile dicitur: non fictum illud, quod mendacium est: sed qood formator ot fit &c.

Iuxta significatum hunc *fictionem laboris*, vel *doloris in praecepto* Augustinum hic posuisse, satis liquet ex iis, quae seqountur,

(r) *Cum accepit in me sceptrum.* = Vix in obsequiom B. B. Patrum hanc, lectionem in textum induximos. Admonent eutem, „ Lov. Som. & Blas. *accepit in me luxuria sceptrum, & totas manus ei dedi vesaniae libidinis*. In aliis plerisque codicibus habetur in recto, „ ve-

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

T

(s) 1. Epis. 4. 2. v. 17.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

" *vesania*; & abest vox, *luxuria*.] Am. Er. & MSS. 12. Etruriae prorsus nobiscum sunt. Som. in potissimo: nam licet praeferat, *vesanior*, tamen omittit vocem *luxuria*. Waogn. sequitur Lov. qui tres tantum MSS. laudant. At discrepantia haec minimi negotii est.

Facile autem anno sextodecimo accipit caro sceptrum; quod tom priorom humores generationi inservientes fasti omnino salaces, velut ad primum certamen, nihil defatigati acres erompant. De quo vide Arist. l. 7. histor. Aoimal. c. 1. Insuper, carnibus nondum bene solidatis, homores maxime fluunt. Crebrae sunt tenellae impressiones. Et prudentia, quae sicco, & duro insidet, iofelici exitu dominatur. Quibus adde otium malorum omnium originem: de quo cap. seq.

Italici codices, & quidem correctiores, qualis est novissimus *Bernardi Indrizzati*, *me* io esfu accofativo excipiunt: contra me: *alla libidine*, *che ecatro di me prese lo scettro*; Cum tamen in ablativo positum videtur: *in meipso*: *in Augustino*. Neque enim, in Regnum, sed in Regno sceptrum quemquam accepisse dicimus. Et est sensus; Anno 16. dominabatur mihi, praesidebat meis potentiis, non honestas, sed luxuria, non mens, vel ratio, sed caro. Quandoquidem mea omnia erant ad explenda carnis desideria.

Qui etiam paulo ante aberravit, dum illud, *fingis dolorem in praecepto*, pro deceptione reddidit: *fate comparir doloroso il precetto*. Cum tamen omnium commentatorum iodicio *fingo* ibi pro *facio* positum sit. Et si qui *fingere* pro eo quod est, adparentiam iodocere, excipiunt: non ad secundam personam, non ad Deum referunt; sed ad tertiam, sedem scilicet ioiquitatis, aut iniquoum iudicem, in ea sedentem. Quod tamen, ut etiam Bellarminus observat, vulgata lectio non patitur. Quanquam otiose fit disputare ubi Augustinus suipsius interpres est; docet autem ipsemet, ut commentario praeced. ostendimus, *fingo* hic idem esse ac, *formo* &c.

Longe autem stolidius lapsus est, dum quod supra hoc eodem cap. habetur: novissimarum rerum: novitates intellexit: *Chi mi avrebbe indotto a far buon uso della fugace bellezza delle novità*? Vah egregium traductorem, & Latinorum verborum inscium, quae nimia ipsorum frequentia & ii norunt, qui Latinae grammaticae nunquam incubuere! *Novissimum*, *ultimum*, sive *postremum* significat, non, novitatem. Quod ipse textus insinuat; liqoet enim Augostinum de rebus carnalibus heic sermonem habere, quas novissimas appellat, quod bona sint materialia, postrema, ultima, infima.

At non est praesentis instituti, frequentissima errata, in quae tradoctores Itali impegere, castigare. Iam io animum meum induxi, si Deus vitam, salutem, & reliqua dederit, castigatissimam harom Confessionum versionem dare, notulis brevioribus dilucidatam.

(*s*) *Vesania libidinis*, *licentiosae per dedecus humanum &c.* = Libidinem, qua totas manus luxuriae; vel carni, ipsi imperanti dedit, *licentiosam per dedecus humanum* appellat, qoia ab homanis legibus non quidem laudibus extollitur, non probatur: sed conniventia permittitur; Unde *Erasmus* Epist. ad Alphonsum Archiepisc. Toletanum post initiom: *Adolescens habuit concubinam, quod humanae permittunt leges &c.*

Ex qoo manifeste deducitur, Augustinom nec adulterio, nec mollitie, minus vero sodomia: vel quocumque alio peccato carnali, qood infamiam inducat aliquando se inquinavisse; sed tantum fornicatione simplici, qoae humanam, saecularem nominis claritatem non macolat. (*non è contro le leggi d' onore*, *e di galantuomo*) Graviter etsi Divinam legem offendat, facìatque hominem aeterna poena dignissimum.

Ceterum Maiores, quos hic, in praecedentibos, & in sequentibus Augostinus perstringit, Patritiom, Magistros, & quoscumqoe vis credere potes; at non certe Matrem, eoios religiosam eoram saepe S. Doctor commendat.

CAPUT III.

ARGUMENTUM.

In eiusdem anni secretiora sese insinuat; Cum a Madauris patriam revocatus: & in paterna domo otio, omni prorsus Scholae exercitio intermisso, distentus internis, externisque libidinis, ac sociorum malorum stimulis; Patre ubique vanitatem spirante, & altae spei Filium ad dissitas, nobilioresque Academias reservante; Matre pudicitiam, honestatemque frustra, magnis etsi animi sensibus inculcante, obscenis prorsus laxavit habenas. Eousque autem, ut patrata non tegeret, sed ementita iactaret: censeretque ex illis, & istis non quidem obscure se traducendum nomine, sed laureolis fere exceptum iri, ac triumphis.

I. ET anno quidem illo (*a*) intermissa erant studia mea, dum mihi reducto a Madauris, in qua vicina urbe iam coeperam Litteraturae, atque Oratoriae percipiendae gratia, peregrinari, longinquioris apud Carthaginem peregrinationis sumptus praeparabantur, animositate magis, quam opibus Patris, municipis Tagastensis admodum tenuis (*b*). Cui narro haec? Neque enim tibi Deus meus; sed apud te narro haec generi meo, generi humano, quantulacumque ex particula incidere potest in istas meas litteras. Et ut quid hoc? Ut videlicet ego, & quisquis haec legit cogitemus de quam profundo clamandum sit ad te (*c*). Et quid propius auribus tuis, si cor confitens & vita ex fide est? Quis enim non extollebat laudibus tunc hominem patrem meum (*d*), quod ultra vires rei familiaris suae impenderet filio quidquid etiam longe peregrinanti studiorum caussa opus esset? Multorum enim civium longe opulentiorum nullum tale negocium pro liberis erat; cum interea non satageret idem Pater, qualis crescerem tibi, aut quam castus essem: dummodo essem disertus, vel desertus potius a cultura tua, Deus, qui es unus, verus, & bonus Dominus agri tui, cordis mei.

II. Sed ubi sexto illo & decimo anno (*e*), interposito otio ex nececessitate domestica (*f*), feriatus ab omni schola, cum parentibus esse coepi, excesserunt caput meum vepres libidinum: & nulla erat eradicans manus. Quinimmo, ubi me ille Pater in balneis vidit pubescentem, & (*g*) inquieta indutum adolescentia, quasi iam ex hoc in nepotes gestiret, gaudens Matri indicavit; gaudens vinolentia (*h*), in qua te iste mundus oblitus est creatorem suum & creaturam tuam pro te amavit, de vino invisibili perversae atque inclinatae in ima voluntatis suae. Sed Matris in pectore iam inchoaveras templum tuum, & exordium sanctae habitationis tuae; nam ille adhuc catechumenus, & hoc recens erat (*i*). Itaque illa exsilivit pia trepidatione, ac tremore (*k*): & quamvis mihi nondum fideli, timuit tamen vias distortas, in quibus ambulant, qui ponunt ad te tergum, & non faciem.

III. Hei mihi! & audeo dicere tacuisse te (*l*), Deus meus, cum irem abs te longius. Itane, tu tacebas tunc mihi? Et cuius erant, nisi tua, verba illa per Matrem meam, fidelem tuam: quae

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

cantaſti in aures meas? Nec inde quidquam deſcendit in cor meum, ut facerem illud. Volebat enim illa, & ſecreto, memini, ut monuerit cum ſolicitudine ingenti, ne fornicarer; maximeque ne adulterarem cuiuſquam uxorem. Qui mihi monitus muliebres videbantur (*m*), quibus obtemperare erubeſcerem. Illi autem tui erant, & neſciebam: & te tacere putabam, atque illam loqui, per quam mihi tu non tacebas: & in illa contemnebaris a me, a me filio eius, filio ancillae tuae, ſervo tuo (*n*). Sed neſciebam; & praeceps ibam tanta caecitate, ut inter coetaneos puderet me minoris dedecoris, quoniam audiebam eos iactantes flagitia ſua & tanto gloriantes magis (*o*), quanto magis turpes eſſent; & libebat facere non ſolum libidine facti, verum etiam laudis. Quid dignum eſt vituperatione niſi vitium? Ego ne vituperarer, vitioſior fiebam: & ubi non ſuberat, quo admiſſo aequarer perditis, fingebam me feciſſe, quod non feceram, ne viderer abiectior, quo eram innocentior, & ne vilior haberer, quo eram caſtior.

IV. Ecce, cum quibus comitibus iter agebam plateaium Babyloniae, & volutabar in caeno eius, tamquam in cinnamis, & unguentis pretioſis! Et in umbilico eius, quo tenacius haererem, calcabat me (*p*) inimicus inviſibilis; & ſeducebat me, quia ego ſeductilis eram (*q*). Non enim, & illa (quae iam de medio Babylonis fugerat, ſed ibat in ceteris eius tardior) Mater carnis meae, ſicut monuit me pudicitiam, ita curavit (*r*) quod de me a viro ſuo audierat, iamque peſtilentioſum, & in poſterum periculoſum ſentiebat, coercere termino coniugalis adſectus, ſi reſecari ad vivum non poterat. Non curavit hoc, quia metus erat, ne impediretur ſpes mea compede uxoria, non ſpes illa, quam in te futuri ſaeculi habebat Mater; Sed ſpes litterarum, quas ut noſſem nimis volebat parens uterque; Ille, quia de te prope nihil cogitabat, de me autem inania; illa autem, quia non ſolum nullo detrimento, ſed etiam (*ſ*) nonnullo adiumento ad te adipiſcendum, profutura aeſtimabat uſitata illa ſtudia doctrinae. Ita enim coniicio, recolens, ut poſſum mores parentum meorum. Relaxabantur etiam mihi (*t*) ad ludendum habenae, ultra temperamentum ſeveritatis, in diſſolutionem adſectionum variarum, & in omnibus erat caligo intercludens mihi, Deus meus, ſerenitatem veritatis tuae; & prodibat tanquam ex adipe, iniquitas mea (*u*).

(*a*) *Anno quidem illo.* = De anno loquitur aetatis ſuae decimo-ſexto, Monnicae trigeſimo-nono, Chriſti tercenteſimo, ac ſeptuageſimo, Damaſi Romani Pontificis quarto, Valentiniani, & Valentis Imperatorum ſeptimo; cum ad paternam domum ſeſe receperat, a Madauris vicina urbe, in qua litteraturae, atque oratoriae percipiendae gratia peregrinatus fuerat, opportuna feriarum occaſione revocatus.

Madaurae, vel Madaura, Madaurus (*Madara*, vel *Maduru*) urbs fuit, ex novo Lexico Geographico Philippi Ferrari Alexandrini S. T. D. & totius ordinis Servorum Generalis, olim Epiſcopalis, ſub Carthaginenſi Archiepiſcopo, inter Numidiam, & Getuliam, ac inter Tebeſeam, & Ammaedaram urbes. Addit vero Michael Antonius Baudrand Pariſinus, Protonotarius Apoſtolicus &c.: *Urbs fuit Africae propriae dictae, mediterranea, inter Hipponem, & Lambaeſam ad 60. mill. paſſ. diſtans, Cirthae propior, nunc pagus tenuis.*

Fuit autem Madaura patria Apuleii, in lingua Graeca, & Latina Platonici nobilis: nati, vel qui floruit fortaſſe Adriani, & duplicis Antonini aetate; quem nonnulli a Magiae ſuſpicione purgare conantur. De quo Auguſtinus lib. vel Epiſt. ad Deogratias 102. (Alias, 49.)

49.) q. 6. n. 32. Epist. ad Marcellin. 139. (Alias, 5.) n. 19. & lib. 8. de Civit. Dei, cap. 12.

Ut vero ad Augustinum redeamus: de eius litterariis exercitiis, Madauris factis haec meditatur Lodovicus ab Angelis lib. 1. de Vita, & Laudibus S. Doctoris. cap. 3. „ Madauros urbem eru„ ditionis ergo petivit: & omnes ibi „ praeceptores, quod (1) Philo de „ Moyse, intra modicum tempus supe„ ravit, nativa docilitate praecurrens, „ ut reminisci videretur, non discere.

(*b*) *Municipis Tagestensis admodum tenuis*. = Nimirum, transferunt Itali: Mediocris fortunae privata Tagestensis persona: *Di mio Padre, semplice privato di mediocri fortune della Città di Tagasta*.

Perperam omnino, & illi iniuria: Municipem enim Augustinus Patrem appellat: non simplicem, seu idiotam. De Municipis vocabulo infra lib. 6. c. 7. A.

Ceterum quale esset Augustini genus discussimus lib. 1. cap. 6. comment. D. n. 5. & 6. Etsi vero obscuro natus esset sanguine Augustinus, quid inde? Talem iniuriam, utique minimi, vel nullius ponderis eximiis naturae dotibus, maxime vero pietate supplevisset. Ipsi Ethnici id agnovere. Isocrates in calce Orationis, quam in persona Nicoclis Cypriorum regis texuit: *Boni potius, quam opulenti esse maturate*. Orat. 3. monito 4. Et iterum mon. 26. *Studiose imitemini, non qui plura possident, sed qui nullorum sibi conscii scelerum sunt*. Et Orat. 8. quam Panegericum dixit, ante med. *Ceterum is tutissimas obtinuisse divitias, atque pulcherrimas iudicabatur, qui huiusmodi perficeret, ex quibus virtutes eius conspicerentur, filiisque suis magnam gloriam relicturus esset*. Quod repetit Orat. 15. de permutatione, pariter ante med. Vide etiam, si placet; Plaut. Mercat. 5. sc. 4. 8. Senecam lib. 3. de Beneficiis, longe post med. sive cap. 28. & Epist. 44. per totam. Ut de Ecclesiasticis Scriptoribus taceamus: quos qui desiderat, omisso Lud. Anton. Muratori lib. de Philosophia Morali cap. 42. post initium, frigide, & insulse, pro more, dicente; consulere poterit S. Ignatium Marty. Epist. 3. S. Ioann. Chrysostomum in Matth. Homil. 3. & 5. S. Ambrosium lib. 6. Hexameron, cap. 8. post. med. & lib. de Naboth Iezraelita, & Achab rege Israel, cap. 1. post initium. Necnon Augustinum nostrum Serm. 289. 3. pro Natali S. Ioan. Bapt. (Alias, 3 ex Wignerianis) in fine. De Scripturis non est cur dicamus. Recole 1. ad Corint. 10. 15. & 1. ad Timoth. 5. 4.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Vales. VII.

(*c*) *Cogitemus de quam profundo clamandum sit ad te*. = Ad illud adludit Psalm. 129. 1. *De profundis clamavi ad te Domine*. Quod ipse, postquam plura dixisset, sic exponit a fine n. 1. „ Sed Do„ minus Iesus Christus, qui nec pro„ funda nostra contemsit, qui usque ad „ istam vitam venire dignatus est, pro„ mittens remissionem omnium peccato„ rum, etiam de profundo excitavit ho„ minem, ut clamaret de profundo „ sub molibus peccatorum, & perve„ niret vox peccatoris ad Deum. Unde „ clamantis, nisi de profundo malorum? „ Et videte, quia vox peccatoris cla„ mat de profundo, *De profundis cla„ mavi ad te Domine &c.* Unde cla„ mat? De profundo. Quis est ergo qui „ clamat? Peccator. Et qua spe cla„ mat? Quia qui venit solvere peccata, „ dedit spem etiam in profundo posito „ peccatori.

Ex quibus conficitur, quid hic velit Augustinus; scilicet quod eo loco Propheta. Dicit non prorsus Deo: sed coram ipso universo humano generi peccata sua narrare; ut ipse, & omnes illa audientes videant de quam profundo sit ad eundem Deum clamandum, nimirum, quot sint humanae vitae pericula: quot eius, a quo Dei dextra retracta est, stupidi errores, longae aberrationes, foeditates, & vitia; ex quibus, hominem stupendam in profunditatem trahentibus, ad Deum magna voce, nempe efficacia, fiducia, & spe clamandum sit.

Ne autem tu qui haec legis, de magno profundo a te clamandum audiens, quasi animae tuae Custodem longe dissitum existimares: & sic de munere obtinendo animo desponderes, addit; *Quid propius auribus tuis, si cor confitent, & vita ex fide est?* Quemadmodum enim infidelitas Deum semovet: sic fides, potissimum mystica, & pecuiliaris, quae *fiducia* appellari solet, Deum invitat, & proximum facit.

(*d*) *Quis enim non extollebat laudibus tunc hominem patrem meum?* = Ita Benedictini, & ante ipsos Vet. Am. Er. Lov. &

(1) Philo in Moys.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

& MSS. tredecim Etroriae a nobis visi. At Som. & Wangn. *Quis enim hominem non extallebat laudibus tunc patrem meum?* Nostra lectio, quae vel codicum tanto consensu statim praeferenda esset, sapit etiam pressam, & ut ita dicamos, dialecticam Augustini phrasim. Dicit, *hominem patrem meum*: hoc est, vere hominem, humana sapientem.

Inferius autem cor suum eleganti metaphora, a Scripturis saepe saepius adsumta Domini agrum appellat; Dominus enim cor nostrum, vel per se, vel per suos aut visibiles aut invisibiles ministros semine caelestis doctrinae conspergit.

(e) *Sed ubi sexto illo, & decimo anno &c.* = Iam bis decimumsextum, ter autem obscurum annum illum nominavit. Earumdem rerum varii circuitus, sermonis prolixitas, & species quaedam loquacitatis tenellum *Erasmi* genium offendere, cum primo ad Augustini scripta animum appulit, Et ut erat vates, idipsum multis eventurum praesensit, praenuntiavit, ariolatus est. Damus eius verba ex Censura in libr. Retract. & Confess. post med. „ Nec dubito quin „ hoc multis usu veniat eorum, qui re„ cens ad Augustinianorum voluminum „ lectionem velut in colloquium illius „ veniunt. Offendit species quaedam lo„ quacitatis, offendunt in longum pro„ ductae periodi, offendit oratio non„ nunquam ad popularem sermonem de„ generans, offendit earumdem rerum „ crebra repetitio.„

Inquiet tamen mox ex simplicioribus quispiam; Non haec serio Augustino obiecit Erasmus; sed potius finxit S. Doctoris hostem, quem confoderet: unde obiecta mox retodit: sequitur enim. „ Caeterum ubi diutina lectione factus „ sis familiarior, sermonis copiam, & „ eadem subinde iterata facile excusat „ docendi studium, & quod docuit pe„ nitus animis hominum infigendi, cir„ cuitus prolixiores, quibus comes esse „ solet obscuritas, arguunt admirandam „ memoriae felicitatem, ut ingenio foe„ cundissimo plurima sese confertim of„ ferunt, multa paucis complectendi stu„ dium, dictionis humilitatem excusat „ charitas.„

At quis non videat, *Erasmum* Patrum non dilucidatorem, sed calumniatorem, in eos contorquere tela, eisque mox affectata pietate nonnihil mederi; ut sic stupidioribus lectoribus, quorum maximus (1) numerus sagacium minimum longe superat, pius, & bonus videatur; interim vero inflicta vulnera, aut non bene sanata, paulo post sponte iterum erumpant: aut impiorum satellitum intuitus advocent, qui ad sauciandum nati, in vel recens vulnus, vel inductam in cicatricem iaculum dirigentes, certius, & gravius confondiant?

Id quidem ex aliis criminatoria hominis scriptis, eumdem malom spiritum redolentibus, & ex hoc ipso loco deducitur; ut enim plura omittamus; adtende horum omnium conclusionem: *Verum haec taediola si devoraveris, reliqua cum maiore tum fructu, tum voluptate perleges.* Iam igitur vera taediola sunt, quae bonus stomachus devoret oporteat; adeoque superius recitata, non in speciem, non ad maiorem boni dilucidationem: sed iure, merito, & serio obiecta sunt; nec pharmaca ad sanandum sed vix ad liniendum sunt data quibus nempe vulnus non adeo acriter, & vehementer saeviret. Iam vero in bona spe sumus; Erit forte aliquando qui sagittam aptius vibret, ut data pharmaca nec sanent vulnus, nec liniant. Erit qui manifestius Augustinum loquacem, & garrulum scriptorem, naeniis ubique indulgentem, humanam gloriam captantem, non *taediola*, sed magna taedia inferentem appellet. Et revera exsurrexit tandem ab orco *Pherepunus*, qui praeiactum iniquum argumentum plenius digessit, amplificavit, praedicavit; & se *Erasmo* duce criminari non abs gloria, atque iactantia professus est.

His circa *Erasmi* malitiam, damnumque Augustino, & reliquis Sanctis illatum praeiactis; censuram nunc eius propulsemus,

R. Ubi Augustini loquacitas, & cetera in Eloquentiae iura peccata? In Confessionibus ne, vel in reliquis scriptis? Si in Confessionibus; cur igitur *Erasmus*, & *Pherepunus* Patrum modestissimum inania gloriae & ex eo criminantur, quo Confessiones multo rhetorico fuco *pinxerit*? Si in reliquis; nimis indefinita censura est, quae per immensum scriptorum campum vagetur. Quaedam enim Augustini scripta sunt, quae aut nullo modo, aut potius brevitate peccant. Quaedam velut a magistro, in

(1) Ecclesiastes 1, 15. *Stultorum infinitus est numerus.*

A. Ch. 370. Aug. 16. Mun. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

in minutioribus etiam discipulos instruente data sunt: quorum non peccatum sed bonum, & gloria est, si vel etiam per crebras repetitiones, variosque circuitus abstrusiora complanent, obscura diluci-dent, exsuantque aut naturae, aut caeli arcana suis involucris. Nonnulla privatae collationes sunt, domesticive ac laeti dialogi: in quibus disputationis familiaritas, genus colloquutorum, auditorumque eruditio, & honestae voluptatis capiendae ratio a severioribus disciplinarum, maxime vero Oratoriae legibus omnino dispensant. Vaferrimi etiam veritatis hostes, tum Catholicas doctrinas, tum & maxime ipsas a S. Doctore latas sententias mille implicare involucris, in alienos sensus intorquere, iniquis commentariis aut decurtare aut amplificare conabantur; His ut mederetur incommodis, hos labyrinthos ut extricaret, hos ut vel solleret, vel praecluderet dolos, debuit vigilantissimus animarum pastor, cui maxime sui gregis parvuli curae erant, alibi dicta repetere; duabus clausa periodis digerere quatuor: tradita eleganter, populari sermone dilucidare: denique vel etiam minima, in quae ardeliones litem captionibus exercuissent, vel exercere possent, per varios circuitus ita exponere: ut de genuino sententiarum sensu nec hebetioris ingenii, aut modicae litteraturae hominibus ullus superesset ambigendi locus.

De Sermonibus ad populum, & rudium instructionibus non est cur quidquam dicamus. Professus est ipse Augustinus non semel, in iis quacumque Grammaticorum lege neglecta, & longe amandata: & ipsa non raro Latina verba corrupisse; quod scilicet, nec flocci haberet Grammaticorum plausus, plurimi vero subiecti gregis profectum, & instructionem. Quia vero certo Redemtoris oraculo, (1) *Spiritus ubi vult spirat: & vocem eius audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat: & sic est omnis, qui natus est ex Spiritu:* Augustinus Sancto-Spiritu actus, ubi asceticum, ut loquuntur, agit, ut in Soliloquiis, & aliis libris, maxime vero, in his Confessionibus, severiora Eloquentiae vincula nonnunquam exsuit, & fervidae pietatis stimulis insidens, ex abrupto rationem urget, de qua non fuerat quidquam loquutus; eadem edisserit, quae iam inculcaverat: quaedam fere puncto explet, alia circuitibus pertrahit: nunc *λακωνισμὸν* laconismum profert, nunc Asiatico dicendi generi indulget. Sed reconditas hasce Sancti-Spiritus vias, quas vix eximiae pietatis animae adtingunt subaudituros sperabas *Erasmum*, de cuius, non pietate, sed fide tam ancipites sunt Eruditi, & *Pherepanum* manifestum haereticum?

Denique in loquacitatis vitium Augustinum non impegisse, ipsemet, quanquam sua improbandi adeo sollicitus, professus est, atque stabilivit. In Prologo enim Retract. n. 2. haec habet. „ Illud „ etiam, quod scriptum est, (2) *Ex multiloquio non effugies peccatum*, terret „ me plurimum; non quia multa scripsi, „ vel quia multa etiam, quae dictata „ non sunt, tamen a me dicta conscripta „ sunt; absit enim ut multiloquium deputem quando necessaria dicuntur, „ quantalibet sermonum multitudine, ac „ prolixitate dicantur.] Cui lucem confert quod docet lib. 1. contra Crescon. Donat. Grammaticum, c. 1. n. 2. *Multiloquium autem est superflua locutio, vitium scilicet loquendi amore contractum.* Egregie vero, & aptissime ad rem praesentem lib. 15. de Trinitate, c. 23. n. 51. scilicet sub finem. „ Ad hanc regulam fidei dirigens intentionem meam, quantum potui &c. & multum „ disputavi, & laboravi &c. Scio scriptum esse: *In multiloquio non effugies peccatum.* Sed utinam praedicando verbum, & laudando te tantummodo loquerer: non solum fugerem „ peccatum, sed meritum bonum adquirerem, quamlibet multum sic loqueer. Neque enim homo de te beatus „ peccatum praeciperet germano in fide „ filio suo, cui scripsit dicens (3), *Praedica verbum, insta opportune, importune.* Numquid dicendum est, istum „ non multum loquutum, qui non solum „ opportune, verum etiam importune „ verbum tuum Domine non tacebat? „ Sed ideo non erat multum, quia tantum erat necessarium.

Tullius ipse lib. 6. Epist. famil. 4. *Erasmi*, & *Pherepani* frontes elidit, sic disserens: *Sed haec satis multa, vel plura potius, quam necesse fuit. Facit autem non loquacitas mea, sed benevolentia longiores epistolas.* Quod Cicero Aulo Torquato dixit, momento longe potiori Deo Augustinus dicere poterat: Facit au-

(1) Ioan. 3. 8.
(2) Prov. 10. 19.
(3) 2. Tim. 4. 2.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

autem non loquacitas mea, scilicet gar- riendi pruritus: sed benevolentia in te, animasque Filii tui sanguine redemtas: necnon odium in peccata mea longiorea sermones.

Sed de earumdem rerum repetitione iterum disputabimus e. 6. A. de Augustini eloquentia lib. 5. c. 13. B.

Ut autem ad textum, unde digressa erat, revertatur oratio; Iterum nominat annum sextum-decimum Augustinus, ut quasi noviter adsumta caussa: ab exordio, & aptiori ordine, atque distinctione peccata deploret. Quae enim usque modo vidimus, quasi loco prologi data sunt: possuntque dici rerum exponendarum idea, & primi cardines. Quemadmodum enim quae aegre enarras, cito expedire conaris: sic quae libenter, velles in immensum protrahere: Quid autem Augustino suavius, ac delectabilius, quam Dei misericordiam, potentiamve celebrare; adolescentiae autem suae uaenias, & peccata orbi retegere: seipsum liquam in crimen vocare, & omni dedecore adficere?

(*f*) *Interposita atia ex necessitate domestica*. = En otium. En vitiorum omnium origo. Ecclesi. 33. 29. *Multam malitiam docuit otiositas*. Vide etiam, si placet, S. Ignatium Epist. 7. Hieronymum, vel alium, qui sub eius nomine scripserit lib. de Regula Monachorum, cap. 12. cui titulus: *De promtitudine adimplendi mandata imposita*, in fine. S. Bernardum de Consideratione lib. 2. c. 13. & ipsum Augustinum lib. 3. de Civit. Dei, cap. 9. ante med. Quum autem otium omnibus noceat: adolescentes, quorum spiritus vix occupationibus magnis detineri possunt omnino perimit.

Sed quaenam domestica illa necessitas, quae Augustini studiis otium interposuit? Ex historiae serie deducitur; Pater Carthagini Augustinum destinaverat; cumque interim vulgaribus Scholis, levibusque exercitiis litterariis interesse, & incumbere tam nobilem ad academiam reservatum adolescentem dedeceret; nec tenui paterno censu posset tam subito magnum negotium expediri: otium selectum est, quo etiam ab exantlatis (ut credebatur) Madauris litterariis laboribus adolescens respiraret; & carissimos genitores, fratrem, sororem, ac similes multo iunctos sanguine crebra familiari societate bene nosceret, & solaretur.

(*g*) *Ubi me ille Pater in balneis vidit pubescentem, & &c.* = Fortuito inferiorem lanuginem: & ferventis lascivi genii iuditia, puta erectionem &c. adtendens.

Ludovicus ab Angelis Erem. Augustin. totius suae societatis Chronographus lib. 1. de Vita, & Laudibus S. Doctoris cap. 6. Patritium stomachatus, haec irato calamo scribit: *In muliebri balneorum aqua quam preci, & porci adnabant, ut in cynaeum …, & unguentis pretinxit &c.*

Verum non est cur tantopere, tamque indefinite baineorum usum exsecremur; quum illum, etsi cautissime, etiam feminis, & quidem Christo exactissima pudicitia dicatis non prorsus inhibuerint vigilantissimi, doctissimi, atque sanctissimi Ecclesiae Pastores: quos inter Augustinus noster iam senex, nempe circa ann. 423. Epist. 211. (Alias, 109.) Monachas edocens, n. 13. sive post med. Licet Hieronymus severioris disciplinae homo Epist. 7. quae est ad Laetam de Filiae institutione, sub finem ita loquatur. *Mibi omnino in adulta virgine lavacra displicent, quae seipsam debet erubescere, & nudam videre non posse. Si enim vigiliis, & ieiuniis macerat corpus suum . . . . cur e contrario balneorum fomentis sopitos ignes suscitat?* Verum Hieronymus saecularibus loquebatur, in quibus nimiam, si bene adtendis, libertatem timebat; nec prorsus inhibet, si admodum caute adhibeatur. Potius autem ad diversa sermonem vertit: concluditque contra bainea, concupiscentiae stimulos excitantia; De quibus iamiam.

Balnea, quorum innumerabiles species sunt, a Medicis discutiendae; in duo suprema genera, vel potius duos cumulos pro re nostra partimur; Quaedam siquidem animum: quaedam corpus respiciunt; Illa vel animum a tristitiae onere sublevant: vel tantummodo oblectant; Haec corpori aut absolute, aut per respectum ad generationem medentur; impeditur enim, aut retardatur generatio nonnunquam, non quidem, vera aut impotentia, aut sterilitate: sed quod sperma aut angustis meatibus interclusum, aut spissia materiis hebetatum, vix possit erumpere: vel quod non sit aequa in qualitatum temperie, sed una admodum exorbitet, atque praeponderet, vel tandem quod foras erumpat extranei humoris oppressum involucris. His malis fortibus balneorum aquae medentur: spissam enim materiam possunt exsolvere, & meatus dilatare, qualitatem unam cum altera peraequare, & sperma ab adventitiis sociis liberare, dividere.

Item generationis sana, & expedi-

ta potentia aliquotiens admodum imbellis, vel temperata est alterius coniugis salacitatem non explens; pro quo balnea sunt sperma foventia, eiusque stimulos provocantia.

E contra vero, & longe frequentius impuri stimuli spermatis aut copia aut salacitate acriter pungunt; sunt balnea quae aestum hunc aut extinguant, aut componant.

Hae ultima medicina excepts, quam etiam virginibus sacris nedum permittimus, sed & consulimus; ceterae, quae ad rem carnalem spectant, sint coniugatis licitae, & etiam nonnumquam sanctae: a solutarum vero personarum memoria prorsus abscedant.

Lavacra, quae ad solam animi voluptatem sunt, saeculi personis nec consuluntur, nec, interveniente molestia, inhibentur; sacras autem virgines nonnihil dedecent.

Reliqua, quae animi, corporisque medentur languoribus, iure meritoque omnibus permittuntur, & aliquotiens etiam iubentur.

Verum, ut est hominum perversitas, & malitia, cum in aquas, impudicum genium excitantes temporis successu solutae personae descenderint, aut coniugatae quidem, sed nullo inquinatae putore, solo autem lubricis indulgendi pruritu; cum balnea quaeque helluonum mensae, impudicorumque lupanaria facta essent; cum ubique vanitas, luxus, scurrilitas, obscenitas deprehenderetur; medicinae loca, omnium hominum olim sensu comprobata, damno, ac ludibrio esse coepere; nec soli Ecclesiae Patres quibus vel minima pudicitiae laesio erat horrori; sed & ipsi Ethnici, qui nonnisi turpissimis offendebantur, acerrimis ea reprehensionibus perstrinxerunt. Quos inter Horatius, Iuvenalis, Martialis, Persius Satyra 3. ante finem, & Seneca Epist. 86, post initium. Consule vel Persium Satyra 4. a v. 34. ubi Neronem in balneis unguentis se oblinientem, pilos aut vultui, aut natibus, aut pudendis insidentes radentem, latenter equidem, & oblique, sed & egregie pingit, ac deridet. Quae tamen apertius, plenius, latius, & omnino ad rem nostram cecinit Pontanus. Si autem in eamdem rem quidquam a Patribus expetas: omnium vice differit latissime Clemens Alexandrinus Ecclesiae presbyter, qui, ipsomet lib. 1. Stromatum teste, sub Severo Imperatore floruit, Pantaeni discipulus, & magister Origenis, Paedagogi lib. 3. c. 5. per totum. Qui tamen cap. 9. eamdem rem mitius agit: lavacra quidem permittens, sed admodum caute, & modeste facienda; divertens tandem ad purgationem animae, & conscientiae lavacrum.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Val utiq. & Valer. VII.

Ceterum ut ad rem nostram redeamus; Patritium cum Filio ad balnea adeedentem omni culpa, & poena haudquaquam eximimus; gravissime enim S. Thomas 2. 2. q. 154. art. 9. in corp. *In tantum quod apud antiquos, ut Maximus*(1) *Valerius refert, non erat fas filium simul cum patre balneari, ne se invicem nudos conspicerent.*

De balneorum virtute ad animum oppressum levandum iterum agemus lib. 9. c. 12.

(*b*) *Gaudens vinolentia.* = Vinolentiam fere pro insigni carnis aestu positam primo intuitu credebamus; tum quod vere aestus ille impudicum inebriet; tum quod carnalis congressus potationis metaphora in Scripturis Sanctis designetur: *Bibe aquam de cisterna tua &c.* Prov. 5. a v. 15. *Aquae furtivae dulciores sunt.* c. 9. v. 17. Verum quae sequuntur potius innuunt, vinolentia humanorum phantasmatum exorbitantem amorem significari: mox quippe nectitur: *in qua te iste mundus oblitus est creatorem suum &c.* rerum enim vanarum amor: sive malae concupiscentiae vinolentia homines mundi a Deo seiunxit, & creaturis inflexit.

Violentia autem erat *de vino invisibili perversae, atque inclinatae in ima voluntatis suae.* Quod nimirum Patritius a caelo aversus, *imis*, hoc est sensibilibus, seu terrenis inhiaret.

MS. Lyr. (ut etiam Am.) B3. testibus, *perversus atque inclinatus.* Refragantur omnes MSS. nostri, & merito. Testantur etiam Lov. in MSS. Parcensi, & Bethlehemitico haberi, *voluptatis suae.* Quae lectio placet: sed ei contradicunt omnes editi & MSS. (exceptis 3. Med.) quos vidimus.

Erit fortassis qui dubitet: cuius fuerit haec vinolentia: Patris, an Filii? An scilicet Patritius vinolentia, qua invasus fuerat: vel potius vinolentia, quae Augustino irrepserat, gavisus sit? Longe probabilius est, Patritium sua vinolentia gavisum.

Minime autem ad novum commenta-

V

(1) Lib. 2. tit. 1. c. 7. qui est de honestate servanda cum necessariis.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mun. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

tariom adcedam, nisi in antecessum oscitantiae, atque stupiditatis arguero *Desiderium Erasmum*, qui duo illa, *de vino*, praepositionem, & nomen copulans, *divino* sais in exemplaribus scripsit. Nemo palmarem hunc errorem non videt. Vah Augustinianorum voluminum correctorem doctissimum! Nec typographos incusare possumus, cum in margine ceu aliorum codicum lectio figuetur: *De vino*. sed non hoc uno loco stupiditatem ille suam aperuit, ut constat ex dictis, & adhuc ex dicendis magis constabit. Ut nihil miremur, quod idem rabula in Hieronymianis scriptis, longe planiori sensu digestis, sive interpretandis sive emendandis, ut observat, redarguitque in commentariis ad tres priores tomos Marianus Victorius, sexcenties, & amplius stolide lapsus sit.

(*i*) *Nam ille adhuc catechumenus, & hoc recens erat.* = Ludovicus ab Angelis lib. 1. de Vita, & Laudibus S. Doctoris, cap. 6. haec habet „ Pater in „ filio se testabatur auctorem corpo„ ris, non animae: satagens potius, et„ iam catechumenus esse eum disertum, „ quam castum. Monica vero sanctis„ sima, *heec recens erat*: ita lego in „ vetustioribus Aogustini libris, ita in„ terpretor, idest *Neophita*, agrum i„ stum excolere, sed frustra laborabat, „ faemineis namque dictis obedire prae „ nimia licentia adolescens erubescebat.] Quo errore & Iuseph Pamphilus initio Chronichon captus est.

Perperam, & Monnicae, necuon integrae eius familiae iniuria! Quinam autem vetustiores Augustini libri praeferentes, *haec*? Lectionem nostram habent Benedictini cum suis MSS. omnibus (ut credere possumus, quandoquidem silent, & quidem in re non levi) Som. Wangn. Lov. Editio vetustissima Boneti facta die 23. mensis Iulii, an. 1484. MSS. 4. a Luvanensibus laudati. Omnes visi a nobis, scilicet tredecim; faventibus Ludovici errori tantummodo Am. & Er.

Et quidem antithesis committitur, si bene adtendis, Monnicam inter, atque Patritium. Si autem Patritius catechumenus; & Monnica neophyta, admodum conveniebant.

Inde, Qui fieri potuit, ut eodem loco, eademque periodo Augustinus Matrem *recentem*, hoc est *neophytam* dicat: & talem, in cuius *pectore* Deus *templum suum iam inchoaverat, & sanctae habitationis exordium*? Quae scilicet non communem Christianae religionis professionem, sed pietatem sublimem, & divinorum charismatum sortem insinuant.

Ulterius, quo pacto Augustinus adolescens, seu pro adolescentia sua Matrem *recentem* appellat, a qua, superstitiosi Patris iura posthabente parvulum se, & adhuc utero occulsum Christo dicatum l. 1. c. 11. professus fuerat, & in sequentibus confirmaturus est?

Iam vero totius orbis aut pii, aut docti vox est, Patritium ethnicum Catholicae religionis feminae matrimonio sociatum. Quis ergo uno ex filiis inde natis adolescentiam agente, illam feminam matrem *recentem* Christianam, vel Catholicam appellabit?

At Monnica & ante nuptias, & in suae matris sinu vagiens fuerat Christo dicata; lib. quippe 9. c. 8. n. 1. haec de eius ortu, & educatione habet S. Doctor. „ Neque enim seipsam fecerat, „ aut educaverat seipsam. Tu creasti „ eam, nec pater, nec mater sciebat qualis „ ex eis fieret. Et erudivit eam in timore „ tuo virga Christi tui, regimen unici „ Filii tui, in domo fideli, bono mem„ bro Ecclesiae tuae. Nec tantam erga „ suam disciplinam diligentiam matris „ praedicabat &c.] Et c. 9. initio: *Educata, itaque pudice, ac sobrie, potiusque a te subdita parentibus, quam a parentibus tibi &c.*

Immo eodem c. & n. quiddam est, quo tantilla argumentatione, similiter & Monnicae avis, Augustini autem proavis gratulari possis. „ Nec tantam erga suam „ disciplinam diligentiam matris praedi„ cabat, quantam famulae cuiusdam de„ crepitae, quae patrem eius infantem „ portaverat, sicut dorso grandiuscula„ rum puellarum parvuli portari solent. „ Cuius rei gratia, & propter senectam, „ ac mores optimos in domo Christiana „ satis a dominis honorabatur.

Nunc ad ipsam sententiam: *Nam ille adhuc &c. & hoc recens erat*. Ponitur *hoc* quasi indefinite: videlicet, res haec. Fit enim, ut supra diximus, Monnicam, & Patritium inter quaedam antithesis, cuius hic est integer sensus; „ Pater gaudens vinolentia, meos aestus triumphans Matri nuntiavit. Sed quid censes? similiter hanc triumphaturam? Erras omnino; vide enim quam unus ab alio distaret. Mater Christo speciali foedere iuncta erat: & iamiam sanctioris inter pietatis animas numerabatur. Pater autem nondum plene Catholicus, adhuc catechumenus; & quidem non ab antiquo, sed e recenti; non iamdudum, sed a modico tempore.

(*k*) *Itaque illa exsilivit pia trepi-*

da-

dotione, ac tremore. = Si ultimis verbis Monnicam infinnavit, *& haec*; cur ſtatim quaſi de ea, a qua fuerit oratio digreſſa ſubſumit: *Itaque illa*? Iuxta Davidis monitum autem exſilivit Auguſtini Mater: *Et exſultate ei tum tremore.* Pſal. 2. v. 11. Exſilivit Auguſtini ephebia: ſed trepidavit, ac tremuit, timens, ut contigit, ex ea occaſionem acceptum iri inhibitae voluptatis.

Patritius autem vane exſilivit: adhuc enim catechumenus, immo novus catechumenus, filii, maxime oondum baptizati diſtorctas vias non timuit: ſeu, non in id incubuit, ut praeſentiret.

Ioquiens paulo poſt: *Qui ponunt ad te tergum, & non faciem*, Ieremiam imitatur 2. 27. dicentem: *Verterunt ad me tergum, & non fatiem.* Quod Sophon. 1. 6. & alibi habetur. Dicitur autem vel late de malo quolibet. qui contemtis caeleſtibus, inhiat terrenis; vel preſſe de Paganis, qui vero Deo terga vertentes, faciem in falſa oomina dirigunt; unde Ieremiae integer textus ſic habet: *Dicentes ligno: pater meus es tu; & lapidi: tu me genuiſti: verterunt ad me tergum, & non faciem.* Et c. 32. v. 33. & 34. *Et verterunt, ad me terga, & non facies, cum doceem eos diluculo, & erudirem, & nollent audire, ut acciperent diſciplinam; Et poſuerunt idola ſua in domo &c.* Quae omnia in Auguſtinum adol ſeentem quadrant: Peccavit enim; Dei diſciplinam ſecretis inſpirationibus, ſalutaribus flagellis, & Matris adhortationibus datam contemſit: feminas ceu idola ſibi propoſuit. Et quanquam non proprie paganus: tali tamen utcumque dici poterat: cum a Baptiſmate, qoo velut caractere a paganorum caſtris dividimur, ſua culpa retardaretur.

(*l*) *Hei mihi! & audeo dicere, tacuiſſe te &c.* = Ad id quod praeced. cap. n. 1. dixerat: *Tacebas tunc, & ego &c.* ſe revocat: & illud eiurat; non tamen ſerio: ſed ad maiorem Dei laudem, & ſuipſius abiectionem. Seu, & in idem vadit, eiorat quoad partem, & magis explicat. Tacebat Deus, ſinebat; retrahebat ab Auguſtino gratiam efficacem: non tamen ſufficientem: qua ſive interna, ſive externa: ſive per blanditias: ſive per motiones: ſive per documenta: aut per ſe, aut per alios centles, & millies eum invitabat. Inter potiores vero: ſeu velut exteriorum gratiarum omnium potiſſimam Matris documenta ſanctiſſima, ingenti ſullicitodine data recenſet.

Has autem Matris exhortationes poſt Patris vioolentiam plene narratam ſtatim ſubnectit; ut innuat quid in Monnica ſequutum ſit poſt Patritii nuntium de Auguſtini ephebia. Exſilivit pia trepidatione, ac tremore ſanctiſſima Mater: & nepotes non magni habens, illuc aciem ſuam direxit, ad qua exemplo, qua verbo praepediendos ephebiae pervetſos uſus.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

(*m*) *Qui mihi monitus muliebres videbantur, quibus &c.* = Haec scioli ooo pauci, ineptique Auguſtinianae vitae ſcriptores male nimis accipiuot; & Auguſtioum ſeu puerum, ſeu adoleſcentem, ac etiam iuvenem, ceu malae naturae filium monita ſancta ridentem, in religioſam Matrem audacem, & petulantem horrore populo vendunt: Perperam omnino, & fragilis equidem, ſed optimae indolis adoleſcenti iniuria! Attendat, utrum valido queant argumento plaudi, & ſententiae haerentem interpretationem elevare.

Omni quidem Auguſtinus obſequio Matris exhortationes excipiebat, & monita: quae tamen ipſi videbantur muliebria: hoc eſt, non mollia, non ſtulta, non falſa: ſed admodum pia. & devota. Queis obtemperare erubeſceret, non quidem ſerio. penſatiſque honeſtatis iuribus: ſed aeſtu, quo impetebatur: corruptis, foedis ſeeculi axiomatibus, & malorum ſociorum cantilenis, atque cachinnis, quos timebat. Erubeſcebat, inquam, obtemperare monitis, quorum obſervatores, maxime exacti a laſcivis effrontibus adoleſcentibus Ariſtarchi, abiecti, ſuperſtitioſae, vel affectatae ſanctitatis cultores (Satrapi, vili, ſantocchi, o bacchettoni) non interno, ſed externo contemtu dicuntur. Noli errare; tales inſultationes malorum, & cachinnos: non maternorum monitorum obſervantiam Auguſtioos erubeſcebat. Ut liquet etiam ex ſequentibus verbis.

Sed de Auguſtini in Matrem obſeqoio validius lib. 9. c. 12.

(*n*) *Et in illa tuotemnebaris a me, a me filio eius, filio ancillae tuae, ſervo tuo.* = Et alibi ſe Dei ancillae filium nominat. Lib. Soliloqnorum animae ad Deum, cap. 26. ſive poſt med. *Antequam enim naſcerer ego filius ancillae tuae Domine ſpes mea ab uberibus matris meae &c.* Verum praeter celebres duos illos Soliloqniorum libros nullum alium ab Auguſtino ſcriptum eſſe exploratum nobis eſt. Et hunc quidem ad apocryphos Benedictini validiſſimis coniecturis amandant. Quem tamen fatentur ex variis aliorum, maxime Confeſſionum

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

sententiis, ac phrasibus quoad magnam partem confectum.

Dolet ergo Augustinus se Matris monita utcumque contemsisse: quum enim ea ceu electo organo Deus sibi loqueretur, in Matre & Deum ipsum, praeter intentionem licet, & non adtendens contemsit, Verba autem illa, *a me filio eius, filio &c.* quae posita videntur ad orationis ornatum, mysteriis non vacant; sunt enim ad undique colligendum inobedientiae horrorem; videtur nempe contemtus ille admodum gravior, offensis, & offendente pensatis; Cum per Matrem mihi tu loquereris, in ipsa e me contemnebaris; Et ea contemtus Dei, ae sui organi: *a me filio eius*: Contemnebam tuum organum, & meam Matrem: *Filio ancillae tuae*: Si malum est contemnere omnem matrem: quale erit contemnere eam, quae Dei ancilla est, vel domestica? Magis eutem offensae horror conspicitur, si observetur offensum Deum offendentis Dominum esse.

Et ita quidem fere spectata littera. Ceterum adludit Augustinus ad illud Psal. 115. v. 16. *Ego servus tuus, ego servus tuus, & filius ancillae tuae.* Et alterum Psal. 122. v. 2. *Sicut oculi ancillae in manibus dominae suae.* Primum n. 6. postremum n. 5. ita exponit, ut deducamus *filiam ancillae* eius judicio esse filium Ecclesiae. Unde erbitrari licet hic e matre Monnica in matrem Ecclesiam ire. Scribens autem hasce Confessiones Augustinus proprie; quum Matris monita parvipenderet, utcumque (scilicet non Baptismate, sed fide) Ecclesiae filius erat.

(e) *Et tanta gloriantes magis &c.* = Hac & Davidis aetate; increpat enim Psal. 51. v. 3. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate &c.* Quibus similia habentur Prov. 4. 14. & 23. 7. necnon 24. 1. Verum loco huic lucem ipse Augustinus conciliabit, qui Serm. 9. de Decem Chordis (Alias, 96. de Tempore, & in tomo 9. editus) c. 9. n. 11. post med. „ Tanta est perversitas generis humani, ut aliquando metuendum sit, ne castus erubescat inter impudicos. Ideo non cesso tangere [quintam istam chordam, propter ipsam perversam consuetudinem, & labem totius, ut dixi, generis humani. Si quis inter vos faciat homicidium, quod avertat Deus, pellere illum vultis &c. Si qui faciat furtum, odisti illum &c. Si quis &c. Si quis volutatur cum ancillis suis, amatur, blande accipitur: convertuntur vulnera in ioca. Si quis autem exsistat qui dicat se castum, non facere adulterium, notum eutem sit quod non faciat: erubescit eccedere ad illos non sui similes, ne insultent, ne irrideant, ne dicant non esse virum &c.] & prosequitur: tam stupendum errorem expugnans.

Ecce cum quibus &c. plateaeam Babyloniae. = Ex his magis stabilitur quod litt. M. observavimus; quod scilicet non revera Matris monitis insistere erubesceret, sed malorum sociorum phrenesi adtenta, a quorum volebat derisionibus, & cachinnis declinare. Item liquet ex omnibus his, non alios ab Augustino, sed e malis sociis Augustinum perversum. Ideo nunc subsumit: *Ecce cum quibus comitibus*; quod non merito diceret, si ipse eos in suas partes traxisset.

Babylonia autem malorum societas est, ipso Augustino teste, qui in Psal. 26. Enarr. 2. n. 8. *Est quaedam civitas, quae Babylonia dicitur; civitas ista societas est omnium perditorum ab oriente usque in accidentem: ipsa habet regnum terrenum &c.*

A turri Babel, de qua Gen. 11. vanitatis, superbiae, confusionis, & divisionis theatro Babyloniae vocabulum, aut potius infame nomen ortum habuit. Unde & ipsa Roma cum gentium diis mancipata esset, a Petro, & Ioanne Babylon per metaphoram appellata est: *Salutat vos ecclesia, quae est in Babylone* 1. Pet. 5. 13. *Cecidit, cecidit Babylon.* Apocal. 14. 8. *Babylon magna venit* ibidem 16. 19. *Civitas illa magna Babylon.* ibid. 18. 10.

Hinc ad maiorem nomlnis huius infamiam: *Filius perditionis* (1), mortalium omnium citra controversiam scelestissimus, qui secundum, postremumque Christi adcessum praecedet, Babyloniam patriam habebit, si eruditissimorum virorum plerisque adsentimur. Non quidem Romam, eo olim insinuatam vocabulo: nunc Civitatem electam, & sanctam; nec veram Babyloniam illam Aegyptiam, ed Nili littus positam; sed Chaldaicam, in Assiria consistentem, Eufratis aquis proximam.

Babyloniae non vicos, sed plateas calcabat Augustinus, quia non modice, sed quam maxime, & circumstantiis un-di-

(1) 2. Thess. 2. 3.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 30. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

dique culpam augentibus, venis, & obscenis indulgebat.

Ut autem aliquo commentarium hunc Augustini lucro compleamus; Dicat qui non prorsus in orbe hospes est, an non passim impudici adolescentes ea phreneesi ebripiantur, ut gestiant carnis crimen in gloriam convertere.

(p) *Et in umbilico eius quo recessius haererem, calcabat me &c.* = Ita dividunt Benedictini, Er. Wangn. & fere omnes. Sommalius cum paucibus quibusdam partem huius propositionis cum praecedenti nectit: verbo *haererem* complens periodum; & littera maiori incipiens, *Calcabat*, ut verbum, a quo novam periodum exurdiatur. Liquet praeferendum esse ordinem nostrum.

Umbilicus est media abdominis regio, in qua intestina ligantur, Per translationem autem de quocumque rei medio, seu centro dicitur, *Qui locus quod in medio est Insulae situs, umbilicus Siciliae nominatur*. Cicero c. 48. 6. Verr. Quod Babyloniae plateae, hoc & umbilicus; nisi quod ad novum conceptum metaphora exprimendum umbilicus aptior est. Quemadmodum enim ibi ligamenta fiunt, & ne explicentur, ac intestina diffluant, calcantur, comprimuntur; sic Augustinum in Babyloniae plateis, in umbilico, in medio, in centro vitiis iter agentem, invisibilis inimicus, diabolus vaferrimis artibus, fortissimisque tormentis calcavit, compressit, ut in obscenis tenacius haereret, & non solveretur,

(q) *Et seducebat me, quia ego seductilis eram.* = Quid dicturum sperabas? An quod passim muliercolae, & homunciones: qui ut delicati videantur, haudquaquam autem in malum natura propendentes; & saepe labuntur: & affectato inde dolore diabolum diris sacrant, velut primarium, & unicum totius tragoediae architectum? Diabolus quidem te seduxit: sed tu seductilis eras. Quid quereris corvum nidificasse in tua domo, quam stulte apertam reliqueras? *Si vis te invenire meliorem, interroga animam tuam, si vides ibi inflationem. Ubi inflatio est, inanitas est. Diabolus ubi inane invenerit, eidem facere molitur*, Serm. 354. ad continentes (Alias, 53. de Verbis Dom.) c. & n. 8. Duae autem ianuae, quibus ad te corvus ille accedit, timor fuor, & cupiditas; De quibus vide S. Doctorem Sem. 32. in Psal. 143. de Golia, & David &c. (Alias, 20. de Divers. & 31. & Homil. 50.) c. & n. 11. Vide item Serm. de Tentatione Abrahae e Deo (Alias, de Tempore 72.) c. & n. 3. In Psal. 125. n. 4. ad illud: *Facti sumus sicut consolati*. Duplici enim certaminae impeteris, interno, & externo: huius exitus a primi pendet. Vide in Psal. 143. n. 5. Et tandem; Christi virtute ligatus est Sathan; Etsi igitur rabidi canis instar fremat, & latret: nequit tamen te dentibus appetere, ac morsu laedere, nisi tuipse illius te faucibus offeras. Sic late vel Augustinus, vel Caesarius Arelat. vel incertus perantiquus non ignobilis auctor Serm. inter Augustinianos 37. de David, & Isai &c. (Alias, 197. de Tempore) n. 6. sive post med.

Merito igitur, & cohaerenter ad suis sententias, frequentissime alibi datas, ab hoste invisibili se Augustinus seductum inquit, quia *seductilis* erat: nempe ad seductionem, tentationem subeundam, & excipiendam sua culpa, suis concupiscentiis dispositus, ac paratus. Immo quum honestate erubesceret, malo gloriaretur: & Matrem sancta inculcantem fere contemneret, quodam odio bonos prosequutus est: quo quidem non utcumque, sed maxime seductilis factus est. „ Non quia diabolus
„ ante non erat, sed ideo dicitur illuc
„ (*in abyssum*) missus, quia exclusus a
„ credentibus, plus coepit impios possi-
„ dere. Plus namque possidetur a dia-
„ bolo qui non solum alienat a est a
„ Deo, verum etiam gratis odit servien-
„ tes Deo. Lib. 20. de Civit. Dei, c.
„ 7. n. 3.

(r) *Non enim & illa (quae iam de medio Babylonis fugerat, sed ibat in ceteris eius tardior) Mater carnis meae, sicut monuit me pudicitiam, ita curavit &c.* = Locum huncce ab iis, qui res Augustinianas egere varie corruptum deprehendimus. Dolemus autem alios eo abusos ad Monnicam vanitatis incusandam.

Henricus Sommalius periodum protrahit usque ad verbum, *audierat*; ea vero puncto terminata; subsumit littera maiori; *Iamque pestilentiosam &c.* Cui vel ex integro, vel ex parte alii vel praecinentes, vel subscribentes, in varios errores abiere.

Exempli caussa. Censent quidam, Monnicam e filii matrimonio fuisse alienam eo timore, quod nexus ille magis posset Augustini honest tem implicare. Bernardus Indrizzati „ Per tutto ciò, che di
„ me le aveva detto il marito, ella te-
„ meva che sarebbe stata un' impresa
„ per-

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

„ perniciosa, e in avvenire pericolosa „ il pormi per freno della lascivia il „ legame dell' amor coniugale, se quel- „ la non potea spiantarsi dalle radici.

Alii aliter intricati sunt. Quos tamen omnes genuina textus expositione, velut unica manu repellemus. Integer ergo textus ita scribendus est: „ Non enim „ & illa (quae iam de medio Babylonis „ fugerat, sed ibat in ceteris eius tardior) „ Mater carnis meae sicut monuit me pu- „ dicitiam ita curavit quod de me a viro „ suo audierat, iamque pestilentiosum, & „ in posterum periculosum sentiebat, co- „ ercere termino coniugalis affectus, si „ resecari ad vivum non poterat.] Ita Benedictini Er. Editio an. 1484. &c. Sensus autem grammaticalis hic est: Non enim & illa (quae iam &c.) Mater carnis meae en diligentia, qua absolute mihi honestatem commendaverat, curavit insignem impudicum aestum (si non poterat ad vivum resecari, radicitus convelli, late, & prorsus sedari) a marito ipsi enuntiatum, quem pestilentiosum & in posterum periculosum, qui nempe posset me ad vetitos concubitus trahere, optime sentiebat, coercere termino coniugalis affectus. Dare inquam me in matrimonium, quo honeste sedaretur generandi pruritus.'

Et eodem modo locum hunc excipiunt Benedictini, qui lib. 1. Vitae S. Doctoris, cap. 3. n. 2. „ Nec de nimia „ tantummodo licentia sibi concessa que- „ ritur: sed etiam quod mater ex quo „ virum supra memorata referentem au- „ diisset, satis esse putaverit, ipsi colen- „ dae castitatis monita tradidisse, neque „ diligentia adhibuerit, quo pestilentiosa, „ ac in posterum periculosior libido, si „ resecari ad vivum non poterat, iniecto „ legitimi coniugii freno coerceretur.

Henricus autem Wangnereck (ut inferioris notae Scriptores omittamus) ex his Monnicam vanitatis arguit: *Mater vero etsi iam de medio fugerat, adhuc tamen intra pomoeria vanitatis haerebat, inordinate desiderans filii in litteris profectum.*

Male! Cur enim intra vanitatis pomoeria, hoc est in malae civitatis non umbilico, sed ultimis muris Monnica haerebat? Quia, inquies, id fere ad verbum ipse Augustinus innuit, dicens, *Quae iam de medio &c. sed ibat in ceteris eius tardior.* At non adtendis *tardiorem ivisse* dicere, non autem *haesisse*? Utrumque Augustinus dat Matri, & gravis, & levis vanitatis horrorem; sed non ex aequo; a prima non utcumque declinaverat, sed prorsus fugerat: ab altera secedebat quidem, sed non tam celeri passu. Et est sensus, in altioris sanctitatis minutissimis rebus non adeo, ut deinceps fuisse illuminatam, & cautam.

Et quidem ut Monnica e medio Babylonis fugisset, ipse Augustinus insinuaverat, dicens: *Matris in pectore iam &c.* Animam huiusmodi vanam appellabimus, seu vanitatis pomoeriis haerentem inordinate filii eruditionem prensasse?

Insurgens tamen; sequitur infra: *Spes litterarum, quas et nosse, nimis volebat parens uterque.* Nimis velle quid est, nisi inordinate desiderare? R. Ita quidem in Patritium, qui inania pensabat. Non adtendis vero cur eruditionem filio Monnica desideraret? *Illa autem quia non solum nullo detrimento, sed etiam nonnulla adiumento &c.*

Ex quibus omnibus sequitur: ad summum hocce in negotio Monnicam altiori luce distitutam; & inadvertentiae: non autem veri aut gravis, aut levis peccati accusatam. Et haec Augustini testimoniis spectatis.

Non heic autem tam iustae caussae finis. Contendimus enim aut cum Augustino, aut contra Augustinum sancti mam Feminam, egregium matrum exemplar ea in re nullo modo notari posse.

In antecessum vero illud a Lectoribus & piis, & sagacibus postulamus: ut has, similesque Augustiniani sermonis formulas non tam rigide excipiant. Iam vidimus Augustinum in his Confessionibus & peccata, & peccatorum umbras, atque similitudines insectari. An vero parcere poterat Matri, quamquam sanctissimae, qui & infantiam suam, tenellos innocentiae annos ad iudicium deduxerat? Eris quidem mortalium stultissimus, si iis, quae a viro huiusmodi deponuntur, turpius quidquam fueris suspicatus. At eris benignus, & aequus & sobrius, si nonnihil amplificationi dederis, maxime ubi integri sermonis ratio, dictorum series, ac totius historiae nexus postulabit. Iam vero quum Augustinus Matrem leviter admodum vellicet: si hilum amplificationi des: nihil prorsus in Monnica habebis quod carpas.

Utut autem sit de Augustini auctoritate, quam in reliquis omnibus maximi: contra eumdem ipsum Aug stinum minimi facimus; absoluto iure Monnicae caussa agenda est.

Sobrios, ac prudentes: gravis, & aequi iudicii homines iudices hac in caussa volumus. Dicant quid sentiant,

An

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

An Auguſtinum aetatis annum decimum-ſextum agentem, hoc eſt vix puberem, altiſſimae ſpei adoleſcentem, impudicis aeſtibus raptum, nuptiis, quibus ut ſuo loco oſtendemus, ſtudia nobiliora, eximiae ſanctitatis fomenta, & Eccleſiae Catholicae contra ingruentes hoſtes propugnacula elangueſcunt, & cadunt teneretur Mater illico, & ſubito involvere, ac refrenare? Et non interim ſuo muneri ſat faceret, pudicitiae iura non levibus, non mediis, ſed altiſſimis animi ſenſibus exponens, commendans, inculcans? *Volebat enim illa, & ſecreto memini, ut monuerit cum ſolicitudine ingenti, ne &c.* hoc cap. n. 3.

Fateantur omnes oportet, nedum ab Adoleſcentis tantae ſpei Matre; ſed nec quidem ab aliis praecipitem illam nuptiarum reſolutionem univerſim exigi. O bene orbi, & rebus omnibus, ſi puber quilibet vix punctus a Venere, deberet omnino, familiaris, & publicae rei negotiis omnibus peſſumdatis, extemplo uxore calmari! Nihil ne divinae providentiae commendandum eſt? An non interim poſſumus precibus, documentis, exhortationibus, minis, poenis quidquam fidere, tentare, experiri?

At inquies; Rei exitus conſilii errorem aperuit. Auguſtinus matrimonii frenis minime coercitus, foedius inde obſcenis incubuit.

R. At ego mulieris prudentiam vindico; tu Prophetiſſae lucem expoſtulas. Et ſi volumus etiam cavillationibus pugnare. Et Vates Monnicae conſilium ſuo comprobaviſſet calculo, divina luce praeſentiens, ab Auguſtino ſoluto ingentiſſima Eccleſiae bona obventura.

Ut autem ſerio, & acrius diſputemus. Defuncto Patritio, in cuius manibus potiſſimum rei familiaris ſumma erat: & primaria, & integra auctoritate in Monnicam devoluta; ubi filium iam adultiorem monitis indureſcere, & in obſcenis obſtinari vidit; eruditionis fama, familiae ſplendore, & lucris contentis, nuptias prudentiſſima Mater, non permiſit, non conſuluit, ſed omnino voluit, imperavit: *Et inſtabatur impigre, ut ducerem uxorem; iam petebam, iam promittebatur: maxime Matre dante operam, qua me, iam coniugatum baptiſmus ſalutaris ablueret, quo me in dies gaudebat aptari &c.* lib. 6. c. 13. n. 1.

Et haec ad illud: *Non enim & illa, quae iam de media Babylonis fugerat, ſed ibat in ceteris eius tardior &c.* Quo Matrem non verae culpae, non vanitatis, ſed, ut multum, minoris advertentiae, & ſagacitatis arguit.

Quamquam forte ſuperlatione loquitur; & ad iudicium advocat, fere quomodo infantiam ſuam advocaverat.

Et ſi autem ſerio diceret, nihil propemodum deferendum eſſet homini ſalutari vino ebrio, qui ita in divinae miſerationis laudes proſuſus, innocenti, ac pio errore peccatorum umbras inſectatus eſt.

Abſoluto enim, placidoque examine diſcuſſa cauſa, Monnica a cenſura quacumque vel etiam minima eximitur,

Adludit autem S. Doctor ad illud Ierem. 51. 6. *Fugite de media Babylonis.*

(s) *Illa autem quia non ſolum nullo detrimento, ſed etiam &c.* = Vides quam frigide, & quali contemtu veriſſimam inconcuſſam ſententiam, quam ipſemet alibi centies firmat, cui integer orbis plaudit, recitet, ac fere proiiciat! Studia videlicet prudenter adhibita non damno, ſed adiumento eſſe ad Divina tractanda. Iam ſaepe diximus, id unum, ſive haec duo ambit: Dei laudes praedicare: ſeipſum & ad ſe adtinentia, aut carpere, aut quum in gloriam vergunt decurtare.

Studia ergo vel prima, Grammaticae, Eloquentiae, Numerorum, &c. vel media, Philoſophiae, Geometriae &c. vel ſuprema, qualia ſunt Theologica, nedum *nonnulla*, ſed magno ad Divina adiumento eſſe: dummodo aequo iudicio in uſum trahantur, tam omni ratione manifeſtum eſt, tam Auguſtini, & omnium Patrum, & Catholicorum conſtantiſſimo ſenſu firmatum: ut nonniſi otii abuſu, & inſigni Lectorum faſtidio id heic vel auctoritate, vel ratione firmaretur. Volumus tantum Monnicae aliam Monacham, monialium, ac religioſorum pluriium almam parentem ſubcinere. Ea vero eſt mater noſtra S. Thereſia, quae ubique Eruditorum amica: cap. 13. ſuae Vitae, poſt med. omnem illis laudem deſpondet. Cuius non ita brevem ſermonem, bis non repetendum Latine exhibemus. „ Unde admodum refert Directorem ſagacem eſſe, bona ſcilicet ratione praeditum, & multiplici experientia edoctum: quibus litterarum cognitionem addens, magni erit emolumenti &c. Non tamen volo eos ab Eruditis retrahere; animam quippe vero non bene innixam potius a peculiari orationis exercitio ſeiunctam exoptu. Litterarum cognitio magnum, ac nobile quiddam eſt: iis enim rudes non

„ in-

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

„ inſtruimur, edocemur; earumque luce ad Scripturarum Sanctarum veritates deducti, certo pede quam debemus viam calcamus. A devotione fatua, maloque digeſtam ſyſtemate, o eximat nos bonus Deus &c. Et quanquam litterarum ſubſidium videri poſſit perſonis hiſce minime neceſſarium: mea tamen fuit ſemper, & erit conſtans opinio Chriſtiano cuilibet expedire omnino, ſi fieri poſſit, eas bene poſſidentium adloquiis uti; & tum maxime, quum in altioris Theologiae, bona optima ſua forte, poſſeſſores incidet. Illi vero, qui peculiaris orationis divitias ambiunt, & ad nobiliorum caeleſtium charſmatum fontem potant, illis inquam potiori titulo litterarum lux adfulgeat oportet. Nec ſuſpicentur ullo modo, doctos peculiaris orationis ſorte deſtitutos; illis qui eam vel obtinuere, vel ambiunt caecos eſſe, ac inutiles; Ego quidem plurium quaeſivi colloquia, nonnullis ab hinc annis maiori neceſſitate compulſa. Conſtanti ſenſu doctos veneratione ſuſpexi, eorumque amicitiam prenſavi &c. Sentio omnino animam, quae ſecreta, altiori pietate Deo famulatur, cum doctis agentem, niſi ſponte velit, a diaboli, ſe in Angelum lucis transformantis reticulis minime captum iri, eomicio quippe vaferrimos eos hoſtes odio admodum habere, & exhorreſcere litteras humilitate virtute ſociatas; utpote qui optime norint, iis ſuas ipſorum fraudes detectum protritum iri.

En igitur quam in tuto ſit Monnica, quae non amplitudine tanta litteras extulit; quae tantum voluit, ſtudia nedum nullo detrimento, ſed *nonnulla adiumenta* eſſe ad tractanda Divina. Cumque Filium cerneret ad ea mirum in modum diſpoſitum, noluit tam ſubito praecipiti conſilio nuptiis intricare.

Monnicae, Thereſiaeque ſenſa ipſius Auguſtini exitus ſatis ſtabilivit. Cui Sanctorum magis ac Auguſtino debet Eccleſia? Quis (poſt Apoſtolos) Eccleſiam in terris undique calamniis, & inſidiis impetitam ita vindicavit? quis in Caelis triumphantis ſplendorem ſic aperuit? Quis Dei gloriam ut Auguſtinus promovit? Iam vero utrum non pietate doctrina ſociata eximiis his ſe coronis ornaverit, dicant vel Chriſtianae mulierculae.

Illud autem nimis. (*Quem ut naſſem nimis volebat parens uterque.*) Forte hic non exceſſum ſignificat, ſed vehementiam, & amplitudinem: ac ſi dixiſſet, vehementer volebat. Sic enim apud elegantes profanos Scriptores: & elegantiae principes. Cicero Attic. lib. 7. ep. 24. *Philotimi litterae me quidem non nimis, ſed eas admodum delectarunt.* Plaut. Rud. 4. 2. 15. *Nihil eſt qui piger est, nimiſque id genus odi.* Quod in Auguſtino maxime ſuſpicari poſſumus: qui in Pſal. 108. ad v. 30. n. 32. & in Pſal. 118. Serm. 4. n. 1. eam adverbii *nimis* ſignificationem, quanquam non adeo libenter, agnoſcit.

(*t*) *Relaxabantur etiam mihi &c.* = Non de omnino mala indulgentia, ut vides, ſed de admodum miti regimine loquitur. Item & hic aliquid, iuxta ſuperius dicta, exaggerationi dandum eſt. Ut ut autem ſerio loquatur, de Patritio, non de Monnica dicere cenſendum eſt. Haec enim, ut in praecedentibus ipſe S. Doctor profeſſus eſt, nedum, ut potuit, errantem coercuit, ſed ne erraret in poſterum, grandi animi ſenſu commonuit. Alias vero non ex ipſa integrum pendebat negotium, patris enim eſt primo filiorum iura aut relaxare, aut coercere. Ceterum Patre defuncto: quum Mater primo, & ex toto familiae moderaretur habenas, Filium conſuetudine Veneri indulgentem, & obſtinate ab Orthodoxa Fide aberrantem nedum acerrimis increpationibus quam frequenter excepit, ſed a teneris mutuis colloquiis, & ab ipſa menſa ſeparavit. Ut S. Doctor infra l. 3. c. 11. n. 1.

Quod autem ſequitur: *Et in omnibus erat caligo &c.* ſimile eſt illi c. 2. n. 1. *Sed exhalabantur nebulae de limoſa &c.* & alteri l. 1. c. 18. n. 2. *Lege infatigabili ſpargens poena ei caecitates &c.*

(*u*) *Prodibat tanquam ex adipe iniquitas mea.* = Ex illis Auguſtinus ſe unum cenſet, de quibus Pſal. 72. 7. *Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum.* Qui autem ſint huiuſmodi homines ipſe S. Doctor ediſſerit ad eum locum n. 12. „ Sunt enim mali, ſed macie mali, ideo mali, quia macri, ideſt exiles, exigui (1) & de quadam neceſſitatis affecti, & ipſi mali, & damnandi. Ferenda eſt enim omnis neceſſitas, quam perpetranda aliqua iniquitas. Tamen aliud eſt de neceſſitate peccare, aliud in abundantia. Pauper mendicus furtum „ fe-

(1) Sic, inquiunt B.B., aliquot probae notae MSS. At editi, *exiguitate quadam*.

„ fecit , ex macie processit iniquitas : „ dives abundans rebus tantis, quare di- „ ripit res alienas ? Illius iniquitas ex ma- „ cie , huius ex adipe processit &c.

Ex his colligere licet, cur Augustinus iniquitatem suam tanquam ex adipe prodiisse dicat , quia nempe ab adolescente molli, deliciis, & otio distento venit . Item, se ad furti historiam disponit : quod , ut videbimus, non macie , non egestate : sed otii, & audaciae copia patravit.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

CAPUT IV.

ARGUMENTUM.

Pirorum furtum , intempesta nocte eiusdem anni cum nequissimis sociis perpetratum omni & subtilis , & etiam sophisticae disputationis genere amplificaturus : integram historiam, & aggravantes quaquaversum circumstantias qualibet horrore Lectorum oculis sistit . Duobus interim potissimum dolens : Eo non humanam , non ecclesiasticam , non Divinam ad tempus latam : sed aeternam , in nostris cordibus scriptam legem violasse : Et id quidem non ad libandas pomorum delicias , sed ad explendum insolescendi pruritum .

Furtum certe punit Lex tua , Domine , & lex scripta in cordibus hominum , quam (*a*) ne ipsa quidem delet iniquitas. Quis enim fur, aequo animo furem patitur ? nec copiosus adactum inopia (*b*) . Et ego furtum facere volui , & feci , nulla compulsus egestate , nec penuria ; sed fastidio iustitiae , & sagina iniquitatis (*c*) . Nam id furatus sum , quod mihi abundabat , & multo melius . Nec ea re volebam frui , quam furto adpetebam: sed ipso furto, & peccato (*d*) . Arbor erat pirus in vicinia vineae nostrae pomis onusta, nec forma , nec sapore illecebrosis . Ad hanc excutiendam , atque adsportandam , nequissimi adolescentuli perreximus nocte intempesta , quousque ludum de pestilentiae more in areis produxeramus: & abstulimus inde onera ingentia , non ad nostras epulas , sed vel proiicienda porcis ; etiamsi aliquid inde comedimus (*e*) ; dum tamen fieret a nobis ; quod eo liberet, quo non liceret. Ecce cor meum , Deus meus , ecce cor meum, quod miseratus es in imo abyssi . Dicat tibi nunc ecce cor meum , quid ibi quaerebat, ut essem gratis malus, & malitiae meae caussa nulla esset , nisi malitia (*f*). Faeda erat , & amavi eam : amavi perire , amavi defectum meum ; non illud , ad quod deficiebam , sed defectum ipsum meum amavi ; Turpis anima , & dissiliens a firmamento tuo in exterminium , non dedecore aliquid, sed dedecus adpetens (*g*) .

(*a*) ***Lex scripta in cordibus hominum, quam &c.*** = Eadem lex , de qua l. 1. c. 18. recole ibi dicta litt. H. Hanc legem fusissime edisserit Augustinus lib. de Spiritu, & Littera ad Marcellinum Tribunum fere per totum, maxime a cap. 21. cap. autem 28. n. 48. prorsus ad nostrum propositum . „ Verumtamen quia non „ usque adeo in anima humana imago „ Dei terrenorum affectuum labe detrita „ est , ut nulla in ea velut lineamenta „ extrema remanserint , unde merito di- „ ci possit etiam in ipsa impietate vitae „ suae facere aliqua legis, vel sapere, „ si hoc est quod dictum est : (1) *Quia* „ *gentes , quae legem non habent* , hoc

X „ est .

(1) Rom. 2. 14.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Volentin. & Valer. VII.

" est, legem Dei, *naturaliter &c.* id est, " non omni modo deletum est quod ibi " per imaginem Dei, cum crearentur " impressum est: etiam sic illa differen- " tia non perturbabitur, qua distat a " vetere testamentum novum, eo quod " per novum scribitur lex Dei in corde " fidelium, quae per vetus in tabulis " scripta est. Hoc enim illic scribitur " per renovationem, quod non omni " modo deletum est per vetustatem.

Vide etiam, si placet, S. Basilium lib. Regularum fusius disputatarum ad Interrogationem 2. Hieronymum in c. ad Gelat. Ioannem Damascenum lib. 3. de Fide Orthod. c. 14.

(*b*) *Nec copiosus adactum inopia.* = Ne tibi (cavillationes praeoccupans fere subsumit Augustinus) contra sententiam meam blandiaris, quasi, peccatis adsuetus, stimulum nullum pariaris in furtis; & sic aliquando aeterna lex in corde scripta deleatur; adtende quo modo alium furem toleres; Annonne tu qui in adipe, in bonorum copia furtis induisisti, pauperculum hominem egestate aliena bona rapientem exhorres, & damnas? Nisi ergo velles teipsum fallere, posses & malitiam tuam ampliori argumento deprehendere. Adeoque verissimum illud est, aeternam Divinam legem adeo bene in nostris insculptam cordibus, ut ne magnis quidem peccatis deleatur. Haec autem, & quae sequuntur, cum eo, ut video, quod in capitis praeced. calce dixerat connectuntur.

(*c*) *Nulla compulsus egestate, nec penuria: sed fastidio iustitiae, & sagina iniquitatis.* = Ita Am. Er. Lov. Som. Wengn. cum aliis fere omnibus editis & novissime B. B. nec non MSS. duo Med. 3. S. Cr. At MSS. 3. S. Mar. todidem Med. Fes. Ricard. Car. editio vetusta Boneti, MSS. 3. a Lov. visi; denique MSS. frequentiores ex illis quos consuluere Benedictini: *nisi penuria, & fastidio iustitiae.* Duo MSS. S. Cr. inferioris notae pro *sed*, habent, *&*; *& fastidio &c.*

Neutra lectio contemnenda est; Et nostra vix nonnihil praeferenda, tum quod plenior sit; tum quod *penuria* negatione recta optime sensus compleatur. *Egestas* enim latius patet: penuria vero eius rei caritas est, de qua sermo procedit; unde inferius habet: *Id furatus sum quod mihi abundabat, & multo melius.* Ne igitur cum dixisset se furtum patrasse nulla egestate, posses censere pirorum penuria, quam supplere vellet, adactum: addidit indefinite, *nec penuria.* Duplici enim ratione (ut rudibus magis rem explicemus) vestem puta quis furari potest: aut quia nudus aeris iniurias velit propulsare; aut quia vestem suam tineis corrosam fastidiens, meliorem expetat; priori modo furtum ab egestate: altero a penuria est. Penuria autem non ita ut egestas furti malitiam minuit. At Augustinus nec egestate, nec penuria peccavit.

(*d*) *Sed ipso furto, & peccato.* = Concors est Philosophorum, atque Theologorum omnium sententia, malum, ut tale minime expeti posse. Augustinus autem cum alibi centies id firmet; hic, & in sequentibus, suo exemplo variis sophismatibus fere videtur evertere, sui ipsius, ut semper, confusionem ambiens. At exaggerat, nec admodum serio loquitur, ut satis ex frequenter dicendis constabit. Verum quum bonum non prout in se est: sed iuxta quod ab imaginatione, vel intellectu digeritur, ab appetitu, seu voluntate, coeca potentia ambiatur: fit non raro verum malum expeti boni umbra larvatum. Quod tamen ut vides, doctum inconcussum principium, nonnisi bonum a nobis ambiri, sagaciter exceptum minime infringit.

Ea autem ratione verum malum boni coloribus tinctum in pirorum furto Augustinum quaesiisse libenter concedimus. At quaenam, inquies, illi boni colores? Insolentis puta animi, & magnae, quanquam perversae libertatis exercitium; Insuper & malum gaudium ex unione plurium, in eamdem rem conspirantium sociorum emergens. Quae ipsemet S Doctor infra aenigmati solutionis impatiens cursim, at dextere innuit: *Quid ergo in illo furto ego dilexi, & in quo Dominum meum vel vitiose, atque perverse imitatus sum? An libuit facere contra legem, saltem &c.* c. 6. n. 3. *Ergo amavi ibi etiam consortium eorum &c.* c. 8. Quae & saepe innuit, puta cap. seq. ut diligenter adtendenti constabit.

(*e*) *Etiamsi aliquid inde comedimus.* = Ne hic verbis rem partiri censeas, quasi & pirorum amore furtum patraverit; comedit enim eorumdem nonnulla; Sed quare? *dum tamen*, addit, *fieret, a nobis quod eo liberet, quo non liceret.* Et apertius c. 6. n. 1. *Erat enim mihi meliorum copia &c. Nam & siquid illorum pomorum intravit in os meum, condimentum ibi facinus erat.*

Eo autem, quod sequitur: *Ecce cor meum Deus, ecce cor meum*, illud respicit Psal. 56. v. 8. *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo, & psal-*

pſallam : ubi ipſe S. D. „ Quid fecit mihi ? paravit foveam , cor meum paratum eſt . Ille paravit foveam ad decipiendum , ego cor non parabo ad perpetiendum ? Ille paravit foveam ad opprimendum, ego cor non parabo ad tolerandum ? Propterea ille incidet in eam, ego autem cantabo, & pſallam. n. 15.] Quae ad rei noſtrae propoſitum ſic venire poſſunt : ut cor ſuum paratum dicat Auguſtinus ad ſuſtinendas pro peccatis ſuis poenas : ad priſtinas infirmitates propria confuſione, & Dei gloria ingenue mundo aperiendas.

Haud vero ita ſemper Italicae verſiones demiſſis palpebris praetereundae ſunt : ut nunquam prorſus earum pingues caeſpitationes vel ad Lectoris ſolatium retegantur. 1. Ubi Auguſtinus inquit : *& ſagina iniquitatis* . Dicunt ipſae : *e per il diletto , che io ſentiva dell' iniquità*. Opponit Auguſtinus *saginam penuriae* : aſſerens . non penuria pirorum , ſed iniquitatis ſagina ſe peccaſſe ; Fuit ergo ſagina, hoc eſt, abundantia iniquitatis mala radix, a qua furtum venit: non amabilis voluptas, quae in furto prenſaretur. 2. Illud : *Nec forma, nec ſapore illecebroſis* (piris nempe) ſic exponunt : *Le quali per altra non erano nè di qualità, nè di ſapor molto raro* . An forma qualitatem ſignificat? Dicendum : *Nè nella forma* : *aſpetto* , *ſembiante* : *nè nel ſapore molto dilettevoli*. Hoc autem dixit quia poma ſunt, maxime ex piris, non quidem forma, ſed ſapore illecebroſa: ut illa, quae vulgo , *pere brutte buone* : vel, *bugiarde* . Quaedam e contra , non admodum grato ſapore praeſtant : at venuſtiſſima forma pelliciunt . 3. Dicit Aug. *Ad hanc excutiendam &c.* Reddunt verſiones : *Andai per iſpiantarla , e traſportarla*. Vah factum Herculis ! Non ergo, ut P. M. Angelus Formentini ſomniavit pygmaeo corpore praeditus erat Auguſtinus : ſed giganteo , qui pirorum plantas eradicabat, & deferebat ad ſua ! At non dixit Auguſtinus, Ad hanc eradicandam, vel, convellendam: ſed, *excutiendam* : Andai a ſcuoterla.

(*f*) *Et malitiae meae cauſa nulla eſſet , niſi malitia* . = Nullum verum bonum aut utile , aut delectabile : ſed ſola malitia : quae tamen aliquod bonum ſibi ngebat . In ſequentibus autem cap. omnibus huius libri conſtanter illud prae oculis habeas, quod litt. D. admonuimus.

Quod ſequitur : *Diſſiliens a firmamento tuo in exterminium* ſic exponit Henricus Wangnereck : *Ideſt lege divina, quae firmat hominem in Deo , cui* (1) adhaerere bonum eſt . Qui vero *maligenantur* (2) *exterminabuntur* .

Per firmamentum legem intelligi & ipſe S. D. aperit in Pſal. 93. longe poſt initium ; ſeu n. 6. initio. Cenſemus tamen legem Divinam ab Auguſtino firmamentum vocari , non tam quia hominem in Deo firmat : quam quia variationi minime ſubeſt. De ea enim loquitur lege, quam ſupra in noſtris cordibus ſcriptam, nullo caſu , nullo delendam tempore aſſeruit : perennemque , & invariabilem in ſequentibus ſrequenter variis expreſſionibus vocat . Ipſe autem *in exterminium* ivit : quia (per antithesim) a lege infatigabili cadens , exterminatus eſt , ac fere evanuit .

Niſi quid ſubtilius lateat ; ponatque Auguſtinus *firmamentum* pro Div.nae legis cardinibus , ſeu fundamento . Deus enim bonum honeſtum , maxime ſupernaturale noſtrae voluntati praefixit ; Auguſtinus autem , nullum verum bonum in eo furto ambivit : quo Divinae legis placitum fere a cardinibus, & fundamento concuſſit.

(*g*) *Non dedecore aliquid , ſed dedecus adpetens* . = Ita Benedictini (qui ſilent) cum pluribus editis, Car. 3. MSS. Med. totidem S. Marci : 2. S. Cr. Feſ. Ric. niſi quod horum duo in a. parte manifeſte labuntur, praeferentes : *ſed decus appetens*. At Vet. Am. Lov. Som. Wangn. MS. Parcenſis, unus S. Cr. & unus Med. *non de decore aliquid*. Male . Auguſtinus enim heic non dolet , ſe non decus appetiiſſe ; ſed nedum dedecore, turpiter ſcilicet ; ſed dedecus ipſum, & turpitudinem. Si pira ad famem explendam puta furatus eſſet, dedecore, ſed non dedecus ipſum amaviſſet. Significatur : nedum medium, & modum : ſed obiectum ipſum , ac finem turpes fuiſſe . MS. Tornacenſis non adeo male, etſi nec prorſus bene : non decus aliquod.

(1) Pſal. 72. 28.

(2) Pſal. 36. 9.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

CAPUT V.

ARGUMENTUM.

Furti horrore cum iniquis circumstantiis compendio exposito: edisserit illud nunc, & amplificat; variis exemplis ostendens, hominem ut in plurimum labi, quod creatis bonis, & congruentiis nimis illectus, a pulcro, bonoque aeterno descifcat.

I. ETenim species est pulcris corporibus, & auro, & argento, & omnibus; & in contactu carnis congruentia valet plurimum, caeterisque sensibus est sua cuique accomodata modificatio corporum; Habet etiam honor temporalis, & imperitandi atque superandi potentia suum decus: unde etiam vindictae aviditas oritur (*a*); Et tamen in cuncta haec adipiscenda, non est egrediendum abs te, Domine, neque deviandum a lege tua. Et vita, qua hic vivimus, habet illecebram suam, propter quendam modum decoris sui, & convenientiam cum his omnibus infimis pulcris. Amicitia quoque hominum caro nodo dulcis est, propter unitatem de multis animis (*b*). Propter universa haec atque huiusmodi, peccatum admittitur: dum immoderata in ista inclinatione, cum extrema bona sint, meliora & summa deseruntur, tu Domine Deus noster, & veritas tua, & lex tua. Habent enim & haec ima delectationes, sed non sicut Deus meus, qui fecit omnia, quia in ipso delectatur iustus, & ipse est delitiae rectorum corde.

II. Cum itaque de facinore quaeritur, qua caussa factum sit, credi non solet, nisi cum adpetitus adipiscendi alicuius illorum bonorum, quae infima diximus, esse potuisse adparuerit, aut metus amittendi. Pulcra sunt enim & decora: quanquam prae bonis superioribus & opibus beatificis, abiecta, & iacentia. Homicidium fecit. Cur fecit? Adamavit eius coniugem, aut praedium; aut voluit depraedari, unde viveret, aut timuit ab illo tale aliquid amittere, aut laesus ulcisci se exarsit. Num homicidium sine caussa faceret, ipso homicidio delectatus quis crediderit? Nam & de quo dictum est vecordi, & nimis crudeli homine, quod gratuito (*c*) potius malus atque crudelis erat, praedicta est tamen causa, ne per otium, inquit, torpesceret manus aut animus. Quare id quoque? cur ita? Ut scilicet illa exercitatione scelerum, capta urbe, honores, imperia, divitias adsequeretur: & careret metu legum, & difficultate rerum, propter inopiam rei familiaris, & conscientiam scelerum. Nec ipse igitur Catilina amavit facinora sua, sed utique aliud, cuius caussa illa faciebat.

(*a*) *Unde etiam vindictae aviditas oritur.* = Ita profecto: ab ambitione, & superbia vindictae aviditas. Unde ipse Augustinus Serm. 123. de verbis Evangel. Iosn. 2. *Vocatus est autem & Iesus &c.* (Alias de Verb. Dom. 41.) initio „ *Nam quando dicitur homini, ut humiliet se, dedignatur: & ut velint homines vin-* *di-*

ditari quando laedantur, superbia facit. (1) *Cum humiliari dedignantur, vindicari volunt: quasi poena cuique prodesse possit aliena &c.*

Unde Salvator offensarum a Iudaeis acceptarum poenas minime repetens, humilitatem expressit. Dupliciter autem a superbia vindictae pruritum venire dicitur; Et quod ea laeso tumori nostro mederi; & quod adversarium, qui nos aut vicit, aut vincere voluit obscurare, conculeare gestiamus. Unde S. Thomas 1. 2. q. 32. ar. 6. ad 3. „ Vincere est „ delectabile naturaliter, in quantum „ per hoc fit aestimatio propriae excel„ lentiae: & propter hoc omnes ludi, „ in quibus est concertatio, & in quibus „ potest esse victoria, sunt maxime dele„ ctabiles.

(*b*) *Amititia quoque &c. propter unitatem de multis animis.* = De honesta amicitia loquitur, non de brutali, quae ab animis ad corpora adcedit, quam c. 2. n. 1. in seipso adolescente deploravit, dicens: *Sed non teaebatur modus ab animo usque ad animum, quatenus est luminosus limes amicitiae.* Quam honestam amicitiam lib. 3. contra Academicos, cap. 6. in fine exponit & definit his verbis „ Hoc ergo tertium bonum mi„ hi accidit, quod non invenio quanti „ aestimem. Mecum enim familiarissi„ mus amicus meus non solum de pro„ babilitate humanae vitae, verum et„ iam de ipsa religione concordat: qood „ est veri amici manifestissimum indi„ tium. Siquidem amicitia rectissime, at„ que sanctissime definita est: Rerum „ humanarum, & divinarum cum bene„ volentia, & caritate consensio.

Talis fuit, scilicet ex animis emergens, & illis haerens Davidis, ac Ionatae honesta amicitia: *Anima Ionatae colligata est animae David: & dilexit eum Ionatas quasi animam suam.* 1. Reg. 12.

Huiusmodi amicitiam & sacrae Literae celebrant, Prov. 3. 28. *Ne dicas amico, vade, & revertere, cras tibi dabo: cum statim possit dare. Ne moliaris amico tuo malum &c.* Cap. 11. v. 12. *Qui despicit amicum suum, indigeus corde est.* Cap. 25. v. 9. *Causam tuam tracta cum amico tuo.* Ecclesiastici 6. a v. 14. *Amicus fidelis protectio fortis: qui autem invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio, & non est digna ponderatio auri, & argenti contra bonitatem fidei illius. Amicus fidelis medicamentum vitae, & immortalitatis; & qui metuunt Dominum, invenient illum.* Et c. 25. 12. *Beatus vir qui invenit amicum verum.*

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

De' Ethnicis non est cur quidquam dicamus: omnes sententiis, & verbis exquisitissimis amicitiam honestam exornant.

Socrates Ethnicorum omnium fortean prudentissimus gemmas, & aurum amico posthabuit. (2)

Cyrus suis togis, & gemmis exornabat amicos; & in iis quasi sibimet plaudebat (3).

Darius rex requirenti, quid aeque ac punici mali grana splendidum arbitraretur? Amicos reposuit (4).

Alexander Macedo a Darii matre Sysigambi errore Ephestioni amico exhibita obsequia non exsecratus est, sed ceu sibi data laudavit (5).

Idem Regum strenuissimus, ubinam suos haberet thesauros requisitus: amicos innuens; in his inquit (6). Quae omnia fere edisserit Seneca lib. de Tranquillitate animi, paulo ante med.

Quanquam vero tam honesta, ac etiam bona res sit amicitia; adhuc ei inordinate insistens: & a Deo primo bono secedens, peccat. Quam turpiter igitur, disputat Augustinus, ego lapsus sum, qui nullo vero bono inlectus, Dei legem contemsi? &c.

(*c*) *Nam & de quo dictum est vecordi &c. quod gratuito &c.* = Respicit testimonium C. Crispi Sallustii, qui de Coniuratione Catilinae historia prima, seu, 1. p. historiae longe ante med. postquam de iniquo homine varia fere per compendium, ac thematum, sive propositorum instar dixisset: subsumit. „ Si caussa peccandi in praesens minus „ suppetebat, nihilominus insontes, si„ cuti sontes circumvenire, iugulare: „ scilicet ne per otium torpescerent „ manus, aut animus, gratuito potius „ malus, atque crudelis erat.] Vult autem S. Doctor, immerito nonnihil, & fere contraditione, gratis malum, atque crudelem Catilinam a Sallustio appellatum quandoquidem in verbis proximis dictum fuerat, *ne per otium torpescerent &c.* En igitur non omnino gratuito,

(1) MSS. *superbia facit, quia humiliari dedignantur*, & nonnulli, *dedignatur*.
(2) Erasm. lib. 3. Apophteg.
(3) Maximus Serm. de amic.
(4) Plutarch. Apophteg.
(5) Plutarch. In Alex.
(6) Maxim. Serm. de amic.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

to, sed alicuius boni spe Catilina malus erat. Cuius, subsumit Augustinus, minimi boni spem, ampliorum alia consequebatur: *Quare id quoque? cur ita? ut scilicet &c.*

Et haec quidem humilitatis portentum, ut paradoxum longe maximum statuat: se in pirorum furto, in quo nullum bonum prensavit, gravius peccasse, ac Catilina in impia tragica, funestissima, contra cives, amicos, cognatos, contra patriam, contra Urbem, adeoque contra universum orbem coniuratione peccaverit.

Verum longe turpiori obiecto motum Catilinam statim patet. Cumque Augustinus adolescentiae levitate uni furto indulserit: gravem ille agens aetatem mille sceleribus, atque flagitiis; cum Augustinus unam excusserit arborem: Catilina dolo, fraudibus, impiis machinationibus, ferro, & igne orbem delere tentaverit; praestat malitia, & peccato Augustino Catilina, quantum, & etiam magis formicae elephas magnitudine corporis.

In verbis transcriptam sententiam insequentibus: Ut illa exercitatione scelerum capta urbe, respicit S. D. testimonium eiusdem Sallustii, eius Orationis, vel historiae paulo post initium positum „ Hunc (*Catilinam*) post dominationem „ L. Syllae, libido maxima invaserat „ Reipubl. capiundae: neque id quibus „ modis adsequeretur dum sibi regnum „ pararet quidquam pensi habebat. A„ gitabatur magis, magisque in dies a„ nimus ferox inopia rei familiaris, & „ conscientia scelerum.

De Catilina, in quem mirum in modum Tullius patriae vindex filum acuit, utpote ignominiae macula notissimo quidquam non dicimus. Sat superque erit quaedam exscribere, quae Sallustius habet eiusdem Orationis initio. „ Lucius Catilina nobili genere natus, „ fuit magna vi & animi, & corporis; „ sed ingenio malo, pravoque. Huic ab „ adolescentia bella intestina, caedes, „ rapinae, discordia civilis grata fuere: „ ibique iuventutem suam exercuit. „ Corpus patiens inaediae, vigiliae al„ goris supra quam cuiquam credibile „ est. Animus audax, subdolus, varius, „ cuiuslibet rei simulator, ac dissimula„ tor, alieni appetens, sui profusus, ar„ dens in cupiditatibus: satis eloquen„ tiae, sapientiae parum. „

Sallustii civis Romani, C. Sallustio patre geniti: qui Latinae historiae princeps habetur meminit laude Augustinus lib. 1. de Civit. Dei, c. 5. initio: & lib. 2. c. 18. n. 2.

Verum praeter eruditionem, & elegantiam, historiae digerendae aptissimam, in Sallustio (qui tamen omnibus propemodum Liberalibus disciplinis addiscendis floridam aetatem dicavit) peculiare nil habes quod admireris.

Habes tamen in moribus plura quae carpas. Eos enim Lenaeus Pompeii libertus graphice picturus, dixit Sallustium: *Nebulonem*, *Lurconem*, *Popinonem*, *Lastaurum*. Unde Quaesturae, Tribunatus, & Praeturae munia nullo plausu, immo altis subiectorum querelis, dolose, & fraudulenter obivit. Veneris stimulos, quibus aestuabat, nunquam sedavit: & adulterii crimine, quo vexabatur, ut se redimeret, paternam domum alienavit. Terentiam a Tullio post exilium repudiatam (quaeve inde tertio Messalae Corvino nupsit: nonnisi post aetatis annum 117, e vivis erepta) sibi in uxorem adscivit, a qua posset sui aemuli secretiora arcana rescire.

Fo, quod supra habet S. D. *Et ipse est delitiae rectorum corde*: respicere videtur illud Cantic. 1. 3. *Recti diligunt te*. Vel aliud simile ex Psalmis.

CA-

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

CAPUT VI.

ARGUMENTUM.

Eamdem rem latius agit; doctioribus, copiosissimis exemplis edisserens, nonnisi aut sancti, aut honesti: aut spiritalis, aut sensibilis: aut utilis, aut delectabilis boni specie; seu vera, seu conficta inordinate hominem pellici, & labi; se vero nonnisi horrore, & turpitudine captum. Quanquam in fine, quasi aliud agens, cursim, & dextere arcanum aperiat: se in furto innuens cuiusdam potentatus, & libertatis umbram sequutum.

I. QUid ego miser in te amavi, o furtum meum, o facinus illud meum nocturnum, sextidecimi anni aetatis meae? Non enim pulcrum eras, cum furtum esses; aut vero aliquid es, ut loquar ad te? Pulcra erant poma illa, quae furati sumus quoniam creatura tua erant: pulcherrime omnium, creator omnium, Deus bone, Deus summum bonum, & bonum verum meum. Pulcra erant illa poma, sed non ipsa concupivit anima mea miserabilis. Erat enim mihi meliorum copia: illa autem (*a*) decerpsi, tantum ut furarer. Nam decerpta proieci, epulatus inde solam iniquitatem (*b*), qua laetabar fruens (*c*). Nam & si quid illorum pomorum intravit in os meum, condimentum ibi facinus erat (*d*). Et nunc Domine Deus meus quaero, quid me in furto delectaverit? Et ecce species nulla est; non dico sicut in aequitate atque prudentia; sed neque sicut in mente hominis atque memoria, & sensibus, & vegetante vita (*e*); neque sicut speciosa sunt sidera, & decora locis suis, & terra & mare plena foetibus, qui succedunt nascendo decedentibus; non saltem, ut est quaedam defectiva species, & umbratica vitiis fallentibus.

II. Nam & superbia celsitudinem imitatur (*f*): cum tu sis unus super omnia Deus excelsus. Et ambitio quid nisi honores quaerit & gloriam: cum tu sis prae cunctis honorandus, unus & gloriosus in aeternum? Et saevitia potestatum timeri vult: quis autem timendus, nisi unus Deus: cuius potestati eripi, aut subtrahi quid, quando, aut ubi, aut quo, vel a quo potest? Et blanditiae lascivientium amari volunt; sed neque blandius est aliquid tua caritate: nec amatur quidquam salubrius, quam illa prae cunctis formosa & luminosa veritas tua. Et curiositas adfectare videtur studium scientiae: cum tu omnia summe noveris. Ignorantia quoque ipsa atque stultitia, simplicitatis & innocentiae nomine tegitur: quia te simplicius quidquam non reperitur; quid autem te innocentius, quandoquidem opera sua malis inimica sunt (*g*). Et ignavia, quasi quietem adpetit (*h*): quae vero quies certa praeter Dominum? Luxuria satietatem atque abundantiam se cupit vocari: tu tamen es plenitudo, & indeficiens copia incorruptibilis suavitatis. Effusio liberalitatis obstendit umbram (*i*): sed bonorum omnium largitor adfluentissimus tu es. Avaritia, multa possidere vult (*k*); & tu possides omnia. Invidentia de excellentia litigat (*l*): quid te excellentius? Ira vindictam quaerit (*m*); te iustius quis vin-

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

vindicat? Timor insolita & repentina exhorrescit, rebus quae amantur adversantia, dum praecavet securitati (n): tibi enim quid insolitum, quid repentinum? aut quis a te separat, quod diligis? aut ubi, nisi apud te, firma securitas (o)? Tristitia rebus amissis contabescit, quibus se oblectabat cupiditas (p); quia ita sibi nollet, sicut tibi auferri nihil potest.

III. Ita fornicatur anima, cum avertitur abs te, & quaerit extra te ea, quae pura & liquida non invenit, nisi cum redit ad te. Perverse te imitantur omnes, qui longe se a te faciunt, & extollunt se adversum te. (q). Sed etiam sic te imitando indicant creatorem te esse omnis naturae (r): & ideo non esse, quo a te omnino recedatur. Quid ergo in illo furto ego dilexi: & in quo Dominum meum vel vitiose atque perverse imitatus sum? An libuit facere contra legem, saltem fallacia, quia potentatu non poteram: ut maneam libertatem captivus imitarer (s), faciendo impune quod non liceret, tenebrosa omnipotentiae similitudine?

(a) *Erat enim mibi &c. illa autem &c.* = Nunc vero quid Lector censeas de molli, delicatissimo *Erasmi* stomacho? Iam ad primum redis Augustine, & eamdem rem nimis frequenter inculcas. Et tu quidem totius orbis curis distentus citra fastidium vales haec refricare. At *Erasmus* humanis, divinisque carpendis totus traditus, qua tortura, quo temporis dispendio, & quidem culpabili attendet?

At tibi parco: Eloquentia rudis, quod animo obvolvis, nonnisi repetitionibus potens es aperire. Et tu parcere debes *Erasmo*, qui Grammaticus politissimus, non potuit barbariem tuam non stomachari.

Verum quum longe frequentius eadem in suis Threnis Ieremiam repetere eruditus doctor Petrus Rossi Sacerdos Senensis parrochiae S. Stephani in sua patria Rector, Grammaticus *Erasmo* longe politior observaret, non est stomachatus: sed exiliit; & hisce verbis plaudit. „ Che dirò di tante repetizioni „ delle medesime cose, non già fatte a „ caso, ma per isfogo d' una passione „ veramente eccessiva, che torna soven„ te a ridire lo stesso sotto diverse im„ magini, ed espressioni, quasi parendo„ le di non aver mai spiegato abbastan„ za l' atrocità del motivo, che ne tor„ menta, e che a lei sembra molto più „ grande di quello, che da altri possa „ essere inteso?] Circa med. Praefat. ad eorumdem Threnorum traductionem elegiaco carmine, Latino, ac Etrusco.

Quasi omnino lata essent ad rem Augustini! qui ad salutaris pudoris, dolorisque aestum pacandum, iam dicta novis phrasibus, ac expressionibus repetit, ac velut a principio exorditur; fere credens peccati turpitudinem leviter se tetigisse, ad eamque ut in re est nullum posse pertingere.

Immo reconditae divinae eloquentiae ius illud ipsemet Augustinus observaverat, laudaveratque non semel. In Psal. 74. n. 3. initio: *Ipsa repetitio, confirmatio est, ne te confessum esse poeniteat &c. Firmamentum autem esse sententiae in repetitione multis Scripturarum locis docemur &c.* Et pluribus in exemplum, ac probationem adductis, concludit: *Haec dixi, ut non putetis repetitionem in verbis sanctae linguae, quasi loquacitatis esse appetitum, Saepe ibi repetitio firmamenti vim habet &c. Innumerabilia talia sunt per omnes Scripturas &c.* Quod fusius, & subtilius observat in Psal. 71. ad illud: *Deus iudicium tuum regi da &c.* n. 2.

Quae dictis c. 3. litt. E. addenda sunt.

(b) *Epulatus inde solum iniquitatem.* = Ita Benedictini, qui silentes hic, in syllabo codicum, ad quos de novo &c. addunt. „ Lov. *epulatus inde so„ la iniquitate*. At alii codices melius: „ *solam iniquitatem*.] Communi lectioni addimus 3. MSS. S. Mar. a. S. Cr. Car. Fes. unum Med. Ricar. Henricus Wangn. monet. „ Aliqui legunt: *sola iniquitate*, aliqui *epu„ latus* iungunt cum *proieci*, minus com„ mode, ut sentio.] Lov. & Sommalium a Wangnereck inspectos hic censemus. Certe in editione Som. constanter ita scribitur: *Nam decepta proieci, epulatus: inde sola iniquitate, qua &c.* Quae lectionis forma omnem significatum evertit. Mendoseae lectioni favent 3. MSS. Med. MS. recens. S. Cr.

Si.

Significat autem S. D. quod ſaepe dixerat, ſola iniquitate in furto ſe oblectatum.

(c) *Qua laetabar furens.* = Duobus MSS. Anglicauis ducibus tantum, quos in *ſyllabo codicum, ad quos de novo &c.* Benedictini laudanc, hanc lectionem ſelegimus. Ceteri omnes, ut ingenue loquamur, tum editi, tum MSS. quos viderimus, habent, *fruens*, MS. S. Cr. omnium, ut nobis videtur, qui Florentiae adſervantur praeſtantiſſimus, nec *fruens* habet, nec *furens*, ſed poſt *laetabar* ſtatim, *Nam &c.*

Qui non plurium codicum, urgentis admodum rationis ſuffragiis nitimur. Quippe verbum illud *fruens* hic mutum eſt, nec liquet ut ipſum, vel eius tempus conſiſtat: Item, Auguſtinus ſolicitus admodum eſt, voluptatem qua caperetur, a furto ſeiungere. Iam vero tria ad voluptatem ſpectantia poſuiſſet: *epulatus* : *laetabar* : *fruens*. Et tandem, quod inconcuſſum nobis videtur; Furtum, maxime hoc, male omnino in voluptatis, ſive delectationis: aptiſſime vero in furoris ſpecie conſtituitur; Ad iniqoitatis igitur epulas, & gaudia furorem ſequi omnino cenſendum eſt. *Nam ſi mihi proponatur, utrum malim furens, aut in omnibus rebus errans &c.* Infra l. 10. c. 37. n. 2. L. *Catilinam* (cui ſe Auguſtinus comparaverat io hoc furto) *furentem audacia &c.* Cicero 2. Catil.

(d) *Condimentum ibi facinus erat.* = Ita BB. & ante ipſos Vet. Am. Er. Som. Wangn. & communiter editi: nec non MSS. 3. Med. 2. S. Mar. Feſ. Ricard. Car. At MS. unus S. Mar. 4. a Benedictinis laudati cum Am. MS. Med. *condimentum mihi*. Noſtra, & communis lectio videtur exactior.

Haec ſentenția ſimillima eſt alteri c. 4. *Etiamſi aliquid inde comedimus: dum tamen fieret a nobis quod eo liberet, quo non liceret.*

Scholaſticus ſic utramque ſententiam exponeret; Eius epulationis obiectum *quod*, vel, *ratio quae*, erant pira; obiectum *quo*, vel, ratio *ſub qua*, ſalſae libertatis exercitium.

(e) *Non dico ſicut in aequitate, atque prudentia; ſed neque ſicut in mente hominis, atque memoria, & ſenſibus, & vegetante vita.* = Quam ſpeciem, quae me adliceret, furtum habebat? Nullam; nedum ſanctam, honeſtam, ſpiritalem, quam habent aeqoitas, prudentia, ceteraeque virtutes: ſed nec quam habent hominis mens, ſeu ratio, memoria, ſenſus, vita vegetans. Potes enim quidquam amore virtotis: ut, puta, aequitati, & prudentiae conſormeris; ut profundius intelligas, ut felicius reminiſcaris; ut videas, olfacias: ut ſanam longam vitam trahas. Et ita qoidem ſi generaliter ea bona, vel eorum bonorum potentiae ſumantur. Si autem de particularibus potentiarum bonis Auguſtini dictum excipias, hunc ſignificatum habebis; Agit quilibet aliqua ſpecie inlectus: v. gr. ut aequum, ioſtumque vindicet: ut arcanum detegat: ut rei olim cognitae reminiſcatur: ut ſuperbom aedificium inſpiciat: ot odorum florem olfaciat: ut feſtivum concentum audiat: ut ſuavem ambroſiam delibet: ut bibat, manducet, refrigeretur, caleſiat.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

Omnes hi bonum expetunt. Quid ego experii? In omnibus illis aliqua ſpecies. Nulla autem in meo furto.

Species, quas addit ſiderum, terrae, ac maris, formae, ſeu, ut inquiunt, adſpectus ſunt, ordinis, & congruentiae.

Speciem autem, quam vocant deſectivam, ipſemet, ut vides, variis exemplis exponit.

(f) *Nam & ſuperbia celſitudinem imitatur.* = Incipit boni deſectivas ſpecies exponere. Mala eſt ſuperbia, ſpecies deſectiva: quia aut mediam celſitudinem malo ordine: aut quia ſopremam, expreſſo, vel implicito Dei contemtu imitatur. *Sic ſuperbia perverſe imitatur Deum; odit namque cum ſociis aequalitatem ſub illo; ſed vult ſociis imponere dominationem ſuam loco illius. Odit ergo iuſtam pacem Dei, & amat iniquam pacem ſuam.* Lib. 19. de Civit. Dei, c. 12. n. 2.

Tres ſunt ſuperbiae ſpecies, vel potius, ut Theologi paſſim loquuntur, filiae; hoc eſt vitia quae ab ipſa ceu a matre gignuntur.

Praeſumtia: quae eſt ſtulta cupiditas id agendi quod proprias vires excedit.

Ambitio: & eſt inordinatum deſiderium honoris, dignitatis, potentiae.

Vanagloria: & haec humanam exiſtimationem, & laudem captat.

Haec ſoperbiae filia a qoibusdam doctiſſimis viris nonnunquam mater appellatur, quod & ipſa nonnullis malis foetibus ſcateat (1).

Eſt enim a vanagloria *inobedientia* illa formalis, atque ſpecialiſſima, quae non ex fragilitate, non bono aliquo illecta;

Y

(1) S. Gregor. 31. Moral. c. 31.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 30. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

cta : sed petulantia, & contemtu praeceptum infringit (1).

Est & *iactantia*, qua superbus quaedam verbis profert, quibus laudem, & gloriam aucupetur, vel aucupari se posse confidat : unde datur & flagitiorum iactantia.

Tertia filia *hypocrisis* est, fatuorum vitium, omnibus notum, quod virtutem, quam non habet ementitur ; seu & in idem redit, opus se sanctum in speciem praesefert, ut placeat, non Deo, sed hominibus.

Quarta est *pertinacia*, vitium Deo, & hominibus, maxime ingenuis odiosissimum; mordicus enim, ac obstinate proprii cerebelli sensibus insistit, contra veritatem aut cognitam, aut bene, sufficienterque propositam.

Quinta vanaegloriae filia est *novitatum inventio*, vel *praesumtio*; & est non quum gravissims ad antiqua cassanda, vel corrigenda momenta suppetunt; sed quum hac novitatum merce orbis stupor, plaususque populorum prendantur. Si unquam, nostro saeculo maxime haec pestis invaluit, desaecatae eruditionis, & exactissimae criticae fucis contecta. Vix sunt in tuto quae apertissimis Scripturarum, & traditionum Apostolicarum testimoniis innituntur. Unde & libelli multiplicati sunt in immensum, quibus vetusta quaelibet, non manifesta Ecclesiae definitione stabilita, quibusdam coniecturarum umbria, ac somniis, aut exibilantur, aut in suspicionem trahuntur. Et veteres omnes, quanquam illuminatissimi ceu noctuae contemnuntur, qui ad tenebras in meridiana luce palpaverint.

His (2) adduut communiter *discordiam*, voluntate: & *contentionem* verbis opinionum diversitatem inordinate inducentem. Quae quidem si typho, ac petulantia sociatae fiut : ut in plurimum contingere adsolet, (volunt enim vincere) non immerito superbiae filiae appellantur. Alias potius caritatem, quam humilitatem laedunt ; adeoque non tam a superbia, quam ab odio, vel ira genitae dicuntur.

Ut autem ad Augustini propositum haec colligamus; Vide an superbis, aut aliqua ex eius vel filiabus, vel neptibus non boni speciem, etsi defectivam intueatur.

(g) *Quandoquidem opera sua malis inimica sunt.* = Adstipulamur Benedictinis, in imo margine acute commonentibus. „ Ita in MSS. & antiquioribus editis, cum in Lov. & Am. legatur, „ *opera tua malis inimica sunt*, contra „ mentem Augustini, qui, nisi fallimur, „ probare intendit nihil Dei innocentiae „ derogari poena malis irrogata; quia si „ quid patiuntur nocumenti, totum in „ ipsa eorum opera refundi debet.] Nobiscum sunt etiam Vet. Am. Er. & MSS. 7. At Lov. suffragantur Som. & MSS. 2. S. D. in Psal. 17. ad v. 26. *Quia tu nulli noces, sed* vinculis peccatorum suorum unusquisque constringitur. Simile in Ps. 34. Serm. 1. ad v. 7.

Nisi *innocens* presse hic poneretur, pro eo videlicet, qui non nocet: reiectae lectioni suffragari videri posset quod habet S. D. lib. 19. de Civit. Dei, c. 16. post med. „ Sicut enim non beneficentiae adiuvando efficere, ut bonum quod maius est, amittatur; ita „ non est innocentiae parcendo sinere, „ ut in malum gravius incidatur. Pertinet ergo ad innocentis officium non „ solum nemini malum inferre: verum, „ etiam cohibere a peccato, vel punire „ peccatum : ut aut ipse qui plectitur „ corrigatur experimento, aut alii terreantur exemplo. „

(h) *Et ignavia quasi quietem adpetit.* = Ignavia fortitudini oppositum vitium est, ex timido, seu molli animo exsurgens, Quies Theologica, quam hic respicit Augustinus, definiri potest primo : Exteriorum silentium ad secretam mentis meditationem (3), Deique conversationem intimam vel habendam, vel conservandam 2. Voluntatis nullo turbamento Dei unionem quaerentis iocunditas. 3. Animae (4) tranquillitas orationis frequentia concepta, & superinfusa.

Hanc divinam quietem ignavis simulat. Sunt qui bonae solitudinis, & piae meditationis specie ignaviae indulgent, commodo, & genio (5). Vide ipsum Augustinum Epist. ad Eudoxium Abbatem 48. (Alias, 81.) a n. 2.

In quam rem Lodov. Anton. Muratorius lib. de Philosophia Morali, cap. 8. post initium puerile exemplum adfert ex fabella de mure, qui lactis metam ingressus, socios foris interpellantes, & egressum poscentes propulsavit, atque dimisit, solitudini, & quieti litandi praetextu.

At, *ignavia quietem adpetit*, dixit Au-

(1) S. Thom. 22. q. 132. ar. 4.
(2) S. Thom. 22. q. 37. ar. 1. & q. 38. ar. 2.
(3) Vide Blos. in Paradiso animae, c. 3.
(4) Vide Iacob. Alvarez t. 3. lib. 5. p. 3. c. 4.
(5) Vide S. Bonav. tract. de 7. grad. Contempl.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 30. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

Augustinus, non, *simulat*. Ergo inquiet aliquis, potius haec quies physica, & naturalis erit: quae nempe laborem, strepitum, fastidium cavet.

(i) *Effusio liberalitatis obtendit umbram*. = Liberalitas, pars, ut Schola loquitur, *potentialis* iustitiae, duo vitia opposita habet; *Avaritiam*, quae deficit: & *Prodigalitatem*, quae excedit. Avaritia mordicus divitiis inhaeret. Prodigalitas, vel effusio stulte eas proiicit, etiam quando, & cui non debet. Liberalitas medium tenet: divitiarum amorem temperat: nosque facies reddit ad illas aequa mensura, quando, quomodo, & cui convenit impendendas.

Effusio igitur quum divitias contemnat, easque ampla manu largiatur, liberalitatis umbram obtendit.

Verum est tamen avaritiam prodigalitate turpiorem esse, haec enim, etsi inordinate populum iuvat; & ad virtutem magis accedit: seu, ut aptius loquamur, a virtute minus recedit.

(k) *Avaritia multa possidere vult*. = *Inordinate*, vel simile quid subintellige; quod Augustinus reticuit ut ad rem suam inutile. Vult enim ostendere vitia quaelibet aliquam vel defectivam boni speciem intueri. Ceterum apertius dicens in Psal. 118. Serm. 11. n. 6. haec habet, *Tali verbo Graeca hic appellat, a qua possit intelligi generalis avaritia, qua plus appetit quisque, quam sat est*. Et lib. 12. de Civit. Dei, cap. 8. circa med. *Neque enim avari vitium est avaritia: sed hominis perverse amantis aurum, iustitia derelicta, quae incomparabiliter auro debuit anteponi*.

De avaritiae filiabus nil dicimus: quia non adeo celebres sunt; & quia si avaritia paulo latius sumatur, non quorumdam, sed omnium vitiorum origo est. Unde Paulus 1. ad Tim. 6. *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociva &c. radix enim omnium malorum est cupiditas*. Vide Augustinum in Psal. 118. loco paulo ante laudato.

Sese quidem avaritia grave peccatum est; at revera quamsaepe leve: quod optime, plenissimeque edisserit S. Thomas 2a. q. 118. ar. 4. in corp.

(l) *Invidentia de excellentia litigat*. = Egregie. Et ita ex Ioan. Damasceno lib. 2. de Fide Orthod. c. 10. & S. Thoma 2a. q. 36. ar. 1, & 2. *invidiam* Schola concipit: inquiens, esse tristitiam de bono alterius quatenus propriam excellentiam obscurat, vel obscurare potest.

De *excellentia* dixit: quia non de quocumque proximi bono, sed, vel ut in plurimam, de excellentia invidus litigat. Unde S. Thomas q. 36. ar. 1. in corp. „ Alio modo bonum alterius aestimatur ut malum proprium, in quantum est diminutivum propriae gloriae, „ vel excellentiae: & hoc modo de bono alterius tristatur invidia; & ideo „ praecipue de illis bonis homines invideant, in quibus est gloriae, & in quibus homines amant honorari, & in opinione esse, ut Philosophus dicit in 2. „ Rhet.

Quae omnia dextere, & brevissime complexus est Augustinus. In Io. n. tract. 32. n. 8. sive post med. *Tolle invidiam: & tuum est quod habeo; tollam invidiam: & meum est quod habes*. Et Tract. 67. n. 2. vel circa med. *Non erit itaque aliqua invidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas caritatis*. Similia habet in Ioan. Epist. Tract. 8. n. 8. sive circa med.

Ne autem reconditis doctrinis implicatus, aemulationem quamlibet invidiae nomine infami traducas: damus aurea doctissima verba S. Doctoris in Epist. ad Galat. c. 5. n. 52. „ Ne quis sane arbitretur, hoc esse invidiam, quod est „ aemulatio: vicini enim sunt, & propter ipsam vicinitatem plerumque utrumlibet horum pro altero, vel aemulatio pro invidia, vel invidia pro „ aemulatione ponitur. Sed quia utrumque his locis satis dictum est, utique „ distinctionem de nobis flagitant. Nam „ aemulatio est dolor animi, cum alius „ pervenit ad rem, quam duo, pluresve appetebant, & nisi ab uno haberi „ non potest. Istam sanat pax, qua id „ appetimus, quod omnes, qui appetunt, si adsequantur, unum in eo „ fiunt. Invidia vero dolor animi est, „ cum indignus videtur aliquis adsequi, „ etiam quod tu non appetebas. Hanc „ sanat mansuetudo, cum quisque ad „ iudicium Dei revocans (1), non resistit voluntati eius, & magis ei credit „ recte factum esse, quam sibi quod putabat indignum.

Est autem invidia filia superbiae; quanquam supra litt. F. id reticuerimus; nec citra mysterium; quod videlicet non sint Theologi in huiusmodi

(1) Tres MSS. se revocans.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

divisionibus admodum exacti, & constantes; & quia non est pura filia, sed & mater, nempe capitale vitium; quod implexum haud est: ut enim S. Thom. 22. q. 36. ar. 4. ad 1. optime observat: contra vitium capitale est, nullam habere sobolem, minime autem habere parentem: potest quippe eadem persona dici parens unius, & filius alterius.

Ceterum invidiam a superbia genitam esse tradit saepe saepius Augustinus. Serm. 142. de verbis Iosn. 14. *Ego sum via &c.* (Alias, 52. de Verb. Dom. & 34. ex Homil. 5n.) n. 8. *Quando potest habere sincerissimam caritatem superbus, & inflatus? Necesse est, ut invideat &c.* Serm. 353. in die octavarum Infantium (Alias, 20. inter 50. Homil.) n. 1. *Porro superbia continuo parit invidiam.* Quae luculentius etiam tradit Serm. 354. ad Continentes (Alias, 53. de Verbis Dnm.) n. 5. Lib. de Catechizandis Rudibus c. 4. n. 8. lib. de Sancta Virginitate, cap. 31. n. 36. lib. de Disciplina Christiana, vel Christianorum, cap. 7. n. 7. lib. 11. de Gen. ad litt. cap. 14. n. 18. & alibi centies.

Qui invidiam inanis gloriae filiam dicunt, ut S. Thom. 22. q. 36. ar. 4. ad 1. & alii, Augustino, si bene adtendis, adstipulantur.

Invidiae, quae ex genere suo est grave (1) peccatum, filiae ex S. Gregorio lib. 31. Moral. c. 31. sunt: *Odium*, *Susurratio*, *Detractio*, *Exsultatio* in adversis proximi. *Afflictio* in prosperis. In quibus tamen ut tuto procedas, consule S. Thom. 22. q. 36. ar. 4. ad 3.

Et haec de invidia, sagitta fatali, qua plerumque ima tristia convallia in altissimorum montium lucida cacumina iaculantur.

(m) *Ira vindictam quaerit.* = Ita super Psal. 6. n. 3. *Motus est animi provocans ad poenam inferendam.* Et Serm. 58. in 6. Matth. (Alias, 42. inter 5n. Homil.) cap. 7. n. 8. *Quid est ira? libido vindictae.* Lib. autem 14. de Civit. Dei, cap. 15. sub finem hanc definitionem confirmat, & feliciter, atque expeditissime ab obiectionibus vindicat. „ Nam & „ ipsam iram nihil aliud esse, quam ul„ ciscendi libidinem veteres definierunt; „ quamvis nonnunquam homo (2) ubi „ vindictae nullus est sensus, etiam re„ bus inanimis irascatur, (3) ut male scri„ bentem stilum collidat, vel calamum „ frangat iratus. Verum & ista licet ir„ rationabilior, tamen quaedem ulciscen„ di libido est, & nescio quae, ut ita „ dixerim, quasi umbra retributionis, „ ut qui male faciunt, mala patiantur. „ Est igitur libido ulciscendi quae ira „ dicitur. „

Ira nnn certa ratione semper (4) lethalis, sex filias habet: *Rixam*, *Tumorem* mentis, *contumeliam*, *clamorem*, *indignationem*, *blasphemiam*. Quae omnia egregie, & doctissime digerit ex S. Gregor. lib. 31. Moral. c. 31. S. Thomas 22. q. 158. art. 7. In corp.

(n) *Timor insolita, & repentina exhorrescit, rebus quae amantur, adversantia, dum praecavet securitati.* = Egregia, adaequata, exactissima timoris definitio! Timor rebus amatis adversantia quaecumque exhorrescit: at praecipue, & quam maxime insolita, & repentina; exactae vero definitionis est potissima exprimere. Unde quum S. Thomas 22. q. 123. ar. 3. ex Arist. 2., & 4. Ethic. c. 6. & 9. statuisset fortitudinem esse circa timores, & audacias, hoc est, timoris imbecillitatem regere, audaciae excessum temperare; eadem quaest. ar. 9. item ex Arist. l. 3. Ethic. c. 8. addit maxime id contingere in repentinis.

Timoris, ut S. Thom. 1. 2. q. 41. ar. 4. ex S. Gregorio Nyss. l. 4. c. 14. & Ioanne Damasc. l. 2. de Fide Orthod. c. 16. observat, sex species sunt; *Segnities*, *Erubescentia*, *Verecundia*, *Admiratio*, *Stupor*, *Agonia*.

(o) *Tibi quid insolitum, quid &c. apud te firma securitas.* = *Insolitum* quid novum est, aut praeter communem ordinem datum. Quid insolitum Deo, qui omnia praeterita, omnia futura praesentissima habet: quive ab aeterno voluit quaecumque sunt. Quid *repentinum*, si ea, quae nunc contingunt, ab aeterno meditabatur?

Quis ab eo dilectum separat, si quicumque movetur, & agit; ab eo movetur, & eius virtute agit? Ipso autem retrahente manu, & Angeli, creaturarum nobilissimae in fumum, & nihil abirent? *Quis ergo nos separabit a caritate Christi: tribulatio, an angustia, an fames &c.* Rom. 8. 35.

Ex quibus etiam sequitur, apud ipsum, & non apud alium omnem securitatem

(1) S. Thom. 22. q. 36. ar. 3.
(2) Cic. 4. Tuscul.
(3) Nonnulli codices, & male. suffragante etiam Veronen. MS.
(4) S. Thom. 22. q. 158. ar. 3.

tatem haberi : *Si Deus pro nobis , quis contra nos ?* ibidem v. 31.

(p) *Tristitia rebus amissis contabescit, quibus se oblectabat cupiditas.* = Et haec tristitiae definitio exactissima est : quam lib. 14. de Civit. Dei , c. 6. confirmat , & dilucidat hisce verbis . „ Quid est cu„ piditas , & laetitia , nisi voluntas in „ eorum (1) consensionem , quae volu„ mus ? Et quid est metus , atque tristi„ tia , nisi voluntas in dissensionem ab „ his , quae nolumus ? Sed cum con„ sentimus appetendo ea quae volumus , „ cupiditas ; cum autem consentimus „ fruendo his , quae volumus , laetitia „ vocatur . Itemque cum dissentimus ab „ eo , quod accidere nolumus , talis vo„ luntas metus est (2) ; cum autem dis„ sentimus ab eo , quod nolentibus acci„ dit , talis voluntas tristitia est .

Cur vero tristitia contabescit ? quia animi contractio est : *Laetitia animi diffusio , tristitia animi contractio ; cupiditas animi progressio , timor animi fuga est .* Aug. in Ioan. Tract. 46. n. 8.

Quatuor autem tristitiae species a S. Th. 12. q. 35. ar. 8. ex Ioan. Damasc. l. 2. c. 14. ponuntur : *Accidia , Anxietas* (secundum Gregor, Nyss. l. 4. c. 12.) *Misericordia , & Invidia .*

Subsumit autem S. D. *Ita fornicatur anima , cum avertitur abs te , & quaerit extra te ea , quae &c.* Videlicet ; Ita communiter homines peccant , quaerentes bona : quae tamen vera , & liquida nonnisi in Deo occurrunt .

Et haec , ut praemonuimus , ad sui furti horrorem Augustinus : In quo nullum bonum , iuxta saepe dicta , quaesivit.

Quae hucusque vel a nobis , vel ab aliis de peccatorum , sive humanarum affectionum partibus , gradibusque dicta sunt , non metaphysicis certis momentis ; sed aequis rationibus , & suavi iudicio nituntur .

(q) *Perverse te imitantur omnes , qui longe se a te faciunt , & extollunt se adversum te .* = Henricus Waugnereek ita exponit hunc locum . „ Quaerendo glo„ riam , vindictam , potestatem iudicandi , „ soli Deo debitam , iuxta illud , (3) „ *Gloriam meam alteri non dabo* , (4) *Mi„ hi vindicta , ego retribuam .* (5) *Nolite „ iudicare* , cum Deus sit imitandus in „ iis solum , quae nobis conveniunt , & „ eo modo , quo conveniunt .

Item Iansenius Yprensis Antistes , qui t. 3. de Gratia Christi Salvatoris lib. 7. cap. 12. pag. mihi 331. hanc Augustini sententiam recolens , inquit „ Nam „ & superbia versam virtutem , ac ipsius „ Dei celsitudinem imitatur ; Et stultitia „ innocentiam , & simplicitatem ; & igna„ via quietem ; & effusio liberalitatem „ eius . A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

Vide August. lib. contra Secundinum Manichaeum , cap. 10. post med. seu n. 1. in fine .

(r) *Sed etiam sic te imitando , indicant creatorem te esse omnis naturae .* = Et hunc locum conatur exponere Henricus Wangnereck hisce verbis . „ Quia „ actus peccati est , *entitas quaedam vi„ tolis valde mirabilis* (6) , participans , „ adeoque repraesentans perfectiones di„ vinas , & secundum esse physicum „ pendens a generali concursu divino ; „ etsi secundum esse morale , ut ab ho„ mine libere , & contra legem fit , a „ Deo non sit volitus , sed solum per„ missus .

Male omnino . Quid haec ad seriem sermonis ? quid ad Augustini scopum ? qua cohaerentia ad praecedentem notam ?

Ut compendio dicamus ; Ex integro capite etiam leviter expenso , manifestum fit , hanc imitationem obiectivam esse , ut loquuntur , non subiectivam ; non ex eo quod peccatores agant , Augustinus ipsos Dei imitatores vocavit ; sed quia , ut ipse Wangn. praecedenti nota dixit , gloriam , vindictam , & alia , quae soli Deo iuste competunt , ambiunt cum peccant ; vel , ut melius Iansenius , quia virtutem , & creatoris celsitudinem , quamquam perverse affectant . Ex hac ergo defectiva boni specie , vel uno , vel altero modo exposita , quam peccatores sequuntur , non ipsa mala actione physice accepta , se Dei creaturas illos prodere Augustinus adseruit .

Et quidem tum ex iis , quae dixerat : tum ex eo quod mox subnectit : *Quid ergo in illo furto ego dilexi &c.* constat de ea se imitatione loqui ; quae in recensitis peccatis inspiciatur , non in suo furto ; peccati vero actio physice , seu ut loquitur Lessius , secundum *entitatem* considerata , fuit aeque , ut viri de Schola loquuntur , *transcendentaliter* bona in furto , ac in superbia , invidia &c. seu , & redit in idem , obiecta comparantur ab Augustino , non *entitatos*

(1) MSS. *consensiones* & Infra , *in dissensione* . Codex Veron. quoque retinet hanc utramque lectionem .
(2) Vide Ioan. Damasc. l. 2. c. 7. & 9.
(3) Is. 42. 8.
(4) Rom. 12. 19.
(5) Matt. 7. 1.
(6) Lessius l. 14. de perfect. divi. c. 3. n. 20.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

tes actionum, quae ubique, & semper bonitatem illam involvunt.

Sed & offendunt nonnihil Lessii verba, *valde mirabilis*. Quasi peccato physice accepto nedum communis illa, quae omni actioni convenit: sed peculiaris etiam bonitas conveniret. At satis liquet, Lessium pium Iesuitam sanam certamque ibi doctrinam tradere, quanquam forte minus exacto sermone.

(*s*) *An libuit facere contra legem &c. ut mancam libertatem captivus imitarer*, = Aperit tandem & se in furto boni defectivam speciem quamdam sequutum. Fuit vero libertas non potentatu exercita, sed fallacia affectata. Hanc libertatem *mancam* appellat, quia posse legem infringere, & peccare, libertatis infirmitas est, non perfectio. Unde S. D. lib. 4. de Civit. Dei, cap. 3. in fine. „ Bonus etiamsi serviat, liber est: malus „ autem etiamsi regnet, servus est, nec „ unius hominis, sed quod est gravius, „ tot dominorum, quot vitiorum. De „ quibus vitiis cum ageret Scriptura di- „ vina, (1) *A quo enim quis*, inquit, „ *devictus est, huic & servus addictus* „ *est*.

Adeo quod Deus, & beati, quorum ille natura, & essentia, isti magna gratia ad malum flecti non possunt, nobiliori libertate fruantur, omnibus Theologis testibus; quibus praecinens ipse Augustinus, lib. 1. Operis imperf. contra Iulian. cap. fe; n. seu argum. 100. haec habet. „ Si liberum non est, nisi quod „ duo potest velle, id est, bonum, & „ malum: liber Deus non est, qui ma- „ lum non potest velle, de quo etiam „ ipse dixisti, verumque dixisti, Deus „ esse nisi *iustus non potest*. Siccine Deum „ laudas, ut ei auferas libertatem? an „ potius intelligere debes esse quamdam „ beatam necessitatem, qua Deus iniu- „ stus non potest esse?] Quod plenius etiam repetit lib. 5. eiusdem Operis, argum. 38. & lib. 6. & ultimo, argum. 59. in fine.

Fere autem eodem iure, quo libertatem *mancam*; affectatam omnipotentiae similitudinem *tenebrosam* paulo post appellavit; peccare enim non potentiam, sed impotentiam adstruit; immo nec efficere est, sed deficere. Itaut Deus ex eo quod peccare non possit, omnipotens agnoscatur. *Sicut nec potestas eius minuitur, cum dicitur mori, fallique non posse: sic enim hoc non potest, ut potius si posset, minoris esset utique potestatis*. Lib. 5. de Civit. Dei, c. 10. n. 1. Quod docet etiam lib. 22. & ultimo eiusdem Operis, c. 25. post med. & lib. de Natura, & Gratia contra Pelagium c. 49.

C A P U T VII.

A R G U M E N T U M.

Religioso a dolore nonnihil pausat; De cunctis sive carnis, sive furoris peccatis, mirum in modum solutis: deque iis, a quibus omnino exemtus est interim Deo gratias rependens. Fortiori inde gratitudinis penso eos teneri innuens, qui magno Dei munere infantiae candorem nullo gravi peccato laesere.

Ecce ille servus fugiens dominum suum, & consequutus umbram (*a*)! O putredo, o monstrum vitae, & mortis profunditas! Potuit ne libere, quod non licebat: non ob aliud, nisi quia non licebat (*b*)? Quid retribuam Domino (*c*), quod recolit haec memoria mea: & anima mea, non metuit inde? Diligam te, Domine, & gratias agam, & confitear nomini tuo: quoniam tanta dimisisti mihi mala, & nefaria opera mea. Gratiae tuae deputo, & misericordiae tuae, quod peccata mea tanquam glaciem solvisti. Gratiae tuae deputo, & quaecunque non fe-

(1) 2 Petr. 2. 19.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

feci mala. Quid enim non facere potui, qui etiam gratuitum facinus amavi? Et omnia mihi dimissa esse fateor (*d*): & quae mea sponte feci mala, & quae te duce non feci. Quis est hominum, qui suam cogitans infirmitatem, audet viribus suis tribuere castitatem atque innocentiam suam: ut minus amet te, quasi minus ei necessario fuerit misericordia tua, qua donas peccata conversis ad te? Qui enim vocatus a te, sequutus est vocem tuam: & vitavit ea, quae me de meipso recordantem, & fatentem legit, non me derideat ab eo medico aegrum sanari, a quo sibi praestitum est, ut non aegrotaret, vel potius ut minus aegrotaret; Et ideo te tantundem, immo vero amplius diligat: quia per quem me videt tantis peccatorum meorum languoribus exui, per eum se videt tantis peccatorum languoribus non implicari.

(*a*) *Ecce ille servus fugiens Dominum suum, & consequutus umbram.* = Ab his verbis praesens caput editi passim exordiuntur. Benedictini tamen cum MS. Med. infimae notae a sequentibus, *Quid retribuam Domino &c.* Ideo vero, ut coniicimus, quia hic S. D. ad novos conceptus progreditur. Quibus tamen adstipulari non placuit: tum codicum auctoritate spectata; tum, & maxime, quia pulcrius visum est in exordio capitis priori sermoni ultimam manum imponi, & inde ad nova transiri.

In hac lectione magna codicum discrepantia est, quam Benedictini non adverterunt. Ipsi cum Vet. MS. S. Mar. MS. Med. & Ricard. *Ecce est ille servus.* MS. Fes. unus Med. duo S. Mar. unus S. Cr. Car. *Ecce ille est servus.* MSS. duo Med. *Ecce enim ille &c.* Am. Er. *Ecce est iste servus.* Som. *Ecce si est ille servus.*

Verum praeferendam esse lectionem nostram, quam habent Lov. & Wangn. & sequuntur Itali, manifestum est. Quandoquidem ad Scripturas, quae peccatorem servum fatuum, a Domino avulsum, & umbras, seu vanitates sequentem nunc phrasi hac, nunc illa dicunt, Augustinus alludit. Id vero nonnisi lectione a nobis adoptata bene insinuari liquidum est. Sic enim passim dicimus: *Ecce verus ille Israëlita, in quo dolus non est* (1). *Ecce ille scriba doctus, qui profert de thesauro sua nova, & vetera* (2). *Ecce vidua illa pauper, quae in gazophylacium duo minuta, quod est quadrans misit* (3). *Ecce ille servus nequam &c.* (4)

Scripturarum autem phrases, quas Augustinus inspexit, sunt puta: *Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquae vivae: & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas &c.* Ierem. 2. 13. *Haec dicit Dominus .... elongaverunt a me, & ambulaverunt post vanitatem, & vani facti sunt.* Ibidem v. 5.

Quasi qui adprehenderit umbram, & persequitur ventum, sic & qui &c. Eccli. 32. 2. *Qui ambulatis, ut descendatis in Aegyptum habentes fiduciam in umbra Aegypti.* Isaiae 30. 2.

(*b*) *Potuit ne libere, quod non licebat, non ob aliud, nisi quia non licebat?* = Ita legunt omnes, ponentes *libere* pro verbo, quod est, *placere* in infinito. Nec Benedictini quidquam admonent. *Erasmus* verbum illud adverbium credidit, unde ultimam litteram in superiori parte accentu gravi, aut inflexo compressit, *liberè*. Ratus, ut videtur, libertatis motivum, quod furtum induxit, hic denuo resumi, ac si diceretur: *potuit ne fieri libere &c.* At praeter omnium codicum auctoritatem, quis non statim videat lectionis huius barbariem?

Huncce autem locum ita exornare nititur *Iaan. Pherepanus. Ovidius nequitiae magister affirmat, nec falsa, Amor. Lib. 11. El. 19.*

» Quod licet ingratum est, quod non
» licet acrius urit.
» Quod sequitur fugo, quod fugit
» usque sequor.

Et Lib. 3. El. 3.

» Nitimur in vetitum semper, cupi-
» musque negata,
» Sic interdictis imminet aeger aquis.

Nem-

(1) Ioan. 1. 47.
(2) Matth. 13. 52.
(3) Mar. 12. 42. & Luc. 21.
(4) Matth. 18. 32.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

Nempe nullam rationem legum habere, sed ita nos gerere, quasi iis soluti essemus, nescio quid amplum, at magnificum videtur humanae superbiae.

Ovidii dictum adeo tritum est: ut iam in ore etiam sutorum versetur. Quod ex suo addit *Pherepomus: Nempe nullam rotionem &c*, subfuratus est ex ultimis verbis cspitis praecedentis: nisi quod frigide, & inepte cantavit, quod acura, eleganti, grsvissimaque phrasi Augustinus ibi observaverst. A *Pherepono* homine superciliofo, & admodum raro aduotante graviora desideramus.

Ceterum praeter Ovidium omnibus notum, Cicero, & longe ante, Oratione pro Quintio, sub finem. *Sin & poterit Nevius id quod libet, & ei libebit quod nau licet: quid agendum est? qui Deus appellandus est &c.*

Ipsemet Augustinus lib. 53. de Civit. Dei, c. 5. initio. „ Apostolus cum vel„ let ostendere, quantum peccatum, „ gratia non subveniente ad nocendum „ valeret, etiam ipsam legem, qua „ prohibetur peccatum, non dubitavit „ dicere virtutem esse peccati; (1) *Acu„ leus*, inquit. *mortis est peccatum, vir„ tus autem peccati lex*. Verissime o„ muino: auget enim prohibitio deside„ rium operis illiciti, quando &c. Quia „ scilicet sicut lex non est malum, quan„ do auget peccantium concupiscentiam „ &c.] Nedum tamen in opere de Civ. D. quod incepit circa au. D. 413. absolvit autem circa an. 426. aut 427. sed & lib. Q. Q. 83. quem scripsit non adhuc praesbyter, scilicet sub finem an. 388. vel ineunte an. 389. consequenter longe ante hss Confessiones, quibus damus snnum 400. phrenesim illam humanam detexit, & palam fecit: inquit enim, q. 66. n. 5. ante med. *Quod autem ait* (2), Fefellit me peccatum, occasione sccepta per mandatum: *sive quia suasio delectationis ad peccatum vehementior est, cum adest probibitio &c.* Quod observst, & lib. Expositionis qusrumdam propositionum ex epist. ad Rom. idest propos. 15. 30. & 37.

Rem longe grstiorem fecisset Lectoribus, & nobis *Pherepomus*: si huius tam mali genii radices, secretasque caussas detexisset. At detexerat iam longe ante *Pherepomi* dies Benedictus Pererius Societatis Iesu Theologus gravis in csp. 5. Epist. ad Rom. disp. 18. ad v. 20. *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum &c.* ubi post varia n. 78. „ Huius autem „ rei triplex ratio afferri potest. Primo „ sic est natura ipsa comparatum, ut „ non magni faciant, neque multum cu„ rent homines id, quod est in potestate „ ipsorum, & quo ipsi arbitratu suo „ qusndocumque libet frui, & potiri „ possunt; quae autem sunt extra pote„ statem hominis, ea tanquam eximia, & „ rara pluris aestimantur & expetuntur „ avidius. Ea porro, quae vetantur, & in„ dicuntur homini, quasi extra potestatem „ eius ponuntur, & idcirco ad eorum „ cupiditatem magis incenditur. Altera „ ratio ducitur ex interiori hominis affe„ ctu, quo magis inters hominem animo „ coercetur, & cohibetur ne foras erum„ pat, eo magis interius accenditur, & „ invalescit: quod cernere licet in affe„ ctu doloris, & irae, quae cum inte„ rius animo clausae, & compressae te„ nentur, magis, ac magis augentur, atque „ roborantur. Si sutem eis sliquis exitus „ foras detur, maiorem in modum eo„ rum vis defervescit, & minuitur. „ Probibitio autem legis cogit metu poe„ nae bominem cuipiditstes suas interius „ compressas continere; quo fit, ut ve„ hementius inflammentur. Tertia ra„ tio est huiusmodi: quod non est no„ bis vetitum, id ducimus tanquam fa„ cile nobis paratu, & possibile qusndo„ cumque babere nobis placuerit: quo „ fit, ut etiam cum eius comparandi „ opportunitas, & commoditas nobis da„ tur, eam praeterfluere finamus. At „ vero quse nobis vetita sunt, habentur „ tanquam quibus non cum libuerit no„ bis, uti possimus: quamobrem cum „ eorum nobis prsebetur oppotunitss, „ discusso poenae metu, ad ca promptio„ res sumus.

(c) *Quid retribuam Domino &c.* Adludit hic S. D. ad illud Psal. 515. *Quid retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mibi?* Inferius autem inquiens, *Quod peccata mea tanquam glaciem solvisti:* ad illud Eccles. 3. 57. *Et sicut in sereno glacies, solventur peccata tua.*

Validum est autem contra se argumentum, quod statim adnectit: *Quid enim non &c. qui etiam gratuitum &c.* Ac si in humanis diceres. Quid boni a te amice adtendere potero in summo rerum discrimine, cumque tuo etiam periculo persseviet in me persequutionum procella, qui nulla necessitate sdactus, & vix nauce illectus, a me sta-

(1) 1. Cor. 15. 56.

(2) Rom. 7. saepe a v. 7.

statim longe semotus, sacra amicitiae iura calcasti?

(*d*) *Et omnia mihi dimissa esse fateor.* = Noli tam magnum animi quietem mirari: de peccatis enim loquitur ante Baptisma patratis; hoc autem sacramentum, ut Theologis, & Christianis omnibus notum est, felicius longe, atque certius agit, quam poenitentia, vel virtus illa sit, vel sacramentum. Delet quippe omnem prorsus culpae, & poenae reatum; & minima quaedam postulat tum ex recipientis parte, tum etiam ministri.

Pulcre autem inquit inferius: *Ut non aegrotaret: vel potius, ut minus aegrotaret.* = Virgine quippe excepta, nemo est mortalium, qui nunquam, & nullo modo toto vitae cursu labatur. Adeoque sanus dicitur, non qui nullo, sed qui levi tantummodo morbo tenetur.

Quod & in rebus aliis a religione verum est; prudentem enim vocamus illum, in quo exactissimum, & constantissimum utique, at non commune, & frequenter consilium desideratur. Quo intueri videtur illud Ecclesiastes 1. 15. *Stultorum* (& hic Virginem excipe) *infinitus est numerus.* Et ne vel Salomonem ab hac nota censeres immunem, praedicavit ipsemet Prov. 30. 2. *Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum.*

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

CAPUT VIII.

ARGUMENTUM.

Tragicum argumentum, quietis impatiens, & piae in se excitatae querelae evidissimus, iterum advocat, & novo examine discutit: latentem alium peccandi stimulum retegens: se videlicet ab ipso pomorum bono alienum, nequissimorum adolescentium societate pellectum.

Quem fructum habui miser aliquando in iis, quae nunc recolens erubesco; maxime illo furto, in quo ipsum furtum amavi; Nihil aliud: cum & ipsum esset nihil (*a*), & eo ipso ego miserior? Et tamen solus id non fecissem, sic recordor animum tunc meum, solus omnino id non fecissem. Ergo ibi amavi etiam consortium eorum, cum quibus id feci (*b*). Non ergo nihil aliud quam furtum amavi: immo vero nihil aliud, quia & illud nihil est. Quid est revera? Quis est, qui doceat me, nisi qui illuminat cor meum; & discernit umbras eius, quid est, quod mihi venit in mentem quaerere, & discutere, & considerare? Quia si tunc amarem poma illa, quae furatus sum, & eis frui cuperem: possem etiam solus, si satis esset, committere illam iniquitatem, qua pervenirem ad voluptatem meam: nec confricatione conscìorum animorum, accenderem pruritum cupiditatis meae (*c*). Sed quoniam in illis pomis voluptas mihi non erat, ea erat in ipso facinore, quam faciebat consortium simul peccantium.

(*a*) *Cum & ipsum esset nihil*: = Et furtum hic, & malorum consortium inferius *nihil* appellat. Tum quia utraque illa vera bonitate vacua erant. Tum quia peccatum quodlibet iuxta Patrum, maxime Augustini principia nihil est. Tract. 1. in Ioan. n. 13. initio. „ Sane Fratres, quod sequitur, (1) *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*, videte ne sic cogitetis, „ quia nihil aliquid est. Solent enim „ multi male intelligentes, *sine ipso factum est nihil*, putare aliquid esse nihil. Peccatum quidem non per ipsum „ fa-

(1) Ioan. 1. 3.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

„ factum est : & manifestum est, quia „ peccatum nihil est, & nihil fiunt homines cum peccant. Et idolum non „ per Verbum factum est ; habet quidem formam quamdam humanam, sed „ ipse homo per Verbum factus est; nam „ forma hominis in idolo non per Ver„ bum facta est ; & scriptum est, (1) „ *Scimus quia nihil est idolum*. Ergo ista „ non sunt facta per Verbum &c.

Equidem novimus nostros Salmanticenses ; & alios quosdam Scholasticos, ut minus probabilem opinionem *peccatum commissionis quid positivi habere*, tuentur, haec & similia vel Augustini, vel aliorum amplificationis suspicione excipere, aliisque portentosis interpretationibus temperare. Contra quos tamen nulla Augustini gloria (cuius auctoritatem non excutiunt, sed obsequio extorquent) & magno Lectoris fastidio hic disputationem texeremus.

(*b*) *Ergo amavi ibi etiam consortium eorum, cum quibus id feci*. = Secessimus a Benedictinis, qui inquiunt. „ Codices plerique, *consorcium eorum*. Maluimus uti pauciores habent, *consortium reorum*. Hoc enim verbo S. Augustinus peccati illius sui gravitatem amplificat, sicuti deinceps facit ; se & „ *consociorum animorum confricatione* accensum, & *consortia simul peccantium* „ delectatum fuisse accusans.] Immo si diligentius Augustini sermo, eiusque scopus inspiciatur, potius, dicendum est, non furti amplificationem potissimum, sed motiva : seu boni defectivi speciem hic quaeri. In calce 6. cap. mancam quamdam libertatem, & omnipotentiae tenebrosam similitudinem Augustinus detexerat. Cap. praeced. ab his curis pausavit, in Dei laudes effusus. Nunc argumentum resumens: quaerit, an & aliqua alia boni defectiva species ipsum ad furtum traxerit ? retegitque hanc, nempe : quasi icto foedere, cum aliis simul agendi. Unde mox pro consequutione subsumit : *Non ergo nihil aliud, quam furtum amavi* ; Ac si diceret : Non ergo ruit inconcussum omnium Doctorum principium, hominem scilicet nunquam, malum intendere, ut tale, sed semper bonum, vel eius defectivam speciem.

Maxime quoniam dederat iam quaedam, & alia daturus erat in mali eius foederis detestationem ; & actionis turpe obiectum fecerat, & facturus erat reos foedere iunctos ; ratio igitur non erat, cur minori etiam elegantia, & suavitate diceret, *amavi consortium reorum &c.*

Nobiscum autem sunt Vet. Am. Er. Som. Wangn. 2. MSS. Med. 2. S. Cr. 3. S. Mar. Car. Fes. Ricar. suffragantur vero Benedictinis 2. MSS. Med. 1. S. Cr.

(*c*) *Nec confricatione consciorum animorum accenderem pruritum cupiditatis meae*. = Prosequitur argumentum : volens omnino palam facere, & multorum in eamdem actionem conspirantium societate, velut defectiva boni specie se tractum ad furtum. Hoc vero eleganti metaphora exprimit ; Quemadmodum enim edaci porrigine oppressi, confricatione delectantur ; ita ipse multorum unione &c. Vel aptius: Sicut pudenda etsi frigida, ac temperata confricatione incalescunt, & copulam ambiunt ; sic ipse pira alias non curans, stimulis sociorum incensus, furtum patravit.

Et en malae amicitiae fructus! *Adulteri nescitis, quia amicitia huius mundi inimica est Dei ? Quicumque ergo voluerit amicus esse saeculi huius, inimicus Dei constituetur*. Iacobi 4. 4. Et en quo malis sociis trahimur ! *Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. Et cum electo electus eris, & cum perverso perverteris*. Psal. 17. v. 26. & 27.

CA-

(1) 1. Cor. 8. 4.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

Plurium, in eumdem sensum euntium societate ad furtum se deductum confirmat, contemnit, detestatur. Perstringit inde malae amicitiae genium, quod iocorum, & nugarum voluptatibus inhians, proximi damna ceu media adsumat, consectatque impudentiae consultum iri pudori.

Uid erat ille adfectus animi? certe enim plane turpis erat nimis: & vae mihi erat, qui habebam illum. Sed tamen quid erat (a)? Delicta quis intelligit? Risus erat, quasi titillato corde, quod fallebamus eos, qui haec a nobis fieri non putabant, & vehementer nolebant: Cur ergo eo me delectabat, quo id non faciebam solus? An quia etiam nemo facile solus ridet (b)? Nemo quidem facile; Sed tamen etiam solos, & singulos homines, cum alius nemo praesens est, vincit risus aliquando: si aliquid nimis ridiculum, vel sensibus occurrerit vel animo. At ego illud solus non facerem, non facerem omnino solus. Ecce est coram te, Deus meus, viva recordatio animae meae. Solus non facerem furtum illud, in quo me non libebat id, quod furabar, sed quia furabar: quod me solum facere prorsus non liberet, nec facerem. O nimis inimica amicitia, seductio mentis investigabilis! ex ludo & ioco nocendi aviditas, & alieni damni adpetitus (c), nulla lucri mei, nulla ulciscendi libidine; sed cum dicitur: eamus, faciamus; & pudet non esse impudentem.

(a) *Sed tamen quid erat?* = Quaerit quid esset adfectus animi, qui malam societatem amans, furto cooperatus est. At videns quaestionis difficultatem, mox addit: *Delicta quis intelligit?* innuens larvatum esse vitium, nec facile eius frontem detegi posse. Manifestum est enim Psal. 18. 13. verba fecisse sua, quae ipsemet sic interpretatur Enarr. 1. n. 13. „ In delictis autem qualis suavitas po„ test esse, ubi non est intellectus? Quo„ niam delicta quis intelligit, quae ipsum „ oculum claudunt, cui suavis est veri„ tas, cui desiderabilia, & dulcia sunt „ iudicia Dei, & sicut tenebrae oculos, „ ita delicta mentem claudunt, nec lu„ cem sinunt videre, nec se. „

Praesenti capiti hocce argumentum praefixit Henricus Wangnereck, qui omnium quoad rem hanc diligentissimus fuit: *Se prava societatis titillatione impulsum fecisse furtum, quod non fecisset solus*. Idem propemodum quoad significatum quod adfixerat capiti praeced. erat enim: *In furto amasse se quoque eam voluptatem, quam faciebat consortium simul peccantium*. In quo praeced. capite ipse Augustinus dixerat quod pro argumento capitis huius Henricus adsumit: Erant enim S. Doctoris verba: *Et tamen solus id non fecissem &c. solus omni modo id non fecissem. Ergo ibi amavi etiam consortium eorum &c.*

(b) *An quia nemo facile solus ridet?* = Locum huncce sic exponit Henricus Wangnereck. „ Risus enim ex ad„ miratione nascitur, ut docent Philoso„ phi; (1) *admiratio autem est deside„ rium sciendi aliquod novum, aut insolitum, cuius causam, vel conditionem, „ vel circumstantiam ignoramus*; ut sentit „ S. Thomas (2). Nova vero, & inso„ lita frequentius coram aliis, & ab aliis „ fiunt, aut narrantur, aut cogitantur, „ quam cum soli sumus. Unde saepius, „ ac facilius coram aliis, praesertim fa„ miliaribus, ridemus, quam soli.

Ex tot conceptibus ad unum indu-

 cen-

(1) Fracass. de Sym. c. 20. Vales. l. 5. contr. c. 9.

(2) 1. 2. q. 32. a 8.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Veler. VII.

cendum iunctis, praeter eos, qui sunt D. Thomae, nec unus est, quem plene probemus.

Aut nulla, aut non omnis admiratio risum excitat; est enim admiratio, quae terrorem gignit, & nonnunquam ioci nos ad risum provocant, quos non admiramur, agnuscimus enim caussas, circumstantias &c.

Nova vero, & insolita aeque ac coram aliis soli cogitamus, si non videmus. Et longe frequentius, ac cum in hominum societate sumus, nova, & insolita in studiis maxime historiarum deprehendimus.

Adde: nova, & insolita potius ab exteris, quam a familiaribus, cum quibus ut in plurimum sumus ad nos deportari; si igitur ipso Wangnereck teste, potius cum familiaribus ridemus &c.

I. Ut ergo circa rem illam opinionem nostram prodamus: sciendum est, ex doctis in re Philosophica, & Medica, quos in his iudices summus agnoscimus, sic risum definiri posse: (1) *Concitatior quidam animi ex re iucunda motus, ad conceptum intus gaudium explicandum, quo thoracis, & oris musculi impetu quodam moventur.* Ex quibus argumentemur; Cum, ut omnia Philosophia & ethnica, & Christiana, & experientia ipsa testatur, homo sit animal societati inhians, aegre solus, libenter cum aliis iocundatur. Conceptum enim intus gaudium ex re iocunda, seu iocosa est risus velut principium; eiusdem autem gaudii explicatio risus exercitium est; Cui vero hanc explicationem facies, si ab omnibus seiunctus, in cubiculo, aut silva delitescas?

Ex quibus sequitur risum solitarium frequentissimum hominis esse laesi cerebri; rarissimum autem, conceptum ex re nimis iocosa, & ridicula, quam obiecit aut praeteritorum meditatio, aut lectio historiae: huiusmodi inquam solitarium risum nec gravissimos quidem homines dedecere. Quod ipse Augustinus in verbis sequentibus manifeste insinuat.

Ceterum quod de admiratione docet S. Thomas iam S. Augustinus observaverat. Lib. 13. huius operis, c. 21. n. 2. *Ubi intenta sit ignorantia mater admirationis.* Lib. 1. de Ordine, cap. 3. n. 8. (2). *Unde enim solet, inquam, oboriri admiratio, aut quae huius vitii mater est, nisi res insolita praeter manifestum caussarum ordinem?* Vide etiam, si placet, l. 1. de Gen. contra Manich. c. 8. n. 14. & lib. 3. de Trinit. c. 2. n. 7. In Psal. autem 105. ad v. 22. n. 20. in admiratione & formidinem quamdam agnoscit, Quam doctrinam ad Scholae formam proponit S. Thomas 1. 2. q. 41. a 4. in corp. Doctrina autem a Wangnereck laudata, non proponitur a S. Th. ar. 5. ut ipse innuit, sed 8. in corp. Vide infra l. 7. c. 17. A.

(t) *Ex ludo, & ioco nocendi aviditas, & alieni damni adpetitus.* = Ludus factis; iocus verbis gaudium, & voluptatem aucupantur.

Quomodo ergo ex iis nocendi aviditas, & alieni damni adpetitus? Sed nonnunquam mali adulescentes nocumentum, ac damnum alienum veluti ludi, & ioci materiam sibi praefigunt. Item ex nocumentis, ac damnis quae in adulescentia ludo vel ioco inferuntur, subinde ad illationem veri damni &c. Prior tamen expositio, utpote materiae praesenti, de furto instar ioci patrato, optime congruens praeferenda est.

Quod sequitur, *pudet non esse impudentem*, ex dictis liquidum est. Impudentia enim tunc velut societatis concordia, generositas, & lepidum condimentum adprehenditur.

CA-

(1) Vide Erycium Puteanum in dissert. Saturnali Cicero. l. 2. de Orat. & favet ipse Fracastorius l. de Sympat. c. 20.

(2) L. 1. Retract. c. 3. n. 2. Displicet mihi &c. & quod *admirationem vitium* nuncupavi.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

C A P U T X.

A R G U M E N T U M.

Olim patrati furti malitia ad summitatem amplificatione deducta; ab ea velut a nimis horrida, ac turpi mentis intuitus S. Doctor avertit; & magna anxietate ad Deum conversus, eius amicitiae, gratiae, & blanditiis sinum offert. Iterum inde impudentem annum sextumdecimum indefinitis, compendiosis conceptibus detestatus, caput, & librum absolvit.

Quis aperit (*a*), tortuosissimam istam & implicatissimam nodositatem? Foeda est, nolo in eam intendere, nolo eam videre. Te volo iustitia & innocentia, pulcra & decora honestis luminibus, & insatiabili satietate. Quies est apud te valde, & vita imperturbabilis. Qui intrat in te, intrat in gaudium Domini sui, & non timebit, & habebit se optime in optimo. Defluxi abs te ego, & erravi Deus meus (*b*), nimis devius a stabilitate tua in adolescentia; & factus sum mihi regio egestatis (*c*).

(*a*) *Quis exaperit &c.* Ita Benedictini (nihil adomonentes) quibus soffragantur Vet. Am. Soni. & 8. e nostris MSS. At Er. Lov. Wangn. & MS. recens S. Cr. in margine, *aperit*. MS. S Mar. *exasperit*. MS. Med. *aspexerit*. Quam discrepantiam ex eo natam crediderim, quod verbum, *exaperit*, minus usitatum videretur.

Tortuosissimam autem nodositatem vocat Augustinus phrenesim illam, qua peccator nulla lucri spe, nulla ulciscendi libidine proximo molitor insidias: pasciturque, gestit, exultat alieno damno, planctu, ac dolore.

(*b*) *Defluxi abs te ego, & erravi Deus meus.* = In priori huius propositionis parte ad has, vel similes Scripturarum phrases alludit: *Filii alieni defluxerunt, & contrahentur in angustiis suis.* 2. Reg. 22. 46. *Impii autem... defluxerunt.* Sap. 1. 16. In posteriori autem parte ad illud puta Psal. 118. 176. *Erravi sicut ovis, quae periit.*

Defluxit autem a Deo, quem offendit, cuius specialem societatem, vel unionem amisit: nimis devius ab illius stabilitate, hoc est aeterna nunquam mutanda lege, quam furto, & obscenis amoribus violavit.

(*c*) *Et factus sum mihi regio egestatis.* = Manifestum est, historiam, vel similitudinem respicere Lucae 15. propositam. Fatuus ille adolescens a teneri patris sinu avulsus, & ad longinqua profectus, in regionem impegit caritate oppressam: *Facta est fames valida in regione illa: & ipse coepit egere*, Luc. 15. 14. Augustinus malo genio indulgens, factus est sibi regio egestatis: hoc est divinis muneribus se denudavit.

Et haec Augustinus ad furtum illud exaggerandum. Nunc patiatur humillimus Pater, ut aliter nos, & quidem longe brevius disputemus. Res plurimorum propria hominem non secernit a ceteris; atqui vix est puer, vel adolescens liberioris indolis, qui furtum, aut simile quidpiam cum adiacentibus circumstantiis, nedum semel, sed etiam terque quaterque non patret; Non habet igitur Augustinus quod tantopere exaggeret: quove inter adolescentes non adeo sobrios, ac morigeros speciali insolentiae, & malitiae nota emineat.

Quanquam vero ea fuerit in his Confessionibus Augustini modestia: quamquam tam divino animi sensu bona sua contexerit: mala omni amplificationis genere auxerit; adhuc stomachum dolet *Erasmus*, & acutissimis Zoili oculis adfectum in eo videt hominis, non se amplificatione accusantis, sed sibi, & quidem non paululum, sed ad excessum placentis: (1) *Dicat alicubi quiddam esse subinane: & affectum hominis sibi plus aequo placentis.* Ex

(1) In Censura ante finem.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valen. VII.

Ex his, quae visa sunt, & quae videbuntur manifestum est, atque erit: an Augustinus sibi plus aequo placuerit. Nec est cur quidquam addamus.

At has Confessiones scripsit Augustinus circa quintum sui Episcopatus annum: cum iam in sanctitatis culmine esset. In iis, quae adhuc catechumenus exaravit, adhuc in schola Christi tiro, vero ipsum genio indulsisse, & humanam auram nonnihil captasse ipsummet ingenue fateri compertum habet *Erasmus* in eadem Censura post supra recitata verba, paulo ante finem, ubi. „ Quanquam in iis libris, quos scripsit catechumenus, deprehendas nonnihil humanae gloriae, quem affectum minime malum generosissimis quibusque ingeniis potissimum videmus insitum esse. Non enim excusare conabor, quod ipse putavit accusandum, dicens eos libros, quos scripsit rudis adhuc, ac velut infans in philosophia Christiana, ita servisse Christo, ut adhuc resiperent scholam superbiae, magisque spirarent Platonis dogmata, quam divinarum scripturarum mysteria: Habet Africa suum quoddam ingenium, & habebat omnium quiddam suae gentis Augustinus, ni Christus illum in alium virum transformasset.] Quae cantaverat iam anno 1518. Epist. iuxta ordinem editionis Lugdun. Batavorum an. 1703. 376. ad Ioan. Eckium, circa med. *Praesertim tum in libris, quos Catechumenus scripsit, iuveniliter etiam iactat si quid degustaverat Philosophiae, quas ipse fatetur adhuc superbiae scholam sapere.*

Ubi nam haec ista Augustinus fateatur videamus. In Prologo ad Retractationes sub finem haec ait. „ Nec illa sane praetereo, quae Catechumenus iam, licet relicta spe, quam terrenam gerebam, sed adhuc saecularium litterarum inflatus consuetudine scripsi: quia & ipsa exierunt in notitiam describentium, atque legentium, & leguntur utiliter &c.] Haec ex integro. Infra vero eadem scripta corrigens, hoc tantum ad propositum, & quidem non semel dixit: quaedam nempe se protulisse Scripturis divinis, quae nondum bene callebat, parum consona.

Qua Dialectica, nisi Zoili, qui & ex libris Homeri barbara, ac dura excerpsit, ex illis Augustini verbis eiusdem Catechumeni superbia colligatur non videmus.

Non quidem Scripturarum phrasi exacte adhaesit, sed quas ignoravit, non quas contempsit: *Nec tamen isto nomine uti ateremur, si iam satis essemus litteris Ecclesiastisis eruditi.* Sub finem c. 3. circa l. 2. de Ordine. *Profecto non dixissem si iam tunc essem litteris sacris ita eruditus, ut &c.* Cap. 5. circa lib. de Immortalit. animae n. 2. Et iam baptizatus cap. 7. circa lib. de Mor. Eccles. Cathol. n. 2. *Mendositas nostri auditis me fefellit, minus memorem Scripturarum, in quibus nondum assuetus eram.*

Inflatio autem non erat intentionis, cui aut modestiae, aut inanis gloriae vitium inest: sed rei factae, quae saecularium litteratum consuetudine inflata vel erat, vel videbatur.

At quid illud est? Cur ea, quae Augustinus Catechumenus scripsit, aut erant, aut videri poterant saecularium litterarum consuetudine inflata?

℞. Levissimis nonnullis rationibus, quae vix Augustino eorum librorum parenti, prorsus a terrenis rapto, & cuncta sua examine nedum severo, sed etiam sophistico ad iudicium deducenti nonnihil displicere potuerunt.

Quarum prima est, quod iidem libri saecularis eloquentiae phrasibus quibusdam exornati essent. Lib. 1. Retract. cap. 1. de 3. lib. contra Academ. n. 2. *Sed in eisdem tribus libris meis non mihi placet, toties me appellasse fortunam: quamvis non aliquam deam voluerim hoc nomine intelligi, sed fortuitum rerum eventum.* Cap. 2. circa lib. de Vita Beata, circa med. *Displicet &c. & quod fortunam etiam illic saepe nominavi.* Cap. 3. de libris duobus de Ordine, n. 2. *Et in his libris displicet mihi saepe interpositum fortunae vocabulum &c. Et quod Musas quasi aliquas deas, quamvis iocando commemoravi.* Cap. 1. n. 2. in fine. „ Hoc licet non serio, sed ioco dictum sit nollem tamen eo verbo uti: *Omen* quippe me legisse non recolo sive in in sacris litteris nostris, sive in sermone cuiusquam ecclesiastici disputatoris: quamvis abominatio inde sit dicta, quae in divinis libris assidue reperitur.] Ad huius tamen scrupuli dilucidationem haec admonent in imo margine Benedictini. „ Omen tamen legimus 3. Reg. 20. 33. At S. Augustinus vel non legerat in versione, qua utebatur, vel quia sermo de paganis viris, profani vocabuli usum inde approbandum esse non existimavit.] Posteriorem Patrum coniecturam amplectimur; Dicit enim sacer textus, servos Benadad regis Syriae responsum Achab regis Israel habuisse pro *Omine*, quod aut nihil, aut parum ad rem Augustini.

Al.

Altera ratio est quod multum liberalibus disciplinis dederit; & nonnullos Catholicos, & etiam Ethnicos eximiis laudibus exornaverit. Cap. 3. circa duos libros de Ordine, n. 2. *Displicet &c. & quod multum tribui liberalibus disciplinis, quas multi sancti multum nesciunt; quidam etiam, qui sciunt eas, sancti non sunt.* Cap. 2. circa l. de Vita B. Displicet autem illic quod Manlio Theodoro, ad quem librum ipsum scripsi, quamvis docto, & Christiano viro plus tribui, quam deberem. Cap. 1. de tribus libris contra Academ. n. 4. „ Laus quoque ipsa, qua Platonem, vel Platonicos, „ seu Academicos philosophos tantum extuli „ quantum impios homines non oportuit, „ non immerito mihi displicuit: praesertim quorum contra errores magnos defendenda est Christiana doctrina.] Cap. 3. in fine. „ Nec illud mihi placet, „ quod Pythagorae philosopho tantum „ laudis dedi, ut qui hanc audit, vel „ legit, possit putare me credidisse nullos errores in Pythagorica esse doctrina, cum sint plures, iidemque capitales.

Haec sunt quae Augustini Catechumeni scripta ipsimet saecularium litterarum consuetudine velut inflata obiecere. Quae quidem si Augustinum vel pro ea aetate superbum ostendunt, sim ego qui Dialecticae, vel etiam illius, quam natura nobis indidit nomen nunquam audierim; simque *Erasmo*, ac *Pherepono* stultior.

Ut autem impios tenebriones hos Christianae scholae stilum doceamus, facta hypothesi, unum addimus. Etsi Augustinus se in humanae captatae gloriae suspicionem deduxisset: non inde tamen certa consequutione inferri poterat, vere eo crimine infectum; si enim quaecumque Sancti contra se iaculati sunt, prout iacent, vel adparent excipimus, vix erit sanctissimus ullus, quem non perditis quibuscumque hominibus comparamus.

Quo autem respicit livida petulantissima illa calumnia: *Habet frica suum quoddam ingenium, & habebat omnino quiddam suae gentis Augustinus?* Africanam gentem fervida natura (a qua eximium ingenium, & nobilis indoles ut in plurimum oritur) praeditam in historiis vidimus, & naturali philosophia suademur. At humanae gloriae non pruritum, sed phrenesim in *Erasmo*, ac *Pherepono* Eruditi quique deprehendunt, quorum neuter Africam vidit. Ut ut autem sit de Afris indefinite acceptis; Augustino

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

velut nedum modesto, sed Doctorum modestissimo plaudit orbis: maxime dum eius Confessiones, & Retractationes intuetur; quarum apud graves, & religiosos viros adhuc problema est, quaenam pulcrius, & amplius modestiam exserat.

Desiderabamus etiam ut *Erasmus* proderet argumentum, quo fulciri posse credebat impia illa verba ad Ioan. Eckium, *Praesertim cum in libris, quos Catechumenus scripsit, iuveniliter etiam iactet &c.* Videamus quae sit iactantia ex summis Ecclesiae Theologis. S. Thomas 2. 2. q. 112. ar. 1. „ Sed contra est, „ quod Philos. dicit in L. 2. c. 7. & „ L. 4. c. 7. Ethic. iactantiam opponi veritati. Resp. dicendum, quod „ iactantia proprie importare videtur quod „ homo verbis se extollat. Illa enim, „ quae vult homo longe iactare, in altum elevat. Tunc autem proprie aliquis se extollit quando de se supra se „ aliquid dicit &c.] vide integrum textum non ita brevem. Concludit autem: *Et ideo iactantia proprie dicta opponitur veritati per modum excessus.* Cui brevissimis phrasibus ipse Augustinus praeluserat. Lib. enim de Civit. Dei 12. c. 8. sub finem *Nec iactantia vitium est laudis humanae, sed animae perverse amantis laudari ab hominibus, spreto testimonio conscientiae.* Et lib. 14. c. 13. sub finem: *Est libido gloriandi, quae iactantia nuncupatur.* Vide, si placet & l. 5. c. 17. n. 2. Nunc meditare ingenue Lector, an Augustinus in his Confessionibus, vel in libris, quos Catechumenus scripsit, de se supra se aliquid praedicaverit? Num perverse amaverit laudari ab hominibus, spreto testimonio conscientiae? Quin immo lib. 1. de Ordine, quem circa an. 386. utique adhuc Catechumenus scripsit, cap. 10. n. 30. a iactantiae vitio, a quo maxime se abhorrere fatetur, insigni zelo, & diligentia socios suos conatur avertere: vide integrum sermonem, quem utpote paulo longiorem, & stabiliendae rei nimis manifestae non necessarium haud adscribendum duximus.

Stolidius autem adlatraret *Erasmus*, si de Augustino Catechumeno dicens, eius pueritiam potius, vel adolescentiam, aut etiam iuventutem intueretur; eum a saeculo prorsus ille captus, literariis in concertationibus in victorias gestiebat, & palmas. Ex illis enim gloriae stimulis tantillis, non Dialectica, sed naturali ratione praeditus inferre debet Augustinum non Africanae genti (quaecumque illa sit, aut fuerit) similem fuisse: sed ab Adae, & Evae ductum sanguine,

Quo-

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

Quoniam vero ad haec nos tulit digressio ; Videamus quid *Erasmus* habeat ad Soliloquiorum libros , quos item Augustinus Catechumenus scripsit ; alios enim velut generali illa in Retract. & Confess. censura comprehensos silentio praetermisit ; nisi quod ad libros de Ordine dixit : *Hoc opus accuratiore stylo elaboravit.*

Soliloquiorum ergo libros audacissima censura hac lacessivit . „ Opus mire resipiens optimi viri infantiam in „ Christo . Nam rationem ita loquenteut „ facit cum Augustino , quasi ratio non „ sit potior Augustini pars . Tolera„ bilius Seneca fingit rationis , & sensus „ Dialogum . Ad haec , quasi vero „ duo loquantur homines , in disputatio„ nes , & libros dissecatur sermo , ne de„ fatigentur : nonnunquam & in sophisti„ ca , leviculaque argutatione implora„ tur auxilium divinum . Lectorem re„ quirit patientem , & candidum .

Quot verba , tot caespitationes , & somnia !

Quaerimus primo ab isto semi-Christiano ; cur opus iudicio suo omni ex parte contemnendum , & etiam plenis buccis exsibilandum , eo compendio aut commendet , aut pingat : *Opus mire resipiens optimi viri infantiam in Christo ?* Anne iure quodam statutum est , optimos viros in Christo infantes phaleras vendere ? Aut , & redit in idem ; optimorum virorum , in Christo infantium is caracter est , phaleras , & quidem stulta digestas methodo dare , quae a sanioribus derideantur ?

Quaerimus inde , an opus hocce legerit , nec ne ? Si non legit , cur tanto supercilio iudicat ? Si legit , cur tacet quod os suum quanquam ferreum obstruere poterat , & omnem aut censuram , aut quaestionem praecludere ? Quandoquidem lib. 2. cap. 7. n. 14. haec habet S. Doctor vir sagacitatis , & quasi futurorum praescius . „ Quae quoniam cum „ solis nobis loquimur , Soliloquia voca„ ri , & inscribi volo , novo quidem , „ & fortasse duro nomine , sed ad rem „ demonstrandam satis idoneo . Cum e„ nim neque melius quaeri veritas possit , „ quam interrogando , & respondendo , „ & vix quisquam inveniatur , quem non „ pudeat convinci disputantem , eoque „ pene semper eveniat , ut rem bene in„ ductam ad discutiendum inconditus „ pervicaciae clamor explodat , etiam „ cum laceratione animorum &c.] Hinc gravissimi Benedectini Patres , qui & attente , & animo ingenuo Augustinum legere , lib. 2. Vitae S. D. cap. 9. n. 6. *In his autem secum ipse loquitur . Hinc Soliloquia inscribi voluit , novo quidem , & duriusculo nomine , sed ad rem designandam apposita &c.*

Et haec sat , superque esse possent ad Augustini caussam bonam vindicandam : & ad *Erasmi* petulantiam retundendam . Verum non adhuc quiescimus : suspicamur enim nedum *Erasmum* , sed & plures viros ingenuos , atque in re Augustiniana eruditos , eorum librorum inscriptionem omnino non comprehendisse . Adtentum exoptamus Lectorem . Quis ignorat , nedum in toto homine , quatenus ratione , ac sensu constat : sed in ipsa quoque ratione , a Theologis non solum , sed etiam a Paganis in Ethice geminas agnosci partes , *superiorem* , & *inferiorem* ? Haec humana vel bona , vel mala : illa Divina seu aeterna intuetur . Quod in moralibus , vel theologicis : hoc in naturalibus , vel philosophicis ; Aut ratio levia , & obvia : vel etiam graviora , sed velut in superficie , & cortice discutit : & dici potest ratio inferior ; Aut altiora , & quidem satis acute , & admodum serio meditatur : & non perperam superiorem rationem appellabimus . Iam vero extricatum habes aenigma ; Iuxta conditiones expensas , in Soliloquiorum dialogo , *Augustinus* est pars inferior , *ratio* superior . Unde cernere est in Soliloquiis Augustinum quasi tenellum discipulum : Rationem vero gravem magistrum , & consummatum doctorem . Adtende vel lib. 1. c. 8. n. 15. & c. 14. n. 26. & lib. 2. c. & n. 1.

Est igitur dialogus non prorsus inter Augustinum , & Augustinum , sed inter duas eius rationis partes , quarum una media , altera superiora meditatur . Cumque duo colloquutores hi ad disputandum aptissimi quoad munia vere secernantur ; immo revera , & ut loquuntur , de facto in homine non raro disputent ; colloquantur , dissentiant ; fit iure , meritoque pulcram nobis videri , nedum tolerabilem eius Dialogi formam ; quandoquidem *Erasmo* tolerabilis , & aliis pulcher visus est Senecae Dialogus , in quo ratio , & sensus colloquuntur , qui licet a ratione bene divisi , immo quia nimis divisi , disputationis incapaces sunt : nec aliquando colloquuti sunt cum ratione ; nec colloquentur .

At reliquum Censurae inspiciamus : *Ad haec* , inquit , *quasi vero duo loquantur homines , in disputationes , & libros dissecatur sermo , ne defatigentur .*

R. Haec pro Dialogis methodus . At inquis , non sunt vere duo . Bene

quiv

quidem: sed duorum colloquium fingitur. Inducta vel merito, vel immerito Dialogi forma, debuit Augustinus Dialogi methodum observare. Alter tu insultavisses; Cur coepto non insistit? Cur quasi duo loquuntur, & non quasi duo separantur? Insuper; Quid effutis, quid somnias? Anne ubi non duo loquuntur, sermo dividi non potest in disputationes, & libros? Immo qua decentia poterat varii generis sermonem, & quidem fusissimum uno libro, unaque disputatione complecti? Tandem, pausam interiicere necessarium est duobus, ne defatigentur: non tamen uni, qui debet sciscitari, & resolvere?

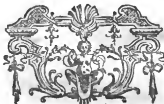
Cur autem religiosissime *Erasme* tibi stomachum movet quod Augustinus & in levibus dubiis, vel argutiis Dei auxilium postulet? Nos Christiani ab omnibus Scripturis, Patribusque edocemur, in levibus etiam, ac minimis Dei auxilium implorandum. Maxime quoniam *leviculas argutationes* illas, quales tu censes, in gravissima Augustinus dirigebat.

Iam vero quod ultimo loco addis, requirere haec Soliloquia Lectorem *patientem*, & *candidum* tibi frontem elidit; obstenditque te, qui stomachi tanto motu legisti, nec patientem, nec candidum. Et ne modicae laudis te fecisse iacturam tibi blandiaris: scias, *candidum* translate, ut tu usurpas, nonnisi aut sincerum, aut felicem significare. *Iure tibi grates candide lector ago*. Ovid. 4. Trist. Eleg. ultima. *Tam felix utinam, quam pectore candidus essem*. Idem l. 4. de Ponto. Eleg. 14. v. 43. *Sis felix, & sint candida fata tua*. Tibul. l. 3. Eleg. 6. v. 30.

Cum autem Lector Scriptoris indolem sequi debeat, sequitur, Augustinum & patientem, & candidum fuisse: adeoque maxime sapientem; Est quippe Dei oraculum Sapientiae 7. 26. *Candor est enim lucis aeternae*. Ubi Cornelius Cornelii a Lapide Iesuita, Sacrarum Scripturarum expositor egregius, pag. mihi 165. *Tropologice candor notat sapientiam, & sapientes esse candidos, fucceos, securos, veraces, fidos: non suspicaces, fictos, dubios, fallaces. Nam ut ait Seneca epist. 3. &c.* Vides inquam, ex his quid pro Augustino, quidve contra *Erasmum*, & eius adoratorem *Pherepo-num* deducatur.

Erasmo igitur, atque *Pherepono* candidiorem animam, adeoque & saniorem mentem precati: ad Confessionum, a quibus decentissime etamus digressi, librum tertium expediti, atque gestientes transeamus.

A. Ch. 370. Aug. 16. Mon. 39. Dam. IV. Valentin. & Valer. VII.

CONFESSIONUM

LIBER III.

ARGUMENTUM.

A. Ch. 371. Aug. 17. Mon. 40. Dam. V. Valentin. & Valer. VIII.

D aetatis suae, malique genii adultiora progreditur; annos decimumseptimum, decimumoctavum, & decimumnonum, varia sorte, ut in plurimum turpi, Carthagine exactos Lectorum oculis sistens. In quibus videre est Augustinum gravioribus lapsibus praecipitem obscena euntem in vitia; Ciceronis Hortensii lectione ab illis, cunctisque terrenis nonnihil avulsum; at inde, quum Divinas Scripturas parvipenderet Manichaeorum tendiculis captum. Matrem tandem tot Filii tragicis casibus pias, & acerbas profusam in lacrymas, & quidem ardenti zelo sociatas; Quam inde tamen Divinum somnium, & pii, eruditique Antistis responsum, quasi Propheticum in eiusdem Augustini resipiscentiae spem magnam erexit.

CAPUT PRIMUM.

ARGUMENTUM.

Amoris, maxime reciproci, quem etiam obscenus condiret congressus, se Carthagine positum avidissimum profitetur. Quem tandem misere felix expertus est; carnali etiam unione, etsi anxietatibus, amarisque poenis, potitus.

Eni Carthaginem (*a*), & circumstrepebat me undique sartago flagitiosorum amorum. Nondum amabam, & amare amabam (*b*): & secretiore indigentia, oderam me minus indigentem (*c*). Quaerebam, quod amarem: amans amare, & oderam securitatem, & viam sine muscipulis. Quoniam fames mihi erat intus ab interiori cibo, te ipso, Deus meus, & ea fame non esuriebam; sed eram sine desiderio alimentorum incorruptibilium, non quia plenus eis eram, sed quo inanior, eo fastidiosior. Et ideo non bene valebat anima mea;

A. Ch. 371. Aug. 17. Mon. 40. Dam. V. Valentin. & Valer. VIII.

& ulcerosa proiiciebat se foras (d), miserabiliter, scalpi avida contactu sensibilium. Sed si non haberent animam, non utique amarentur. Amare & amari dulce mihi erat, magis si etiam amantis corpore fruerer (e). Venam igitur amicitiae coinquinabam fordibus concupiscentiae, candoremque eius obnubilabam tartarea libidine; & tamen foedus atque inhonestus, elegans, & urbanus esse gestiebam (f), abundanti vanitate. Rui etiam in amorem, quo cupiebam capi. Deus meus, misericordia mea, quanto felle mihi suavitatem illam, & quam bonus adspersisti! Quia & amatus sum, & perveni occulte ad vinculum fruendi (g), & colligabar laetus aerumnosis nexibus: ut caederer virgis ferreis ardentibus, zeli, & suspicionum, & timorum, & irarum, atque rixarum.

(a) *Veni Carthaginem.* = Contigit id anno aetatis suae decimoseptimo vix incepto: Domini tercentesimo septuagesimo exeunte: Monnicae autem circiter quadragesimo. Quandoquidem ex dictis praeced. libro constat, ipsum aetatis suae sextumdecimum in paterna domo a scholis feriatum exegisse; cumque infra cap. 4. testetur, biennio ante aetatis suae annum decimumnonum, cum in Tullii Hortensium incidit, Patrem defunctum, quem tamen vivum reliquerat; fit nec ante, nec post anni aetatis decimiseptimi exordium Carthaginem versus profectum.

Carthagine autem commorantem, ab eaque redeuntem tot Romaniani, concivia, amici, & nonnihil sanguine iuncti beneficia excepere, ut lib. 2. contra Academicos, cap. 2. n. 3. in haec grati animi sensa effundatur. „ Ergo ne tibi gratiam non repensabo? An fortasse paululum debeo? Tu me adolescentulum „ pauperem ad peregrina (1) studia pergentem, & domo, & sumtu, &, quod „ plus est, animo excepisti. Tu patre „ orbatum amicitia consolatus es, hortatione animasti, ope adiuvisti. Tu in „ nostro ipso, favore, familiaritate, com„ municatione domus tuae pene tecum „ clarum, primatemque me fecisti. Tu „ Carthaginem illustrioris professionis gra„ tia remeantem, cum tibi, & meorum „ nulli consilium meum, spemque aperuissem &c.] Et prosequitur. Vide infra cap. 12, C. & l. 6. 14 A.

De Carthagine civitate celeberrima, & orbi notissima frequenter alibi S. Doctor, In Psal. 47. n. 6. ad illud: *In spiritu violento* (vel ut habet nostra, *vehementi*) *conteres naves Tharsis*, fuse; a Didone enim fratrem fugiente, & ad Africae terras delapsa condita videtur; mercatura, & navigatione mox plurimum, & plusquam dici queat effloruit. Lib. autem 1. de Civit. Dei, cap. 30. 31., & 33. & Lib. 3. cap. 21. expenditur eadem Civitas strenuissima Romae aemula facta sit: quae contra Scipionis sensa protrita, novo certamine Romam foedavit: Huius enim iuventus ex tunc depositis armis, otio contabuit, & mille obsceenitatibus se se immersit. His non obstantibus tamen, Augustini adhuc aetate Carthago (72. annis ante Romam extructa) Africae Athenae dicebatur; eamque exterae quoque ex celeberrimis orbis Academiis unam censebant. Vide Epist. ad Dioscor. 118. (Alias, 56.) c. 2. n. 9.

(b) *Nondum amabam, & amare amabam &c. amans amare.* = Adstipulamur Benedictinis, quos audiamus. „ Lov. *&* „ *amari amabam*, moxque, *amans amari*. At Bad. Am. Er. & Arn. cum „ MSS. pro *amari* habent *amare* utroque „ loco, & melius.] Nobiscum sunt etiam 4. MSS. Med. 3. S. Mar. Ricar. Car. 2. MSS. S. Cr. Fes., necnon Vet. si de priori parte: alter autem S. Cr. & 2. MSS. a Lov. visi, si de posteriori parte loquaris. At suffragantur Lovaniensibus Som. Wang. & Itali.

Selecta lectio nedum codicum auctoritate, sed & ratione stabilitur, quandoquidem admodum sapit metaphysicam pressam Augustini phrasim; & conformis est verbis sequentibus, *secretiore indigentia &c.* nec non aliis: *Quaerebam quod amarem &c.*

Insinuat autem mox anxium ivisse, aliquam puellam sibi adsciscere quam amaret. Ita vero passim Adae filii ad foede, vel honeste amandum proclives. Solent tales fere aperto sinu vagari, idoneam personam quaerentes, cui amoris copiam, quam continere nequeunt, li-

be-

(1) In MSS. pervetustis deest, *peregrina*.

beroles, & prodigi, totam profundant,

Dixerat autem elegantissime: *circumstrepebat me undique sartago &c.* Quemadmodum enim in sartagine caro non sicut in olla, caldario, cacabo &c. molliter, & placide, sed stridore ebullit, ac fervet; sic impudico amore inquietus, & turbatus aestuat homo. Qui tamen (licet plerumque etiam fortius) omni quiete, & pace honesta amore, puta parentes, matrem potissimum prosequi adsolet.

(c) *Et secretiore indigentia oderam me minus indigentem.* = Et indigentia virtutis, pudicitiae, honestatis, quibus vacuus eram, oderam me minus indigentem: amore indigentam, quo puellas prosequerer. Si enim quas amaret nondum habebat, minus amore indigebat. Quemadmodum prodigus odit se minus indigentem, cum quemquam non habat, cui thesauros suos profundat.

Huc facit illud omnium Philosophorum; atque Theologorum; Amantem non rapere, sed rapi: non possidere, sed possideri; Nam igitur amans exhauritur, proindeve indigus est.

Ita se gerens Augustinus, *oderat securitatem, & viam sine muscipulis*; Amor enim, maxime impudicus, quum vehementer strideat, hominemque faciat fanatico aestu vagari, quietem turbat, inque varios, periculosissimos laqueos impellit. Creaturae enim bonae sunt; adhuc hominum malitia adtenta. *In tentationem factae sunt animabus hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.* Sap. 14. 11.

Pauci quidam codices editi a Lov. visi pro *muscipulis* habent, *decipulis*: sed iidem Lov. cum omnibus suis MSS. Benedictini, Er. Som. Wangn. & omnes codices, quos vidimus praeferunt, *muscipulis*.

Muscipula est alia timoris, alia cupiditatis: posteriori hac comprehensus est Augustinus. Vide ipsum S. D. in Psal. 30. Enar. 2. n. 20. ad illud, *Educes me de laqueo hoc, quem absconderunt mihi.* Quod ipse legit: *Educes me de muscipula ista, quam occultaverunt mihi.*

(d) *Ulcerosa proiicebat se foras &c.* = Proiiciebat se ad sensibilia, ad humana, ad carnalia; Haec enim Scripturarum phrasi exteriora dicuntur; spiritalia vero, honesta, divina, aeterna appellantur interiora. *Non est ergo Regnum Dei esca, & potus.* Rom. 14. 17. *Regnum Dei intra vos est.* Lucae 17. 21. *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis.* Rom. 7. *Virtute roborati per spiritum eius in interiorem hominem.* Ephes. 3. 16. Et exacte ad rem nostram 2. Cor. 4. 16. *Licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur: tamen is, qui intus est, renovatur*, Unde liber scriptus intus, & foris, de quo Ezechiel. 2. 9. & Apocal. 5. 1. divina Scriptura est, intus spiritalem, foris litteralem, seu historicum sensum faciens.

Quemadmodum, autem carne ulcerosi dura materia libenter scalpuntur; Sic Augustinus ulcerosus anima, proiiciebat se foras; sensibilia, carnalia quaerebat, quibus, & quidem voluptate scalperetur. At sicut ulcerosi modica perfricationis voluptate rabidiorem dolorem redimunt; sic lascivus amoribus, & impudicis tactibus magis insanit, & fortiores cupiditatis aestus experitur.

His quae in hoc cap. circa amoris pruritum, & aliis, quae infra habentur de lectione Tullii &c. simillima occurrunt ipso statim initio lib. de Amicitia, eidem Augustino a nonnullis adscripti, quique t. 6. novissimae editionis operum S. D. continetur. Verum omni ratione, & quam maxime ab Augustiniana eius libri phrasis abhorret. Unde conveniunt Criticae artis periti, perperam omnino S. D. suppositum. Vide Benedictinorum Censuram, librum illum Aelredo Rhevallensi in Anglia Abbati certa sententia adiudicantium.

(e) *Magis si etiam amantis corpore fruerer.* = Utrumque profitetur, ut vides; & vere se amasse; & maiori voluptate si etiam amici corpore frueretur; se nempe ab illis secernens, quos amantes appellare nolumus, quandoquidem illud unum intendunt, amici corpore frui.

Est autem integri sermonis sensus; Nondum aliquam puellam amabam, & iam anxius eram aliquam habere, quam amarem. Puellas amare, & ab illis amari dulce mihi erat, magis autem dulce, si ab animis transitu ad corpora facto, earum corpore fruerer.

Hoc autem, & quod sequitur simile est ei, quod dixerat lib. praeced. c. 2. initio: *Quid erat quod me delectabat, nisi amare, & amari? sed non tenebatur modus &c.* Vide l. 4. c. 9. B.

(f) *Et tamen foedus, atque inhonestus, elegans, & urbanus esse gestiebam.* = Iam Augustine ex ore tuo te iudico; quandoquidem dum non adtendis, pulcro, iustoque Dei consilio optimam indolem tuam nobis manifestas. Te inquam prodis hominem equidem carne victum, & fragilem: sed & candidum, ingenuum, urbanum, & , si humano modo loquamur, etiam iustum. Quod qui-

A. Ch. 371. Aug. 17. Mon. 40. Dam. V. Valentin. & Valer. VIII.

A. Ch. 371. Aug. 17. Mon. 47. Dam. V. Valentin. & Valer. VIII.

quidem iis, qui aut facie, aut fama te cognovere, optime innotuit: Volusianus enim Epist. 135. (Alias, 2.) initio: *Petis a me vir probitatis, iustitiaeque documentum ut &c.* Haec vir tunc insidelis. Vide etiam Longinianum Epist. 234. olim 21. Sed omnino, & exacte ad rem nostram Vincentius e schismate Rogatiano Episcopus Cartennensis; hunc siquidem refellens Augustinus Epist. 93. (Alias, 48.) vide quid habeat post initium: *Nunc me potius quietis esse avidum, & peteatem, quam tunc cum me adolescentem, vivo adhuc Rogato, cui successisti apud Carthaginem noveras. Sed Donatistae nimium inquieti sunt &c.* omnino autem manifeste cap. 13. n. 51. „ Tu quippe in eiusdem tuae epistolae principio, cui nunc „ respondeo, haec verba posuisti: *Cum „ optime* inquis, *noverim te longe adhuc a fide Christiana sepositum, & studiis olim deditum litterarum, quietis, „ & honestatis fuisse cultorem; cumque „ postea conversus ad Christianam fidem „ (ut ex multarum relatione cognovi) „ disputationibus legalibus operam dares.* „ Certe si tu ad me illam epistolam misisti, haec verba tua sunt.] Unde *Erasmus* Epist. ad Alphonsum Archiep. Tolet. post initium: *Quid divus Augustinus? Tali erat quum ipse foris esset, ut ab his, qui erant intus, vir bonus haberi posset, in suo quidem genere.*

Nec quemquam moveat quod mox addit S. D. *abundanti vanitate*. Hoc enim dicit minime honestatem illam, contemnens: sed docere volens: si res aeternis rationibus perpendatur, in eassum sudare illum, qui humanae honestatis splendorem conservans, interim divina iura perfringit. Vide l. 4. c. 2. C. D. E. & l. 6. c. 7. C.

Itali hanc sententiam sic reddunt: *E pace tutto che laido, ed inonesto, con soverchia vanità io affettava di comparire pieno d' urbanità, e gentilezza.* Male: nec enim inquit Augustinus, *videri gestiebam*; sed, esse gestiebam.

(g) *Quia & amatus sum, & perveni occulte ad vinculum fruendi.* = Feminam reperii, quam amarem, & a qua amarer: & perveni ad ipsum carnalem congressum, quem congressum etiam significat sequens metaphora, *colligabar laetus aerumnosis nexibus*, *Occulte* vero id initio: inde manifeste, eum eamdem feminam prorsus in concubinam sibi adscivit. Arbitramur enim puellam hanc Adeodati matrem fuisse: & primis hisce congressibus eumdem Adeodatum progenitum. Ut arbitrantur etiam Benedictini, qui lib. 1. Vitae, cap. 4. n. 3. *Quam primo anno suae apud Carthaginem peregrinationis assumtam &c.* & n. 4. *Anno suae in dicta urbe peregrinationis forte secundo sustulit ex ea filium, cui nomen fuit Adeodato*. Vide infra l. 4. c. 2. D. & l. 6. c. 15. B.

Quod vero inquit: *Quanto felle &c.* & inde addit: *ut caederer virgis &c.* ad illud spectat l. 1. c. 12. *Iussisti enim, & sic est &c.*

C A P U T II.

A R G U M E N T U M.

Theatrica exsecratur spectacula, quod iis pingerentur lutulenti motus sui, igniculi excitarentur. Quaeris inde observationibus acutissimis, atque doctissimis, qui fieri possit, hominem quietis, commodi, & felicis sortis amicum tragicis fabulis illis, atque imaginibus, quae in eisdem spectaculis inspiciuntur, tam vehementer pellici, & oblectari.

I.

Apiebant me spectacula theatrica, plena (*a*) imaginibus miseriarum mearum, & fomitibus ignis mei. Quid est, quod homo ibi vult dolere, cum spectat luctuosa atque tragica, quae tamen pati ipse nollet? Et tamen pati vult ex eis dolorem spectator, & dolor ipse est voluptas eius (*b*). Quid est, nisi miserabilis insania (*c*)? nam eo magis eis movetur quisque, quo minus a talibus adfectibus sanus est; quanquam, cum ipse patitur, miseria; cum (*d*) aliis compatitur, miseri-

A. Ch. 371. Aug. 17. Mon. 40. Dam. V. Valentin. & Valer. VIII.

ricordia dici ſolet. Sed qualis tandem miſericordia, in rebus fictis, & ſcenicis? Non enim ad ſubveniendum provocatur auditor, ſed tantum (e) ad dolendum invitatur: & actori earum imaginum amplius favet, cum (f) amplius dolet; & ſi calamitates illae hominum vel antiquae, vel falſae ſic agantur, ut qui ſpectat non doleat, abſcedit inde faſtidiens & reprehendens; ſi autem doleat, manet intentus, & gaudens lacrymatur.

II. Ergo amantur, & dolores (g)? Certe omnis homo gaudere vult. An cum miſerum neminem eſſe libeat, libet tamen eſſe miſericordem? quod quia non ſine dolore eſt, hac una cauſſa amantur dolores (h): & hoc de illa vena amicitiae eſt. Sed quo vadit? quo fluit? Ut quid decurrit in torrentem picis bullientis, aeſtus immanes tetrarum libidinum: in quos ipſa mutatur, & vertitur per nutum proprium, de caeleſti ſerenitate detorta atque deiecta (i)? Repudietur ergo miſericordia? Nequaquam. Ergo amentur dolores aliquando. Sed cave immunditiam anima mea, ſub tutore Deo meo, Deo patrum noſtrorum, & laudabili, & ſuperexaltato in omnia ſaecula: cave immunditiam. Neque enim nunc non miſereor: ſed tunc in theatris congaudebam amantibus, cum ſe ſe fruebantur per flagitia, quamvis haec imaginarie gererent in ludo ſpectaculi. Cum autem ſe ſe amittebant, quaſi miſericors contriſtabar: & utrumque me delectabat tamen. Nunc vero magis miſereor gaudentem in flagitio, quam velut dura perpeſſum detrimento perniciofae voluptatis, & amiſſione miſerae felicitatis. Haec certe vereor miſericordia, ſed non in ea delectat dolor (k). Nam etſi adprobatur officio caritatis qui dolet miſerum: mallet tamen utique non eſſe, quod doleret, qui germanitus miſericors eſt. Si enim eſt malevola benevolentia, quod fieri non poteſt, poteſt & ille, qui veraciter ſinceriterque miſeretur, cupere eſſe miſeros, ut miſereatur. Nonnullus itaque dolor adprobandus, nullus amandus eſt (l). Hoc enim tu, Domine Deus, qui animas amas, longe, lateque purius quam nos, & incorruptibilius miſereris: quod nullo dolore ſauciaris. Et ad haec quis idoneus? At ego tunc miſer dolere amabam, & quaerebam, ut eſſet, quod dolerem, quando mihi in aerumna aliena, & falſa, & ſaltatoria, ea magis placebat actio hiſtrionis, meque adliciebat vehementius, qua mihi lacrymae excutiebantur. Quid autem mirum, cum infelix pecus aberrans a grege tuo (m), & impatiens cuſtodiae tuae, turpi ſcabie foedarer? Et inde erant dolorum amores, non quibus altius penetrarer: non enim amabam talia perpeti, qualia ſpectare, ſed quibus auditis & fictis, tanquam in ſuperficie raderer; quos tamen quaſi ungues ſcalpentium, fervidus tumor, & tabes, & ſanies horrida conſequabatur. Talis vita mea numquid vita erat, Deus meus?

(a) *Rapiebant me ſpectacula theatrica plena &c.* = Ab his verbis contra omnium codicum editorum placitum, cum Benedictinis caput hoc non perperam exordiri placuit. Quid enim, cur, quaſi ſaltu his verbis praecedens caput terminare: & his, *Quid eſt quod homo &c.* praeſenti initium dare? Cum in hoc cap. quam fuſe de theatricis agat ſpectaculis, cur prima huius ſermonis verba praeced. capiti danda ſunt?

Quanquam exploratum habeamus quod velut ſuſpicionem produnt nonnulli, Opellam hanc tantum in libros, non etiam in capita a S. Doctore diſtinctam fuiſſe; ſed audi Henricum Wangnereck ante med. praefat. ad has Confeſſiones ita ſuſpicionem ſuam prodentem. *Auguſtino*

ut-

A. Ch. 371. Aug. 17. Mon. 40. Dam. V. Valentin. & Valer. VIII.

certe tribui non poſſunt, (capitum ſummaria) *a cuius genio longe abhorrent &c. Immo veriſimile eſt, nullam capitum diſtinctionem in ullis S. D. libris ipſum auctorem babere &c.* Immo id de cuiuscumque auctoris libris certam eſt iis, qui in antiquis monumentis nonnihil eruditi ſunt, vel MSS. codices aliquando evolverunt.

Er quidem potiori titulo libros de Civit. Dei in capita diſtributos cenſeri poterat, idque magna fiducia ſibimetipſis ſpondebant in Praefatione Benedictini vetuſtiſſimorum MSS. auctoritate. „ Capi„ tulorum cum argumentis ſuis diſtin„ ctionem, quam improbare voluit non „ nemo habent codices ante nongentos „ annos ſcripti; & digna eſt profecto „ quae Auguſtini opera, aut luſſu adie„ cta credatur ad iovandos lectores, ſed „ abſoluto iam opere, quemadmodum „ in ſacris libris olim factum erat.] Verum in eiusdem ad libros de Civit. Dei Praefationis calce produnt Veneti codicem in Veronenſi capitulo adſervatum longe antiquiſſimum, ſcriptum circa ſaeculum 6. a quo abeſt omnis capitulorum ſecretio. „ Nos porro Veneta hac edi„ tione damus collationes clariſſimi viri „ Ioſephi Blanchini Canonici Veronenſis, „ qui libros octo diligenter contulit cum „ vetuſtiſſimo codice Capituli ſui. Ni„ hil aeque antiquum monachi illi do„ ctiſſimi habuerunt, in quo exer„ cerent induſtriam ſuam. Nam codex „ eſt uncialibus litteris loculente ſcriptus „ ſaeculo circiter ſexto: non ſolum ſine „ argumentis, ſed etiam ſine ulla „ capitulorum diſtinctione. Collationes „ has, quae incipiunt a Lib. 11. & „ pergunt uſque ad 18. numero notavi„ mus, ut facile inveniri, & iudicari „ poſſint. „

Inquit vero Auguſtinus, *plena imaginibus &c.* quia in ſpectaculis illis impudici amores plures, variaeque obſcenitates obiiciebantur.

(*b*) *Et dolor ipſe eſt voluptas eius.* = Haec & ſimilia vario modo agitat, & diſcutit S. D. unde nos tomultuario ſermone minime agemus: ſed veſtigiis eius inhaerentes, ſaepe, licet obique compendio dicemus. Illud autem conſtanter prae oculis habeas, vanitates haſce Auguſtinum ad ſoiipſios confuſionem, qui iis captus eſt, nimis ſevere impetere, ac exaggerare.

Non prorſus, non omnino exacte, & preſſe dolor ipſe voluptas eſt. Sed potius ſont ver. gr. ingenioſiſſimi caſus: clementiam exercendi, fidem diligendi, fraodem, dolumque improbandi, dubium rei eventom expectandi naturalis pruritus.

(*c*) *Quid eſt niſi miſerabilis inſania?* = Sequimur Benedictinos, qui in margine commonent „ MSS. ſeptem: *mirabilis inſania.*] Qoibus addimus unom MS. Med. unum S. Mar. & unum S. Cr. Nobiſcum tamen ſunt MSS. novem necnon Ver. Am. Er. Lov. Som. Wangn. quos ſequontur Itali. Er qoidem inſania illa hominis miſeriam inducebat, vel involvebat. Quanqoam & alia lectio admodum tolerabilis ſit.

(*d*) *Quanquam cum ipſe patitur miſeria, cum &c.* = Et haec, ut vides, praecedentem lectionem confirmant. Ita vero: nam miſericordia miſeros reſpicit. *Quamvis enim generali nomine omnis miſericordia dicatur, qua miſero ſubvenitur &c.* In Pſal. 111. ad v. 4. n. 4. *Saltem miſericordiae nomen adtende, & unde ſit dicta reſpice. Quid igitur opus eſt miſericordia, ubi nulla eſt miſeria? Miſeriam porro in parvulis ſi nulla eſſe dicitis, eis miſericordiam praebendam negatis &c.* Lib. 1. Oper. Imperf. contra Iul. argum. 39.

His autem te impetere poſſe non credas quod ante dixerat: *Eo magis eis movetur quiſque, quo minus a talibus adfectibus ſanus eſt.* Quod quidem ratione, & experientia inconcuſſum, & maniſeſtum eſt. Cum enim adfectus proprius ſit ceterorum menſura, de eo inforrunio proximi doles, quod te pungeret; unde Sancti adfectu ad caelum rapti, proximis in divinae gratiae plurimum, in terrenorum bonorum iactura minimum miſerentur.

Non inquam cavillari potes; Quomodo movetur magis qui a talibus adfectibus minus ſanus eſt; ſi miſericordia de aliena, non de propria miſeria eſt? Vide enim quid addat.

(*e*) *Sed qualis tandem miſericordia in rebus fictis, & ſcenicis? non enim ad ſubveniendum provocatur auditor, ſed tantum &c.* = Utique vera miſericordia fulgere tragica comoediarum ſomnia ſpectantes, deqoe iis dolentes concedere indecens eſt. At ſi de fatoo quodam miſericordiam exercendi modo loquamur, cur non miſericordiae tantillo colore eos tinctos cenſebimus, qui infortuniis, ac plagis, quanquam fictis commiſerentur; & oon quidem ſuccurrant, ſed confuſis quibusdam miſericordiae ſtimulis quaſi ſuccorrere geſtiunt?

Maxime quum miſericordia (licet, ut cenſemus, non adeo iuxta metaphyſicum eius conceptum accepta) a quadam cordis mollitie, vel miſeria dicatur, &

ve-

veniat : eamque reverberans, & refrangens, eiusdem cordis miseriam, aut mollitiem augeat. Lib. 1. de Moribus Eccles. Cathol. c. 27. n. 53. lib. 2. Q. Q. ad Simplicianum, q. 2. n. 2. sub fine, & lib. contra Adimantum Manichaei discipulum, cap. 11. post med.

Adhuc vero misericordia non adeo indispensabili iure aut a miseria est, aut miseriam inducit, ut nequeat absque illa consistere. Deus enim infinite misericors est: qui tamen in miseriam nullam impingit, aut impingere potest. Lib. 2. Q. Q. ad Simplicianum, q. 2. n. 3. & lib. contra Adimantum Manichaei discipulum cap. 11. circa finem.

Insuper & in hominibus longe (vel speciali Dei gratia) sapientissimis, atque fortissimis misericordia absque miseria concipi, ac dari potest. Lib. 1. de Moribus Ecclesiae Cathol. cap. 27. n. 35. De quo consule lib. 1. Retract. cap. 7. n. 4.

Ut ut autem de miseria sit; ea hominem etiam gravissimum minime dedecet; nec misericordiam a virtutum choro deturbat: quidquid in oppositum effutiant Stoici urbanitatis hostes. Lib. 1. de Moribus Eccles. Cathol. cap. 27. n. 54. Epist. 104. ad Nectarium (Alias, 254.) n. 16. Lib. 9. de Civit. Dei, cap. 5.

(*f*) *Et actori earum imaginum amplius favet, cum &c.* = Omnino ita legendum est cum Benedictinis, qui admonent, „ Am. Er & Lov. *auctori*] quibus addimus 7. MSS. At electam lectionem habent ultra B. B. & MSS. ab ipsis visos, Vet. Som. Wangn. MSS. 2. Med. totidem S. Mar. Car. & MS. Gemblacensis. Et merito: *actores* enim dicebantur qui scenas agebant. *Poetae boni, & actores industrii in extrema actu solent esse diligentissimi*. Cicero ad Q. Fr. Quod mirum est non advertisse *Erasmum*, qui in vocum proprietate discutienda tot annos consumsit: qui aurei saeculi elegantiam affectavit: qui ad eam tanta petulantia orbem provocavit: qui ipsum Ciceronem ad iudicium deduxit. Unde Augustinus Epist. 91. (Alias, 202.) ad Nectarium, n. 4. *Nullo modo potuisse scriptiones, & actiones recipi comoediarum, nisi &c.*

Haec autem Augustinus in argumenti confirmationem adfert. Tantum enim abest misericordes istos miseris subvenire: ut hoc sit misericordiae culmen, hoc sit maxime somniorum favere actoribus, mirum nempe in modum semetipsos torquere.

(*g*) *Gaudens lacrymatur. Ergo amantur & dolores?* = Sequimur Benedictinos, qui dicunt „ Lovanienses legunt, „ *lacrymae erga amantur, & dolores.* „ Abest vox, *lacrymae*, a MSS. & e„ ditis plerisque.] Abest etiam a MSS. undecim Am. & Er. Retinent tamen unus MS. Med., unus, & quidem recens, S. Cr. Som. & Wangn. Retinet etiam vetusta editio Boneti, sed ita, *gaudens. Lacrymae erga amantur, & dolores.*

Ideo forte aliqui addiderant, *lacrymae*, quia ultimo loco dicitur, *lacrymatur*. Verum non intercedit hic talis relatio; sed novus sermo, *Erga &c.* resumit dolorem, de quo tot dicta fuerant: & exinceps etiam dicuntur.

(*h*) *Hac una caussa amantur dolores.* = Videlicet non in seipsis: sed quatenus instrumenta sunt ad quamdam, licet fatuam misericordiam exercendam. Unde addit: *Et hoc de illa vena amicitiae est. Sed qua vadit? &c.* Nempe illa omnia a bona amicitiae vena: sed laesa, ac foedata oriuntur. *Illa vena* dixit, se se ad foedatam illam amicitiam revocans, qua se adolescentibus peccantibus addidisse: ac nedum animum, sed & corpus amici dilexisse supra professus fuerat. Vide Ciceronem lib. 1. de Finibus Bon. & Mal. circa med.

(*i*) *In quos ipsa mutatur, & vertitur per nutum proprium, de caelesti serenitate detorta, atque deiecta.* = Adtende quid velit elegantissimis istis metaphoris. Misericordiam exercere ambis? Amicitiae stimulis pungeris? Motus illi boni sunt, a Deo indíti, caelestisque serenitatis participes. At tu ita misericordiam exercens: at tu ita amicitiae stimulos pascens: per nutum proprium, tuo arbitrio, tua voluntate, tua dementia, tua malitia, bonos illos motus serenitate, luce, candore, sapientia, puritate exsuis; & es ei similis, qui a regis throno margarita detorta, atque deiecta, sordidae eam lacunae iniectam contegeret.

Unde sequitur: *Repudietur ergo misericordia? Nequaquam &c.* Non debes enim, ut stulti quidam, bonos motus, qui malitia tua in exitium iere, prorsus repudiare, ac tollere: sed in bonum usum vertere. Non debes margaritam lacunae sordibus inquinatam proiicere, sed eam abstergere, & in posterum a lacunis arcere. Amentur dolores aliquando: sed quibus non fictis, sed veris infortuniis: non obscenitatis, sed honestatis iacturae compatiaris.

(*k*) *Sed non ita ea delectat dolor.* = Ita B. B. & ante ipsos Am. Wangn. 3. MSS.

A. Ch. 371. Aug. 17. Mon. 40. Dam. V. Valentin. & Valer. VIII.

A. Ch. 371. Aug. 17. Mon. 46. Dam. V. Valentin. & Valer. VIII.

MSS. Med. totidem S. Cr. Ricar. in margine Car. & MS. Parcensis. Sed Vet. Am. Bad. Er. Lov. Som. unus MS. Med. Ricar. in textu *delectatur cor*. Liquet praeferendam esse lectionem nostram; tum quia usque modo de voluptate a dolore inducta loquutus fuerat; tum quia addit: *Nam etsi approbatur officio caritatis*. Quis approbatur? dolor. Vel si mavis itelligere ipsum dolentem, adhuc dolores delectantes, & non delectantes hic relativi sunt. MS. Fes. *delectat color*.

Hanc misericordiam autem veriorem esse, quis inficiabitur? in qua tamen dolor non delectat, mallet enim misericors ille non habere quod doleret; cum tamen amatores theatrorum id ambiant quod doleant. Adeoque maxime differunt duo hi misericordes: unus siquidem voluptatem propriam: alter bonum alterius quaerit.

(*l*) *Nonnullus itaque dolor. adprobandus, nullus amandus est*. = Henricus Wangnereck ita ad locum huncce disputat. „ Cum S. Doctor negat esse a„ mandum dolorem miserentis, etsi sit ap„ probandus; solum significat dolorem, „ ut est malum naturae dissentaneum, „ nihil habere intrinsece unde ametur. „ Nun vero negat eum ut suscipitur „ intentione caritatis posse amari &c. „

At dolor omnino ut est malum naturae dissentaneum, & intrinsece spectatus nec amandus, nec adprobandus est. Ut vero caritatis intentione suscipitur, indirecte, ut Schola loquitur, amatur; amare indirecte idem est ac adprobare. Hominum in reipublicae exitium peccantium mortem adprobamus, non amamus. Si autem vis eam mortem, quatenus ad publicam quietem ducit, nonnihil amari; ita amorem hunc indirectum appellare debebis, ut tandem nil aliud absolute acturus sis, quam adprobare.

Dolor igitur nullus proprie, & absolute amandus est. Dolor verae misericordiae non amandus, sed adprobandus. Dolor spectantium somnia, maxime si obscena sint, nec amandus nec adprobandus.

In huius rei confirmationem addit, Deum, qui longe purius, ac nos, miseretur, nullo dolore sauciari. Quo quidem ostenditur, dolorem non ipsam misericordiae virtutem esse, sed potius misericordiae scoriam. Cumque infirmitate nostra vix misericordiam absque dolore exercere possimus, hunc adprobare, non tamen amare debemus.

Addit inde: *Et ad haec quis idoneus?* Quo significat aut nullum, aut vix quemquam, rarissime, & quam difficile misericordiae virtutem absque dolore exercere. Recole dicta signo E.

(*m*) *Quid autem mirum, cum infelix pecus aberrans a grege tuo &c.* = Homo peccans quam frequenter ovi a grege suo aberranti in Scripturis adsimulatur. At Augustinus non cuicumque erranti ovi se confert, sed ei, quae pastoris curae impatiens, turpi scabie foedatur; ut sensim ad aliam rationem, quae dolorem ei faciebat amabilem, detegendam adcedat. Quemadmodum enim scabie foedata ovis in superficie voluptate raditur &c. Qua metaphora in antecedentibus etiam, quanquam non tam exacte, & ample usus est.

Complet autem iis verbis caput: *Talis vita mea numquid &c.* quod iuxta moralem nedum, sed & physicum sensum pronuntiat. Flagitia enim vitam animae prorsus; dolores vero, & anxietates corporis nonnihil tollunt.

Et haec Augustinus de Comoediis, vel Theatris; Quae tamen admudum castigata, & acerrimis modestiae fraenis cohibita (quae reformatio equidem plurimis obnoxia difficultatibus, at non hypothesis *dulci somno similis*, ut quibusdam, nobis videtur,) permitti posse, quidquid iuniores nonnulli quanquam doctissimi scripserint, arbitramur. Vide saltem eruditum Opusculum a clarissimo quodam Francisci Filio scriptum, cuius titulus, *De i Vizi, e de i Difetti del Moderno Teatro, e del Modo di correggerli, e d' emendarli Ragionamenti VI. di Laurisio Tragiense Pastore Arcade*. Romae impressum anno 1753.

CA-

A. Ch. 371. Aug. 17. Mon. 40. Dam. V. Valentin. & Valer. VIII

C A P U T III.

A R G U M E N T U M.

Graviffimum facrilegum flagitium deponit; quum Veneris aeftibus usque ad phrenefim ductus: eorum extinguendorum in divinarum folemnitatum celebritate intra Ecclefiae parietes turpe negotium tractavit. Infinuat inde infignes in ftudiis progreffus, quibus in elationem, ac typhum actus eft. Quanquam ubique a Divina mifericordia infpectus, falutaribus quibusdam flagellis a vitiorum fopore excitaretur; & bonae indolis praeferret inditia, Everforum malitiam, petulantiam non adoptans, fed damnans, exhorrens.

I. ET circumvolabat fuper me (*a*) fidelis a longe mifericordia tua. In quantas iniquitates diftabui, & facrilegam curiofitatem fequutus fum ut deferentem te, deduceret me ad ima (*b*) infida, & circumventoria obfequia daemoniorum, quibus immolabam facta mea mala: & in omnibus flagellabas me! Aufus fum etiam in celebritate folemnitatum tuarum, intra parietes Ecclefiae tuae (*c*) concupifcere, & agere negotium procurandi fructus mortis; Unde me verberafti gravibus poenis; Sed nihil ad culpam meam, o tu praegrandis mifericordia mea. Deus meus, refugium meum a terribilibus nocentibus, in quibus vagatus fum praefidenti collo, ad longe recedendum a te (*d*), amans vias meas, non tuas, amans fugitivam libertatem.

II. Habebant & illa ftudia, quae honefta vocabantur, ductum fuum, intuentem fora litigiofa, ut excellerem in eis: eo laudabilior, quo fraudolentior (*e*). Tanta eft caecitas hominum, de caecitate etiam gloriantium. Et maior iam eram in fchola Rhetoris, & gaudebam fuperbe (*f*), & tumebam typho; quamquam longe fedatior, Domine tu fcis: & remotus omnino ab everfionibus, quas faciebant Everfores (*g*); hoc enim nomen fcaevum, & diabolicum, velut (*h*), infigne urbanitatis eft inter quos vivebam pudore impudenti, quia (*i*) talis non eram; Et cum eis eram, & amicitiis eorum delectabar aliquando, a quorum femper factis abhorrebam: hoc eft, ab everfionibus, quibus proterve infectabantur ignotorum verecundiam, quam perturbarent gratis illudendo, atque inde pafcendo malevolas laetitias fuas. Nihil eft illo actu fimilius (*k*) actibus daemoniorum. Quid itaque verius, quam Everfores vocarentur? Everfi plane prius ipfi atque perverfi, deridentibus eos, & feducentibus fallacibus occulte fpiritibus, in eo ipfo, quo alios irridere amant & fallere.

(*a*) *Et circumvolabat fuper me &c.* = Egregius conceptus ad Divinum adiutorium exprimendum, quo nunquam ipfe deftitutus eft! Quemadmodum aquila pullorum fuorum indocilitatem pertaefa, ab eis fecedit: ita tamen ut nunquam fatis filiis irata, fuper nidum a longe circumvolat, eos infpiciens, quos volens nolens a venatoribus tutetur &c. Sic mundiffimus Deus Auguftini vanitates exofus, ab eo divulfus eft; Interim tamen mifericordia adhuc fuper eum circumvolabat, amariffimis, at falubribus ftimulis a vitiofo fomno deturbans, ut aliquando tandem expergefactum apertis ulnis exciperet, & ad thronum fuum, cui ab aeterno deftinaverat, deportaret.

(*b*) *Ut*

A. Ch. 371. Aug. 17. Mon. 40. Dam. V. Valentin. & Valer. VIII.

(*b*) *Ut deserentem te deduceret me ad ima &c.* = Sic B.B. Vet. Lov. Er. Som. MSS. 3. S. Cr. Fes. Riear. & alii eommoniter, Sed Wangu. Itali MS. Gemblac. Car., & pauci quidam alii, *deserente te*. Sacrilegam autem curiositatem, quam sequutus est, solitum pruritom eensemos, quo liberl adolesoentes non raro feminae ambiunt amplexus, non tam ut copulam exereeant, quam ut experiantur : ut seeretiora inspiciant &e. Bonom enim aut verum, aut ereditum, si secretum, eoiusdam euriositatis stimulis vehementer expetitur. Hinc podicae verecondae poellae fortius pelliciunt, ae invereeundae, & insames, quae libidioi explendae ultro se offerunt. Hine etiam remotarum regionum solis radios vehementissimos substinentlom feminae, quae solis verendis obtectis, denodatae vagantur, longe minus stimulos provoeant, immo stomaehum movent, & vix ad copulam ipsam expetuntur. Nec levis Deiparae gloria est, quod etsi mulieres omnes; nulla prorsus excepta, polcritudine vinceret: & Angelis ipsis eorpore expertibos, modestiae, pudieitiae eandoris palmas praeriperet: Veneris stimulos ne quidem in perditis, plosquam dici. qoeat earnalibos Iudaeis excitaret, sed refrangeret, deterreret, opprimeret.

De quo ultra ineoncussum commone Catholicorum iudicium, ipsorum Iudaeorum testimonium omni exceptione maius habemos, apud qoos ceu stupendum axioma, illud ab ioimemorabili invaluit: Hoc speciale, & maxima admiratione dignum suisse In Maria, quod eum pulcrirudine tanta sulgeret, a nullo onquam viro sit expetita.

Ea euriositate, non impudico genio coniugium aliquando expetiit Alypius Aogustioi earissimus, ut ipse S. D. testatur insra l. 6. c. 12. n. 2.

(*c*) *Ausus sum etiam in celebritate solemnitatum tuarum, intra parietes ecclesiae tuae &c.* = Magnum utique flagitium, quod quis exterioribus detectum motibus, a loci eircomstantia factum est gravius, & ad saerilegii speciem deductum. Temporis autem eircumstantia, hoe est diei sestivi (qualem ab Aogustino innui suspieamur) iuxta graviorem, ptobabilioremque Doctorum sententiam, peccatum illud uova, gravi turpitudine minime indoit, quae puta in saeramento poenitentiae ab homine baptizaro neeessario exprimenda esset. Vide Salmantic. Morales t. 1. tract. 6. c. 8. puncto 4. n. 14.

Quibus autem atroeissimis poenis (ot addit) a Deo vapolaverit, nobis incompertum est. Censemus tamen iis non fuisse dissimiles, quas cap. 1. aperuit. *Ut cederer virgis ferreis ardentibus zeli, & suspicionum &c.*

Quod sequitur, *Sed nihil ad culpam meam*: sie vertunt Itali: *Ma nulla giovava alla mia durezza*. Vah pinguem oscitantiam! Dixit Augustinus se magnis peccatis immersom, gravibus a Deo flagellis exceptum fuisse. Inde punientem manum adorans addit: *Sed nihil &c.* hoe est, sed flagella etsi gravissima, levia adparebant peeeatis meis collata. *Ma bagattelle in confronto delle mie colpe, e di ciò meritavo.*

(*d*) *In quibus vagatus sum praefidenti collo ad longe recedendum a te.* = Ita B.B. nihil admonentes, & ante ipsos Er. Lov. & sex e nostris MSS. At Vet. Som. Wangn. MSS. 2. S. Cr. recentiores, & onos Med. *a longe recedendo a te.* Barbare, ot liquet.

Adlodit autem forte Augustinos ad illud Deuteron. 32. 15. *Incrassatus est dilectus, & recalcitravit: incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum, & recessit a Deo salutari suo.* Vel ad aliud simile. Quemadmodum enim indomitus equus, legis impatiens, sessore exeusso, fractisque habenis, per apertum spatiosum campum ad recedendom longe ab excusso domino, praefidenti collo vagatur; sie Augustinus, & qoilibet peccator, Deo eiusque lege cootemtis &c.

Unde addit metaphorae insistens, *amans fugitivam libertatem*. Sieut enim equus ille domino disiecto, quieta libertate non fruitor, sed palpirans, & anhelans, hue, & illuc incerta lege, ubique perieula, & malam sortem praesentiens vagator; sic Augustinus &c.

(*e*) *Intuentem fora litigiosa, ut &c. eo laudabilior, quo fraudulentior.* = Non ex hoc uno loeo deducimus, Augustinum a parentibus Coriae, seu foro litigioso, quo honores, divitiasque eonsequeretur animo destinatum. Quanquam inde a Rhetoribus expetitus; & candoris, qui in Curiis quam saepe aut contemnitur, aut in malam sortem vergit amantissimus: nunquam, ot eoniicimos, litigiosi fori solas ut domestiea persona, & proprius minister freqoentaverit.

Illud aotem: *eo laudabilior, quo fraudulentior*, non honestum, ac iustom Curialium institutom: sed perversae indolis Curiales plures perstringit, qui mille verborum involucris, anelpitibusque sponsionibus populo imponunt, & Cu-

rias

rias ſeſe quidem honeſtiſſimas deturpant, & maculant.

(*f*) *Et maior iam eram in ſchola Rhetoris, & gaudebam ſuperbe &c.* = Et iam in arte bene, apte, ornateque dicendi omnibus prorſus palmam praeripiebam; quo quidem, ut adſolet, vano gaudio quodam tumebam. Verum *longe ſedatior* inquit, quo deprehendimus, nonniſi, eu typho ex tam eximio ingenio Auguſtinum intumuiſſe, quo homines alii cuius dotis, & quidem honeſtiſſimi vix non intumeſcunt. Ex hoc, & iis, quae ſequuntur optima Auguſtini indoles ſatis elucefcit.

(*g*) *Remotus omnino ab everſionibus, quas faciebant Everſores.* = Henricus Wangnereck ita locum hunc meditatur. „ Dubium eſt, quos S. Doctor everſo„ res intelligat: Caius Iuris conſultus „ everſores appellat prodigos, & diſſo„ lutos, *qui patrimonium profundunt, &* „ *toto vitae tempore ſub curatore ſunt,* „ *non minus quam inſani* (1). Mihi S. D. „ everſores diſciplinae ſcholaſticae, & ſa„ mniones paſſim quosvis calumniis in„ ceſſentes, videtur intell gere, hoc enim „ verba ſatis inſinuant, dum ait eos in„ ſectatos ignotorum verecundiam.

Pheroponus autem. Videntur ita di„ cti petulantiores iuvenes, qui ſcholas „ Rhetorum, a quibus non docebantur, „ irrumpentes, omnia illic evertebant, „ ludibrioque habebant Magiſtros. Eius „ nequitiae meminit iterum Auguſtinus „ Lib. de Vera Relig. cap. 40. n. 75. „ De petulantia vero iuventutis Cartha„ ginenſis vide quae habet infra Lib. v. „ c. 8. quae confer cum cap. 12.

Quam lucem nobis concilias *Pheropone*? Everſores hoſce eosdem cenſes cum adoleſcentibus illis, de quibus infra l. 5. c. 8.? Non quidem. Cum enim lib. de Vera Relig. laudaviſſes, in quo Auguſtinus *eius nequitiae iterum meminit*; addis velut de re diverſa: *De petulantia vero iuventutis Carthaginenſis vide &c.* Atqui commentarius tuus nihil aliud paucis habet, quam quod Auguſtinus eo l. 5. c. 8. fuſioribus verbis; extra chorum ergo canis, & nihil nos docuiſti.

Etſi autem voluiſſes, eosdem eſſe Everſores iſtos, & petulantes illos adoleſcentes; non debebas quaſi oracula fundens, vel coniectorem agens, dicere: *Videntur ita dicti &c.* ſed ſat erat puta. ſic monere Lectorem. Qui fuerint everſores hi Auguſtinus ipſe aperit l. 5. c. 8.

Te autem nonniſi ea, quae Auguſtinus citato loco habet, fuiſſe mutuatum manifeſtum eſt; Doces enim duo: quorum primum eſt; Petulantes hos iuvenes Rhetorum a quibus non docebantur, perturbaſſe ſcholas; Id prodit eo loco, nempe l. 5. c. 8. n. 1. Auguſtinus: *Ne in eius ſcholam, quo magiſtro non utuntur, paſſim, & proterve irruant &c.* Quod inſinuat & in praeſenti illis verbis: *Inſectabantur ignotorum verecundiam*: proprii magiſtri enim, & condiſcipuli non erant ignotae perſonae. Alterum quod doces, eos iuvenes omnia evertiſſe &c. apertius, elegantius, & melius dicere Auguſtinum in praeſenti, & laudato n. 1. c. 8. l. 5. adeo liquet, ut ſuperfluum ſit aliquod verbum exſcribere.

Nunc ad commentarium Wangnereck. Everſorum deſcriptio a Caio Iuriſconſulto data nihil ad rem noſtram, ut patet, & ipſe Wangnereck fatetur. Quod addit ex ſuo. prorſus improbabile eſt, nec propoſito. confert. Talis enim ab Auguſtino petulantia deſcribitur, ut conviciis potius, imprecationibus, improperiis, quam *calumniis* egiſſe putandum ſit. Nec *ignoti* ſunt hic perſonae abſentes: ſed alienae ſcholae, ut diximus ex Auguſtino, magiſtri, atque diſcipuli, quibus inſultabant Everſores dum in eorum ſcholas irrumpebant, adeoque conviciis, non *calumniis*. Quod ipſe Wangnereck non adtendens inſinuavit; *ſanniones* enim non calumniis, ſed conviciis, cachinnis, ſimilibusque laceſſunt. *Salis enim ſatis eſt, ſannionum. parum.* Cicero lib. 9. Epiſt. famil. Ep. 16. *Atque hoc etiam animadvertendum non eſſe omnia ridicula faceta. Quid enim poteſt eſſe tam ridiculum, quam ſannio eſt? Sed ore, vultu, imitandis moribus, voce, denique corpore ridetur ipſo &c.* Idem lib. 2. de Orat. c. 61.

At iam ad ſenſum noſtrum veniamus. Cenſemus eosdem petulantes iuvenes hic & l. 5. c. 8. ab Auguſtino inſpectos. Lib. de Vera Relig. c. 40. n. 75. *His* (Angelis malis) *ſimiles ſunt homines, qui gaudent miſeriis alienis, & riſus ſibi, ac ludicra ſpectacula exhibent, vel exhiberi volunt everſionibus, & erroribus aliorum.* At ex his nihil lucis.

Quod nos torquet; quod nobis remin.

(1) Inſtit. 1.

A. Ch. 371. Aug. 17. Mon. 40. Dam. V. Valentin. & Valer. VIII.

in aenigmate ponit, illud est; Eos iuvenes talibus ab Augustino coloribus pingi, ut Eversores videantur dicti non inconstanter, & omnino ad libitum, puta ab acuto aliquo, & ad horrorem: sed quasi ex communi Carthaginensium, & & ipsorummet Eversorum placito. Suspicamur, inquam, eos iuvenes Eversores appellatos, non petulantia aliquando prodita, sed in quam gestirent quasi professione speciali, & instituto. In quam suspicionem impellimur non uno momento: quorum primum est; Augustinum nomen illud exsecrari, & quidem ita; velut insani iuvenes eo gloriarentur, & intumescerent: *Hoc enim nomen saevum, & diabolicum velut insigne urbanitatis est*. 2. Malas eorum actiones Augustinus innuens, ad Eversoris nomen adludit: *ab eversionibus, quas faciebant Eversores*; adlusio autem de nomine iam indito est; ut si dicas: Augustum Augustini ingenium: Lutea scripta Lutheri. Honestate calvus Calvinus. 3. Plaudit iam indito nomini: *Quid itaque verius, quam Eversores vocarentur? Eversi plane prius ipsi, atque perversi*. 4. Velut de nomine, Africae noto loquitur, & hic, & lib. de Vera Relig. loco laudato: & Epist. 185. paulo post laudanda. 5. Et tandem, tales velut ex instituto fuisse id ostendit, quod ipsis, quibus graves poenae debebantur, consuetudo patrocinaretur: *punienda legibus, nisi consuetudo patrona sit* l. 5. c. 8. n. 1.

Fuerunt igitur iuvenes, qui fere ex instituto insolescerent: communi placito eversores, quo pacto alii quidam, circumcelliones, passim vocati. Unde S. Doctor ad Bonifacium Tribun. de Correct. Donatist. Lib. vel Epist. 185. (Alias, 50) cap. 4. n. 25. eosdem forte respiciens, nullo additamento Eversores appellavit: *Quis eversori minari* (Ante quasdam Imperatorum leges) *saltem audebat?*

Quid ergo? quale de Eversoribus nostrum iudicium? Malumus complicatis haerere brachiis, quam in nimis incertum iaculari. Qui fuerint Eversores, nobis incompertum est.

Si quis autem a nobis importune quaerat, ut aliquam saltem suspicionem prodamus: dicimus. Forte res ita se habet, Carthagine magno Africae totius lyceo fervidis, acerrimisque ingeniis foecundissimo consuetudine invaluit, ut unius scholae candidati non raro alienas adcederent, ibique mutuis collationibus utriusque gregis discipuli professionis communis secretiora dubia proponerent, discuterent, magnisque victoriae stimulis unus alteri muscipulas tenderet, disputaret acerrime, colluctarentur. Mos hic honestus ad litterarum exercitium, bonumque inductus, ab audacioribus adolescentibus in malum usum, bonique scholarum ordinis, atque regiminis damnum versus est; aemulationis enim in illis fervore plus satis aucto, disputationibusque, non tam acumine, & eruditione, quam invectivis, & mordacissimis conditis salibus visae sunt scholae non Palladis, sed Martis arenae. Ad haec: Liberiores quidam, effrontes, petulantissimi eorum a modestioribus scholis repulsi: eo litterariae collationis fuco larvati, in scholas illas irrumpebant effrenes, ac velut disputantes, de reconditis difficultatibus litigantes, eorum resolutionem ambientes, illic tradita improbantes, deridentes: vertebant ima summis, discipulos, magistros adoriebantur, lacessebant omni probris, contumeliis, conviciis.

Quoniam vero nulla aut bonorum, aut malorum multitudo illico exsurgit; Petulantium horum rarus numerus, initioque velut contemtus, & non curatus, sensim in magnam turbam coaluit: turba vero in legiones divisa est; quae quidem condictis diebus, opportunisque occasionibus modestas, ut diximus, irrumpentes in scholas, earum quietem turbarent, insectarentur verecundiam, alieno dolore gestirent, ac triumpharent.

Horum perulantium multitudini ita dispositae, & aliorum damno, & incommodo fere peculiari professione destinatae, non expresso, sed confuso quodam populi sensu, placitoque, ipsisque nebulonibus postulantibus, & in id nomen velut generositatis insigne gestientibus, Eversorum nomen impositum est.

Indomitam hanc iuventutem loris, virgisque frenandam graves dixerant viri quam plures: sed frustra omnino, & in cassum; quod illi doctae collationis, bellique ioci praetexenti exercitium fatua quaedam humana consuetudo patrocinaretur, vel patrocinari dolosis flateris res pendentibus, quibus velut potiori parte (quod saepe amarissime deploramus) humana respublica constat, videretur.

Res profecto eo minus portentosa, quo eius nostra etiam hac aetate vestigia quaedam, etsi imperfecta, ac remotissima adparent. In publicis litterariis circulis, eruditioni bene digerendae non imprudenter institutis, quosdam aliquando videre est tanta audacia contrariae partis sensa conculcantes, tot cachinnis, in-

incompositisque sibilis aemulos lacessentes, ut nisi eruditionis amplioris, profundiorisque praetextus cuncta leniret, pediçis, remisque corrigendi essent.

Et en suspicio nostra. Dices tamen: Annonne ariolum agis? Ita forte. At si tu quicumque ita derides, absolutam, certamque expositionem dederis, mihi eris Propheta.

(*b*) *Hoc enim nomen scaevum, & diabolicum velut &c.* = Adstipulamur Benedictinis, qui admonent. „ Sic iuxta „ vetustos codices scribendum hic *scae-* „ *vum*, idest sinistrum,] Immo favent etiam Vet. Am. & MSS. 8. Scr. Licet Er. Lov. Som. Wangn. unus Med. Car. & recens S. Cr. habeant, *saevum*. Quod, ut suspicamur, adiectivum hocce, *saevum*, sit notius.

Merito autem Augustinus id nomen perstringit; Urbanitas enim ingenuitate, & lenitate componitur; *Eversoris* autem nomen scaevum, & diabolicum est: nempe sinistrum, atque teterrimum.

Urbanitatem Eversores iactabant, quia, ut diximus, convicia litterariae concertationis specie velabant; condiebantque, etsi inverecundis, atque petulantissimis dicteriis, & iocis, Quo fiebat etiam ut populi magna pars scurrilitatis, etsi foedae, & insulsae amantissima, vellet illis consuetudinem patrocinari.

(*i*) *Inter quos vivebam pudore impudenti, quia &c.* = Pudorem hunc satis improprie, & non levi exaggeratione positum manifestum est. Quomodo enim ea se petulantia destitutum Augustinum pudebat, quam tantopere exsecrabatur? Pudebat bonae indolis Adolescentem inter Eversores constitutum, non vere quod alius esset ab illis, sed quod adtenderet illorum derisionibus se expositum; pudebat ut pudet Catholicos, dum in barbaris terris, & solitarios, dum in media turba consistunt.

(*k*) *Nihil est illo actu similius &c.* = Liquet ex dictis, atque ex iis, quae sequuntur, unde ista similitudo depromatur: ex eo nempe quod Eversores alienae scholae discipulis, & magistris insultantes, eorum (ut daemonia damnatorum poenis) tristitia, & angustia pascerentur. Quod confirmat locus signo G. laudatus ex lib. de Vera Relig. maxime integer inspectus; quem tamen hic exscribere non est necessarium.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 41. Adeodat. L. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

C A P U T IV.

A R G U M E N T U M.

Praescriptae studiorum methodo insistens, anno aetatis suae decimonono, biennio a Patris funere elapso: in Ciceronis librum Hortensius *inscriptum incidit, quo a terrenis avulsus, pene, iamiam ad aeterna volabat. Quanquam aestui, licet tam insigni minime prorsus adquieverit, quod tot, ac tanta inter eius Libri praeclara documenta Iesu Salvatoris nomen, cum lacte Matris ebibitum, & alte semper retentum non resonaret.*

I. INter hos ego imbecilla tunc aetate discebam libros Eloquentiae, in qua eminere cupiebam fine damnabili, & ventoso per gaudia vanitatis humanae. Et usitato iam discendi ordine perveneram in librum quendam cuiusdam Ciceronis, cuius linguam fere omnes mirantur, pectus non ita (*a*). Sed Liber ille, (*b*), ipsius exhortationem continet ad philosophiam, & vocatur, Hortensius. Ille vero liber mutavit adfectum meum, & ad te ipsum, Domine, mutavit preces meas, & vota ac desideria mea fecit alia. Viluit mihi repente omnis vana spes, & immortalitatem sapientiae concupiscebam aestu cordis incredibili, & surgere caeperam, ut ad te redirem. Non enim ad acuendam linguam; quod videbar emere maternis mercedibus, cum agerem annum aetatis undevigesimum, iam defuncto Patre ante biennium (*c*); non ergo ad acuendam linguam referebam illum li-

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 41. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

librum, neque mihi loquutionem, ſed quod loquebatur, perſuaſerat.

II. Quomodo ardebam, Deus meus, quomodo ardebam avolare a terrenis ad te! & neſciebam, quid ageres mecum; apud te eſt enim ſapientia. Amor autem Sapientiae, nomen Graecum habet φιλοσοφίαν, quo me accendebant illae litterae. Sunt, qui ſeducant per philoſophiam, magno, & blando, & honeſto nomine colorantes, & fucantes errores ſuos. Et prope omnes, qui ex illis, & ſupra, temporibus tales erant, notantur in eo libro & demonſtrantur; & manifeſtatur ibi ſalutifera illa admonitio Spiritus tui, per ſervum tuum bonum, & pium: Videte (1), ne quis vos decipiat per philoſophiam & inanem ſeductionem, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa huius mundi, & non ſecundum Chriſtum: quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter. Et ego illo tempore, ſcis tu lumen cordis mei, quoniam nondum mihi haec Apoſtolica nota erant: hoc tamen ſolo delectabar in illa exhortatione, quod non illam, aut illam ſectam, ſed ipſam quaecunque eſſet, Sapientiam ut diligerem, & quaererem, & adſequerer, & tenerem atque amplexarer fortiter, excitabar ſermone illo, & accendebar, & ardebam: & hoc ſolum me in tanta flagrantia refrangebat, quod (d) nomen Chriſti non erat ibi. Quoniam hoc nomen, ſecundum miſericordiam tuam Domine, hoc nomen Salvatoris mei filii tui, in ipſo adhuc lacte matris, tenerum cor meum pie biberat, & alte retinebat: & quiquid ſine hoc nomine fuiſſet, quamvis litteratum, & expolitum & veridicum, non me totum rapiebat.

(a) *Cuiusdam Ciceronis, cuius linguam fere omnes mirantur, pectus non ita.* ⩵ Inquit *cuiusdam* fere per contemtum; quando enim celeberrimum, notiſſimum auctorem *quemdam* dicimus, niſi ex textu aliud pateat, minoris nos eum habere prodimus.

Ciceronis pectus non omnes mirantur. Non mirantur Chriſtiani, qui nullum Ethnicum, & quidem merito, pleniſſime laudant. Non mirantur omnes Ethnici, qui & maculas illas, quae Ethnicum deturpant, in Cicerone detexerunt, vel detexiſſe ſibi viſi ſunt. Immo proxime omnino ad Auguſtini expreſſionem; nonnullis Ciceronis pectus linguae viſum eſt ſatis difforme: quaſi non omnia, quae aliis inculcabat, ipſe exſequeretur: & privatum rancorem ſuis in declamationibus, & invectivis non raro publici boni zelo contegeret.

At nec in extollenda lingua communem plauſum omni amplitudine Auguſtinus praedicavit: ſed inquit, *fere omnes*: non ignorans ſuos habuiſſe Ciceronem aemulos, a quibus (2) & in Eloquentia non ſummus haberetur: immo quosdam datos etiam nullius partis praeiudiciis actos, quorum difficili genio, & ſuperſtitioſo palato Tulliana quaedam non ſaperent. Audi ipſum S. Doctorem l. 2. de Ordine, c. 17. n. 45. „ Non de„ fuit qui mihi nonnulla huiuſmodi vi„ tia (*ſoloeciſmos*) ipſum Ciceronem „ feciſſe peritiſſime perſuaſerit. Barba„ riſmorum autem genus noſtris tempo„ ribus tale compertum eſt, ut & ipſa „ eius oratio barbara videatur, qua Ro„ ma ſervata eſt.] Unde ut aemulos omittamus, quorum iudicium apud omnes ſanae mentis viros nullius eſt ponderis; Brutus Ciceronis ſpiraculum eumdem illum, cuius laudibus celebrabatur quantum vix alius, nimium prolixi, verboſique & imbellis, minima efficacia digeſti ſermonis accuſavit. Quintilianus, cui Ciceronis fama plurimum debet, lib. 12. c. 1. abuſive, improprie, & vulgari licentia abs ſe illum oratorem omnibus modis abſolutum, perfectumque appellatum profitetur. Et cap. 10. eorum cenſuras refert, quibus eiusdem Oratoris

(1) Coloſſ. 2. 8.
(2) Largius Licinius apud Gellium l. 1. c. 17.

propoſita impegnavit, & etiam deriſit.

toris sermones turgidi, phalerati visi sunt, repetitionibus frequentissimis, disiunctionibus haud raris, languido aegro stilo vitiosi.

Marcum Fabium Quintilianum Eusebius cum aliis nonullis Hispanum ex urbe Calagure dicunt; alii vero Romanum. Sunt qui eumdem cum Quintiliano Declamatore, de quo Seneca Declam. 6. & Martialis lib. 2. Epigramm. 90. confundunt. Sunt qui diversum, alienumque ab illo: sunt & qui Declamatorem illum huius rhetoris avum dicunt. Certum tamen est, Romae floruisse circa Domitiani tempora, cuius nepotes mores & litteras docuit.

(*b*) *Sed Liber ille &c.* = Meminit huius Libri, atque aestus ex eius lectione concepti, & infra l. 6. c. 11. & l. 8. c. 7. & lib. de Vita beata in Praefat. ad Theodorum, n. 4. ubi. „ Ego ab usque undevicesimo anno aetatis meae postquam in schola Rhetoris librum illum Ciceronis, qui Hortensius vocatur accepi, tanto amore Philosophiae accensus sum, ut statim ad eam me transferre meditarer. Sed neque mihi nebulae defuerunt, quibus confunderetur cursus meus, & diu fateor, quibus in errorem ducebar labentia in oceanum astra suspexi. „

Sed aureus liber ille nonnullo litterariae reipublicae damno disparuit. Unde vel hac ratione congruentissimum est, ea omnia huc transferre, quae ex eodem S. Doctor alibi exscripsit. Habes enim ex ipso quale fuerit Hortensii exordium. „ Unde nec ipse (cum Academicis omnia dubia sint) Academicus ille Cicero dubitavit, qui cum vellet in Hortensio dialogo ab aliqua re certa, de qua nullus ambigeret, sumere suae disputationis exordium: *Beati certe*, inquit, *omnes esse volumus? absit ut hoc falsum* esse dicamus. Quid igitur? &c.] lib. 13. de Trinit. c. 4. n. 7.

Habes quibus ad libri finem accedat, lib. enim 4. contra Iulianum Pelag. c. 15. n. 78. „ Quanto ergo te melius, veritatique vicinius de hominum generatione senserunt, quos Cicero in extremis partibus Hortensii dialogi velut ipsa rerum evidentia ductus, compulsusque commemorat? Nam cum multa, quae videmus, & gemimus de hominum vanitate, atque infelicitate dixisset: *Ex quibus humanae*, inquit, *vitae erroribus, & aerumnis fit, ut interdum veteres illi sive vates, sive in sacris, initiisque tradendis divinae mentis interpretes, qui nos ob aliqua scelera suscepta in vita superiore, poenarum luendarum caussa natos esse dixerunt, aliquid vidisse videantur: verumque sit illud, quod est apud Aristotelem, simili nos affectos esse supplicio, atque eos, qui quondam cum in praedonum Etruscorum manus incidissent, crudelitate excogitata necabantur, quorum corpora viva cum mortuis, adversa adversis accommodata quam aptissime colligabantur: sic nostros animos cum corporibus copulatos, ut vivos cum mortuis esse coniunctos.* Nonne qui ista senserunt, multo quam tu melius grave iugum super filios Adam, & Dei potentiam, iustitiamque viderunt, etiamsi gratiam &c. „

Habes etiam ex lib. 15. de Trinit. c. 19. n. 26. quibus Cicero Librum concludat. „ Hanc contemplativam sapientiam, quam proprie puto in litteris sanctis a scientia distinctam sapientiam nuncupari &c. Cicero commendans in fine dialogi Hortensii: *Quae nobis*, inquit, *dies, noctesque considerantibus, acuentibusque intelligentiam, quae est mentis acies, caventibusque ne quando illa hebescat, idest in Philosophia viventibus magna spes est: aut si hoc, quod sentimus, & sapimus, mortale, & caducum est, iocundum nobis perfunctis muneribus humanis occasum, neque molestum extinctionem, & quasi quietem vitae fore: aut si, ut antiquis Philosophis, hisque maximis, longeque clarissimis placuit, aeternos animos, ac divinos habemus, sic existimandum est, quo magis hi fuerint semper in suo cursu, id est in ratione, & investigandi cupiditate, & quo minus se admiscuerint, atque implicaverint hominum vitiis, & erroribus, hoc his faciliorem adscensum, & reditum in caelum fore.* Deinde addens hanc ipsam clausulam, repetendoque (1) sermonem finiens: *Quapropter*, inquit, *ut aliquando terminetur oratio, si aut extingui tranquille volumus, cum in his artibus vixerimus, aut si ex hac in aliam haud paulo meliorem domum sine mora demigrare, in his studiis nobis omnis opera, & cura ponenda est.* Hic miror hominem tanti ingenii &c. „

Recitat etiam alibi quaedam ex interioribus Libri. Lib. 14. de Trinit. c. 9.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

(1) MSS. repetendo, sermonemque finiens.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

c. 9. n. 52, propoſita controverſia: Utrum quatuor virtutes, vulgo, *Cardinales*, ſint, quum ad aeternam vitam pervenerimus, deſiturae. „ De omnibus tamen „ quatuor magnus auctor eloquentiae Tul- „ lius in Hortenſio dialogo diſputans: *Si* „ *nobis* inquit, *cum ex hac vita emigrave-* „ *rimus, in beatorum inſulis immortale* „ *aevum, ut fabulae ferunt, degere li-* „ *ceret, quid opus eſſet eloquentia, cum* „ *iudicia nulla fierent: aut etiam ipſis* „ *virtutibus? Nec enim fortitudine egere-* „ *mus, nullo propoſito aut labore, aut peri-* „ *culo; nec iuſtitia, cum eſſet nihil, quod* „ *appeteretur alieni; nec temperantia, quae* „ *regeret eas, quae nullae eſſent libidi-* „ *nes; nec prudentia quidem egeremus,* „ *nullo delectu propoſito bonorum, & ma-* „ *lorum. Una igitur eſſemus beati cogni-* „ *tione naturae, & ſcientiae, qua ſola* „ *etiam deorum eſt vita laudanda. Ex* „ *quo intelligi poteſt, cetera neceſſitatis* „ *eſſe, unum hoc voluntatis*. Ita ille tan- „ tus orator cum Philoſophiam prae- „ dicaret, recolens ea, quae a Philo- „ ſophis acceperat, & praeclare, ac „ ſuaviter explicans &c.] Lib. 4. contra Iulianum c. 14. n. 72. „ Vide enim quid „ in Hortenſii dialogo dicat Tullius &c. „ Vide quid iſte pro vivacitate mentis „ contra voluptatem corporis dicat: „ *An vero*, inquit, *voluptates corporis* „ *expetendae, quae vere, & graviter a* „ *Platone dictae ſunt illecebrae eſſe,* „ *atque eſcae malorum? Quae enim con-* „ *fectio eſt*, inquit, *valetudinis, quae de-* „ *formatio coloris, & corporis, quod tur-* „ *pe damnum, quod dedecus, quod non* „ *evocetur, atque eliciatur voluptate?* „ *Cuius motus ut quiſque eſt maximus,* „ *ita eſt inimiciſſimus Philoſophiae. Con-* „ *gruere enim cum cogitatione magna* „ *voluptas corporis non poteſt. Quis enim* „ *cum utatur voluptate ea, qua nulla* „ *poſſit maior eſſe, attendere animo,* „ *inire rationem, cogitare omnino quid-* „ *quam poteſt? Cuius* (1) *autem tantus* „ *eſt gurges, qui dies, & noctes ſine* „ *ulla minimi temporis intermiſſione velit* „ *ita moveri ſuos ſenſus, ut moventur* „ *in ſummis voluptatibus? Quis autem* „ *bona mente praeditus non mallet nullas* „ *omnino nobis a natura voluptates da-* „ *tas?* Haec ille dixit, qui nihil de „ primorum hominum vita, nihil de Pa- „ radiſi felicitate, nihil de corporum re- „ ſurrectione crediderat. Erubeſcamus „ &c.] Vide etiam Lib. 5. contra eumdem, c. 7. n. 29. & 30., & lib. 3. de Civit. Dei, cap. 15.

En libaſti aliquid celeberrimi Libri, non amplius exſtantis, dialogi forma digeſti, Librum illum ab Hortenſio cariſſimo ſuo, quem in Bruto, lib. 3. de Oratore, & Orat. pro Milone ceu magnum Reipublicae lumen, & ornamentum miris laudibus celebrat, in ſingularis obſequii monimentum Tullius appellavit, ut innuit lib. de Finibus, Tuſcul. 2. & 3. & lib. 2. de Divinat. Quanquam ille, hominum more, inde contra amicum, & benefactorem inique, & furioſe recalcitraverit, ut ipſemet Cicero queritur lib. 1. Ep. 3. ad Q. fratrem, & Ep. 9. lib. 3. ad Atticum.

Vivere deſiit Cicero violenta manu (de quo ultra alios, Titus Livius lib. 120. Hiſtoriarum, & Auguſtinus lib. 3. de Civit. Dei c. 30.) Olymp. 184. ab Urbe condita an. 711. ante adventum Dom. 43. aetatis ſuae 63. Natus autem fuerat Arpini in Campania, Equeſtri loco, patre Marco, matre Helvia, die 3. Ianuarii.

(c) *Cum agerem annum aetatis undevigeſimum, iam defuncto Patre ante biennium.* = Contigit ergo lectio Hortenſii an. Auguſtini decimo nono, Domini tercenteſimo ſeptuageſimo tertio. Monnicae quadrageſimo ſecundo, Adeodati primo. Si autem Auguſtinus Carthaginem petiit anno aetatis ſuae 17. & agens 19. a biennio Pater obierat, vix igitur poſito Auguſtino Carthagine, Patritius denatus eſt.

A Patris obitu maternis ſe mercedibus Charthagine Eloquentiam emiſſe ait; quo intelligimus, Monnicae copioſa bona dotalia, vel etiam (ut Iuriſtae loquuntur) paraphernа, aut paraphernalia tenui paterno cenſui, quo alii filii ſubſtentabantur, in nobili diſpendioſa Auguſtini educatione ſuppleviſſe. Cum quo tamen & aliquod Romaniani ſubſidium bene compatitur. Recole dicta c. 1. A.

Sed quid attendebas? quid futurum ſperabas? Monnicae ſupervicturum Patritium? Frequentiſſimis Eccleſiaſticae hiſtoriae exemplis edocemur, viros feminis deſponſatos ſanctiſſimis ut in plurimum a coniugio, & a terra celeri tolli funere, ut (quantum coniicimus) illae aeternis deſtinatae amplexibus divino Sponſo fortius & exactius, omni quamtumvis minimo ſublato repaculo, & diverticulo, copulentur.

(d) *Et hoc ſolum me in tanta fla-* *gran-*

(1) Sic Am. MSS. & B. B. Ap. Er. & Lov. *Quis autem*.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

grantia refrangebat, quod &c. = Sequimur Benedictinos ita legentes cum ſuis propemodum omnibus MSS. Quibus ſuffragantur Vet. Som. Duo MSS. S. Cr. totidem Med. Ricar. Sed Am. Er. & MSS. quinque *refringebat*: quae lectio non eſt contemnenda, tum codicum auctoritate, tum, & maxime ratione ſpectata; *Refringo* enim verbum magis, ſaltem apud vetuſtos elegantes Scriptores, uſitatum eſt, ac, *refrango*; Nec *refractum*, quod prorſus eleganter ſcribitur, a *refrango* eſt: ſed a *refringo*. Significat autem *refringo*, idem ac *retundo*, vel *repercutio*. *Kefringere vim fortunae*. Liv. lib. 5. c. 37. *Radius ſolis immiſſus cavae nubi, repulſa acie, in ſolem refringitur*, Plinius lib. 2. c. 59. Quae ratio ex Latina elegantia depromta vix nos a Benedictinorum Patrum lectione non ſemovit.

Lov. Arn. & Wangn. *& hoc ſolo in me tanta flagrantia refrigebat*. MS. recens S. Cr. *reſtringebat*, vel *reſtinguebat*.

Ut autem nominis Salvatoris abſentia in Tulliano Hortenſio obſervata aeſtum fregerit, vel retuderit, explicat de omni Philoſophorum ſecta dicens infra lib. 5. c. 14. ſub finem.

Dulciſſimi eius nominis amor (ſicut & immortalitatis animae, meritorumque aut bonorum, aut malorum reddendae rationis fides, de quo lib. 6. c. 16.) a tot Paganorum muſcipulis Auguſtinum ſervavit, ut Frauciſci Petrarchae (1) verba proſana occaſione prolata, poſſit ad rem ſuam trahere:

„ Credo dalle faſce, e dalla culla
„ Al mio imperfetto, alla fortuna
„ avverſa
„ Queſto rimedio provedeſſe il Cielo.

Si bene autem quae ſequuntur adtenderis, videbis Auguſtinum etiam a Manichaeis captum dulciſſimo Redemtoris nomine mirifice oblectatum. Quo quidem deſperato pudore ſubſundatur oportet nequam perditus nothus Martinus Lutherus, qui Auguſtiniana ſacra cuculla reiecta, & conculcata, Auguſtini nedum ſancti, nedum peccatoris, ſed & Manichaei gloria impiis, ſceleratiſſimis illis verbis ſe exſuit: *Ego Martinus Lutherus vix ullam conſolationem ex morte, & reſurrectione Chriſti capere poſſum. ex bonis autem corporalibus a Deo acceptis, ut edere panem, & bibere cerviſiam, optime poſſum*. T. 3. c. de Chriſtianis.

Utrum vero aeſtus illi ex Tulliani libri lectione concepti Auguſtini damno, vel bono refracti ſint? Aenigma, vel problema nobis videtur. Profundi, & ſagacis ingenii Lector rem diligenter mrditetur.

C A P U T V.

A R G U M E N T U M.

Lectione Hortenſii, honeſtis gravibus monitis foecundiſſimi, raſi autem a quocunque veſtigio nominis Chriſti a terrenarum rerum glutino excuſſus: non autem prorſus ad inviſibilia ſublatus, poſituſque velut caelum, ac terram inter ſuſpenſus: in Scripturas ſanctas, ut quales eſſent videret, animum intendere ſtatuit. Verum cum humana litteratura tumidus, earum vulgaribus, abiectiſve coloribus non raperetur, ſecretiora autem non penetraret: easdem Scripturas haud plurimi fecit, cenſuitque non uno calculo Tullianae maieſtati poſthabendas.

Taque inſtitui animum intendere in Scripturas ſanctas, ut viderem quales eſſent (*a*). Et ecce, video rem non compertam ſuperbis, neque nudatam pueris; ſed inceſſu humilem (*b*), ſucceſſu excelſam, & velatam myſteriis; & non eram ego talis, ut intrare in eam poſſem, aut inclinare cervicem ad eius greſſus. Non enim, ſicut modo loquor, ita ſenſi, cum adtendi ad illam Scripturam: ſed viſa mihi eſt indigna, quam Tullianae dignitati compararem. Tumor enim meus refugiebat modum

(1) De oculis Laurae Cant. 2, 4. Natus eſt in Tuſcia die 20. Iulii an. 1304. Apoplexia ſublatus eſt 19. Iul. 1374.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

eius; & acies mea non penetrabat interiora eius. Verumtamen illa erat, quae crescetet cum parvulis; sed ego dedignabar esse parvulus (c): & turgidus fastu, mihi grandis videbat,

(*a*) *Ut viderem quales essent*. = Haec cum praeced. eapite maxime nectuntur, suntque, ut patet, illius sequelae. Cum nun prorsus raptus fuisset a Ciceronis Hortensio, quod Christi nomen haud haberet, animum in Scripturas sanctas intendit, ur videret, an iis prorsus raperetur, quae ubique Christi nomen habent, benedicunt, extollunt. Verum cum, ut diximus in summario eap. earum demisso stilo non pelliceretur &c. Quod tamen non ita ruditer exeipiendum est, quasi serio, mente, & decretorio calculo Tulliana scripta Divinis praetulerit; commode id enim, iusteque excipitur de imaginatione, quae exterioribus fucis illecta, mente etsi reluctante, mox praecipiti motu iudicat.

In quem quidem non rationis, & mentis: sed imaginationis & voluptatis errorem homines purioris linguae elegantis ornatique sermonis facile impingunt. Audi Hieronymum, qui item elegantiam summopere amavit, Epist. ad Eustochium S. Paulae filiam, quae est ordine antiquo 22. de Custodia virginitatis, post med, factum stupendum de seipso narrantem, „ Nec tibi diserta multum velis videri, aut lyrici festiva carminis metro ludere. Non delumbem matronarum salivam delicata secteris, quae nunc strictis dentibus, nunc labiis dissolutis, balbutientem linguam in dimidiata verba moderantur, rusticum putantes omne quod noscitur: adeo illis adulterium etiam linguae placet. Quae enim communicatio luci ad tenebras? Qui consensus Christi cum Belial (1)? quid facit cum Psalterio Horatius? cum Evangeliis Maro, cum Apostolo Cicero? Nonne scandalizatur frater, si te viderit in Idolio recumbentem (2)? Et licet omnia munda mundis (3), & nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur, tamen simul bibere non debemus calicem Christi, & calicem daemoniorum (4). Referam tibi meae infelicitatis historiam. Cum ante annos plurimos, domo, parentibus, sorore, cognatis, & quod his difficilius est, consuetudine lautioris cibi propter caelorum regna castrassem, & Hierosolymam militaturus pergerem, bibliotheca, quam mihi Romae summo studio, ac labore confeceram, carere omnino non poteram. Itaque miser ego lecturus Tullium, ieiunabam. Post noctium crebras vigilias, post lacrymas, quas mihi praeteritorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manus. Si quando in memetipsum reversus, Prophetas legere coepissem, sermo horrebat incultus, & quia lumen caecis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed solis. Dum ita me antiquus serpens illuderet, in media ferme quadragesima medullis infusa febris corpus invasit exhaustum, & sine ulla requie; quod dictu quoque incredibile sit, sic infelicia membra depasta est, ut ossibus vix haererem. Interim parantur exequiae, & vitalis animae calor, toto frigescente iam corpore, in solo tantum tepente pectusculo palpitabat. Cum subito raptus in spiritu, ad tribunal Iudicis pertrahor: ubi tantum luminis, & tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris, ut proiectus in terram, sursum adspicere non auderem. Interrogatus de conditione, Christianum me esse respondi: & ille qui praesidebat, *Mentiris*, ait, *Ciceronianus es, non Christianus: Ubi enim thesaurus tuus, ibi & cor tuum* (5). Illic obmutui, & inter verbera (nam caedi me iusserat) conscientiae magis igne torquebar, illum mecum versiculum reputans: *in inferno autem quis confitebitur tibi* (6)? Clamare autem coepi, & eiulans dicere. *Miserere mei Domine, Miserere mei*. Haec vox inter flagella resonabat. Tandem ad Praesidentis genua revoluti qui adstabant, precantur ut veniam tribueret adolescentiae, & errori locum poenitentiae commodaret: exacturus deinde cruciatum, si gentilium litterarum libros legissem. Ego, qui in tanto constrictus articulo, vellem etiam maiora promittere, deierare coepi, & nomen eius obtestans dicere;

„ Do-

(1) 2. Cor. 6.
(2) 1. Cor. 8. 10.
(3) Tit. 1. 15.
(4) 1. Cor. 10, 20.
(5) Matt. 6.
(6) Psal. 6.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

„ Domine si unquam habuero codices „ saeculares, si legero, te negavi. In „ haec sacramenti verba dimissus, re„ vertor ad superos, & mirantibus cun„ ctis oculos aperio, tanto lacrymarum „ imbre perfusos, ut etiam incredulis „ fidem facerem ex dolore. Nec ve„ ro sopor ille fuerat, aut vana so„ mnia, quibus saepe deludimur. Te„ stis est tribunal illud, ante quod ia„ cui: testis Iudicium triste, quod ti„ mui. Ita mihi nunquam contingat in „ talem incidere quaestionem. Liventes „ fateor habuisse me scapulas, plagas „ sensisse post somnum, & tanto dehinc „ studio divina legisse, quanto non an„ te mortalia legeram.

(b) *Sed incessu humilem* =. De Scripturae incessu, & successu in his confessionibus, in libris de Doctrina Christiana, & alibi frequentissime tot, & tam praeclara Augustinus disseruit, ut nihil fere aut novum, aut noviter Theologis agendum reliquerit. Humilem esse Scripturae incessum nimis compertum est, & cuiuscunque non prorsus rudis in eam intendentis oculos testimonio comprobatur. Utrum vero eousque humilis incedat, ut sit non quidem doctrina, sed stilo barbara? Negant Theologi graviores, si, ut debet, de prima institutione, seu primis exemplaribus sermo sit. Augustinus autem Scripturis addictissimus, eas nedum minime barbaras sed egregio stilo digestas, & eloquentiae splendoribus exornatas asferuit: demonstravitque rationibus, & exemplis longe aptissimis, atque ingeniosissimis, lib. 4. de Doctrina Christ. cap. 6. & 7.

(c) *Sed ego dedignabar esse parvulus* =. Scripturarum secretiora non gustasti quod profana litteratura turgidus, parvulus esse dedignareris. At supra dixeras: *Et ecce video rem non &c. neque nudatam pueris*: destruis quod dixisti, & opposita doces: Pueros fugiunt scripturarum bona: & fugerunt te quod parvulus esse dedignareris? At facile haec conciliantur: Humilitate parvulos amant divina eloquia: a mundi autem sapientibus fugiunt, qui Dei oculis pueri sunt, & etiam fatui: ut enuntiatur Rom. 1. a v. 21. & 1. Cor. c. 1. v. 19. & 20.; Maxime vero Matth. 11. 25. ubi, *Confiteor tibi Pater, domine caeli, & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis*. Vide Serm. 55. de Concordia Matt. & Lucae, c. 5. n. 6.

Adeo ut vero piae innocentes puellae doctissimorum mundanorum conatus, qui insuperabiles videbantur, retuderint, cum divinae Sapientiae placuit, ac prorsus fregerint. Cuius generis portenta plurima Ecclesiasticae historiae exhibent. Consule vel celeberrimum factum scriptum a D. Eduardo Brigantia germano Duci die 3. Martii an. 1639. & relatum ab Illustrissimo Ioanne Palafox Episcopo Oxim. Epist. ad Didaeum a Praesent. Carmelit. Excalceatorum summum Praepositum an. 1656. die 25. Febr. quae habetur in fronte voluminis Epistolarum S. Theresiae, quas idem piissimus, & eruditissimus Antistes egregiis commentariis illustravit; Et videbis ut haereticorum magistrum, vel rectorem quemdam longe doctissimum, simul & petulantissimum, quem Catholici adeo exhorrebant, eiusdem S. Theresiae scripta, quae saepe, at semper in cassum impugnare tentaverat, hoc mense improbans delens, quod praecedenti scripserat, refraenaverint, atque Ecclesiae magisterio subiecerint.

Quae tamen non ideo dicta rudis aliquis censeat, quasi humanae litterae divinis officiant; Quin immo humilitate sociatae eas maxime adiuvant. Unde nil mirum si Augustinus tandem aliquando humanae vastissimae eruditioni pietate addita, ita bene Scripturarum sanctarum dogmata viderit, sicut nullus prorsus ab Apostolorum aetate.

CA-

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 41. Adeodal. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

CAPUT VI.

ARGUMENTUM.

Obscenis immersus, honores ambiens, & plausus: profana eruditione tumidus: Scripturas sanctas non magni faciens, in Manichaeos impegit, homines fatuos nimis, carnales, atque loquaces: in quorum ore, neutiquam in corde Domini Iesu Christi, & Spiritus-Sancti sacra nomina: perperam, doloque veritatem spondentes: nedum in sacris dogmatibus, sed & in naturalibus, ac philosophicis prorsus somniantes; quisquilias vendentes, fabulis ipsis, imaginationibusque insubsistentia, & falsitate superiores. Rediens inde ad priora tempora, vanam mulierem, cuius blanditiis foede captus est, cursim perstringit.

I. ITaque incidi in homines (*a*) superbe delirantes (*b*), & carnales nimis (*c*), & loquaces (*d*); in quorum ore laquei diaboli, & viscum confectum commixtione syllabarum nominis tui, & Domini Iesu Christi, & Paracleti consolatoris Spiritus-Sancti. Haec enim nomina non (*e*) recedebant de ore eorum, sed tenus sono (*f*), & strepitu linguae; ceterum cor inane veri. Et dicebant: Veritas & veritas; & multum eam dicebant mihi (*g*), & nusquam erat in eis; sed falsa loquebantur; non de te tantum, qui veritas es, sed etiam de istis elementis huius mundi creatura tua: de quibus etiam vera dicentes Philosophos (*h*), transgredi debui pro amore tuo, mi Pater summe bone, pulcritudo pulcrorum omnium. O veritas, veritas, quam intime etiam tunc, medullae animi mei suspirabant tibi! cum te illi sonarent mihi frequenter, & multipliciter voce sola, & libris multis, & ingentibus. Et illa erant fercula, in quibus mihi esurienti te, inferebantur pro te Sol & Luna (*i*), pulcra opera tua: sed tamen opera tua, non tu, nec ipsa prima. Priora enim spiritalia opera tua (*k*), quam ista corporea, quamvis lucida, & caelestia. At ego nec priora illa sed te ipsam, te Veritas, in qua non est commutatio, nec momenti obumbratio (1), esuriebam, & sitiebam; Et adponebantur adhuc mihi in illis ferculis phantasmata splendida: quibus iam melius erat amare istum Solem, saltem istis oculis verum, quam illa falsa animo decepto per oculos. Et tamen, quia te putabam, manducabam; non avide quidem, quia nec sapiebas in ore meo, sicuti es: neque enim tu eras illa figmenta inania; nec nutriebar ex eis, sed exhauriebar magis. Cibus in somnis simillimus est cibis vigilantium, quo tamen dormientes non aluntur, dormiunt enim; at illa nec similia erant ullo modo tibi, sicut nunc mihi loquuta es; quia illa erant corporalia phantasmata, falsa corpora, quibus certiora sunt vera corpora ista, quae videmus visu carneo, sive caelestia, sive terrestria; cum pecudibus, & volatilibus videmus haec: & certiora sunt, quam cum imaginamur ea. Et rursus certius imaginamur ea, quam ex eis suspicamur alia grandiora, & infinita, quae omnino nulla sunt, qualibus ego tunc pasce-

(1) Iacobi 1. 17.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

scebar. At tu amor meus, in quem deficio, ut fortis sim, nec ista corpora es, quae videmus, quanquam in Caelo; nec ea es, quae non videmus ibi: quia tu ista condidisti, nec in summis tuis conditionibus habes (*l*). Quanto ergo longe es a phantasmatibus illis meis, phantasmatibus corporum, quae omnino non sunt? quibus certiores sunt phantasiae corporum eorum, quae sunt; & eis certiora corpora, quae tamen non es; Sed nec anima es; quae vita est corporum; ideo melior vita corporum certiorque, quam corpora. Sed tu vita es animarum, vita vitarum, vivens teipsa, & non mutaris vita animae meae.

II. Ubi ergo mihi tunc eras, & quam longe? Et longe peregrinabar abs te, exclusus & a siliquis porcorum, quos de siliquis pascebam (*m*). Quanto enim meliores Grammaticorum, & Poetarum fabellae, quam illa decipula! Nam versus, & carmen, & Medea volans (*n*), utiliores sunt certe, quam quinque elementa varie (*o*) fucata, propter quinque antra tenebrarum, quae omnino nulla sunt, & occidunt credentem. Nam versum, & carmen etiam ad vera pulmenta transfero (*p*); volantem autem Medeam etsi cantabam, non adserebam: & si cantari audiebam, non credebam; illa autem credidi. Vae, vae, quibus gradibus deductus sum in profunda inferni! quippe laborans & aestuans inopia veri, cum te Deus meus (tibi enim confiteor, qui me miseratus es & nondum confitentem) cum te non secundum intellectum mentis, quo me praestare voluisti belluis, sed secundum sensum carnis quaererem; tu autem eras interior intimo meo, & superior summo meo. Offendi in illam mulierem audacem (*q*), inopem prudentiae aenigma Salomonis, sedentem super sellam in foribus, & dicentem: Panes occultos libenter edite, & aquam dulcem furtivam bibite. Quae me seduxit, quia invenit foris, habitantem in oculo carnis meae: & talia ruminantem apud me, qualia per illum vorassem.

(*a*) *Itaque incidi in homines &c.* = *Itaque* dicit, ut ostendat praecedentium peccatorum lapsum hunc fuisse sequelam, Scilicet peccata illa, maxime fortassis Scripturarum contemtus Augustinum excaecavere. Quanquam si de alterius generis caussa loquamur, aliter differendum sie, ut inferius signo G. In hoc capite tot dilucidanda se offerunt, ut si cuncta vellemus fuse prodere, iam ex iis integrum volumen coalesceret.

Homines hosce in quos Augustinus impegit, quosque propter nimium horrorem haud nominat, pingit autem graphice, Manichaeos fuisse certum, & manifestum est. De iis autem, Epiphanio, Cyrillo, Leone, aliisque depositis, possemus ex uno Augustino longam historiam texere; at erit satis, expositorisque muneri conforme: quanqoam difficilius, ea seligere, & dare, ad quae Augustinus aoe manifestis, aut latentibus metaphoris provocat.

De Manichaeorum infelici parente, eiosqoe nomine Lib. de Haeresibus ad Quodvult-Deum, haer. 46. „ Manichaei a quodam Persa extiterunt, qui „ vocabatur Manes: quamvis & ipsum, „ eum eius insana doctrina coepisset in „ Graecia praedicari, Manichaeum di„ scipuli eius appellare maluerunt, de„ vitantes nomen insaniae. Unde quidam „ eorum qoasi doctiores, & eo ipso men„ daciores geminata n. littera, Manni„ chaeum vocarit, quasi manna funden„ tem. „

Hanc lectionem exhibent Benedictini, qui admonent in imo margine. „ Sic om„ nino ferunt MSS. at editi: *coepisset no„ men praedicari. Nam ante hoc Urbi„ cus* (immo Cubricus ex Epiphan. hae„ res. 66.) *vocabatur. Sed in Graecia „ discipuli eius vitantes nomen insaniae, „ quasi doctiores, & eo ipso mendaciores „ geminata* n. littera, Mannichaeum „ quasi manna fundentem, pro Mani„ chaeo, idest insano appellaverunt. „

Quam nominis constantiam adfert & lib. de Agone Christiano cap. 28. & lib. 19. contra Faustum Manichaeum, cap. 22.

Tur-

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. 1. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

Turpem mortem Manes oppetiit, violenta manu peremtus, eamque adparatu magno Manichaei celebrabant, „ Cum „ saepe a vobis quaererem illo tempo„ re, quo vos audiebam, quae caussa „ esset, quod Pascha Domini plerumque „ nulla, interdum a paucis tepidissima ce„ lebritate frequentaretur, nullis vigiliis, „ nullo prolixiore ieiunio indicto Audito„ ribus, nullo denique festiviore appa„ ratu; Cum vestrum Bema, idest diem, „ quo Manichaeus occisus est, quinque „ gradibus instructo tribunali, & pretio„ sis linteis adornato, ac in promtu po„ sito, & obiecto adorantibus magnis „ honoribus prosequamini.] Contra Epistol. Manichaei, quam *Fundamenti* vocant, cap. 8, circa med.

Ut autem quidquam pressius habeas de morte Manetis ex ipso Augustino, adtende quid scribat lib. de Haeresibus 46. circa med. *Cum alias eiusdem Manichaei sectae in Mattarios* (1), *&* *specialiter Manichaeos distribui perhiberet* (Viator) *omnes tamen has tres formas ab uno auctore propagatas, & omnes generaliter Manichaeos esse*, negare non potuit. Et certe illi libri *Manichaei sunt omnibus sine dubitatione communes*. Et lib. 5, contra Faustum, cap. 5. sub finem. „ Adhuc in rebus humanis est ille „ Constantius, modo iam frater noster „ Catholicus Christianus, qui multos ve„ strum Romae in domum suam con„ gregaverat, propter implenda prae„ cepta Manichaei, satis quidem vana, „ & inepta, sed tamen quae magna e„ xistimatis quibus cum vestra infirmi„ tas cederet, dispersi estis quisque in „ viam suam. Unde illi, qui in eis per„ durare voluerunt, a vestra societate „ schisma fecerunt & quia in mattis „ dormiunt, Mattarii appellantur; a „ quorum storeis longe dissimiles fuerunt „ plumae Fausti, & caprinae lodices, „ qua deliciarum affluentia non solum „ Mattarios fastidiebat, sed etiam domum „ patris sui hominis pauperis Milevi„ tani. „

Scilicet quum Manes Persarum Regis filium, quem miraculo se sanaturum spoponderat, nec magicis artibus, quibus praestabat, sanare potuisset: immo quom, ut videtur, necasset; eiusdem Regis iussu arundine deglubitur, corpore bestiis dato, pelle quasi utrina ad palatii valvas adpensa, Unde infelices eius posteri quasi devotione, & pietate arundinibus incubuere. Nonnulli autem mattas arundinibus etiam contexebant, quo a Manichaeorum potissima turba seiuncti, Mattarii appellati sunt,

Quo vero tempore coeperit somnia sua vendere Manes? Exacte, ac tuto, ut nobis videtur, definiri non potest. Prodit Augustinus tantummodo, longe ab Apostolorum aetate, tertio a nativitate Christi saeculo, post Tertullianum (2), immo & Cyprianum (3), nebulonem illum adparuisse, vel potius eius nebulam orbi subfusam. Vide lib. 13, contra Faustum, cap. 4. initio, & lib. 28. cap. 2. & 4. Benedictini Praef. t. in tom. 8, circa med. libros Augustini contra Faustum recolentes, haec habent „ Hoc in opere cum Apostoli le„ su Christi nomen, quod Manichaeus i„ nitio Epistolarum suarum sibi tribue„ bat, ab indigno homine removeret, „ tempus exortae huius haeresis nobis „ indicat vir sanctus, aitque constare „ *non solum post Tertullianum, verum* „ *etiam post Cyprianum &c.* Huic sen„ tentiae concordat Epiphanius (4), qui „ eiusdem haeresis ortum revocat ad „ nonum Gallieni annum qui cum an„ no Christi 263. concidit. Eusebius (5) „ vero ad tempus Felicis Papae, & „ Diocletiani Imperatoris, qui tamen ad „ imperium non pervenit, nisi fere post „ decennium a morte Felicis Papae, con„ tigit anno 275. Leo (6) magnus lon„ gius eamdem originem submovet, ad „ annum scilicet a Christi resurrectione „ 260. Probo Imperatore, & Paolino „ consule. „

Manichaeorum secta in duos veluti populos *Auditores*, & *Electos* dividebatur. Auditores erant quasi Manichaei ex vulgo, rudes in dogmatibus, inscii prorsus eorum, quae mores spectarent, minus cauti, & sancti, Electi ex opposito &c. Audi ipsum Augustinum: lib. de Haeresibus 46. post initium „ Ex eis „ quippe alimentis, sicut universo mun„ do, Dei substantiam perhibent esse „ com-

(1) Edit. *in Mazarios*. Quod erratum secutus est Sirmondus in suo Praedestinato; quanquam Augiense eiusdem Praedestinati exemplar praefert *Mattarios*. Sic vero habent hic etiam Aug. MSS. omnes: nempe, *quia in mattis dormiunt, Mattarii appellantur*. ex l. 5, contra Fau. c. 5.

(2) Qui floruit initio saeculi 3.
(3) Qui passus est circa an. 258.
(4) Epiphan. lib. de Pondere, & Mens.
(5) Euseb. lib. 7. c. 26. 31. & 32.
(6) Leo Serm. 2. de Pentec.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

„ commixtam, quam purgari putant in Electis ſuis eo genere vitae, quo vivunt Electi Manichaeorum, velut ſanctius, & excellentius Auditoribus ſuis. Nam his duabus profeſſionibus, hoc eſt Electorum, & Auditorum Eccleſiam ſuam conſtare voluerunt. In ceteris autem hominibus, etiam in ipſis Auditoribus ſuis hanc partem bonae, divinaeque ſubſtantiae, quae mixta, & colligata in eſcis, & potibus detinetur, maximeque in eis, qui generant filios artius, & inquinatius colligari putant.] Lib. 5. contra Fauſtum, cap. 10. initio. „ Quid autem fallitis Auditores veſtros, qui cum ſuis uxoribus, & filiis, & familiis, & domibus, & agris vobis ſerviunt, ſi quiſquis iſta omnia non dimiſerit non accipit Evangelium? Sed quia eis non reſurrectionem, ſed revolutionem ad iſtam mortalitatem promittitis, ot rurſus naſcantur, & vita Electorum veſtrorum vivant, tam vana, & inepta, & ſacrilega, quam (1) vos vivitis, quando valde laudamini, aut ſi meliores meriti ſunt, in melones, & cucumeres, vel in alios aliquos cibos veniant, quos vos manducaturi eſtis, ut veſtris ructatibus cito purgentur &c.] In Pſal. 140. n. 10. ad illud: *Nam communicaba*, vel *combinaba cum electis eorum*. „ Noſtis Fratres quod non eſt praetermittendum quaſi iuſtos eminentiores in ſe tenentes, velut primum gradum iuſtitiae Electos vocari apud Manichaeos &c.

Auguſtinus a turpioribus divina manu retractus, Manichaeorum Auditor fuit, nunquam Electus: lib. de Utilitate credendi ad Honoratum, n. 2. in operis argumento. *Sed quae rurſum ratio revocabat, ne apud eos penitus haererem, ut me in illo gradu, quem vocant Auditorum tenerem &c.* In Actis, ſive diſput. contra Fortunatum Manichaeum, diſput. 1. diei, n. 2. & 3. „ Interfui, (*Manichaeorum orationi*) ſed alia quaeſtio eſt de fide, alia de moribus; ego de fide propoſui &c. Ad aliud vocas, cum ego de fide propoſuerim. De moribus autem veſtris plane ſcire poſſunt qui Electi veſtri ſunt: noſtis autem me non Electum veſtrum, ſed Auditorem fuiſſe. Itaque quamvis & orationi veſtrae interfuerim, ut interrogaſti; utrum ſeparatim vobiſcum habeatis aliquam orationem Deus ſolus poteſt noſſe, & vos &c.] Quod tradit etiam Lib. 3. contra litteras Petiliani Donatiſtae Cirtenſis Epiſcopi, cap. 17. & obſervat Eraſmus Epiſt. ad Alfonſum Fonſecam Archiepiſcopum Tolet. poſt initium.

Huic luto, ut fuſius opportuniori loco dicetur, novem annis Auguſtinus adhaeſit; in illud enim anno aetatis ſuae undevigeſimo labente impegit: ab eo vero duodetrigeſimo completo exemtus eſt.

(*b*) *Superbe delirantes*. = Quis ſuperbe delirans? Manes? Infelix ille pannoſus, qui vetulae (2) cuidam ſervus emtitius adhaerens, ab ea diaboli arte ad haereditatem adoptatus Terebinti libros adeptus eſt, quibus ſuas blaſphemias addens, inſulſe contra Orthodoxum coetum blateravit? Manes certe nullo generis, nullo perſonae ſplendore conſpicuus. Sed cur ſuperbe delirans? Attende quem ſe iactaverit, qualiſque iactatus ſit a diſcipulis Lib. de haereſibus 46. ante finem. „ Promiſſionem Domini Ieſu Chriſti de paraclito Spiritu Sancto in ſuo haereſiarca Manichaeo dicunt eſſe completam unde ſe in ſuis litteris Ieſu Chriſti Apoſtolum dicit, eo quod Ieſus Chriſtus ſe miſſurum eſſe promiſerit, atque in illo miſerit Spiritum-Sanctum. Propter quod etiam ipſe Manichaeus duodecim diſcipulos habuit, ad iuſtar Apoſtolici numeri, quem numerum, Manichaei hodieque cuſtodiunt.] Contra Epiſt. Manichaei, quam *fundamenti* vocant, cap. 5. n. 6. initio. „ Certe ſic incipit (*Epiſtola* fundamenti) Manichaeus Apoſtolus Ieſu Chriſti providentia Dei Patris. Haec ſunt ſalubria verba de perenni, ac vivo fonte. Iam cum bona patientia, ſi placet, attendite quid quaeram: non credo iſtum eſſe Apoſtolum Chriſti &c.] Epiſt. 237. ad Ceterium, (Alias, 253.) n. 2. „ Nam quidam Manichaei canonicum librum, cuius titulus eſt, Actus Apoſtolorum repudiant. Timent enim evidentiſſimam veritatem, ubi apparet Spiritus-Sanctus (3) miſſus, qui eſt a Domino Ieſo Chriſto in evangelica veritate promiſſus. Sub eius quippe Spiritus nomine, a quo penitus alieni ſunt, indocta hominum corda decipiunt, mira caecitate aſſerentes &c.] Nec cenſeas Manetem ſe Apoſtolum Chriſti appellaſſe, tantummodo ut duodecim illis ſanctis electis viris haberetur aequalis; Apoſtolum ſe appellavit Chriſti, hoc eſt Spiritum-

Dd San-

(1) Plures MSS. quo vos vivitis, quo valde laudamini.

(2) S. Cyrillus Catheche.

(3) Act. 2. 2.

A. Ch. 373. Aug. 10. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

„ Sanctum a Christo missum. Nec abu„ sive Spiritum-Sanctum se iactavit, sed „ proprie, serioque; Non quidem ho„ minem Spiritu-Sancto sociatum, sed om„ nino ipsum Spiritum-Sanctum.] Infra Lib. 5. c. 5. n. 1. „ Non enim parvi „ existimari se voluit, sed Spiritum„ Sanctum consolatorem, & dictatorem „ Fidelium tuorum, auctoritate plenaria „ personaliter in se esse persuadere co„ natus est.] Contra Epist. Manichaei, cap. 6. n. 7. „ Certe si nihil interesse „ arbitratus est, cur non varie in aliis „ epistolis Apostolum Christi se nominat, „ in aliis Paracleti? Sed Christi semper „ audivi, quotiescumque audivi; Para„ cleti autem nec semel. Quid hoc esse „ caussae arbitramur, nisi quia illa super„ bia, mater omnium haereticorum, im„ pulit hominem, ut non missum se a „ Paracleto vellet videri, sed ita su„ sceptum, ut ipse Paracletus dicere„ tur.] Vide etiam si lubet lib. 13. contra Faustum, c. 17. & lib. 32. cap. 16., & 17. De Actis cum Felice Manich. lib. 1. c. 9. 10. 11. 12. & 13. & lib. de Utilit. credendi c. 3. n. 7.

En igitur cur Augustinus Manetem superbum appellet: aliis etiam argumentis silentio praeteritis: puta quod se e virgine exortum, in montibus altissimis, separatae instar substantiae educatum, Angelica munditia praeditum iactitaret.

Verum tamen est, Augustinum non singularem Manetem, sed Manichaeos omnes universim superbos appellare; Unde opus est superbiam detegere vel aliorum ab ipso Manete, vel etiam universae turbae. Primo gusta paululum humilitatem, modestiamque Fausti Manichaeorum Episcopi, summi praeceptoris, oraculi. Lib. 5. contra eumdem, c. 7. initio. „ Inest tamen ille haereticus ty„ phus, intolerabilisque superbia; *Vi„ des*, inquit, *in me Christi beatitudi„ nes illas, quae Evangelium faciunt;* „ *& interrogas, utrum illud accipiam?* „ *Vides pauperem, vides mitem, vides* „ *pacificum, puro corde lugentem, esu„ rientem, sitientem, persecutiones, &* „ *odia sustinentem propter iustitiam: &* „ *dubitas, utrum accipiam Evangelium?* „ Si hoc esset iustum esse, iustificare „ seipsum, verbis suis volasset in caelum „ homo iste, cum haec loqueretur. Sed „ ego in delicias Fausti non invehor, no„ tas omnibus Auditoribus Manichaeorum, „ & tis maxime, qui sunt Romae &c. „

Deinde universi conventiculi superbiam adtende. Lib. 5. contra Faustum, c. 7. *Et illum tamen quomodo video pauperem spiritu, qui tam superbus est, ut animam suam Deum credat, nec captivus (1) erubescat?* In Psal. 140. n. 12. „ Panem „ manducanti non porrigit. Videte si „ potest esse maior iniquitas ista iustitia (2). „ Panem manducanti non porrigit. Quae„ ris quare? Ne vitam, quae est in pane, „ quam dicunt membrum Dei, substan„ tiam divinam, mendicus ille accipiat, & „ liget eam in carne. Quid ergo vos? „ quid, quare manducatis? carnem non „ habetis? Sed nos, inquiunt, quia fide „ Manichaei illuminati sumus, orationi„ bus, & psalmis nostris, qui electi su„ mus, purgamus inde vitam, quae est „ in illo pane, & mittimus illam ad „ thesauros caelorum. Tales sunt Ele„ cti, ut non sint salvandi a Deo, sed „ Salvatores Dei. Et ipse est, inquiunt; „ Christus crucifixus in toto mundo; „ Ego in Evangelio Salvatorem acce„ peram Christum: vos autem estis in „ libris vestris Salvatores Christi. Estis „ plane blasphematores Christi &c.] Similia occurrunt lib. 2. de Moribus Manichaeorum, cap. 11. fere per totum; cap. 16. non semel: cap. 17. n. 55. in fine: & 57. fere per totum: lib. 5. contra Faustum, cap. 10. & lib. 13. cap. 6. De natura boni contra Manich. 44. 45. 46. & 47. Epist. 236. (Alias, 74.) ad Deuterium episcopum, n. 2. & lib. de haeresibus 46.

Superbi Manichaei, quod eorum nedum Episcopi, nedum Presbyteri, nedum Diacoui, sed quicunque Electi Pharisaeorum more turgidi, elati Auditores ceu populi excrementa inspicerent, contemnerent, vellentque sibi quasi numinibus inclinare cervicem, genua flectere. „ Auditores autem qui appellantur apud „ eos & carnibus vescuntur, & agros „ colunt, etsi voluerint, uxores habent, „ quorum nihil faciunt qui vocantur E„ lecti. Sed ipsi Auditores ante Electos „ genua figunt, ut eis manus supplicibus „ imponantur (3) non a solis Praesbyte„ ris, vel Episcopis, aut Diaconibus „ eorum, sed a quibuslibet Electis.] Epist. 236. (Alias 74.) n. 2. initio.

Superbi etiam quia nedum doctrina, sed ratione vacui, veritatem, ut infra habet S. D. eruditionem, sapientiam magnis etiam voluminibus scriptis spondebant, iactabant.

Su-

(1) Benedictini cum pluribus *nec captivum.*
(2) Ita Benedictini cum MSS. plerique. At editi *iniustitia.*
(3) Bad. Am. Er. & plerique MSS. *impona*

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

Superbe tandem delirantes Manichaei, quia insignem vitae candorem praeseferentes, cum frequentissime turpiter laberentur, ut millies S. D. insinuat, scelera, delicta, flagitia in malum deum, in tenebrarum gentem refundebant.

(c) *Et carnales nimis.* = Carnales ample, hoc est materiales, rudis, hebetisque iudicii. Carnalia, materialia codebant dogmata; carnaliter, materialiter excipiebant Catholicae Ecclesiae doctrinas, & Scriptorarum divinarum oracula. *Vos ipsi quamvis carnali errore carnem detestemini &c.* Lib. 21. contra Faustum, c. 5. *Sed carnalis vestra cogitatio adeo a lucis corporalibus non recedit &c.* lib. contra Secundinum Manichaeum, cap. 20. in fine.

Carnales proprie, & specialiter; Quanquam enim superstitiosam pudicitiam affectarent, nuptias etiam inhibentes, ut fortissima argumentatione S. D. evincit lib. 2. de Moribus Manichaeorum, cap. 18. ab initio, & contra Secundinum Manich. c. 22. feminas tamen phrenetici deperibant, viulabant, opprimebant. Audi ipsum Augustinum lib. 2. de Moribus Manich. cap. 19. n. 68. 70., & 71. acriter eleganterque sic differentem, & Manichaeorum turpitudines orbi enuntiantem. „ Novem annos totos magna cura, & diligentia vos audivi: nullus mihi Electorum innotescere potuit, qui secundum haec praecepta non aut deprehensus in peccato, aut certe suspicioni subditus fuerit. Multi in vino, & carnibus, multi lavantes in balneis inventi sunt. Sed haec audiebamus. Nonnulli alienas feminas seduxisse approbati sunt, ita ut hinc plane dubitare non possim. Sed sit & haec magis fama, quam verum. Vidi ipse non solus, sed cum iis, qui partim iam illa superstitione liberati sunt, partim adhuc opto ut liberentur; vidimus ergo in quadrivio Carthaginis, in platea celeberrima, non unum, sed plures quam tres Electos simul post transeuntes nescio quas feminas tam petulanti gestu adhinnire, ut omnium trivialium impudicitiam, impudentiamque superarent. Quod de magna venire consuetudine, atque illos inter se ita vivere satis eminebat, quandoquidem nullus socii praesentiam veritus, omnes, aut certe pene omnes, eadem teneri peste indicabat; non enim erant hi ex una domo, sed diverse prorsus habitantes, ex eo loco, ubi conventus omnium factus erat pariter forte descenderant. Nos autem graviter commoti, graviter etiam questi sumus. Quis tandem hoc vindicandum, non dicam separatione ab ecclesia, sed pro magnitudine flagitii vehementi saltem obiurgatione arbitratus est? Id etiam nobis responsum est, cum ad ipsos primates detulissemus, conquestam nobis esse mulierem quod in conclavi, ubi cum aliis feminis erat, de illorum scilicet sanctitate secura, ingressis Electis pluribus, & ab uno lucerna exstincta, incertum cuius eorum in tenebris appetita esset amplexu, & coacta in flagitium, nisi subsidio clamoris evasisset. Hoc nobis quoque notissimum nefas de quanta consuetudine venisse arbitrandum est? Et hoc factum est ea nocte, qua festae apud vos vigiliae celebrantur. Sed revera etiamsi nullus esset proditionis metus, qui posset damnandum offerre Episcopo, qui sic praecaverat, ne agnosceretur? quasi vero non omnes idem crimen involutos teneret, qui simul ingressi erant. Nam omnibus petulanter iocantibus lucerna exstincta placuerat. Suspicionibus vero ianuae quantae aperiebantur, cum eos invidos inveniebamus, cum avaros, cum epularum exquisitarum avidissimos, cum in iurgiis frequentissimos, cum de rebus exiguis mobilissimos? Non utique arbitrabamur eos temperare posse, a quibus se temperare profitebantur, quando latibula, & tenebras invenirent. Duo quidem erant &c.]

Et prosequitur alia facta carnis narrare. Videre etiam poteris lib. 1. de Moribus Ecclesiae Cathol. c. 18. in fine. Lib. de Natura contra Manich. cap. 46., & 47. & contra Secundinum Manich. c. 21., & 22.

(d) *Et loquaces.* = Non tam acri ratione, quam verbis, & phaleris, magnisque voluminibus turgida loquacitate scatentibus Manichaeos pugnasse, & sua vendidisse somnia, testatur Augustinus quam saepe. Lib. 13. contra Faustum, cap. 6. ab initio. „ Quid dicitis, quid profertis, quam rationem, quam veritatem? Fabula illa est longa, & vana, puerile ludibrium, & muliebre locamentum (s), & aniculare deliramentum, continens initium truncum, & medium putridum, & finem ruino-

(s) *Avocamentum* MSS. plerique.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

„ sum &c. Haesitantibus vobis, & quid „ respondestis non invenientibus, con„ spuuntur (1) tam multi, & tam gran„ des (2), & tam pretiosi codices ve„ stri, & multum dolentur (3) labores „ antiquariorum, & sacelli miserorum, „ & panis deceptorum &c.] Et cap. 18. eiusdem lib. 53. „ Aut proiicite Ism „ libros Manichaei, quibus testibus cre„ didistis lucem pugnasse cum tenebris, „ quae lux ipse Deus erat, & ut posset „ ligare lux tenebras prius esse lucem a „ tenebris devorstam, & ligatam, & in„ quinatam, & dilaniatam: quam vos „ manducando reereatis, & solvitis, & „ purgatis, & sanatis, ut vobis merces „ retribuatur, ne cum illa, quae libe„ rari non potuerit, in globo aeterno „ damnemini. Hanc fabellam quotidie „ & moribus, & vocibus cantatis: cur „ adhuc in ea quaeritis testimonia libro„ rum, ut in rebus superfluis, & con„ ficiendis codicibus vestris aliena sub„ stantia consumatur &c. Incendite omnes „ illas membranas, elegantesque tecturas „ decoris pellibus exquisitas (4), ut nec „ res superflua vos oneret, & Deus ve„ ster inde solvatur, qui tanquam poe„ na servili etiam in codice ligatus te„ netur. Nam si possetis libros vestros „ vel elixatos comedere, quantum mem„ bris Dei vestri beneficium praestaretis? „ &c.] Vide etiam infra lib. 5. c. 6. n. 5. & c. 53. lib. de Utilitate credendi, c. 6. in fine, & contra Secundinum Manich. c. 24.

(e) *Haec enim nomina non &c.* = Ita Benedictini cum suis MSS. ut credimus. Quibus suffragantur Som. Vvangn. duo MSS. Med. unus S. Mar. Ricar. duo ex quinque a Lov. visis, nec non codices quidam in margine Am. signati. At ipsi Am. Vet. Er. Lov. MSS. 9. *haec enim omnia*. Lectio nostra ipso textu stabilitur. Quippe de nominibus Augustinus sermonem instituerat: *commixtione syllabarum nominis tui*. Indeque de nominibus sermonem resumit; ut ex commentario sequenti constabit.

Nonnulli codices reticent particulam *enim*, optimi sermonis, ut nobis videtur, incommodo.

(f) *Sed tenui sono, & &c.* =. Ita Benedictini; A quibus non admodum dissentiuntur Vet. Am. Er. Som. Vvangn. scribentes, *sonu tenus*. MSS. 4. a BB. in nova codicum revisione laudati, MSS. undecim Etr. & quidam insinuati in margine Am. *senus sono*: manifesto lapsu; Augustinus siquidem non catenus Manichaeos perstringit, quod tenui sono Deum, Christum, Paracletum nominarent, sed quod cor oris sono, & linguae strepitui non responderet.

Est autem sensus: Si vocis sonum, si strepitum linguae spectemus, Manichaei Deum credebant, Filium eius redemptorem nostrum, & Spiritum-Sanctum consolatorem. At si animi sensa perscrutemur: nec Deum Patrem, nec Filium, nec Spiritum-Sanctum admisisse videbimus: tres enim personas illas mille fabulis alterabant.

(g) *Et multum eam dicebant mihi* =. Ita MSS. 2. a Lov. laudati, Ricar., & Benedictini, qui nihil admonent. At Er. Lov. Som. Vvangn. & Itali, *multi*. Immerito tamen; de Manichaeis quippe est sermo: quibus utroque loco verbum, *dicebant*, innititur.

Multum autem hic est, *acriter*, *anxie*, *vehementer*. *Ultroque affero res multum, & diu cogitatas*. Cic. de Sen. Anxie igitur, & mille coloribus Manichaei conabantur Augustino suadere apud eorum sentinas latitare dogmatum veritatem: At perperam, & in cassum ut S. D. addit: *Et nusquam erat in eis*; hoc est nunquam prorsus Augustino imponebant: quanquam ipse suspensus haereret, novas semper rationes, doctioresque magistros exspectans. Sic enim apertius testatur in Praefat. libri, de Vita Beata, post med. sive n. 4. *Non adsentiebar, sed putabam eos magnum aliquid tegere involucris, quod essent aliquando aperturi*.

Veritatem autem spondere, & quidem non secreta auctoritate divina, ut in Ecclesia Catholica, proponendam, sed rationibus magnis patentibusque suadendam, familiare Manichaeis fuit, S. D. non uno loco teste. Lib. de Vita Beata, in praefat. n. 4. *Ubi factus erectior, illam caliginem dispuli, mihique persuasi docentibus potius, quam iubentibus esse credendum, incidi in homines, quibus lux ista, quae oculis cernitur, inter summa, & divina colenda videretur*. Lib. de Q. Q. 83. q. 68. *Nonnulli autem haeretici, quia non decipiunt, nisi cum scientiam, quam non exhibent, pollicentur, & adversantur Legi, & Prophetis &c.*

(1) Plerique MSS. *conspiciuntur*.
(2) In MSS. *& tam grandaevi*.
(3) Lov. *deleatur*. Melius Am. & non pauci MSS. *dolentur*, vel ut alii, *delendi*. Edit. Er. habet *doleant*.
(4) Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *exaequatas*.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

&c. Lib. contra Epist. Manich. c. 14. n. 17. & 18. „ Non credere incognita „ sed certa cognoscere accessi, a vobis „ ipsis factus timidior; vos enim nostis „ temere credentibus quam vehementer „ insultare soleatis &c. & quoniam quae- „ sivi unde mihi probet, nunc quaero „ unde ipse cognoverit, Si dicit sibi „ esse revelatum a Spiritu Sancto, suam- „ que mentem divinitus illustratam, ut „ ea, quae dicit, certa, & manifesta „ cognosceret; ipse significat quid inter- „ sit inter cognoscere, & credere, I- „ pse enim cognoscit, cui apertissima „ ista monstrantur &c. Debuit ergo non „ nobis polliceri scientiam, neque „ manifestam cognitionem &c.] Vide etiam, si placet, lib. de Utilitate credendi, c. 6. in fine, & lib. contra Epist. Manich. c. 5. post initium.

Et haec quidem non per otium, sed mysterio recitavimus: quiddam siquidem in Augustiniani nominis aut gloriam, aut tutamen molimur.

Veritatis amor hominibus quibuslibet utcumque insidens, Augustinum non pungebat, sed pro aetate quacumque, etiam eum vitiorum lutulentis aquis pene submergeretur, mirum in modum, & plusquam dici queat rapiebat. Piget aliquem locum exscribere, cum fere omnia Augustini scripta detegendae veritatis aestibus flagrent. Sat est quae in hoc capite sequuntur adtendere: *O veritas, o veritas quam intime etiam tunc &c.*

Quos quidem nobiles aestus expendens Iansenius Yprensis antistes, eos in divinum aeternae electionis omen revocavit. „ Non exiguum sane secretioris „ illius electionis vestigium est ardor ille „ veritatis, quae Deus noster est, asse- „ quendae. Sic enim & S. Iustinianus „ Martyr paribus per omnes Philoso- „ phorum sectas gyris venando verita- „ tem, eam praelucentem in Catholica „ tandem Ecclesia, ut ipse testatur in „ dialogo cum Tryphone consecutus „ est, *Tom. 2. de ratione, & auctorita-* „ *te, lib. praoem. c. 20. pag. 19. col. 1.*] Martyrio sublatus est Iustinus (quem Iustinianum typographorum oscitantia, ut censemus, laudato Iansenii loco legimus) Neapoli Palaestinae Provinciae urbe ortus, Romae educatus, factusque studio, vita habituque philosophus an. Chr. 150., vel ut alii 165. an. aetatis suae aut 30. aut certe non adeo senili. Quo quidem librum Christianarum ad Graecos quaestionum, Graecarumque &c. in quo mentio de Manichaeis, perperam illi adiudicatum deducimus, ut & Ioannes Langus Silesius ad eum locum observavit. Quod vero Iansenius laudat ex Dialogo cum Tryphone Iudaeorum principe Ephesi habito, & per biduum continuato, sparsim habetur, maxime post initium.

Sed ut ad id, unde digressa erat, revertatur oratio; qualis in Augustino detegendae veritatis amor? Qui nempe ut ex libris, quos catechumenus scripsit, maxime ex Soliloquiis adparet, divitias, honores, corporis sanitatem, & venereos amplexus aut nihil, aut minoris habuit? Amor nimis egregius, & nobilis; Cum praestantissimo ingenio polleret, veritatem venabatur, non lyppis inspiciendam oculis, & populi rumore, pluriumque testimonio colendam: sed in clarissima fulgentem luce, & ratione fortissima, metaphysicaque argumentatione vallatam, positamque extra omnem dubitationis aleam: *Volebam enim eorum, quae non viderem, ita me certum fieri, ut certus essem, quod septem, & tria decem sint.* Infra l. 6. c. 4. n. 2. Nobilis huiusmodi genius, dum humana ratione loquimur, appellandus est, praestantissimaeque mentis vestigium.

Nunc quod olim plerique sciscitentur a nobis; Qui fieri potuerit, ut Augustinus totius orbis sensu elevatissimo ingenio praeditus: immo ut non perperam videtur pluribus, mortalium omnium sapientissimus, & sagacissimus Manichaeorum, phantasmatum somniatorum synagogae nomen daret, caperetturque tam male protensis eorum muscipulis?

Manifestissimam, omnino opportunam dubii solutionem in promtu habemus. Et quidem in tanta veritatum copia divinum ordinem, quo possemus omnem controversiae filum mox abscindere, praeterimus: scimus quippe in re superioris ordinis quodcumque caput etiam ferreum, & adamantinum feminis pellectum, divinoque speciali adiutorio destitutum, fieri statim imbelle, ac delirare. Cogita Salomonis exitum Augustino etiam doctioris. Ad haec, quae primo voluntatem, sequela autem intellectum laedunt, omittimus.

Rationem quaesito aptiorem, quaeque directe ad intellectum spectat hanc damus. Cum Augustinus Catholicarum veritatum, revelatione, colendarum, & quae varie ab his, qui foris erant, potissimum Manichaeis impetebantur, scientiam, demonstrationemque logicam postularet, nec obtineret: ad Manichaeos defecit, a quibus dogmata ampla ratione de-

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

demonſtranda iactabantur. Id porro ex iis, quae praenotavimus bene iunctis manifeſte deducitur. At etiam ex integro Auguſtinus ipſe non uno loco teſtatur. Lib. *de Utilitate credendi ad Honoratum*, ab initio. „ Si mihi Honorate unum, „ atque idem videretur eſſe haereticus, „ & credens haereticis homo, tam lin„ gua, quam ſtilo in hac cauſſa con„ quieſcendum mihi eſſe arbitrarer. „ Nunc vero (1) cum inter haec duo „ plurimum interſit: quandoquidem hae„ reticus eſt, ut mea fert opinio, qui „ alicuius temporalis commodi, & ma„ xime gloriae, principatuſque ſui gra„ tia falſas, ac novas opiniones vel „ gignit, vel ſequitur; ille autem, „ qui huiuſmodi hominibus credit, „ homo eſt imaginatione quadam ve„ ritatis, ac pietatis, illuſus. Cum „ haec ergo ita ſint, non putavi apud „ te ſilendum eſſe, quid mihi de in„ venienda, ac retinenda veritate vi„ deatur: cuius, ut ſcis, ab ineunte a„ doleſcentia magno amore flagravimus „ &c. Eſt igitur mihi propoſitum, ut „ probem tibi, ſi poſſim, quod Mani„ chaei ſacrilege, ac temere invehantur „ in eos, qui catholicae fidei auctori„ tatem ſequentes, antequam illud ve„ rum, quod pura mente conſpicitur, „ intueri queant, credendo praemuniun„ tur, & illuminaturo praeparantur „ Deo. Noſti enim Honorate non aliam „ ob cauſſam nos in tales homines in„ cidiſſe, niſi quod ſe dicebant, terri„ bili auctoritate ſeparata, mera, & „ ſimplici ratione eos, qui ſe audire „ vellent, introducturos ad Deum, & „ errore omni liberaturos. Quid enim „ me aliud cogebat annos fere novem „ ſpreta religione, quae mihi puerulo „ inſita erat, homines illos ſequi, ac „ diligenter audire, niſi quod nos ſu„ perſtitione terreri, & fidem nobis ante „ rationem imperari dicerent: ſe autem „ nullum premere ad fidem, niſi prius „ diſcuſſa, & enodata veritate? Quis „ non his pollicitationibus illiceretur, „ praeſertim adoleſcentis animus cupidus „ veri, etiam nonnullorum in ſchola „ doctorum hominum diſputationibus ſu„ perbus, & garrulus, qualem me tunc „ illi invenerunt, ſpernentem ſcilicet „ quaſi aniles fabulas, & ab eis pro„ miſſum, apertum, & ſincerum verum „ tenere atque haurire cupientem?] Lib. contra Epiſt. Manichaei, cap. 14. n. 58. „ Ipſe enim cognoſcit, cui apertiſ„ ſime iſta monſtrantur; eis autem qui„ bus haec narrat, non cognitionem in„ ſinuat, ſed credulitatem ſuadet. Cui „ quiſquis temere non conſenſerit, Ma„ nichaeus efficitur, non certa cogno„ ſcendo, ſed incerta credendo; qua„ les nos imperitos adoleſcentulos ali„ quando decepit. Debuit non nobis „ polliceri ſcientiam, neque manifeſtam „ cognitionem &c.] Eadem prodit infra lib. 6. c. 5. initio.

Unde ipſemet *Eraſmus* Epiſt. ad Alphonſum Fonſecam archiepiſcopum Tolet. poſt initium „ Ab his hiſtrionibus „ impoſitum eſt iuveni nondum bapti„ zato, nondum catechumeno, ſed per „ omnes rerum ſpecies veritatem velut „ in ſomnis adamatam perſequenti. Af„ fectus erat pius, error ſimplex, & „ humanus.] Et Benedictini lib. 1. vitae S. D. c. 6. n. 1. „ Auguſtinum iam „ ſapientiae vehementer cupidum, ut„ que eam adiſpiceretur, quo ſe ver„ teret neſcientem interceperunt Ma„ nichaei &c. ſed quod ad ſuſceptum „ negotium adtinet, quibus illi artibus „ adoleſcentem excellenti ingenio prae„ ditum pellexerint, implicuerintque ſua „ haereſi, ac ſocietate, iuvabit ipſomet „ narrante cognoſcere. In primis vero „ lenocinabantur animis multa pollicita„ tione docendae veritatis Catholicam „ Eccleſiam eo maxime nomine crimi„ nantes, quod fidem imperaret, non „ doceret. Ea vel ſola ſpe delu„ ſum ſe teſtatur Auguſtinus, ac quod „ veri inveniendi cupidus eſſet, & quod „ inſito animi tumore ceu aniles fabulas „ computaret quaecumque ratione non „ conſtitiſſent.„

Obiicies tamen; Nulla ergo humana ſui nominis nota Auguſtinus in Manicheos impegerit. At cur non bene ſubito ſolerti ingenio eorum fabellas detexit? Et ſi detexit, cur non contempſit? Neque enim adeo vere dicit *Eraſmus* Epiſt. paullo ante laudata: *Nec diutius haeſit impiis dogmati*; Quandoquidem anni novem non adeo brevem moram faciunt.„

℟. I. Non totum ſe eis dedit; & ancipiti mente, & corde eorum ſermonibus aderat. Adeo ut in Auditorum, qui velut Cathecumeni, & tyrones experimentum facientes erant, ordine ſemper ſe continuerit, Lib. *de Utilitate credendi*, c. 1. n. 2. „ Sed quae rurſum „ ra-

(1) 24. q. 3. cap. *Haereticus* eſt 4. ſen. diſt. 13. cap. 21 *autem*.

„ ratio revocabat, ne apud eos penitus haererem, ut me in illo gradu, „ quem vocant Auditorum tenerem, ut „ huius mundi spem, atque negotia non „ dimitterem; nisi quod ipsos quoque „ animadvertebam plus in refellendis aliis disertos, & copiosos esse, quam „ in suis probandis firmos, & certos „ manere?] Recole dicta commeot. A. Unde Benedictini l. 1, vitae S. D. c. 6. n. 3. *Idipsum obstitis, quo minus eis penitus adhaereret, adeo ut eos caute, ac timide sequeretur &c.*

II. Non adeo manifeste somnia sua vendebant Manichaei, sed ea aliorum dogmatum combinatione detegebantur. In actis, seu, disput. contra Fortunatum Manichaeum, disput. 1. vel primae diei, n. 1. „ In primis summum errorem pu„ to omnipotentem Deum, in quo una „ nobis spes est, ex aliqua parte violabilem, aut coinquinabilem, aut cor„ ruptibilem credere. Hoc vestram „ haeresim affirmare scio, non quidem „ verbis, quibus nunc usus sum; „ nam & vos interrogati confitemini „ Deum esse incorruptibilem, & omni„ no inviolabilem, & incoinquinabilem; „ sed cum coeperitis cetera exponere, „ cogimini eum corruptibilem, penetra„ bilem, & coinquinabilem profiteri; Di„ citis enim &c. „

III. Nedum mores, sed & portentosa dogmata Auditores suos, maxime Augustinum, cuius solertem mentem deprehenderant Manichaei celabant: emergentibus potius ex catholica doctrina difficultatibus eos vexatos. Lib. de Agone Christiano, cap. 4. post med. „ Hoc „ illi dicunt, ut simplices animas fallant. „ Sed quis tam simplex est, ut ista non „ sentiat esse sacrilega, quibus affirmant „ &c. Quis ergo ista non exsecretur? „ quis non intelligat impia esse, & ne„ fanda? Sed illi quando capiunt ho„ mines, non ista prius dicunt, quae si „ dicerent, aut fogerentur (1) ab omni„ bus; sed eligunt capitula de scriptu„ ris, quae simplices homines non intel„ ligunt: & per illa decipiunt animas „ imperitas, quaerendo unde sit ma„ lum &c. „

IV. Coniicimus etiam Manichaeos cum Augustino Auditore dolo egisse: eiusque agitatos quaestionibus, spopondisse ad earum complanationem expedito opportuno tempore, non ita facile dando eruditos congressus, fusosque tractatus. Hac siquidem bona spe conatus est Secundinus Manichaeus Augustinum iam episcopum pellicere: *Sed si dubitas de principio, si ambigis de pugnae exordio, poterit diurno tractatu, pacificoque colloquio reddi ratio.* Epistola ad Augustinum scripta circa annum 405.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

V. Cum vero Manichaei cuncti, qui cum Augustino in dogmaticam arenam venerant, victi prostrati essent, iamque ingenuus adolescens veritatis cupidus ex eorum manibus laberetur, suam ipsorum illi inculcarunt inscitiam, quae impar esset tanti ingenii dubiis extricandis: interim vero Fausti eorum oraculi longe semoti praestolaretur adventum: cuius adcessu quasi fulgentissimi divini phoebi cunctae mentis suae tenebrae dispellerentur. Vide infra lib. 5. c. 3. n. 1. & c. 6. initio.

VI. Verum consummato desiderio, & Fausto ad Carthaginem reduce, post varias anxietates, tandem aliquando cum eo Augustinus acertime congressus est; cum autem & hic ad aquas haereret, & ad Augustini pedes rueret: soluta lucta, sagax adolescens, spe adeo decantata frustratus, non quidem mox ad Catholicae portum se recepit, sed a Manichaeae lacunae fundo emersit. Sic infra lib. 5. c. 7. n. 2.

VII. Quanquam ipse Augustinus duos alios laqueos retegat, quibus iam illuminatus in Manichaeorum castris detentus est. „ Haec & his similia vel il„ lis etiam dicerem, vel mecum repu„ tarem (2). Possem namque Deum om„ nibus, ut dicitur, visceribus depre„ cans, & Scripturis quantum licebat „ intentus, etiam tunc fortasse talia vel „ dicere, vel quod saluti sat erat, co„ gitare. Sed n.e duo quaedam maxi„ me, quae incautam illam aetatem fa„ cile capiunt, per admirabiles (3) ad„ trivere circuitus, quorum est unum „ familiaritas. nescio quomodo repens „ quadam imagine bonitatis tanquam si„ nuosum aliquod vinculum multiplici„ ter collo involutum. Alterum quod „ quaedam noxia victoria pene mihi „ semper in disputationibus proveniebat „ disserenti cum Christianis imperitis, „ sed tamen fidem suam certatim ut „ quisque posset defendere molientibus. „ Quo

(1) Sic editio Ioannis Parvi, & plures MSS. & B. B. At editiones aliae *fugarentur*. Tres MSS. *fugarentur ab hominibus*.
(2) Ita B. B. cum MSS. At editi, *refutare possem. Namque &c. talia vel dicerem, vel quod salutis adesset, cogitarem.*
(3) Ita B. B. Editio Er. & Michaelinus MS. *per amicabiles.*

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 41. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

„ Quo successu creberrimo gliscebat adolescentis animositas, & impetu (1) suo in pervicaciae magnum malum imprudenter vergebat. Quod altercandi genus quia post eorum auditionem aggressus eram, quidquid meo vel qualicunque ingenio, vel aliis lectionibus poteram, solis illis libentissime tribuebam. Ita ex illorum sermonibus ardor in certamina, ex certaminum proventu amor in illos quotidie movebatur (2). Ex quo accedebant, ut quidquid dicerent miris quibusdam morbis, non quia sciebam, sed quia optabam verum esse, pro vero approbarem. Ita factum est, ut quamvis pedetentim, atque caute, tamen diu sequerer homines nitidam stipulam viventi animae praeferentes.] Lib. de Duabus animabus contra Manichaeos, cap. 8. in fine, & 9. Quas creberrimas victorias innuit etiam infra cap. 12. & Lib. contra Epist. Manichaei, cap. 3.

Habes igitur quo modo Augustinus Manichaeorum in synagogam venerit; & cur non adeo subito ab ea sese retraxerit.

Si res humania spectetur oculis, dictis bene expensis, lapsus ille, vel caespitatio in Augustini ingenii potius gloriam, & laudem vergit. Quemadmodum Aristotelis nomen in humana schola minime laesit, sed extulit historia illa, vel fabula, dicens, eumdem philosophum delatam ad se de mundi exordio Mosis historiam iis verbis reiecisse: ***Bene diceret, si probaret.***

(*b*) ***De quibus etiam vera dicentes Philosophos &c.*** = Sensus est nec in Philosophorum docte, & bene de elementis scribentium religione fixisse pedes, quod de uno vero Deo non bene sentirent, & Redemtoris dulcissimum nomen haud resonarent. Recole quae dixerat cap. 4. n. 2. & vide quae dicturus est infra l. 5. c. 14. n. 2.

Arguit a minori ad maius. Si non debui doctissimorum Philosophorum in religionis negotio errantium me manibus dare; quanto minus Manichaeorum, qui nedum in sacris, sed & in naturalibus, puta elementis somniabant?

(*i*) ***Inferebantur pro te Sol, & Luna.*** = Non est cur quidquam ex nostro ponamus; iis enim, quae alibi narrat S. D. haec apprime dilucidantur. Lib. de Haeres. 46. post initium. „ Quid vero undique purgatur luminis per quasdam naves, quas esse Solem, & Lunam volunt, regno Dei tamquam propriis sedibus reddi. Quas itidem naves de substantia Dei pura perhibent fabricatas. Lucemque istam corpoream animantium mortalium oculis adiacentem, non solum in his navibus, ubi eam purissimam credunt, verum etiam in aliis quibusque lucidis rebus, ubi secundum ipsos tenetur admixta, creditur que purganda Dei dicunt esse naturam.] Lib. 5. contra Faustum in fine. „ Vos autem si spiritalis, atque intelligibilis boni caritate, ac non corporalium phantasmatum cupiditate arderetis, ut cito dicam quod de vobis notissimum est, solem istum corporeum non pro divina substantia, & pro sapientiae luce coleretis] Contra Secundinum Manich. c. 16. circa med. „ Quid inquam potius eligam, quam id quod nos ut creaturam laudamus caelestem, vos autem ut portionem ipsius Creatoris adoratis? Quid enim inter cuncta visibilia isto sole praeclarius? At &c.] Denique ipse Faustus Manichaeorum oraculum, cuius verba referuntur ab Augustino lib. 20. contra ipsum c. 1. „ Sed Patrem quidem ipsum lucem incolere credimus summam, ac principalem, quam Paulus (3) alias Inaccessibilem vocat. Filium vero in hac secunda, ac visibili luce consistere: qui quoniam sit & ipse geminus, ut eum Apostolus novit, Christum dicens (4) esse Dei virtutem, & Dei sapientiam, virtutem quidem eius in sole habitare credimus, sapientiam vero in luna; Nec non & Spiritu-Sancti, qui est maiestas tertia aeris hunc omnem habitum sedem fatemur, ac diversorium &c.] Qui plura desiderat, videre poterit lib. 9. contra Faustum, cap. 2. circa med. lib. 14. cap. 11. circa med. & cap. 12. cir. med. lib. 16. c. 10. post med. & & lib. 20. c. 6. Item contra Secundinum Manich. c. 20. in fine & lib. 2. de Actis cum Felice Manichaeo, c. 17. post med. In Ioann. Tract. 24. post init. Lib. 1. de Gen. contra Manichaeos, c. 3. in Psal. 25. enarr. 2. n. 3. & serm. 50. de eo, quod scriptum est in Aggaeo Propheta, c. 2. v. 9. (Alias 15. de Diversis; necnon 30. inter Homil. 50.) cap. 5.

(*k*) ***Priora enim spiritualia opera***

sua

(1) In MSS. & *impetus suos &c. urgebat.*
(2) MSS. plerique, *movebatur.*
(3) 1. Tim. 6. 16.
(4) 1. Cor. 1. 24.

tur = . Ergo, inquies, Augustinus in eorum Patrum errorem lapsus est, qui spiritualia opera ante corporea consummata dixere. Iam vero non adeo in Ortodoxa fidei commode, ac tuto adsertor Angelos ante corporeum mundum creatos.

Respondetur: Augustinum de dignitatis, ut ex contextu patet, non de temporis prioritate dicere. Quemadmodum Virginem Sanctis omnibus tum antiqui tum novi Foederis priorem praedicamus.

Et si mavis violenter sententiam hanc ad temporis prioritatem trahere: tempus illud intellige indivisibile, & in sola mente nostra consistens, quo puta sol suam praecedit lucem; Etsi enim Angeli simul cum visibili orbe creati sint, adhuc eo priores dici potuerunt, si Deus ab ipsis creationis opus incepit.

Ceterum de temporis, & quidem veri ratione disputans Augustinus, vide quid habeat. 11. Lib. de Civit. Dei, c. „ 6. Cum igitur Deus &c. non video nisi „ dicatur ante mundum iam aliquam fuis„ se creaturam, cuius motibus tempora „ currerent. Porro si litterae sacrae, „ maximeque veraces ita dicunt in prin„ cipio fecisse caelum, & terram, ut „ nihil antea fecisse intelligatur,] Eudem lib. c. 9. post initium „ Ubi de „ mundi constitutione, sacrae litterae „ loquuntur, non evidenter dicitur, u„ trum, vel quo ordine creati sint An„ geli; sed si praetermissi non sunt, vel „ caeli nomine ubi dictum est (1), *In* „ *principio fecit Deus caelum & terram*: „ vel potius locis huius, de qua loquor „ significati sont. Non autem praeter„ missos esse hinc existimo, quod scriptum „ est, requievisse Deum in septimo die „ ab omnibus operibus suis, quae fe„ cit cum liber ipse ita sit exorsus, „ *In principio fecit Deus caelum, &* „ *terram*: ut ante caelum, & terram „ nihil aliud feeisse videatur. Cum ergo „ a caelo, & terra coeperit &c.] Vide etiam c. 33. & in psal. 89. ad illud, *Priusquam montes fierent, aut formaretur terra &c.* de Gen. lib. imperf. c. 3. de Gen. ad litt. lib. 2. c. 8. & contra Faustum lib. 22. c. 10.

Quoniam vero Augustini aetate nec minimae censurae periculo quaestio haec in utramque partem agitabatur: lib. 11. de Civit. Dei, c. 32. haec monuit „ Ne „ quis autem contendat, & dicat non „ sanctos Angelos esse significatos in eo „ quod scriptum est (2), *Fiat lux, &* „ *facta est lux*: sed quamlibet lo„ cem tunc primum factam esse cor„ poream, aut opinetur, aut doceat: „ Angelos autem prius esse factos, non „ tantum ante firmamentum, quod in„ ter aquas & aquas factum; appella„ tum est caelum, sed ante illud quod „ dictum est, *In principio fecit Deus* „ *caelum, & terram*, ante illud; „ quod (3) dictum est, *In principio*, non „ ita dictum, tanquam primum hoc fa„ ctum sit, cum ante fecerit Angelos; „ sed quia omnia in sapientia fecit, quod „ est verbum eius, & ipsum scriptura „ principium nominavit: sicut ipse Iu„ daeis in Evangelio quaerentibus, quis „ esset (4), respondit se esse principium; „ non e contrario referam contentionem „ &c. Proinde ut volet quisque accipiat, „ quod ita profundum est, ut ad exer„ citationem legentium, a fidei regula „ non (5) aberrantes, plures possint ge„ nerare sententias, dum tamen Ange„ los sanctos in sublimibus (6) sedibus „ non quidem Deo coaeternos, sed ta„ men de sua sempiterna, & vera feli„ citate securos, & certos esse nemo „ ambigat. „

Obiices tamen cum nonnullis: Augustinus lib. 1. de Incarnatione Verbi ad Ianuarium c. 6. haec habet „ Est „ etiam illud in ecclesiastica praedicatio„ ne, esse Angelos Dei quosdam, & „ virtutes bonas, quae ei ministrant ad „ salutem hominum consummandam; sed „ quando isti creati sint, vel quales, „ aut quomodo sint, non satis in ma„ nifestu distinguitur. „

R. Concors est Eruditorum sententia, duos de Verbi Incarnatione libros perperam Augustino adiudicatos. Et manifestum est ex Origenianis conceptibus in opere Peri-archon, iuxta Roffini versionem collectos; laudatum quidem ex proaemio, & c. 2., & 3. libri primi, & c. 5. libri tertii; alterum vero ex c. 6. l. 3. Anacephaleos. l. 1. & c. 6. l. 2. Fatemur autem Origenem Homil. 4. in Isaiam, & Tract. 9. in Matth. Angelos ante corporeum mundum creatos adseruisse.

Adhuc vero recitata verba nedum Au-

(1) Gen. 1. 1.
(2) Gen. 1. 3.
(3) Celebris codex Veron. *de quo dictum est*.
(4) Ioann. 8. 25.
(5) Codex Veron. *non abhorrentes*.
(6) Edit. *caeli sedibus*: Abest *caeli* a MSS.

A. Ch. 373. Aug. 39. Mon. 42. Adeodat. I. Dom. VII. Valentin. & Valer. X.

Augustino, sed & Origeni nihil officiunt quoad praesentem quaestionem. Quonquam enim succedentibus post Origenem, & Augustinum luminibus absoluta sententia prolatum sit, creatos Angelos simul cum visibili orbe; quis pro antiqua illa aetate inficiabitur, tempus crationis Angelorum non satis manifeste patuisse?

I. Immo nec pro sua aetate dogmatica id certitudine exploratum censuit S. Thomas, qui 1. p. q. 61. ar. 3. in cor. haec habet. „ Dicendum quod circa hoc invenitur duplex sanctorum Doctorum sententia: illa tamen probabilior videtur, quod Angeli simul cum creatura corporea sunt creati &c. non est igitur probabile, ut Deus, cuius perfecta sunt opera, ut dicitur Deuter. 32. creaturam Angelicam seorsum ante alias creaturas creaverit. Quamvis contrarium non sit reputandum errroneum, praecipue propter sententiam Gregorii Nazianz. cuius tanta est in doctrina christiana auctoritas, ut nullus unquam eius dictis calumniam inferre praesumpserit: sicut nec Athanasii documentis, ut Hieronymus dicit. „

Quum autem nostrates ex iis Concilii Lateran. vel Innocentii (1) tertii, in eo loquentis verbis: *Qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem, & corporalem, angelicam videlicet, & mundanam, & deinde humanam &c.* quum inquam iis verbis potissimum communem sententiam muniant: & Concilium aetate S. Thomae fuerit consummatum, inferunt plures, nec quidem diebus nostris oppositam communi sententiam gravi aliqua theologica censura inurendam. Quasi nempe Concilium incidenter, & aliud intendens ea verba protulerit.

II. Non vacat nobis eam quaestionem ample discutere. Illud unum monemus: praecipiti iudicio Vasquezium Iesuitam 1. p. disp. 224. c. 3. & 4. loquutum, dum inquit, controversiam hanc, nec paulultum ab Ecclesia discussam, stabilitam: immo nec unquam stabiliri posse; utpote quae nec ex Scripturis, nec ex traditionibus deducatur, aut deduci possit. Id inquam non placet: dato etiam quippe, incidenter a Concilio ea verba prolata sint, adhuc cum rem divinam spectent; non parum communem sententiam firmare censemus.

(l) *Quia tu ista condidisti, nec in summis tuis conditionibus habes.* = Nec Angeli sancti deitates, vel divinitates sunt: quandoquidem Deus Angelos condidit, & quidem ita, ut eos nec in summis suis conditionibus habeat; hoc est, possit alios, & alios usque in infinitum longe nobiliores creaturas producere.

Quod autem paullo post sequitur: *quibus certiores sunt phantasiae corporum eorum, quae sunt*: verissimum est; phantasia enim, qua tibi veram civitatem praesentas, quamquam in seipsa sit ens rationis, exsistit tamen in vera civitate, quam praesentat. At Manichaeorum phantasmata nullo modo exsistebant; non quidem in seipsis, ut patet; non in Deo, qui est purissimus spiritus, concipiebant autem ipsi velut magnum lucidum corpus. Tanta videlicet sagacitate Manichaeos perstringit! Subtilissimis rerum aut nobilium, aut ignobilium, vel omnino, vel utcunque exsistentium numeratione illud ostendens, quam fatue a veri Dei cognitione Manichaei exorbitarent, quam turpiter illum deprimerent.

(m) *Exclusus a siliquis porcorum, quos de siliquis pascebam.* = Iterum se filio prodigo comparat, de quo Lucae 15. v. 15., & 16. *Et abiit, & adhaesit uni civium regionis illius. Et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant, & nemo illi dabat.* Hic videtur temporis seriem omittere exactam: ut in antecedentibus, & sequentibus saepe; & ad tempus digredi, quo Tagastam reversus, ibidem Grammaticam, & Rhetoricam docuit; porcorum enim siliquae Grammaticorum, Poetarumque fabellas per metaphoram innuunt; ut ex contextu patet; & explicuit Hieronymus epist. 146. ad Damasum Papam de Filio prodigo, ante med. ubi, „ Possumus autem, & aliter siliquas interpretari. Daemonum cibus est carmina Poetarum, saecularis sapientia, rhetoricorum pompa verborum. Haec sua omnes suavitate delectant: & dum aures versibus dulci modulatione currentibus capiunt, animam quoque penetrant, & pectoris interna devinciunt; verum ubi cum summo studio fuerint, ac labore perlecta, nihil aliud nisi inanem sonum, & sermonum strepitum suis lectoribus tribuunt; nulla ibi saturitas veritatis, nulla refectio iustitiae reperitur; studiosi earum in fa-

„ me

(1) In c. *Firmiter.*

„ me veri, & virtutum penuria perseve- „ rant.] Et in fine: *Itaque ignosce dolentibus oculis, idest ignosce dictanti: maxime cum in ecclesiasticis rebus non quaerantur verba, sed sensus, idest panibus sit vita sustentanda, non siliquis.*

Sed quo modo exclusus Augustinus a siliquis porcorum, sive, ut ipsemet statim subsumit, a Grammaticorum, Poetarumque fabellis?

℟. Quia apud Manichaeos fabulis adsentiri coactus longe turpioribus iis, quae a Grammaticis, Poetisque venduntur. Et ulterius, quia ab his fabulae ut tales: a Manichaeis quasi vero divina dogmata praedicentur. Et ambae expositiones hae ex iis, quae sequuntur, manifestae sunt.

Ceterum respicere hic Augustinum tempus, quo Tagastam reversus Grammaticam, & Rhetoricam docuit sagacissimi etiam Benedictini arbitrantur, qui lib. 1. Vitae S. Doctoris, cap. 7. n. 1. haec habent „ Coepit itaque docere in „ patria; scribit Possidius (1) eum ibi do- „ cuisse Grammaticam. At cum ipse- „ met Augustinus se in illis annis „ rhetoricam (2) professum esse memo- „ rat, si huc dictum ex serie narra- „ tionis interpreteris, videbitur eam „ Thagaste docuisse. Non desunt tamen „ gravissimarum rationum momenta, „ quae id de Carthagine intelligendum „ persuadeant, ut inferius ostendemus. „ Tempus certe, quo grammaticam do- „ cebat non obscure indicat, dum scri- „ bit se instar adolescentis prodigi ex- „ clusum fuisse a siliquis porcorum, quos „ de siliquis pascebat. Ubi mox de „ grammaticorum, & poetarum fabulis „ loquitur, quas etiam Hieronymus por- „ corum, seu daemoniorum cibum nun- „ cupat. „

(*n*) *Nam versus, & carmen, & Medea volans &c.* = Antequam de ipsa prorsus sententia agamus, quae fuerit ista Medea videndum est. Habes ex Augustino anguibus alitibus iunctam volasse. Lib. 2. Soliloq. cap. 15. n. 29. *Nec enim cum dicitur, iunctis alitibus anguibus Medeam volasse, ulla ex parte res ista verum imitatur, quippe quae nulla sit.* Habes scelestissimam fuisse feminam, cui in re mala Ethnicorum vel historiae, vel fabulae non plures aequales prodant. Contra Secundinum Manichaeum cap. 26. paulo post initium. „ De- „ nique etiam ipsae antiquorum vel fabu- „ lae, vel historiae, pauciores habent Me- „ deas; & Phaedras, quam facinorum aliorum „ flagitiorumque mulieres; pauciores O- „ chos, & Busirides, quam impietatum „ aliarum, & scelerum viros.] Quibus addimus Ciceronis verba Orat. 13. ad populum pro lege Manilia longe ante med. „ Primum ex suo regno sic Mithri- „ dates profugit: ut ex eodem Ponto „ Medea illa quondam profugisse dici- „ tur: quam praedicant in fuga fratris „ sui membra in his locis, qua se pa- „ rens persequeretur, dissipavisse, ut „ eorum collectio dispersa, moerorque „ patrius celeritatem persequendi retar- „ daret. „

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

At facile desiderabit quisquam, ut ex iis, quae sparsim Scriptores habent, tota compendio detur Medeae historia, vel fabula: aut potius, ut coniicimus, ex historia, & fabula confusa quaedam mistura, ideo: Medea, alias Aetia ex patris nomine, & Colchis a patriae regione appellata, Aetae Colchorum regis ex Hypsea coniuge filia, scelestissima femina, & insignis fuit incantatrix. A Iasone ex Thessalia cum Argonautis profecto amore capta, facilem illi ad aureum vellus, pervigili dracone, qui noctibus, diebusque illud servabat, aut sopito, aut etiam peremto, aditum aperuit. Quo quidem patris iram suspicata, & Iasonem ideo clam in Graeciam sequuta, Absyrti, vel, ut alii, Aegyalei tenelli fratris membris discerptis insequentem patrem retardavit. Pluribus decursis annis, a Iasone repudiata, filios ex eo susceptos necavit, Glaucam Creontis regis filiam, cum qua ille ad secundas nuptias transierat, patremque regia incensa consumsit: qua tragoedia tanta, aliisque barbaris machinationibus Iason in impatientiam, desperationemque, & vitae fastidium actus, sui ipsius manibus sibi mortem adscivit; sic patris sui longam vitam compensans, quem a canis ad floridos annos Medea olim dilecta herbis, carminibusque suis retraxerat. His tristibus, turpibusque Medea casibus, qui auctorem etiam movent & quatiunt, nihilo despondens animo, sed victrix exsultans, & facta audacior, aliis inhians nuptiis, & Aegei, inde Atheniensis regis defatigato, fractoque thoro, in Asiam refugit; ubi Medorum regi copulata, filium habet, a quo Mediam provinciam appellatam, aut Historici tradunt, aut Poetae fabulantur.

(1) Cap. 2.

(2) Confess. l. 4. c. 2. n. 2.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

De femina hac, quam alatis ſerpentibus per aerem deportatam nobis pingunt Poetae, loquitur Auguſtinus. Dicit autem, utiliora haec poetica eſſe, quam Manichaeorum documenta; nam quoad falſitatem ex aequo currunt: at poetica ad oblectamentum ſunt: Manichaeorum autem ſomnia ceu ſacra dogmata credenda, & vindicanda proponuntur, Ideoque *occidunt credentem*.

(o) *Quam quinque elementa varie &c.* = Poſteriora huius propoſitionis verba, *quinque antra tenebrarum* hoc modo dilucidat *Ioannes Phereponus: Deliramenta haec Manichaeorum copioſius exponit, & confutat Auguſtinus in Lib. contra Epiſt. Manichaei, Cap. 15. qui liber eſt Tom. VIII.* Ex qua nota, ſicut ex pluribus aliis deducitur leviter admodum, atque per ſaltus Auguſtini ſcripta libaſſe; cum enim, ut ex dictis patet, plura heic nominet Auguſtinus Manichaeorum deliramenta, quae fuſe alibi ediſſerit, & expugnat: haud temere coniicimus *Pherepanum* ea praetereuntem, etiam ignoraſſe, qui hic quod novit haud tacuit.

Manichaei in *Epiſtola Fundamenti* quinque tenebrarum antra ponentis, haec verba ſunt apud Auguſtinum cap. 15. Libri contra eamdem Epiſt. „ Iuxta unam vero partem, ac latus illuſtris illius, ac ſanctae terrae erat tenebrarum terra profunda, & immenſa magnitudine, in qua habitabant ignea corporea, genera ſcilicet peſtifera. Hic infinitae tenebrae ex eadem manantes natura inaeſtimabiles cum propriis fetibus, ultra quas erant aquae coenoſae, & turbidae cum ſuis inhabitatoribus, quarum interius venti horribiles, ac vehementes cum ſuo principe, & genitoribus. Rurſum regio ignea, & corruptibilis cum ſuis ducibus, & nationibus. Pari more introrſum gens caliginis, ac fumi plena, in qua morabatur immanis princeps omnium, & dux, habens circa ſe innumerabiles principes, quorum omnium ipſe erat mens, & origo; haeque fuerunt naturae quinque terrae peſtiferae. „

In huius ſomnii confutationem varia habet Auguſtinus: at nonnulla tantummodo damus, ad tranſcriptae ſententiae elucidationem aptiora. Eodem libro, cap. 18. „ Quid iam de illa loquar potentia, qua intelligitur veritas, qua iſtis ipſis, quae de corporis ſenſu hauſtae figurantur, imaginibus ſeſe pro veritate opponentibus magna vivacitate reſiſtitur? qua videtur aliam v. gr. veram eſſe Carthaginem, aliam quam cogitans fingit, & pro ſuo arbitrio tota facilitate commutat; ex eadem facilitate venire innumerabiles mundos, in quibus Epicuri cogitatio innumerabiliter peregrinata eſt; & ne multa conſecter, ex eadem venire facilitate, iſtam terram lucis per ſpatia infinita diffuſam, & quinque antra gentis tenebrarum cum habitatoribus ſuis, in quibus Manichaei phantaſmata veritatis ſibi nomen auſa ſunt uſurpare. Quid eſt ergo haec potentia, quae iſta diſcernit? Profecto quantacumque ſit, & his omnibus maior eſt, & ſine ulla tali rerum imaginatione cogitatur. Huic inveni ſpatia, ſi potes, hanc diffunde per locos, hanc infinitae molis tumore diſtende. Profecto ſi bene cogitas, non potes. Quidquid enim tale occurrerit, iudicas ipſa cogitatione ſecari poſſe per partes, facitque ibi aliam partem minorem, aliam maiorem quantum placet; illud autem ipſum, quo iſta iudicas, cernis eſſe ſupra iſta non loci altitudine, ſed potentiae dignitate. „

Sed non adhuc bene, ordinateque deprehendimus, quae, & quot fuerint elementa illa, & qua ratione propter tenebrarum antra fucata, involuta: niſi quidquam addamus. Unde adtende quid brevius manifeſtiuſque habeat S. D. lib. de Haereſibus 46. ante med. „ Quinque enim elementa, quae genuerunt principes proprios, genti tribuunt tenebrarum: eaque elementa his nominibus nuncupant, fumum, tenebras, ignem, aquam, ventum. In fumo nata animalia bipedia: unde homines ducere originem cenſent; in tenebris ſerpentia; in igne quadrupedia; in aquis natatilia; in vento volatilia. His quinque elementis malis debellandis alia quinque elementa de regno, & ſubſtantia Dei miſſa eſſe, & in illa pugna fuiſſe permixta, fumo aera, tenebris lucem, igni malo ignem bonum, aquae malae aquam bonam, vento malo ventum bonum. Naves autem illas, ideſt duo caeli luminaria ita diſtinguunt, ut lunam dicant factam ex bona aqua, ſolem vero ex igne bono. „

(p) *Nam verſum, & carmen ad vera pulmenta transfero.* = Sequimur Benedictinos, qui admonent „ Sic MSS. cum Bad. Am. Arn. ubi Er. & Lov. *elementa*.] Nobiſcum etiam ſunt Vet. Som. 12. MSS. Err. Favent tamen Er. & Lov. Waugn. & MS. optimus S. Cr.

Senſus eſt, ex verſu, & carmine ali-

aliquid fructus, utilitatis, & eruditionis progigni; Non sic autem ex Manichaeorum fabulis &c. Quem subtilem reconditum sensum amanuenses aliquot non penetrantes, voci *pulmenta*, substituerunt, ut suspicamur, *elementa*: ut errori, quem, lapsu calami inductum credebant, mederentur. Quasi nempe vellet Augustinus, id pretii saltem, & veritatis versum, & carmen habere, quod ad Grammaticae elementa versus, & carmen transferri possint. Verum est enim versum, & carmen iis litteris, syllabisque constare. Verum est, talem lectionem minime contemnendam esse ea ipsa interpretatione, quam nunc obtulimus. Maxime quoniam haud prorsus temere quisquam suspicari poterit, hic fere idipsum inculcare Augustinum quod lib. 1. c. 13. observaverat: *Nam utiquè meliores, quia certiores erant primae illae litterae &c. quam illae, quibus &c. Si proponam eis, interrogans, utrum verum sit quod Aeneam aliquando &c. at si quaeram, quibus litteris scribitur Aeneae nomen, omnes &c.*

Anglicani 4. MSS. a BB. in nova operum recognitione laudati habent, *ad vera balmenta*. Vox barbara nobis incognita. Nisi forte nihil aliud codices illi voluerint (a quo non abhorruisse antiquos in nonnullis MSS. deprehendimus) quam litterae *p.* substituere litteram *b.*

(q) *Offendi in illam mulierem audatem' &c.* = De qua Salomon Prov. 9. a v. 13. Manifestum est ex hoc anno 19. aetatis suae redire Augustinum ad an. 17. Nam eum in sequentibus ingenue contestetur, acceptae semel concubinae thori se fidem servasse, eamque an. 17. accepit : quaenam haec mulier, in quam an. 19. offendit? Insuper eum mulierem hanc tot specialibus coloribus pingat, quis non eam esse intelligat celeberrimam, primariamque, quam, post varios cum aliis venereos lusus, velut uxorem accepit anno aetatis suae 17. & ex qua Adeodatum habuit?

At Augustinus non raro ab exacta historiae serie in Confessionibus hisce digreditur! Erit qui miretur. Nobis mirum haud est: iam quippe novimus Augustinum non tam historiam texere, quam historiae calore divinos stimulos sequi, eaque ponere, non quae narrationem aut nectunt, aut complent, sed quae cum pungitur, aut opportune, aut importune, aut cohaerenter ad dicta, textumque, aut iuxta alia, quasique novum sermonem incipiens, piam sitim expleant, & sacros effundant aestus.

Etsi non ubique, ac temere, sed opportunis occasionibus, cumque magna ratio suadet, interpunctiones hae, digressiones, mutationesque subitae vel historiae, vel sermonis adserendae sint.

Ea verba numeri 1. *Et certiora sunt, quam cum imaginamur ea*: silentio praeterivimus, quod ab Henrico Wangnerek adnotentur, & quidem non male; inquit enim. „ Quia nempe cogni„ tio corporum praesentium, quae ha„ betur per oculos, est intuitiva: adeo„ que ex suo genere certior quam ab„ stractiva, quae obiecto absente habe„ tur, & magis falsitati est obnoxia. „ Cum vero subiungit, *visam corporum* „ *esse certiorem, quam corpora*, significat „ effectus vitae, sive animae esse tam „ manifestos, ut minus fallamur indi„ cando aliquid esse vivens, quam cor„ pus. „

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 41. Adeodat. 1. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

CA-

A. Chr. 372. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valen. X.

CAPUT VII.

ARGUMENTUM.

Ad Manichaeorum se castra defecisse coniicit, quod carnali genio carnaliter ubique iudicans, latentem in privatione mali originem, Deumque omnis prorsus expertem materiae haud posset deprehendere; nec temporum varias rationes, modosque, Deique supremam auctoritatem, diversas leges condentem caute, & serio adtendere. Quibus quidem cespitationibus bonam interim opponit lucem, opportunis, domesticisque exemplis confirmatam.

I. Nesciebam etenim aliud vere quod est; & quasi acutule movebar, ut suffragarer stultis deceptoribus, cum (*a*) a me quaererent: unde malum? & utrum forma corporea Deus finiretur (*b*): & haberet capillos, & ungues, & utrum iusti existimandi essent, qui haberent multas uxores simul (*c*); & occiderent homines (*d*), & sacrificarent de animalibus (*e*)? Quibus rebus ignarus perturbabar: & recedens a veritate, ire in eam mihi videbar; quia non noveram malum non esse nisi (*f*) privationem boni, usque ad quod omnino non est. Quod unde viderem, cuius videre usque ad corpus erat oculis, & animo usque ad phantasma? Et non noveram (1) Deum esse spiritum, non cui membra essent per longum & latum, nec cui esse moles esset: quia moles in parte minor est, quam in toto suo; & si infinita sit, minor est in aliqua parte certo spatio definita, quam per infinitum: & non est tota ubique, sicut spiritus, sicut Deus. Et quid in nobis esset, secundum quod essemus similes Deo: & recte in Scripturis (2) diceremur (*g*), ad imaginem Dei, prorsus ignorabam.

II. Et non noveram iustitiam veram interiorem non ex consuetudine iudicantem, sed ex lege rectissima Dei omnipotentis, qua formarentur mores regionum & dierum pro regionibus & diebus; cum ipsa ubique ac semper esset, non alibi alia, nec alias aliter; Secundum quam iusti essent Abraham, & Isaac, & Iacob, & Moyses, & David, & illi omnes laudati ore Dei: sed eos ab imperitis iudicari iniquos (3) iudicantibus ex humano die, & universos mores humani generis, ex parte moris sui metientibus; Tanquam si quis nescius in armamentis, quid cuique membro adcomodatum sit, ocrea velit caput contegi, & galea calceari, & murmuret quod non apte conveniat: aut in uno die indicto a pomeridianis horis institio, quisquam stomachetur non sibi concedi, quid venale proponere, quia mane concessum est: aut in una domo videat aliquid tractari manibus a quoquam servo, quod facere non sinatur qui pocula ministrat: aut aliquid post praesepia fieri, quod ante mensam prohibeatur: & indignetur, cum sit unum habitaculum & una familia, non ubique atque omnibus idem tribui. Sic sunt isti, qui indignantur, cum audierint illo saeculo licuisse iustis aliquid, quod isto non licet iustis: & quia illis aliud praecepit Deus, istis

(1) Ioan. 4. 24.
(2) Gen. 1. 27.
(3) 1. Cor. 4. 3.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

istis aliud pro temporalibus caussis, cum eidem iustitiae utrique servierint: cum in uno homine, & in uno die, & in unis aedibus videant aliud alii membro congruere, & aliud iamdudum licuisse, post horam non licere; quiddam in illo angulo permitti aut iuberi, quod in isto iuste vetetur & vindicetur. Numquid iustitia varia est & mutabilis? Sed tempora, quibus praesider, non pariter eunt, tempora enim sunt. Homines autem, quorum vita super terram brevis est, quia sensu non valent caussas contexere saeculorum priorum, aliarumque gentium, quas experti non sunt, cum his quas experti sunt: in uno autem corpore, vel die, vel domo, facile possunt videre, quid cui membro, quibus momentis quibus partibus personisve congruat, in illis offenduntur, his serviunt.

III. Haec ego tunc nesciebam, & non advertebam, & feriebant undique ista oculos meos; & non videbam. Et cantabam carmina, & non mihi licebat ponere pedem quemlibet ubilibet, sed in alio atque alio metro aliter atque aliter; & in uno aliquo versu, non omnibus locis eumdem pedem: & ars ipsa, qua canebam, non habebat aliud alibi, sed omnia simul. Et non intuebar iustitiam, cui servirent boni & sancti homines, longe excellentius atque sublimius habere simul omnia, quae praecepit, & nulla ex parte variari (*b*): & tamen variis temporibus non omnia simul, sed propria distribuentem ac praecipientem. Et reprehendebam caecus pios Patres, non solum sicut Deus iuberet atque inspiraret utentes praesentibus, verum quoque sicut Deus revelaret, futura praenuntiantes.

(*a*) *Et quasi acutule movebar, ut suffragarer stultis deceptoribus, cum &c.* = Nonnulli codices: *quasi acutes*. Minus apte, ut liquet. Epist. nunc. 205. n. 4. *Acutule se garrire arbitratur &c.* En prima Manichaeorum muscipula, qua in Catholica doctrina non admodum eruditi capiebantur. Lib. 2. *de Moribus Manichaeorum*, cap. 2. initio. *Saepe atque adeo pene semper ab iis, quibus haeresim vestram persuadere molimini, requiritis, unde sit malum &c.* Lib. de Agone Christiano, cap. 4. post med. *Sed illi quando capiunt homines, non ista prius dicunt &c, sed eligunt capitula de Scripturis, quae simplices homines non intelligunt, & per illa decipiunt animas imperitas, quaerendo unde sit malum?* Quod fusius etiam habet lib. de Duabus animabus contra Manichaeos, cap. 8. initio.

Hoc quaesito disputationem ordiebantur, hoc exaggerabant, & hoc complebant. Lib. contra Epist. Manich. c. 34. n. 38. initio: *Restat ut quaeratis (nam ipsa solet esse vox ultima) unde sint illa mala, quae mihi quoque displicere dicebam.*

Hanc autem impiam telam sic ordiebantur. Si in homine bona, & mala: ergo duplex item natura, vel anima; consequenter & numina duo: a quorum bono anima, vel natura bona: a malo item altera mala. Et hi erant cardines duo circa quos Manichaeorum deliramenta volvebantur. De quibus frequentissimus sermo in his Confessionibus. Vide infra litt. F.

(*b*) *Et utrum forma corporea Deus finiretur.* = Iuvat hic exscribere quae habet *de Gen. contra Manichaeos* lib. 1. cap. 17. „ Istam maxime quaestionem
„ solent Manichaei loquaciter agitare,
„ & insultare nobis quod hominem credamus factum ad imaginem, & similitudinem Dei; Attendunt enim figuram
„ corporis nostri, & infeliciter quaerunt,
„ utrum habeat Deus nares, & dentes,
„ & barbam, & membra etiam interiora, & cetera, quae in nobis sunt necessaria. In Deo autem talia ridiculum
„ est, immo impium credere: & ideo
„ negant hominem factum esse ad imaginem, & similitudinem Dei. Quibus respondemus, membra quidem ista in
„ Scripturis plerumque nominari, cum
„ Deus insinuatur audientibus parvulis,
„ & hoc non solum in veteris testamenti libris, sed etiam in novi. Nam &c.
„ Sed omnes qui spiritaliter intelligunt
„ Scri-

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

„ Scripturas, non membra corporea per „ ista nomina, sed spiritales potentias „ accipere didicerunt &c.

Hac interrogatione dupliciter Imperitos agitabant. Reposita quippe negatione, replicabant: Ergo Vetus Testamentum, in quo Deus corporea forma finitus exbibetur, a deo malo est; Ergo item non est homo ad imaginem Dei. At de prima parte nimis frequentet Augustinus. Alteram infra ipsemet explicat dicens: *Et quid in nobis esset, secundum quod essemus similes Deo &c.* Nempe similitudo ex anima, non ex corpore petit r. Hanc autem similitudinem variis rationibus centies Augustinus detegit in suis scriptis, quo fit ut nullam adferendam censeamus. Vide, si rem hanc bene tenere ambis, in Psalm. 48. serm. 2. n. 11. & io Psal. 54. n. 3. circa med. nec non lib. *de Catechizandis Rudibus*, cap. 18. n. 29. lib. de Q. Q. 83. q. 51. n. 4. lib. 1. *Retract.* cap. 26. circa med. maxime vero lib. 7. de Trinit. cap. 6. & ultimo, circa finem.

(c) *Et utrum iusti existimandi essent, qui baberent multas uxores simul.* = Quum priorem legem Maoichaei a malo datam numine blasphemarent, eius observatores etiam speciali pietate fulgentes variis querelis ad iudicium trahebant: quarum una erat baec, quod lascivi, & foedi plures sibi uxores adsciscerent. Lib. 20. contra *Faustum Manich.* cap. 47. ab ioitio „ nam vero filio eius Iacob quod pro ingenti crimine quatuor „ obiiciuntur uxores generali praelocu- „ tione purgatur. Quando enim mos e- „ rat, crimen non erat: & nunc propte- „ rea crimen est, quia mos non est. Alia „ enim sunt peccata contra naturam, a- „ lia contra mores, alia contra prae- „ cepta. Quae cum ita sint, qoid tan- „ dem criminis est quod de pluribus si- „ mul babitis uxoribus obiicitur sancto „ viro Iacob? Si naturam consulas, oon „ lascivіendi, sed gignendi caussa illis „ mulieribus utebatur; si morem, illo „ tempore, atque in illis terris hoc fa- „ ctitabatur; si praeceptum, nulla lege „ prohibebatur. Nunc vero cur crimen „ est, si quis hoc faciat, nisi quia & „ moribus, & legibus hoc non licet? „ &c.] Serm. 51. de Concordia Matthaei, & Lucae (Alias, de Diversis 63.) cap. 15. in fine „ In illo ergo „ populo quia oportebat fieri abundan- „ tem propagationem usque ad Christum „ per numerositatem plebis, in qua „ praefigorarentur omnia qoae praefi- „ figuranda erant Ecclesiae documenta, „ habebant officium ducendarum uxo- „ rum, per quas populus cresceret; in „ quo populo praesignaretur Ecclesia. „ At ubi natus est ipse Rex omnium „ gentium, coepit dignitas virginalis a „ Matre Domini, quae & filium habe- „ re meruit, & corrumpi non meruit.] Vide etiam, si placet, lib. *de Bono Coniugali*, cap. 25. & *de Nuptiis, & Concupiscentia* lib. 1. cap. 9. de *Doctrina Cristiana* lib. 3. cap. 12. & lib. 16. de *Civit. Dei*, c. 38. n. 3.

(d) *Et occiderent homines.* = Et hoc antiquae Legis Patriarchis impropérabant: quod nec in regiminis suprema auctoritate constituti, homines perderent. De Mose autem loquebantut. Lib. 22. contra Faustum Manich. cap. 69., & 70. „ Hunc itaqoe talem, ac tantum virum „ absit a nobis ut ex maledico Fausti o- „ re pensemus: sed ex ore plane veridi- „ ci Dei, qui veraciter hominem, quem „ fecerat, noverat: quandoquidem etiam „ peccata hominum, quae ipse oon fa- „ cit, & in diffitentiboa ut iudex agno- „ scit, & in confitentibus ut pater igno- „ scit. Ex ore omnino eius Moysen ser- „ vum eius & amamus, & admiramur, „ & qoantum possumua imitamor, cum „ simus longe illius oreritia inferiores, „ etiam nullo Aegyptio vel occiso, vel „ expoliato, nullo bello gesto, qoorum „ ille aliod foturi indole defensoris, a- „ lia imposito imperio Dei fecit. Ut „ interim omittam quo cum percuississet Aegyptium, quamquam illi Deus „ oon praeceperit, in persona tamen „ prophetica ad hoc divinitus fieri per- „ missum est, ut futurum aliquid prae- „ signaret: unde nunc non ago, sed „ omnino tamquam nihil significaverint „ facta illa discotio: consultaque illa „ aeterna lege, reperio non debuisse ho- „ minem ab illo, qui oullam ordina- „ tam potestatem gerebat, quamvis in- „ iuriosum, & improbum occidi &c. „

Pie suspicantut nonnulli, Mosem Spiritus-Sancti aut impulsu, aut illustratione Aegyptium peremisse: quo quidem dato, ab omni ille culpa eximitur. A qua opinione Augustinus senior non prorsus abhorruit: in Quaestionibus enim in Exodum, quas circa an. 419. agitavit (scripsit autem contra Faustum circa an. 400.) recolens idem dubium, confirmansque solutionem Fausto datam, addit quanquam dubie, atque subtimide: *Tamen sicut Stephanus dicit* (1) *in Actibus Apostolorum, putabat intelligere fra-*

(1) Act. 12. 25.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

fratres fuos, quod per eum Deus daret illis falutem: ut per hoc teftimonium videatur Moyfes iam divinitus admonitus (quod Scriptura ea loca tacet) hoc audere potuiffe lib. 2. q. 2.

(*e*) *Et facrificarent de animalibus.* = Et hoc prioris Foederis populis obiiciebant Manichaei; indeque Catholicos eiusdem Foederis adoratores, facrificiorum, fuperftitionis, idololatriae haeredes aut cenfebant, aut appellabant. Lib. 6. contra Fauftum, cap. 5. ,, Et audetis tamen ,, etiam facrificia teftamenti veteris execrari, & idololatriam nominare: & ,, in huiufmodi facrilegium nos quoque ,, fociare. Unde pro nobis prius refpondemus, fic illa iam non effe in operibus noftris, ut ea tamen in myfteriis ,, divinorum Scripturarum ad intelligenda quae his praenuntiata funt amplectamur, quia & ipfe figurae noftrae ,, fuerunt &c.] Lib. 1. contra Adverfarium Legis, & Prophetarum, cap. 18. & 19. ,, ifti autem vaniloqui reprehen- ,, forca veteris teftamenti, etiamfi cetera, quae commemoravi de hoc Pfalmo minus intelligunt, fufficiat eis quantum ad praefentem quaeftionem adtinet, quia Deus Prophetarum, qui ,, Deus eft etiam Apoftolorum, non manducat taurorum carnes, nec fanguinem ,, potat hircorum. Talem quippe eum ,, noverant fancti, qui pleni eius fpiritu ,, ifta dicebant. Unde illud, quod David obtulit ut populo pateretur, ,, umbra erat futuri &c.] Eamdem rem egit lib. 20. contra Fauftum, cap. 18. & 21. lib 22. cap 22. lib. 7. Quaeftionum in Iudices, q. 49. In cap. 2. Ioan. Tract. 10. n. 4. lib. Q.Q. 83. q. 49. lib. 10. de Civit. Dei, cap. 5. & alibi frequenter.

(*f*) *Quia non noveram malum non effe, nifi &c.* = Huius rei ignorantia, ut diximus litt. A. maxime a Manichaeis capiebantur nonnulli. A Manichaeorum autem infomniis emerfus Auguftinus, melum nonnifi boni privationem effe fubito vidit, & tam frequenter edocuit, ut vel in his Confeffionibus aut manifefte, aut oblique centies habeatur. Recole interim cap. 8. lib. 2. quaeve diximus ibi litt. A. Lib. eorum contra Epift. Manichaei, quam *Fundamenti* dicunt, cap. 35. tam ample, tam bene, tam opportunis, doctifque exemplis malum quodcumque boni privationem, vel corruptionem effe exponit, probatque, non ut pigeat integrum, quanquam fufiorem fermonem transcribere: n. 39. ,, Quis enim dubitet to- ,, tum illud, quod dicitur malum, nihil ,, effe aliud, quam corruptionem? Pof- ,, funt quidem aliis, atque aliis vocabu- ,, lis etia atque etie mala nominari: fed ,, quod omnium rerum malum fit, in ,, quibus mali aliquid animadverti po- ,, teft, corruptio eft. Sed corruptio pe- ,, ritae animae imperitia vocatur: cor- ,, ruptio prudentis imprudentia: cor- ,, ruptio iuftae iniuftitia: corruptio for- ,, tis ignevia: corruptio quietae, atque ,, tranquillae, cupiditas, vel metus, vel ,, triftitia, vel iactantia. Deinde in cor- ,, pore animato corruptio fanitatis do- ,, lor, & morbus: corruptio virium laf- ,, fitudo corruptio: quietis labor. Deinde in ,, ipfo folo corpore corruptio pulcritudinis ,, foeditas: corruptio rectitudinis pravi- ,, tas: corruptio ordinis perverfitas: cor- ,, ruptio integritatis difciffio, aut fra- ,, ctura, aut diminutio. Longum eft, ,, & difficile & harum rerum, quas com- ,, memoravi, & aliarum innumerabilium ,, omnes corruptiones nominatim enun- ,, tiare, cum etiam multae, quae dicun- ,, tur in corpore, poffint & in anima ,, dici, & innumerabilia fint, in quibus ,, propria vocabula corruptio teneat. Ve- ,, rumtamen videre iam facile eft, nihil ,, nocere corruptionem, nifi quod labe- ,, facit naturalem ftatum: & ideo eam ,, non effe naturam, fed contra natu- ,, ram. Quod fi non invenitur in rebus ,, malum, nifi corruptio, & corruptio ,, non eft natura: nulla utique natura ,, malum eft.,,

(*g*) *Et recte in Scripturis diceremur &c.* = Ita Er. & B. B. qui in *Syllaba codicum, ad quas de novo &c.* admonent. ,, Editi, *& fi recte.* At MSS. ,, *& recte in &c.* praetermiffo, *fi*, nec ,, minus bene.] Quin immo non, *nec minus bene*: fed omnino melius; Utraque enim pars fententiae, *quid in nobis effet &c.* &, *recte crederemus &c.* vadit in idem, ut patet; quid ergo addere, *fi*, quafi quidquam diverfum diceretur? Eft enim integer fenfus: Prorfus ignorebam non corpore, fed anima nos fimiles effe Deo, & ad eius imaginem factos. At praetermittunt, *fi*, etiam Ver. Am. 3. MSS. S. Cr. Ricar. & Car. Ubi B. B. Vet. Lov. Som. Ricar. MSS. 3. S. Cr. Car. *& nos, ex lege rectiffima*: MSS. 4. (probe B. B. indicio) *lectiffima*. Am. vero, Er. & Ricer. in textu, *iuftiffima*.

Antiquae legis iuftos iniquos Manichaeos ad iudicium deducentes, vocat infra, *iudicantes ex humano die*: ad illud Pauli adludens, 1. Cor. 4. 3. *Mihi pro minima eft, ut a vobis iudicer, aut*

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 41. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

ab humano die: hoc est a iudicantibus humane; humanum autem iudicium falsitati maxime obnoxium est: *Omnis homo mendax*. Psal. 115. 5. *Mendaces filii hominum in stateris suis*. 61. 10. Hic autem, ut videtur, humanum diem Augustinus pro iudicio ponit, quod exteriora tantummodo, non secretiora arcana: non temporum non populorum diversas rationes attendit.

(*b*) *Quae praecepit, & nulla ex parte variari*. = Ita Benedictini, qui habent in margine. „ Apud Lov. additur, *Deus*; sed ea vox abest a MSS. „ & plerisque editis: quia quae hic laudatur Iustitia non est alia ab ipso „ Deo, qui praecepit. „

Optime: neque enim determinata iustitia, sed indefinita, & abstracta hic laudatur. Maxime quoniam super iustitiam, velut unicam basim totus hic sermo vertitur: non est ergo cur, *Deus*, addens divertat. Car. ex MSS. Med. duo nobis, duo Lov. favent.

Ad illud n. 2. *Numquid iustitia varia est, & mutabilis*? ita balbutit *Phereponus*. „ Haec accuratius excussit Augustinus in Libris contra Manichaeos, „ qui adeundi ab iis, qui responsum hoc „ probe intelligere cupiunt. Collecti sunt „ ii Libri in unum corpus Tom. VIII. „

Papae Commentatorem vigilantissimum, nimis in Augustini immensis scriptis versatum! Iam vero te scribente, arcanum inspeximus, quod tuo suspenso calamo, vix longis studiis vidissemus. Duo nempe a te didicimus; Augustinum contra Manichaeos scripsisse; Et in eis scriptis accuratius eorum quaestiones excutere. Primum nec textores, ac textrices latet; Alterum etiam bubo advertisset.

Scilicet quum Augustinus non unam, alteramve pagellam, sed ingentia volumina, & quidem disparata contra Manichaeos scripserit: cupiebamus ut *Phereponus* determinatum caput, vel specialem paginam nobis insinuaret, ubi Augustinus difficultatem illam excutiat; neque enim pro conceptu uno immensa excurrere volumina expedit.

Ceterum his, quae hic habet Augustinus iis, quae ex aliis eius scriptis protulimus, & observabimus in sequentibus iunctis, in bona luce positum arbitramur illud, iustitiam vertigini minime subesse, etsi pro variis temporum, populorumque rationibus diversae leges condantur.

CAPUT VIII.

ARGUMENTUM.

Illa in tuto posito, quae naturae omnino conformia sunt, perenni, constantissima lege praecipi, quae difformia eadem constantia inhiberi; Docte ostendit, quae hominum placita, Civitatumque, & Regnorum statuta concernunt, valide, & honeste, maxime Divino adcedente oraculo, vicissitudinem pati. Inde a puncto nonnihil divertens, duo peccatorum genera ponit, eorumque fontes recludit.

I. Umquid aliquando, aut alicubi, iniustum est diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & diligere proximum tanquam seipsum (1)? Itaque flagitia, quae sunt contra naturam, ubique (*a*) ac semper detestanda atque punienda sunt, qualia Sodomitarum fuerunt (2). Quae si omnes gentes facerent, eodem criminis reatu divina Lege tenerentur: quae non sic fecit homines, ut se illo uterentur modo. Violatur quippe ipsa societas, quae cum Deo nobis esse debet, cum eadem natura, cuius ille auctor est, libidinis perversitate polluitur. Quae autem contra mores hominum sunt flagitia, pro-

(1) Deut. 6. 5. Matth. 22. 37.

(2) Gen. 19. 24.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

pro morum diversitate vitanda sunt, ut pactum inter se civitatis aut gentis, consuetudine vel lege firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violetur (*b*). Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens. Cum autem Deus aliquid contra morem aut pactum quorumlibet iubet: & si numquam ibi factum est, faciendum est; & si omissum instaurandum; & si institutum non erat, instituendum est. Si enim regi licet in civitate, cui regnat, iubere aliquid, quod neque ante illum quisquam, nec ipse unquam iusserat: & non contra societatem civitatis ei obtemperatur; immo contra societatem non obtemperatur: Generale quippe pactum est societatis humanae obedire regibus suis: quanto magis Deo regnatori universae creaturae suae, ad ea quae iusserit, sine dubitatione serviendum est? Sicut enim in potestatibus societatis humanae (*c*) maior potestas minori ad obediendum praeponitur, ita Deus omnibus.

II. Item in facinoribus, ubi libido est nocendi, sive per contumeliam, sive per iniuriam, & utrumque vel ulciscendi caussa, sicut inimico inimicus: vel adipiscendi alicuius extra commodi, sicut latro viatori; vel evitandi mali, sicut ei qui timetur; vel invidendo, sicut feliciori miserior; aut in aliquo prosperatus ei, quem sibi aequari timet, aut aequalem dolet; vel sola voluptate alieni mali, sicut spectatores gladiatorum, aut irrisores, aut illusores quorumlibet; Haec sunt capita iniquitatis, quae pullulant principandi, & spectandi, & sentiendi libidine (*d*): aut una, aut duabus earum, aut simul omnibus; Et vivitur male adversus tria & septem (*e*), psalterium decem chordarum, decalogum tuum, Deus altissime & dulcissime. Sed quae flagitia in te, qui non corrumperis (*f*)? Aut quae adversus te facinora, cui noceri non potest? Sed hoc vindicas, quod in se homines perpetrant; quia etiam cum in te peccant, impie faciunt in animam suam, & mentitur iniquitas sibi (1), sive corrumpendo aut pervertendo naturam suam, quam tu fecisti & ordinasti: vel immoderate utendo concessis rebus; vel in non concessa flagrando in eum usum qui est contra naturam; aut rei tenentur, animo & verbis saevientes adversus te, & (2) adversus stimulum calcitrantes (*g*): aut cum disruptis limitibus humanae societatis, laetantur audaces privatis conciliationibus aut direptionibus prout quidque delectaverit, aut offenderit. Et ea fiunt, cum tu derelinqueris fons vitae (*h*), qui es unus, & verus Creator, & Rector universitatis: & privata superbia diligitur in parte unum falsum. Itaque pietate humili reditur in te, & purgas nos a consuetudine mala, & propitius es peccatis confitentium, & exaudis gemitus compeditorum (3), & solvis a vinculis, quae nobis fecimus: si iam non erigamus adversus te cornua falsae libertatis (*i*), avaritia plus habendi, & damno totum amittendi: amplius amando proprium nostrum, quam te omnium bonum.

(*a*) *Itaque flagitia, quae sunt contra naturam, ubique &c.* = Ita Doctores omnes, ac totus orbis. Instituta *de iure naturali gentium, & civil. §. sed naturali*. Et Ius Canonicum *distinct.* 5. *cap. haec quae*.

Sed principium hoc vergi in Augustinum ipsum videtur; uxorum enim plu-

(1) Psal. 26. 12.
(2) Rom. 2. 26.
(3) Psal. 101. 21.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. 1. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

pluralitas, quam in antiquis Patribus laudare, aut defendere heic vult, naturae opponitur: unde fidissimus eius discipulus S. Thomas Aquinas 3. p. q. 90. alias, 59. ar. 3. ad 4. „ Habere plures uxores est contra legem naturae, „ cui etiam infideles sunt astricti, & „ ideo non est verum matrimonium in„ fidelis nisi cum illa, cum qua primo „ contraxit, unde si ipse cum omnibus „ suis convertatur, potest cum prima „ commanere, & alias debet abiicere. „

Dicimus tamen ex communi Theologorum doctrina; Alia omnino, primoque naturae opponi: alia non ita proprie, sed velut sequela, vel, ut Schola loquitur, secundario. Prima in nulla prursus hypothesi licita fieri possunt: bene vero posteriora uraculo divino adcedente; De priori modo oppositis loquitur hic Augustinus; uxorum pluralitas autem altera imperfecta ratione repugnat. Audi ipsum S. Thomam in additionibus ad 3. p. q. 65. art. 2. in corp. docte sic differentem „ Dicendum „ quod sicut ex dictis patet pluralitas „ uxorum esse dicitur contra legem natu„ rae, non quantum ad prima praecepta „ eius, sed quantum ad secunda, quae „ quasi conclusiones a primis praeceptis „ derivantur, Sed quia & actus huma„ nos variari oportet secundum diver„ sas conditiones personarum, & tem„ porum, & aliarum circumstantiarum, „ ideo conditiones praedictae a primis „ legis naturae praeceptis non proce„ dunt, ut semper efficaciam habentes, „ sed in maiori parte, talis est enim to„ ta materia moralis, ut patet per Phi„ losophum in (1) lib. Ethic. Et ideo „ ubi eorum efficacia deficit, licite ea „ praetermitti possunt, Sed quia non „ est facile determinare huiusmodi va„ rietates, ideo illi, ex cuius aucto„ ritate lex efficaciam habet, reservan„ tur, ut licentiam praebeant legem „ praetermittendi in illis casibus, ad „ quos legis efficacia non extendere se „ debet., & talis licentia dispensatio di„ citur. Lex autem de unitate uxoris „ non est humanitus, sed divinitus in„ stituta; nec unquam aut verbis, aut „ litteris tradita; sed cordi impressa, „ sicut & alia, quae ad legem natu„ rae qualitercumque pertinent; & i„ deo in hoc a solo Deo dispensatio „ fieri potuit per ispirationem internam „ etc.]

Cumque idem Angelicus primo loco illud Philosophi Ethic. 5. c. 7. *Ius naturale semper, & ubique habet naturalem potentiam eamdem*, sibi obiecisset, respondet „ Ius naturale semper, & u„ bique quantum est de se habet eam„ dem potentiam: sed per accidens pro„ pter aliquod impedimentum quando„ que, & alicubi potest variari: sicut „ ibi Philosophus exemplum ponit de a„ liis rebus naturalibus, Semper enim, „ & ubique dextra est melior quam si„ nistra secundum naturam, sed per a„ liquod accidens contingit aliquem es„ se ambidestrum, quia natura nostra „ variabilis est, & similiter etiam de „ naturali iusto, ut ibidem Philosophus „ dicit.] Si plura ex eodem desideras circa hoc argumentum, vide integrum laudatum articulum, & praecedentem.

(b) *Nulla civis, aut peregrini libidine violetur.* = Huncce integrum numerum primum a verbis illis: *quae autem contra* &c. usque ad alia: *ita Deus omnibus*, inclusive exscribit Gratianus 1. p. Decreti, distinct. 8. cap. vel paragr. cui titulus *Adversus naturale ius nulli quicquam agere licet*.

Quanquam ibi mendose dicatur: *Et si non est contra societatem Civitatis eius, obtemperatur ei*. Perperam enim, & contra omnium codicum fidem particula, *si*, & verbum, *est*, addita sunt, Tota quippe sententia particula *si* periodi initio posita regitur: Et vult S. D. humanam societatem haud laedi observatione Divinae legis, quae hominum placitis minime consona sit: quo pacto nec observatione eius, quae a mundano principe lata est, violatur; unde mox addit: *immo contra societatem non obtemperatur*; adeoque male omnino ponitur verbum *est*, tenendaque omnium codicum lectio: *Et non contra societatem Civitatis eius obtemperatur ei*.

Qua quidem genuina lectione restituta, otiosa est glossa in Decreti margine posita, & proxime sequentia verba rerespiciens, utpote quae nonnisi id habeat, quod aperte textus ipse statuit; est enim ea glossa „ *Q. d. non est contra pactum humanae societatis ei obtemperare: immo secundum pactum, quia in omni pacto semper intelligitur excepta maioris auctoritas, ut extra de iureiuran. venientes*.

Sed iam ad rem nostram veniamus. Ex transcripta Augustini sententia Theo-

lo-

(1) Lib. 1. c. 3. in princip. & c. 7. circa finem.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

logorum, & Canoniſtarum potiſſima portio infert, vel potius firmat, etiam peregrinos eius civitatis teneri legibus, ad quam adcedunt. Ita quidem indefinite. At iuxta varias hypotheſes, Auguſtini ſententia in multas partes detorta, dividuntur etiam Scriptores. De qua re compendio quidquam dicendum eſt.

I. Conveniunt omnes peregrinum civitatis, ad quam adcedit, teneri legibus, quibus etiam ſuae patriae cives tenentur.

II. Item ſi communes ſint, quamquam oppoſita ſuorum concivium conſuetudine abrogatae.

III. Pariter ſi leges ſint in materia contractuum.

IV. Si civitatis commodum, & quietem intueantur; quales ſunt, de non ferendis armis, de arcendis obſcenis fabulis, de mercium pretio &c.

V. De ſubeunda poena pro delicto ibi patrato.

VI. Conveniunt etiam teneri ad quamcunque legem eos, qui civitatem adcedunt animo ibi manſionem figendi.

VII. Eos etiam, qui inſigni anni parte manſuri ſunt, ut ſcholares, famuli &c.

VIII. Vagos etiam, quorum cum nulla ſit certa ſedes, quilibet locus patria eſt.

IX. Et tandem fatentur omnes a nulla peregrinum excipi lege, cuius fractione populi rumor, vel ſcandalum immineret.

Hypoteſibus hiſce ſublatis Theologi morales nonnulli, quos laudant, &, quamvis nonnihil ſubtimide, ſequuntur Salmanticenſes noſtri morales tom. 3. tract. 11. de legibus cap. 3. puncto 5. docent odioſis civitatis, ad quam adcedunt, legibus peregrinos haud teneri; aiuntque Auguſtinum in ultima hypotheſi loquutum: quam ſcilicet legis fractio populi ſcandalum, vel rumorem parere poſſet.

Nos tamen oppoſitam ſententiam, quam magnus Doctorum chorus tuetur longe probabiliorem habemus.

Primo enim: Auguſtini ſententia adeo ampla eſt, & tam docto ſermone firmata, ut minus decenter, & commode verti queat, & hypotheſi ona finiri.

II. Lex ſuae civitatis recti ordinis, ſalubriſque regiminis bonum intuetur; male autem hoſpes civitatis, a qua non repellitur, bonum deturbat.

III. Secedens a patria, ab eius ſe legibus eximit; nullis ergo municipalibus ſubiicietur, ſi nec eis teneatur, ad quas adcedit.

IV. Iuris utriuſque, & naturalis rationis principium eſt, Commodum ſentientem, & incommodo ſubiiciendum; ſi igitur Galliam puta adcedens, Italico gravamine liberatur, Gallicanae legis incommodum ſubeat oportet.

V. Turpis eſt, ut Auguſtinus inquit, omnis pars ſuo univerſo non congruens, peregrinus autem eo tempore, quo in aliena civitate commoratur, eius pars eſt, quandoquidem bonis, privilegiiſque eius utitur, ergo &c.

Ceterum teneri indefinite peregrinos eius civitatis legibus, ad quam adcedunt, tradit S. Doctor luculenter etiam lib. 1. ſeu Epiſt. 54. (Alias, 118.) ad Inquiſitiones Ianuarii (1), ab initio cap. 2. ubi, „ Alia vero, quae per loca „ terrarum, regioneſque variantur, ſi„ cuti eſt quod alii ieiunant ſabbato, alii „ non, alii quotidie communicant corpo„ ri, & ſanguini Domini, alii certis die„ bus accipiunt; alibi nullus dies praeter„ mittitur, quo non offeratur, alibi ſab„ bato tantum, & Dominico, alibi tan„ tum Dominico; & ſi quid aliud hu„ iuſmodi animadverti poteſt, totum „ hoc genus rerum liberas habet ob„ ſervationes: nec diſciplina ulla eſt in „ his melior gravi prudentique chriſtia„ no, quam ut eo modo agat, quo age„ re viderit eccleſiam, ad quam forte „ devenerit. Quod enim neque contra „ fidem, neque contra bonos mores „ eſſe convincitur (2) indifferenter eſt „ habendum, & propter eorum, inter „ quos vivitur ſocietatem ſervandum eſt. „ Credo te aliquando a me audiſſe, ſed „ tamen etiam nunc commemoro. Ma„ ter mea Mediolanum me conſecuta „ invenit eccleſiam ſabbato non ieiunan„ tem, coeperat perturbari, & fluctuare „ quid ageret: cum ego talia non cura„ bam, ſed propter ipſam conſului de „ hac re beatiſſimae memoriae virum „ Ambroſium; reſpondit mihi nihil ſe „ docere me poſſe, niſi quod ipſe face„ ret, quia ſi melius noſſet, id potius „ obſervaret. Cumque ego putaſſem, „ nulla reddita ratione, auctoritate ſola „ ſua nos voluiſſe admonere ne ſabbato „ ieiu-

(1) In MS. Floriacenſi inſcribitur, ad *Ianuarium Notarium* cui ſuffragatur unus Sorbon.

(2) Sic BB. cum MSS. pleriſque. At editi, contra *bonos mores iniungitur*.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

„ ieiunatemus, subsecutus est, & ait mi„ hi: *Cum Romam venia, ieiuna sabba„ ta: cum hic sum, non seiuno. Sit etiam „ tu, ad quam forte ecclesium veneris, „ eiuc morem serva, si cuiquam noa vis „ esse scaodala; nec quemquum tibi.* Hoc „ cam matri renuntiassem, libenter am„ plexa est. Ego vero de hac seotentia „ etiam atque etiam cogitans, ita semper „ habui, tamquam eam caelesti oraculo „ acceperim. Sensi enim saepe do„ lens, & gemens &c.] Gravissima sententia huiusmodi refertur in cap. *illa*, distinct. 20. Ex eaque giossa versiculos illos ortos testatur.

Cum fueris Romae, ramano vivita more.
Cum fueris alibi, vivita sicut ibi (1).

(*c*) *Situt enim in potestutibus facietatis bumanae &c.* = Glossa laudati decreti Gratiani haec verba adtendens, sic obiicit *Erga magis abedit Munachus Episcapo, quam Abbati: quod falsum est, ut 58. distia. c. 1. & 2. sed de hoc dit ut aa. 11. q. 3. qui resistit.*

Minus graviter profecto, ne dicam ridicule. Quanquam enim Episcopus Abbate absolute longe dignior sit: non tamen maior potestas est per respectum ad Munachos in rebus domesticis, ordinariique regimlois. Non est autem potestas absolute, sed iuxta suom respectom pensanda.

Ceterum Augustini sententia formaliter, ut debet, excepta nec a delira anu in controversism adduci potest. Priori Provincialem, huic Generalem, omnibus autem Romanum Pontificem praefero.

Perperam etiam glossa ea Augustini verba, a Gratiano adsumta: *Pro morum diversitute*, ad adversitatem inflectit: *Idest adversitate Ioan. Diversitate* enim habent codices omnes; quibus manifesta ratio suffragatur; Volunt enim Augustinus, & Gratianus qui fere totius iuris ore loqoitur, in iis, quae nec natorae, nec Dei lege stabilita sont, hominem docilem esse, flexilemque ad regionum, in quibus vivit, diversos mores.

(*d*) *Haec sunt capita iniquitatis, quae pullulunt principandi, & spectandi, & sentiendi libidine.* = Idest *sopeebia, concupiscentia oculorum, & concupiscentia carnis*; ample edisserens quod Ioannes Apost. Epist. 1. c. 2. v. 16. compendio docuerat, dicens: *Quoniam omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitae.*

Bernardus Indrizzali *sentiendi libidinem* patientiae, vel mansuetudinis defectum, indolem quae facile pongatur, pronaque sit ad querelas intellexit: *Dall' avidità di domenare, di guaedare, di risentirsi*. Quam oscitanter liquet ex dictis.

Qui etiam qood sopra Augustinus dixerat: *Situt enim in potestatibus societatis bumanae maior potestas minori ad obediendum praeponitur &c.* Sic vertit: *Siccome ne gradi della società umana la superior podestà debbe ubbidirsi dalla inferiore &c.* Minorem potestatem maioris praecepris obsequi debere verum est. At non id ibi Augustinus docet: sed maioris praecepta iis, quae minoris sunt praeferenda esse, ut ex dictis praeced. nota patet.

(*e*) *Et vivitur male adversus tria & septem &c.* = In tria, & septem, Decalogi praecepta decem dividit, quia tria Deum, septem proximom intuentur. Serm. 9. de Scripturis, *de decem chordis* (Alias, 95. de Tempore) cap. 5. initio: *Decalagus enim Legis decem praecepta babet: quae decem praecepta sic sunt distributa, ut tria pertineaot ad Deom, septem pertineant ad bomines.* Quod docet etiam lib. 15. contra Faustum, cap. 4. sub finem, & cap. 7. post initium. Fose aotem de Decalogi, seo decem praeceptorum ordine, ac distributione agit Serm. 250. de tempore, in diebus Paschalibos 21. (Alias, 22. ex Vignerianis) n. 3. Fosius insoper per allegoriam ad decem plagas Aegypti Sermonis octavi fragmento eiosdem 1. classis de Scripturis. Sed pressius ad rem praesentem lib. 2. Q. Q. in Exudum, q. 71.

Decalogum autem chordarum decem Psalterio signari ducet S. Doctor in Psal. 32. Enarr. 1. ad illod, *In psalteria* decachordo (Nostra Vulgata *decem chordarum*) *psallite ei*. In eumdem Psal. Enarr. 2. n. 6. initio. In Psal. 91. n. 5. In Psal. 143. n. 16. Serm. 9. de Decem chordis, c. 5. n. 6. lib. 2. de Doctrina Christiana, c. 16. n. 26.

(*f*) *Sed quae flagitia in te, qui non corrumperis? Aut quae, &c.* = Quid flagitium, facinusqoe sint, & quomodo distinguantur ipse Augostinus alibi exponit. Lib. 3. de Doctrina Christiana, cap. 10. sub finem. „ Quod autem agit in„ domita cupiditas ad corrumpendum ani„ mum, & corpus suum, Flagitium vo„ ca-

(1) Vide infra l. 6. c. 2. H.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

„ cator. Quod autem agit, ut alteri no„ ceat, facinus dicitur. Et haec sunt „ duo genera omnium peccatorum; sed „ flagitia priora sunt. Quae cum exina„ niverint animum, & ad quamdam ege„ statem perduxerint, in facinora prosi„ liunt, quo removeantur impedimenta „ flagitiorum, aut adiumenta quaerantur] Lib. Expositionis quarumdam propositionum, ex Epist. ad Rom. c. 6. „ Quod „ totem deinum dicit: *tradidit* (1) *il„ los Deus in reprobam mentem &c. re„ pletos*, ait, *omni iniquitate*, datur in„ telligi ad nocendum pertinere ista, „ quae nunc dicit, idest facinora. Su„ perius autem dicebat de corruptelis, „ quae flagitia nominantur, ex quibus „ ad facinora pervenitur: quoniam qui„ que perniciosam dulcedinem flagitio„ rum sequens, dum impedientes perso„ nas removere conatur, pergit in faci„ nus. Sic distincte est etiam ille locus „ in Sapientia Salomonis, ubi cum enu„ meraisset superiora flagitia, ait: *cir„ cumveniamus* (2) *pauperem iustum, quo„ niam inutilis est nobis &c.*] Vide etiam infra lib. 4. c. 15. & lib. de Fide, & Operibus c. 10. n. 16.

In Deo igitur nulla flagitia, quia nullo modo corrumpi potest. Nec in Deum facinora, quia ei noceri non potest vere, *Si peccaveris, quid ei nocebis? &c.* Iob. 35. 6. *Non accedet ad te malum &c.* Psal. 90. 10. licet quamsaepe noceatur adfectu.

Cum flagitium, & facinus sint duo peccatorum cardines, in deteriorem partem vulgo accipiuntur: quasi flagitium nonnisi de mala voluptate, quae lethalis sit, facinusque de simili gravi damno dicantur. Unde non immerito glossa Gratiani ad illa verba, *quae contra mores hominum sunt flagitia*, admonet: *Idest, quasi flagitia* 32. q. 7. *flagitia*. Quanquam nonnihil superflue pro illa voce, *mores*, addat, *bonos*; cum id fere pateat: monueritque Augustinus ante, contra naturam praescriptionem dari non posse: & addat inde, Dei praecepta humanis quibuscunque legibus praeferenda: cedereque humanas inter minorem potestatem maiori.

(*g*) *Animo, & verbis &c. & adversus stimulum calcitrantes.* = Sicut Paulus adversus Iesum saeviebat, cui dictum est Actor. 9. 5. *Durum est tibi contra stimulum calcitrare.* Metaphorica expressio a bobus desumta, qui dum stimulo pungumtur, calcitrantes, non pungentem, sed semetipsos laedunt. Sic peccatores animo, aut verbis adversus Deum saevientes, calcitrant contra stimulum, hoc est, non Deo, sed semetipsis nocent. Sic vero Augustinus quod paulo ante dixerat, firmat exponitque: *quae adversus te facinora, cui noceri non potest? Sed &c.*

Quanquam ea metaphora Saulum alia ratione redarguturn opinamur: quod scilicet quemadmodum frustra contra fortissimum stimulum boves recalcitrant, debentque omnino pungentis iussa sequi; sic ipsi durum esset, & maxime arduum tot gratiis, tot vocationibus; maxime ultimae omnium validissimae reluctari, & non Synagoga contemta, ad Ecclesiam confugere.

(*h*) *Et ea fiunt, cum te derelinqueris fons vitae.* = Ad illud Ieremiae 2. 13. adludit: *Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquae vivae, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas.* Et merito quidem, non enim est lethale peccatum, quo non avertatur creatura a fonte vitae, incommutabili bono. Cum autem Deus *sit unus, & verus creator, & rector universitatis*: qui peccato ab eo avertitur, suae proprio bono inhiat: & sic fuilpsius idolum *privata superbia diligit in parte unum falsum*.

Eo autem, quod addit: *exaudit gemitus compeditorum, & solvis a vinculis &c.* ad illud Psal. 101. 21. adludit: *Ut audiret gemitus compeditorum, ut solveret filios interemtorum.* Quod habetur & Psal. 78. 11.

(*i*) *Si iam non erigamus adversus te cornua falsae libertatis.* = Pervicacem peccatorem divinis vocationibus resistentem idomito compatat tauro, qui cornibus hominem fugat, qui naturali quadam clementia motus, a laqueis, in quae sua culpa impegerat, soluturus advenit.

Falsae libertatis haec cornua appellat, tum generali ratione lib. 2. cap. 6. S. expenso; quod nempe peccare posse non tam libertas sit, quam libertatis defectus; tum ratione speciali, quia taurus ille (per similitudinem obstinatus peccator) cornibus non sibi libertatem patit, sed libertatis viam demit.

Tendunt autem falsae libertatis cornua peccatores *avaritia plus habendi, ut totum amittant*: quomodo infelices Iodael,

(1) Rom. 1. 28.

(2) Sap. 2. 12.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

daei, de quibus S. D. Tract. 49. in Ioan. ſub finem, ideſt n. 26. ad v. 48. c. 11. *Temporalia perdere timuerunt, & vitam aeternam non cogitaverunt, & ſic utrumque amiſerunt. Nam & Romani poſt Domini paſſionem, & glorificationem &c.*

Videlicet peccator quilibet totum, cum nimis ambit, perdit: ideſt animam, & corpus, utrumque aeterna gloria defraudans, & igni ſempiterno deſtinans.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

Gravis peccati latis deſignatis cardinibus: interpoſitos nunc minimos ſcopulos retegit, in quos etiam mediae pietatis, & religionis animae facile impingunt; nec non facta quaedam abſolute quidem honeſta, at flagitiis, facinoribusque ſimillima. Inde ad altum Dei, fallaxque hominis iudicium divertens, varias eſſe, diverſas, & oppoſitas quam ſaepe eorum ſententias infert. Eo concludens monito, nedum humanis quibuſcunque, ſed & Divinis antiquis poſthabitis legibus, novis Dei praeceptis obtemperandum.

Sed inter flagitia & facinora, & tam multas iniquitates, ſunt peccata proficientium (*a*), quae a bene iudicantibus & vituperantur ex regula perfectionis, & laudantur ſpe frugis, ſicut herba ſegetis. Et ſunt quaedam ſimilia vel flagitio, vel facinori, & non ſunt peccata (*b*): quia nec te offendunt Dominum Deum noſtrum, nec ſociale conſortium; cum concilientur aliqua in uſum vitae congrua tempori, & incertum eſt, an libidine habendi; aut puniuntur corrigendi ſtudio poteſtate ordinata, & incertum eſt, an libidine nocendi. Multa itaque facta, quae hominibus improbanda viderentur (*c*), teſtimonio tuo adprobata ſunt: & multa laudata ab hominibus, te teſte damnantur: cum ſaepe ſe aliter habet ſpecies facti, & aliter facientis animus, atque articulus occulti temporis. Cum vero tu aliquid repente inuſitatum & improviſum imperas, etiamſi hoc aliquando vetuiſti, quamvis cauſſam imperii tui pro tempore occultes: & quamvis contra pactum ſit aliquorum hominum ſocietatis, quis dubitet eſſe faciendum; quando ea iuſta eſt ſocietas hominum, quae ſervit tibi? Sed beati, qui te imperaſſe ſciunt (*d*). Fiunt enim omnia a ſervientibus tibi, vel ad exhibendum quod ad praeſens opus eſt, vel ad futura praenuntianda.

(*a*) *Sunt peccata proficientium.* = Henricus Wangnereck ita hunc locum exponit „ Imperfectiones, & negligentiae, quae inter ipſum virtutis conatum ſubrepunt, & ſicut herba ſegetis, etſi inutiliter luxurians, promittunt frugem, ac meſſem. Errando enim diſcimus non ſolum artes, verum & virtutes, ideoque quotidie dicimus, *dimitte nobis debita noſtra.* „

Idonea equidem obſervatio, quam tamen importunum exemplum turbat. Negligentiae, & ſimilia non ſunt luxuriantis, ſed tepeſcentis inditia; nec frugem, meſſemque, ſed potius caritatem, ſterilitatem, & vacuum negotium promittunt. Maxime quoniam de illis proficientium peccatis loquitur Auguſtinus, quae aliqua ſpe laudantur: negligentiae autem nunquam, nulloque pacto laudem, ſemper omnique modo vituperationem conſequuntur.

Ea igitur proficientium peccata ſunt puta, fervor nonnihil imprudens, zelus excedens &c. Haec in ſanctitatem luxuriant, haec ſpe frugis laudantur: adiecta enim experientia prudentiae matre, temperato-

que

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

que nimis aestuante zelo, confectum erit negotium: qoo modo si feraci campo, mala avulsa herba, bona semina immittas, optimam segetem metes: si mirum in modum vegetanti viti substentaculum addas, & in plures dispersam palmites putas, copiosum soave merum gustabis.

(*b*) *Et sunt quaedam similia &c. & non sunt peccata.* = Nos instruens Manichaeos vellicat, prioris Foederis Sanctos de quibusdam aut flagitiis similibus, aut facinoribos accosantes. Simile flagitio fuit adcessus Osee (1) ad mulierem fornicariam: Abrahae (2) ad ancillam: & universim uxorum pluralitas. Simile facinori actio Abrahae, qua (3) volebat Isaccum filium mactare: Samsonisque (4) item nisus, quo magnam domum concutiens, seipsum oppressit: Israclitarum (5) ab Aegypto egressus auri, argenti, meliorumque vestiam, fraude sublatorum copia stipatus: violenta terrae Chanaan usurpatio, pacificis possessoribus ferro, igne aot fugatis, aut interemtis. Adulterio quippe, fornicatione, nimiaque concubitu peccator ipse corrumpitur. Homicidio autem, frauda, furto, rapina alteri nocet.

Sed haec flagitiis, facinoribusqoa similia Dei aut generali, aut peculiari, aut lege, aut praecepto, aot consilio, vel permissione honesta fuere. De adcessu Oseae agit Augostinas lib. 22. contra Faustum, cap. 89. De adcessu Abrahae lib. 2. contra Adversarium Legis, & Prophetar. cap. 9. n. 31. De 8. Dulcitii Quaestionibus, q. 7. n. 4. & lib. 16. de Civit. Dei, cap. 25. De uxorom pluralitate suo loco dictum est satis. De Abrahamo iamiam filium suum necante lib. 1. de Civit. Dei, cap. 21. lib. 1. contra Gaudentium Donatistarum Thamugadensem episcopum, cap. 31. n. 39. in fine. Serm. 2. de tentatione Abrahae a Deo (Alias, de Tempore 72.) cap. 1. in fine. lib. 3. Q. Q. in Leviticum, q. 56. lib. 7. Q. Q. in Iudices, q. 49. n. 4. De Samsone lib. 1. contra Gaudentium Donatist. episc. cap. 31. n. 39. sub finem. & lib. 1. de Civit. Dei, cap. 21. & 26. Agit Augustinus de Samsonis morte & Serm. de Tempore Barbarico, cap. 4. At sermo ille cadit nonnihil ab Augustiei phrasi, meritoque dubius habetur. De Aegyptiorum expoliatione lib. 22. contra Faustum, cap. 71. lib. Q. Q. 83. q. 53. n. 2. & in Psal. 104. ad v. 36. n. 28. Et tandem de Chananeae terrae possessione agit Augustinus lib. de Correct. Donatist. ad Bonifac. seu epist. 185. (Alias, 50.) n. 41. lib. 16. de Civit. Dei, cap. 21. & lib. 17. cap. 2. At potissimum Serm. 34. (Alias de Tempore 105.) eorum, qui t. 5. ad Appendicem reiecti sunt, sive Augustini, sive Caesarii, sive alterius cuiuscunque sit: in eo enim a principio res ista petitur, & luculenter elucidatur.

(*c*) *Multa itaque facta, quae hominibus improbanda videntur &c.* = Hoc gravissimo Augustini monito censores, & Aristarchi, qoi de proximorum conscientiis tam petulanter pronontiant, magno suffundantur pudore, & quod divinis, humanisque rationibos maxime optamos, tandem aliquando conticescant. Nos autem duas inter partes ancipiti suspensoqoe diu haereamus iudicio, ne forte quasi innocentem agnum infestum lupum latis ulnis excipiamus: aut vero quasi lupum torpiter a nobis agnum fugemus.

Verum enim vero tot stolta, portentosa, monstruosa hominum iudicia observamus: tam turpiter humana, divinaque omnia permixta diebus nostris, inversa, confosa: tam a thronis deturbatos heroes, tam ad excelsa subsellia bubones avectos: tam laudatos malos, tam contemptos derisosque bonos; uo nedum in altis, secretisve, quae arcanum sapiunt: sed & in vulgaribus atque facilibus quotidie occurrentibus homines quam saepe hallucinari, palpare ad tenebras, delirare, minime profiteri, & clamare dubitemos. Vide infra c. 12. 13.

Ceteroni Deum secretiores rerum medullas intueri: hominem facile decipi, & caespicare: alia hominam, alia Dei esse iudicia contestamur quam saepe divinitos inspiratae Scripturae, Psal. 7. 10. Paralipom. l. 1. c. 28. v. 9. Isaias c. 11. v. 3. & 4. Ioan. 7. 24. Psal. 61. 10. Psal. 145. v. 2. lib. 1. Reg. c. 16. v. 7.

Unde impio Iuda perdito, statuerunt reliqui Apostoli duos, quorum unus divino oraculo amissimum a Iuda thronum occuparet: *Et statuerunt duos, Ioseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus, & Mathiam.* Actor. 1. 23. Quis non dixisset singularem

Gg divi-

(1) Os. 1. 2.
(2) Gen. 16. 2 v. 3.
(3) Gen. 22. 2 v. 2.
(4) Iudic. 16. v. 30.
(5) Exod. 11. 2 v. 2. & 12. 2 v. 35.

A. Ch. 373. Aug. 29. Mon. 42. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

divinam sortem super Ioseph iustitiae copia per antonomasiam Iustum appellatum casuram? Et tamen ut v. 26. proditur, obscuri nominis Mathias ille electus est, celeberrimo Iusto posthabito. At similium aenigmatum tum divinae, tum ecclesiasticae, & profanae historiae innumera exempla produnt.

(*d*) *Sed beati qui te imperasse sciunt.* = Quasi diceret; Haec quae usque modo expendimus, Deo nempe omni tempore, & quacunque in hypothesi cernua fronte, demissisque palpebris obtemperandum, quis nedum Catholicus, sed etiam sanae mentis Ethnicus inficiabitur? At beati qui Deum imperasse sciunt: neque enim quaestio, & difficultas est, quando Deo obtemperandum sit, sed utrum imperaverit Deus; familiaritas enim ista revelationis divinae fuit quodammodo Hebraeorum rara sors, & privilegium speciale: *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestavit eis.* Psal. 147. in fine. Quod quidem ad animarum instructionem admonetur, ne quisque facile divinas revelationes iactet; Scimus enim infelices quosdam, & plures proprio spiritui fidentes teterrimos in scopulos, impegisse. Tu religiose Lector illud semper prae oculis habeas, Satan (1) haud raro se in lucis Angelum transformare, revelationes non quidem contemnas, sed non admodum cures, teneasque quam Theologi, Patres, Ecclesia tibi sternunt regiam, ac tutam viam.

Et haec quidem de animae ductu peculiari. Si autem de re dogmatica, & totius Ecclesiae doctrina agatur, de his novas revelationes haud dari, vel dandas constantissima est omnium Theologorum doctrina. Unde Paulus Galat. 1. v. 8., & 9. *Sed licet nos, aut Angelus de caelo evangelizet vobis praeter quam quod evangelizavimus vobis; anathema sit. Sicut praediximus, & nunc iterum dico, Si quis vobis evangelizaverit praeter id quod accepistis, anathema sit.*

Noli decipi. Etiam praesentis temporis revelationes amplas profitemur, nullo determinato fine coarctandas; & de rebus ad peculiarem animarum ductum, & de spectantibus prorsus ad theologiam revelationes dari possunt; sed duo certa sunt; 1. Nullam huius temporis revelationem Ecclesiae iudicio comparari posse. 2. Nullam revelationem adeo quoad nos firmam esse, ut novum dogma, etiam antiquis minime oppositum, theologica fide tenendum regere, ac substentare possit.

Sic licet felicissima illa Virginis exemtio ab originali labe Birgittae, Geltrudi, Teresiae & mille aut viris, aut feminis sanctis reveletur: nisi aliquando tandem Ecclesiae iudicium accedat, nunquam erit certum dogma theologica fide tenendum. Quamvis particulares etiam revelationes, maxime Birgittae ad catholicum intellectum in piam sententiam flectendum non minimi ponderis iure meritoque censeantur. Et piissimae Catholicorum voces iam fere uno sono tam aequo privilegio illi plaudentes, non solis revelationibus innitantur.

Sed ad rem nostram redeamus. Eo, quod Augustinus addit, compendio firmat quod fuse non semel observaverat: duplici nempe ratione quaedam nobis vetita antiquis Patribus aut iussa fuisse, aut permissa: Vel propter emergentes tunc circumstantias; Vel ad futura praesignanda; vel propter utrumque. Sic ad multiplicandum Electum populum permissa fuit uxorum pluralitas. Ad praesignandam Christi mortem, qua adritae sunt potestates tenebrarum, quaeve facta est Patris voluntate, Samson seipsum cum Philistaeis oppressit, & Abraham Isaccum filium voluit sacrificare. Ad duplicem populum, Electum, & reprobum; Ad vocationem gentium; Ad infidae terrae desolationem; Ad aeternum regnum electis conferendum; ad haec inquam adumbranda, ut summo compendio dicamus, Abraham & Sarae, & famulae iunctus est; Osea ad mulierem fornicationis accessit; Israelitae exspoliaverunt Aegyptios: ac tandem in terram Chanaan lacte, & melle manantem ingressi sunt. De his omnibus fuse suis locis Augustinus.

CA-

(1) 2. Cor. 11. 14.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 41. Adeodat. 1. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

C A P U T X.

A R G U M E N T U M.

Alta haec divina iudicia, quibus vetusti Foederis Patres honeste, ac sancte in portentosa quaedam flagitiis, vel facinoribus similia veniebant, ignorans, risu eosdem Augustinus excipiebat; ad eas etiam nugas ductus, ut decerptam ficum, matremque lacteis lacrymis plorare crederet: qua quidem ficu Electorum dentibus adtrita, & ventre purgata latentes Angeli, Deique particulae e vinculis expedirentur, & avolarent.

HAec ego nesciens, irridebam illos Sanctos Servos, & Prophetas tuos. Et quid agebam, cum irridebam eos nisi ut irriderer abs te: sensim atque paulatim perductus ad eas nugas, ut crederem ficum plorare, cum decerpitur, & (a) matrem eius arborem lacrymis lacteis? Quam tamen ficum si comedisset aliquis Sanctus, alieno sane non suo scelere decerptam, misceret visceribus: & anhelaret de illa Angelos, immo vero particulas Dei gemendo in oratione atque ructando; quae particulae summi, & veri Dei ligatae fuissent in illo pomo, nisi Electi sancti dente ac ventre solverentur. Et credidi miser, magis esse misericordiam praestandam fructibus terrae, quam hominibus, propter quos nascerentur. Si quis enim esuriens peteret, qui (b) Manichaeus non esset, quasi capitali supplicio damnanda buccella videretur, si ei daretur.

(a) *Ut crederem ficum plorare, cum decerpitur, & &c.* = Somnium hoc adeo portentosum videtur, ut eo mirum sit captum Augustinum. Verum non immerito Angelus Paniucchellus Ordin. Praedicat. in Ionam Prophetam Lect. 4. observavit, variisque exemplis ostendit, peccatis immersum hominem in meridiana luce saepe caecutire, & delirare. Adae, Homeri, Aristotelis, aliorumque somnia quaedam expendis; De Augustino vero (t. 1. pag. 35. col. 1.) haec habet. „ Attendete alla cecità d' un altro gran dotto, mentre si trova involto nella caligine della colpa. L' ingeno di S. Agostino si tiene che avesse quasi del miracoloso, tant' era eccellente, ed elevato, ed egli nelle sue confessioni confessa i talenti maravigliosi d' un intelletto raro, acuto e grandemente spiritoso &c. Con tutto ciò si maraviglia della sua cecità quando era in peccato, che s' era lasciato dare ad intendere che quando il fico si spiccava dall' albero, quel latte, che si vede, erano lagrime sparse per il dolore sentito dal figliuolo, e dalla madre, dico dal fico, e dall' albero, e fermamente così credeva, come scrive, nel 3. Lib. delle Confess. c. 10. &c. E chi non sa il dolore esser proprio di quelle cose, che hanno l' anima sensitiva? E l' anima sensitiva è negl' animali, non nelle piante: & io con tutta la grandezza del mio ingegno, era sì cieco, e stolido, di non discernere queste cose sì trite? „

Hoc autem Manichaeorum somnium plene exponit Augustinus in Haeresum catalogo ad Quod-vult Deum, n. 46. post med. ubi. „ Herbas enim, atque arbores sic putant vivere, ut vitam, quae illis inest, & sentire credant, & dolere, cum laeduntur (1), nec aliquid inde sine cruciatu eorum quemquam posse vellere, aut carpere. Propter quod agrum etiam spinis purgare nefas habent. Unde agriculturam, quae omnium artium est inno-

 cen-

(1) In MSS *cum laeditur*.

A. Ch. 373. Aug. 19. Mon. 41. Adeodat. I. Dam. VII. Valentin. & Valer. X.

„ centissima, tanquam plurium homicidiorum ream dementer accusant; suisque Auditoribus ideo haec arbitrantur ignosci, quia praebent inde alimenta Electis suis: ut divina illa substantia in eorum ventre purgata, impetret eis veniam, quorum traditur oblatione purganda.] Et lib. de Quantitate animae, cap. 33. n. 2. 71. „ Non enim audienda est nescio quae impietas rusticana plane, magisque lignea, quam sunt ipsae arbores, quibus patrocinium praebet, quae dolere vitem, quando uva decerpitur, & non solum sentire ista cum caeduntur, sed etiam videre, atque audire credit &c.] Vide etiam, si placet, lib. 6. contra Faustum, cap. 4. 5. 6. & 7. & Lib. de Moribus Manich. cap. 15. 16. & 17.

Verum non probamus quod oratoria libertate, licet non adeo vitiosa, quasi ex suo addidit Paciucchellus, inquiens, Augustinum non qualemcunque, sed inconcussam, firmamque ei somnio fidem dedisse: *e fermamente così credea, come scrive &c.* firmum illum adsensum Augustinus minime tradit; Et si anxius, atque suspensus, ut suo loco ostendimus, generalibus Manichaeorum principiis adhaesit, a fortiori vix paululum, & repugnante altiori mentis parte, in stolidiora dogmata, quale est illud de arborum lacrymis, inflexum aequus, prudensque iudex censere debet.

De purgatione autem ciborum in Electorum ventre decantata, late Augustinus locis in antecedentibus aut transcriptis, aut signatis.

(*b*) *Si quis enim esuriens peteret, qui &c.* = Magnam indecentiam hanc & Fausto obiecit. Sed & aliam non dissimilem excogitavit, improperavitque Manichaeis omnibus lib. 2. de eorum Moribus, cap. 17. n. 58. obi. „ Sed hoc ex vestra opinione falsa, & nugatoria; nam certa, & manifesta crudelitas in vobis esse convincitur, ex eodem ipso errore manans. Si quis enim per morbum corpore dissoluto, fessus ab itinere, ac peste semianimis in via iaceat, nihil valens amplius, quam utcumque verba proferre, cui prosit ad stringendum pirum dari, teque transeuntem ut subvenias oret, atque obsecret, ut de arbore proxima, a qua nullo humano, nullo denique vero iure prohiberis, pomum afferas homini, post paululum nisi feceris, moriturо: tu vir christianus, & sanctus transibis potius, & hominem sic affectum, precantemque deseres, ne arbor ploret, dum fructus demitur, & tu signaculi dissolutor ad poenas Manichaeas destineris. O mores, & innocentiam singularem!] Quod egregie, & aptius etiam ad vulgi captum edisserit in Psal. 140. ad v. 4. n. 12.

Tot se Carthagine peccatis inquinatum, tot falsis delusum dogmatibus Serm. (1) in eadem civitate habito publice professus est, ac doluit. „ Fuimus enim aliquando, sicut dicit (2) Apostolus, stulti & increduli, & ad omne opus bonum reprobi. In errore perverso desipientes, & insaniente fuimus, non negamus: & quantum praeteritum nostrum non negamus, tanto magis Deum, qui nobis ignovit, laudamus &c. Ista sunt mala praeterita, quae noverunt, maxime in ista civitate. Hic enim male viximus, quod ego confiteor, & quantum gaudeo de gratia Dei &c. „

Ne autem haec, & sequentis Augustini Manichaei stulta dogmata adtendes, ingenium incuses: illud ubique alta mente tene, Vix Dei adiutorio voluntate in melius mutata, detexisse apprime Augustinum cunctas Manichaeorum muscipulas, improbasse dogmata, plenis boccis derisisse doctissimis libris confutasse. Qui enim, si ingenium incuses dicam tibi, qui fieri potuit, ut temporis momento solo interposito, Augustinus cunctis innumeris Manichaeorum fabulis adsentiretur, & eas itidem cunctas exsibilaret, doctissimeque refelleret? Ut cuncta, vel plurima Scripturarum Sanctarum, & Ecclesiae Catholicae oracula patentissimis contradictionibus, & nunquam solvendis nodis contexta diceret; & mox omni argumentorum genere optime cohaerentia, rationi apprime congrua, seiisque difficultatum umbris sociatas crederet, praedicaret, & magnis voluminibus tam pulcre convinceret? Necessum ergo est, ut integre permissa summi ingenii laude, tragicam scenam omnem in voluntatem, in adfectiones malas, in culpas referas; Quibus quidem excussis singulare illud ingenium id vidit, quod & olim adventitiis tenebris non praepeditus vidisset, Unde lib. Soliloquiorum Animae ad Deum, cap. 33. „ *Sero te cognovi lumen verum, sero te cognovi. Erat autem nubes magna, & tenebrosa ante ocu-* *lus*

(1) In Psal. 36. Serm. 3. n. 19.

(2) Tit. 3. 3.

los vanitatis meae, ita ut videre non possem solem iustitiae, & lumen veritatis. Involvebar in tenebris &c. Quanquam Benedictinis librum hunc Augustino abiudicantibus plenissime adsentiamur: adhuc ab eo non abhorremus, quod ut illi etiam observant, ex plurium quidem piorum doctorum, sed potissimum Augustini dictis compactus sit.

An. forte Ch. 374. Aug. 20. Mon. 43. Adeod. II. Dam. VIII. Valent. & Valer. XI.

C A P U T XI.

A R G U M E N T U M.

Religiosae Matris suae pro conversione recenset laudatque pias copiosas lacrymas, quibus Deus indulgens, arcano somnio Filii conversionem, per annos novem dilatam, praenuntiante eam solatus est. Quam tamen visionem conatus Augustinus in oppositam deteriorem partem sophistice inflectere, a sagaci Femina acute repulsus est.

I. ET misisti manum tuam ex alto, & de hac profunda caligine eruisti animam meam, cum pro me fleret ad te Mater mea fidelis tua, amplius quam flent matres corporea funera. Videbat enim illa mortem meam (*a*) ex fide & Spiritu, quem ex te habebat, & exaudisti eam Domine. Exaudisti eam, nec despexisti lacrymas eius: cum profluentes rigarent terram sub oculis eius, in omni loco orationis eius, exaudisti eam. Nam unde illud somnium, quo eam consolatus es, ut vivere me secum crederet (*b*), & habere secum eamdem mensam in domo, quod nolle coeperat, aversans (*c*), & detestans blasphemias erroris mei? Vidit enim stantem se in quadam regula lignea (*d*), & advenientem ad se iuvenem splendidum, hilarem atque adridantem sibi, cum illa esset moerens, & moerore confecta; Qui cum caussas quaesisset ab ea moestitiae suae, quotidianarumque lacrymarum, docendi ut adsolet, non discendi gratia (*e*), atque illa respondisset, perditionem meam se plangere: iussisse illum, quo secura esset, atque admonuisse, ut adtenderet & videret, ubi esset illa, ibi esse & me. Quod illa ubi adtendit, vidit me iuxta se in eadem regula stantem. Unde hoc, nisi quia erant aures tuae ad cor eius? O tu bone omnipotens, qui sic curas unumquemque nostrum, tanquam solum cures, & sic omnes, tanquam singulos?

II. Unde illud etiam, quod cum mihi narrasset ipsum visum, & ego ad id trahere conarer, ut illa se potius non desperaret futuram esse, quod eram: continuo sine aliqua haesitatione: Non inquit, non enim mihi dictum est: Ubi ille, ibi & tu; sed, Ubi tu, ibi & ille. Confiteor tibi Domine recordationem meam, quantum recolo quod saepe non tacui, amplius me isto per Matrem vigilantem responso tuo, quod tam vicina interpretationis falsitate turbata non est, & tam cito vidit (*f*), quod videndum fuit: quod ego certe antequam dixisset, non videram, etiam tum commotum fuisse, quam ipso somnio, quo Feminae piae gaudium tanto post futurum, ad consolationem tunc praesentis solicitudinis, tanto ante praedictum fuit. Nam novem ferme anni sequuti sunt quibus ego in illo limo profundi ac tenebris falsitatis, cum saepe surgere conarer, & gra-

An. Ch. 374. Aug. 20. Mon. 43. Adend. II. Dam. VIII. Valent. & Valer. XI.

forte gravius adliderer, volutatus sum (g); cum illa Vidua casta, pia & sobria, quales amas (h), iam quidem spe alacrior, sed fletu & gemitu non segnior non desineret horis omnibus orationum suarum, de me plangere ad te; Et intrabant in conspectum tuum preces eius, & me tamen dimittebas adhuc volvi, & involvi illa caligine.

(u) *Videbat enim illa mortem meam &c.* = Mortuus Augustinus Fidei Manichaeurum haeresi: peccato autem mortuus spiritui; Hanc duplicem mortem fide, ac spiritu maxime viva Mater adtendens, & plorans, conversionem obtinuit.

Iam vero ad aliud tempus Augustinum digressum arbitramur. Benedictini lib. 1. Vitae S. Doctoris, cap. 7. initio haec habent: *Tum Augustinus Thagastam forte redierat, cum somnium supra memoratum mater habuit.* Nobis autem id nedum probabile, sed certum videtur; Cum enim hic mensae divisio, & familiaria Matrem inter, ac Filium ponantur colloquia, utrumque iungere necessium est; nisi autem Augustinum Thagastam reversum credamus, non adparet unde cohabitatio ista sumatur.

Non ergo quo loco, sed quo anno ista contigerint, obscurum est. Et quidem novem annis post somnium illud se Manichaeis adhaesisse adserit; verum quum non satis pateat, utrum annorum numerus ille Fausti adventu, quo a Manichaeorum coeno concussus est, vel intermedio eo tempore, quo plenius a Manichaeis excussus, nulli religioni adsentiebatur, vel alio, quo ad Ecclesiae sinum reversus est, terminetur: fit pariter incertum, quo anno divinum somnium contigerit. Unde & B.B. lib. 1. Vitae, cap. 6. in fine. „Haud scimus an hi novem anni, „ ut alii supra, adventu Fausti terminentur, ante cuius accessum illius ad „ emergendum conatus non legimus; „ an vero eo tempore, quo a Manichaeis „ discessit anno trecentesimo octogesimo- „ quinto, an denique illo, quo perfecte „ ad Deum conversus est, anno videli- „ cet trecentesimo octogesimo sexto.

Adhuc tamen cum hic lacrymarum Munnicae, divisionisque mensae ponatur initium: non prorsus temere coniicimus contigisse haec non adeo post Augustini Tagastam regressum: consequenter anno Christi tercentesimo circiter septuagesimo quarto, Augustini vigesimo, Monnicae quadragesimo tertio, Adeodati secundo.

Ex quo eadem probabilitate dicendum, Fausti adventum, vel potius sequentem annum, quo amplius a Manichaeis divisus est, intueri.

Quem quidem in patriam regressum, Romaniani sumtibus adiutum Augustini verba lib. 2. contra Academ. cap. 2. n. 3. censemus inspicere: *Tu patre orbatum amicitia consolatus es, hortatione animasti, ope adiuvisti. Tu in nostro municipio favore, familiaritate, communicatione domus tuae pene tecum clarum, primatemque me fecisti.* Quod & B. B. lib. 1. Vitae, cap. 7. post initium opinari se profitentur his verbis: *Ad illa tempora revocandum videtur, quod ipse refert, se in patriam reversum, a Romaniano susceptum fuisse hospitio &c.*

Item huc tempus intueri videtur Possidius, inquiens cap. 1. Vitae: *Nam & grammaticam prius in sua civitate docuit.* De quo iterum lib. seq.

(h) *Ut vivere me secum crederet.* = Ita Vet. Bad. Am. Er. Lov. Vvangn. Som. & MSS. undecim Etr. Benedictini tamen, quibus MS. S. Mar. suffragatur censent, cum suis MSS. potioribus legendum, *ut vivere me concederet* vel cum Arn. *me secum comederet.* Car. *vivere mecum cederet.*

Non tam codicum abundantia, quam ratio nos, a doctissimis Patribus disiunxit; Quippe ad somnium exprimendum magis aptum, immo tritum, ac usitatum est verbum *credere.* Inde, quamvis, *concederet*, ei, quod proxime sequitur, *nolle caeperat*, aptius videatur, non tamen reliquis, ex quibus primo boni sermonis ratio pensatur. Monnicae siquidem non propositum est, quomodo Filius sociaretur, sed tantum Filium sociatum esse. Videlicet societas ipsa praedicitur: non, Monnicam societatem permisisse. Denique nisi societas ipsa, sed potius societatis permissio revelaretur, ineptum fuisset Augustini sophisma, quo voluit in Matris perversionem somnium intorquere, ut diligenter adtendenti constabit.

In margine editionis Am. & Er. verbo *vivere*, substituitur, *bibere.*

Quod sequitur, *& habere secum*, in 3. MSS. Med. & in margine editionis Am. *& habere mecum.* Ideo, ut putamus, ne bis *secum* repeteretur. At pressus, ut

hic

hic est, sermo ab eiusdem verbi repetitione abhorrere non solet. Unde tenenda est communis codicum lectio, quam longe commodiorem sagax quilibet lector deprehendet; Monnica enim ad suam mensam Augustino adcessum concedere debebat; non e converso.

(c) *Quod nolle coeperat, aversans &c.* = Dicens, *nolle coeperat*, innuit, non id subite factum, sed aliquo tempore a regressu in maternam domum elapso. Cum enim, ut coniicimus, religiosa Femina gravibus monitis, acerrimisque reprehensionibus frustra adhibitis, nequivisset Filium a concepta haeresi revocare: tandem aliquando, uno puta, vel altero decurso mense eum velut obstinatum a se repulit.

Sed & ex illis verbis, *nolle coeperat* aeque iusta, & pateniori etiam illatione deducitur, ea visione data revocatum a Matre Filium in societatem. Quod velut omnino exploratum, & expresse ab ipso Augustino traditum ponunt B.B. lib. 1. Vitae, cap. 7. initio. „ Quam „ scribit hoc viso adeo fuisse recreatam, „ ut ipsum sub eodem tecto degere, & „ eidem mensae accumbere siverit, quod „ quidem Monnica nolle aliquanto an„ te coeperat, tantom illam haeresim „ exhorroscebat.] Idem babent alii Augustinianae vitae scriptores.

Quaenam autem semotio illa? a mensa, vel a tota domo? R. A tota domo, ut in recitatis verbis innuunt Benedictini. Talis enim semotio fuit, qualis reintegratio in somno visa: haec autem & mensae, & domus unionem praesentabat.

Quod quidem iis ad Romanianum Augustini verbis confirmari videtur: *Tu in nostra municipia &c. communicatione domus tuae pene tecum clarum, primatemque me fecisti*. Qua domus communicatione proprie accepta, concluditur statim quod volumus. Neque enim adeo commode intelligitur ab aliena domo Augustinum exceptum esse, nisi a materna repulsum credamus.

Qua familiari conversatione, mille contra Ecclesiam, & pro Manichaeis sophismatibus condita Romanianum ab Augustino in phantasmatum somniatorum partes tractum coniicimus. De quo opportuno loco.

Hic vero quid vos Matres adeo vestros in filios, obscenos quamvis, & petulantes tenellae? Nec enim minus, immo longe amplius, fortiusque ac vos vestros, Filium suum diligebat Monnica amantissima mater. Nec adeo parvulus, rudisque ille Filius, quem citra generositatis vim, nullove incommodo Mater & a mensa, & a domo ablegaret; aetatis annum agebat saltem vigesimum, primogenitus, talique ingenio, eruditione, rerumque omnium cognitione dives, qui posset desertae Viduae, non admodum cadenti, & rugosae, annum scilicet aetatis quadragesimum tertium agenti, virgini sorori, tenello fratri, integrae familiae consilio, presentia, cura, lucris magno esse solatio. Vide l. 5. c. 8. K.

An. forte Ch. 374. Aug. 20. Mon. 43. Adeod. II. Dam. VIII. Valent. & Valer. XI.

Has autem venerandae, sollicitae, providaeque Matris acres in se animadversiones, & poenas tali, ut vides narrat obsequio, ut vix non ei altiori argumento dicat, quod profanus Scriptor stultae veneri (1):

Dolci durezze, e placide repulse.

Nunc vero ambobus feliciter in Caelo regnantibus, quis non sibi suadeat, Monnicam tam bene, salubriterque olim in filium errantem saevam gestientem, ac triumphantem hisce, vel similibus verbis eumdem Augustinum adloqui (2).

Ma pur per nostro ben dura ti fui.

Haec vera parentum in filios pietas, haec mensa religione condita. Sicut autem Monnica Augustinum contra Ecclesiam olim blasphemantem a mensa repulit; sic inde Augustinus ad sanam, immo sanctissimam frugem redactus quemcunque, nedum Ecclesiam, vel Deum, sed & proximum alicuius rei insimulantem e sua mensa relegavit, Possidio teste (3), qui cap. 22. Vitae „ Et in ipsa „ mensa magis lectionem, vel disputatio„ nem, quam epulationem, potationem„ que diligebat, & contra pestilentiam „ humanae consuetudinis in ea, ita scri„ ptum habebat. „

„ *Quisquis amat dictis absentum ro„ dere vitam,*
„ *Hanc mensam indignam noverit es„ se sibi* (4).

„ Et ideo omnem convivam a super„ fluis,

(1) Franciscus Petrar. 298. Epigramm. Ital. Initio.
(2) In fine eiusdem Epigram. Laura mortua Petrarchae adparens.
(3) In calce l. 10.
(4) Tres MSS. *Hac mensa indignum noverit esse suam*. Ulimerius: *Hanc mensam vetitam noverit esse sibi*.

An. forte Ch. 374. Aug. 20. Mon. 43. Adeod. II. Dam. VIII. Valent. & Valer. XI.

„ flois, & noxiis fabolis, & detractio„ nibos sese abstinere admonebat. „ Nam & quosdam suos familiarissimos „ coepiscopos illius scripturae oblitos, „ & contra eam loquentes tam aspere „ aliquando reprehendit commotos, ut „ diceret aut delendos esse illos de men„ sa versus, aut se de media refectio„ ne ad suom cubicolom sorrectorum. „ Quod ego, & alii, qui illi mensae in„ tersuimus experti sumos. „

Utrique ergo, Monnicae, & Augostino plaudant vetusta illa carmina:

„ Felices homines in terris, atque
„ beati
„ Qui magnum coloere Deum, lau-
„ dantqoe priusquam
„ Ad mensas adoant freti pietate pe-
„ renni.

Si enim tam rigido iure commensalium religionem postulabant, qua eos pietate fretos putas ad mensam adcessisse?

(d) *Vidit enim stantem se in quadam regula ligaea.* = P. Henricos Wangnereck hac nota sententiam istam dilucidat. „ Regula a Platone in Philebo numera„ tor inter instrumenta Architecturae „ adhibetur ad longitudinem parietum „ dirigendam, & aequandam. S. Isidorus „ *canonem* appellat; dicitur Regula (1), „ *quod recta sit, quasi rectula, vel quod* „ *regat, & distortum, pravumque corri*„ *gat*. Crediderim ergo S. Monicam vi„ disse, se una cum filio eiosmodi in„ strumento insistere, quo in Regula fi„ dei cum illa, filium aliquando couspi„ raturum Deus significare voluerit. „

Ita qoidem; sed non video cur rem, de qoa dictionaria omnia, immo vulgari, tritoque sermone notissimam, a peregrina eruditione advocet quasi abstrusum arcanum.

Et, pro *lignea*, habet, *linea*: male ut patet.

Ioseph Renatus lib. 5. Vitae S. Monnicae, cap. 15. arbitratur gemina Monnicae divina somnia eadem nocte, primo illud de mensa, inde hocce de regula indulta fuisse.

(e) *Docendi, ut adsolet, non discendi gratia.* = Cursim hic admonet velot rem admodum usitatam, & notam, Deum, vel Angelum, eius ministrum percontari homines non ut discat, sed ut doceat. Quod celebre monitom in Sacrarum Scripturarum lectione alta constanti mente tenendom alibi tradit, & luculenter ostendit Aogustinus, ut lib. 22. contra Faustum, cap. 16. & lib. 1. contra Adversar. Legis, & Prophet. cap. 20. n. 43.

Ea sententia, quam paulo post profert, *qui sic curas unumquemque nostrum, tanquam &c.* adeo vera, gravis, & profunda est, ut ubiqoe, & a quocunque adoptata conspiciatur: eique innitantor Mysticorum doctorum longi sermones.

(f) *Et tam cita vidit &c.* = Monnicam Augustini carne, & spiritu matrem, nostram autem spiritu tantum alta nobili, sagaci, nec non, maxime in re, ut loquuntur ascetica erudita, cultaque praeditam mente, quidquid *Pherepouus* ex orco blaspbemet, iam diu Augostini testimoniis, & naturalibus coniecturis didicimus.

Et quidem pie, & sagax Lector, ut mecum venias, primo quae in hoc capite narrantur diligenter expende.

II. Exinde & pium, & eruditum colloquium ipsam morti proximam inter, & Filium, de quo lib. 9. huius operis, cap. 10.

III. Nedum Christiani pectoris fortitodinem, sed & acrem mentem praesefert gravis illa responsio, qua imminentis apud Ostiam mortis suae praescia, pios Filii socios dimisit dicens: *Nihil longe est a Deo, neque timendum est, ne ille non agnoscat in fine saeculi unde me resuscitet*, lib. 9. cap. 11. In fine.

IV. Quaerens Augustinus lib. de Vita Beata, disput. 1. diei, n. 8. *Quid ergo anima, inquam, nulla ne habet alimenta propria? An eius esca scientia vobis videtur?* Vide quid responderit Monnica „ Plane, inquit Mater, nulla „ re alia credo ali animam, quam in„ tellectu rerum, atque scientia. De „ qua sententia cum Trigetius dubium „ se ostenderet: Hodie, inquit illa, tu „ ipse non docuisti, unde aut ubi a„ nima pascatur? Nam post aliquantam „ prandii partem te dixisti non advertis„ se quo vasculo uteremur, quod a„ lia nescio quae cogitasses, nec ta„ men ab ipsa ciborum parte abstinue„ ras manus, atque morsus. Ubi i„ gitur erat animus tuus, quo tem„ pore illod te vescente non adtende„ bat, inde mihi crede, & talibus „ epulis animus pascitur, idest theoriis, „ & cogitationibus suis, si per eas a„ liquid percipere possit. De qua re

„ cum

(1) L. 6. Orig. cap. 16. & l. 19. c. 18.

„ cum dubitanter ſtreperent, nonne,
„ inquam, conceditis &c.

V. Quaerens etiam Auguſtinus eodem loco de Vita Beata, n. 12. ab interloquutoribus ſuis, quis hominum vere Deum habeat: vide quae retulerit „ Hic
„ Licentius: Deum habet qui bene vi-
„ vit. Trygetius: Deum habet, in-
„ quit, qui facit quae Deus vult fie-
„ ri. In cuius ſententiam Laſtidianus
„ conceſſit. Puer autem ille minimus
„ omnium. (Adeodatus) Is habet Deum,
„ ait, qui ſpiritum immundum non ha-
„ bet &c. Nec Ruſticum percunctari
„ viſum eſt negligendum, quaenam eſ-
„ ſet de re tanta eius ſententia, qui
„ mihi videbatur non deliberatione ma-
„ gis quam pudore impeditus ſilere;
„ Trygetio conſenſit. „

Hic ego omitto quae in diſput. 2. diei in ſententiae ab Adeodato latae vel explicationem, vel laudem dedit Auguſtinus. Et quaero ab erudito Lectore, an non & ex ipſa teologica ratione ſententia illa praeferenda ſit? Nullius quidem iudicium contemnendum: ſed illud omnium optimum quod aptius preſſiuſque controverſiam dirimit. Iam vero aliorum iudicia ea tetigere, quae vel Dei unionem inducunt, vel ab ea dimanant. Adeodati vero quod, ut ita loquar, Dei amicitia, Dei ſimilitudo eſt; eſt enim Deus mundiſſimus ſpiritus. Adeodati iudicio autem potiſſimum S. Monnica plauſit: *Mater vero omnia, ſed hoc maxime approbavit*. ibidem.

VI. Quis etiam aptiori metaphora ac Monnica ibidem, in fine ſcilicet diſput. 1. diei Academicorum laeſam, & miſere ubique cadentem phantaſiam pinxiſſet, vellicaſſet? Damus integrum textum „ Arriſi Matri. Atque ita liber-
„ rime quod minus habebant, quaſi de
„ ſuo cellario promendum imperans: Iam
„ dic nobis, inquit, & redde qui ſint
„ iſti Academici, & quid ſibi velint?
„ Cui breviter cum expoſuiſſem, aper-
„ teque, ita ut nemo illorum ignarus
„ abſcederet: Iſti homines, inquit, ca-
„ ducarii ſunt (quo nomine vulgo apud
„ nos vocantur, quos comitialis morbus
„ ſubvertit) & ſimul ſurrexit ut abi-
„ ret; atque hic omnes laeti ac riden-
„ tes interpoſito fine diſceſſimus. „

VII. Dic etiam mihi annon graviſſimae mentis duo quaedam Monnicae ſint: quorum primo id addidit, quod nullus addendum videat: altero Filium argumentum amplificantem ad ſuppoſitionem, vel hypotheſim aliam deduxit? Eadem Diſput. n. 12. „ Cui (Trygetio)
„ ego; Qui timet, inquam, videtur
„ ne tibi beatus eſſe? Non videtur,
„ inquit. Ergo quod amat quiſque ſi
„ amittere poteſt, poteſt ne non time-
„ re? Non poteſt, inquit. Amitti au-
„ tem poſſunt iſta fortuita. Non igitur
„ haec qui amat & poſſidet, poteſt ul-
„ lo modo beatus eſſe. Nihil repugna-
„ vit. Hoc loco autem Mater: Etiamſi
„ ſecurus ſit, inquit, ea ſe omnia non
„ eſſe amiſſurum, tamen talibus ſatiari
„ non poterit. Ergo & eo miſer, quo
„ ſemper eſt indigus. Cui ego: Quid
„ inquam his omnibus abundans rebus,
„ atque circumfluens, ſi cupiendi mo-
„ dum ſibi ſtatuat, eiſque contentus,
„ decenter, iocundeque perfruatur;
„ nonne tibi videtur beatus? Non
„ ergo, inquit, illis rebus, ſed ani-
„ mi ſui moderatione beatus eſt. Op-
„ time, inquam, nec huic interroga-
„ tioni aliud, nec abs te aliud debuit
„ reſpondei.

VIII. Meditare quantum vis, & quantum vales; evolve paginas omnes aut moralis Ethicae, aut Chriſtianae Theologiae, & cuncta ſubinde colligens: vide an his beatitudinis, aut naturalis aut divinae principiis: Beatum eum eſſe, qui habet quidquid expetit, dummodo tamen id expetat, quod bonum, & honeſtum eſt; meliora, & breviora excogitare queas? Haec te Monnica docet Diſput. 1. diei, n. 10. Vi-
„ detur ne vobis, inquam, beatus eſſe qui
„ quod vult non habet? Negaverunt. Quid
„ omnis, qui quod vult habet beatus eſt.?
„ Tum Mater: Si bona, inquit, velit, &
„ habeat, beatus eſt: ſi autem mala velit,
„ quamvis habeat, miſer eſt. Cui ego
„ arridens, atque geſtiens: Ipſam, in-
„ quam, prorſus mater arcem philoſo-
„ phiae tenuiſti. Nam tibi procul dubio
„ verba defuerunt, ut non ſicut Tullius
„ te modo panderes, cuius de hac ſen-
„ tentia verba iſta ſunt. Nam in Hor-
„ tenſio, quem de laude, ac defenſio-
„ ne philoſophiae librum fecit: Ecce au-
„ tem, ait, non philoſophi quidem, ſed
„ prompti tamen ad diſputandum, omnes
„ aiunt eſſe beatos, qui vivant ut ipſi
„ velint: falſum id quidem: Velle enim
„ quod non deceat, idem ipſum miſerri-
„ mum. Nec tam miſerum eſt non adi-
„ piſci quod velis, quam adipiſci velle
„ quod non oporteat. Plus enim mali
„ pravitas voluntatis affert, quam fortu-
„ na cuiquam boni. In quibus verbis illa
„ ſic exclamabat, ut obliti penitus ſexus
„ eius, magnum aliquem virum confide-
„ re nobiſcum crederemus, me interim
„ quantum poteram intelligente ex quo

An. forte Ch. 374. Aug. 20. Mon. 43. Adeod. II. Dam. VIII. Valent. & Valer. XI.

An. forte Ch. 374. Aug. 20, Mon. 43. Adeod. II. Dam. VIII. Valent. & Valer. XI.

„ illa, & quam divino fonte manarent.] Nisi quod extemporaliter gravissimam sententiam, illam in familiari collatione protulit Monnica, quam studio, & meditatione Tullius in Hortensio protulerat. Vide etiam Disput. 3. diei, n. 21.

IX. Non is erat Augustinus filius, qui aut vellet, aut posset nimis contra veritatem Matri palpum obtrudere. Vide autem quali eam lib. 1. de Ordine, cap. 11. obsequio sit adloquutus „ Atque interea Mater ingressa est, quaesivitque a nobis quid promovissemus, nam & ei quaestio nota erat. Cuius & ingressum, & rogationem cum scribi nostro more iussissem: Quid agitis, inquit? Numquidnam in illis, quos legitis libris etiam feminas umquam audivi in hoc genus disputationis inductas? Cui ego: Non valde curo, inquam, superborum imperitorumque iudicia, qui similiter in legendos libros atque in salutandos homines irruunt. Non enim cogitant quales ipsi, sed qualibus induti vestibus sint, & quanta pompa rerum, fortunaeque praefulgeant. Isti enim in litteris non multum attendunt, aut unde sit quaestio, aut quo pervenire differentes moliantur, quidve ab eis explicatum, atque confectum sit. In quibus tamen quia nonnulli reperiuntur quorum animi contemnendi non sunt, adspersi sunt enim quibusdam condimentis humanitatis, & facile per aureas, depictasque ianuas ad sacrosancta philosophiae penetralia perducuntur, satis eis fecerunt & maiores nostri, quorum libros tibi nobis legentibus notos esse video &c. Mei autem libri si quorum forte manus tetigerint, lectoque meo nomine non dixerint, Iste quis est? codicemque proiecerint: sed vel curiosi, vel nimium studiosi contemta vilitate liminis intrare perrexerint; me tecum philosophantem non moleste ferent, nec quemquam istorum, quorum meis litteris sermo miscetur, fortasse contemnent &c. Doctissimorum autem hominum litterae etiam sutores philosophatos, & multo viliora fortunarum genera continent. Qui tamen tanta ingenii, virtutisque luce fulserunt, ut bona sua cum qualibet huiuscemodi nobilitate nullo modo vellent, etiamsi possent ulla conditione mutare. Nec deerit, mihi crede, tale hominum genus, cui plus placeat hoc ipsum, quia mecum philosopharis, quam si quid hic aliud aut iocunditatis, aut gravitatis invenerit. Nam & feminae sunt apud veteres philosophatae, & philosophia tua mihi plurimum placet. Nam ne quid Mater ignores, hoc Graecum verbum quod philosophia nominatur, Latine amor sapientiae dicitur. Unde etiam divinae scripturae, quas vehementer amplecteris, non omnino philosophos, sed philosophos huius mundi evitandos atque irridendos esse praecipiunt &c. Nam quisquis omnem philosophiam fugiendam putat, nihil nos vult aliud quam non amare sapientiam. Contemnerem te igitur in his litteris meis, si sapientiam non amares; non autem contemnerem, si eam mediocriter amares; multo minus, si tantum quantum ego amares sapientiam. Nunc vero cum eam multo plus quam me ipsum diligas, & noverim quantum me diligas, cumque in ea tantum profeceris ut iam nec cuiusvis incommodi fortuiti, nec ipsius mortis, quod viris doctissimis difficillimum est, horrore terrearis, quam summam philosophiae arcem omnes esse confitentur, ego ne me non libenter tibi etiam discipulum dabo? Hic illa cum blande ac religiose numquam me tantum mentitum esse dixisset &c. „

X. Sed & initio lib. 2. Interloqutores recensens, his laudibus Matrem nominat. „ Nobiscum erat etiam Mater nostra, cuius ingenium, atque in res divinas inflammatum animum, cum antea convictu diuturno, & diligenti consideratione perspexeram, tum vero in quadam disputatione non parvae rei, quam die natali meo cum convivis habui, atque in libellum contuli, tanta mihi mens eius apparuerat, ut nihil aptius verae philosophiae videretur. Itaque instituerам cum abundaret otio, agere ut colloquio nostro non deesset. „

XI. Eodem lib. 2. de Ord. cap. 17. n. 45. „ Quod vero ex illis ad id quod quaerimus opus est, ne te quaeso, Mater, haec velut rerum immensa quaedam silva deterreat. Etenim quaedam de omnibus eligentur numero paucissima, vi potentissima (1), cognitione autem multis quidem ardua: tibi tamen, cuius ingenium quotidie mihi novum est, cuius animum vel aetate, vel admirabili temperantia re-

„ mo-

(1) Lov. numero paucissima, idest potentissima.

„ motissimum ab omnibus nugis, & a „ magna labe corporis emergentem, in „ se multum surrexisse cognosco tam „ erunt facilia quam difficilia tardissimis, „ miserrimeque viventibus. Si enim di„ cam te facile ad eum sermonem per„ venturam, qui locutionis, & linguae „ vitio careat, profecto mentiar &c. Sed „ tu contemtis istis vel puerilibus rebus, „ vel ad te non pertinentibus, ita gram„ maticae pene divinam vim naturamque „ cognoscis, ut eius animam tenuisse, „ corpus reliquisse disertis videaris.

Paulio fusiorem sermonem ex lib. 2. de Ord. c. 11. supra fere ex integro dedimus, tum quod in Monnicae ingenii laudem vergat: tum etiam quod blandus admodum, concinnusque sit, prodatque congenitum Augustino candorem.

Vidimus autem Monnicae iudicia ab Augustino commendata, vere digna fuisse commendatione. Unde comprimas oportet lividos illos latratus *Pherepono*: *Eum enim* (librum de vita beata) *si quis legat, facile intelliget, filium prae amore matris ingenium invenisse in verbis bonae anus, quod alii non facile animadvertant.*

Nos animadvertimus, & quidem facile. Sed quo verba illa Lamindi Pritanii, vel Ludovici Muratorii, Augustini defensoris elumbis lib. 3 de Ingeniorum moderatione, cap. 17. (1) „ Habemus „ Librum, seu Dialogum de *Vita Beata*, „ ibique suae sunt partes Monnicae ma„ tri. Certe videtur ignorare Pherepo„ nus, quei Dialogos contexere soleant „ eruditi viri. Interlocutores pro libito „ inducunt, iisque sine ulla culpa tri„ buunt, atque affingunt orationem mo„ ribus, ac ingenio illorum conformem. „ Quare ne ego quidem intelligo quei „ dicatur Augustinus *ingenium invenisse* „ *in verbis bonae anus*, quando haec „ eadem verba Augustino sunt tribuen„ da, & subtiliora, melioraque Augu„ stinus eidem suae matri potuisset ad„ scribere.

Quaerimus a Lamindo, a quo secreto oraculo rescivérit laudata iudicia non vere a Monnica exorta, sed ei a Filio dialogi licentia adficta? Augustinus Monnicae iudicia vocat; nos ergo absque ratione, vel auctoritate gravissima Monnicae abiudicare non possumus. Cumque non levibus, paucisque sed seriis, pluribusque expressionibus, domesticisque phrasibus, veritati aptis omnino, & adcommodis Monnicam ea iudicia fudisse nobis contestetur, vide an ratione ulla, sive auctoritate eam dialogi licentiam imaginari possis?

Ceterum Lamindi nullo pacto substinenda hypothesi data, Augustinus & Monnica validiori impetu confodiuntur. Quum enim *Pherepon* eatenus latret, quod Augustinus ex levibus quibusdam, ut sibi videtur, Matrem commendet, ut ex transcripto loco patet, & etiam ex hoc: *Quae mulier nunc paullo liberalius educata talia; & meliora etiam aliud agens non effundat?* imperitus ergo, aut imprudens Augustinus, qui levia finxisset, ut Matrem suam extolleret; & imperitissima, infelicissima Monnica quam levium fictione exornandam putavit Augustinus.

Eo *Pherepont* praeciso proposito; hypothesis illa nunquam danda Augustinum minime laederet; adtende enim Aristidis gravem sententiam Orat. 2. Platonica pro quatuor viris: *Plato multa sub nomine Socratis tractat, de quibus eum nihil disputasse fatetur; ac recte quidem, & iuste facit, dum praeceptorem studet ornare.* Quod recte, iusteque pro magistro Socrate finxit Plato: non ita Augustinus pro Matre, & quidem sanctissima: cui humana divinaque lucra primo, post Deum, debebat?

Verum ut ad rem nostram redeamus; gravissima illa iudicia, quae sub Monnicae nomine laudantur, vere a Monnica data expendens Martinus V. Christi vicarius, atque totius Christiani gregis supremus pastor Orat. in eiusdem corporis Translatione habita haec protulit. „ Sunt omnino illius de „ Deo, de virtute, de paradiso, de no„ stra redemtione in nonnullis Augustini „ voluminibus gravissimae sententiae, & „ quae maximis quoque ingeniis satis „ sint; nempe divinitus edocta quae dis„ serebat, ea superno testimonio confir„ mata tuebatur. Habitabat, ut credo, „ in illius corde mulieris alius spiritus, „ quam qui solet per humanam linguam „ fari. Quamobrem fere inducitur ab „ Augustino in eiusmodi colloquiis velu„ ti quaedam rerum omnium magistra, „ & cui aeternus Deus rerum suarum „ cognitionem, & auctoritatem dederit; „ ut ferme liceret ei dicere, (1) *An ex-* „ *perimentum quaeritis eius, qui in me* „ *loquitur Christus?*] Similia observant Monnicae vitae scriptores. Quanquam non admodum suffragemur Iosepho Re-

Hb 2 nato

An. forte Ch. 374. Aug. 20. Mon. 43. Adeod. II. Dam. VIII. Valent. & Valer. XI.

(1) Pag. 490.

(1) 2. Cor. 13. 3.

An. forte Ch. 374. Aug. 20. Mon. 43. Adeod. II. Dam. VIII. Valent. & Valer. XI.

ĩtco Augustinensi Excalceato lib. 2. Vitae eiusdem Monnicae cap. 3. scribenti illam praeter Latinam (de qua non est dubium) etiam Graecam linguam calluisse.

Habemus igitur Augustini testimonio, qui etiam aliis colloquiis, domesticave adsidua conversatione Matris talenta optime perspecta habebat, Monnicam insigni ingenio, maxime pro divinis rebus praeditam fuisse. Quod tamen etiam Augustini testimonio sublato, & igne egregiis dialogis illis deletis, pluribus coniecturis, quae naturali bona philosophia innituntur, & constanti experientia confirmantur tuta argumentatione deduxissemus.

Novimus enim, ut compendio plura dicamus, bona mente eos praeditos qui naturali quodam instinctu & in domestisticos, & in extraneos amice feruntur; Prudentes, aptosque ad res magnas ad pacem servandam, & discordias componendas; Animos fortes, ac nobiles; Non a quibuscunque, sed a doctissimis, gravissimisque tantum hominibus magnarum difficultatum explanationem postulantes; Pietatem, religionem colentes non puerilem, & mollem, sed virilem, & gravem. Monnicae integram historiam excurre, & eam talibus exornatam dotibus non inficiaberis; & vide saltem iuxta praeiactam materiam, seu divisionem factam argumentorum lib. 5. huius operis, cap. 8. n. 2. sub finem Lib. 9. cap. 12. n. 5. lib. 9. cap. 9 in fine, & n. 1. & 3. lib. 6. cap. 1. post init. lib. 9. cap. 11. n. 1. & 2. lib. 6 cap. 2. ab illis verbis, *Itaque ubi &c.* & lib. 1. ad Inquisitiones Ianuarii, seu Epist. 54. (Aliis, 118.) n. 3. ubi de ieiunio observando, nec ne: non cuiuscunque, sed magni Ambrosii iudicium postulat.

Et haec ad illud, *tam cito vidit quod videndum fuit*: quod perspicax Monnicae ingenium detegebat.

(*g*) *Cum saepe surgere conarer, & gravius adliderer, volutatus sum.* = Per similitudinem loquitur ad naturales lapsus; Saepe cum surgere conamur, gravius adlidimur; Cuius ea videtur ratio, quod spiritus ad surgendum arcessiti fortius propellunt. Aut vero quod spiritus in conatu surgendi exhausti, atque dispersi, nimis parum membra inde ruentia substentent. Sed & gravius in limo, a quo conabamur surgere, volutamur, & quidem geminis rationibus; Quarum prima ex dictis petitur; Si enim maiori impetu ruimus, magis etiam corporis nostri, limique partes iunguntur; Altera haec est; Dum relabimur, eas corporis partes foedamus, quae in prima ruina coenum eluserant.

Iam vero cohaerenter ad hanc similitudinem; Augustinus surgere gestiens, gravius adlidebatur; Aut quia impetus illi, quibus volebat virtutem adprehendere, in vitii sequelam vertebantur; Aut quia virtutis stimuli in conatu frustrati, & fere consumti aut nullo, aut minimo repaculo a vitio iterum trahebantur. Quibus pariter fiebat, ut gravius volutaretur, aut quod nempe eisdem amplius; aut quod diversis vitiis, erroribusque foederetur. A Venere quippe ad Manichaeos, a Manichaeis ad Genethliacos, a Genethliacis ad Academicos. Quanquam tandem aliquando insigni conatu divina virtute facto ab his, & ab aliis ita feliciter emerserit, ut nunquam inde aut gravius, aut aequae graviter adlisus sit.

(*h*) *Cum illa Vidua casta &c. quales amas.* = Tales se amare contestatus est Deus Paulo ministro suo, non quidem integra, sed ex duabus coalescente una sententia: *Vidua eligatur &c.: in operibus bonis testimonium habens &c. prudentes, castas, sobrias.* 1. Tim. 5. 9. Tit. 2. 5.

Eo autem, quod addit: *Iam quidem spe alacrior &c. de me plangere ad te*, adludit ad illud eiusdem Pauli 1. Tit. 5. 5. *Quae autem vere vidua est, & desolata, speret in Deum, & instet obsecrationibus, & orationibus nocte, ac die.*

Et tandem, inquiens inde: *Et intrabant in conspectum tuum preces eius*, illud respicit Psal. 87. 2. *Intret in conspectu tuo oratio mea.*

CA-

CAPUT XII.

ARGUMENTUM.

Bonum alterum responsum narrat, quo Matrem Deus ex anxiis curis eduxit. Cum enim pia mulier Episcopum in Ecclesia nutritum, et Theologia Christiana exercitatum enixe obtestaretur, ut dogmatico congressu Filium ab erroribus solveret, & in veritatem restitueret, & prudenti tergiversatione petitionem eludentem fortius constringeret, illud retulit: Talium lacrymarum filium perire non posse: Quod ceu oraculum divinitus datum excipiens, magnos timoris fluctus composuit.

ET dedisti alterum responsum interim, quod recolo; nam & multa praetereo, propter quod propero ad ea, quae me magis urgent confiteri tibi, & multa non memini. Dedisti ergo alterum per sacerdotem tuum, quemdam episcopum nutritum (*a*) in Ecclesia, & exercitatum in Libris tuis. Quem cum illa Femina rogasset, ut dignaretur mecum colloqui, & refellere errores meos, & dedocere me mala, ac docere bona (faciebat enim hoc, si quos forte idoneos invenisset) noluit ille, prudenter sane, quantum sensi postea. Respondit enim me adhuc esse indocilem (*b*), eoquod inflatus essem novitate haeresis illius: & nonnullis quaestiunculis iam (*c*) multos imperitos exagitassem, sicut illa indicaverat ei. „ Sed sine, inquit, illum ibi, „ & tantum roga pro eo Dominum: ipse legendo reperiet, quis „ ille sit error, & quanta impietas. „ Simul etiam narravit se quoque parvulum a seducta matre sua datum fuisse Manichaeis, & omnes pene non legisse tantum, verum etiam scriptitasse Libros eorum: Sibique adparuisse, nullo contra disputante, & convincente, quam esset illa secta fugienda: itaque fugisse. Quae cum ille dixisset, atque illa nollet adquiescere, sed instaret magis deprecando, & ubertim flendo, ut me videret, & mecum dissereret: ille iam substomachans taedio, Vade, inquit, a me, ita vivas: fieri enim non potest, ut filius istarum lacrymarum pereat. Quod illa ita se accepisse, inter colloquia sua mecum saepe recordabatur, ac si de coelo sonuisset (*d*).

(*a*) *Quemdam Episcopum nutritum &c.* = Adnotant hunc locum Henricus Wangnareck, inquiens „ Quis ille fuerit, non liquet: vulgus subinde S. „ Ambrosium huius oraculi autorem facit, sed imperite. S. Augustinus enim, seipso teste, nonnisi post novem „ demum annos aetatis anno xxix. Mediolani S. Ambrosium convenit, ut „ refert cap. 22. lib. 5. quo libro se „ *annum undetrigesimum aetatis prolocuturum* cap. 3. praefatur.

At quid si vagae imaginationis homo dicat forte Augustinum magna digressione ad ea nunc transire tempora, quae Mediolani transegit?

Gravioribus ergo rationibus vulgi opinio illa refutatur. Primo; Monnica Mediolanum veniens Augustinum non quidem Catholicum, sed tamen Manichaeorum vinculis solutum invenit: *Sed tamen ei cum indicassem, non me quidem iam esse Manichaeum, sed neque Catholicum Christianum*, lib. 6. c. 1. Preces autem illae id intuebantur, ut doctus episcopus ab Augustino Manichaeorum impia dogmata evelleret, ut ex praesenti cap. satis patet.

II. Hic Monnica timorum culmine vexata pingitur: ibi placida spe pacata, & de imminente conversione fere triumphans.

III.

III. Adiectivum *quemdam* antiſtitem deſignat orbi non adeo notum; quis autem Ambroſio notior, maxime in his Confeſſionibus?

IV. Epiſcopus ille, ut paulo poſt S. Doctor habet, fuerat olim iiſdem Manichaeorum muſcipulis captus: in quas tamen nunquam impegiſſe Ambroſium exploratum eſt.

V. Profitetur Auguſtinus infra quam ſaepe noluiſſe ſe longo colloquio Ambroſium de fidei controverſiis percontari, ne vel pia eius otia, vel magnas curas turbaret; non ergo aliquando tam manifeſte Ambroſius Auguſtini congreſſus dedignatus fuerat.

VI. Lib. tandem 6. huius operis cap. 2. in fine haec habet S. D. *Ita ut ſaepe erumperet, cum me videret, in eius praedicationem* (Ambroſius) *gratulans mihi quod talem matrem haberem, neſciens qualem illa me filium*. Quomodo qualem Monnica filium haberet neſciebat ille, quem eadem femina pro filii ſalute tot lacrymis deprecata fuerat?

Nulla igitur probabilitatis ſpecie vulgus epiſcopum illum Ambroſium appellat.

Ambroſius Staibanus in Templo Auguſtiniano: Ioſeph Renatus in Vita S. Monnicae lib. 1. cap. 15. & lib. 2. cap. 12. & alii cenſent oraculum illud ab Aurelio Carthaginenſi epiſcopo datum; cum Monnica ſecunda vice Carthaginem petentem ſecuta, eum maiori vi a Manichaeis conaretur avertere.

Eius Aurelii frequentiſſimam mentionem habet Auguſtinus, lib. 2. de Peccato orig. contra Pelag. & Celeſtium. Epiſt. ad Marcellinum 128. & 129. in fine. Epiſt. 175. (Alias, 90.) ad Innocentium Rom. Pontif. Item ad eumdem Epiſt. 176 (Alias 92.) Epiſt. 197. (Alias, 104.) ad Sixtum inde Rom. Pontif. Quem Aurelium praedictus Innocentius Rom. Pontif. primo loco nominat Epiſt. 181. (Alias, 91.) Ad quem ſe ſcripſiſſe fatetur Paulinus Epiſt. 24. (Alias, 35.) ad Alypium n. 3. Cuius Epiſcopi factum ſummis laudibus effert Auguſtinus Serm. 355. (Alias, de Diverſis 49.) de Vita, & Moribus ſuorum Clericorum 1. n. 5. Ad quem anno 417. ſcripſit librum de Geſtis Pelagii. Et eius iuſſu librum de Opere Monachorum circa an. 400. ſcripſit, ut patet ex lib. 2. Retract. cap. 21. & ex ipſius operis initio. Et an. 416. libros de Trinit. 15. ut lib. 2. Retract. cap. 15. & integra Epiſt. 174. quae ipſius Auguſtini voluntate ad caput operis praemiſſa eſt.

Iam vero quaſi non adtendentes primo impetu chimeram illam fugavimus. Qui enim fieri potuit, ut gravis eſſet antiſtes, & ceu oraculum repoſceretur in adoleſcentia Auguſtini, qui in eiuſdem canitie adhuc florebat?

At preſſe, expediteque agendum eſt. Quo omnino tempore factum illud contigerit, non adeo liquet; at quodcumque fingatur tempus, ſumus in tuto. Cum in Africa morabatur Auguſtinus, nec epiſcopus, nec ſacerdos erat Aurelius; ac forte vix adoleſcens, Auguſtino iunior. S. Doctor enim iam bene Catholicus, Monnica defuncta, Africam repetens, Aurelium diaconum invenit. Lib. enim 22. de Civit. Dei, cap. 8. n. 3. haec prodit „ Apud Carthaginem autem quis novit, praeter „ admodum paucissimos, ſalutem, quae „ facta eſt Innocentio Exadvocato vicariae praefecturae, ubi nos interfuimus, & oculis adſpeximus noſtris? „ Venientes enim de tranſmarinis me, „ & fratrem meum Alypium, nondum quidem clericos, ſed iam Deo ſervientes, ut „ erat cum tota domo ſua religioſiſſimus, ipſe ſuſceperat, & apud eum „ tunc habitabamus. Curabatur a Medicis &c. Viſitabant eum quotidie ſancti viri, Epiſcopus tunc Uzalenſis, „ beatae memoriae Saturninus, & preſbiter Geloſus (1), ac diaconi Carthaginenſis Eccleſiae: in quibus erat „ & ex quibus ſolus nunc eſt in rebus „ humanis iam epiſcopus cum honore a „ nobis debito nominandus Aurelius &c.] Haec autem ſcribebat Auguſtinus circa an. aetatis ſuae 72. Domini 426. aut 427. Cum incidiſſet regreſſus in Africam an. aetatis 34. Dom. 388.

Huc etiam illud facit Epiſt. 22. (Alias, 64.) n. 4. in fine; cum nempe ad tollendas commeſſationes in coemeteriis, & Memoriis Martyrum fieri ſolitas ſuadere cupiens eumdem Aurelium, hocce eum argumento premit: *Ad hanc autem rem quis alius epiſcopus eſſet optandus, niſi qui eam diaconus exſecrabatur?*

Cum autem anno 390. Genethlius Aurelii anteceſſor ſynodo Carthaginenſi 2. praefuerit; & anno 393. Hipponenſis ſub Aurelio celebrata ſit; manifeſte ſequitur nec ante an. 391. nec poſt 392. eum-

(1) Plerique MSS. *Geloſus*.

eundem Aurelium in Carthaginensem episcopum ordinatum. Quod ante me observaverant Benedictini in imo margine Epistolae ultimo loco laudatae; & Henricus Norisius lib. 2. Histor. Pelag. cap. 8. circa finem. Adeoque cum Augustinus sacerdos ordinatus sit anno 391. Hypponensis antistes 395. forte iam presbytero Augustino, non erat episcopus Aurelius, fuitque huius chiara Augustiniana solo triennio vetustior. Cumque verosimile sit Aurelium semper Catholicum, & religiosum citius ad episcopatum adsumtum pro sua aetate, ac Augustinus, qui tot vitiis, & erroribus diu vagatus fuerat; vide an prorsus improbabile sit quod supra fuimus suspicati, forte nempe Aurelium Augustino natu minorem fuisse.

Quod quidem paululum etiam ex hoc annorum calculo confirmatur. Vivebat enim Aurelius, dum scriberet Augustinus Lib. 22. de Civit. Dei, qui etiam omnium postremus est; omnium autem litterarum vastissimo illi volumini non dedit Augustinus ultimam manum ante an. 426. ut Benedictinis, vel etiam 427. ut Henrico Norisio lib. 1. Historiae Pelag. cap. 24. & lib. 2. cap 8. magnis momentis visum est. Vivebat anno 429. quo Marius Mercator ad Theodosium libellum scripsit; in eo enim Ambrosius, Innocentius, Zosimus, Theodotus, Praylusque defuncti *beatae recordationis* laude designantur; Aurelius autem ita simpliciter ponitur. „ Ibique (*Carthagine*) „ de infrascriptis capitulis apud Aurelium „ Episcopum memoratae urbis per libel„ lum a quodam Paulino diacono san„ ctae memoriae Ambrosii Mediolanensis „ Episcopi est accusatus. „

Iam vero, Capreolus, cuius litterae par. 2. c. 9. Ephesinae synodi laudantur, ante Pascha an. 431. cathedram Carthaginensem occupabat; sequiturque proinde Aurelium circa annum 430., quo & Augustinus defunctus esse. Cumque Augustinus annum aetatis suae exegerit septuagesimum sextum, non adeo facile, nisi alia monumenta occurrant, credendus est Valerius Augustino natu maior, aut etiam aequalis. Quod tamen parum ad nos.

Prorsus igitur imperiti sunt, & in re Augustiniana hospites, qui antistitem illum Monnicae oraculum Valerium opinantur Carthaginensem Episcopum.

At inquiet aliquis: Forte ergo Genethlius, de quo Augustinus Epist. 44. (Alias, 163.) cap. 5. n. 12. vel alius Aurelii antecessor.

℞. Nec Genethlius, nec alius Carthaginensis Episcopus; Dicit enim Augustinus *quemdam*: quis autem Africanis Carthaginensi Episcopo notior? Dicit paulo post, se multis exagitasse imperitos a Monnica indicatum Episcopo: *sicut illa indicaverat ei*. Carthaginensis antistes autem id tam bene novisse debuit, ut potius Monnica potuisset ab eo rescire.

Quapropter Augustini phrasi bene pensata, dicendum videtur; Hospitem fuisse Episcopum illum; aut fortuito per Tagastam transeuntem: aut suis expediendis negotiis Carthaginem (1) Africae metropolim cursim adcessum: cuius pietatis, & eruditionis fama usque ad Monnicae aures resonante &c.

Manifestius, specia itaque quidquam aut adserere, aut suspicari nec possumus, nec volumus: utpote qui iamdiu ab Augustino lib. 8. de Gen. ad Litt. cap. 5. n. 9. circa med. illud didicerimus: *Melius dubitare de occultis, quam litigare de incertis*(2).

(*b*) *Respondit enim me adhuc esse indocilem*. = Docilitas heic pro ingenuitate, vel pia animi adfectione ponitur: qua controversi dogmatis momenta bene, ingenue, candide, nullaque turbulenta passione adtendimus, meditamur. In quacunque controversia, & disputatione nisi praeiudicia, quae voluntatem, mentemque occupant exuas, frustra laboramus, in cassum verba, & rationes, quanquam gravissimas fundimus; meridianae etiam lucis veritatem inficiaberis, & si id parum sit, deridebis. At potissimum in re sacra, & dogmatica: quae si dicere fas sit, non tam ingenii acumine, quam voluntatis pia adfectione deprehenditur; Unde ipse Augustinus de Moribus Manichaeorum Lib. 2. cap 3 n. 4. „ Scio „ rursus esse quosdam, qui quamquam „ bono ingenio utcumque ista videant, „ mala tamen voluntate, qua ipsum quo„ que ingenium sunt amissuri, pertina„ citer agant, & quaerant potius, quid „ adversus ista dicant, quod tardis, & „ imbecillis facile persuadeatur, quam „ verum esse consentiant.] Tract. 36. in Ioan. n. 7. *Ideo credis, quia non capis: sed credendo fis idoneus ut capias. Nam si non credes, numquam capies, quia minus idoneus remanebis. Fides ergo mundet te, ut intellectus impleat te.* Et n. 9. *Ne perdas personam, distingue personas, distingue intelligentia, noli separare perfidia.* Et concilium Tridentinum Sess.

---

(1) Vide l. 4. c. 7. Illus. C. sub fin.

(2) 2. p. illo. 9.

Sess. 6. cap. 4. *Libere movetur in Deum credendo vera esse quae &c.* Et pulcrius ad rem nostram concilium Arausicanum c. 5. *Affectus credendi est initium fidei.*

Immo Divinae Scripturae; Rom. 10. 10. *Corde enim creditur ad iustitiam.* Actor. 8. 37. *Si credis in toto corde.* Actor. 16. 14. de bona muliere Lydia: *Cuius Dominus aperuit cor intendere his, quae dicebantur a Paulo.* Et Lucae 24. 25. Christus duobus discipulis Emmaus Castellum petentibus: *O stulti, & tardi corde ad credendum.*

Quod si pia adfectione exsutus, turbulenta passione obruaris, nedum decipieris, sed delirabis. Quod ut cito, & bene intelligas, ad impii regis Israel Achabbi scenam te verte; Ambiens Ramoth Galaad suae ditioni subiicere, armis meditatur Syriae regis potentiam frangere; anceps vero, pavidusque de certaminis exitu, nec pseudoprophetarum, & aulicorum mollibus, dolosisque blandimentis fidens, Iosaphat regis Iuda importuno suasu Michaeae Prophetae reposcit oraculum: *Michaea, ire debemus in Ramoth Galaad ad praeliandum, an cessare?* Cumque Propheta ioco spondens victoriam, renueret malo principi retegere arcanum; instat ille, interposito etiam nomine Domini: *Iterum, atque iterum adiuro te, ut non loquaris mihi, nisi quod verum est in nomine Domini.* Precibus hisce Domini conditis nomine cedens Michaeas, pandit mysterium: non scilicet Syriae, sed Israelis capiti imminere ruinam: *Vidi cunctum Israel dispersum in montibus, quasi oves non habentes pastorem.* Iam crederes pro caelesti reserato mysterio ab Acabbo laureolis coronatum Michaeam. Non ita profecto, non ita, Ira, furore stultus agitur in Dei Ministrum: *Dixit ergo rex Israel ad Iosaphat: Numquid non dixi tibi, quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum?* Ubi non dicam pietas, sed mens tua infelix Achabbe? Annon ille tu, qui ad veritatem detegendam anxitudine tanta etiam sub sacramenti specie Prophetam adigebas? Quid si Michaeas tuis ariolis, tuis aulicis similis, victoriam spopondisset, quando imminebat exitium? Lib. 3. Reg. cap. 22.

Veni etiam mecum ad Evangelia: sed admodum cito, & cursim: neque enim possumus in hac digressione commode tam amplum argumentum digerere. Nato Iesu, Orientis Magi Ierosolymam adcedunt, sicque iam prophetiae consummantur. Quis non crederet Iudaeos, quibus primo altissimae sortis, ac pacis Infans ille adcessit, gestire, sua gaudia prodere? Et tamen vide quid tibi cap. 2. n. 3. contestetur Matthaeus: *Audiens Herodes rex, turbatus est, & omnis Ierosolyma cum illo.*

Sabbatum olim Deus sibi dicaverat, in quo Israel pio litans otio, in sui obsequium, & laudem integra mente, imisque fibris profunderetur. Tali die insignia portenta, divina virtute facienda quae vel fatua anus somniaret inhibita? Et tamen ab utero matris caeco a Redemtore sanato, in has stultas; & impias voces lividi mille praeiudiciis occupati Iudaeorum Theologi prorupere: *Dicebant ex Pharisaeis quidam: Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit.* Ioan. 9. 16.

Iure ergo, & prudenter quum Augustinus haeresis novitate inflatus, esset *indocilis*, hoc est aliquo praeiudicio occupatus, renuit cum eo congredi pius ac eruditus antistes.

Quanquam Augustini, naturae candidi, & veritatis amantissimi indocilitas fuerit admodum tenuis, iis, de quibus diximus, & aliis plurimis nullo modo comparanda!

Cum autem reprobi lata ultima, teterrima irrevocabili tormentorum sententia: omnem piam in divina adfectionem amittant, fiant supra modum indociles, & innumeris gravissimis praeiudiciis occupentur, quid mirum si prorsus theologica Fide exsulent?

(.) *Et nonnullis quaestiunculis iam &c.* = Altera primariaque ratio cur noluerit ille cum Augustino disputare: timens, non se incomparabilis ingenii Adolescentem capturum, sed ab eo sese captum iri. Indocilis quidem nonnihil erat Augustinus haeresis novitate inflatus, sed cum reliquis collatus haereticis maxime docilis, ut ex integra eius historia satis liquet. Iam vero si quaecunque indocilitas nobis silentium debet imponere: quem haereticum aut scriptis, aut voce impugnabimus? Non ergo sola indocilitas prudentem doctumve Episcopum ad tergiversationem duxit, sed tenuis indocilitas, quam nimis vivax, nimis solers; nimis acre, & subtile tutaretur ingenium, quo tot fere prostrati erant, quot ad luctam venerant, & non stat iii pedem retraxerant. Unde Ioseph Renatus a Iesu Maria Augustiniensis Excalceatus Lib. 1. Vitae S. Monnicae, cap 14. hunc locum respiciens, inquit. „ Ma perk „ chè Agostino veniva stimato, come in „ effetto egli era, per uno de più sot- „ tili,

„ tili, e cavillosi di quei tempi, ancor„ chè compassionassero quelli l' afflitione „ di Monica, e compiangessero l' eterna „ sventura del di lei figlio, non s' „ arrischiorono però di porsi al cimen„ to, che quella desiderava, sul timo„ re non solo di rimettervi di riputa„ tione, ma di più d' apportare qual„ che notabbile pregiudizio a' cattoli„ ci &c. „

Unde & Augustinus ipse tergiversationem illam prudentem ingenue appellat: *noluit ille, prudenter sane, quantum sensi postea*: Quibus Augustini verbis ex integro exscriptis Vener. Noster P. Thomas a Iesu t. 1. *de Conversione omnium Gentium procuranda*, lib. 4. cap. 7. ubi quaerit insigni haesitatione, *An oporteat cum Infidelibus collationibus, ac disputationibus publicis de rebus Fidei agere*, concludit. „ Magna igitur opus est con„ sideratione, ac, ut verius dicam, o„ pus est divinae prudentiae discernere, „ quando cum infidelibus publicis col„ loquiis, & collationibus congrediendum „ sit, quando vero abstinendum: inspi„ ciendaque sunt personarum merita, „ studia, sapientia, ac praecipue morum „ integritas, ac vitae sanctitas; quibus „ viri sapientes divina ope nixi prome„ rentur de inimicis palmam repor„ tare. „

Non autem vel paululum ab Augustini ingenii alta aestimatione te illa duo deturbent, *quaestiunculis, imperitos*: non alia enim Doctorem Modestissimum decebat phrasis, non aliam poscebat Orthodoxae Fidei dignitas. An controversias, quibus Augustinus Manichaeus Catholicos vexavit, quaestiones graves, & eximias appellandas expectabas? An quos prostravit Catholicos, ab ipso Augustino facto Catholicorum achille graves, appellatum iri, atque doctissimos?

Hos autem suiipsius Manichaei in Catholicos fortes conatus & alibi innuit. Lib. contra Epist. Manichaei, cap. 3. n. 3. „ Qui denique omnia illa figmen„ ta, quae vos diuturna consuetudine „ implicatos, & constrictos tenent, & „ quaesivi curiose, & adtente audivi, „ & temere credidi, & instanter quibus „ potui persuasi, & adversus alios per„ tinaciter, animoseque defendi &c.] Lib. de Duabus Animabus contra Manichaeos, cap. 8. & 9. „ Alterum (*quod* „ *ipsum, quia Manichaeos relinqueret*, „ *detinebat*) quod quaedam noxia vi„ ctoria pene mihi semper in disputa„ tionibus proveniebat disserenti cum „ Christianis imperitis, sed tamen fidem „ suam certatim, ut quisque posset de„ fendere molientibus. Quo successu „ creberrimo gliscebat adolescentis ani„ mus &c.] Lib. de Dono perseverantiae, cap. 20. n. 53. *Et in eisdem libris* (Confessionum) *etiam quod de mea conversione narravi, Deo me convertente ad eam fidem, quam miserrima, & furiosissima loquacitate vastabam*. Quibus addenda sunt quae habentur cap. 1. libri seq.

Quot autem Catholicos Augustinus Manichaeus deceperit? Nec ipsi Augustino notum arbitramur. Deus scit. Quot autem ex amicis? Deo, & Augustino notum est.

Nobis usque modo nonnisi (1) quatuor occurrunt. *Honoratus, Romanianus, Amicus anonymus, Alypius*.

I. Lib. de Utilitate credendi ad Honoratum, in argum. operis, n. 2. *Tu* (Honorate) *nondum christianus, qui hortatu meo cum eos* (Manichaeos) *vehementer exsecrarevis, vix adductus es, ut audiendi tibi, atque explorandi viderentur &c.*

II. Lib. 1. contra Academ. cap. 1. n. 3. *Ipsa me nunc in otio, quod vehementer optavimus, nutrit, ac fovet; Ipsa* (sana philosophia) *me penitus ab illa superstitione, in qua te* (Romaniane) *mecum praecipitem dederam, liberavit*.

III. Lib. 4. huius Operis, cap. 4. n. 1. *Nam & a fide vera, quam non germanitus, & penitus adolescens tenebat, deflexeram ego eum in superstitiosas fabellas, & perniciosas, propter quas plangebat me Mater. Mecum iam errabat in animo homo ille &c.*

IV. Lib. 6. huius Oper. c. 7. n. 2. *Et audire me rursus incipiens*, (Alypius) *illa mecum superstitione involutus est, amans in Manichaeis ostentationem continentiae, quam veram, & germanam putabat*.

De amici positi tertio loco salute ipse Augustinus loco laudato. De Alypii nedum felici, sed sanctissimo exitu fuse Augustinus, & nos in sequentibus: maxime l. 6. c. 7. E.

Et duos autem priores, Honoratum scilicet, & Romanianum ad Catholicae sinum ab ipso S. Doctore reductos

(1) Vide l. 9. c. 3. E.

dos exploratum habemus. Quod ante nos Benedictini observarunt, quorum ipsa verba transcribimus.

In Admonitione ad lib. de Utilitate credendi „ Opus Honorati caussa scripsit, ut a Manichaeorum errore amicum revocaret, quem olim in eorum laqueos ipse coniecerat, sicut sub libri exordium confitetur &c. Augustini labori, studioque optatus erga Honoratum respondit eventus: si tamen is est, ut Rivius arbitratur, qui ab urbe Carthagine scribebat ad Augustinum circa annum 412. & varias illi quaestiones enodandas proponebat. Quamvis enim Honoratus iste necdum baptismum percepisset, illae tamen quae ab eo proponuntur quaestiones, minime redolent Manichaeum, nec de Manichaeis, nisi ex occasione loquitur ipsi Augustinus, & tanquam de iis, quos ipse censeret haereticos. Istum ipsum Honoratum, cui Augustinus Epist. 140. scribit presbyterum Cassiodorus nuncupat, qui forte ad presbyteratum provectus postea fuerit. Loquitur Augustinus in epistola 83. de morte alterius eiusdam Honorati presbyteri. Sub finem quoque vitae suae scripsit epistolam 228. ad Thabennensem episcopum eiusdem nominis.

In imo margine n. 3. c. 1. lib. 1. contra Academicos. „ Erat haud dubie „ Romanianus ex eorum numero, quos in „ Manichaeorum haeresim secum pertraxisse deflet Augustinus l. 4. Conf. „ c. 1. Verum is quoque ad sanam fidem aliquando se recepit, quippe qui „ Augustinum semper coluit impense, & „ nuncupatum (1) sibi ab ipso librum de „ vera Religione, aliaque ipsius scripta „ in magno pretio habuit; ac demum „ per litteras a Paulino Nolensi Episcopo, qui panes eulogiarum nomine eidem mittit, tractatur honorificentissime, atque ut vir plane Christianus „ catholicus.] Recole dicta hoc lib. c. 1. A. & vide l. 6 c. 14. A.

His peculiaribus unam vel alteram ex generali ratione petitam coniecturam addimus, seu potius digito innuimus.

Nisi Romanianus resipuisset, non tanto obsequio, non tanta pace in posterioribus scriptis Augustinus eius mentionem haberet.

Augustinum, qui nullum non movit lapidem, ut occurrentem quemcunque infidelem ad Ecclesiae sinum traheret: nulli, credere aequus homo omnis debet, pepercisse labori, nulli studio, non voci, non clamo, non precibus, ieiunio, ut eos reduceret, quos ipse distraxerat. Iam vero dic mihi, utrum verosimile sit, optimum Deum carissimi amici, servi fidissimi, Ecclesiae suae doctoris maximi tot orationes, & lacrymas, non liberae caritatis, sed indispensabilis iustitiae debito fusas, pro iis scilicet, quos ipsemet aliquando in errorem traxeret, surda omisisse aure, non excepisse?

(d) *Ac si de Caelo sonuisset.* = Nedum ego, qui nihil sum, sed & Martinus quintus Christi vicarius Serm. de Translatione tuae Augustine Matri adsentitur, censens, immo indubium, & compertum habens caelitus datum responsum illud: *Nec cessavit, donec caelitus admonita est, non posse tantarum lacrymarum filium perire.*

Et id quidem circumstantiis omnibus undique ex ensis. Petebat Mater: & quidem sanctissima: Fervidis precibus, nunquam remittentibus. Gratiam petebat omnium purissimam, atque dignissimam; Morum pietatem, fidei lucem, aeternam salutem. Filius, pro quo petebatur (si infirmitatem, naturae etiam dotes vastantem tollas) altissimi ingenii, candidae ingenuae indulis, naturalem honestatem colentis, in cognatos, in amicos, in omnia bene propensee, veritatis plusquam dici queat amantis. Responsi auctor ex nobilioribus Dei ministris, sacris studiis, & pietate cultus. Responso dato, anxitudo omnis depulsa est, factaque in petentis animo pax, & tranquillitas.

Filius, inquit, *istarum lacrymarum*, hoc est, lacrymarum tam vigilantia tam sanctae matris. Quod tamen modestissima Femina non ita excepit, sed vulgariter, ac simpliciter: quasi dixisset Episcopus, Fieri non potest, ut optimus Deus filii conversione tam afflictam, tanto moerore confectam matrem non soletur. Immo prudens Femina haud sibi fidens, non absolute responsum illud Caeleste appellavit, sed (ex sanctitate respondentis, concepta luce, & pace) *ac si de Caelo sonuisset.*

Et en Monnicae piarum lacrymarum fructus: ad easque transferri potest quod universim infidelis Poeta cecinit (2): *Et lacrymae prosunt, lacrymisque adamanta moveatur.* Et in Monnicae lacrymis

(1) Circa an. 390.

(2) Ovidius.

nis nobilius quiddam invenimus, ac in feminae cuiuſcunque S. Petrus Chryſologus Serm. 79. obſervavit inquiens. „ Feminae naſcuntur lacrymis, mancipantur moeroribus, gemitibus addicuntur: & in lamentis tantum fortes ſunt, quantum viribus inveniuntur infirmae, & quantum imparatae ſunt ad labores, tantum ad lacrymas ſunt paratae. Hinc eſt quod lacrymis ar„ ma vincunt, regna fletibus inclinant, lamentis totam virorum fortitudinem frangunt.] Sed generalia ille in feminis ad luctum ſtimulus aut nulla, aut vix minima laude dignus eſt: oriturque ex imbecillitate. Monnicae vero lacrymae virtutis, pietatis fuere filiae, & iure meritoque a Catholicis omnibus ſummis laudibus celebrantur;

Inquit Auguſtinus Serm. 382. (Alias, 4. de Sanctis) de S. Stephano, cap. 4. „ Dicam planius, dicam apertius: Eliſus eſt filius perditionis: erectus eſt vas electionis: eliſus eſt Saulus: erectus eſt Paulus. Nam ſi Martyr Stephanus non ſic oraſſet, Ecclesia Paulum hodie non haberet.] Utique Vindingo, & Benedictinis non levibus coniecturis eius ſermonis in ſuſpicionem venientibus adſentimur; at ſententia illa conformis eſt iis, quae in certis Auguſtini ſcriptis habentur, Serm. 317. de Stephano Martyre 4. (Alias, 91. de Diverſis) cap. 3. *In ipſo candelabro lucebat etiam ille, qui prius lapidantium veſtimenta ſervabat, de Saulo Paulus &c. ecce lucet lumen Stephani, lucerna iſta &c.* Vide etiam Serm. 168. (Alias, 17. ex Hom. 50.) de verbis Apoſt. Epheſ. 6.

Paulo Auguſtinum, Monnicae Stephanum ſubſtitue. Quod ut libentius facias, adtende adhuc ipſum S. Doctorem Lib. de Dono perſever. c. 20. n. 53. id praedicantem: *Et in eisdem etiam libris* (Confeſſionum) *quod de mea converſione narravi &c. nonne ita narratum eſſe meminiſtis, ut oſtenderem me fidelibus & quotidianis matris meae lacrymis ne perirem fuiſſe conceſſum?*

I. Ad huius capitis, & totius libri calcem habent vigilantiſſimi Benedictini Patres. „ Viſum eſt hic adſcribere Auguſtini locum ex lib. 3. contra litteras Petiliani Donatiſtae, c. 17. *Me etiam presbyterum fuiſſe Manichaeorum vel falſus, vel fallens mirabili temeritate contendat. Verba tertii libri Confeſſionum mearum, quae per ſeipſa, & de multis ante, & poſtea dictis manifeſtiſſima ſunt legentibus, ſub quo ei videtur intellectu proponat atque arguat &c.* Quaenam vero ſint verba illa, quae ſuo avulſa loco proterve interpretabatur Petilianus, nobis incompertum eſt; forte an iſta capitis ſexti: *Nam verſum, & carmen etiam ad vera pulmenta transfero.* Quippe amatoria maleficia mulieri data exprobrabat Auguſtino, ut videre eſt in eiusdem libri contra Petiliani litteras capite 16. „

Acutiſſime! neque enim probabilius quidquam occurrit. Vel autem *pulmenta*, vel *elementa* legatur, ſuſpicio fere eadem, ſi bene vides conſiſtit.

Duo tantum nos pungunt, faciuntque ut non prorſus coniecturae huic adquieſcamus.

Quorum primum eſt: quod Auguſtinus ceu diverſas duas calumnias ſibi a Petiliano impactas recenſet: Et quod maleficia amatoria propinaviſſet mulieri; Et quod mala quaedam in tertio Confeſſionum libro fuiſſet complexus. Et quidem ita, ut multa interponantur verba, & maledicta. Scilicet calumniarum duae claſſes ſecernuntur diverſis phraſibus, & expreſſionibus; quorum prima ſic incipit: *Eat nunc, & anhelis pulmonibus, ac turgidis faucibus me tamquam &c.* Sic autem altera: *Pergat etiam ſermone multiloquo, ſed plane vaniloquo in ea, quae prorſus ignorat; vel in quibus potius abutitur ignorantia plurimorum &c.* Prima maleficii ſuſpicionem: Poſterior Confeſſionum cenſuram complectitur.

Secundum quod nos pungit eſt, magna codicum MSS. ab editis diſcrepantia; Enduenſia quippe a Lovanienſibus laudatus: & omnes ab ipſis Benedictinis viſi, non *tertii*, ſed *quarti* habent „ *In omnibus MSS. legitur*, quarti libri.] In bibliothecis Florentinis poſt diligentiam etiam non levem, librorum in Petilianum nullum nobis occurrit exemplar. Vide lib. ſeq. cap. 1. B.

CONFESSIONUM

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Udet se ab anno aetatis suae decimo-nono usque ad vigesimum-octavum Manichaeorum laqueis captum, in eosque amicos traxisse. Detectis inde bonae indolis nonnullis scintillis, quibus discipulos sine dolo docuit, concubinae fidem servavit, & aruspicum impietatem exsecratus est; dolet se Mathematicorum superstitione pellectum; & amici morte velut in phrenesim actum. Cuius rei occasione quibusdam de honestae amicitiae iuribus: deque circa aetatis suae annum vigesimum-sextum, aut vigesimum-septimum de Apto, & Pulcro *scripto volumine, interpositis; iterum pie torquetur, illud expendens: Singulare incomparabile ingenium, quo abstrusissimas Aristotelis Categorias, & omnium Liberalium artium libros adhuc adolescens, nullo hominum tradente, mira facilitate per sese vidit, & intellexit, in vanum, in malum usum vertisse.*

CA-

CAPUT PRIMUM.

ARGUMENTUM.

Adolescentiae suae, & iuventutis tetris pingendarum coloribus primores nunc, ampliores que lineas ducit; Novennio inquiens, mente, ac adfectione laesis, variis modis alios decepisse, insimul ipso decepto; inanis gloriae stimulis actum contentiosa ambiisse carmina; curiositate punctum spectaculorum nugas; libidine aestuantem Veneris gratiam amasse; hisque omnibus cum amicis a se, & secum deceptis foedatum Manichaeorum Electorum ventribus se purgari exoptasse. Quorum omnium ingenuam confessionem in tuto ponens, superborum censorum irrisiones nauci se habiturum praefatur.

Per idem tempus annorum novem, ab undevicesimo anno aetatis meae, usque ad (a) duodetricesimum, seducebamur, & seducebamus: falsi atque fallentes in vatiis cupiditatibus; & palam per doctrinas, quas Liberales vocant, occulte autem falso nomine Religionis. Hic superbi, ibi superstitiosi (b), ubique vani. Hac popularis gloriae sectantes inanitatem, usque ad theatricos plausus, & contentiosa carmina (c), & agonem coronarum fenearum (d), & spectaculorum nugas, & intemperantiam libidinum; illac autem purgari nos ab istis sordibus expetentes cum eis, qui appellantur, Electi, & Sancti, adferremus escas, de quibus nobis in officina aqualieuli sui fabricarent (e) Angelos & Deos, per quos liberaremur. Et sectabar ista, atque faciebam cum amicis meis, per me, ac mecum deceptis (f). Irrideant me arrogantes, & nondum salubriter prostrati, & elisi a te, Deus meus: ego tamen confiteor tibi dedecora mea in laude tua. Sine me obsecro, & da mihi circumire praesenti memoria praeteritos circumitus erroris mei, & immolare tibi hostiam iubilationis (1). Quid enim sum ego mihi sine te, nisi dux in praeceps? Aut quid sum, cum mihi bene est, nisi sugens lac tuum; aut fruens te cibo, qui non corrumpitur? Et quis homo est quilibet homo, cum sit homo? Sed irrideant nos fortes, & potentes: nos autem infirmi (2) & inopes, & confiteamur tibi.

(a) *Ab undevigesimo anno aetatis meae, usque ad &c.* = De anno aetatis suae decimo-nono iam dixerat: sed nunc sequentis temporis positurus lapsus, volensque integrum eorum dare tempus, quasi denuo ab illo anno historiam orditur.

Harum aberrationum terminum aetatis suae annum vigesimum-octavum dicit: tempus inspiciens, quo Fausti Manichaeorum oraculi inscitia deprehensa, non quidem Christo, eiusque Ecclesiae se dedit, sed tamen eorumdem Manicheorum iugum excussit: *Proloquar in conspectu Dei mei annum illum undetricesimum. Iam venerat Carthaginem quidam Manichaeorum episcopus, Faustus nomine &c.* Infra l. 5. c. 3. Novennio autem se Manichaeis adhaesisse & in his Confessionibus, & alibi confirmat frequenter.

Seductionibus annum aetatis suae vigesimum-octavum terminum ponit: quia etsi a Manichaeis solutus, adhuc a veritatis puncto aberraverit, non tamen quemquam amplius ab ecclesia retraxit: nec ipse ab aliquo haereticorum, vel infidelium conventiculo seductus est: sed incertus, ac dubius quascumque religiones inter pendulus haesit, maiorem lu-

(1) Psal. 26. 6.

(2) Ex 1. Cor. 4. 10.

lucem, quae in tutum portum dirigeret animam suam adtendens.

Seducebamur, inquit, *& seducebamus*: quia a Manichaeis seductus, alios ipse seduxit, sibique & Manichaeis copulavit. Quanquam & obvio, proprioque hoc sensu sublato, alia ratione etiam seductus dici posset. Omnis enim, maxime in religione, alios seducens, & ipse seducitur; quum peccans quilibet animam suam circa gravissimum aeternitatis negotium seducat. *Errant qui operantur malum*. Prov. 14. 22. *Erraverunt ab utero*, Psal. 57. 4. *Semper hi errant corde*. Psal. 94. 10. Et aptius ad Augustini propositum: *Animae dolosae errant in peccatis* Prov. 13. 13. *Prudentia stultorum errans*, Prov. 14. 8.

(*b*) *Ibi superstitiosi*. = An haec verba a Petiliano in alienum sensum detorcta? quasi Augustinus ex instituto superstitioni adhaeserit, Magiam professus? Quandoquidem talia ille obiiciebat: Manichaeorum immunditiam in Augustinum exaggerans: *Manichaeorum immunditias libentissime exaggeret, easque in me latrando detorquere conetur*. Lib. 3. contra Litteras Petil. cap. 16. n. 19. circa med. Verum & suspicio haec plures exceptiones patitur; immo ei, quam sapta Benedictini prodiderunt, longe posthabenda est.

Superstitiosus autem Augustinus, tum quia Genethliacis aliquando adhaesit: tum quia fatua Manichaeorum religio superstitiones plures involvebat. Quod tamen haud magnum pro haereticis est; non enim superstitiosus quilibet etiam haereticus est, sed omnis aut Iudaeorum, aut Paganorum, aut Haereticorum secta superstitionem involvit.

(*c*) *Et contentiosa carmina*. = Ver. Am. Bad. Er. Lov. Wang. Som. MS. Med. *certamina*. At MSS. duodecim Ebr. (nam in horum vetustissimo eadem manu deletur, *certamina*, & substituitur, *carmina*) 3. a Lov. visi, & novissime Benedictini nobiscum praeferunt, *carmina*.

Ita legendum esse nimis manifestum arbitramur; agi enim hic de contentiosis carminibus patet ex cap. seq. n. 2. ubi distinctius eadem res ita resumitur: *Recolo etiam cum mihi theatrici carminis certamen &c.* Maxime quoniam nec puer, qui prima tantum eloquentiae rudimenta delibavit certamini *contentiosum* velut epitheton adderet: contentio enim, & certamen synonyma sunt: ex contentione autem *contentiosum*.

Unde bona venia *Erasmi*, grammatici incomparabilis, qui ridiculam lectionem illam, *contentiosa certamina* adoptavit, Lectorem admonemus, eatenus *contentiosa carmina* Augustinum dicere, ut innuat, non texendorum carminum genium in se damnare, sed inanis gloriae stimulos, quibus reliquis cum Poetis carminum certamina inibat.

(*d*) *Et agonem coronarum fenearum*. = Duo MSS. Med. unus in textu, alter in marg. Ricar. Item in margine, & unus saltem MS. S. Cr. Vetusti Basil. ut innuitur in margine editionis Er. & Som. *foeminearum*. Reliqui codices omnes tum editi, tum MSS. quos vidimus, genuinam lectionem retinent.

Sed quae feneae illae coronae? Henricus Wangnereck. *Eas foeneas appellat per contemptum, non quod e foeno essent: sed quia gramen, flores, folia, unde texebantur, in foenum mox abeunt, & exarescunt*.

Nobiliori divino conceptu coronas illas ab Augustino *feneas* appellatas arbitramur; homini quippe divinis inhianti etiam ex metallis, & gemmis intextae coronae feneae videbantur. Eas igitur coronas feneas dixit, qua ratione Sacrae Scripturae mundi honores, laudes, divitias, potentiam aut fenum dicunt, aut feni imbecillitati, & inconstantiae comparant. 4. Reg. 19. 26. Psal. 36. 2. 91. 8. & 102. 15. Isa. 37. 27. & 40. 6. Iacobi 1. 9. & 10. Petri ep. 1. c. 1. v. 24. L. 3. contra Academ. c. 18. *Foeneus ille Platonicus Antiochus &c.*

Fenea corona fuit convivium Baltassarris regis Chaldaei, violenta manu eadem nocte peremti. Daniel. 5. Feneae coronae Amani, filii Amathi in regia Assueri aulis regnoque plausus, honores, triumphi. Amani inquam mox eiusdem regis violento, impatientique imperio in eadem excelsa trabe, altitudinis quinquaginta cubitos habente, a se Mardochaeo parata suspensi. Esther. cap. 34. 5. 6. & 7. Feneae coronae agri, rura, borrea, divitiae, epulae, somni pacifici infelicissimi cuiusdam sequenti nocte ab earum quisquiliarum triumphis, & a mundo sublati. Lucae 12.

(*e*) *De quibus nobis in officina aqualiculi sui fabricarent &c.* = Acuta metaphora ad manichaeos irridendos, Electorum suorum ventribus excerptos ab Auditoribus fructus purgari delirantes. Aqualiculus enim proprie haud venter est, sed ventris pars illa ultima, & lutulenta, in quam sordes fluunt. *Cum tibi calve, pinguis aqualiculus propenso sesqui-*

quipede extet. Persius Sat. 1. v. 36. & 37. Immo equaliculus diminutivum est *aequalici*, quod significat alveum, quo sordes defluunt: aut etiam vas, ubi porci bibere solent.

Qua eadem metaphora, vel potius quasi metaphora eos iterum percellit lib. 6. contra Faustum Manich. cap. 4. „ Accipitis ergo viventes cucurbitas, quas „ si possetis, deglutire deberetis: ut „ post illud unum vulnus, in quo eas „ cum decerpsit vester Auditor, reus „ factus est, vestra indulgentia liberan„ dus; saltem deinceps ad officinam a„ qualiculi vestri, ubi Deum vestrum „ illo praelio confractum reformare pos„ setis illaesae, atque integrae perve„ nirent. „

Propositionis autem hic sensus est. Cum iuxta Manicheorum phantasmata, Dei crabro cum tenebrarum gente certamine fracti particulae per inferiora ista, & ciborum meatus dispersae, Electorum dentibus, ventribusque solverentur, liberarentur; ex quibus quidem particulis divinis animae conficerentur, & angeli; a fructibus autem exscerpendis, qui velut sauciati lacrymas fundebant, Electi abhorrerent; censendi erant velut misericordes, pii, & emeriti homines Auditores, qui fructibus exscerptis, praeparatisque cibis, id Electis offerrent, ex quo isti divinas particulas solverent: qua clementi pia actione tetras malasque compensarent; & a quibus particulis in angelos, & quasi deos transmigratis, vel intercedentibus apud supremum numen, vel etiam absoluta auctoritate a contractis culpis absolverentur.

Dixit, *fabricarent*, per aequam amplificationem. Quamquam enim, ut videtur, animarum, angelorum, deorumque non se prorsus fabricatores Electi iactarent; tamen quam, ut ipsi somniabant, divinas particulas in animas, angelos, & quasi deos transituras solverent a ciborum involucris, & eructarent; nonne consequenter, & aliqua ratione eos fabricabant?

(*f*) *Per me, ac mecum deceptis*. = Amicus a te, posito in tuto in rete impulsus, per te, sed non tecum deceptus dicitur. At si tu rete captus trahas etiam amicum, iam hinc per te, ac tecum deceptum adserimus. Talis fuit Augustinus. Recole dicta lib. praeced. cap. ultimo C.

Per me, & mecum dixit: ut victoriarum, quibus alios ad Manichaeos traxit, mundanus splendor erroris societate deturpetur.

Nondum salubriter a Deo prostratos, & elisos eos vocat inde, quorum laesa ingenia, mala que adfectiones divina gratia non plene subiecit, & castigavit. Et forte miram Pauli scenam intuetur, quem divina gratia illuminavit, & vicit dum Damascum ad rem impiam festino, rapidoque petentem itinere ab equo disiecit. Actor. 9.

Se autem paulo post divino adiutorio destitutum eum tem appellat durtorio destitutum euntem appellat duorio destitutum euntem appellat duorem in praeceps; illud innuens, amplius ab ipso alibi digestum, & a Scholasticis omnibus adaptatum: Hominem, & creaturam quamlibet primam esse peccati caussam, primum scilicet *deficiens*, non primum *efficiens*.

Et tandem iis postremis verbis: *Irrideant nos fortes, & potentes*: ea Paulina 1. Cor. 4. intueri videtur: *Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo*; *nos infirmi, vos autem fortes*; *vos nobiles, nos autem ignobiles*.

CA-

CAPUT II.

ARGUMENTUM.

Prodit se iam ab illis annis, quibus publicus praeceptor Rhetoricae instituta, legesque tradebat, quasdam emisisse indolis honestae optimaeque scintillas. Bonos enim discipulos optans, honeste eos, & ingenue erudiebat. Acceptae concubinae thori fidem servabat. Aruspicem superstitiosis sacrificiis in contentiosi carminis theatro victoriam exhibentem contemsit, repulit, exsecratus est.

I. DOcebam illis in annis artem rhetoricam (*a*), & victoriosam loquacitatem victus (*b*) cupiditate vendebam. Malebam tamen, Domine, tu scis, bonos habere discipulos, sicut appellantur boni, & eos sine dolo docebam dolos (*c*): non quibus contra caput innocentis agerent, sed aliquando pro capite nocentis. Et tu Deus vidisti de longinquo lapsantem in lubrico, & in multo fumo scintillantem fidem meam, quam exhibebam in illo magisterio diligentibus vanitatem, & quaerentibus mendacium (1), socius eorum. In illis annis unam habebam, non eo, quod legitimum vocatur, coniugio cognitam: sed quam indagaverat vagus ardor inops prudentiae; sed unam tamen, ei quoque servans thori fidem (*d*): in qua sane experirer exemplo meo, quid distaret inter coniugalis placiti modum, quod foederatum esset generandi gratia, & pactum libidinosi amoris: ubi proles etiam contra votum nascitur, quamvis iam nata cogat se diligi.

II. Recolo etiam; cum mihi theatrici carminis certamen inire placuisset, mandasse mihi nescio quem Haruspicem, quid ei dare mercedis vellem, ut vincerem: me autem foeda illa sacramenta detestatum, & abominatum respondisse: Nec si corona illa esset immortaliter aurea (*e*) muscam pro victoria necari me sinere. Necaturus enim erat ille in sacrificiis suis animantia, & illis honoribus invitaturus mihi suffragatura daemonia videbatur. Sed hoc quoque malum non ex tua castitate repudiavi (*f*), Deus cordis mei. Non enim amare te noveram, qui nisi fulgores corporeos cogitare non noveram. Talibus enim figmentis suspirans anima, nonne fornicatur abs te (2); & fidit in falsis, & pascit ventos (3)? Sed videlicet sacrificari pro me nollem daemonibus, quibus me illa superstitione ipse sacrificabam. Quid est enim aliud ventos pascere, quam ipsos pascere: hoc est, errando, eis esse voluptati atque derisui.

(*a*) ***Docebam illis in annis artem rhetoricam.*** = Quos potissimum annos respiciat, non constat: nunquam enim in his Confessionibus: at minus certe cap. hoc, & sequentibus historiae exactum ordinem, & tempus observat. Quod & Benedictini lib. 1. Vitae S. D. c. 8. n. 1. observarunt his verbis. „ Ita videtur „ Augustinus prioribus hisce quarti libri „ Conf. capitibus ordine rerum, ac tem„ porum minime servato, passim, atque „ indiscriminatim narrare quae ipsi ac„ ci-

(1) Ps. 4. 3.
(2) Psal. 72. 27.
(3) Oseae 12. 1.

„ ciderunt ab anno aetatis undevigesi„ mo ad duodetrigesimum usque, ut ipse „ innuit initio capitis primi: quorum ple„ raque haud dubie contigerunt post „ eius reditum Carthaginem; cuius ta„ men nulla extat mentio priusquam ca„ pite libri eiusdem septimo. „

Annos certe aut decimum-nonum, aut vigesimum aetatis suae intueri non potest; illum enim cum duobus prioribus Carthagine discipulus: hunc autem saltem Tagastae, Grammaticae magister transegit. Grammaticam enim primo in patria docuisse testis est omni exceptione maior Possidius in eius Vitâ, cap. 1. *Nam & Grammaticam prius in suo civitate, & Rhetoricam in Africae capite Carthagine postea docuit*. In hac autem professione saltem annum unum insumsisse quis inficiabitur?

Cum autem nonnisi in fine cap. 7. se Augustinus Carthaginem profectum tradat: *Fugi de patria &c. atque a Tagastensi oppido veni Carthaginem*: Erit qui suspicetur, utrique primo Grammaticam, sed inde & Rhetoricam in patria docuisse.

Verum id Possidii phrasis non patitur. Maxime quoniam ut ex sequentibus patet, de ea civitate Augustinus loquitur, in qua theatrici carminis solemnes luctae indicerentur; hae vero commodius Carthagini, ac Tagastae, non admodum celebri civitati tribuuntur. Et si quae indicebantur Tagastae, eae profecto non tot, tamve fortes athletas habere poterant, qui ad tam magnas anxietates, quae infra produntur, Augustinum deducerent.

Ad haec; sibi in certaminibus illis vincenti, ac triumphanti a Proconsule agonisticam coronam impositam cap. 3. narrat. Numidiam autem, in qua Tagasta sita erat, non Proconsul, ut Carthaginem, sed Consularis moderabatur, ut & Benedictini loco paulo ante laudato observaverant.

De annis igitur, in quibus Carthagine Rethoricam docuit, loquitur; sed quis esset aetatis illius annus non habemus. Quanquam infra ex proconsulatu Vindiciani quibusdam cum Bollandistis annum 379. consignemus.

(b) *Victoriosam loquacitatem victus &c.* = Eloquentiam innuit, quae nonnihil a Rhetorica videtur diversa. Haec enim potissime ornatum quaerit: illa persuasionem; definitur enim, *Instrumentum ad persuadendum*. Quanquam saepe, & quidem non perperam duo haec confunduntur: definiturque a Tullio Oratoria, quatenus & Rhetoricam, & Eloquentiam complectitur: *Ars apte, ornateque dicendi*.

Loquacitatem dicit, & malae suae vitae studia contemnens & innuens aut vano fine, aut superfluis verbis, & conceptibus eam artem saepe a nonnullis deturpari; trahique ab eloquentiae splendore ad loquacitatis vitium.

Hanc artem victus cupiditate vendebat; hoc est non gratis, sed ad tenuem paternum censum augendam. Quod apertius lib. 2. de Ord. c. 17. n. 45. professus est: *Me enim ipsum, cui magna necessitas fuit ista* (Eloquentiae iura) *perdiscere &c.*

(c) *Et eos sine dolo docebam dolos.* = *Dolos* hic non adeo proprie excipias. Dolus appellat Eloquentiae aureos illos laqueos, quibus in adiumti plausus, assensusque auditores, aut lectores suaviter trahimus. Item metaphoras, pulcrosque, & venustos illos conceptus, vel dicendi modos non litterales, & proprios, quos figuras appellamus: quales sunt, Sinecdoches, Hypotyposes, Amplificationes &c.

Sine dolo: nempe omni cura, diligenter, fideliter, honestoque fine innocentes hos dolos discipulos docebat. Unde addit: *non quibus contra caput innocentis &c.*

Qua in docendo candore bonam Augustini indolem detectam observavit etiam tom. 2. de Ratione, & Auctoritate lib. prooem. c. 20. pag. 19. col. 1. Iansenius his verbis: *Adde insignem illam fidem, qua licet Manichaeus in obeunda docendi munere sine dolo docendo dolos, ergo discipulos excellebat*.

Quomodo autem excipiendum sit quod infra habet, *diligentibus vanitatem &c.* patet ex dictis; neque enim adeo speciales sunt expressiones illae, & dicuntur de quolibet, non adeo in studiis divinos fines respiciente.

(d) *Sed unam tamen, ei quoque servans thori fidem.* = Loquitur abs dubio de Adeodati matre, de qua etiam praeced. lib c. 3. *Quoque* dixit: fidei discipulis praestitae hanc uniens, ponensque velut alteram in lo is bonae scintillam. Vide l. 6. c. 15. B.

Quam quidem talem deprehendit, ac professus est *Erasmus* ipse, qui Epist. ad Alfonsum Fonsecam Archiepisc. Toletanum post initium haec habet. „ Quid „ divus Augustinus? Talis erat etiam „ quum ipse foris esset, ut ab his, qui „ erant intus, vir bonus haberi posset, „ in suo quidem genere. Adolescens ha„ buit concubinam, quod humanae per„ mit-

„ mittunt leges, & hac non repudiata, „ sed erepta, adscivit alteram. Verum „ utrique servavit coniugii fidem, quam „ probitatem hodie non temere reperias „ in S. aut A. „

Ultimam, penultimamque vocem, utriusque prima littera reservata, omisimus: ut ubique latrantis, & mordentis causa aut impia, aut saltem scandalosa digressio perderetur.

Henricus Wangnereck in paragrapho *Usus*, seu moralis exhortationis. „ Elucet bona indoles in Augustino quantumvis impio; haec illum incitabat, ut „ discipulos bonos sibi, & aliis facere „ studeret; deinde, ut fidem thori servaret etiam concubinae. Unde apparet „ enm natura ad benefaciendum aliis, „ & fidem servandam propensum fuisse „ &c. „

Et tandem Benedictini lib. 2. Vitae, cap. 4. n. 3. „ Enim vero non ita pudorem exuerat adolescens, ut vago „ eum, ac promiscuo passim contaminari liberet; sed profecto in immoderata „ libidine quemdam modum tenuit, eo „ contentus, quod tum in homine nondum Christianam religionem professo „ haud indecorum videretur: uni siquidem concubinae adhaerens, toti fidem „ illi non imparem coniugali servabat. „

Unde nil mirum quod Augustinus adhuc Manichaeus ab illis, qui moralem tantum, non Christianam, & puriorem sanctitatem colebant, quietis, & honestatis cultor haberetur. Recole dicta l. 3. c. 1. F.

Quod sequitur: *In qua sane experirer exemplo meo, quid &c.* Carnalibus manifestum est proprio exemplo, alieno autem ceteris. Proles in legitimo coniugio tam iuste exoptata: In perverso anxiis curis praepeditur; Undique timores, & caecitates; Animo contemto, feminae corpori tributa offeruntur; Maiores libidinis aestus &c.

(*e*) *Nec si corona illa esset immortaliter aurea &c.* = Tertia indolis optimae non adeo modica, & levis scintilla. Unde lansenius loco commentario C. laudato. „ Quantae porro, & quam praestantis animae characterem exprimit illud „ odium magorum, & illa adolescentis „ integritas sub vanitate ad fortunae „ splendores anhelantis, qua victoriam „ aruspici in agone poetico, pollicenti, „ respondit, *Nec si &c.* „

Ex quibus Augustini iniuria, dum laude credebat, scripsisse Ludovicum ab Angelis lib. 1. Vitae S. Doctoris, cap. 4. *Magiae inimicus, Magis amicus &c.* Nec enim Magia, nec Magorum societate delectatus est. Quanquam ibi respiciat Ludovicus ea lib. 3. c. 3. n. 2. Augustini verba: *Et cum eis eram, & amicitiis eorum delectabar aliquando &c.* Quae tamen, ut ex ibidem dictis constat, ad Eversores, hoc est petulantes adulescentes, non ad Magos referuntur.

Videtur autem nedum egregiam hoc facto naturae indolem prodidisse Augustinum, sed & Sanctorum clementiam adumbrasse; satis enim graviter dixit Chrysostomus in cap. 25. Epist. ad Rom. Homil. 29. ante finem. „ Et videtur „ quidem pro iustis orare, verum omnia „ pro reliquis iniustis facit. (*Abraham*) „ Sunt enim sanctorum animae vehementer mites, & hominum amantes „ non solum erga domesticos, sed & „ alienos; ita ut hanc suam mansuetudinem etiam ad animantia bruta extendant. Propterea & sapiens quispiam „ dixit (1): *Iustus miseretur animarum* „ *iumentorum suorum*. Si iumentorum, „ multo magis hominum.] Locus Prov. laudatus ita in vulgata nostra se habet: *Novit iustus iumentorum suorum animas.*

Quanquam, ut sequentia indicant, non tam misericordia erga animantia: quam imperfecto quodam divini honoris zelo Haruspicem Augustinus repulerit; Deo quippe, non daemonibus animantium vita sacrificanda est.

Haruspicium, aliasque superstitiosae Magiae species perstringit S. D. lib. 2. de Doctrina Christ. cap. 20. Est autem proprie Aruspicium, vel Haruspicium superstitio quaedam ex dissecti, sacrificatique animalis visceribus futura praenoscendi. Haruspicinm, & Haruspicem Donatus ab *Haruga*; Alii aliunde derivant. Vide Alexendrum ab Alex.

(*f*) *Sed hoc quoque suo ex sua castitate repudiavi*. = Vet. Bad. Am. Er. Lov. Wangn. 2. MSS. Med. *charitate*. At melius ut nos Som. 4. MSS. a Lov. laudati, undecim a nobis visi, & B. B. *castitate*. Qui scripsere, *charitate*, usitatum forte, & vulgarem sensum impiciebant. Augustinus enim peccator, & Manichaeus non potuit ex caritate, seu gratia sanctificante in generosum responsum illud erumpere. At *castitas* hic, quanquam subtilius, atque latentius, in idem

A. Ch. 379. Aug. 25. Mon. 48. Adeat. VII. Dam. XIII. Grat. & Val. IV.

Hk 2

(1) Prov. 12. 10.

A. Ch. 379. Aug. 25. Mon. 48. Adeal. VII. Dam. XIII. Grat. & Val. IV.

idem propemodum redit cum caritate. *Caſtitas* enim hic fidam cum Deo amicitiam in eumque exactum obſequium ſignificat. Fornicatio enim vitium caſtitati oppoſitum Pſal. 11. 7. & 2. Tim. c. 2. v. 2. & c. 3. v. 4. & alibi ſuperſtitionem, vel idololatriam ſignificat.

Dicit ergo Auguſtinus, non ex Dei caſtitate a ſe repulſum Haruſpicem, quia aliis culpis, & Manichaeorum ſuperſtitionibus caſtitatem, hoc eſt divinum foedus violaverat. Iisdemve culpis, atque erroribus (quanquam non ita proprie, & manifeſte) interim daemonibus ſacrificabat.

Interponit *quoque* innuens & alia duo bona, de quibus ante, eadem ratione a divina caſtitate minime genita.

C A P U T III.

A R G U M E N T U M.

Haruſpicum impietate horrore depulſa; ad Mathematicorum, velut honeſtiores homines, nullo ſacrificio, nullaque prece arcana detegentes adceſſit. Quibus obſtinata curioſitate adhaerens, Proconſulis, a quo agoniſticam coronam acceperat, hominis in re medica longe doctiſſimi, & mathematicarum phalerarum apprime conſcii: Nebridiique optimae indolis, & ſagacis ingenii adoleſcentis irriſionibus, gravibuſque momentis vix paululum concuſſus eſt: non autem exemtus, & liberatus.

I.

Deoque illos planos, quos Mathematicos vocant (*a*), plane conſulere non deſiſtebam, quod quaſi eis nullum eſſet ſacrificium, & nullae preces ad aliquem ſpiritum, ob divinationem dirigerentur; quod tamen Chriſtiana & vera pietas conſequenter repellit & damnat. Bonum eſt enim confiteri tibi, Domine, (1) & dicere, Miſerere mei, cura animam meam, quoniam peccavi tibi (2); neque ad licentiam peccandi abuti indulgentia tua, ſed meminiſſe dominicae vocis: Ecce ſanus factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius contingat (3). Quam totam illi ſalubritatem interficere conantur, cum dicunt: De caelo tibi eſt inevitabilis (*b*) cauſſa peccandi; &: Venus hoc fecit, aut Saturnus, aut Mars. Scilicet; ut homo ſine culpa ſit caro & ſanguis, & ſuperba putredo: culpandus ſit autem caeli (*c*) ac ſiderum Creator & Ordinator. Et quis eſt hic, niſi Deus noſter, ſuavitas & origo iuſtitiae, qui reddes unicuique ſecundum opera eius (4), & cor contritum, & humiliatum non ſpernis (5).

II. Erat eo tempore vir ſagax medicae artis peritiſſimus (*d*), atque in ea nobiliſſimus; qui proconſule, manu ſua coronam illam agoniſticam (*e*) impoſuerat non ſano capiti meo, ſed non ut medicus. Nam illius morbi tu ſanator, qui reſiſtis ſuperbis, humilibus autem das gratiam (6). Numquid tamen etiam per illum ſenem defuiſti mihi, aut deſtitiſti mederi animae meae? Quia enim factus ei eram familiarior, & eius ſermonibus (erant enim ſine verborum cultu, & vivacitate ſententiarum iocundi, & graves) adſi-

(1) Pſal. 91. 2.
(2) Pſal. 40. 5.
(3) Ioan. 5. 14.
(4) Matth. 16. 27.
(5) Pſal. 50. 19.
(6) Iac. 4. 6. 1. Petr. 5. 5.

A. Ch. 379. Aug. 25. Mon. 48. Adeat. VII. Dam. XIII. Grat. & Val. IV.

adsiduus & fixus inhaerebam; ubi cognovit ex colloquio meo libris Genethliacorum esse me deditum (f), benigne & paterne monuit, ut eos abiicerem; neque curam & operam rebus utilibus necessariam, illi vanitati frustra impenderem: dicens ita se illam didicisse, ut eius professionem primis annis aetatis suae deferre voluisset, qua vitam degeret; & si Hyppocratem intellexisset, & illas utique literas potuisse intelligere (g); & tamen non ob aliam caussam postea illis relictis, Medicinam adsequutum, nisi quod eas falsissimas comperisset, & nollet vir gravis decipiendis hominibus victum quaerere. „ At tu, inquit, quo te in hominibus sustentas, Rhetoricam tenes; hanc autem fallaciam libero studio, non „ necessitate rei familiaris sectaris; quo magis mihi te oportet de „ illa credere: qui eam tam perfecte discere elaboravi, quam ex „ ea sola vivere volui. „ A quo ego cum quaesissem, quae ergo caussa faceret, ut multa inde vera pronunciarentur? Respondit ille, ut potuit, vim sortis hoc facere (h) in rerum natura usquequaque diffusam. Si enim de paginis Poetae cuiuspiam (i) longe aliud canentis, atque intendentis, cum forte quis consuluit, mirabiliter consonus negotio saepe versus exiret: mirandum non esse dicebat, si ex anima humana superiore aliquo instinctu, nesciente quid in se fieret, non arte, sed sorte sonaret aliquid quod interrogantis rebus factisque concineret.

III. Et hoc quidem ab illo, vel per illum procurasti mihi: & quid ipse postea per meipsum quaererem in memoria mea delineasti. Tunc autem nec ipse, nec carissimus meus Nebridius (k) adolescens valde bonus, & valde cautus, irridens totum illud divinationis genus, persuadere mihi potuerunt, ut haec abiicerem; quoniam me amplius ipsorum auctorum movebat auctoritas: & nullum certum, quale quaerebam, documentum adhuc inveneram, quo mihi sine ambiguitate adpareret, quae ab eis consultis vera dicerentur, forte, non arte inspectorum siderum dici.

(a) *Illos planos, quos Mathematicos vocent.* = Ita Lov. BB. & duodecim MSS. Err. At Vet. Am. Er. Wangner. Som. & MS. Med. *planeterios.*

Equidem Lov. vel typographi in eorum textu scripserant *planetarios*. At quid habeant in suis Castigationibus audiamus „ MSS. duo *Planos*. duo *Phanos*. Quorum illud πλάνος Graece δ' „ πό τῦ πλανᾶσθαι, seductorem, & im„ postorem significat: hoc vero φάνος „ eum interdum, qui aliquid nunciat. „ Rectius videtur legendum, *Ideoque* „ *planos illos*.] Porro Cicero pro Cluent. c. 26. *Hic ille planus improbissimus quaestu iudicianio pastus*.

Tribus rationibus, vel congruentiis lectio nostra praeferenda videtur. Primo enim, verosimile est Augustinum impostores eos vocasse, a quibus seductum haud levi dolore prodit. 2. ita passim per contemtum Mathematici olim appellabantur. 3. Ita appellat ipse Augustinus lib. 3. contra Academ. cap. 15. n. 34. *Ille enim tafo planus erat de iis, quos Samardacos* (1) *iam vulgus vocat.* Tenuit suum *morem homo pessimus etiam gratis*. Duas posteriores rationes & Benedictini observaverant.

In hac arte adeo profecit Augustinus, ut ceu oraculum inde a multis de latentibus requireretur, ut animadverterunt & BB qui lib. 1. Vitae, cap. 8. n. 3. ita loquuntur „ Atque ut e„ rant ingenio ad omnem, cui sese ap„ plicuisset disciplinam promto, expedi„ ditoque, tantum in nugatoriis illa di„ vinandi arte profecisse videbatur, ut „ veluti peritissimus illius ab curiosis fu„ turorum eventuum inquisitoribus in„ terdum consuleretur.] Vide l. 7. c. 6. B.

Un-

(1) Ita Bened. cum Bad. & pluribus MSS. Sed Am. & 3. MSS. *Samardeos*. Er. & Lov. *Sarmadeos*.

A. Ch. 379. Aug. 25. Mon. 48. Adeat. VII. Dam. XIII. Grat. & Val. IV.

Uude nos haud ostendit, quod Timannus Gesselius in sua Historia ad an. 388. pag. 515. scripsit: *Augustinus natus Carthagine patre gentili, matre Christiana, prima fuit Manichaeus, secunda Caldaeus, seu Genethliacus, tertia Platonicus*. Quamquam non Carthagine, sed Tagastae ortum compertum sit.

Verum Augustinus aliquando tandem & a Mathematicorum superstitinne exemtus, tam valide contra illos calamum acuit, ut post divinam, eius potissimum auctoritatem Romani Pontifices impiis deceptoribus velut inexpugnabilem arietem obiecerint. De quo sat est quaedam ex Constitutione Syxti Quinti excribere, quae etiam eius artis, vel superstitionis varia deliramenta recludant. „ Quae „ cum ita sint, nonnulli haec fideliter, & „ religiose, ut debent, non attendentes, „ sed curiosa sectantes graviter Deum „ offendunt, errantes ipsi, & alios in errorem mittentes, tales in primis sunt „ Astrologi, olim Mathematici, Genethliaci, & Planetarii vocati, qui vanam, falsamque syderum, & astrorum „ scientiam profitentes, divinaeque di„ spositionis ordinationem suo tempore „ revelandam praevenire audacissime satagentes, hominum nativitates, seu „ genituras ex motu syderum, & astrorum cursu metiuntur, ac indicant „ futura, sive etiam praesentia, & praeterita occulta, atque ex puerorum „ ortu, & natali die, sive quavis alia „ temporum, & momentorum vanissima „ observatione, & notatione de uniuscuiusque hominis statu, conditione, „ vitae cursu, honoribus, divitiis, sobole, salute, morte, itineribus, certaminibus, inimicitiis, carceribus, caedibus, variis discriminibus, alisque „ prosperis, & adversis casibus, & eventibus praecognoscere, iudicare, & „ affirmare temere, praesumunt, non sine magno periculo erroris, & infidelitatis, cum sanctus Augustinus, „ PRAECLARUM Ecclesiae lumen eum, „ qui haec observat, qui attendit, qui „ credit, qui in domum recipit, qui „ interrogat, Christianam fidem, & baptismum praevaricasse affirmet, ut „ illos merito Apostolus arguat, atque increpet illis verbis (1), *Dies observatis, & menses, & tempora, & annos, timeo vos &c.*] Admodum post initium. Data est constitutio illa an. D. 1585. nonis Ianuarii Syxti pontificatus I. Cum autem saepe Mathematicos Augustinus perstringat, nihil ex eo dabimus, nisi cum ipse peculiari sententia, vel expressione nos provocaverit.

(*b*) *De Caelo tibi est inevitabilis &c.* = Impiae artis iustae sequelae, quas & alibi perstringit. Post tract. de Psal. 61. cum Mathematicus in populo monstraretur &c. „ Seductus enim ab inimi„ co cum esset fidelis, diu Mathemati„ cus fuit seductus seducens: deceptus „ decipiens: illexit, fefellit: multa men„ dacia loquutus est contra Deum, qui „ dedit hominibus potestatem faciendi „ quod bonum est; & non faciendi quod „ malum est. Iste dicebat, quia adul„ terium non faciebat voluntas propria, „ sed Venus; homicidium non faciebat „ voluntas propria, sed Mars; & iustum „ non faciebat Deus, sed Iovis: & „ alia multa (2) sacrilega non par„ va. Quam multis eum putatis Christia„ nis nummos abstulisse? Quam multis „ ab illo emerunt mendacium, quibus „ dicebamus, Filii (3) hominum usque„ quo gravi corde, ut quid diligitis va„ nitatem, & quaeritis mendacium? &c.] In Psal. 140. ad v. 4. n. 9. „ Et quam „ facilis defensio earum (*mulierum in „ peccatis, non in confessione Magdalenae „ similium*) quam cita, sed quam praeceps, „ quam quotidiana, & quam sacrilega? O „ si Deus hoc nollet, non facerem! Hoc „ voluit Deus, fortuna hoc voluit, hoc „ voluit fatum &c. defensio qualium est? „ Non solum indoctorum, sed etiam do„ ctorum. Sedent, & computant side„ ra (4), intervalla, cursus, volubilita„ tes, status, motus, intendunt, descri„ bunt, coniiciunt. Docti, magni viden„ tur. Totum hoc doctum, & magnum „ defensio peccati est. Eris adulter, quia „ sic habes Venerem. Eris homicida, „ quia sic habes Martem. Mars ergo „ homicida, non tu: & Venus adultera, „ non tu. Vide ne & pro Marte, „ & pro Venere tu damneris &c.] Vide etiam, si placet, in Psal. 40. ad v. 3. n. 3.

In Mathematicos hosce, Haruspicibus contemtis, Augustinus impegit, quod manifeste, & specialiter daemonibus sacrificia, vel preces haud offerant. Quanquam revera in eamdem superstitionem vadant. *Bonum est enim confiteri &c.*

Sci-

(1) Gal. 4. 10.
(2) Plerique MSS. *mala sacrilega*.
(3) Psal. 4. 3.
(4) Unus MSS. *sid*

A. Ch. 379. Aug. 25. Mon. 48. Adeat. VII. Dam. XIII. Grat. & Val. IV.

Scilicet, si bonum est de peccatis dolere: ergo nostra voluntate, non astrorum motione peccamus; neque enim de eo dolemus, Deoque resipiscentiam promittimus, quod non arbitrio nostro, sed alterius conatu patravimus. Item, si Christus nobis dixit, *Iam noli peccare*; a nobis; ergo, non ab astris aut mala, aut bona actio pendet.

Nec ad licentiam peccandi abuti &c. dixit: innuens Deum ad peccata non impellere, sed ea permittere, liberam voluntatem reliquens: & ita quidem, ut cupiat te arbitrio non abuti, non delinquere.

(c) *Culpandus sit autem caeli &c.* = Adeo ut ipse Homerus exclamaverit:

„ O facinus! mortale genus nos numina primum
„ Incusat, fontemque dicit, causamque malorum.
„ Cum praeter fatum sibi sponte damna crearit.

Mathematicos ergo Augustinus initio perstrinxit, quasi culpas in Deum, inde in astra refundant. Adparentes nunc contradictiones illas complanat; hunc argumenti verum sensum digerens; si astra te impellunt: non igitur tu, sed astra delinquunt, & si astra: iam Deus astrorum creator, & ordinator. *Creator*, inquit, *&* ordinator; Ex eo enim quod astra creaverit tantum: non bene sequitur, astrorum peccata in ipsum refundi. At si nedum creavit, sed etiam ordinat: eorum nempe motus, adspectusque moderatur; si tu ad peccandum ab astris cogeris: Ergo etiam a Deo.

Sequitur autem: *Qui reddes unicuique &c.* quod idem argumentum confirmat. Non enim ad iudicium vel bonum, vel malum trahuntur, quae coacte patrata sunt. Nec conteritur quisquam, abiicitque se propter eam actionem, in quam ivit conatu quodam, & collo obtorto.

(d) *Erat eo tempore vir sagax, medicae artis peritissimus &c.* = De Vindiciano loquitur, de quo etiam infra lib. 7. c. 6. n. 1. Cuiusve in re medica peritiam ex facto quodam, seu gravi responso post duodecim circiter annos 412. ad Marcellinum scribens Epist. 138. (Alias. 5.) n. 3. celebravit his verbis „ Nam magnus ille nostrorum „ temporum medicus Vindicianus consultus a quodam, dolori eius adhiberi „ iussit, quod in tempore congruere vi- „ debatur, adhibitum sanitas consequuta „ est. Deinde post annos aliquot eadem „ rursus corporis caussa commota, hoc „ idem ille putavit adhibendum; adhi- „ bitum vertit in peius. Miratus recur- „ rit ad medicum, indicat factum: at „ ille, ut erat acerrimus, ita respon- „ dit: *Ideo male acceptus es, quia ego* „ *non iussi*: ut omnes, qui audissent, „ parumque hominem nossent, non eum „ arte medicinali fidere, sed nescio qua „ illicita potentia. Unde cum esset a „ quibusdam postea stupentibus inter- „ rogatus, aperuit quod non intellexerant, videlicet: illi aetati iam non „ hoc se fuisse iussurum. Tantum igi- „ tur valet ratione, atque artibus non „ mutatis, quid secundum eas sit pro „ temporum varietate mutandum.

Bollandistae cap. 6. a commonent. „ Tillemontius tom. 13. monumentorum „ a pag. 28. seu, in Augustino art. 12. „ Vindicianum fuisse existimat hunc medicum, qui proconsul creatus sit circa an. 379. aut 380. ut habet tom. „ 5. Imperatorum in Gratiano art. 6. „ eumdem laudat Augustinus epist. 5. „ vel 138. ad Marcellinum.

Si insignis hic Medicinae professor erat etiam Proconsul, inferre licet aut Proconsulatum non adeo praecelsum, magnificumque munus fuisse, solis Magnatibus concedi solitum; Aut, quod verosimilius, censemus, tunc (sicur etiam modo in pluribus locis) Medicinae, praestantissimae scientiae, quam etiam Divinae Scripturae (1) commendant studium, & exercitium homines quoscunque nominis amplitudine conspicuos, & familiae splendore claros minime dedecuisse. Ita ancipites loquimur, quod Augustinus hoc eodem cap. & n. talia habeat, quae nos suspicari haud sinant, Vindicianum non quaestus, sed honoris gratia, solisque clementiae, & pietatis stimulis ad Medicinae exercitium ivisse.

(e) *Manu sua coronam illam agonisticam &c.* = Et en citra Haruspicum subsidium corona. Benedictini l. 1. Vitae, c. 8. n. 1. „ Attamen hac contemta su- „ perstitione, ingenii viribus coronam „ agonisticam reportavit, quam a Vindi- „ ciano medico tum Proconsule capiti „ suo non sano impositam fuisse scribit.

Agonisticam eam coronam vocat, hoc

(1) Ecclesiastici c. 18. v. 20. & c. 38. v. 1. 2. 3. 4. & 12.

A. Ch. 379. Aug. 25. Mon. 48. Adeat. VII. Dam. XIII. Grat. & Val. IV.

hoc eſt pro victoria in poetica pugna parcta datam. Agoniſticum enim eſt ab *agone*: hoc autem a Graecis fontibus originem trahens, pugnam ſignificat. Unde librum a ſe ſcriptum, quo Fideles ad pugnandum contra diabolum erudiit, *de Agone Chriſtiana* Auguſtinus appellavit, hiſque verbis eius exordium fecit. „ *Corona victoriae non promittitur niſi certantibus. In divinis autem Scripturis aſſidue invenimus promitti nobis coronam, ſi vicerimus &c.* Hinc homines in vitae confinio poſitos ad agonem ductos dicimus: quod tunc natura vitam ambiens, & morbus diſſolutionem: ratio aeternam, ſenſus temporalia penſans: anima, & diabolus: gratia, & peccatum ſummis ultimis certent viribus.

Profitetur autem Auguſtinus eiuſdem doctiſſimi Medici ſermonibus ſe vehementer adhaeſiſſe, quod eſſent *ſine verborum cultu, vivacitate ſententiarum iocundi, & graves*; innuens, dedecere nobilis mentis, & altae ſapientiae hominem, maxime in familiari colloquio, verba culta, & terſa. Quo non modico ſubfundantur pudore oportet rabulae quidam, qui non tam ſententiis pendunt, quam verba, nihilque ſolidi, & gravis ſpecioſis declamationibus tradunt. Seneca Epiſt 40. poſt initium. „ Audiſſe te ſcribis Serapionem philoſophum, cum iſtuc applicuiſſet, ſolere magno curſu verba convolvere &c. „ Hoc non probo in philoſopho, cuius „ pronuntiatio quoque, ſicut vita debet „ eſſe compoſita &c. Sic itaque habe, „ iſtam vim dicendi rapidam, atque abundantem, aptiorem eſſe circulanti, „ quam agenti rem magnam, ac ſeriam.] Epiſt. 100. de Papirio Fabiano philoſopho, ante med. *Oratio ſolicita philoſophum non decet.*

(*f*) *Libris Genethliacorum eſſe me deditum.* = Ipſe Auguſtinus lib. 2. de Doctrina Chriſt. cap. 21. & 22. „ Neque „ illi ab hoc genere pernicioſae ſuperſti„ tionis ſegregandi ſunt, qui Genethliaci „ propter natalium dierum conſideratio„ nes, nunc autem vulgo mathematici „ vocantur. Nam & ipſi quamvis verum „ ſtellarum poſitionem cum quiſque na„ ſcitur conſectentur, & aliquando etiam „ perveſtigent; tamen quod inde conan„ tur vel actiones noſtras, vel actionum „ eventa praedicere, nimis errant, & „ vendunt imperitis hominibus miſerabi„ lem ſervitutem. Nam quiſque liber „ ad huiuſmodi mathematicum cum in„ greſſus fuerit, dat pecuniam, ut „ ſervus inde exeat aut Martis, aut „ Veneris, vel potius omnium ſiderum „ &c. Sed ex ea notatione velle na„ ſcentium mores, actus, eventa prae„ dicere, magnus error, & magna de„ mentia eſt &c.] Vide etiam, ſi lubet, de diverſis Q. Q. ad Simplicianum lib. 2. q. 2. n. 3. Tract. 8. in Ioan. n. 10. 11. & 12. & lib. 22. de Civ. Dei, cap. 28.

(*g*) *Si Hippocratem intellexiſſet, & illas utique litteras potuiſſe intelligere.* = Ita MSS. Angliciani, Benedictinis teſtibus in *Syllabo codicum, ad quos de novo* hos Libros recognovere. Cumque novas lectiones, aſteriſco * ſignatas in textum referendas moneant, & hanc eodem ſigno adficiant, eos nobiſcum habemus. Quibus addimus MS. optimum S. C. 3. Med. 2. S. Mar. Feſ. Car. Sed Vet. Am. Er. Lov. Som. Vvangn. MSS. reliqui noſtri, ſcilicet quinque *potuiſſet*.

Deceptos opinamur eos, qui *potuiſſet* ſcripſere, dum nimis a proximo textu proportionem deſumſerunt: quia nempe immediate dictum erat, *intellexiſſet*; non advertentes infinitum, *potuiſſe* a primo verbo coniunctivi temporis, *dicens*, ſuſtentari. *Intellexiſſet* enim virtute particulae, *ſi*, non ineleganter extra ceterorum ordinem ponitur; inde autem reviviſcens verbum, *dicens*, cetera ad infinitum tempus impellit. Unde ſequitur, *adſequutum*, quod pariter coniunctivo, *dicens*, innititur.

Non eſt autem quod in Vindiciani verbis carpas; ſpecies enim illa iactantiae non inflationem propriam intuetur, ſed errantis adoleſcentis ſalutem; proprium ingenium extulit, ut eius Auguſtinus iudicio deferens, a Genethliacorum ſuperſtitione retraheretur. Quod nedum honeſtum, ſed & ſanctum fuit. Unde S. M. N. Tereſia dum etiam admodum religioſis perſonis monita ſalutis daret, inquit mon. 12. *Noli quidquam proferre, quod ingenii tui felicitatem, aut natalium ſplendorem, vel ſimile aliud laude inſinuet; niſi forte ex hoc aliquid utilitatis poſſit emergere &c.*

Quoniam vero aut in ſacra, aut in profana hiſtoria vix quidquam dari poteſt, de quo prorſus Auguſtinus ſiluerit: habemus ex ipſo celebre Hippocratis factum, vel iudicium, quo viri cuiuſdam in maculati thori ſuſpicionem adacti anxietates compoſitae ſunt. Lib. 1. Q. Q. in Geneſ. q. 93. „ Multa dicuntur ſimiliter (*ut factum Iacob Geneſ* 30. 37.) fieri in animalium „ fetibus; ſed & mulieri accidiſſe tradi„ tur,

A. Ch. 379. Aug. 25. Mon. 48. Ad. VII. Dam. XIII. Grat. & Val. IV.

„ tur, & scriptum reperitur in libris „ antiquissimi, & peritissimi medici „ Hippocratis, quod suspicione adul- „ terii fuerit punienda, cum puerum „ pulcherrimum peperisset, utrique pa- „ renti: generique dissimilem: nisi me- „ moratus medicus solvisset quaestionem, „ illis admonitis quaerere: ne forte ali- „ qua talis pictura esset in cubiculo, „ qua inventa, mulier a suspicione li- „ berata est. Sed ad hanc rem, quam „ fecit Iacob virgarum ex diversis ar- „ boribus trium copulatio &c.] Habes etiam ex Augustino lib. 33. contra Faustum, cap. 6. non omnes, qui sub Hyppocratis nomine circumferuntur libros, iure, & bene illi adiudicatos.

Natus est Hyppocrates, citra controversiam Medicorum nobilissimus, in insula Cos, vel Coo, nunc *Langum*, vel, ut Turcae possessores, *Sturtera* ex Heraclide Aesculapii, & Prassithea Herculei generis, sub Hartaxerse Longimano, forte olymp. 8. an. 1. Romae 294. Primis Hippocrates studiorum suorum annis universae naturae: inde humanae potissimum arcana, genium, modosque meditatus est. In quo quidem adeo profecit, ut adhuc tiro ex Illiria imminentem pestem praecognoverit, palamque praenuntiaverit. Equidem plurima exhibere possem, quae incomparabile hominis huius ingenium proderent, quo quidem raptus, eximiorum eius voluminum, licet a meo instituto tam disparatorum haud ita modicam partem maxima voluptate olim perlegi; At vel plurima, vel plura dicere digressio non patitur. Porro humanorum ingeniorum tria potissimum suspicere soleo: Hippocratis, Archimedis, & Augustini. Tria inquam omnem prorsus mihi admirationem, stuporem, horrorem incutiunt. Hippocratis Medicina. Archimedis (si cuncta, quae de eo circumferuntur exacte vera sunt) Geometria. Augustini acumen, hoc est Dialectica, vel Metaphysica. Obiit autem Hippocrates aliis, sibique excellentissimus medicus anno aetatis suae 104. vel 105. Medicinae arcanis Draconi, & Thessalo filiis, Polibio generi, & Edesippo discipulo, nobili ceu pro hereditate, distributis.

(*b*) *Respondit ille ut potuit: vim sortis hoc facere.* = Henrycus Wangnereck ita hunc locum exponit „ Si „ praeter casum aliud intellexit Vindi- „ cianus, ipse quoque erravit. Est au- „ tem casus *eventus rarus, qui praeter* „ *intentionem naturae accidit*, ut col- „ ligitur (1) ex Aristotele. Quod ergo „ Astrologi verum subinde dicunt, ex „ casu est, sive sorte, dum aliquis e- „ ventus coniungitur per accidens cum „ tali siderum positura, quae ad eum „ efficiendum vim nullam, aut certe „ non infallibilem habent. „

Censeo tamen omnino casum *sortis* nomine Vindicianum intellexisse. Augustinus enim non eo obsequio doctissimi senis sermonem induceret, ac fuiret, si superstitiosum quidquam a casu diversum intellexisset. Maxime quoniam infra lib. 7. c. 6. n. 1. circa initium iterum S. Doctor eius sententiae mentionem habet, commendatque velut a Nebridio magna probabilitate, a Vindiciano autem plena certitudine adsertam. Immo tam bene aliud agens, casui accommodat, ut nec meditate expositor quispiam apertius digereret: *Habere saepe vim sortis, & multa dicende, dici pleraque ventura, nescientibus eis, qui dicerent, sed in ea non tacendo incurrentibus.*

Nec te in suspicionem ullam deducant ea Augustini verba, *Respondit ut potuit*; minimo enim hoc plausu eam sententiam comitatus est: innuens eamdem non quidem fatuam, sed non admodum acutam, & specialem esse: sed inquam vulgarem, obviam, facilem, communem: quaeve obstinatis Genethliacis, eorumque fautoribus, & petulantis ingenii hominibus, ubique nimis acres, & ad sensum patentes difficultatum solutiones poscentibus temere excogitata, & arbitrio adserta facile videri possit. Quin immo cum ea verba, *Respondit ut potuit*, indulgentis sint, & nonnihil, etsi modice probantis: sequitur Augustino Vindiciani sententiam adrisisse.

Vindiciani responso plures Philosophi praelusere; quos inter Cicero lib. 2. de Divinatione, *Quis tota iaculatus nec aliquando collimet?* Videlicet innumera sunt, in quibus superstitiosi Mathematici aberrant; nihil igitur ex eo concluditur, eritque in sortem, vel casum refundendum, quod aliquando ea protulerint quae inde contingunt.

Immo ipse Augustinus non utcumque, sed omnino & presse (2) factus Catholicus quam reposuerat sibi Vindicianus, reposuit ipse Fratribus con-

 tra

(1) 2. Physic. 6.

(2) Exeunte an. 388.

A. Ch. 379. Aug. 15. Mon. 48. Ad. VII. Dam. XIII. Grat. & Val. IV.

tra Genethliacos sententiam, & solutionem. Lib. de Q.Q. 83. q. 45. „ Cum „ autem multa vera eos praedixisse dicatur, ideo fit quia non tenent homines memoria falsitates, erroresque „ eorum ; sed non intenti nisi in ea, „ quae illorum responsis provenerint, „ ea quae non provenerint obliviscuntur: & ea commemorant, quae non „ arte illa, quae nulla est, sed quadam obscura rerum forte contingunt.] Et iam episcopus (1), nempe lib. 2. de Gen. ad litt. cap. 17. n. 37. *Ideoque fatendum est quando ab istis vera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici, quem nescientes humanae mentes patiuntur.*

Non inficias tamen ierim, ut supra innuebam, Vindiciani, Tullii, & Augustini eam solutionem non adeo planam, & adaequatam esse, ut prorsus, & ubique Mathematicorum iactantiam prosternat, eximatque ab omni anxitudine simplicium mentes tot illorum praeditionibus tortas: quo momento etiam Augustinus Vindiciani sententiam recitaturus, praemonuit, *Respondit ille ut potuit*. Quid enim quod non una tantum, & altera vice Mathematicorum divinationes exitu firmatae sunt? Sors autem casusque de rarioribus praedicantur? Hinc S. Doctor ea solutione acuta quidem, & gravi, verissimaque, sed non semper, & ubique adhibenda nun prorsus pacatus, alias etiam obtulit. De Diversis Q.Q. ad Simplicianum, lib. 2, q. 3. n. 3. „ Cum enim vult Deus etiam per infimos, infernosque spiritus aliquem vera cognoscere, temporalia dumtaxat, „ atque ad istam mortalitatem pertinentia, facile est, & non incongruum „ ut omnipotens, & iustus ad eorum „ poenam, quibus ista praedicuntur; „ ut malum quod eis impendet, antequam veniat praenoscendo patiantur occultu apparatu ministeriorum (2) „ suorum etiam spiritibus talibus aliquid „ divinationis impertiat, ut quod audiunt ab Angelis praenuntient hominibus. Tantum autem audiunt quantum omnium Dominus, atque moderator vel iubet, vel finit &c. Miscent tamen isti fallacias, & verum, „ quod nosse potuerint, non docendi „ magis, quam decipiendi fine praenuntiant.] Lib. 2. de Doctrina Christiana, cap. 23. n. 35. „ Hinc enim „ fit, ut occulto quodam iudicio divino cupidi malarum rerum homines tradantur illudendi, & decipiendi pro meritis voluntatum suarum illudentibus, eos, atque decipientibus „ praevaricatoribus angelis, quibus ista „ mundi pars infima secundum pulcherrimum ordinem rerum divinae providentiae lege subiecta est. Quibus „ illusionibus, & deceptionibus evenit, „ ut istis superstitiosis, & perniciosis divinationum generibus multa praeterita „ & futura dicantur, nec aliter accidant, quam dicuntur; multaque observantibus secundum observationes „ suas eveniant, quibus implicati (3) „ curiosiores fiant, & sese magis magisque inserant multiplicibus laqueis „ perniciosissimi erroris. Hoc genus fornicationis animae &c.] Lib. 2. de Gen. ad litt. cap. 17. n. 37. „ Ideoque „ fatendum est, quando ab istis vera „ dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici, quem nescientes humanae mentes patiuntur (4). Quod cum „ ad decipiendos homines fit, spirituum „ seductorum operatio est: quibus quaedam vera de temporalibus rebus nosse permittitur, partim quia subtilioris sensus acumine, partim quia corporibus subtilioribus vigent, partim „ experientia callidiore propter tam magnam longitudinem vitae; partim sanctis Angelis, quod ipsi ab omnipotente Deo discunt etiam iussu eius „ sibi revelantibus, qui merita humana occultissima iustitiae sinceritate distribuit. Aliquando autem iidem nefandi spiritus etiam quae ipsi facturi „ sunt, velut divinando praedicunt. „ Quapropter bono Christiano sive mathematici, sive quilibet impie divinantium, maxime dicentes vera, cavendi sunt, ne consortio daemoniorum „ animam deceptam pacto quodam societatis irretiant.] Lib. 5. de Civit. Dei, cap. 7. in fine „ His omnibus „ consideratis, non immerito creditur „ cum Astrologi mirabiliter multa vera respondent, occulto instinctu fieri spirituum non bonorum, quorum „ cura est has falsas, & noxias opiniones de astralibus fatis inserere humanis mentibus, atque firmare non

„ ho-

(1) Post. an. 401.
(2) Editi, *mysteriorum*. At potiores MSS. *ministeriorum*: quo nomine alias nonnunquam Angelos vocat Augustinus.
(3) 26. quaest. 2. c. *Illud*.
(4) 2. Sent. dist. 7. cap. *Et licet*.

„ horoscopi notati, & inspecti aliqua „ arte, quae nulla est.

De Albicerio flagitiosissimo homine, qui mira & certa quaedam responderat, vide l. 1. contra Academicos, c. 6.

(i) *Si enim de paginis Poetae cuiuspiam &c.* = Am. hr. Lov. & nonnulli MSS. a Benedictinis visi, *de paginis*, manifesto errore, ut patet. At *de paginis* praeferunt Vet. Som. Vvangn. BB. & MSS. duodecim Etr. Nisi quod unus S. Mar. & 2. S. Cr. habent, *poetarum*. maiori ut vides elegantia: licet minus probabiliter codicum auctoritate spectata.

Idipsum expendit Augustinus lib. de Q. Q. 83. q. 45. in fine, ubi „ Quod „ si peritiae illorum volunt tribuere, „ dicant artificiose divinare etiam mor„ tuas membranas scriptas quaslibet, „ de quibus plerumque pro voluntate „ sors exit. Quod si non arte de co„ dicibus exit saepe versus futura prae„ nuntians, quid mirum si etiam ex „ animo loquentis, non arte, sed sorte „ exit aliqua praedictio futurorum?] Vide si placet, integrum caput, quo peritiam suam ea in arte Augustinus prodit nonnihil.

Ioannes Pheeepuus ita hunc locum dilucidat „ Consulturi Deos de even„ tu consilii cuiuspiam, interdum in „ eorum templis, aut privatim aperie„ bant volumen celebrioris poetae, ut „ *Homeri*, vel *Virgilii*; & primum ver„ s m, qui occurrebat, responsum Deo„ rum putabant. Vide Intt. ad vitam „ Adriani a Spartiano conscriptam, non „ procul ab initio. Christiani etiam, „ simili ratione, Scriptura Sacra abu„ tebantur, ut videbimus Lib. 8. c. „ 12. huiusce Operis] Circa hanc a *Pheeepuo* Christianis antiquioris aetatis impactam calumniam, eo differemus loco, ad quem ipse nos provocat.

Interim observa quam ample totam Augustinus Vindiciani solutionem adoptaverit.

Quod sequitur: *Quid ipse postea per meipsum quaeeerem in memoria mea delineasti*: Henricus Vvangnereck ita in *Usu*, vel morali exhortatione excipit „ Animadverte mirabilem divinae „ bonitatis sapientiam, quae electos suos „ e peccatorum coeno paulatim edu„ cit, infigendo subinde stimulos per „ dicta hominum sapientum, & probo„ rum, quae etsi non moveant, cum „ dicuntur, post dies, menses, & an„ nos demum aliquot vim suam exe„ runt, Ita S. D. Vindiciani admoni„ tione delineatum, sive inchoatum in „ se Astrologicae divinationis contem„ ptum fatetur.] Et Benedictini lib. 1. Vitae, cap. 8. n. 4. *Haeeebant tamen pervicaci licet, atque abfirmata tum animo sermones Vindiciani, quibus veluti ad pleniurem imbaebatur inquisitionem, qua se ipse aliquando eeeaee liberaret*,

A. Ch. 379. Aug. 25. Mon. 48. Ad. VII. Dam. XIII. Grat. & Val. IV.

Et haec, & specialius quid Vindicianus Augustini memoriae impressit; nempe solutionem illam exitu firmatis praedictionibus adhibendam; quae initio voluntaria Augustino visa est; inde re melius pensata, gravis, & iusta.

(l) *Tunt autem nec ipse, nec carissimus meus Nebridius &c.* =. Quanquam, ut hic profitetur, non sit Augustinus Vindiciani colloquio a Mathematicorum superstitione revocatus: cunctis adhuc pensatis, inficiabitur nemo fuisse nonnihil concussum, quod nos in capitis argumento monuimus. *Erasmus* tamen haec in margine totius velut capitis summarii loco admonuit: *Astrologiae deditus, a sene medicinae, & rerum perito revocatur*. Quae verba, ut saepe, vel semper, non adtendentes, Lovanienses, & Benedictini adoptarunt. At vero quicunque vel Latinam linguam callet, huiuseemodi errorem observare potest.

Nec Vindicianus igitur, nec etiam Nebribrius, ut optabant; Augustinum a Mathematicis revocavere; quod eius ingenium admodum acre, solutiones ampliores exigens prodit. Ceterum fatuam artem illam innumera Scripturarum oracula evertunt. Reeole quid dicatur Deuteron. 18. 10., & 11. Ecclesiastes 7. 1. Isaiae 41. 23. c. 42. 8. & 9. c. 47. 13. Ierem. 10. 2., & 3. Quibus, & Patribus Ecclesia insistens, Mathematicos non semel improbavit, & censuris, aliisque poenis gravissimis perculit. Vide, si lubet, Concil. Tolet. primum in assert. Fidei contra Priscillanistas circa finem. Bracharense c. 9. & 10. Tridentin. Indice libr. prohibit. reg. 9. Alexander 3. c. *ex tuarum de sacrileg.* & Sixtum V. ubi supra. Ecclesiae autem concinit ius Civile, ut cod. Iustin. L 9. tit. 25. de malef. & mathemat.

Nec alia fuere Ethnicorum saniorum iudicia, ut notum est eruditis. Si vis autem plura in Mathematicorum contemtum facta & observata, & quidem satis acuta, & curiosa, vide Sto-

A. Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

baeum Serm. 78. de Diis. Cicer. lib. 2. de Divinat. Senec. de Morte Claudii Caesaris circa initium. Nicetam Cooiat. Cardanum in Prolem. de Astrorum indicationibus lib. 1. tex. 54. Iovium in Elogiis. Erasm. lib. de Lingua. Aeneam denique Sylvium lib. 4. Cummentar de rebus gestis Alphonsi Aragonum regis, qui cognomento *Sapiens*. At saltem factum uuum, licet compendio, recitandum est, utpote nimis speciale, & lepidum; Ioanni Galeacio Insubrum Duci turgidus obiecit sese Mathematicus, qui bene de sua salute tutus, ultimum imminere illi fatum vaticinatur; Princeps tamen in Mathematicis longe peritior, ariolum iubet suspendio necari; sicque repercusso iaculo, vertit in ariolum suam sortem; exhibetque populi tritam imprecationem illam. *Pereat Astrologus: Crepi l'Astrologo*, aliquando, tandem exauditam. Aegid. Corrozzet. de dictis, & factis memorabilibus.

Si autem quidquam a ratione in Mathematicos expetas, Scholasticos consule; a quibus edoceberis, futura contingentia, & libera universi dispositioni haud subiacere. Et si subiacerent, tot esse caussas, ut earum coniunctio nunquam deprehendi possit. Data etiam cognitaque innumerabilium caussarum unione: quid inde? Uuus liberi arbitrii conatus poterit immensam machinam illam aut prosternere, aut invertere.

Mathematici nunc, potissimum familiari sermone, Geometriae, Arithmeticae, & naturalis Astronomiae professores dicuntur. Quos non contemnimus, sed laudamus.

C A P U T IV.

A R G U M E N T U M.

Iterum neglecto temporis ordine, eos recolit annos, quibus Tagastae Grammaticam docuit; Cum amico longe carissimo, ab se Manichaeorum laqueis implicato, a Deo latente providentia expedito, febribus absumto, & e vivis sublato; nimis ipse anxiatus est: in uberes acerbasque diffluere lacrymas unicum expertus in tanta angustia solatium.

I. IN illis annis, quo primum tempore in municipio, quo natus sum, docere coeperam, comparaveram amicum societate studiorum nimis carum, coaevum mihi, & conflorentem flore adolescentiae. Mecum puer creverat, & pariter in scholam ieramus pariterque luseramus. Sed nondum sic erat amicus (*a*), quanquam ne tunc quidem, sicuti est vera amicitia: quia non est vera, nisi cum eam tu adglutinas inter inhaerentes tibi, caritate diffusa in cordibus nostris, per Spiritum-Sanctum, qui datus est nobis (1); Sed tamen dulcis erat nimis, cocta fervore (*b*) parilium studiorum. Nam & a fide vera, quam non germanitus (*c*) & penitus adolescens tenebat, deflexeram eum in superstitiosas fabellas & perniciosas, propter quas plangebat me Mater. Mecum iam errabat in animo homo ille, & non poterat anima mea sine illo. Et ecce tu imminens dorso fugitivorum tuorum, Deus ultionum (2) & fons misericordiarum simul, qui convertis nos (*d*) ad te miris modis, ecce abstulisti hominem de hac vita, cum vix explevisset annum in amicitia mea, suavi mihi supra omnes suavitates illius vitae meae (*e*).

II. Quis

(1) Rom. 5. 5.

(2) Ps. 93. 1.

II. Quis laudes tuas enumerat, unus in se uno, quas expertus est? Quid tunc fecisti, Deus meus, & quam investigabilis abyssus iudiciorum tuorum? Cum enim laboraret ille febribus, iacuit diu sine sensu in sudore lethali. Et cum desperaretur, baptizatus est nesciens (*f*), me non curante, & praesumente id retinere potius animam eius, quod a me acceperat, non quod in nescientis corpore fiebat. Longe autem aliter erat; nam recreatus est, & salvus factus. Statimque ut primum cum eo loqui potui, (potui autem mox, ut ille potuit: quoniam non discedebam, & nimis pendebamus ex invicem) tentavi apud illum irridere, tanquam & illo irrisuro mecum baptismum, quem acceperat mente atque sensu absentissimus: sed tamen iam se accepisse didicerat. At ille ita me exhorruit (*g*) ut inimicum, admonuitque mirabili & repentina libertate; ut si amicus esse vellem, talia sibi dicere desinerem. Ego autem stupefactus atque turbatus, distuli omnes motus meos, ut convalesceret prius, essetque idoneus viribus valetudinis, cum quo agere possem, quod vellem. Sed ille abreptus dementiae meae, ut apud te servaretur consolationi meae, post paucos dies me absente, repetitur febribus, & defungitur.

A.Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

III. Quo dolore contenebratum est cor meum, & quiquid adspiciebam, mors erat. Et erat mihi patria supplicium, & paterna domus mira infelicitas; & quidquid cum illo communicaveram, sine illo in cruciatum immanem verterat. Expetebant eum undique oculi mei, & non dabatur mihi, & oderam omnia, quia non haberent eum. Nec mihi iam dicere poterant: Ecce veniet, sicut cum viveret, quando absens erat. Factus eram ipse mihi magna quaestio, & interrogabam animam meam, quare tristis esset, & quare conturbaret me valde (1)? & nihil noverat respondere mihi. Et si dicebam: Spera in Deum, iuste non obtemperabat; quia verior erat & melior homo, quem carissimum amiserat, quam phantasma, in quod sperare iubebatur (*h*). Solus fletus erat dulcis mihi (*i*), & successerat amico in deliciis animi mei.

(*e*) *Sed nondum sic erat amicus.* = Ostendit tenellis quidem ab annis delineatam tam frequenti, domesticaque conversatione amicitiam; sed nonnisi anno circiter aetatis suae vigesimo, cum a Carthaginensibus scholis solutus, & in patriam reversus, ibidem Grammaticam docuit, exsecultam bene fuisse, & consummatam. Hic vero negligere temporis ordinem compertum est; praecedentibus enim capitibus, ut observavimus cap. 2. A. illos annos respexerat, quos Carthagine non discipulus, sed magister transegit; cum vero magister Charthaginem petiit, iam Tagastae docuerat.

Quod vero addit: *Quanquam ne tunc quidem, sicut est vera amicitia*; nedum pie, sed absolute, & proprie adserere censendum est. *Amare enim*, inquit S. Thomas t. 2. ar. 1. ad 2. & 9. *est velle bonum alicui*; peccator autem ubique proprium bonum, proprium commodum, proprium genium intuetur. Unde Paulus malos Christianos quosdam perstringens: *Omnes quae sua sunt quaerunt, non quae Iesu Christi.* Philipp. 2. 21. Quia nempe caritate destituti erant; haec enim *non quaerit quae sua sunt.* Cor. 1. c. 13. v. 5. Et ipse Aristoteles 9. Ethic. 8. *Pravus quidem sui gratia cuncta agit, & tanto magis, quanto pravior est. Incusant igitur* (alii, & maxime Philosophi antiqui, quorum auctoritate suam sententiam stabilit) *ipsum, quia nihil, nisi sibi agit.* V. etiam Arist. 8. Ethic. c. 3. & 4. Et quia Aristoteles ordinem gratiae ignorabat, subsumit: *Ab his autem verbis non sine ratione ipsa opera discrepant.* Videlicet non est cur id docentes, cur honesti Philosophi id malia improperent, quasi eorum tantum sit ubique nonnisi sibimetipsis agere t[1]

quid-

(1) Psal. 41. 6.

A. Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

quid enim iidem Philosuphi iactitent, ab eo quod iactitant ipsa eurum opera discrepant, ostenduntque & ipsus nonnisi bonum proprium intueri. Unde contra quoscunque amicos (quus noverat ipse) statuit: *Et amantes amicum id amaat, quad sibi ipsis est bonum: vir enim bonus factas amicas, bonum fit ei, cui iam est amicus; aterqae igitar & id quod sibi bonam est amat.*

Unde quae vera sit amicitia ex ipso S. Doctore adtende, qui Serm. 336. (Alias, de Tempore 256.) in Dedicatione Ecclesiae 1. c. 2. *Ille veraciter amat amicum, qai Deam amat in amico! aut qaia est in illo, aut ut sit in illo. Haec est vera dilectio; propter aliad si nos diligimas, odimas potius, qaam diligimus.* Vide etiam in Psal. 91. n. 12.

Quanqoam vero amicitiae perfectissimae iura ab homine gravi peccato laesu substiueri haud possint, ut etiam Theologi de Schola nonnulli proposito evincunt; adhuc si rem divinam nun adtendas, mitiosque loquaris: etiam peccatores inter, non quidem vafros illos, dolusos, & lividus, sed ingenuos, candidos, & aliqua naturali honestate fulgentes bonam posse consuetudinem, amicitiamque iurercedete, haud inficiamur.

Cum tamen & ratione, & experientiis potissimum plurimis, iisque lunge maximis suasum habeamus, foede humanam societatem corruptam, hunestatem, ingenoitatem, animique constantiam universo fere exactas orbe: tutius arbitramur Virgini, aliisque caelitibus aeternas, & humanas res commendare nostras, & mortalium interim nulli fidere.

Si quis vero, ot ad propositum redeamus, culpis quanquam laesus honeste amicitiae iura ad amossim servavit: hunc Aogustinum fuisse nobis inficiabitur nemo, qoi diligentius praesentem historiam adtenderit. Maxime quum nun integrae aetatis, aut longi temporis, sed anni unius consoetudo tam insignes aestus conciliaverit.

(*b*) *Coacta fervore &c.* = Sequimor B. B. qui in margine infimo admonent. „ Sic MSS. plures, & melius nostra opi„ nione dicitur *coacta*, idest coagmentata „ amicitia, quam *cocta*, licet hanc vo„ cem Lovanienses praetulerint.] Nobiscom sunt etiam Vet. Antiq. Basil. qui in Erasmi margine signantur. MSS. 3. a Lov. laudati, & septem e nostris. Sed Am. Er. Lov. Wangn. Som. 2. MSS. S. Mar. unus Med. Ricar. Car. & Fes. *cocta*.

Qui reiecere vocem *coacta*, ex participio verbi *cogo* forte illam eductam existimarunt. At coactum hic idem videtur ac coagulatum, ot Benedictini censent. Quo pacto etiam alvi excrementa coagulata, & doriora *coacta* appellavit Celsus lib. 2. c. 8.

Sed minimi ponderis codicum discrepantiam hanc arbitramur? quandoquidem altera etiam lectione retenta, idem fere sensus habetur. Vet. Basil. & MS. Med. quos pro nobis laudavimus, non habent, *coacta*, sed *coacto*: quasi non ad amicitiam, sed fervorem vox illa referatur.

(*c*) *Qaam non germanitas &c.* = Cogimor hanc lectionem retinere, otpote cui omnes suffragantur tum editi, tum MSS. codices exceptis Am. & Er. qui omissa negatione praeferunt: *quam germanitus*. Quam discrepantiam pluribus ex praecedentibos longe graviorem Benedictini nun adverterunt. Diximos *cogimur*; codicum enim auctoritate sublata, lectio Am. & Er. praeferenda, ot diligenter adtendenti coustabit, videretor. Qusnquam & ratione spectata quaedam displicent & in borum editionibus. Am. quippe addit, *si*, *quam si germanitus*. Er. *etsi*, *qaam etsi germanitus*: Putius, nisi codices obstarent, legendom esset: *qaam, etsi non germanitas*.

Fabellae autem, in quas Augustinus amicum inflexit, Manichaeas fuisse nimis ex ipso contextu manifestum est.

(*d*) *Deus ultionum, & fons misericordiarum simul, qai convertis nos.* = Ita B. B. & ante ipsus antiqui Basil. Som. Wangn. 4. MSS. Med. Car. Sed Vet. Am. Er. & Lov. *simulqae convertens* i aot, *convertis*. Immerito tamen: Augostinus enim illud expendit, amici a se decepti immatura morte deprehendi, iure & merito Altissimum appellari, Deum ultionum, & simul misericordiarum funtem.

Inquit autem *Imminens dorso fagitivoram taorum*: Illud Sap. 10. 10. inspiciens: *Haec profugam irae fratris iastam deduxit per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei &c.* Quemadmodum enim Deus Iacobum, Esau fratris iram fugientem per vias rectas deduxit; sic adulescentem illum; quem Augustini laqueis olim captum, eosque iude fugientem morte pia ad aeternae salutis purtum traxit. Quod divinae misericordiae haud iufrequens est: legimus enim c. 4. a v. 7. „ Iustus si morte praeoccupatus „ fuerit, in refrigerio erit &c. Placens „ Deo factus est dilectus, & vivens in„ ter peccatores translatus est. Raptus

„ est

„ eſt ne malitia mutaret intellectum eius, „ aut ne fictio deciperet animam illius. „

(e) *Suavi mihi ſupra omnes ſuavitates illius vitae meae.* = Lovanienſes pro *ſuavitates* habent, *civitates*; errore tam puerili ut nobis portentum adpareat doctiſſimos homines in eum impegiſſe; quemque libenter in typographorum oſcitantiam revocaremus, niſi diverſarum editionum conſenſus obſtaret. Omnes codices tum editi, tum MSS. quos viderimus, genuinam lectionem praeferunt. Niſi quod MS. Med. recens habet, *pravitates*; quia forte Scriptor non tam verbum, quam ſenſum adtendit; per *ſuavitates*, enim hic Auguſtinus prava adoleſcentiae ſuae ſolatia inſinuavit. Vide cap. 7. A. in calce.

Iam vero amicitiae, quae peccatori ſiſtere poſſit, longe nobiliſſimae caracterem omni exceptione maiorem habes. Adoleſcentem enim plusquam dici queat luxuria captum, & feminae, praeſtita thori fide, iunctum, amici honeſti conſuetudinem conctis ſuavitatibus ſuis praetuliſſe, adeo magnum eſt, ut vix non paradoxom ſapiat, ſuperetque humanam fidem. Unde David licet propheta, Deique familiaris hoc veluti maximo Ionatham exornavit elogio: *Doleo ſuper te frater mi Ionatha decore nimis, & amabilis ſuper amorem mulierum.* 2. Reg. 1. 26. Ubi Auguſtinus Calmet ordinis S. Benedicti: *Plus ego te diliga quam praci perdattiſſimi puellas. Vel potius: Plus ego te, quam uxor maritum, mater filios.* Eadem obſervaverat Cornelius Cornelii a Lapide Ieſuita, laudans etiam Theodoretum.

(f) *Baptizatus eſt neſciens.* = Neſciens actu: ſciens virtute. Voluntatem nempe baptiſma recipiendi ante conceperat, detexeratque, & non retractaverat. Quod ſaltem ad validam baptiſmatis receptionem praeexigi conſtans eſt Auguſtini, & omnium Theologorum ſententia. Eo item deſiderio exterioribus ſignis praeiacto, poſſe infirmum graviſſime oppreſſum, & rationis uſu deſtitutum baptizari Auguſtino, ceteriſque Eccleſiae Doctoribus aeque certum eſt. S. Thomas in 4. Sent. diſt. 6. q. 1. ar. 2. quaeſtiunc. 3. ad 2. „ Si ante ſomnum, vel furiam „ habuerint propoſitum recipiendi bap„ tiſmum, & hoc per aliqua ſigna in„ notuit, tunc in articulo, neceſſitatis „ debet eis conferri baptiſmus; & ſuſci„ piunt ſacramentum, & rem ſacramen„ ti etiamſi furioſus tunc contradicat, „ quia illa contradictio non procedit a „ voluntate rationis, ſecundum quam „ eſt capax baptiſmalis gratiae.] Quod habet & Innocentius III. cap. *Maiores extra de baptiſmo, & eius effectibus.* Quod tameo de recipiente diximus, abſit ut etiam de conferente dicamus. Sufficit recipienti aliquando voluiſſe, & nunquam retractaſſe. At neceſſum omnino miniſtro eſt, ut in vigilia ſit, habeatque expeditum rationis uſum.

A. Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

Privilegium autem Chriſti meritis parctum parvulorum eſt, ut nulla intentione propria, vel quae in actu ſit, vel quae ex praecedentibus deſumatur valide, honeſteque ſacramentali lotione abſtergantur. De qua re centies, & milles Auguſtinus: ut lib. 4. contra Donatiſtas, cap. 23. lib. 1. de Peccatorum meritis, cap. 25. & 33. Tract. 80. in Ioan. lib. 21. de Civit. Dei cap. 26. & alibi. Vide ſaltem Serm. 294. (Alias, 14. de Verbis Apoſt.) habitum in baſilica Maiorum &c. qui eſt de Baptiſmo parvulorum contra Pelagianos, cap. 17. & 18.

Quibus tam manifeſtis, in malam partem nec ſummo conatu flectendis ſententiis proſtrati Lutherani, ſaepe Auguſtini Chriſtianorum doctiſſimi violentis, & vafris interpretationibus patrocinium iactantes: libere, & petulanter profeſſi ſunt, hoc in dogmate tanto ſe a Doctore recedere: *Nos ab Auguſtino hac in parte libere diſſentimus.* Sub finem colloquii Ratisbonenſis anni 1601.

Ceterum ut ad rem noſtram redeamus: Auguſtinus ipſe huic commentario finem imponet lib. 1. de Adulterinis Coniugiis, cap. 26. n. 33. „ Catechumenis ergo in huius vitae ulti„ mo conſtitutis, ſi morbo, ſeu caſu „ aliquo ſic oppreſſi ſint, ut quamvis „ adhuc vivant, petere ſibi tamen ba„ ptiſmum, vel ad interrogata reſpon„ dere non poſſint, proſit eis quod eo„ rum in fide Chriſtiana iam nota vo„ luntas eſt, ut eo modo baptizentur, „ quo modo baptizantur infantes quo„ rum voluntas nulla adhuc patuit. Non „ tamen propterea damnare debemus „ eos, qui timidius agunt &c. Sed non „ ſolum incredibile eſt, nec in fine vi„ tae huius baptizari catechumenum vel„ le, verum etiam ſi voluntas eius in„ certa eſt, multo ſatius eſt nolenti da„ re, quam volenti negare, ubi velit, „ an nolit ſic non apparet, ut tamen „ credibilius ſit eum, ſi poſſet, velle ſe „ potius fuiſſe dicturum ea ſacramenta „ percipere, ſine quibus iam credidit „ non ſe oportere de corpore exire. „

Cap.

A. Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

Cap. 28, & ultimo, n. 35. „ Sed ut sermo noster ad hoc potius claudatur, „ unde sumsit exordium: ego non solum „ alios catechumenos, verum etiam ipsos, „ qui viventium coniugiis copulati retinent adulterina consortia, cum salvos „ corpore (1) non admittamus ad baptismum, tamen si desperati iacuerint, nec „ pro se respondere potuerint, baptizandos puto, ut etiam hoc peccatum „ cum ceteris lavacro regenerationis abluatur. Quis enim novit utrum fortassis adulterinae carnis illecebra usque „ ad baptismum statuerant detineri? Si „ autem ab illa desperatione recreati „ potuerint vivere, aut facient quod statuerunt, aut edocti obtemperabunt, „ aut de contemtoribus fier, quod fieri „ etiam de baptizatis talibus debet. Quae „ autem baptismatis, eadem reconciliationis est caussa, si forte poenitentem finiendae vitae periculum praeoccupaverit. Nec ipsos enim ex hac vita sine „ arra suae pacis exire velle debet mater Ecclesia. „

Ex illis verbis, *Quis enim novit utrum &c.* deduci potest, ni fallimur, in Augustini amico leviter, atque subtimide, ut credimus, Manichaeis inflexo non adeo expressum, patentissimumque baptismatis desiderium praeexactum.

(g) *At ille ita me exhorruit &c.* = Ita ne in tantum amicum? Ita: & bene: & iure meritissimo. Suspicamur etiam sola, qua opprimebatur infirmitate retardarum, ne ea, vel similia Augustino reponeret, quae ipse inde alteri amico, etsi longe gravissimo, nempe Macedonio Africae Vicario Epist. 155. (Alias, 52.) cap. 3. n. 11. „ Inverecundius hoc dicere videor, & oblitus quodammodo „ consuetudinem intercessionum mearum, „ Sed si nihil est verecundia, nisi quidam displicendi metus, ego in hac „ caussa metuendo non vereor. Metuo „ enim ne primum Deo, deinde ipsi „ amicitiae, quam mecum inire dignatus „ es, iure displiceam, si minus liber in „ admonendo fuero, quod me admonere „ saluberrime existimo. Sim certe verecundior, cum tibi pro aliis intercedo: „ cum vero pro teipso, tanto liberior, „ quanto amicior: quia tanto amicior, „ quanto fidelior &c.] Vide etiam, si placet Epist. 93. (Alias, 48.) ad Vincentium e schismate Rogatiano Carrennensem Episcopum, cap. 2. n. 4.

Quod habet in fine huius num. *Sed ille abreptus dementiae meae &c.* nonnihil dilucidari potest ex lib. 19. de Civit. Dei, cap. 8. in fine, ubi. „ Cum „ igitur etiam de carissimorum mortibus, maxime quorum sunt humanae „ societati officia necessaria, nunc mitius, nunc asperius affligatur vita mortalium, mortuos tamen eos, quos diligimus, quam vel a fide, vel a bonis „ moribus lapsos, hoc est in ipsa anima „ mortuas audire, seu videre mallemus &c. Ex quo fit ut bonis amicis „ mortuis gratulemur, & cum mors „ eorum nos contristat, ipsa nos certius „ consoletur: quoniam malis caruerunt, „ quibus in hac vita etiam boni homines „ vel conteruntur, vel depravantur, „ vel in utroque periclitantur. „

(h) *Quam phantasma, in quod sperare iubebatur.* = Manichaeorum Deum percellit, tot somniis fictum, ut vere non deus, sed phantasma censendus, & appellandus esset. Vel probabilius de Christo loquitur, cuius meritis omnis spes Christianorum innititur: Christus enim a Manichaeis propositus non verus homo erat, sed phantasma, Augustino teste, qui lib. de Haeres. n. 46. ante finem: *Nec fuisse* (Christum) *in carne vera* (Manichaei blasphemabant) *sed simulatam speciem carnis ludificandis humanis sensibus praebuisse, ubi non solum mortem, verum etiam resurrectionem similiter mentiretur.* Videre poteris etiam in Psal. 146. n. 13. & lib. de Continentia cap. 10. n. 24.

Tali Deo, vel Redemtore veriorem, melioremque iure, & merito dicit amicum defunctum; hic enim quidquam erat, verumque & bonum ens, primi virtute, & communicatione factum, Redemtor autem ille nec deus erat, nec creatura, nec unum ex duobus exsurgens, sed phantasma Manichaeorum delirio effictum.

(i) *Solus fletus erat dulcis mihi &c.* = Et tam fidos, ingenuos, nobilesque amantis animi aestus, quibus in defunctum amicum ferebaris inter bonae indolis tuae scintillas Augustine haud numeras? Quin immo omnium hanc ego pulcherrimam censeo, atque potissimam. Dic enim mihi, an optimus Deus, qui ubique terrarum visibilibus, & latentibus gra-

(1) Hinc in editis superfluo fuerat additum, *in his permanentes:* itemque post, *tamen si desperati.* In iis legebatur *& intra se poenitentes.* Quae verba veterum librorum auctoritate B. B. expunxerunt.

gratiis, ſtimulis, atque blanditiis vigilat, ut hominum venetur corda, amoreſque ſibi conciliet, te ad amandum ſic pronum, & in humana (1) quoque amicitia tantopere conſtantem, & ſidum aut obaeſas, aut non curans praeteribit, ad alios divertens, quorum pectora ſaxis duriora nec frangerent caeli ſagittae, nec totius orbis blanditiae emollirent. Et quidem non is ego ſum, qui ignorem Dei voluntati nullum reſiſtere. & omnipotentiae duriſſimos quoque adamantes cedere; Sed quum gratia, ut Theologia praedicat, ſuaviter agat, & naturae vias minime frangat, vel obſtruat, ſed perficiat, complexarque; cur duros illos circumvallabit, quos, ut ita loquar, nonniſi gladio, frenoque ſibi ſubiicies: & non potius te ubique fidum amorem ſpirantem, qui iu oſtenſas tibi divinas pulcritudines, non quidem, ut Pelagius ſomniabit, naturali, ſed promto, facili, expeditoque genio aeſtuabis? Cum ſcilicet ſanctitas honeſtatem omnem complectatur, amore tamen in Deum, potiſſimo velut caractere fulgeat; tibi autem gratia adiuto quid ita facile, & ſuave erit, ſicut bene cognitum Deum amicorum fidiſſimum amare, qui terrenum amicum ipſo naturae candore tam carum habebas, tantaque benevolentia complectebaris?

Fidum hunc Auguſtini erga amicos amorem in divinae praedeſtinationis probabiles effectus, coloreſque ipſe quoque Ianſenius revocavit, qui tom. 2. de Ratione, & Auctoritate lib. proem. cap. 20. pag. 29. col. 1. haec habet. „ Iam „ vero ſi dici ſolet eos, qui longius a „ Deo inſanis amoribus receſſerunt, poſt„ quam ad ſanitatem redeunt, flammis „ pudici, & veri amoris acrioribus in„ ardeſcere, ut Magdalena fidem facit: „ eum praeteritorum ſaeculorum nemo „ tanta profunditate divini amoris ar„ cana perſcrutans aperuit, quam Au„ guſtinus, nemini dubium videtur eſſe „ poſſe, quin illa ipſius indoles, qua „ ſuos amicos vanus vanos tam arcte „ diligebat, ut pene ipſa mors eorum „ interitu iucundior videratur, oculis „ Dei talis naturae conditoris indicium, „ & effectus fuerit arcanae ſuae dilectio„ nis, qua illum caſti amoris amplexibus „ dedicabat. „

A. Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

C A P U T V.

A R G U M E N T U M.

Dolore illo tempore iam lenito, depoſito; quaerit cur gemere, ſuſpirare, & conqueri angoribus implicatum animum ſolvant, & adlevent. Et quidem lacrymas ad flectendam Dei clementiam effuſas ſpe obtinendae gratiae ſolari exploratum habet; ſed de illis potiſſimum dubitat, quae malam ſortem, perculſumque animum comitantur.

T nunc, Domine, iam illa tranſierunt, & tempore lenitum eſt vulnus meum. Poſſum ne audire abs te, qui veritas es, & admovere aurem cordis mei ori tuo, ut dicas mihi, cur fletus dulcis ſit miſeris? An tu, quamvis ubique adſis, longe (a) abieciſti a te miſeriam noſtram? Et tu in te manes, nos autem in experimentis volvimur. Et tamen niſi ad aures tuas ploraremus, nihil reſidui de ſpe noſtra fieret. Unde igitur ſuavis fructus de amaritudine vitae carpitur gemere, & flere, & ſuſpirare, & conqueri? An hoc ibi dulce eſt, quod (b) ſperamus exaudire te? Recte iſtud in precibus, quia deſiderium perveniendi habent. Numquid in dolore a-

(1) V. Salmantic. NN. t. 5. de Grat. tract. 14. q. 3. Diſp. 3. dub. 5. n. 98. & quidem illud, *Facienti quod eſt in ſe viribus naturae Deus non denegat Gratiam*; & ſimilia prorſus reiicio.

A. Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

missae rei, & luctu, quo tunc operiebar? Neque enim sperabam reviviscere illum, aut hoc petebam lacrymis, sed tantum dolebam & flebam; miser enim eram, & amiseram gaudium meum. An & fletus res amara est, & prae fastidio rerum (c), quibus prius fruebamur, & tunc dum ab eis abhorremus, delectat?

(a) *An tu quamvis ubique adsis, longe &c.* = Non te interrogatio suspendat: familiare est enim Doctoribus, maxime Augustino plura interrogatione statuere. Dicit ergo de miseriis, ac fletibus se eum interrogare, qui nostras infirmitates a se prorsus abiecit. Deus in se manens, imperturbatus, & quietus rerum naturas, & caussas, earumque vertigines intuetur. Nos autem in experimentis volvimur: scilicet nonnisi pluribus experimentis illa detegimus. Quale est huc, fletum se quidem miseram rem, & amaram, miseris dulcem esse.

Quanquam vero haec ita se habeant, adhuc *nisi*, addit S. D. *ad aures Dei ploraremus, nihil residui de spe nostra fieret*. Hoc est, licet nostras miserias quaslibet a se Deus absterserit, adhuc earum quibusdam eius clementiam flectimus; piis enim lacrymis plura obtinemus, & efficaci contritione cordis contractas abstergimus maculas, & amissam Dei amicitiam recuperamus.

(b) *An hoc ibi dulce est, quod &c.* = Ita omnino legendum arbitramur cum MSS. undecim Ert. Basil. Som. Vvangn. & Benedictinis. Non ut MS. recens S. Cr. Vet. Am. Er. Lov. *hoc tibi*. Dicit enim cur fletus, quo quidquam a Deo postulatur, dulcis sit miseris; adeoque fletum illum respiciens, dicere debuit, *ibi*, non tibi: quaeritur enim cur miseris, cur nobis non cur Deo fletus dulcis sit.

Ploratum autem, quo a Deo, vel etiam ab homine quidquam petimus, spe obtinendae gratiae nostras angustias levare certum est, tum si rationis spem tum si illam intuearis, quae naturae motibus concipitur: quasi enim nolentes lacrymis, & suspiriis eum flectendum naturali instinctu confidimus, cui auxitudines nostras depromimus.

(c) *An & fletus res amara est, & prae fastidio rerum &c.* = Aenigma hoc Henricus Vvangnereck ita dissolvit „ Sicut laetitia cor dilatat, & „ hominem in risum solvit per motum „ diaphragmatis: ita (1) tristitia cor, „ & partes oculis vicinas constringit, „ humoremque illis contentum in lacrhymas eliquat. Quo motu, dum „ cor angustias confluentis sanguinis a „ se repellere nititur, qualemcunque „ voluptatem percipimus ei pruritui non „ absimilem, quem sentiunt ulcerosi „ cum scalpuntur. In precibus vero „ ad Deum magis dulcescere lachrymas „ spe veniae, & impetrationis recte „ sentit S. D. Quod ipsum forte contingit in dolore rei amissae, dum „ phantasia apprehendit quasi recuperabile quod recuperari non potest: „ & amorem prius quieta possessione „ velut languescentem, in iactura rei „ amatae, denuo exsuscitat, & magis inflammat.

Non male quidem, sed omnino extra propositum Augustini. Non enim ut ita loquamur, physicam, sed metaphysicam rationem quaerit S. Doctor; scilicet cur tristes fletum eligentes, ab angustia leventur: non quid fletus inducat, ex quo solamen illud trahatur. Immo non adeo speciatim de fletu Augustinus loquitur, sed illum ceu plurium querelarum exemplum unum adsumit: ideoque ante dixerat: *Unde igitur suavis fructus de amaritudine vitae carpitur, gemere, & flere, & suspirare, & conqueri?* Non ergo Henrici doctrina ad propositum est, quae speciatim fletum intuetur, quatenus a suspiriis, similibusque discrepat.

Quod autem addit, *Quod ipsum forte contingit in dolore rei amissae &c.* Augustino opponitur dicenti, *Neque enim sperabam &c.*

Ultima doctrina tandem, *amorem prius &c.* aut nihil ad scopum ducit, aut probat ad excessum, fletu puta ac rei possessione feliciorem hominem reddi.

Unde *Pherepomus* dilectus noster accedat, ipseque tenebras hasce dispellat: nec, ut saepe, longo silentio sinat amicos suos luce destitutos torqueri. En eius verba. „ Delectamur tristitia, & „ luctu, ut ceteris omnibus affectibus, „ quibus libenter indulgemus aegre obsistimus; quia ut eos vincamus, vis „ inferenda est perturbationi animi, & „ cor-

(1) V. Suar. l. 3. de anima c. 3. nu. 14.

„ corporis. Minuitur etiam sensim tri-
„ stitia, dum eam libere in lamenta, &
„ lacrymas effundimus. Verba sunt Eu-
„ ripidis in Oenomao apud Stobaeum.
„ Floril. Tit. 123. &c. Verum in ma-
„ lis voluptati sunt hominibus lamenta,
„ & defluxus lacrymarum: haec levant
„ tristitiam animi, & nimiis doloribus cor
„ liberant. Alia sunt ibidem, & alibi in
„ eandem sententiam. „

Haeretici huius solutio ei, quam religiosissimus Pater Wangnereck adhibuerat iam longe ante, nil prorsus addit; nisi quod ab ea ut ab arboris medulla sua cortex secernitur. Dicit enim animi tristitiam levari, dum eam in lamenta, & lacrymas effundimos; Hoc iam doctos Pater praeoccupaverat, detexeratque ulterius rationem, physicas nempe functiones cordis, sanguinisque, quae afflictos in luctu solantur.

Ulterius, non adeo universale, certomque est solatiom nos in earum rerum exercitio experiri quibus aegre obsistimus; infirmus enim animi, vel corporis perturbationi potentis vini pocula expetenti aegre obsistit, qui tamen potans, torquetur, vel stomachatur.

Et randem Euripidis verba, quibus integer *Pherepeni* sermo innititur, rem statuunt, at non dilucidant, ut patet; adeoque Augustini dobium minime complanant, sed repetunt. Lamenta quippe, & lacrymarum defluxus animi tristitiam, doloresque levare, non negat, non dubitat Augustinus, sed adstruit, exspertus est: & quaerit cur ita se habeat.

Dicendum igitur, quaestionem ab Augustino propositam, ab ipsomet dextere pro more, expediri; eo simili modo quo l. 2. c. 6. illam de voluptate, qua ad pirorum furtum pellectus est, expedivit, inquiens in fine, *An libuit facere contra legem saltem &c.* Ea autem quaestionis solutio in transcriptis verbis, quae sunt capitis ultima habetur. Scilicet experientia teste, animus tristitia, angustia, dolore pressus naturali instinctu cupit in lamenta, suspiris, lacrymas fluere, quemadmodum in puteo ignis occlusus, spiracula sibi curat, quibus foras erumpat; amarae sunt lacrymae, similesque res: cum tamen iis animus insistens, ab amarioribus rebus divertatur, videlicet a nimis aestuante infortunii memoria, & meditatione, ab eoque velut exhorrescat, & fugiat: respirat, seseque confirmat. Sic quoque dulces sunt naufrago spinae, quibus adprehensis ab aquarum abysso queat emergere.

En metaphysica potius, quam physica ratio, cur fletus tristes soletur; neque enim, ut diximus, quaerit Augustinus, quid in fletu contingat, ex quo solatium oriatur, quae sint lacrymarum functiones, quae tristem animum adlevent. Sed cur dulce sit miseris ad lacrymas, querelas, & suspiria divertere. De quaestione hac vage spectata S. Thomas 1. 2. q. 38. ar. 2.

A. Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

C A P U T VI.

A R G U M E N T U M.

Subtili quaestione, suo velut proposito non adeo congrua deposita; iterum animi sui, amici obitu nimis torcti infirmitatem deplorat: quaerens etiam quantum amici aestus illi protenderentur, & utrum oblatione data amici vitam sua morte redemisset. Indeque ad factum rediens, dolensis phantasiae spectra quaedam, terroresque meditatur.

QUid autem ista loquor? Non enim tempus quaerendi nunc est (*a*), sed confitendi tibi. Miser eram, & miser est omnis animus vinctus amicitia rerum mortalium, & dilaniatur, cum eas amittit: & tunc sentit miseriam, qua miser est, & antequam amittat eas (*b*). Sic ego eram illo tempore, & flebam amarissime, & requiescebam in amaritudine. Ita miser eram, & habebam cariorem illo amico meo vitam ipsam miseram. Nam quamvis eam mutare vellem, nollem tamen amit-

A. Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

tere magis quam illum. Et nescio, an vellem vel pro illo, sicut de Oreste & Pylade traditur (c), si non fingitur, qui vellent pro invicem vel simul mori, quia morte peius eis erat non simul vivere. Sed in me nescio, quis adfectus nimis huic contrarius ortus erat: & taedium vivendi erat in me gravissimum, & moriendi metus. Credo quo magis illum amabam, eo magis mortem, quae mihi eum abstulerat, tanquam atrocissimam inimicam oderam & timebam: & eam repente consumturam omnes homines putabam, quia illum potuit. Sic eram omnino, memini. Ecce cor meum Deus meus! ecce intus vide quia memini spes mea, qui me mundas a talium adfectionum immunditia: dirigens oculos meos ad te, & evellens de laqueo pedes meos (1). Mirabar enim ceteros mortales vivere, quia ille, quem quasi non moriturum dilexeram, mortuus erat: & me magis, quia illi alter eram, vivere illo mortuo mirabar. Bene quidam dixit de amico suo; Dimidium animae meae (d). Nam ego sensi animam meam & animam illius (e) unam fuisse animam in duobus corporibus: & ideo mihi horrori erat vita, quia nolebam dimidius vivere; & ideo forte mori metuebam, ne totus ille moreretur, quem multum amaveram.

(a) *Non enim tempus quaerendi nunc est &c.* = Itali, & quidem novissimi, maiorique cura emendati sic legunt „ *Non è già questo il tempo di lamentarmi*. Manifestum est, *quaerendi* hic a *quaero* dici, non, a *queror*; unde in correctis codicibus omnibus eum dyphtongo scribitur. Cum enim acutissimam quaestionem praecedenti capite excitavisset, corrigit se nunc subsumens, in ascetica hac Opella non altis disputationibus, sed piae peccatorum, & nugarum confessioni indulgendum esse.

Ex hoc loco, similibusque deducimus: Augustinum in his Confessionibus praeter scopum sibi praefixum, & non adtendentem in varias quaestiones distractum. Cum enim incomparabili polleret ingenio, essetque subtilissimis dubiis excitandis, & solvendis natus: aliud etiam agens, & quasi nolens, naturali quodam pondere, & instinctu sese insinuavit. Quanquam non inficiemur, ad sermonis ornatum, ad fastidium levandum, ad pelliciendos Eruditos non admodum pios ad suarum infirmitatum lectionem, ad excolenda ingenia legentium, denique ad detegendam Dei iudicii, miserationis, potentiae abyssum plures vel excitasse, vel solvisse quaestiones.

P. Henricus Wangnereck praesenti capiti hocce argumentum praefixit: *Explicat miseriam inordinati affectus, quo excruciabatur ob mortem illius amici.* An id argumentum exoptatam Lectoribus lucem conciliet, uniatve compendio totius capitis potiores conceptus, tardioris etiam ingenii Lector, dummodo nullis praeiudiciis actus, iudicabit. De quibus & similibus aliquoties Lectorem admonebimus non ad aliorum decurtandam, nostramque augendam existimationem, sed ne qui haec nostra tantum viderint, actum nos egisse censeant, & otiose laborasse.

(b) *Et tunc sentit miseriam, qua miser est & antequam amittat eas.* = Cum rerum mortalium iactura torqueris, tum bene vides, quae tua infirmitas sit, quaeve fuerit, quum eas habebas. Si enim modo tantopere angeris, factus tunc eras earumdem mancipium. Hinc spirituales Magistri pios homines admonent, ut non raro mortales res abiiciant, vel aliis commutent: sicque deprehendant, an dum in possessione essent, nimio earum amore tenerentur. Cui monito spiritualium personarum directores, & Religionum quarumdam Praesules insigni subiecti gregis profectu passim insistunt.

Inquiens paulo post Augustinus, *requiescebam in amaritudine animae meae*, Ezechiae phrasim intuetur dicentis, *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae meae &c.. ecce in pace amaritudo mea amarissima*. Is. c. 38. v. 15. & 17.

Me-

(1) Ps. 24. 5.

Merito autem idem S. Doctor, ut addit, illo amico cariorem babebat ipſam miſeram vitam ſuam, quia procul dubio longe gravius malum eſt nullo modo eſſe, quam vivere in miſeria: *Si enim quis dixerit, non eſſe, quam miſerum me eſſe mallem, reſpondebo, mentiris; nam & nunc miſer es, nec ob aliud mori non vis, niſi ut ſis; ita cum miſer nolis eſſe, eſſe vis tamen*. Lib. 3 de Libero arbitrio, cap. 6. n. 18. Vide etiam eiusdem libri cap. 7, & 8. & lib. 11. de Civit. Dei, cap. 27. Quanquam ſi de graviſſima, toraque aeternit.te ſubſtinenda poena agatur, melius ſit, vel potius minus damnum vitam, omnemque exiſtentiam amittere; unde Salvator de Iuda proditore Matth. 26. 24. *Vae homini illi, per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille*. Vide Cornelium Cornelii a Lapide ad hunc locum, & ad cap. 4. v. 2. & 3. Eccleſiaſtes.

(c) *Sicut de Oreſte, & Pylade traditur*. = Agunt de duobus his fidis amicis Cicero lib. de Amicitia, & 2. de Finibus, Virgilius 3. Aeneid. & alii plures profani ſcriptores, maxime qui aliquam honeſtatem coluerunt. Haec eſt autem potior eorum Hiſtoria. Oreſtes ob agreſtem ferinam, & quaſi montanam naturam iuxta etymologias Graecas ſic appellatus, Agamemnonis, & Clytemneſtrae filius fuit. Patre a Clytemneſtra inſida coniuge, eiuſque amaſio Aegiſtho necato, tenellus ipſe Oreſtes, qui apertiſſime vita petiebatur, a ſorore Electra per pedagogum in Phocidem clam ablegatus eſt, quem Strophius paterne exeipiens, una cum filio Pylade quaſi alterum educavit, & nutriit. Quo tam proximo, ac diuturno convictu coacta eſt duos inter pueros, indeque adoleſcentes celebris illa amicitia, tenaciſſimaque animorum coniunctio. Duodecim iſtic annis commoratus Oreſtes, Argos rediit, ubi Matre in Patris ultionem perempta, aliiſque patratis ſceleribus, furiis agitatus eſt, quibus incerto domicilio vagus profuguſque errans per orbem, Pyladem indiviſum, fidumque ſocium habuit. Uſque dum tandem in Areopago a ſex diis, contra totidem iudicantibus, & Palladis ſuffragio adiutus, a ſceleribus abſolutus, & a furiis liberatus, Thauricam Cherſoneſum ingreſſus eſt; ubi a Rege conquiſitus ad necem, ſe Oreſtem eſſe ingenue, fortiterque conteſtatus eſt, ne Pylades, qui ad ſubeundam deſtinatam amico mortem ſe Oreſtem ſimulabat, perderetur. Quanquam eo fidae amicitiae portento motus Rex, liberos ambos dimiſerit.

A. Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

Hanc hiſtoriam nonnullis exornatam, auctamque fabulis ſuſpicamur vehementer; ut non otioſe addiderit Auguſtinus, *ſi non fingitur*.

Iam tamen fere proverbium eſt, Oreſtis, & Pyladis foedus non prorſus conſummatum fuiſſe, ſed (ut illud Lelii, & Scipionis) iniquis deteſtabilibus ſuſurronum artibus fuiſſe diſruptum.

Nullam vero peccatorum amicitiam, quae certa hiſtoria habeatur, cuiuſve interni motus ſubtiliſſime, & ingenue detecti ſint, ei, quam Auguſtinus defuncto adoleſcenti dicaverat, aut anteponimus, aut comparamus; maxime ſi circumſtantiae ſpectentur; unici puta anni convictus, & quidem non in eadem menſa, & domo, ſed in eiſdem tantum ſtudiis exactus.

(d) *Bene quidam dixit de amico ſuo: dimidium animae meae*. = Quintus Horatius Flaccus Venuſinus ille eſt, qui navi amicum Virgilium vehenti verſibus hiſce incolumitatem precatur lib. 1. Carminum Ode 3. ab initio „

„ Sic te diva potens Cypri:
„ Sic fratres Helenae, lucida ſidera;
„ Ventorumque regat pater,
„ Obſtrictis aliis, praeter Iapyga
„ Navis, quae tibi creditum
„ Debes Virgilium finibus Atticis
„ Reddas incolumem, precor,
„ Et ſerves animae dimidium meae
„ Illi robur &c.

Similia habentur apud Ovidium lib. 8. Metamorphoſ. v. circiter 417., & 418.

„ Cui procul aegides; o me mihi
„ carior, inquit,
„ Pars animae conſiſte meae &c.

Conceptum hunc ex duobus antiquis adagiis: *Amicus eſt alter ego* „ *Amicorum anima una in duobus corporibus:* Horatius deduxit. Quum enim ex illis habeatur amicorum unam eſſe animam: & alias permittatur duo eſſe corpora, utrumque ſua anima praeditum: ad involucra haec extricanda, animam Poeta diſſecuit, cuius pars in uno, & pars in altero eſſet amici corpore. Deceſſit autem eximius Poeta V.

Ka-

A. Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

Kalend. Decemb. C. Mario Censorino, & C. Asinio Gallo consulibus anno circiter 33. aetatis Augusti Caesaris, fuae vero 63. vel, ut alii, 59. Violento morbo fubito correptus, testamenti tabulas obsignare non valens, Augustum haeredem dixit, & iuxta Mecoenatis Tusci equitis clarissimi, cui carminum libros dicaverat, tumulum extremis exquiliis magna pompa humatus, & conditus est.

Deliramenta illa turbatae, oppressaeque phantasiae, *eam repente consumturam amnes homines putabam, quia illam potuit*; & similia quae Augustinus posuit, passim homines inter deprehenduntur: non quidem expresse, sed naturali quodam instinctu, ac terrore. Hinc genitores filiorum aliquo extincto, ceterorum maiorem curam habent: quasi mora ad domus lares posita, integram iamiam familiam depascat.

(*e*) *Sensi animam meam, & animam illius &c.* = Augustino feniori haec movere stomachum: unde lib. 2. Retract. cap. 6. n. 2. his verbis improbavit. „ In quarto libro cum de amici morte „ animi mei miseriam confiterer, di„ cens quod anima nostra una quodam„ modo facta fuerat ex duabus, *&* „ *ideo*, inquam, *forte mori metuebam*, „ *ne totus ille moreretur, quem multum* „ *amaveram*; quae mihi quasi declama„ tio levis, quam gravis confessio vi„ detur: quamvis utcumque temperata „ sit haec ineptia in eo quod additum „ est, *forte*. „

Quid ad haec calumniatur *Erasmus*, perfricta frcnte, apertoque mendacio effutiens, Augustinum sua scripta retractasse; hoc est, iterum tractasse, & vidisse, non emendasse? Si iocundam, innocentemque declamationem tanta feveritate improbavit, quo putas zelo doctrinam delevisset, aut haereticam, aut falsam, aut minus piam?

CAPUT VII.

ARGUMENTUM.

Acrius immoderatum in amicum amorem perstringit, sauciatam illius decessu animam suam solutioris, elegantiorisque orationis coloribus pingens, confirmansque in solis lacrymis nonnullum, licet satis modicum expertum se fuisse levamen. Adeo ut vero ad Deum, unicum plerumque afflictorum solatium, pro quo phantasma, spectrumque sibi finxerat, aegre, frustra, & in cassum divertens, patria, amici memoria nimis odiosa, relicta, Carthaginem venerit.

O Dementiam nescientem diligere homines humaniter (*a*)! O stultum hominem immoderate humana patientem, quod ego tunc eram! Itaque aestuabam; suspirabam, flebabam, turbabar: nec requies erat, nec consilium. Portabam enim conscissam, & cruentam animam meam impatientem portari a me: & ubi eam ponerem, non inveniebam. Non in amoenis nemoribus, non in ludis atque cantibus, nec in suaveolentibus locis, nec in conviviis adparatis, neque in voluptate cubilis & lecti, non denique in libris atque carminibus adquiescebat. Horrebant omnia, & ipsa lux, & quidquid non erat, quod ille erat, improbum & odiosum erat, praeter gemitum & lacrymas; Nam in eis solis aliquantula requies. Ubi autem inde auferebatur anima mea, onerabat me grandis sarcina miseriae. Ad te Domine levanda erat, & curanda (*b*): Sciebam, sed nec volebam, nec valebam, eo magis, quia non mihi eras aliquid solidum & firmum, cum de te cogitabam. Non enim tu eras, sed vanum phantasma & error meus, erat Deus meus. Si conabar eam

eam ibi ponere, ut requieſceret, per inane labebatur, & iterum ruebat ſuper me, & ego mihi remanſeram infelix locus, ubi nec eſſe poſſem, nec inde recedere. Quo enim cor meum fugeret a corde meo? quo a me ipſo fugerem? quo me non ſequerer? Et tamen fugi de patria; minus enim eum quaerebant oculi mei, ubi videre non ſolebant; atque a Tagaſtenſi oppido veni Carthaginem (c).

A. Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

(a) *Neſcientem diligere homines humaniter*. = Locum hunce quibuſcunque in Latina lingua non prorſus hoſpitibus apertum, & obvium abſque gloſſemate praeterivilſſemus: niſi *Ioannes Phereponus* naeniis ſuis nos pellexiſſet: inquit enim. *Hoc eſt eo amoris moda, qui rebus perituris tribui poteſt. Sic & Graeci &c.* O fulgentiſſimum ſidus, mentis noſtrae tenebras cuncta diſpelleos! o incomparabilem hominem, Auguſtini Confeſſionibus dilucidandis natum, factum! Quis non te cunctos mortales inter eminere (qualis adparere geſtis) fateatur? Ambiunt illi difficiliorum explanationem, levibus non adeo curatis; tu harum Confeſſionum graviora praeteris: & leviſſima contracto ſupercilio adnotas! Nec te quiſquam otii incuſare poteſt: quo pacto enim otioſus eſt labor, quo id deprchendimus, quod ex praecedentibus, ex ſeqoentibus, & ſeſe patentiſſimum erat? Doluerat enim Augoſtinus, & inde iterum dolet, immoderato (1) ſe amore in amicum deportatum; non humaniter ergo dilexiſſe hominem, quid ſit, omnis vel antecedens, vel ſubſequens ſermo demonſtrat. Nec adverbium, *humaniter*, abſtruſa nova metaphora eſt ab Auguſtino excogitata, qoae ſpeciali gloſſemate indigeat. Plinius l. 10. c. 26. *Si quid mihi humanitus accidiſſet*. De morte loquitur. Cicero l. 1. Att. *Sin aliter acciderit, humaniter feremus*. Immo ipſa vocabularia, poerorom manibus trita *humaniter* vertunt: *mare hominum*.

Quod infra Auguſtinus habet: *non in amoenis nemoribus, non &c.* egregie dilucidat, quanta amplitudine cap. 4. n. 1. dixerit: *abſtuliſti hominem &c. ſuavi mihi ſuper omnes ſuavitates illius vitae meae*.

(b) *Ad te Domine levanda erat, & curanda*, = Sequimur Benedictinos, qui in margine admoneot. „ Ita magno conſenſu MSS. editi vero habent, *quae a te*.] Sed & nobiſcom ſunt MSS. decem e noſtris. Suffragatur autem editis unus MS. Med. & Ricar.

Praetee codices, & ratio nobis favet; poſita enim editorum lectione, dure, ac barbare ſequitur, *nec volebam, nec valebam &c.* ut diligenter adtendenti conſtabit.

At non ſequentia verba, ſed ipſa lectio *Eraſmo*, aliiſque dura viſa eſt: a Medico qoippe, non ad Medicum levari, & curari morbum paſſim dicimus. Verum hic animae ſarcina ad Deum levanda, & curanda dicitur: quo pacto v. gr. ad Regis tribunal, vel ſolium controverſiam aliquam agitari, dirimi, ſolvi dicimus. Unde ſequitur, *nec volebam, nec valebam*: hoc eſt, ad te, ad tuum thronom, ad tuam clementiam animam, vel animae ſarcinam deferre.

(c) *Atque a Tagaſtenſi oppido veni Carthaginem*. = Haec quidem occaſio Auguſtinum Carthaginem impulit; ſed & Rhetoricae cathedra, quam prenſavit, obtinuitque ipſum Carthaginem traxit; nobilem enim hunc ad Carthaginem regreſſum intueri certum arbitramur, dum lib. 2. contra Academ. cap. 2. n. 3. his verbis Romanianom adloquitur. „ Tu „ in noſtro municipio &c. Tu Carthaginem illuſtrioris profeſſionis gratia „ remeantem, cum tibi, & meorum „ nulli conſiliom meum, ſpemque aperuiſſem, quamvis aliquanto illo tibi „ inſito, quia ibi iam docebam, patriae „ amore cunctatus es, tamen ubi evincere adoleſcentis cupiditatem ad ea, „ quae videbantur meliora, tendentis „ nequiſti ex dehortatore in adiutorem „ mira benevolentiae moderatione conversus es. Tu neceſſariis omnibus iter „ adminiculaſti meum. Tu ibidem rurſus, qui cunabula, & quaſi nidum „ ſtudiorum meorum foveras iam volare audentis ſubſtentaſti rudimenta.] Illoſtriorem profeſſionem vocat, ut etiam Benedictini in eius Vita l. 1. c. 7. n. 3. obſervant, ſive quod eadem Rhetorica Carthagine tradita loci ſplendore ei, quam

(1) V. l. p. o. 12. G.

A. Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

quam Tagaſtae docuerat, emineret; ſive quod ſolam Grammaticam in patria: Rhetoricam vero Carthagine docuiſſet. Unde Poſſidius in eius Vita, c. 2. *Nam & Grammaticam prius in ſua civitate, & Rhetoricam in Africae capite Carthagine poſtea docuit.*

Ioſeph Renatus Auguſtinenſis Excalceatus lib. 1. Vitae S. Monnicae, cap. 13. ſcribit piam Feminam Filii diſceſſum aegre ferentem, & fruſtra impedire conatam, eumdem Auguſtinum, ſillabos, & re domeſtica prudenti viro in cuſtodiam traditis, una cum Navigio, peregrinationum ſuarum indiviſo ſocio, & Adeodato Carthaginem uſque ſequutam, ibidemque a gravi Epiſcopo laetum illud reſponſum, *Vade a me, ita vivas: fieri enim non poteſt &c.* (1) retuliſſe. Quae quidem nec prorſus amplectimur (quandoquidem nullo gravi fundamento nituntur) nec etiam reiicimus. Niſi quod lucta illa inter Auguſtinum Carthaginem verſus iter tentantem, Matremque renitentem apertae falſitatis Auguſtini ipſius verbis ex l. 2. contra Academ. ſupra laudatis arguitur. *Cum tibi, & meorum nulli conſilium meum, ſpemque aperuiſſem.*

Quo autem tempore id contigit? Circa annum aetatis Auguſtini 21. Dom. 375. Monnicae 44. Adeodati 3. Dam. Papae 9. Valentini, & Valentis Imperatorum 12. Uſque ad annum quippe aetatis ſuae 15. Madauris ſtuduit; decimum ſextum domi paternae a ſcholis feriatus; decimum ſeptimum, decimum octavum, & decimum-nonum Oratoriae auditor Carthagine exegit. Patriam autem regreſſus, aut Grammaticae, aut Rhetoricae, vel forte utriuſque magiſter ſolum ibi annum inſumſit; defunctum enim adoleſcentem a teneris unguiculis ſibi carum quia non credat Auguſtinum vix in patriam reducem ſpecialis amoris foedere ſibi iunxiſſe? deceſſit vero ille, ipſo Auguſtino teſte, vix anno in ſpeciali amicitia conſumto: *Ecce abſtuliſti hominem de hac vita, cum vix expleviſſet annum in amicitia mea.* cap. 4. n. 1. Nec admodum poſt triſte funus, quandoquidem adhuc intolerabili moerore deiectus Auguſtinus luci mutatione levamen quaerens, Carthaginem petiit. Cornelius Lancillottus lib. 1. Vitae: *Forte ob mortem Patris Tagaſtem redierat.*

C A P U T VIII.

A R G U M E N T U M.

Temporis tandem beneficio amici deceſſu conceptum dolorem lenitum tradit. Cum enim Carthaginem, ubi nullum defuncti amici veſtigium, appulſus variis, novis, laetiſque ſpeciebus perfunderetur, iſtis conſiſtentibus, triſtes illae receſſere. Interim curſim Manichaeorum phantaſmate, a ſe, & amicis pro numine tunc obſervato, deriſo: amoenae, ſuaviſque amicitiae, qua a moerore potiſſimum adlevatus eſt, iura functioneſque in ſe, uno delineat.

On vacant tempora, nec otioſe volvuntur per ſenſus noſtros; faciunt in animo mira opera. Ecce veniebant, & praeteribant de die in diem, & veniendo & praetereundo inſerebant mihi ſpecies alias, & alias memorias: & paulatim reſarciebant me priſtinis generibus delectationum, quibus cedebat dolor meus ille: ſed ſuccedebant, non quidem (a) dolores alii, cauſſae tamen aliorum dolorum. Nam unde me facillime, & in intima dolor ille penetraverat, niſi quia fuderam in arenam animam meam, diligendo moriturum, ac ſi non moritu-

(1) L. 3. c. 12. in fine.

A. Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

turum? Maxime quippe me reparabant, atque recreabant aliorum amicorum ſolatia, cum quibus amabam, quod pro te amabam (b); Et hoc erat ingens fabula, & longum mendacium, cuius adulterina confricatione corrumpebatur mens noſtra, pruriens in auribus. Sed illa mihi fabula non moriebatur, ſi quis amicorum meorum moreretur. Alia erant, quae in eis amplius capiebant animum: colloqui & corridere, & viciſſim benevole obſequi; ſimul legere libros dulciloquos, ſimul nugari, & ſimul honeſtari, diſſentire interdum ſine odio, tanquam ipſe homo ſecum, atque ipſa rariſſima diſſenſione (c) condire conſenſiones plurimas; docere aliquid invicem, aut diſcere ab invicem; deſiderare abſentes cum moleſtia, ſuſcipere venientes cum laetitia. His atque huiusmodi ſignis, a corde amantium, & redamantium procedentibus per os, per linguam, per oculos, & mille motus gratiſſimos, quaſi fomitibus animos conflare & ex pluribus unum facere.

(a) *Sed ſuccedebant, non quidem &c.* = Id nedum pie, quatenus immoderate creaturis iterum adhaerebat: ſed etiam phyſice intelligendum eſt; prioris enim amici funere conceptum dulorem novorum amicorum ſuaviſſima converſatione temperans, & iſtis tenaciſſime glutinabatur; quorum aliquando tandem, aut obitu, aut abſentia iterum, ut olim, torquendus eſſet. Ideoque addit: *Nam unde me facillime, & in intima dolor ille penetraverat, niſi quia fuderam in arenam animam meam &c.* nempe cor ſuum humini dicaverat, cuius vita quaſi ſuper arenam aedificata continuo fluit & labitur. Quaſi cum Perſio, ſed longe nobiliori mente, clamaret (1):

„ Diſcite o miſeri, & cauſas cogno-
„ ſcite rerum:
„ Quid ſumus, aut quidnam victuri
„ gignimur, ordo
„ Quis datus, aut metae quam mol-
„ lis flexus, & undae,
„ Quis modus &c.

(b) *Cum quibus amabam, quod pro te amabam.* = Oſtendit amicorum, quorum conſuetudine a dolore levabatur non paucos Manicheae ſuperſtitionis fuiſſe; cum illis autem phantaſma quaſi Deum amaſſe. Sed talis deus *ingens fabula* erat: neque enim Manichaei ſubtili errore, ſed portentoſis ſomniis a divinitatis fide aberrabant. Erat etiam *longum mendacium*: quandoquidem non unam, & alteram, ſed innumeras, & quidem non breves de Dei natura, indole, & geſtis fabulas iidem vendebant. Huius falſi numinis *adulterina confricatione corrumpebatur mens illorum, pruriens in auribus.* Hoc eſt, eiuſdem ficti dei blaſphemiae auribus commendatae mentem inde corrumpebant. Utitur autem Auguſtinus Pauli ſermone 2. Timot. 4. 3. *Ad ſua deſideria coacervabunt ſibi magiſtros prurientes auribus.*

Hic, & cap. praeced. de phantaſmate divinitatis Auguſtinum dicere, compertum eſt. Quanquam cap. 4. n. 3. ut litt. H. diximus, de Redemptore loquutum probabilibus arbitremur.

(c) *Atque ipſa rariſſima diſſenſione &c.* = Non quaecunque diſſenſio, ſed illa tantum, quae eſt *ſine odio, tanquam ipſe homo ſecum*, longam conſenſionem condire poteſt. Et quidem triplici id ratione. 1. Ut nimium amicos inter obſequium familiaris, dulciſque conſuetudinis inimicum nonnihil frangatur. 2. Ut hominum naturae indulgeatur, eiuſdem quamvis delicatiſſimi ferculi longum uſum faſtidienti. 3. Quia ut elementa, ſeu ipſorum qualitates contrariorum obſiſtentia, quam Philoſophi antipariſtaſim dicunt, non languent, ſed confirmantur, ſic longa conſenſio minima, & innocenti diſſenſione ſtabilitur.

Haec autem, & alia ab Auguſtino eleganter poſita illuc tendunt, ut ex pluribus unum faciant. Cum enim homo ſocietatis amantiſſimus in amicum prorſus inſinuare ſe ambiat, animo facit quod nequit affeutia, & corpore.

N n Duo-

(1) Satyra 3. a v. 66.

A. Ch. 375. Aug. 21. Mon. 44. Ad. III. Dam. IX. Valentin. & Val. XII.

Duobus igitur Augustini animus in amicis levabatur: consensione in eamdem, licet superstitiosam religionem: & mutuis benevolentiae signis. Unde de his dicturus, illis verbis: *alia erant, quae in eis &c.* sermonem orditus est.

C A P U T IX.

A R G U M E N T U M.

Alia quaedam in humani foederis genium, iura, tristesque effectus observat. Inde ad Deum divertens, eum beatum adserit, celebratque non uno modo, qui non naturae instinctu, sed divina ratione hominem diligens, Dei gratiam, & amicitiam sibi conciliat.

Oc est, quod diligitur in amicis, & sic diligitur, ut rea sit sibi humana conscientia, si non (*a*) amaverit redamantem, aut si amantem non redamaverit: nihil quaerens ex eius corpore, praeter (*b*) indicia benevolentiae. Hinc ille luctus, si quis moriatur, & tenebrae dolorum, & versa dulcedine in amaritudinem cor madidum, & ex amissa vita morientium, mors viventium. Beatus, qui amat te, & amicum in te, & inimicum propter te. Solus enim nullum carum amittit, cui omnes in illo cari sunt, qui non amittitur. Et quis est ille, nisi Deus noster, Deus qui fecit caelum, & terram, & implet ea, quia implendo ea, fecit ea (*c*)? Te nemo amittit, nisi qui dimittit; Et qui dimittit, quo it, aut quo fugit, nisi a te placido, ad te iratum? Nam ubi non invenit legem tuam in poena sua? Et lex tua veritas, & veritas tu?

(*a*) *Ut rea sibi sit humana conscientia, si non &c.* = *Rea*, inquit, *sibi*, quasi innocens, ita quidem hominibus, sed errore videri. Iore autem ad suum propositom: de ea enim humana amicitia luquitur, qoae, ut ex dictis satis constat, extra prudentiae fines excorrit, nec divinae amicitiae iura primo loco habet. Ceterum si Deum velut amicorum omnium carissimum, nobilissimumque animo, & upere suspicias, & colas; & amici bonas dotes omnes illius maximi amicorum scintillas esse constantissime teneas, illud tibi libenter dabo, *ream esse humanam conscientiam, si non &c.*

Illud autem, puod infra habet: *beatus qui amat te, & &c.* christianae dilectionis excellentissimum compendium est; nec ita commendat Augustinus, quasi omnis alia dilectio damnetur, sed cuius splenduri ceterae dilectiones etiam honestae comparatae, vilescant, & cadant. Vide c. 16. I.

(*b*) *Nihil quaerens ex eius corpore, praeter &c.* = Quidquam ergo ex amici corpore, maxime si foedum, quaerentem absit ut appellemus amicum. Quis enim eredat ingenuo te amore amicum prosequi, quo vilissimo ceu mancipio in tuum aut lucrum, aut commodum, aut genium uteris? Benevolentiae autem signa iure postulas; eum enim amicus tibi animum debeat, huios donum tibi animum non inspicienti iustum est ut exterioribus signis prodat. Augustinus ergo, si ordinem divinum excipias, perfectus amicus, qui nihil, praeter benevolentiae inditia, ex amici corpore voluit. Quanquam idem feminas amans, honestae amieitiae iura violaverit, praeter benevolentiae inditia quidquam aliud ex earum curpore quaerens; Recole dicta l. 2. c. 2. & l. 3. c. 1. Quam tamen maculam, si humano more loquamur, thori fide nonnihil delevit.

(*c*) *Quia implendo ea, fecit ea.* = Ita profecto; Deus enim ea fecit, quibus esse communicavit; quomodo autem communicavit esse, & non implevit? Hinc non est creatura, quam Deus non impleat, vel occupet; cuius nempe

fe-

ſecretiſſima quoque non penetret, nedum cognitione, ſed & exſiſtentia.

Quem *nemo amittit, niſi qui dimittit*: Niſi enim iniquis actionibus eius amicitiae renunties: niſi peccato, quod ex tuo arbitrio eſt, gratiam expellas, nunquam Deum amittes. Quod repetit c. 11. n. 5. Vide lib. de Natura, & Gratia 25.

Legem autem Dei veritatem inde appellat ex Pſal. 118. v. 142. Nam ut ipſe S. Doctor Serm. 28. n. 5. ad hunc locum habet. „ Quomodo non veritas „ lex, per quam (1) cognitio peccati, „ & quae teſtimonium perhibet iuſtitiae „ Dei? Sic enim dicit Apoſtolus (2), „ *Iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata per Legem, & Prophetas*.] Unde veritatem colere idem in Scripturis ſanctis, & Patribus ſaepe eſt, ac divinae legi inſiſtere. Zachariae c. 8. Ioan. 3. & 8. & S. Doctor in Pſal. 41.

Deum vero, quod addit, ipſam veritatem eſſe Ioan. 14. 6. & alibi frequenter adſeritur.

Talis autem fere eſt Auguſtini ſermo: Tua voluntate Deum amittis, noli autem cenſere poſſe te omni modo a Deo ſeiungi: cum peccas enim, Deum amicum quidem amittis, ſed interim ad eumdem iratum accedis. Quanduquidem ſcis te furoris eius iacula non poſſe evadere, adeoque nec ab eius lege te eximis. Lex Dei veritas eſt; haec autem ipſe Deus eſt; unde fit peccato te a Deo amico divelli, ad eum autem inimicum ire.

Pater Henricus Wangnereck, qui hoc caput, ſicut & alia plura abſque notis praeteriit, in admonitione pia, quam uſum appellat, haec habet: *Etſi inimici hominis iuſti, peccatis imaginem Dei in ſeipſis corrumpant, & obſcurent, retinent tamen naturam, quae poteſt reformari per gratiam*. Hominem peccatis imaginem Dei corrumpere, aut perdere tradit utique non ſemel Auguſtinus, qui tamen lib. 2. Retract. c. 24. n. 2. ſic explicavit: *In ſexto libro* (3) (de Gen. ad Litt.) *quod dixi Adam imaginem Dei, ſecundum quam factus eſt, perdidiſſe peccato, non ſic accipiendum eſt, tanquam in eo nulla remanſerit, ſed quod tam deformis, ut reformatione opus haberet*.

C A P U T X.

A R G U M E N T U M.

Creatarum inconſtantiam rerum, miraſque ſcenas exponit: quandoquidem nec brevi temporis morula in eodem puncto conſiſtunt, noſtro ſermoni ſonantibus ſignis facto quam ſimiles, qui nonniſi prioribus litteris, ſyllabiſque, & verbis decedentibus augetur, perficiturque. Unde ſe, Lectoreſque admonet in Factoris tantum vertendas laudes, non magno aeſtu diligendas: alias anima ad requiem figendam in iis, quae diligit nata, conſcindetur: qualis enim quies in inconſtantiſſimis rebus, quae continuo e ſenſibus noſtris labuntur?

Eus virtutum converte nos, & oſtende faciem tuam & ſalvi erimus (4). Nam quaquaverſum ſe verterit anima hominis, ad doloris figitur alibi praeter quam in te: tametſi figitur in pulcris extra te, & extra ſe. Quae tamen nulla eſſent, niſi eſſent, abs te, quae oriuntur & occidunt, & oriendo quaſi eſſe incipiunt, & creſcunt, ut perficiantur, & perfecta ſeneſcunt, & intereunt: & non omnia ſeneſcunt, & (a) omnia intereunt. Ergo cum oriuntur, & tendunt eſſe, quo magis celeriter creſcunt, ut ſint, eo magis

(1) Rom. c. 3. 20.
(2) Ibidem 21.
(3) C. 27. & 28.
(4) Pſal. 79. 4.

gis feſtinant, ut non ſint. Sic eſt modus eorum; tantum dediſti eis; quia partes ſunt rerum, quae non ſunt omnes ſimul; Sed decedendo ac ſuccedendo agunt (*b*) omnes univerſum, cuius partes ſunt. Ecce ſic peragitur & ſermo noſter per ſigna ſonantia. Non enim erit totus ſermo, ſi unum verbum non decedat, cum ſonuerit partes ſuas, ut ſuccedat aliud. Laudet te ex illis anima mea, Deus creator omnium, ſed non eis infigatur glutine amoris per ſenſus corporis. Eunt enim quo ibant, ut non ſint, & conſcindunt eam deſideriis peſtilentioſis: quoniam ipſa eſſe vult, & requieſcere amat in eis, quae amat. In illis autem non eſt ubi, quia non ſtant (*c*), fugiunt: & quis ea ſequitur ſenſu carnis, aut quis ea comprehendit, vel cum praeſto ſunt? Tardus eſt enim ſenſus carnis, quoniam ſenſus carnis eſt: & ipſe eſt modus eius. Sufficit ad aliud, ad quod factus eſt (*d*): ad illud autem non ſufficit, ut teneat tranſcurrentia ab initio debito, uſque ad finem debitum. In verbo enim tuo, per quod creantur, ibi audiunt, hinc, & hucuſque.

(*a*) *Et non omnia ſeneſcunt, & &c.* = Praeferunt lectionem hanc MSS. a Benedictinis viſi, 12 MSS. Etruriae. At editi, quibus ſuffragatur MS. Med. otroque loco negationem ſubſtulerunt. Nec quidem perperam, potiſſimum qui (ut eorum plerique) pro particula, *&*, ſubſtituerunt, *etenim*. Quandoquidem videtur ſermonem ab Auguſtino ſubſumi, & quod dictum erat confirmari, omnia ſcilicet ſeneſcere, & interire. Maxime cum ſequentia nil habeant, quod hanc rerum non ſeneſcentium, & intereuntium diſcrepantiam explicet.

Verum praeter MSS. auctoritatem, ratione quoque lectio noſtra ſtabilitor: Certum eſt enim, omnes creatas res niſi Dei potentia conſerventur, interire; at certum pariter eſt non omnes ſeneſcere; non ſeneſcunt flumina, venti &c. Nec te illud moveat, nihil ſcilicet inde de non ſeneſcentibus rebus haberi: familiare quippe Auguſtino eſt, breviſſima digreſſione doctrinae ambages tollere. Nec eius ſcopus eſt rerum diſcrepantiam illam proloqui, ſed inconſtantiam, quaecunque illa ſit, dummodo eius meditatio in Dei nullo modo variabilis nos amicitiam impellat. Nec omnes prorſus, ſed indefinite res creatas ſeneſcere, & interire dixerat. Ne igitur deciperetis, quaſi quidquid interire poteſt etiam ſeneſcat, ſubſumſit, *& non omnia &c.*

(*b*) *Sed decedendo, ac ſuccedendo agunt &c.* = Sic etiam comoedia haud perficitur, niſi perſonati hiſtriones priores recedant, & veniant novi. Univerſum hoc enim motu peragitur; quomodo ergo ver erit, niſi hiems abeat, quomodo nox, niſi ſol occumbat, quomodo magna hominum multitudo, niſi adoleſcant pueri, & iis alii ſuccedant? Quemadmodum autem univerſum, ſic & ſermo noſter ſonantibus ſignis expreſſus, puta voce, perenni viciſſitudine agitur; non enim totus ſermo, niſi verba: non verba, niſi ſyllabae: non hae niſi litterae abeant conſiſtunt. Vide lib. Q. Q. 83. q. 43. & 44. & l. contra Epiſt. Manich. c. 41.

(*c*) *In illis autem non eſt ubi, quia non ſtant.* = Qua ratione ſiquidem Romam tuum *ubi* appellabis ex eo quod equis concitatis Romam tranſeas? Vel melius, quomodo *ubi* in agitatiſſima rota habebis? (neque enim de ſeſſuru, ſed de ſede loquitur.) Cum igitur ſermo noſter, cunctaeque res creatae perenni agantur vertigine, unaque parte abeunte, alia ſuccedat, merito illis *ubi* negatur. Maxime quoniam *ubi* de loco dicitur; hic conſtans, & immobilis eſt: *Eſt autem ſicut vas locus traſmutabilis, ſic locus vas immobile.* Ariſtot. lib. 4. Phyſic. textu 41. ubi S. Thomas lect. 6. *Vas, & locus in hoc differre videntur, quod vas tranſmutatur, locus autem non, unde ſicut vas &c.*

Inquies tamen: Locus ultima ſuperficies eſt eius rei, quae corpus capit, ut praeter Ariſtot. eodem libro, c. 4. & S. Thom. Lectione 5. & Opuſc. 42. ipſe Auguſtinus lib. de Diverſis Q. Q. 83. q. 20. tradit his verbis: *Locus in ſpatio eſt, quod longitudine, & latitudine corporis occupatur;* Illa autem ſuperficies ad motum corporis, ut patet, & ipſa movetur: adeoque & locus inconſtantiae ſubeſt.

B. Non ea ſuperficies quocunque modò, ſed quatenus eamdem ad polos mundi, & centrum terrae, & primum continens diſtantiam habet, formalis locus eſt; Ita vero ſpectata ſuperficies ad magnum etiam corporis motum ſiſtit imperturbata, & nec paulum quidem concutitur. Unde quum movetur corpus, non ſecum locum trahit, ſed ex antiquo in novum tranſit.

Ubi nos ſupra cum Benedictinis, Feſ. Car. & potiſſima tum editorum, tum MSS. parte legimus: *Eunt enim quo ibant, ut non ſint*. MSS. 3. a Benedictinis laudati non male habent, *eunt enim quo? ut non ſint*. Adhuc vero tum codicum auctoritate, tum hac ratione huiuſmodi lectionem alteri poſthabuimus; Videtur enim non quamcunque rerum mundanarum inconſtantiam Auguſtinum inſinuare, ſed talem, quam amantis ſenſus retinere haud poſſit; quacunque enim vi eas apprehendas, adhuc e manibus tuis labuntur, & eunt quo ibant.

(*d*) *Sufficit ad aliud; ad quod factus eſt &c.* = Adeoque non habes in quo Conditorem incuſes. Sat eſt ut unaquaeque res munere, ad quod deſtinata eſt, expedite, beneque fungatur. Oculos ut colorem, aures ut ſonum percipiant Deus inſtituit; & quilibet ſenſus obiectum habet, in quod ſuas vires exerceat. Integri vero ſermonis, humanaeque vitae telam intueri non ſenſuum, ſed mentis eſt. Tardus eſt enim ſenſus carnis, non valens proinde celerrimam, perennemque rerum corruptibilium vertiginem ſequi, ac tenere. Vide cap. ſeq. E. in fine.

Immo (ut ſequitur) univerſim homines in verbo Dei, in Dei voluntate, inſtitutione, audiunt, agnoſcunt hinc, & hucuſque; hoc eſt, quando; cur. & quomodo incipiunt, & uſque ad quod tempus, ad quod munus, ad quam virtutem pertingunt. Sic in verbo Dei audiunt frementis aequoris fluctibus fines conſtitutos: *Quis concluſit oſtiis mare, quando erumpebat, quaſi de vulva procedens; cum ponerem veſtimentum eius, & caligine illud quaſi pannis infantiae obvolverem! Circumdedi illud terminis meis, & poſui vectem, & oſtia; & dixi: Hucſque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos* Iob. 38. a v. 8.

Quanquam potius dicendum ſit, Auguſtinum non de hominibus, aut eorum ſenſibus, rerum corruptibilium naturas pendentibus: ſed de ipſis rerum naturis loquutum: hae ſiquidem audiunt, his a Deo auctore naturae indicitur, ut tali tempore incipiant, & uſque ad illud extendantur.

C A P U T XI.

A R G U M E N T U M.

Rerum Creatarum inconſtantia detecta: Dei nunc ſibi, Lectoribuſque ſinum offert, in quo, vel ex neceſſitate educta virtute ſtabiliſſima quiete fruantur, & a maculis ſtultis adfectionibus contractis, repurgentur. Iterum ſenſuum, rerum tantum partes attingentium imbecillitatem obiicit: quo ſibi ad pium ſcopum viam ſternens, denuo ſe alioſque in Dei amorem conatur impellere.

I. Oli eſſe vana anima mea, & obſurdeſcere in aure cordis, tumultu vanitatis tuae. Audi & tu. Verbum ipſum clamat, ut redeas (*a*); Et ibi eſt locus quietis imperturbabilis, ubi non deſeritur amor, ſi ipſe non deſerat. Ecce illa diſcedunt, ut alia ſuccedant, & omnibus ſuis partibus conſtet infima univerſitas. Numquid ego aliquo diſcendo, ait verbum Dei? Ibi fige manſionem tuam, ibi commenda quidquid inde habes anima mea, ſaltem fatigata fallaciis (*b*). Veritati commenda quidquid tibi eſt a veritate, & non perdes aliquid;

quid (c); & reflorescent putria tua (d), & sanabuntur omnes languores tui, & fluxa tua reformabuntur, & renovabuntur, & constringentur ad te; & non te deponent, quo descendunt, sed stabunt tecum, & permanebunt ad semper stantem ac permanentem Deum.

II. Ut quid perversa sequetis carnem tuam? Ipsa te (e) sequatur conversa. Quidquid per illam sentis, in parte est, & ignoras totum, cuius hae partes sunt, & delectat te tamen. Sed si ad totum comprehendendum, esset idoneus sensus carnis tuae, ac non & ipse in parte universi accepisset (f) pro poena tua iustum modum, velles, ut transiret quidquid existit in praesenti, ut magis tibi omnia placerent. Nam & quod loquimur, per eumdem sensum carnis audis: & non vis utique stare syllabas, sed transvolare, ut aliae veniant, & totum audias. Ita semper omnia, quibus unum aliquid constat, & non simul sunt omnia ea, quibus constat: plus delectant omnia quam singula, si possint sentiri omnia. Sed longe his melior, qui fecit omnia (g), & ipse est Deus noster, & non discedit, quia nec succeditur ei.

(a) *Verbum ipsum clamat, ut redeat* = Clamat profecto in utriusque Foederis paginis. Isaiae 46. v. 8. & 9. *Redite praevaricatores ad cor &c.* Ioan. 7. 37. *Siquis sitit, veniat ad me.* Recole etiam quae dicuntur Prov. 9. ab initio. Matth. c. 6. v. 19. & 20. & c. 11. v. 28. Cum haec, & similia Dei Verbum omoibus dicat: ideo animae suae Augustinus inquit, *audi & tu*: scilicet, noli cum obstinatis obsurdescere, sed ex illis esto qoi Divino Verbo clamanti cordis aores offerunt.

Repetens vero infra quod praeced. capite disserat, singularum nempe creaturarum decessu universum agi, sic loquitur, *& omnibus suis partibus constet infima universitas*, ut manifeste innuat, se de humani, hominibusque subiectis creatoris dicere; Angeli enim, etiam specialis gratiae dono sublato, non quidem omnem, sed eam, de qua hic sermo est, inconstantiam exsuerunt; Et caelestia corpora maximo, perennique (Empyreo excepto) licet agantur motu, corruptioni tamen, & generationi non subiiciuntur.

(b) *Saltem fatigata fallatiis.* = Probat hic omnium Ascetarum monitum, aut potius illi praeludit, ex necessitate videlicet, mente ad divina elevata, edoeendam esse virtutem, aut sanctitatis, & meriti occasionem (*fare della necessità virtù.*) Et hoc fere pacto loquitur: Tibi quidem, anima mea, divina lege impositom est, ut creaturis pro necessariis utaris, earumque splendorem in Factoris laudem vertas. Caveas autem, ne eis amoris glotino adhaereas: cor enim tuum ad nobiliora factum Creatori debes, non creaturae. Hoic tu legi virtutis, & pietatis amore insistere debes. At si non ea animi nobilitate polleas, quam solus virtutis, & pietatis splendor pelliciat, Ingenii tui honorem tibi honestum, & bonum obiicio; consule tibi, nec velis tot sudoribus fugientem umbram inseqoi. Iam nempe sat vidisti, creatas res ad vastissimsm famem tuam explendam ineptas esse: & qood, turpius est, continoo tuis e manibus elabi; saltem ergo hac experientia edocta anima mea, & tot delusa fallaciis, ad Dei te sinum collige, qui vult, qui potest miris te solari modis, qui nec modo, nec inde per totam aeternitatem ad se bona mente, pioque animo adcedentem repellet.

(c) *Veritati commenda quidquid &c. & non perdes aliquid.* = Deo, qui veritas est, commenda quidquid ab eodem habes: & honeste, ac etism sancte creatis rebus uteris. Vel, sobrie creaturis utaris: eis ut mediis, non ut finibos haereas, & nihil laedes conscientiam tuam. Ut ipse S. D. Serm. 21. de v. 11. Psal. 63. (Alias, 5. ex Sirm.) n. 3. in fine. Serm. 177. de Verbis Apost. Tim. t. 6. (Alias, 10. inter editos ex maioris Carthusiae MSS.) n. 2. sub finem. In Psal. 4. ad v. 6. n. 8. Lib. 5. contra Iulianum Pelag. cap. 16. n. 60. L. 19. de Civit. Dei, cap. 17. statim post initiom, & alibi observat. Primo autem, vel altero modo creaturis utaris, totus a pericolo eris quidqoam amittendi. Qui enim fieri potest ut amittas quod nunqoam defecturo Deo commendasti? Quomodo amittes id, quo veluti calceis usus es, & cui animum

suum

tuum non glutinasti ? Apertios dicam; Plures animae, quales Augustinos optat, proprium censum in pauperum levamen dissipavere; Amissae sunt divitiae? Absit. Et quomodo enim, si in laureolas transformatae, cingunt modo, semperque cingent earomdem animarum tempora in Caelis ?

Integrum hoc Augustini monitum illud Salvatoris paraphrastice reddit: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi &c.* Matth. 11. 28. Quanquam Augustinus addat, quid etiam in hac vita boni obventurum sit animae, quae temporalia bona Deo commendaverit.

(*d*) *Et reflorescent putria tua &c.* = Et virtutes tuae, quae terrenarum amore rerum emarcuerunt; reflorescent. Sed cunctae pulcherrimae huius numeri primi metaphorae mysteriis scatentes compendio diiucidaudae sunt. *Et sanabuntur omnes languores tui* „ Et cunctae affectiones malae sanabontur. *Et fluxa tua reformabuntur* „ Et laesae inferioris partis stimuli in lubrica excurrentes coercebuntur. *Et renovabuntur.* „ Et ad honesta, & sancta dirigentur. *Et constringentur ad te* „ Et petulantism exuent, tuaeque rationi subiicientor. *Et non te deponent quo descendunt* „ Et non mentem tuam vel amorem corporeis curruptibilibus rebus figent, ad quas labuntur. *Sed stabunt tecum* „ Sed subiicies, deseresque tecum ad honesta, ac aeterna. *Et permanebunt ad semper stantem, ac permanentem Deum* „ Et constanter erunt ad semper honesta, ac aeterna spirantem, & ex diligentium manibus nunquam fugientem Deum.

(*e*) *Ut quid perversa &c. ipsa te &c.* = En perversos ordo, quo homo ab honestate, Deique lege, & amicitia cadit. Caro subiicienda spiritui est, non subiiciendus spiritus carni. Et haec Adae peccato illatarum infirmitatum potissima est, ut caro audax, & petulans facta labore, & virtute rationi subiiciatur. A qua tamen infirmitate prorsus, ac semper immunis fuit Deipara, cuius caro rationi quiete omni, & miro obsequio famulabatur.

Quod sequitur: *Quidquid per illam sentis, in parte est*: simile est alteri, quod praeced. cap. litt. D. exposuimus *sufficit ad aliud, ad quod &c.* quidquid per carnem, sensibus nempe adtingimus, in parte esse, omnis Philosophia praedicat: & experientia quotidiana, & constantissima confirmat. In colorem v. gr. non in sunum oculus fertur: & quidem non in colorem universim acceptum, sed talem, ac determinatum. Vides enim parietem album, non parietum omnium albedinem: quam potius mens intuetur. Idem dic de aliis sensibus; audis enim hunc sonom, non omnes sonos; olfacis hunc florem, non omnes flores. Et ita quidem sensus externi, de quibus Augustinum dicere manifestum est: *Nam percurro ianuas omnes carnis meae, nec invenio qua earum ingressae sint: quippe oculi dicunt &c.* Infra l. 10. c. 10. *Habemus enim unde videamus, unde audiamus, unde odoremus, unde gustemus, unde tangamus. Caro ista per quinque nuntios quosdam, quos appellamus sensus &c.* In Psal. 146. n. 13.

Hic de sensibus, qui nuntii sunt, & carnis ianuae loquitur Augustinos. De internis vero sensibus non prorsus eadem ratio est.

(*f*) *At non & ipse in parte universi accepisset &c.* = Anne sensuum arcti illi fines tibi in poenam a Creatore dati sunt ? Minime vero gentium; Id enim quod nunc tibi, etiam Adae antequam laberetur. Id corporis tui natura, & bonus rerum ordo postulavit. Sed tu naturae institutionem illam in tuam poenam vertisti. Cum enim carnalis homo sis, ludicroque gemo indulgeas, poena tibi est puta haud posse nasu opiparae mensae suffimen olfacere, & gustare saporem; theatri intueri spectacula, & veneris pulcritudinem. Sic fuit vorax helluo, qui dolebat gruis se faucibus, aut iugulo minime praeditum, quo magni obsonii aut plures partes simul, aut eamdem non adeo cursim gustare posset.

An vero saltem absoluta, & suprema Dei potentia possit onus sensus alterius munia obire? Adfirmare videtur Augustinus, qui lib. de Gestis Pelagii, cap. 14. n. 32. haec habet. „ Sunt enim „ quaedam communia omnibus membris, „ sicut sanitas, sicut vita; sunt autem „ alia etiam singulis propria, unde nec „ auris sentit colores, nec oculus vo„ ces; propter quod dicitur: *Si totum „ corpus oculus, ubi auditus? Si to„ tum auditus, ubi odoratus* (1) ? Quod qui-

(1) 1. Cor. 12. 17.

„ quidem non ita dicitur, tamquam „ impossibile Deo sit, & auribus prae„ stare sensum videndi, & oculis au„ diendi. „

Ita Doctor illuminatissimus, clamare solitus: Demus aliquid divinae potentiae, quod nobis fieri non posse videatur. Quo utinam concutiantur nonnihil scholastici plures, quibus nimis familiare est ad omnem contradictionis umbram Dei potentiam restringere.

Scholasticorum tamen petulantiae aliquis ita forte a S. Doctoris sententia recedet. „ Cursim, & aliud agens id Augustinus innuit, nec seriu rem illam discussit. Modestior autem alius, atque subtilior sic auctoritatis pondus eludet „ Disputamus nos de oculo puta nude spectato; Augustinus autem, ut ea verba *praestare sensum* innuunt, aliquid addit: quo adminiculo quaestio nostra extra hypothesim trahitur.

(*g*) *Sed longe his melior qui fecit omnia:* = Optimum argumentum ad divinam excellentiam ostendendam. Sensus carnis nonnisi rerum partes attingit. Si integras utcunque posset attingere, adhuc vellet praesentia transire, ut alia adcederent. Anima (quod S. D. non adeo aperte, sed latenter addit) integras prorsus beneque res meditatur. His omnibus longe melior Deus; Vides ergo quam fatue Deo renuncies, sensibus in carnalia laxans habenas. Est autem, quod sequitur, Deus perfectissimum bonum, non praecedentium remotione, & aliorum adcessu: sed praecedentia, & sequentia in perfectissimo actu miris modis uniens, & amicis communicans.

C A P U T XII.

A R G U M E N T U M.

Iterum profitetur rerum creatarum, corporum v. gr. animarumque dotes: nostrumque in eas amorem minime se exsecrari; sed id tantum expetere bono, & quiete animae nostrae, ut in illis haud figentes pedem, in Creatoris laudem, & amorem veniamus. Maxime Filii Dei moniti exemplo, qui ex Empyreo ad nostra haec inferiora venit, ut nos e terrenis rebus ad aeterna adscendamus. Nonnullis autem circa eiusdem in carne positi Verbi mysteria interiectis: acute nos admonet, nonnisi descensu, hoc est humilitate, adcensuros ad Deum.

I. I placent corpora (*a*), Deum ex illis lauda, & in artificem eorum retorque amorem: ne in his, quae tibi placent, tu displiceas. Si placent animae, in Deo amentur, quia & ipsae mutabiles sunt, & in illo fixae stabiliuntur: alioquin irent, & perirent. In illo ergo amentur: & rape ad eum tecum, quas potes, & dic eis: Hunc amemus, hunc amemus, ipse fecit haec, & non est longe (*b*). Non enim fecit, atque abiit, sed ex illo in illo sunt. Ecce ubi est, ubi sapit veritas (*c*). Intimus cordi est, sed cor erravit ab eo. Redite praevaricatores ad cor (1), & inhaerete illi, qui fecit vos. State cum eo, & stabitis. Requiescite in eo, & quieti eritis. Quo itis in aspera? quo itis? Bonum quod amatis, ab illo est: sed quantum est ad illum, bonum est & suave; Sed amarum erit iuste quia iniuste amatur, deserto illo, quidquid ab illo est. Quo vobis adhuc & adhuc ambulare vias difficiles, & laboriosas (*d*)? Non est requies, ubi quaeritis eam. Quaerite, quod quaeritis: sed ibi non est, ubi quaeritis Beatam vitam

(1) Isa. 46. 8.

tam quaeritis in regione mortis, non eſt illic. Quomodo enim beata vita, ubi nec vita?

II. Et deſcendit huc ipſa Vita noſtra (*e*), & tulit mortem noſtram, & occidit eam de abundantia vitae ſuae (*f*), & tonuit clamans, ut redeamus hinc ad eum in illud ſecretum, unde proceſſit ad nos (*g*), veniens in ipſum primum Virginalem uterum (*h*), ubi ei nupſit humana creatura (*i*), caro mortalis, ne eſſet ſemper mortalis (*k*); & inde velut ſponſus procedens de thalamo ſuo, exſultavit ut gigas ad currendam viam. (1) Non enim tardavit, ſed cucurrit, clamans dictis, factis, morte, vita, deſcenſu, adſcenſu, clamans ut redeamus ad eum. Et diſceſſit ab oculis, ut redeamus ad cor (*l*), & inveniamus eum. Abſceſſit enim, & ecce hic eſt (*m*). Noluit nobiſcum diu eſſe, & non reliquit nos. Illuc enim abſceſſit, unde nunquam receſſit, quia mundus per eum factus eſt, & in hoc mundo erat (2), & venit in hunc mundum peccatores ſalvos facere (3); cui confitetur anima mea, ut ſanet eam, quia peccavit illi (4). Filii hominum, uſquequo graves corde (5)? Numquid & poſt deſcenſum Vitae, non vultis adſcendere, & vivere? Sed quo adſcendiſtis, quando in alto eſtis, & poſuiſtis (6) in caelum os veſtrum (*n*)? Deſcendite, ut adſcendatis, & adſcendatis ad Deum. Cecidiſtis enim, adſcendendo contra eum (*o*). Dic eis iſta, ut plorent in convalle plorationis (*p*), & ſic eos rape tecum ad Deum, quia de ſpiritu eius haec dicis eis, ſi dicis ardens igne caritatis.

(*a*) *Si placent corpora &c.* = Ab his verbis cum Benedictinis hocce caput exordiri placuit. Editi omnes iisdem verbis uſque ad illud, *diſpliceat*, praecedens caput finiunt. Cum autem exploratum ſit, Auguſtinum in libros, non in capita opellam hanc diſtribuiſſe, in horum diſtributione non tam auctoritas, quam ratio adtendenda eſt. Quid igitur quum Auguſtinus *ſi placent corpora &c.* dicat: & inde: *ſi placent animae &c.* primo unum complere caput, altero novum ordiri?

Cur autem de corporibus inquit S. Doctor: *Deum ex illis lauda*, De animabus: *in Deo amentur? Quia*, inquit Henricus Wangnereck *Deus ſpiritus eſt ... corpus non eſt: unde corpora non ita proprie amantur in Deo, quia nihil in eo eſt corporeum, amantur tamen propter Deum*.

Nihil hic falſitatis. Putas ne vero hanc ab Auguſtino nimis ſemotam rationem inſpectam? Cenſeo ego S. Doctorem eo modo loquutum, quia etſi homo corpore, & ſpiritu conſtet: hic, non illud eius potiſſimum, & fere totum eſt. Et ne exactiſſimae pudicitiae candor, ſenſibilia quaecunque vix non exhorrens, in diſcrimen veniat.

(*b*) *Et non eſt longe.* = His, & ſequentibus verbis illud Apoſtoli Act. 17. a v. 27. intueri videtur: *Quaerere Deum, ſi forte attrectent eum, aut inveniant: quamvis non longe ſit ab unoquoque noſtrum. In ipſo enim vivimus, & movemur, & ſumus*. Non longe ab unoquoque noſtrum eſt Deus, ſumuſque ex illo, & in illo. Fecit nos enim, & ſemper in nobis triplici modo, aut ratione eſt: Eſſentia videlicet: Praeſentia: Potentia; & cum non renuimus, etiam Gratia.

Haec autem, ut vides, piiſſimus Doctor obiicit, ut in optimi Dei tam intime nobis cohaerentis amorem nos excitet.

(*c*) *Ecce ubi eſt, ubi ſapit veritas.* = Sequimur potiorem tum MSS. tum editorum partem; ita enim MSS. ſeptem Etr. Vet. Am. Er. Lov. Wangn. Som. & noviſſime B. B. At codex Sorbonicus, eisdem B. B. teſtibus, unus S. Mar. & unus S. Cr. *Ecce ibi eſt, ubi ſapit veritas*

(1) Pſ. 18. 6.
(2) Ioan. 1.
(3) 1. Tim. 1. 15.
(4) Pſal. 40. 5.
(5) Pſal. 4. 3.
(6) Pſal. 72. 9.

tas . Unus MS. S. Cr. *Ecce ibi eſt* , *ibi ſapit veritas*. Selectae lectionis ratio ex dicendis patebit .

Joannes Pherepontus ita circa locum hunc garrit . „ Si ita legas, ſic videtur „ interpungendum . Ecce ubi eſt ? ubi „ ſapit veritas . At ſorte melius lega„ mus : *Ecce ubi eſt* , *ibi ſapit veritas* ; „ hoc eſt eius animi palato , ut ita di„ cam , ſapida eſt veritas , cui Deus „ adeſt . „

Ridiculus es tuis hiſce in interpunctionibus . Dic primo nobis , qua auctoritate interrogationis punctum inducis, quod a correctis codicibus omnibus abeſt ? Dic inde qua auctoritate contra innumerabilium codicum fidem novam lectionem inducas ? Equidem dicis Critices par. 3. parag. V. cap. 16. *Si quid mutetur* , *mutationem res ipſa poſtulato* . Quam regulam nunc alio indefinite , & conſtanter repellendam nimis dilatat Laurentius Guazzeſi Aretinus Academicus Etruſcus libro , cui titulus : *Oſservationi Storiche intorno ad alcuni fatti di Annibale*, paragr. III. pag. 115. At prodas , per fidem tuorum nummum obſecror , momenta illa longe graviſſima , & urgentiſſima , quae gravitatem tuam impulere ad fidem innumerabilium codicum elevandam . Benedictini Patres homines longe doctiſſimi, qui integra fere ſua ipſorum ſtudia, & ingenia Auguſtino dicarunt , gravibus etiam momentis preſsi , nullam novam lectionem dedere , quam non alicuius celeberrimi codicis auctoritate munierint. Qua ergo fronte tu infelix rabula , qui ſtupide , & per ſaltus Auguſtini paginas evolviſti , lectionem obtrudis , cui nec deterioris notae codex unus praeluſerit ? quamque nullum momentum a ratione petitum ſuadeat ?

Quandoquidem & ratio , quae aenigma dilucidat , noſtram & communem lectionem confirmat ; & *Pherepont* naenias diſpellit . Adtentum cupio Lectorem : neque enim expedit in re facili plura ſcribere ; Diſerte Auguſtinus proloquutus fuerat , nonniſi in Deo boni veritatem reperiri : nonniſi ipſum , aut bona in eo amata animae noſtrae ſapere ; Nunc ergo ſubſumit ſermonem complens : *Ecce ubi eſt* , *ubi ſapit veritas*.

Quod infra habet : *ſed amarum erit iuſte* , *quia &c.* ſimile eſt illi lib. 1. cap. 12. in fine : *Iuſſiſti* , *& ſic eſt* , *ut poena ſua &c.*

(*d*) *Ambulare vias difficiles* , *& laborioſas* . = Intueri videtur haec Scripturarum ſanctarum oracula : *Laſſati ſumus in via iniquitatis* , *& perditionis* , *& ambulavimus vias difficiles* . Sap. 5. 7. *Ut inique agerent* , *laboraverunt* . Ierem. 9. 5. *Foderunt ſibi ciſternas* , *ciſternas diſſipatas* , *quae continere non valent aquas* . Ierem. 2. 3.

Sequitur autem : *Quaerite quod quaeritis* , *ſed &c.* Quod eſt idem ac dicere : Nec Deus , nec ego vobis bonum eripimus ; Non malum , quin immo honeſtum , iuſtumque eſt , vos bonum quaerere ; ſed cur in creaturis quaeritis , in quibus nec conſtans , nec verum bonum eſt ? In Deo quaerite , in quo omnino eſt quod quaeritis .

Regio mortis vero , phraſis ex Scripturis ſanctis accepta , nonnunquam rem inhibitam , aut ipſum peccatum ; ſaepe creaturas quaslibet , continuo ad occaſum tendentes ; frequentiſſime infimum hunc orbem , ubique mortem ſpirantem ſignificat .

(*e*) *Et deſcendit huc ipſa Vita noſtra* . = Ille deſcendit , qui Ioan. 14. 6. de ſe ipſo dixit , *Ego ſum via* , *veritas* , *& vita* . Et 10. 10. *Ego veni* , *ut vitam habeant* , *& abundantius habeant* . Pluribus autem rationibus Chriſtus vita noſtra dicitur ; ſed potiſsimum quia nos ab animae morte redemit ; quia eius ſanguine , meritis , gratia credimus, ſancte vivimus , & aeternam vitam conſequimur , Ex quo etiam patet, quod S. Doctor velit ſequentibus verbis , *& tulit mortem noſtram* ; quibus illud Pauli Coloſſ. 2. 14. imitatur , *Delens quod adverſus nos erat chirographum decreti* , *quod erat contrarium nobis* : *& ipſum tulit de medio* , *affigens illud cruci* : *& expolians principatus &c.*

(*f*) *Et occidit eam de abundantia vitae ſuae* . = Sententiam iſtam Henricus Wangnereck his verbis dilucidat : *Utique vita abundavit Chriſto* : *unam perdidit in cruce mortalem* , *ut homo* ; *alteram immortalem ſervavit ut Deus* .

Acute potius , quam probabiliter , & ad rei propoſitum ; Neque enim de phyſica , ſed de morali vita Auguſtinus loquitur . En igitur vitae abundantia , qua Chriſtus mortem noſtram occidit : *Non enim ad menſuram dat Deus ſpiritum* , *Pater diligit Filium* , *& omnia dedit in manu eius* . Ioann. 3. v. 34. & 35. *De plenitudine eius nos omnes accepimus* . Ioann. 1. 16. *Qui in diebus carnis ſuae preces* , *ſupplicationesque ad eum* , *qui poſſit illum ſalvum facere a morte* , *cum clamore valido* , *& lacrymis afferens* . *exauditus eſt pro ſua reverentia* . Hebr. 5. 7. Hoc eſt , Theologi exponunt, pro ſua reveren-

tia

tia paffiva, pro dignitate eius, & meritis, quibus reverentia debebatur.

(g) *In illud fecretum, unde praceffit ad nas.* = Secreta, inacceffa lux illa, de qua 1. Tim. 6. 16. *Lucem inbabitat inacceffibilem*. Aut reconditus aeterni Genitoris finus: *Unigenitus Filius, qui eft in finu Patris &c*, Ioan. 1. 18.

Tonuit Verbum clamans, ut redeamus hinc ad eum fide, & fanctis operibus nunc; poft mortem aetem prorfus, & vere redibimus, ut illic pulcritudine eius fruamur. Non dicit, ut eamus, fed *redeamus*: a feliciffimo enim illo fecreto, vel potius, ab eius iure Protoparentis noftri peccatum nos deturbaverat.

(h) *Veniens in ipfum primum Virginalem uterum.* = Henricus Wangnereck ita exponit hunc locum „ Primus uterus virginalis, & foecundus, fuit „ uterus B. Virginis. *Nec primum fimilem vifa eft, nec babere fequentem.*] Itali, & quidem emendatiores fic vertunt: *Venendo nella fteffa primo utero verginale*.

Et ille, & hi eadem caecitate capti funt. *Primum* heic non adiectivum, fed adverbium eft. Res eft admodum obvia; Narrat enim Auguftinus Verbi ad haec inferiora iter; & dicit: Primum, vel primo quidem ad Virginis uterum inde ad nos veniffe; unde addit, *& inde &c*.

Quanquam datam Mariae laudem primam nempe fuiffe ex feminis, quae virginitatem vovit, non inficiemur, immo prorfus farctam, ac tectam velimus. Unde S. Doctor lib. de Sancta Virginitate, cap. 4. „ Quod profecto „ non diceret (*Maria Angelo illud*, „ Quomodo fiet iftud &c.) nifi Deo „ virginem fe ante voviffet. Sed quia „ hoc Ifraelitarum mores adhuc recu„ fabant; defponfata eft viro iufto, „ non violenter ablaturo, fed potius „ contra violentos cuftodituro quod il„ la iam voverat &c. Poterat & iube„ ri virgo permanere, in qua Dei Fi„ lius formam fervi congruenti miracu„ lo acciperet: fed exemplo fanctis fu„ tura virginibus, ne putaretur fola „ virgo effe debuiffe quae &c.] Quod communiter a Patribus, & Theologis ftabilitur.

(i) *Ubi ei nupfit humana creatura.* = Scilicet non perfona, fed natura, quae hypoftatica, ut loquuntur Thologi, unione adfumta eft ad unam, eamdemque perfonam. Quod ipfius Auguftini verba in Pfal. 18. Enarr. 2. n. 6. data fatis exponunt „ Ille tanquam „ fponfus precedens de thalamo fuo, „ exfultavit ut gigas &c. hoc eft ille „ tanquam fponfus, cum Verbum caro „ factum eft, in utero virginali thala„ mum invenit; atque inde naturae „ coniunctus humanae, tanquam de ca„ ftiffimo procedens cubili &c.] Et in Pfal. 44. n. 3. „ Et unde dicit alius „ Pfalmus (1), *In fole pofuit tabernaculum fuum, & ipfe tanquam fponfus procedens de thalamo fuo?* Con„ iunctio nuptialis: Verbum, & caro; „ huius coniunctionis thalamus Virginis „ uterus. Etenim caro ipfa Verbo eft „ coniuncta; unde dicitur (2), *Iam non* „ *duo, fed una caro*.

(k) *Ne effet femper mortalis.* = Ita B.B. (qui tamen nihil admonent) & ante ipfos Baf. Lov. 2. MSS. S. Mar. Fef. Vet. Er. As Som. Wangn. Car. & Itali: *nec femper mortalis*. Qua mendofa lectione data, haec habec Wangnereck „ Caro *mortalis* ante refurre„ ctionem, nec *femper mortalis*, quia „ *immortalis* poft reforrectionem.

Praeferendam effe lectionem noftram liquet ex Auguftini propofito; quod eft, beneficia a Dei Filio nobis praeftita retegere; quae inter etiam illud numeratur, ut mortalem carnem fibi unierit, quae aliquando tandem fieret immortalis in caelis, Nifi enim Verbo caro mortalis nupfiffet, nunquam caro noftram mortalitatem e fe propulfaffet.

(l) *Et difceffit ab oculis, ut redeamus ad cor.* = Ad illud adludit Ioan. 16. 7. *Veritatem dico vobis: expedit vobis, ut ego vadam, fi enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: fi autem abiero &c.* Quem locum ipfe S. Doctor fic exponit Tract. 94. n. 4. „ Tanquam diceret; Expedit vo„ bis, ut haec forma fervi auferatur „ a vobis; caro quidem factum Ver„ bum habito in vobis; fed nolo me „ carnaliter adhuc diligatis, & ifto la„ cte contenti, femper infantes effe „ cupiatis: *Expedit vobis, ut ego vadam, fi enim non &c.* Si alimenta „ tenera, quibus vos alui, non fub„ traxero, folidum cibum non efurietis „ fi carni carnaliter haeferitis, capa„ ces fpiritus non eritis. Nam quid „ eft,

(1) Pf. 18. 6.

(2) Matt. 19. 6.

„ est, *si non abiero &c.* Numquid hic „ positus, eum non poterat mittere? „ Quis hoc dixerit? Neque enim ubi „ ille erat, iste inde recesserat, & „ sic venerat a Patre, ut non mane- „ ret in Patre. Postremo quomodo eum „ etiam hic constitutus non poterat mit- „ tere, quem scimus super eum ba- „ ptizatum venisse (1), atque mansisse; „ immo vero a quo scimus eum nun- „ quam separabilem fuisse? Quid est „ ergo, *si non &c.* nisi non potestis „ capere spiritum, quamdiu secundum „ carnem persistitis nosse Christum? Un- „ de ille, qui iam acceperat Spiri- „ tum *Etsi noveramus*, inquit *secun-* „ *dum carnem Christum, sed nunc iam* „ *non novimus* (2). Etiam ipsam quip- „ pe carnem Christi non secundum car- „ nem novit, qui Verbum carnem fa- „ ctum spiritaliter novit.

(m) *Abscessit enim, & ecce hic est.* = Hic est generali ratione, quia Deus ubique est. Hic est quia Spiritum misit, cum quo etiam ipse, & Pater: *Audistis quia ego dixi vobis, Vado, & venio ad vos.* Ioann. 14. 28. *Si quis diligit me ..... ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Ioann. 14. 23. Hic est tandem ipsemet Christus, etiam in carne vera, non tamen visibili, sed eucharisticis speciebus contecta: *Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.* Matth. c. & v. ultimo.

Ubi nos infra cum Vet. Am. Er. Lov. Som. Wangn. 3. MSS. S. Cr. totidem S. Mar. 2. Med. Car. & Fes. nec non B. B. legimus, *Numquid & post descensum Vitae*: Benignianensis codex optimae notae, Benedictinis testibus, habet, *Numquid & post discessum vitae*: contra sermonis scopum, ut patet.

(n) *Et posuistis in caelum os vestrum?* = Versiculum hunc 9. Psalmi 72. quem suum fecit hic, suo loco, scilicet n. 15. idem S. Doctor his verbis dilucidat, „ Quid est hoc, *transiit* „ *super terram*? Quod dictum est, *Posue-* „ *runt in caelum os suum &c.* Non se „ cogitat hominem subito mori posse, „ cum loquitur; quasi semper victurus „ minatur: transcendit cogitatio illius „ terrenam fragilitatem, nescit quali „ vase coopertus est &c.

Iubet autem inde descensum, hoc est humilitatem, qua adscendamus ad Deum: ut etiam Sacrae paginae: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.* Lucae 18. 14. Quod docetur pariter Lucae 1. v. 52. & 53. Psal. 72. 18. & 137. 6. De quo adscensu per humilitatem acutissimis expressionibus ipse S. Doctor in Psal. 93. ad v. 13. n. 16. Serm. 21. de eo, quod scriptum est in Psal. 63. v. 11. (Alias, 5. ex Sirmondianis) n. 2. Serm. 279. de Paulo Apost. pro solemnitate Conversionis eiusdem 2. (Alias, 24. ex Sirmondianis) n. 6. Serm. 351. de Utilitate agendae poenit. 1. (Alias, 50. inter 50. Homil.) n. 1. & alibi.

(o) *Cecidistis enim, adscendendo contra eum.* = Optimum est enim adscendere ad eum: pessimum adscendere contra eum. „ Aliud est enim, le- „ vare se ad Deum, aliud est levare „ se contra Deum. Qui ante illum se „ proiicit, ab illo erigitur: qui adver- „ sus illum se erigit, ab illo proiicitur. „ Alia est enim soliditas magnitudinis, „ alia, est inanitas inflationis. Qui foris „ tumescit, intus tabescit.] Serm. 351. de utilitate poenitentiae 1. (Alias, 50. inter 50. Hom.) n. 1. circa med.

In suo Protoparente vero integrum humanum genus contra Deum adscendit. „ Vide o homo quid pro te factus est „ Deus, doctrinam tantae (3) humilitatis „ agnosce &c. Tu in latissimo fructuoso- „ rum nemorum praedio ... cum esses „ homo, Deus esse voluisti, ut perires; „ ille cum esset Deus, homo esse voluit, „ ut quod perierat inveniret. Tantum te „ pressit humana superbia, ut te non „ posset, nisi humilitas sublevare divina] Serm. 188. in natali Domini 5. (Alias, de Tempore 25.) n. 3.

Peccatum autem primi parentis in superbiae specie constituendum, vidimus lib. 1. c. 2. litt. E.

(p) *Ut ploretis in convalle plorationis.* = Illud certe intuetur Psal. 83. 7. *Adscensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum*, quod ipse legit, *in convalle plorationis*: & sic exponit n. 10. „ Ubi disponit adscensus? *in cor-* „ *de, in convalle plorationis.* Ecce ha- „ betis torcular convallem plorationis; „ ipsae lacrymae piae contribulatorum „ mustum sunt amantium &c. hic enim „ ploratur, ubi seminatur: *Euntes*, „ inquit, *ibant, & flebant, mittentes* „ *semina sua* (4).

Hic

(1) Ioan. 1. 32.
(2) 2. Cor. 5. 16.

(3) Am. Er. & MSS. tandem.
(4) Psal. 125. 6.

Hie vero Augustinus plorationem fere pro humilitate ponit „ Ubi ergo „ disposuit adscensus ? in corde , in „ convalle scilicet plorationis. Hoc est „ qui se humiliat, exaltabitur. Sicut „ enim adscensus exaltationem indicat, „ ita vallis humilitatem, & convallis „ plorationes; sicut enim comes poeni„ tentiae dolor est, ita lacrymae sunt te„ stes doloris] Serm. 351. de Utilit. poenit. 1. (Alias, 50. inter 50. Homil.) n. 1.

Ultima capitis verba, *si dicis* apud Basileenses, ut signatur in margine editionis Er. sic habentur , *sic ascens* ; minus eleganter, ut patet: sequitur enim *ardens*. Est autem integer sensus; Dic eis ut piis lacrymis, & humilitate ad Deum adscendant ; si enim haec igne caritatis dicis , Dei spiritum habes ; si Dei Spiritum habes, eos tecum rapiens, ad Deum rapis.

A. Ch. cir. 380.
Aug. 20. Mon. 49. Ad. VIII. Dam. XIV. Grat. XIV. Valent. V.

C A P U T XIII.

A R G U M E N T U M.

Pie , certissimaque documenta haec tum minime adtendens ; creaturarum pulcritudine rapiebatur : huiusque naturam , modos , & species longis disputationibus cum amicis discutiebat ; illud potissimum colligens ; Quaedam nos pellicere , quod integra , perfectaque consistant ; Alia quod rebus suis quam bene accommodentur . Adeo ut inde in doctiorem inquisitionem animo aestuanti , duos , aut tres Libros de Apto , & Pulcro scripserit ; qui tamen latente casu perierant .

Aec tunc non noveram (*a*), & amabam pulcra inferiora, & ibam in profundum, & dicebam amicis meis: num amamus aliquid, nisi pulcrum? Quid est ergo pulcrum? & quid est pulcritudo? Quid est, quod nos adlicit, & conciliat rebus, quas amamus? Nisi enim esset in eis decus & species, nullo modo nos ad se moverent. Et animadvertebam & videbam in ipsis corporibus, aliud esse quasi totum, ideo pulcrum: aliud autem (*b*), quod ideo deceret, quoniam apte adcomodaretur alicui, sicut pars corporis ad universum suum, aut calceamentum ad pedem, & similia. Et ista consideratio scaturivit (*c*) in animo meo ex intimo corde meo; & scripsi libros de Pulcro & Apto (*d*), puto duos, aut tres. Tu scis Deus: nam excidit mihi. Non enim habemus eos, sed aberraverunt a nobis, nescio quomodo (*e*).

(*a*) *Tunc non noveram.* = Tunc haud noverat, cum Manichaeorum tenebris obrueretur. Quid autem haud noverat? certa, & pia illa quae hucusque expendit; Creata scilicet bona ad vastissimum humanum appetitum explendum inepta esse; & mira vertigine acta, continuo nostris ab amplexibus labi, & fugere. In Deo tantum bene consistere, adeoque vel in eodem amanda, vel in eius laudem vertenda. Nonnisi descensu, idest humilitate ad Deum adscendi. Haec quidem tunc haud noverat, quo pacto quilibet peccator non novit, scilicet practice. Vel, & vix non in idem redit, non adtendebat, non pensabat. Quod nos maioris claritatis gratia in capitis summario posuimus. Haec enim Augustinum a sanctissima Matre in Orthodoxa scientia tam bene exeultum ignorasse, & revera nescivisse quis sibi suadeat?

Haec non bene Augustinus adtendens, divina pulcritudine non adeo curata, humanis inhiabat; ibatque sic in profundum hoc est ab honestate, quae in mente, non in sensibus est, & a sublimi Deo recedebat.

(*b*) *Aliud esse quasi totum, ideo pulcrum: aliud autem &c.* = Haec duo pulcritudinis genera; de quibus alibi

sae.

A. Ch. cir. 380.
Aug. 26. Mon. 49. Ad. VIII. Dam. XIV. Grat. XIV. Valent. V.

saepe idem Augustinus: Epist. enim 138. (Alias, 5.) ad Marcellinum n. 5. oblata a dogmatica quaestione occasione, inquit. „ Haec quaestio quam late „ pateat profecto videt quisquis pulcri, „ aptique distantiam sparsam quodam „ modo in universitate rerum valet, ne- „ que negligit intueri. Pulcrum enim „ per seipsum consideratur, atque lau- „ datur, cui turpe, ac deforme con- „ trarium est. Aptum vero cui ex ad- „ verso est ineptum, quasi religatum „ pendet aliunde; nec ex semetipso, sed „ ex eo, cui connectitur, iudicatur; „ nimirum etiam decens, atque indecens, „ vel hoc idem est, vel perinde habe- „ tur. Age nunc &c.] Vide etiam, si lubet, lib. 6. Musicae, cap. 13. n. 38. lib. Imperf. de Gen. ad litt. cap. 26. n. 58. lib. 83. Q. Q. q. 44. lib. contra Epist. Manich. cap. 41. n. 47. & 48. lib. de Vera Relig. cap. 40. n. 74. Epist. 3. ad Nebrid. (Alias, 151.) n. 4. Epist. 18. ad Caelestin. (Alias, 63.) n. 2. & lib. 22. de Civit. Dei, cap. 22.

Duo ergo sunt pulcritudinis genera; quorum unum situm est in eo, ut totum sit, hoc est plura continens, ita bene disposita, ut nihil a rei exigentia exorbitans, mancum in eo, vel superfluum sit; in quo tamen plurium ordo pulcritudinis essentiam constituat. Aptum vero aliud intuetur, & per proportionem ad ipsum dicitur, a quo partium multitudo nec postulatur, nec repellitur. Ne autem censeas duas has pulcritudines ita expositas, in unam eamdemque redire, exemplo rem explicamus. Idem hominis corpus utraque pulcritudine gaudere potest; Est enim pulcrum ex eo, quod pluribus constet partibus, in totum quoddam recte coalescentibus. Erit os aptum, si tale sit, quale homini, non asino: tali homini iuveni, non seni competit. At si velis amplius Pulcrum, & Aptum secernere; Pulcher est exercitus pluribus militibus, ordine dispositis, quasi totum constans; Apta galea, militis capiti adcommodata.

(c) *Et ista consideratio scaturivit &c.* = Nisi Augustine adderes, simul te a divinae pulcritudinis amore secessisse, prorsus tibi indulgerem; insitus enim animis est nostris honestus pulcritudinis amor. Unde si Historicis fidem demus, Pythagoras, Isocrates, Plato turpes suis ab Academiis arcebant. Lycurgus non tam arcebat, quam insectabatur. Aristoteles quaerenti cur & honestos viros pulcritudo caperet, quasi fastidio reposuit, *Caeci est huiusmodi interrogatio*. Cui Plutarchus plaudens apud Stobaeum Serm. 63. de Pulchritudine, rem prorsus dilucidat. Maxime quum corporis splendor non raro animi pulcritudinem pandat; ut observat, & eleganter edisserit Latinus Pacatus in Panegyr. ad Theodosium. Hinc vetustissimum illud Euripidi tributum: *Facies est digna imperio.* Et aliud, pro quo Lucretium nominant: *In constituendis Regibus facies debet multum valere, & multum valuit.* Et haec ex iis, qui solam naturam spectarunt.

Quid quod Augustinus non tam particulari pulcritudine, quam generali, & doctiori, quae materiam, seu carnem omittit, pellectus est? qua etiam ratione Scripturas sanctas, & Ecclesiae Patres omisimus, a quibus in gravis pulcritudinis laudem quidquam poteramus extundere.

(d) *Et scripsi libros de Pulcro, & Apto.* = Anno scilicet, ut infra c. 15. n. 4. coniicit, aetatis suae 26., aut 27. Adeoque eorum, quos recenset, primus hic Augustini foetus censendus est. Iure & merito igitur Ludovicus ab Angelis lib. 1. Vitae einsdem, cap. 3. in fine dicit: *Plato inquireus, unde proveniat amor? Academicum finivit.* (Ficinus in convivium Platonis) *Augustinus inde suum incoepit sapientium.*

Dicit vero inde, *Tu scis Deus*, aut non bene numeri eorumdem librorum memor; aut in scripti, amissique operis veritatem Deum testem advocans.

(e) *Aberraverunt a nobis, nescio quomodo.* = Id etiam nobis obscurum arcanum adparet; Neque enim liber ille talis erat, qui obscura patria plures lateret; & argumenti tenuitate paucorum genio adcommodaretur; ut ab uno, vel altero Monaco puta legeretur in angulo. Carthagine editus erat totius Africae; & Romae, universi orbis capite ab insigni eius Oratore exceptus; argumenti amplitudine nullius studia fugiebat. Tum inquam, saeculi vanitate captus, non crebris pietatis coloribus, quos mundani sapientes fastidiunt, tuam opellam Augustine tinxeras; non erudiendis etiam populi rudioribus, adserendisque magnis veritatibus adplicitus, (ut inde factus Catholicus) sermonis splendorem neglexeras, quo magis ac altissimis divinae veritatis arcanis, Doctores *Erasmo* similes pelliciuntur. Quin immo ubique purum philosophum egeras, cunctaque, ut infra innuis, (cap. seq.) dictionis elegantia, & eloquentiae maiestate exorna-

naveras. Quam ergo Academiam, quam civitatem, quam orbis partem, quem hominem paululum studiis, litterisque deditum docta, & concinna tua opella latere potuit? Et si neminem latuit, quo casu, qua arte eam cito evanuit? Et quo in orbis angulo adeo semoto delituit ut tu ipse, qui eam amore, atque existimatione commemoras, recuperare nequiveris? At nimis profundae sunt divinae voluntatis abyssi, quam dum prona fronte adoramus, magnum reipublicae litterariae damnum iactura illa caussatum forti animo praeterimus. Ne autem prorsus taceamus, animi nostri suspicionem prodimus; Deus qui te Augustine in Catholicae Ecclesiae achillem transformavit, id tibi, & orbi subftulit, in quo te ceu in speculo Manichaeorum olim patronum intueri potuisses. Maxime quia, ut c. 15. n. 1. contestaris, quaedam animum spectantia, eorundem histrionum fabellis delusus, infeliciter admodum ibi expedi veras.

Cum igitur nonnisi, quod sciamus, volumen hoc, & elegantissimas, seu qua se Urbis Praefecto probavit, seu qua Mediolanensium Principum laudes digessit orationes Augustinus adhuc Manichaeus ediderit; & illud, & hae evanuerint; sequitur Augustini Catholici esse quaecunque modo supersunt. Vide infra l. 6. c. 6.

A. Ch. cir. 380. Aug. 26. Mon. 49. Ad. VIII. Dam. XLV. Grat. XIV. Valent. V.

C A P U T XIV.

A R G U M E N T U M.

Deum, & se de potissima caussa percontatur, qua Hierio Romanae urbis oratori, facie minime sibi noto libros illos nuncupaverit. Retegit, atque statuit observationibus acutissimis, digressionibus quibusdam intermixtis, nobili eius eruditionis fama longe lateque resonante se fuisse commotum; confidens scilicet fore ut tanti Mecoenatis iudicio, probato volumine, suum pariter ut illius nomen resonaret in orbe.

I. Uid est autem, quod me movit, Domine Deus meus, ut ad Hierium (*a*) Romanae urbis oratorem, scriberem illos libros: quem non noveram facie, sed amaveram hominem ex doctrinae fama, quae illi clara erat, & quaedam verba eius audieram, & placuerant mihi? Sed magis quia placebant aliis, & efferebant eum laudibus, stupentes quod ex homine Syro, docto prius Graecae facundiae; post in Latina etiam dictor mirabilis (*b*) extitisset, & esset scientissimus rerum ad studium Sapientiae pertinentium, mihi placebat. Laudatur homo, & amatur absens. Utrumnam ab ore laudantis intrat in cor audientis amor ille? Absit. Sed ex amante alio accenditur alius. Hinc enim amatur, quia laudatur, dum non fallaci corde laudatoris praedicari creditur: id est cum amans eum laudat (*c*).

II. Sic enim tunc amabam homines ex hominum iudicio; non enim ex tuo Deus meus, in quo nemo fallitur. Sed tamen, cur non sicut auriga nobilis, sicut venator studiis popularibus diffamatus; sed longe aliter, & graviter, & ita quemadmodum & me laudari vellem? Non autem vellem ita laudari & amari me, ut histriones, quamquam eos & ipse (*d*) laudarem & amarem; sed eligens latere, quam ita notus esse, & vel haberi odio, quam sic amari. Ubi distribuuntur ista pondera variorum & diversorum amorum, in anima una? Quid est, quod amo in alio, quod

A. Ch. cir. 380. Aug. 26. Mon. 49. Ad. VIII. Dam. XIV. Grat. XIV. Va. lent. V.

quod rurſus niſi odiſſem, non a me deteſtarer & repellerem, cum ſit uterque noſtrum homo? Non enim ſicut equus bonus amatur ab eo, qui nollet hoc eſſe, etiam ſi poſſet, hoc & de hiſtrione dicendum eſt, qui naturae noſtrae ſocius eſt. Ergone amo in homine, quod odi eſſe, cum ſim homo (e)? Grande profundum eſt ipſe homo, cuius etiam capillos tu Domine numeratos habes (1), & non minuuntur in te; & tamen capilli eius magis numerabiles ſunt, quam adfectus eius, & motus cordis eius.

III. At te ille Rhetor ex eo erat genere quem ſic amabam, ut vellem me eſſe talem, & errabam typho, & circumferebar omni vento (f), & nimis occulte gubernabar abs te. Et unde ſcio, & unde certus confiteor tibi, quod illum in amore laudantium magis amaveram, quam in rebus ipſis, de quibus laudabatur? Quia ſi non laudatum vituperarent eum iidem ipſi, & vituperando atque ſpernendo ea ipſa narrarent, non accenderer in eum, & non excitarer. Et certe res non aliae forent, nec homo ipſe alius, ſed tantummodo adfectus alius narrantium. Ecce ubi iacet anima infirma nondum haerens ſoliditati veritatis (g)? Sicut aurae linguarum flaverint a pectoribus opinantium, ita fertur & vertitur, torquetur ac retorquetur, & obnubilatur ei lumen, & non cernitur veritas. Et ecce eſt ante nos! Et magnum quiddam mibi erat, ſi ſermo meus, & ſtudia mea illi viro innoteſcerent. Quae ſi probaret, flagrarem magis; ſi autem improbaret, ſauciaretur cor vanum, & inane ſoliditatis tuae. Et tamen pulcrum illud atque aptum, unde ad eum ſcripſeram, libenter animo verſabam ob os contemplationis meae (b), & nullo collaudatore mirabar.

(a) *Ut ad Hierium &c.* = Ita Baſil. Lov. Wangn. MSS. omnes Err. & noviſſime B. B. eom MSS. pleriſque ab ipſis laudatis. At Vet. Bad. Am. Er. Arn. Som. & MSS. 4. ab eisdem Beoedictinis viſi, nec non MSS. 2. qoos produnt Lov (niſi forte ſint duo ex quatuor a B B. laudatis) *Icberium*. In aliquo codice ſcribitur, *Hiberium*: ſola, ut vides, orthographiae diſerepantia. Ex quo forte alii litteram, *b*, duram proferentes, putaveront ſeribi poſſe, *Icberium*. In uno e MSS. S. Cr. quos pro nobis laudavimus, eadem mano, ut videtur, expungitur *Hierium*, & ponitur, *Hieronymum*, imperite, ut patet.

Bollandi continuator eap. 7. ſigno *d.* ingenue profitetur: *His orator aliunde mibi ignotus*.

At. detexerat iam aenigmatum parens *Pherepouus*, inquiens. „ Eſt ne Fl. „ Hierius, qui anno Chriſti 427. eum „ Fl. Ardaburio Conſol foit? Certe in„ terdum viris eruditis collata ea digni„ tas propter folam eruditionem, ut Au„ ſonio Poetae, aliiſque. Non puro ta„ men, propter alias viri dignitates, „ quas vide apud Iaeobum Gothofre„ dum in Proſopographia Codieis Theo„ doſiani. „

Et Benedictini admooitione io Collationem, & libros duos contra Maximinum, Hierii Conſulis meminerunt his verbis. „ Haec opuſcula in retractatio„ nibus Auguſtini fruſtra quaeras, cum „ ſint poſterius confecta, anno Chriſti „ videlieet aut 427. aot 428. Nam Se„ giſvoltom Comitem, a quo ſe miſſum „ Hipponem Maximinus in eollationis „ ſubſequentis exordio profitetor, ve„ niſſe in Africam contra Bonifacium „ Hierio, & Ardubure Coſl. hoc eſt „ anno Chriſti 427. ſcribit Proſper in „ Chronico.] Cum Hierius Conſul aeque ac *Pherepono*, ut vides, Patribus innotuerit; & nullibi aut eenſere, aut ſuſpicari ſe inouant, hune illum fuiſſe, cui Auguſtinus libros de Pulcro, & Apto

(1) Matt. 10. 30.

ro dicavit; annon arbitrabimur doctissimos viros *Pherepont* opinioni contrarios?

Sed quem Eruditorum latet Consulatus Hierii? Ut igitur quidquam nos doceat *Phereponus*, qui plura, ut quilibet videt, harum Confessionum omittit, gravioribus tantum dilucidandis natus: prodere debet qua ratione, quibusque a communi notitia semotis coniectationibus illud si non certum, saltem probabile fit: unum eumdemque fuisse Hierium Augustini mecoenatem, & Urbis Consulem; nominis enim similitudine, vel convenientia nihil conficitur.

At si temere nos *Phereponus* docuit: haud temere, sed ratione, & quidem non levi deliramenta eius nos repellemus. Nun quidem admodum subtilis, sed iusti, & gravis iudicii hic Lectorem postulo. Talis nobis ab Augustino hic exhibetur Hierius pro eo tempore, quo illi volumen nuncupavit, ut nequeamus illum non concipere virum nedum eruditione, sed & aetate gravem. *Stupentes quod ex homine Syro, docto prius Graecae facundiae, post in Latina etiam dictor mirabiles &c.* Virum hunc a longinquis terris Romam appulsum, gradatim tot studiis excultum, & litteris exornatum, diffitorum etiam populorum versatum in ore, quis arbitrabitur quadragesimum saltem aetatis suae annum non adtigisse? Scripsit vero Augustinus libros illus, ipsomet teste, anno aetatis suae vigesimo-sexto, aut vigesimu-septimu, consequenter Domini trecentesimo-octogesimo, vel octogesimo-primo; Ut ab hoc tempore ad annum Domini venias quatercentesimum-vigesimum-septimum, aunos addas oportet quadraginta-quinque, vel quadraginta-sex; His autem aliis quadraginta additis, quos, ut diximus, scribente Augustino de Pulcro, & Apto, agebat, ut minus Hierius, fit hunc anno Domini 427. aetatis suae egisse 85., vel 86. Huius-ne deliri vetuli humeris commendatum est gravissimum Consulatus onus?

Item non dissimili argumento in idem redeunte, Hierium, cui Augustinus iuvenis ceu gravissimo litterariae reipublicae oraculo voluminum suorum primitias dicavit, eodem Augustino octo, vel decem annis superiorem quis non credet? anno autem Dom. 427. agebat Augustinus, ut compertum est, aetatis suae 73. Hierius igitur saltem 81. vel 83.

Unde magna probabilitate potius concludendum est, anno, quo Hierius quidam cum Ardaburio, vel, ut alii, Ardabure Consulatum capessivit, Hierium Augustini mecoenatem nec inter Consules, nec inter vivos adcensitum fuisse. | A. Ch. cir. 380. Aug. 26. Mon. 49. Ad. VIII. Dam. XIV. Grat. XIV. Valent. V.

Quin immo si gravis iudicii vir Augustini verba altius expenderit, in suspicionem veniet: iam tum, quum hae Confessiones scribebantur, hoc est anno Dom. 400. Hierium nostrum e vivis sublatum.

Quid *Pherepone* quod, ut initio diximus, plures codices, & quidem magnae auctoritatis, quibus suffragatur tuus *Erasmus*, pro *Hierium* habent; *Icherium*? Unde nos, praeter morem, selectam lectionem momento nullo firmavimus, ut Lector adverteret rem dubiam esse: & a nobis *Hierium* positum in Benedictinorum Patrum obsequium, a quorum lectionibus aegre, & nonnisi solidis coniecturis secedimus.

(*b*) *In Latina etiam dictor mirabilis.* = Sequimur Benedictinos, qui admonent. „ In editis, *dactor*. In duobus MSS. „ Lovaniensium, *dictator*: corrupte sci„ licet pro, *dictor*; quam vocem no„ strorum codicum auctoritate restitue„ re visum est.] Editis suffragantur MSS. 9. Etr. Etsi in horum uno substituatur, *dictator*. Ubi Lovanienses monent duos e suis MSS. habere, *dictator*, inquiunt: *Ut significet illum scriptorem egregium fuisse*.

Nec *dictatar*, nec *dictor* voces admodum usitatae sunt, quod sciamus, apud Latinarum minutiarum observatores exactos. At Scriptores gravissimi aliquoties, nec perperam, maxime necessitate postulante, arbitrio quidquam indulgent. *Dictor* heic a dictione est; & significat aut oratorem, aut enuntiatorem, sive pronuntiatorem. Aug. in Psal. 104. ad v. 36. n. 27. *Cuius laudationis auctor, & dictor cum sit per Prophetam Spiritus Sanctus &c.* & alibi.

(*c*) *Dum non fallaci &c. idest cum amans eum laudat.* = Quin immo, inquiet aliquis, amantium laudibus nulla fides. Hinc amici, & maxime consanguinei, quorum ut in plurimum vehementissimus amor est, in damnum omni exceptione maiores, in laudem nullius ponderis testes habentur. Nec cordatus ullus in amici, vel consanguinei laudes erumpit, nisi in antecessum praefatus sit, amoris umbras se excussisse. Quae tamen, sicut & odii, quia raro bene excutiuntur, veritas potiori exacta orbe, in ultimis angulis delitescit. In Thomi-

A. Ch. cir. 380. Aug. 26. Mon. 49. Ad. VIII. Dam. XIV. Grat. XIV. Va-lent. V.

starum Academiis Thomae: in Scotistarum autem Scoti, velut Scholarum principis nomen resonat. Quae tamen, utpote de duobus viris summis, discrepantia haud intolerabilis est. Non desunt qui Cartesium, liberum illum phantasmatum somniatorem: & alios novi systematis decantatores rabulas Aristoteli, Philosophorum principi, aut certe Philosopho summo praeferendos blaterent. Unde quaeso iudiciorum oppositio illa? Nisi ex eo quod unicuique suus praeceptor, utpote carior, etiam doctior videtur? Unde somnia haec, nisi ex magnis praeiudiciis, quae ab amore, vel odio generantur. Nec mireris, quandoquidem 1. Amor admodum aestuans, nunc bona, nunc mala forte aut phantasiam, aut eius phantasma, aut utrumque laedit. 2. Libenter homo laudes; aegre vituperationes excipit; praedicas igitur amati dotes, quod in tui amoris, & iudicii laudes vertantur. 3. Voluntas, & intellectus sympathicis, ut loquuntur, nexibus invicem glutinantur; illa igitur in alicuius amorem aestuans; socium pellicit, & trahit in sua.

Quae de amore diximus, pari ratione de odio expendi possunt. Perperam ergo, obiiciet aliquis, dixit Augustinus, *Dum aaa fallaci &c.*

Dicimus tamen, ex illis verbis, *non fallaci corde*, difficultatis solutionem peti posse. Plures nos fallaci corde, hoc est, malitia, decipiunt. Nobis bonum praedicant, quod malum noverunt. Amantes tamen vel non decipiunt; aut decipiunt prius ipsi decepti; non igitur fallaci corde. Quid venenum suspicaris? Id poculum tibi propinant, ex quo ipsi sumserunt, & cui etiam num avide inhiant. Ea igitur, quae paulo ante expensa sunt, ad eludendum bonum testimonium amantium, nihil ad Augustini sensum.

Maxime quoniam non de quibuscunque, sed de earum tantummodo rerum laudibus Augustinus loquitur, quae amantem glutinaverunt amato: hoc est, de laudibus eruditionis, quae ipsos laudatores Hierio addixerunt; porro non tales laudes suspectae habentur, quae nempe amorem praecesserunt generuntque, sed quae ad amorem sequuntur.

(*d*) *Ut histriones, quanquam eos & ipse &c.* = Histrio ab *hister* dicitur: vox Tuscis olim idem ac, *saltator*, qui & *ludio* vocatur. Erant histriones qui personati fabulas in scenis agebant: Graecis quidem honesti; Romanis vero infames videbantur. Vide S. Doctorem lib. 2. de Civit. Dei, cap. 11. & 13. Hos animarum deceptores non semel insigni zelo idem Augustinus insectatus est: ut in Psal. 39. n. 9. & Serm. 198. (Alias, 7. ex Sirmondianis) de Kalendis Ianuarii 2. n. 3. circa finem, Immo Christianos istis adhuc laqueis captos a Christi sacramentis repellendos acriter docuit lib. de Fide, & Operibus, cap. 18. n. 33. At qui de his plura desiderat, videat eumdem S. Doctorem in Psal. 13. n. 10. & in 102. n. 13. Serm. 90. (Alias, 14. ex editis a Sirmondio) de Verbis Matth. 22. contra Donatist. de Carit. n. 6. serm. 332. (Alias, 28. ex Sirmond.) in Natali Martyrum, n. 1.

Hos Histriones Augustinus anno aetatis suae 26. aut 27., cum de Pulcro, & Apto scripsit laudabat, & amabat; non tamen datos eisdem plausus sibi ambiebat; bene vero eos, quibus Hierius celebrabatur: quod isti, non illi honesti essent, propriaeque conditioni adcommodati.

(*e*) *Ergo ne amo in homine, quod odi esse, cum sim homo?* = Iam proximo loco ex ipso hoc aenigma dissolvimus. Ab equo essentia, ab histrionibus accidentibus secernebatur. Unde hominem bruti: & hominem illustris conditionis, & altissimae mentis histrionum luteus splendor dedecebat. Est enim bonum hocce ex iis, quae idem in volumine Hierio dicato *apta* appellabat; quae autem uni sunt apta, minime alteri. Nugae, quae infantibus nostrum animum glutinant: senibos, quibus gravia apta sunt, faciunt aversos. Nec eadem frontis, verborumque mollities, quae feminas, etiam viros spectabiles facit.

Aurigae illi dicebantur, qui bigis, trigis, vel quadrigis in Circensibus ludis decertabant; Agitatores etiam dicti, & Quadrigarii Svet. in Calig. c. 54. *Sed aliorum generum artes studiosissime, & diversissimas exercuit: Thrax, & Auriga, idemque Cantor, atque Saltator.* Augustinus in Psal. 39. n. 9. *Ecce aversus fuerit a circo, a theatro, ab amphiteatro &c. quare illi viluerunt? aurigam laudat regentem quatuor equos, & sine labe, atque offensione currentes.*

Venatores autem, ut etiam B. R. in imo margine n. 8. Enarr. in Psal. 39. observarunt, qui cum bestiis in arena congrediebantur.

(*f*) Et

A. Ch. cir. 380. Aug. 26. Mon. 49. Ad. VIII. Dam. XIV. Grat. XIV. Valent. V.

(*f*) *Et circumferebar omni vento*. = Ad illud Pauli adludit Ephes. 4. 14. *Ut iam non . . . . . , circumferamur omni vento doctrinae*. Subticuit autem ultimam vocem, ut innueret, nedum doctrinae, sed & omnium fere inanium actionum, morumque vento se deportatum.

Occulte autem, quod sequitur, Deus Augustinum gubernabat: aut ab eo specialem gratiam retrahens; aut plura in eo mala permittens, e quibus tamen aperta providentia ipsum educturus erat.

Item, in amore laudantium magis Hierium amaverat, quam in rebus ipsis, de quibus laudabatur, tum proprio iudicio non admodum fidens; tum quia forte non tam eruditionis, quam plausuum splendore rapiebatur.

(*g*) *Nondum haerens soliditati veritatis* = Quod triplicitee excipi potest. I. Nondum haerens Deo. II. Nondum ipsam prorsus eruditionis pulcritudinem pensas. III. Non tam acri & ingenuo examine, quam ex publica fama hominum merita, aestimans. Unde sequitur: *Sicut aurae linguarum flaverint a pectoribus opinantium*. Scilicet a praeconcepta sententia, a praeiudiciis, ab amore; pectus enim amoris sedes est. Ideoque addit: *obnubilatur ei lumen &c.* Quia scilicet, ut litt. C. dictum est, ex eo potissimum quod homines praeiudiciis occupentur: nec, dum iudicium sententiasmque ferunt, amorem odiumque exuant, vertuntur ima summis, eximiis viris praeferuntur bubones; meriti denique veritatis iura violantur. Vide c. 16. L.

Si gravi iudicio quae sequuntur attenderis, inferes, Augustini sermonem, doctrinamque admodum Hierio placuisse; qui, ut credendum est, Manichaeos errores ibi implicatos non curavit. Vide infra l. 5. c. 13. litt. B. argum. 3.

(*b*) *Libenter animo versabam ob os contemplationis meae*. = Sequimur Benedictinos, qui admonent. „ Arn. eum „ editione Mureti an. 1650. sic habet, „ *animo versabam, & ostentationem con-* „ *templationis meae*. MSS. sex, *modos* „ *contemplationis*.] Nobiscum sunt etiam Vet. Basil. Am. Er. Lov. Wangn. MSS. 12. Etr. Licet MSS. 3. a Lov. visi (nisi eos Benedictini comprehenderint) unus Med. & unus S. Cr. (qui tamen eadem manu corrigitur) necnon Som. habeant ut MSS. sex a B.B. laudati.

Pherepones heic ita angelicae linguae nodos exsolvit: *Si haec vera est lectia, perinde est ac, ob oculos mentis*.

Eximii expositoris tam implexis aenigmatibus lucem conciliantis emerita tempora laureolis semper cingat Apollo. Nos enim infelicissimae noctuae, medium licet caeli orbem sol traiecisset, adhuc diem esse ignorabamus. Equidem Hieronymus Nicolius Romanus Ordinis Eremit. S. Augustini, lib. cui titulus, Flosculi, sive Nutabilia practica ex utroque iure, probatisque auctoribus &c. titulo, *Advocatus &c.* hocce monitum (1) refert: *Advocatus pro medico advocans contemtibilis habetur*. Sed humana haec nihil ad *Pherepanem*.

Opponit igitur Augustinus naturalis veritatis merita popularis aurae somniis: inquiens Hieril, vel, ut alii, Hieherii, seu etiam, ut nonnulli MSS. codices, Hyerii eruditionem populorum tantummodo se plausibus suspexisse; Pulcri vero, Aptique dotes nullo collaudatore apud seipsum ob os contemplationis suae fuisse miratum.

(1) Barbosa Allegat. 79. n. 30.

A. Ch. cir. 380. Aug. 26. Mon. 49. Ad. VIII. Dam. XIV. Grat. XIV. Valent. V.

CAPUT XV.

ARGUMENTUM.

Acri iudicio ſcriptos olim de Pulcro, & Apto libros recolens: detegit ſe incorporearum ignorantia rerum quosdam in ſcopulos impegiſſe. Impotens ſcilicet ex praeconceptis erroribus in ſpiritualem hominis animum mentis oculos figere: in duas eum dividebat ſubſtantias; quarum prima maxime una, bonive conferta plenitudine, in honeſtos, & rationales actus efflueret; altera ſumme mala, & licet nedum ſubſtantia, ſed & vita: a Deo nec primo facta, nec actu pendens: ratione minime eſſet praedita, bene vero diviſionis prima foecunda parens dicenda eſſet. Illam tanquam ſine ullo ſenſu mentem Monadem: hanc nonniſi in turpia erumpentem Dyadem appellabat. Talia nunc deliramenta exhorrens: oſtendit potiſſimum nullam ſubſtantiam malum eſſe: nec tamen mentem noſtram ſummum incommutabile bonum; Recolens etiam, & contemnens fallaces argumentationes illas, quibus in eos ſcopulos impulſus eſt, quibuſve in eosdem ipſe Catholicos conabatur impellere. Prodit inde quo circiter aetatis ſuae anno volumen illud ediderit. Dolenſque corporearum ſe tunc phantaſmatibus rerum occupatum, atque diſtractum nequiviſſe, licet conaretur, Divinae pulcritudinis ſuavitates delibare, ſermonem explet.

I. Ed tantae rei cardinem in arte tua nondum videbam (*a*), Omnipotens, qui facis mirabilia ſolus; & ibat animus meus per formas corporeas; & Pulcrum, quod per ſe ipſum: Aptum autem, quod ad aliquid adcomodatum deceret, definiebam, & diſtinguebam, & exemplis corporeis adſtruebam. Et converti me ad animi naturam: & non me ſinebat falſa opinio, quam de ſpiritalibus habebam, verum cernere. Et irruebat in oculos ipſa vis veri, & avertebam palpitantem mentem ab incorporea re, ad lineamenta, & colores, & tumentes magnitudines. Et quia non poteram ea videre in animo, putabam me non poſſe videre animum meum. Et cum in virtute pacem amarem, in vitioſitate autem odiſſem diſcordiam: in illa unitatem, in iſta (*b*) quamdam diviſionem notabam. Inque illa unitate mens rationalis, & natura veritatis ac ſummi boni mihi eſſe videbatur. In iſta vero diviſione irrationalis vitae (*c*), neſcio quam ſubſtantiam, & naturam ſummi mali, quae non ſolum eſſet ſubſtantia, ſed omnino vita eſſet, & tamen abs te non eſſet, Deus meus, ex quo ſunt omnia, miſer opinabar. Et tamen illam Monadem appellabam, tanquam ſine ullo ſenſu mentem (*d*); hanc vero Dyadem, iram in facinoribus, libidinem in flagitiis, neſciens quid loquerer (*e*). Non enim noveram, neque didiceram, nec ullam ſubſtantiam malum eſſe, nec ipſam mentem noſtram ſummum atque incommutabile bonum.

II. Sicut enim facinora ſunt, ſi vitioſus eſt ille animi motus, in quo eſt impetus, & ſe iactat inſolenter ac turbide: & flagitia, ſi eſt immoderata illa animae adfectio, qua carnales hauriuntur voluptates: ita errores, & falſae opiniones vitam contaminant, ſi rationalis mens ipſa vitioſa eſt: qualis in me tunc

erat,

A. Ch. cir. 380. Aug. 26. Mon. 49. Ad. VIII. Dam. XIV. Grat. XIV. Valent. V.

erat, nesciente alio lumine illam illustrandam esse, ut sit particeps veritatis, quia non est ipsa natura veritatis. Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine Deus meus, illuminabis tenebras meas (1), & de plenitudine tua nos omnes accepimus (2). Es enim tu lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (3); quia in te non est transmutatio, nec momenti obumbratio (4).

III. Sed ego conabar ad te, & repellebar abs te, ut saperem mortem, quoniam superbis resistis (*f*). Quid autem superbius, quam ut assererem mira dementia, me id esse naturaliter, quod tu es? Cum enim ego essem mutabilis, & eo mihi manifestum esset, quod ideo utique sapiens esse cupiebam, ut ex deteriore melior fierem, malebam tamen etiam te opinari mutabilem, quam me non hoc esse, quod tu es (*g*). Itaque repellebar, & resistebas ventosae cervici meae, & imaginabar formas corporeas, & caro carnem accusabam, & spiritus ambulans nondum revertebar ad te (5); & ambulando ambulabam in ea, quae non sunt, neque in te, neque in me, neque in corpore. Neque mihi creabantur a veritate tua, sed a mea vanitate fingebantur ex corpore: & dicebam parvulis fidelibus tuis, civibus meis (*h*), a quibus nesciens exsulabam: dicebam illis garrulus, & ineptus: Cur ergo errat anima, quam fecit Deus (*i*)? Et mihi nolebam dici: Cur ergo errat Deus (*k*)? Et contendebam magis incommutabilem tuam substantiam coactam errare, quam meam mutabilem sponte deviasse, & poena errare confitebar (*l*).

IV. Et eram aetate annorum fortasse viginti sex, aut septem (*m*), cum illa volumina scripsi, volvens apud me corporea figmenta, obstrepentia cordis mei auribus, quas intendebam, o dulcis veritas, in interiorem melodiam tuam cogitans de pulcro & apto, & stare cupiens, & audire te, & gaudio gaudere propter vocem sponsi (6), & non poteram: quia vocibus erroris mei rapiebar foras, & pondere superbiae meae in ima decidebam. Non enim dabas auditui meo gaudium (*n*), & laetitiam, aut exsultabant ossa, quae humiliata non erant.

(*a*) *Tantae rei cardinem in arte tua nondum videbam.* = Hoc caput, quo Augustinus libri a se Manichaeo scripti meminit, ubi summum philosophum egit: nec, ut inde, altos conceptus Catholicis erudiendis depressit, satis implexum nobis, & abstrusum est. Cui ideo amplo, exactiorique summario prima velut manu, non modicum conciliare lucis conati sumus.

Dicit ergo Augustinus, magna voluptate quidem Pulcri, Aptique dotes se meditatum; at mirabilium horum cardinem non in arte, in providentia, sapientia, potentia Dei vidisse; quandoquidem circa Divinitatem errabat: nec ex creatae pulcritudinis meditatione, in pulcritudinis Divinae, in Auctoris pulcritudinum omnium laudem exsurgebat.

Animi vero naturam, ut sequitur, intueri haud poterat: quod in Manichaeorum, circa Divinitatem, Angelos, Animas, cunctasque res spirituales turpiter errantium scholas venisset.

Infra corporales magnitudines *tumentes* appellat; & spirituales enim res propriam magnitudinem habent, sed non tumentem, scilicet, extensam.

(*b*) *In illa unitatem, in ista &c.* = Husque huc nedum acute, sed & religiose. Virtus enim, Divinae pulcritudinis, in unitate consistentis scintilla nos Deo, nobis ipsis, & proximo unit. Vitiositas autem eadem proportione divellit.

(1) Ps. 17. 29.
(2) Ioan. 1. 16.
(3) Ioan. 1. 9.
(4) Iacobi 1. 17.
(5) Ps. 77. 39.
(6) Ioan. 3. 29.

A. Ch. cir. 380. Aug. 26. Mon. 49. Ad. VIII. Dam. XIV. Grat. XIV. Valent. V.

lit. At ſenſim, Auguſtine, circa cetera laberis; mens rationalis enim magnam unionem habet, ſed non eſt ipſa unitas; quo, & aliis infinitis rationibus a Divina natura ſecernitur. Cumque admodum bona ſit, non tamen ſummum bonum eſt, ut ipſe in huius primi numeri ſine conteſtaris: Angelo quippe inferior eſt, cum tamen nequidem Angelus, ſed Deus ſolus ſumme bonus ſit.

(c) *In iſta vero diviſione irrationalis vitae.* = Admonent B. B. „ *Apud* „ *Lov.* rationalis: *mendoſe, ut patet.*] At Lov. ſoli ſunt; genuinam quippe lectionem miro conſenſu ferunt Vet. Am. Er. Som. Wangn. MSS. 13. Etr. & omnes Anglicani, Benedictinis in *Syllaba codicum: ad quas de nova &c.* teſtibus. Et quidem merito: in unitate enim mentem rationalem Auguſtinus conſtituit; in diviſione vero quid, niſi irrationalis vitae ſubſtantiam erat conſtituturus? Maxime quoniam hanc velut flagitiorum, facinorum, ceterorumque malorum parentem concepit: irrationalis autem pars eſt, quae libenter in turpia effluit.

Quanquam vero Orthodoxa doctrina ſit, ineſſe homini irrationalem partem (ſeu humanitatem, ut vulgus;) nimirum ſtimulos quosdam ad libera, & turpia provocantes: id tamen ſubſtantiam eſſe cum Scripturis, & Patribus, maxime ipſo Auguſtino inde illuminato conſtantiſſime negat Catholica Eccleſia.

(d) *Sine ulla ſenſu mentem.* = Aliqua formidine hanc lectionem in textum induximus; Benedictini enim, & ante ipſos Vet. Am. Er. Lov. Som. Wang. & unus MS. S. Cr, etſi recens, conſtanter habent, *ſine ulla ſexu.* Nobiſcum autem ſunt MSS. 3. Med. 2. S. Cr. (etſi in horum uno aliena manu ſubſtituitur, *ſexu*) unus S. Mar. Ricar. & quinque a B. B. laudati, quos ipſimet non deterioris notae appellant. Duo autem S. Mar. unus Med. Car. & Feſ. habent, *ſine ulla reſumente;* corrupte, ut liquet.

Rationibus hiſce a communiori lectione receſſimus. 1. Subſtantiam illam ſpiritalem eſſe ſtatuerat: ſenſus autem corporei ſunt; addere debebat igitur, *ſine ulla ſenſu.* 2. Senſus compoſitionem inducunt; a ſumma ergo unitate illa eos debebat ſeiungere. 3. Rem maxime puram, & defaecatam, qualem ſubſtantiam illam Auguſtinus concipiebat, a ſenſibus liberam paſſim adſerimus. 4. Subſtantiam illam ſumme bonam poſteriori ſumme malae opponebat: haec vero cum in turpia quaeque paſſim efflueret, ſenſibus undique conferta videri poterat; ab illa igitur ſenſus omnis dimovendus erat. 5. Quid ad haec *ſexus*, qui non ſubſtantiarum componentium, ſed compoſitorum eſt? 6. Tandem, & ultimo. Duas ſubſtantias illas invicem Auguſtino in libro de Pulcro, & Apto committebat; ſed nec poſteriori ſexum tribuit: igitur &c.

Haec autem, quae ad noſtram lectionem ſtabiliendam expenſa ſunt textum etiam, ut vides nonnihil dilucidant.

Monas Graeca vox idem ſonat, ac apud nos, *unitas, ſingularitas.* Dyas vero numerum binarium ſignificat. Unde antiquum illud aut Triſmegiſti, aut alterius, de quo infra l. 7. c. 9. de Divinis: *Monas genuit monadem.* Et Auguſtinus, aut Vigilius, vel quicunque fuerit lib. de Unitate Trinitatis contra Felicianum Arianum ſcriptor, cap. 11. circa med. „ Non tunc fatentes Chriſti di„ vinitatem coepiſſe, cum Virgo con„ cepit; nec tunc coepiſſe carnem, cum „ ineffabili quodam partu monas illa, „ ſine intercapedine medii temporis in „ nullo differentem monadem, niſi quod „ monas docetur eſſe, genuit. „

Subſtantiam ergo illam, tantopere unam, Monadem: alteram vero, malorum, conſequenter diviſionis parentem; Dyadem, hoc eſt binarium, pluralem numerum facientem appellavit.

Errores hi Manichaeorum haereſes ſapiunt: maxime vero illam de duabus animabus, quam integro libro Auguſtinus inde ex orbe fugavit.

(e) *Neſciens quid loquerer.* = Pulcre, & religioſe. Qualem enim, niſi fatuum ſermonem tuum cenſere debes, quo ab Orthodoxa fide deviaſti? At interim exſue perſonam tuam: & ingenue dic mihi, An cenſeas meliora imaginari potuiſſet omnibus numeris abſolutus philoſophus, qui tamen ut tu in Manichaeorum ſcholis edoctus eſſet: eorumque modo, gloriae licet, non intimi adſenſus ſtimulis, velut oraculum contra quoſcunque partes ageret? Item, cum ubique egregiis tuis dotibus aut diſſimulatis, aut curſim, & levi manu retectis: nonniſi quae eruditionis tuae famam decurtare, tibique pudorem ſubfundere queant aucuperis: inſignis nunc humilitatis tuae bono, non modico Eruditorum damno, nonnulla celeberrimi amiſſi voluminis retexiſti, in quibus lapſus es; plurima vero, & cetera omnia, quae, te philoſophum ſum-

mum

mum prodera, quae profanorum etiam lectorum in tuum ingenium, in eruditionem, & eloquentiam ora mentesve convertere poterant, diſſimulaſti, ceu ad inſtituti tui rationem haud neceſſaria, immo inutilia, ac otioſa prorſus omiſiſti. Quanquam ut tecum, vir religioſiſſime, religioſe loquar: nolo me adeo hebetem cenſeas, ut non videam meliorem rem tuam ſagaci te peregiſſe negotio; Pro illo ſilentio, quo voluminis nobiles ſententias, ſtabileſque doctrinas contexiſti, humanos cum divinis, & angelicis plauſibus commutaſti.

Ceterum peccatum minime tem eſſe: fabuliſque ſimiles res eſſe duas illas, aut ſubſtantias, aut naturas, aut animas, tam docte, & frequenter adſeruit, probavitque Auguſtinus inde a Manichaeorum ſomniis excuſſus, ut nemo alius. Vide ſi placet, ut has Confeſſiones praeteream, lib. 2. de Moribus Manich. c. 2. lib. de Perfectione iuſtitiae hominis, c. 2. ratiocinatione 4. & lib. 1. Hypomneſticon contra Pelagianos, & Caeleſtianos, vulgo, Hypognoſticon, in fine, e lib. 4. initio. Quod tamen opus ſex libris digeſtum non veri, ſed ſimulati Auguſtini eſt, vetuſtiſſimi nempe ſcriptoris, Auguſtini doctrinam affectantis, nonnunquam ab ea recedentis.

(*f*) *Ut ſaperem mortem, quoniam ſuperbis reſiſtis.* = Ita certo Petri oraculo 1. Epiſt. 5. 5. *Omnes autem invicem humilitatem inſinuate, quia Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.* Sapere mortem vero eſt, falſa cudere dogmata in te magna, & religionis. Ceterum haec Auguſtini ſuperbia minime vera, propriaque eſt, ſed latior alia, in ipſis dogmatibus involuta; Unde ſequitur, *quid autem ſuperbius, quam ut aſſererem &c.* Quandoquidem, ut ex dictis patet, rationali hominis parti, ſeu menti talia tribuebat, qualia ſoli Deo competunt; Inquit autem, *me id eſſe naturaliter*, haec verba aut in lib. de Pulcro, & Apto expreſſa, aut ex diſputationis ſcopo ſubintellecta dogma commaculant. Certe inquit S. Doctor de Manichaeis lib. de Vera Religione, cap. 9. n. 16. *Et cum conſuetudinem ſuam vincere nequeunt, iam carnalibus laqueis irretiti, duas animas eſſe in una corpore exiſtimant: unam de Deo, quae naturaliter hoc ſit quod ipſe; alteram de gente tenebrarum &c.* Dei tamen ſpeciali gratia rationalem hominis partem, vel mentem poſſe ita cohiberi, & regi, ut in bonum, malumque non dividatur, & conſtantiſſime honeſtatis iuribus haereat, verum, ſanctumque dogma eſt.

(*g*) *Malebam tamen &c. quam me non hoc eſſe, quod tu es.* = Non id quidem vere malebat, ſed dogmatum nexu malle ipſum dedecabatur. Nam ſe eſſe mutabilem manifeſte deprehendebat ex eo, quod ſapientiae verticem anxie inueretur, quo nempe admodum iam ſapiens, ſapientiſſimus fieret. Si autem mutabilis ipſe: Deus quoque; Manichaei enim, in quorum caſtris militabat, hominis mentem Divinitatis partem, vel fruſtum eſſe delirabant; cumque poſtremum hoc falſum dogma interim ipſe haud refelleret, quin immo in voluminis principiis involveret; cenſeri poterat, malle ſe Deum opinari mutabilem, quam &c. Principium vero falſum dogma involvens illud erat, Mentem ſummum eſſe, & incommutabile bonum. Vide l. 7. c. 3.

(*h*) *Dicebam parvulis fidelibus tuis, civibus meis.* = De Catholicis loquitur, humilitate, & in Fidei arcanis excipiendis docilitate parvulis, ſeu parvulis ſimilibus: *Confiteor tibi Pater &c. qui abſcondiſti haec a ſapientibus, & prudentibus, & revelaſti ea parvulis.* Matth. 11. 25. *Niſi converſi fueritis, & efficiamini ſicut parvuli &c.* Matth. 18. 3. *Nolite timere puſillus grex &c.* Lucae 12. 32. ubi Vener. Beda lib. 4. cap. 54. *Puſillum gregem electorum vel &c. vel potius ob humilitatis devotionem nominat.* Cives ſuos appellat aut patriae, hoc eſt Tagaſtae homines; aut potius Catholicos, communem patriam Eccleſiam inſpiciens; Illi concives ſui etiam cum de Pulchro, & Apto ſcripſit; Iſti cum has Confeſſiones ſcribebat. Vide cap. ſeq. P.

A civibus illis *neſciens exulabat*, quia tunc extra Eccleſiam erat; neſciens quidem, ut olim Paulus: *Miſericordiam Dei conſequutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate.* 1. Tim. 1. 13. non quidem ignorantia perfecta, quae prorſus culpam collit: ſed illa, quae minuit; veritatem anim, cui tantopere inhiabat, ſe detexiſſe aut Manichaeorum pollicitationibus fidens, mox detecturum ſibi blandiebatur.

(*i*) *Cur ergo errat anima, quam fecit Deus?* = Argumentum, quo duarum animarum Manichaeum ſtabiliebat. Abſurdum eſt enim, inquiebat, & bonum Deum, & a bono Deo factam animam errare; cum igitur pluries erremus, duabus nos animabus praeditos eſſe

A. Ch. cir. 380.
Aug. 26. Mon. 49. Ad. VIII. Dam. XIV. Grat. XIV. Valent. V.

A. Ch. cir. 380.
Aug. 26. Mon. 49. Ad. VIII. Dam. XIV. Grat. XIV. Valent. V.

esse oportet: quarum una admodum honesta a Deo fit, immo eius particula: alia vero in facinora, flagitia, & turpia quaeque effluens, a deo malo, seu infami tenebrarum gente. Audi ipsum Augustinum, qui lib. de Haeresibus, 46. post initium. „ Iste (*Manichaeus*) duo principia inter se diversa, & adversa, eademque aeterna, & coaeterna, hoc est semper fuisse composuit: duasque naturas, atque substantias, boni scilicet, & mali, sequens alios antiquos haereticos opinatus est. Quarum inter se pugnam, & commixtionem, & boni a malo purgationem, & boni, quo purgari non potuit, cum malo in aeternam damnationem secundum sua dogmata asseverantes, multa fabulantur, quae cuncta intexere huic operi nimis longum esset. Ex his autem cum suis fabulis vanis, atque impijs coguntur dicere animas bonas, quas censent ad animarum malarum, naturae scilicet contrariae commixtione liberandas, eius, cuius Deus est, esse naturae.] Lib 1. Retract. c. 15. initio. „ Post hunc librum (*de Utilit. cred.*) scripsi adhuc presbyter contra Manichaeos *de duabus Animabus*, quarum dicunt unam partem Dei esse, alteram de gente tenebrarum, quam non condiderit Deus, & quae sit Deo coaeterna: & has ambas animas, unam bonam, alteram malam in uno homine esse delirant: istam scilicet malam propriam carnis esse dicentes, quam carnem etiam dicunt gentis esse tenebrarum: illam vero bonam ex adventitia Dei parte, quae cum tenebrarum gente conflixerit, atque utramque miscuerit: & omnia quidem bona hominis illi bonae animae, omnia vero mala illi malae animae tribuunt.] Vide & librum de Vera Relig. cap. 9. n. 16. ubi etiam fusius idem somnium edisserit.

Haec (1), ut videtur, ad aliud propositum, & doctioribus, defaecatioribusque licet conceptibus, errans tamen, Pulcri, Aptique libro inseruit.

(*b*) *Et mihi nolebam dici: cur ergo errat Deus?* = Catholicos ipse cum Manichaeis vexabat, quaerens: quo pacto ab homine, vel Angelo, Dei creaturis peccatum esset? „ Hic fortasse quis dicat: unde ipsa peccata, & omnino unde malum? si ab homine, unde homo? si ab Angelo, unde Angelus? quos ex Deo esse cum dicitur, quamvis recte, vereque dicatur: videntur tamen imperitis, & minus valentibus acriter res abditas intueri, quasi per quamdam catenam ad Deum mala, & peccata connecti. Hac quaestione illi regnare se putant.] Lib. de Duabus Animabus, c. 8. n. 10. initio. Catholici ipsum, ceterosque Manichaeos percontabantur, *Cur errat Deus*? Quanquam enim hi duas ponerent animas, unam a Deo, quae honestatem coleret, alteram a gente tenebrarum, quae in vitia flueret: addebant tamen ambas fuisse permixtas, adeoque malae lapsu & bonam labi: cumque bona ita a Deo venisset, iuxta eorum delirium, ut eius frustum esset: annonne eiusdem bonae animae errores in Deum revocabantur, aut saltem ipsum laedebant? Lib. de Duabus Animabus, c. 12. n. 16. „ Duo animarum genera esse dicunt, unum bonum, quod ita ex Deo sit, ut non ex aliqua materia, vel ex nihilo ab eo factum, sed de ipsa eius omnino substantia pars quaedam processisse dicatur, alterum autem malum, quod nulla prorsus ex parte ad Deum pertinere credunt, credendumque commendant: & ideo illud summum bonum, hoc vero summum malum esse praedicant; atque ista duo genera fuisse aliquando discreta, nunc esse commixta &c. quantum est nefas & naturam mali tantum valere ad commutandam illam (2) Dei partem, & summum illud bonum corruptibile, & violabile credere?] Ibidem n. 18. „ Nunc bonum illud genus videamus, quod rursus ita laudant, ut ipsam Dei substantiam dicant esse. Quanto autem melius est, ut suum ordinem, meritumque quisque cognoscat, nec ita sacrilega superbia ventiletur, ut cum se totiens commutari sentiat summi illius boni, quod incommutabile pia ratio profitetur, & docet, credat esse substantiam. Ecce enim cum manifestum sit, non peccare animas in eo quod non sunt tales, quales esse non possunt: unde constat iam nescio quas illas inductitias nullo modo peccare, & propterea illas omnino non esse: relinquitur ut quoniam concedunt esse „ pec-

(1) V. l. 7. c. 3. D.

(2) In MSS. illam.

„ peccata, nun inveniant quibus ea tri- „ buant, niſi bono generi animarum, „ & ſubſtantiae Dei &c. Quud iſti quia „ negant (*animas malas fieri bonas poſ- „ ſe, & Dei regaum poſſidere*) oec ha- „ bent, alterum genus, niſi earum, quas „ de ſubſtantia Dei eſſe perhibent, re- „ ſtat ut nun ſolum etiam ipſas, ſed „ ipſas ſolas peccare fateantur. Egu au- „ tem nihil pugnu ne ſolae peceent, „ pecennt tamen (1). At enim mali „ commixtiooe coguntur &c.] Vide e- tiam lib. 1. Retract. c. 9. n. 2.

(*l*) *Et poena errare confitebar.* = Sequimur B. B. qui in margine adn.o. nent; *Editi*, pene errare, *manifeſta lapſu*,] Editorum, quibus favent MSS. 4. Ber. lapſus ipſa textus expuſitiune deprehenditur; Contendebat enim Auguſtinus Manichaeus cum ſois magis incommutabilem Dei ſubſtantiam, mixtione pota, iuxta ſupra dicta, coactam errare: quam ſuam mutabilem ſponte, huc eſt libero vuluntatis arbitrio, a divina lege ab bonelate deviaſſe: adſerens poena quadam, & fatali neceſſitate errare. Praeferunt autem genuinam lectionem MSS. a Lovanienſibus viſi, 3. S. Mar. Car. Feſ. & etiam Wang.

Haec ſententia ſimilis eſt illi, *malebam tamea etiam te &c.* de qua litt. G. eamque nunnihil exponit.

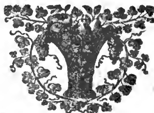
(*m*) *Annorum fortaſſe viginti-ſex, aut ſeptem.* = Adeoqoe Salvatoris 380., vel 381. Munnicae 49., vel 50. Adeodati 8. vel 9. Damaſi Papae 14. vel 15. Gratiani 14., vel 15. Valentiniani 5., vel 6. Theodoſii 2. vel 3.

A. Ch. cir. 380. Aug. 26. Mon. 49. Ad. VIII. Dam. XIV. Grat. XIV. Valeot. V.

Illa ſcribens volumina, corporea figmenta apud ſe vulvebat Auguſtinus: nam cum Manichaeis omnia prorſus, ne quidem Divinis exceptis, corporea, & extenſa concipiebat. Quae corporea phaotaſmata cordis obtundebant aures; ne Dei pulcritudinem, melodiam, gratiam, veritatem deprebenderent; Divina qoippe ſecretiura, & altiſſima ſunt: corporea figmenta vero foras animuos trahunt, deprimuntque meutis intuitus.

(a) *Non eaim dabas auditui meo gaudium &c.* = Manifeſtum eſt ex verbis Pſal. 50. 10. Deum adloqui. Errurum, quibus librum illum cumolavit, duus retegit fontes: rerom ſpiritalium ignorantiam; & ſuperbiam. Niſi enim rerum te corporearum involueris exuas, niſi humanae ſapientiae typhum comprimas, Divinarum veritatum, quae ſpiritales ſunt, & altiſſimae melodiam haud percipies; Noli errare: Divinae pulcritudines quia ſpiritales, incorporearum rerum: quia altiſſimae, humilia curdis doctorem poſtulant.

Quemadmodum autem hic, ita & alibi Ioannis, & Davidis verba copulavit: vide Tract. 13. in Ioan. & Enarr. in Pſal. 50. n. 13. Iam veru ad laetiura pergamus: ea nempe, quibus Auguſtinus volens nolens ingenii ſui portentum nonnihil detexit.

(1) Editi, *peccant tamen ctenim mali commixtione &c.* Emendantur ex MSS.

A. Ch. circ. 374. Aug. 20. Mon. 43. Adeod. II. Dam. V Id. (?) Valent. & Val. XI.

CAPUT XVI.

ARGUMENTUM.

Praestantissimi divini ingenii mali usus sibi criminationem intentat; Annum quippe aetatis suae propemodum vigesimum agens abstrusissimas Aristotelis Categorias, quas velut Divinum quoddam, nonnisi excellentissimorum magistrorum arte, magnoque labore complanandum Eruditi suspiciunt; obviam quasi rem, & manifestam, ad secretiores usque sinus per sese intellexit. At Divinae naturae ignorantia caespitans, eam decem illis praedicamentis comprehensam opinatus est. Omnium etiam Liberalium artium libros tam bene, expediteque, nullo hominum tradente intellexit: ut censuerit a quoquam nonnihil ingenioso sine magna difficultate deprehendi posse. Interim vero malo indulgebat genio, turpiter etiam circa Divina errans. Unde tot modo praeteritae suae vitae deterritus casibus, Divino sua quaeque patrocinio commendat.

I. ET quid mihi proderat, quod annos natus ferme viginti (*a*), cum in manus meas venissent Aristotelica quaedam, quas appellant decem Categorias (*b*); quarum nomine cum eas Rhetor Carthaginensis magister meus, buccis typho crepantibus commemoraret, & alii qui docti habebantur, tanquam in nescio quid magnum, & divinum suspensus inhiabam; legi eas solus, & intellexi? Quas cum contulissem cum eis, qui se dicebant vix eas magistris eruditissimis, non loquentibus tantum, sed multa in pulvere depingentibus (*c*) intellexisse: nihil inde aliud mihi dicere potuerunt, quam ego solus apud me ipsum legens cognoveram. Et satis aperte mihi videbantur loquentes de Substantiis, sicuti est homo; & quae in illis essent, sicuti (*d*) est Figura hominis; qualis sit & Statura, quot pedum sit; & Cognatio, cuius frater sit; aut Ubi sit constitutus; aut Quando natus; aut Stet, aut Sedeat; aut Calceatus, vel armatus sit; aut aliquid Faciat, aut Patiatur aliquid; & quaecunque in his novem generibus, quorum exempli gratia quaedam posui, vel in ipso Substantiae genere innumerabilia reperiuntur.

II. Quid hoc mihi proderat, quando & oberat: cum etiam te, Deus meus, mirabiliter simplicem (*e*), atque incommutabilem, illis decem Praedicamentis putans (*f*) quidquid esset omnino comprehensum, sic intelligere conarer, quasi & tu subiectus esses magnitudini tuae, aut pulcritudini, ut illa essent in te quasi in subiecto, sicut in corpore: cum tua magnitudo & tua pulcritudo tu ipse sis; corpus autem non eo sit magnum, & pulcrum, quo corpus est; quia etsi minus magnum & minus pulcrum esset, nihilominus corpus esset. Falsitas enim erat quam de te cogitabam, non veritas, & figmenta miseriae meae, non firmamenta beatitudinis tuae. Iusseras enim, & ita fiebat in me, ut terra spinas (*g*) & tribulos pareret mihi, & cum labore pervenirem ad panem meum.

III. Et quid mihi proderat, quod omnes libros artium, quas Liberales vocant, tunc nequissimus malarum cupiditatum servus per meipsum legi, & intellexi, quoscunque legere potui? Et gau-

A. Ch. cir. 374. Aug. 20. Mon. 43. Adeod. II. Dam. VIII. Valent. & Val. XI.

gaudebam in eis, & nesciebam unde esset (*b*), quidquid ibi verum & certum esset. Dorsum enim habebam ad lumen, & ad ea, quae illuminant faciem: unde ipsa facies mea, qua illuminata cernebam, non illuminabatur. Quidquid de arte Loquendi (*i*) & Disserendi, quidquid de Dimensionibus figurarum, & de Musicis, & de Numeris, sine magna difficultate (*k*), nullo hominum tradente intellexi: scis tu Domine Deus meus, quia & celeritas intelligendi, & dispiciendi acumen (*l*), donum tuum est, sed non inde sactificabam tibi. Itaque mihi non ad usum, sed ad perniciem magis valebat, quia tam bonam partem (*m*) substantiae meae sategi habere in potestate; & fortitudinem meam non ad te custodiebam (1): sed profectus sum abs te, in longinquam regionem, ut eam dissipatem in meretrices cupiditates (*n*). Nam quid mihi proderat bona res, non utenti bene? Non enim sentiebam illas artes etiam ab studiosis (*o*) & ingeniosis difficillime intelligi, nisi cum eis easdem conabar exponere: & erat ille excellentissimus in eis, qui me exponentem non tardius sequeretur!

IV. Sed qui ergo mihi hoc proderat, putanti quod tu, Domine Deus meus veritas, corpus esses lucidum & immensum, & ego frustum de illo corpore? Nimia perversitas. Sed sic eram. Nec erubesco, Deus meus, confiteri tibi in me misericordias tuas, & invocare te: qui non erubui tunc profiteri hominibus blasphemias meas, & latrare adversum te. Quid ergo mihi tunc proderat ingenium per illas doctrinas agile, & nullo adminiculo humani magisterii tot nodosissimi Libri enodati: cum deformiter & sagrilega turpitudine in doctrina pietatis errarem? Aut quid tantum oberat parvulis tuis (*p*), longe tardius ingenium, cum a te longe non recederent, ut in nido Ecclesiae tuae tuti plumescerent, & alas caritatis alimento sanae fidei nutrirent? O Domine Deus noster, in velamento alarum tuarum speremus (2), & protege nos, & porta nos; Tu portabis & parvulos, & usque ad canos tu portabis (3), quoniam firmitas nostra, quando tu es, tunc est firmitas: cum autem nostra est, infirmitas est. Vivit apud te semper bonum nostrum: & quia inde aversi sumus, perversi sumus. Revertamur iam Domine, ut non evertamur: quia vivit apud te sine ullo defectu bonum nostrum, quod tu ipse es; & non timemus, ne non sit quo redeamus, quia nos inde ruimus: nobis autem absentibus, non ruit domus nostra, aeternitas nostra.

(*a*) *Annos natus ferme viginti*. = Non est qui non videat Augustinum heic ab historiae ordine digredi; egerat enim hucusque de libro scripto anno aetatis suae 26., aut 27. Cum autem, ut cap. 4. A. & cap. 7. c. in fine observavimus, annum vigesimum Tagastae Grammaticae, aut Rhetoricae, aut utriusque praeceptor exegerit, sequitur ibi Aristotelis Catagorias legisse. Quod confirmatur sermone, quo rhetorem Carthaginensem magistrum suum laudat, talis est enim, ut videatur de abeunte, vel a cuius schola abierit; cumque ante annum vigesimumprimum Carthaginem non remeaverit &c.

Annos natus, inquit, *ferme viginti*; quum enim ingenii sui dotes narraret: voluit potius eum annum pone-

Qq 2 re.

(1) Psal. 58. 10.
(2) Ps. 62. 9.
(3) Is. 46. 4.

A. Ch. cir. 374. Aug. 20. Mon. 43. Adeod. II. Dam. VIII. Valent. & Val. XI.

re, quem forte non adtigerat: quam alterum, cuius certe potiorem partem egerat. Haec adtendens Ioannes Rivius ordinis Erem. S. Augustini, vir gravissimus atque elegantissimus, qui vitam S. Augustini scripsit Bruxellae anno D. 1645. ita exclamat lib. 1. c. 1. paragr. 8. *Res sane inaudita, mostrique similis, at id aetatis adolescentulus &c.*

Huic fortassis portento, quinquennio antequam Confessiones hae scriberentur, anno scilicet ad summum tercentesimo nonagesimo quinto iis Licentius versibus plausit.

„ . . . . Tibi noster Apollo
„ Corda replet, patremque suum,
„ patremque deorum
„ Conciliat, legemque bonam, pacemque cruentam
„ Monstrat, & abducto velamine singula pandit.
„ Viginti emensus uam longos forsitan orbes
„ Solis eras, cum te ratio pulcherrima mundi,
„ Ditior imperiis, & nectare dulcior omni
„ Corripuit, statuitque vagum, medioque locavit,
„ Omnibus unde aciem posses intendere rebus.

Habentur modo ea, ceteraque Licentii carmina n. 3, Epist. Augustini ad eumdem Lic. 26., olim 39.

Nunc vero quid vos primores Philosophiae doctores, qui ad reconditarum rerum artem vestram prodendam, iactandam tanta superstitione, tantoque typho barbam nutriebatis? Et quam potiori iure cachinnis maiestatis vestrae insigne excipiens Lucianus modo clamaret: *Si Philosophum* (1) *oporteat ex barba metiri, hircos primam laudem ablaturos?* Quandoquidem fere imberbis adolescens repertus est, qui arcanorum vestrorum forte abstrusissima expeditas velut res, nimisque patentes concitata lectione deprehendit, ac tenuit.

Simili nedum modestia, sed & phrasi, qua Augustinus ingenii sui, S. M. N. Theresia parentum suorum historiam exorsa est: Augustini verba: *Et quid mihi proderat &c.* Theresiae vero: *L' aver io auto Padre, e Madre virtuosi, e timorati di Dio sarebbe bastata a farmi buona, aggiuntovi il favore, che perciò il Signore mi concedeva, quando i non fussi stata così cattiva* Cap. I. Vitae initio. Idest: Quod ego parentes fortita essem Christianis virtutibus fulgidos, sat esse poterat ad mihi pietatem ingerendam, superno addito subsidio, quod Dominus indulgebat, nisi tanta mea malitia fuisset.

Ingenii felicitatem Augustinus, parentum virtutes Theresia non tacuit: uterque autem ad amplificandam culparum malitiam. Obmutesce *Pherepone*.

(*b*) *Quas appellant decem Categorias.* = Alias Categoremata. Ita quidem Graeci; Latini autem, ut infra ipse S. D. *Praedicamenta*, Potior & nobilissima pars Dialecticae. Quae Categoriae passim Aristoteli tribuuntur; Licet aliqui, & profecto nullo solido momento, Archytae Tarentino, vel alii vetustiorum Philosophorum adscribendas arbitrentur.

Quam abstrusa, & implexa sint Aristotelis Praedicamenta, ubique, sed maxime in bis totius Philosophiae cardinibus, secretissimorum aenigmatum oraculum agentis, nemo ignorat: nisi qui ea non viderit, nesciatque quot, qualesque Philosophi summi, & quidem post importunos, magnosque labores, infeliciter saepe & in cassum eorum dilucidationem adgressi sint.

Harum Categoriarum vel ignorantiam, vel malum usum exprobravit inde S. Doctor Iuliano: *Non enim Aristoteles, cuius Categorias insipienter iactas, sed Apostolus dicit &c.* Lib. 5. contra eumdem, c. 14. Inde directe Aristotelis principio admisso, argumentum dissolvens.

Inter Augustini opera circumfertur etiam Commentarius quidam in has Aristotelis Categorias, sed Benedictinis id operis S. Doctori abiudicantibus prorsus adsentimur. Ut enim plures alias, & quidem fortissimas coniecturas praetereamus, ex hoc capite habes quali verus Augustinus adhuc adolescens facilitate easdem Categorias, earumque ultimoa sinus penetraverit; Pseudo-Augustinus autem ille in calce sui commentarii, aut libelli haec profitetur: *Haec sunt fili carissime quae iugi labore adsecuti cum nobis Themistii, nostra memoria egregii Philosophi magisterium non deesset &c.* Maxime quoniam lib. 1. Retract. ubi tractatus quoslibet de liberalibus disciplinis aliquando editos exacte recenset, huius mentionem nullam habet.

I. Est etiam vetusta popularis traditio,

(1) Vide annotationem ad Satyram v. Sectani.

A. Ch. cir. 374. Aug. 20. Mon. 43. Adeod. II. Dam. VIII. Valent. & Val. XI.

ditio, Augustinum ubique magistrum, fuisse aliquando discipulum Logicae. Hanc fabulam incerto parente progenitam, & frequentissime decantatam nonnulli traditioni, alii Possidio Augustinianae vitae scriptori, & liberiores non pauci ipsi Augustino supposuere. Unde Complutense nostrum Collegium disput. 1. prooem. in universam Aristotelis Dialecticam q. 7. *Quomodo Logica sit necessaria ad alias scientias*. n. 77. sub finem, simpliciter, ut conicio, quam ab aliis acceperant, sic fabulam vendunt. „ Nullum vidimus absque Dialectica in aliis scientiis evasisse consummatum; cum tamen solius Dialecticae ductu absque alio magistro plures scientias multi comparaverint. „ Et quidem de B. Augustino Possidonius in eius vita ait solius Dialecticae „ fuisse discipulum. E contra vero &c.] Quam fabulam eisdem fere verbis recudit noster Ioannes ab Annunciatione, philosophus, theologusque alias longe doctissimus, qui idem opus ad breviorem, melioremque formam reduxit, in Aristot. Dialect. disput. 1. prooem. q. 7. paragr. 1. n. 39. ubi. „ Nullus Lucusque sine lumine Logicae in aliqua „ disciplina consummatus evasit; cum „ tamen illius ductu, absque alio magisterio multi comparaverint scientias; „ nam ut omittamus alios, magnum Ecclesiae lumen Augustinum solius Dialecticae fuisse discipulum asserit Posidonius.] At longe ante hos Patres a lyppis etiam, tonsoribusque Augustini ore decantabatur: *Sola Logica me discipulum fecit*.

Ex iis, quae in hoc capite habentur manifestae falsitatis illa historiola arguitur. Ante hunc annum siquidem aetatis suae prope vigesimum Logicam Augustinus non viderat; Exinceps vero qua dementia eius scientiae praeceptores sibi quaesivisset, cuius potissimam, atque difficillimam partem, rem ceu pueris apertam tanta facilitate deprehenderat? & ita quidem, ut cum contulisset cum eis, ut infra ingenue profitetur, *qui se dicebant vix &c.* nihil aliud detexerit, quam quod solus apud semetipsum legens cognoverat? Maxime quoniam sequentes annos usque ad conversionem eloquentiae magister transegit. Unde Ludovicus ab Angelis lib. 1. de Vita, & Laudibus S. Doctoris, cap. 4. *Ex inconsiderata*, inquit, *prodiit officina*, *quod ipse dixerit*, Sola Logica me discipulum fecit.

Nec autem in Vita, a Possidio scripta, nec in libris S. Doctoris eius fabulae vestigium ullum adparet. Unde certum habeat Lector, praeter Grammaticam, & Rhetoricam, cetera omnia sese dicisse Augustinum, ubique magistrum fuisse, & nunquam discipulum.

Ceterum Praedicamentis tanta felicitate intellectis, integram inde Aristotelis Dialecticam Augustinus evolvit: tantumque in ea profecit, quantum vix in alia Philosophiae parte: *An de Dialectica nihil scire potuisti? Ego vero plura, quam de quavis parte Philosophiae*. Lib. 3. contra Academ. cap. 13. n. 29. non longe ab initio. Unde Sidonius (1) Epist. Lib. 9. Epist. 2. per antonomasiam Dialecticum vocat. Dacius, vel quicunque scripserit Chronicon, adhuc, quod sciamus ineditum, t. c. 10. Dialecticis armatum argumentis. Claudianus Mamertus (2) Lib. 3. de Statu animae ad Sidonium Apollinarem qui supra, cap. 10. Chrysippi, Dialecticorum facile principis, Zenonis, & Cleanthis auditoris nomen ei tribuit.

II. Qua modestissimi, sed & aeque ingenui Augustini contestatione audacia *Erasmi* censura repellitur, qui anno 1518. ad Ioannem Eckium Epist. 376. (Olim, 26.) circa med. haec blateravit. „ Demiror autem, unde quidam „ Augustino tribuant absolutam Aristotelicae Philosophiae cognitionem, cum „ ipse in Confessionum libris fateatur, „ sibi unicum dumtaxat libellum lectum, „ eumque latine versum. Cumque locis compluribus tractet rem dialecticam, ad quam ut erat natura compositus, ita impense delectatus videtur, velut in opere de Doctrina Christiana, in libris de Trinitate, in libellis aliquot, quos scripsit Catechumenus, non declarat se quidquam legisse praeter quinque Porphyrii voces, quas praedicabilia, & decem „ rerum genera, quae praedicamenta „ vocant, & lib. de enunciatione.] Integram Dialecticam, inquam, Augustinum vidisse ex transcripta ipsius confessione deducitur prorsus manifeste. Sed & totam Philosophiam calluisse quis non intelligat? resonat quippe etiam in puerorum scholis, ipsaque natura duce stabilitur illud: *Comparativum absolutum supponit*; si ergo Augustinus profitetur plu-

(1) Obiit circa an. 482.

(2) Floruit circa an. 462.

A. Ch. cir. 374. Aug. 20. Mon. 43. Adeod. II. Dam. VIII. Valent. & Val. XI.

plura de logica, ac de quavis Philosophiae parte se calluisse, & Philosophiam utique calluit; cumque non indefinite de Philosophia, sed de quavis eius parte loquatur: sequitur nihil speciale, primariumque Philosophiae ignorasse.

Quanquam vero nonnisi Categoriarum lectionem hoc loco prodat: quis *Erasmo* revelavit nec temporis successu reliqua Aristotelis Augustinum vidisse? Nec erat necessum ut quaecunque inde vastissimae lectionis Pater vidit, orbi se vidisse praedicaret. Ea tantum aperuit, ad quae sermonis proposito deportatus est.

Immo tot Augustinus per immensa sua volumina sparsit Aristotelica, ut si colligerentur, integra propemodum Philosophia haberetur. Quod quidem volumine non adeo tenui orbi ostendere iam olim meditabamur: sed continuo supervenientibus curis ab improbo labore retracti sumus. Certe libro seq. c. 3. n. 5. profitetur Augustinus iam anno undetrigesimo aetatis suae Philosophorum se legisse multa, memoriaeque mandata retinuisse: idque tot ab ipso diversi argumenti scripta volumina, profana eruditione ubique conserta satis contestantur; At qui omnem propemodum Philosophiam callere ambiit, eam non curavit, cuius primos fontes libaverat, & cui post Platonicam, omnium velut nobilissimae quaquaversum ab Eruditis, & ab ipsomet adclamabatur? *Cum Aristoteles Platonis discipulus, vir excellentis ingenii, & eloquio Platoni quidem impar, sed multos facile superans, sectam Peripateticam condidisset, quod deambulans disputare consueverat, plurimosque discipulos praeclara fama excellens, vivo adhuc praeceptore in suam haeresim congregasset &c.* Lib. 8. de Civit. Dei, cap. 12.

Mendacium autem est longe petulantissimum Aristotelis Praedicamenta Latine reddita ab Augustino suiipsius testimonio lecta fuisse: *Cum in Confessionum libris fateatur sibi unicum dumtaxat libellum lectum, eumque latine versum.* Ubi vel unum Augustini verbum eius libelli versionem prodens? Et quidem commentarium in Categorias perperam Augustino tributum supra cum Benedictinis agnovimus: At quoniam *Erasmus* eum Augustino minime abstulit; dicat an illum viderit? & si vidit, dicat an tunc in vino nataret? In eius enim commentarii calce haec ab ipso creditus Augustinus profitetur: *Haec sunt fili carissime quae ingi labore assecuti, cum nobis Themistii nostri memoria egregii philosophi magisterium non deesset, ad utilitatem tuam de Graeco in Latinum convertimus.* Utique Themistio aliquod subsidium ferente, sed interim ipse Pseudo-Augustinus convertit. Unde & impostorem agit *Erasmus*, eidem commentario praefigens: *D. Aurel. Augustini Categ. decem ex Aristotelis libro non versae, sed decerptae.* Quanquam non versae alia ratione dici possint, quatenus Aristoteiis phrasi, & methodo admodum variatis, Latine datae sunt. Hinc pervetusti MSS. codices Germanensis, & Michaelinus, nec non Amerbachiana editio Benedictinis in Admonitione ad id opusculum testibus, in illus fronte praeseferunt: *Categoriae Aristotelis ab Augustino de Graeco in Latinum mutatae.*

Ut autem ad rei summam, primumque redeamus; Dato disputationis gratia, quod serio nunquam dabimus, nec potiorem Aristotelicae Philosophiae partem, nec integram Dialecticam ab Augustino visam: quid inde *Erasme*? tu enim Epist. ad Alfonsum Fonsecam Archiep. Toler. circa med. haec observasti „ Ex Aristotelica philosophia „ vel quia ieiuniore stylo tractat res „ subtiles, vel quia nondum in publicum usum venerat apud Latinos, „ nihil degustasse videtur praeter libros de enunciatione &c. Sed Dialectica fuit antequam quisquam de „ Dialectica praeciperet, nec enim est „ de numero earum disciplinarum, „ quas instituit hominum voluntas, sed „ quas animadvertit sagacitas, qualis est „ Aritmetica. Tanta autem erat in „ Augustino, tamquae mirabilis ingenii „ foelicitas, tanta sanitas, tantaque prestantia, ut ne ex istis quidem, qui „ posterioribus saeculis bonam aetatis „ partem in Dialectica contriverunt, „ quenquam invenias, qui citius, aut „ certius perspiciat causae scopum, „ qui dexterius ad hunc rationes, & „ Scripturarum testimonia dirigat, qui „ foelicius nodos quaestionum dissecet. „

Sed non adhuc te dimittam humanissime *Erasme*, nisi in antecessum dixeris mihi unde tibi subreperit stupendum illud somnium, quod anno 1528. Ioanni episcopo Epist. 974. circa med. tanta audacia, & libertate, & maiestate cantasti: *Olim nullae erant Theologorum scholae: & Augustinus habebatur inexpugnabilis Dialecticus, quod legisset Categorias Aristotelis.* Adeo tibi

A. Ch. cir. 374. Aug. 20. Mon. 43. Adeod. II. Dam. VIII. Valent. & Val. XI.

bi adridet morionem agere! adeo in loca, & ridicula, & mendacia, & calumnias proclivis es! At ira cohibenda est. Optime inquit Cicero Orat. pro Quintio sub finem: *Sis & poterit Nervius* (tu dic, Erasmus) *id quod libet; & ei libebit quod non licet; quid agendum est? qui deus appellandus est &c.* Non ideo quia Cathegorias legit Augustinus inexpugnabilis Dialecticus habebatur, & habetur; sed propter ea, quae tu ipse professus es paullo ante; *Sed Dialectica fuit aatequam &c. Tanta autem erat in Augustino, tamque mirabilis &c.* & Epist. ad Ioann. Eckium 376. circa med. *Camque locis complaribus tractet rem dialecticam, ad quam ut erat natura tempestivus, ita impense delectatus videtur.* Et en iterum in te redit, quod, equidem iure meritoque, anno 1530. Epist. 1113. ad Georgium Saxoniae Ducem in Lutherum iaculatus es: *Non est illi novum sibi pugnantia scribere.* Et si mavis, etiam ex Cathegoriis inexpugnabilis Augustinus Dialecticus: non quia legit, sed quia tanta facilitate penetravit. Inexpugnabilis Dialecticus, quia tam feliciter Ethnicos, Manichaeos, Donatistas, Pelagianos, aliosque veritatis hostes, etiam captiosos, & ingeniosissimos expugnavit. Inexpugnabilis Dialecticus, quia tot scripsit, quot vix legi possunt, & nihilominus, quum adversarios habuerit plures, & longe fortissimos: in ulla adhuc doctrina, quam serio, & constanter adsuerit expugnatus est.

(c) *Sed multa in pulvere depingentibus.* = Non per metaphoram, sed proprie loquitur; Ut obscurissimarum rerum arcana, nedum voce, pluribusque monitis, atque animadversionibus sagacissimis: sed signis, & figuris, similibusque, facile cedentibus rebus impressis quasi ad sensum ostenderent. Et ita pariter ea verba excipiunt Benedictini lib. 1. Vitae S. Doctoris, cap 5. n. 4.

Ex hoc uno capite tot in Augustiniani ingenii laudes colligere possumus, ut longe ampliori ratione ac Pythagorae, cum Ovidio Nasone lib. 15. Metamorphos. a v. 62. tam insigni, a saeculis non dato homini caneremus.

" . . . . . Isque licet caeli regione
" remotus
" Mente deos adiit, & quae natura
" negabat,
" Visibus humanis oculis ea pectoris
" hausit,
" Cumque animo & vigili perspexe-
" rat omnia cura.
" In medium discenda dabat, coe-
" tumque silentum
" Dictaque mirantum magni primor-
" dia mundi
" Et rerum causas, & quid natura
" docebat.
" Quid Deus, unde nives; quae
" fulminis esset origo.
" Iuppiter, an venti discussa nube
" tonarent.
" Quid quateret terras, qua sidera
" lege mearent.
" Et quodcumque latet &c.

Non quidem huiuscemodi omnia hoc in capite habentur: sed omnia illationibus factis deducuntur. Si autem omnes harum Confessionum partes: maxime vero si cuncta S. Doctoris scripta pensentur, omnibus ipsum humanis praeditum scientiis, citra quamcunque illationem, bene cordatus, & aequus inficiabitur nemo.

(d) *Et quae in illis essent, ficti.* = Expedite, dextere, depositaque Philosophorum barbarie decem Categorias, vel praedicamenta recenset, dilucidatque aptis exemplis: ut barbare, & obscure Aristoteles (1) tract. 2. cap. 5.

Decem ergo Praedicamenta haec sunt: Substantia. Quantitas. Qualitas. Relatio. Ubi. Quando. Situs. Habitus. Actio. Passio.

(e) *Cum etiam te, Deus meus, mirabiliter simplicem &c.* = Deum Praedicamentis haud subiici firmatur etiam, & quidem latius libro, cui titulus: *Cognitio vitae*, seu, *de Cognitione verae vitae*, cap. 3. qui tomo 6. habetur. Quem tamen Benedictini Augustino merito abiudicant; nec levibus momentis Honorio Augustodunensi tribuunt.

Vides autem Lector quam serio doleat Augustinus, se quum in Aristotelis Cathegorias incidit, Deum illis comprehensum opinatum esse. Dolet, &, ut inde ostendemus, levem lapsum illum acute, quanquam expeditissime refellit. Nihilosecius Scriptorum nonnulli timide, & subobscure de eius mente loquuntur: illius nempe sermone deterriti lib. 5. de Trinit.

(1) V. lib. de Incertitudine Scientiarum c. 9.

A. Ch. cir. 374. Aug. 20. Mon. 43. Adeod. II. Dam. VIII. Valent. & Val. XI.

nit. cap. 8. quo Substantiae, Relationis, & Actionis nomina a Divinis non ablegat. Cum tamen ibi S. Doctor haud presse hanc philosophicam quaestionem agat, sed dividat quae de Deo vere, ab illis quae metaphorice dicuntur; Motus enim, Passio, Situs, Ubi &c. proprie de Deo non praedicantur; Dei substantiam vero, Relationes, Actionesque serio nominamus. Utrum autem haec talia sint, ut eorum ratione Deus Praedicamentis subiiciatur: alia quaestio est. Ceterum, Deum substantiam esse talem, cui aliquid deficiat: seu potius, quae adeo extollatur, ut a Praedicamentis comprehendi haud possit, adeo & in libris de Trinitate exploratum habuit Augustinus, ut ibi nec substantiae vocabulo esse divinum admodum libere, ac tuto innuendum significandum monoerit. „ Si „ tamen dignum est, ut Deus dicatur „ subsistere & res ergo mutabiles ne„ que simplices proprie dicuntur sub„ stantiae. Deus autem si subsistit, ut „ substantia pruprie dici possit, inest in „ eo aliquid tanquam in subiecto, & „ non est simplex . . . . Unde manife„ stum est Deum abusive substantiam „ vocari, ut nomine usitatiore intelli„ gatur essentia, quod vere, & proprie „ dicitur; ita ut fortasse solum Deum „ dici oporteat essentiam.] Lib. 7. c. 5.

Si bene autem quae sequuntur a nonnihil dialecticam phrasim callentibus adtendantur, manifestum fiet, quae pluribus, obscoris, & barbaris verbis in hanc rem, ad Deum nimirum semovendum a Praedicamentis, congeruntur a Dialecticis, Augustinum hic dextere, & citissime, & admodum pulcre complecti. Quod pro tardioribus, eumdem familiarem hominem nova cinctum zona extraneum existimantibus, paullo distinctius expendendum est. *Simplicem*, dixit, *atque incommutabilem*: Categoriarum res quippe actu, & potentia constant; adeoque compositae sunt, & mutabiles: potentia enim vertiginis prima radix est. Sequitur: *Quasi & te subiectus esses &c.* Quandoquidem ut in Praedicamentis quidquam ponatur exigitur, ut in se habeat quod praedicetur, & id de quo praedicetur. Additur tandem: *Cum tua magnitudo &c.* Quo manifeste ostenditur non esse in Deo quod praedicetur, & id, de quo praedicetur. Neque enim adeo proprie, dialectice, & presse dicitur: Deum habere magnitudinem, pulcritudinem, veritatem, sanctitatem; cum ipsa magnitudo, pulcritudo, veritas, & sanctitas sit: praedicatum vero, & subiectum aliqua ratione distingui debent. Vide integrum caput 5. lib. 7. de Trinitate.

(*f*) *Illis decem Praedicamentis putas &c.* = Quid hic Patres Iesuitae Conimbricensis collegii? Inquiunt siquidem in prooemio Commentar. in libros Categoriarum Aristotelis, non longe ab initio. „ Et quia res in his decem classi„ bus ideo disponuntur, ut superiora „ de inferioribus, iuxta naturae ordi„ nem affirmentur, merito ipsae classes „ graece Categoriae appellantur, latine „ praedicamenta, cuius vocabuli auctor „ inter latinos suisse videtur Boetius.] En Augustinus *Praedicamenti* vocabulo utitur; Praecessit autem Augustinus Boetium fere integra annorum centuria; obiit enim vir sanguine, eruditione & pietate clarissimus Ticinii an. D. 521. vel 524. eius scilicet collo Theodorici Gothorum Regis, fatuas in suspiciones depottati iussu reciso. Immo Severinum Boetium plura ex Augustini scriptis honeste fuisse suffuratum, facile est animadvertere.

Dicit autem Augustinus, *putans*, quo satis ostendit nun post rem discussam, in scopulum illum, etsi levem se impegisse: sed quod crederet ab aliis iam examinatam, & stabilitam. Unde sequitur, *fit intelligere conarer*: quod de illis rebus dicimus, quae iam discussae, atque ab aliis ita nobis proponuntur.

Ut ut autem in eam meditationem ierit; non in praedicamentorum, sed in Dei falsam opinionem lapsus ille revocandus est; ideoque & ipse subsumit, *falsitas enim erat, quam de te &c.* talis enim Manichaea in schola fingebatur Deus, quem nec Praedicamentis subiici, nec deterior etiam conditio dederet.

Ex quibus infertur, haud temere nos in capitis summario dixisse: *ad secretiores usque finus*; Quod potissimum iis n. 2. verbis innititur, *Nihil aliud mihi dicere potuerunt &c.*

Non est autem Augustine cur tantopere mireris, te olim adulescentem, in nullo lyceo, a mortalium nullo instructum, exercitatum, Manichaeorumque phantasmatibus delusum Deum in Praedicamentis collocasse, vel potius collocatum a reliquis existimavisse; Etsi enim potior Patrum, & Philosophorum pars id improbet, adhuc vero non pauci Scriptores, Ecclesiae filii, aetate, & doctrina graves, pluribus modis exerci-

citati, quique in retegendis Aristotelis aenigmatibus plures annos consumsere, postremis hisce saeculis, cum nempe maior lux, & doctrina rebus cunctis accessit, Deum in substantiae Praedicamento collocari & arbitrantur, & obstinate propugnant, Ut sunt Gregorius in 1. dist. 8. q. 3. art. 2. Gabriel ibidem. Maior q. 1. Holcot. q. 6. Ioannes Bacchonus dist. 6. q 1. Marsil. q. 10., vel 52. Hurtadus disp. 9. met. sect. 4. vel 10. sect. 5. Laudantque Aristotelem talis velut sententiae parentem. Qood si hanc opinionem nonnihil temperes, dicasque Deum non adeo proprie, & directe, sed late, & indirecte in Praedicamentis collocari, ut tu forte Augustine opinabaris: sibi Fonseca, aliique addentur. Denique in Praedicamentis saltem reductione Deum collocari (nun quidem ab illis contentus, sed velut eadem continens) exploratum habent cum S. Thoma dist. 8. q. 4. art. 2. ad 3. & de potentia q. 9. ar. 7. ad 3. Philosophi, atque Theologi omnes miro consensu.

Vides ergo quot aationibus concludatur, ex levissima caespitatione illa nihil contra Augustini ingenium extundi posse.

(g) *Ut terra spinas, & &c.* = Illud Gen. 3. v. 17., 18. & 19. ad moralem sensum trahit: *Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitae tuae; spinas, & tribulos germinabit tibi .... In sudore vultus tui vesceris pane*. Terrae nomine ingenium suum innuit, quod propter peccata, potissimum haeresis Deo factum exosum, caespitationum, errorumque spinas, ac tribulos pareret; & cum labore ad veritatem, quae eius panis est, perveniret.

Quoniam vero terra illa (scilicet Augustini ingenium) se quidem optima erat, tantumque divina maledictione spinas, tribulosque germinaveras, inde reconciliata flores virentesque fructices naturali quodam instinctu, & mira facilitate peperit. Vide nimirum ut de similibus disputes saltem lib. 5. de Trinit. c. 2. n. 2. in fine.

(h) *Et Nesciebam unde esset &c.* = Et oscitanter me in divinis gerebam, non adtendens Deum primam veritatem; non adtendens a Deo, ab hac veritate Liberales artes, seu earum veritates tanquam a primo fonte dimanare. Ita fere loquitur Augustinus. Unde sequitur: *Dorsum habebam ad lumen*: Idest inquiunt Bollandistae c. 8. *b. Deum intelligit*. Deum tamen heic utcunque ab Augustino intelligi quis non videt? Pressius ergo id exponendum est: Non adtendebam Dei veritatem, ac sapientiam: qua veritate creatae res verae sunt: qua sapientia illuminamur nos, ut veritates easdem comprehendamus. *Et ad ea, quae illuminantur faciem*. Et meditabar tantum creatas veritates, quas ut sint, & intelligantur, prima veritas illuminat. *Unde facies mea, qua illuminata cernebam, non illuminabatur*. Unde mens mea, qua a Deo illuminatas creatas veritates deprehendebam non illuminabatur, ut propriae animae infirmitatem, & Divinae veritatis splendorem potentiamque meditaretur. Metaphorae huius compendium hoc est: quod ut intelligas, meditare hominem in cubiculo positum, qui dorsum habet ad lumen; equidem talis cunctas res ibi exsistentes illuminatas intuetur: at non ipsum lumen, quo res illae illuminantur: itemve quum omnia illuminata sint, non tamen sua facies, qua illuminata conspicit. Pro cubiculo universum orbem, seu litterariam rempublicam excipe: & inde sic metaphoram, vel similitudinem digere „ Homo habens dorsum ad lumen, Augustinus peccatis, & haeresi habens dorsum ad Deum primam veritatem, primam sapientiam. Cunctas fere creatas naturales veritates detexit Augustinus, sed non primam, & increatam, hoc est Deum. Cumque tale esset, vel ita se haberet dorsum excellentissimi ingenii, quod tot illuminata intuebatur; ipsum interim in tenebris erat, quaeve ad ipsum spectabant non adtendebat.

Quo autem tempore tam felix omnium Liberalium artium voluminum lectio contigerit? Ex historiae ordine opinamur, vix lectis Stagyritae Categoriis; Cum enim adolescens litteris factus natus ex felicissima lectione illa in animum, & spem altissimam eruditionis erectus fuisses, ad omnium liberalium artium volumina se convertit, atque eadem facilitate penetravit, ac senuit. Quod etiam momentum istud suadet: Annos enim ferme viginti natus, discipuli captivitatem excussit; tunc ergo factus suorum studiorum compos, per sese videre voluit quod a suis praeceptoribus nun fuerat edoctus, & a quo Oratoriae incumbens, iuxta morem retrahebatur.

(i) *Quidquid de arte loquendi &c.* = Hic profecto ruis de huma-

A. Ch. cir. 374. Aug. 20. Mun. 43. Adeod. II. Dam. VIII. Valent. & Val. XI.

ni ingenii limitibus illud Homeri „

„ Namque aliis bellare Deus con-
„ cessit, at illi
„ Saltare, atque alii cithare, can-
„ tuque valere.

Quo etiam respexit Claudianus dicens: *Nunquam sincera quem valeat honestat, bonorum sors alli concessa viro &c.*

Iam tandem quidquam de Mayronis commentariis dicendum est. De viro hoc quaedam iam observavimus in Eruditione ad hoc Opus praevia, dum ea testimonia colligeremus, quae Augustinum mortalium ingeniosissimum statuunt. Scriptis suis *illuminati Doctoris* praeclarum nomen sibi fuisse promeritum non inficiamur. Sed quid de Commentariis ad quaedam Augustini datis, quaeve ad marginem editionis Ioannis Amerbachii, sociorumque Ioannis Petri, & Ioannis Troben Basileensium civium adiecta conspiciuntur? Ea vero, ut candide dicamus, nedum minimi facimus, sed prorsus fastidimus. Pleraque evanidis antiquorum ariditatibus scatent. Quaedam ex Augustino id conantur educere, quod ipse nec adseruit, nec leviter opinatus est. Alia nihil addunt, repetuntque, non raro etiam prorsus ad verbum, quae in ipso textu habentur. Nec censeas, ea commentaria esse quae Augustini aenigmata extricent; id nec sibi Auctor praefixit; Ambiit tantummodo nobiliores sententias ex S. Doctoris scriptis exscerpere; unde commentaria sua nunc *veritates*, nunc *flosculos* vocat.

Talium nugarum fere statueramus nullam mentionem habere; at ne silentium nostrum iniquior quisquam, qui ea commentaria non viderit, dolo tribuat, mediam viam selegimus, aliqua nempe tantummodo dare, ex quibus de ceteris quoque prudens Lector facile iudicare queat.

Mayro ergo, vel Mayronius hunc locum expendens, in haec erumpit „ Ex „ hoc dicto documentum accipitur, quod „ scientia illius hominis fuerit divini- „ tus infusa, & non humanitus ac- „ quisita: cum homines ingeniosissimi „ istas doctrinas addiscant ceteris do- „ centibus cum ingenti difficultate.

Ab Augustino hic enarrata simillima portento esse; tantam liberalium cunctarum artium abstrusos reconditos sinus penetrandi facilitatem, modis possibilium, circumstantiisque diligenter expensis, vix humano ingenio insistere posse non diffitemur. Sed tamen, ut cito rem hanc expediamus, Deum in donis suis liberalem quidem, non prodigum adolescenti laxis habenis eunti in vitia, acerrimisque disputationibus Manichaeorum caussam vindicanti, Ecclesiae impetenti speciali infusione adstitisse, simillimum somnio est: ne quid amplius dicamus. Nobis ex his, & aliis sat sit colligere, Augustino tantum ingenii tributum, quantum humanae menti naturali, suavique modo insistere potest.

Ad illud etiam cap. 14. *Ecce ubi iacet anima infirma, nondum haerens soliditati veritatis. Sicut aurae linguarum &c.* de quo nos litt. F. haec habet. „ Ex quo dicto accipiuntur duo „ notabilia documenta. Primum est quod „ anima nostra in hac vita parum po- „ test habere de solida veritatis notitia. „ Secundum documentum quod diversi- „ tas opinantium, & contrarietas loquen- „ tium obnubilat veritatem in rebus.„

Non loquitur Augustinus absolute de anima nostra; sed de anima *infirma nondum &c.* Nec statuit parum posse habere de solida veritate; sed retegit quod contingat animae non insistenti soliditati veritatis. Nec colligendum est, ex diversitate sentientium obnubilari veritatem; sed potius, quam simpliciter homo famam sequatur; quamque cavere debeant homines ne inconsiderate aut imperitus laudent, aut sapientes vituperent.

Nec minorem stupiditatem spirant quod ad illud cap. 9. *Beatus qui amat te, & amicum in te &c.* idem effutierat: *Ex hoc dicto accipitur argumentum quod beatitudo consistit in actu amandi.* Iam flosculorum collector ex Augustini viridario eos flosculos colligis, qui nec orti sunt, nec a magno Patre aliquando sati. Dixit Christus Petro Divinitatem praedicanti Matth. 16. 17. *Beatus es Simon Bar-Iona, quia caro, & sanguis non revelavit tibi &c.* David Psal 1. *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum.* Et Psal. 118. *Beati immaculati in via &c.* Quaerimus ex his, & similibus, frequentissimis in Scripturis, nec non in Patribus, atque Theologis, quaeve passim ad familiarem sermonem trahuntur, quid Mayro extundat? Nihil prorsus. Dicimus ergo ibi de beatitudinis radice, de eo quod ad beatitudinem adquirendam exigitur dici, non de beatitudinis actu, vel exercitio. Beatus certe non Augustini sententia, sed Redemptoris oraculo *qui odit animam suam in*

hoc

hoc mundo (t): Inferat ergo, & quidem tutiosi illatione Mayro, in odio beatitudinem sitam esse. Recole quae circa locum illum diximus lit. A.

Potius lib. 10. c. 21. n. 2. & c. 23. n. 1. quaedam habentur, quae in speciem Mayrooi favent; de quibus tamen ibi dicemos.

(*k*) *Sine magna difficultate*. = Idem ac, admodum facile. *Sine magna* inquit, ne levissimam illam difficultatem tolleret, quam homines communiter, etiam v. gr. in planae historiae lectione experiuntur. Quam miram facilitatem adserimus pluribus, at maxime verbis illis innixi, *quaecunque legere potui. Et satis aperte mihi videbantur loquentes &c.*

Has facultates vero tam feliciter penetravit, ac tenuit Augustinus, ut nedum, ut infra addit, eas alios doceerit: sed & specialibus libris dilucidaverit: ut ipse refert lib. 1. Retract. c. 6. hisce verbis. „ Per idem tempus, quo „ Mediolani fui baptismum percepturus, „ etiam disciplinarum libros conatus sum „ scribere, interrogans eos qui mecum „ erant, atque ab huiusmodi studiis non „ abhorrebant: per corporalia cupiens „ ad incorporalia, quibusdam quasi passibus certis vel pervenire, vel ducere. „ Sed earum solum de *Grammatica* librum absolvere potui: quem postea „ de armario nostro perdidi; & de Musica „ sex volumina quantum adtinet ad eam „ partem, quae Rytbmus vocatur. Sed „ eosdem sex libros iam baptizatos, iamque ex Italia regressus in Africam, „ scripsi; inchoaveram quippe tantummodo istam apud Mediolanum disciplinam. De aliis vero qoinque disciplinis, illic similiter inchoatis, de „ *Dialectica*, de *Rhetorica*, de *Geometria*, de *Arithmetica*, de *Philosophia*, „ sola principia remanserunt; quae tamen etiam ipsa perdidimus: sed haberi ab aliquo existimo. „

Verum maximo litterariae reipublicae danmo, cuncti libri illi, ut etiam Benedictini observant, amissi sunt, superstitibus tantummodo sex libris de *Musica*.

(*l*) *Et dispiciendi acumen*. = Ita Benedictini eum pluribus ex suis MSS. Quibos fossragantur duo a Lov. visi, & quinque Etr. At Vet. Basil. Lov. Arn. Som. Wangn. 2. MSS. S. Cr. & Itali: *disputandi*. Item Am. Er. (in huius enim editione typographorum oscitantia impressum arbitramur, *dicendi*) Ricar. & MSS. S. Mar. *discendi*.

Lectioni nostrae manifesta ratio suffragatur: Facilitas quippe bene, & subito artium arcana penetrandi, quid est nisi acumen *dispiciendi*? Ex quo sequitur MS. Bethlemiticum Lovaniensium testimonio praeferentem, *discutiendi*, minime contemnendum esse. Maxime cum Serm. 51. de Concordia Matth. & Lucae &c. (Alias, de Diversis 63.) cap. 5. n. 6. dicat S. Doctor: *Cum prima puer ad divinas Scripturas ante vellem afferre acumen discutiendi*. Vide infra l. 12. c. 27. C.

Cum ergo celeritas intelligendi, atque dispiciendi, vel discutiendi acumen donum Dei sit, in porteoti testem ingenuus Pater Deum advocat. Simul etiam ut bonorum omnium auctori sua restituat: ostendatque gratitodinis, non inanis gloriae caussa haec ingenii sui portenta narrare.

Piget autem dicere de errorum catastrophe, qua Italae versiones vel hoc unum caput foedarunt.

(*m*) *Quia tam bonam partem &c.* = Filio se prodigo comparat, qui Lucae 15. 12. patri audacter dixit: *Da mihi portionem substantiae, quae me contingit*. Tam bonam partem substantiae suae, hoc est ingenium, integit Augustinus in potestate habere: dum noluit illud revelatis dogmatibus subiicere, sed iis, quae sibi videbantur. Ideo ut ante dixerat, non ad usum, sed ad perniciem ei tam nobile ingenium valebat.

Ideoque addit: *Et fortitudinem meam non ad te custodiebam*: ad illud Psal. 58. 10, alludens, *Fortitudinem meam ad te custodiam*. Nempe Augustinus fortitudinem suam non ad Deum custodivit, quia acerrimum, quo pollebat, ingenium Ecclesiae Dei sponsae minime subiecit, eoque nonnihil inflatus est. Vide S. Doctorem in Psalm. illum Serm. 1. n. 18. & Serm. 2. de 2. parte eiusdem Psal. n. 1.

(*n*) *In meretrices cupiditates*. = Sequimur Benedictinos, qui suorum MSS. & Ar. auctoritate suffulti, inquiunt: *Quod vocabulum usurpavit Augustinus ab eo loco Evangelii, ad quem alludit*. Nobiscum sunt etiam Vet. Basil. MSS. 3. a Lov. visi & 8. Etr. Sed Am. Lov. Som. Wangn. *in meretriciae cupiditates*. Denique Er. *in meretricis cupiditates*. At non omnes codices, quos pro nobis laudavimus, integre lectionem nostram praeferunt. Vet. *in meretrices cupidi-*

 ta-

(t) Ioan. 12. 25.

tate mea. Basil. eum MSS. duubus a Luv. laudatis, *in meretrices cupiditatis meae*.

Lectiu Vet. nonnihil barbara, aut emurtua videtur; Erasmiana ridieula. Reliquarum nulla eontemnenda est.

Bona res autem, ut sequitur, Augustino nun bene utenti quid proderat? Bona enim quaecunque sive media, sive infima in malam partem trahere possuuius; Summo tamen bunu exceptu, nempe virtute, qua tantum bene utimur. „ Intueris enim iustitiam, „ qua nemo male utitur. Haec inter „ summa bona, quae in ipsu sunt ho„ mine numeratur, omnesque virtutes „ animi, quibus ipsa recta vita, & ho„ nesta eonstat. Nam neque pruden„ tia, neque fortitudine, neque tem„ perantia male quis utitur: in his enim „ omnibus, sieut in ipsa etiam, quam „ tu eummemorasti iustitia recta ratiu vi„ get, sine qua virtutes esse nun possunt. „ Recta autem ratiune male uti nemu „ potest . . . . Virtutes (1) igitur, qui„ bus bene vivitur, magna buna sunt; „ speeies autem quurumlibet corporum, „ sine quibus recte vivi potest, minima „ bona sunt; potentiae veru animi, si„ ne quibus recte vivi non potest, me„ dia bona sunt. Virtutibus nemo male „ utitur, ceteris autem bonis, idest „ mediis, & minimis non sulum bene, „ sed etiam male quisque uti potest. „ Et ideu virtute nemo male utitur, quia „ opus virtutis est bonus usus isturum, „ quibus etiam non bene uti possumus; „ Nemu autem bene utendo male utitur.] „ Lib. de Lib. Arbitrio, cap. 19. n. 50. Quae confirmat lib. 1. Retract. c. 9. n. 4.

(o) [*Non enim sentiebam illas artes etiam ab studiosis &c.* = Et hoc, immu forte potius ac quidquam aliud fere humanum captum superat: nec in sagaci murtalium ullo, quod seiamus, datum est; ut ipse nempe levis instar aurae supra salebrosos, seupulisque frequentes Liberalium omnium artium libros facile, & laete vulitaret, eenseretque interim euieunque haud nimis hebeti generali surte idem competere. At tu Auguštine, vir, si fas est dicere, supra murtalium cunditionem volitans, qui dona tibi eullata, non quidem stupide ignuranda, sed in Dei laudem mudeste vertenda, ubservaveras: nun quidem existimabas plures tibi ingenio conferendos; Quali igitur faeilitate, a saeculis minime aut visa, aut narrata eorumdem librorum arcana penetrasti, qui eadem a quuquam facile penetrarum iri, non tam opinabaris, quam ut rem exploratam, & certam habebas?

(p) *Parvulis tuis &c.* = Catholieos intelligit, maxime pios, humilitate parvulos, ut etiam e. praeced. H. De animabus vero in nido positis, ut tutae sint, & plumescant, dicemus lib. 12. e. 27. ubi quid simile occurit.

Quod sequitur: *Firmitas nostra quando tu es, tunc &c.* fere hunc sensum habet; Cum tuis donis iuxta placiti tui praescriptum utimur:; cum bona nostra humiliter, & pie revocamus in te: cum ingenii nostri usum tibi eummendamus: tunc bene sumus: tunc in nullos impingimus scupulos: tunc ingenio bene utimur: tunc vera sapientia pollemus.

CON-

(1) 2. 3. Sent. dist. 26. cap. *Si vero.*

CONFESSIONUM

LIBER V.

ARGUMENTUM.

E, cunctisque creaturis in divinas laudes concitatis: undetrigesimum aetatis suae annum proloquitur: quum post novennii aberrationes, litterario congressu Fausti Manichaeorum Episcopi, doctrinarum omnium apud suos Apollinis, vere autem insignis rabulae suas, sociorumque phaleras dolosis speciosissimis declamationibus vendentis, imperitia detecta: coepit stultae synagogae fastidire dogmata, quibus plura ethnicorum Philosophorum anteponeret, quaeve nec a summo eius oraculo in bona ponerentur luce, ab emergentibus gravissimis difficultatibus extricarentur. Interim Carthaginensium scholasticorum honestus homo petulantiam, furoremque pertaesus, Matre id aegre ferente decepta, Romam versus, eius adolescentes quietius studentes docturus, navigavit. Ubi gravi morbo in summo corporis, animaeque periculo positus, religiosae Parentis meritis, precibusque liberatur. Ibi Manichaeorum tum Auditoribus, tum Electis adhaesit, frigide tamen: utpote quorum infirmam caussam iam apud Carthaginem cuiusdam Helpidii, adversus eos coram loquentis, & differentis sermone comprehenderat. Iam Romae insignis eloquentiae praeceptor innotuerat; cum eiusdem civitatis discipulorum non petulantia, sed fraude in reddenda Praeceptori mercede detecta: curat, obtinetque Mediolani cathedram: ubi Ambrosii, in cuius publicos sermones curiositatis, explorandaeque eruditionis, & facundiae caussa suspendebatur, nonnullis doctis, & piis stimulis punctus, fortius Manichaeorum iugum excussit; non adhuc tamen determinato ulli prorsus collum subiiciens, sed Academicorum more inter plura fluctuans: statuit tamdiu in Catholica Ecclesia Catechumenus esse, donec certi quidquam eluceret, quo suum cursum dirigeret.

CA.

CAPUT PRIMUM.

ARGUMENTUM.

Deum obsecrat, ut sibi annuat, probatumque habeat confessionum sacrificium. Quo quidem non id intendit, ut nempe ei, cui secretissima quaeque manifesta sunt, aliquid retegat; sed laudat, ut ad eius amorem exsurgat: confitetur, ut laudet. Denique observat a creatura qualibet aut uno, aut altero modo Deum laudari.

Ccipe sacrificium confessionum mearum de manu linguae meae, quam formasti & excitasti, ut confiteatur nomini tuo (1); & sana omnia ossa mea, & dicant: Domine quis similis tibi (2)? Neque enim docet te quid in se agatur, qui tibi confitetur: quia oculum tuum non excludit cor clausum; nec manum tuam repellit duritia hominum (*a*): sed solvis eam, cum voles, aut miserans, aut vindicans; & non est qui se abscondat a calore tuo. Sed te laudet anima mea, ut amet te (*b*): & confiteatur tibi miserationes tuas, ut laudet te. Non cessat nec tacet laudes tuas universa creatura tua: nec spiritus omnis hominis per os conversum ad te (*c*): nec animalia, nec corporalia per os considerantium ea (*d*): ut exsurgat in te a lassitudine anima nostra (*e*), innitens eis, quae fecisti, & transiens ad te, qui fecisti haec mirabiliter; & ibi refectio, & vera fortitudo.

(*a*) ***Nec manum tuam repellit duritia hominum.*** = Quandoquidem ut Scripturae innuunt, ipseque S. Doctor integris doctissimis voluminibus omni argumentorum genere ostendit, efficax Dei gratia durissima, & ferrea quaecunque hominum corda emollit. Sicut ergo non est hominum secretum, quod Dei oculos fugiat: ita nec duritas, quae eiusdem manui, sive potentiae efficaciter moventi resistat.

Verum, ut inde se explicat, ample divina de manu loquitur, quatenus aut misericordiam, aut vindictam exercet. Nemo Dei efficaci motioni non cedit. Nemo eius vindictam declinat. Non declinavere ethnici Romani Imperatores, quibus integer orbis subdebatur; Non Alexander Macedo &c. Non Gigantes &c. Non Angeli &c.

Tetigit vero supra Augustinus excitantem gratiam: *formasti, & excitasti*. De qua diximus lib. 1. c. 1. F.

(*b*) ***Sed te laudet anima mea, ut amet te.*** = Fit sensus, ut Scholae loquuntur, caussalis. Deum laudat, ut piis conceptibus, ex profundiori animo evocatis, & laxis fibris expressi amoris in Deum excitentur igniculi. Laudans enim homo in laudati amorem fervet, quemmodo metalla, & omnia fere cetera corpora motu, & perfricatione incalescunt.

Quod ante haec verba ex v. 7. Psal. 18. protulit: *Non est qui se abscondat &c.* late sumendum est, iuxta ea quae dixerat; hunc enim sensum habet. Non est qui a suae potentiae aut miserentis, aut vindicantis calore se abscondat.

(*c*) ***Nec spiritus omnis hominis per os conversum ad te.*** = Spiritus non omnis hominis, sed hominis iusti. Vel etiam indefinite omnis hominis, per os tamen iustorum. Non raro enim quod convenit pluribus, ut loquuntur, individuis, de tota specie praedicatur; maxime cum individua velut casu, speciali puta infirmitate, non habent quod cetera eiusdem speciei. Sic dicitur v. gr.

(1) Ps. 137. 2.

(2) Ps. 34. 10.

gr. Viri fortiores sunt feminis; Graeci Latinis sagaciores; Religiosi saecularibus honestiores; Quanquam nonnulli Latini Graecis sagaciores sint; quaedam feminae viris fortiores; & nonnunquam laicus religiosum pietate vincat.

(*d*) *Per os considerantium ea.* = Nimirum. ut Schola loquitur, obiective. Quo sensu dicitur Psal. 18. v. 1. *Caeli enarrant gloriam Dei &c.* Caeli enim, animantia, & quaecunque corporalia a Deo facta ad eiusdem Dei laudes provocant homines, qui eorum pulcritudines meditantur. De quo laudandi genere S. D. in Psal. 26. Enarr. 2. n. 12. in Psal. 128. n. 5. in 144. n. 13. in 148. n. 3. & 15.

(*e*) *Ut exsurgat in te a lassitudine anima nostra.* = Fere de ea animae lassitudine loquitur, quam Theologia Mystica spiritus ariditatem appellat; Nisi quod lassitudo, vel ariditas, de qua heic Augustinus, non alicuius, sed omnium (Virgine excepta) animarum est. Anima nostra igitur corpori adfixa, & originali macula tanquam pondere oppressa, creaturis, rebus corporeis innititur, ut ad Creatorem, ad spiritalia adscendat. Quod non quidem altera, sed priori ratione & de Virgine utcunque dici potest; & ipsius quippe anima corpori adfixa erat.

Non adeo absimiliter Paulus Rom. 1. *Invisibilia ipsius a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus &c.*

C A P U T II.

A R G U M E N T U M.

Inquietos, & iniquos se quidem turpes, pro universo autem pulcros admonet, ut Deum ubique praesentem meditentur, a cuius declinare adspectu frustra moliantur. Consulitque ut convertantur potius, & eumdem quaerant Deum, qui ut est optimus, ita a malis secedit hominibus, ut tamen quos correctos excipiat, soleturque apertis ulnis adtendat.

Ant & fugiant te inquieti & iniqui; & tu vides eos, & distinguis umbras (*a*); & ecce pulcra sunt cum eis omnia, & ipsi turpes sunt! Et quid nocuerunt tibi; aut in quo imperium tuum dehonestaverunt, a caelis usque in novissima iustum & integrum (*b*)? Quo enim fugerunt, cum fugerent a facie tua? aut ubi tu non invenis eos? Sed fugerunt, ut non viderent te videntem se, atque excaecati in te offenderent; quia non deseris aliquid eorum, quae fecisti (1) in te offenderent iniusti, & iuste vexarentur (*c*), subtrahentes se lenitati tuae, & offendentes in rectitudinem tuam, & cadentes in asperitatem suam (*d*). Videlicet nesciunt quod ubique sis, quem nullus circumscribit locus, solus es praesens etiam iis, qui longe fiunt a te. Convertantur ergo, & quaerant te, quia non sicut ipsi deseruerunt te creatorem suum, ita & tu deseruisti creaturam tuam. Ipsi convertantur, & quaerant te; & ecce ibi es in corde eorum, in corde confitentium tibi, & proiicientium se in te, & plorantium in sinu tuo post vias suas difficiles. Et tu facilis tergens lacrymas eorum, ut magis plorent, & gaudeant in fletibus (*e*), quoniam tu Domine, non aliquis homo, caro & sanguis, sed tu Domine qui fecisti, reficis & consolaris eos.

Et

---

(1) Sap. 11. 25.

Et ubi ego eram, quando te quaerebam? Et tu eras ante me, ego autem & a me discesseram; nec me inveniebam, quanto minus te?

(a) *Et tu vides eas, & distinguis umbras.* = Ita profecto; Psal. enim 138. *Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? si adscendero in coelum, tu illic es; si &c.* & 68. v. 6. *Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt abscondita.* Distinguit Deus umbras: dum hominum malitiam, & culpas agnoscit. Mala autem modo umbras, modo noctem, vel tenebras a Scripturis, & Patribus appellari notum est.

Quemadmodum vero umbra se turpis, pro integra puta tabula picta pulcra est; sic iniqui licet ipsi turpes, universi pulcritudinem augent; Umbra enim imagines invicem, & imagines varias actiones secernis; Et mala ita bona in propatulo ponunt, ut haec nova quadam per oppositionem ad illa luce & maiestate praedita, magis placeant, evadantque laudabiliora. „ Ab hac summe (1), & aequaliter, & immutabiliter bona Trinitate creata sunt omnia: „ & nec summe, nec aequaliter, nec „ immutabiliter bona: sed tamen bona „ etiam singula: simul vero universa valde bona, quia ex omnibus consistit „ universitatis admirabilis pulcritudo. „ In qua etiam illud, quod malum dicitur, bene ordinatum, & loco suo „ positum, eminentius commendat bona, ut magis placeant, & laudabiliora sint, dum comparantur malis. „ Neque enim Deus omnipotens, quod „ etiam infideles fatentur, *rerum cui „ summa potestas* (2), cum summe bonus „ sit, ullo modo sineret, mali aliquid „ esse in operibus suis, nisi usque adeo „ esset omnipotens, & bonus, ut bene „ faceret & de malo.] Enchirid. ad Laur. cap. 10.

(b) *A caelis usque in novissima, iustum, & integrum.* = Non certe Deum, sed semetipsos laesere inquieti, & iniqui; proprium nomen foedavarunt, non imperium Divinum, sive in caelo, sive in terra, sive in inferis spectetur, iustum, & integrum. Sic etiam divinae Scripturae, Iob. 35. v. 6. *Si peccaveris, quid ei nocebis? & multiplicatae fuerint iniquitates tuae, quid facies contra eum?* Psal. 90. v. 10. *Non accedet ad te malum &c.*

Hic autem me continere haud possum, quin Italicarum versionum inscitiam, & pueriles errores quosdam Lectorum oculis sistam, arguamque. Et quidem omnium castigatissimam eam censent, ut alibi diximus, quam Bernardus Indrizzali adornavit, qui, vel cuius partes alius agens in Praefatione, sic loquitur. „ Quest' Opera dunque io „ ti presento, o Divoto Lettore, tradotta dal latino nella nostra lingua „ italiana, assai diversa da quella; la „ quale fin' ora ti sarà occorso di leggere; Tralascio in quì di esporti minutamente il nuovo pregio, di cui ho „ procurato farla arricchire, oltre lo „ stile materiale, e puro esprimente a „ maraviglia l' energia, e lo spirito, „ onde questo gran Penitente ha delineato in latino gl' interni affettuosi „ sentimenti del suo cuore; io ti prego „ ad osservare distintamente la fedeltà „ della presente traduzione &c.]

Observemus igitur traductionis exactissimae portenta: at non distincte, sed cursim levique manu: neque enim vacat tantos puerorum errores adtendere.

Inquit Augustinus: *Tu vides eos, & distinguis umbras.* Idrizzali vertit. *Voi li vedete, e distinguete l' ombre, che sono eglino.*

Patet ex se, & ex his quae diximus litt. A. an ipsi prorsus iniqui sint umbrae.

Augustinus: *Et ecce pulcra sunt cum eis omnia, & ipsi turpes sunt.* Indrizzali. *Ed o come sono brutti costoro, tuttoche stiano tra tante creature, che sono belle!*

Non hoc miratur Augustinus, ut satis explicavimus: sed iniquos se turpes universi pulcritudinem augere.

Augustinus. *Atque excaecati in te offenderent.* Indrizzali. *Fuggirono . . . per non urtare in voi, giacchè sono ciechi.*

Quin immo non repetitur negotio: sed dicitur excaecatos iniquos in Deum impegisse quem fugiebant. Et est conclusio interpretationis, quae in familiari sermone quoque non raro contingit. Sic v. gr. de homine, qui furentis maris aestu deterritus, ad portum se colligit: & ibi aedificii ruina opprimitur, dicimus:

(1) Lov. & Aen. *summa*. Aptius editi alii, & MSS. *summe*, & sic in 1. sent. dist. 46. c. *est enim*.

(2) Virgil. Aeneid. 10. 1. Sen. d. 46. c. quod etra.

mus : Aquas fugit , ut ubrueretur in terra .

Augustinus tandem : *In te offenderent iniosti &c.* Indrizzali . *In vai urtereb-bara l' ingiusti &c.* .

Clarum est repeti hic , vel iterum subsumi ad conceptus complementum, quod ante dictum erat : *ut non viderent . . . atque excaecati in te offenderent .* Vertendum igitur est i *urtassero*, seu , *per urtare* ; ut ex mox dicendis amplius constabit .

Tot igitur errores , & quidem pueriles in modica brevis capitis parte ! omnes proinde , qui integro in opere conspiciuntur , quis numerabit ?

(*c*) *In te offenderent iniosti , & iuste vexarentur* . = Sumus cum Benedictinis , qui admonent . „ Ita codices pleri„ que , & elegantius videtur , quam si „ rupto periodi nexu , nova incipiat „ sententia hoc modo : *In te offende„ runt iniosti , ut iuste &c.* ut habent „ nonnulli MSS. cum Arn.] Nobiscum sunt etiam Am. Er. Lov. Wangn. & MSS. undecim Etr. Cum Arn. vero Som. MS. Med. Ricar. & fere Vet.

Est autem quaedam antithesis Augustino familiarissima : qua significatur ad complementum sententiae , iniustos Dei praesentiam vitantes in eum offendisse, a quo ipsi iniusti, iuste vexarentur. Quo quidem manifesti erroris MSS. arguuntur nonnulli , qui repetunt , *& iniuste vexarentur* .

Forte haec scribens Augustinus Protoparentum totius humani generis oscitantiam meditabatur , qui facti iniusti, a Dei facie conati sunt refugere , in cuius tamen vindictam offenderunt : *Et tum audissent vocem Domini Dei , deambulantis in paradiso ad auram post meridiem abscondit se Adam , & uxor eius a facie Domini Dei in media ligni paradisi ; Vocavitque Dominus Deus Adam &c.* Gen. 3. a v. 8. Etsi parentem utrumque factum inde iustum , aeternamque consequutum salutem certum sit in Orthodoxa doctrina . Unde Augustinus lib. de Haeresibus , 25. *Tatiani a Tatiana* (1) *quadam instituti , qui & Encratitae appellati sunt &c. saluti primi hominis contradicunt* . Consulere potest qui de re hac erudiri ambit Epist. ad Evodium 164. (Alias , 99) cap. 3. n. 6. lib. 2. de Peccatorum meritis , & remiss. cap. 34. n. 55. lib. de Natura , & Gratia contra Pelagium , cap. 21. n. 23. lib. 6. Operis Imperfecti , argum. 12. circa med. & argum. 22. post med. denique argum. 30. sub finem .

(*d*) *Et cadentes in asperitatem suam* . = Et hic Benedictinis adstipulamur quorum in imo margine haec verba sunt . „ Substituimus , *suam* , ex MSS. „ melioris notae , loco *tuam* quod in „ codicibus vulgatis, & in MSS. nonnul„ lis reperitur .] Vulgatis favent Vet. & MSS. septem Etr. At 3. S.Cr. 2. Med. Ricar. nobiscum sunt .

Haec lectio triplici momento stabilitur . 1. *Asperitas* ignobilis vox est, quae decentius hominibus , & quidem iniquis , ac suavissimo Deo tribuitur . 2. Tota fere periodus in antithesi est : igitur & haec pars . 3. Lenitati Dei iniquorum asperitatem opponit ; iustum est autem , ut iniqui Dei se lenitati subtrahentes , in suam ipsorum asperitatem cadant . Quo pacto pannosum magnatis in se liberalitatem contemnentem , iuste in suam obscuram sortem cadere , passim & domestico sermone dicimus : *Giacchè non gradisce le finezze di chi la voalea soccorrere , rimanga nelli suoi cenci .*

Inquiens infra Augustinus : *Et praiicientium se in te* : hos , vel similes divinarum Scripturarum textus inspicit : *In te praiectus sum ex utero* . Psal. 21. 11. *Iacta super Dominum curam tuam , & ipse te enutriet* . Psal. 54. 23.

De via difficili , de qua inde post pauca verba , diximus cap. 12. praeced. lib. D.

(*e*) *Ut magis plorent , & gaudeant in fletibus* . = Ne existimes te variis inconstantissimi mundi fluctibus actum , & ad Deum conversum , a fletibus prorsus eximendum ; quin immo uberiores tunc lacrymas fundes : quae tamen nedum aeterna gaudia tibi promereantur , sed quae cordis tui penetralia caelestis dulcedinis rore perfundant , ac mirum in modum solentur . „ *Numquid enim quia tanta transilivi , quia tanta transcendi , iam non flea ? Nonne multa magis flea ? Quia qui apponit scientiam , apponit dolorem &c.* inquit , & prosequitur S. Doctor in Psal. 38. v. 13. n. 20. quem videre poteris etiam in Psal. 127. v. 2. n. 10. & Serm. 31. de verbis Psal. 125. *Qui seminant in lacrymis* (Alias , de Sanctis 45.) c. 3. n. 4.

Pulcre autem , & gravissime inquit infra S. Doctor : *A me discesseram &c.* quomodo enim haud a se discedit, haud

S f se

(1) Editi ferunt , *a Tacia* . Sed MSS. *a Tatiano* : quo eum nomine veteres Historici appellant .

ſe amittit peccator, qui aeterno caelorum regno, cui fuerat deſtinatus renunciat: a nobili ſuae naturae conditione degenerat: nec ſibimetipſi dominatur?

C A P U T III.

A R G U M E N T U M.

Annum aetatis ſuae undetrigeſimum ſe prolocuturum prodit, cum iam Fauſtus celebris Manichaeorum epiſcopus Carthaginem acceſſerat; qui ſuavi, mollique ſermone phaleras vendens, Iuvenis ingenui, veritati non verbis inhiantis gratiam minime tenuit. Eius ſociorumque longis fabulis Philoſophorum quorum multa legerat, tenebatque fideliter quaedam praeponenda ſe arbitratum dicit, de Siderum Elementorumque ratione potiſſimum ſermonem habens. Inde ad eorumdem Philoſophorum infelicem ſortem divertit, qui in humana ſcientia felices, ad divina minime pervenere. Tandem vero ſermonem cogens, confirmat, dilucidatque nonnihil, cur Manichaeorum dogmata Philoſophorum doctrinis poſthaberet.

I. PRoloquar in conſpectu Dei mei annum illum undetrigeſimum aetatis meae. Iam venerat Carthaginem quidam Manichaeorum Epiſcopus, Fauſtus nomine (*a*), magnus laqueus diaboli, & multi implicabantur in eo per illecebram ſuaviloquentiae; quam ego tametſi laudabam, diſcernebam tamen a veritate rerum, quarum diſcendarum avidus eram, nec quali vaſculo ſermonis, ſed quid mihi ſcientiae comedendum adponeret nominatus apud eos ille Fauſtus intuebar. Fama enim de illo praeloquuta mihi erat; quod eſſet honeſtarum omnium doctrinarum peritiſſimus, & apprime diſciplinis Liberalibus eruditus. Et quoniam multa Philoſophorum legeram (*b*) memoriaeque mandata retinebam, ex eis quaedam comparabam illis Manichaeorum longis fabulis: & mihi probabiliora iſta videbantur, quae dixerunt illi, qui tantum potuerunt valere, ut poſſent aeſtimare ſaeculum quanquam eius Dominum minime invenerint (1): Quoniam magnus es Domine, & humilia reſpicis, excelſa autem a longe cognoſcis (2). Nec propinquas niſi obtritis corde, nec inveneris a ſuperbis; nec ſi illi curioſa peritia numerent ſtellas & arenam, & dimetiantur ſidereas plagas, & veſtigent vias aſtrorum.

II. Mente enim ſua quaerunt iſta, & ingenio quod tu dediſti eis: & multa invenerunt, & praenuntiaverunt ante multos annos, defectus luminarium Solis & Lunae, quo die, qua hora, quanta ex parte futuri eſſent: & non eos fefellit numerus, & ita factum eſt, ut praenuntiaverunt. Et ſcripſerunt regulas indagatas, & leguntur hodie: atque ex eis praenuntiatur, quo anno, & quo menſe anni, & quo die menſis, & qua hora diei, & quota parte luminis ſui, defectura ſit Luna vel Sol: & ita fiet, ut praenuntiatur. Et mirantur haec homines, & ſtupent, qui neſciunt ea: & exſultant atque extolluntur, qui ſciunt, & per impiam ſuperbiam recedentes, & deficientes a lumine tuo, tanto ante ſolis defectum futu-

(1) Sap. 13. 9.

(2) Pſal. 137. 6.

turum praevident, & in praeſentia ſuum non vident. Non enim religioſe quaerunt, unde habeant ingenium, quo iſta quaerunt. Et invenientes quia tu feciſti eos, non ipſi ſe dabant tibi, ut ſerves quod feciſti (c); & qualis ſe ipſi fecerant, occidunt ſe tibi, & trucidant (d) exaltationes ſuas ſicut volatilia (1); & curioſitates ſuas, ſicut piſces maris, quibus perambulant ſecretas ſemitas abyſſi (2), & luxurias ſuas ſicut pecora campi, ut tu Deus ignis edax (3) conſumas mortuas curas eorum, recreans eos immortaliter.

III. Sed non noverunt viam, Verbum tuum (e), per quod feciſti ea, quae numerant, & ipſos, qui numerant, & ſenſum, quo cernunt, quae numerant, & mentem, de qua numerant, & ſapientiae tuae non eſt numerus (4). Ipſe autem Unigenitus factus eſt nobis ſapientia & iuſtitia, & ſanctificatio (5), & numeratus eſt inter nos, & ſolvit tributum Caeſari (6). Non noverunt hanc viam, qua deſcendant ad illum a ſe, & per eam adſcendant ad eum. Non noverunt hanc viam, & putant ſe excelſos eſſe (f) cum ſideribus & lucidos, & ecce ruerunt in terram, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum (7). Et multa vera de creatura dicunt, & Veritatem creaturae artificem non pie quaerunt, & ideo non inveniunt; aut ſi inveniunt, cognoſcentes Deum, non ſicut Deum honorant, aut gratias agunt; ſed evaneſcunt in cogitationibus ſuis, & dicunt ſe eſſe ſapientes, ſibi tribuendo, quae tua ſunt, ac per hoc ſtudent perverſiſſima caecitate etiam tibi tribuere, quae ſua ſunt, mendacia ſcilicet in te conferentes, qui Veritas es; & immutantes gloriam incorrupti Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentum, & convertunt veritatem tuam in mendacium: & colunt, & ſerviunt creaturae potius, quam Creatori.

IV. Multa tamen ab eis ex ipſa creatura vera dicta retinebam; & occurrebat mihi ratio per numeros & ordinem temporum & viſibiles adteſtationes ſiderum: & conferebam cum dictis Manichaei, qui de his rebus multa ſcripſit, copioſiſſime delirans; & non mihi occurrebat ratio nec Solſtitiorum & Aequinoctiorum, nec defectuum luminarium, nec quidquid tale in libris ſaecularis ſapientiae didiceram. Ibi autem credere iubebar, & ad illas rationes numeris & oculis meis exploratas non occurrebat: & longe diverſum erat.

(a) *Fauſtus nomine*. = De quo multa infra, & non modica ex eodem nos in praecedentibus. Contra deceptorem hunc tandem iam epiſcopus Auguſtinus calamum acuit, eiuſque ſomnia, & blaſphemias libris triginta-tribus, breviſſimis quidem, redarguit, & confutavit. Quo anno hos libros ſcripſerit Auguſtinus arduum eſt ſtabilire, ut ingenue fatentur & diligentiſſimi Benedictini Patres lib. 4. Vitae S. Doctoris, cap. 12. n. 4. Verum poſt has Confeſſiones ſcriptos ipſe S. Doctor manifeſte nobis inſinuat, qui lib. 1. contra eumdem Fauſtum cap. 1. ſeu in Prologo harum Confeſſionum meminit, dicens: *Noveram ipſe, quemadmodum eum commemoravi in libris Confeſſionum mearum*. Cumque lib. 2. Retract. idem opus ſtatim poſt Confeſſiones recenſeat, haſque, ut Benedictini coniiciunt, circa an. D. 400. ſcripſerit: ſequitur per eadem circa tempora contra Fauſtum ſcripſiſſe. Quod & Benedictini in Ad-

 mo-

(1) Pſ. 8. 9.
(2) Ibid. v. 8.
(3) Deuter. 4. 24. & Hebr. 12. 29.
(4) Pſal. 146. 5.
(5) 1. Cor. 1. 24.
(6) Matth. 22. 21.
(7) Rom. 1. v. 2. & ſeq.

monitione ad idem opus, quonquam timide, & aliqua haesitatione fatentur.

Faustum impugnaturus Augustinus, hoec de illius persona, & volumine habet in Prologo „ Faustus quidom fuit „ gente Afer, civitate Milevitanus, e„ loquio suavis, ingenio callidus, se„ cta Manichaeus, ac per hoc nefon„ do errore perversus &c. Hic quod„ dam volumen edidit adversus rectam „ Christianam fidem, & Catholicam ve„ ritatem &c.] Vide si placet, & lib. 2. Retract. c. 7.

Ex iis vero, quae hic Augustinus habet, & infra, Iuliani Pelagianorum coryphaei, eumdem S. Doctorem in ultima senectute positum Fausti discipulum appellantis stupendum mendacium deprehenditur, & frons Inverecunda impudentissimaque eliditur: En ipsa verba Iuliani apud Augustinum lib. 2. Operis Imperfecti contra eumdem, argum. 147. *Quae tam ita sint, tibi, non mihi Apostolum obviare sentis, contra te eam arma ferre cognoscito, qui dogma tuam, praeceptorisque tui Fausti, a quo et velut prima manu tinctus &c.*

(*b*) *Et quoniam multa Philosophorum legeram &c.* = Omnes Philosophorum, sicut & Liberalium artium libros evolvisse, quoscunque habere, ac evolvere potuit, censendum est. Unde Ludovicus ab Angelis, aliique plures, qui de Augustini vita, laudibusque scripsere, ab ipso S Doctore non multos, sed omnes Philosophos visos tradunt. Et quidem: qui Liberalium artium potissima, & nobiliora quaeque evolvit, cur non adeo Philosophica curavisset, quae virum in doctrinae culmine ponunt, & ipsius Augustini ingenio ad subtiliora, & abstracta, ut etiam *Erasmus* fateri coactus est, nato facto erant accommodatissima? Sed cum nemo ingenuae indolis, & bonae mentis nobis illud inficiari queat, non quaecunque Augustinus in Philosophorum libris vidit, hoec suis in scriptis inseruisse; si adhuc S Doctoris cuncta evolvas, ipsum omnis Philosophiae, quae aliquo ab orbe litterario plausu excepta fuerit peritum agnosces.

Ex plurimis autem quae legerat, tenebatque fideliter, Manichaeorum fabulis, quaedam comparabat, idest res astronomicas, ut ex sequentibus patet. Ex quo manifeste sequitur, eorum, quae apud Philosophos viderat, Astronomiam, vel Astrologiam minimam fuisse partem.

(*c*) *Ut serves quod fecisti.* = Ut serves animam, seu integrum hominem ob aeternis periculis. Ut serves etiam ingenium, deducasque illud ad perfectam tui cognitionem, a qua Philosophi etiam summi defecerunt. Sic & ipse Augustinus adolescens quia non se, & ingenium Deo tradidit, a Manichaeis captus est.

Omnibus fere, quae sequuntur, dilucidat, exponit, amplificat Augustinus quod habetur Rom. 1. & Sap. 13. de ethnicorum Philosophorum vanitate, & malo exitu.

Brevis hic commentatius patietur secum argumentum, quod *Erasmus* ad marginem huius capitis posuit: *De Fausto Manichaeo, & de Astrologia. Erasmi* verba pro more, repetunt Som. &c. Non est cur de eius argumenti pretio quidquam dicamus.

(*d*) *Et qualet se ipsi fecerant occidunt se tibi, & trucidant.* = Haec communis lectio est. Benedictini tamen haec habent in margine. „ Arn. & MSS. „ *occidant*, moxque, *trucident*: alii ple„ rique codices comprobant alteram le„ ctionem, quae paululum obscura est „ propter distantiam particulae negantis „ referendae etiam ad verba *occidunt*, „ & *trucidant*.] Ex MSS. Florentinis, quos viderimus, nonnisi unus Med. Arn. & duobus MSS. a Patribus visis suffragatur.

Lectionem hanc Henrici Wangnereck nota confirmat, qui habet ad hunc locum. „ Ante verbum, *accidunt*, re„ petenda est negatio ut sensus sit: „ *non occidunt in se mortuas concupiscen*„ *tias, quibus obsequendo, seipsi fece*„ *runt malos*. Pergit, & insigni allego„ ria *superbias* philosophorum vocat „ *volatilia*, quia fastus instar avium „ sursum tendit: *curiositates* vero *pi*„ *sces*, quia ut hi pervadunt profunda „ maris: ita philosophi scrutantur abys„ sum naturae; *pecora* denique *luxuriis* „ tribuit, quia ut *iumentis non est intel*„ *lectus*, ita nec luxuriosis.] Qui tamen sensus Arnaldi lectione etiam in tuto est, ut diligenter consideranti constabit: nec opus est ut negatio repetatur.

Ceterum nostra, & communi lectione posita, negationem repetendam, ut

ut etiam innuunt Benedictini, non inficiamur. Nec Wangnereck nota diſplicet. Niſi quod durum videtur, ut volatilia vitium, hoc eſt *ſuperbiam* ſignificent. Probabilius ergo videtur, *volatilia* ſublimes Philoſophorum conceptus: *piſces* meditationes curioſas, ſive profundas; *luxurias* non ipſa peccata, ſed concupiſcentiae ſtimulos, aut potius naturalia, vana tamen deſideria ſignificare. Ut ſit ſenſus; ethnicos Philoſophos eatenus in aeternitatis negotio aberaſſe, quia ſublimes ſuos conceptus; curioſas, ſive profundas meditationes; concupiſcentiae motus, vel deſideria Numini non, ut debet, occiderunt, trucidarunt, ſacrificarunt, ſubiecere.

(e) *Sed non noverunt viam, Verbum tuum.* = Altera ratio, cur Philoſophi nedum voluntate, ſed & ingenio peccaverint. Omni enim prorſus revelatione, omni circa Divina, maxime ſanctiſſimam Trinitatem fide ſublata, ſummos quoque viros aliquando ad aquas haerere: & nedum voluntate, ſed & ingenio, ſtudioque labi, & deficere ratione, & exemplis oſtenditur. Auguſtinus Epiſt. ad Macedonium 155. (Alias, 52.) cap. 2. n. 5., & 6. „ Non enim meo vel ingenio, vel merito, ſed eius dono ſum, ſi quid laudabiliter ſum. Nam quaedam acutiſſima, & excellentiſſima ingenia tanto in maiores errores ierunt, quanto praeſidentius tanquam ſuis viribus cucurrerunt, nec ſuppliciter, ac veraciter Deum, ut ſibi viam oſtenderet petiverunt &c. Quanta eſt autem vanitas, quanta inſania, quantumque mendacium hominem mortalem, aerumnoſam vitam mutabili & ſpiritu, & carne ducentem, tot peccatis oneratum, tot tentationibus ſubditum, tot corruptionibus obnoxium, poeniſque iuſtiſſimis deſtinatum in ſeipſo fidere, ut beatus ſit: quando ne illud quidem, quod habet in naturae ſuae dignitate praecipuum, idest mentem, atque rationem poteſt vindicare ab erroribus, niſi Deus adſis lux mentium?] Et lib. 2. de Civit. Dei, cap. 7. „ Et quidam eorum quaedam magna, quantum divinitus adiuti ſunt, invenerunt; quantum autem humanitus impediti ſunt, erraverunt; maxime cum eorum ſuperbiae iuſte providentia divina reſiſteret, ut viam pietatis ab humilitate in ſuperna ſurgentem etiam iſtorum comparatione monſtraret &c.

Auguſtino adſtipulatur pro more S. Thomas, fidiſſimus eius diſcipulus, qui 1. p. q. 1. ar. 1. in cor. ita loquitur „ Ad ea etiam, quae de Deo ratione humana inveſtigari poſſunt, neceſſarium fuit hominem inſtrui revelatione divina, quia veritas de Deo per rationem inveſtigata, a paucis, & per longum tempus, & cum admiſſione multorum errorum homini perveniret] & 2. 2. q. 2. ar. 4. in cor. „ Neceſſarium eſt homini accipere per modum fidei non ſolum ea quae ſunt ſupra rationem, ſed etiam ea, quae per rationem cognoſci poſſunt . . . propter certitudinem: ratio enim humana in rebus divinis eſt multum deficiens, cuius ſignum eſt, quia philoſophi de rebus humanis naturali ratione perſcrutantes in multis erraverunt, & ſibi ipſis contraria ſenſerunt, ut &c.] Quod obſervat etiam lib. 1 contra Gentes, cap. 4. & alibi. Id ipſum innuit Origenes in Epiſt. ad Rom. lib. 1.

Verbum autem viam eſſe, qua ad Patrem itur, teſtatur ipſummet in Ioanne, cap. 14. v. 6. *Ego ſum via, & veritas, & vita: nemo venit ad Patrem, niſi per me.* Et cap. 10. a v. 7. *Amen amen dico vobis, quia ego ſum oſtium ovium: omnes quotquot venerunt &c.*

(f) *Putant ſe excelſos eſſe &c.* = Ethnicos Philoſophos humana ſapientia turgidos vellicans, Luciferi tumorem, caſumque forte meditatur, de quo Iſaiae 14. *Quomodo cecidiſti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris? corruiſti in terram . . . qui dicebas in corde tuo, in caelum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum &c.* Excelſos ſe putant vani Philoſophi altis conceptibus, & ſententiis; lucidos tum felicitate, qua obſcura quaeque intuentur, aliiſque exponunt: tum plauſibus, quibus paſſim excipiuntur.

Ruerunt autem in terram excelſi, & lucidi illi; humano quippe terreno modo quaedam Divina iudicarunt; omnia vero terrenarum amore rerum, ſuperſtitione, peccatis inquinavere.

Quod paulo poſt habet S. Doctor, *ſibi tribuendo quae tua ſunt*, implicite, ut ſchola loquitur, interpretative, intelligendum eſt; Philoſophi nempe tanto faſtu oſtentabant ingenium, & ſapientiam iactabant: tam parum luminum (1) Patri,

(1) Iacobi 1. 17.

tri, a quo omne bonum, & datum optimum, gratum promebant animum, ac si labi minime possent, & propria virtute suum ipsorum construxissent ingenium.

C A P U T IV.

A R G U M E N T U M.

Ad ethnicorum Philosophorum tumorem exsibilandum, infelicem praedicat omnia prorsus eorum arcana possidentem, Deum interim ignorantem; beatum vero Deum scientem, etiamsi illa ignoret. Addens insuper Deum & illa callentem non duplici, sed una adhuc ratione beatum esse. Rediensque ad primum, manifestius concludit, hominem rudem pium longo ampleque iure erudito malo praeferendum.

Umquid Domine Deus veritatis quisquis novit ista, iam placet tibi? Infelix enim homo, qui scit illa omnia, te autem nescit: Beatus autem qui te scit, etiam si (*a*) illa nesciat. Qui vero & te, & illa novit, non propter illa beatior, sed propter te solum beatus est, si cognoscens te, sicut Deum glorificet, & gratias agat, & non evanescat in cogitationibus suis. (1) Sicut enim melior est qui novit possidere arborem, & de usu eius tibi gratias agit, quamvis nesciat, vel quot cubitis alta sit, vel quanta latitudine diffusa; quam ille, qui eam metitur, & omnes ramos eius numerat, & neque possidet eam, neque creatorem eius novit aut diligit (2). Sic fidelis homo, cuius totus mundus divitiarum est, quasi nihil habens, omnia possidet (3) inhaerendo tibi, cui serviunt omnia: quamvis nec saltem Septentrionum gyros noverit (4), dubitare stultum est, quin utique melior sit, quam mensor caeli, & numerator siderum (*b*), & pensor elementorum, & negligens tui, qui omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti (5).

(*a*) *Beatus autem qui te scit, etiamsi &c.* = Quis inficiabitur? Ex hac Augustini sententia quatuor flosculos excerpsit, aut excerpere sibi blanditus est Mayro; quorum tres dabimus, & quidem seorsum, ut congruentius, aptiusque discutiantur; en eius verba. „ Ex hoc dicto accipiuntur quatuor documenta theologica. Primum est quod felicitas humana non consistit in cognitione substantiarum separatarum, sicut posuerunt philosophi, quia omnes praeter primam sunt creatae; & hic dicit quod miser est ille, qui omnia creata novit.„

Memoriam tuam Mayro! Tu enim alibi, ut lib. praeced. c. 16. *i.* observavimus, I. Beatitudinem in actu amandi, non sciendi ex Augustino constituendam esse dixisti; II. Et hic, ut ibi non de beatitudine ipsa, sed de merito, via, medio ad beatitudinem capessendam loquitur. III. Philosophi, quos impugnas aut nullum Deum, aut deitatem quasi omnibus separatis illis substantiis communem, & per eas dispersam adstruebant. Nullus vero non supremam illas inter substantiam credendam arbitrabatur; nec erat qui inficiaretur, beatitudinis, ut ita loquamur, substantiam ex primae illius substantiae contemplatione sumendam. Adeoque nihil ex hac Augustini sen-

(1) Rom. 1. 21.
(2) Prov. 17. 6. sec. LXX.
(3) 2. Cor. 6. 10.
(4) Iob. 38. 31.
(5) Sap. 11. 21.

ſententia contra illos. IV. tandem. Quid ad te, quid ad nos, quid ad litterariam rempublicam obſcura, confuſa, incerta vetuſtiſſimorum quorundam Philoſophorum ſententia? Nihil ne plauſibilius ex Auguſtini dictis excundis, quam quod minime retinendum ſit infelix ſomnium, quod ſuis cum auctoribus fere ex hominum memoria abiit?

Alter floſculus iſte eſt. „ Secundum „ documentum, quod aliquis poteſt „ videre divinam eſſentiam, non videndo „ creaturam, quia dicit quod beatus „ eſt etiamſi illa neſciat; ſi autem eſſet „ impoſſibile unum ſine altero videre, „ tunc non poſſet ſine viſione creaturae „ in viſione eſſentiae quis beatificari, „ quod eſt manifeſte contra iſtum te„ xtum. „

Quid ſi aliquis reponeret caſum hypotheticum eſſe? II. Quid aſcetica haec Auguſtini verba de felicitatis via prolata ita rigide excipere, & ad aridas Scholaſticorum opiniones de patriae beatitudine, de Beatorum actibus ſtabiliendas deportare?

Tertium tandem floſculum inſpice: *Tertium documentum, quod eodem actu ſancti in patria vident divinam eſſentiam, & creaturam &c.*

Et floſculus hic evaneſcit ex dictis. II. Ex eo quod Auguſtinus, Mayronis opinione, innuat poſſe Dei cognitionem ab altera creaturarum ſeiungi, non quidem infertur haud poſſe copulari: at minus deducitur copulari, ut loquuntur, de facto. III. Auguſtinus hypotheſim ponit, in qua aliquis Deum, & creaturas ſciret: at nequaquam adſerit id ſemper, minus vero eodem actu contingere. Sed id nec inficiatur, nihil quoad hoc ſtatuens, & ubique ex hypotheſi loquitur, quod ad ſui argumenti ſcopum ſat eſt.

Auguſtinus ergo, ut redeamus ad primum, ſubtiliter quidem, ſed pro re aſcetica hic loquitur, ut etiam inde Thomas a Kempis, alias Ioannes Gerſon in aureo piiſſimo opuſculo de Imitatione Chriſti lib. 1. c. 3. n. 1. & 2. & lib. 3. c. 43. n. 1. 2. 3. & 4. Qui tamen recte monuerat lib. 1. c. 3. n. 4. *Non eſt culpanda ſcientia, aut quaelibet rei notitia, quae bona in ſe conſiderata eſt, & a Deo ordinata, ſed praeferenda eſt ſemper bona conſcientia, & virtuoſa vita*. Nempe iuxta illud Pſal. 118. v. 66. *Bonitatem, & diſciplinam, & ſcientiam doce me*. Scientiam Propheta poſtulat, ſed primo bonitatem, & diſciplinam.

Quanquam vero, ut diximus, non de Beatorum gloria Auguſtinus loquatur, nec viis obliquis eius verba ad Scholarum partes trahenda ſint; quum tamen de gravioribus rebus ſermo eſt, & principii amplitudine quod de hominibus hic degentibus dictum eſt, Beatorum etiam functiones complectitur, iure, & bene ad eorum arcana ſtabilienda deferuntur. Unde cum S. Thomas 1. p. q. 5. ar. 2. contra ſuam, ac totius Eccleſiae doctrinam de beatitudinis diſparitate illud obieciſſet tertio loco „ Beatitudo cum ſit perfe„ ctum, & ſufficiens bonum, deſide„ rium hominis quietat, ſed non quie„ tatur deſiderium, ſi aliquod bonum „ deeſt, quod ſuppleri poſſit. Si au„ tem nihil deeſt, quod ſuppleri poſ„ ſit, non poterit eſſe aliquid aliud „ maius bonum: ergo vel homo non „ eſt beatus, vel ſi eſt beatus, non „ poteſt alia maior beatitudo eſſe.] Optime inquam tali argumento reſpondet „ Dicendum quod nulli beato de„ eſt aliquod bonum deſiderandum, „ cum habeat ipſum bonum infinitum, „ quod eſt bonum omnis boni, ut Au„ guſtinus (1) dicit. Sed dicitur ali„ quis alio beatior ex diverſa eiuſdem „ boni participatione. Additio autem „ aliorum bonorum non auget beati„ tudinem. Unde Auguſtinus dicit in „ 5. Confeſſ. *Qui te, & alia novit* „ *non propter illa beatior, ſed propter te* „ *ſolum beatus*. „

(*b*) *Quam menſor caeli, & numerator ſiderum*. = Aſtronomos ab Aſtrologis dividit; nec enim prorſus in idem redeunt. Aſtronomus orbem caelum potiſſimum; Aſtrologus confidentia caelo aſtra meditatur. Non raro tamen Aſtronomus in Aſtrologi, & e contra hic in illius meſſem falcem mittit. Quo fit Aſtronomiam, & Aſtrologiam paſſim involvi, invicemque confundi; maxime cum haec, ut patet, ſit illius pars. De Aſtronomia, & Aſtrologia vide Ricciol. lib. 6. de Sphera, lib. 1. c. 1. Petr. Herig. de Sphaera mundi c. 1. Picol. lib. def. folio 29. litt. B.

Penſor autem *elementorum*, quem addit, Philoſophus eſt, quem naturalem dicimus.

CA-

(1) Epiſt. 118. (Alias, 56.) parum ante Med. & 13. de Trinit. c. 7.

C A P U T V.

A R G U M E N T U M.

Manichaei cuiusdam insaniam, petulantiam, impietatem deridet, exsecratur: qui caeli, siderum, elementorumque arcana, quae citra calsum ignorantur, speciali ambiens commentario dilucidare, & abique palmaribus erroribus cadens: sacrae etiam rei inscitiam suam consequenter detexit; quum scilicet verbis suis, ceu hominis; cui auctoritate plenaria, & personaliter Spiritus-Sanctus insideret, fasces a toto submittendas orbe, & summa capita quaeque curvanda insigni petulantissima blasphemia effatiret. Addit inde, non mox & liquido sibi fuisse compertum, an arte & industria possent eiusdem Manichaei in re Astronomica errores in meliorem partem inflecti.

I. SEd tamen quis quaerebat Manichaeum nescio quem (*a*), etiam ista scribere, sine quorum peritia pietas disci poterat? Dixisti enim homini, Ecce pietas est sapientia, quam ille ignorare posset, etiam si ista perfecte nosset: ista vero quia non noverat, impudentissime audens docere, prorsus illam nosse non posset. Vanitas enim est mundana (*b*) ista etiam nota profiteri, pietas autem tibi confiteri. Unde ille devius ad haec ista multum loquutus est, ut convictus ab eis, qui ista vere didicissent, quis esset eius sensus in caeteris; quae abditiora sunt, manifeste cognosceretur. Non enim parvi existimari se voluit, sed Spiritum-Sanctum (*c*) consolatorem, & ditatorem fidelium tuorum, auctoritate plenaria personaliter in se esse, persuadere conatus est. Itaque, cum de caelo ac stellis, & de Solis ac Lunae motibus falsa dixisse deprehenderetur, quamvis ad doctrinam religionis ista non pertineant, tamen ausus eius sacrilegos fuisse satis emineret, cum ea non solum ignorata, sed etiam falsa tam vesana superbiae vanitate diceret, ut ea tanquam divinae personae tribuere sibi niteretur.

II. Cum enim audio Christianum aliquem fratrem, illum aut illum, ista nescientem, & aliud pro alio sentientem, patienter intueor opinantem hominem: nec illi obesse video, cum de te Domine creator omnium non credat indigna, si forte situs, & habitus creaturae corporalis ignoret. Obest autem, si hoc ad ipsam doctrinae pietatis formam pertinere arbitretur, & perrinacius adfirmare audeat, quod ignorat. Sed etiam talis infirmitas in fidei cunabulis, a caritate matre sustinetur, donec adsurgat novus homo in virum perfectum, & circumferri non possit omni vento doctrinae (1). In illo autem qui doctor, qui auctor (*d*), qui dux & princeps eorum, quibus illa suaderet ita fieri ausus est, ut qui eum sequerentur, non quemlibet hominem, sed Spiritum-Sanctum tuum se sequi arbitrarentur, quis tantam dementiam, sicubi falsa dixisse convinceretur, non detestandam longeque abiiciendam esse iudicaret? Sed tamen liquidio nondum compereram (*e*), utrum

(1) Ephes. 4. v. 13. & 14.

trum etiam ſecundum eius verba, viciſſitudines longiorum & breviorum dierum atque noctium, & ipſius noctis & diei, & deliquia luminum, & ſi quid eiuſmodi in aliis libris legeram, poſſet exponi: ut ſi forte poſſet, incertum quidem mihi fieret, utrum ita ſe res haberet, an non ita: ſed ad fidem meam illius auctoritatem propter creditam ſanctitatem, praeponerem.

(a) *Manichaeum neſcio quem &c.* = Quis fuerit Manichaeus hic non liquet. Ea verba *neſcio quem* nec parentem Manichaeorum Manetem, nec Fauſtum, nec Secundinum, nec alium ex his quos, S. Doctor propoſito impugnavit, fuiſſe innuere nobis videntur. At ſi omnia, quae de illo neſcio quo Manichaeo habuit S. Doctor c. 3. n. 1. & 4. habetque infra ſimul conferantur, alium ab ipſo Manichaeorum omnium coryphaeo imaginari haud poſſumus. Adeoque dicendum eſt ancipitem illum lernionem, *neſcia quem*, minime ignotum, ſed contemnendum, & rudis ingenii hominem deſignare; qualis nempe fuit Manes Perla, de quo l. 3. c. 6.

Quod quidem non adſerunt, ſed rem certam, & non diſcutiendam arbitrari videntur Benedictini lib. 1. Vitae S. Doctoris, cap. 9. n. 3. Apertius loquitur Henricus Wangnereek, qui unica nutula, quam ad hoc caput habet ea verba dilucidans, *ſed Spiritum S. conſolatorem &c.* ſic fatur. „ Quem in „ haereſis ſuae autore perſonaliter ha„ bitaſſe credebant, nam promiſſionem „ Domini noſtri Ieſu Chriſti teſte S. „ D. (1) de paracleto Spiritu Sancto, „ in ſuo haereſiarcha Manichaeo dicunt „ eſſe completam. Unde ſe in ſuis lite„ ris *Ieſu Chriſti Apoſtolum dicit, eo* „ *quod Ieſus Chriſtus ſe miſſurum eſſe* „ *promiſerit, atque in illo miſerit Spi*„ *ritum Sanctum.*] De quo delirio plura nos diximus l. 3. c. 6. B.

(b) *Vanitas eſt enim mundana &c.* = Acuta iuſtaque amplificatio eſt. Si humanam ſcientiam, puta Aſtronomiam profiteri, niſi id totum ad Dei laudem referas, vanitas eſt: quam vanitatem arbitrabimur eamdem iactare ſcientiam, dum non habetur? Tanta certe vanitas cum vera ſapientia, hoc eſt pietate conſiſtere nequit. Ea verba, *Ecce pietas eſt ſapientia* Iobi ſunt apud Septuaginta Interpr. In noſtra Vulgata non prorſus eadem, at ſimillima habentur: *Et dixit homini: Ecce timor Domini ipſa eſt ſapientia*, c. 28. v. 28.

Manichaeus ille (quod ſequitur) in aſtronomicis rebus, & quidem obviis, ac patentibus erroris convictus, ingenium ſuum circa abditiora, hoc eſt Theologica, & Divina retexit. Quid enim de Aſtrologi ſcientia circa caelorum ſummum arbitrareris, quem in ultimi examine mille erroribus captum, & contradictionibus implicatum deprehendiſſes?

(c) *Sed Spiritum-Sanctum &c.* = Ne dicas: nihil contra hominis religionem ex eo quod in rerum naturalium facultate aberraverit; Spiritus-Sanctus enim nec in Divinis, nec in creatis, nec in quacunque re, quam excogites labi, ac errare poteſt; Manichaeus autem ille, qui tot portenta & de Aſtronomica, & de Philoſophica re vendidit, ſe Spiritus-Sancti vas organumque appellabat.

Huius Manichaei ſomnii alibi mentionem habens Auguſtinus, talia tradit, ut videatur fatuum nebulonem nedum Spiritus-Sancti arcam, ſed eumdem prorſus Spiritum ſe appellaſſe. Et forte utrumque effutiit; videlicet, aut ſenior, ſtipatuſque diſcipulis blaſphemiam augens, aut populorum tumultu, deriſionibuſque factus cautior, preſſuſque argumentis doctorum, eamdem blaſphemiam temperans, ac diminuens.

Niſi mavis dicere, eo pacto ſibi Spiritum-Sanctum Manetem inſidere mentitum: quo humanitati Salvatoris inſedit Verbum; Qua ratione potuit ſe & Spiritus-Sancti habitaculum, & abſolute Spiritum-Sanctum vocare. Recole dicta l. 3. c. 6. B.

(d) *In illo autem, qui doctor, qui auctor &c.* = Noli ſic Manichaei errores excuſare; Quot Catholici in rebus naturalibus errant? Reſpondetur enim; rerum naturalium fuiſſe Manichaei ſomnia, quae tamen ipſe ad fidei ſuae dogmata referebat. Atqui, replicabis, etiam in ſacra doctrina fideles errant. Bene quidem: ſed non errat Fidelium omnium doctor, auctor &c. maxime ſi de nimis palmaribus, & quidem in primis religionis dogmatibus erroribus ſermo ſit.

Tt Hac

(1) Haer. 46. ad Quodvult. l. de utilit. cred. c. 3.

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedos. V.

Hac propemodum ratione *Desiderium Erasmum* a Catholicorum catalogo expungendum mihi semper visum est. Nec enim adeo habes suit ingenio: nec modicas Catholicorum doctorum paginas volvit: contulit insuper & voce, & scripto cum viris pietate, ac doctrina eximiis; Quali simplicitate erg sua volumina catastrophe errorum consperfit, in quos nec lyppi, nec tonsores impegissent? At sua *Erasmus* Ecclesiae iudicio subiecit. Catholicus obierit, de quo me dochores, & sagaciores iudicent.

(*e*) *Liquido nondum tempereram &c.* = Viderat equidem Manichaeorum voluminum theses bonae Astronomiae principiis, statutisque prorsus opponi: rationes, quibus innitebantur, evanidas esse, & imbelles: integrum denique Manichaeis opus fabulis scatere, & mendaciis. At insimul ut erat ingenuus, & docilis: anxius dubiusque haesitabat adhuc, an forte Manichaeorum omnium doctissimus posset protoparentis mysteria ab involucris liberare, & defendere: rationum in speciem elumbium robur in medullis latitans aperire: reconditas quasdam vias, secretosque cuniculos retegere, quibus Oraculum illud nova arte, novo modo, nova luce, elementorum, caelorum, siderum naturas, situs, motus, defectus, virtutes tractasset explicavisset; De quibus modo humano, vulgarique systemate Astrologi naturali, non divino ingenio praediti disputaverant: Quod S. Doctoe monendum censuit, ut ad collationem cum Fausto Manichaeorum Apolline iis de rebus inde habitam viam sterneret; de qua cap. seq.

Ultimis capitis huius verbis tantae docilitatis (etsi deteriorem in usum inflexae) Augustinus Manichaeus proditur, quantae Catholicos quosdam in iis in quibus maxime docilitas desideratur minime observavimus,

C A P U T VI.

A R G U M E N T U M.

Factam tandem diu optatam cum Fausto Manichaeorum oraculo litterariam collationem, eiusque exitum narrat; Mox, dicens expertum se hominem doctrina haud eximium, sed tantum verbis gratum, atque iocundum: a Manichaeorum reliquis passim decantata multo suavius garrientem; Quo quidem fuco se nonnihil pellectum profitetur: at minime sedatum, utpote qui iam non verborum, sed doctrinarum, veritatisque curis, & votis teneretur. Qua occasione duos hominum e diametro oppositos errores exponit, improbatque: quorumdam nimirum verborum delectus nimis deferentium: & aliorum eloquentiae splendorem exhorrescentium, eaque habentium veritatem suspectam. Rediens inde ad Faustum, graphice pictum Lectorum oculis exhibet; inquiens vulgarem hominem Grammaticae usitata peritia, Tullianarum quarumdam orationum, Senecae, aliarumque Latini purioris pagellarum lectione: creberrimo dicendi exercitia, & naturali lepore artem adiuvantibus, summis doctisque Oratoribus similem factum: felici forte Manichaeas phaleras venas exposuisse, suis auditores reticulis implicasse.

I. T per annos ferme ipsos novem, quibus eos animo, Vagabundus audivi, nimis extento desiderio venturum exspectabam istum Faustum. Caeteri enim eorum, in quos forte incurrissem, qui talium rerum quaestionibus a me obiectis deficiebant, illum mihi promittebant: cuius adventu collatoque colloquio facillime mihi haec, & si qua forte maiora quaererem, enodatissime expedirentur. Ergo ubi venit, expertus sum hominem gratum, & iocundum verbis, & ea ipsa, quae illi solent dicere, multo suavius garrientem (*a*). Sed quid ad meam sitim pretiosorum poculorum decentissimus ministra-

A. Ch. 383. Aug. 29. Mun. 32. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedoſ. V.

ſtrator? Iam rebus talibus ſatiatae erant aures meae: nec ideo mihi meliora videbantur (b), quia melius dicebantur: nec ideo vera, quia diſerta; nec ideo ſapiens anima, quia (c) vultus congruus, & decorum eloquium. Illi autem, qui eum mihi promittebant, non boni rerum exiſtimatores erant: & ideo illis videbatur prudens, & ſapiens, quia delectabat eos loquens (d). Senſi autem aliud genus hominum etiam veritatem habere ſuſpectam & ei nolle adquieſcere, ſi comto atque uberi (e) ſermone promeretur. Me autem iam docueras, Deus meus, miris & occultis modis; & propterea credo, quod tu me docueris, quoniam verum eſt, nec quiſquam praeter te alius eſt doctor veri (f) ubicunque & undecunque claruerit; Iam ergo abs te didiceram, nec eo debere videri aliquid verum dici, quia eloquenter dicitur: nec eo falſum, quia incompoſite ſonant ſigna labiorum. Rurſum, nec ideo verum, quia impolite enuntiatur; nec ideo falſum, quia ſplendidus ſermo eſt; ſed perinde eſſe ſapientiam & ſtultitiam, ſicut ſunt cibi utiles & inutiles: verbis autem ornatis & inornatis, ſicut vaſis urbanis & ruſticanis, utroſque cibos poſſe miniſtrari.

II. Igitur aviditas mea, qua illum tanto tempore exſpectaveram hominem, delectabatur quidem motu adſectuque diſputantis, & verbis congruentibus, atque ad veſtiendas ſententias facile occurrentibus. Delectabar autem, & cum multis, vel etiam praemultis, laudabam ac efferebam: ſed moleſte habebam, quod in coetu audientium non ſinerer illi ingerere, & partiri cum eo curas quaeſtionum mearum, conferendo familiariter, & accipiendo ac reddendo ſermonem. Quod ubi potui, & aures eius cum familiaribus meis eoque tempore occupare coepi, quo non dedeceret alternis diſſerere, & protuli quaedam quae me movebant, expertus ſum prius hominem expertem Liberalium diſciplinarum, niſi (g) Grammaticae, atque eius ipſius uſitato modo: Et quia legerat aliquas Tullianas orationes, & pauciſſimos Senecae libros, & nonnulla Poetarum, & ſuae ſectae, ſi qua volumina Latine atque compoſite conſcripta erant. Et quia aderat quotidiana ſermocinandi exercitatio, inde ſuppetebat eloquium, quod fiebat acceptius, magiſque ſeductorium moderamine ingenii, & quodam lepore naturali (h). Itane eſt, ut recolo, Domine Deus meus, arbiter conſcientiae meae? Coram te cor meum, & recordatio mea qui me tunc agebas abdito ſecreto providentiae tuae: & inhoneſtos errores meos iam convertebas ante faciem meam, ut viderem, & odiſſem.

(a) *Multa ſuavius garrientem.* = Prima impii animarum venatoris muſcipula: *Facile impoſturam facit, quidquid delectat.* Nazianz. Orat. 4. Stelit. altera. Verom quid hoc ad doctrinam, & veritatem? Audi Ipſum S. Doctorem lib. 2. de Ordine, cap. 11. n. 34. in fine. „ Aliud ergo ſenſus, aliud per ſenſum; „ nam ſenſum mulcet pulcher motus, per „ ſenſum autem animum ſolum pulcra „ in motu ſignificatio. Hoc etiam in auribus facilius advertitur; nam quid„ quid ioeunde ſonat, illud ipſum auditum libet, atque illicit; quod autem per eumdem ſonum bene ſignificatur, nuntio quidem aurium, ſed „ ad ſolam mentem refertur. Itaque „ eum audimos illos verſus (1):

„ *Quid tantum Oceano properent ſe*
„ *tingere ſoles*
„ *Hybernis, vel quae tardis mora*
„ *noctibus obſtet.*

(1) Virgil. 2. Georg.

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Theodos. V.

„ Aliter metra laudamus, aliter sententiam : nec sub eodem intellectu dicimus, rationaliter sunat, & ratiunabiliter dictum est. „

(b) *Nec ideo mihi meliora videbantur &c.* = Iam infelicissimi Manichaei voce, manibusque ad sidera declamaturem vestrum adtollite: *Manibus plaudite, acate clamate: rhetorem vestrum in sublime tollite. Silvit vobis improba, & loquax lingua &c.* Nazianz. Orat. 32. sub finem. Hucusque versipellis rabula ignotis, hoc est, altioris doctrinae insciis fabulas decantaverat: *Malus cam sutor inopia deperditus, medicinam ignoto facere coepisset loco; & vendicaret falso antidotum nomine; verbosis sibi adquisivit famam strophis.* Phaedrus Thrax Augusti libertus, qui sub Tiberiu sex Fabul. libros scripsit, Fab. 14. de *Medico, & Sutore. Virtutis expers verbis iactans gloriam; ignotos fallit; notis est derisus.* Idem fab. 4. *Asinus, & leo venantes.*

(c) *Nec ideo sapiens anima. quia &c.* = Sapientia. & ipsa ratione destitutum se proderet qui id vel paululum inficiaretur. Immo non raro homines ratione insignes, & sapientia summos sermone rudes, barbarosque, & fere balbutientes observamus; quud expendit & Ludovicus Antonius Muratorius lib. Italice scriptu de Philosuphia Morali, cap. 3. paulu ante finem. Quod si non de quibuscunque Eruditis hominibus, sed de iis, qui acriori iudiciu praediti sunt, rerumque naturas, caussas, & modos prufunda meditatiune discutiunt, & pensant loquaris, experientia ratioque tibi cuntestantur, eorum plerosque, & vix nun omnes pulcri, suavis, facilisque sermunis facultate destitui. Nec miteris: spiritus enim quilibet, ut nobis disputandum videtur, sicut & humor maxime activus e superficie in rei, ut ita loquamur, medullas, & secretiura sese insinuans nun facile excurrit, & labitur. Sic & quilibet in semetipso experitur longe promptius, faciliusque linguae se nodos exsolvere, cum in theatro versatur, aut minoris ponderis paginas volvit, ac dum in Aristotelis lyceo est, & severioribus studiis occupatur. Hinc & passim mulierculae tot verbis abundant, tam lougus, fusves, expeditosque, & etiam ornatos sermunes fundunt, ut doctissimos homines in domestico culloquio non raro obruant, & & faciant ad aquas, nesciu quo pudore subfusos haerere; Quo spectat illud: *Viri loquaces raro sapientes.*

(d) *Quia delectabat eos loquens.* = Nec Manichaeos adeo stupidus censeas, quasi quod dicendi suavitatem a doctrinarum consistentia nullo mudo seiunxerint. Contigit Manichaeis quod omnis saeculi pluribus, qui quidem optime norunt, aliud verbum esse, aliud doctrinam: sed quum non adeo acri iudicio polleant dum sermonis suavitate rapiuntur, eo venditas phaleras e caelo velut elapsas doctrinas mirantur. Et profecto emunctae naris homines esse, qui ita eloquentia oblectantur, ut tamen veritatem praeferant, absit ut inficier; at nec tu inficiaris oportet, longe maiorem esse vulgarium, ac sapientissimorum hominum partem; Hinc fit ut saepe saepius, & plerumque magis rapiant dulcia verba, ac doctrinae gravissimae: ut in ampliores hominum plausus, in elariorem, altiuremque honorum, & divitiarum sortem veniant viri sermone faciles, quam meditatiune prufundi: luquaces rabulae, quam sapientes Philusophi.

Haec quidem late de Adae filiis. De Magnatum plerumque aulis non est cur quidquam dicamus; ibi aut litterarum nomen triste, ac durum est; vel earum colures, non veritates quaeruntur; Id adtenditur, id pensatur, in id studia diriguntur: ut tantillum, ac leve naturae arcanum speciosis verbis, & manibus, vultu, omnive corporis parte ad leporem quemdam, & lenem maiestatem cumpositis, exhibeatur, decantetur. Sic Magnatibus in stuporem actis, plausibus tumentes rabulae ad sua revertuntur. Interim Apolline ancipiti gladio sauciato, ad iram, & luctum cumpusitu, cunctisque Musis stomachu exardescentibus, sapientes in altissimarum rerum cuntemplatiune defixi, & oracula non tanto mollium verborum adparatu, & actionis lepore fundentes, ceu barbari incondite somnia quaedam, & tristia spectra effutientes dedecore obruti dimittuntur; vucis, & venti doctoribus lungo iure posthabiti.

At aliqua Magnatibus venia, quos si acriori iudicio rem perpendamus, velimusque simplicitatis caussam retegere, nun litteras, sed voluptates, & iucos litterarum splendore exornatos comitusque ambire fateri cogimur. Quod maxime aversamur, quod ab aequo indice quolibet muleste ferendum censemus, istud est: Nostrae aetatis hu-

mi

mines plerosque, qui in studiis suos adtrivere annos, ad vulgi partes defecisse, Scriptorumque pendere ingenia non tam ex sententiarum gravitate, quam ex verborum delectu. Quos tamen frustra commoneas: ea enim aetate vivunt, in qua (ut paucis plura complectar, parcamque pudori) fuco & coloribus quaeque consistunt, &, si paucos expicias, quilibet umbram sequitur.

Quanquam haud desit, qui Philosophorum libertate, & constantia huiusmodi contemnat somnia, ac diris devoveat; Unde & quidam verborum pensor sic loquitur „ Il bel ingegno „ ha per corpo, e per fondamento „ suo il buon discernimento, e la giusta „ estimazione delle cose. Il buon senno è a guisa del diamante chiara, „ e cara gioia possiede in ugual grado solidità, e lucentezza. Ha da „ essere come l' Achille d' Omero, e „ bello, e forte. Piu ha da tener „ conto delle cose, che delle parole, „ de sentimenti, che delle frasi, del „ sodo della dottrina, che dell' apparente dell' arguzie, e de motti. La „ mente .... nun ha a germogliare „ solamente e fiori, e fronde, ma „ maturi frutti d' ingegno, e di sapere] Et inferius: *Disingannisi adunque il volgo, e si ricreda che bell' ingegno stima un arguto, un concettoso, un saccente, un giuocator di parole, un meschino artefizio di piacere al popolo &c.* Antonius Maria Salvini nobilis Florentinus, litterarum ibi Graecarum Lector, 2. p. volum. cui titulus, *Discorsi Accademici &c.* serm. 66.

(e) *Si tomto, atque uberi &c.* = Alter praecedenti haud impar hominum error; dummodo haud ita mens sermone obruatur, ut sententiae merita inspicere, & meditari non possit: quo sensu iure dixere antiqui: *Suspecta semper ornamenta emonstibus*, Ceterum veritatem cumto uberique sermone, suspicionis momentis quibuscunque subintis, minime laedi, immo exornari, ac stabiliri compertum est.

Etsi magnas, gravissimasque veritates non tanto eloquentiae apparatu dicendas nobis videatur; & vitum sit viro natura, & pluribus experientiis prudentissimo Caesari nimirum Spatiani, S. Caroli Borromaei ministro, Navarrae, & inde Cremonae patriae suae episcopo, Sedis Apostolicae ad Hispan. & inde ad Vienn. Nuntio, qui monito 104. haec inquit „ A me sempre è „ piaciuto, che nelle cose grandi non „ s' usi molta rettorica per persuaderle, perchè da se sole si publicano; Dice un savio antico che *veritas conantem non sequitur*. „

Quum autem de gravissimis agitur, quae tamen aut sese, aut aliquibus dubia, & incerta sunt: ea non tam pulcro, quam presso, robustoque sermone ostendenda sunt, Cum enim in gravissimis incertis rebus non voluptas, sed omnino veritas ipsa anxie quaeratur, non pulcrior, sed aptior ad arcanum retegendum sermo praeferendus erit „ Sed „ de modo delectandi nunc non ago: de „ modo quo docendi sunt qui discere de„ siderant loquor. Is autem est opti„ mus, quo fit ut qui audit, verum „ audiat, & quod audit intelligat &c. „ bonorum ingeniorum insignis est in„ doles in verbis verum amare non „ verba. Quid enim prodest clavis au„ rea, si aperire quod non volumus non „ potest? Aut quid obest lignea, si „ hoc potest? quando nihil quaerimus „ nisi patere quod clausum est?] Lib. 4. de doctrina Christ. cap. 10. & 11. Recole dicta l. 2. c. 3. E. & c. 6. A.

Quod expendentes Catholici doctores altissimis extricandis dubiis occupati, verborum nedum ornatum, sed & proprietatem & non curarunt admodum, & (licet cum liberet eloquentissimi) prorsus aliquando contemsere, Ipse Augustinus sit instar plurium, qui lib. contra Adimantum, cap. 11. sub finem „ Cuius auctoris (*Tullii*) men„ tionem facere volui, quoniam non „ de re, quaestio hic, sed de verbo „ est, sicut enim nostri auctores, divi„ narum scilicet litterarum, de rebus „ maxime cogitaverunt, sic mundano„ rum auctorum prope omnis cura de „ verbis est.] Serm. 299. in Natali Apostolorum Petri, & Pauli 5. n. 6. „ Christus Iesus, idest, Christus Salva„ tor. Hoc est enim Latine Iesus. Nec „ quaerant Grammatici quam sit La„ tinum, sed Christiani quam verum. „ Salus enim Latinum nomen est. Sal„ vare, & Salvator non fuerunt haec „ Latina antequam veniret Salvator: „ quando ad Latinos venit, & haec La„ tina fecit (1)] In Psal. 36. Serm. 3. n. 6.

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedos. V.

(1) [Et quidem Tullius lib. 1. Academ. Q. Q. circa med. „ Dialecticorum vero verba nulla sunt „ pa-

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. 11. Dam. XVIII. Valent. VIII. Theodos. V.

n. 6. ad illud: *Tota die miseretur & foeneratur*: pro quo posteriori verbo vulgata nostra habet, *commodat* „ *Foeneratur* quidem Latine dicitur, & „ qui dat mutuum, & qui accipit: pla- „ nius hoc autem dicitur si dicamus „ *foenerat*. Quid ad nus quid Gram- „ matici velint? Melius in barbarismo „ nostro vos intelligitis, quam in no- „ stra disertudine vos deserti eritis] In Psal. 138. n. 20. ad illud, *Non est absconditum os meum a te, quod fecisti in abscondito* „ Os suum dicit, „ quod vulgo dicitur, ossum, Lati- „ ne os dicitur. Hoc in Graeco in- „ venitur. Nam possemus hic putare „ os esse ab eo, quod sunt ora; non os „ correpte (1), ab eo quod sunt os- „ sa &c. habeo in absconsito quoddam „ ossum. Sic enim potius loquamur: „ melius est reprehendant nos Gramma- „ tici, quam non intelligant populi.] Videre poteris etiam Serm. 37. de Lect. Prov. Salom. (Alias de diversis. 45.) ab eo loco ubi dictum, *Mulierem fortem &c.* c. 10. n. 14. lib. 2. contra Adversar. Legis, & Prophet. c. 24. n. 52. Epist. denique ad Dioscorum 118. (Alias. 56.) n. 26. cum nota Benedictinorum. Cui praelusisse videtur Apostolus, nam Coloss. 2. 4. *Nemo vos decipiat in sublimitate sermonum* 1. Cor. 2. 1. *Veni non in sublimitate sermonis* 2. Cor. 11. 6. *Etsi sermone imperitus, sed non scientia*. Vide infra c. 13. B.

(*f*) *Nec quisquam praeter te alius est doctor veri*. = Huic simile est alterum lib. 11. cap. 8. *Ubi omnes discipulos bonos, & solus magister docet* (2). Respicit autem Augustinus illud Matth. c. 23. *Nolite vocari Rabbi, unus est enim magister vester: omnes autem vos fratres estis .... Nec vocemini magistri, quia magister vester unus est, Christus*. Et Ioan. 10. 27. *Oves meae vocem meam audiunt*.

Exsulteat igitur, & Christianorum Doctissimi patrocinium iactent Lutherus lib. de Servo Arbitrio, & lib. adversus ordin. Episc. c. 7. Calvinus in Antidoto concilii Tridentini. Petrus Pseudo-Martyr in Locis Communibus 1. classe, c. 6. Wittacherus lib. 1. contra Bellarminum controv. & q. 5. c. 8. *Pherepouus* in Praefatione scelestissimi libelli, quem in his commentariis impugnamus, & alibi saepe: aliique postremorum saeculorum haeretici impie delirantes, Theologi, Patris, Ecclesiae magisterium omne excutiendum: Deumque nullo ministro, instrumento, & medio fidelium quemlibet circa omnia ad Fidem, ad Religionem, ad aeternae salutis negotium necessaria instruere per sese abundantissime, ac edocere. En Augustinus, inquiunt, id ipsum stabilit.

Non vacat hic, immo & dedeceret impium somnium illud fuse, & omni argumentorum genere impetere. Maxime cum id abundantissime egerint Theologi Polemistae. Nostri instituti ratio id unum postulat, ut Augustini, potissimum in Confessionibus hisce disserentis vel etiam umbras ab haereticorum manibus eripiamus.

Respondetur ergo; primo: Augustinus late hic, non de re dogmatica loquitur; Vel igitur nihil ad haereticorum propositum statuit: aut etiam in naturali quacunque facultate, puta in Grammatica magistros tollit, quod nec haeretici volunt. 2. Non loquitur Augustinus hic de iis, quae magisterio discuntur, sed de aliis, quae insita nobis a natura luce vel bona, vel mala, aut bene, aut male iudicamus; quale est illud, de quo Augustini sermo est: Nec mendacium eloquentia verum fieri, nec verum rudi sermone falsum. Sic etiam non studio, non doctis voluminibus, non circulo, & calamo, non humano magisterio discimus, Bonum utile praeferendum esse delectabili: Hominem sapientem pulcro, vel forti: Bonum vitae bonis fortunae &c. similia, quorum notitia, aut ignorantia ab ipso ingenio pendet. (*Ingeno giusto, a quadro: Ingeno senza regola, e sorto*.) Quum igitur haec, & similia insita nobis, ut diximus, a natura luce, & prima ingenii institutione deprehendamus: nil mirum, si Augustinus, hominibus praetermissis, ad Deum, ad primam caussam, velut bonum, solumque earum veritatum doctorem integrum negotium revocavit. 3. Deus etiam solus doctor veri est, non quidem veritates omnes immediate docens, sed ad doctas, nimirum vel expositas, vel lectas percipiendas intellectum disponens, adiuvans, confirmans: quo fere sensu inquit Apostolus 1. Cor. c. 3. v. 6. &

„ publica, suis utuntur. Et id quidem commune „ omnium fere est actum, Aut enim nova sunt re- „ rum novarum facienda nomina, aut ex aliis tran- „ sferenda. Quod a Graeci faciunt, qui &c. quanto „ id magis nobis concedendum est, qui &c.

(1) Sic MSS. et Am. & Er. *os correpte*. Lov. *ossum correpte*.

(2) V. infra l. 13. c. 22. D.

A. Ch. 383.
Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valeat. VIII. Tuedot. V.

6. & 7. *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit: Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*. 4. Deus est primus doctor veri: quod enim a praeceptore instruaris, quod ipse praeceptor nec decipiatur, nec te velit decipere, a Deo est. Sic & quod te parentes genuerint, & quod princeps tibi beneficia contulerit &c. a Deo est. 5. Deus solus veri doctor, quo pacto solus bonus &c. videlicet propria virtute, & per essentiam. Ceterum Dei Filius, qui dixit, *Unus est magister vester*, plures magistros constituit, eisque nos subiecit: ut Matth. 5. Lucae 10. & Marci 16.

At non tam haec, quam illa in Ioannis Epist. Augustini verba haeretici exagerant, recitantque magno fastu: *Magister intus est, nolite putare quemquam aliquid discere ab homine*. Verum si integer Augustini sermo recitetur, & seipsum, & alios non absimiles eiusdem S. Doctoris loquendi modos, & quaedam Scripturarum oracula, quae haeretici iidem in suas partes inflectunt, sub meridiana luce reponet. En igitur S. Doctoris integer textus in Epist. 1. Ioann. Tract. 3. n. 13. ad illud cap. 2. v. 27. *Non necesse habetis ut aliquis doceat vos; sed &c.* integer inquam textus aureis litteris scribendus, quem primi mendacii parentis filii, vaferrimi animarum deceptores petulantia intolerabili detruncaverunt. ,, Quid ergo nos ,, facimus, Fratres, quia docemus vos? ,, Si unctio eius docet vos de omnibus, ,, quasi nos sine caussa laboramus. Et ,, ut quid tantum clamamus? Dimittamus vos unctioni illius, & doceat ,, vos unctio ipsius. Sed modo mihi facio quaestionem, & illi ipsi Apostolo ,, facio: dignetur audire parvulum ,, quaerentem a se: ipsi Ioanni dico, Un- ,, ctionem habebant quibus loquebaris? ,, Tu dixisti, quia *unctio ipsius docet* ,, *vos de omnibus*. Ut quid talem epi- ,, stolam fecisti? Quid illos tu docebas? ,, quid instruebas? quid aedificabas? ,, Iam hic videte magnum sacramentum, ,, Fratres: Sonus verborum nostro- ,, rum aures percutit, magister intus ,, est. Nolite putare quemquam aliquid ,, discere ab homine. Admonere pos- ,, sumus per strepitum vocis nostrae: ,, si non sit intus qui doceat, inanis fit ,, strepitus noster. Adeo Fratres, vultis nosse? Numquid non sermonem i- ,, stum omnes audisti? Quam multi hinc ,, indocti exituri sunt? Quantum ad me ,, pertinet, omnibus locutus sum: sed ,, quibus unctio illa intus non loquitur, ,, quos Spiritus-Sanctus intus non docet, ,, indocti redeunt. Magisteria forinsecus, adiutoria quaedam sunt, & ad- ,, monitiones &c.] Et prosequitur, agricolae etiam exemplo id exponens, iuxta illud 1. Cor. 3. 6. *Ego plantavi, Apollo &c.* ut etiam nos observavimus supra solutione 3.

Ceterum quod haereticorum frontem elidere debet hoc est: nempe Augustinus in Prologo ad libros de Doctrina Christiana, a n. 4. eam haeresim, quanquam portentosam, & longe stultissimam praesensit quodammodo, & validissime expugnavit. Videre poteris etiam librum de Magistro: item de Spiritu, & Littera cap. 21. & 24. & Prologum ad Retract. n. 2.

Mirum autem, excutere Theologorum, Patrum, & Ecclesiae magisterium Lutherum, qui nedum a Catharina de Bore dementata femina, Nimicensis monasterii olim sanctimoniali, sed & a diabolo ipso, quem centies honore nominat, appellatque magistrum, illuminatum se edoctumque, gestiens, ac triumphans contestatur non semel. Adeo ut durus, modum praescriptionemve tenere inscius magister ille nec somno pepercerit, profundioribus noctis tenebris infelicem discipulum grandi, robusta, horribili voce ad conferendum, vel disputandum de re Sacramentaria excutiens: *Contigit me semel sub mediam noctem subito expergifieri* (eo tempore, quo in Missae sacrificium, & Christi corpus cavillationes, & blasphemias parabat) *ubi Satan mecum coepit huiusmodi disputationem: Audi Luthere Doctor perdocte &c.* Ipse Lutherus l. de Anual. missa t. 7. Wittemb. impresso an. 1517. recitans quinque argumenta sibi a diabolo subministrata, quibus verae praesentiae Christi sub Eucharisticis speciebus dogma posset impetere; nec silens duram tanti praeceptoris indolem, teterrimamque vocem,

(g) *Expertem Liberalium disciplinarum, nisi &c.* = Tanta ne Fausti illius e caelo delapsi eruditio! Huc facit Phaedri Fabula 80.

,, Mons parturibat, gemitus immanes
,, ciens:
,, Eratque in terris maxima exspectatio,
,, Quid ille pareret; At ille murem
,, peperit:
,, Murem peperit pusillimum. Hoc
,, scriptum est tibi,

,, Qui

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 32. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedos. V.

„ Qui magna cum inminaris, extri„ cas nihil.

Quo profecto iterum agnoscimus, quod nostri saeculi somniis iam olim agnoveramus: famam non diversi caeli, & instituti, & plurium aetatum populorum consensu firmatam labi non raro, & mentiri. Quot nostra aetate Fausti! quot inquam fama gigantes, veritate humunciones! De quibus tamen si apud quosdam aut praeiudiciis, aut ignorantia, aut simplicitate deceptos minus alta sentias, repelleris fastidio, & horrore, quasi in caelum, in divos sis iaculatus. Quis iniusta haec fraena veritati dilucidandae nimis adversa haud generose frangat? Quasi non ut canum, hominum voces concitentur ad invicem, ut clamante uno, & reliqui in certum clament: *Rumor, inquit, fuit &c. Quis iudices nesciat, hanc famae esse naturam, ut sit prima unius hominis audacia?* Quintilianus Declam. 11. *pro divite contra pauperem*, circa med. At inquiunt homines nimis boni: Ubi debitum famae obsequium? Quibus respondetur: Ubi ratio, & iudicium, ut suscitato rumori, gravibus momentis haud innixo stulta velut animalia adsentiri debeamus? *In rumore, cuius probationes, cuius argumenta non habes, calumniae* (pro re nostra dic, *stultitiae*) *genus est primum credere*. Idem Quintilianus eadem Declam. paulo post verba supra laudata. Famae quidem, de homine bona, & luminosa ferenti, cui magnum quidpiam quod opponatur haud suppetit, nonnihil adsentiri, docilitatis, ac modestiae est. At famae nebula eum velut Achillem admiratione, & horrore intueri, quem diligenti experimento essoetum, inertemque agnovisti, stupiditatis est. *De rebus liquidis, atque manifestis rectius natura, quam fama consulitur*. Aurelius Symmachus lib 6. Epistolarum, Ad Nickomachi filios epist. 2. initio.

(*b*) *Et quodam lepore naturali*. = Vide quantum infelici rabulae tulerit quamve ineptas phaleras eius condiderit naturalis lepor! Absque lepore illo (*grazia, e garbo, e leggiadria naturale*) populis doctissima quaeque desipiunt, eum ut adquirerent, inque suam ipsorum naturam velut transformarent; studere insudare minime dedignati sunt Oratores summi, atque gravissimi. Eo destitutus, etsi Tulliana eloquentia polleat, si nostro consilio quid defert, nullam ad populum declamationem (nisi forte speciali debito constringatur) habeat: & a publicis humanarum litterarum Circulis, & Academiis semotus, calamo paginave loquatur: interim ipse in silva, aut angulo cum Musis gestiens. Vos autem rabulae, non mente, sed lingua felices, (*che avete tutt' il cervello nella lingua*) quosve naturalis lepor exornat, calamum frangite: res enim commendata paginae facile se prodit, & acrius discutitur; & populorum turbas ingressi, voce, manu, & integro clamate corpore; cur enim declamationibus vestris nec in bonum, nec in malum vertentibus male cedet alea, si impiae lepidi Fausti naeniae tot plausibus exceptae sunt?

Hocce cum Fausto congressu errores suos ante suam faciem a Deo conversos inde Augustinus observat: quia tali collatione, divina providentia ordinata vidit, quis esset Manichaeorum doctissimus, ad quos, Ecclesia tanquam non ita doctrina, sicut revelatione docente parvipensa, sapientissimos velut homines propriae religionis dogmata sublimi ratione firmantes, ac defendentes, deceptus adolescens robustissimae veritatis cupidus, & indagator defecerat.

Et huius capitis plura Bernardus Indrizzali corrumpit; ut illud: *nisi Grammaticae, atque ipsius usitato modo*, de quo nos comment. praeced. sic vertit: *a riserva della grammatica, e del consueto uso della medesima*. At non inquit Augustinus, usitati modi, sed, *usitato modo*: Fausti nempe ignorantiam amplificans, qui solam Grammaticam, & quidem non quoad difficultatum, & summae, multiplicisque elegantiae appendices, & secretiora iura: sed usitato modo, quod generalis, omnibusque uteunque in ea eruditis nota callebat.

CA-

A. Ch. 383.
Aug. 29. Mon.
52. Adeod. II.
Dam. XVII.
Valent. VIII.
Theodos. V.

CAPUT VII.

ARGUMENTUM.

Fausti in Liberalibus artibus, & nonnullis aliis, de quibus expostulatus, modeste, & ingenue tanquam ineruditus obmutuit, pingui ignorantia detecta, deque inferioris nominis reliquis doctoribus omnino desperans, spem conatusque in Manichaea secta proficiendi prorsus abiecit. Interim quidem non ab eis se omnino divellens, sed aliquid adtendens, quod magis deligendum videretur. Miratur inde Divinae providentiae secretum, quo factum est, ut a Fausto, a quo multi manichaeorum reticulis implicati fuerant, nonnihil ipse sit expeditus.

I. NAm posteaquam ille mihi imperitus earum artium, quibus eum excellere putaveram, satis adparuit desperare coepi posse eum mihi illa, quae me movebant aperire atque dissolvere: quorum quidem ignarus posset veritatem tenere pietatis, sed si Manichaeus non esset (*a*). Libri quippe eorum pleni sunt longissimis fabulis, de Caelo, & de Sideribus, & Sole, & Luna: quae mihi eum, quod utique cupiebam collatis numerorum rationibus, quas alibi ego legeram, utrum potius ita essent, ut Manichaei libris continebantur: an certe vel par etiam inde ratio redderetur, subtiliter explicare posse, iam non arbitrabar. Quae tamen ubi consideranda & discutienda protuli, modeste sane ille nec ausus est subire ipsam sarcinam. Noverat enim se istà non nosse, nec eum puduit confiteri. Non erat de talibus, quales multos (*b*) loquaces passus eram conantes ea me docere, & dicentes nihil. Iste vero cor habebat, & si non rectum ad te, nec tamen nimis incautum ad se ipsum. Non usquequaque imperitus erat imperitiae suae, & noluit se temere disputando in ea coarctari, unde nec exitus ei ullus, nec facilis esset reditus: & iam hinc mihi amplius placuit. Pulcrior est enim temperantia (*c*) confitentis animi, quam illa, quae nosse cupiebam: & eum in omnibus difficilioribus, & salubrioribus quaestionibus talem inveniebam.

II. Refracto itaque studio, quo intenderam in Manichaei litteras, magisque desperans de ceteris eorum doctoribus, quando in multis, quae me movebant, ita ille nominatus adparuit: coepi cum eo pro studio eius agere vitam, quo ipse flagrabat in eas litteras, quas tunc iam Rhetor Carthagine adolescentes docebam, & legere cum eo, sive quae ille audita desideraret, sive quae ipse tali ingenio apta existimarem. Ceterum omnis conatus meus, quo proficere in illa secta statueram, illo homine cognito prorsus intercidit: non ut ab eis omnino separater, sed quasi melius quidquam non inveniens eo, quo iam quoquo modo irrueram, contentus interim esse decreveram: nisi aliquid forte, quod magis eligendum esset, eluceret. Ita ille Faustus, qui multis laqueus mortis extitit, meum quo captus eram, relaxare iam coeperat, nec volens, nec sciens. Manus enim tuae Deus meus, in abdito providentiae tuae, non deserebant animam meam: &

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedoſ. V.

de ſanguine cordis Matris meae, per lacrymas eius diebus ac noctibus, pro me ſacrificabatur tibi (*d*).

(*a*) *Sed ſi Manichaeus non eſſet*. = Henricus Waugnereck ita exponit hunc locum. „ Catholici veritatem pietatis te„ nent abſque ſcientiis naturalibus, ſciunt „ enim eas non eſſe ſaluti neceſſarias. „ Manichaei nec falſam ſuam religionem „ ſine his tenere poſſunt, putant enim „ pertinere ad fidem. „

Non male; ſed quanta amplitudine id ab Auguſtino prolatum ſit ex dictis, & ex dicendis conſtat. Illarum ignorantia rerum veritatem pietatis Manichaei haud tenere poterant. 1. Quia de illis dogmatica eorum volumina, & quidem ipſius etiam Manetis, plurima fabulabantur. 2. Quia plura de Deo, Salvatore, & aliis eorum dogmata naturalium illarum rerum quaedam involvebant. 3. Quod tam audaciter earum rerum ſummam ſcientiam iactarent, quarum prorſus imperitus eſſet eorum doctiſſimus. 4. Quomodo poterant proprio ingenio altiſſima, a ſenſibus noſtris remotiſſima Divina arcana inveſtigare ſtabilire, qui & in rebus cuicunque paulul m erudito notiſſimis adeo labebantur? 5. Tandem Spiritus-Sancti aream, & vix non ipſum prorſus Spiritum ſe iactabat Manichaeus. Spiritus autem Dei nedum communia illa, ſed obſcuriſſima q aeque in meridiana velut poſita luce intuetur.

Nonnulli codices pro, *tenere*, habent, *reddere*, male ut patet; quanquam vix non in idem redeant; Eccleſiae enim doctor (1) *ſcit verſutias ſermonum, & diſſolutiones argumentorum*. De eo quippe praedictum eſt: (2) *In verſutias parabolarum ſimul introibit: occulta proverbiorum exquiret, & in abſconditis parabolarum converſabitur*. Unde S. Petrus (3): *Parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem de ea, quae in vobis eſt ſpe*.

(*b*) *Non erat de talibus, quales multos &c.* = Hos autem quis non diris, tolerantiſſimus quanquam, devoveat? *Falſa de ſe praedicare, ultima deformitas eſt*. Iuxta antiquum illud Monoſtichum Trochaeum: At nec in tales nunquam impegimus; ut enim plures omittamus: de quatuor tantum, aut eruditionis fama, aut dignitate elatis (quorum unus e vivis exceſſit) modeſtia, & compendio dicimus. Talis erat qui Geometriae unius diei magiſterium adſectans, buccis crepitantibus ea adunatis, reddebat, quae ipſe praecedenti die a vero Geometriae doctore acceperat. Talis, quem in re Auguſtiniana eruditiſſimum eredere aequum & neceſſarium valebatur, qui Auguſtini Patrem teneris ab unguiculis Catholicum, & pium, nobis repugnantibus, decantabat. Talis qui de Durando (4), & Caietano (5) Dominici filiis plura velut de coaevis fabulabatur. Talis denique erat qui Carmelitarum gloriam, Eliam prophetam ceu ſuum ipſorum ducem, & patrem colentium improbans, ſemel & iterum obiiciebat, ſequi ex eo portento eamdem Carmelitanam familiam fere Apoſtolorum aetate prognatam.

Adeo certum eſt illud Senecae Epiſt. 102. ante med. *Ad gloriam, & famam non eſt ſatis unius opinio*. Non unius perſonae, non unius modici coetus, non unius civitatis. Ratio obvia eſt: Poteſt perſona una, modicus coetus, & integra propemodum civitas aut eadem ignorantia laborare: aut eadem vel benevolentia, vel ſimultate, & rabie, aut pro homine, aut in hominem decipi, dementari. Congregationes etiam licet frequentes, ſi admodum collectae, & facile, ac ſaepe invicem propria ſenſa communicantes, una perſona aliam in errorem trahente, ſpectris non raro decipiuntur, nunc hyſſopo plaudentes, nunc Libani Cedros conculcantes.

(*c*) *Pulcrior eſt enim temperantia &c.* = Animi temperantiam, ſeu modeſtiam nedum, ut vides, Liberalibus artibus, ſed & earum obiectis, Soli puta Lunae &c. praefert: iuxta tritum adagium: *Quid pulcrius auro? Topazius. Quid topazio? Virtus. Quid virtute? Deus. Quid Deo? Nihil?*

Ex hoc capite infertur non aeque impudentem, & imperitum fuiſſe Fauſtum: nec admodum petulantem, & malam indolem a natura fuiſſe ſortitum, niſi eam peccatum errorque laeſiſſent. Sed & optima Auguſtini indoles iterum ſe prodit: dum tam facile proſtratum Manichaeorum Achillem minime contem-
ſit,

(1) Sap. 8. 8.
(2) Eccl. 39. v. 2., & 3.
(3) Epiſt. 1. 3. 15.
(4) Obiit Durand. Gallus 13. Septemb. an. 1334.
(5) Caietan. 9. Aug. 1534.

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedot. V.

sit, & probris affecit, ut passim, maxime gigantum triumphatores; sed humaniter excepit, traxitque ad levium rerum collationes, in quibus ille non statim, tanto sui nominis dedecore, laberetur, & obmutesceret.

(*d*) *Pro me sacrificabatur tibi.* = Sacrificium non adeo proprie, sed late sumtum, & metaphoricum; quale multiplex est. Cordis piae anxietates: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Psal. 50. 19. Honor vocibus exhibitus: *Sacrificium laudis honorificabit me* Psal. 49. 23 Martyrium: *Tanquam aurum in fornace probavit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos* Sap. 3. 6. Carnis mortificatio: *Obsecro vos .... ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.* Rom. 12. 1. Eleemosyna: *Beneficite autem, & communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus* Hebraeor. 13. 16. Sacrificium Monnicae ad primum reducendum videtur. Matris autem lacrymas Davidicis Augustinus assimilat: *Laboravi in gemitu meo lavabo per singulas noctes lectum meum.* Psal. 6. 7. Nisi quod David pro se, Monnica pro filio lacrymabatur. Ceterum sacrificium proprium definitur: *Oblatio facta Deo per immutationem alicuius substantiae, in signum supremi dominii supra res omnes.* Quibus verbis nonnulli haec addunt, *ex legitima institutione.*

His autem verbis caput finire placuit. Benedictini eum ceteris omnibus finiunt illis, *quae fecisti.* Cum enim verba, *egisti mecum* (ne sermo interposita digressione turbetur) bis habeantur: indecens nobis visum est, primis unum caput terminare, secundis novum ordiri. Ex quo etiam, ut diligenter adtendenti constabit, haud levis sermonis confusio oriri posset.

C A P U T VIII.

A R G U M E N T U M.

Iter alta, secretaque divina providentia ordinatum, eiusque humana motiva narrat. Foeda enim, & intemperanti Carthaginensium scholasticorum licentia, quam & ipse olim adolescens exhorruit, in magnam molestiam inductus: certiorque factus, adolescentes Romanos quietius studere, & ordinatiore disciplinae coercitione sedari: Matre id aegre ferente, immo omnino repugnante decepta, plenis velis Romam versus navigavit.

I. T egisti mecum miris (*a*) modis. Tu illud egisti, Deus meus; Nam a Domino gressus hominis dirigentur: & viam eius volet. (1) Aut quae procuratio salutis, praeter manum tuam reficientem quae fecisti? Egisti ergo mecum, ut mihi persuaderetur Romam pergere: & potius ibi docere, quod docebam Carthagine. Et hoc unde mihi persuasum sit non praeteribo confiteri tibi: quoniam & in his altissimi tui recessus, & praesentissima in nos misericordia tua cogitanda, & praedicanda est. Non ideo Romam pergere volui, quod maiores quaestus, maiorque mihi dignitas ab amicis, qui hoc persuadebant promittebatur, quanquam & ista ducebant animum tunc meum; sed illa erat tunc caussa maxima, & pene sola, quod (*b*) audiebam quietius ibi studere adolescentes, & ordinatiore disciplinae coercitione sedari, ne in eius scholam, quo magistro non utuntur, passim & proterve irruant; nec eos admitti omnino, nisi ille permiserit. Contra apud Cartaginem foeda

(1) Psal. 36. 23.

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. 11. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedos. V.

est & intemperans licentia Scholasticorum. Irrumpunt impudenter, & prope furiosa fronte perturbant ordinem, quem quisque discipulis ad proficiendum instituerit. Multa iniuriosa faciunt mira hebetudine, & punienda legibus, nisi consuetudo patrona sit (*c*); hoc miseriores eos ostendens, quo iam quasi liceat faciunt, quod per tuam aeternam Legem nunquam licebit: & impune se facere arbitrantur, cum ipsa caecitate faciendi puniantur (*d*), & incomparabiliter patiantur peiora, quam faciunt. Ergo quos mores, cum studerem, meos esse nolui (*e*) eos cum docerem, cogebar perpeti alienos: & ideo placebat ire ubi talia non fieri omnes, qui noverant indicabant. Verum autem tu spes mea, & portio mea, in terra viventium (1), ad mutandum terrarum locum pro salute animae meae, & Carthagine stimulos, quibus inde avellerer, admovebas: & Romae illecebras, quibus adtraherer, proponebas mihi per homines, qui diligunt vitam mortuam, hinc insana facientes, inde vana pollicentes; & ad corrigendos gressus meos utebaris occulte, & illorum & mea perversitate. Nam & qui perturbabant otium meum, foeda rabie caeci erant; & qui invitabant ad aliud, terram sapiebant (*f*). Ego autem qui detestabar hic veram miseriam, illic falsam felicitatem adpetebam.

II. Sed quare hinc abirem, & illuc irem, tu sciebas Deus: nec indicabas mihi, nec Matri, quae me profectum atrociter planxit, & usque ad mare sequuta est. Sed fefelli eam violenter me tenentem, ut aut revocaret, aut mecum pergeret: & finxi me amicum nolle deserere, donec (*g*) vento facto navigaret. Et mentitus sum Matri, & illi matri! & evasi; Quia & hoc tu dimisisti mihi misericorditer, servans me ab aquis maris plenum exsecrandis sordibus usque ad aquam Gratiae tuae, qua me abluto, siccarentur flumina maternorum oculorum, quibus pro me quotidie, tibi rigabat terram sub vultu tuo (2). Et tamen recusanti sine me redire, vix persuasi, ut in loco, qui proximus nostrae navi erat, Memoria beati Cypriani, (*h*) maneret ea nocte. Sed ea nocte clanculo ego profectus sum: illa autem non mansit orando (*i*) & flendo. Et quid a te petebat Deus meus tantis lacrymis, nisi ut navigare me non sineres? Sed tu alte consulens, & exaudiens cardinem desiderii, non curasti, quod tunc petebat, ut me faceres, quod semper petebat (*k*). Flavit ventus, & implevit vela nostra, & littus subtraxit adspectibus nostris; In quo mane illa insaniebat dolore, & querelis ac gemitu implebat aures tuas contemnentes ista: cum & me cupiditatibus meis raperes, ad finiendas ipsas cupiditates, & illius carnale desiderium iusto dolorum flagello vapularet. Amabat enim secum praesentiam meam more matrum (*l*), sed multis multo amplius: & nesciebat, quid tu illi gaudiorum facturus esses de absentia mea. Nesciebat, ideo flebat, & eiulabat: atque illis cruciatibus arguebatur in ea reliquiarium Evae (*m*), cum gemitu quaerens, quod cum gemitu pepererat. Et tamen post accusationem fallaciarum, & crudelitatis meae, conversa rursus ad deprecandum te pro me, abiit ad solita, & ego Romam (*n*).

(*a*) Egi-

(1) Psal. 141. 6. (2) Ex Psal. 6. 7.

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Theodos. V.

(*a*) *Egisti mecum miris &c.* = Cum enim S. Ambrosii doctis sermonibus, iuxta aeternum decretum, a Manichaeorum tenebris magis esset liberandus, & ad Catholicae Ecclesiae lucem trahendus, divina providentia factum est, ut veniret Romam, ex qua tandem Mediolanum, Ambrosii sedem adcederet.

Reficit autem, ut sequitur, Deus quod fecit: dum naturam hominis, vitiis foedatam gratia sua ad primum candorem revocat. Sed & peccatoris conversio, & hominis redemtio nunc refectionis, nunc instaurationis, & etiam recreationis vocabulo a Patribus, potissimum Augustino significatur. Vide in Psal. 45. v. 11. n. 14. & in 142. v. 10. n. 17.

(*b*) *Caussa maxima, & pene sola, quod &c.* = Et tamen quibus falsis criminationibus S. Doctoris, immo totius Ecclesiae, & veritatis hostes iter huc infestaverint, ex ipso Augustino lib. 3. contra litteras Petiliani, cap. 25. n. 30. audiamus. „ Inter multa etiam prorsus „ ad rem non pertinentia dicit, *Messia-* „ *ni proconsulis sententia me fuisse per-* „ *cassum, ut ex Africa fugerem*: & „ propter hoc falsum (quod si non ipse „ confinxit, certe malevolis fingentibus „ malevole credidit) quam multa alia „ falsa consequenter non utcunque di- „ cere, sed etiam scribere mira teme- „ ritate non timuit; cum ego Mediola- „ num ante Bautonem consulem vene- „ rim, eique consuli Kalendis Ianuarii „ laudem in tanto conventu, conspectu- „ que hominum pro mea tunc rheto- „ rica professione recitaverim: Mani- „ chaeos autem Messianus proconsul au- „ dierit post consulatum Bautonis, sicut „ dies gestorum ab eodem Petiliano in- „ sertus ostendit. Quae si dubitantibus, „ vel contra (1) credentibus probare „ necesse esset, multos possem claros in „ saeculo viros testes locupletissimos ad- „ hibere totius illius temporis vitae „ meae.] Scilicet, ut observant & Benedictini lib. 2. Vitae S. D. c. 1. n. 2. Messiani sententia dicta fuit anno Christi 386. Augustinus autem Mediolani procul dubio erat ante annum 385. Cui exilio lucem aliquam confert quod Manichaeis exprobrat ipse S. Doctor lib. 5. contra Faustum, cap. 8. circa med. hisce verbis. „ Faustus autem „ convictus, vel confessus quod Mani- „ chaeus esset, cum aliis nonnullis se- „ cum ad iudicium proconsulare perdu- „ ctis, eis ipsis Christianis, a quibus per- „ ducti sunt intercedentibus, levissima „ poena, si tamen illa poena dicenda „ est, in Insulam relegatus est. „

Ut autem ad textum, a quo nonnihil eramus digressi, redeamus. Et hoc bonam Augustini indolem vel leviter prodit, quod adhuc Manichaeus, patriam, Matrem carissimam, fratres, consanguineos, amicos reliquerit, tamque longum, & salebrosum iter instituerit, non plurimarum, quae spondebantur divitiarum spe: sed honestiores instruendi adolescentes amore. Quo autem anno id contigerit, commentario ultimo opportunius videbitur.

(*c*) *Nisi consuetudo patrona sit.* = Quae tamen ab humanis poenis eximat, non a Divinis, & aeternis. Sed nec ab humanis honeste, & iure: sed perperam, & ut Theologi loquuntur, de facto. Nec enim mille saeculorum consuetudo, neque lex totius orbis firmata calculis aeterna Dei lege inhibita turpitudine eximere potest. „ Videtur e- „ tiam tibi lex ista, quae regendis ci- „ vitatibus fertur multa concedere, at- „ que impunita relinquere: quae per „ divinam tamen providentiam vindi- „ cantur, & recte. Neque enim quia „ non omnia facit, ideo quae facit im- „ probanda sunt. Sed dispiciamus dili- „ genter, si placet, quousque per le- „ gem istam, quae populus in hac vita „ cohibet, malefacta ulciscenda sint. „ Deinde quid restat, quod per divinam „ providentiam inevitabilius secretoque „ puniatur &c.] Ipse S. Doctor lib. 1. de Libero Arbitrio, cap. 5. & 6. n. 13. & 14. „ Quid illa lex, quae summa ra- „ tio nominatur, cui semper obtempe- „ randum est, & per quam mali mise- „ ram, boni beatam vitam merentur, „ per quam denique illa, quam tem- „ poralem vocandam diximus, recte fer- „ tur, recteque mutatur, potest ne „ culpiam intelligenti non incommutabi- „ lis, aeternaque videri? An potest ali- „ quando iniustum esse, ut mali mise- „ ri, boni autem beati sint &c.] Eodem cap. 6. n. 15. Recole etiam dicta ab Augustino, & a nobis l. 3. c. 8.

Peccabant ergo petulantissimi Eversores, nec poterant ignorantiam, aeternae Divinae legis praetexere, cum & ipsi Ethnici id agnoverint naturali quodam aut lumine, aut instinctu, aut utroque. Unde Homerus, „ Dii

(1) Edit. *contradicentibus*.

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 32. Adeod. II. Dom. XVII. Valent. VIII. Thedos. V.

„ Dii scelerata adamant haudqoa-
„ qoam facta beati :
„ Iustitiam sed omont, rebus laetan-
„ tur & aequis.

Peccabant & Iodices, vel Praesides, ea flagitia, & faenora dimittentes impunia; quod enim aeternam Dei legem violat, saltem eum & humanam societatem turbat, & humana ferola castigandum est.

(d) *Cum ipsa caecitate faciendi puniantur.* ☰ Illud forte Sap. 2. 21. intuetur: *Excaecavit illos malitia eorum.* Et Isaiae 6. 10. *Excaeca cor populi huius &c.* Fere autem ut Machabaei Antiocho, Eversoribus Augustinus minas intentat: *Tu autem ne existimes tibi impune futurum &c.* Machab. l. 2. c. 7. v. 19.

Hoce sententia similis est illi lib. 1. c. 12. D. *Iussisti, & sic est &c.* & maxime alteri l. 1. c. 18. n. 2. K. *Lege infatigabili spargens poenales caecitates &c.* In quarom sententiarum dilucidatione vidimus quid sit Deum caecitate impios punire. Quibus addere possemus quae habet S. Doctor In Psal. 77. n. 30. & S. Gregorios Homil. 11. in Ezechielem.

Haec autem caecitas, (nedum poena aeterna) in quam Eversores incurrunt: quoddam nimirom velut otium Dei; eos in praecipitium euntes minime cofantis: vel obdormiscentes non exsuscitantis, ea, quam aliis adferunt, longe, & supra omnem comparationem peior est.

(e) *Meos esse nolui.* = Citra controversiam ita legendum est, ut etiam Benedictini, qui inquiunt. „ Codex Sorbonicus, *meos esse volui*. Consentit gal„ lica versio Arnaldi; sed alii codices, „ etiam Arn. in latino textu, habent, „ *nolui*. Et reipsa cum in schola retho„ ris studeret Augustinus foit *longe sedatior*, ut ait supra lib. 3. cap. 3.] Immo lenem quietamve Augustini indolem in praecedentibus frequenter demirati somus. Unde genuinam lectionem praeferunt Vet. Am. Er. Lov. Som. Wangh. & MSS. 9. Err. Licet 2. S. Cr. unus S. Mar. & unus Med. mendose suffragentur.

Eatenus vero amanuenses lapsi sunt, ut conlicimus, quod soleat Augustinus passim in his Confessionibus sibi exprobrare; nec difficile est litteram *n*. commutare *v*. At non poterat Augostinus falsum crimen sibi exprobrare; gravissime enim dixit lib. de Natura, & Gratia contra Pelagium cap. 34. n. 38. initio. „ Iam sane hoc multum faveo li„ bri huius auctori, qood adversus eos „ qui dicunt, *Rationabile quidem vide„ tur esse quod asseris, sed superbum est „ dici hominem absque peccato esse posse*; „ ita respondet, ut omnino si verum „ est, nullo modo superbum esse di„ cendom sit. Ait enim acutissime at„ que verissime: *In qua magis parte „ humilitas collocanda est? sine dubio „ falsitatis, si in ea quae veritatis pro„ batur esse superbia est.* Ac per hoc „ placet illi, & recte placet, ut in par„ te veritatis, non in parte falsitatis ma„ gis homilitas collocetur.] Et cap. 36. n. 42. „ Si dixerimos quia peccatum „ non habemus, nos ipsos seducimus (1) „ &c. An illud humilius responderent „ fortasse, quam verius? Sed huic iam „ placet, & recte placet, *laudem hu„ militatis in parte non ponere falsi„ tatis.* „

Quod documentum optimum integrum & etiam repetitum exscribere placuit, qood nedum praesenti lectioni, sed pluribus quae S. Doctor in his Confessionibus in sui velut laudem prodit, & veris sanctitatis ioribus, quae mulierculae, & viri nonnulli ipsis similes non raro corrumpunt, amplam lucem conciliet.

Habes ergo cur Africam Augostinus reliqoerit. At stimuli erant hi, quibus Deus aeterna clementiae suae decreta digerebat. Quod utcunque deprehendit & Plautus, vero licet Deo Iovem sobstituens: *Qui est imperator Divum, atque hominum Iuppiter. Is nos per gentes aliam in alia disparat*,

(f) *Qui invitabant ad aliud, terram sapiebant.* = Qui ipsum Romam trahebant, maiora lucra, amplioresque honores pensabant; quos vellicat sumta Philipp. 3. 19. ab Apostolo phrasi: *Gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.* Qui etiam eiusdem Apostoli verbis Coloss. 3. 2. commonendi erant: *Quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est, in dextera Dei sedens, quae sursum sunt sapite, non quae super terram.* Et fortassis nimis illi terram sapiebant: suspicamur enim vehementer ex iis, quae cap. 10. fere per totom, & cap. 13. initio habentur, fuisse Manichaeos.

In

(1) Ioan. 1. 8.

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedos. V.

In iis vero, quae sequuntur, tum si gestorum, tum si temporum rationes adtendas, tot erroribus capti sunt Augustinianae vitae scriptores, ut pigeat cunctos recensere, nedum confutare.

(*g*) *Et finxi me amicum nolle deserere, donec &c.* = Non igitur in ea sermonis conclusione tale mendacium implicatum est, ut sponderet Augustinus secum Matrem Romam ducturum: quod tamen nonnulli tradunt. Ioseph Renatus a Iesu M ria Augustiu. Excalc. lib. 2. Vitae S. Monnicae, cap. 16. „ Mostrò di credere che fosse doverosa „ la di lei pretensione, e che però era „ esso dispostissimo di condurla seco . . „ . . . Rimase Monica del tutto con„ solata, e contenta per l' assenso, da „ essa creduto sincero, che gli prestò „ Agostino di prenderla in sua compa„ gnia; e però rasciugate le lagrime, „ s'applicò con sollecitudine ad allesti„ re le cose necessarie per così lungo, „ e scommodo viaggio. E però Ago„ stino finse d' essere in necessità d' ab„ boccarsi prima di partire con un „ suo amico, che ivi abitava per in„ teresse di gran premura . „

Non id conclusum est: simul nempe Romam eundum: sed ad propria, post solutum amico urbanitatis pensam, remeandum. Non necessitate, sed urbanitate; non colloquium, sed praesentiam debebat amico: non qui ibi domicilium haberet: sed qui ibi navim conscensurus esset.

Ubi autem haec contigerint, Carthagine, vel Thagastae non liquet. Unde & Benedictini lib. 2. Vitae, cap. 1. n. 2. *Quae cum &c. neque ab ea divelli se aequo animo pati posset, (Thagastae, an Carthagine decedentem dubium est) illum insequi constituit &c.*

(*h*) *Memoria beati Cypriani.* = Templum nimirum beato Cypriano dicatum. Quid heic Protestantes? quorum tamen cavillationes idem Augustinus praeoccupavit. Lib. 8. de Civitate Dei, cap. 26. n. 1. *Sed hoc videtur dolere, quo memoriae Martyrum nostrorum templis eorum, delubrisque succederent.* Et cap. 27. n. 1. „ Nec „ tamen nos eisdem Martyribus tem„ pla, sacerdotia, saera, & sacrificia „ constituimus, quoniam non ipsi, sed „ Deus eorum nobis est Deus. Hono„ ramus sane Memorias eorum, tanquam „ sanctorum hominum Dei, qui usque „ ad mortem &c. Quis autem au„ divit aliquando fidelium stantem sa„ cerdotem ad altare etiam super san„ ctum corpus Martyris ad Dei hono„ rem cultumque constructum, dicere „ in precibus, Offero tibi sacrificium „ Petre, vel Paule, vel Cypriane; „ cum apud eorum Memorias offeratur „ Deo, qui eos & homines, & Mar„ tyres fecit &c. Quaecumque igitur „ adhibentur religiosorum obsequia in „ Martyrum locis, ornamenta sunt Me„ moriarum, non sacra, vel sacrificia „ mortuorum tamquam deorum] Videre etiam poterit, qui plura desiderat, Serm. 273. in Natali Martyrum Fructuosi episcopi &c. (Alias, de Divers. 101.) c. 7. n. 7 & lib. 20. contra Faustum, c. 21.

Monet autem Cornelius Lancillottus in Vita S. D. testari Nicephorum Callistum lib. 16. navim conscensuros Sanctorum patrocinio vitam, & incolumitatem suam commendare solitos fuisse.

(*i*) *Illa autem non mansit arando &c.* = B. B. cum Vet. Am. Er. Lov. Som. *remansit*; qui tamen profitentur „ MSS magno consensu ferunt, „ *non mansit*. Verior forsitan lectio „ est, qua filium mater significatur suis „ fletibus ac precibus prosecuta] Est etiam huiusmodi phrasis sublimior, magisque sapiens Augustini ingenium; Cui forte velut duriusculae & mutae aliam imperiti librarii substituerunt. Conveniunt autem ex MSS. nostris septem. Licet MSS. 3. S. Cr. totidemque Med. habeant, *mansit*: & sic edxis suffragentur.

Erasmus, qui litterae tantum, & quidem infeliciter, correctioni intentus, gravissima omnia silentio praeteriit, superiora verba, *Mentitus sum Matri, & illi Matri*, observanda censuit, unde mouuit in laterali margine: *Pondus hic adfert sermoni, quasi dicat, tali matri, tam non vulgari matrum more me amanti*. Sicut etiam commentario digna arbitratus est verba grammaticalia cap. 6. n. 2. *Atque ad vestiendas sententias &c.* inquiens: *Vestire sententiam Ciceronianum est verbum, nec aliter legendum*. Quibus prodit praeter alicuius verbi, aut periodi elegantiam se nihil aliud ad Confessiones has dilucidandas scivisse. Unde & nil mirum si *Pheropanus Erasmi* spiraculum nunquam velut proposito commentatorem agens, gravibus contemtis, levissimis distendatur.

(*k*) *Ut me fateres quod semper petebat.* = Et hanc lectionem haberi in MSS.

A. Ch. 383. Aug. 20. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedof. V.

MSS. indefinite testantur Benedictini: qui tamen cum editis retinent illam, *ut in me faceres*. Nobis autem suffragantur miro consensu Etruriae MSS. omnes, scilicet tredecim. Quos ab editoribus corruptos arbitramur, ut lectio intruderetur usitato loquendi modo conformior.

Sententiam hanc dilucidat alia longe gravissima epist. ad Paulin. 31. (Alias, 34.) n. 1. *Bonus Dominus, qui non tribuit saepe quod volumus, ut quod mallemus adtribuat*. Quid autem semper ut in Augustino fieret Monnica a Deo petebat, nisi divinae misericordiae, & potentiae miraculum, hoc est conversio? Cum igitur gravissima Femina Filium a statuto itinere conaretur avertere potissimum, ne a matris habenis solutus, pro eo quod aliquando tandem resipisceret laberetur in deteriora: & ordinavisset Deus Augustini secessum ab Africa, ut eum Mediolani sanaret: Monnicae desiderii cardinem exaudivit Deus, dum filii discessum non praepedivit: cardo enim id est supra quod multa se diversa volvuntur unita.

Ex quibus patet non adeo serio, & proprie excipiendum esse quod sequitur, *illius carnale desiderium &c.* non enim tam humano, quam divino fine magnam Filii absentiam Monnica exhorrescebat. Et profecto qualis naturalis amoris excessus in fortissima Femina, quae Filium vix prolapsum in haeresim a sua mensa totaque domo excluserat quondam, ablegaverat? Recole dicta l. 3. c. 11. C. Nisi enim, Lector, harum Confessionum sententias, aenigmatum instar fusas diligentius adtendas, omnesque simul unias, ut ex unius splendore alia colluceat, saepe decipiaris oportet. Vide infra l. 6. c. 1. C. Quanquam & naturalis amoris stimulis illam punctam non inficiamur, quod sat est ad Augustini sententiam.

(*l*) *More matrum*. = Liquet ex integra historia, maxime ex his verbis, Augustinum non ita (licet plurimum) Monnicae praesentiam amasse, ut illa suam amabat. Ita vero plerumque naturae instinctu contingere adsolet, ut non tanto filii erga parentes, quanto hi erga filios amore ferantur. Cuius equidem rei triplex ratio dari potest. 1. Amor enim ponderis instar movetur: hoc autem non tam facile adscendit, sicut descendit. 2. Minores sunt qui a maioribus, etsi tacentes naturali quodam instinctu sublevari confortari postulant: ideoque ab illis (puta filii a parentibus) clementia quadam inspiciuntur. 3. Non ita manifeste, & ad sensum intuentur filii quot a parentibus acceperint, sicut parentes quot filiis dederint. Vide Adamum Lefuitam tom. 3. suae Theologiae, pag. 640. & apud ipsum S. Thom. lib. 8. Ethic. c. 8. & l. 9. c. 12. de Carit. q. 26. a. 9. 10. & 11. & q. 27. a. 1. Quod si theologicam, aut si mavis dicere asceticam eius rei rationem postules, eam tibi exhibet Theologus haud ignobilis, eximius autem asceticus noster Simon a S. Paulo (1) lib. de Reformatione huminis, in dialogo Recreationis honestae, & religiosae, hora 2. ubi. „ E „ questa è la causa d' una gran meraviglia, che si vede nel Mondo, cioè „ che l' amore de' Padri, e delle Madri verso i figliuoli è maggiore, e „ più stabile, che quello verso il Padre, e la Madre; con tutto che para „ dovrebbe essere al contrario, avendo „ essi riceuto l'essere, ed educatione per „ mezzo loro, e per il contrario non „ avendo essi ricevuti da' figliuoli, se „ non fastidio, e dolore. Il medesimo „ accade fra i Maestri, e Discepoli: „ fra i Superiori, e Sudditi. La causa „ è, perche i Padri, e Madri, i Maestri, e Superiori si accostano più a „ Dio, e si assomigliano più ad esso, „ stanno in luogo suo, communicando il „ bene: ed i figliuoli manco, perchè „ lo ricevono; Di modo che l' amor „ de' Padri &c. si avvicina più alla lega dell' amor di Dio, che quello de' „ figliuoli, discepoli, e sudditi. „

Cum ergo parentes, magistri, superiores maiorem Dei vegetantis instruentis, regentis praeferant similitudinem: ac filii, discipuli, subditi, magisque Deus homines amet, ac ipsi Deum; nil mirum si &c. Vide etiam Aristot. Ethic. 8. c. 7. & 8.

(*m*) *Arguebatur in ea reliquiarium Evae*. = Sequimur B. B. qui haec docte observant. „ Sic restituimus ex vetustissimo Corbeiensi codice: nam peccatum est in aliis plerisque MSS. qui „ habent, *arguebatur in ea reliquiarum* „ *Evae*. Quos sequuntur Bad. Am. & „ Er. Alii vero dum locum emaculatum cupiunt, substituunt, *res* pro, *in* „ *ea*: MSS. certe refragantibus. Nihil „ dubii est quin primum vitiatus fuerit „ lo-

(1) Volterranus obiit Langobardiae Provincialis die 6. Septembr. an. 1622.

„ locus ab iis, quibus insolens, & igno- „ ta est vox, *reliquiarium*. In qua li- „ brarii rursum peccaruut lib. 1. quaest. „ in Genes. q. 148. ubi codices verio- „ res praeferunt, *enutrire vestrum re-* „ *liquiarium*, iuxta Lxx. καταλεῖψιν, „ non, *reliquias*, aut *reliquiarem*, ut „ alii.] Corbeiensi codici favent MSS. optimus S. Cr. & unus S. Mar. Communem lectionem habent Vet. & reliqui MSS. nostri.

Henricus Wangnereck, qui eum Lov. & Som. legit, *eva reliquiarium*, ita exponit hunc locum „ Poenas intel- „ ligit peccati originalis, inter quas mi- „ serrima est, indomitarum affectionum „ molesta rebellio; inde erat quod Mo- „ nica filii consuetudine privata, im- „ modice dolebat. Editio Basileens. vi- „ tiose legit, *arguebatur in ea reli-* „ *quiarium Eva*, nullus enim sensus „ est. „

Commonis lectio, quam plerique MSS. nec non Bad. Am. & Er. habent, non adeo inepta est, si subintelligatur, *quidquam*, vel simile; ut sit sensus, prodidisse ea occasione Monnicam quidquam infirmitatis Evae. Nec, iudicio nostro, de infirmitate ad culpam, ut arbitratur Vvangnereck, sed ad poenam spectante loquitur Augustinus; quaerentis enim gemitum parientis gemitui comparat.

An autem filii discessum aperta eiusdem confessione: vel potius coniecturis, & qua pollebat non mediocri sagacitate praeintellexerit Monnica, haud ex his manifeste deducitur. Posteriori modo praeintellexisse opinari videntur Benedictini, qui lib. 2. Vitae S. D. c. 1. n. 2. ita loquuntur: *Non latuit Monnicam quod Augustinus animo volvebat proficiscendi consilium quae &c.* Unde & Caesaris Benvenuti Canonici Lateranensis, qui Vitam Augustini Gallice scriptam Italice reddidit, haec sunt verba lib. 2. c. 1. n. 2. *Santa Monica, che era attaccata al suo figlio conforme sono le madri &c. scuoprì probabilmente da qualche congettura il disegno, che avea d' andar a Roma &c.*

Ceterum tanta Monnicae in Filium amica propensio non adeo oscitanter pensanda est; & alii enim filii erant, erga quos tamen non ita aestuabat; non inquam illud dilectionis portentum in Monnicae ad amorem pronuoi animum unice revocandum est, sed & in egregiam Augustini indolem, quae illum fovebat; & in divinae gratiae nunquam otiosae stimulos, quae S. Matris pectus in Filium, tunc quidem deceptum, sed inde in summum Ecclesiae Catholicae Achillem: & tandem Empyrei civem, aut potius Senatorem transformandum, amice, & suaviter concitabat.

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Theodos. V.

(n) *Et ego Romam.* = Contigit id anno Domini trecentesimo octogesimo tertio; ut ante nos Benedictini observarunt: qui lib. 2. Vitae cap. 9. n. 6. in fine haec habent. „ Sic animo affe- „ ctus erat, cum relicta Africa Romam „ petiturus, traiecit in Italiam; quod „ iter cum statim ab habito cum Fausto „ sermone commemorat, indicare vi- „ detur id se anno aetatis suae vigesi- „ mo-nono vergente, per litterarias forsi- „ tan inducias anni trecentesimi octoge- „ simi tertii suscepisse; quanquam reve- „ ra nihil obstet, quominus susceptum „ ab ipso sub ineuntem hunc eumdem „ annum Christi existimetur. „

Adsentiuntur velut exploratae rei Bollandi continuatores, nempe Ioannes Pinius, Guglielmus Cuperob, M. Ioannes Stiltingus, qui de actis SS. Augusti, tom. 6. a die 27. usque ad 31. §. 5. haec habent: *Anno Christi 383. S. Augustinus ex Africa Romam navigavit, ut turbulentas discipulorum Carthaginensium seditiones effugeret, & ibi quietius rhetoricam doceret.*

Fuit vero is annus Augustini 29. Monnicae quinquagesimus secundus, Adeodati undecimus, Damasi Papae 17. Gratiani 16. Valentiniani Iunioris 8. Theodosii 5. Merobaude, & Saturnino Consulibus.

Insciis autem amicis, ac ipso etiam Romaniano hoc iter suscepit; quod recolens lib. 2. contra Academ. c. 2. n. 3. sic id in eiusdem amici, & Mecoenatis laudem vertit. „ Tu etiam cum „ te absente, atque ignorante navigas- „ sem, nihil (1) succensens, quod non „ tecum communicassem, ut solerem: „ atque aliud quidvis, quam contuma- „ ciam suspicans, mansisti inconcussus in „ amicitia: nec plus ante oculos tuos „ liberi deserti a magistro, quam no- „ strae mentis penetralia, puritasque „ versata est. „

Cum enim, ut videtur, subitum esset consilium, cuive mora, publicaque fama posset officere, nec Romaniani absentis, viri prudentissimi, cui

Xx „ ani-

(1) Am. Er. nonnihil *succensens* quibus suffragantur aliquot MSS melioris notae,

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Theodos. V.

animi propositum panderet, iustum censuit praestolari regressum. Quod opinantur & Benedictini lib. 2. Vitae, cap. 1. n. 2.

Cuius tamen itineris aut certiorem factum, aut saltem in suspicionem ductum Martianum veterem amicum Patribus Bollandi continuatoribus eodem tomo, & paragrapho, sicut & nobis videtur. Cui discessui honestiorem vitam Terentiano carmine eumdem precatum S. Doctor inde, nempe Epist. 258. (Alias, 155.) n. 5. ei commemorat, dicens. „ Memento quid mihi dixeris profectu„ ro: comicum quidem de Terentio „ (si recolis) versum, sed tamen aptis„ simum, & utilissimum: *Nunc hic dies* „ *vitam aliam offert, alios mores postu*„ *lat* (1). Quod si veraciter dixisti &c.

At non dubitamus aliquot alios amicos tam magnum iter novisse: qui ut erant pro societate humana quidem honesti, sed non admodum pii, navi tantum amicum vehenti incolumitatem forte Horatii, vel similibus versibus precati sunt:

„ Sic te diva potens Cypri
„ Sic fratres Helenae, lucida sidera
„ Ventorumque regat pater &c.

Quos recitavimus lib. 4. c. 6. D. Et alius eiusdem, Carmin. l. 1. Ode 35. ad Fortunam, ut Caesarem in Britannos iturum conservet:

„ O diva, gratum quae regis Antium
„ Praesens vel imo tollere de gradu
„ Mortale corpus, vel superbos
„ Vertere funeribus triumphos:
„ Te pauper ambit sollicita prece!
„ Ruris colonus: te dominam aequo-
„ ris &c.

Locum vero, ubi Augustinus Romanos discipulos Rhetoricam docuit, etiam num inspici, ex aliis refert Cornelius Lancillottus Erem. Augustinensis lib. 1. Vitae S. Doctoris, cap. 16. hisce verbis. „ Locum autem, in quo inibi „ docuit eloquentiam, adhuc hodie obser„ vari, eumque dici, *S. Maria della* „ *scuola greca*, testatur Martinus Aum„ pies Decanus Moguntinus lib. 1. & „ 5. sui itiner. c. 12. „

C A P U T IX.

A R G U M E N T U M.

Romam appulsus, gravissimis divexatur febribus: quibus invalescentibus, in ultimum vitae discrimen adducitur; aeterni sic luctus abyssi, homini nedum ab originali sacris minime expiato laticibus, sed & patratis in Deum, in se, & in alios peccatis foedo omnino congrui ac debiti confinia salutans; A quo tamen malorum omnium gravissimo Matris nescientis quidem, sed in id preces suas dirigentis meritis se liberatum certum habet. Quod ne temere iudicatum, & adsertum censeat: Dei clementiam in excipiendis servorum suorum precibus: & eiusdem Matris insignem religionem exhibet.

I. ET Ecce excipior ibi flagello aegritudinis corporalis, & ibam iam ad inferos, portans omnia mala quae commiseram, & in te, & in me, & in alios (*a*) multa & gravia, super originalis peccati vinculum, quo omnes in Adam morimur (2). Non enim quidquam mihi donaveras in Christo (*b*): nec solverat ille in cruce (3) sua (*c*) inimicitias, quas tecum contraxeram peccatis meis; quomodo enim eas solveret in cruce phantasmatis, quod de illo credideram? Quam ergo falsa mihi videbatur mors carnis eius, tam vera erat animae meae: & quam vera erat mors carnis eius, tam falsa vita animae meae, quae

(1) Ter. Andr. Act. 1. Sc. 2.
(2) Cor. 15. 22.
(3) Ephes. 2. v. 14.

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedos. V.

quae id non credebat. Et ingravescentibus febribus, iam ibam, & peribam. Quo enim irem, si tunc hinc abirem, nisi in ignem atque tormenta digna factis meis, in veritate ordinis tui (d)? Et illa hoc nesciebat, & tamen pro me orabat absens. Tu autem ubique praesens, ubi erat exaudiebas eam: & ubi eram, miserebaris mei, ut recuperarem salutem corporis mei, adhuc insanus corde sacrilego. Neque enim desiderabam in illo tanto periculo Baptismum tuum, & melior eram puer, quando illum de materna pietate flagitavi (1), sicut iam recordatus, atque confessus sum. Sed iam in dedecus meum creveram, & consilia medicinae tuae demens irridebam: qui me non sivisti talem bis mori. Quo vulnere si feriretur cor Matris, nunquam sanaretur. Non enim satis eloquor, quid erga me habebat animi: & quanto maiore solicitudine me parturiebat spiritu, quam carne pepererat.

II. Non itaque video, quomodo sanaretur, si mea talis illa mors transverberasset viscera dilectionis eius. Et ubi essent tantae preces, & tam crebrae sine intermissione? Nusquam, nisi ad te. An vero tu Deus misericordiarum, sperneres cor contritum, & humiliatum (2) viduae castae ac sobriae, frequentantis eleemosynas, obsequentis atque servientis Sanctis tuis, nullum diem praetermittentis oblationem ad Altare tuum: bis in die, mane, vespere, ad Ecclesiam tuam sine ulla intermissione venientis, non ad vanas fabulas & aniles loquacitates, sed ut te audiret in tuis sermonibus, & tu illam in suis orationibus? Huius ne tu lacrymas, quibus non a te aurum & argentum petebat (e) nec aliquod mutabile aut volubile bonum, sed salutem animae filii sui; Tu cuius munere talis erat contemneres, & repelleres ab auxilio tuo? Nequaquam Domine. Immo vero aderas, & exaudiebas, & faciebas ordine, quo praedestinaveras esse faciendum. Absit, ut tu falleres eam in illis visionibus & responsis tuis, quae iam commemoravi, & quae non commemoravi, quae illa fideli pectore tenebat (f): & semper orans, tamquam chirographa tua ingerebat tibi. Dignaris enim, quoniam in saeculum misericordia tua, eis quibus omnia debita dimittis, etiam promissionibus tuis debitor fieri (g).

(a) *Et in te, & in me, & in alias.* = Optima, & exactissima peccati divisio; Quam post Augustinum tradidit & Isidorus lib. de Summo bono: inde S. Thomas 1. 2. q. 72. ar. 4. per totum: & tandem Scholastici in tract. de peccatis. Peccata in Deum sunt v. gr. haeresis, sacrilegium, blasphemia: Peccata in nos ipsos gula, luxuria prodigalitas; In proximum vero homicidium, furtum &c. Cumque ut saepe Aristoteles observat, & ipsa naturalis ratio suadet: oppositorum eadem sit ratio; & virtutum quaedam circa Deum: quaedam circa nosmetipsos: aliae circa proximum sunt. Ex quibus patet merito Augustinum dicere se contra Deum, contra se, & contra alios deliquisse.

Vix autem Romae positum ea infirmitate vexatum arbitramur: in quam scilicet incurrere fere necessum erat tenue delicatum corpusculum maris ira conterritum, tam longo salebroso itinere fractum, & novi caeli intemperie lacessitum. Et en Augustinum in summo humanarum divinarumque rerum discrimine versatum inficiari non possumus; Corpore enim ita oppressus erat, ut cum morte confligeret: anima autem iam sempiternis ignibus addicebatur. Summum enim pro hac vita humano modo considerata malum do-

(1) Lib. 1. cap. 11.

(2) Psal. 50. 19.

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedos. V.

lorem corporis esse Cornelio Celso praedicanti nonnihil adstipulatur S. Doctor lib. 1. soliloq. cap. 12. n. 21.

(b) *Non enim quidquam mihi donaverat in Christo.* = Illud, & similia intuetur: *Et cum mortui essetis in delictis &c. donans vobis omnia delicta.* Coloss. 2. 13. *Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?* Rom. 10 32. Nihil Deus Augustino donaverat in Christo quia donat in Christo iis, qui eumdem induerunt, induimus autem Christum baptismate: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis* Galat. 3. 27.

(c) *Nec solverat ille in cruce sua &c.* = Adstipulamur Benedictinis qui lectionis huius talem obviam rationem exhibent „ Sic legendum cum MSS, cum „ Bad. & Arn non ut Am. Fr. & „ Lov. habent, *in carne*. Tametsi hoc „ etiam habeat locus Apostoli, ad quem „ alludit Augustinus. Nam hic dicere „ maluit, *nec solverat ille in cruce*, „ quia sui recordabatur erroris, quo „ antea cum Manichaeis non crucem, „ sed carnem Christi negaverat] Eamdem genuinam lectionem habent Vet. Som. & e MSS nostris novem.

De Christi carne Manichaeorum error stolidissimus expositus a nobis est lib. 4. cap. 4. V. unde non est cur heic quidquam dicamus. Addimus tamen quae habet Henricus Vvangnereck (Qui legit, *in carne*) „ Non enim, „ *inquit*, credebant Manichaei Christum „ vere natum, & passum in vera car„ ne sed simulatam speciem carnis lu„ dificandis humanis sensibus praebuisse: „ ubi non mortem, verum etiam re„ surrectionem similiter mentiretur, eu„ ius erroris causam infra ponit S. D. „ qui recte ait, se non potuisse solvi „ a peccatis per simulatum redempto„ rem, nec veram in eo fiduciam col„ locare, quem credebat per phanta„ smata nobis illusisse.

Cur ergo dicat Augustinus se olim Manichaeum in phantasmatis crucem credidisse, ex iis quae ipse habet, ex iis, quae Benedictini, & Vvangnereck adduot prorsus manifestum est.

At quae nobis satis, & ad abundantiam dilucidata, adhuc sepulta tenebris videntur *Pherepono*: qui ut est harum Confessionum accuratissimus, si superis placet, expositor, arrepto calamo, cumulo quidquam addere nititur: qua felicitate, videamus: *Hoc est, in cruce, a qua pependisse Phantasma, non Christum ipsum, credebant Manichaei. Vide quae contra hoc dogma habet Augustinus T. VIII. aut si paucioribus rem descriptam captas, libellum eius de Haeresibus, ad haeresin Manichaeorum.*

Quis te non comicis perfricet salibus commentatorum omnium ineptissime? qui tantillam, miseramque lucernulam tuam tota sepultam nocte, mediam sole tenente viam, prodis, adtollis, ostentas! Quot Augustini sententias, quot & qualia aenigmata arcana nec mussitans quidem omisisti? Nunc vero quaedam sese manifesta, exorsio, & de te re a Benedictinis magis retecta, a Vvangnereck sermone non brevi dilucidata, talia censes, quae absque tenebrosa lucernula tua inspici utrimque possint? At qui alieni sermonis pauca verba quasi tua refricare voluisti, utinam non corrupisses. Dic enim primo, annon textoribus, atque textricibus notum sit Augustinum contra Manichaeos scripsisse? Quid autem commodi litterariae reipublicae confers, dum insinuas octavum operum S. Doctoris totum scripta in Manichaeos complecti? via nempe ut quaeramus aciculam, & tuo magisterio fat te fecisse arbitraris, quod dixeris, Videte Adriaticum mare, in ipso enim acicula est. Item omnibus notum est Augustinum haeresum scripsisse catalogum, in quo contineri & Manichaeam, contra quam S. D. adeo certavit, quis non coniiciat? Sed & illud tibi vitio vertendum est, quod numerum, sub quo Manichaea haeresis est, non insinuaveris.

Ex quibus omnibus suspicari licet, ea de re Augustinum a *Pherepono* nunquam visum. Quod autem maxime *Pherepon* stupiditatem ignorantiamque, & eorum etiam quae nescit iactantiam ostendit, istud equidem est, nempe latuisse ipsum quis revera esset Manichaeorum error, de quo hic Augustinus. Non phantasma vice Christi, ut dicit *Pherepono*; sed Christum ipsum in cruce pependisse, cuius tamen caro non vera, sed adparens, & phantastica esset tum in cruce, tum alibi Manichaei offutiebant. En ipsa Augustini verba in lib. de Haeresibus, n. 46. post med. *Nec fuisse in carne vera, sed simulatam speciem carnis ludificandis humanis sensibus praebuisse, ubi non solum mortem, verum etiam resurrectionem similiter mentiretur.*

(d) *In veritate ordinis tui.* = Secundum iustitiam tuam legem, bonos aeternis gaudiis, malos poenis, item aeternis destinantem.

Inde vero admodum dolet in tanto se periculo baptisma non postulasse: quod expendens Wangnereck, ita loquitur. „ Ve-

A. Ch. 383. Aug. 29. Mun. 52. Adeod. 11. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedos. V.

,, Vereat in profundum peccatorum ,, Augustinus, & contemnebat periturus ,, salutis suae remedium, quod puerulus non spreverat, baptismi tum ar- ,, dens efflagitator; multo nunc culpa- ,, bilior, quod sciret veritatem apud ,, Manichaeos non reperiri. ,,

Utique Proverb. 18. 3. dicitur: *Impius cum in profundum venerit peccatorum contemnit*; At id de peccatore petulantia contemnente dicitur: de eo inquam, qui consuetudine legem frangens, tandem pravitatis abundantia etiam contemnit; Non de eo, qui errore contemnit: qualis erat Augustinus tunc, Baptisma figmentum esse Ecclesiae eredens, a qua recesserat. Parvulus quidem idem sacramentum minime contemserat, sed anxie postulaverat, ut habetur l. 1. c. 11. n. 1. Sed quid mirum, si tunc adhuc in piae Matris sinu ludens, nedum Manichaeorum laqueis haud captus fuerat, sed nec gravi ullo peccato (ut ex culparum historia diligenter expensa deducitur) animam suam inquinaverat?

Quanquam vero iam apud Manichaeos veritatem haud reperiri competisset; non adhuc tamen Ecclesiae merita, & veritatem detexerat; adhaerens immo nonnihil ipsis Manichaeis, aut saltem non ab eis prorsus avulsus. *Non ut ab eis omnino separarer, sed quasi melius quidquam non inveniens &c.* c. 7. n. 2. huius libri.

Ceterum Naamano forte Iordanis aquas, ad leprae expulsionem ipsi ab Eliseo propositas contemnenti Augustinus se comparat. De quo lib. 4. Reg. c. 5.

(e) *Quibus non a te aurum, & argentum petebat &c.* = Illud forte intuetur Dei Salomonis preces aequi bonique consulentis, eisque iamiam annuentis: *Quia postulasti verbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec divitias .... ecce feci tibi secundum sermones tuos &c.* l. 3. Reg. c. 3. Quatuor ergo expendit, quibus adtentis, prudens nemo suspicari poterat vota in cassum itura. 1. Misericordiam Dei. 2. Ardentissimas preces nonquam interruptas. 3. Petentis religionem, & quidem eximiam. 4. Votorum dignitatem: neque enim humana, sed divina res petebatur, nempe spiritualis filii salus.

Hic vero in Matre piam viduam, qualem Paulus optat, pictam ostendit. Quod egerat etiam l. 3. c. 11. ubi quaedam observavimus.

Quod dixerat paulo ante, *nullum diem praetermittentis oblationem ad altare tuum*, ita excipit Henricus Wangnereck. ,, Puto intelligi Oblationes, quas ad Agapen, sive convivia pauperum afferre ,, solebat ex more Africano, de quo ,, infra. Id colligo ex prioribus, *quod* ,, *frequentaret eleemosynas, obsequeretur, & serviret sanctis*. Sumit tamen ,, S. Doctor oblationem saepe pro sacrificio Missae, cui quotidie intersuisse matrem significat.] Male: fere enim evidenter loquitur hic Augustinus de panis & vini oblationibus, quas pro sacrificio passim solebant adserre vetustae aetatis Catholici; itemque de oblationibus aliarum rerum, Episcopi, & ministrorum Ecclesiasticorum substentationi destinatarum.

(f) *Quae illa fideli pectore tenebat.* = Dei Matri in hoc Monnica nonnihil similis: *Maria autem conservabat omnia verba haec, conferens in corde suo.* Lucae 2. 19. De visionibus autem, ac divinis responsis, seu de eorum parte dixerat l. 3. c. 11. & 12. Has visiones, haec divina responsa tanquam chirographa (ut sequitur) Monnica Deo ingerebat; quasi illi diceret: Quemadmodum qui gratiae propria manu subscripsit, eamdem tenetur reddere gratiam; sic tu, qui tot visionibus mei filii spiritualem salutem spopondisti, teneris aliquando tandem eam concedere.

Porro sequentia verba, *quoniam in saeculum misericordia tua* depromsit ex v. 1. Psal. 105. quae ipse suo loco sic dilucidat. ,, Item quod dictum est, *Quoniam in saeculum misericordia eius*: ,, Graecus habet &c. quod potest etiam ,, in aeternum interpretari. Proinde si ,, illa misericordia hic intelligitur, qua ,, nemo sine Deo beatus esse potest, ,, melius accipimus in aeternum. Si autem illa est misericordia, quae miseris exhibetur, ut vel consolentur ,, in miseria, vel ab illa etiam liberentur, melius in saeculum: hoc est usque ,, in finem saeculi, in quo non deerunt miseri, quibus misericordia praebeatur. ,, Nisi forte quis audeat dicere, etiam in ,, his qui damnabuntur cum diabolo & ,, angelis eius, aliquam misericordiam ,, Dei minime defuturam, non quia ex ,, illa damnatione liberantur, sed ut eis ,, aliquatenus mitigetur; atque ita aeternam posse intelligi Dei misericordiam super illorum aeternam miseriam. Sed tolerabiliorem quosdam ,, excepturos damnationem in quorumdam ,, comparatione legimus: alicuius vero ,, mitigari eam cui est traditus poenam, ,, vel quibusdam intervallis habere aliquam

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedos. V.

„ quam pausam, quis audacter dixe„ rit, quandoquidem unam stillam di„ ves ille non meruit (1)?] Qui Augustini sermo (de Q.10 4. Gen. dis. 46. *Sed quaeritur*) addendus est iis, quae observavimus lib. 1. cap. 6. dum ea verba, *secundum divitias usque ad fundum rerum dispositas*, dilucidaremus.

(g) *Etiam promissionibus tuis debitor fieri.* = Deum debito, iustitiaque non sola misericordia, & liberalitate hominibus plura largiri certum est, At noli aut arbitrari, aut timere quidquam ex hoc contra maiestatem eius inferri posse; debet enim, non omni modo, sed promissionibus adtentis, in quas tamen misericordia, & liberalitate ivit. Quid contra regem terrenum inferres, cui chirographum quidem ingerere posses, quod tamen clementia, & liberalitate sua subscripserat: *Dicent enim tempore messis Domino suo; Domine adiuvante te, fecimus quod iussisti: redde quod promisisti* (2). In calce Serm. 31. de verbis Psal. 125. 5. (Alias, de Sanctis 45.) Eadem tradit Serm. 395. de Adscensione Dom. 6. in fine; qui Sermo nempe erutus est ex vetustissimo codice Remigiano, habeturque tom. 5. post Fragmenta Serm. Lib. item 1. de Libero Arbitr. cap. 1. n. 1. In Psalm. 32. Serm. 1. ad v. 4. Ductius autem lib. de Gratia, & Libero Arbitrio cap. 6. n. 13. & 14.

C A P U T X.

A R G U M E N T U M.

Ab aegritudine inde recreatus: fuit tamen idem qui olim: a Manichaeis nedum haud prorsus avulsus, sed eorum etiam Electis consuetudine iunctus; atque adhuc superstitione deceptus, Non a nobis, sed a latente in nobis natura quadam peccata fluere. Cumque ab iis eisdem Manichaeis inveniendae veritatis spe decidisset, nec adhuc Ecclesiae Catholicae merita agnosceret, incertus quo cursum suum dirigeret, pendulum Academicorum caput minime exhorruit. Interim ipse in mille impingens scopulos, quod spiritualem naturam concipere non valens, cupiensve ex qualiscunque pietatis stimulis creaturas malas a bono Deo tollere: Duas primas moles, ambas, licet non prorsus ex aequo, infinitas ex adverso statueret: ex quarum una bonae, ex altera malae naturae essent. Hinc etiam quum carni concerni, & carne haud inquinari nimis arduum, & portentosum sibi videretur: Salvatorem, quem nullo modo inquinatum voluit, ex Maria Virgine ortum credere timuit.

I. REcreasti ergo me ab illa aegritudine, & salvum fecisti filium ancillae tuae (a); tunc interim corpore, ut esset, cui salutem meliorem atque certiorem dares. Et iungebar etiam tunc Romae falsis illis, atque fallentibus Sanctis. Non enim tantum Auditoribus eorum, quorum e numero erat etiam is, in cuius domo aegrotaveram, & convalueram: sed eis etiam, quos Electos vocant (b). Adhuc enim mihi videbatur non esse nos, qui peccamus, sed nescio quam aliam in nobis peccare naturam: & delectabat superbiam meam extra culpam esse: & cum aliquid mali fecissem, non confiteri me fecisse, ut sanares animam meam, quoniam peccabat tibi (3); sed excusare eam (c) amabam, & accusare nescio quid aliud, quod mecum esset, & ego non essem. Verum autem totum ego eram, & adversum me impietas mea me diviserat (d): & id erat peccatum insana-

(1) Lucae 16. 24.
(2) Am. Er. & MSS. addunt, *in aeternum.*
(3) Psal. 40. 5.

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 32. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedoſ. V.

nabilius, quo me peccatorem non eſſe arbitrabar: & exſecrabilis iniquitas te, Deus omnipotens, te in me ad perniciem meam (e), quam me a te, ad ſalutem malle ſuperari. Nondum ergo poſueras cuſtodiam ori meo, & oſtium continentiae circum labia mea: ut non declinaret cor meum in verba maligna, ad excuſandas excuſationes in peccatis cum hominibus operantibus iniquitatem; & ideo adhuc combinabam cum Electis (*f*) eorum (1).

II. Sed tamen iam deſperans, in ea falſa doctrina me poſſe proficere: eaque ipſa, quibus ſi nihil melius reperirem, contentus eſſe decreveram, iam remiſſius negligentiuſque retinebam. Etenim ſuborta eſt etiam mihi cogitatio, prudentiores caeteris fuiſſe illos philoſophos, quos Academicos appellant (*g*), quod de omnibus dubitandum eſſe cenſuerant, nec aliquid veri ab homine deprehendi poſſe decreverant. Ita enim & mihi liquido ſenſiſſe videbantur, ut vulgo habentur, etiam illorum intentionem nondum intelligenti. Nec diſſimulavi eumdem hoſpitem meum reprimere a nimia fiducia, quam ſenſi eum habere de rebus fabuloſis, quibus Manichaei libri pleni ſunt. Amicitia tamen eorum familiarius utebar, quam ceterorum hominum, qui in illa haereſi non fuiſſent. Nec eam defendebam priſtina animoſitate; ſed tamen familiaritas eorum, plures enim eos Roma occultat, pigrius me faciebat aliud quaerere, praeſertim deſperantem in Eccleſia tua, Domine caeli & terrae, creator omnium viſibilium & inviſibilium, poſſe inveneri verum, unde me illi averterant; Multumque mihi turpe videbatur credere figuram habere humanae carnis, & membrorum noſtrorum lineamentis corporalibus terminari. Et quoniam cum de Deo meo cogitare vellem, cogitare niſi moles corporum non noveram, neque enim videbatur mihi eſſe quidquam (*h*), quod tale non eſſet, ea maxima & prope ſola cauſſa erat inevitabilis erroris mei.

III. Hinc, enim & mali ſubſtantiam quamdam credebam eſſe talem, & habere ſuam molem tetram, & deformem, ſive craſſam, quam terram dicebant: ſive tenuem atque ſubtilem, ſicuti eſt aeris corpus, quam malignam mentem per illam terram repentem imaginantur. Et quia Deum bonum nullam malam naturam creaſſe, qualiſcunque pietas me credere cogebat, conſtituebam ex adverſo ſibi duas moles, utramque infinitam, ſed malam anguſtius, bonam grandius. Et ex hoc initio peſtilenrioſo, me cetera ſacrilegia ſequebantur. Cum enim conaretur animus meus recurrere in Catholicam fidem, repercutiebar; quia non erat Catholica fides, quam eſſe arbitrabar (*i*). Et magis pius mihi videbar, ſi te, Deus meus, cui confitentur ex me miſerationes tuae, vel ex ceteris partibus infinitum crederem, quamvis ex una qua tibi moles mali opponebatur, cogerer finitum fateri, quam ſi ex omnibus partibus in corporis humani forma te opinarer finiri. Et melius mihi videbar credere nullum malum te creaſſe quod mihi neſcienti non ſolum aliqua ſubſtantia, ſed etiam corporea videbatur, quia & mentem cogitare non noveram, niſi eam ſubtile corpus eſſe, quod tamen per loci ſpatia diffunderetur, quam credere abs te (*k*) eſſe qualem putabam naturam mali. Ipſum quoque Salvatorem noſtrum unigeni-

(1) Pſal. 140. 2 v. 3.

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedos. V.

nitum tuum, tanquam de massa lucidissimae molis tuae porrectum ad nostram salutem ita putabam, ut aliud de illo non crederem, nisi quod possem vanitate imaginari. Talem itaque naturam eius nasci non posse de Maria Virgine arbitrabar, nisi carni concerneretur. Concerni autem, & non inquinari non videbam, quod mihi tale figurabam. Metuebam itaque credere in carne natum, ne credere cogerer ex carne inquinatuum. Nunc spiritales tui blande (*l*), & amanter ridebunt me, si has Confessiones meas legerint: Sed tamen talis eram.

(*a*) *Et Salvum fecisti filium ancillae tuae.* = Augustinum filium Monnicae ancillae Dei. Fit sensus, ut Schola loquitur, caussalis: ac si diceres, Salvus factus est Augustinus quia filius Monnicae ancillae Dei: talis inquam ancillae meritis. Adludit autem ad illud Psal. 85. 16. *Et salvum fac filium ancillae tuae.* Ubi S. Doctor n. 22. *Dominus filius ancillae. Cuius ancillae? Cui nasciturus quando nuntiatus est, respondit & ait, Ecce ancilla Domini &c.* (Lucae 1. 38.) Vide infra l. 9. c. 1 A.

Hanc corporis salutem quasi indirecte Monnica Dei ancilla filio obtinuit: cum siquidem animae salutem postularet, Deus interim donavit illam, sine qua haec haberi haud poterat; unde sequitur: *tunc interim corpore, ut &c.*

(*b*) *Sed eis etiam, quos Electos vocant.* = Henricus Wangnereck ita exponit hunc locum: *Serviebat nimirum electis, cibos eis afferendo eosque audiendus in electorum tamen ordinem nunquam venit, ut ipse testatur.* Non explicat qui fuerint Electi, cum l. 3. c. 10. satis doctus pater explicasset, inquiens ad illud, *si comedisset aliquis sanctus* „ Adverte ex eodem S. D. „ Manichaeos, in duas generarim classes fuisse distributos. Quidam dicebantur Electi sive Sancti, alii Auditores. Priores erant, qui tantum in insania profecerant, ut magistri esse possent, aut in errore constantes essent. Reliqui adhuc rudes, vel vacillantes Auditorum, velut discipulorum & Catechumenorum loco erant; in quo ordine mansit Augustinus, nunquam receptus inter Electos] Et inde ex S. Doctore addit plura, ut nullibi commentarium ut hic profusum scripserit. Lib. 4. etiam, cap. 1. ad illud, *In officina aqualiculi sui &c.* quaedam alia habet.

Quorsum haec? de Manichaeis enim, eorumque classibus, & somniis, ipsius S. Doctoris verbis adductis, diximus ample l. 3. c. 4. quorsum igitur? Ut totus orbis agnoscat quantum ultimis temporibus commentariis suis nobis profuerit *Joannes Pherepónus*, qui sterilia huiusmodi verba ad hunc locom eructat „ Hi apud eos veluti primariae virtutis, aut commentis eius sectae addictissimi erant; minus perfecti dicebantur Auditores. Nam ut verbis utar Augustini ex memorato libello his duabus perfectionibus, hoc est, Electorum, & Auditorum Ecclesiam suam constare voluerunt. „

Haec nedum ab Henrico, sed & ab ipso Augustino habebamus; immo longe ampliora, si plures quae in his Confessionibus occurrunt sententiae invicem iungantur. Certe illa sola l. 4. c. 1. *Illac autem purgari nos ab illis sordibus expetentes, cum eis, qui appellantur Electi, & sancti, afferremus escas, de quibus nobis in officina &c.* Haec sola, inquam, maiorem conciliant lucem, ac integer *Pherepóni* commentarius.

Bollandistae t. 6. a die 27. usque ad 31. Augusti paragr. 5. hoc Augustini testimonium respicientes talem suspicionem produnt „ Forsan & familiaritas ei praebuit occasionem detegendi variis Manichaeorum flagitiis, quae l. 2. de morib. c. 14. & 20. postea confidenter illis exprobavit in hunc modum: *Denique tam multa &c.*

Ut autem ad nos redeamus; Manichaeorum Electos falsos, atque fallentes vocat *sanctos*, quia ipsi Manichaea haeresi decepti, hypocrisi, scilicet sanctitatis umbra alios, maxime Auditores decipiebant.

(*c*) *Quoniam peccabat tibi, sed excusare eam &c.* = Ita communiter codices, & Benedictini, qui admonent „ Ita vetusti codices, ubi Lov. habent „ *Peccavi tibi, sed excusare me.*] Lov. tamen praeivit *Erasmus*.

Erravit autem *Erasmus*, & qui ei adhaesit, Davidis verba considerans, & non

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. 11. Dam. XVII. Valent. VIII. Theod. V.

non Auguſtini propoſitum : Siquidem peccabat anima, & ipſa erat vel excuſanda, vel accuſanda.

At quid Lectori, & *Eraſmo*, qui ut ei lucem conciliaret, hoc velut ſummarium ad capitis initium poſuit: *Errores ante ſuſceptam Evangelii doctrinam*. (quod ſummarium, pro more retentum eſt in ſequentibus editionibus, etiam in ea, quam Benedictini adornarunt.) Qoid uſque modo *Eraſme*, qoid inde: quid in prope integra hac opella Auguſtinus; niſi errores recenſere ſuos ante ſuſceptam Evangelii doctrinam?

(d) Et adverſum me impietas mea me diviſerat. = Et impietas mea in me aliam ſubſtantiam poſuerat, quae adverſum me certaret, traheretque in peccata; vel ipſa ſola peccans, mihi peccatoris nomen mereretur. Diviſionem hanc ab impietate factam dicit: quia ſi non ipſe, ſed ſubſtantia in ipſo latens in peccata quaſi ex natura, & inſtituto fluebat; peccata quaelibet in Deum ſubſtantiarum omnium auctorem refundebantur. Deum vere peccatum non habere, ſed exhoreſcere clamant ubique ſacrae Litterae. Exodi 23. 1. Paralippom. l. 2. c. 19. v. 7. Iud. 5. 21. Iobi 34. 10. Prov. 15. v. 8., & 9. Rom. 9. 14. Iac. 1. 13. Quin immo praedicant ſolum bonum, & ſanctum (ſanctitate abſoluta &c.) Reg. l. 1. c. 2. v. 2. Machab. l. 2. c. 1. v. 24., & 25. Matth. 19. 17. Lucae 18. 19. Impietatem ſuam Davidis pietati opponit dicentis Pſal. 21. 5. *Confitebor adverſum me iniuſtitiam meam Domino*.

(e) Te in me ad perniciem meam. = Sequimur Benedictinos, qui admonent. „ Lov. & antiquae editiones, *te a me*. „ Melius vero MSS. & Arn. *te in me*. „ Iuxta Manichaeorum errorem, qui „ Dei portionem in homine cum natura „ mali depugnare credebant. „

Quae ratio a diligentibus Patribus inſinuata: paulo diſtinctius a nobis digerenda eſt, ut ſic etiam hunc locum dilucidemus. Erat Manichaeorum, & Auguſtini error, ut ipſe nonnihil n. 3. explicat, duos deos, duo prima principia, ſeu duas moles ambas infinitas dari: magis vero, pluribus nempe rationibus & quoad plura munia, infinitam bonam; A bona creatum hominem: a mala quamdam in homine latentem ſubſtantiam malam; quae quidem natura petulantiſſima aſſidue contra bonam decertans, non raro eam proſterneret: ex qua iniqua victoria mox haberetur peccatum, fructum ſcilicet gignente natura quae vicerat, non ea quae gemebat proſtrata: Sic homo a peccato cenſebatur immunis, utpote in quod a mala ſubſtantia velut colligatus funibus, vel obtorto collo gemens tractus eſſet. Ex quibus patet cur error iſte in pietatem peccaret: Primo enim, ſubſtantiae malae iniquitas in verum Deum debuiſſet refundi, quem vellent nollent, omnium prorſus ſubſtantiarum creatorem fateri debebant; Ulterius vero, impietas eſt naturam bonam, a bono Deo factam, a mala, a malo facta proſtratam dicere, & ad peccandum coactam. Maxime quoniam naturam bonam partem ſubſtantiae boni Dei eſſe ſomniabant.

Unde & in manifeſto ponitur, quid hic velit Auguſtinus: & lectio noſtra ſtabilitur; Ex errore illo duarum ſubſtantiarum, malle, deduci poterat, Auguſtinum in ſe Deum, hoc eſt ſubſtantiam bonam ab ipſo Deo factam, & eiuſdem Dei partem ad ſuam perniciem ad peccandom: quam ab ipſo Deo, vel eius gratia ad ſalutem, ad bona opera exercenda ſuperari. Ceterum iam paolo ante dixerat S. D. exiſtimaviſſe quod ſubſtantia mala eſſet non ipſe, ſed ſecum: adeo bona ſubſtantia, non a ſe, ſed in ſe vincebatur.

(f) Et ideo adhuc combinabam cum Electis eorum. = In Vet. & textu Er. *convivebam*; in eius laterali margine, *communicabam, convivabar*. Alii, *combibebam*. Antiquorum codicum lectionem; quam habent etiam 3. MSS. S. Mart. (etſi unus obſcure) & Ricar. praeferendam eſſe eadem quae Benedictinis nobis ratio ſuaſit. Quia videlicet & hic, & alibi Lxx. lectionem Auguſtinus ſequitur, quae habet, *combinabam*. Quandoquidem alludit ad illud Pſal. 140. 4. *Et non communicabo cum electis eorum*: quod ipſe in Pſalmi expoſitione legit, *& non combinabo*. Car. forte *Communicabam*.

Ad eum autem Pſalmi locum haec habet S. D. n. 16. „ *Noſtis, Fratres; quod non eſt praetermittendum quaſi iuſtos, eminentiores in ſe tenentes vel primum gradum iuſtitiae Electos vocari apud Manichaeos. Qui noverunt, recognoſcant: qui neſciebant, audiant. Electi quidem &c.* Et proſequitur non ita brevi, acertima autem declamatione Electorom ſuperbum delirium perſtringens.

Ut autem ad primum redeamus:

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Theodos. V.

Som. & Wangn, nobiscum sunt: nisi quod passive verbum ponunt, *combinabar*; & quidem non male: *combino* siquidem activae significationis est, non passivae: non scilicet *uniri*, sed *unire* significat; unde S. D. l. 8. c. 6. n. 3. *Ut forte combinati spatiabantur*. Et Sidonius l. 9. Epist. 8. *Obsequia combinans numeris aequata, non meritis*.

(g) *Quos Academicos appellant*. = Quorum mens adeo obscura est; quorum institutum adeo aequivocum, & mille implicatum ambagibus, ut nec ipsi forte scirent quid vellent; certe iudicio nostro vel contra Academicos, vel de Academicis nonnisi magno volumine disseri potest; Ideo quae coeperamus hic scribere, delevimus, ne commentarios hosce ingenti vitiosa mole oneraremus. Contra viros istos, quos si quaedam spectes, doctissimos: si alia, phantasmatum somniatores appellare debes, tres libros adhuc catechumenus Augustinus exaravit: de quibus lib. 1. Retract. c. 1. haec ista pronuntiat „ Cum ergo reliquissem vel „ quae adeptus fueram in cupiditati- „ bus huius mundi, vel quae adipisci „ volebam: & me ad Christianae vitae „ otium contulissem, nondum baptiza- „ tus contra Academicos, vel de A- „ cademicis primum scripsi, ut argu- „ menta eorum, quae multis ingerunt „ veri inveniendi desperationem, & pro- „ hibent cuiquam rei assentiri, & om- „ nino aliquid tanquam manifestum cer- „ tumque sit approbare sapientem, cum „ eis omnia videantur obscura, & in- „ certa ab animo meo, quia & me „ movebant, quantis possem rationibus „ amoverem. Quod miserante, atque „ adiuvante Domino factum est.] Vide etiam, si lubet Epist. 1. (Alias, 213.) ad Hermogen. Enchirid. c. 20. de Trinit. c. 12 de Civit. Dei l. 8. c. 12. & lib. 19. c. 1. & 18. Iis quae Epist. ad Hermogen. iunior habet ne admodum haereas, praeferasque ea quae observat in lib. Retract. & de Trinit.

(h) *Neque enim videbatur mihi esse quidquam &c.* = Sicut alii, quos supra nominasti, & inferius addis, ita error hic non a tua, sed ab aliena mente fluxerat, cui tamen aliis te Augustine rationibus iunxeras. Unde post plures annos (scilicet an. 413.) lib. vel Epist. 147. de Videndo Deo ad Paulinam (Alias, 112.) c. 21. n. 49. velut non de uno, sed de plurium errantium hominum coetu dixisti: *Sunt enim quidam, qui Deum ipsum omnino corpus esse praesumunt, putantes quidquid corpus non est, nullam prorsus esse substantiam; istas omni modo aversandas censeo*. Ceterum nihil esse quod corpus non sit hominis cuiuscunque meditationi videtur; sed aliud est meditari, seu intueri: aliud est ratione deducere; Cum corporeorum phantasmatum ministerio quaelibet in hac vita meditemur, omnia, ut Peripateticae scholae loquuntur, ad corporum modum adprehendimus; unde & cum mentis oculis Deum intuemur, adprehendimus veluti corpus; at interim Orthodoxa fide nedum, sed & ratione certi sumus, ens perfectissimum omni prorsus vel etiam subtilissimae materiae expers esse. Vide c. 14. C. & l. 7. c. 1. B.

(i) *Non erat Catholica fides; quam esse arbitrabar*. = Imponebant enim Catholicae Ecclesiae blasphemias quasdam Manichaei, a quibus eadem quantum ortus ab occidente distabat. Quaedam porro imponebant sua ipsorum malitia: alia iniustis, malisve consequutionibus. Docebant puta Catholici ex cap. 1. Genes. hominem ad Dei imaginem factum; Inferebant Manichaei: Igitur iuxta Genesim, & Ecclesiam Deus corpus est in membra protensum: quandoquidem talis est homo ad eius imaginem factus. Cum tamen, ut vidimus l. 3. c. 7. B. ex anima, non ex corpore similitudo illa petatur. Vide infra l. 6. c. 3. n. 2.

(k) *Per loci spatia diffunderetur, quam credere abs te &c.* = Hanc lectionem omnino tenendam arbitramur. B. B. qui nobiscum sunt, haec admonent. „ Bad. Am. & Er. *diffunderetur abs te*. „ Has duas particulas expunxerunt Lov. „ neque nos praeter quam in Regio- „ montensi codice eas reperimus.] Expunxerunt etiam Som Wang. Nec habent MSS. 3. S. Mar. optimus S. Cr. Ricar. Car. Habet tamen Vet.

Qui particulas illas addidere forte decepti sunt, factas censentes ab Augustino antitheses soni inter duo illa, *diffunderetur abs te: quam credere abs te*. Verum quid cum his illud verbum, *diffunderetur*, quod ad sermonis telam haud spectat, sed interiectionem complet? Et profecto, quid illud, *abs te*, cum corpus, quanquam subtile sua natura per loci spatia diffundatur?

In eo autem quod addit, *concerni, & non inquinari &c.* haud male argumentabatur, maxime cum Manichaeorum opinione esset Christus purissima & delicatissima Dei pars: dato quidem fal-

so

so principio, quod caro a tenebrarum principe genita, vel facta esset. Quod tamen quum non subsisteret, totum consequenter argumentum ruebat. Vide l. 7. c. 2. D.

(*l*) *Nunc spiritales tui blande &c.* = Consebunt plures *spiritualium* vocabulo pios, & religiosos viros Augustinum hic designare. Alii magis veritati proximi dicent, de omnibus Catholicis, fidei sanctaeque professionis ratione spiritualibus, Augustinum loquutum. Verum si Augustini, Manichaeos conceptuum dogmatumve crassitie carnales passim vocantis, phrasim prae oculi habeas, dicere cogeris, & quidem rectius Catholicos S. Doctorem inspexisse, quatenus iudicii puritate spirituales vocantur.

Non dure autem, & inique: sed blande, & amanter a Spiritualibus se irrisum iri confidit: optime sciens Catholici esse proximi aberrationes deplorare, & corrigere: non Pharisaico tumore, & fastu irridere. *Non irrideas hominem in amaritudine animae*. Ecclesiastici 7. 12.

A. Ch. 383. Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Theod. V.

C A P U T XI.

A R G U M E N T U M.

Quanquam Scripturarum divinarum oracula, a Manichaeis impetita posse vindicari diffideret: adhuc doctissimum Ecclesiae Catholicae hominem expetebat, qui de obiectis sensa sua depromeret. Iam enim olim apud Carthaginem cuiusdam Helpidis contra eosdem Manichaeos palam disputantis meliores partes agnoverat: quas horum subterfugia, Scripturas novi Foederis corruptas temere caussantium, & integra exemplaria nulla exhibentium minime labefactarent. At interim ipse corporalium imaginum mole oppressus, in spiritalium rerum naturam, in veritatis lucem non respirabat.

Einde quae illi in Scripturis tuis reprehenderant, defendi posse non existimabam, sed aliquando sane cupiebam, cum aliquo illorum Librorum doctissimo conferre singula, & experiri, quid inde sentiret. Iam enim Helpidii cuiusdam adversus eosdem Manichaeos coram loquentis & disserentis sermones etiam apud Carthaginem movere me coeperant, cum talia de Scripturis proferret, quibus resisti non facile posset, & imbecilla mihi responsio videbatur istorum. Quam quidem non facile palam promebant, sed nobis secretius, cum dicerent Scripturas novi Testamenti falsatas fuisse a nescio quibus, qui Iudaeorum legem inserere Christianae fidei voluerunt: atque ipsi incorrupta exemplaria nulla proferrent. Sed me maxime captum & offocatum quodammodo deprimebant corporalia cogitantem (*a*) moles illae, sub quibus anhelans in auram tuae veritatis liquidam & simplicem (*b*) respirare non poteram.

(*a*) *Deprimebant corporalia cogitantem.* = Legimus Sap. 9. 15. *Terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.* Si carnis haec sarcina, quam a natura habemus, mentis nostrae intuitus deprimit, quanto magis Divinitatis corporeae imagines, quas peccatum, quas pudicissima praefixit haeresis? At nonnulla Augustino venia: neque enim ipse moles illas excogitaverat, sibique superinduxerat, sed a Manichaeis deceptus acceperat, censueratque a divinis Scripturis, quarum metaphoras ignorabat, doctas, ac stabilitas.

De Manichaeorum blasphemia, Scripturas a quibusdam, puta ab illis, qui Legem Evangelio miscere cupiebant falsatas praedicantium agit S. D. etiam lib. de Utilitate credendi, cap. 3. n. 7. &

A. Ch. 383. Aug. 29 Mon. 32. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Theodos. V.

7. & lib. 11. contra Faustum, cap. 2. 4. 5. & 6. & lib. 32. cap. 21.

(*b*) *Liquidum, & simplicem.* = Omnino spiritualem, corporis nedum, sed & cuiuscunque compositionis tum physicae, tum metaphysicae expertem. Homo enim carne & physica compositione constat; Angelus tantum metaphysica; Deus vero nulla, utpote qui est simplicissimus spiritus.

Desiderius Erasmus ad huius capitis verticem hocce velut argumentum posuit: *Qualiter Augustinus contulerit cum catholicis.* (quod relictum est in sequentibus pariter editionibus, nec ea excepta, quam Benedictini ad ornarunt.) Ubi hic magna observatione digna collatio, quam cum Catholicis Manichaeus Augustinus habuerit? Quin immo nulla; Nisi collationis factae certum illud indicium arbitreris: *Aliquantum sane sapiebam cum aliquo &c.*

Huiusmodi neniae in *Erasmi* editione passim occurrunt; at aliquoties tantum eas nos exhibemus, cum a gravioribus commentariis, ut hic, liberi sumus.

C A P U T XII.

A R G U M E N T U M.

Aliquot Romae sedulo collectis discipulis, de Eloquentiae iuribus disserit: iamque Urbi innotescit. Verum quos propria experientia Carthaginensibus scholaribus longe modestiores deprehendit, aliorum testimonio in reddenda praeceptori mercede iniustos initique pacti violatores agnoscens, eos exhorret. Quaerit nunc quales essent a se in eos concepti furoris igniculi; pie contra tales inde declamans.

SEdulo ergo agere coeperam, propter quod veneram, ut docerem Romae artem Rhetoricam: & prius domi congregare aliquos, quibus & per quos innotescere coeperam; & ecce cognosco alia Romae fieri, quae non (*a*) patiebar in Africa. Nam revera illas eversiones, a perditis adolescentibus ibi non fieri, manifestatum est mihi. Sed subito, inquiunt, ne mercedem magistro reddant, conspirant multi adolescentes, & transferunt se ad alium, desertores fidei: & quibus prae pecuniae caritate iustitia vilis est. Oderat etiam istos cor meum, quamvis non perfecto odio (*b*). Quod enim ab eis passurus eram, magis oderam fortasse, quam eo quod cuilibet illicita faciebant. Certe tamen turpes sunt tales (*c*), & fornicantur abs te, amando volatica ludibria temporum, & lucrum luteum, quod cum adprehenditur, manum inquinat: & amplectendo mundum fugientem, contemnendo te manentem, & revocantem, & ignoscentem redeunti ad te meretrici animae humanae. Et nunc tales odi pravos & distortos quamvis eos corrigendos diligam, ut pecuniae doctrinam ipsam, quam discunt, praeferant: ei vero te Deum veritatem & ubertatem certi boni, & pacem castissimam. Sed tunc eos magis pati nolebam malos propter me, quam fieri propter te bonos volebam.

(*a*) *Et ecce cognosco alia Romae fieri, quae non &c.* = Quid iuvenis ingenue, cuius res, cuius aeternam salutem inspicit, ordinatque secretis viis Numen ab alto, quid sperabas? An ne felicitatem, & quietem? An prosperam, laetamque sortem Romae te inventurum, quam nullae iniustae, acerbae-

A. Ch. 383.
Aug. 29. Mon. 52. Adeod. II. Dam. XVII. Valent. VIII. Thedos. V.

baeque res, quam nullus adversus casus nullum incommodum pungerent, concuterent, deturbarent? Fallebaris, crede mihi, ut tu ipse aliquando tandem disciplina Christi eruditus intelliges nedum, sed mihi, & universo orbi praedicabis. Cum Deus id a nobis exigat, ut pedibus terram calcantes, mentis oculos ab aeternis bonis non divertamus: anne contra suipsius placitum, nostramque salutem ageret, lae & rosas plantis nostris supponens, quibus nos illecti, caeli gaudiis, quae supra sensum adtolluntur contemtis, aut non curatis, divitiis, carni, terrae prorsus adglutinaremur? Melius longe est, ut spinas, calculosque supponat, quibus puncti, terra dura noverca contemta, Matrem nostram in alto positam vel pia felicique necessitate coacti inspiciamus. At tibi specialior quaedam Dei providentia dura illa supposuit: ut nempe iis punctus, a Roma te divelles, & Mediolanum proficiscaris, cui vel potius cuius antistitis Ambrosii piis, & doctis verbis aeternam tuam salutem alta, reconditaque divina iudicia colligarunt.

Ubi nos cum codicibus omnibus paulo post legimus, *subito*, aliquis, ut in margine editionis Er. innuitur, habet, *subditi*: minus bene, ut liquet.

Quod inde Augustinus habet, eos se scholares fidei desertores odisse, non adeo proprie dictum censeas; odium late sumitur, prout significat etiam stomachi motum, quem in malorum adtentione experimur, & iram qua in eosdem nobis Propositos malos naturaliter concitamur. Bene autem dixit Cicero, si naturam simplicem, non corruptam inspiciamus l. de Sen. c. 9. *Quod enim homini naturaliter insitum est, eo uti decet.*

(*b*) *Quamvis non perfecto odio.* = Davidi se opponit Psal. 138. 22. dicenti: *Perfecto odio oderam illos.* Quid sit autem perfecto odio malos odisse, explicat idem Augustinus ad illum locum n. 28. „ Quid est, *perfecto odio?* „ Oderam in eis iniquitates eorum, di„ ligebam conditionem tuam. Hoc est „ perfecto odio odisse, ut nec propter „ vitia homines oderis: nec vitia pro„ pter homines diligas &c. Quomodo „ implebit hoc, (*praeceptum de dili„ genda inimico*) nisi illo perfecto o„ dio: ut hoc in eis oderit, quod i„ niqui sunt, hoc diligat, quod ho„ mines sunt.] Et contra Petilian. l. 1. in fine, seu c. 29. n. 31. *Hoc Fratres cum impigra mansuetudine agenda, & praedicanda retinete: Diligite homines, interficite errores.* Quod habet etiam l. 19. contra Faustum, c. 24. In Psal. 118. ad v. 113. *Iniquos odio habui, & legem &c.* Serm. 24. n. 1. In Psal. 139. n. 2. in fine. Unde antiquorum adagium: *Pacem cum hominibus habebis, bellum cum vitiis.* Vide etiam S. Thom. 2. 2. q. 25. art. 6. ad 1.

Quod odii genus ab Augustino, cunctisque honestis viris praedicatum adtendens Faustus Manichaeus, eo se quoque, imitator velut callidus simius, exornare voluit, inquiens lib. 33. c. 3. *Odimus enim nos, & respicimus, non quod fuerunt, id est homines, sed quales fuerunt* (de prioris Foederis Sanctis loquitur) *i. est malos; nec quod nunc sunt, idest purgatos, sed quod fuerunt, idest impuros aliquando.* Licet quae dixerat lib. 6. c. 1. in fine his addita Faustum facile pinguis contradictionis revincant.

Adeo vero certum est congruere nobis, iniquitates non ipsas personas odisse: ut nec Deus se aliter gerat: *Nihil odisti eorum, quae fecisti.* Sap. 11. 25. *Usque dum non peccarent in conspectu Dei sui, erant cum illis bona, Deus enim illorum odit iniquitatem.* Iudith. 5. 21.

Quanquam alia ratione nonihil diversa se non perfecto odio iniustos scholares odisse, heic Augustinum adfirmare satis constet. Quod scilicet fortasse illorum iniustitiam non tam ut humanae reipublicae universim, quam ut suis adversim rebus sit stomachatus.

(*c*) *Certe tamen turpes sunt tales.* = Turpes, pravos, atque distortos iure meritoque eos scholares appellat; talis enim est qui nobilissima obiectis postponit; pecunia autem sapientiae amplissima ratione concedit: ut constat, vel ex cap. 7. libri Sapientiae. Annonne turpe, pravum, distortumque regnum diceres, in quo proceres plebi subiicerentur? talis autem erat illorum scholarium animus lucra divitias doctrinae virtuti praeferentium. Vide lib. 1. de Libero Arbitrio, cap. 10. n. 20.

CA-

A. Ch. 384.
Aug. 30. Mon.
33. Ad. XII.
Dam. XVIII.
Valent. IX.
Theod. VI.

CAPUT XIII.

ARGUMENTUM.

Rei igitur suae consulens, Mediolanensi Oratoriae vacante cathedra, Manichaeis adiuvantibus, se Augustinus offert: qui publicae orationis experimento tentatus, probatusque Symmaco Urbis Praefecto, publicae evectionis commodo, & honore Mediolanum mittitur. Ubi ab Ambrosio clari nominis antistite tanquam hospes omni religiosae urbanitatis officio exceptus, in eum velut in benignum comitemque erga se hominem gratitudinis, & dilectionis stimulos concipit. De tanti autem viri eloquentia fama longe lateque resonante motus, ei in populo dicenti avidissime aures vacuas arrigit; non quidem intentione, qua debuit: non dogmatum excipiendorum; sed explorandi caussa tanti nominis Oratorem; an puta fama vera nuntiaret, vel mentiretur. Hoc licet pacto in Ambrosii verba Faustinis fucis suavitate nonnihil concedentia: eruditionis copia, & sententiarum gravitate vastissima ratione superemineutia Augustinus suspensus, ad salutis portum sensim adcedebat.

Taque posteaquam missum est a Mediolano Romam ad Praefectum urbis, ut illi civitati Rethoricae magister provideretur, impertita etiam evectione publica (*a*), ego ipse ambivi per eosdem ipsos Manichaeis vanitatibus ebrios, quibus ut caterem ibam, sed utrique nesciebamus, ut dictione proposita me probatum (*b*) Praefectus tunc Symmachus (*c*) mitteret. Et veni Mediolanum ad Ambrosium Episcopum (*d*), in optimis notum orbi terrae, pium cultorem tuum, cuius tunc eloquia strenue ministrabant adipem frumenti tui (1), & laetitiam olei, & sobriam vini ebrietatem populo tuo (2). Ad eum autem ducebar abs te nesciens, ut per eum ad te sciens ducerer. Suscepit me paterne ille homo Dei, & peregrinationem meam satis episcopaliter dilexit (*e*). Et eum amare coepi, primo quidem non tanquam doctorem veri, quod in Ecclesia tua prorsus desperabam, sed tanquam hominem benignum in me. Et studiose audiebam disputantem in populo, non intentione qua debui (*f*), sed quasi explorans eius facundiam, utrum conveniret famae suae, an maior minorve proflueret quam praedicabatur: & verbis eius suspendebar intentus, rerum autem incuriosus & contemtor adstabam: & delectabar suavitate sermonis, quanquam eruditioris, minus tamen hilarescentis atque mulcentis, quam Fausti erat, quod adtinet ad dicendi modum: ceterum rerum ipsarum nulla comparatio; nam ille per Manichaeas fallacias aberrabat, iste autem saluberrime docebat salutem. Sed longe est a peccatoribus salus(3), qualis ego tunc aderam: & tamen propinquabam sensim, & nesciens (*g*).

(*a*) *Impertita etiam evectione publica.* = Diligentissimi B. L. Patres ita hunc locum dilucidant „ Evectio, quod „ aliis diploma, facultas erat usurpandi „ di cursus publici, quem privato cuiliber usurpare haud licuisset. Unde „ lex

(1) Psal. 80. 17.
(2) Psal. 4. 8.
(3) Psal. 118. 155.

„ lex ab Honorio data ferebat: *Ne*
„ *quis ſibi deinceps curſum publicum*
„ *privatus uſurpat, niſi cum aut a*
„ *nobis evetatur, aut a clementia no-*
„ *ſtra Veneratiana diſcedit*. Narrat
„ Iulius Capit. in Pertinace qood is
„ tunc *Praefectus cohortis, in Syriam*
„ *profectus T. Aurelio Imperatore a prae-*
„ *ſide Syriae, quia ſine diplomatibus*
„ *curſum uſurpaverat, pedibus, ab An-*
„ *tiochia ad legationem ſuam iter fa-*
„ *cere coactus eſt*. „

At de hac eadem re fuſe Cardin.
Noriſius t. 4. in Appendice ad Donati-
ſtarum hiſtoriam, lect. 4. cuius admodum
eruditi Auguſtini filii haud pigebit plu-
ra exſcribere: inquit ergo „ Tracto-
„ riae nomen vulgo dictum fuit diplo-
„ ma, quo cuipiam vel ab Imperato-
„ re, vel Praefecto Praetorio facul-
„ tas publicae evectionis concedebatur.
„ De his extat tit. 6 lib. 8. cod. Theod.
„ Mentio antiquiſſima occurrit, ut re-
„ cte obſervat Gothofredus in L. *Ne-*
„ *mini ex his* apud litteras noſtri Con-
„ ſtantini ad Ablarium ubi: *Data eve-*
„ *ctione publica per Africam &c.* Inde
„ vero tractoriae nomen derivatum eſt,
„ quod homines eo diplomate varios
„ terrarum tractus pertranſibant: unde
„ & curſalem tractum nominat Caſſio-
„ dorus lib. 4. variarum epiſt. 47. Tra-
„ ctoriae diplemata praeciſe dicta fuiſ-
„ ſe patet ex epiſt. 121. Plinii l. 10.
„ ubi ait: *Uſque in hoc tempus, Do-*
„ *mine, neque cuiquam diplomata com-*
„ *modari, neque in rem ullam, niſi*
„ *tuam miſi*. Uxori audita morte avi
„ ait, ſe diplomo ad iter conficiendum
„ dediſſe. Reſpondet Traianus &c. Ita-
„ que tractoriae tot numero dabantur
„ ſignatae ab Imperatoribus, quibus
„ poſtea addebatur nomen illius, cui
„ a Praeſide facultas publicae evectio-
„ nis concedebatur. Non autem leve
„ erat crimen curſum publicum ſine
„ diplomate uſurpare. Cum Pertinax
„ Imperator olim dux cohortis Tito Au-
„ relio Antonino imperante &c. Cum
„ Symmachus Urbis Praefectus legatio-
„ nem a Magiſtratu Mediolanenſi acce-
„ piſſet, quo Rhetorices profeſſorem ſi-
„ bi deſtinari poſcebat: Auguſtinus qui
„ trigeſimum aetatis annum agens Ro-
„ mae eloquentiam profitebatur, eo
„ miſſus uti ſcribit l. 5. conf. c. 13. pu-
„ blicam evectionem habuit. At Piſa-
„ ni profeſſores nullas Tractorias ha-
„ bent: nummi, quos agaſonibus dan-
„ dos e crumena extrahunt, illorum
„ Tractoria, ac conficiendi itineris di-
„ ploma eſt. Tractoriae aliae quid ſa-
„ tis in rem habentium utile continue-
„ bant, nempe viaticum, onde & an-
„ nonariae dictae ſunt. Extat hatum
„ formula apud Marculphum: Ego Im-
„ perator Gratianus omnibus agentibus
„ in loco illo. Nos Caium eo legatio-
„ nis cauſſa direximus: ideo iubemus
„ ut eidem evectio publica, & huma-
„ nitas veſtra exhibeatur, hoc eſt ve-
„ redi tot, paraveredi tot, uva tot,
„ olei, cerae, piperis, caryophilli &c.]
Infra autem idem Noriſius obſervat
Tractorias ſacras epiſtolas fuiſſe, qua
Epiſcopi a Primate ad ſynodum haben-
dam in certum quoddam oppidum e-
vocabantur. De quibus Auguſtinus E-
piſt. 59. (Alias, 217.) ad Victorium:
& conc. 2. in Pſal. 36.

A. Ch. 384.
Aug. 30. Mon.
53. Ad. XII.
Dam. XVIII.
Valent. IX.
Theod. VI.

(b) *Ut dictione propoſita me pro-*
batum. = Dictio hic pro voce, ver-
bo, themate ponitur, ex quo inſtruitur
& in quod oratio reſolvitur. A Prae-
fecto, vel ſecum iunctis doctiſſimis vi-
ris dictio, vel thema proponebatur: ne
poſſet eligendos magiſter aut acce-
ptis ab aliis, aut a ſe magno ſtudio,
& commodo olim contextis, & limatis,
quaſi recens factis, & extemporaneis
ſe in alium transformare, auditoribus
imponere, fucum facere. Haec vel
ſimilis generis diligentia ſi ubique pro
exercendi muneris ratione adhiberetur:
non adeo facile de Eloquentia, de Ma-
thematicis, de Philoſophicis, de Theo-
logicis, aliiſque artibus, vel ſcientiis
e cathedra dicentes bubones videre-
mus.

Auguſtinus igitur probatus Sym-
macho oratori ſummo, litterariae rei-
publicae noto, & immenſi numeri Ro-
manis viris doctiſſimis, apud quos flo-
rebat, & pene tota ſervabatur eloquen-
tia: ad lidium inquam eius facundia
tentata, probata lapidem, Mediola-
nenſem cathedram occupavit; Eamque
pluribus lectionibus, duabuſque ſole-
mniſſimis orationibus immenſo ſpectante
populo recitatis (de quibus l. 6. c. 6.)
mirum in modum exornavit.

Talem tantumque magiſtrum quis
Tullio eloquentia non compararet?
non quidem longo rei facto examine,
ſed mox illo uno praeiudicio: Quod no-
biliores ſcilicet urbis occupaverit cathe-
dras, & quidem non ſorte, vel gratia;
ſed factis experimentis, ordineve iuſti-
tiae. Et tamen non unius iniuriis au-
dax, iniurioſa, & fatua illa vox eſt,
Auguſtinum Oratorum eloquentiam non
adſequutum; ſed per crebros praecipi-
tes

A. Ch. 384. Aug. 30. Mon. 33. Ad. XII. Dam. XVIII. Valent. IX. Theod. VI.

tesque anfractos verba sua duxisse; longas praeter mensuram, ordinemque crudasse periodos; a suae gentis dictione non abhorruisse, quadem nempe *Africitate* delectatum.

Horum omnium coryphaeus videtur *Erasmus*, qui tamen non adeo manifeste loquitur; haec eius verba sunt in Censura ad libros Retract. & Confess. post med. *Offendit species quaedam loquacitatis, offendunt in longum productae periodi, offendit oratio nonnunquam ad popularem sermonem degenerans &c.* Et infra: *Habet Africa suum quoddam ingenium: & habebat omnino quiddam suae gentis Augustinus.* Quod imperiti aliqui (manifestissima quanquam violentia) sic vertunt, aut corrumpunt. *Habet Africa suum quoddam dicendi genus: & habebat omnino quiddam Africitatis Augustinus.*

Ex iunioribus sat est Ell' Dupin attendere, qui tom. 3. Novae Bibliothecae doctorum eccles. haec habet: *Quamvis Rhetoricam docuisset, Oratorum tamen eloquentiam non possidebat, aut illam saltem negligebat.*

Limatam omnino eloquentiam Augustinum animarum pastorem haud curasse, nec adeo simpliciter do, nec prorsus inficior. Oratorum tamen eloquentiam (aut curaverit, aut non curaverit) non possedisse nec Apollo mihi suadebit. Et quidem adeo iniuriosum portentum sensim impetendum, ac exsufflandum est.

Primo *Erasmo Erasmum* obiicimus; nec miteris: ut enim alibi observatum est, de eo dici potest quod ipse de Luthero dixit die 30. Iunii anno 1530. Epist. 1113. ad Georgium Saxoniae Ducem: *Non est illi novum sibi pugnantia scribere.* *Erasmus* ergo ad libros de Ordine hocce unicum, & breve monitum dedit: *Hoc opus accuratiore stylo elaboravit.* In Censura autem ad libros duos de Moribus Ecclesiae Catholicae, & Manichaeorum ita apertius loquitur. „ Mox ut nomen dederat Imperatori Christo, quo commilitonibus suis certissimam fidem faceret, se bona fide a Manichaeis transfugisse, sub quorum signis novem annis militaverat, prodit illorum mysteria. Idque facit admirabili sermonis elegantia, qua utinam illi licuisset in caeteris uti lucubrationibus. Hoc sane opere declaravit, si quid offendit eruditos in ipsius dictione non fuisse inscitiae, sed charitatis, qua stylum demisit ad imperitorum intelligentiam. Quandoquidem & textores, & textrices id temporis intelligebant latinam orationem simplicibus verbis, ac sensibus contextam, qualis est Divi Gregorii, non intellecturi dictionem Hilarii. Itaque quo latius pateret lectionis utilitas, ad vulgi captum mutavit stylum in opere posteriore; quod idem in plerisque suis operibus fecisse videtur. Tandem usus, ut fit, in naturam abiit. Ita denique factum est, ut hodie nec a tenuiter litteratis satis intelligatur, & a politioribus non sine taedio legatur, nisi pietas excludat fastidium.„

Certe operis posterioris, de quo *Erasmus*, initio id Augustinus profitetur his verbis. „ Si eligerent Manichaei quos deciperent, eligeremus & nos verba, quibus eis responderemus; cum vero illi & doctos litteris, & indoctos errore suo persequantur, & cum promittuntur veritatem, a veritate conantur avertere, non ornato politoque sermone, sed verbis manifestis convincenda est vanitas eorum. Placuit enim mihi quorumdam vera Christianorum sententia, qui cum sint eruditi liberalibus litteris, tamen alios libros nostros, quos adversus Manichaeos edidimus cum legissent, viderunt eos ab imperitioribus, aut non, aut difficile intelligi, & me benevolentissime monuerunt, ut communem loquendi consuetudinem non desererem, si errores illos tam perniciosos ab animis etiam imperitorum expellere cogitarem. Hunc enim sermonem usitatum, & simplicem etiam docti intelligunt, illum autem indocti non intelligunt. „ Lib. 1. de Genesi contra Manichaeos, cap. 1. n. 1.

Quod inquit *Erasmus* usum in naturam abiisse ruit mox si adtendatur, quaedam scripta Augustini senioris, puta contra Pelagianos, & de Civitate Dei elegantiora aliis esse eiusdem iunioris.

Sed & indefinite Augustini eloquentiam, & quidem non semel *Erasmus* commendavit. Die 31. Augusti anni 1513. ad Henricum Bovillum Epist. 148. (1) circa med. „ Certe conducit ad „ Theologiae cognitionem huius disci- „ pli-

(1) Iuxta novissimam operum eiusdem editionem Lugduni Batavorum anni 1703.

„ plinae (*Crammaticae*) peritia, officit imperitia. Neque negari potest, Hieronymum, Ambrosium, Aogusti num, quorum auctoritate potissimum res Theologica nititur, ex hoc Grammsticorum ordine fuisse] Die 31. Iulii anni 1519. Laurentio Puecio Cardinali Epist. 448. in *Cyprianum*, ante med. *Porro cum olim Africa permultos ediderit eloquentia, doctrinaque celebres, inter quos sunt in primis Tertullianus, & Augustinus &c.* Die 27. Martii anni 1531. ad Augustinum Eugubinum Epist. 1175. ante med. „ Quanquam non arbitror inter Christianos quemqoam inveniri, qui pluris faciat unam Ciceronis voculam, quam universa quae scripsit Cyprianus, & Augustinus, praeter Theologiae cognitionem, etiam eloquentia non vulgari polientes „

Obiicimos inde Dupino Dupinum, qul eodem loco de Confessionum libris iudicium ferens, haec habet „ Et quidem opus hoc spiritualium personarum admirationem traxit, iisque in deliciis fuit. Opus hoc haod seutentiis vacoum est &c. ut potior huius generis pars; sed eximiis precibus, altissimisque conceptibus confertum de magnitudine, sapientia, bouitate, & providentia Dei. Solidis item observationibus circa hominis Infelicem conditionem, corruptibilitatem, miseriam; suppeditantibus etiam remedia proprilsima eiusdem miseriis, & tenebris: instructionesque saluberrimas ad progressum faciendum in via spiritus. Et tandem illud concludi potest, inter asceticos libros omnes, hoc sublimiorem, solidioremque haud haberi. Nihilominus hoc in opere conceptus occurrunt nimis metaphisici, non cuiuscuuque piae personae captui accommodati. Eloquentia (*hic adtende*) nimis curata. Nimium forte spiritus, & vivacitatis. Defectus aotem dulcedinis, & simplicitatis.] Haec ex Gallico in Latlnum sermonem deducta simplici phrasi, ut fidelitati quam maxime consuleremus.

En Dupine, tu qui late, & indefinite querebaris Augustinum Rhetoricae magistrum Oratorum eloquentiam minime adseqoutom, aut saltem neglexisse; eodem nunc sermone queteris in Confessionum libris nimio eam studio quaesiisse, affectasse, ostentasse! Cur autem harum Confessionum eloquentia Augustino vitio minime verti possit, videmus contra *Pherepouum* l. 1. cap. 1. litt. A. n. V. sub finem.

A. Ch. 384. Aug. 30. Mon. 53. Ad. XII. Dam. XVIII. Valent. IX. Theod. VI.

Quoniam vero Metaphysico, ut Ita loquamur, parente, immo omnium Metaphysicorum princlpe haec Opella genita est, non potult omne metaphysicum acumen exuere. Nec omnibus prorsos piis sutoribus pota, vetulis, puellis &c. sed piis, & nounihil eruditis scripta est: Paulino, aliisve, qoos S. Doctor in lib. Retract. *Fratres* appellat. Immo cum non ubique eadem Opella metaphysicis conceptibus conserta sit: sed luxta boni Spiritus stimulos sit, ut saepe diximus, varia: habet unde doctissimos, unde doctos, & etiam unde rudes pascat. Nec indecens erit, ut pii Ineruditi qoaedam meditentur, alia modeste praetereant. At eum tota Opella religionem spiret, impios omnino dedignatur; hinc *Erasmus*, & *Phereponus* minime eius ambrosiam gustavere.

Spiritus & *vivacitas* (alii a Dupino deprebeusi naevi) doctissimorum hominum etiam pios libros saepe comitantur: gratia enim natoram haud infringit sed complet. Immo id omnino voluit Augustinus, ut spiritu, & vivacitate, quibus homines pelliciuntur, ad divinae miserationis potentiaeqoe, & suae infirmitatis legendam historiam plurimos traheret.

Eiusdem Opellse *dulcedinem* testantur pii omnes, qui ad eam gustandam aptum palatum habent: *Da amantem, & sentit quod dico: da desiderantem, da esurientem, da &c. da talem, & scit quid dicam. Si autem frigido loquor, nescit quid loquor. Tales erant isti, qui invicem murmurabant.* ipse S. D. in Ioan. Tract. 26. post initium. Vide l. 8. c. 4 A.

Et tandem tibl Dupine videtur levis Aogustinl *simplicitas*, quod tanta simplicitate peccata sua & gravissima, & minima: & vera, & adparentia orbi universo detegat? Annon simplicitatem diceres minutissimarom examen rerum, ad pietatem docentium: quo quidem examine ab *Erasmo*, & *Pherepouo* eius hostibus vapulavit? Quam simplicitatem postulas? eam ne, quae mulierculatom est, doctissimos autem, & gravissimos viros dedecet?

Sed tandem ad id, unde digressa erat revertatur oratio. Scilicet iam portentum illod: Augustioum veram eloqoentiam non adsequutum triplici argumentatione Impetendum est.

I. Mirum est hominem, mortalium om-

A. Ch. 384. Aug. 30. Mon. 13. Ad. XII. Dam. XVIII. Valent. IX. Theod. VI.

omniom, ut pluribus placet; Christianorum ut sanus nemo inficiatur ingeniosissimum, a teneris unguiculis usque ad virilem aetatem omnis eloquentiae studiis distentum, exeoltum, exercitatum: & quidem munere, ut inquiunt, passivo, & activo nea tandem aliquando Oratorum eloquentiam tenuisse!

II. Mirom est hebetia iogenii, durissimae mincrvae, & ligneae phantasiae hominem, Tagastensem, Carthaginensem, Romanam, Mediolanensem cathedras de Grammatica, dc Oratoria occupasse; mirum quod ipse ambietit; mirum qood alii contulerint; mirom quod absque dedecore, quod absque derisionibos, absque cachinnis sebstiuuerit! Non hic doctum eruditum lectorem postulo: sed quemcunque etiam rudem hominem, dummodo a praeiudiciis exemtum, & candidum. Quum Carthago, Roma, & Mediolanom totius orbis, ut neminem latet, principes civitates essent: annonne earum caecitas totius orbis dici posset? Iam ergo caecutivis totos orbis, caecutientibos civitatibus illis, quae super cathedras Eloquentiae hominem barbarum, *Africitatem* spirantem, Oratorum eloquentiam non possidentem collocarunt.

III. Videamos tandem quam infelices progressus barbaros, duros, lapideus iste in assiduis qoamvis & longis Eloquentiae studiis habuerit; quamve fregetit illud Ovidii, nunc totius orbis quanquam solidissimum: *Gutta cavat lapidem, consumitur annulus usu*. I. Se puerum memotia fida praeditum, & ingenio ad Grammaticalia studia apto confitetur. *Non enim deerat; Domine, memoria, vel ingenium, quae nos habere voluisti pro illa aetate satis.* lib. 1. buius operis, cap. 9. n. 2. II. Linguam Latinam quasi miraculo didicit. *Nam & Latina advertendo didici, sine ullo metu, atque cruciatu, inter etiam blandimenta nutricum, & ioca arridentium, & laetitias adludentium. Didici vero illa sine poenali onere urgentium &c.* l. 1. c. 14. III. Magno progressu felicis exspectationis puer passim dicebatur. *Libenter haec didici; & eis delectabar miser: & ob hoc bonae spei puer appellabar.* l. 1. c. 16. in fine. IV. Memoria praestabat admodom: in eloquentia mirum in modum proficiebat: *Memoria vigebam, loquutione instruebar.* l. 2. c. 20. V. In Rhetoricae academia omnium excellentissimus erat: *Et maior iam eram in schola Rhetoris, & gaudebam superbe.* l. 3. c. 3. n. 2. VI. Ei velot omnium principi corona agonistica a Proconsule imposita est. *Qui proconsul e manu sua coronam illam agonisticam imposuerat non sano capiti meo.* l. 4. c. 3. n. 2. VII. Anno 26. aut 27. aetatis suae duos, aut tres libros de Apto, & Pulcro, omni eloquentiae studio digestos Hyerio Romanae urbis oratori excellentissimo nuncupavit; cumque nihil ad soiipsius retundendos inanis gloriae stimulos referat: aequus qoilibet iudex deducat oportet, eotumdem librorum nedum sententias, sed & eloquentiam eidem oratori placuisse. *Et magnum quiddam mihi erat, si sermo meus &c.* l. 4. c. 14. n. 3. Recole dicta eodem cap. G.

IV. Et haec qoidem in Africa. Ex qoibus, aliisque eloquentia praeditum Augustinum, dicet cavillator aliquis, deducitur: at non eloqoentia tali, quae nihil *Africitatis* redoleret. At subiumimus: Cur ergo Italia tot Oratoribus abundantissima huic generi, & eloquentia Afro nobiliores suas cathedras dedit? Famam quidem non raro mentiri ratione mihi, repetitisque experientiis nimis compertom est: At nec Roma, nec Mediolanum sola famа, & vocibus populorum ducibus Augustinom sibi Oratoriae magistrum adsciverе: Roma publica dictione, vel oratione, non quidem e turbis adtendentibus, & iudicantibus discussic, probavit. Mediolanum, & cum ipso integer propemodum orbis publice, & solemnissime dicentem bis audivit: ut lib. seq. c. 6. accurate observabimus.

V. Nec est heic suspicioni locus, Augustinum publice quidem dixisse: sed non forte magno plausu orationes eius exceptas; Primo enim dic mihi, si quis es qui in lividam fatuamque huiusmodi suspicionem veneris: cur recitata coram Symmacho dictione, ab eodem ceu probatus eximios Oratoriae magistro, impertita etiam evectione publica Mediolanum mittitur? Cur Mediolanenses eumdem discussum, probatumque tanta cura, & aestimatione retinebant: ut ipse summae pietatis caussa honorificum munus resignaturos praetextu obtentuque, ut ex l. 9. c. 2. deducitur, usus sit? Et tandem si in aliquo non adeo adrisit doctioribus, cur id praeterit in his Confessionibus, in quibus minutissima quaeque expiscatur, narrat, amplificat quibus possit sibi verecundiam creare, famamque decurtare, mirom in modum protensam?

VI. At quam sortem incurrerit clo-

A. Ch. 384. Aug. 30. Mun. 53. Ad. XII. Dam. XVIII. Valent. IX. Theod. VI.

eloquentiae suae fama apud Italos, quibusve ab eorum doctioribus, & severioribus criticis sit notata censuris, aperit ingenue, & domestice suae Matri lib. 2. de Ordine, c. 17. n. 45. dum eam ad contemnendas intemperatioris criticae hominum censuras in Latinae linguae usu adhortatur his verbis. „ Si enim dicam te facile ad eum „ sermonem perventuram, qui locu„ tionis, & linguae vitio careat, pro„ fecto mentiar. Me enim ipsum, cui „ magna necessitas fuit ista perdiscere, „ adhuc in multis verborum sonis Ita„ li exagitant; & a me vicissim, quod „ ad ipsum sonum adtinet reprehendun„ tur. Aliud est enim esse arte, aliud „ gente securum. „

Diligenter quaelibet ingenuae huius Confessionis pars adtendenda, & discutienda est. Et primo quidem ex eius ultimis verbis habemus, nihil prorsus in Augustini orationibus ab Italorum tetricis etiam censoribus vel leviter morsum quod ad linguae puritatem, vel artis praecepta adtineret. *Aliud est enim esse arte &c.* Inde: Quis est verborum sonus, nisi orationis cortex ille, & minus quam cortex, hoc est verborum enunciatio, seu facta a lingua syllabarum inflexio? At nec certe, & prorsus corticis leve illud vitium Augustini linguae adhaesit: profitetur enim Doctorum modestissimus eamdem censuram in ipsorum Italorum faciem se reiecisse.

Adeoquod cunctis bene expensis: Italorum censura tot finita limitibus, ac temperata modis certi vitii neo minimum quidpiam in Augustini eloquentiam extundi possit. Et huius enim aetatis nostrae Rhetores verborum pensores diligentissimi, ni mavis dicere superstitiosi de huiusmodi quisquiliis invicem digladiantue, pendula semper ad utramque partem victoria: & verborum controversia intermissa, unoquoque cum suo verborum sono cubitum discedente.

Si autem acriori morsu ab Italorum censoribus fuisset Augustinus suis in orationibus impetitus, illum a'is dubio prodidisset, nedum, ut supra argumentabamur, modestiae caussa; sed & ad sententiam suam firmandam, quae erat nec summorum Rhetorum eloquentiam a censorum morsibus liberam, ac tutam esse.

Iam ergo Augustine *Erasmo*, Dupino, aliisque fatuis canibus in umbras latrantibus non curatis, & prorsus contemtis; tuam tibi sortem gratulor; Utinam talis sors fuisset & Tullio, Romanae Eloquentiae principi, cuius tamen orationes quot sint validissimis impetitae morsibus vidimus l. 3. c. 4. litt. A. teipso etiam teste, qui pro insigni tua modestia eloquentiae tuae timens, eodem cap. & n. l. 2. de Ordine dixisti, „ Soloecissimos autem quos dicimus, „ fortasse quisque doctus diligenter ad„ tendens, in oratione mea reperiet; „ non enim defuit qui mihi nonnulla „ huiusmodi vitia ipsum Ciceronem fe„ cisse peritissime persuaserit. Barbaris„ morum autem genus &c.] De Iunioribus Tullianae eloquentiae acerrimis, & petulantissimis censoribus nil dicimus. Tales fuere ipse *Erasmus*, non quidem raptim, sed proposito Cicer. Dial. op. t. 1. p. 823 Valla lib. 1. c. 25. Linacer, de quo Gard. Epist. ad Check pag. 176. *Certe Linacer Ciceronis dictionem nunquam probare potuit, nec sine fastidio audire.* Unde dicendi leges, & integrae, haud ita breves, morosae Grammaticae, etiam invicem certantes, & opposita statuentes in immensum multiplicatae sunt. Adeo quod aetate nostra nec Socratis sapientia in tuto sit: de quo tamen Cicero in Catone maiori, seu de Senectute ante finem: *Demonstrabantur mihi praeterea quae Socrates supremo vitae die de immortalitate animorum disseruisset, is qui esset sapientissimus oraculo Apollinis iudicatus.*

At nec censeas Pater sanctissime, & doctissime, quem citra Carthaginis, Romae, & Mediolani, consequenter & totius orbis atrocem iniuriam oratorem summum haud dicere nequeo, quae supra in te blaterata recitavimus aut omnium esse, aut doctiorum; paucorum ea sunt, & quidem talium, quorum testimonia, aut praeconcepte iudicia, aut ubique, & omnes mordendi pruritus, aut ignorantia flocci habenda commoneant. Scriptores reliqui, in quos doctrina honestasque iuncto foedere ierint, te Oratorum eloquentiam adsequutum rem velut nimis apertam, & non disputandam arbitrantur. Addunt insuper nonnunquam (maxime in his Confessionibus) te eloquenter scripsisse. Non de antiquis dico, queis iuniores in re puritatis linguae minus deferunt, & queis Augustinum eloquentiae portentum visum esse patet ex eorum testimoniis in eruditione ad hoc opus praevia recitatis. De iunioribus loquor, quorum omnium vice duo adcedant voluminum nedum mole, & numero, sed

A. Ch. 384. Aug. 30. Mon. 53. Ad. XII. Dam. XVIII. Valent. IX. Theod. VI.

gravitate, & praestantia orbi notissimi: ii autem sunt, Iacobus Hyacinthus Serry Ord. Praedicatorum doctor Sorbonicus, & in Academia Patavina primarios Theologiae professor; & Augustinos Calmet Ord. S. Benedicti. Quorum primus lib. cui titulus: *D. Augustinus summus* praedestinationis, & gratiae Doctor a calomnia viodicatus adversus Ioannis Launoii &c. c. 23. ita loquitur. „*Ut qua iure Augustinum eloquentiae maiestate Ecclesiae Latinae Chrysostomum vaca: eadem plane Chrysostomum incarruptae de diviuis auxiliis dactrinae prafessiaue Ecclesiae Graecae Augustinum uil dubitem appellare*. Qua autem Latini puritate, quove eloquentiae splendore floruerit Hyacintus Serry notum est eruditis. Augustinus autem Calmet linguarum, nedum artium scientiarumque notitia celeberrimus, tom. 3. Praefat. in Amos Prophetam, sub finem de eiusdem Vatis stylo disputans, haec habet. *Imperitiori usum sermane S. Hieraaymus &c. Verum S. Augustinus, qui eluquentiae Hieraaymianae nibil coacedebat &c.* Nunc ita subsumo: Atqui Hieronymus apud eruditos divinus, seu Christianorum Tullius audit; cuius tanta est eloquentia, ur ipso *Erasma* lib. 5. Epist. 29. Iudice, nonnunquam cum ipso Tullio certare videatur. In aureo etiam libello *de Optima legendarum Ecclesiae Patrum methodo &c.* interprete I. F. R. S. Theologiae Doctore, parte 3. cap. 2. circa finem: haec habentor. „ Neminem latet eos, „ qui Ecclesiae utiliter inservire conati „ sunt, Chrysostomom inter Graecos: „ Augostinum inter Latinos unice dele- „ gisse. Habeut inter se maximam, si „ uoo in omnibus doctrinae capitibus, „ in vulgi saltem existimatione similitudi- „ nem, quum Chrysostomus Graacorum „ Augustinus, & Augustinus Latinorum „ Chrysostomus semper habitus fuerit.] Haec primo de doctrina: at passim & de eloqoentiae suavitate intelligi solent. *Pherepanus* centies Augustini eloquentiam celebrat: immo in S. Doctorem debacchatur, velut eidem nimis indulgentem.

Ut tandem igitur rem istam finiamus; Augustinum Oratorum eloqueotiam posledisse, nemo nisi audacissimus, ac de primis principiis dubitans inficiari potest; At oec eloquentiam, quam possidebat, prorsus neglexisse compertum est, Quum autem esset non profanae Academiae moderator, sed Christianorum Achilles: gravissimis divinis, aeternis arcanis detegendis, firmandis, pro rudioribus exponendis, cootra ingruentes hostes propugnandis totus addictus erat; unde verba muodana superstitiosa lance pensitare nec volebat, nec debebat, nec poterat: *Sicut enim nostri auctores, divinarum scilicet litterarum de rebus maxime cagitaverunt: sic mundanorum auctarum prope omnis cura de verbis est*. l. contra Adim. cap. 11. sub finem. Cum inquam talium Achilles esset Augustinus, eloqoentiae quidem; quum doctiores adloquutos est, vela aperuit: sed noo tanta solicitudine, & cura, non adeo ubique superstitiose, & exacte, ut nihil coutra severiora Rhetoricae praecepta in eius scriptis expiscari valeas.

Hoc etiam quod saepe in Augustini scriptis observavi, alta mente tenendum est. Cum mirabilis Doctor nimis felici viva, igneaque phantasia praeditus esset, & mercurio polleret, si dicere licet, nollis propemodum finito limitibus: eos, ut ita loquar laqueos fregit, quibus hominum ceteri colligantor; Videlicet dicendi genus peculiare, & eloquentiam velut ubique sibi iunctam, & propriam non adoptavit, non statuit, noo selegit: aut forte nec adoptare, statuere, & seligere potuit, sed foecunditate vastissima, quaeve mentem rapiat, per diversa dicendi genera, variasqoe eloquentiae species passim discurrens, nunc Asiatico, nunc Laconico: nunc acri, nunc soavi nunc gravissimo, nonc lepido sermone utitur, In libris pota de Civit. Dei media, ut mihi videtur, elegantia usua, (nisi velis illam pro re lobiecta sommam appellare) soluto, & grato sermone loquitur. Contra Iulianum disputans, maxime lo Opere Imperf. & qoidem initio Tullianam phrasim sapit &c. Io his Confessionibus Elegantissimus est: sed quodam dicendi genere, quod ut mihi videtur, ab iis omnibus, qoibus in aliis libris usus est, prorsus & maxime discrepet, At in his Confessionibus gemina gravissima mooita Vener. Patris nostri Ioannis a Iesu-Maria Calaguritani viri pietate, & sapientia, maxime altiori Theologia praestantissimi, cuius corpos in Conventu nostro S. Silvestri in Tusculano incorruptum & flexibile adservatur, prae oculis habenda sunt; inquit ergo vir summus in Paraphrasi in librum Iob ad illa verba cap. 3. v. 4. *Dies ille vertatar iu tenebras &c.* „ Familiare „ est viris graviter afflictis rem eandem persaepe resumere, & pro do„ loris modo, multifariam vertere, ac „ iovertere: quod unus pro plurimis „ le-

„ Ieremias iu lugubri threnorum carmine pervincit. Optarat Iob versu proaime explanato natalem diem perire; nuoc eundem alio schemate iopetit, aiens &c. „ Et ad verba cap. 10. v. 20 „ *Nunquid non paucitas dierum meorum &c.* Dolentium affectus non artis praescriptionibus, non uno orationis tenore, ad certos osque fines procurrente, ibique artificiose variato reguntur; sed nunc una, nune altera sub forma, prout ingravescit moeror, vehementer efflantur, quod ad animi summam vexationem propalandam appositissimum est. Eo proximo versu Iobus impense optavit, noo vixisse, & modo ardenter precatur vitam aliquando longiorem &c.

His tamen adde dicta lib. 2. c. 3. E. & c. 6. A. & hoc lib. c. 6. A. B. C. D. E.

(c) *Praefectus tunc Symmachus.* = Bollandi continuatores esp. 20. haec verba ita dilucidant signo *d*. „ Hic Urbis „ praefectus ipse erat orator, & paganos. Nomen eius *Quintus Aurelius Symmachus*, ut testatur Tillemontius tom. 5. Imperatorum in Theodosio I. art. 91. ubi gesta Symmachi illustrat, aitqoe praefectum fuisse an. 384. qoo „ haec contigit *Augustini* missio.] Qui de hoc Augustini discessu loquuntur etiam paragr. 5. n. 76. At nihil lucis conciliaot.

Benedictini lib. 2. Vitae, cap. 2. n. 1. „ Postquam periculum sui fecisset, „ & recitata publice oratione Symmacho sese approbasset, votis potios, „ Mediolanom missus est, ubi tum temporis Valentinianus Iunior aulam habebat (1). Eo pervenit ante Bautonis consulatum, hoc est ante annum „ Christi trecentesimum octogesimumquintum; ac si forte Romam non „ adventarat, nisi exeunte anno trecentesimo octogesimotertio, Mediolanum commigrare non potuit ante annum trecentesimum octogesimum quartum; quo anno Symmachum prefecturam Urbis gessisse reperimus.

Fuit autem is annos Augostioi trigesimus, Monnicae qoinquagesimos tertius, Adeodati duodecimus, Damasi Papae decimus octavus, Imperii Valentio. nonus, & Theodosii sextus, Ricimere, & Clearcho Cons.

Illis verbis cap. 3. *Prologuar in conspectu Dei mei annum illum undetrigesimum aetatis meae*, murdicus inhaerens Ludovicus ab Angeiis in Vita S. Doctoris, censet eumdem ipso etiam aetatis suae anno 29. Mediolanum profectum esse. At citra illius testimonii iniuriam B. B. opinio regitur, quae est de anno 30. noo completo, sed vix incepto. Immo eum iidam Patres ita Romano itineri l. 1. c. 9. in fine, consignaverint anni 383. senectutem, ut posse & eiusdem consignari initium non sint inficiati, liquet eos inter & Ludovicuoi nullam esse discrepantiam: *Per litterarias forsitan inducias anni &c. quanquam revera nihil abstet, quo minus susceptum ab ipso sub ineuntem hunc eumdem annum Christi existimetur.*

A. Ch. 384. Aug. 30. Mon. 53. Ad. XII. Dam. XVIII. Valent. IX. Theod. VI.

Quale tandem fuerit per ea tempors in orbe litterario Symoiachi nomen, accipe etiam ex verbis Ioannis Rivii Erem. August. Lib. 1. Vitae S. Augustini paragr. 14. „ Hic est Symmachus, „ Romanorum ea tempestate disertissimus, Epistolarum auctor, & Apologiae pro Vestalibus Virginibus: qui „ de Ara Victoriae instauranda cum Valentinianum paulo antea interpellasset, Ambrosium Episcopom & Prudentium V. C. oactus est antagonistas. „

(d) *Ad Ambrosium episcopum.* = De viro pietate, ac doctrina orbi sacro, & profano notissimo non est cur quidquam dicamus. Cumque Augustinus orbi suas iungat voces, eiusdemque Antistitis pietatem atque doctrinam miris hic, & infra ornet laudibus: sileant, conticescant, suasqoe blasphemias in orco sepeliant oportet haeretici, qui tanto laudatori, doctorum veluti maximo fasces submittendas fatentur. Vide enim qoot qoalesque in sanctissimum, & doctissimum illum Mediolanensem antistitem iidem nebulones blasphemias iaculati sint; Lutherus saepe *ieiune* scripsisse. Centuriatores cent. 4. c. 4. *Crassa de mortuis invocandis* habere. Causaeus Dial. 6. 7. & 8. *Diabolica visione fascinatum, & cacodaemonis voce delusum.* Genevenses in Scuto Fidei, Dial. 6. *Diabolica delusum malitia.* Brentius iu Apologia fol. 138. *Ambrosio aliquoties nonnulla verba exciderant.*

Cum autem Mediolanum accessit Augustinus, agebat Ambrosius annum aetatis suae circiter 44. (utpote qui, iu-

(1) Possid. c. 1.

A. Ch. 384. Aug. 30. Mon. 33. Ad. XII. Dam. XVIII. Valent. IX. Theod. VI.

iuxta probabiliorem sententiam Hermantii lib. 1. Vitae eiusdem, cap. 3. de qua P. Antonius Pagi in Critica in universos Annal. Baronii, t. 1. ad 369. n. 3. natus est anno 340.) Episcopatus 10. Obiit vero anno 397.

(e) *Satis Episcopaliter dilexit*. = *Joannes Pheraponus* has voces ad locum istum eructat: *Crediderim legendum*, ditexit, *hoc est peregrinum Episcopalibus consiliis adiuvit*. Ego vero crediderim crimen esse, etiam post castigatissimam B. B. editionem tanta animositate, nullo prorsus laudato codice textum corrumpere. Crediderim item crimen esse longe maximum, vel fatuitatem plenis buccis deridendam, contra omnium codicum fidem (constanter enim ita Car. &c.) textum corrumpere, qui in sua puritate nihil absurdi complectitur, & obvium sensum habet. Peregrinationem alicuius *satis Episcopaliter diligere*, est eumdem peregrinum omni caritatis officio excipere! *Episcopaliter* dixit: hoc est, ut debent Episcopi illud Pauli 1. Tim. 3. 2. inspiciens: *Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse .... hospitalem &c.* & alterum non dissimile Tit. 1. v. 7. & 8. *Oportet ergo Episcopum sine crimine esse, non &c. sed hospitalem, benignum &c.*

(f) *Non intentione, qua debui*. = Unde S. Dacius Mediolanensis Episcopus, qui obiit anno D. 555., seu quicunque ipso iunior rerum Mediolanensium Chronicon adhuc ineditum scripserit de Augustino in Ambrosii verba suspenso haec habet „ Cum in Ecclesia Mediolanensi non orationis curiositate, nec secundum causam utilem videndi, & audiendi divini mysterii, sed reprehendendi gratia Divum Ambrosium ad populum inveniflet tractantem, atque praedicantem, oblitus sui, & suarum omnium cogitationum, pallens, ac tremens omnibus qui aderant videntibus obriguit.

Locum autem, ubi Augustinus de eloquentia magister disseruit, etiamnum adservari, & Augustini cathedram dici testatur Cornelius Lancilottus Erem. Augustinensis lib. 1. Vitae S. D. cap. 17. hisce verbis *Celebris etiamnum ibi viget eiusdem memoria, locusque in quo rhetoricam est professus, Cathedra S. Augustini vocatur*.

(g) *Sensim, & nesciens*. = Ita B. B. & ante ipsos MSS. 7. Angl. & novem e nostris. Sed Am. Er. Lov. *& nescivi*. Vet. Blas. Som. Wangn. *& nesciebam*. Politior usitatissimus nostrae lectionis sermo est. Fatemur tamen discrepantiam hanc minimi esse ponderis.

Franciscus Mayro tres ex hoc capite flosculos colligit: en eius verba. „ Ex quo dicto accipiuntur tria saluberrima documenta. Primum est „ quod non solum qui audiunt bona „ intentione verbum Dei, sed etiam „ ex vana curiositate quandoque in „ eis proficiunt. Quoniam Augustinus „ per istum modum a B. Ambrosio fuit „ conversus. Secundum documentum, „ quod ad artem docendi multum valet facundia delectans, quia de tali „ actu Faustum commendat. Tertium „ documentum, quod melior est in docendo realitas, quam facundia, quia „ propter hoc Ambrosium Fausto antepouit incomparabiliter. „

Nihil ne Mayro peculiarius habes quod ex his Confessionibus arcanis confertis ad orbis lucem, & documentum evellas? Quis naturali rationis usu non destitutus ignoret, orationem factam etiam humana intentione vel lectam, vel auditam conscientiam vitiis oppressam concutere posse; malamque & foedam e contra etiam non malo, sed naturali stimulo adtentam cordis puritatem posse inquinare? Facundiam delectantem etiam prolatarum sententiarum activitatem iuvare, ut sese in humani cordis secretiora insinuent, quis non videat? quis parvulus non audivit centies decantatum in scholis? De eo autem, qui Rhetoricae fucos gravissimarum sententiarum dignitati aut praeferret, aut compararet, quaereremus statim, an potenti esset mero sepultus, vel potius acuta febri deliraret? Et en Mayro tibi in *Arte Poetica* plaudit Horatius, tanquam illi, qui suavi eloquentia, & gravissimis monitis egregii scriptoris munia cuncta obierit: *Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci. Lectorem delectando pariterque monendo*.

CA-

A. Ch. 384. Aug. 30. Mon. 33. Ad. XII. Dam. XVIII. Valent. IX. Theod. VI.

C A P U T XIV.

A R G U M E N T U M.

In Ambroſii facundiam mente animoque ſuſpenſus : tanti viri etiam neglectas doctrinas non adtendens excepit. Quibus edoctus ſpiritali ſenſu divinarum Scripturarum aenigmata quaedam eſſe extricanda, ipſi ſolam litteram adtendenti implexa nimis, & prorſus abſurda uſque tum viſa, intulit non quidem Eccleſiam iam prorſus Manichaeae ſynagogae praeferendam, ſed talem eſſe quae hoſtium calumnias, deriſioneſque poſſet arcere, & retundere. Unde animi ſui tunc acrioribus collectis viribus: conatus eſt fortiſſimo aliquo argumento Manichaeorum a fundamentis ſyſtema convellere; at in caſſum, non adhuc a corporeis phantaſmatibus liber, ut poſſet ſibi ſpiritualem ſubſtantiam praefigere. Adhuc tamen magis magiſque conſiderans, concludenſque amplo iure ipſorum Ethnicorum naturalia dogmata Manichaeorum gerris praeferenda eſſe, ad Eccleſiae ſinum ſeſe recepit; non cui vero mordicus adhaereret, ſed in quo catechumenus eo de negotio ultima expediendo manu ſerio meditaretur.

I. CUm enim non ſatagerem diſcere quae dicebat, ſed tantum quemadmodum dicebat audire, (ea mihi quippe iam deſperanti ad te viam patere homini inanis cura remanſerat) veniebant in animum meum ſimul cum verbis quae diligebam, res etiam quas negligebam. Neque enim ea dirimere poteram. Et dum cor aperirem ad excipiendum, quam diſerte (*a*) diceret, pariter intrabat & quam vere diceret, gradatim quidem. Nam primo etiam ipſa defendi poſſe mihi iam coeperant videri; & fidem Catholicam, pro qua nihil poſſe dici adverſus oppugnantes Manichaeos putaveram, iam non impudenter adſeri exiſtimabam, maxime audito uno atque altero, & ſaepius aenigmate ſoluto de ſcriptis veteribus: ubi cum ad litteram acciperem, occidebar (*b*). Spiritaliter itaque pleriſque illorum librorum expoſitis locis, iam reprehendebam deſperationem meam, illam dumtaxat, qua credideram Legem & Prophetas deteſtantibus atque irridentibus reſiſti omnino non poſſe. Nec tamen iam ideo mihi Catholicam viam tenendam eſſe ſentiebam, quia & ipſa poterat habere doctos adſertores ſuos, qui copioſe & non abſurde obiecta refellerent: nec ideo iam damnandum illud quod tenebam, quia defenſionis partes aequabantur. Ita enim Catholica non mihi victa videbatur, ut nondum etiam victrix adpareret.

II. Tunc vero fortiter intendi animum, ſi quo modo poſſem certis aliquibus documentis Manichaeos convincere falſitatis. Quod ſi poſſem (*c*) ſpiritalem ſubſtantiam cogitare, ſtatim machinamenta illa omnia ſolverentur, & abiicerentur ex animo meo; ſed non poteram. Verumtamen de ipſo mundi huius corpore, omnique natura, quam ſenſus carnis adtingeret, multo probabiliora pleroſque ſenſiſſe Philoſophos, magis magiſque conſiderans atque comparans iudicabam. Itaque Academicorum more (*d*), ſicut exiſtimantur, dubitans de omnibus, atque inter omnia fluctuans, Manichaeos quidem relinquendos eſſe decrevi; non arbitrans eo ipſo tempore dubitationis meae, in illa ſecta mihi permanendum eſſe, cui iam

A. Ch. 384. Aug. 30. Mon. 33. Ad. XII. Dam. XVIII. Valent. IX. Theod. VI.

iam nonnullos Philosophos praeponebam : quibus tamen Philosophis, quod sine nomine salutari Christi essent, curationem languoris animae meae committere omnino recusabam. Statui ergo tamdiu esse catechumenus (e) in Catholica Ecclesia, mihi a parentibus commendata, donec aliquid certi eluceret, quo cursum dirigerem.

(a) *Ad excipiendum quam diserte.* = Lov. habent, *ad decipiendum.* Verum cum MS. Ricar. & reliquis codicibus omnibus tum editis tum MSS. nobiscum est manifesta ratio. Hanc Augustini in audiendo Ambrosium suspensionem nedum Daclus, ut supra, sed & Possidius cap. 1. Vitae S. Doctoris pingit. Et ipse S. Doctor lib. de Utilitate credendi, cap. 8. „ Et iam fere me commoverant nullae disputationes Mediolanensis Episcopi, ut non sine spe aliqua de ipso vetere Testamento multa quaerere cuperem, quae ut scis male nobis commendata exsecrabamur. „

(b) *Ubi cum ad litteram acciperem, occidebar.* = Ad illud Pauli adludit 2. Cor. 3. 6. *Littera occidit, spiritus autem vivificat.* Ex hoc loco ita: latenter nempe, & subtimide rodendi occasionem sumit *Pherepenus* „ Augustinum „ in declamando probabilia sequi, non „ explorata solitus, similibus ratiocinationibus in interpretatione scripturae „ satisfieri sibi passus est. Nam alioqui „ constat Ambrosium plus aequo allegoriis deditum fuisse. „

Iam duorum Ecclesiae Doctorum, Maximi, & Magni sacrae eruditionis famam lacerare morsu uno conaris. An te torquet a spirituali sensu tantam sortem, Augustini videlicet conversionem prognatam? Si vero tantopere ad spiritualem sensum Augustinus adcessit, fuit igitur Paulo similis, qui 2. Cor. 3. v. 5., & 6. gloria ac triumpho dicit: *Sufficientia nostra ex Deo est: qui & idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, non littera, sed spiritu: littera enim occidit, spiritus autem vivificat.*

Non explorata velut certa docere temeritatis, & audaciae est. Velut probabilia tantum, modestiae est, ac prudentiae. De quo tamen latius lib. 12. Ceterum tot ut explorata docuit Augustinus, ut ea utinam tu *Pherepune* tenuisses. Ut rem exploratam, certissimamque Gratiae necessitatem ad minima etiam opera, & Fidei initium docuit, & omni argumentorum genere (universa Ecclesia Achilli suo plaudente) stabilivit. At tu temerarius, & audax, & sacrilegus, & blasphemus, novissimis temporibus Pelagianis ruinis substentandis natus baculus, exploratum certissimumque dogma illud nec ut probabile accepisti, sed impugnasti blasphemasti!

Ambrosium vero allegoriis deditum minime inficior, sed contendo, & tanti viri laude omnino volo. Quum enim, ut Theologi passim observant, quatuor velut potissimis divinae Scripturae sensibus foecundae sint, Litterali, seu Historico, Anagogico, Allegorico, Tropologico, vel Morali: providus Deus totidem viros longe doctissimos, atque sanctissimos nobis largitus est: quorum quilibet in velut destinato sibi sensu dilucidando felicissimus esset, & eminaret. Pro Litterali, vel Historico habemus Hieronymum. Pro Anagogico (omnium reconditissimo) Augustinum. Pro Allegorico Ambrosium. Pro ultimo tandem sensu Gregorium Romanum Pontificem. Cum tamen cuipiam haud vitio verti debeat, quod destinato sibi muneri mordicus haereat, non adeo facile ad alienum divertens: dele *Pherepune*, binas illas tuas voces: *plus aequo*, & earum loco substitue, *admodum*, vel, *accuratissime*: Ambrosius enim non *plus aequo*, sed admodum, & accuratissime muneri velut sibi destinato (retegendi nimirum allegoricum sensum) institit.

(c) *Quod si possem &c.* = Haec certa implicatissimi labyrinthi via: hic diabolicae artis expugnandae cuniculus. Quod etiam c. 10. n. 2. in fine illis verbis contestatus fuerat: *Ea maxima, & prope sola caussa erat &c.* Indeque Fausto, & in ipso cunctis Manichaeis, inculcavit dicens. „ *Dei naturam, atque substantiam incommutabilem omnino, omnino incorruptibilem cogitate, vel credite, & Manichaei continuo non eritis, at aliquando & Catholici esse poteritis.* Lib. 33. & ultimo contra eumdem, in fine. Vide infra lib. 7. c. 1. B.

(d) *Itaque Academicorum more &c.* = Henricus Wangnereck quatuor ultima huius libri capita silentio praeterit; ad ea-

A. Ch. 384. Aug. 30. Mon. 53. Ad. XII. Dam. XVIII. Valent. IX. Theod. VI.

caput tamen. 3. libri sequentis ea verba expendens, *Nec iam ingemiscebam orando*, haec habet, „ Apparet S. D. Academicis fluctibus abreptum, subinde orationis studium, de quo supra desperatione inveniendae veritatis deposuisse: accedente praesertim desiderio gloriae humanae, quae cogitationes illius a salutis cura avertebat. Non assentior tamen Baronio, qui asserit S. Doctorem *inter Academicos sedulo professum*, ad quos eum se contulisse Spondanus ibidem putat, Nam etsi more Academicorum fluctuaret, & cum illis sentiret: sectam tamen illorum professus non est, nam & illi sine *nomine salutari Christi erant, sine quo philosophis curationem languoris animae suae committere omnino recusabat*, ut aperte scribit &c. „

Sagaci Patri omnino adsentimur. Non cum solis tamen Baronio, & Spondano nobis pugnandum est. Ut enim Odoricum Raynald. ad an. 384. p. 724. col. 2. Gulielmum Cave in Historia Litter. de Saeculo Arian. n. 398. aliosque praetereamus, quorum verbis non est cur paginas has oneremus, Ludovicus ab Angelis lib. 1. Vitae S. D. cap. 11. velut materiam statuit: *Dubitat de omnibus*; addens in margine: *Fit Academicus*. Et quod nobis portentum adparet, Benedictini lib. 2. Vitae, cap. 1. n. 4. „ Vix dum tamen bene discussa nube, quam Manichaeorum errores eius animo circumfuderant, saevior rursus incubuit tempestas, conversia ipsius ad Academicorum philosophorum sectam haesitationemque studiis, quos omnium longe sapientissimos habebat, seu quod ab omni assensu sese cohiberent, seu quod nihil veri ab homine comprehendi posse decreverint,] Et Bollandistae paragr. 5. n. 75. „ Sed evitata cariddi, in scillam incidit: & a Manichaeis transit ad Academicos, qui de omnibus dubitant, ut ipse sanctus in l. de beata vita, seu t. 1. p. 112. declarat his paucis verbis: *At ubi &c.* Id iterum indicat in l. de utilit. credendi, quem ad Honoratum adhuc Manichaeum scripsit, ubi c. 8. candide exponit ei, quomodo post relictam Manichaeorum sectam, more Academicorum in veritate indaganda dubius haesitaverit; Ut enim &c. „

Verum Augustinum Academicorum sectam minime professum fuisse aperta, certaque res nobis videtur; Nedum propter verba, quae sequuntur: *Quibus tamen Philosophis quod sine nomine &c.* quibus iure, & prudenter Wangnereck innixus est; sed & inde, Quia adeo suaviter in ipso lacte matris Christi nomen biberat, alteque retinebat, ut nihil prorsus, quamvis *litteratum, & expolitum, & veridicum sine eo totum ipsum raperet*: ut ipsemet in calce c. 4. l. 3. candide professus est. Adeo ut nominis huius absentia, nec Ciceronis Hortensius ipsum prorsus rapuerit. Tertio: Si Academicus: cur adhuc inquirendae veritati addictus erat? Academici enim & nulli parti adsentiebantur, & veritatem haud inquirebant, quam inveniri non posse praedicabant. Et tandem: Quid quod haec inter deiectum Academicorum animum erigebat? Vide l. 6. c. 11. B.

II. Immo ex hoc ipso, & ex aliis capitibus, ex quibus arbitrantur plures Augustinum in Academicorum sectam transiisse: certum habemus nos deduci oppositum. 1. Dicit S. Doctor, *Academicorum more*: Haec loquendi ratio colorem, seu imitationem, non veritatem significat; immo eam prorsus reiicit; Quemadmodum si diceremus nos: *Gallorum more nova amantes &c.* statim nos minime Gallos esse proderemus. 2. Dixerat cap. 10. n. 2. *Suborta est etiam mihi cogitatio &c.* Quae dictio transeuntem, volantemque imaginem quamdam, seu tentationem rei stultae significat. 3. Quaenam ea illatio? Academicorum superstitionem amplectitur, unde Ecclesiae Catholicae fit Catechumenus?

III. Augustinus igitur non quidem proprie Academicorum synagogae nomen dedit: haec enim de omnibus dubitabat: ipse autem tantummodo de Fidei dogmatibus, immo nec de dogmatibus omnibus: animae enim immortalitatem, tractusque post hanc vitam meritorum, ut c. 16. & alia plura semper tenuit; sed an plenissima, & constantissima in Ecclesia veritas praedicaretur, anceps, & dubius haerebat. Et in hoc determinato ancipiti iudicio, hic, & l. de Vita Beata, & de Utilitate Credendi omni vertiginis genere pendulo Academicorum capiti suum modestissimus Doctor comparavit.

Non tamen, ut ingenue fateamur, Baronii, Bollandistarum, & potissimum Benedictinorum iudicii adeo misera, ac tenuis nobis insedit opinio, ut credamus illos omnino serio, proprieque lo-

A. Ch. 384. Aug. 30. Mon. 53. Ad. XII. Dam. XVIII. Valent. IX. Theod. VI.

loquutos, ut in meridiana lucē caecutierint; De nomine forsitan, non de re ventilatur quaestio; Eaque amplificatione, & similitudine Augustinum Academicum illi appellavere, qua talem se ipse S. Doctor appellaverat.

Horum omnium conclusio, sensusque est; Augustinus a Manichaeorum lacunis pedem retrahens, Academicorum, de omnibus (aut vere, aut ut vulgo creditur) & ubique dubitantium vertiginem, inconstantiamque praesetulit, adumbravit.

IV. Monet hic *Pherepsnus*, „ *Vide quae de vera Academicorum sententia suspicabatur Augustinus Lib. 3. de Academicis Cap. XVII.* In eo capite haec observatione digna censeri possunt. „ Quamobrem cum Zeno sua quadam de mundo, & maxime de anima, propter quam vera philosophia vigilat, sententia delectaretur, dicens eam esse mortalem: nec quidquam esse praeter hunc sensibilem mundum; nihilque in eo agi, nisi corpore: nam & deum ipsum ignem putabat: prudentissime, atque utilissime mihi videtur Archesilas, cum illud late serperet malum, occultasse penitus Academiae sententiam, & quasi aurum inveniendum quandoque posteris obruisse. „

(r) *Statui ergo tamdiu esse catechumenus &c.* = Quod narrat etiam lib. de Utilitate Credendi, c. 8. his verbis. *Decreveramque tamdiu esse catechumenus in Ecclesia, cui traditus a parentibus eram, donec aut invenirem quod vellem: aut mihi persuaderem non esse quaerendum.*

Regressum hunc Augustini ad Ecclesiae sinum, in quo a Matris pietate primo constitutus fuerat: & a quo imprudenter ipse inde se elongaverat Caesar Cardinalis Baronius t. 4. Annal. ad Chr. an. 384. n. 31. pulcre, & eleganter, suo more pingit his verbis. „ Accidit plane Augustino, ac si quis e portu solvens, undique ventorum turbinibus agitatus, illidetur undique fluctibus; qui diu oberrans, omni spe prosperae navigationis amissa, nihil sibi consultius accidere posse intelligit, quam si ad portum, unde solverat, revertatur; ita nempe qui a decimonono, ut ait, anno veritatis indagandae cupidus nobilis ingenii vela panderat, Manichaeorum flatus impetu raptus, caeca offusus diu caligine, & in incerto errans, advertit tandem se longe longius a portu, quem quaesierat veritatis abesse; a quo & remotius aberrasse, cum imprudens Academiam quaesivit: sed cito sensit, quod non veritatis portus, sed revera statio esset male fida carinis. Quamobrem &c. „

II. Quaedam vero, Mediolani se commorante, contigisse alibi S. Doctor testatur tam pia, & iocunda, ut libuerit ea religiosis, ac eruditis Lectoribus hic exhibere. Serm. 178. (Alias, 19. de Verbis Apost.) de verbis Tit. 1. *Ut potens sit exhortari &c.* c. 7. pauperrimum in rebus corruptioni obnoxiis; incorrupta Iustitia, & caritate locupletissimum hominem exhibet, cui similem non adhuc nos observavimus „ Dicam quid fecerit pauperrimus homo, nobis apud Mediolanum constitutis, tam pauper, ut proscholus esset grammatici: sed plane Christianus, quamvis ille esset paganus grammaticus: melior ad velum, quam in cathedra. Invenit sacculum, nisi forte me numerus fallit, cum solidis ferme ducentis: memor legis, proposuit pittacium publice. Reddendum enim sciebat: sed cui redderet, ignorabat. Proposuit pittacium publice: Qui solidos perdidit, veniat ad locum illum, & quaerat hominem illum. Ille qui plangens, circumquaque vagabatur, invento, & lecto pittacio, venit ad hominem. Et ne forte quaereret alienum, quaesivit signa, interrogavit sacculi qualitatem, sigillum, solidorum etiam numerum; Et cum omnia ille fideliter respondisset, reddidit quod invenerat. Ille autem repletus gaudio, & quaerens vicem rependere, tanquam decimas obtulit illi solidos viginti: qui noluit accipere. Obtulit vel decem: noluit accipere. Saltem rogavit, vel quinque acciperet: noluit ille. Stomachabundus homo proiecit sacculum: Nihil perdidi, ait; si non vis aliquid a me accipere, nec ego aliquid perdidi .... Victus tandem ille, quod offerebatur accepit: continuo totum pauperibus erogavit, unum solidum in domo sua non dimisit. „

Benedictini vocem illa, *proscholum* in margine ita dilucidant „ Proscholum Ausonius Epigr. 23. in professor. *subductorum* vocat: Sed erat ille non tam docendis pueris, quam iis ad auditorium introducendis praefectus, ut scilicet composite ad magistrum accederent. Locus ipsius ante velum, proscholarium vocabatur. Vela quippe,

„ pe, ut dicit Auguſt. l. 1. Conf. c. „ 13. n. 22. pendebant liminibus &c. „ Unde hic proſcholum grammatico pa- „ gano Chriſtiana fide praeſtantem lau- „ dans, *melior*, ait, *ad velum*, *quam* „ *in cathedra*.] Alteram item ſic exponunt: *Pittacium*, *ſeu pictacium dicitur ſchedula membranea*, *vel tabella ad ſcribendum comparata*.

Libro autem *de cura pro Mortuis*, c. 11, narrat defunctum parentem filio; & ſeipſum vivum Eulogio Carthaginis Rhetori, ſuoque olim diſcipulo in ſomnis adparuiſſe, prodidiſſe ſecreta, difficultates complanaſſe „ Pro (1) „ certo cum Mediolani eſſemus, au- „ divimus quod cum debitum repete- „ retur a quodam, defuncti patris cau- „ tione prolata, quod filio neſciente, „ a patre iam fuerat perſolutum, contri- „ ſtari homo graviſſime coepit, atque „ mirari, quod ei pater moriens non „ dixerit quid deberet, cum feciſſet „ etiam teſtamentum. Tunc ei nimis „ anxio apparuit idem pater eius in „ ſomnis, & ubi eſſet recautum (2), „ quo illa cautio vacuata fuerat indi- „ cavit. Quo invento iuvenis, atque „ monſtrato, non ſolum falſi debiti ca- „ lumniam propulſavit, ſed etiam pa- „ ternum recepit chirographum, quod „ pater non receperat, quando eſt per- „ ſoluta pecunia &c. Sed eodem ipſo „ ferme tempore, quo id audivimus, „ item nobis apud Mediolanum conſti- „ tutis, Carthaginis Rhetor Eulogius, „ qui meus in eadem arte diſcipu- „ lus fuit, ſicut mihi ipſe poſteaquam „ in Africam remeavimus, retulit, „ cum rhetoricos Ciceronis libros di- „ ſcipulis ſuis traderet, recenſens le- „ ctionem, quam poſtridie fuerat tra- „ diturus, quemdam locum offendit „ obſcurum: quo non intellecto, vix „ potuit dormire ſollicitus: qua nocte „ ſomnianti ego illi quod non intelli- „ gebat expoſui: immo non ego, ſed „ imago mea, neſciente me, & tam „ longe trans mare aliquid aliud ſive „ agente, ſive ſomniante, & nihil de „ illius curis omnino curante. Quomodo „ fiant iſta, neſcio, ſed &c. „

A. Ch. 384. Aug. 30. Mon. 53. Ad. XII. Dam. XVIII. Valent. IX. Theod. VI.

Nunc vero Auguſtino, etſi adhuc haeſitante, ad Eccleſiae ſinum utcunque collecto, laetiores ad novi libri commentarios accedimus.

---

(1) Duo MSS. *porro certe*. Septem alii: *porro* omiſſo, *certe*.

(2) Bad. Am. & Lov. *repoſitum quod*. Melius Er. & MSS. *recautum quo*, ideſt ſcriptum, quo illa cautio revocata, ſive ut hic dicitur *vacuata fuerat*.

PRIORIS VOLUMINIS FINIS.

